

Sborník slovanský

statí

z oboru národopisu, kulturní historie a dějin literarního i společenského života.

„Poznejme se!“

1881.

Redaktor:

Edvard Jelínek.

1881.
Tiskem a nákladem J. Otty v Praze.

Nesmrtelné památce

PAVLA JOSEFA ŠAFAŘÍKA.

Předmluva.

Již před několika lety bylo v soukromé literarní společnosti o tom jednáno, aby byl v jazyku českém vydán sborník statí z oboru národopisu a kulturního i literarního dějepisu Slovanstva. Avšak myšlénka tato zůstala vřelým přáním až do chvíle, kdy literarní a řečnický spolek *„Slavia“* v Praze ve zvláštní schůzi se usnesl, že pečovati bude o vydání *„Slovanského sborníku“*.

Byv pak zvolen za redaktora, věnoval jsem se chutě práci i snažil jsem se všemožně, abych dobrou vůli a pílí přemohl obtíže, bez nichž není žádného počátku. Vydání „Slovanského sborníku“ nabylo později ještě pevnější i jistější půdy, když se byl obětovný nakladatel pražský p. Jan Otto v náklad uvázal.

Odevzdávaje nyní dobré věci věnovaný „Sborník“ veřejnosti, zbývá mi jen slovo znamenati o skladu jeho obsahu. Maje stále na zření úvahy o podobných spisech již dříve jinde vydaných, zejména o sbornících petrohradských a kijevských, přihlížeje k úsudkům o nich vypověděným, jakož i k stanovisku, jaké české obecenstvo zaujímá vůči vědomostem o národech slovanských, snažil jsem se český sborník spořádati tak, jak by nejpříhodněji sloužiti mohl účelu svému. Hned s počátku bylo obecně vysloveno, že náš „Slov. sborník“ má býti vydán pro širší kruhy. To maje v paměti, staral jsem se získati příspěvky obsahu přísně vědeckého i lehčího — nespouštěje se nikdy pravidla, že každý článek má vesti k poznání pobratimých národů slovanských.

Také bylo mým přáním, aby v této knize *všem* pobratimům se dostalo stejně spravedlivého povšimnutí. Leč rozsah Slovanstva, složitosť předmětu, objem našeho spisu a posléz i poměr domácích sil literarních byly přirozeně na újmu podrobnému uskutečnění tohoto přání již v prvním „Sborníku slovanském“. Méně-li se najde *u poměru* o tom neb onom národě slovanském, zajisté s výhodou mu bude možno vše „nahraditi“ a doplňovati příště. Touže zásadou řídily se ostatně i jiné sborníky, na př. petrohradský (tři hrubé svazky), jenž také nezdolal pojmouti v obsah svůj vše, čím složitosť velikého Slovanstva vyniká. Rázem nelze pře-

konati, co žádá více místa i času. Všemu tomu možno zadosť učiniti jen postupně.

Co do hlídek literarních přihlíženo hlavně k tomu, aby poznenáhla byl podán řádný přehled alespoň jedněch literatur. Proto snažili jsme se tentokráte podati důkladnější zprávu o novém literarním ruchu chorvatském, jako nejméně u nás známém a přece všeho uvážení hodném. Pouhými přehledy bibliografickými literatur *všech* národů slovanských, na jaké by se nám snad místa dostálo (viz „Nitra" 1877.), nebyl by učiněn nynější potřebě vděk, tím méně, ježto již po několik let vychází péčí spolku československých knihkupeckých účetních „Bibliografie slovanská". — Jednotlivé články byly v takovém pořadí uveřejněny, v jakém redakci docházely.

Konečně konám milou povinnosť vzdávaje vřelé díky všem vzácným příznivcům i milým přátelům doma i za hranicemi, kteří mne v této práci jakýmkoli způsobem podporovali. Zvláštním díkem jsem povinen slovutnému pánu A. N. Kirkorovi, předsedovi archaeol. odboru při Akademii náuk v Krakově, učenci na slovo vzatému a veledůst. p. M. Hórnikovi, přednímu pracovníku na roli národní v Budyšíně, kteří nehledíce, že jsou přetíženi vlastními pracemi, se vzácnou ochotou trvale obohatili tento „Sborník". Vděčně též vzpomínám ochotu ct. p. V. Mickiewicze v Paříži, A. N. Pypina v Petrohradě, Julia Miena, Levického, M. Mandiće (z Istrie) a j., prof. F. A. Horu, J. Koubleho, jakož i ostatní vážené a milé přispívatele-rodáky.

I končím již prostým, ale upřímným přáním: Kéž tato kniha alespoň v míře své vyhoví heslu již na první stránce vyznačeném:

„Poznejme se!"

V Zlaté Praze, v měsíci prosinci 1881.

Edvard Jelínek.

OBSAH.

Strana

Hroby a mohyly předhistorické
v Polsce, na Litvě a Rusi.

Pro Sborník Slovanský napsal **A. H. Kirkor.***

V rozsáhlém světě slovanském je všude plno nepopíratelných důvodů, že země ty byly obydleny v nejdávnější minulosti, ano i v době kamenné. V posledních několika desítiletích badání zbytků z těch zatmělých dob rychle pokračují; nedospěla však přece tak daleko, aby nám podala jasný obraz toho prvotného lidu, jejž na mnohých místech slovanských pokládati dlužno za praobyvatele té země. Nesmírné prostranství Rusi, kmenná rozmanitosť prvotných její obyvatelů činí náramné nesnáze v badání srovnavacím a pozbavuje jednolitého obrazu, jenž by představoval celosť zbytků původních. Opravdu, již mnoho, ano velmi mnoho tam vykonáno, a to, co vykonáno, má namnoze známku hluboké náuky; leć do konce ještě daleko. Práce p. Saveljeva, jakož i posud žijících: hraběte Uvarova, prof. Alex. Kotlarevského, prof. Vladimíra Antonoviče a několika jiných mohou se rovnati pracím nejznamenitějších badatelův evropských. Nejdůležitější jest práce A. Kotlarevského o pohřebních obyčejích u starých Slovanů, skoro jediná, jež vrhá světlo na všecky národy slovanské, a ač úplně vyčerpává předmět, zakládajíc se na množství zřídel písemných, od letopiscův a kronikářův až do cestovatelův arabských, — dnes již, kdy každoročně hojnosť nových nálezův otvírá před námi nové stezky, jež nás vedou k novým a důležitým pramenům, nemůže býti pokládána za ukončenou. K té kategorii náleží znamenitá česká práce Vocelova (Pravěk), jakož i polská Kraszewského (Sztuka u Słowian). Důležité a hojné to materialy, leč nyní již z mnohých příčin nedostačují, nevyčerpávají předmětu. U Jihoslovanů posud velmi málo vykonáno v tom oboru.

Skupiti všecky vědomosti o předhistorických národech, již obývali v zemích slovanských; sebrati veškerá badání všeho druhu zbytkův, jež nalézají se v zemích těchto; oceniti, přirovnati před-

---

*) A. H. Kirkor — ř. člen Akademie věd v Krakově, předseda odboru pro badání pohřebišť při téže Akademii, člen archaeologických a anthropol. spolku ve Lvově, Vilně, Paříži, Petrohradě, Moskvě, Oděse, Mohuči a t. d. E. J.

měty v nich nalezené a z toho všeho utvořiti celosť předhistorické archaeologie **všeslovanské** — musí býti nyní úlohou lidí milujících minulosť slovanskou, úlohou tím důležitější a vábnější, ježto pouze tím způsobem můžeme porozuměti mnohým slabým odstínům, rozmanitosti obyčejův a obřadů pohřebních, kteréžto shledáváme v zemích slovanských. Svět slovanský byl jednotný, velký, slavný, mocný, tudíž i pohřební obyčeje byly asi jednotny, aneb aspoň spolu velmi sblíženy. Podmínky klimatické, příchody a osazování se národů cizích, daleké cesty Slovanů samých vytvořovaly změny, různosti. Co nejpodivnější: shledáváme dva hlavní druhy — spalování a pohřbívání mrtvých. Jsou to nesmírně důležitá fakta, jež vyžadují ještě předlouhých badání. Kromě toho v podrobnostech, v obřadech nalézáme velké sblížení, příbuzenství tak, že zkušený archaeolog vždy snadno rozezná hrob slovanský od germanského aneb od jiných.

Než přijde čas a práce o všeslovanské původní archaeologii dospěje, skládejme dle možnosti po cihelce k té příští velké budově.

Vyhovuje milému mně vyzvání vážené redakce „Sborníku“, nesu Vám, milí bratři, také svou cihelku, a to cihelku z Polsky, Litvy a Rusi, neboť mnoho a mnohá léta jsem tam kopal ve hrobech a pohřebištích pohanských, a mluvě pouze o těchto zvláštních oddílech budu mluviti o tom, čeho jsem dobyl vlastní prací, co jsem poznal ze zkušenosti, čím obdařila praktická strana badání osobního. A ač meze Vašeho spisu nedovolují mluviti obšírně, jak bych si přál, bude to přece snad užitečný příspěvek ku práci příštího archaeologa všeslovanského.

Přičetl jsem i Litvu k zemím slovanským, ježto její minulý život je tak úzce spojen se životem Slovanův; neboť jak již Váš Šafařík pověděl, Litva se Slovanstvem v dobách předhistorických tvořila zajisté dvé větví jediného plemene, a ačkoli teprve v době historické nastal jistý rozdíl, přes to přece dlužno pokládati Litvu ze všech národův indo-evropských za nejblíže příbuznou Slovanstvu.

Začněme Litvou.

I.

Na Litvě není zvláštních jeskyň, v nichž jinde nalézáme pohřebiště národů prvotných. Jsou však jisté toho důvody, že poříčí Němena, Venty, Západní Dviny s jejich přítoky Vilijí, Něvjaži, Dubissou, Mitavou, Jurou, Svěntou, Dzisnou, Drují a jinými byla obydlena v době nejdávnější, v době kamene nehlazeného (nebroušeného). Nasvědčují tomu nejprostší náčiní a výrobky kamenné, topory, sekery, mlaty, praky a t. d. K tomu dlužno dodati množství náčiní hliněného, hrubozrného, ze hlíny s pískem smíšené, konečně i ozdoby vyrobené z jantaru, z kostí zvířecích a z mušlí. Zajímavo jest, že hrobů pravidelných z té doby je velmi málo, předměty pak právě jmenované nalézají se na po-

lích, v lesích, v bahnech, ano i v jezerech, ač na Litvě posud nenalezeno ani jediné vodní stavby na jehlách. —

Archaeologická badání konaná systematicky počínají se roku 1832. Znamenitý badatel slovanský Adam Czarnocki čili Zoryan Dołęga Chodakowski narodil se sice na Litvě, ale opustiv v mládí rodinnou zemi, nemohl mnoho pro ni učiniti co do zbytků prvotných. První, jenžto sliboval prozkoumání dávné minulosti své vlasti, byl Eustach hrabě Tyszkiewicz. Od dětinství oddal se badání prvotných zbytků na celém prostranství dávné Litvy a Rusi, a z předmětův, jež sám nalezl, utvořil pěkné a bohaté museum. Když r. 1855. nastaly Vilnu chvíle příznivější, podařilo se mu vymoci u vlády povolení, aby směl položiti poklady, jež byl nalezl, v oběť na oltáři vlasteneckém. A taktéž ještě téhož roku utvořil se ve Vilně Spolek archaeologický, jehož předsedou jmenován byl hr. E. Tyszkiewicz, a při spolku tomto dne 1. ledna 1856. bylo obecenstvu otevřeno Museum starožitností. Tyszkiewicz jako zakladatel stal se dle vůle císařské doživotným kuratorem toho ústavu. Listinu členů spolku zdobili i Vaši zasloužilí muži: F. Palacký, P. Šafařík, V. Hanka, K. V. Zap, L. Rittersberg a j. V tomto museu uložil hr. Tyszkiewicz kromě značné knihovny, sbírek mincí, medalií, obrazů, rytin, listin, autografův a t. d. více než 1500 starožitností, jež sám byl nalezl ve hrobech, pohřebištích, na bojištích a ve zříceninách hradů. Spolek ten i s museem trval do r. 1865., kdy za příčinou politických událostí, ač nižádný člen nebyl kompromittován, vláda rozpustila spolek a dala převésti museum do Moskvy. Vykopané starožitnosti předhistorické, byvše však zachovány, trvají podnes ve Vilně při veřejné knihovně. Sbírka těch starožitností ještě za předsednictví hr. Tyszkiewicze množila se každoročně vycházkami a badáním, čehož i my mnohá léta horlivě se účastnivše, uložili jsme do téhož musea 529 předmětů ve hrobech nalezených.

Zmínili jsme se o tom obšírněji, ježto práce hr. Tyszkiewicze a jeho musea byly nejen na Litvě, ale i v celé Polsce zárodkem činnosti na poli zbytků prvotných. V oboru tom on prvý počal řadu prací tištěných r. 1842. Ani Chodakowski, ani Potocki v badání toho druhu nepředčili nad Tyszkiewicze a zůstavili mu tak čestné následnictví. Psali jsme obšírněji konečně i proto, abychom obrátili pozornosť po předhistorických zbytcích, jež posud ve Vilně jsouce uloženy obsahují znamenité poklady, jakými ani každé hlavní město honositi se nemůže. Nyní je v těch sbírkách jen vykopaných předmětů předhistorických 2261. Oddíly zbraní kamenných a bronzů jsouce zvláště bohaty vynikají pěknou výrobou, jakou co do bronzů shledati lze pouze v zálivech moře baltického.

Musíme tu ještě upozorniti milovníka starožitností, že krom jmenovaných sbírek ve Vilně stává také soukromé museum Adama hr. Platera, maršálka šlechty gubernie vilenské, komořího, skutečného vládního rady, velkého milovníka náuky archaeologické. Oddíl jeho věcí vykopaných jest bohat; obsahuje mnoho cenných

*

předmětův, a z těch nejvzácnější část byla jím nalezena na vlastních jeho statcích na Žmudzi, nedaleko moře baltického. Taktéž mnoho vykopaných věcí litevských a lotyšských jest v museích veřejných v Petrohradě, Moskvě, Rize, Dorpatě a v Královci.

Ve vlastní Litvě, na Žmudzi a v Livonech litevských, kde posud vládne jazyk litevský s nářečím lotyšským (v Livonech), nestává skoro žádných pohanských pohřebišť, na nichž bývaly mrtvoly spalovány. Známe jich ledva několik. Za to Litva jako by poseta byla kurhany odvěkými, t. j. násypy ze země a kamení, pod nimiž je hrob. Jsou tedy pohřebiště předhistorická, četná, rozlehlá — ale kurhanová, t. j. taká, na nichžto zemní násypy, jeden vedle druhého, vyčnívají nad popelem zemřelých, a jež někdy zaujímají značné prostranství, nedotknuty jsouce oráči z úcty k mohylám, jak obyčejně lid nazývá kurhany.

V jazyku litevském kurhan se jmenuje czagalis. Klapproth ve svém slovníku odvozuje slovo kurhan od kru, kruhan, górkan — od hůrky aneb od okrouhlosti násypu. Muchliński však ve své etymologii výrazův, jež přešly k nám z jazyků východních, odvozuje slovo kurhan z perského gur, t. j. mohyla, gurchane — dům mohylný.

K nejstaronitnějším pohřebištím na Litvě dlužno přičísti tak zvané Mylžynin-kapaj, t. j. mohyly obrů, složené z kamenných desk velkých rozměrův. Jsou to dolmeny litevské, ježto pravých dolmenů na Litvě naprosto není. Tyto mohyly obrů nalézají se převahou na Žmudzi v gubernii kovenské, na březích říčky Daugivena, mezi Poněvěžem a Šavlemi, nedaleko vesnice Łandyšky. Již Dubois de Montpereux,*) jenž tu byl a badal ku konci prvé polovice tohoto století, napočítal jich 330. Kromě v Łandyšce takové kurhany jsou i u Rozalinu, Kurpišek a Rogiňan, a všecky jsou vykládány velkými kameny.

Velmi těžko jest určitě říci, v které zemi slovanské a litevské zejména bylo obyčejem pohřbívati mrtvoly a v které spalovati je, poněvadž skoro všude lze naleznouti oba ty obyčeje. Ale určitě možno tvrditi, že ve vlastní Litvě převahou panoval obyčej spalování mrtvol, a popel s nespálenými kostmi ukládáno do popelnic. Nad popelnicí, postavenou do země, nasypáván byl kopeček (kurhan), často vykládaný kameny. Leč výjimky jsou dosti častý. V jedné a téže skupině mohyl, jež tvoří pohřebiště kurhanové, lze naleznouti popelnice i kostry, nikdy však v jediném kurhaně, ježto jak nad kostrou, tak i nad popelnicí nasypán byl zvláštní kopec, nálezy však pozůstatků dvou lidí v jediném hrobě jsou velmi řídké. Dvojí ten způsob pohřbívání, t. j. spalování mrtvol a pochovávání těl nespálených vysvětliti lze stěhováním národův, osazováním se cizincův, již přidržovali se svých obyčejů. Byly i takové případy, jako u př. v Horodziłově v kraji oszmiańském gubernie vilenské, ve velmi starožitné osadě knížete Tadeáše Pu-

*) Viz: De Tumulus, des Forts et des Remparts de la Russie occidentale. Paris 1845, vyd. F. Lacroix.

zyny, jak dokazuje již samotný název místa, ježto Horodziłov pochází od horodzić, ohoroda, odtud i Horodyszcze (grodzisko, hradiště). které stává též v těch místech; tam byla skupina kurhanů - mohyl, z nichž jedna právě uprostřed největši. Když jsem rozkopal všecky ty mohyly, ukázalo se, že v největší, prostřední, byla popelnice s popelem a při ní zlaté a stříbrné předměty spolu se železnou zbraní a s jiným náčiním, kteréžto spojivši se v ohni, utvořilo jedinou hrudu železnou. Ve všech ostatních kurhanech však ležely kostry nespálené. Horodziłov leží již na Rusi nedaleko od hranice litevské. Nuže, byl ten spálený Litvínem, či byl vůdcem, velitelem jiných, jižto snad pospolu zahynuli v bitvě? Litva již od X. věku, ne-li dříve, byla s Rusí jako zemí sousední v úzkých poměrech. Vidíme litevské osady v hloubi Rusi, v zemích Krivičů, kde podnes mluva litevská se zachovala. Tak také i v hloubi Litvy byly osady rusínské. Směs obřadů pohřebních mohla by se tedy snadno vysvětliti, jestliže bychom naprosto rozhodně chtěli uvěřiti, že u Litvínů bylo výhradně obyčejem spalovati mrtvoly. Mohyly-kurhany byly někdy ve skupinách od několika až do dvacíti; někdy však jich lze naleznouti na sta i více, zvláště v lesích, v jediném okruhu. Byla to pravá pohřebiště kurhanová. Výše kurhanův jest různa; zdá se, že závisela na důstojenství a zásluhách umrlého. Nejmenší kurhany nasypávány ženštinám, byť i zámožným, jak souditi lze podle bohatého náčiní v hrobě uloženého.

Nalézáme kurhany-mohyly také jednotlivě jako na př. v Landvarově u Vilna. Ve vysoké mohyle byl hrob, jenž náležel k řídkým a velmi vzácným. Nalezena tu velká bronzová popelnice, pokrytá želenou rzí (patinou), s obručí, zavěšená na železných řetězích ve výklenku vytvořeném z kachlův, a při ní železný meč, hroty šípův, oštípy, ostruhy, udidla a t. d.

K popelnicím obyčejně stavěn hrnek obětní s pokrmem anebo nápojem. kromě toho kolem popelnice rozloženy aneb do ní vloženy rozličné předměty jako: prsteny, náušnice, náramky, ozdoby na hrdlo. dlouhé řetízky s rozmanitými ozdobami, jehlice, knoflíky a mnohé jiné ženské ozdoby bronzové, některé velmi uměle zhotovené. Často nalézáme koraly sklenné, jantarové, bronzové, hliněné, drobounké stříbrné, karneolové a t. d. Roku 1858. bylo jich v museu vilenském 687. Nejpěknější, nejokázalejší bronzy z kovu nejstarožitnějšího, t. j. takového, jenž se skládá pouze z mědi a cínu a na němž mnoho věků tvořilo pěknou rez, jsou zvláště v Livonech*) (gubernie vitebská, kraje: dyneburský, řežický a lucyński), jakož i na Žmudzi v krajích poblíže moře baltického. K nim náležejí závitky náruční, taktéž i náramky složené z kruhů sevřených aneb konci k sobě sblížených tak, aby

*) Pol. Inflanty, něm. Liefland, lat. Livonia, lotyšsky Widzzemme: obývají v nich Lotyši (Łotwę), již náležejí ku kmenu litevskému. Livony litevské jsou jen částí celého Livonska, t. j. nynější gubernie rizské (kraje: rizský, vendeňský, dorpatský a parnavský).

mohly objati ruku, pak sponky (fibulae) s fenickým kruhem (jenžto značí běh slunce). Nesmírný obchod, jejž Litva v nejdávnější minulosti vedla s příchozími pro výměnu jantaru, kožišin a t. d., vysvětluje původ těch bronzů starožitných. Jiné ozdoby, jako nášijky, jehlice, sponky na způsob klíčův a mnohé jiné tvarem svým velmi se přibližují ku bronzům římským. Předměty posléz jmenované velmi často bývají v jediném hrobě již vedle železa. Zbraní bronzových aneb měděných na Litvě nemnoho shledáno; vzácných jinde mečů bronzových tu posud nenalezeno. V museu vilenském byl topor ostře zakončený, nalezený ve Vėloně v gubernii kovenské, osazený na železné rukověti; kromě toho byl tam i prak bronzový.

Co do bronzu, vědomo, že dříve byl bronz kovaný a pak litý; prvý náleží do dob velmi vzdálených, kdežto druhý náleží do doby poměrně novější. Železo bylo snad již známo v době první periody bronzové, to jest bronzu kovaného; z toho však nejde, že by železo předcházelo bronz, jak se někteří badatelé domnívají.

Na poříčí Němnu, Visly a Dněstru nalézáme bronz kovaný i litý. Není žádné pochybnosti, že zvláště pěkné výroby bronzové přišly cestou výměnného obchodu do těchto zemí; ale prostřední neb méně dokonalé výroby byly snad zde hotoveny. Dodati též sluší, že výrobky měděné, t. j. z čisté mědi hotoveny toliko tam, kde dostatek byl tohoto kovu; tam kde se dostávalo i cínu, hotoven již bronz.

J. I. Kraszewski, Konst. hr. Tyszkiewicz, Vocel a poslední badatel J. N. Sadowski jsou toho mínění, že u Slovanů kamenný věk pojí se bezprostředně se železným. Nesouhlasíme úplně s tímto míněním. Máme hroby zajisté z doby kamenné, t. j. takové, v nichž kromě výrobků kamenných, kostěných, někdy jantarových a hrubozrných hliněných není zhola ničeho, a nejbedlivější prohledávání nemůže vésti k výsledku, aby se nalezla aspoň železná rez, podle níž bychom se musili domýšleti, že tu bylo železo, jež věky zničily. Nejednou jsme též prozkoumali hroby, jež obsahovaly pouze předměty bronzové, a v nichž také železa zhola nebylo. Co do Litvy — tu jen s malými vyjímkami všude nalézáme bronz s výrobky železnými. Leč jak v prvém tak i druhém případě, t. j. ať s bronzem, ať se železem nalezne se ve hrobě jakýsi předmět kamenný aneb křemenný. Nedokazuje to však úplně, že by kámen v tom případě svědčil o přechodní době z kamenné ku bronzové aneb železné. Známoť, jak velkou důležitosť prvotní lidé přikládali kameni. Kámen a křemen byl nejdůležitějším materialem, z něhož prvotný člověk, neznaje ještě kovu, vyráběl potřebné zbraně a náčiní rozmanité. Nejstarožitnější hroby, dolmeny, mengiry, hroby skřínkové jsou kamenné. U mnohých národův a na mnohých místech zachovával se dlouho obyčej (na některých místech podnes) skládati kamení na hromady. Každý příchozí musil přihoditi aspoň jeden kámen, čím hromady průběhem věků nabyly rozměrů ko-

lossalných. Na místech posvátných byly to hromady obětní, jinde však skládány na počesť památky osob zasloužilých. Ano i v písmě sv. jsou stopy obyčeje skládání hromad na důkaz uzavřeného míru. Náčiní kamenné aneb křemenné, jehož užíváno při obřadech náboženských, udrželo se taktéž po celé věky i tehdáž, kdy kov již byl znám. Tak Egypťané při balsamování užívali nožů kamenných jakožto posvěcených tradicí, a židé k obřezávání taktéž velmi dlouho užívali náčiní z křemene. Římský Joviš kovový, krásně umělecky pracovaný, držel v ruce mlat kamenný. Protož náčiní kamenné anebo křemenné, jež u nás nalezeno ve hrobech vedle kovu, nedokazuje úplně doby přechodní, ježto tu kámen odehrává roli symbolickou, obřadně-náboženskou, tradicí posvěcenou. Jestliže v době kamenné lámáno kamennou zbraň a vrháno ji do hrobu, tak i po tisících letech zachováno ten prastarý, tradicijný obyčej, ježto náležel k obřadu náboženskému, a žádné náboženství na světě ani dnes ještě nedovoluje čímkoli rušiti odvěké obyčeje obřadní.

Konečně známa je nejnovější theorie, že železo předešlo bronz; ale čas zničil železo a bronz zůstal. Proto také jaksi nenalézáme železa ve hrobech prastarých, leč jen bronz. Theorie ta by z mnohých příčin mohla vésti ku přesvědčení, ale nepochybně jen theoretiky. Praktický archaeolog v ni neuvěří, pokud se očitě nepřesvědčí. Jisto jest, že železo zničí se rychleji nežli bronz; ale těžko za pravdu dáti, že by nezůstalo ve hrobě ani rzi železné. Ve hrobě jednotlivém, osamělém mohl býti vedlejší vliv, jímž rez byla zničena, na př. voda; ale na pohřebištích a spolu žarovištích, kterážto zaujímala mnohdy velmi značné prostranství, takový vedlejší vliv byl nemožný. Je-li tedy na takém pohřebišti pouze bronz a nikde ani nejmenší stopy železa, možno-li z přesvědčení souhlasiti s onou theorií?

Nezapomeňme konečně, že v hymnách Rig-Vedových, v klínových nápisech babylonských i assyrských Assyřané ještě v Asii před příchodem do Evropy znali již kov; ale nenalézáme ni nejmenší zmínky o tom, že by byli znali železo.*) Hymny se zmiňují zvláště o zlatě a mědi (bronzu). Z bronzu vyráběli Assyřané netoliko zbraně, leč i rozmanité nářadí a náčiní.

Mluvíce o výrobcích železných musíme dodati, že náčiní a zbraně železné, nalezené ve značném množství ve hrobech na Litvě a Bílé Rusi, nebyly zkáze podrobeny. Na Litvě, kde obyčeje pohanské trvaly dlouho ještě i po uvedení křesťanství, ba až do polovice XVI. století, železo to přeleželo v hrobě 4—500 let. Ale na Bílé Rusi, kde křesťanstvo bylo rozšířeno v X. věku, železo přeleželo v hrobě vždy ještě skoro 800 let, dáme-li i za pravdu, že i tu ještě dlouho pochovávali starým ritualem pohan-

*) Viz Wsiewoloda Millera znamenitou práci: Очерки Арійской миѳологіи m. 1., Аевины — Діоскуры, str. 67.—77. Taktéž Alex. Kotlarevského pěkný a důkladný článek o kovech v Древностяхъ Moskev. arch. spol. sv. 1., str. 57. a násl.

ským, a přece železo nebylo zničeno. Leč dotýkáme se jen posledních dat sklonku panování pohanských obyčejů při pohřbech; z množství mohyl však nabýváme přesvědčení, že pocházejí z dlouhé doby panování pohanstva, a z té příčiny že železo mohlo ležeti v těch hrobech 1500 a mnohem více let. Soudíme tedy: jestliže 1500 a více let nezničí železa, tedy zniknutí jeho, s pozůstavením však patrných stop (rzi železné) bývalé jestnosti, přesvědčovalo by o velké starožitnosti hrobu. Zajisté v tom případě dlužno považiti zvláštnosti hloubky a druh země, z níž byl hrob usypán.

Konečně nelze pominouti příliš důležité pozorování Vocelovo, že názvy rozmanitého náčiní železného jsou společny všem větvím slovanským, z čehož přirozeně plyne, že železo bylo Slovanům již známo, kdy žili ještě jednolitě, tvoříce národ mocný, jediný. Sadowski má za to, že Slované užívali železa již v druhém věku po Kr.

II.

V království polském několik učenců věnovalo práce své z mnohých jiných předmětů také předhistorické archaeologii. V čele jich stojí znamenitý Lelewel, jenž ještě z časů vilenských oblíbil si badání zbytků předhistorických. Vavřinec Surowiecki byl pravým ethnologem - archaeologem. Jeho práce „Śledzenie początku narodów słowiańskich“ (1824.) učinila velký dojem; Šafařík sám dí, že ho pohnula k tomu, aby se ponořil v dějiny prvotního Slovanství.*) Zásluhy A. W. Maciejowského, A. Bielowského, Papłońského, K. Sienkieviče, Madejského, K. W. Wojcického, Olszewského, Kolberga, Sobieszczańského a mn. j. na ethnologicko-archaeologickém poli slovanském jsou známy. Ještě před nimi byli v slavné pověsti Chodakowski (Czarnocki) a Potocki. Leč nebyli to archaeologové, již by se byli oddali pouze zkoumání zbytků prvotných. Teprv novějšího času zvláště na tom poli vynikli Alex. hr. Przezdziecki, Karel Bayer a Boleslav Podczaszyński. Půdou jich činnosti byla celá Polska. V poslední době Jan hr. Zawisza ve Varšavě získal si velké zásluhy. On prvý z Poláků počal zkoumati jeskyně. Kníže Tadeáš Lubomirski nejen sám pracuje, ale jako pravý mecenáš podporuje i práce jiných. Pilně též pracují na nivě vědy archaeologické: Sigmund Glogier, Przyborowski, professorové Pawiński a Mierzyński, dr. Dudrewicz (anthropolog) a mn. j. Professor varšavské university Samokvasov, Rus, oddal se zvláště archaeologii předhistorické. Ve Varšavě není veřejného musea zbytků prvotných. Byla tu dosti značná sbírka Podczaszyńského, kterouž po jeho smrti dostala Akademie věd v Krakově. Sbírky soukromé mají: hr. Zawisza, Przyborowski, dr. Dudrewicz, Samokvasov a j. Kromě

*) Viz, co dí Šafařík o Surowieckém: „Über die Abkunft der Slaven nach Lorenz Surowiecki“ (1828.). Z mnohých jiných prací Surowieckého připomínáme tu: „O sposobach dopełnienia historyi i znajomości dawnych Słowian“ (1809.), „O charakterach pisma runicznego“ (1822.) a t. d.

toho jsou sbírky při knihovnách majoratů hr. Krasińských a hr. Zamojských, jakož i v provinci u Sigm. Glogiera v Ježevě a na několika jiných místech.

V Krakově ode dávna s oblibou a energií pracuje professor Josef Łepkowski. Ještě za času Společnosti vědecké on prvý počal sbírati popelnice a jiné vykopané věci pro její museum. Jeho zvláštním přičiněním utvořen bohatý a krásný kabinet archaeologický při universitě jagellonské. Jsou v něm předměty vykopané skoro z celého prostranství od Karpat až k moři baltickému. Utvořením Akademie věd a v ní dvou kommissí: anthropologické a archaeologické, z nichžto prvé předsedá (volbou) sám president Akademie, dr. Jos. Majer, druhé pak prof. Łepkowski, počíná se nová era předhistorické archaeologie. Každoročně konají se vycházky archaeologické. Museum vzrůstá nevýslovně. Vycházeji zprávy, jež vydává kommisse anthropologická společně s archaeologickou. (Posud vyšly 4 sv.) Ostatní důležitější rozpravy tisknou se v Pamětníku a jiných publikacích Akademie. Kromě toho kommisse archaeologická vydává v jazyku polském a francouzském práci p. Ossowského „O zbytcích v západním Prusku“ s mnohými rytinami. Při kommissi stává též „Sekcya wykopalisk“, jež zabývá se sbíráním látky k seznamu zbytků předhistorických v zemích polských; uveřejnila již 1. seš. tohoto seznamu, jejž sestavil J. N. Sadowski, a jenž obsahuje poříčí Varty i Baryče s jejich přítoky. V Pamětníku otisknuta důležitá práce Sadowského „Cesty obchodní“, přeložená A. Kohnem do němčiny. V jiných spisech Akademie uveřejněno nemálo důležitých rozprav archaeologických. Z krakovských archaeologů vynikají: prof. Łepkowski, J. N. Sadowski, kanovník Polkowski, P. Umiński, T. Ziemięcki a j. K sekci předmětů vykopaných, kteroužto řídím, náleží také Hynek Böhm (Čech). Dr. Kopernicki je zkušený anthropolog. Bohumír Ossowski, geolog, zkoumá jeskyně v okolí krakovském. V Haliči dopisující členové kommisse archaeologické horlivě se účastňují jejích prací; jsou to: Vlad. Przybysławski na Pokutí, Szczęsny, hr. Koziebrodzki a inženýr Stan. Grzegorzewski na Podole. T. Ziemięcki v Krakově vydával několik let „Dwutygodnik naukowy“, věnovaný archaeologii, historii a linguistice; uveřejňoval v něm důležité rozpravy své i jiných spisovatelů, kromě běžných zpráv archaeologických. — V Krakově vyšla také knížečka „O významu a důležitosti zbytků prvotných, jakož i o vědeckém jich vyhledávání“ od A. H. Kirkora. Jsou to veřejné přednášky, které jsem měl v Museu technicko-průmyslovém. Z dřívějších let je známa brošura K. Rogawského o vykopaných předmětech z okolí Ležajska. Není v ní systematického badání, neboť autor, píše ji, ani nebyl v Ležajsku, ale některým zdáním jakož i úvahám nelze upříti jistou důležitosť.

Kromě musea Akademie věd a kabinetu archaeologického při universitě jagellonské jsou v Krakově ještě pěkné sbírky vykopaných předmětů v museu knížete Czartoryského a v technicko-průmyslovém museu dra. Baranieckého.

Ve Lvově jsou vykopané věci v museu při ústavě Ossolińských a v ruském Národním domě. Zajímavé věci vykopané jsou v bohatém museu hr. Vladimíra Dzieduszyckého; mezi nimi tak zvaný Poklad Michałkovský, náhodou nalezený na Podole nedaleko od valu Trajanova, obsahuje vesměs zlaté výrobky, jež váží 6 liber vídeňských. Před několika lety utvořila se tam Společnosť archaeologická, jejímžto zakladatelem a předsedou byl nedávno zemřelý dr. Stanislav Krzyżanowski a hlavním pracovníkem Ant. Schneider, jenž před několika lety odňal si život. Společnosť tato vydávala jistého času v sešitech „Přehled archaeologický". Nyní činnosť její ochabla. Nevidíme aspoň vydatnějších objevů prací jejích. Ve Lvově pracuje známý archaeolog, řeckokatolický kanovník Pietruszewicz, spisovatel mythologického kalendáře (téhož druhu jako „Bájeslovný kalendář" dra. I. J. Hanuše).

V Poznani v museu Společnosti přátel věd jsou četné a bohaté sbírky předmětů vykopaných. Dr. Schwarz (Němec), ředitel gymnasia, mnoho badal v Poznańsku, mnoho psal o zbytcích prvotných a vydal spisy o starožitnostech vykopaných. Albin Kohn, jenž zemřel před nedávnem, má velké zásluhy, že ve spise o dvou svazcích seznámil Evropu se zbytky a předměty vykopanými v zemích polských; pozdější svazky měly podati material i obecně slovanský. Dr. Kazimír Szulc, archaeolog poznaňský, znám jest jako spisovatel důležitého díla „Stavby a násypy Slovanů pohanských, jich druhy a význam". Nedávno uveřejnil dílo o mythologii slovanské. V letopisech Společnosti poznaňské jest nemálo prací obsahu archaeologického. Znamenitý dr. Karel Libelt nemálo pracoval a tiskem vydal o zbytcích prvotných. Pěknou práci jeho „O člověku prvotném" uveřejnili jsme ve sborníku „Na Dziś". Libelt zkoumal s Łepkowským nadvodní stavby na majetku svém v Cceszewě. A jako vše, čeho se dotknul, mělo známku pravého genia, tak i jeho práce archaeologické vynikají vždy obsahem hlubokým.

V Toruni stává také Společnosť věd a při ní museum, v němž je sbírka vykopaných předmětů, zvláště popelnic obličejových,*) kteréž jsou jaksi privilejem Pruska královského čili západního. Nejen Společnosť a museum, nýbrž i badání v té části Polsky mají děkovati ze svého trvání iniciativě a velké obětivosti předčasně zemřelého Sigmunda Dziadowského ze Mgova. Konečně jsou ještě sbírky vykopaných věcí ve Gdánsku (H. Walter), v Královci v městském museu a při Společnosti fysicko-ekonomické u dra. Marschala v Malborgu, ve Vaplevě u hr. Sierakowského a v rozličných městech pruských. Veledůležité jsou vykopané předměty slovanské ve veřejných museích v Berlíně (das nordische Museum), ve Vídni (Ambraser Sammlung) a zvláště

*) Popelnice obličejové mají podobu lidského obličeje, t. j. nos, oči, uši a t. d., někdy jen části obličeje, na př. uši a t. p.

ve Vratislavi. Nemálo jest jich též v Drážďanech, ve Kvidíně při Společnosti historické a j.

Přejděme nyní ku hrobům na prostranství bývalé Polsky, zvláště na poříčí vislanském.

Není tu mohyl-kurhanů, nasypaných nad mrtvolami jako na Rusi a Litvě; jsou-li kde, tedy vyjimkou a ne četné. Tu bylo na větším díle obyčejem spalovati mrtvoly a vkládati popel do popelnic na zvláštních pohřebištích.

Pohanským pohřebištěm tělopalným nazýváme jisté prostranství na polích, nejčastěji blízko řeky anebo jezera, nedaleko od hradiště, od stavby nadvodní aneb od jiného zbytku z dob prvotných. Některá pohřebiště jsou spolu žaroviště, na nichž mrtvoly byly spalovány. Jiná zase obsahují pouze popelnice s popelem, ježto žaroviště bylo na místě jiném. Na poříčí Visly jest nejvíce pohřebišť druhu tohoto. Některá pohřebiště zaujímají prostranství několika jiter. Stávala celé věky, a někdy jsou o několika patrech; jsou to taková, v nichžto popelnice jsou postaveny ve třech i čtyřech řadách nad sebou. U popelnic aneb i v nich nalézáme výrobky kamenné, křemenné a rozmanité kovy, nejčastěji bronz. U každé popelnice lze nalézti různé nádobí hliněné ve způsobě hrnků, mis, koflíků, malých misek. V těch přístavcích stavěno nepochybně pokrmy a nápoje. Hodnoť pozoru, že někdy vedle úhledné popelnice dobře vypálené, ano i na kole točené stojí hrnek z hlíny hrubozrné, s pískem a slamou smíšené, nemotorně v rukou lepené. Co značí ten hrnek? Ne bez příčiny je takový a nikoli jiný. Stavění takovýchto hrnků nebylo řídké. Ve Kvačale u Krakova, aneb v Mokřišově u Trnobřehu na rozsáhlých pohřebištích, která jsem prozkoumal, nahodilo se mi do sta takých případů. Takové hrnky vedle popelnic dobře vyrobených nalézal jsem v Křemenici nedaleko od ústí Visloky do Visly, blízko Mělce, jakož i na jiných pohřebištích nadvislanských. Všecky libovolné náhledy o významu předmětů toho druhu jsou dnes předčasny a hřeší vypínavostí, a přece mimovolně přichází na mysl, že ty předměty mohly býti stavěny v prvotném stavu z příčin podání náboženského; mohly to býti obětní hrnky, jichžto výrobu aneb tvar změniti nebylo dovoleno. Při jediné popelnici lze nalézti několik rozmanitých přístavků, vesměs dobře vyrobených, a jen jeden hrnek hrubozrný, nejšpatněji vypracovaný. Snad hrnky ty hrají zde touž úlohu, jako kamenná zbraň, o čem prve jsme se zmínili.

Vzdálenosť popelnic ve hrobech není jednostejna. Některé stojí skoro vedle sebe, jiné však vzdáli metru, ano i více. Hloubka jest různa, od 35 cm. až do 1½ metru. Na jednom a témže pohřebišti lze nalézti stopy rozvoje hrnčířství ode dávného starověku až do pozdějších dob. Co do tvaru a velikosti popelnice jsou též rozmanity. Nalézáme popelnice zvýši 15—68 cm. Největší ze známých v celé Polsce popelnic byla nalezena v Miklušovicích v okolí Bochni nad Rabou. Uložil jsem ji minulého roku v Akademii věd v Krakově. Je zvýší 68 cm.; obvod břicha má

139 cm., obvod hrdla 88, obvod při samém dně 72, průměr otvoru 29, průměr dna 21 cm. Obrovská ta popelnice je překrásně vyrobena rukou, ne však točena na kole; podivuhodný jest umělý poměr rozměrův ode dna až k hrdlu. Druhou popelnici, již počítám též k největším, uložil jsem tamtéž již dříve. Je ze Dzikova nad Vislou, zvýší 45 cm., obvod břicha až 160, za to však průměr dna jen 19 a průměr otvoru 39 cm.

Velmi zajímava jest ornamentika na popelnicích nadvislanských. Je velmi rozmanita a přec má mnoho společného nejen vespolek, ale i s ornamentikou popelnic českých. Nejobyčejnější ornamentiku tvoří pásky podvojné anebo potrojné, vyhloubené kolem nádoby; jiná se skládá z různých čárek prostých aneb hadovitých, v jistých vzdálenostech od sebe položených, a z okrouhlých důlků mezi ně vtlačených. Na jiných vidíme trojúhelníky na způsob vinného prutu s pýřitou, svislou lodyžkou. Opět na jiných popelnicích máme nejrozmanitější ornamentiku vždy z čar, pásků, kroužků, drobných důlků, trojúhelníčků, čárek a t. d. tak složených, aby ozdoba, obíhající v obvodě nádoby a dělící se na několik částí, neopakovala se, leč v každé části byla jiná, oč umělec, jak se zdá, pečoval nejvíce. Takové lodyžky pýřité, o nichž prve jsme se zmínili, jsou také na českých popelnicích ve sbírkách Jos. Pachta. Pozoru hodno jest, že některé části ornamentiky přetrvaly věky a místy podnes opakují se na hrnčířských výrobcích.

Na hrubozrných prastarých popelnicích, nejnemotorněji vyrobených, vídáme vtlačené pásy a neúhledné vypuklé bulky bez pořádku rozházené. Oblíbenou ornamentiku tvořily na nich nepodařilé důlky, nejpatrněji palcem vytlačené. Při otvoru jsou dírky na skrz v obvodě nádoby.

Ale jsou také popelnice, zvláště ve velkých rozměrech, nemající žádné ornamentiky. Jejich tvar je vždy vyznačen vypuklostí břicha a dnem skoro vždy velmi úzkým. Jiné opět jsouce štíhlé, velmi pěkných tvarů, beze všeho vydutí, jen ku spodu se přiužují, nahoře však jeví velmi malou odchylku.

Z přístavků vynikají nádobky, nejobecněji zvané čerpačkami, s držátky aneb oušky, aneb i hladké, některé o velmi malých rozměrech. Nádobky tyto, kterých snad se užívalo místo nynějších lžiček, opíráno o boky popelnic.

Velmi zajímavy a neobyčejně rozmanity jsou pokličky popelnic. Některé jsou okrouhly jako dýnka, s důlky vytlačenými na povrchu, jiné na způsob velkých mis vnitřkem spočívajíce na popelnici, okrajem svým tvoří druh stříšky, kteráž okružuje nádobu. Opět jiné jsou ještě originalnější. Tvoří také mísu nevelkých rozměrův, ale takovou, kteráž místo obyčejného dna má dlouhé a široké hrdlo s otvorem uvnitř, takže po sejmutí pokličky s popelnice toto hrdlo sloužilo k postavení a spolu představovala obyčejnou mísu na podstavci. K zajímavým pokličkám náležejí také ty, které nalézáme v Prusku západním. Jsoutě značných rozměrů, na způsob velkých zvonů, tak že pokrývaly

popelnici úplně až ke dnu. Tvoří jakousi zvláštnosť Pruska západního.

V zemi této jakož i ve Slezsku nalézají se pomalované nádoby hrobové, jak se zdá, původu etrurského, taktéž jako popelnice obličejové, na nichž úpravu i ozdoby lze poznati, a na některých tytéž ozdoby jsou vtlačeny do povrchu popelnice. Nevelký malovaný hrneček s ouškem nalezl jsem uprostřed popelnice v Mokryšově.*) Mnoho malovaných nádob nalezeno též na Pokutí a na Podole v Haliči, o čem ještě obšírněji promluvíme.

V některých místech popelnice, zvláště obličejové, stojí jako by ve zvláštních komůrkách, složených z kamení; jinde opět skládáno takové komůrky z hliny a cihel. Ale větší část pohřebišť, kteráž nebyla také žarovišti, nemá žádných zvláštních příprav; stavěno tu popelnice bezprostředně do země, jednu vedle druhé a časem i jednu nade druhou.

Dobu kamennou v království polském, v Poznaňsku a v západním Prusku, vyznačují hlavně kamenné hroby. V těchto lze nalézti nejen popelnice, ale i kostry. Předměty, jež nalézáme v takových hrobech, jsou kamenné, křemenné a hliněné. Ale obyčej zřizovati kamenné hroby, přetrvav tisíce let, přešel do doby kovové; v těch případech pak nestavěno již hrobů nad kostrami, leč nad popelem v popelnicích. Přiházelo se však, že byla nalezena kostra i s popelnicí a při tom bronz, ano i železo. Nesoudíme, že by to potvrzovalo dvojitosť obyčejů pohřebních, t. j. spalování mrtvol a ukládání těl nespálených, nýbrž spíše směs lidu různých kmenů, z nichžto každý se držel svého obyčeje otcovského. Přivádí to však na domněnku, že i v Polsce v dávné minulosti bylo obyčejem pohřbívati mrtvoly nespálené, a teprve v pozdější době nastalo spalování jich, kterýž obyčej potrval až do vyhynutí pohanství.

Podáme tu několik zvláštností o kamenných hrobech v Polsce. V Sandoměrsku odkryl Przyborowski několik kamenných hrobů, náležejících podlé zdání nepopiratelně v dobu kamennou. V Garbově u Zavichostu a v Pęcicích v kraji sandoměrském hroby se skládaly ze dvou velkých kamenných desk, mezi nimiž nalezeno výrobky křemenné a kostry obložené polními kaménky. Tamtéž v Sandoměrsku, ve Zkrovikách nedaleko od Viślice ještě r. 1817. odkryto hrob zbudovaný z kamenů druhu ploských pyritů, nahoře i ve spodu otesaných. V hrobě tom nalezeno kosti a misku, v níž vězela křemenná sekera.

V Kujavech okolo Służeva, Radziejova, Piotrkova, Lompolna a Lubrańce kamenné hroby mají výrazně tvar trojúhelníku rovnostranného složeného z kamenů. Leč v těchto hrobech nenalezeno již koster, nýbrž popelnice s popelem, při nich výrobky křemenné,

---

*) Badania archeologiczne A. H. Kirkora r. 1876. Sprawozd. antrop. Akad. Umiej. t. I. O popelnicích a pohřebištích viz: Badania w okolicach Babic i Kwaczały. 1873. w Rozprawach wydz. Filoz.-hist. r. 1874, konečně: Sprawozdanie z wycieczek r. 1880. w Spraw. antrop. t. IV.

ale nic kovového. Můžeme tedy směle říci, že tyto hroby náležejí v dobu kamennou. Nedaleko od Głušina však vysoká kamenná hromada, obložená vůkol menším kamením, tvořila podlouhlý oblý hrob s kostrou.

U silnice z Radimi do Parčeva, na míli od koryta Tyśmienice v Okalevě byl kamenný hrob složený z velkých křemenců na základě rozsáhlého čtyrúhelníku, a v něm nalezeno lidské kosti, čelisť koňskou, hliněné nádoby a tři křemenné sekerky.

V Poznaňsku a západním Prusku odkryto již nemálo hrobů složených z kamenů; některé měly tvar skříní ze čtyř desk sestavených, jiné pak téhož tvaru, zdélí 1—3 stop a zšíří 1—2 stop, měly kamennou podlahu bez cementu anebo pojidla druhu jiného. Takové hroby nalezeno i ve Slezsku nad Kvisou, Bobrem a lužickou Nisou. Nemůžeme tu vyjmenovati všecka pohřebiště toho druhu, jež klademe v dobu kamennou. ač v nich nenalézáno koster, leč popelnice. Ale jsou téhož druhu hroby, jež obsahují výrobky kovové. Ano máme toho nepopíratelné důvody, že takovéto hroby budováno i ve IV. věku po Kr. Tak na př. v Poznaňsku mezi Chełmnem a Grudziądzem, v Błędově nalezeno asi dvacet kamenů, sestavených velmi pravidelně v kruh o průměru 15 metrů. Ve středu bylo dvé popelnic; hlouběji pod nimi ležela kostra a při ní mince z časů císaře Theodosia (345.—395.). Hrob ten je velmi poučný, ježto svědčí, že původně tu byla pohřbena mrtvola nespálená a v době ne příliš dávné, totiž ve IV. věku po Kr., a teprve v následujícím čase do dřívějšího hrobu zakopáno popelnice se spálenými pozůstatky.

Ku druhu hrobů kamenných musíme ještě přičísti ty, jež byly odkryty v Lelevě nad Vkrou, v Andzině u Nasielska a v Piątnici. Zbudovány byly na způsob sklepů podlouhlých z lámaných granitů na dva lokte vysokých a velmi připomínají známé dánské sklepy kamenné.

Nad Vislou v okruží krakovském a dále v Haliči k ústí Wisłoky u Nizin a dále k Sandoměři, t. j. v části důkladněji zbadané nikde posud nenalezeno kamenných hrobů toho druhu. V té krajině, jak jsme již pověděli, jsou z doby kovové prostranná pohřebiště, na nichž byly mrtvoly spalovány. Ale nelze ještě nic rozhodně tvrditi, ježto značná část rozlehlého poříčí Visly s nesčíslnými její přítoky není vůbec ještě prozkoumána, a nevíme, co nám ve svém vnitřku okáže.

Jako nad Vislou, tak i nad Vartou, Baryčí a jinými řekami v pohřebištích, kde byly mrtvoly spalovány, vykopáno nemálo předmětův, jež zdobí musea v Krakově, Poznani, Toruni a j. Zmíním se tu jen o zvláště vzácných předmětech. V Rudkách u Oborniků nad Vełnou nalezeno v rašelině meč bronzový, podobné meče v Odolanově nad Baryčí a ve Skocích (nedaleko od Poznaně). V Dębě u Kališe nalezeno pěkný bronzový čerpák římský se skleněnou mísou barvenou, ve Znině náušnice z ryzího zlata, v Giechu měděnou přílbici, ve Słupcích nedaleko od Konina bronzový kotlík s oušky, tamtéž ozdoby,

jež představovaly slunce, koně a vodní ptactvo, na březích jezera Gopła bronzové udidlo s věšadélky, kromě toho na rozličných místech bronzové hroty, celty, dláta, nášijky, sponky, prsteny a t. d., stříbrné ozdoby filigranové, ale vůbec málo ozdob zlatých a stříbrných.

III.

Přejděme nyní na Rus.

Rus, toť velké složité tělo slovanských národů, již jsou jednoho kmene, ale liší se vzhledem na ethnografii. Rus dělí se na velkou, malou, bílou, černou a červenou. V článku tomto budeme mluviti o Rusi bílé, černé a červené. Odstíny a ethnografické rozdíly jsou tak nepatrny, že snadno lze dopatřiti se jednolitosti kmenové. Totéž lze říci i vzhledem na prvotní archaeologii. V obyčejích a obřadech pohřebních jsou odstíny, základní ideje však společny.

Bílou Rus tvoří nyní nejdávnější sídla slovanská, bývalá slavná knížectví: połocké, izasławské, turovské, słucké, mstisławské, vitebské a několik jiných. Knížectví novohradské s Grodnem, Słonimem a Vołkoviskem tvořilo černou Rus, jejíž jen hrstka lidu obývajícího v kraji lida-ském v gubernii vilenské liší se od Bělorusů černým oděvem mužův i ženštin; jinak ten lid úplně se slil s Bělorusy. Červená Rus neliší se ničím od malé Rusi. My tu máme na zřeteli lid obývající v jižní Haliči.

Promluvme nejprve o bílé Rusi. Zajímavá to země! Prastarý to národ, týž národ, jejž Herodot nazývá jednookým. Jsou tu hlavní poříčí Dněpru, Dviny západní a Němnu; ale Herodot znal jen Dněpr jižní. Bílou Rus počítal k zemím, zalidněným jednookými potvorami. Šafařík a Lelewel se shodují, že Bělorusíni jsou aboriginové té země. Průběhem věků přišli sem dunajští Slované, usadili se a slili s tuzemci. Podnes pozůstala v lidu zpomínka na jich příchod, zejména v písních, jež nejednou připomínají o širokém, starém, sivém Dunaji.

Podle Nestora splynuly k utvoření bílé Rusi následující prastaré kmeny slovanské: Kriviči, velký kmen, jenž obýval podél Dněpru a Dviny; Połočané nad Połotou; Radymiči nad Sožou; Drevlané na březích Prypeči; Drehoviči mezi Dvinou a Prypečí. Také jsou domněky, že v okolí Pińska a Mozíře bydlili Jadźwingové (Jatvězi, Jatwiagi), litevská větev úplně vyhynulá.

Bílou a černou Rus tvoří nyní gubernie: mohylevská, vitebská,*) mińská, část vilenské a větší část gubernie grodnenské.

K této krajině náleží zajímavé zákoutí země, totiž Polesí pińské, jehož jednu čtvrtinu zaujímají močály, kde bylo ono slavné moře Herodotovo, kde lesy neproniknutelné prostírají se na více než 317 mílích čtvercových, kde nečetní obyvatelé v zálivech mnohých řek, říček a jezer za času povodní jarních i pod-

*) Kromě kraje dynaburského, lucyńského a řežického, v němž obývali Lotyši.

zimních a někdy i uprostřed deštivého léta celé měsíce nemají nejmenšího spojení ani s nejbližšími osadami, kam pošta nedojíždí a vládní administrace dosáhnouti nemůže. Krajina tato je divoka, ale rozkošna, krásna svou odvěkou divokostí, bohata dary přírody; krajina ta, jíž nedotkl se rozvoj kultury, musí zajímati ethnografa, archaeologa, a bylo by lze napsati o ní celé knihy.

Leč nejen Polesí pińské, ale i skoro celá bílá Rus vzhledem na mythologii, obyčeje a obřady, jakož i zbytky prvotní zachovala nevyčerpané poklady vědě slovanské. Běloruské písně, v nichžto podnes jsou zmínky o Perunovi, o Rusalkách, Lešich, Czurech a t. d., a ku každé části roku přináleží ochranné božstvo, jež i dnes ještě chodíc na zemi jest činno, — písně tyto mají velkou cenu ve vědě a objasnily již nejednu otázku mythologickou.

* * *

Slavný slovanský archaeolog Zoryan Dołęga Chodakowski, či vlastně Adam Czarnocki, narodil se na bílé Rusi. Tu také počal své badání; ale před r. 1812., kdy se vzdálil z vlasti, nebylo ještě badání vůbec a na bílé Rusi zvláště na takovém stupni, aby podávalo možnosť systematického hledání, Chodakowskému aspoň, správci země ve Słucku, nebylo ono tehdáž ještě známo.

Jako na Litvě tak i na bílé Rusi prvý počal systematické badání Eustach hr. Tyszkiewicz. Po něm však až do konce života (1. července 1868.) věnoval se předhistorické archaeologii těch krajin Konst. hr. Tyszkiewicz, starši bratr Eustachův. Oba bratři, zrození v Łohojsku (nedaleko od Mińska), hlavním městě druhdy neodvislého knížectví a později od několika již věků tvořícího rodinný majetek Tyszkiewičův, od mládí již byli zaujati předhistorickými zbytky, které ve zříceninách hradů, tvrzí a v kurhanech se nalézaji v celém okolí Łohojska. V rozlehlých lesích łohojských, zvláště v hubské pustině jsou po různu na tisíce kurhanů, jichžto jsme na sta rozkopali, badajíce tam s hr. Konstantinem.

Konst. hrabě Tyszkiewicz učinil mnoho pro vědu, zvláště vzhledem na svou zemi běloruskou, kterouž důkladně prozkoumal a poznal. V Łohojsku utvořil bohaté museum vykopaných předmětů, kteréž podnes je majetkem syna jeho hr. Oskara. Na lodi zvláště zbudované vykonal cestu po Viliji až k jejímu ústí do Němna u Kovna. Jeho díla o kurhanech a o Viliji zůstanou archaeologovi vždy vzácným materialem.

Nyní pracuje horlivě na bílé Rusi Kuchciński, člen moskevské společnosti archaeologické.

Pracovali jsme i my nemálo o zbytcích na bílé Rusi.

Taktéž mnozí podnes pracují, ale ze spisův archaeologických nemnoho o nich se dovídáme. Máme ovšem některé zvláštnosti ve svědomité práci A. Sementovskéko (**Памятники старынъ Витебской губерніи, 1867.**), vůbec však ta země, bohatá starožitnostmi, čeká ještě na hlubší badatele. Součet shromážděných posud vědo-

mostí, ač nám ještě nedává rozhodných zásad k vývodům a konečným opisům, poskytuje přece možnosť, aby čtenář poznal zbytky z prvotných dob a pronikl v tajemství života, obyčejův a pohřebních obřadů praotců této země.

Velmi značné množství kamenných výrobků, mlatů, seker, toporů, prakův a t. d., jež tu v zemi nalezeno, důvodně svědčí o zalidnění v době kamenné, ač mimovolně obrací pozornosť po tom, že tu naprosto není kostěných výrobkův, jež byly té době náležity. Proto snad nalézáme tak mnoho věcí kamenných, svědčících kromě toho, že výroba jich byla na vysokém stupni rozvoje. Křemenných předmětů jest velmi málo. Jak velké tu množství kamenného náčiní, souditi lze z toho, že na některých místech, zvláště nade Dvinou, rybáři místo obyčejných hliněných závaží, jichž užívá se k ponoření velké síti, připevňují k ní až do sta i více kamenných mlatků, jež nosí nejpatrnější sledy časů prvotných. Mnoho je pro to důvodů, že zbraň a náčiní kamenné vyráběno na místě. Známoť nemálo seker, v nichžto začato dělati otvor, ale práce nebyla dokončena, tak že jsou díry po obou stranách, ale střed přece zůstal neproražen. Nalézáme také podlouhlé okrouhlé kusy tvrdého kamene, malé válce dobře uhlazené, a ty nejtěsněji vnikají do otvorů těch mlatků, z čehož patrno, že jich vlastně užíváno k vrtání a hlazení vnitřku. Způsob vrtání mlatů takými válci a kromě toho pískem i vodou je znám a důkladně vyzkoumán.

Hrobů patrně připomínajících dolmeny posud nenalezeno na bílé Rusi, ano i málo hrobů z doby kamenné. Neliší se příliš od obyčejných kurhanů. Toť jen významno, že ve hrobě z doby kamenné je mnoho kamení. Goworski svědčí, že kostry v kurhanech u Nači v levé ruce držely hlavně a v pravé kroužky hliněné. Kovových předmětů zde však nebylo. Velmi zajímavý hrob, zdá se nepochybně z doby kamenné, byl prokopán v gubernii a kraji minském ve vsi Zykově. Na poli ležel velký kámen. Zabczyński, majitel vesnice, potřebuje staviva, kázal odvaliti ten kámen, a když tak učiněno, pod kamenem nalezeno černou desku a pod ní tři podobné desky v hloubi země sestavené v pravé úhly a koncovými boky opřené o ploský kámen na rub postavený. Uvnitř stály čtyři popelnice a pod nimi velký klín křemenný. Není tuším pochybnosti, že to byl hrob z doby kamenné a sice tím zajímavější, ježto tu mrtvoly byly spáleny.

Na bílé Rusi mohyly jsou vůbec kurhany, t. j. násypy země. V lesích a pustinách běloruských jsou sta i tisíce takových kurhanů.

Jsou tu také hroby, jimž lid říká wołotouki (wołotowki). Neliší se však vlastně ničím od kurhanů. Konst. Tyszkiewicz chce od kurhanů rozeznávati mohyly zvané żalniki. Jsou to mohyly, nad nimiž není násypu (kurhanu), nýbrž podlouhlé kolo složené z kamenů; v čele bývá velký kámen na rub postavený. V takových „żalnicích“, dí Tyszkiewicz, pohřbíváno lidi nahé, bez ozdob pozemských tak, jak člověk přišel na svět. Konečně praví,

že nalezl pohřebiště, jichžto polovice skládala se z kurhanův, a druhá byla označena „žalniky“. Soudí, že „žalniki“ náležejí k druhému řádu mohyl předkřesťanských. Nám se zdá jinak. Žalniki asi předcházely kurhany a náležejí do té doby, kdy k budování hrobu užíváno pouze kamene. Byly-li v nich pochovávány mrtvoly nahé, nevíme; ale nedostatek všelikých ozdob spíše by dokazoval starožitnosť hrobů těchto. Snad by konečně přísnější badání objevilo v nich i výrobky kamenné. Výraz žalnik nemá všude stejného významu. Chodakowski tvrdí, že okolo Velkého Novgorodu žalniky se nazývají popelnice s popelem. V jiných místech, jako v Kujavech v zemi chelmińské a jinde nazývají se mohyly vůbec žalniky anebo žaly.

Všecko, co jsme již pověděli o kurhanech na Litvě, má úplnou platnosť i o bílé Rusi. V každém kurhaně lze nalézti jeden anebo dva hrnky, jež zajisté s pokrmem a nápojem byly postaveny k nebožtíkovi nejčastěji v přímce k nohám jeho, někdy po boku, velmi zřídka ve hlavách. Na dně velmi mnohých hrnéčků nalézáme nemotorně vyrobené otisky, jež nejčastěji vyobrazují kruhy s křížem ve středu. Význam těch mythických znakův je znám; takové kruhy se opakují i ve výrobcích bronzových původu fenického, — jsou obrazem rychlosti slunce, jaksi požehnáním na cestu do věčnosti. Ornamentika na těch hrnéčkách je velmi prosta; skládá se totiž nejčastěji z čárek a pásků, dokola oblázkem vytlačených. Většina kurhanů běloruských náleží v dobu kovovou, a skoro všude lze nalézti bronz se železem. Výrobky zlaté a stříbrné jsou příliš řídky. Velmi často se podaří nalézti ve hrobě železné srpy, úplně podobné nynějším, jen že jsou mnohem menší. Mnozí jsou toho domnění, že srp byl jaksi znakem rolníkovým. Přihází se však také, že vedle srpu leží železný topor, hroty oštípův a střel, jakož i jiná železná zbraň, z čehož domysliti se lze, že tu byl pohřben bojovník, a srp měl tedy význam leda mythický, a to tím spíše, ježto bývá tak malý, že dlužno pochybovati, aby jím bylo se mohlo žati.

Kurhanové hroby ženské jsou často velmi bohaty. Nalézá se v nich množství kuliček koralových, bronzových, skelných, hliněných, někdy jantarových, často drobných stříbrných, — prsteny, náušnice, bronzové obroučky k ozdobení hlavy, nášijky, malé zvonky, které zdobily šíji a týl hlavy a byly prý znakem nevinnosti. Takovými zvonečky podle staré písně litevské obšíváno vzorkovanou zelenou zástěrku. Zvonečky ty nikdy nedovolovaly dívčině, aby se někde skryla, chránily tedy jaksi ctnosti její. Kromě toho nalezeno množství jiných ozdob bronzových. Konst. Tyszkiewicz nalezl bronzovou lžičku, zavěšenou na šíji kostry ženské v Sielištích v kraji a gubernii mińské, což je zajisté řídkým výsledkem badání. Takovéto lžičky byly nalézány i v Kursku a v Livonech. Měly nepochybně jakýsi význam symbolický a nebyly lžičkami v pravém smyslu slova toho. Nazýváme je tak jediné z příčiny podobnosti toho předmětu ku lžičkám nynějším. K zajímavým předmětům vykopaným přičísti dlužno

i bronzové misky k vahám velmi malých rozměrů. Nalezl jsem je spolu s Tyszkiewičem v pouzderku rohovém ve hrobě v hubské pustině, náležející k Łohojsku. Zaznamenám tu zajímavou podrobnosť: Vykopané pouzderko bylo v prvé chvíli tak měkké, že jsme je mohli ohýbati, z čehož nejprve jsme soudili, že je zděláno z tlusté kůže; leč když na vzduchu ztvrdlo, ukázalo se, že bylo z rohu zvířecího. Takovéto misky nalezli také: Adam hr. Plater na Žmudzi, Saveljev v gubernii vladimírské na Rusi, dr. Kruse v Kursku a Livonsku. Různá jsou o tom mínění, byly-li misky ty nějakým symbolem, aneb užíváno-li jich skutečně k vážení, k čemuž byly úplně připraveny; zdá se, že podnes ještě musíme je přičísti k záhadným předmětům vykopaným.

Každý kurhan, jak na Litvě tak i na bílé Rusi, pokrýval obyčejně jedinou kostru. Výjimky jsou řídky. Tak na př. v pustině łohojské v kurhaně značných rozměrů leželo vedle sebe dvé koster oddělených prostorem zdélí 130 cm. Obě kostry byly obráceny hlavami k jihozápadu. Jedna byla mužská, ježto při ní ležel železný oštíp; při druhé však, nepochybně ženské, byly kuličky spojené, skelné a jiné, a kromě toho jiné ozdoby bronzové. Brousek ležel u nohou mužských, hrnek stál u nohou kostry ženské. Jest otázka: umřely obě osoby současně a byl hrob nasypán oběma, či po smrti mužově žena musila se podrobiti krutému osudu a položiti se též do hrobu? — A hle! nedaleko od tohoto kurhanu nové tajemství, ukazující na něco tragického. V kurhanovém hrobě odkryto kostru, vedle níž ležel železný topor a oštíp. Byla to tedy kostra mužská. Ale u nohou kostry, kdy hledáno obyčejný hrnek, nalezeno lebku lidskou, tváří obrácenou k nohám kostry mužské. Mezi kostrou a hlavou ležel velký kruh železný a pod hlavou bohatý náširek ze zvonečků, z čehož patrno, že hlava byla ženská. Nejbedlivějším hledáním neodkryto ani jediné kůstečky druhé kostry, z níž tu byla pouze lebka ženská.

Nejen v bílé Rusi, ale i v zemích slovanských vůbec velmi zřídka nalézáno kostry dětské. Proč? Snad proto, že kostry dětské rychleji práchnivěly, či snad nad dětmi neděláno násypů. A přece p. Michael Kuściński na bílé Rusi nedaleko od Lepla nalezl v kurhaně kostru děcka, jemuž dle vzrůstu bylo as osm až devět let.

Konečně bílá Rus je posud tak málo zbadána, že podnes nelze přijíti k jakýmkoli určitým vývodům.

Rozlehlé země malé Rusi, Ukrajina, Podol, Volyň, Połtava a t. d., zbadané částečně až k Černému moři, nepředstavují celek harmonický. Michael Grabowski podal nám podrobný a důkladný opis Ukrajiny. Funduklej opisoval rusky, ale také jen krajinu kyjovskou. Kommisse archaeologická s Ivaniševem v čele badala velmi neobratně. Blíže k moři v gubernii jekatěrinoslavské badal znamenitý archaeolog Tyzenhauzen, a tak i jiní, jako Ondřej Podbereski, o jehožto svědomitých pracích tu pomlčeti nelze. V Odesse jest museum zbytků, je tam i společnosť

historická i archaeologická, ale málo činná vzhledem na badání památek předhistorických. V Kyjově jsou nyní dva professoři na universitě sv. Vladimíra, Kotlarewski a Antonowicz, znamenití archaeologové, od nichž můžeme mnoho očekávati.

Malá čili červená Rus, t. j. haličská, až do utvoření Akademie věd nebyla naprosto badána. Jediný Żegota Pauli vydal před lety spisek o haličských starožitnostech, v němžto důkladně se zmínil i o některých zajímavých zbytcích prvotných. Jsou také články Bielowského, Szajnochovy, kn. Pietruszewiče, Hohendorfovy a j., články, v nichžto mimo jiné jsou i zmínky o archaeologii předhistorické; ale nepodávají nám důkladného obrazu zbytků ve východní Haliči. Vykopané předměty, jež jsou ve sbírce lvovské, byly nalezeny nejčastěji náhodou. Činný Ant. Schneider mnoho sbíral, shromažďoval, co jen shledal v zámku lvovském od prastarých předmětův až na nožíky a nůžky z dob novějších.

Systematické badání z nařízení Akademie počalo se r. 1874. Hlavně badáno na Pokutí a na haličském Podole, nade Dněstrem, Zbručem, Seretem, Strypou, Gniłou, Tajnou, Cigankou, Něcłavou, Gněznou a t. d. Poněvadž došlo nejprve na mne, abych badal v těch krajinách, povím několik slov o mohylách, kurhanech a pohřebištích pouze na Pokutí a Podole. Roku 1874. badal jsem celé léto v Pokutí, r. 1876.—1878. pak na Podole. Na Pokutí pracuje stále p. Vlad. Przybysławski za účastenství dra. Kopernického, známého anthropologa.*)

* * *

Pokutím nazýváme tu část jižní Haliče, která sestává z kraje stanisławovského, horodeňského, tłumackého, sniatyňského a kołomyjského. Za Kołomyjí počítá se k Pokutí také krajina Huculů. Pokutí má tedy na jedné straně Valašsko, na druhé hranice uherské a skály sedmihradské, Karpaty pak se slavnou Černou horou je vroubí jako věncem. Na severu Dněstr odděluje Pokutí od jiných částí východní Haliče. Na jihu za Kołomyjí jest již nedaleko hranice Bukoviny.

Řeka Zbruč odděluje Podol haličský od Podolu ruského, a při jejím ústí do Dněstru v Okopech sv. Trojice, v krajném bodě po jedné straně za Zbručem vidíme Podol ruský, po druhé za Dněstrem Bessarabii.

Podol a Pokutí jsou nejúrodnější a nejkrásnější kraje v celé Haliči. Lid rusínský užívá mluvy maloruské, a jest vzhledem na ethnografii skoro jednolitý, jen s výjimkou krojů národních velmi rozmanitých.

---

*) Viz zprávy v publikacích Akademie a ve zvláštních spisech: 1. Pokucie pod względem archeologicznym, badania A. H. Kirkora 1874. r. 2. Badania archeologiczne A. H. Kirkora 1876.: Sprawozdanie z wycieczki; o grobach kamiennych na Podolu gal.; 3. Sprawozdanie i wykaz zabytków z r. 1877.; 4. Badania archeol. A. H. Kirkora w r. 1878. — Zprávy Przybysławského a dra. Kopernického tištěné ve Zprávách anthropologických Akademie věd, jakož i jiné články kommissí archaeologické a anthropologické v Akademii věd.

Co do zbytků prvotných obě ty části měly mnoho společného, a bedlivější badání důkladně přesvědčuje, že v dávné minulosti v obou krajinách obýval jediný národ, jehož obřady a obyčeje jsou velmi k sobě sblíženy; ale rozmanitosť hrobův a mohyl svědčí o velmi dávné minulosti, zvláště v době broušeného kamene, kdy krajiny ty byly již zalidněny.

Je to země mohyl a pohřebišť. Množství jich, jakož i značný počet hradišť (horodyszcz) je důkazem, že ta země byla hustě zalidněna.

Nesmírné množství zemních násypů 5—12 metrů zvýší, 5—19 metrů zšíří a zdélí pokrývá tu krajinu. Jsou to násypy okrouhlé, příkré, s plochým vrcholem; lid je nazývá mohylami. Historie rozeznává mohyly šlakové čili strážní. Byly to skutečně strážnice, tehdejší telegrafy, v nichžto bylo lze v samém počátku vysliditi příchod Tatarův a později Turků. Kopce tyto tvoří šlaky*) v jisté vzdálenosti od sebe ležící, ale tak, že stoje na jednom vidíš druhý. Hlavní známé, posud stávající šlaky, jež byl Jan ze Sienna (Sienieński) opsal a vyměřil za časů Sigmunda Augusta, byly tři: černý, kučměňský a valaský či pokutský. Všecky směřovaly ke Lvovu.

Kopce ty však nebyly nasypány pro šlaky, a lid z pokolení na pokolení ne nadarmo je nazývá mohylami. Prvotně byly zajisté ustanoveny k něčemu jinému, a slovem prvotně míníme minulosť velmi dávnou. Nepochybně užíváno těch prastarých mohyl v pozdější době ku zřízení šlaků, jedny sníženo, druhé na novo nasypáno aneb stávající zvětšeno, původní název mohyl zachoval se však i v časech následujících.

Byly to pomníky zemřelých lidí? Byly-li, tedy ne všecky, jak jsem očitě o tom se přesvědčil. Rozkopal jsem na Pokutí dvé takých mohyl obrovských, na Podole jednu, a v žádné nebylo ani nejmenšího sledu čehokoli, co by dokazovalo, že tu člověk byl pohřben. V jedné z mohyl pokutských, v Chociměři, nalezeno v hloubi 80 cm. pěkně vyrobený sekero-mlat kamenný, dobře broušený, zvláště uvnitř otvoru, v hloubi dvou metrů však rozličné náčiní kamenné a křemenné (nože, hoblíky, sekerky, mlatky a j.). Všecko to leželo v neladu a nedokazovalo nikterak, že by to byly předměty rozházené k užitku nebožtíka, po němž tu nebylo ani sledu. Proto lze se domysliti, že všecky ty předměty byly náhodou založeny při nasypávání mohyly. Jaká tedy hluboká její minulosť!

Na Podole v Sapohově nad Cigankou rozkopal jsem velkou podobnou mohylu na hloub více než 5 metrů. Kámen z ní vykopaný odvezen na několika vozech. Stavba byla velice mistrovská, skladba kamene systematická, pevná, ale beze všeho umělého spojiva. Podiviti se třeba vytrvalosti, práci a síle dělníků. Rozkopání trvalo několik týdnů, ku práci užito asi dvaceti

---

*) Šlaky byly cesty, kudy Tataři činili nájezdy jmenovitě na Ukrajinu. Viz Sl. N. Pozn. překl.

osob, nežli jsme s velkým úsilím úplně rozbořili, co prvotný člověk byl zbudoval. A proč to budoval, k jakému účelu, — to zůstane tajemstvím. Zhola nic nenalezeno, co by svědčilo, že v tom místě byly pohřbeny pozůstatky lidské. Leč ne nadarmo zbudováno mohylu tak bedlivě. Mimovolně připadá na mysl, že mohyly toho druhu byly stavěny na počesť a památku zasloužilých a proslulých osob, jichžto jména nás nedošla. Mluvili jsme již dříve o prastarém obyčeji skládati kopce z kamení. Snad i sypání zemních kopců prokládaných kamením mělo týž účel. Sapohovský kopec bylo by lze nazvati spíše kamenným, ježto pouze vrchní jeho část jest nasypána, dolejší pak až ku podstavě složena je z křemene.

K zajímavým násypům na Podole a Pokutí náležejí také tak zvané mohyly doupné (dupne). Jest jich nemálo. I z těch jsem některé rozkopal — rovněž bez výsledku. Mohyly ty uprostřed jsouce dosti značně vklesly či prohloubeny, tvoří dole kotlinu, nahoře pak jsou vroubeny valem na způsob hradeb. Dupno značilo totéž jako dupło, t. j. vyhlubeninu, pustinu, zapadlinu. Zapadliny tyto nejsou nikterak nahodily, jak bývá často v těch krajinách, nýbrž bedlivě vyrobeny, svah je všude stejný a hladký. Snad dole zabíjeno oběti bohům, kdy shromážděný lid se modlil stoje na vale. Snad mohyly ty byly utvořeny též k účelům strategickým. Nad Zbručem v lesích medoborských na vysoké a příkré hoře zachovala se úplně taková mohyla, jejížto zapadlina je velmi značna. Obehnána jsouc širokým valem, má dva pohodlné sestupy, jež u paty hory se spojují. Název těch mohyl je prastarý. Codex Pomer. (1., Nr. 36.) praví, že Slované pomoří baltického nazývali hrob nasypaný ze země mohyłoj, a naopak hrob složený z kamení — dupnoj mohyłoj.*)

Na Podole, o míli od Bilče, slavného svou jeskyní velkých rozměrů, leží dvorec Monasterek nad Seretem. Zde se zachovaly velmi vzácné zbytky z časů pohanských, chrám pohanský vytesaný ve skále a na blízku dolmen, jenž co do zevnějšku zhola ničím se neliší od dolmenů v Evropě nalezených. Je to obrovský křemenec spočívající na třech kamenných podstavcích. Do délky má 390 cm., tlouštka je 73 cm. a největší šířka 230 cm. Ležel asi vodorovně, ale nyní jest již poněkud nachýlen, ježto podstavce se rozličně ssedly, tak že kámen jest teď 63, 55 a 33 cm. vzdálen od země, což také se rovná výšce podstavců na povrchu země Obvod jich je též rozličný; jeden má 175, druhý 148 a třetí jen 140 cm. Zdá se nepochopitelno, kterak může křemenec tak obrovský udržeti se na třech podstavcích poměrně slabých. Bedlivější badání odkrylo nám tajemství té podivné stavby.

*) Při r. 1254. Codex praví: „ad montem lapideum Dupna moggula Sclavicali more sic nominatum."

Na jižní straně u paty dolmenu v hloubi 117 cm. pod povrchem země nalezli jsme kostru, jež byla přikryta deskou. U kostry však nebylo ničeho. Od toho hrobu podkopali jsme se pod dolmen hlubokým průkopem ve vší opatrnosti, abychom nezviklali podstavce. Tu teprv byl pohled zajímavý. Všecky tři podstavce, vyčnívající nad povrch, byly ve hloubi spolu spojeny zdí čili základem, jenž z velkých křemenců bedlivě a těsně jsa sestaven, tvořil kolem dolmenu kamennou zeď zvýší 60 cm. Pochopitelno, že taký druh stavby úplně zabezpečoval podstavce, tak silně upevněné, před zkázou a proto také dolmen sám dobře na nich spočíval. Uprostřed mezi podstavci a zdí, kteráž je spojovala, vykopal jsem důl 125 cm. hluboký, leč tu již nenalezeno praničeho.

Na jižní straně křemence dolmenového byl vytesán hluboký kříž, prostředkem kamene toho pak žlábek, jako by pro odtok jakési tekutiny, ač nebyl s tím křížem v nižádném spojení.

Nedaleko odtud jsou zříceniny kláštera basilianského. Odtud tedy vznikla domněnka, že onen kámen s křížem byl křtitelnicí a tím žlábkem že voda odtékala. Bylo velmi přirozeno, že klášter stával na místě chrámu pohanského. Tak dělo se všude po zavedení víry křesťanské. Taktéž je ku pravdě podobno, že mniši vytesali kříž v křemenci, jejž lid byl ctil, a že tohoto snad užívali jako křtitelnice. Ale nelogické by bylo zdání, že by onen žlábek, jenž nebyl ani spojen s křížem, byl odváděl vodu svěcenou. Mniši nemohli profanovati tuto vodu tím způsobem, aby odtékala na zemi. Nestranně lze připadnouti na domněnku, že i zde, jako skoro všude, prastarý hrobový dolmen za časů pohanských vyměněno za oltář obětni, že na něm zabíjeno dobytek v oběť vydaný, a žlábek ten že mohl býti tehdy vyroben na odváděni krve. — Na křemenci jsou nápisy staroslovanské, nyní již nečitelné. Rozumí se, že nemají nic společného ani s dolmenem, ani s modlářským oltářem obětním.

Z opisův je znám druhý dolmen na bílé Rusi nedaleko od Orši. Ještě na počátku tohoto století měl úplně podobu jiných dolmenův, ježto spočíval na čtyřech podstavcích. Nyní jest již úplně rozpadlý. Na něm je vyryt kříž a nápis, že kníže Rozwołod Borysowicz (r. 1171.) prosí boha, aby pomáhal sluze svému (помози господи рабу своему Розволоду сыну Борисову). Odtud lid i ten kámen nazývá Rozwołodovým, tvrdě, že kníže Rozwołod jej byl postavil. Archaeologové zanášeli se pouze palaeografií, a nikomu nepřipadlo na mysl, že Rozwołod jen užil odvěkého dolmenu, lidem ctěného, aby na něm napsal své vzdechy k bohu.

Ale vraťme se na Podol. Jako zde tak i na Pokutí byly oba způsoby pohřbívání, t. j. spalování mrtvol a pochovávání pozůstatků nespálených. Zdá se, že obyčej tento měl převahu. Promluvíme o každém zvláště. Leč v té krásné slovanské Ukrajině jsou mnohem starší hroby, jež dle našeho nejhlubšího přesvědčení pocházejí z doby kamene broušeného.

Mluvili jsme již o hrobech skřínkových, složených z kamenných desk; v nich jednak stály popelnice a byly též ozdoby bronzové. Podolské hroby, jež za příčinou rozeznání nazýváme kamennými, obsahují vždy po dvou kostrách skrčených, sedících, předměty hliněné, kamenné a někdy jantarové, ale není v nich zhola nic kovového.

Prvý taký hrob kamenný nalezeno r. 1827. v Beremianech při ústí Strypy do Dněstru. V hrobě bylo několik kamenných sekerek, z nichž jedna je podnes v museu Ossolińských ve Lvově. Nad tím hrobem prý byl kopec z kamení, jež při rozebrání odvezeno skoro stem povozů. Po několika desítiletích, zejména roku 1868., nalezeno takovýto hrob v Chorostkově na Podole, v něm dvé koster sedících a při nich tři kamenné sekerky, křemenné dláto a dva hrnéčky. Sekerky byly odevzdány do musea hraběte Dzieduszyckého ve Lvově, a kamenných desk užito za podlahu.

O hrobě beremiańském zmínili se: Kraszewski ve svém díle „Sztuka u Słowian“ a Żegota Pauli ve Starožitnostech haličských; o hrobě chorostkovském však nikde nebylo zmínky. Dověděl jsem se o něm teprve v samém Chorostkově.

R. 1876. na mé vycházce archaeologické, konané na Podole společně s Vladisl. Przybysławským, přišli jsme šťastnou náhodou do Kociubiniec nedaleko od Husiatyna právě v čase, kdy tam odkryto kamenný hrob, jaký jsem viděl poprvé. Zbadali jsme jej důkladně.*) Takové hroby bývají nehluboko v zemi, v Kociubińcích byl 18 cm. pod povrchem zemským. Není tu žádného sledu hrobu. neboť kopec, jenž byl nad ním, dávno již snešeno. Na Podole, kde půda je tak úrodna, lid těží z každé pídi země a oře, a kdy oráč pluhem zavadí o hořejší desku kamennou. čím ji ovšem porouchá, pak teprv hrob se odkrývá. — Kamenný hrob v Kociubińcích byl sestaven ve čtyřúhelník z desk kamenných. Byl podlouhlý, na jihu širší, na severu užší; měl za podlahu desku a pokryt byl také deskou kamennou. Spodní deska měla 170 cm., šířka na jihu byla 97, na severu 85 cm., severní strana byla tedy o 12 cm. užší nežli jižní. Pobočné desky na povrchu byly zvýší 79 cm., ale byly zasazeny v zemi ještě o 29 cm. hlouběji nežli podlaha a upevněuy zde menšími křemeny ve čtyřech řadách. V obou pobočných deskách s pravé strany byly nárožníky šikmo otesány, každý na 43 cm. Dvě skrčené kostry spočívaly na severní straně. V ostatní části hrobu byly 3 sekerky, střepy hrnkův, okrouhlá jantarová ozdoba dírkovatá a dva kly zvířecí.

V průběhu následujícího badání podařilo se mi ještě v Černokońcích, v Semenově, Beremianech a Kušiłovcích odkryti a ohledati též takové kamenné hroby, jež co do stavby a předmětů v nich nalezených ničím se nelišily a obsahovaly vždy dvé

*) Viz mou zprávu s plánem a nákresy v 1. sv. „Spraw. Anthrop.“ a kromě toho v časop. „Kłosy“ z r. 1877.

koster. S kociubiněckým a s odkrytými dříve hroby v Beremianech, Chorostkově a Zieleńcích máme tedy 8 hrobů kamenných z doby kamene broušeného, všecky na Podole haličském. Kromě toho p. Przybysławski nalezl hrob téhož druhu v Černolicích na Pokutí. V Beremianech na poli „červeném“ skoro každoročně náhodou odkrývají hroby toho druhu; nám se poštěstilo zbadati pouze jeden r. 1877.

Chtějíce ukázati jednostejnosť systemu stavby, ačkoli délka pobočných desk je různa, ale za to nárožníky co do osekání nevelmi se liší, podáváme zde čísla, jež jsme napočítali:

	délka desk	šířka desk	nárožní otesání desk
V Kociubińcích	170 cm.	97 a 85 cm.	43 cm.
„ Semenově	190 „	110 „ 85 „	40 „
„ Černokońcích	253 „	81 cm.	42 „
„ Beremianech	153 „	63 „	40 „
„ Kušiłovcích	190 „	90 „	40 „

Od kamenných hrobů z doby kamenné přejdeme ke hrobům taktéž kamenným, ale již z doby přechodní, jaké jsme nalezli na Podole. Opíšeme jeden takový hrob na příklad.

V týchže Beremianech nedaleko od místa, kde byl hrob kamenný, vypátral jsem nebozezem kamennou desku v hloubi země. Když byla země odkopána a deska vyňata, ukázalo se množství křemenů, ležících kolem a sestavených tak, že tvořily malý kruh zhloubi 55 cm. Vespod na deskách bylo dvé koster; patrno, že seděly skrčeny, ježto k ležení místa nebylo. Po pravé straně u kostry nalezl jsem křemen otesaný, u kostry na levé straně krásnou bronzovou jehlici zdélí 31 cm. s dírkovatým štítkem, zajisté pro upevnění ve vlasech.

Pak jsou hroby deskové, t. j. vyznačené velkými deskami. Je to nejobyčejnější druh hrobů na Pokutí a Podole. Zbadal jsem asi 20 pohřebišť s takými hroby deskovými. Všecky mají známky jednostejné. Velká deska kamenná označuje místo hrobu. Pod ní jsou někdy menší desky anebo křemeny ve značné hloubi; časem je hrob těmi křemeny obložen. Na některých místech zemní násypy (kurhany) přikrývaly ty hroby, v jiných již pouze deska ležela na povrchu. Uvnitř pod deskou nalézáme kostru v hloubi 89—175 cm. Někdy obsahovaly ty hroby po dvou kostrách, nejčastěji však jen jednu. Skoro v každém hrobě byly bronzy, prsteny, náušnice, jehlice. Co do výroby i množství bronzy byly neúhledny, mizerně hotoveny. Často nalézáme křeménky otesané. Všude bývá nádobí hliněné. Kostry bývají zdéli 120 až 195 cm. Hroby toho druhu zbadal jsem v Zaścianku, v Beremianech (nezávisle na hrobech kamenných), ve Dvinohradě, v Borščově, v Łosiači, Głembočku, Bilči, ve Wierzchniakovcích, Wołkowcich a ve Gródku. Všecky jsou na Podole nade Dněstrem, Zbručem, Seretem a Strypou. Na druhé straně Dněstru, na Pokutí, značné množství podobných hrobů zbadali Vlad. Przybysławski a dr. Kopernicki v Horodnici.

K pozdějším hrobům přičítáme tak zvané mohyly-kurhany. Jsou to zemní násypy, pod nimiž uvnitř v hloubi 50—150 cm. spočívají pozůstatky. V těchto hrobech všude nalézáme nejen bronz, nýbrž i železo dobře zachované. Zde také bývá mnohem více pěkných, ozdobných bronzů nežli ve hrobech deskových. Na mnohých místech jsou násypy již zorány; ale stávají ještě celá pohřebiště kurhanová, na nichž kurhany jsou zachovány a nedotknuty, a to pouze z příčiny místního podání a pohádek o strašidlech a t. d., jež na těch pohřebištích se vyskytují. Násypy kurhanové skoro vždy jsou kolem obloženy kamením, často i uprostřed nalézáme kámen; ale kámen tu již není hlavním materiálem, zde má hlína převahu, a kámen jest jen přídavkem. Kromě bronzových ozdob byly v kurhanech ještě obroučky ze skořápky hlemejždí, jakož i z levého horního kusáku křečkova. Ve množství rozmanitých ozdob nalezl jsem také (v Chociměři) tři malé knoflíky z cínovce s ozdobami na způsob křížkův, na povrchu emailovanými. Dolejší části knoflíkův jsou železné. V mohylách kurhanových zřídka nalézáme po dvou kostrách, jakož jest osoblivostí hrobů kamenných, a často se přihází ve hrobech deskových. Za to v kurhanech nalézáme peci „stypové", *) jichžto ve hrobech deskových naprosto není. Tak na př. nad Zbručem na poli zvaném Diwicz, náležejícím k vesnici Liczkověci, a nedaleko od naleziště sochy Svatovítovy, kde mohyly-kurhany spolu s hroby s popelem zaujímají značné prostranství, na tomto poli, kde jako v ostatních tak i ve hrobech kurhanových všecko hliněné nádobí je pěkně vyrobeno, na kruhu točeno, malováno, nalezl jsem velmi zajímavou pec „stypovou". Ve velmi rozlehlém kurhaně, jehož obvod měl 60 metrů a výška 171 cm., v hloubi 103 cm., tedy ještě v násypu, na ploše skoro 1 čtv. metru leželo v polokruhu množství dřevěných uhlův až na 60 cm. tlustých. Mezi nimi byl velký počet zvířecích kostí smíšených s roztlučeným nádobím hliněným, vesměs malovaným. Kostra ležela v hloubi 216 cm., vedle ní kamenný klín, pod hlavou křemenný prak jakož i křeménky bedlivě otesané. Také ležely vedle kostry střepy velmi velkého nádobí malovaného. Země byla stále kypra, kopal jsem tedy hlouběji až na 270 cm., t. j. na celý metr pod povrch země, a as 54 cm. pod kostrou byla opět pec s množstvím uhlů, popelu, rozbitých nádob a kostí zvířecích. Těchto bylo tolik, že vyplnily celý vůz. Byly to kosti dobytčí, kozí, ovčí, ano i koňské. Tudíž tu bylo dvé „styp" pohřebních; leč co je pozoru hodno, že lid nejprve vykopal tak hluboký důl a tam hodoval, později zasypal ten důl zemí, položil tam nebožtíka, přisypal zemi a opět hodoval, nyní již nade hrobem, ale vždy na násypové zemi kurhanu, posléz i nad tím místem učinil nový násyp, konečný kurhan.

---

*) Stypa (strawa) — každoroční hody pohřební. Viz „Die Wissenschaft des slaw. Mythus" od dra. I. J. Hanuše, str. 408.

Pozn. překl.

K nejbohatším pohřebištím kurhanovým náležejí żnibrodská nad Strypou na Podole. Na prostranství zdélí 128 m. a zšíří 66 m. je 79 kurhanův úplně zachovalých; zbadal jsem jich důkladně 18 a vydobyl z nich 20 lebek, 13 předmětů křemenných, 21 bronzových, 3 kly zvířecí a 12 předmětů železných.*)

Pravili jsme již dříve, že zřídka se nalézá dvé koster v jediném hrobě kurhanovém. Ve Żnibrodech v druhém hrobě po pravé straně ležela nepochybně kostra ženská, ježto při ní bylo hojně ozdob bronzových, a po levé kostra mužská. Ve dvanáctém hrobě po pravé straně byla nevelká kostra mužská ledva zdélí 116 cm. a po levé, jak se zdá, ženská, neboť i zde bylo mnoho bronzů. Podobný nález opakoval se ve Wierzchniakowcích ve hrobech deskových. I tam byly kostry mužská a ženská, pak ženská a mladého výrostka. — Kostru ženskou vedle mužské snadno si lze vysvětliti. Zabíjeti ženy a pochovávati je se zemřelými muži bylo obyčejem Slovanův, ano u Polákův i za Mečislava, jak Ditmar výslovně vypravuje. Sv. Bonifác r. 745. praví totéž o Slovanech baltických; o Rusínech máme svědectví Arabův Ibn-Fosslana jakož i Mussudi-ho.

Ale tu jest jiná otázka: Proč pochováváno matky spolu s výrostky v jediné mohyle? Otázky ty jsou nám dnes aspoň ještě úplně temny.

Zmíním se zde ještě o zajímavých hrobech v mohyláchkurhanech, náležejících v dobu nejpozdější. Skládají se z trámů dubových tak uměle, že trámy a klády vedle sebe postavené, pravidelně otesané i bez zapuštění jednoho do druhého anebo bez připevnění hřeby tvořily úpravné hroby bez příklopu, a uvnitř spočívaly mrtvoly. Jeden takový hrob jsem zbadal v Chociměři na Pokutí, druhý v Bilči na Podole. Vedle koster byly bronzy.

Přejděme ke hrobům na pohřebištích, kde byly mrtvoly spalovány, na jižní Rusi haličské. Obyčej spalovati mrtvoly byl zde všeobecný. Těžko říci, zdali předcházel obyčejné pochovávání těl, anebo byl-li současný. Všecky zbytky toho druhu, jež nám jsou známy, náležejí v dobu kovovou. Nenalezli jsme tu pohřebišť, obsahujících pozůstatky v popelnicích. Jsou tu rozlehlá pohřebiště, jsou tu i nasypané kurhany, jež obsahují pozůstatky spálené. Charakterem liší se všecky od pohřebišť nadvislanských, kde bylo jen pohřbíváno, a žaroviště, kde spalováno mrtvoly, musilo býti někde jinde. Na Podole však, jak jsme se o tom jasně přesvědčili, jsou společna se žarovišti, t. j. na jednom a témže místě páleno, a pozůstalý popel, uhlí, nádobí hliněné, skoro vždy roztlučené, spolu s předměty bronzovými zasypáváno zemí. Jako na Litvě tak i tu jest mnoho zvláštních kurhanů, pod ni-

---

*) Hroby kurhanové zbadal jsem na Pokutí v Zywaczowě, v Chociměři, v Czortowci, v Obertyně, v Podwysokém; na Podole: v Semenowě, v Liczkowcích, Trybuchowcích, v Zaściance, v Bilči, v Cyganech, Rasztowcích, Swierzkowcích, Grzymałowě, Okně, Sapohowě a ve Żnibrodech.

miž nalézáme spálené pozůstatky. I spod takových pohřebišť a kurhanů sestává ze země smíšené s hlinou a pevně natlučené. Kurhan obsahuje obyčejně pozůstatky jednoho neb dvou současně zemřelých. Kurhan není pohřebištěm, jež trvalo celé věky, a na němž tisíce lidí nalezli pokoj věčný. Ale na Podole v Bilči nad Seretem nalezl jsem kurhan-pohřebiště. Průměr jeho kruhu měl 1180 cm.; zde však nebylo ani pídi země prosté. V rozkopaném kurhaně-pohřebišti shledal jsem neobyčejnou hojnosť popelu, uhlů, kůstek lidských nedopálených, mezi nimiž i pozůstatky dětské, množství roztlučených nádob a několik pěkných bronzů. Podstava čili spod, t. j. spáleniště netvořila země s hlinou smíšená a utlučená, nýbrž kamenné destičky šikmo skládané. Zajisté tu spáleno několik set lidí a nasypáno nad nimi kurhan. Zemřeli tedy současně. Či by zde bylo bojiště? Ale proč ty pozůstatky dětské, proč ženské ozdoby bronzové? Nebyli tu tedy pouze bojovníci, nýbrž i ženy a děti. Snad při strašném nájezdu nepřítel vyhubil obyvatele z okolí aneb z nejbližší osady, a později najednou spáleno těla jejich a nasypáno kurhan. Zmíním se tu ještě o záhadné nespálené lebce, kteráž tu byla nalezena. Na úbočí v hloubi kurhanu ležel velký křemenec, a když byl pozdvižen, ukázala se lidská lebka, jež tkvěla v důlku, úmyslně pro její umístění vydlabaném na spodní straně křemence. Jiných částí kostry tu nenalezeno. Těžko vyzkoumati, co značila ta lebka, jediná nespálená. Grabowski dí, že v mohylách ukrajinských nalézáno pouze lebky, v jiných mohylách zase naopak samé kostry bez lebek.

Charakteristickou známkou některých podolských pohřebišť a kurhanů-mohyl jest nádobí malované. Kromě na poli zvaném Diwicz, o němž jsme již mluvili, nalézal jsem takové nádoby a nejčastěji střepy nádob nejednou velmi velkých ještě ve Wasilkowcích, Boryczkowcích, v Horodnici, Suchém Stawě, ve Wierzniakowcích, Zanowcích, Kozaczyzně a v Žabińcích. Pohřebiště v Žabińcích náleží k velmi zajímavým. Nalézáno na něm množství výrobků kamenných, křemenných, bronzových, zlatých, stříbrných a železných. Vzorky maleb na těch nádobách jsou podobny vzorkům na známých nádobách, jaké vykopáno v Olbii, v Krimu a vůbec na březích moře Černého.

Litujeme velmi, že ve článku tak krátkém nemohli jsme podati úplnější a obšírnější podrobnosti o hrobech a mohylách litevsko-polsko-rusínských. Budemi šťastni, jestliže i tento náš krátký náčrtek obrátí po sobě pozornosť drahých a milených bratří Čechů.

Souboj Marka Miljanova s Pekem Pavlovićem.

Černohorská kresba od Jos. Holečka.

Tážete-li se kteréhokoli Černohorce, kdo je nejlepším junákem černohorským, odpoví: „Těžko jmenovati jednoho, neboť jsou dva.“ — Jmenuj tedy oba! — „Je to Marko Miljanov a Peko Pavlović.“

Dostavše tuto odpověď, jděte na Marka a položte mu stejnou otázku: „Ej, Marko, co myslíš: kdo je na Černé Hoře nejlepším junákem?“ Marko, a byť právě ústa jeho žertem oplývala, vezme najednou vážnou tvářnosť; co poví, řekne z plného přesvědčení, tak jak myslí. V tom okamžiku se oň skoro bojíte. Mníte, že proto svou líc tak opravdově nastrojil, abyste mu bez nejmenší pochyby uvěřili, až uhodí se na prsa a zvolá: „Brate, prvním junákem Černé Hory, jejž nikdo z vrstevníků nepřekonal, jsem já, Marko Miljanov, abys věděl!“

Je-li vaše očekávání takové, Marko je sklame. Jeť kusem staré Černé Hory, která neměla ani tušení o západnickém sobectví, byla ke každému dříve spravedlivou, nežli k sobě, byla by si odplivla, kdyby někdo před ní vyslovil zásadu, skrytou ve přísloví „bližší košile než kabát“, neuměla sobě prospěchů zjednávati, avšak uměla se obětovati a krev cediti „za krst časni i slobodu zlatnu“.

Tedy Marko vážně hlavou potřese a zodpoví otázku přesvědčivě a uctivě: „Boga mi, Peko Pavlović!“ A vy byste jej za tuto odpověď nejraději zlíbali, neboť vidíte, že vyšla ze srdce čistého, šlechetného, z charakteru ryzího.

Tak pořídivše, jděte potom na Peka: „A Peko, buď laskav, pověz, kdo je nejlepším junákem na Černé Hoře!“ Peko pomalu k vám otočí hlavu, změří si vás jak učitel žáka kolohnáta, jenž chodil deset roků do školy a nenaučil se ani slabikovati. Potom zahučí jako hrom za horou: „Což ještě nevíš, co zpívá každý vrabec? — Marko Miljanov!“

Oba junáci dlouho znali se jen podle chvalné pověsti. Peko, jenž byl až do povstání hercegovského knížecím kabadahijou (tělesným strážcem), prodléval více v Hercegovině než na Černé Hoře, a když Marko navštívil knížete na Cetyni, Peka tam obyčejně nebylo.

Plémě Kučů zajímá v Černé Hoře výminečné postavení. Kučové se dali dobrovolně k Černé Hoře teprve za knížete Danila. Dříve byli poddanými tureckými a patřili dle jména pod správu pašů skaderských, naproti nimž byli v poměru takovém, jak oni naproti sultánům cařihradským. Pašové skaderští nazývali sultána svým pánem, ale sultán musil býti rád, že mu popřívají té cti, a nesměl jim poroučeti v nejmenším. Podobně mohli se pašové skaderští pochlubiti člověku věci neznalému, že bojovní Kučové spadají pode stín jeho tří koňských ocasův, ale zatím nesměli na území kučské ani jednou nohou vkročiti, sice by ji byli Kučové přerazili dříve, než by měla času stáhnouti se nazpět. Daně neplatili tureckým pánům nikdy ani haléře.

Kníže Danilo, chtěje zvelebiti politickou sílu Černé Hory, uznal za dobré zlomiti moc vojvodů nad jednotlivými plemeny a soustřediti vládu do rukou svých. Nestalo se to bez odporu vojvodů, jenž brzy byl přemožen. Došla řada na Kuče, kteří rozhodně prohlásili, že se rozkazům z Cetyně nepodrobí a zejména že daně odváděti nebudou; neplatili prý daní Turkům, tím méně jich mohou od nich očekávati Černohorci.

Staří příslušníci Černé Hory jevili tolik smyslu pro státní myšlénku, že uznávali nutnost přiměřených daní, aby mohla býti země řádně spravována. Ano někteří se cítili zahanbeni, byla-li jim vyměřena menší daň nežli sousedovi a přistupujíce ke knížeti, činili mu výčitku: Gospodaru, což pak jsem já něco horšího, než můj soused, že jsi mi ustanovil jen zlatku roční daně a sousedovi půl druhé? Tu máš, já ti z dobré vůle těch padesát krejcarů doplatím, abys věděl, že tě mám rád."

Tento příklad na Kuče hrozně málo účinkoval: že platit nebudou a nebudou. Danilo, vydal-li rozkaz, neptal se toho, komu byl dán, je-li mu po chuti či ne. Když Kučové nechtěli, Danilo na ně, že musí. Následek sporu byl, že se Kučové roku 1859. proti knížeti Danilovi zbouřili, popichováni od Turků, kteří jim ukazovali na bývalé doby, kdy Turci před nimi o daních ani nemluvili, a slibovali, vrátí-li se pod jejich panství, že bude zase jako dřív a tak na věčné časy. Danilo vytáhl se zbrojným lidem proti odbojníkům a bezohlednými prostředky za krátko je pokořil.

Avšak Danilo nepozbyl vítězstvím politické rozvahy. Věděl, že je záhodno, aby i jako vítěz učinil přemoženým ústupky, neboť potom nebude mu se obávati, že povstání vypukne za nedlouho znova. Kučové, jsouce k tomu přinuceni, slíbili, že se daním protiviti nebudou. Danilo pak, jemuž bylo vědomo, že se Kučové nespouzejí proti daním, poněvadž nemohou jejich tíž unésti, nýbrž proto, že všeliké nucené poplatky pokládají za důkaz otroctví, pod jehožto jho šíje skloniti nechtějí, spokojil se pouhým slibem. Na splnění tohoto slibu nedošlo dosud.

Zatím na Cetyni dosedl kníže Nikola a na Kučích přešla hodnosť vojvodská na Marka Miljanova. V poměru Kučů k Cetyni nestala se žádná změna po všechnu tu dobu. O důchodech,

které z Kučů do státní pokladny plynou, na Cetyni neradi mluví a jsou-li v záchvatu upřímnosti, přiznají se, že nepřevyšují nulu. Ale za to konají Kučové Černé Hoře znamenitou službu tím, že jsou neunavně bdělými strážci hranic jejich naproti přehmatům tureckým a albanským.

Cetyň Kučů potřebuje a proto shovívavě přihlíží k tomu, že jsou jaksi státem ve státě a že Marko Miljanov naproti knížeti je více, než vasal vůči suverenovi.

Také zákony a rozličná nařízení, z Cetyně vycházející, nemají na Kučích platnosti. Tam dosud nezkráceně panují řády patriarchalní, podle nichž je vojvoda vrchním starešinou plemene, hlavou jeho v míru i válce, jeho jenerálem i soudcem.

Život patriarchalní trvá na Černé Hoře podnes v plné síle, jsa jen tam omezen, kde je toho potřeba ve prospěch autority knížete, a Černohorci starého rázu — řekněme „Staročernohorci“ — žárlivě bdí, aby nebyl krok za krokem z domova vypuzován a místo něho zaváděny nebyly řády a zvyky cizinské — západní. Každá rukavička a lakovaná bota, jež se na Cetyni objeví, každé francouzské nebo německé slovo, jež se na Cetyni promluví, znepokojuje velmi stoupence staré školy, které bychom nazvati mohli konservativci, kdybychom se nebáli, že tomuto slovu bude přikládán smysl příhany.

Dlužno dáti svědectví pravdě, že konservativci černohorští budí mnohem více přízně, než zavaděči novot, kteří skutečně nezřídka myslí, oblekli-li bílou rukavičku nebo botu schvalně z Vídně objednanou, že provedli ve své domovině důležitou opravu a že jí prokázali bůh ví jakou službu.

Konservativci černohorští nejsou odpůrci pokroku a rádi přijímají od západu to, co jim opravdový prospěch přinese, avšak nepoškodí staroslovanský ráz národa. Velmi rádi přijímají školy a všeliké náuky, ale živou mocí protiví se těm, kdož chtějí sebe i svět oklamati a myslí, že jim pouhý západnický nátěr postačí, aby byli považováni za muže vysokého vzdělání, probuzence a nad míru zasloužilé reformatory, jimž i to se počítá za přednosť, že hromada lidu snahy jejich zneuznává, ano výsměchem je stíhá.

Černohorci rádi dávají své mládeži výstrahu ze Srbů ve knížectví, kteří se dle jejich náhledu docela „polacmanili“, ačkoli vtipkování jejich není bez příměsku jednoplemenné řevnivosti. Vypravují na př. satirickým způsobem, jak Srbové „dělají karieru“. Odejdou prý do Paříže, kde vstoupí na „vysoké učení“ k nějakému holiči, od něhož se nejdříve mohou přiučiti slaďounkému úsměvu, švihlickým pohybům a nějaké to „parlafranse“, „koman vú“ a „vule vú“ také již pochytí. Naučivše pak se, jak se chodí v úzkých pantalonech, fraku a cylindru, jak se vlasy mastí pomádami, a do tváře nebo do čela česají, jak se vousy přeuměle vyholují na místech nejméně k tomu příhodných, jak se kníry voskem natírají, aby stály ztuha jako hřebíky, jak se podešvy o zem šoupá, jak se tělem do předu i do zadu klátí, že se podobají stéblu na větru, — vracejí se domů, jsou před-

mětem obecného obdivu a mohou se za rok nebo za dva státi ministry.

Samostatné, výminečné postavení Marka Miljanova, jeho věhlas v radě, bohatá životní zkušenosť, šlechetnosť, poctivosť, nezištnosť a zvláště skoro báječná statečnosť učinily z něho přirozeně náčelníka „staročernohorské strany", — abychom už i na dále užívali tohoto žurnalistického názvu.

K Marku Miljanovu mají zření i potomci vojvodů, jež byl kníže Danilo pokořil, sesadil a jinak strestal, kteří nemohou smířiti se s tím, že rod Petroviců, dříve jim ve všem roveň, najednou se vyšinul na rod panovnický. A rovněž podle zvyku osobní odvety, kterou pokládají nikoli za věc dobré vůle, nýbrž mravní nutnosti, nemohou zapomenouti, že byli přemoženi, zahanbeni a poníženi, neberou-li ohledu ani na jiné nepříjemnosti, které šly v zápětí.

Stručně naznačíme vzájemný poměr knížete a Marka Miljanova tak: kníže je v zemi nejvyšší autoritou, Marko nejpopulárnější osobností. Ze všeho, co pověděno, vysvítá, že poměr tento je v rozmanitých okolnostech více méně napjatý, neboť tribunové lidu nebývají všem pohodlni.

U cetyňských dvořanův a gospodičiců (páňátek) Marko Miljanov netěší se oblibě. Marko se neptá, je-li jeho jednání komu vhod, a kráčí si maním nemaním svým směrem. Nelze jej učiniti neškodným ani fysicky, protože dosud nebyl nalezen rek, jehož by se Marko bál, ani mravně, protože je muž bezúhonný, ano vzorný na vše strany. Nemohou jej nazvati hlupcem, neboť bystrostí zdravého rozumu nikdo se mu nevyrovná, ačkoli je zcela neučený. Nemohou jej prohlásiti za surovce, protože je mysli jemné, ušlechtilé, v níž se poesie snoubí s filosofií, ačkoli jinak je jako voják přímý, otevřený, co na srdci, to na jazyku. Nejméně pak mohou podceňovati jeho junáctví, jež je známo každému černohorskému dítěti, jedva se vyvinulo z plének. V těch nesnázích protivníci proň vynalezli titul „divljak" (divoch), čímž chtějí na Markovi kárati nedostatek dvořanské hladkosti, ohebnosti v zádech a medu v ústech. My, jsouce nepředpojati, počteme mu i tyto vlastnosti za přednosti; jeť větším mužem, kdo dovede bez ohledu pravdu mluviti, než ten, kdo si umí lichotami všady úsměvu dobyti.

Čtenář už po tomto vysvětlení pochopil, proč je Marko na Cetyni řídkým hostem a jak bylo možno, že se Marko a Peko Pavlović dlouhá léta osobně neznali. —

Marko zavítal na Cetyň. Výminečně neznamenala jeho návštěva brzkou válku jak obyčejně. Černá Hora užívala doby oddechu, která beztoho nikdy nebývá dlouhá. Na jejím politickém obzoru nikde nebylo nejmenšího mráčku. Také apoštol války pro Hercegovinu, Peko Pavlović, byl doma a mrzel se. Cítil bezpochyby, že mu za míru — Peko by řekl „za zahálky" — spadá s ceny.

Takovým hostům jako Marko je knížecí konak otevřen vždycky. Marko se přihnal a po krátkém uvítání jej uvedl kníže do „odžaku“, prostranné to síně, kde se shromažďují Černohorci kolem svého gospodara na seděnky.

V některém z přítomných dvořanů znikla myšlénka, že by bylo zábavno, kdyby se oba turkobijci, Marko a Peko, dostali do sebe. Kníže byl o tomto záměru po straně zpraven a souhlasil s ním.

„Marko,“ povídá, „je-li pak přece pravda, že jsi nejlepším junákem Černy Hory?“

„Jsem-li nebo nejsem, gospodaru, mne se o to netaž, nýbrž černohorských guslí, nechať ony tobě odpovědí.“

„Tázal jsem se guslí, ale nedověděl jsem se jistoty; některé ovšem slaví tebe, ale jiné vynášejí Peka Pavloviće.“

„Když vynášejí, dobře jest. Nezávidím té cti nikomu, nejméně Pekovi, a jen bych si přál, aby gusle černohorské ozývaly se chválou i tvých zdejších našeptavačův, a raději hned všech, než pouze některého z nich. Ale bohužel gusle mlčí o nich všech tak jak o jednom.“

„Chceš, aby se nezdálo, že jsi neskromným a zatím se vyhýbáš přímé odpovědi, což jest u Marka Miljanova věru nápadno. Peko, když v ničem ne, zahanbuje tě otevřeností. Když jsme jemu touž otázku položili, odvětil bez rozpaků: Nemluvte mi o Markovi, Marko ‚nevalja‘ (není k ničemu).“

„To Peko neřekl!“

„A řekl-li?“

„Ne, neřekl! Mé oči ho neznají, ale Peko je pravý junák, jenž dá každému rád, což jeho jest. Nemluvím o tom, kolikátý jsem v řadě černohorských junáků, neboť není hodno jednoho strkati za druhého, ani všichni mají rovnou vůli horské vlasti této prospěti. Avšak opováží-li se kdo pochybovat o mém junáctví vůbec — kde jest, ať se postaví přede mne tváří do tváře a já mu napíšu na záda krvavým písmem, aby po druhé nectným jazykem neutrhal! Než proč pozbývám klidu? Jeť mi známo přece, že Peko líčí na stráních hercegovských na turecké kolčavy a vy že pouze berete jeho jméno nadarmo, abyste nás proti sobě poštvali, neboť vám není příjemno věděti, že jediný prst můj tak jako Pekův stačí na každého z vás!“

„A co se rozčiluješ? Peko je zde, můžeš se ho sám otázati.“

„Kde že je?“

„Kdož jej hlídá! Je nedaleko, někde v konaku, najdi si ho.“

Ohnivý Marko déle nerozvažoval, podobá-li se pravdě, co tu Pekovi do úst kladeno, a šel, aby jej vyhledal. Prohledal celý konak, až přišel do kuchyně, kde se vaří pro perjaniky a kabadahije.

„Peko,“ zašeptal někdo za ním a Marko vstoupil. Kníže i dvořané zůstali venku, aby přítomností svou nekazili výjev, jenž nyní nastane, a přece viděli vše, co se bude díti.

„Pomágaj bog,“ pozdravil Marko.

„Dobra ti sreća,“ odzdravil Peko, ani se neohlédnuv. Seděl na zemi vedle ohniště, na klíně mu ležel čerstvě nacpaný čibuk, hrabal pomalu šarapatkou v dohasínajícím uhlí a díval se mračným, dumavým okem, kterak uhel sem a tam ještě zažíří a modravý plamének z něho vyrazí. Těsné rukávy bílé kazajky, drobnými fialovými kvítky postříkané, objímaly mohutné, kyklopské svaly. Stříbrné toky, pokrývající jako pancíř širokou hruď, leskly se v záři ohniště.

„Jsi-li ty onen Peko?“ tázal se Marko.

Peko se teprve nyní malinko ohlédl, aby si přišelce tak jedním okem změřil, neboť člověk, jenž dosud Peka nezná, musí býti hostem z daleka.

„A, Marko! Dobro došâ!“ vítal hosta tak laskavě, jak jen hromový hlas jeho dovoloval, ale zůstal seděti na svém místě a hrabal se v uhlí dál.

„Jak pak mne znáš?“

„Tak, jak o tobě lidé vypravují, Dovtípil jsem se. Je-li ti vůle, sedni ke mně a povídej, co dělají podgoričtí Turci.“

„Nepřišel jsem, abych se bavil s tebou babím žvastem, však přišel jsem, abych se tě otázal, kdo z nás je lepší junák.“

Otázka tato vyloudila Pekovi úsměv.

„Ty!“ odpověděl.

Marko se zarazil, úsměv Pekův byl mu podezřelý.

„Proč?“

„A proto: mnohokráte pobil jsem Turky, ale vždycky hrudí proti hrudi, čelem proti čelu, a toho jsem nedokázal, abych vítězil, ukazuje nepříteli záda.“

Marko měl na vybranou, aby ve slovech těchto spatřoval poklonu nebo urážku. Učinilť Peko vtipnou narážku na taktiku Markovu, jenž při každé srážce s Turky napodobí nejprve útěk, svede nepřítele na předčasné a nerozmyslné pronásledování, vláká je i do nástrahy a bez dalších obtíží pobíjí. A tak Marko skutečně vítězí, obrácen k nepříteli zády. Kdyby nebylo o něm známo, že útěk jeho vždycky znamenal krutou porážku Turků, mohlo by mu lstivé a zdánlivé utíkání sloužiti k necti.

Marko pochopil smysl odpovědi Pekovy a zasmál se jí. Umějíť se junáci tak dobře potýkati vtipem a břitkými hovory, jako zbraní.

„A myslíš, čóče Peko, že není pro šelmu Turka až příliš mnoho cti, obrátí-li se k němu moji Kučové zadní částí těla?“

„To bývala vždy má řeč.“

„Co?“

„Že hlavní sídlo cti Kučů leží v zadní části těla.“

„A proto bezpochyby Peko dosud nepovstal, aby pohlédl strašnému Marmiljanovi do tváře. Či snad čeká, až se Marko i k němu zády obrátí?“

„Kdyby se Marko k Pekovi obrátil zády, neučinil by toho, aby zvítězil, ale aby mu Peko na ně nasázal nepočítaných.“

„Hoj, čóče Peko! Tak ty hovoříš s Markem Miljanovem? Tedy je přece pravda, že jsi se chvastal, jako bys byl junák lepší ode mne?“

„Nikdy jsem toho neřekl.“

„Hle, již troubíš k ústupu!“

„Marko, Marko! Slýchal jsem o tobě, že jsi prudký, ale nevěděl jsem, že jsi nerozvážný. Slova ti s jazyku rychlej utíkají, než ty před Turky. Nežertuj se mnou a buď rád, že jsem dosud nepovstal! Neboť kdybych povstal, poznal bysi, že nejsi na kamenných Kučích, nýbrž na rovné Cetyni, a že Peko není hloupá turecká sketa, která jako slepá leze do tvé pasti!“

„A slovo s to, Peko! Vstaň honem a pobijeme se, aby ode dneška Černá Hora nebyla v nejistotě, kdo z nás koho předčí. A slibme si, kdo z nás bude přemožen, že až do své smrti všude a před každým bude vyznávat o vítězi, že je lepším junákem nad něj.“

„Rozmysli si, Marko, ještě jednou, co pravíš! Neboť až povstanu, nezbude ti již na rozmýšlení času!“

„Rozmyslil jsem, hola, neotálej, sice budu tě míti v podezření, že se chvastáš, abys mi chlubnými slovy nahnal strachu, netroufaje si ramenem.“

„Nu pro mne a za mne, když si vlastní záhuby mermomocí žádáš, vyhovím ti.“

Peko zvolna povstal, jakoby ještě váhal, a pomalu se narovnával, podoben hoře, ana na počátku světa, když se hory tvořily, znenáhla z roviny jako baňka vystoupila a stále se výš a výše tyčila, až hlavou narazila do stropu nebes, jenž konečně přítrž učinil, aby dále rostla.

Na první pohled se zdálo, že Peko, sevře-li Marka do svých železných paží, rozdrtí ho a všechna žebra v něm přeláme. Peko si byl tělesné převahy vědom. Natahoval se, napravoval si kříž a jako mimochodem ukazoval Markovi pěsť, těžkou jako perlík a pádnou jako hrom.

Marko jen se k tomu usmíval. Věděl, zůstává-li tělesnou silou něco za Pekem, že je nad něj svižnější, obratnější a že nemá na vítězství o nic méně čáky, než Peko.

Peko uhodl jeho myšlénky.

„Ty se, Marko, spoleháš na rysí ohebnosť údův, ale dej si pozor! Jakmile tě sevru do náruče, nebudeš ohýbati se, ale svíjeti jako červ. Pojmou tě úzkosti, smrtelný pot vyvstane ti na čele, každá krůpěj bude jako zrno bobu, a nezbude ti času, abysi přemýšlel o lsti.“

„Při sám bůh, Peko, vsadím nevím co, že jsi po celý život nenamluvil tolik řečí, jako nyní! A kdyby tvé řeči stály za babí vzdech, nedivil bych se! Slýchal-li jsi o Markovi dříve, než jej viděl, zajisté je ti také známo, že jej na Kučích i v Albanii nazývají nepřemožitelným. A toho bohdá nebude, abys ty jeho lavoriku (vavřínový věnec) jediného lupenu zbavil!“

*

„Již vidím, že ti není pomoci. Ajde, da se obidemo (nuže, nech se zkusíme)!“

Protože v kuchyni nebylo místa, šli, aby zápasili „v odžaku“. Postavili stranou dlouhý stůl, na němž jsou rozloženy zbraně dílem starožitné, dílem na tureckých vojevůdcích dobyté, kteří od staletí o zhoubu Černé Hory ukládali a vždy vlastní zhoubou končili.

Mladík jakýsi chtěl je smiřovati a jal se je naučovati, že souboj není důstojen mužů, kteří si v ničem neublížili. Marko položil mladíkovi pravici na rámě a vážně mu promluvil do duše:

„Milé momče, ptáče jedva opeřené, ty nezpíváš jako tvoji staří. Hlas tvých otců byl jako hlas sokolův a vy, mládež, neumíte než po křepelkách: ‚pět peněz‘ a ‚pět peněz‘. Pamatuj si, hochu: souboj je vždy čestný. Čestný je, tasíš-li zbraň proti někomu, kdož urazil tebe, tvého pobratima, přítele, otce, matku, sestru. Čestný je, potýkáš-li se s nepřítelem svého národa nebo víry, ale je neméně čestným, měříš-li sílu svoji se druhem nebo pobratimem, nikoliv z nepřátelství, nýbrž jen z junácké ctižádosti, k vůli otužení ramene a cviku, abys tím snáze mohl na kobylku nepříteli, až se ti udá a s ním se střetneš. Ty, hochu, sobě pamatuj, co jsem děl, a ty, Peko, přihotov se k zápasu!“

Peka netřeba bylo pobízeti. Stál už naproti soupeři, maje pravou nohu nakročenu a spokojeně se usmíval k výkladu Markovu, jenž i jemu patrně šel z duše. Handžár a bambitky vyňal ze zápasí a stranou odložil, Marko následoval jeho příkladu. Utichli soubojníci i diváci.

Peko opřel levou ruku o bok a pravou pěsť nastavil proti Markovi. Rty měl sevřeny, výraz obličeje byl klidný, ano mohlo by se říci líný, jakoby nešel v zápas s pověstným rekem, nýbrž pouze zapuzoval noční mátohu, která ho ze sna vyrušila. Ale kdo mu pohlédl hlouběji do oka, znamenal, kterak Peko znalecky a pevně sleduje každý pohyb Markův, aby uhodl, jaké hnutí bude následovati.

Naproti tomu Marko byl jako živá jiskra. Oči mu blýskaly, jako by jich neměl dvé, nýbrž sto. Každé jeho oko zapjalo se do soupeře jako železná skoba, která nepustí, do čeho zub zaťala. Kdežto každý úd Pekův zůstal chladný jako ze žuly, na celém těle Markově bylo pozorovati vzrušení, oheň, nedočkavosť, aby odpůrce jižjiž válel se mu pod nohama.

Marko vzepřel svoji pěsť o Pekovu. Nejprve oba ze všech sil tlačili, aby slabší nucen byl změniti posici. Podobali se při tom nehybným sochám. Tlačili pět, deset minut a jeden ani druhý sebou nepohnul. Pouze na lících, jež počaly se zapalovati, a na dechu poněkud zrychleném bylo znáti, že si nehrají.

Najednou Peko povolil, aby Marko, o němž myslil, že musí více sílu napínati, pozbyl rovnováhy, a zapotácel se do předu. Avšak nestalo se tak. Marko pouze přestoupl a již opět podal pěstí odpor pěsti Pekově. Za minutu opakoval Peko výpad. Ten-

krát Marko úplně opustil své stanovisko, nikoli však, žeby by vyšel z rovnováhy, nýbrž aby rozevřel náruč, objal Peka kolem prsou a dal se s ním do junáckého křížku. Peko upřímné objetí nezamítl a snažil se, aby Markovi oplatil objetím ještě vřelejším.

Byla vám to, bratří, podívaná, ani dva nejlepší junáci Černé Hory zápolili spolu o přednosť! Knížecí konak až se otřásal v základech, když jeden druhého do výšky pozdvihoval a vší silou jej vrážel do kamenné dlažby, která již pod jejich těhou začala pukati, jakobys ji kladivem drobil a rozbíjel. Marko byl jako blesk, Peko jako hrom. Tak obou reků těla k sobě přilnula, že se podobala tělu jedinému, a to tělu ohnivého draka. Chvílemi se ohýbali k zemi jako dva pružné doubce pod dechem bóry. Tváře obou byly krví naběhlé, prsa násilně oddychovala.

Křižkování trvalo dobrou hodinu. Diváci trnuli a neodvážili se po celou dobu slova pronésti, aniž aby dali na jevo pochvalu, aniž aby některého z reků povzbuzovali, neboť není radno s nimi žertovati. Pochvala i povzbuzení mohly by je dopáliti, pustili by se a vyzvali by do zápasu toho, kdo se mezi ně vmísil — a to by věru bylo lépe položiti se pod kamenné stoupy nebo na kovářovu kovadlinu!

Konečně Marko užil podskoku. Jak jej Peko vyzdvihl, aby jej mocně na zem srazil, Marko ohnul nohy v kolenou, a Peko, toho se nenadáv, zavrávoral ku předu a málem byl by upadl, kdyby jej Marko nebyl zadržel, což neučinil proto, aby soupeřova klopýtnutí využitkoval, nýbrž aby jej od úplného pádu zachránil.

Pustili se.

„Vyhrál jsi, Marko,“ pravil Peko.

„Mýlíš se, ty jsi vítězem.“

„A jak pak jsem vítězem, když jsem už téměř ležel pod tvýma nohama?“

„Nebyl bys klopýtl, kdybych nebyl podklesl, když jsi se toho nejméně nadál.“

„Však právě tím jsi mne překonal.“

„Nikoli, Peko, ty jsi vítězem, poněvadž jsem proto podklesl, že jsem se bál, aby mne síly neopustily; jinak bych nebyl vzal útočiště ku lsti.“

„Ani moje síly nebyly by vystačily na další zápas. Kdyby nebyly síly mé v úbytku, nebyl bych zavrávoral, bys podklesl desetkráte za sebou. Proto patří vítězství tobě.“

„Nechci takového vítězství, raději ať souboj neplatí.“

„Musíme tedy zápasiti jiným způsobem.“

„Navrhni.“

Na tabuli mezi zbraněmi ležely dva středověké meče, široké jako ruka, dlouhé tak, že sáhaly zrostlému muži po prsa, lesklé jako zmije. Oba junáci, jakmile meče zočili, skočili po nich, jako by si byli řekli. Totě něco pro ně! Co pak je do zbraní nynějšího zkaženého světa, které umějí sice vražditi, ale jimiž dovede vládnouti i nedospělé rámě výrostkovo! Tenkráte, za

Marka Králeviče, kdy mohl řádný junák dlouhým mečem posíci sedm nepřátelských hlav jedním rázem, tenkráte byla doba pro Marka Miljanova a Peka Pavloviće! Nynější pokolení zbraně dávných předků jedva uzdvihne, neřku aby jimi bylo s to bojovati, a jímá je strach při pouhém pohledu na ně.

Vzali meče, zkoušeli ostří, šermovali do prázdna, aby se přesvědčili, jak jimi budou vlásti, točili nad hlavou a jako pruty ohýbali. Meče byly tak pružny, že je bylo možno svinouti do obruče. Naši junáci měli ze svého nálezu nelíčenou radosť. Každý pojal svůj meč a hnali se na louku za konak, aby tam pod širým, volným nebem podstoupili nový zápas, jenž konečně rozhodne, komu z nich náleží přednosť. Nežli se postavili proti sobě, upřímně se políbili jako bratří.

Meče o sebe udeřily, rány se rozléhaly po celém cetyňském poli, jiskry coršely jako z výhně. Kde byla na Cetyni jaká dušička živá, chvátala překotem, aby se podívala na řídký souboj, o němžto si budou ještě vnuci vyprávěti. Sešli se tu kmeti, muži, hoši, stařeny, ženy, dívky, a robátka, neumějící ještě choditi, přinášely ženy na rukou.

Soubojníci vyrovnávali se i v tomto zápase druh druhu jako dříve. Třesk ozýval se již opět dobrou hodinu a boj zůstával nerozhodnut. Štěstí neklonilo se ani na tu, ani na ono stranu a drželo spravedlivě jednu ruku nad hlavou Markovou, druhou nad Pekovou.

Čím déle zápas trval, tím urputněji na sebe doráželi, aby hru skončili, než budou síly jejich vyčerpány, ale bojovali pořád se stejným zdarem.

Najednou začal Peko ustupovati, ne však směrem do zadu, nýbrž do půlkruhu. Marko měnil posici podle Peka a tu teprve poznal, jak nepředloženě jednal. Peko jej totiž zavedl tak, aby stál očima proti slunci, Marko, oslněn letním sluncem i třpytem meče soupeřova, musil sklopiti zrak, ťal nedobře a Peko málem že mu těžký meč nevyrazil z ruky.

„Rozhodnuto,“ pravil Marko; „zvítězil jsi, Peko, ale přiznáš mi aspoň, že jsi měl se mnou kus krušné práce a že jsi měl soupeře sebe hodného.“

„Co pak tě zas napadá!“ obořil se mrzutě Peko. „Vítězství je na tvé straně, nikoli na mé. Kdybys ty mne byl postavil proti slunci, byl bych i já nucen býval oči zamhouřiti a sek by selhal mně jako tobě.“

„Však to ti právě dopomohlo k vítězství, že jsi mne tak postavil. Měl jsi výborný nápad, i pro ten nápad zasluhuješ, abys měl přednosť přede mnou. Kdybychom bojovali o život a ne o česť, již by se moje hlava válela po zelené trávě a země by hltala mou krev.“

„Kdybychom bojovali o život a ne o česť, byly by lstivé moje obraty správny. Avšak že jsme nezápasili o život, neučinil jsem dobře a vítězství je tvé.“

„Nepřijímám takového vítězství.“

„Ani já.“

Marko se opřel o meč a obrátil se k lidu kolem stojícímu.

„Národe!“ volal, „řekni tomuto tvrdohlavému člověku, jenž právě nade mnou zvítězil, že je nejlepším sokolem Černé Hory a že překonal mne, Marka Miljanova.“

Ze zástupu vstoupil do popředí stařec, jenž pokládal se za nejletnějšího z přítomných, což mu dávalo právo, aby se první ujal slova.

„V míru,“ mínil stařec, „potýkají se junáci, aby se cvičili a tužili pro válku. Lesť, není-li zákeřná, je nejen dovolena, ale skutečně žádoucna. Člověk má tělo i duši. Tělo bojuje mečem, duše vtipem. Kdo si pomohl válečnou lstí, dobyl dvojnásobného vítězství. Mluvím pro Peka.“

„Je-li lesť nejen dovolena, ale žádoucna,“ protivil se Peko soudu starcovu, „zvítězil Marko nade mnou již nahoře v konaku, kde jsme se křižkovali, a nebylo třeba nového zápolení.“

Vystoupil ze zástupu jiný muž a pravil:

„Lesť není žádoucna ani dovolena a toliko ji mlčky trpíme tam, kde dodává našim zbraním většího důrazu. Nás je málo, Turků mnoho, deset jich je na jednoho našince. V takové nevoli arci je nám lesť vítaným spojencem, protože jsme Černohorci ve světě opuštěni jako sirá vdova. Kdyby však Turci chodili na Černohorce ve stejném počtu, Černohorci by nikdy o lsti nepřemítali. Marko a Peko zápasili o přednosť, stál tedy rovný proti rovnému. Peko chybil, že použil proti Markovi lsti. Zajisté by se nebyl utekl ke lsti, kdyby nebyl pozbyl důvěry ve svou pravici a meč. Dobře má Peko, že postupuje první místo Markovi. Jedná mužně a spravedlivě.“

Marko osopil se na oba rozhodčí:

„Když prší, bývá bláto,“ posmíval se, „kdo neumí plovati, utopí se v moři, ženy mají dlouhé vlasy, bohatý má více statků než chudý, býkova samice nazývá se kráva, v zimě je zima, v létě teplo. Tolik jsme věděli i bez vás a mohli jste mlčet, nechtěli-li jste vydati soud jednomyslný. Kdož bude pochybovati o tom, je-li dovolena lesť! Ale kdo je junák, musí lesť předvídati a vtip jeho nemusí spáti, potom učiní lesť neškodnou. Tak i meč musí meč soupeřův předejíti dříve, než ostří jeho proklálo hruď aneb uťalo pravici. Peko je sokol a na tom dosť! Nikdo není přemožen, dokud se k tomu nepřizná. Já se přiznávám, že Peko obdržel nade mnou vrch a proto je škoda času i řeči.“

„Dobře jsi hovořil,“ vece Peko, „ale rovněž není vítězem, komu to vlastní vědomí nepraví, a mně by musil jazyk zdřevěněti, kdybych lhal a řekl, že mám jen trochu vědomí vítěze. Junácký čin musí zářiti jako slunce a je-li možna jen malá pochyba o něm, nestojí za nic.“

„Krátký smysl dlouhých řečí je,“ pravil Marko netrpělivě, „že zápas náš zůstal i po druhé nerozhodnut.“

„Střílejte se,“ ozval se nesmělý hlásek ze kruhu dvořanů. Marko se rychle otočil, aby poznal mluvčího, ale nenašel ho a on sám nepronesl svou radu po druhé.

„O znám vás, vy hladké ‚udvorice‘“, horlil Marko, „vím, čeho si v tajnosti svých duší žádáte, čím bychom se vám nejspíše zavděčili, Peko i já! Jsme vám nepohodlni, závidíte nám, že gusle černohorské našich jmen čestně zpomínají a vašich ani neznají, ačkoli stavíte se na vysoké podpatky a vypínáte se tu na dvoře jako šunka na kapustě. Zapomínáte, mladí pánové, že junácké slávy nedobývá se doma za pecí, kde kolovrat vrčí, žena se chechtá a beran se v tučné jíše klokotem vaří v kotlu, nýbrž v poli proti nepříteli, kde ti je kámen poduškou, kde ti déšť myje tvář dýmem z pušek začazenou a kde ti vítr vlasy česá. A nejvíce vás mrzí na nás, že vám pravdu mluvíme a ženské vaše mravy káráme. Rádi byste se nás nějakým způsobem zbavili, jenž by vaše ospalé svědomíčko neprobudil, a vítáno by vám bylo, kdyby jeden z nás druha skolil, a nejvítanější, kdybychom se na vzájem zahubili oba. Jen proto radíte, abychom sáhli ke zbrani střelné. Jeť jisto, že by nechybil nikdo z nás a žeby naše lebky neušly roztříštění, které jim dotud nemohly přivésti přívaly kulí tureckých. Zamítám souboj na pušky, neboť není junáků hoden, a zajisté mluvím Pekovi z duše. Marka Královiče nemohl nikdo přemoci, až přišel ďábel a měl v ruce malou pušku. ‚Hle, Marko Královiči,‘ pravil ďábel, ‚takový jsem junák, ‚že tímto dřevíčkem a touto malou železnou trubkou tebe ubiju! Marko nevěřil a hlučně se tomu zasmál. ‚Na to bych se rád podíval, aby mi taková dětská hračka ublížila! Já jsem ti, synku, junák. jejž bys toliko příjemně polechtal, kdybys jej udeřil do zad půlcentovým buzdoganem!‘ — ‚Nic se nesměj, Marko, a já tě přesvědčím. Nastav ruku a dej pozor. Já se ti ani nepřiblížím a než napočítáš pět, budeš míti dlaň rozbitu. Což kdybych se ti potom dostal na samou kůži!‘ Marko pořád nevěřil a smál se. Nastavil ruku a než napočítal tři — neřku pět — visely mu z ruky hadříčky. Nyní teprve Marko věřil. Zanevřel na zkažený svět, na němž už není místa pro pravé junáky a skryl se do jeskyně nad Bojanou, kde spí, aby zase vstal, až bude srbskému národu nejhůř a zas bude potřebovati junácké síly a ctnosti. Tak vypravuje naše píseň o Marku Královiči. Markovo koleno dosud nevymřelo docela. Řádný Černohorec dnes jako před stalety nemiluje boje na pušku a raději se vrhá na vraha s handžarem v ruce.“

Shromážděný lid zbožně naslouchal Markovu výkladu, ale Peko Pavlović jevil potěšení největší. Nedovedl by toho a tak pěkně namluviti, kdyby mu dal někdo celé carství, avšak právě tak si myslil, právě tak cítil! Díval se na Marka netoliko se souhlasem, nýbrž s netajeným obdivem.

Když Marko domluvil a vůkol ještě panovalo ticho, ujal se slova Peko a pravil:

„Pravdu jsi děl, člověče Marko, že nevole, muky, strádání vychovávají junáky. Černohorec nesmí se jen uměti dobře bíti, nýbrž musí umět i strádati, bídu a nedostatky všeho druhu sná-

šeti. Ukažme, Marko, těmto dětem tady, jak dlouho vydržíme bez jídla a nápoje, a kdo koho překoná, bude sokol.“

„Přijímám tvůj návrh, ale ještě něco k němu dodám. Černohorec musí být i hbitý, nohy mu musí býti čím orlu křídla. Ukažme tedy také těmto dětem, jak jsme dobří na nohy a jaký kraj světa za krátký čas přejdeme. Můžeme obojí návrh spojiti, tvůj i můj. Vydejme se na cestu na tři dni a dejme si slovo, že za ten čas neokusíme ani chleba, ani vody. Ty jdi na Kuče, pozdravuj mou ženu a řekni jí, co dělám a proč se k ní nevracím. Potom se dej dále, kudy chceš. Když bys druhý den pozoroval, že zápas nevydržíš, dej se na zpáteční cestu. A já si zaskočím do Hercegoviny, abych si prohlédl tvůj revír a slyšel, co se tam o tobě povídá. My jsme na vzájem o sobě přesvědčeni, že slovu svému dostojíme. Kdybys mi řekl po měsíci, že jsi nejedl ani nepil, uvěřím tvému junáckému slovu, a tak zajisté i ty mému. Ale k vůli zlému světu je třeba, abychom měli svědky. Vezmi s sebou dva perjaníky, já učiním taktéž. Perjaníci mohou jíti s námi pěšky, nebo jeti na koni, a do toreb nechť sobě vezmou chleba, masa a sýra, aby netrpěli hladu s námi. Zejtra ráno vyrazíme, třetího dne o večerním klekání je lhůta k návratu. Kdo dříve přijde a více světa urazí, bude vítězem.“

Než druhý den vyšlo slunce, junáci vydali se na cestu. Každého doprovázeli s přivolením knížete dva perjaníci: jeden pěšky a druhý koňmo, aby se mohli vystřídati. Perjaníci byli hojně zásobeni na tři dni, aby měli také pro zápasníky, kdyby mezi časem od sázky upustili.

Opět kde kdo na Cetyni byl, přivstal si, aby viděl výpravu obou junáků. Otcové vedli hošíky za ruce, matky nesly robátka v náruči.

„Oj, siví sokolové!“ zaznívaly pochvaly se všech stran.

Anebo: „Sretan put, naše uzdanice“ — šťastnou cestu, naše naděje!“

„Podívej se, synáčku, a dobře si pamatuj, abys věděl, až vyrosteš. Ten živý blesk, jenž se nyní objevil ve bráně konaku, bystrýma očima střílí na vše strany a bodře se usmívá, to ti je Marko Miljanov. Kyne sem i tam, pozdravuje, za pozdravy děkuje, každé jeho slovo žert i pravda — ó jak šťastna matka, která tě zrodila, švarný náš Marko!“

„Hleď, milé dítě! Sokola Peka vidíš jednou a do smrti ho nezapomeneš. Kráčí zvolna, těžce, jakoby nechtěl, a země div že se pod každým jeho krokem netřese. A což když ho pojme hněv, že turecká křivda jařmí srbskou pravdu, a noha Pekova udeří zemi o čelo! Vzezření jeho jest otevřené, jasné, klidné a vážné, ale úsměv nemá na tváři Pekově domácího práva. Promluví-li ze spaní, sultán ve Stambule chvěje se strachem jako strom osyka. Těžko říci, kdo je znamenitější, Marko či Peko, a blaze Černé Hoře, že je má oba!“

Marko, kráčeje zástupem, ohlížel se po známých, podával jim ruce, děti vyzdvihoval do výše a hladil a líbal je.

Peko jda kouřil jako vždy z dlouhatého čibuku, nikoho si nevšímal, pro nikoho neměl slova. Ne snad, že by se vypínal nad nejnižšího bratra Černohorce a neuznával jej za hodna laskavého oslovení! To nikoli. Peko miluje všechny neméně, než Marko, ale nemluvnému junáku nic vhodného nenapadá. Však jej Černohorci znají, vědí, že není „řečivý“ a mu odpustí.

Došedše na hlavní ulici, zastavili se, pocelovali jako včera a každý se dal vytčeným směrem: Peko na jih, Marko na sever. Marko si posadil čapku na témě hlavy a hnal se dlouhým, rychlým krokem. Pěší perjaník za chvilenku zůstal za ním a jezdec musil podle něho poklusávati. Vida po nějakém kuse cesty, že mu průvodčí nestačují, posadil se na kámen a smál se jim. Peko vedl si docela jinak. Krok jeho byl dlouhý, ale volný, odměřený. Modravé obláčky dýmu poletovaly mu kolem hlavy, perjaníci byli mu po stranách, ale Peko s nimi nemluvil.

Neobyčejný zápas byl na Cetyni předmětem obecného hovoru. Někteří tajně zkoušeli, zdali by se zápasníkům ve snášení hladu a žízně vyrovnali a postili se přesněji než ve svatý týden. Půst jejich ovšem byl snažší, protože sedíce doma nenamáhali se a mohli bez veřejné hanby od svého předsevzetí kdykoli upustiti. Chlapci pak měřili se na cetyňském poli od rána do večera v chůzi.

Když se třetího dne slunce chýlilo k západu, vybíhali Cetyňané do pole, vracejí-li se junáci. Ale slunce dávno zapadlo, nastala noc a nepřišel ani Marko ani Peko. Dvořané se netajili míněním, že upustili od svého úmyslu a nemohouce déle hlad a žízeň snášeti někde si ve chladné krčmě pochutnávají na skopovině a víně. Však prý beztoho nic není bláznivějšího, než bez příčiny, zbůhdarma trápiti se hladem a žízní, což dokonce není žádný junácký kousek, protože již ten a ten filosof řekl, že hladový člověk není k ničemu, ani k učení, ani k boji.

Již bylo čtvrtého dne odpoledne a junáci se neobjevovali. Přátelé jejich byli zamyšleni a přemítali, co se mohlo s nimi státi. Oba jsou tvrdohlaví a když si něco umíní, jsou hotovi všechno nasaditi, aby cíle dosáhli. Dost možná, že někde vysíleni klesli a chtějíce přece zůstati vítězi, raději umrou hlady.

Konečně před večerem čtvrtého dne zápasníci přišli. Vrátili se oba skoro najednou, jakoby si byli řekli. Byli pravda unaveni a vysíleni, a hovorným rtům Markovým nebylo do řeči, neboť byly suchy a oprýskány. Ale když se uviděli, pospíšili si radostně vstříc, a sám nemluvný, opravdový Peko musil se plným hrdlem zasmáti prazvláštní shodě, že i při tomto zápase zůstali si na rovni.

„A kdes byl tak dlouho, člověče Peko?“

„Když jsem vyřídil tvé ženě, že ji pozdravuješ, pomyslil jsem si: A co, času je nazbyt, zaskoč sobě trochu do Skadru a kup Markovi několik přehrští skaderských smokev, které jsou nad jiné chutny. I šel jsem, nakoupil smokev, převezl se přes Bojanu a nyní se přes Bar vracím. A smokvy ti nesu. Perjaníci mi dosvědčí, že jsem ani jediné nepožil.“

S těmi slovy vytáhl ze zápasí malý uzlík.

„A kam jsi ty se zatoulal, Marko?“

„Měl jsem podobný nápad jako ty. Jda kolem Nikšiče, řekl jsem si: Když jsi již na hercegovské hranici, podívej se do Mostaru, mostarské víno je výborné a Pekovi dobře poslouží, až se navrátí.“

„Již je všechno marno, Marko, a vidím, že s tebe nejsem.“

„Ani já s tebe.“

„A kdo zůstane sokolem?“

„Jste oba sokolové,“ volali kolem stojící, „bůh vás Černé Hoře poživ!“

„Proto přece,“ pravil Marko, „otáže-li se mne někdo, kdo je nejlepším junákem Černé Hory, odpovím, že Peko Pavlović.“

„Já budu vždy z plna přesvědčení tvrditi totéž o Marku Miljanovu.“

„A ještě něco, člověče Peko: nebuďme si příště soupeři, nýbrž věrnými pobratimy.“

„Myslil jsem si na to cestou.“ — — —

Na zejtří Peko opět seděl v kuchyni na zemi vedle ohniště. Měl hosta, pobratima Marka. Hostili se na vzájem: libovali si na skaderských smokvách a zapíjeli mostarským vínem.

Polské paní a dívky.

List z dějin národního a společenského života.

Napsal Edvard Jelínek.

O Polko moja; bądź błogosławiona.
Krasiński.

Zjev polské dívky a ženy zastkvěl se všem, kteří z povolání, obliby aneb z prosté náhody vnikli do dějin života a osudů Polsky, jako vděkuplná hvězda neobyčejné jasnosti na tajuplném obzoru nebeském.

Ani lhostejná jinak cizina nezdolala zapříti veliké uznání vzácným ctnostem oněch polských paní, kteréž blahodějným působením v kruhu rodinném a vynikajícím stanoviskem, jaké zaujaly, téměř povšechně, zejména v posledním století ve všech věcech národních, tolikerý nehynoucí vděk si získaly o byt, zájem a česť vlasti.

Tam, kde vrcholí kouzlo životní poesie: v písni milostné, působnosti ušlechtilé a obětovnosti bohatýrské, tam vynikla dívka a žena polská nade mnohé jiné družky své, a na skráně její kladou věnec holdu ne jednotlivci, ale všechen vděčný národ a — celé jeho dějiny!

Pokud v Polsce cit vděčnosti nevyhyne, potud bude každý Polák s úctou ničím nezmenšenou vzpomínati žen svých, tím větší, čím bedlivěji uváží poměr jiných národů k ženám a čím přísněji rozváží okolnosti, v jakých vzrůstala poslední pokolení polská.

I nebudiž považována ona národní přednosť za pouhou šťastnou hvězdu, kteráž se snad bezděky zjevila na obzoru, ale za skutek veliké zásluhy, jejíž bytnosť ne v náhodě, ale v snaze plné, opravdové vůle hledati sluší. Čím Polka jest, tím býti chtěla! Již z toho vysvítá, že neposlední ctností polských paní jest jistý stupeň nepopíratelné samostatnosti, ale velice by pochybil, kdožby se proto domníval, že tím újmu trpí pravá ženskosť. Naopak, u Polek ženskosť jest patrnějši než kdekoliv jinde, a nejlépe se to jeví ve všem životě společenském, v němž žena polská zaujímá stanovisko tak značných výsad. Ženskosť činí ji bytostí posvátnou, a samostatnosť i vůle staví ji v ostatku na roveň s mužem. Zjevuje se nám jako anděl blaha domácího a rovný vede zápas

v ruchu duševním, působí vydatně v domě, v rodině i v životě veřejném. Nikde není do pozadí odstrčena a víru v ni vloženou neklame.

A co vděčí po výtce Polska dcerám svým? Vše to, čím podnes tak okázale bují všechen život polský: novověkem neporušený život rodinný, život společenský, onen poklad neocenitelný a mysl vlasti oddanou v pokoleních nových od kolébky až ke hrobu ženami polskými pěstovanou a povzbuzovanou.

Přes to, že nemáme v úmyslu dokládati se četnými výroky o povšechné povaze polských žen, ale raději ke skutkům a výsledkům ušlechtilých ctností pozornosť laskavých čtenářův obrátiti hodláme, neváháme alespoň některé zmínky učiniti o míněních neb výrocích polských spisovatelův a básníkův. Zajímavo jest věděti, že v ohledu tom mínění polské se nerozchází a že téměř v jedno splývá, čehož nesčíslné důkazy lze najíti v literatuře vědecké i poetické. Žádný stesk a jen chvála provází Polky ve vlastenecké poesii polské! I polská prosa, tam kde mluví o svých dobrých ženách, mění se v poesii. Básník bývá unesen milostí a ženskostí, prosaik výsledkem vynikající působnosti. Proto není trudno najíti v literatuře polské hojnosť takových výroků, jichž by bylo lze užiti jako mocné heslo nejpochlebnějšího holdu.

Nemnohými, ale výraznými slovy vyjadřuje ctihodný J. I. Kraszewski své mínění: „V Polce spanilosť, nevinnosť a cit loučily se s rozvahou téměř chladnou. Prodchnuta duchem nejpraktičtějším, vyznamenávala se i největším bohatýrstvím. Heroismus její neměl v sobě nic líčeného, byl volným a přirozeným — nepochyboval o sobě, kráčel směle s povzneseným čelem a byl tak mohutný, že nemusil se nikdy pro obdiv strojiti. V děvčeti (polském) znáti bylo dceru několika pokolení křesťanských rodin . . . Římanek — takých, co len předly a města bránily!" *) Slova tato, ač vzata jsou z povídky nejpřednějšího romanopisce polského, výborně se hodí k tomu, co níže hodláme obšírněji rozebrati.

I len předly i města bránily! —

A probíráme-li se bohatými listy polské poesie, v níž národní pěvci, vloživše do ní cit horoucího nadšení, opěvují přednosti družek polských, kocháme se z obrazů tak půvabných a ničím neskalených, že podobných sotva najíti lze v literaturách jiných národů. Vizme, jak jeden z nejpřednějších národních pěvců Vincenc Pol, tvůrce půvabné „Písně o domu našem" opěvuje zjev polské dívky:

. . . . A což jakou krásu mají
Tyto naše švarné dívky,
Hned po Bohu o česť dbají
O svou česť a o česť vlasti;
Ctnostná hrdosť znak je polský
I ve štěstí i ve strasti.
Ozdobeny dobrým mravem,
Ač zrozeny v domu veském,
Svítí důstojnosti leskem,

*) Zagadki J. I. Kraszewskiego, díl I.

A jsou hrdy dobrým právem,
Útulné jak holoubátka,
Jsou i dvorné i pokorné,
Jsou pokojné, bohabojné
Jak nějaká ubožátka.
Jsou jak hvězdy na nebesích
Mračných nadějné nám zjevy,
Libují si v tancích, v plesích,
Milují válečné zpěvy,
Jarní radovánky, kvítky,
Staré děje, něžné dítky....*)

Nadšená slova polského básníka bezděky nám připomínají zjevné stopy lahody plného dřevního ducha slovanského. Ze starých paměti, tradicí i dějin víme, že dívka slovanská byla téměř světicí nedotknutelnou rozvíjející se blaze pod záštitou všeobecné ochrany a úcty. Dívka slovanská neúpěla pod jařmem starověké surovosti. A tu zdá se právě, jakoby tento krásný staroslovanský řád zachován byl v Polsce v neobyčejné čistotě až do dob nejnovějších, neboť není věru země, kde by žena a dívka větší nad Polku šetrnosti i výsady v životě požívala. Z toho ovšem vyplývá přirozeně mnohý patrný prospěch; již sám o sobě neobyčejně zachovalý staroslovanský čili staropolský mrav přeje rozvoji nejedné znamenité ctnosti polských žen. I pozdější život polský, dělený na vrstvy národní, nebyl nepřízniv prvotní lahodě staroslovanské. Nesmírně četná „šlechta" obývající po vší vlasti, v pustinách, lesích neb horách dvory, z nichž jeden od druhého mnohdy úplně byl odloučen, ale nikdy celého života rodinného a společenského nepostrádal, pěstila pochopitelným způsobem všechny výhody, jaké jim poskytnouti může nejen rodina, ale i dokonalá žena.

K této rodinné čili domácí, z části dědičné stránce připojuje se ihned druhá — stránka moderního rozvoje, kteráž Polky dle výroku mnohých cizinců tak blízko staví vedle dcery „nepřekonatelné" Francie. Předpokládajíce, že laskavým čtenářům jsou známy politické svazky, jaké poutaly volnou Polsku s cizinou, nebudeme šířiti slov o cestě, kterou se zejména do vyšších vrstev národních dostal mrav francouzský. Vniknul s králem a se zámožnou šlechtou do paláců varšavských a odtud i do odlehlých dvorů šlacheckých. Kromě toho zaplavila francouzská emigrace po revoluci skoro celou Polsku, zejména Volyň, i zapříti nelze, že tato okolnosť značné zůstavila sledy. Dvory polské pohostinně se rozevřely do kořán, a tisíce tisíců vniklo do nich francouzských emigrantův obojího pohlaví; a dříve než jediné desítiletí uplynulo, zdomácněl v Polsce nejeden z těchto cizincův — aniž by se byl mravem svým odnárodněl. Polské dívky vychovávaly francouzské guvernantky a v domácnosti nebyla již francouzská dáma vzácným zjevem. Co z toho mohlo pojíti, jest na bíledni

*) Překlad Jana P. Koubka v jeho „Sebraných spisech". Praha 1859.

i nelze v podivení míti, že se francouzský vliv na polský život společenský jevil v světle nepříliš jasném. Kdyby duch národní v Polsce nebyl v čas přítrž učinil nedomácímu, z části i zhoubnému a škodlivému vlivu, byla by nepochybně valně utrpěla půvabná a prospěšná individualnosť polských paní. Avšak jelikož nepoměrně vydatně působily též národní tradice polského života, později pak vlastenecké vědomí a systematické vzdělání (o němž doleji ještě promluvíme), stal se vliv onen co do stránky zhoubné jen na čas škodlivým, kdežto na straně druhé nemálo přispěl ku rozvoji dobrých vlastností moderních. Mimochodem podotýkáme, že nátěr mravů francouzských nesetřel zejména v třídách středních ony krásné známky, kteréž charakterisují polskou prostotu. I tam, kde „bon ton“ se šetří do krajnosti, prokmitá půvabně vliv národní individualnosti, mající mocné zřídlo své v podstatě dědičného ducha žen polských. Vnější forma přidružuje se toliko k národní individualnosti.

Také dějinné osudy do jisté míry objasňují výši polských paní; přední ctnosti jejich: vlastenecké prodchnutí a značné vzdělání nalezly patrně v osudech vlasti příznivější než kdekoliv jinde vodítko.

Národ pěstěn po staletí bezuzdnou volností stíhal osud úpadku a příkoří. Úpadek ten pak hrozil strašnou zhoubou všemu, co pokolením starým i mladým bylo nad život milé a drahé; a proto vynikla uvědomělá touha obrany i v srdcích rodné zemi vřele oddaných žen. Neštěstí, jež podrývalo blaho vlasti, podrývalo také „polské“ štěstí jednotlivých rodin! Žena, již vázal k rodině (i v širším smyslu toho slova) pradávný řád v míře tak veliké, nemohla býti lhostejna vůči tomu, co vůkol ní se dělo, a když nastal okamžik potřeby, nepozbývala nadšení nejušlechtilejšího bohatýrství — vlastenectví. Výmluvné k tomu doklady uzříme.

Nemenšího významu má vzdělání, o němž rovněž podáme později bližšího objasnění. Vyšší vrstvy polské společnosti, kteréž se vlasti své cele ani v době nejsmutnějšího úpadku ve smyslu našem neodnárodněly — ačkoli ve vášních a v cizáctví si libovaly — samy nesly sebou vzdělání, kteréž ovšem i na ženské pokolení působilo přiměřeným vlivem, což tím snadněji pochopujeme, čím dokonaleji rozvažujeme poměr ženy ku společenskému životu v Polsce. O vychování dcer polských pečováno v posledním století značně, a ačkoli přísní kritikové vzdělání toto nazývají toliko povrchním, tož přece je náležitě ocení zejména ten, kdož právem i vzdělání této míry u žen jiných národů citlivě postrádá. Ano i to lze říci, že co do ženského vzdělání v nejedné zemi ideal tam končí, kde v Polsce — začíná. Jakož se pak vzdělání žen s ohledem na rozvoj společenského života stalo téměř požadavkem všeobecným, tak i nabývalo čím dále tím větší důležitosti a platnosti netoliko v kruzích společnosti vyšší, ale i střední. Že na vzdělání toto prvotně ve formě mody

se zjevující i pozdější hloubka citu vlasteneckého blahodějně působila, samo sebou se rozumí.

Vylíčivše takto stručným způsobem některé okolnosti, o nichž se nám vidělo alespoň několik slov zaznamenati, přistupujeme k vypravování bezprostřední působnosti Polek, jakož i k líčení oné činnosti polských dcer, která tak krásně vyznačuje jejich blahodějný a vlastním snažením tvořený vliv na všechen společenský i národní život polský.

V přítomném století ovanul troji duch ženskou otázku v Polsce, trojí se vystřídaly zásady, z nichž každá zapustila zdravé kořeny ku zdaru rozřešení tak důležité pro každý národ okolnosti.

Nejdříve spatřujeme Klementinu z Taňských-Hoffmannovou, jejíž přáním bylo, aby Polky v rodinné skromnosti přední péči věnovaly krbu domácímu a při něm téměř jediné působiště svého života hledaly. Později, když do života vnikla veřejná činnosť „entuzyjastki“ Narcisy Żmichowské, pečováno se zápalem o stejné stanovisko ženy s mužem v ruchu duševním, a posléze v době nejnovější, zejména od r. 1864. (tedy po povstání) dostala se do popředí otázka praktická, to jest ona, která zjednává ženě rovné právo a rovný význam v životě obecném.

Sluší promluviti především o ušlechtilé Klementině z Taňských-Hoffmannové. Zrodivši se v době všeobecného ochabnutí a žijíc v poměrech neméně nepříznivých, dovedla s neobyčejným úspěchem přivésti k platnosti i vzácné své nadání i ušlechtilé snahy. Působnosť její stkví se jako jasný paprsek pronikající zachmuřeným obzorem; oživila spásonosným duchem zemdlelosť a nadchnula pro blahý řád celá pokolení soudružek svých. Klementina Hoffmannová stala se vychovatelkou i matkou všechněch dcer polských — vychovatelkou něžnou, duchaplnou a vlasteneckou, jejíž mateřský, upřímné péče plný hlas vnikal do měst i osamělých dvorů veských. Pravda, nová doba žádá nové zásady nemohouc se obmeziti na to, co před půl stoletím stanovilo vrchol dobra, tím však ohromný význam „první vychovatelky polských dcer“ nikterak netratí na své váze.

Vizme tedy ve stručných slovech hlavní črtu života a působení této vynikající ženy polské.

Klementina narodivši se ve Varšavě r. 1798. byla vychována způsobem tou dobou v Polsce obecným. Vzdělání, jakého se jí téměř od kolébky dostávalo, málo mělo společného se zásadami národního ducha, neboť francouzská moda zaplavila tehdáž všechnu Polsku do té míry, že i dětem štěpován jazyk a způsob nedomácí. Tato okolnosť však neutlumila v mladé dívce cit čistě národní, jenž k mocnému plameni vzplanul při první příležitosti, tím méně, jelikož rodina Taňských, jakož i celé její příbuzenstvo slynuly přese společnou nákazu cizími mravy zachováváním staropolských tradic rodinných. Klementina účastna byla života varšavského i puławského, kde jak známo památné sjezdy a zábavy se děly u knížete Czartoryského. Mimo to prožila první dětství své u slečny Szymanovské v Izdebně, kde hluboce do duše si

vštípila péči své vřelé pěstounky, jakož i blaho rodinného zátiší. Tím poznala Taňská záhy život klidný i hlučný, skromný i velkolepý, a mohla sobě o nich vytvořiti sama nejlepší mínění.

Šťastná náhoda vložila Klementině do ruky ohlasy vlasteneckého pěvce „Věslava“ — Kazimíra Brodzińského, jemuž snad přední sluší přiznati zásluhu, že zdolal tklivými i vřelými básněmi svými povzbuditi k nadšené působnosti dívku, kteráž jala se již od osmnáctého roku svého panenství vychovávati a k blahodějnému pro všechen národ životu vésti „polské paní“.

Všemi životopisci znamenité Polky jest zjištěno, že jediný verš výše řečeného básníka „Żal za polskim językiem“ jako kouzelným prutem působil na vnímavou dívku. Od onoho okamžiku, kdy poprvé Klementina ve svém srdci pocítila stesk národního básníka, kdy poprvé přečetla jeho „Żal za polskim językiem“, přilnula duše její cele ku věcem národa ve smyslu nejobsáhlejším tohoto výrazu. I pomilovala ten jazyk a národ s ním spojený láskou tak velikou, že nebylo jí dražšího přání, než věnovati jeho zájmu život práce a ušlechtilosti — až do posledního dechu.

Značnou, velikého rozšíření docházející řadou spisův obsahu čistě zábavného i poučného, jakož i osobním vlivem na současnou společnosť, zasloužila se Hoffmannová-Taňská polské vlasti nesmrtelně. Jí vděčí polské písemnictví první knihu o ušlechtilém vychování dívek, něžné, duchem vlasteneckým prodchnuté „zábavy pro děti“, znamenité ve svém způsobě povídky a pamětníky. Život její pak ve vlasti i v cizině stkví se jako nejkrásnější vzor „národní ženy“. Vychování zdárných pokolení co do smýšlení národního i co do zachovalosti mravní — toť asi hlavní idea prozrazující se ve všem, zejména v literarním působení paní Taňské. „Pamiątka po dobréj Matce“, „Amelija Matką“, „Rozrywki dla dzieci“, „Jan Kochanowski, „Święte niewiasty“, „Pamiętniki“ a j. jsou spisy, kteréž ani po padesáti a více letech nepřestaly vydatně působiti.

Jelikož nemůže býti účelem naší rozpravy důkladně rozbírati všechny práce Klementiny Taňské, vybíráme aspoň jednu z nich, abychom laskavým čtenářům stručnými slovy vylíčili, jak polská matka před půl stoletím pěstila polskou dceru. Neveliká knížka „Pamiątka po dobréj matce“ vyšla r. 1817. a od té doby vydána — devětkráte, nejlepší to důkaz, že nezůstala v prachu ležeti, ale že duch její šířil se z města do městyse a z městyse do odlehlých dvorů šlacheckých. I u nás jest vynikající tento spisek znám: již r. 1859. použila jej šlechetná Honorata z Wiśniowských-Zapová jako podstatnou část známých „Nezabudek“ a krom toho vydán byl zvláštní překlad téhož spisu Fr. M. Vránou v Praze r. 1879.

„Památka po dobré matce čili Poslední rady dceři její“ byla skvostnou perlou vychovávatelského písemnictví v Polsce. V minulosti působila, zůstavila vzácné plody a i v budoucnosti zachová svůj význam, pokud společenské poměry novověkých

převratů nové zásady nevynoří. I diviti se musíme „Památce po dobré matce“ tím více, čím hlouběji zpytujeme společenské poměry v době působnosti paní Taňské. Její zásady, její rady a tužby — toť pravý opak v životě utvrzené skutečnosti. Taňská přála si míti ženy veskrz národní a domácí, vzory skromnosti a idyllické prostoty. Zavrhla vše to, čím se kazila v prvních dobách úpadku sláva polských paní, a vztyčila prapor, na němž zlatým písmem stojí psáno: „Práce a štěstí naše v lůně domácím.“ Ve způsobě vypravování, nad všeliký výraz srdečný a tklivý dává paní Taňská dcerám svým zlatá naučení. Není stránky v životě dívčím a ženském vůbec, jíž by se spisovatelka přiměřeně nedotkla — činí to však vždycky jemně, s patrnou shovívavostí a dobrotou srdce. Celou knížkou vane duch, který přesvědčuje čtenářku, že spisovatelka nezištně na zřeteli měla jedině zdar její a zdar vlasti.

„Památka“ rozdělena jest na čtyři části, v nichž docházejí vřelého, zdravým rozumem prodchnutého rozboru téměř všechny vlastnosti dívčí a ženské, jakož i jejich poměr k rodině a vlasti. Pečlivá matka mluví o pohlaví ženském vůbec, o zdraví, o zevnějšku, o domácím ženském zaměstnání, o potřebě pojiti krásu duševní s krásou tělesnou; o pravdivé pobožnosti, o lásce k rodičům, rodině a vlasti, o ctnostech ženě potřebných, o srdci, o zdobě rozumu, o čítání knih; o pomluvě, zvědavosti a klepech, o sobectví a odmlouvačnosti, o marnivosti, koketnosti a žárlivosti, o nehospodářství a nepořádku, o přepjatosti; o přátelství, lásce, manželstvu, o lásce mateřské, o velikém světě a jeho náhledech a posléz o štěstí. Daleko by nás vedlo, kdybychom chtěli se čtenářstvem naším sděliti jednotlivé výroky spanilomyslné pěstounky dcer polských první polovice našeho století; přes to však máme za vhodné, alespoň k některým zvláště pozoruhodným místům zření své obrátiti. K tomu sluší podotknouti ještě, že k mnohým výpovědem připojeny jsou četné „příklady ze života“.

Mluvíc o pohlaví ženském, následovně se vyjadřuje Klementina Taňská: „Příroda mocí a silou obdařila muže, poněvadž ochranu slabších, zachování zákona spravedlnosti, trest za přestupky jemu svěřila. Muž krev svou na bojišti vylévá, moudré píše zákony, přihlíží, aby zachovány byly, země dobývá a svou moudře hájí; slovem jest muž. Ženě dal Bůh citlivější a slabší povahu. Její povinností jest, aby učinila smělého muže jemným, mírným a šťastným. Společný jich svazek a vzájemná pomoc základem jsou společenského řádu; a vládne-li pohlaví mužské světem, pohlaví naše jej okrašluje...“

A jak krásně zní výrok „o potřebě pojiti krásu duševní s krásou tělesnou“:

„Krása tělesná s krásou duševní spojená neocenitelným jest pokladem. Která žena půvaby krásy s dobrotivostí srdce a zralosť rozumu s půvaby duševními pojí, nejdokonalejším jest dílem přírody..., Skutečná krása, po mém zdání, zakládá se

na třech vlastnostech: na krásné duši, na dobrém a citupلném srdci a ušlechtilém rozumu."

Dokládáme ještě jiné výroky:

„Vždy raději pobádej, podporuj spoluobčany, než cizozemce; cti a važ si toho, který pro dobro vlasti pracuje; ať perem, ať zbraní, ať pluhem vládne, je-li činný a užitečný člověk, hoden je vždy odměny. Dá-li ti Bůh, Amalie, býti matkou, varuj se nákazy dávati dítkám vědomosti cizím jazykem. Hleď, aby dítky tvé tak měly srdce i rozum zušlechtěny, aby prospívaly a horlily pro mocnáře i vlasť, aby nikdy tobě nebylo se styděti za jejich činy; pak budou v očích tvých pokladem nejdražším, pak dovolí ti jejich ctnosti přirovnati se k oné občance, která, když jiné před ní chlubily se drahocennými svými šperky, řekla ukazujíc na děti: Toť moje ozdoby! Tak více než kdokoli přispěješ ku všeobecnému dobru; umřeš šťastna, želena jsouc rodinou a velebena ode všech!"

„Býti ženou a matkou zajisté předním jest povoláním ženiným; ale mimo povinnosti tyto jsou ještě jiné: každá může býti dcerou, sestrou, přítelkyní, občankou!..."

O Tańské zmíníme se ještě při kapitole o věhlasném vlastenectví polských paní; nyní jen podotýkáme, že působnosť této duchaplné ženy zůstavila památku nejkrásnější ve vděčné paměti i pokolení potomních. Doba s ní současná nalezla v ní nepopíratelně pěstitelku nejnadanější — semeno, kteréž ona vrhla na plodnou nivu ušlechtilého národa, vydalo ovoce přehojné, a blahodějné sledy toho vidíme v životě i podnes. „Hle, po padesáti letech," praví spisovatelka Pavlina Krakowová, „nemožno něco lepšího ženám v příčině mravního jich vzdělání poraditi, ač od časů těch, kdy Památka psána byla, celá propasť nás dělí, ač lidskosť jinou jde drahou a ženy úplně jinak si počínají."

Působení Tańské považovati sluší — jak jsme již výše znamenali — jako první určitý směr ženského národního vychování v Polsce. Směr tento založen byl po výtce na tradici, neboť jeho podstavou bylo, aby žena nevystupovala do popředí, ale aby zůstala celou duší svou při ohnisku domácím a aby jedinou její péčí byl dům rodinný, zejména vychování dokonalých, vlasti, národu a rodině užitečných dcer a synů.*)

Nové doby zrodily nové směry, leč ne toho způsobu, aby staré dobré řády podkopaly, nýbrž aby je novými duchu časovému přiměřeně obohatily. Tím tane nám na mysli polská epocha tak zvaných „Entuzyjastek" s Narcisou Żmichowskou v čele.

Żmichowská (nar. 1819., zemř. 1877.) náležela k oněm polským dámám, kteréž, obdařeny jsouce bohatým duchem, velikým vzděláním a neobyčejnou ušlechtilostí, jak ve smýšlení, tak i v konání, dovedly svým smýšlením nadchnouti i celá pokolení. A smýšlení to bylo čistě ideální, plné touhy po dokonalosti ve všem

---

*) Viz Rys dziejów literatury polskiéj podług notat Aleks. Zdanowicza. Wilno. Díl IV., str. 194—203, Pamiętniki Pola a j. v.

životě společenském. „Entuzyjastky“ neuspokojovaly se již se skromností paní Taňské — duch jejich žádal přístup ku kráse aesthetické v nejširším smyslu slova, domáhaly se jistých výsad společenských ve věku panenském a jisté ochrany společné jako ženy. Dívka i žena polská měla býti odtud účastna všeho duševního ruchu a snažení. Neměla v tom ohledu níže státi muže. Narcisa Żmichowská uskutečňovala tužby „entuzyjastek“ netoliko v literatuře, ale i ve společenském životě. Jako spisovatelka vynikla v poesii i próse, směle tlumočíc vyšší schopnosti a práva ženy vůbec. Nadšení, jakým se básně její vyznačují, vnikalo i do širších vrstev, rovněž jak i vliv osobního jejího působení v životě společnosti varšavské. Probouzení citu pro zájmy vznešené, rodinné, vlastenecké a křesťanské — toť směr, pro nějž Żmichowská s velikým pracovala zdarem. „Gabriela“ (tak podpisovala práce své) roznítila v srdci družek svých nadšení ku vznešenosti a ušlechtilosti, duch její bral se orlím letem ku předu a nezabředl nikdy do zmatku západních pojmův o ženské emancipaci. Gabriela byla polskou „entuzyjastkou“, družky její — polské „entuzyjastky“. V prvním období, od r. 1842.—1846. přináležely k nejhorlivějším „entuzyastkám“ mimo Żmichowskou Anna ze Sokołowských, Skimbrowiczová, Kazimíra z Jaczewských Ziemięcká, Anna z Lewických Domaszewská, Leonida Popielová, Rzewuská, Bibiana Moraczewská, Kucharská a j. — Později pak přidružily se: paní Marie Ilnická, nynější redaktorka varšavského „Bluszczu“, Julie Baranowská, plukovníková Paszkowská, Ludvika Gorecká a j. Jsouť to jména vděkuplné paměti.*)

Posléze v době nejnovější u všeobecnou úvahu vešel směr praktický; ukázala se totiž potřeba doplniti dvě dřívější snahy rozluštěním nejdůležitější otázky životní — rozluštěním oboru ženské práce. Zvláště po roce 1864. pozorováno, či lépe řečeno, cítěno, že jest nutno, aby žena polská i bez podpory muže mohla žíti a — samostatně působiti. Obraty politické a jiné časové okolnosti samy k tomu náhledu vedly společnosť polskou. Mluveno v té příčině ve veřejných přednáškách a psáno nejpřednějšími spisovatelkami i spisovateli polskými mnoho — a rovněž ne bez úspěchu. Anastasie Dzieduszycká, Josefa Dobieszewská, Eliška Orzeszková, Edward Prądziński, Alexander Świętochowski a jiní rozbírali tuto otázku v četných spisech důkladně. Pro týž účel překládány do polštiny díla V. Penny, Jana Stuarta Milla, Leroy-Beaulieu-a, Edvarda Reicha a j. v.

Zajímavo jest pozorovati, že ve všech třech směrech, jichž spojitosť jsme již výše naznačili, stály v čele ženy. To platí zejména o prvních dvou směrech, neboť třetí — zdá se — není dosud ukončenou událostí. Rozvažujeme-li spojitosť všech tří řečených směrů čili „epoch“ a přemýšlejíce zároveň o všeobec-

*) Gabryella i Entuzyastki przez Sfinxa. Bluszcz (Warszawa) 1880, str. 163 a j.

ných poměrech polské společnosti, snadněji než jinak pochopíme soubor vynikajících ctností polských dívek a paní.

Doplňujíce předešlé výpovědi, zmiňujeme se nyní stručně o literarní činnosti Polek — ač stránka literarní nevpadá přísně do povahy naší rozpravy. Ale i v tom najíti lze nejednu zajímavou okolnosť.

Přes to, že Polky téměř ve všech oborech vlasteneckého písemnictví s nemalým úspěchem pracovaly, sluší všimnouti si, že největších zásluh získaly sobě o písemnictví pěkné a dětské. Zajímavo jest pozorovati nejednu v tom ohledu okolnosť. Marie Czartoryska, jedna z nejspanilomyslnějších Polek (nar. 1768., zemř. v Paříži r. 1854.) napsala první román polský: „Malwina, czyli domyślność serca". — „Drahocenný dar tento," praví spisovatel polský, „státi musí v popředí dějin našeho písemnictví, neboť jest on prvním zjevem toho druhu tak bohaté a obecné práce našich mužův i žen.*) Autorka „Malwiny" sepsala svou povídku dle skutečnosti, čímž plod tento pro pozdější časy ceny nabývá. Líčila barvami ze života vzatými život Malvinin ve Varšavě, vstoupení její do vyšších kruhů tehdejší společnosti varšavské, do zábav a hlučných plesův, a nezapomíná čtenáře své seznámiti ani s oněmi krásnými okamžiky dám varšavských, kdy po domech o svátcích velikonočních sbíraly almužnu pro chudinu. Duch, jakým se první román čili povídka polského písemnictví vyznačuje, jest blahodějný, lahodný, i zůstavila v něm kněžna Czartoryská krajankám svým památku zajisté nejkrásnější. Že „Malwina" nepostrádá ani stránek mravních v ohledu národním, to vysvítá z následujících slov: „S výhodou by bylo zanechati (zakořeněného) zvyku povolávání cizozemek, aby vychovávaly naše polské dívky; i u nás najíti lze nejednu osobu, která by byla daleko způsobilejší pěstiti dívky naše, než ony cizozemky, které téměř z pravidla s nevelikou bývají péčí vybírány." **) K tomu sluší dodati, že „Malwina" poprvé vyšla r. 1816., tudíž v čase, kdy nával cizozemek v Polsku ohrožující měl význam.

Avšak kněžna Czartoryská nezůstala samotna; ji následovala záhy celá řada výtečných spisovatelek polských, o nichž národní pěvec Vincenty Pol právem tvrdil, že „činí v Polsce jaksi zcela samostatnou haluz". Týž dotknul se ve svých zajímavých lvovských přednáškách „O literaturze polskiéj XIXgo wieku" velmi vřelou pochvalou povídek polských spisovatelek: „Jediná paní Tańská pracovala na poli historické povídky, zůstavíc dva překrásné vzory. Ostatní (spisovatelky) kladly povídky své do povah a poměrů společenských, vzatých buď z časů našich, aneb z nedávné minulosti. Charakteristikou této, abych tak řekl, ženské povídky jest, že nepojí se tak citlivě s realistickým životem. Jest tu více pěstován ideal, což snadno lze

*) Niewiasta polska w początkach naszego stulecia przez K. W. Wójcickiego. Warszawa 1875, str. 432.
**) Malwina, díl I., str. 147. Vyd. IV. Warszawa 1828.

pochopiti, neboť duše ženská sama péro k tomu vede. Povídky tyto mají také svou praktickou stránku, neboť jsou psány s ohledem na život a společnosť.“ *)

O paní Tańské a Żmichowské jsme již promluvili; ku jménům těmto sluší připojiti Eleonoru Ziemięckou, Sztyrmerovou, Vandu Maleckou, Widulińskou, Wilkańskou, Wojnarowskou, Krakowovou, Alžbětu Jaraczewskou, Evu Felińskou, Severinu Pruszakovou, Jadwigu Łuszczewskou (Deotyma), Marii Ilnickou (redaktorku „Bluszczu“), W. Morzkowskou, bohatě nadanou Elišku Orzeszkovou a j. v. V umělé poesii vynikla v době nejnovější Marie Konopnická, známá českému obecenstvu z překladů několika básniček uveřejněných v našich časopisech. **)

Konečně charakterisuje literarní činnosť Polek i — počet! Od roku 1800 zjevilo se na kolbišti literarní polské činnosti neméně než dvě stě a padesáte Polek, kteréž číslo zajisté již samo za sebe mluví. Jest to veliký nepoměr vůči činnosti žen jiných národů. Rozsah vzdělání a účastenství Polek u věcech národních i veřejných bezděky nám jasně tane při tom na mysli. ***) — —

Přikročujeme-li nyní k líčení bezprostředního stanoviska polské ženy k životu, tu jest nám především poukázati k onomu významnému poměru, jenž se jeví mezi předními polskými básníky a jich — ženskými idealy. Nejen starší básníci polští, jako Jan Dantyszek, Ondřej Morztyn, W. Kochowski, František Karpiński, D. Fr. Kniaźnin, Trembecki a j. v., ale i novější zůstavili ve svých poematech aneb pamětnících zřejmé stopy značného vlivu ženské bezprostřední působnosti. Probíráme-li se kritickým životopisem kteréhokoli polského básníka, u každého se přesvědčujeme, že ženský ideal vtělený ve skutečnosť odehrával velikou úlohu. Skoro právem dalo by se namítati, že podobné zjevy lze najíti též u pěvců národů jiných, neboť již sama o sobě poesie nese vzájemný poměr krásně vypěstěné přízně duševní, leč tolik lze s určitostí tvrditi, že málokteří básníci našli u žen a dívek svých v tvořivosti své tolik moralní podpory, jako právě polští. V nejskvělejších perlách bohaté poesie polské vdechnuty jsou andělské zjevy ženské ze skutečnosti. To platí zejména o trojici polských velebásníků Adamu Mickiewiczi, Juliu Słowackém a Zigmundu Krasińském. Probírajíce se plody těchto básníků spatřujeme na nejednom místě stopy patrné a krásné individualního vlivu polských paní a dívek. Je-li pak vůbec zajímavo pozorovati, kterak žena obecně vyhovuje požadav-

*) Pamiętnik Winc. Pola do literatury polskiéj XIX wieku. Lwów 1866, str. 313—314.

**) Také plody jiných spisovatelek polských jsou našemu obecenstvu z dosti četných překladů známy; zejména práce P. Wilkońské, Severiny Pruszakové, M. Ilnické, Deotimy, Orzeszkové a j. v.

***) Vzdělání a nadání osvědčily Polky také v umění. Připomínáme jen proslavenou i za Oceanem tragédku Modrzejewskou a obracíme zření na spis Jana Sowińského „O uczonych Polkach“. Krzemieniec 1820.

kům činěným, tím uvážení hodnější jest pozorovati, do jaké míry umí roznítiti, poutati a uspokojiti city nad výši obyčejnou stojících básníkův. A o polských básnících víme, že nepostrádali v životech svých mocné té pobudky, tak mohutně působící slovem milosti.

Pokud se tento názor poměru čistě milostného týče, sloužil i polským spisovatelům ke hlubším studiím, jichž obšírnější dva výsledky v poslední době byly odevzdány veřejnosti. Z kritických prací známý spisovatel Petr Chmielowski vydal ve Varšavě roku 1881 (druhé vydání) zajímavou studii „Kobiety Mickiewicza, Słowackiego i Krasińskiego“, v níž rozbírá povahy, působnosť a význam dvaatřiceti ženských zjevů tří výše vzpomenutých básníků polských. Také Walery Przyborowski vydal podobný spis p. n. „Niewieście ideały Poetów polskich“, v nichž autor způsobem bibliograficko-literarním líčí 25 ideálů dvanácti básníků polských. Z obou řečených spisů jde na jevo, co jsme výše pověděli — ačkoli Chmielowski i Przyborowski s jiným účelem psali spisy své.

Přes to však, že milostné styky básníků polských po většině se rozvíjely ve dvorech šlechtických, kde dcerky vzděláním a způsoby vynikaly, třeba i na to zření obrátiti, že též neposlední stanovisko zaujaly zjevy „nieuczone“, k čemuž krásným jest příkladem Mickiewiczova dívka, již nesmrtelný věštec tak pěkně zvěčnil čtyřřádkovým veršem:

Nieuczona twa postać, niewymyślne słowa,
Ani lice, ni oko nad inne nie błyska:
A każdy rad cię ujrzeć, rad posłyszeć zbliska;
Choć w ubraniu pasterki, widno, żeś królowa.

Leč daleko zřejměji, než pod rouškou umělé poesie pozorovati můžeme poměr národních básníků k polským ženám a dívkám v četných korrespondencích a pamětnících, v nichž nám pisatelé v plné důvěře a beze vší opatrnosti vyličují svá smýšlení a cítění. V nich spatřujeme jasně, jakou měrou Polky vůbec postihovaly vlastním svým fondem duševním veleduchy polského parnassu. V ženských kruzích, v nichž se Mickiewicz a jiní jeho soudruzi pohybovali, vládlo rozumění vznešených idei, vládla úcta k takým pojmům, jakými se právě duch vlasteneckých pěvců zaměstnával. Básník žijící duchem svým nad všednosť světskou, našel v dcerách národa družky, jimž každé jeho slovo bylo klenotem vzácným a dobře ceněným.

Na doklad toho dalo by se množství příkladův uvésti, avšak ve stati naší čerpáme toliko z jediného pramene.

V památných letech 1829 a 1830 odebral se Mickiewicz s Odyńcem (dosud žijící básník polský) na společnou cestu do světa. Navštívili Sasko, zejména Drážďany, české lázně, pak některá německá města, Rýn, krásy švýcarské a posléze klassickou Italii, kdež se delší dobu, jmenovitě v Římě a v Neapoli pozdrželi. Mladistvý Odyniec psal z této památné cesty přátelům svým (J. Chodžkovi a Juliu Korsakovi) pravidelné listy čili zprávy,

v nichž způsobem lehkým, ale nesmírně zajímavým znamenal bedlivě všechny i sebe nepatrnější události, jaké se mu ve společnosti nesmrtelného polského pěvce nahodily. Odyniec neobmeškal ničeho sděliti se svými přátely, tím méně nahodilé schůzky s krajankami, jichž všade bylo dosť a v jichž společnosti snad oba básníci nejkrásnější chvíle bouřného života zažili.

Od oněch dob uplynulo téměř půl století! Odyniec však ve svěží maje paměti krásnou minulosť, sebral listy „z cest“ a vydal je k nemalému obohacení polského písemnictví ve Varšavě tiskem.*) Historikové naleznou v budoucnosti v listech Odyńcových vzácné příspěvky — my nyní již se vděkem z nich kořistíme.

Téměř v každém větším městě střední i jižní Evropy setkali se slavní polští cestovatelé s dobrými krajany-přátely. Mickiewicz ceněn již tehdáž pro vzácné nadání, vítán byl všude způsobem nejokázalejším; ale i soudruh jeho Odyniec byl pro uhlazené své chování všude rád vídán a zván. Snadno lze si tudíž pomysliti, že se oběma všude pohostinně dvéře do kořán otevíraly.

Z listův Odyńcových, jenž vnikal s přítelem svým i do společnosti dámských, jasně vyčísti můžeme, čím tehdejší dámy polské v těch kterých městech vynikaly a čím vůbec byly. O zajímavém příkladu dočítáme se již z listu psaného z Drážďan dne 5. srpna 1829. příteli Chodźkovi. Podotýkajíce toliko, že tou dobou dlelo při saském dvoře několik polských dvorních dam, vynikajících duchem i půvabem, podáváme tuto doslovný překlad pěkné Odyńcovy vzpomínky:

„I musím vám nyní vypravovati o prvním i nejpříjemnějším styku, v jaký jsem zde (v Drážďanech) vešel a který tím jest mému srdci, čím vše, co jsem spatřil, mé paměti neb obraznosti. Jest to pravdivý synovský a bratrský styk s matkou dvorní dámy, slečny Dobrzycké, a s ní samou. Rodina tato příslušela ještě před nedávnem k zámožnějším v Poznaňsku, ale poslední její dědic, slynoucí velikou pohostinností, značně zmenšil bohatství. Starší dceruška jeho Salomea byla r. 1808. jmenována dvorní dámou saské královny, tehdáž v knížectví varšavském usedlé, a po její smrti dvorní dámou princezny Augusty. Matka její Eva, z rodiny Koszutských, mešká od smrti svého manžela při dceři v Drážďanech, kdež dům její jest již po několik let téměř ohniskem a ona sama pěstounkou polské společnosti zdejší, zejména mládeži, kteráž tu četně mešká v mužských a ženských ústavech vychovávacích. Každou neděli a svátek scházejí se tito polští žáci a žačky pravidelně u ní, aby nezapomínali svého jazyka a domácích obyčejů; hra, tanec a volná zábava provádí se pod jejím pozorným, mateřským okem. Množství pozdějších sňatků manželských — jak mi řečeno — osnovalo se při těchto dětských zábavách, jež pomáhal říditi vedle ctihodné „gospodyni“ obyčejně též přítel její, šedivý general Kniaziewicz.... Nepřeháním

*) **Listy z podróży Antoniego Edwarda Odyńca. Warszawa. IV díly. 1875.**

ani dosť málo, povím-li, že tato paní jest v pravdě typickým zjevem starodávných matron polských: ve smýšlení a úsudcích rozumna i chladna, v zásadách přísna, leč vedle toho v srdci svém lahodna a shovívava. Pojímajíc hluboce vše a interessujíc se živě o vše, co se lidskosti a člověčenstva týče, hledí na svět s největším klidem. Jediným účelem života jest jí, činiti tolik dobrého, kolik možno, a nejvzácnějším pokladem života úcta a přízeň oněch lidí, jež sama ctí a miluje. Vše to stvrdila vlastním svým životem, jakž jsem se o tom blaze přesvědčil z jejích rozmluv, kteréž mne nezřídka naplňovaly obdivem svou případností a hloubkou názoru i na duševní život vnitřní i na společenské poměry, ano i na literaturu, z nichž zná (ale důkladně) toliko polskou.., neboť není mocna ani jazyka francouzského, ani německého. Dcera její Salomea jest rovněž zjevem typickým svého druhu. Mimo nejvyšší vzdělání duševní a aesthetické, ano i vzdělání v hudbě a umění, vynikajícími rysy jejího charakteru jsou: imaginace poetická a dobrota andělská, kterouž zde slyne všeobecně. Nebožtík král, veliký znatel lidí a jazyka polského, nenazýval ji jinak než „Dobrou", kteréž jméno jí dosud zůstalo u dvora, ano i v kruhu německého dvořanstva." — —

V dalších slovech vzpomíná Odyniec vděkuplně nevyčerpatelnou dobrotu obou dám, k nimž mladistvé jeho srdce přilnulo láskou v pravdě synovskou. Zbytečno by bylo zajisté plýtvati slovy; Odyniec obratným svým pérem sám s dostatek vylíčil výši dvou polských paní oné doby, kdy prý Poláci na nic jiného nemyslili, než na — revoluci.

Paní Dobrzycká a dcera její Salomea byly — jak sám básník polský tvrdí — typickými zjevy a co takové jen úctu a vděk vzbuzující!

Neméně zajímavy byly „polské styky" obou básníků v Římě. Tou dobou meškala ve věčném městě téměř celá kolonie polská, jejíž význam ve veřejnosti vlašské vynikal nad obyčejnosť. Žilť tehdáž v Římě bratří Potočtí (Artur a Alfred) s rodinami, rodina hr. Ankwiczů, kn. Sanguszkové, Dernałowiczové, paní Moszyńská, stařičká stolníková kněžna Czartoryská a mnoho jiných. Z toho patrno, že polské salony římské, v nichž se scházel nezřídka i květ společnosti vlaské, poskytovaly namnoze netušenou příjemnosť od vlasti vzdáleným — vlastencům. Leč netoliko salony, ale i domácnosti staly se oběma poutníkům útulkem nad pomyšlení příjemným, jak v listech Odyńcových množstvím pěkných příkladův ukázáno jest. Na skromných „polskich obiadach", „wieczorkach" nebo společných výletech do vůkolí římské romantiky zažil Mickiewicz i Odyniec chvíle nezapomenutelné. Ctihodné paní a jejich dcerušky, zejména Ankwiczové, činily pobyt v Římě polským krajanům památným. Mickiewicz všude ctěn a vážen, našel i v kruhu zdejších družek vlasti své to, co by snad v jiné společnosti ženské byl citlivě postrádal; i vznikly z toho styky proto velmi blízké a vřelé. „My jsme rozuměli jim a ony nám,

jaký tudíž div, že jsme záhy zdomácněli a nalézali ve vzájemném stýkání se opravdivou, nenahraditelnou radosť a útěchu?...."

Čím ostatně Polky ve společnosti římské byly, nejlépe vysvítá ze slov Odyńcových, neváháme tudíž opět jimi se doložiti.

V říjnu roku 1829. pořádali Potočtí ve svém římském paláci (Gregorio) velkolepý raut. Znamenitá zpěvačka Testa („słowik i róża w jednejże osobie") a jiní vynikající umělci, jako Camporesi, Boccabadati, Marini, Ronconi, Cortoni, Angiolini a t. d., bavili vybranou společnosť — kteráž čítala na dvě stě hostí. Samo sebou se rozumí, že Poláci byli v rozhodné menšině, třeba že hostitel sám byl Polák. Přes to ale, že v salonech hr. Potockého sešla se římská smetanka, nezajaly Polky místo poslední.

Odyniec líčí takto raut v paláci Gregorio: „Ale co nás (Mickiewicze a Odyńce) těšilo nejvíce a co zůstavilo v paměti naší dojem nejhlubší, jest to, že uprostřed tak četné společnosti krásek a velikých dám z celého světa naše Polky zachovávaly prvenství — v každém ohledu a ve všech kategoriích věku. Snad již osmdesátiletá kněžna stolníková Czartoryská, stařenka sivounká jak holoubek, byla jako by idealním obrazem oněch svatých starodávných matron našich, jež leda z popisů lze si představiti... plna vděku a vážnosti, sladkosti a síly povahové, skromnosti, téměř pokory, a zároveň také důstojnosti, jak se to vše ve výrazu její tváři i v celém jejím obcování zrcadlí. Ona jest právě tou osou, okolo níž se tak rád a četně shromažďoval květ zdejší aristokracie, kteráž — jak se praví — není sdílna k cizozemcům a nesnadně jich k sobě připouští. Avšak kněžna stolníková měla zde po mnohá léta dokořán otevřený dům pohostinný i nádherný, a ačkoli v ostatních letech ustoupila do klášterního zátiší, činí ji přece vzpomínka dřívější její světové účinnosti a spanilosti dosud zjevem všeobecné úcty a vážnosti, jakouž ji toho večera velký svět římský patrně obklopoval. Dcera její, paní Alfreda Potocká, společně s paní Arturovou činice „honory", vynikaly rovněž jakousi královskou důstojností a spanilostí — že bylo v pravdě jakoby chloubou býti krajanem v domě, jenž na cizí hosti tak imponující činil dojem. A což mluviti mám o kněžně Ize? O vnučce kněžny stolníkové a sestřenici paní Alfredové? Bylať ona nejkrásnější dámou na této zábavě, jako před tím ve Florenci na plesu knížete Bacciochi... Jest pravda, že krása tu má se sluncem podobu, že — ačkoli každý den viděna — nikdy nesevšední, ale vždy rozveseluje a na novo oživuje. Ano, ona má i to podobenství s měsícem, že ač sama svítí nejjasněji, žádnou z nebeských hvězdiček nezaslání... Vzpomenouti musím ještě děvčátka, děcka ještě, ale tak milého a moudrého, jako onen Rafaelův andílek, jenž se při Madonně zamyslil a vzhůru hledí. Jest to malá Alexandra Potocká, sestřenice paní Arturové. Nebyla účastna zábavy, ale nezřídka ze své komnaty vyhlížela. Tudíž netoliko proto, že jest ona jediným polským děckem v Římě, ale i z jiných příčin, mohl bych ji poznamenati co

typ oněch našich dívek, z nichž časem a láskou Boží dorůstají takové dívky, nevěsty, dámy a matrony, jakých nám svět může a musí záviděti a za jaké my jsme povinni Pánu Bohu děkovati!"

Přestáváme na těchto příkladech, ačkoli bychom mohli z listů Odyńcových uvésti ještě množství jiných — neméně výmluvných. Ostatně i z listův a pamětníků jiných vynikajících mužů polských neklamná můžeme čerpati svědectví, že Polky téměř bez výjimky nezavdávaly příčinu ku steskům jinde dosti obecným. Všeliké ušlechtilé horlení a vyšší stanovisko vynikající nad prosaickou všednosť uměly Polky náležitě posuzovati, sdíleti, ano i vlastní silou duševního svého rozvoje podporovati.

Tato úvaha velí nám přikročiti již k nejpřednější a zároveň k nejkrásnější ctnosti polských paní a dívek.

Vše, co jsme dosud chvalného o Polkách pověděli, zatemňuje jednu jejich vynikající vlastnosť, jíž se skvějí v záři nehynoucího holdu od prvních okamžiků polské bědy až do .....

Patriotismus, vlastenectví polských žen! Kamkoli pohledneme v dějinách polského utrpení, slavné spatřujeme jeho stopy; básníky rozněcuje k nadšení, učence a vlastence naplňuje neskonalou úctou, celý národ vděkem a cizinu nutí k obdivu i — závisti! Patriotismus polských žen — toť zlatá nitka vinoucí se vším společenským životem, působící vydatně ve všem národním hnutí a jsoucí jedním z nejsilnějších živlů vší polské bytnosti. Tu bezděky tane na mysli otázka, kdo vychoval polské bohatýry, kdo vedl polské syny jako ženy římské na bojiště zoufalého zápasu pro blaho vlasti a národa? Samy dějiny odpovídají! A čím hlouběji Polska klesala, s čím větší bědou bylo zápasiti, čím větších sebezapření a obětí bylo potřebí, tím stkvěleji a četněji se osvědčovaly spanilomyslné dcery a matky polské, tak jakoby každá z nich svatým se zavázala slibem, že nezná větší povinnosti nad službu pro zdar a blaho milené vlasti. Polky tím se proslavily, že vše uměly obětovati vlasti: majetek, sebe i štěstí rodinné. Když osudem stižená vlasť volala bohatýry, přišly i skutečné bohatýrky, a když bolestný sten nesl se jejím lůnem, tu zjevil se v dcerách národa anděl nebeské útěchy! „Polky," dí francouzský spisovatel L. Martin, „provázely muže své do boje a ve chvíli neštěstí stíraly jim slzy." A kdyby tak v pravdě nebývalo, nebyli by se mohli polští básníci a nadšenci ozývati „k matkám Polsky" slovy tak veliké důvěry jako Mickiewicz a jiní věštci. Tu stačí jen připomenouti slavnou v Polsce báseň Mickiewiczovu „Do matki Polki" (z r. 1830.), kteráž duchem svým a důvěrou předstihuje všechny podobné plody cizích literatur.

.... Każże mu wcześnie w jaskinię samotną
Iść na dumanie . . . zalegać rohoże,
Oddychać parą zgniłą i wilgotną,
I z jadowitym gadem dzielić łoże!

Wcześnie mu ręce okręcaj łańcuchem,
Do taczkowego każ zaprzęgać woza:
By przed katowskim nie zbladnął obuchem,
Ani się spłonił na widok powroza....*)

Ostatně se duch patriotismu — ovšem jiným způsobem — jeví i v národní poesii. Povšechně znám jest verš o „vlastenecké Vandě“, o níž prastará tradice charakteristicky vypravuje, že

Wanda leży w polskiéj ziemi
Co nie chciała Niemca
Zawsze lepiéj mieć swojego
Niżli cudzoziemca.

Mimochodem budiž podotknuto, že Wandina píseň přináleží k nejstarším světským písním polským; i bylo by možno poukázati ještě ku značnému počtu podobných písní z doby starší i novější.**) Přes to, že jednotlivé texty značně se od sebe odchylují, mají přece jednu jen společnou zásadu, ku př.:

Polka mnie zrodziła, z jej piersi wyssałem:
Być ojczyźnie wiernym a kochance stałym,
I choć przyjdzie zginąć w ojczystéj potrzebie,
Nie rozpaczaj dziewczę, zobaczym sie w niebu.***)

---

*) Český překlad od V. Štulce viz Vymazalova „Slovanská Poesie“. Brno 1878, str. 127.

**) Na uváženou zasluhuje Jana Pravoslava Koubka česko-polská báseň „Polka vlastenecká k Čechovi nečeskému“ (r. 1833.), v níž spisovatel prostě, ale charakteristicky líčí smýšlení Polek o českých renegatech, kteří do doby téměř nedávné Halič zaplavovali. Zníť zajímavá báseň tato následovně:

Čech.	Polka.
Sličná Polko! proč tak pyšně, Proč tak necitlivě K bratru Čechovi se chováš, Nebo tak bázlivě?	Chciała bym cię, mily Czechu, Chciała bym cię lubić, Kdybyś tylko nie pomagał Narodowość gubić.
Znám já, Polky, vaši hrdosť Naproti vašincům; Znám já dobře vaši tvrdosť Naproti cizincům.	Synem Sławy ty się zowiesz, I obcym hołdujesz, I obcym językiem mówiąc Wstyd sobie gotujesz!
Tělo bílé jak sníh padlý, Oči jak dvé blesků; Neumí však srdce polské Milovať po česku!	Tą cudzą zarazą nasze Dzielne psujesz syny; Wierz mnie, Czechu nie słowiański, Wielkie ty masz winy!
Sličné Polky, ale hrdé Ke všem svým mládencům, Krásné Polky, ale tvrdé Ke všem cizozemcům.	Nie wolno mnie do kochania Wybrać sobie Niemców Niewolę być nigdy matką Takich cudzoziemców.
Mne však cizím nenazývej, Jsem tvůj bratr krevní; Svazek, jímž nás Sláva poutá, Milosť nechť upevní.	Nie wolno mnie jako Wandzie z Niemcem się zaślubić, Chcę ja prędzej w nurtach Wisły Moje życie zgubić.

Porovnej životopis básníkův a poznámku v Sebr. spisech J. P. Koubka, Praha 1857., díl II., str. 235.

***) Z písní „Bywaj dziewczę zdrowe.“

Totéž spatřujeme i v umělé poesii, ano i v poesii dětské. Týž duch vniknul i do ukolébavek:

Urośnij mi w cnoty
Kwiateczku mój złoty,
Żebym nie płakała
Żem cię wychowała...

Urośnij w odwagę
Byś kraju zniewagę
Pomścił swym orężem
I był sławnym mężem

— — — — — — —

Gdy to (matka) dośpiewała
Dziecina już spała
Lecz jéj uniesienie
Szło dziecku w natchnienie. *)

Výše uvedené příklady z delších písní vnitřním svým obsahem nasvědčují tomu, v jakou spadají dobu; zbytečno by bylo zvláště vytýkati, že přítomná doba velice se liší od směru minulosti. Jakož v celém životě polském nyní uznána za jedinou spásu tichá, ale organisovaná práce vnitřní, tak vešel i týž duch v působnost literarní a společenskou — avšak bez všeliké újmy pravému nadšení pro blaho vlasti a národa! Kdož by pak chtěl se pokusiti o vypsání blahodějné národní činnosti polských paní a dívek, věru by musil sepsati knihu nemalou, neboť naskytá se tu badateli tolik krásných i vznešených příkladů, že bezděky nucen jest přestati na povšechném úsudku a jednotlivých příkladech. Wanda, králová Jadviga, Barbora Radziwiłłová, Kateřina Jagiellonka, Anna Jagiellonka, Teofila Sobieská, Chrzanowská, Marie Leszczyńská, Žofie Zamojská, Marie Czartoryská, Emilie Platerová, Klementina Tańska. Klaudia Potocká, Růže Sobańská atd., atd., toť pravé vzory národní ženskosti.

Pozírámc-li v životy a utrpeni těchto žen, tu zjevují se nám vznešené ctnosti polských paní v plném rozkvětu, v plné kráse vznešenosti své.

Daleci jsme stotožňovati nedůstojnou dobrodružnosť a chvílovou vášeň s příznaky hlubokého, dokonale pociťěného patriotismu, jenž zárodek maje v nejněžnější lásce rodinné přenáší se na celou vlasť i vše, co s ní souvisí. Protož také pomíjíme vše, cokoli by považováno býti mohlo za chvílovou vášeň neb výjimečnou dobrodružnosť, a obmezujeme se toliko na výpověď skvělých osvědčení tichého, skromného jejich patriotismu, jenž přes to, že nenaplnil svět sensačními zprávami, přece vždy zachován bude ve věčné a trvalé paměti národů. Nechceme se šířiti o oněch odvážných dcerách, které tábory vyhledávaly a na koně sedaly,

*) Poezye Narodowe. Paříž 1849, str. 59.

aby po boku mužů se zbraní v ruce násilí vzdorovaly,*) ale na ony v pravdě krásné zjevy polské ženskosti zření své obracíme, jež sám Mickiewicz nazval „našimi anděly".

„Slzy stíraly, rány obvazovaly, nešťastných neopouštěly, všem pravdivými sestrami byly a andělskými skutky neocenitelnou útěchu poskytovaly." K tomu dodati sluší, že všeliké strasti snášely s bohatýrskou odhodlaností.

V té příčině vracíme se ještě jednou k nezapomenutelné Klementině Tańské. S jménem jejím jsou nerozlučně spojeny dějiny památného „vlasteneckého dobročinného spolku paní varšavských", jehož zakladatelkou stala se paní Tańská r. 1830. a jehož rozvoji věnovala téměř veškery své síly a schopnosti. Sama sestavila stanovy, sama též krásnou myšlénku uvedla ve skutek. S počátku sloužil dobročinný spolek všeobecným potřebám; když však vzplanul plamen války, tu věnovali se členové jeho (jichž počet dosahoval až 400 paní a dívek) péči o raněné, a paní a dívky tyto staly se nejněžnějšími ošetřovatelkami v nemocnicích varšavských. Ušlechtilou Klementinu majíce za vzor rozvinuly tehdáž spanilomyslné Polky činnosť neocenitelnou: prodaly šperky své, zařídily sbírky a dlely dnem i nocí při lůžkách nešťastných „bratří". Tou dobou vládnul spolek dobročinný jměním obnášejícím více než jeden million zlatých (na hotovosti bylo v pokladně 40.000 zl.), i lze již z toho vysvětliti si blahodárnou působnosť obětovných dcer národa.

Uvážíme-li, že duší spolku byla paní Tańská, oceníme zajisté náležitě i v tomto ohledu její zásluhy. Ostatně i Poláci sami viděli ve vzácné této ženě vzor pravé Polky, čehož četné důkazy nalezeny v korrespondenci spisovatelky „Památky po dobré matce". Životopisec její, Josef Straszewicz, uvádí na doklad velikého uznání, jakému se paní Tańská těšila mezi svými krajany, velice zajímavý jí psaný list, z něhož nemeškáme aspoň nejcharakterističtější místo opakovati:

„Naše Polky jsou obdivuhodny. Jako bdělé kněžky očekávají na hrobě zesnulé vlasti opětné znovuzrození. Jak zavazovaly v čas války rány, tak lahodí nyní bolesť bědy. Tato slova píši Vám, neboť Vy jste tou ženou, která onoho ducha znovu zbudila v Polkách našich, v jejichž očích nemůže nikdo býti dobrým mužem, kdož by nebyl zároveň i dobrým Polákem. Těšte se tomuto zdaru z celého srdce, neboť plody vaší péčí vypěstěné krásnější jsou všech ostatních."**) Slova tato jasně nasvědčují tomu, že paní

*) Připomínáme toliko mimochodem Furchův český verš:

Bitev krvavých se
Nebojejí Polky,
Na koně si sedly —
Do boje šly holky.

Hraběnka Platerka
Vedla pluk ulánů — —
Kéžby byla Polsce
Pannou z Orleanu.

(Vincence Furcha Básně. Praha 1874., str. 426.)

**) Jos. Straszewicz: Die Polen und die Polinen atd. Stuttgart 1832—1837, str. 193.

Tańská ve své nadšené působnosti vlastenecké nikterak nebyla osamotnělá, ano lze i tvrditi, že tolik našla v lůně svých krajanek, stejně vřele horujících družek, jak toho jinde jen zřídka nalézáme příklady.

Z těch pak četných „andělů" zasluhuje zvláštního povšimnutí spanilomyslná Klaudina Potocká, zjev prodchnutý nebeskou dobrotou a duchem nejryzejšího ženského vlastenectví. Bohužel, nedostává se do té chvíle v literatuře polské dostatek pramenů, z nichž by možno bylo podati dokonalý obraz této vzorné „niewiasty"; všeliké příliš drobné a neúplné zprávy o její nezapomenutelné působnosti jsou roztříštěny v rozličných časopisech; přes to však víme o ní přece tolik krásných svědectví, že mimoděk zachovává v paměti naší vděk neskonalý a hluboký. Věru, málokterá žena zanechala po sobě tak vděčnou paměť jako Klaudina Potocká.*) Pocházejíc z rodiny zámožných hr. Działyńských (nar. r. 1802. v Kurniku v Poznańsku) a jsouc tím způsobem blízka všemu národnímu ruchu, pociťovala těžce již v nejmladších letech osud, jaký tížil milenou její vlasť. Provdavši se r. 1824. za hrab. Bernarda Potockého vnikla do širších ještě kruhů nadšených horovatelů pro spásu i blaho vlasti, a brzy potom určil jí osud státi se pravým andělem téměř nesčetných krajanů polských, kteří opuštěni a dáni všelikým strastem v šanc nalézali u ní netoliko zdroj nevyčerpatelné dobročinnosti, ale i plnou míru nejšlechetnější útěchy a obětovnosti. V tom ohledu stala se Klaudina Potocká zbožňovanou pěstounkou „nešťastných" jak ve vlasti, tak i v cizině — v dnech nejkrutějších bouří i v dnech následujících.

Jest známo, že polští sběhové utíkali se po povstání listopadovém zejména do Drážďan, kdež paní Dobrzyckou dobře organisovaný „spolek pro strádající Poláky" vydatnou poskytoval pomoc. Při tomto spolku rozvinula spanilomyslná Klaudina neobyčejnou působnosť věnujíc téměř všechen svůj majetek na podporu krajanů. Když však nešťastných bratří stále přibývalo, bída den ode dne se množila a spolek jmění své skoro úplně vyčerpal, tu Klaudina, mimo to, že již skvosty ano i jiné své věci pro ulevení „polské bědy v Drážďanech" zpeněžila,**) uchopila se posledního prostředku. Obětovně přijala jednoho dne práci přepisovatelskou — psala dnem i nocí — a celý svůj výdělek tak krvavě dobytý bratřím věnovala.***)

Roku 1879. uveřejňoval „Kuryer poznański" nesmírně zajímavé feuilletony, v nichž nalézáme i sbírku dopisů pocházejících

*) Před několika lety měl Mauric Mann v Krakově velice zajímavou přednášku p. n. „Quelques pages de la vie d'un homme de rien", v níž vypověděl mnoho zajímavých podrobností ze života Klaudiny Potocké; Mann seznámil se s ní v Ženevě. — Velice jest litovati, že důkladnější zpráva o této přednášce nezachována budoucnosti.

**) Generalu Bemovi odevzdala za prodané skvosty, šatstvo atd. 40.000 zlatých.

***) Straszewiczův již jmenovaný spis, str. 48.

z péra Klaudiny Potocké.*) Dopisy ty byly psány matce Bernarda Potockého v letech 1830. a 1831., tedy v době, kdy zoufalý boj rozšířil se po celé Polsce, a jsou výmluvným svědectvím, jaké účastenství měla šlechetná dcera národa v památném hnutí „listopadovém“. Jelikož pak listy řečené i jinak charakterisují současnou tu dobu, zejména stanovisko ušlechtilých Polek, sdělujeme z nich s laskavými čtenáři místa zvláště výmluvná. Ze skrovných příkladů bude patrno, že Klementina a družky její pochopily co nejkrásněji povinnosti své vůči vlasti a že uměly k plnému užitku přivésti neocenitelnou svou působnosť. Na tisíce slzí setřely, na tisíce vzdechů ukonejšily!

Pohleďme tedy v obsah tklivých listů Klaudiny k mužově matce (paní hr. Potocké). Z listu psaného v prvních dnech ledna 1830.: „Dobrá matko! Bernard upotřebil tvého salonu pro Koczorowského (Tertuliana), jenž dvakráte si zlámal nohu. Chtělas býti, matko milená, užitečna raněným — on jest nešťastnější raněných. Zoufalství, že nemůže býti účasten pochodu, srdce mu rozrývá... Bernard (hr. Potocki) slouží jako prostý voják ... Perly zde prodati nelze...**)

Na počátku února:

„Varšava postrádá všeho ruchu ... Každá rodina při vlastním krbu třepí cupaninu. Slečny chodí pěšky, neboť všechny koně jsou odevzdány armádě. *Jedině* slečna K. se sestřenicemi a paní B. činí výjimku v životě varšavském. Navštěvují divadlo, zpívají vlastenecké písně a tvrdí při tom, že když vlasť jest v nebezpečenství, třeba těšiti její obhájce...“

V měsíci dubnu:

„Výdajů máme mnoho, ale malými vládneme prostředky... Po vojně obmezovati se budeme ve všem; jísť budeme brambory a spláceti dluhy naše.***) Máš-li, milená máti, ještě nějakých peněz, tož uschovej jich pro případ, kdyby Bernard stižen těžkou ranou musil pomoc hledati za hranicemi.“

9. srpna 1831.:

„... Ubohá máti! Sejdeme se ještě jednou všickni kolem Tebe? Jsme na prahu rozhodujícího okamžiku, ukrutné nás očekávají ztráty, leč nevím, z jaké příčiny jsem dosud zachovala důvěru v náš zdar. Stále se mi zdá, že Polska klesnouti nemůže. Tolik obětí, tolik posvěcení a tak zbožná naděje naplňující nás všechny nemůže býti oklamána ... Líbám Elišku (Radziwiłłovou). Pobádej ji, drahá máti, aby ušila prapor pluku poznaňskému, jenž se vrátil s Dembińským....“

Jako doklad k dřívější výpovědi o působnosti Potocké v Drážďanech buďtež zde uvedeny některé úryvky z listů psaných rov-

---

*) Feuilletony tyto vyšly též o sobě: „I z blízka i z daleka.“ Poznań 1881.

**) Jednalo se patrně o peníze ve prospěch strádajících obranců vlasti.

***) Nezapomínejme, že pisatelkou těchto slov byla hraběnka Klaudina Potocká, dcera v hojnosti a blahobytu vychovaná.

něž matce ž hlavního města Saska. Pocházejí ovšem již z dob, kdy všeliké polské naděje skládané v úspěchy povstání pohrobila trpká, nešťastná skutečnosť.

31. prosince 1831.:

„. . . . Naši ubožáci nalézají se tu v strašném položení. Příspěvky docházely, ale nedostačovaly. Jakž tudíž nežiti nad důchody?! Později budeme spořiti. Nemohu sobě ostatně vytýkati žádných osobních výdejův . . . Přiznávám se, že bych se styděla býti dnes bohatou a rovněž trpkou byla by mně výtka, že nedosti opatrně jednám s majetkem.“

Zbývá nám učiniti ještě výtah z posledního listu pocházejícího již ze Ženevy, kde šlechetná Klaudina zemřela:

„Vše, co se nazývá zábavou, činí na mne dojem zločinu a rozrývá rány mé — nemám již sil usmívati se tomu, co mne popuzuje, a hladiti, co mne uráží. . . . Tisknu Tě k srdci, dobrá máti, piš mi často, neboť vřelé Tvé listy vždy mne posilují — a toho jest mi právě velice potřebí.

Tvoje ubohá dcera Klaudina.“

Na těchto výňatcích přestáváme nečiníce nižádných zvláštních poznámek, dobře vědouce, že každý soudný čtenář sám náležitě ocení velikosť duše, kteráž taková psala slova. Dodáváme jen, že Klaudina Potocká zemřela r. 1836. v Ženevě, kde jí postaven jest od vděčného potomstva krásný pomník.

Do jisté míry ještě vznešenějšího významu jest jiná žena polská, o níž se v těchto řádcích hodláme obšírněji ještě zmíniti. Chceme seznámiti laskavé čtenáře se zjevem ženy působnosti tak spanilomyslné a blahodějné, jaké nenašli bychom v lůně jiného národa. Tane nám na mysli „matka sibiřských vypovězenců“ — nezapomenutelná Růže Sobańská! S jménem tímto spojeny jsou vzpomínky naplňující i nás Nepoláky city lidského vděku, hluboké úcty ano i obdivu, neboť plným právem lze tvrditi, že nad Růži Sobańskou nikde a nikdy nebylo ženy spanilomyslnější, šlechetnější a vlastenečtější. Její blahodějnosť nehledala nižádné okázalosti, nezvučela chlubivě na trhu veřejnosti, ale působila po mnohá, mnohá léta zticha tam — kde nižádné nebylo možno odměny žádati. Růže Sobańská byla jedna z oněch znamenitých žen, jimž nesmrtelný Krasiński posvětil zasloužený hold vyrčený památnými slovy vzletné Romy: „O Polka moja! bądź błagosławiona!“

Narozena koncem minulého století (r. 1798.) z rodičů Felixa hr. Łubeńského a Tekly z Bielińských, zasnoubila se roku 1823. s Ludvíkem Sobańským, jedním z nejváženějších a nejzámožnějších občanů podolských. Po několikaletém šťastném manželství nastala v Polsce doba všeobecné hrůzy. Manžel její, byv dříve vězněn v pevnosti varšavské, odvezen byl pro účastenství v národním hnutí do Petrohradu, kdež celá tři léta strávil v kazamatech. Věrná choť sdílela všechny osudy s mužem svým, následovala ho všude, starajíc se získati přístup do jeho vězení aneb domoci se pro něj v rozhodných kruzích úlevy. Tklivě praví životo-

pisec její, že „wyuczyła się pukać do wszystkich bram, obiegać wszystkie schody, wyczekać na wszystkich progach, byle zdobyć nieco ulgi, pociechy i osłody uwięzionemu".

Po osudném roce 1830 vypovězen byl Ludvík Sobański do Permu — a vzorná žena i tam provázela muže svého, sdílejíc s ním trpělivě strasti života vyhnaneckého. Pod zachmuřeným nebem, v kraji, o němž Poláci vypravují, že jest zemí „bez naděje", poznala paní Sobańská z vlastního názoru utrpení a nedostatky svých krajanů — vyhnanců. Od oněch chvil počala býti jich těšitelkou, opatrovatelkou — matkou! Matkou sibiřskou! Z jejího srdce vyrůstaly znenáhla blahodějné květy vlasteneckého milosrdenství, oživující smutné pustiny Sibiře.

Ačkoli již za svého pobytu v Permě nesmírně mnoho dobrého krajanům učinila, přece po svém návratu v rodinné Podolí rozvinula v pravdě neocenitelnou činnost. Zařídivši si nejdříve značnému svému jmění přiměřené domácí ohnisko, jala se systematicky pracovati o ulevení všeliké bědy nešťastných bratří v Sibiři. Pověděli jsme již výše, že paní Sobańská z vlastního názoru seznala potřeby vyhnanců; i nebylo jí proto za těžko najíti pravou cestu k dobročinnému a užitečnému působení. Vymohla si především povolení u vlády, aby bez překážky vykonávati směla „sibiřské prostřednictví", o němž v pozůstalosti své tolik vzácných zanechala dokladů. Mimochodem řečeno, měla i paní Sobańská stejně s ní cítící a snažící se družky, zejména Ksaveru Grocholskou a Elišku Brzozowskou, ale ona nade všechny vynikala vytrvalostí, obětovností i spanilomyslností.*) Věru, těžko jest rozhodnouti, třeba-li při této znamenité ženě více ceniti spanilomyslnost, aneboli duchaplnost.

Její bohaté „Archiwum sybirskie", skládající se z knih účetních, zápisních i pamětních a z četných korrespondencí, podává skvělé svědectví o neocenitelně šlechetné působnosti její Samo sebou se rozumí, že nesmí se při tom zapomínati, s jakými musili svízeli polští vyhnanci v daleké Sibiři zápasiti. Veliká část z nich, zavezená na tisíce verst zdáli od krbu rodinného, vydána byla přímo v šanc nejcitlivějšímu nedostatku. Avšak netoliko nedostatek hmotný, svízele zevní, ale i nedostatek všeho duševního pokrmu činil osud „nešťastných" dvojnásob trpkým v zemi, „gdzie niema nadziei". V takových okolnostech zjevila se opuštěným vyhnancům žena, která o vše pečovala, o potřeby tělesné i duševní, jejíž blahodějnost nedala dokona zoufati vyhnancům od Uralu až ku Kamčatce. Růže Sobańská, „opiekunka nasza", „siostra", „matka", „anioł Sybiru", „róża wygnańców" — tak nazývali ji vděční vyhnanci — všem spěla ku pomoci, každého měla v paměti a o každém se dovídala.

Nahledněme nyní pozorněji do „sibiřského archivu" paní Sobańské.

---

*) Ondřej Edward Koźmian nazval tyto ženy „liliemi".

První kniha nesoucí nadpis „Dla nieszczęśliwych“ obsahuje pečlivě sestavené účty z důchodův i výdajů. Má velikou podobu s knihami obchodními, ale významem svým ovšem daleko nad ně vyniká. Přiloženy jsou zde ztvrzenky přijatých podpor, jakož i výkaz rozličných sbírek. Vedle toho spatřujeme na konci každého čtvrtletí řádné uzavření účtův.

Druhá knížka obsahuje rozvrh listů, peněz a zásylek rozličného druhu zaslaných na Sibiř. Překvapuje zde pestrota předmětů, v nichž nejlépe spatřiti lze potřeby a přání vyhnanců. Paní Sobańská vědouc, kde a v čem třeba pomáhati, nezapomínala o ničem důležitějším; zasýlala proto knihy, noviny, oplatky, šatstvo, prádlo, čaj, noty, housle, barvy, tužky, výkresy, vzory . . . vše, vše, co pobyt ve vzdálených krajinách mileným krajanům s to jest snesitelnějším učiniti. Ba i ve výběru knih jeví se paní Sobańská rovněž tak pečlivou, jako duchaplnou. Ani na dítky vyhnanců sibiřských (z nichž mnohé tam spatřily světla božího), nezapomínal „anděl Sibiře“. Sama jim připravovala „wyprawki“ a pečovala o jejich zdar od kolébky až ke sňatku. Ne jedna z těchto polských dívek sibiřských její péči byla řádně vychována a zaopatřena. K záznamkám pak vlastní rukou připisovala, došla-li ta která zásylka a jak byla přijata.

Třetí kniha, pro historiky nepříliš vzdálené minulosti nejzajímavější ze všech, obsahuje abecedním pořadem sestavený seznam vyhnanců s krátkými zprávami o jejich životech, potřebách a přáních; a při každém jménu se nalézá i důkladná adressa. I jiných poznámek administrativních nezřídka lze najíti. Jak značné spojení udržovala paní Sobańská se svými sibiřskými krajany, nejvýmluvněji dosvědčují veliké sbírky korrespondencí, cenné netoliko co památka po mnohých vynikajících osobnostech, ale i co pramen, z něhož čerpati lze neklamné zprávy o životě a poměrech na Sibiři. Ve sbírce té nalézají se listy z Tobolska, Tomska, Irkutska, Braňska, Bialogrodu i Jenisejska, z Ilfy, Pensy, Permu i Viatky, z Narčinska, Tagilska, dále i z Tary, Tiflisu, Krasnojarska, Stavropolu, Archangelska, Kurhanu, Vologdy, Omska i Orenburgu!

Jediný pohled na mapu ruského carství stačí, abychom posouditi mohli rozlehlosť těchto míst a tím zároveň i spojení, jaké po tak mnohá léta neunavně udržovala paní Sobańská. Z listů zmíněných vychází dále na jevo, že táž paní byla prostředkovatelkou i v jiných věcech polských vyhnanců. Bezpečně zasýlala ona listy z Polska na Sibiř a stejně bezpečně přijímala a dále dopravovala listy ze Sibiře i do nejodlehlejších dvorů polské šlechty.

Jaký tudíž div, když ženu takovou blahoslavila celá polská Sibiř a celá polská vlasť? Sigmund Sierakowski, jenž také v „beznadějné“ zemi zmíral a paprsek blahodějnosti paní Sobańské pociťoval, takto se k ní v soukromém listě ozval: „Niewiasty święte przewiązywały nam rany, i balsam pociechy, pomocy nam niosły — za Tobą szły, Pani! Imię Twoje należy do historyi!“

*

I v nejpozdějším věku svém působila Růže Sobańská neméně šlechetně; mimo dřívější svou blahodějnost podporovala značnými částkami peněžitými nemocnice, zakládala ve svém okolí školy, zřizovala pracovny pro polské dívky a spěla pomocí všemu, co vlasti, národu a lidem užitečno. Znamenitá tato žena zesnula 10. listopadu r. 1880. zůstavíc v národě nesmrtelný vděk a vzor pravé Polky.*)

Ve všech příkladech, jež jsme tuto podali, vyniká zřejmě nad všechny ostatní stránky vlastenecké milosrdenství, a sice milosrdenství tak krásné i platné, že nelze si ani pomysliti u žen vlastnějšího projevování citu vlasteneckého. Okolnosť tato mimovolně nám připomíná úvahu učiněnou již výše v příčině tradicionelní neporušenosti rodinné lásky, jevící se bez odporu v plné velebnosti u polských paní i žen. Že slova v tom ohledu tvrzená netýkají se toliko jednotlivých zvláště krásných duší, ale že mají podstatu všeobecnou, přemnohými příklady dalo by se dosvědčiti. Při té příležitosti budiž jen krátce vzpomenuta hraběnka z Branických Arturová Potocká, v Haliči povšechně zvaná „matka Krakova“ († 1879.). I ona žila jen „dobrodiní nešťastným štědrou rukou udělovanému“.**)

To, co snažili jsme se vylíčiti v několika jednotlivých případech, viděti lze ve všem životě polském — minulém i přítomném. Čítejme o životech plných nejšlechetnější obětovnosti, tichého trpění a sebezapření, pohleďme na odkazy neb poslední vůle důstojných matron polských, probírejme se ve výkazech dobrovolných příspěvků na kteroukoli věc dobročinně národní — všude zjevuje se nám účasť ženy polské v poměru charakteristickém.

Jest nám nyní přikročiti k důležité osnově života společenského, o němž jest všeobecně známo, že tvoří v každém národě jednu z nejrozhodnějších pák všeho národního ruchu. Jest také známo, že život společenský v celém světě takým bývá, jakým bývají ženy toho kterého národa, neboť bez žen nestává žádného společenského života. Proto spatřujeme u nejedněch, ještě nedosti vyvinutých národech toliko život uzavřeně rodinný, skrovný svou účinností, život hospodský a spolkový, jenž však málo má společného s polským životem společenským, zachovaným a vyvinutým přes mnohé újmy časových pohrom na stupni pozoruhodné výše. A je-li v pravdě onen blahodárný život společenský v Polsce na výši nepopíratelného rozvoje — o čemž se velmi lichotivě i cizozemci jednohlasně vyjadřují, tu opět ne jinde toho musíme hledati příčinu, než ve způsobilosti polských paní. Ponechávajíce sobě na konec několik nestranných výroků jiných spisovatelů, poukazujeme nyní především k tomu, že plodným zárodkem onoho života mimo jiné vlastnosti polských paní (za-

---

*) Z Syberyi. Z papierów Róży Sobańskiéj, przez K. — Przegląd Polski 1881, No. IX, str. 406—456. — Také „Bluszcz“ No. I, 1881 a j. v.

**) Viz zprávy o životě hr. Arturové Potocké v Kłosech 1879, str. 70. a Tygod. illustr. 1879, str. 66.

chovalosť tradici, rodinný život) jest vzdělání, jakým Polky vůbec vynikají. Jen vzdělané paní mohou zaujmouti ve společenském životě důstojné stanovisko. O vzdělání pečováno v Polce u ženského pokolení v míře značné, a že vedlo k utěšeným výsledkům, poznali jsme již ze stručných slov pověděných v příčině literarní produkce. K tomu jen dodáváme, že na ten čas mají Polky mimo jiné časové spisy dva samostatné organy, totiž „Bluszcz", týdenník, redigovaný paní Marií Ilnickou ve Varšavě a „Dwutygodnik dla kobiet", redigovaný T. Radońskou v Poznani. Kromě toho počnou ve Varšavě vycházeti obnovené „Nowe mody paryskie" redakcí paní Ratyńské. Literarní část bude svěřena V. Grabowskému a Peryńskému.

Obsah obou dříve jmenovaných ženských časopisů, jenž jest z menší jen částky povídkový, svědčí příznivě o duševních požadavcích a schopnostech polských paní a dívek. Jak pak ženská literatura v Polsce vůbec jest rozšířena, patrno z toho, že „Bluszcz" čítá dle spolehlivého sdělení na 7000 odběratelek! Na otázku, jakým způsobem se v Polsce pěstuje s tak pěkným úspěchem ženské vzdělání, nedosti určitě lze odpověděti, neboť péče o to spočívá téměř v nitru každé rodiny. Veřejnou jest potřebou a tudíž i všeobecným přáním, aby Polka netoliko v jazycích, ale i v jiných vědách byla obeznalá, což děje se poměrům přiměřeně. V domech zámožnějších nešetří se úzkostlivě peněz, ale pečlivě se obětuje část důchodu na knihu i cesty, a tam, kde se nedostává podobných prostředků, dědí dcera mnoho dobrého od — matky. Ostatně není za našich pokročilých časů vzdělání nepřístupným monopolem — jen když jest vnímavé mysli, vlastní snahy a dobré vůle, jaké se Polkám tak hojně dostává. Statisticky jest dokázáno, že literatura polská nalézá v čtenářkách vydatnou podporu, což tím větší má význam, čím důkladněji uvažujeme směr pěstěný v polském písemnictví.*) Že pak vzdělání takové nese se duchem národním, rozumí se samo sebou.

Co týče se ženského školství, to stále se v Polsce rozvíjí a nabývá den ode dne většího významu. System obmezující se na povrchní vzdělání dívkám i jinde štědře udělované, mizí a rozhodně se zavrhuje. Krásným toho důkazem jest vzorná dívčí škola v Krakově, založená již před lety velezasloužilým vlasteneckým pracovníkem drem. Adrianem Baranieckým. Škola tato rozdělena jest na patero odborů (přírodovědecký, historický a literarní, pro pěkná umění, obchodní a hospodářský) a řízena jsouc vesměs vynikajícími učiteli stojí na rovni vzorných ústavů zahraničních. Nejpřednější učenci a odborníci polští, jako Adam Asnyk, dr. Belcikowski, Buszczyński, dr. Estreicher, Adam Kirkor, Kraszewski, V. Pol, hr. Al. Przezdzicki, dr. Szujski, dr. Majer,

*) V historicko-statist. spise: Wiadomości o znakomitszych bibliotekach (w Polsce)" od Fr. Radziszewského (Kraków 1875) spatřujeme, že nejedna duchaplná Polka znamenité soukromé knihovny zakládala aneb vydatně rozmnožovala.

dr. Dunajewski (nynější ministr), V. Łuszczkiewicz, dr. Malinowski, dr. Smolka (syn) a jiní působili zde s úspěchem snadno pochopitelným. Někteří z nich pořádali přednášky veřejné, jiní trvale vstoupili do sboru učitelského. Zvláštní pozornosti hoden jest odbor „pro krásné umění", v němž se vychovávají Polky-umělkyně. Mimochodem budiž podotknuto, že týž odbor svěřen jest péči světoznámého malíře Jana Matejky; vyučování konají: malíř H. Lipiński (malba olejová a kresby dle živých vzorů), J. Siedlecki (kresby dle vzorů sádrových), slečna Karolina Bierkowska (krajiny) atd. — V b. roce zahájeno též vyučování v řezbářství. — Stránka praktická pojí se se stránkou idealní, a tím vychovává škola krakovská dívky zajisté dokonalé.

I jiné dívčí školy polské, netoliko v hlavnějších, ale i v menších městech, vynikají užitečným zařízením.

Z nich — zdá se nám — největší význam mají soukromé školy poznaňské, kdež se přes všechen útisk německý dívkám polským všemožným zdarem udílí vzdělání vlastenecké.

Těmito slovy chtěli jsme jen stručně naznačiti, že se polským dívkám z domu i ze školy dostává průpravy k veřejnému i společenskému životu. Vše, co polská dívka doma a ve škole nabývá, s nemalým úspěchem v praktickém životě upotřebuje. Vstoupivši do veřejnosti a majíc již rozhled, zdokonaluje se čím dále tím více. Z dívky ctnostné a rozumné stává se žena samostatná, rozvážná a činná. Okolnosť tuto nejzajímavěji jest pozorovati v středisku společenského života — v saloně!

Salonu se pohříchu ne všude stejné důležitosti přiznává. V Polsce se důležitosť jeho osvědčila, a pracováno o jeho rozkvět s nemalým zdarem. Neuznávati veliký význam salonu bylo by tolik, jako neuznávati potřebu všeho vyššího rozvoje společenského života. On jest nepopíratelně mocným živlem civilisačným, v jehož dokonalosti se zrcadlí stanovisko toho kterého národa i ve vyšších vrstvách. Nehledíce tedy toliko k zevnímu požitku, jaký každý řádný salon poskytuje, ale i k vnitřnímu jeho působišti čili vlivu, nemůžeme než s velikou úctou vysloviti se o zásluhách Polek, jaké si získaly i v tomto oboru své blahodárné činnosti.

„Salon polský," tak praví domácí spisovatel, „oplývá vlídnou pohostinností, milým vtipem a vzdělaným vkusem ve všech věcech literatury i umění. Od jiných porovnán jest salon novověký se zábavnými turnaji středověku, s tím toliko rozdílem, že v saloně dovoleny jsou boje pouze — bez krveprolití a válečného ryku. K tomu se své strany dodáváme, že salon polský bezděky jest školou „polské uhlazenosti" a všech oněch zevních sympatických ctností, jakými polská společnosť zejména mezi slovanskými národy vyniká. V polských salonech se tříbí krasochuť, lahoda a ušlechtilosť, jejíž účinnosť zplodila již tolik národu a vlasti prospěšných skutků. Na „paní" pak jest, aby do života salonního vdechla, bez čeho obejíti se nemůže. Na ní jest učiniti jej milým i příjemným, starati se o všeliké výhody, zaháněti roz-

ličné chmury a udržovati v něm atmosferu netoliko všem snesitelnou, ale i milou a vábnou. A jelikož Polky vzděláním a kromě toho i vrozenou schopností předním požadavkům vyhovují, stává se polský salon ne sídlem „elegantních nud“, ale pravým střediskem společenského života, v němž se duch, vzdělání a nadání jako na přirozené půdě svobodně rozvíjí ve prospěch a zábavu vlastní i obecnou!

Děkuje-li věc polská salonu nejeden prospěch — o čemž nižádné není pochybnosti — tož přísluší první o to zásluha Polkám, neboť ony byly a jsou duší veškerého onoho ruchu, jenž vlivem svým tak znamenitě v polských salonech působil. V starších pamětnících nalézáme mnohá svědectví, že i v historii kulturního života proslavené salony polské rozvíjely se péčí „svých paní“.

V Puławech, kde kníže Czartoryski, general krajin podolských, založil pověstný stan kráse a umění, vládly paní a dívky. Oživujíce duchem svým a líbezností pověstné schůzky vynikajících mužů vlasti v Puławech, nemálo se zasloužily věci národní.

Rovněž zvučným jménem slynuly „literarní“ večery ve Varšavě, zejména paní Lewocké, kdež scházeli se spisovatelé a umělci k přátelským besedám. Ve Lvově Felicie Wasilewská, dcera maršálka Tadeáše Wasilewského, utvořila s otcem nejoblíbenější ohnisko intelligence lvovské v domě rodinném. I mnohé jiné paní polské uměly shromažďovati ve svých příbytcích květ polské společnosti. Výše zmínili jsme se o paní Żmichowské. Slavnou pověsť požívá do té doby salon paní Jadvigy Luszczewské (Deotymy) ve Varšavě, kdež v určité dni se scházejí téměř všickni přední varšavští spisovatelé a umělci.*)

Leč mimo proslavená střediska společenského polského života, z nichž jmenovali jsme jen některá, bývalo a dosud stává v Polsce přemnoho jiných — snad skrovnějších svou zevní nádherou, ale vždy stejně významných svým vlivem, jakým na účastníky působí. Neobyčejnou schopnosť společenskou osvědčily Polky i v cizině. V Paříži slavily pravé triumfy a nejeden polský salon nad Sekvanou zůstavil lichotivé vzpomínky i do budoucnosti. Salon paní Świeczynové nazván „prvním“, rovněž vynikal salon hr. Tyszkiewiczové (Wąsowiczové), kamž vítaly osobnosti, jako: de Flahault, kn. Morny, de Freycinet, Philarete Chasles, markrabí de Blocqueville a j. v.**)

Užili jsme výše několikráte slova „schopnosť“ a „způsobilosť“, chtíce tím naznačiti individualitu Polek. Všickni, kdož v Polsce dleli aneb cestovali, přiznávají jednomyslně, že Polky vůbec dávají ve svém chování na jevo půvabu plnou individualnosť.

---

*) Roku 1880. oslavila paní Jadviga Luszczewská ve svých salonech A. Odyńce, básníka a přítele nesmrtelného Mickiewicze. O oslavě této přinesly také české časopisy obšírnější zprávu.

**) „Czas“. Kraków No. 97 r. 1881.

Náš bystrozraký Karel Havlíček, poznav Polky za svého pobytu ve Lvově, takto je charakterisoval: „Klobouk dolů! Povím slovo o Polkách! Jsou to stvoření individuelně roztomilá, hovorná, srdečná, laskavá, šetrná, lahodná a nad výraz půvabná... Milý brachu! není to žádné paradoxon, co já o Polkách smýšlím!" *)

Obšírněji mluviti o zevním půvabu Polek, o nadání, jakým půvab tento v skutek přivádějí, nezdá se nám býti potřebou. Přestáváme proto na stručných slovech Havlíčkových, tím spíše, jelikož bylo o této stránce již na mnohých jiných místech s uznáním i nadšením psáno.

Velice bychom hřešili, kdybychom v stati naší neučinili vděčnou vzpomínku o ušlechtilé Polce, kteráž s českým spisovatelem v krutých dobách národního našeho života se zasnoubivši a vřelou obětovností pro blaho naší vlasti působivši, trvalou po sobě mezi námi památku zůstavila.

Honorata z Wiśniowských, spanilomyslná choť českého spisovatele Karla Vladislava Zapa, jednoho z nejčinnějších pěstitelů vlasteneckého písemnictví v Čechách, zavděčila se nám do té míry, že jména jejího lze vysloviti jen s velikou úctou a velikým uznáním. I jest nám o ní učiniti tím ochotněji příslušnou vzpomínku, poněvadž v jejím životě shledáváme soustředěny téměř všechny ony krásné ctnosti, o nichž jsme v této stati jednali. Ač krátce trval její šlechetného horování plný život, ač ku věčnému odpočinku odešla právě ve chvíli, kdy výsledek nejvřelejších tužeb jejích měl vydávati utěšené plody, přece zachovala si i v dějinách dob našeho vzkříšení i v dějinách literarního ruchu našeho památku rovněž tak čestnou jako krásnou.

Hle, dcera sbratřeného národa zavítala k nám a stala se nadšenou horovatelkou pro národní naše probuzení, jemuž věnovala celé své srdce, celou svou duši! A byla to žena, jakých věru málo. Zjevila se v Čechách po boku vlasteneckého muže, spatřila bědu nás tížící, porozuměla příčinám a zaskvěla se v životě našem ihned jako hvězda první jasnosti na nebi zachmuřeném.

Ne mnoho jest žen českých, kteréž ve zpomínkách starších vlastenců českých stejně čestné s Honoratou zaujímají stanovisko a také jen ten náležitě ocení šlechetné její snahy, kdo oceniti dovede tehdejší naše poměry, zejména společenské a ženské.

Mnohý český vlastenec věnoval jí vděčnou vzpomínku, mnohý stavěl ji za vzor paním českým. Nezřídka setkáváme se v zápiskách, korrespondencích neb i jiných spisech našich s jménem Honoraty Wiśniowské, z nichž budiž nám volno podati v závěrku této stati alespoň stručnou črtu života tak pěkného a blahodárného. Užijeme v té příčině nejvíce nezměněných slov oněch pi-

---

*) Srovnej Havlíčkovy korrespondence k příteli Girglovi. Též článek náš „Karol Havliček i stosunek jego do życia polskiego." Tygodnik illustr. Warszawa 1879, No. 208.

satelů, kteří naši Honoratu buď osobně znali, aneb jinak dokonaleji zasvěceni byli do její mezi námi činnosti.

Honorata z Wiśniowských narodila še 5. dubna 1825. v Sniatyně nad Prutem v Haliči, kdež dostalo se jí v otcovském domě po příkladu v Polsku obecném velmi pečlivého vychování, a záhy prozrazovala neobyčejné duševní nadání, jakož i mysl velmi něžnou, tklivou a poetickou. Dětský svůj věk prožila v rozličných místech východní Haliče, zejména také mezi Huculy, v horách Karpatských, nad řekou Čeremoší. *)

V oněch dobách dlel český spisovatel Karel Vladislav Zap zprvu co účetní akcessista ve Lvově, odkudž konaje roku 1838. úřední cestu do Zablotova, poprvé blíže se seznámil s rodinou Wiśniowských a příští svou choti, kterouž před tím již ve lvovském divadle byl spatřil. Zap sám popisuje ve svém zajímavém spisu „Cesty a procházky po Haličské zemi“ (str. 209.) velmi zajímavě „první setkání“ s rodinou Wiśniowských i nemeškáme protož obsah toho popisu zde krátce opakovati:

„V prvních dnech po příjezdu navštívil mne v záležitostech úředních jistý pán, o jehož pořádnosti a poctivém charakteru jsem byl již od svých kollegů ve Lvově slyšel ... Vzal jsem si s sebou na venkov právě vyšlý český překlad „Konrada Wallenroda“; ležel u mne na stole. Ten pán sotva že titul spatřil, hned s dychtivostí po knížce sáhl, a jaké bylo jeho podivení, když shledal, že to české ... Vyprosil si knihu domů, a pozval mne co nejpřívětivěji k sobě.

Druhý den šel jsem ho navštívit. Bydlel nedaleko mé residence. Řada topolů stála před domem a malá zahrádka pod okny. Když jsém do příbytku vstoupil, přišla řada překvapení na mne. V domácí paní poznal jsem onu před rokem ve lvovském divadle spatřenou přístojnou brunetku a v její dceři mou krásnou neznámou, její tehdejší společnici, a teď jsem i v osobě hospodáře nalezl onoho otylého pána, který ty ženštiny z divadla vyvedl.

Dcera jeho mě poznala, a silné zardění ve tváři a sklopení očí svědčilo, že též ona neméně překvapena byla tímto opětným setkáním. Po prvním uvítání a poznání zmizela brzo všeliká ostýchavosť mezi námi, a panna H(onorata) nabyvši srdce sama první s důvěrnou srdečností i neméně podílnou zvědavostí tázavě ke mně se obrátila: „To Pán tedy není Němec? já potud myslila, že všickni Češi jsou Němci!“ Na moje vysvětlení viděti bylo, že ji ta novina, že Češi nejsou Němci, dosti příjemně překvapila, i sama poskočila do druhého pokoje, i přinešši můj exemplář „Konrada Wallenroda“, osvědčovala, že se všickni včera nemohli dosti natěšiti s tou knihou, an jí skoro zcela rozuměli, a až do noci s originalem zároveň čítali. Nedivte se, laskaví čtenáři, že nezkušená dívčina nás za Němce držela v takové zemi, kde z ohledu nás tolik předsudků panuje a hejnem tolika odrodi-

*) Naučný Slovník, díl X., str. 261.

lých krajánků ještě pořád se utvrzuje. Nyní jsem musil vykládati pravidla českého pravopisu, a tu ještě více H. čeština zajímati začala. S takovou dychtivostí do českého „Konrada Wallenroda“ se zabrala, jako by se jí v tom nový svět byl otevřel — ba ovšem, že nový svět!

Od té doby býval jsem každodenním hostem u pana W(iśniowského), a též s jiným citem přestupoval jsem práh skrovného domku, v kterém panna H. v blaženém rodinném kruhu k potěšení každého, kdo ji znal, na srdci a rozumu prospívala.“

Zap stal se učitelem mladistvé Honoraty. Jelikož nevedl si jako ostatní úředníci v Haliči z Čech přišlí, praví vhodně jeden z životopisců naší Honoraty, nýbrž láskou svou k řeči a obyčejům bratří Polákův, vážnosti si dobyl a rád vídán byl v pohostinném domě Wiśniowských. Seznav bystrého a po vzdělání vyšším ve vědě i umění prahnoucího ducha Honoratina, nabídl se jí mladý Čech za učitele. Úcta jeho zmohla se v něžnou lásku, kterouž mladistvá Polka i učiteli svému brzy v úplné míře věnovala. Za tři léta viděl chudičký kostelík v Korniči nad Prutem hlučnou svatbu polskou.*) Honorata tak stala se chotí K. V. Zapa.

Přestěhovavši se brzy na to s chotěm do Lvova, jala se s velikou pílí a zálibou učiti se jazyku českému, tak že za nedlouho mohla obratnosť svou zkoušeti i ve vlastních literarních pracích. Již tehdáž zasýlala své české prvotiny do pražských „Květů“ (Obrazy z mé otčiny 1844), kdež s ochotou byly uveřejňovány. Již z toho patrno, že Honorata, zasnoubivši se s Čechem, vštípila si do srdce slova písma sv.: „Bůh tvůj, Bůh můj — národ tvůj — národ můj!“

Jak vyhlížela Zapova domácnosť ve Lvově, dočítáme se v korrespondenci Havlíčkově, jenž tehdáž ubíraje se za Pogodinem do Moskvy nějaký čas dlel v Zapově rodině. Líčíť Havlíček dojmy své následovně: „... Poznamenávám quoad eruditionem dom. auscultantis, že má pan Zap půlletú dceru a 17½letú paní a to sice velmi krásnú, jak se sám přesvědčíte, neboť má naději co nejdříve do Prahy přesazenu býti. Pak se na ni podívejte, jest čarnobrívá, jak Rusíni mluví, umí i malorusky a česky ji p. Zap velmi dobře naučil, jak se dá velmi lehko mysliti. Německy neumí ani slovo, jen po francúzku; toť víš, že to byla u českého vlastence první dobrá ctnosť a hned se mi tím také pochlubila. Polky se velmi lehko spřátelí, tak že jsem byl hned za týden u p. Zapa jako doma; tím snadněji, protože bývám od 8. do 2. jediným společníkem paní, když Zap v kanceláři bývá. Polky sú velmi upřímné a svěří se se vším. Ona mi celú historii své lásky s nejmenšími maličkostmi vypravovala; mají se velmi rádi. Jest to pro mne velmi příjemný život, jsme sami tři (excepta malinká Bronislávka) a protože oba jsú se mnú již velmi dobře známi, nepovažují mne za cizího. Vidím ovšem, že jest mnohem

*) Májový sen. Dárek našim pannám. S podobiznou a životopisem H. Wiśniowské. V Praze 1862, str. 76. a dále.

tiž radovati se s radujícím (bez závidění) než útrpnosti míti s nešťastnými."*)

Zaživši první léta šťastného manželství na rodné půdě, odebrala se Honorata v dubnu roku 1845. do Prahy, kamž manžel její na vlastní přání ze Lvova byl přesazen. Zde otevřel se vlastenecké, nadšené Polce nový svět. Nejeden krásný ideal zničila smutná skutečnosť — v Čechách nebylo tehdáž takového života, jaký by zadosť činiti mohl horoucí Honoratě. Přes to však nevzdávala se naděje a jala se vlastní silou pracovati o blahém přeměnění nešťastných, neutěšených poměrů. Dříve než podáme některé vzpomínky naší Karoliny Světlé, týkající se soukromého života a působnosti nezapomenutelné paní Zapové v Praze, připomínáme toliko několika slovy její veřejnou činnosť, kteráž vnikala i do širších kruhů tehdejší společnosti české. „Naučný slovník" a vydavatel „Majového snu" zaznamenaly obšírnější úvahu, my obmeziti se musíme toliko na stručný výtah.

Tak jako činívala Honorata již ve Lvově, zasýlajíc literarní své práce do českých časopisů, tak činívala i v Čechách, ano rozvinula v tom ohledu tak značnou činnosť, že zůstavila i v literatuře naší památku čestnou. Drobnější články psané s citem a láskou k Polsce i k nám uveřejňovala ve „Květech", „Lumíru", později též v „Zlatých klasech" a v „Moravské Koledě". Vedle prací původních pilně též překládala z polštiny do češtiny, zejména některé zdařilé veselohry oblíbeného u nás J. Korzeniowského: „Obžinky" a „Staré místo mladé". Obě tyto veselohry vyšly tiskem a byly i v Praze i na českém venkově do poslední doby s dobrým úspěchem provozovány. Avšak největší péči věnovala Honorata české otázce ženské, kteráž v době tehdejší téměř úplně ladem ležela a přežalostný pohled poskytovala. „Bylať v ní velkolepá myšlénka uzrála, na jejíž provedení veškeré své síly vynaložiti a kterou i všem ženám českým co nejvřeleji chtěla doporučiti, aby je k účinlivému spolupůsobení získala. Nabyla přesvědčení, že domácí vychování základem jest národního blaha, že tedy velká a posvátná úloha české matce jest svěřena, a že jest potřebí, aby české dívky k tomuto budoucímu povolání přiměřeným způsobem byly vychovány. Chtěla se tedy zasaditi o důkladnou obnovu vychovatelství, tak aby z českých dcer náležitým vzděláním a šlechtěním jejich rozumu a citu vypěstovány byly vzdělané ženy, zdárné manželky a matky, věrné a horlivé vlastenky. O této rozsáhlé úloze promluvila nejprve ve schůzi českých žen, která odbývána byla r. 1848. v Praze. Tu pí. Zapová chopivši se slova, se zápalem a nevšední výmluvností o povolání ženského pohlaví řečnila a shromážděné vyzývala, aby se nyní zvláště náležitého vychování svých dcer ujaly. Následek této s nadšením přijaté řeči byl, že se utvořil „spolek Slovanek" v Praze. Není našim účelem líčiti osudy tohoto spolku, i připomínáme jen ještě, že v téže příčině rozřešení a povznešení ženské otázky v Čechách dlouhý čas se zaměstná-

*) Ze života Karla Havlíčka. Od V. Zeleného. Osvěta 1873, díl I., str. 18.

vala Honorata sepsáním díla, v kterémž dcerám českým to pověděti se snažila, co zůstavila po sobě Klementina Taňská v „Památce po dobré matce“ dcerám polským. Spis tento, na němž Honorata s velikou láskou i nadějí pracovala, vyšel teprv po její smrti, a sice p. n. „Nezabudky, dar našim dcerám“.*) Kromě toho horlivě se zasazovala o založení v tehdejší době pro život náš tak potřebného ústavu dívčího, k čemu první tuším pobudku dal horlivý Wenzig, leč nebylo jí přáno již viděti v plném rozkvětu vrchol svých šlechetných tužeb. Ústav dívčí založila, ale sil ku správě se již nedostávalo. Smutné zvěsti z vlasti, zejména krutá smrť strýce Teofila, jenž odsouzen byl r. 1848., a bouřné události toho roku zdraví spanilomyslné Honoraty téměř úplně podkopaly. Vše, co v posledních letech svého života podnikala, dělo se vlastním vysilováním a obětováním sama sebe.

Leč stůjtež zde již slova naší Karoliny Světlé, kteráž srdcem ocenivši snahy vzácné Polky, následující vzpomínku jí věnovala:

„Vlastenectví Čechů (v letech čtyřicátých) se jí zdálo býti u přirovnání s vlastenectvím jejích rodáků nad míru střízlivé, prosaické, bojácné, ba mdlé.... Nemohla na příklad pochopiti, že bohaté dámy naše, vydávajíce několik set zlatých za turecké šály (tehdáž modní) považují za největší marnotratenství koupiti knihu, neb dokonce předpláceti na některý časopis. Stejným ji naplňovalo podivením, že zámožné rodiny nechávají celou řadu pokojů svých prázdnou, stiskajíce se v nejtemnějším, nejnezdravějším bytu svého zákoutí, aby neporušily lesk jejich, v němž kochati se směla jen několikráte do roka škrobená, k okázalé svačině neb večeři sezvaná společnosť. Nejvíce však jí bylo žasnouti, že choti a dcery zástupcův intelligence, doktorů, professorův a t. d. až na málo výjimek dokonce se nezajímaly o rozkvět literatury, o postup umění, nevšímajíce si vůbec nejsvětějších důležitostí svého národa.... Ač rodem Polka, cítila se přec tak vřele Slovankou, že si vytknula založení velikého ústavu dívčího v Praze za hlavní úkol životní... (Následuje líčení některých okolností, k nimž jsme výše pozornosť obrátili.) Veliký počet žaček se ihned při zápisu (do zřízeného dívčího ústavu) hlásil, vzrůstaje téměř každodenně a byl by zajisté vzrostl úžasně vysoko, kdyby nebyla Honorata, jež svých sil příliš málo šetřila a zajisté v mnohém ohledu i přeceňovala, již koncem prvního pololetí jako pokosená lilie v třicátém roce svém, uchvácena jsouc prsním neduhem, v předčasný hrob klesla. S ní kleslo v hrob i mladé dílo její k nesmírné škodě celé vlasti naší. Ukázalo se záhy, že je Honorata v ústavu svém nenahraditelnou... Nelze si pomysliti krásnější způsob, lahodnější mrav, než jakými se Zapová, jsouc u své příbuzné, hr. Potocké, v nejvyšších kruzích aristokracie polské vychována, honosila. Okouzlovala nejen svou v pravdě polskou gracií, svou dokonalou znalostí požadavků, kterýchž vznešený svět na dámu činí, ale i zejména nelíčenou srdečností svého chování, neodolatelnou upřímností v každém jejím

*) První vydání „Nezabudek“ vyšlo r. 1859.

slově se jevící. Kdož s ní jen pět minut rozmlouval, již nabyl pevného přesvědčení, že bude svoje svěřenkyně považovat za vlastní dcery a že vůbec není lze s věcí, kteréž se zasvětila, lépe smýšleti, než ona s ní smýšlí.... Manžel její neodcházel v neděli kamsi do kavárny, nýbrž sezval si kruh milých přátel k sobě, a Honorata vyčastovala je radostně onou výtečnou, dle polského způsobu na stole před hostmi připravenou kávou. Bylť to, jak dalece se pamatuji, zejména pánové Erben, Rittersberg, Staněk, Štorch, Šumavský, Tomíček a Vocel, kteříž u Zapů za nedělních zimních odpůldní k přátelskému hovoru se scházívali, a nejednou Honorata s pýchou o tom se zmiňovala, mnoho-li z hovorů těch vyzískala, a že tyto schůze byly zárodkem, z něhož vyklíčil později sbor archaeologický, dosud trvající...*) Každý si jí vážil, každý ji miloval. Každé dívce byla vším právem dávána za vzor skromnosti, rozmilosti a vlastenecké šlechetnosti.**)

Honorata z Wiśniowských-Zapová zesnula 4. ledna 1856. Ještě za svého života přála si býti pochována na libeňských výšinách při malém, ale tichém kostelíčku sv. Václava na Proseku. Tato místa navštěvovala často spanilomyslná Honorata, odkudž vracejíc se v živých vzpomínkách v milené „své strany“, posýlala vřelé pozdravy za Karpaty k rodnému Prutu a k podolským rovinám. I stalo se po jejím přání. Na malém hřbitůvku proseckém, jejž zajisté nezřídka ovívají vánky z polské vlasti, stanul zelený rov kryjící vřelou přítelkyni národa českého a horlivou pěstitelku dcer jeho. Pomník pak při zdi chrámové, obklopen z jara hustou zelení, nese kromě příslušného nápisu následující verš Bohdana Zaleského — ukrajinského slavíka:

Duch nie zginie przez skonanie,
A dla ziemi u mogiły
Kilka piorek pozostanie,
Co ku niebu mię wznosiły. — — —

Skvělé ctnosti polských paní a dívek nemohly zůstati bez povšechného uznání ani za hranicemi polské vlasti. Pověděli jsme hned na začátku tohoto vypravování, že krásná jejich pověsť nesčetnými šlechetnými skutky osvědčená šířila se daleko široko, tak že by se dala sestaviti obšírná polyglottická literatura z nadšených a na mnoze též hluboce pocítěných holdů, jež složili básníci a spisovatelé rozličných národů vlasteneckým dcerám pobratimské Polsky.

Přemítajícím o působnosti a významu Klementiny Tańské-Hofmannové, Narcise Żmichowské, Marii Czartoryské, Klaudině Potocké, Růži Sobańské, Honoratě z Wiśniowských-Zapové, i o všechněch ostatních ušlechtilých příkladech, na něž jsme se snažili

*) Také v nekrologu H. Zapové čteme v tom ohledu zajímavé přiznání: „... v kruzích spisovatelských, jež nejednou kol sebe utvořila, probudil se mnohý mladistvý duch, jenž spanilejšího nám slibuje rozvinu.“ Lumír 1856, strana 43.

**) Z literarního soukromí. Od Karoliny Světlé. Ženské listy. 1880, strana 126—132.

úvahu laskavých čtenářův obrátiti, nebude nám zajisté ani dosť málo podivné, že i české básníky a české spisovatele idealu plný zjev Polky naplnil hlubokými dojmy. Nejeden z nich stavil je za vzor paním českým a nejeden je i nadšeně — opěvoval!

Avšak nejlépe všech tlumočil přesvědčení a tužby své básník-kněz, Boleslav Jablonský:

Sličná Polko! útěch zdroji
v této smutné krajině!
kdož tě předčí v lásce tvojí
k národu a otčině?

Kdož přináší svojí vlasti
tolik velkých obětí?
kdo jest hotov, tolik strastí
pro svůj národ trpěti?

Ó jak šťastným v prostřed zlého
musil bych se cítiti,
kdybych mohl ducha tvého
dcerám českým vštípiti! — — —

Tímto veršem zajisté nejvhodněji uzavíráme skrovné naše vypravování „o polských paních a dívkách“.

O posledním pětiletí u lužických Srbů.

Pro „Sborník Slovanský“ napsal **Michal Hórnik.** *)

Mezi malými národy evropskými zasluhují lužičtí Srbové zvláštního povšimnutí proto, že v nejnešťastnějších poměrech pracují o zachování své národnosti a o šíření osvěty svým jazykem. Islanďané v severním moři na př. těší se úplné samosprávě, jsouce pod vládou Dánů krví spřízněných; Srbové však již mnohá století jsou podřízeni úplně německé administraci, která se snaží o jejich poněmčení a překáží jejich národnímu rozvoji. Práce na národa roli dědičné je tu velmi namáhava i obtížna. Jako u Israelitů vrátivších se ze zajetí postavili se strážní proti odpůrcům budování, tak srbští národovci musí na všech stranách odrážeti útoky na svou národnosť, a jako u oněch polovice mládenců pracovala a druhá polovice byla hotova k boji, tak zase u Srbů nejeden pracoval a zároveň bojoval. Nejsou to práce a boje, kteréž by svět rozhlašoval, naši věční sousedé spíše jich nenávidí, a jen Slované novějšího času je uznávají.

Ná bíle dni jest, že v takových poměrech děje roku jediného nepodávají dosti látky k obšírnému článku. Po několika letech však vidíme přece nějaké plody té tiché práce, jež zapsati lze jako skrovný příspěvek ke kulturní historii slovanské. Proto jsem si umínil podati v tomto „Sborníku“ přehled dějin a činů lužických Srbů v minulém pětiletí.

Po válce francouzsko-německé bylo předpovídáno znova a určitěji, že Srbové již se neudrží a za nedlouho srbsky se nebude mluviti. Právě r. 1876., kdy jižní Srbové prolévali krev v boji proti Turkům, severní jich bratři bojovali o své bytí při zavádění všelikých nových zákonů jim škodlivých. Již r. 1874. při poradě o novém školním zákoně na sněmu saském bylo sice dosti s opovržením mluveno o jazyku srbském a vyjížděno si na ponechání lužického semináře v Praze; ale přece teprve r. 1876. noví světští inspektoři školní a po vůli jich mnozí bázliví učitelé

---

*) Ctihodný a o Lužici velezasloužilý p. Michal Hórnik uveřejnil r. 1877. v petrohradské publikaci „Славянскій Сборникъ“ stať p. n. „Минувшее десятилѣтіе у Сербовъ — Лужичанъ.“ Článek nám laskavě zaslaný doplňuje tudíž co do doby stať uveřejněnou v Petrohradě, a nabývá tím dvojnásobné ceny. Red.

jali se zaváděti do srbských škol vesnických úplně německé knihy školní, čítanky, bible, katechismy a t. d. Pastor Imiš veřejně si stěžoval na saské zemské synodě v Drážďanech, že inspektoři nešetří zákona, a že Srbům křivda se činí. Taktéž r. 1876. zaveden byl německý zákon říšský o civilních úřadech a ustanoveno fixaci duchovních, což obě kromě jiných účelů mělo v jisté míře odvrátiti lid od kněží a pastorů, kteří vedle své povinnosti větším dílem starali se o svůj národ. Jestliže to a podobné nařízení bylo na škodu srbské národnosti pod vládou saskou, musilo tím více škoditi v Prusku, kde duchovní synody pracovaly proti obsazování srbských far pastory srbskými, a konference učitelův ustanovovaly čítanky německé.

Pohleďme nyní, co od dosti osudného r. 1876. učiněno pro zachování a zvelebení srbské národnosti v Lužici horní (saské i pruské) a dolní (pruské).

Jinde bylo by první otázkou, co v té příčině učinili zástupci národa; ale v Lužici není kromě jednoho ani rozených zástupců čili šlechty srbské, aniž volených, t. j. poslanců na sněm, kromě jednoho v saské druhé komoře, kde by nejvýš dva byli možni. Letos totiž opět učiněn pokus o zvolení druhého v okresu napolo srbském; ale tenkráte Němci zvítězili většinou velmi skrovnou. V pruské horní Lužici volí se již po několik volebních období šlechtic, jenž doma přátelsky se chová k Srbům, a taktéž v dolní Lužici. Na říšský sněm německý Srbové volí hlavně s konservativci.

Srbskou národnosť tedy hájí a zvelebují pouze církev, škola, literatura a spolky. V příčině té lze říci o minulých pěti letech toto:

I.

Mluvice o činnosti církve ve prospěch srbské národnosti nebo Srbů, musíme již rozeznávati církev katolickou a protestantskou.

Katolíci byli v té době co do národnosti chráněni, ježto není ani jediného kněze, jenž by se byl stal odpadlíkem. Mají svůj seminář v české Praze, z něhož vycházejí jako milovníci lidu svého. Jen škoda, že v posledních letech v některých osadách kaplanství nemohou pro nedostatek kněží býti obsazena! Kněží zvláště se opírali poněmčovacím pokusům nových světských inspektorů, když tito chtěli míti německou katechisaci ve vyšší třídě škol vesnických. Konečně zvítězili a dodali opět zmužilosti také učitelům. Katoličtí kněží jsou i jinak činni pro národnosť srbskou.

Protestanti v Sasku až na malé výjimky také se těší z uvědomělých pastorů srbských. Vůdcem jich byl a jest p. farář Imiš v Hodźiji. On chránil srbské národnosti jménem konference srbských pastorů na podzim r. 1876. v saské synodě, o níž bylo již vzpomenuto. Na jeho stížnosť, že ve školách neučí se srbskému čtení a hlavně že učení náboženství jazykem srbským se zane-

dbává, ministr kultu von Gerber viděl se nucena říci, že nechce vzíti Srbům jazyk a národnosť. Praktický výsledek toho byl, že církevní i školní úřady opět počaly přátelsky se chovati k Srbům a vládou byl ustanoven každoroční srbský homiletický a katechetický kursus či seminář, jehož srbští studující bohosloví evangelického od r. 1877. u p. Imiše v Hodźiji se účastňují. Tento kursus bývá velmi užitečný, ježto mnohý studující na německém gymnasiu a na německé universitě odvykne srbské řeči, zde však do ní opět se vpraví. Kromě srbských konferencí mají velkou důležitosť pro národnosť i všeliké missionářské svátky, v nichžto srbští duchovní se scházejíce konají porady, kterak lze srbské osady před škodou chrániti.

V Prusku již horní Lužice není tak dobře opatřena, tím méně pak Lužice dolní. Superintendenti nestarají se o to, aby srbské osady měly srbské duchovní, tak že některé bývaly dvě léta i déle bez pastorů. Duchovní z okolí pak mnohdy vypomáhají srbským kázáním a brání takových osad před vnucováním jim pastorů německých. Minulého roku byla konečně založena srbská konference pastorů z pruské horní Lužice, která každoročně se koná v Horce u Nízké. V dolní Lužici srbští pastoři bránili národnosti zvláště na každoročních synodách v Chotěbuzi. Jeden ze článků petice letošní, podané touto synodou berlínskému nejvyššímu konsistoriu, zní takto: aby do těch farností, kde jsou srbské rodiny, dosazováni byli jen faráři srbští aneb tací, již přislíbí, že v jistém určitém čase naučí se řeči srbské. Petice tato byla přijata 28 hlasy proti 20, mezi nimiž i hlasem vyššího pastýře, t. j. superintendenta. Srbské vesnice kolem městečka Piceň (něm. Peitz) protestovaly u konsistoře v Berlíně proti ustanovení Němce za vyššího pastora, jenž béře důchody od Srbův; ale když došla petice na chotěbuzskou synodu, tu odpověděli, že Srbové nepotřebují pastora srbského! V dolní Lužici je tedy ustavičný boj o zaopatření Srbů co do záležitostí církevních, a to ve mnohých farnostech jakož i v německých místních časopisech. Sem náležejí zvláště články páně Böttcherovy v „Lottbuser Tageblatt-u“ r. 1880., čís. 153.—197. pod názvem: „Der geistige Nothstand der Wenden in der Niederlausitz und Vorschläge zur Abhilfe desselben.“

II.

Jako církev s duchovními tak v horní Lužici také škola s učitelstvem až na některé výjimky hájí národnosť, kdežto v dolní Lužici ji velmi ohrožuje.

V saské Lužici totiž nový zákon školní není aspoň horší předešlého; ustanovuje, aby se učilo čtení srbskému jako německému, v nižší třídě má se vyučovati srbsky, ve vyšší však aspoň náboženství v jazyku mateřském Proto platně ve školách se užívá srbských čitanek, kancionalů, biblí, katechismů; saští inspektoři následkem stížností u synody tomu již nezabraňují. Ve pruské horní Lužici pokoušeli se provincialní inspektoři v po-

sledních letech o vypuzení srbských knih školních; ale r. 1880. sestavena a podpisována petice k ministerstvu, aby ve školách učilo se opět více srbsky, zvláště náboženství, — což mělo dobrý účinek. V dolní Lužici málokde se vyučuje srbskému čtení, leč by pastor jako místní inspektor toho si vyžádal.

Učitelstvo pro saskou část Lužice připravuje se ku svému povolání v Budyšíně, kde jsou dva semináře pro čekatele: protestantský a katolický, a v nově založeném semináři v Lubiji (Löbau), pro pruskou část pak v Boleslavi (Bunzlau) ve Slezsku. Jen v Budyšíně a v Lubiji zdokonalují se čekatelé v povinných hodinách také v srbštině. V Boleslavi neznají toho předmětu, tím méně ve Dřewku (Drebkau) v dolní Lužici. Z toho jde, že máme v saské části uvědomělé učitelstvo srbské, v Prusku však bývá takových učitelů pramálo. Mnozí učitelé pracují svědomitě o zachránění Srbství ve škole i na okresních a místních konferencích, ano jsou velmi činni též jako spisovatelé anebo členové rozličných spolků.

III.

Více nežli církví a školou srbská národnosť je chráněna a pěstována písemnictvím. V tomto pracováno poměrně mnoho v posledním pětiletí, uvážíme-li, že v tom malém srbském národku jsou velké překážky ve vydávání knih a časopisů.

V hornolužickém nářečí vydávaly se vhodné knihy a časopisy „Maticí serbskou“, „Lutherským knihovným towařstwem“ a spolkem sv. Cyrilla a Methoděje, jakož i některým knihkupcem a soukromým nakladatelem. „Časopis Matice srbské“ podával v té době články literarně historické od Jenče, Hórnika a Muky, jazykozpytné od Pfula a Hórnika, báje a zpěvy lidu od Jórdana, Roli a Hórnika, básně od Wehle-a, Kósyka a dra. Sauerweina (rozeného Němce) a t. d. — „Łužičan“, dvouměsíčník, přinášel články od Smoleřa, Pfula, Kapleřa, Muky, Krale a j. v. — „Lipa Serbska“, psaná zvláště studujícími, vycházela řádně každého měsíce a uveřejnila mnohé belletristické práce skutečného redaktora stud. theol. Jakuba Barta (Narodowe a wotrodźene, Popjelka, Na hrodźišću), Bjedricha (několik humoresk), Libše, Rězaka a j. v. Smoleř vydával týdenník „Serbske Nowiny“, Rychtař měsíčně „Missionského Posła“, Róla († 1880.) a Hórnik měsíčně dvakráte „Katholského Posła“. Počátkem r. 1881. vyšel „Serbski Hospodař“ (časopis rolnický) redakcí M. Hórnika. Těmito spisy periodickými množí se čtenářstvo každoročně. Některé z nich získaly si zásluhy též jako bojovníci za národnosť. Každoročně vycházejí jako staří známí kalendáře „Předźenak“ a „Krajan“. Pro školy vydány lepší knihy, jako: Zpěvník, Biblické dějiny, čítanky, dle nařízení s textem srbským a německým. Hezká a vhodná kniha je „Serbski spěwnik“ Fiedleřův (vydán Maticí r. 1878.) se 163 písněmi a více nežli 100 nápěvů, mezi nimiž asi 20 národních. Pro protestanty byla tištěna nová biible, trochu opravená, sbírka kázání „Klětka“ od Imiše r. 1876.,

„Zionske hłosy“ II. díl „Domašky“, náboženské a příležitostné básně od Młónka a t. d. Pro katolíky vydávali knihy a knížky: Hórnik, Łuščanski a Dučman. Právě začato tiskem sebraných spisů Handrija Zejleřa, posud nejlepšího básníka srbského († 1872.).

V dolnolužickém nářečí vydávalo se v té době více nežli kdy dříve.*) Nový ruch nastal přičiněním Hornolužičanův a podporovatelem Srbů p. A. J. Parczewským r. 1880. Radou a peněžitou podporou tohoto šlechetného Poláka vydána „Pratyja“ redakcí M. Hórnika a založen „Wotrěd“ (oddělení) dolnolužický při Matici hornolužické. Členové přistupují se všech stran dolní Lužice. Počátek učiněn ovšem vydáváním knížek náboženských a pro lid určených povídkou „Bogumił“ od Jórdana (rozeného Hornolužičana) a právě dotiskujícími se „Modlitbami“. Že lid dychtí po čtení srbském, patrno z toho, že „Prjatkařské“ knihy od Tešnařa za několik let byvše rozebrány, po druhé musily býti vydány r. 1879. a že kromě toho znova byla tisknuta postilla od Frycy. Také jediný dolnosrbský časopis „Casnik“ se zlepšil a zvětšil; od počátku t. r. vycházejí s novým titulem „Bramborske Nowiny“ redakcí Šíveli, Jórdana a Kósyka. Básně v časopisech podali: Bromiš, Rocha, Jórdan a hlavně Kósyk, jenž uveřejnil ve zvláštní knížce delší básnický popis „Serbska swaźba w Błotach“ (něm. Spreewald).

IV.

Známou podporou srbské národnosti jsou spolky, jichžto v této době několik přibylo k posavadním jak o závod účinkujícím.

Ku třem spolkům literarním již jmenovaným věrně se druží spolky studujících. Od r. 1875. scházejí se každoročně na „škhadźowanku serbskich studentow“, pokaždé na jiném místě, aby pomáhali buditi sebevědomí v lidu. Také náboženské spolky katolíkův a protestantův osvědčily velikou důležitosť v hájení a pěstování srbské národnosti. Zpěvácký spolek „Lumir“ v Budyšíně uspořádal r. 1879. a 1880. velké národní slavnosti s koncertem, hostinou a plesem; pěvcův a pěvkyň bylo ve sborech na 140 ze všech končin Lužice, posluchačů však přes 1000. Slavnosti vydařily se skvěle a povzbudily i otužily vlastenectví mnohých přítomných. Ve vesnicích zakládány opět některé spolky zpěvácké, zvláště v osadách katolických, kde vzdělanosť horlivě šířena. Novinkou jsou „serbske towařstwa“, jaká byla založena r. 1876. v Bukecích (něm. Hochkirch), r. 1879. v Zarěču a r. 1880. v Rakecích (Kōnigswarthe). V těchto spolcích konají se přednášky, zvláště učitelstvem, a hrává se i divadlo, což ve vesnicích bylo dříve věcí neslýchanou a nevídanou. Ježto horní i dolní Lužice ve všem si béře za příklad město Budyšín, jest již mnohá léta žádoucno, aby všecky spolky měly zde viditelné střediště — národní dům anebo dům Matice srbské. Tím sesílilo by celé

*) Úplná bibliografie lužická od Jenče (1574.—1880.) jest v „Časopise Matice“ r. 1880.

Srbství a dostalo by pevný základ. Náš vůdce p. Smoleř chtěl, aby užitkem z toho domu také podporováno bylo studentstvo, čím by odpadl nedostatek duchovních, učitelův a jiných vzdělaných Srbů. Ježto plán ten nemohl posud býti uskutečněn, založili jsme dle rady pana Parczewského r. 1880 nové „Towaŕstwo pomocy za studowacych Serbow", jež i Poláci velkomyslně podporovali. Srbové sami nemohou vystavěti ani dům matiční, aniž vydatně podporovati studující; proto ucházeli se o pomoc jiných Slovanů, jak čteme v jejich provolání: „Dokelž su Serbja mały lud, smědźa so z wěstosću nadźeć, zo budźa w swojim prócowanju wo duchowne spomoženje luda też wot druhich wjetšich a mócnišich ludow, wězo wosebje wot wšěch druhich Słowjanow, kotrychž kóžda hałoza so na milliony liči, wulkomyslnje podpjerani. To daj Bóh!"

V carské veřejné knihovně v Petrohradě.

Napsal J. K. Staněk.

Sídelní město říše ruské bohato jest na velkolepé památky. Domácím i cizím poskytuje tolik zajímavého netoliko vlastním svým lůnem, ale i ozdobným svým okolím, že najíti lze jen málo měst, kteráž by Petrohrad předstihovala.

Od oněch dob, co ve smutných i pustých bařinách chladného severu stanuly granitové břehy nové stolice ruských carů, snášeno sem vše, cokoliv by jí dodati mohlo lesku, významu a vážnosti. Když Petrohrad se stal sídelním městem, zastínil zevně i „bělokamennou" Moskvu a soustředil v sobě téměř všechen lesk, jakým Rus chtěla světu hlásati slávu svou. Na mohutných březích Něvy vzrostly mramorové budovy, odborné ústavy, založeny školy, akademie, obrazárny, vědecké sbírky a t. p., vše to, aby Petrohrad stal se důstojnou stolicí veliké říše a aby vyhovoval stále vzrůstajícím požadavkům mocného, pokročilého novověku.

Nechci se pouštěti do rozebírání ani líčení oněch památek petrohradských, jichž i jiná města střední Evropy mají dostatek — snad ještě velkolepější a pozoruhodnější než mladý Petrohrad; ale hodlám poukázati na takovou památnosť, která každým způsobem zasluhuje všestranného povšimnutí, ano i obdivu.

Míním tím carskou veřejnou knihovnu v Petrohradě! Ačkoli vím a sám se přidávám ku všeobecnému náhledu, že i nejslavnější knihovny na pouhý pohled bez vnitřního badání neposkytují nic zvláštního, any všechny nevděčí se oku lidskému ničím jiným než stejně vyhlížejícími knihami, přece nemeškám obšírněji se rozepsati o carské veřejné bibliotece v Petrohradě, a to tím spíše, jelikož si jist jsem, že se v ní mnohé nalézá, co každého pobaví i působivým svým zevnějškem. Carská veřejná knihovna činí dosti vzácnou výjimku a jest nepopíratelně velezajímavou pamětihodností.

Když jsem ji po prvé navštívil, — unavila mne, po druhé se mně zalíbila a po třetí naplnila duši mou velikou úctou. Po prvé prošel jsem všechny její komnaty, hlavní a vedlejší, největší i nejmenší, pozíraje letem na nekonečné řady knih rozestavených v přečetných přihradách, po druhé nechal jsem se

unésti vzorným souladem a po třetí již vdechla v mysl mou „mrtvá kniha i pravěk oživující slova".

Kdosi řekl, že by bylo lze napsati o petrohradské carské knihovně — celou biblioteku. Popírati tvrzení toto nelze, jelikož ve skutečnosti podobné knihovny již stává. Upozorním níže na ni laskavého čtenáře.

Avšak přistupme k ní již blíže.

Přicházíme-li Něvským prospektem od zimního paláce, bezděky utkví oko naše na budově, kteráž již sama o sobě, jakož i zajímavým okolím pozornosť naši poutá v míře značné. Před samou budovou, na souměrném naměstí vznáší se krásný pomník carevny Kateřiny II., dále známý palác Aničkinův a v místě nejzadnějším divadlo Alexandrinské. Kdyby ostatně carská budova neměla v nejbližším svém sousedství ani tak znamenitých památností, dosti by bylo říci, že hraničí se slavným Něvským prospektem, jehož věhlas sotva jinou ulicí byl přestižen. Téměř se všech stran města jest v tato místa stejně velkolepý přístup, a jelikož „Něvskij" i jinak tvoří tepnu petrohradského života, lze si snadno také objasniti praktičnosť stanoviska carské veřejné biblioteky. Uvážíme-li vedle toho vzorné zařízení, o němž níže neopominu zaznamenati některé podrobnosti, přidáme se zajisté ku všeobecnému náhledu, že není nad veřejnou knihovnu petrohradskou biblioteky přístupnější a pečlivěji spravované. K tomu pak pojí se ovšem i kapitál duševní, jaký rozsáhlá budova v sobě chová.

A co dnes poutá pozornosť naši, nepovstalo jediným dnem, ano lze i tvrditi, že petrohradská knihovna u poměru k jiným památkám téhož města daleko volněji, ale za to důkladněji a jistěji se vyvinovala.

Zakladatelkou knihovny jest carevna Kateřina II., jejíž rozkazem a péčí byly přenášeny neb kupovány do Petrohradu četné sbírky literarní v té příčině, aby svým časem mohly sloužiti veřejnému užitku. Také místo, na němž se knihovní budova nyní nalézá, určila za svého živobytí Kateřina II., leč myšlénka duchaplné ženy byla uskutečněna teprv r. 1810. Od onoho roku téměř nepřetržitě až do roku 1867. pracováno na stavebních změnách, jichž se ukazovala potřeba tou měrou, jakou se sbírky rok po roce množily. Přes 300.000 rublů bylo vyplaceno toliko v posledních letech za rozličné práce stavební a ozdobní, zejména za upravení veliké čitárny, starožitných pokojův a t. d.

Budova nynější zaujímá plochu 2000 □metrů, zevní délka její skoro 200 metrů, lze sobě tudíž učiniti již z toho alespoň nějaký pojem o rozměrech v pravdě kolossalních. Nicméně i tato obsáhlosť jeví se nedostačitelnou, tak že ku pravdě jest podobno, že za nějaký čas bude knihovna opět rozmnožena novým přístavkem. Ruch literarní vůbec je v století „osvíceném" tak značný a tudíž i přírůst materialu tak veliký, že okolnosť právě vyslovená jest na biledni.

Ale mnohem zajímavější než dějiny chladných zdí jsou dějiny připomínající nám, jakým způsobem a jakými cestami bu-

dova veřejné knihovny v Petrohradě byla naplněna. Samo sebou se rozumí, že mnohý palác z blízka i z daleka musil dříve schudnouti a osiřeti, než stan petrohradský zbohatnul! A nelze tajiti, že stalo se tak na velmi citelnou újmu zejména slavných sbírek polských, z nichž nejedna konfiskací nebo způsobem jiným byla zavezena do Petrohradu. Ano polské knihovny staly se základem, na němž později tak bezpečně dále bylo budováno. Protož mám též za věc vhodnou, učiniti přiměřenou zmínku o těch polských sbírkách, kteréž netoliko obsahem svým, ale i kulturním významem daly nejvydatnější podnět k nynější slávě veřejné biblioteky v Petrohradě.

Procházejíce se komnatami biblioteky setkáváme se přečasto se jménem Josefa Ondřeje Załuského, druhdy „referendáře" korunního a biskupa kijevského, a Ondřeje Stanislava Załuského, biskupa krakovského. Oba tito vynikající mužové byli tvůrci nejslavnější soukromé biblioteky polské, obecně zvané „Biblioteky Załuskich", kteráž tvořena neunavnou péčí dvou znamenitých mužů byla v pravdě skvělým kulturním pokladem královské Varšavy. Załuski byl náruživým sběratelem knih všech jazykův i věků, neboť celý svůj majetek a všechny své důchody obětoval na rozmnožování své knihovny. Ve chvalitebném předsevzetí pomáhali mu též mnozí mecenáši polští, jako velký kancléř litevský Jan Bedřich Sapieha, vojvoda novohradský Josef Aleksandr Jabłonowski, biskup Václav Sierakowski, Michal Radziwiłł a mnozí jiní. Załuski navštěvoval soukromé domy, klášterní knihovny, prohlížel a badal všeliké sbírky, kupoval, vyměňoval — slovem snažil se všemi způsoby rozmnožovati svou knihovnu, co se mu též dařilo v míře netušené. Samo sebou se rozumí, že se Załuskému zdařilo získati množství prvotisků, jichž jest nyní již velmi po skrovnu a neméně značný počet vzácných rukopisů. Horlivosť Załuského neznala žádných mezí a právem nazván tento neunavný sběratel „prvním bibliomanem". Co kde znamenitého našel, za každou cenu si uměl přivlastniti; tím i mnohé poklady ze starých klášterů staly se jeho majetkem. Ale Załuski jako muž vzdělaný neskrýval zištně pokladů svých, leč ochotně propůjčil je veřejnosti. Památného dne 3. srpna roku 1747. odevzdána byla knihovna Załuského za přítomnosti krále Augusta slavnostně veřejnosti. Již tehdáž vděčila Varšava veřejnou knihovnu znamenitému vlastenci. Když se pak Załuski stal biskupem v Kijově, nepřestával knihovnu rozmnožovati; v posledních letech života svého věnoval téměř celý svůj roční důchod 136.000 polských zlatých k rozmnožování sbírek. Také bratr jeho Ondřej Stanislav, biskup krakovský, kráčel v stejných sledech. Daroval netoliko sbírky své, ale připojil ku knihovně varšavské také sbírky pozůstalé po králi Janu III. a primasu Olszovském (asi 2500 voluminů). Kromě toho připsal týž „knihovně Załuskich" tři velké paláce a některé pozemky ve Varšavě. Již z toho vidno, čím byla knihovna, o níž mluvíme. Po třicetiletém sbírání obou bratří obsahovala 300.000 knih kromě rukopisů!

Ale v době plného jejího rozkvětu nastala bolestná změna ve všem jejím ústrojí. Po osudném rozdělení Polsky (roku 1795.) byla knihovna Załuských převezena do Petrohradu, kde sloužila — jak jsem již výše podotknul — za základ carské veřejné knihovně. Při rychlém „stěhování“ přišlo mnoho vzácných věcí na zmar, tak že sčítání sbírek Załuských r. 1796. již v Petrohradě konané mnohým ztrátám nasvědčovalo. Výsledek sčítání byl tento: knih 262.640 svazků, rytin 24.573 a rukopisů 11.000. O knihovně Załuských psáno bylo velmi mnoho, ano i tehdáž, když byla převezena již do Petrohradu, neboť bohatství její bylo tak značné i významné, že sloužila učencům z daleka i z blízka jako neocenitelné zřídlo vzácných vědomostí. Z četných spisův o ní vydaných připomínám toliko následující: Janockého: Specimen Catalogi codicum manuscriptorum Bibliothecae Załuscianae (popis 400 vzácných rukopisů), téhož „Nachricht von denen in der hochgräflichen Załuskischen Bibliothek sich befindenden raren polnischen Büchern“. Dresden und Breslau, 1747.—1753., „Polnischer Büchersaal“, Breslau 1756. „Janociana sive clarorum atque illustrium Poloniae auctorum mecenatumque memoriae miscellae. Varsoviae 1676., 1779., 1819. (str. XLIX, 406). Také ruský učenec, vrchní bibliotekář v Petrohradě, R. Minzlov, vydal důkladné dílo p. t.: Cataloque des publications de la biblioth'que impériale publique de St. Petersbourg“. (Petrohrad 1861.), v němž nalézáme svědectví o mohutnosti biblioteky Załuských. Mimochodem budiž také zpomenuto, že ve sbírkách slavných bratří polských nalézala se i díla ze staršího písemnictví českého.*)

Takový tedy byl základ naší knihovny i sluší přiznati, že nemohlo nad něj býti lepšího, neboť současný jeden „pěvec“ právem nazval prvotně varšavské sbírky „korunou města i světa, slávou a drahokamem království polského“.

Na dobrém pak základě pracováno v Petrohradě neunaveně dále — cestou mírnou i bouřnou. Nižádné příležitosti neobmeškáno, aby tak skvěle založená knihovna byla novými a důležitými přírůstky rozmnožována. Tu především jest mi připomenouti jména Dubrovského, jemuž vděčí knihovna nesmírně vzácnou sbírku rukopisů. Dubrovskij byl členem ruského vyslanectva v Paříži (s počátku tuším jen žalmistou), kde žil v čase francouzských převratů. Je známo, co se tehdáž dělo v Paříži (r. 1789.) i pochopitelno, že dosti snadno bylo získati množství vzácných památek, kteréž ve dnech míru pilně střehly úřední orgány. Zvláštním nadáním sebraná sbírka péčí Dubrovského dostala se k nemalému prospěchu ruskému ústavu do Petrohradu. Později, totiž do roku 1830. přibývaly mnohé soukromé, neméně důležité příspěvky, jako: značná sbírka staroslovanských písemních památek hr. Tolstého (byla zakoupena za 150.000 rublů), jiná sbírka rukopisův Italinského, ruského vyslance v Římě, soukromá knihovna knížete La-

*) Beda Dudík našel v petrohradské carské knihovně mnoho vzácných knih českých, zejména řídké tisky slavného Komenského. Red.

banova-Rostovského a j. v. Nesmírně cenné orientalní rukopisy byly získány v době východních válek, zejména péčí maršálka Paskěviče. Vůbec zbohatla petrohradská knihovna za panování caře Mikuláše I. tak, že již tehdáž byla považována co do znamenitostí orientalských za jednu z nejdůležitějších v Evropě. V letech třicátých byla to opět Polska, z níž množství znamenitých knih bylo zavezeno do petrohradské knihovny; zvláště sluší zaznamenati bohatou knihovnu „Towarzystwa Przyjaciół Nauk“, pocházející z Varšavy (150.000 svazků), knihovnu knížete Czartoryského, slavného mecenáše puławského, jezovitskou biblioteku v Plocku a soukromé sbírky Sapiehy a Rzewuského. Z knihoven varšavských dostalo se do Petrohradu v čase polských povstání jmenovitě mnoho vzácných prvotisků z XV. století.

Dále dělo se obohacování nákladným kupováním na útraty státní ruské pokladny, aneb dobrovolnými dary. Roku 1836. zakoupena za 100.000 rublů znamenitá a neobyčejně vkusná knihovna hraběte Suchtelena, bývalého ruského vyslance ve Štokholmu. Skírka tato obsahovala nad 28.000 svazků. Přihlíženo též k odborným vědám, a protož kupovány příležitostně knihovny vynikajících učenců v Rusku i v cizině. Z těch zasluhují pozornosti sbírky: Laurentia v Paříži (Spisy o tajných spolcích), dra. Rouxe (spisy z oboru lékařství), Berga (spisy o Livonsku), anglického kupce Lawtona, hraběte Michala Vělhorského (spisy z oboru magie a alchymie) a j. v. Za 150.000 rublů zakoupena byla sbírka staroslovanských spisův od známého i v Čechách ruského učence Nikolaje Petroviče Pogodina. Jest patrno, že sbírka Pogodinova byla královsky zaplacena! Ruské oddělení znamenitě bylo obohaceno též sbírkami Korobanova, Kasterina, jakož i staroruskou sbírkou rytin známého Dala. Abychom zachovali při vší stručnosti žádoucí úplnosť, činím zmínku ještě o příspěvcích pocházejících z doby novější, zejména po roce 1851., kdy ve správě carské veřejné knihovny nastala výhodná změna tím, že na její udržování povoleny byly větší roční podpory. Díky této výhodě rozvíjela se knihovna systematicky, čímž ovšem brzy nejedna potřeba a mezera došla vyplnění. Oddělení ruskému a slovanskému vůbec věnována zvláštní péče. Úředně staráno se o to, aby každý v Rusku vydaný tiskopis bez výjimky se dostal do knihovny petrohradské, což přední tuším bylo péčí censur.*)

Z doby tak zvané „novější“ hodny jsou povšimnutí následující příspěvky: knihovna českého vzkřisitele Josefa Jungmanna, sbírky rukopisné ruských starožitníků Sacharova a Kuprjanova, vzácná sbírka staroslovanských spisů Karatajeva, dále pak menší, leč neméně důležité sbírky Speranského, Trechletova, Klopmanna, Debolcova, Paňutina, hr. Berga (polská revoluční literatura), hr. Rostopčina a j. v. Mimo to přeneseno do budovy

*) Dlouhý čas tiskla se na knihách v Rusku vydávaných obvyklá forma: „Dovoluje se tisknouti, avšak s podmínkou, že předepsané výtisky budou odevzdány úřadu censurnímu“.

veřejné knihovny z Eremitaže na 50.000 spisů, větším dílem z oboru umění a starožitnictví. Také „Voltairova knihovna“ byla sem přenesena z Eremitaže. Řecké a orientalní památky rozmnožovány stejnou měrou sbírkou kníž. Dolgorukého, býv. vyslance v Persii, Freitaga, znàmenitého orientalisty, Marcela, francouzského badatele památek arabských, professora Tischendorfa a mn. j. Za 100.000 rublů zakoupen byl neocenitelný rukopis řecké bible. O některých těchto památnostech bude níže zvláště promluveno. Že také čínská a japanská literatura našla „dodavatele“, samo sebou se rozumí. Jmenuji z nich toliko Senkowského, Aněnkova a Polovcova. Smlčeti nelze též příspěvky umělecké. Bohatým základem oddílu hudebnin staly se zásoby nashromážděné již za Kateřiny II. ve velkolepé Eremitaži, k nimž později jsou připojeny rukopisy a sbírky slavných hudebníků ruských i zahraničních, jako: duchaplného tvůrce ruské hudby Glinky, Glucka, Isouarda, Cimarosa, Cherubiniho a j. v. O sbírce rytin zmíním se níže.

Obávaje se, že by mně vytýkána býti mohla příliš veliká péče u vypočítávání rozličných příspěvkův, jakými se naše knihovna během necelého století rozmnožovala, a jsa vedle toho přesvědčen, že bych předsevzetí tomu ani trojnásob větší obšírností dokonale zadosť učinti nemohl, přestávám již na pověděném a zvu čtenáře ku procházce, kterouž i ve skutečnosti každému vřele doporučuji, kdož v jakémkoli úmyslu navštíví Petrohrad. Pobaviti a poučiti lze se zde výborně. Procházka veřejnou carskou knihovnou trvá obyčejně hodinku, kteráž přes dosti namáhavé stoupání a obcházení velmi příjemně uplývá. Člověk spatřuje věci a dovídá se o netušených novotinách, kteréž mysl mile osvěžují. Kdož pak alespoň trochu jest zasvěcen do dějin lidské duševní práce, zejména slovanské, naléză zde na každém kroku téměř nevyčerpatelné prameny zpomínek a vědomostí. Před naším zrakem zjevuje se staletá snaha nejslavnějších myslitelů a na paměti nám jasně tane to, v co snad nejednou jsme nořili celou duši svou. Velice jest ovšem důležito, kdo nás na této procházce provází a kolik nám péče věnuje, neboť bez náležitého upozornění tratil by mnohý drahokam v očích našich na svém lesku. Ostatně přiznati sluší, že sama správa carské knihovny o to dbá, aby poklady jí svěřené náležitě byly přístupny; každého téhodne v určitý den a v určitou hodinu jest ke službám širšího obecenstva úředník, jenž z pravidla provází četnou společnosť všemi pozoruhodnějšími komnatami a po všelikých znamenitostech v přiměřené míře obrací pozornosť. Ochota těchto průvodčích jest všeho uznání hodna, i jen litovati jest, že bývá nezřídka na újmu obecnou jednotlivci zneužívána. Malicherná všetečnosť lidská jest veliká, jaký div tedy, že průvodčí četnou společnosť provázející často vedlejšími dotazy bývá vyrušován, čímž výklad jeho značně pozbývá celistvosti. Protož dobře učiní každý navštěvovatel, zjedná-li si již napřed nějaký přehled přebohatých sbírek, aby potom bez roztržitosti mohl sledovati a pozorovati

zvláště vynikající jejich památky. Docíliti toho jest velice snadno, neboť o carské veřejné knihovně v Petrohradě dočísti se lze v každém řádném tištěném průvodčím po stolici ruského severu. Mimo to vyšly i spisy samostatné, z nichž některé i objemností vynikají. V jednom ze sálů naší knihovny umístěna je zvláštní skříň, v níž se přechovávají spisy výhradně se týkající carské biblioteky. Jest to slušná sbírka — sama o sobě „knihovna v knihovně o knihovně jednající". Já s počátku vzal za vděk zajímavou rozpravou dra. R. Minclova, vrchního bibliotekáře téže knihovny, z níž i nyní čerpám potřebná data a zpomínky.

Složivše hned v přízemku svrchní oblek, ubíráme se po schodech velice úhledných a širokých na patro do čekárny. S jedné strany je vchod do veliké čítárny, s druhé do prostorných sálů, v nichž se knihy přechovávají. O čítárně budiž jen krátce zpomenuto, že jest velice prostorna (pro více než 200 osob) a vším pohodlím opatřena. Pro dámy určen jest zvláštní salon. Katalogy a příruční knihy jsou každému k službám. I když jsme dříve přišli, než bývá určeno, nemusíme se mrzeti. Vkusné pohovky zvou k milému odpočinku. Mimo to nemůže ujíti našemu zraku příhodný stolec, při němž lze se občerstviti dobrou vodou z křišťálových sklenic, co bývá tím vítanější, čím citlivěji pociťujeme v Petrohradě nedostatek chutné vody.

Leč již udeřila určená hodina. Přichází úředník, zdvořile se klaní na všechny strany a uvádí nás bez meškání k pamětihodnostem carské biblioteky. Procházka taková trvá obyčejně hodinu, a kdož uváží, že čas ten nikterak nestačí ku pojmutí všeho, co se zraku našemu zjevuje, pochopí, že bez nudnosti lze opakovati „procházku" dva- i třikráte.

Nejdůležitější oddíly biblioteky jsou: I. „Russica", t. j. knihy cizojazyčné jednající o Rusku kdekoliv a kdykoliv tištěné. II. Sál inkunabulí ozdobený okrasami středního věku. III. Sál ruských rukopisů, počínajíc XI. stoletím. IV. Sál ruské církevní hudby až z XI. století. V. Rukopisy znamenitých ruských mužů. VI. Jinojazyčné rukopisy. VII. Rukopisy znamenitých mužů vůbec. VIII. Evropské hudební rukopisy. IX. Východní rukopisy. X. Hebrejské rukopisy. XI. Byzantské rukopisy. XII. Vzory staroslovanského a ruského knihtisku. XIII. Vzory knihtisků ve všech jazycích (prvotisky). XIV. Sbírka všech způsobů rytectví. XV. Ruské rytiny a XVI. Podobizny Petra Velikého.

Dovolím sobě nyní laskavé čtenáře upozorniti na vynikající památnosti, ač v pořádku trochu změněném, než ve skutečnosti díti se může. Činím tak z dobré příčiny.

Vedu především k nejstarším památkám staroslovanské církevní a ruské literatury! Bezděky jsme překvapeni souladem a úplností, neboť podobné sbírky staroslovanských tisků nenajdeme nikde. Z více než 300 nad míru vzácných knih zajisté nejvíce poutá pozornosť naši první a jediný zachovalý staroslovanský církevní spis — v Praze české tištěný.

Jest to Františka Skoriny překlad bible svaté. Skorina, rodem z Polocka, žil na počátku XVI. století na Litvě, studoval v Krakově a tisknul později překlady své v Praze a ve Vilně. Přes to však, že vydal celou řadu církevních knih, zůstaly po nich na naše časy jen velice skrovné stopy, tak že přináležejí k nejřidším památkám znamenitých knihoven. Má se za to, že spisy Skorinovy pilně byly hledány a ničeny. Bible přechovávaná v Petrohradě byla tištěna „u slavnom Starom Meste Prazskom“ v letech 1516.—1519.

Vedle této knihy připomínající nám vlasť naši, nejvíce ovšem zajímá *první* v Rusku tištěný spis. Jest mu vykázáno zvláště čestné místo, a již nákladná jeho stříbrná vazba bezděky po sobě obrací pozornosť. Ivan Fedorov a Petr Timofejev Mstislavcev slují „autorové“. Památná kniha tato vyšla dne 1. března l. p. 1564. v Moskvě; obsahuje dějiny apoštolů sepsané v staroslovanském jazyku. V dějinách literatury ruské lze se dočísti o zajímavých osudech prvních knihtiskáren moskevských (zejména u Polevého), kteréž lid, předvídaje v nich „ďábelské rejdy“ s počátku násilně ničil.

Ostatní prvotisky, o nichž se zvláště nezmiňuji, rovněž zasluhují povšimnutí, zejména cyrillské tisky krakovské (z r. 1491.), benátské (1519.—1570.), moskevské (1564.—1661.), lvovské a haličské (1574.—1700.), kijevské (1617.—1741.), lipské, římské, pařížské, londýnské, vídeňské a t. d. Ve všech těchto a jiných městech střední a jižní Evropy byly tištěny staroslovanské a ruské knihy, jichž zde namnoze již jediné originaly nalézáme. První petrohradská, rovněž zde vyložená kniha pochází z r. 1713.

Znamenita jest i sbírka jihoslovanských prvotisků z let 1494.—1791. Většina z nich pochází z tiskáren černohorských, hercegovských, srbských, cařihradských a zvláště z benátských. O benátských prvotiscích slovanských nelze tajiti, že vynikají ozdobností svou téměř nade vše jiné, což i tomu nasvědčuje, že v dávné minulosti umění knihtiskařské na březích královny Adrie stálo nejvýše. Vše to, jakož i rozvoj domácího knihtlačitelství v zemích slovanských, pozorovati lze co nejpříhodněji v carské veřejné knihovně. Že jest zde i dosti staročeských spisů, samo sebou se rozumí. Leč jděme již dále.

V nedalekém sousedství nalézají se sbírky rukopisů nejrozličnějších druhů, všech věkův i všech národů. Přes to, že se zde přechovávají slavné památky cizích starověků, z nichž nejednu postrádá i biblioteka vatikanská, londýnská a pařížská, přikročujeme nejdříve k rukopisu, na jehož stříbrnou a drahokamy vyzdobenou vazbu věnoval mecenáš Golubkov neméně než 3000 rublů. (!) A věru, hodna jest tato kniha o necelých 294 listech tak drahocenné vazby. Jest to Ostromírovo evangelium, jež pro knihovnu petrohradskou má asi ten význam, jako rukopis kralovédvorský pro museum pražské.*) Jsouc nejstarší z dosud známých

*) Stránkou vnitřní jsou obě památky ovšem velice rozličny. Red.

památek staroslovanského písemnictví nemá sobě rovné. Ostromírovo evangelium pochází z let 1056.—1057., jak i z připisku na jevo vychází.

Maje za to, že každému vzdělanému Slovanu s dostatek jest známa tato dřevní památka, připomínám jen, že byla po smrti carevny Kateřiny II. nalezena v jejích pokojích, odkud se dostala péčí Alexandra I. na nynější, nejdůstojnější jí zajisté místo. Jak se Ostromírovo evangelium dostalo Kateřině, není známo. — Vedle nalézá se nejstarší památka písemnictví hlaholského, taktéž evangelium, jejíž věk skoro na roveň se staví s nejstarší památkou cyrillskou.

Dotýkati se zvláště mnohých jiných důležitých rukopisů příliš daleko by mne vedlo. Zabředl bych tím do zbytečné obšírnosti, kterou bych za vděk učinil zajisté jen malému počtu čtenářů.

Cizí památky rukopisné, o nichž jsem učinil již na počátku zmínku, mají nesmírnou cenu pro odborníky. Laik nikdy neocení jejich významu — ani příslušnou pozorností. Oko laikovo sice těká po rozličných papyrosových stuhách, rozmanitými značkami pokreslených, po rozličných rukopisech arabských, perských, tureckých, syrských, indských (na kameni, mramoru, papyrosu, kůži, vlně, pergamenu, kovu, hedvábí, stromových listech, kůře a t. d.) vynesených na mnoze po přemnohých staletích z úkrytu temných hrobův, ale postihnouti mluvu jejich pravdivou — toť dar jen nemnohých navštěvovatelů. Ostatně podotknouti musím, že mezi ruskými učenci vyniknul již nejeden orientalista světového jména. Mluviti o věcech tak přísně odborných bylo by mluviti na prázdno i bez prospěchu, a protož odvracím se raději již od těchto svědků světové minulosti i přistupuji k památkám nám všem i věkem i významem bližším.

Za sklem, na jasných plochách jsouce rozloženy, vábí nás rukopisy, pocházející z novější literatury ruské. Kdo jen trochu jest obeznán s písemnictvím ruským, najde zde „mnoho dobrých přátel“, kteří jej plody svými vedli buď do hloubi dějin národních aneb do půvabného sadu domácí poesie. Rukopisy oněch děl a spisů, na jejichž základech rozvíjelo se nové ruské písemnictví, zjevují se našim zrakům in originali v úplnosti a souladu v každém ohledu velezajímavém. Těšiti se z toho pohledu — k tomu netřeba býti ani Rusem! Puškin, Lermontov, Gogol, Krylov, Karamzin i jiní spisovatelé ruští jsou i nedomácím navštěvovatelům těchto míst dobře známi, proto každý rád alespoň okamžik věnuje prohlednutí národu drahých rukopisů. Hle, ty skrovné, větším dílem již sežloutlé listy, na něž psali svá „slova“ Puškinové, Gogolové, Krylovové a jiní, živě nám připomínají literarní práci na Rusi a její význam. Tu čteme ostrou satiru Gogolova „Mrtvých duší“, některé „nepřirovnatelné“ bajky otce Krylova, verše Puškinovy a t. d., a t. d. Ano, vetché tyto lístky také již přináležejí minulosti, ale liší se od orientalských tím, že duchem svým dosud žijí v životě ruského lidu. Vedle autografů

spisovatelů nalézají se autografy členů carské rodiny, ode dob nejdávnějších až do nejnovějších. Velice zajímavy jsou též autografy vynikajících osobností zahraničních, jako Marie Antoinetty, Robespierra, Marie Stuartky, císaře Josefa II. a j. Autograf Ludvíka XV., pocházející z dětských jeho let, tím jest hoden paměti, že tlumočí pověstný výrok: „l'hommage est dû aux rois; ils faut ce qui leur plaist..“

Kromě toho rozloženy neb rozvěšeny jsou ještě sta jiných autografů (německé, anglické, dánské, švédské, vlaské, polské atd.). Hudební autografy vynikají nemenší zajímavostí; pocházejí ze 17., 18. a 19. století (Scarlatti, Bach, Mozart, Beethoven, Weber, Glinka, Liszt, Wagner atd.).

Posléze budiž podotknuto, že ku mnohým autografům jsou připojeny též podobizny pisatelů, čímž sbírka nabývá mnohem větší zajímavosti.

Poskytuje-li carská veřejná biblioteka v Petrohradě co do starých památek ruských a povšechně slovanských vzácné, snad nikde jinde nedostižné poučení, snadno lze si pomysliti, že podává stejně dokonalý obraz i doby nové. I v tom ohledu poskytuje věrný obraz duševní práce ruské, kteráž stále se zmáhajíc den ode dne nabývá větší ceny zevní i vnitřní. Ruské literatuře vytýká se ještě mnoho, na mnoze beze vší potřebné znalosti; ale upříti nelze, že na Rusi se pracuje — mnoho a mnoho.

Nemůže býti účelem těchto řádků rozpisovati se o ruské literatuře, ale tolik budiž mně dovoleno tvrditi, že často bývá podceňována. Jiný může býti význam její pro národy po staletí klidně se rozvíjevší a jiný jest pro samé Rusko. A tu neváhám říci, že vlastnímu lůnu bez nepoměrných a nejapných parallel slouží ku cti.

Kdo ocenil ruskou ethnografickou a geografickou literaturu? Kdo ocenil všeliké snažení na poli duševní práce, kteráž, nevedla-li ve všech směrech ku stejně skvělým výsledkům, nenese sama vinu, nýbrž okolnosti, jakými jí bylo bojovati? Písemnictví krásné i přísně vědecké má v Rusku své vynikající zástupce, kteří tak jako jinde obětovali celé své životy jediné zamilované práci. Již ta okolnosť sama odmítá všeliké znevažování. Procházejíce se rozsáhlými sály, v nichž se přechovává výhradně ruská literatura, a pozírajíce někdy i do závratné výše, bezděky si přejeme lépe poznati ruské písemnictví. Spatřujíce díla ze všech oborů literarní práce přesvědčujeme se o čilém ruchu. Nejvíce překvapují vzácná díla ethnografická (jichžto cena jednotlivých výtisků převyšuje i sta rublů) a mimoděk vzbuzují pozornosť spisky nepatrné svým objemem, ale dle mého zdání pro Rusko snad největší důležitosti — spisy pro lid a národní osvětu! Jsou to nepatrné sešitky v pestrých obálkach, na vetchém často papíře tištěné, s obrázky nebo bez obrázků v ceně i 2 kopejků za výtisk. Pozoroval jsem tuto prostičkou literaturu kopejkovou s velikou zálibou, a nejedné té knížečce přikládám daleko větší cenu než mnohé silné knize s učenými citaty. Mimochodem se

zmiňuji, že v Moskvě je zvláštní „Spolek pro rozšiřování užitečných knih“, jenž vydav během dvaceti let 350 knížek pro lid, rozšířil je v ruském národě počtem 1,200.000 výtisků. Jest to sice poměr skrovný, k působnosti české „Matice lidu“ nikterak ho přirovnati nelze, ale i z toho patrno, že vzdělávání lidu na Rusi neleží ladem. Vůbec lze při té příležitosti v bibliotece petrohradské pozorovati zajímavý poměr, v jakém jest jeden odbor ruského písemnictví k druhému.

V ruské literatuře dobře obeznalý průvodčí upozorní nás na mnohé velice zajímavé podrobnosti. Obrací pozornosť naši po vynikajících dílech, po rozličnosti a počtu jich vydání, po nákladě, po honoraru ruských spisovatelův atd. Zajímavo je přece věděti, za kterou knihu ten či onen spisovatel dostal až 20.000 rublů honoraru aneb — vypovězení. Spisovatelé, jako Puškin, Senkovskij, Gogol, Tolstoj, Rylějev, Poležajev, Dostojevskij, Turgeněv a mn. j. připomínají množství podobných historií.

Při pohledu na nekonečné řady ruských knih vítána jsou nám data vyznačující obecné jejich rozšiřování. Velezajímavý jest poměr, jaký se nám tu jeví a o němž dočísti se můžeme v každém důkladnějším katalogu aneb časopisu bibliografickém. Na doklad toho podávám ze svých zápisek stručný přehled nákladu rozličných odborů ruského písemnictví. Tak tisklo se v posledních letech z oboru

Bohosloví . . .	od	400	do	12.000	výtisků	
Filosofie	„	200	„	2.000	„	
Dětské spisy . .	„	800	„	5.000	„	
Právnické . . .	„	300	„	3.000	„	
Politické	„	300	„	3.200	„	
Technologické . .	„	300	„	3.000	„	
Historie, geografie, statistiky . . .	„	200	„	10.000	„	(počítajíc v to i knihy školní)
Životopisy . . .	„	200	„	2.500	„	
Jazykozpyt (od azbuky)	až		„	15.000	„	
Dějiny literatury .	od	500	„	3.000	„	
Poesie	„	400	„	3.000	„	
Belletrie	„	300	„	20.000	„	

Čísla tato jsou zajisté v nejednom ohledu velice zajímava; lituji, že nemohu se pustiti do důkladnějšího rozboru.

Se sálem „novějšího ruského písemnictví“ téměř stejný mají význam místnosti, v nichžto se přechovávají ruské časopisy. Šířiti se o tomto oddělení bylo by zbytečno, neboť dosti jest říci, že na Rusi vychází nyní okolo 400 periodických publikací (počítajíc v to též věstníky úřední), z nichž některé obsahem vnitřním i objemností zevní vyrovnávají se i časopisectvu francouzskému. Zejména měsíčníky a v první řadě veliký „Věstník Evropy“ důstojně representuje ruskou „pečať“ periodickou. Jeho pronikavě červené obálky v dlouhých řadách se táhnoucí bijí v oči.

Vedle všech již vyjmenovaných památností carské knihovny vynikající místo zaujímá též sál věnovaný literatuře o Rusku

jednající. Tuším, že žádná jiná knihovna honositi se nemůže podobným oddělením. V něm shrnuto jest neobyčejnou péčí jakož i odbornou znalostí vše, cokoli kde a kdy v rozličných jazycích (mimo ruský) bylo o Rusku psáno. Nemohu určitě udati číslo tohoto oddělení, ale jisto jest, že se blíží k 50.000 svazků. Samo sebou se rozumí, že „Russica“ obsahují i taková díla, kteráž jsou jinak v Rusku zapovězena a že některá z nich vydávají se toliko zvláště oprávněným pracovníkům. O sestavení právě zmíněné a neocenitelné sbírky má nesmírné zásluhy baron Modest Korf, druhdy ředitel carské knihovny († 1876.). Veliká jeho podobizna zdobí „Korfovu komnatu“. Mimochodem budiž zpomenuto, že carská knihovna má za hranicemi své kommissionáře, kteří o to pečují, aby zejména Russica stále netoliko nově vydanými, ale i staršími spisy byla doplňována.

Konečně zbývá mně již jen málo místa. Upozorňuji tedy toliko krátce na předměty nejdůležitější.

Zvláštní místo vykázáno jest knihovně Voltairově, obsahující 7000 svazků, z nichž mnohé jsou opatřeny vlastnoručními poznámkami velikého myslitele. Carevna Kateřina II., jak známo ctitelka Voltairova, zakoupila tuto knihovnu, dala ji umístiti v Eremitaži a teprv po její smrti dostala se sbírka do veřejné knihovny. V oddělení Voltairově nalézá se mistrná socha téhož spisovatele od Heudona.

O odděleních shrnujících v sobě jednotlivé odbory vědecké literatury, jako „Umění“, „Právnictví“, „Přírodní věda“ atd., zvláště se zmiňovati nemusím. Na pouhý pohled poskytují méně zajímavého.

Za to však chová v sobě carská knihovna ještě několik zajímavých „koutků“, kteréž, ač jiného jsou významu, přece bedlivého zasluhují povšimnutí. Odborník ovšem dvojnásobný požitek najde v nejednom předmětu. Tak připomínám „vzory vazeb“ (pocházející od nejznamenitějších knihařů ruských i zahraničních), výstavu prací ryteckých (zejména ruských), sbírku všechněch známých podobizen caře Petra Velikého (skoro 300), sbírku „písařských příborů“ od nejstarších dob až do nejnovějších časův atd., atd.

Na stěnách pak rozvěšeny jsou nezřídka podobizny vynikajících osobností, zvláště zasloužilých o největší ruskou knihovnu a vůbec o rozvoj ruského písemnictví.

Projdeme-li tolik komnat nejrozmanitějších rozměrův a obsahů, přehledneme-li již tolik pamětihodností a pocítíme-li tolik odchylných od sebe dojmů, zdá se nám, jakoby zrak náš již nic nemohlo překvapiti. Viděli jsme vše, co v knihovnách lze hledati: staro- i novověk, štít nádhery i milou skromnosť duševní práce, svědky památného snažení všech národův i všechněch odvětví. ... Nuže, co ještě zbývá? Ale ještě nebyl vyčerpán zdroj, při němž právě stojíme.

Opět překročujeme bezděky práh a vstupujeme plni netušeného překvapení do — neklamné, starověkem dýšící minulosti!

Atmosféra předávné minulosti odevšad nás obklopuje. Nalézáme se ve středověké, novověkem nedotknuté knihovně! Výklenkovými okny, tak jak je vídáváme ve starých klášterních budovách, vniká matné světlo, jež pološerem svým zasahuje temné klenby prostorné síně. Kolkolem vládne tajuplné ticho, a my nestrojeným pocitem noříme zpomínky své do dávné, dávné minulosti.

Ano, tak bývalo! Tak a nejinak. Ten mohutný pult s tou velikou, řetězem přikovanou knihou, ten hrubý stolec, to křeslo, ten kalamář, to zapomenuté, nyní již zavržené „pisadlo", ty těžké folianty v starožitných vazbách .... vše to přivádí novověkého navštěvovatele do takové nálady, že se zatajeným dechem čeká již jen, až z nedaleka zazní zvuk klášterních zvonků, zvoucí zbožné i učené mnichy k životu „v knihách a nad knihami".

Ale marně čekáme; klášterní zvuky nezaznívají, mniši nepřicházejí ....

Posléz vyruší nás ze zadumání laskavý průvodčí: Милостивые Господа — мы кончили! tak zní heslo k odchodu. Ochotný průvodčí zdvořile se ukloní a vede nás zpět do čekárny. Vracíme se větším dílem síněmi, v nichž jsme obdivovali již některé památky a žasneme opět nad nahromaděným bohatstvím duševní práce všech národův i věků. Pro osvěžení mysli dokládá laskavý průvodčí s patrným úsměvem, že před dvaceti lety byl učiněn výpočet, jakou by délku měla carská bibliotéka v Petrohradě, kdyby všechny její knihy byly postaveny řadou za sebou. Vypočítáno tehdáž, že by délka ta obnášela 15 verst, tedy skoro 4 hodiny chůze! Před dvaceti lety!

Od oněch dob rozmnožily se sbírky všestranně. Knihovna čítá přes million svazků, asi 40.000 rukopisův a autografův a 80.000 rytin!

Obohacen přemnohými vědomostmi a uspokojen v nadějích opouští navštěvovatel carskou veřejnou knihovnu s jediným toliko přáním, aby důkladněji poznal vše, co spatřilo oko jeho.

Znamenitě zřízená čitárna jest k službám ... Noří-li se však badavý duch do nevyčerpatelných zdrojů, bezděky upadá v zoufání. Tu teprve pociťuje plnou tísní osudnou krátkosť lidského života!

Istrie a Chorvaté isterští.*)

Národopisný článek. Napsal **Branislav Brežki.**

Průběhem přemnohých století na různé kraje, pod rozličnými vládami rozdělení Chorvaté znenáhla obmezeni jsou na území tak malé a počet tak nepatrný, že co takoví známi jsou vůbec jen v civilním Chorvatsku; ba jsou lidé, kteří osmělují se tvrditi, že ani Chorvatsko není jimi zalidněno, nýbrž že přebývají jediné v „chorvatském Přímoří". Křestné, svaté jméno chorvatské ztratilo se u množstvu pokrajinských jmen, a mnohý, který zná, že chorvatsky mluví — ať nevzpomínám těch, již ani neumějí — zapomněl, že jest Chorvatem. Jest Slavonec, Bosňan, Dalmat, Istran a t. d. a leká se často jména Chorvata.

Jsou-li tím druzí více vinni než my Chorvaté sami, bylo by nesnadno dotvrzovati. Na nás jest každým způsobem napraviti, co jiní vůči nám a co jsme sami vůči sobě zavinili, napraviti vše, jak za hranicemi tak doma. Doma budiž nám hlavní úlohou poznati se, poznati se jako bratři vlastní a věděti, že jsme Chorvaté; vnějšímu pak světu, zvláště pokrevným bratřím našim pověděti, že jsme, kde jsme a jak nám kde jest.

S obojího tohoto hlediště pokládám si za svatou povinnosť promluviti o Istrii, o isterských Chorvatech, o jich nynějším stavu a položení.

Jménem „Istrie" jedni rozumějí půlostrov téhož jména a s ostrovy Krkem, Čresem a Lošinjem, tak že oblévá jej namnoze jaderské moře, a že na pevnině jsou jeho hranicemi Chorvatsko, Kraňsko, knížecí hrabství Gorice a okolí terstské. Druzí odlučují od půlostrova toho uvedené ostrovy kvarnerského zálivu a jiní opět i východní jeho díl, jenž kdysi Liburnii náležel a jenž ještě posud je znám tím jménem u mnohých, tak že Učka jest hranicí mezi Liburnií a Istrií. V tomto smyslu i obyvatelé části východní pojímají Istrii. Jim zajisté není známo jméno Liburnie a také

---

*) Pan Branislav Brežki uveřejnil v chorvatském sborníku „Velebitu" (U Zagrebu 1874) článek „Istra i istarski Hrvati", jenž sloužil za základ k stati v našem sborníku uveřejněné. Pan Brežki přehlednul laskavě svůj chorvatský článek, dle potřeb opravil a některými dodatky doplnil. Samo sebou se rozumí, že k všelikým změnám časem vyniklým vzat byl náležitý ohled. Red.

sebe nikdy nejmenují Istrany. Je-li jim jíti přes Učku, praví, že jdou do Istrie, a když lidé jdou odtud, říkají, že jsou Istrané a t. d. Správa státní jest jedna a táž na půlostrově tom i na ostrovech, s tím toliko rozdílem, že Terst a okolí nebývá k nim počítán. Jest tudíž považován půlostrov onen s ostrovy za jednu državu mimo Terst a okolí, a tak považujeme jej i my.

Jest velmi malý; máť jen asi 50 □ myriametrů. Území, zvláště polovice severovýchodní, jest hornato. Většinou pokrývá je hornatina krasová. Hlavní pásmo Krasu táhne se od Terstu jihovýchodně, pak jižně do Plomina a zakončuje se na ostrovech Krku, Čresu a Lošnji, které ještě za hřbety Krasu považovati se mohou. Nejvyšší vrcholy jsou Planik a Učka; onen 1268 metrů, tato 1394 metrův. Učka jest mnohem známější než Planik. Nemine léta, aby na témě její nevylezl značný počet zvědavých, přírodomilovných lidí s rozličných stran. Letnice bývají zřídka kdy bez nich. Není-li jiných, je to zajisté sbor rjeckých gymnasistů. Vystupme i my na čas nahoru. Od úpatí až ku prohbí, tam, kde mizí pohled na kvarnerský záliv, jsou asi čtyři hodiny.

Jest nám jíti po poledni a opatřiti se nejnutnější potravou jak pro ten večer, tak i pro druhý den. Potravy u „Učkarů“ bychom nedostali a vína jen některý známý; neznámému bojí se ho dáti. Není však vína ani potřeba. Odpočinouce, požijeme to, co jsme s sebou vzali, a pak vzhůru ke studni! Lepší vody se nikde nenapijeme. Rjecká je sice dobra, ale co jest ona proti učkarské! Napijeme se jí, neboť každý den se nám nedostane takové, a pak béřeme se na pastviště, najavše si dříve ještě člověka, jenž by nás ráno zavedl na nejvyšší vrchol. Kdo můžeš, spi; kdo nemůžeš, rozmlouvej, zpívej, skládej písně a než se nadáš, jsou tu již Učkaři: „Pánové, třeba jest vstávati, chceme-li něco uviděti, půlnoc již minula.“ Jdeme; nikomu z nás nejsou nohy těžky. „Básníci“ pospíchají, aby dostihli vrcholu básnění svého, a ti, kdož byli usnuli, aby uzřeli, tak-li jest, jak snili — vždyť beztoho v tom krátkém spánku nezdálo se jim než o pohledu s Učky. Rozličnými stezkami v lese, výše po holé stráni jsme za dobrou hodinu na vrchu. Přispíšili jsme si trochu. Lépe jest, abychom počkali na jitřní červánky, na vycházející slunce, než abychom myslili, že ony počkají na nás.

Všichni umlkli — i já mlčím. Vy, již jste byli se mnou, cítili jste, co já, a pro vás, již jste nebyli, nemám péra, abych vám popsal kouzelný pohled. Opojeni pohledem na červánky, hledíme tam, odkud svítí nám každodenní neomylné paprsky, dále hledíme na kvarnerský záliv a na labuti mile po něm plynoucí. Hle, onen čarokrásný břeh u zálivu! Poslyšte, jaké hlasy zalétají vám ke sluchu! Břeh jest chorvatský, a jiného než chorvatského hlasu ani není slyšeti. Pod tebou je panské Volosko, kaštanoplný Lovran, olejem bohaté Moščenice a ctnýOršec; naproti Čres milkující se s Lošnjem, Krk, na nějž pohledna, věčně budeš vzpomínati slavných Frankopanů, rozveselíš se z probuzených Baščanův a Vrbančanův a zrak tvůj pevně utkví na Omišlji, jenž jakoby chtěl do moře skočiti. Jda

*

okem dále, vidíš hrdinnou dříve Kraljevici, starožitné město Bakar — aspoň polohou svou a — „maďarskou Rjeku". Dříve než se obrátíme k západní straně, pohleď, isterský synu rodu chorvatského, buďsi z té, buďsi z oné stranyUčky, ještě jednou na vycházející slunce a věz, že jen odtud, se strany té, může ti vyjíti slunce lepší budoucnosti. K západu obráceni, vidíme zemi, na níž dolina s kopcem se střídá, vidíme příklady, kterak lidé druhdy nejraději stavěli si příbytky na výšinách — jeť na každém téměř pahorku několik skupin domů. Mnohá z těch místeček jsou buď úplně, buď dílem odcizena, slyšíme z nich velící hlas cizí, leč z okolí slyšeti jest jen hlasy známé, domorodé, zvoucí ku pomoci. Jen někde slyšíš hrdinnější hlasy probouzejících se Buzečanův a Žminjců, Boljunce a Tinjance. Vidíme moře, jak je jasno, a máme-li dobrý dalekohled, vidíme i Benátky, vidíme hlavního vinníka neštěstí Chorvatův isterských —

Istrie jest z největší části oblita mořem. Sestává ze tří větších a několika menších ostrovův a z jednoho půlostrova. Pobřeží jsou lodím velmi přístupna. Ze sta přístavišť, jež má císařství rakouské, připadá jich 35 na tak zvané „Přímoří" a z těch nejvíce na Istrii. Nejznamenitější jsou Pulj, Malý Lošinj, Piran a Rovinj.

Než jako Istrie z přemnohých částí vodou oblita jest, tak uvnitř je zase téměř bez ní. Jméno řeky zasluhuje poněkud Mirna (Kujet, Quieto), ústící do zálivu u Cittanuove, a kromě toho říčka Raša, vlévající se nedaleko Labinje do rašského průlivu. Dále Dragonja, ústící jižně od Pirana. Istrie má dvě jezérka, první na půlostrově a druhé na ostrově Čresu: čepíčské na západním úpatí Učky a jejího výběžku Kozljaka, a vranské na ostrově, na východním úpatí Šiša. Mineralní voda jest na cestě mezi Buzetem a Matavunem u Sv. Štěpána. Teplota obnáší 29—31 R. Podnebí jest velmi příjemné Takového rozdílu mezi letním vedrem a zimním chladnem, jako ve městech severnějších, není. Zima jest krátká a sníh vůbec řídký host, vyjma v krajích nejsevernějších. Zima se však přece dosti pociťuje a to když bouřívá dosti častá „bura". V létě nepršívá mnohdy dva až tři měsíce. Obloha bývá obyčejně jasná.

Během staletí Istrie ku mnohým državám náležela, mnozí v ní národové obývali, mnozí ji protáhli zůstavivše tam stopy své. Dnes žijí v ní hlavně dva národové: Chorvaté a Italové; třetí národnosť tvoří tam Čiribirci. Někteří odvozují jméno to odtud, že zvou se oni na vzájem „Čire", tím však jest jen první polovice slova vyložena, snad i druhá něco znamená. Praví se, že jsou to zbytky starých Římanů neb pořímštěných isterských pluků. Sídlí tam ve čtyřech vsech: v Žejanech více u severu, v Sušujevici, v Brdu nedaleko čepíčského jezera, a v Grobniku, uprostřed mezi uvedenými oněmi vesnicemi a Pazinem. Obyvatelé posledních tří vesnic lépe zachovali svůj ráz nežli Žejanci, již v lese výhradně uhlířstvím se zabývajíce, mnoho se otírají z národních obyčejů, vyvážejíce na mezcích, nebo přenášejíce výrobky

své do rozličných míst a zvláště do Terstu a Rjeky. Mezi sebou hovoří jazykem, sousedům neznámým, rumunskému podobným, avšak s výrazy chorvatskými silně pomíchaným. Při tom však umějí dobře chorvatsky, ba mnozí ještě lépe nežli svou směs, tak že, kdyby se školy u nich dobře upravily, zapomněli by svého jazyka a splynuli by se svými sousedy.

Italiani obývají většinou ve městech. Jsou to z části potomci starých Římanů neb pořímštěných poddaných římských, z části pak přistěhovalci italští z dob vlády benátské, částečně přistěhovalci tohoto věku, tak zvaní „Karnieli“ a něco též poitalštění Chorvaté. V městech jest Chorvatů velmi málo; kromě strany východní bydlí skoro jen po vesnicích, kdež usazeni jsou již z posledních let stěhování národů. Od nich dělí se v nové době Slovinci, obývající severozápadní části Istrie. Mezi jedněmi i druhými tvoří hranici řeka Dragonja, potom přímá čára, tažená od zřídla jejího přes území řečené „Čičarija“ a procházející mezi Podgradem a Lipou, tak že jedna půle Čiče s Podgradem náleží Slovincům, druhá s Lipou Chorvatům. Lépe by zajisté bylo, kdyby nebylo potřebí činiti hranice té, lépe by bylo, aby se všichni křestili jedním jménem, aby se tím snáze ubránili jednomu a témuž nepříteli. Leč věc přece není tak zlá; Chorvati i Slovinci bratry jsou, ve všem téměř stejnými a málo jen se lišícími.

Horší však jest, že Chorvaté sami celistvě spojeni nejsou proti jiným národnostem, že jsou skutečně po celé Istrii, ale téměř jen po venkově, čímž jsou Italové v městech v rozhodných většinách aneb dokonce i sami. Tak má se věc především na straně západní. Na pobřeží strany té jest jenom několik vesnic, v nichž mluví se chorvatsky. V městech Milích, Kopru, Izuli, Piraně, Umagu, Cittanuovi, Porči a Rovini mluví se italsky. Uvnitř země jsou Pulje, Matavun, Vodnjan, Buzet téměř úplně vlaská městečka. Město Krka na stejnojmenném ostrově jest ode dávna více italianské než chorvatské, Pulje jest zvláštnosť v Istrii; jest střediskem vojenského námořnictva a proto mluví se tam všelikými jazyky.

Východní pobřeží půlostrova kromě měst Labině a Plomína, v nichž vlaština již také pevné zapustila kořeny, celé jest chorvatské.

Ostatek však béře se italština v před. Úřední vlaská řeč, vlaské školy v posledních desítiletích tak účinkovaly, že se nyní v Pazině, Cresu a Lošini více slyší vlasky než chorvatsky mluviti, ačkoliv tam před málo ještě lety jen chorvatština zaznívala. Četných přívrženců má vlaština i v Lindaru, Gračišči, Pičnu, Žminji, Tinjani a Medulinu, ano prodírá se již i na východní pobřeží. Lovran a Volosko mají již přívrženců italských, ač jsou mezi nimi i tací, již neumějí italsky, a ti, již umějí, tak špatně mluví, že by Dante raději ještě jednou do pekla utekl, než by je poslouchal. Mnohem lépe nežli takoví Italové italsky, mluví chorvatsky všichni venkované bez rozdílu na východním a západním pobřeží. Kromě chorvatštiny obyvatelé ze západního pobřeží umějí

obyčejně také italsky, že se mohou dorozuměti s měšťany. Vesničané umějí dva jazyky a „vzdělaní“ měšťané neumějí než jeden. A podivno, sotva ze jsme se vzdálili z města pět nebo deset minut, nemluví se než domorodým jazykem.

To majíce na paměti a vědouce, že isterská města jsou malá, tak že jen jedno z nich má kolem 10.000 obyvatelů (Rovinj) a že jest jich přemnoho, jež nemají ani 500 a ještě méně, dobře vyrozumíváme počtu obyvatel té i oné národnosti. Přese všechna mnohočetná městečka, namnoze poitalštěná, anebo italská, jest Chorvatů mnohem více než Italů.

Nejnovější sčítání lidu v Istrii není dosud uveřejněno a my musíme se tedy uchýliti ke sčítání z roku 1869. Tenkráte napočetlo se v Istrii 255.000 obyv. Kolik jich dle každé národnosti bylo, tenkráte se nepočítalo. Sčítalo se sice dle národnosti roku 1857, avšak tehdáž bylo obyvatelstva o mnoho méně; a ani na to sčítání nemůžeme se příliš spoléhati. Letos se také sčítalo, ale výsledek není nám dosud znám, a i kdyby byl, nenašli bychom národnosti, nýbrž obcovací jazyk. Přesvědčili bychom se toliko o nátlaku, jenž se Italiany, kteří řídí obecné záležitosti, na Chorvaty činil. Počítejme tedy sami.

Zmíněná města vlaská měla r. 1869. asi 60.000 obyv., počítajíc k nim i polovinu obyvatelstva obce puljské. Řekněme, že všichni ti jsou Italové, ačkoliv je v nich také Chorvatův, a řekněme, že v ostatních městech isterských roztroušeno jest asi 5000 Italův — a více jich není — tož obnáší celé číslo Italů v Istrii 65.000 hlav, a ostatních 190.000 jsou Chorvaté. Poměr Chorvatů k Italům jest tedy 190.000 ku 65.000 aneb jinak řečeno, Italů jest $^1/_4$, Chorvatů $^3/_4$ okrouhlým číslem. Kdybychom chtěli odděliti Slovince od Chorvatů, bude prvnějších okolo 35.000, a to v soudních okresích koparském a podgradském, něco málo v piranském a ještě méně v buzetském. —

A jak Istrané vůbec žijí? Jaká jest jejich země? Hledáme-li odpověď k této otázce v nějaké knize, zní stále: „Istran žije chudobně, země jeho jest chuda“, snad i s dodatkem, že Istrie jest nejchudší země v mocnářství.

Bez dodatku každým způsobem odpověď jest správna. Istrie jest chuda. Leč nebyla vždy; chudoba její není přirozena. „Istrie jeví se nám jakožto nuzák; ale chatrný oděv, do něhož se obléká, jest zbytek drahocenného, nádherného roucha. Domácí nářadí honosí se jen potemnělým leskem, jenž ukazuje na někdejší blahobyt,“ praví poněkud básnicky, ale pravdivě nejmenovaný spisovatel knížky: „Istrien. Hist.-geogr. und statistische Darstellung der istrischen Halbinsel nebst den quarnerischen Inseln“, vyšlé v Terstu r. 1863. Toho jsou nám živi svědkové rozsáhlé sudy a opuštěné olejné lisy v isterských sklepích. A bylo-li kdysi tak, chudoba její není přirozena a mohla by se snad i odstraniti.

V Istrii vyrábí se mnoho mořské soli v rozličných soliskách, srovnaných to místech, kam pouští se voda mořská, aby se teplem slunečným vypařila. Nejvíce soli dobývá se v soliskách piranských

a koparských, kde se r. 1875 vytěžilo 308.033 kvintalů soli a kde pracovalo 4521 osob.

V Krapně, nedaleko Labině, dobylo se toho roku (1875) 330.574 kvintalů kamenného uhlí, při čemž zaměstnáno bylo 650 lidí. Nyní jich zde pracuje něco méně, ale za to otevřen jest ještě druhý rudokop ve Viněši, ještě blíže Labině.

Na různých místech láme se též mramor co výborný kámen stavební; nejvíce poblíž Marčany.

V zemi daří se pšenice, kukuřice a poněkud i ječmen a pohanka; zemáků jest vůbec málo, neboť je ve vnitřní a západní Istrii poskrovnu jen sázejí; tím více však jest jich na východní straně a dobře se daří. Z ostatních plodin dlužno připomenouti ještě kaštany, smokve, mandle a co zvláště: vonný olej a sladké černé víno, čímž, kdyby se dobře dařily, Istrie mohla by všechny potřeby své krýti a pohodlně žíti.

Jména lesa zasluhují různé krajiny na Učce a les matavunský. Místy jsou lesíky, jež vysekávají každým pátým neb šestým rokem. Jako vůbec v krajinách neporostlých, sušších, tak i v Istrii málo jest dobytka a je-li jaký, bývá slaboučký. Místo koní jsou tu osli, jichž zvláště v krajích západních mnoho se nalézá. Na kvarnerských ostrovech mají zvláštní druh malých koní, za to však ve východní části půlostrova nemají ani koní ani oslů, tak že i to, co zemi jest potřebno, by rodila, i to, co země dala, lidé vše na plecech nosí. Mnoho jest ovcí, které přestávají i na chudší pastvě; na některých místech živí se šalvějí, která jim velmi dobrou picí je. Drůbeže a to kuřat a puřat (mladých puranů) chová se mnoho v krajích na západ od Učky a prodává se v rozličných městech. Bourců by se mohlo více pěstovati, než se pěstuje.

Veliká část obyvatelů žije na pobřeží mořském a tu možno si rozličným způsobem dobývati chleba. Na soliskách mnozí si vydělávají svůj vezdejší chléb; suchý sice, ale přece chléb. Kdyby rybolov nebyl ještě v plénkách, mohlo by rybářů býti mnohem víc a dobře by žili. Na isterských březích kazili rybolov většinou „Čozoti“, obyvatelé Chioggie. Nyní teprve se jim poněkud meze postavily. Komu jest snáze býti námořníkem nežli tomu, jenž zrozen jest na moři? Při loděnicích, které v rozličných místech jsou pro lodi obchodní, v Pulji a Terstu pak vojenské, nalézá výdělek loďař, provazník, stolař, kovář a jiní. Výdělek jest, ale nedostává se vždy lidu, jenž by vydělával. Řemeslníků je v Istrii pořídku; dobří jsou v Kastavščině. Z domácích ženských prací sluší připomenouti vlněné košile a nohavice, jež pletou Čreskyně.

Obchod ovšem není znamenit. Dováží se, co jest nejpotřebnějšího, čeho země s dostatek neposkytuje — žito a jmenovitě kukuřice, z níž Istrané připravují denní svou potravu: polentu. Vyváží se olej a víno, ačkoli by se ho často i doma snadno užiti mohlo. Hlavní vinná tržiště jsou Krka, Čres, Kopar, Poreč a Kastav. Ovocem prosluli Lovranci na východě, Koprani na zá-

padě. Rjecký trh opatřují Lovranci třešněmi, cvietky (ranými fiky), hruškami, slivami druhu všelikého, smokvami; také Krčané vyrovnají se jim ve mnohém a zvláště svými sladkými třešněmi. Lovranský kaštan znám jest i ve Vídni. A co jsou Lovrani Rjece, to jsou Koprani Terstu. Dříví mimo z matavunského lesa a z Lisiny — části Učky — vyváží se i z některých stran západní Istrie a zvláště z ostrova Krku. Není to dříví štípané z tlustých kmenů, nýbrž jsou to pěti- až šestileté doubky na dva i tři kusy přesekané.

Že jest Istrie chuda a Istrané nuzni, tím není vinna ani poloha půlostrova, ani země sama, nýbrž mýtění lesův a nedbalosť lidu. Co Benátčané vymýtili přemnoho lesův a co sám lid pokosil své pahorky, od té doby jsou v Istrii častá krupobití, sucha a s nimi spojené nemoci na révoví,*) od té doby Istrie přestala roditi. Kam již věc dospěla, snadno jest posouditi z toho, že před málo lety veškerá Plominiščina, jak Plominjci sami řekli, neměla ani čtyř věder vína, ač jest všechna posázena révou; bohatý Plominjan ze statku svého, ležíciho mimo Plominj, dovezl v malém džberečku vše, co tam sklidil, ač ho statek ten stál přes 12.000 zl. a hlavní cena jeho spočívala ve vinné révě. Takovými pohromami lid trápen, nemaje ani, čím by se uživil, zadlužil se jednoho roku trochu, druhého více, třetího ještě více, až se stal otrokem bohatšího cizince, jímž zůstal až podnes. Tomu je tak zvláště na západní straně Istrie. Lidé, naučeni byvše dobře žíti, záhy se zadlužili a zvyklí pořád v dědině své přebývati, nehledali si výdělku ani v zemi, ani mimo ni, by si prací zasloužili, čeho jim země neposkytla. Přemnozí z obyvatel západní Istrie nezanášejí se řemeslem, nejsou ani s to, by si shotovili sami nejpotřebnější a nejjednodušší domácí nádobí, a jest i na pobřeží mnoho vesnic, jichž obyvatelé nehledí si ani užitku z moře. Zachovávají se dle pořekadla: miluj moře, drž se kraje. Raději trpí hlad, než by se odloučili od svého zápecí, než by se učili nějakému řemeslu. Toť veliká chyba, toť příčina veliké bídy v Istrii. Člověk, jenž pracuje, nikdy neupadne do takové nouze, jako Istran. Toho jsou svědky sami Istrané, někteří na západní a všichni na východní straně Ačkoli je strana tato chudší, ačkoliv obyvatelstvo v ní jest poměrně četnější, ačkoliv i suchy bývá navštěvována, přece hladu netrpí nikdo a není v ní otroků. Maje každý po kousku půdy a vykonav těžší práce na ní, lehčí svým ženám ponechav a dětem, vloží do mošny náčiní s některými menšími potřebami a jde, kde vi, že jest výdělek — ať blíže neb dále — jímž by obživil sebe a rodinu, třeba by mu půda ničeho neposkytla. Tak mohli by činiti všichni obyvatelé. Leč upadli již tak hluboko, že není snadnou prací vyvésti je na pole, na němž by se mohli svobodně pohybovati. (Sloga č. 9. 1874.) Aby se náš sedlák vymanil z hrabivých rukou nemilosrdných lichvářů, jimž do léček upadl bědami a trampotami, bylo by nejpotřebněji, aby se zřídila záložna. A aby se zbyl věřitelův a nebylo mu dě-

*) Roku 1880. vyskytlo se nové zlo — philoxera.

lati nových dluhů, prvním prostředkem jest osvěta. Naučila by je, že pracovníku Bůh pomáhá, nutila by je, aby se více starali o zalesňování svých pozemků, z prvních to činitelů deště, jímž Istrie tak chuda jest, a aby pečovali, oč mají. Ovšem že by se tak nestalo ani za rok, ani za dva, bylo by potřebí více let, ale cíle by se dosáhlo jistě!

Gorice, Terst a Istrie mají společné místodržitelství, sídlem v Terstě. Všeliká nařízení vydávají se italsky, k nimž se přidávají překlady německé, někdy i slovinské, avšak jazykem často velice nesprávným. Proto komu jest jednati s úřady, musí nezbytně uměti italsky neb německy, jinak musí si zjednati tlumočníka. Stejně děje se u soudu, zemského sněmu v Porči, u všech úřadův okresních (vyjma jeden) a ve všech obcích, s tím však rozdílem, že přemnozí z představených umějí chorvatsky, ale neužívají jazyka toho v písmě. Jaká nesnáz pro lid z toho vyplývá, snadno lze si pomysliti, i zbytečno by bylo okolnosť tuto obšírněji vykládati. Výjimkou jest okresní úřad na Volosku a obecní představenstvo v Kastru. Ač není v obci Kasterské ani jednoho Itala, přece se ještě před nemnohými lety napořád psalo italsky. Teprve tehdy obecní zastupitelstvo se usneslo psáti jen po chorvatsku.

V Porči je sídlo zemského sněmu. Sněm sestává ze tří virilistů, pěti velkostatkářů, dvou poslanců z komory obchodní, jedenácti z měst a dvanácti z venkova, tedy z třiceti tří zástupců.

Z třiceti volených jest jich pět — řekněme — náležejících straně národní, která však ještě není konstituována; jsou to tři faráři a dva statkáři, čtyři z východní a jeden ze západní Istrie. Jeden z nich ani nepřichází na sněm, jakož ani oni tři virilisté, tři biskupové, ač jsou dva z nich rození Chorvaté a jeden Slovinec. Na sněmě porečském tedy čtyři poslanci zastupují chorvatský národ, a i těch většina, tři, jest příliš lhostejna a všichni celkem nemají ani zmužilosti ve sněmě promluviti jazykem, jímž mluví národ, který je tam poslal. „Přeješ-li si něčeho dosíci, musíš prositi jazykem, jemuž rozumí ten, jejž prosíš," jest jedna výmluva; druhá a třetí, že „obyčej jest takový" a že prý přemnozí, ba většina obyvatelstva mluví jen italsky. Jsou to důvody ovšem liché, ale zástupcům isterským dostatečné, aby italsky mluvili, aby ještě dnes výhradně italština sněmovnou zaznívala. Či snad myslí, že jazyk chorvatský není důstojným sněmovny, snad jej pokládají i oni za „curiosum" jako zástupcové italští, kteří s jakousi radostí, ale takovou, jako kdyby poslouchali bajku čínskou, zvědavi jsouce, jak zní jazyk chorvatský ve sněmovně, poslouchali nedávno zástupce ve svém sněmovním hovoru nějakou chorvatskou bajku vypravujícího. Či se snad bojí poslanci národní, že se jim řekne, že nemají ani nejnutnějších principů vzdělanosti proto a jediné, že mluví svým jazykem, jakož přihodilo se jednomu před několika lety, když opravdu chorvatsky promluvil? Myslím, že nikoliv, a hlavní jsou as při nich důvodové, že jest obyčejem italsky mluviti a že jest jich málo, aby zrušili obyčej

ten. Tomu se nepomůže dotud, dokud nebude více národních zástupcův, a více jich bude jen tehdy, když se národ osvítí.

Osvěta, osvěta, osvěta! Osvětou může národ dostati většinu svou ve sněmovně a tak připraviti v ní kromě jiného důstojné místo jazyku chorvatskému. Osvětou dostalo by se vlastního úřednictva a zavedl do škol jazyk, národu srozumitelný, osvětou umožnil by se blahobyt národní. A kterak věc se má s osvětou v Istrii u tamějších Chorvatů, kterak s prostředky, jimiž se může národ osvítiti?

Istrie má tři biskupy, všechny katolické, neboť Istrané mimo malou pravoslavnou podobci perojskou, čítající asi 200 obyvatel, v dolní Istrii jsou všichni katolíci, a židů není u nich prý již proto, jak nejmenovaný dotčený spisovatel praví, že Istrané jsou schytralí, že by svou chytrostí i samé židy předčili. Stolice biskupské jsou v Terstu, Porči a Krce. Pevnina isterská náleží prvým dvěma a ostrovy s Rabem a severním dílem Pagu třetí. Hranice mezi prvýma jest poněkud podivna — činí ji ještě poněkud Mirna. Oprto náleží terstské stolici, Matavun porečské, Niže, Beram a Žminj první; leč Labin a Plominj druhé. V obou těchto diecesích jest nouze o duchovenstvo. Staří umírají a mladí se nevychovávají. Kdežto jich bývalo dříve 10 v semináři, jsou nyní toliko 2. Biskupové starají se o jich vychování. Porečský biskup (Glavina) zakládá ústav v duchu italském.

Kterak se v těchto biskupstvích dosud o Chorvaty pečovalo a ctil jazyk jejich, uvedeme jen dvě fakta: „Libellus" terstského biskupství, kdež jsou tištěny mše svatých, kteří se ctí buď jen v tom biskupství, neb kteří byli teprve v novější době prohlášeni za svaté, tiskne se jediné latinsky, ač je veliký počet far, kde se mše pouze chorvatsky zpívají. Roku 1860. vrchní pastýři poslali svým podpastýřům oběžník, „jak spravovati fary", ale jen v německém a italském jazyku. Pod německým byl podepsán Legat, pod italským Dobrila, tehdy první terstský a druhý porečský biskup; poslednější (totiž Dobrila) ostatně mnohými skutky zasloužilý o chorvatský národ. Než, nadějmež se lepšího! Jsou nyní při biskupských úřadech mladší lidé, kteří nezanedbávají svých povinností, aby se učili jazyku, jímž mluví většina národa, a jsou i mladší faráři, kteří počali vésti zápisky své jazykem chorvatským. Než, ještě něco, čeho nemohu zamlčeti. Jsou v Istrii faráři z Krajiny, kteří již 25 let a více mezi Chorvaty žijí a ještě neumějí chorvatsky mluviti; nemluví slovinsky, nýbrž v takovém podřečí, jak se byli za malička naučili. A to působí velikou škodu Chorvatům v Istrii. Kláštery má terstské biskupství tři, v Kopru jsou dva oo. Františkánů provincie sv. Jeronyma v Dalmacii, a kapucínů provincie benátské, kdežto klášter glagolovců zanikl počátkem tohoto století; v Piraně klášter oo. Františkánů provincie padovské. Potom jest klášter Benediktinův, pocházející od Padovy, v Dajli, zřízen podle závěti Grisoniovy. Je to statek v ceně 7—800.000 zl. V Pozině je klášter oo. Františkánů provincie chorvatsko-slovinské. V dioecesi krčské jest 9 mužských

klášterův, ale slabý v nich jest život. Ve velikých prostorách sotva že spatříš mnicha (tak je pusto!). Některé nemají ani již členů. Statky klášterní spravují mniši klášterů druhých. V téže dioecesi jsou čtyři kláštery ženské. Jeptišky v Krku vydržují školu. V dioecesi porečské má Rovinj klášter.

Avšak pohleďme již na školy! Všech veřejných obecných škol bylo v Istrii ku konci školního roku 1877/8 250. Z těch bylo 195 s vyučovacím jazykem vlaským, 37 s chorvatským a 18 se slovinským. Nepoměr ten jest tím větší, když se uváží ještě i to, že mají vlaské školy po více třídách, kdežto chorvatské jsou po výtce jen jednotřídní.

Učiti děti již v prvních třídách cizím jazykem, kdežto hlavní úlohou jest naučiti čísti, psáti, počítati a rozuměti tomu, co čtou, jest zajisté velmi nerozumné; toť zabíjení času a otupování, a ne osvěcování dětského rozumu. Učiti je italsky ve čtvrté a páté třídě mělo by smyslu a bylo by již prospěšnější. V Istrii jsou Italové i Chorvaté a jest každým způsobem dobře, aby děti chorvatské učily se italsky a italské chorvatsky. Chceme-li býti bratry — a musíme jimi býti jakožto obyvatelé jedné země, nesmíme druh druhem opovrhovati, na vzájem se ničiti, nýbrž milovati se a poznávati. Vyžaduje se znalosť obou jazyků již pro jich poměr k veřejnému životu; mnozí jdou na moře a tu jest rozhodně potřebí znáti ten i onen jazyk.

Nová školní éra Chorvatům v Istrii velice uškodila. Kněžím, kteří uměli vyučovati jazykem národním, vzaty byly školy a dány byly mladíkům italským, nebo Chorvatům duchem vlaským odchovaným. Mnohé vsi zůstaly vůbec i beze škol.

Ještě horší následky mělo nařízení, dle něhož byl ve většině obcí jazyk italský jakožto vyučovací zaveden. Tím vinni jsou poněkud sami občané, sami Chorvaté. Nesmíme jim však tolik vyčítati, jako jich litovati, že jsou neuvědomělí. O vyučovacím jazyku rozhoduje obecní zastupitelstvo s přednostou v čele a zastupitelstvo se volí ze samého lidu. Že se lid při volbách do obecního zastupitelstva dává vésti nejlítějšími nepřáteli (často nuceně, jsa u nich zadlužen) jest bohužel pravda, rovněž že nevzdělaní myslí, že všechna věda záleží v tom, když se někdo naučí italsky.

Nyní jest — patrně pro okolnosti právě zmíněné — návštěva školní horší nežli před rokem 1868. Do školy nechodí ani 50% povinných dětí.

Mimo voloskou a lovranskou školu, jež arci hned přilnuly k italštině, jsou nyní alespoň ve východní Istrii značnou částí chorvatské školy. Jediná trojtřídní škola chorvatská jest v Kastově. O nějaké čtyřtřídní čili měšťanské chorvatské škole není ani řeči.

O vychování děvčat posud málo pečováno. Na celém isterském půlostrově jest jenom jedna jednotřídní dívčí škola s chor-

vatským vyučovacím jazykem. — Zmínku sluší učiniti též o sirotčinci v Kopru „Instituto Grisoni", zvaném po témž zakladateli, jenž své statky v Dajli nechal Benediktinům pod cizím řízením. Každoročně vydržuje se v něm 40, dílem mužských, dílem ženských sirotků. Byvše přijati, mohou tam zůstati do 20. roku svého. Potom dostanou děvčata po 200 zl. věna a jinoši jdou si sami hledat štěstí řemeslem, jemuž se byli naučili. Arciť že všechna správa jest italská a chovanec jeden, jenž byl členem ústavu a výminečně mohl dokončiti studia gymnasijní, vypravoval mi příběhy, jež svědčí, že se v sirotčinci vládne po způsobu starověkém. Pro hluchoněmé Istrany je škola v Gorici.

Průpravny učitelské byly dříve v Terstu, Kopru a Rovini, všechny italské; v některých vyučovalo se také chorvatskému jazyku co mimořádnému předmětu.

Nyní vydržuje stát mužské paedagogium v Kopru a ženské v Gorici. První jest rozděleno ve tři sekce (chorvatskou, slovinskou a vlaskou). Vyučovati počíná se aspoň hlavním předmětům řečí mateřskou, načež se užívá stále více jazyka německého, tak že v posledním ročníku se všechno, kromě náboženství a mateřského jazyka, německy přednáší. Paedagogium v Gorici pro dívky rozděleno jest na dvě sekce (slovinskou a vlaskou). Jsou to poměry velice smutné.

Celá Istrie má dále dvě vyšší gymnasia, jednu vyšší a nižší realku. Na vyšší realce v Piraně vyučuje se výhradně vlasky, na nižší (námořnické) realce v Pulji jen německy. Na vyšším gymnasiu koparském vyučuje se taktéž vlasky; pro chorvatštinu určeny jsou dvě hodiny týdně, avšak jen pro ony žáky, kteří se přihlásí za Chorvaty. Na gymnasiu v Pazině vyučuje se jazykem německým; žákům dáno jest na vůli učiti se po dvě hodiny týdně chorvatštině nebo vlaštině.

Mohlo by se snad namítati, že jinochové chorvatští nejsou vázáni navštěvovati tyto školy. Všeobecně jest známo, že mládež nejraději a nejsnáze se učí co možná nejblíže domova a nad to isterští studující vázáni jsou i tím, že mohou kořistiti z nadání (stipendií), jichž v zemi jest poměrně mnoho. Také později na vysokých školách platí podobná nadání jen těm, kdož studovali na školách isterských. Z těch příčin se mnohý buď vzdává návštěvy školní, aneb chybí se s kýženým cílem. Nejeden otec pošle do škol synka pln krásných nadějí, aby ho lépe připravil pro život, a aby se naučil „samospasitelné" vlaštině — ale vychovává... Divno a těžko jest jinochu s počátku ve školách, v nichž se nemluví než nesrozumitelným jazykem — ale dříve neb později přece se mu naučí, později stane se mu i milým a posléz i „nevyhnutelným" pro národ — vlaský. A není divu! O národnosti chorvatské má vědomosti chabé, ale za to dovídá se o Italech všeho, co vábné a krásné.

V tom směru pracuje se i v soukromí. A dodáme-li, že si člověk hezkými slovy velmi snadno dobývá mladých srdcí, ne-

bude nám obtížno uvěřiti, když uzříme za několik let před sebou ze starého štěpu chorvatského mladého Itala, nejen co se týče mluvy a náhledů, nýbrž i všeho, tak že se stydí za svůj původ, a přišed domů, hanbí se promluviti mateřským jazykem s rodiči. Tak činí po všechen život a působí tím na újmu a škodu Chorvatů v Istrii, na škodu svých rodáků, na hanbu svých rodičů.

Bílými vranami jsou mezi nimi, kdož zůstávají věrni své kolébce a zvláště ti, již odebírají se na vysoká učení. Žáci ústředního semeniště v Gorici jsou sice hned s počátku „Vlachy" (i co do jazyka), ale v krátkém čase změní své náhledy vštípené jim od matky. Kromě těch jinochů, již učí se na isterských gymnasiích, jsou někteří, již dokončují střední školy v Chorvatsku. Jsou to oni řídcí jinochové ze západní Istrie, podporovaní štědrou rukou Dobrilovou neb chudě vyživovaní od svých rodičů z východní Istrie a zejména z ostrova Krku. Skončivše gymnasium odebírají se po většině do semeniště; tam založí si soukromé, přátelské družstvo čili spolek, čtou knihy, odbírají noviny a utvrzují takovým způsobem, jakož i vzájemným obcováním vědomí chorvatské. —

Z toho je patrno, že nemáme ani svých soudcův, ani advokatův, ani lékařův, ani učitelů. Máme jen své kněze a to i takové, již se přiznávají i veřejně ku své národnosti. Kdyby se měla osvěta rozšířiti mezi vším lidem chorvatským v Istrii, bylo by potřebí pracovníků jejích ze všech stavův, a všichni synové musili by podati ruce ku spásonosnému dílu na zemi po věky opuštěné a pustnoucí!

Vysokých škol v Istrii není; kdož si přejí dalšího vyššího vzdělání, jest jim odebrati se do Hradce Štýrského, do Vídně, Záhřeba a do Prahy. Nejblíže mají ještě školu ti, kdož se chtějí věnovati porodnictví v Terstu.

Z ostatních ústavů jmenuji školu vinařskou v Porči a námořnickou v Malém Lošini (vlaská). Zemědělské a obchodní školy není.

Že není v Istrii chorvatského divadla, netřeba ani povídati. Leč není tam ani novin, ani veských knihoven a ani společností neb družstev pro vzdělání lidu. Dvanáctý již rok vychází v Terstu „Naša sloga", leč list tento není psán výhradně pro lid isterský. Jinak nelze neuznati velikou jeho záslužnosť a význam.

Čitárny ve vší Istrii jsou jen čtyři — počet to zajisté skrovný.

V novějším čase byly zřízeny ústavy pro starce a stařeny a spolky vzájemně se podporující. Jest i provincionalní banka, ale i ta spočívá v rukou italských. — — —

Během dlouhých let, po staletí zanedbán jest isterský Chorvat; pozbyl svého majetku, pozbyl svobody, zapomněl svého jména, ale uchoval si jazyk a své obyčeje. Tyto dvě zřetelné známky všeho lidu přesvědčují nás, že chorvatská národnosť

v Istrii nezahynula a květ její, jakkoli vadne, že přece neuschl — že se osvěží a osvěžiti musí.

Snad již nyní — zahynouti nemusí. Že posud nezahynula, o to zásluhu mají Benátčané, již vládnouce zemi té, nechávali obyvatele ve tmách, aby nenaučili se italsky. Zůstali ve tmách, ale zůstali Chorvaty. Nyní pokračuje věc právě naopak. Chtějí osvítiti Istrany, ale činí to za drahou cenu, za jazyk. O tom pracuje protivná strana vlaská. Odpor není značný. Nepřátel je mnoho a chorvatských obránců málo. Přes to však netřeba zoufati. Chorvatská věc jest spravedliva a zbraň chorvatská čista!

Král polský Sigmund uchází se o korunu českou r. 1526.

Napsal Ant. Rezek.

Mezi asi jedenácti kandidaty, kteří po Ludvíkově smrti u Moháče ucházeli se o vládu v koruně české, byl také Sigmund, král polský. Každý z kandidatů sháněl si předkem nějaké právní nároky, a u Sigmunda nezdálo se býti o ně zle. Bylť on vlastním bratrem předposledního a strýcem posledního krále českého! A tu zlatá bulla císaře Karla IV. z r. 1348. dobře se mu hodila. Tam zajisté stojí: „Jestliže by pak z rodu, kmene, semene neb kořene králů království českého, buď mužského neb ženského pohlaví žádný řádný dědic nebyl pozůstalý, aneb jakýmkoli způsobem toto království prázdné bylo, tedy při biskupích, vejvodách, knížatech a stavích má býti volení krále.“ A nenáležel Sigmund zrovna tak k rodu, kmeni a kořeni Jagajlovskému jako oba poslední králové čeští? Tyto úvahy — ač ledacos proti správnosti jich lze namítati — to byly, jež první vážnější impuls daly ke kandidatuře o trůn český.*) Než vedle nároků právních záleželo také mnoho, ba ještě více, na osobních sympatiích u stavů zemí českých; a i v této příčině byly výhody při Sigmundovi.

S předními českými i moravskými pány za poslední doby vladaření Vladislavova a za celého panování Ludvíkova byl ve spojení nejužším; při notorické slabosti i netečnosti českého dvora zraky všech obracely se do Polska: odtud očekáváno odklizení sporů veřejných i soukromých, odtud měla přijíti náprava smutných poměrů českých za vladaření Vladislavova a Ludvíkova.**) Krištof Šidlovecký, nejvyšší kancléř království polského, měl také nejednu dobrou známosť v zemích koruny české; uměl česky a dopisoval si tak s vnukem Jiříka Poděbradského, panem Karlem knížetem Minsterberským***) a panem Zdeňkem Lvem z Rožmitála, nejvyšším purkrabím a tehdáž i všemohoucím pánem v království českém.†) Ve Slezsku a v obou Lužicích byl král Sigmund v paměti velmi vděčné z těch dob, kdy jakožto náměstek krále

*) Acta Tomiciana VIII. 254. Můj Ferd. (něm. vyd.) str. 27.
**) Palacký V. 2. 261 atd.
***) Archiv města Vratislavi B Fasc. LXX, F. 71,
†) Bližších zmínek a dokladů hojně v arch. třeboňském.

Vladislava byl správcem zemí těch (1502—1507), správcem moudrým i energickým, jehož úřadování bylo pravým dobrodiním pro země dotčené.*) Ovšem krátce před zahynutím krále Ludvíka se Sigmund se Slezany nepohodl pro náboženství; Slezané, zejména Vratislavští, přilnuli rozhodně k učení Lutherovu, kdežto Sigmund ze strachu, aby i jemu „kacířství" do země se nevloudilo, zprvu ostře domlouval Vratislavským, aby se navrátili k staré víře, a když to nic nepomohlo, zapověděl slezským kupcům vésti obchod s Polskem a tím ovšem i skrz Polsko do zemí ruských a pruských.**) Tato neshoda byla by však brzo se vyrovnala, poněvadž slezští obchodníci Polska nad míru potřebovali a byli k hojným ústupkům hotovi, jen když otevrou se hranice polské, aby oni tudy mohli vésti obchod do vzdálených zemí východních.

K tomu ke všemu družila se příbuznost kmenová i jazyková, národnosť polská, s českou ve všech zvycích, způsobech i v řeči tehdáž mnohem bližší než nyní. — A přece konec konců, Sigmundova kandidatura dopadla špatně, on nebyl roku 1526. zvolen králem českým. — Proč? Když se něco nepovede, vždy jest post festum dobrých rad a inkriminací hojně; tak tomu bylo i zde. Za příčinu porážky polské udával kníže Kazimír těšínský polskému poslovi předně Němce, kteří prý jen zase Němcům přejou, a za druhé peníze, které všechno zmohou.***) První z těchto obou příčin mám za nesprávnou z těchto příčin. Králem českým zvolen byl arcikníže rakouský Ferdinand, manžel Anny, dcery předposledního a sestry posledního krále českého. Zvolili toho Němci? Nikoli. Těch v Čechách jakožto politické strany tehdáž vůbec nebylo, a mimo to jest známo, že právě „strana vlastenecká" k Ferdinandovi nejdříve se přiklonila, poněvadž znala jeho ráznosť a pořádku milovnosť; těch vlastností bylo pak v Čechách především novému panovníkovi potřebí, měla-li země zadlužená a desorganisovaná v nový pořádek se uvésti. Strana, která v zemi byla proti Ferdinandovi, byla proti všem zahraničným kandidatům; v čele její byl nejvyšší purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitála, mocný to pán, za nímž drobná šlechta (rytířstvo) a města vesměs stála. Pan Lev mluvil o tom, že Čechové nestojí o krále cizozemce, ale o muže třeba chudého, jen když potřeby země zná, a mnoho jiných podobných k tomu řečí, ale nějaké lásky k národu nebylo v tom ani za mák. To všechno musilo býti mluveno po způsobu demagogickém, aby rytířstvo a města svého vůdce se pevně držela; ve skutečnosti pan Lev jen proto horlil proti cizozemcům, poněvadž chtěl býti v Čechách králem sám! To by ovšem nebylo bývalo nic zlého; vždyť právě

*) Grosser Laus. Denkwürdigkeiten III. 15.; Scriptores rer. Lusaticarum III. 41.; Fibiger Lutertum I. (na četných místech); Palacký V. 2. 81.

**) Pol Hemerologion Wratislawiense 3.; arch. města Vratislavi (Klose Gesch. von Breslau unter Ferd. I. rukopis fol. 8.; Neg. ecclesiastica fol. 50.; Fürstentage 163., fol 32. atd.); Kastner Archiv für Gesch. d. Bistums Breslau I. 56.

***) Acta Tomiciana VIII. 261.

šlechtický král Jiřík z Poděbrad náleží k nejskvělejším zjevům v našich dějinách. Ale pan Lev, krevně sice s Jiříkem příbuzný,*) neměl ani stínu oné mravní hodnoty v sobě, jíž král Jiří se honosil; ba naopak pan Lev byl mužem nad míru ničemným, on slabosť předešlých obou panovníků způsobem nejkřiklavějším vykořistil odíraje zemi a pokladnu státní a užívaje vysokého úřadu jediné k svému obohacení. Toť byl by býval ovšem velmi špatný domácí král! Pan Lev také poznal brzo, že pro odpor vyššího panstva nebude mu možno toužené hodnosti dosíci; i hleděl aspoň, aby hlas svůj i četné strany své co nejlépe zpeněžil. Nyní bylo na všech kandidatech českého trůnu získati nějak tohoto muže, bez něhož jednohlasnosti při volbě dosíci se nedalo; všichni se o to pokoušeli, ale nejrozhodněji Ferdinand, jehož pan Lev z dobrých příčin nejvíce nenáviděl. Pan Lev za dlouhá předešlá léta svého hospodaření nesložil žádných účtů z peněz zemských; a tudíž před Ferdinandem, ve věcech finančních přísným, měl velký respekt, obávaje se za vlády jeho věcí budoucích. Již proto měli všickni protikandidati Ferdinandovi výhodné postavení, poněvadž ne-li na přízeň k sobě aspoň na nepřízeň k nejmocnějšímu sokovi se strany pana Lva i jeho přátel mohli počítati. Této situace užívali z kandidatů knížata bavorští Vilém i Ludvík velmi znamenitě, takže až do poslední chvíle zdáli se míti vítězství pojištěné; ale král Sigmund polský tak slabě užíval všech výhod svrchu dotčených a tak málo všímal sobě příznivých pro sebe situací, že ne Němci, ale tato nerozhodnosť diplomatů polských byla příčinou nezdaru jeho. Brzo po zahynutí Ludvíkově u Moháče odbýval se v Praze sjezd nejpřednějšíchů řednikův a soudců zemských (15. září 1526.). Již zde jmenován byl král polský mezi kandidaty od některé části pánů českých samých; ale on dlouho ještě nedával o sobě sluchu. Z Varšavy sice dne 14. a 15. září rozeslal listy do Čech,**) Moravy,***) Slezska†) i Lužice,††) ale o své kandidatuře ani v nejmenším o nich nemluvil. Žádalť jenom stavy těch zemí, aby pomýšleli na prostředky, jimiž by se po porážce Ludvíkově horšímu zlu předejíti dalo a oznamuje, že sám, aby koruně české více na blízku byl, ubírá se do Krakova. Ku konci žádá za odpověď, aby prý věděl, co stavové českých zemí za nejprospěšnější uznávají, že by se v těchto těžkých časech státi mělo. Na takový list dostalo se Sigmundovi se všech stran zdvořilé odpovědi a dosť. Zatím arcikníže rakouský Ferdinand již od 10. září byl v Čechách činným s obdivuhodnou energií a chytrostí diplomatickou. Opíraje se o stranu toužící po nápravě veřejné správy Čech hned vyslal veřejně veliké poselstvo do Prahy. To došlo

*) Manželka krále Jiřího Johanna z Rožmitála byla sestrou Lva z Rožmitála, jehož synem byl Zdeněk Lev z Rožmitála.
**) Sněmy české I. 118.
***) Zemský archiv v Brně. Sněmy I. fol. 5.
†) Archiv města Vratislavi EE 3 f.
††) Archiv zhořelecký Lib. missiv. XIV. fol. 136.

sem 1. října ještě před otevřením volebního sněmu. Zde členové legace měli příležitosť podrobně seznati všechny strany mezi stavy; dle toho s nimi také jednali; vystoupili jménem svého pána 8. října před sněmovní shromáždění a když viděli, že, má-li zdařiti se jednání, záleží na získání pana Lva a jeho strany, pustili se i do toho přes všecku nepřízeň okolností. Nešetřeno slibů, úpisů ni peněz; strana vskutku vlastenecká, aby roztříštění sněmovníků zamezila, byla poslům v získání pana Lva nápomocna a téhož dne (19. října), kdy se to podařilo, vzpomněla sobě diplomacie polská osiřelého trůnu českého. Teprve 19. října — tedy čtyři dni před volbou — odeslán z Krakova list zase stavům všech zemí koruny české,*) v němž král Sigmund veřejně se ucházel o trůn český, dokládaje, že ne panovačnosť jest příčinou této snahy, ale vědomí, že koruna česká potřebuje míti králem muže zkušeného a rozumného, který mimo to vlastních zemí tolik má, že i tím může býti Čechům nápomocen. Dále sliboval zachovati Čechy při všech řádech, právech i svobodách a připomenul jim, že také nároků právních má na zemi českou. — S tímto listem jel do Prahy důvěrný jednatel krále polského, ale nebyl zde jistě dříve než 23. října. A tohoto dne již v Praze se volilo, a Ferdinand obdržev všechny hlasy stal se králem českým.

Že ještě 19. října z Krakova se posýlaly listy téhož obsahu jako do Čech také na Moravu, do Slezska i do Lužice, svědčí o tom, kterak při dvoře polském pravého stavu věci neznali. Toho dne, ba mnohem dříve, bylo již vůbec vědomo, že voliti nového krále nebudou stavové z celé koruny, než jenom stavové čeští. Proto také spolehání na stavy přivtělených zemí bylo bezvýznamné. Když pak volba v Čechách byla dokonána, mohli stavové moravští, slezští i lužičtí sebe více přáti Sigmundovi, a nebylo to nic platno: země vedlejší mohly přece velmi těžko uznati někoho jiného pánem svým, než kdo zvolen byl v království českém. Těmi slovy vskutku také stavové lužičtí králi Sigmundovi na list jeho odpověděli.

Kandidatura polská v Čechách r. 1526. nedodělala se výsledku netečností i nerozhodností; pánem této říše stal se Ferdinand rakouský proto, že nejvíce práce, pilnosti, obezřelosti i závazkův učinil, aby koruny české dosáhl.

*) Arch. města Vratislavi EE 3e. Arch. zhořelecký lib. missiv. XIV. fol. 156. Acta Tomiciana VIII. 255. Zde datum schází.

Literarní ruch v Chorvatsku r. 1880.

Napsal Josef Kouble.

Podávaje tuto zprávu o literarním ruchu Chorvatů za rok minulý, netajím se tím, že by se o literatuře jejich zvlášť ani jednati nemělo, ježto ona úzce souvisí, zejména v části vědecké, s literaturou Srbův; abychom však přehled sobě usnadnili, jednak pak, abychom důkladněji vnikli do činnosti literarní Chorvatů samých, podnikneme dnes pouze výlet do omladlým životem kypící květnice, kterouž vzdělali národu chorvatskému sokolové vavřínů nesmrtných si dobyvší: Petr Preradović, Ivan Mažuranić, Stanko Vraz, L. Vukotinović, Ivan Trnski, M. Bogović a jiná zvučná jména pěvců národních, kterým podařilo se hýbati nejtajnějšími strunami srdce národa. A k těmto věštcům národním připojilo se mohutné číslo mužův učenců, kteří se zápalem a neúmornou pílí pomáhají budovati stavbu nám nejsvětější — naši slovanskou vědu.

Hned jak vstoupíme v libý ten sad, mile nás překvapí, že pracuje se ne ledabylo, ale systematicky, že činnosť národní je organisována, že pracuje se stejnoměrně, a jeví-li se ještě tu onde nelad, neb zeje-li na některých stranách prázdnota — tož tím vinny jsou ještě neblahé poměry politické, následky duchovní poroby, z níž plodí se netečnosť a nedbalosť. Povážíme-li, jak malý jest národ chorvatský, jak skrovné jsou jeho prostředky hmotné, s jakou netečností má ještě bojovati v Dalmacii, Slavonii, Istrii a jinde, nemluvě ani o Bosně — musíme se diviti té vzorné v každém ohledu činnosti a té energii za poměrů, v jakých by mnohý jiný národ položil ruce v klín, třebas se těšil akademii i vysokému učení svému.

Ovšem není literatura chorvatská ještě vyvinuta tak, aby se světové důležitosti těšila; přece však dobyla si mnohými plody svými úcty a pozornosti netoliko u ostatních Slovanů, nýbrž i v daleké cizině. Byla by to dosti slušná řada básnických plodů chorvatských, jež převedeny byly v cizí jazyky, kdybychom je přesně vyčísti chtěli a mohli, ano jest dosti i vědeckých prací chorvatských, jež si cizina pro důležitosť jejich osvojila a je s velikou chválou přijala.

*

Ovšem mnoho ještě schází literatuře chorvatské, obzvláště v tom ohledu, pokud literatura ta má býti vychovatelkou té třídy národa, která vyššími náukami ještě osvícena není a která nejčetnější kontingent tvoří. Ostatně nedá se popříti, že literatura nyní pevně stojí ve fasi střízlivosti a vážné práce: dilettantismu není v žádném oboru; počet spisovatelů byť i nenáhle se množí a kritika je dosti přísna. I počet knih i vnitřní hodnota jejich den za dnem roste.

Do r. 1848. skoro na prstech bylo lze vyčísti knihy chorvatské, jež během jednoho roku vyšly. Od r. 1850.—60. vycházelo průměrem do roka 20—30 knih. Po roce 1860., zvláště pak po roce 1867. jeví se znamenitý pokrok, ježto se literatura počíná zbavovati názorů dilettantských, a nastupuje doba střízlivé činnosti i přísné dělení jednotlivých oborů. Tu vynikají obzvláště různé literarní spolky: akademie, Matice, družstvo Jeronymské atd. Nelze popírati, že literarní a vědecké závody chorvatské rozvinuly tak ohromnou činnosť a projevily tak velice vážnou snahu i praktický smysl, že jim ani cizinec a nepřítel uznání odepříti nemůže. Publikace akademie, spisy Matice, akademický Slovník, Kuhačovy sbírky nápěvův a jiná důležitá díla budí v soukmenovcích slovanských bezděky úctu a vážnosť před tímto malým národem a musí buditi ji v celém světě. — Zdá se nám, že národ tak duševně čilý, který přináší i hmotné oběti veliké ku prospěchu literatury, tohoto nejpřirozenějšího projevu duševního života, může se směle dívati do budoucnosti, neboť bude-li se takto duševně sesilovati uvnitř ve svém užším domově, zajisté magnetickou silou přitáhne k sobě i nejbližší pokrevence své. — Národ chorvatský povahou svou i polohou své vlasti na rozhraní východu a západu tu výhodu a ten osud má, že i sám ze sebe mnoho dovede, i co rozhranník přerůzných živlů národních neustále s kontrasty a protivami se stýká, jimž buď vítězně odolává neb se podrobuje; kromě toho není Chorvatům nesnadno, poznati vědění a snažení sousedů svých na severu i západu.

Celkem jest nám i v naší roční rozvaze zaznamenati některé momenty, jež ukazují k tomu, že život literarní jest svěží a bujarý. Hledíce k vnitřnímu životu, jenž v plodech jednotlivých vane, spatřujeme, že je to hlavně cit národního sebevědomí, jenž jako tajemný oheň s velikým žárem plane. Vědomí národního sebeurčení zakořenilo se tak pevně do veřejného i soukromého života, že národnosť chorvatská nyní mnohem silněji všechny útoky zmařiti dovede než dříve. A zajisté zaujímá jazyk chorvatský v monarchii rakouské nyní de facto znamenitější místo než ku př. náš český, ozývaje se ve všech sborech a úřadech co řeč státní. Dnes je v Chorvatsku na 2000 národních, 30 středních škol a jedna universita, kde se přednáší jen chorvatsky. Mnoho kulturních závodů: museum, biblioteky, divadlo, galerie obrazů, hudební závod, universita, akademie, různé literarní a vědecké jednoty atd. vše to hlasitě promlouvá a nad jiné výmluvným je svědkem kulturního pokroku Chorvatů.

Vnitřní povaha literarních plodů jest odleskem povahy různých krajů, kde chorvatský živel panuje, a též odleskem okolnosti, v jakých se Chorvati se sousedy svými nalézají. Chorvaté jsou tak šťastni, že země jejich v malém má množství přírodních zjevů, jež pouze po různu i ve velikých zemích se vyskytují. Jak rádi by byli na příklad Němci, kdyby v písemnictví svém mohli se obohatiti velikolepými zjevy bujného, jižního života? Oni musí putovati „in das Land, wo die Citronen wachsen", chtějí-li tomu, aby plody jejich dýchaly čilejším, svobodnějším životem. Kdo z nich jen doma a doma píše, zůstane abstraktním, jako jsou i abstraktní světnice, v nichž si pomocí psaných, mrtvých líčení vypodobuje obrazy mluvící přírody. — Různotvárnosť krajin chorvatských činí i literarní plody co do ducha jejich valně rozdílnými. Tak dalmatští básníci, kteří vidí lepotvárnou přírodu, moře a znamenité zjevy přírodní, různí se velmi od básníků z nížin chorvatských. Kromě toho i sousedstvo různé duševní činnosti rozmanitě se dojímá. Cizí národové obklopují Chorvaty se všech stran a mnohý jim až do srdce se vtírá. Vlach, Němec, Turek, Maďar, Albán — ti všickni působili a působí částečně dosud na rozvoj ducha národního. Jen z tohoto vzájemného styku můžeme si mnohé výjevy z kulturního života Chorvatů dokonale vysvětliti.

Dle schopností a dle okolností zajisté možno doufati, že písemnictví chorvatské bude čilé a všestranné, zvláště uvážíme-li, že národ chorvatský aspoň z největší části v nejbližší budoucnosti i politicky sjednocen bude. Posavadní aspoň úspěchy literarní jsou nám zárukou, že národ chorvatský vědom si je svého nikoli snadného úkolu v Jihoslovanstvu a že plní tuto svou svatou povinnosť čestně. —

Především musíme vylíčiti činnosť nejznamenitějšího spolku literarního, totiž „Matice chorvatské", která i tohoto roku dokázala, že jest vedle „Akademie jihoslovanské" nejvydatnějším zřídlem duševního ruchu v Chorvatsku. Publikace její sice valně se opozdily pro osudné zemětřesení ze dne 9. prosince, jímž i ostatní podniky literarní škodu vzaly, než sedmero knih Matičiných, jež členům rozeslány, rozmnožily opětně krásnou pověsť a přízeň v národě. — Pravým drahokamem je přeskvělou úpravou vynikající kniha „Vybrané básně Stanka Vraze". Vydáním tímto „Matice" nejkrásněji oslavila sedmdesátiletou památku narození tohoto nadšeného pěvce v pravém slova smyslu národního a nejpřednějšího buditele slovanské ideje na jihu, jehož bychom troufali si nazvati „chorvatským Kollárem". Tuto nádherně vypravenou knihu, která je pravým skvostem chorvatské literatury, rozeslala „Matice" v 6000 exemplářích i do těch nejodlehlejších chýžek v těch nejzapomenutějších krajích chorvatských, jím ona prolomila duševně valy turecké a vlaské, jež národ dělily v Bosně, Dalmacii a Istrii od sourodých bratří v Chorvatsku, šiříc všude upřímnou lásku nejen ku písemnictví národnímu než i lásku k společné vlasti a k ideji slovanské jednoty.

Starší vydání Vrazových spisů byla již dávno rozebrána, takže z oběhu úplně vymizela a ryzí tento básník národní obzvláště mladé generaci chorvatské téměř zůstal neznámým. Proto vykonala „Matice“ skutek velmi záslužný, vybravši výbor básní jeho horoucím patriotismem nadšených, pravé perly jeho poesie, ku kterým dodal znamenitý aesthetik chorvatský prof. Marković důkladnou a překrásnou aesthetickou studii o dílech Vrazových a životopis se vzácnou pílí sestavený, kteréž obě práce nemají v literatuře chorvatské sobě rovné. Básník Marković, jenž i Preradovića a „Čengić-agu“ nám krásně osvětlil, podává nám básníka Vraze tak, že naň patříme zcela jinak než druhdy, že naň patříme s opravdovou chloubou litujíce jediné toho, že skvělá jeho poesie není stlumočena hlaholem českým. Naše „Poesie světová“ vykonala by zajisté jen svou povinnosť, kdyby našemu obecenstvu v českém rouchu podala Vraze tak, jak jej „Matice“ svému národu odevzdala; byl by zajisté se stejnou láskou přivítán! *)

Další kniha „Matice“ z oboru krásné literatury jest: J. Jurkoviće „Vybrané povídky“, svazek I., obsahující sedm menších novel tohoto u Chorvatů velmi oblíbeného autora. Známe Jurkoviće již z I. dílu humoristického jeho sebraných spisů (r. 1862.), z přečetných jeho prací novellistických, uveřejněných v časopisech, jakož i dvěma rozmilými povídkami „Darinka i Milenko“ a „Tri lipe“. Z nyní vyšlých úplně nová je „Vesnični mecenášové“; ostatní tištěny byly již ve „Vienci“. Ve všech novellách Jurkovićových mile obráží se svěží, přirozený humor spisovatelův, jenž plynným, lehkým a jasným slohem, jakož i výtečnou formou vypravování stává se tím zajímavějším. — Třetí kniha „Matice“ seznamuje obecenstvo chorvatské s novou hvězdou v belletrii polské — s Henrykem Sienkiewiczem (Litwos), jehož některé novelly též do češtiny přeloženy. Spisovatel ten jest ještě velmi mlád, ale v polské belletristice zaujímá dnes jedno z prvých míst. „Hania“ zove se román jeho, který J. E. Tomić plynnou chorvatštinou přetlumočil. Místo přislíbeného románu „Zavjet“ nadaného belletristy Ferd. Beciće a Danilevského „Pionérů východu“ vydala „Matice“ výtečný a bezúhonný převod Puškinova „Evgenija Oněgina“ od Ivana Trnského.

Ostatní díla „Matice“ jsou směru poučného. Jsou to: dra. B. Lorkoviće „Rozmluvy o národním hospodářství“, M. Kišpatiće „Obrazy z geologie“ a C. Cantu-a „Buon senso e buon cuore“.

Nejmodernější věda — národní hospodářství — je v chorvatské literatuře dosud popelkou, čímž dílo Lorkovićovo nabývá tím větší důležitosti. Je to přepracované pro chorvatský národ

*) Právě vyšel spis v Praze: „Stanko Vraz. Jeho život, poesie a působení slovanské“. Dle originalu chorvatského dra. Fr. Markoviće vydaného „Maticí chorvatskou“ v Záhřebě přeložil a sepsal Josef Kouble. (Veškeren výnos obětuje se Národnímu divadlu v Praze.) Red.

J. J. Rapetovo „Manuel de morale et d'économie politique", jehož české spracování svého času též v naši „Matici lidu" vyšlo prací prof. E. Jonáka. Ve Francii vzbudilo zasloužený obdiv a obdrželo od francouzské akademie r. 1854. cenu 10.000 franků. Ostatně je L. tak důkladně přepracoval a k chorvatským poměrům přizpůsobil, že se může pokládati téměř samostatným dílem, což i „Matice" na jevo dala vyznamenavši je cenou hraběte Draškoviće. Spisovatel velmi obratně dovedl četné zvláštní poměry domácí do díla vplésti, zvláště pak poučné jsou rozpravy o dskách zemských a „zádruhách", jež velmi vhodně vřaděny do úvahy o svobodě majetku. Forma jmenovitě ve výpravné části spisu je velmi dokonalá a co do obsahu je dílo jasným a velmi přístupným kompendiem ethiky, sociologie a národní oekonomie, což bylo hlavním účelem spisovatelovým.

Druhým popularně vědeckým dílem jsou M. Kišpatiće „Obrazy z geologie", osvědčeného již spisovatele v oboru přírodozpytu. Není to přísně vědecká, systematická příručnice geologie, nýbrž spisovatel snaží se ve 14 oddílech svým čtenářům pevné resultaty geologického badání snadným způsobem vyličiti; články ty jsou každý pro sebe odděleným celkem, jsou však uspořádány tak, že všecky pospolu tvoří zaokrouhlený a zajímavý obraz celé dnešní geologie. Sloh a mluva je lahodná a jasná a v text pojato 66 zdařilých illustrací. I tímto dílem vyplnila „Matice" mezeru v přírodopisné literatuře chorvatské pro střední vrstvy národa. Konečně vydala „Matice" výbornou mravoslovnou knihu pro lid zvolivši k tomu dílo věhlasného spisovatele vlaského Cezara Cantu-a „Zdrav razum i pošteno srdce" (buon senso e buon cuore), jež u Vlachů s nadšením bylo přijato a v desíti letech patnáctera vydání se dožilo. Knihu tuto prostonárodním způsobem spracoval Ivan Despot pro lid chorvatský, a táž poctěna byla cenou z fondu hraběte Draškoviće. Přístupným slohem dialogickým pojednáno tu o nejdůležitějších otázkách lidského života a jasně rozbírají se psychologické a ethické záhady celkem v 76 statích. Tím zajisté „Matice" prokázala národu svému velikou službu podavši mu do rukou knihu, která nejvznešenější zásady víry, náuku o státě a vzájemných poměrech lidské společnosti prostým a ušlechtilým způsobem uvažuje.

Těchto sedmero knih rozeslala „Matice" v chorvatský svět v 36.000 výtiscích! Kromě toho měly býti ještě vydány T. Smičiklase „Dějiny chorvatské" a sice díl I. od nejstarší doby až do r. 1526.; díl II., jak známo, vyšel již r. 1879. nákladem „Matice", a sáhá až do r. 1848. Smičiklasovy „Dějiny" byly přijaty s velikou chválou a obecenstvo dychtivě čeká na vydání I. dílu. Jeť to prvé soustavné vypsání dějin chorvatských, založené na kritických studiích přečetných badatelů v oboru historie chorvatské, jakož i autora samého.

„Matice zajisté vydáním „Dějin" vykonala dílo v pravdě vlastenecké, podavši národu spis do rukou, ze kterého bude čer-

pati moc i sílu pro úspěšnou vlasteneckou práci a útěchu pro budoucnosť své země i národa.

Všecka díla „Matice“ vynikají vnitřní dokonalostí a úpravou velmi elegantní, což ovšem umožňuje jen hojný počet členstva, jenž obnáší as 5000. Zajímavý je úkaz, s jakou rychlostí přibývá členů rok od roku, takže se „Matice“ tak ohromného účastenství ani nenadála. Z uveřejněného seznamu členů se objevilo, že i Dalmacie a Istrie horlivě ji podporují, ano Bosna vykázala členů 150! Podivně vyjímá se však úplná chladnosť Čechů. Facta loquuntur!

Jak jinak to dopadalo v těch starých nadšených a poetických dobách, když Vraz vydával „Kolo“, aneb i později Rački a Jagić přísně vědecký sborník „Književnik“. Co tu bylo z Čech předplatitelů!

Při této příležitosti zmíniti se musíme ještě o záslužném podniku „Matice“, totiž o sbírání národních písní. Ohromný materiál je již nakupen a ještě stále docházejí „Matice“ vydatné zásylky v úžasném počtu a to mnohdy z krajů, kde toto kvítí národního básnictví posud málo neb nic sebráno nebylo. Prvý svazek Matičina sborníku vyjde teprv během budoucího roku.

A tím vším není ještě vyčerpána bohatá činnosť tohoto spolku, zejména pokud jevila se v kritisování podaných prací v příčině vypsání cen atd. To však vyličovati není nám tuto účelem. — My radujeme se této plodné činnosti „Matice“, jež zajisté vniká do všech vrstev národa a bude vždy mocnou pobudkou k vážné a plodné práci duchovní.*)

Nakreslivše takto činnosť „Matice“ projdeme nyní soustavně všecky důležitější literarní zjevy jednotlivé dle oborův a promluvíme později o činnosti ostatních literarních a učených jednot. Vracejíce se především k písemnictví krásnému promluvíme nejprve o plodech básnických. — Nedá se upříti, že básnické literatuře, jmenovitě v nejnovější době valně se nedaří. Mnozí a to výteční básníci umlkli neuveřejňujíce nijakých plodův ani v listech ani o sobě, mladší pak dorost vystupuje nejčastěji jen v časopisech a almanaších. Důvody toho jsou as mnohé. V první době probuzení a později měly plody literarní více vzletu básnického, v nynější pak mají více positivného základu a obsahu, v první době nalézáme více slov, v nynější více myšlének; čili druhdy mělo převahu básnictví, nyní prosa. Kromě toho národní pýcha a uvědomění činí vždy větší a větší požadavky i na básnickou literatura, čímž se netoliko podněcuje, ale i odstrašuje činnosť jmenovitě mladých spisovatelů. — Tím radostněji vítáme zjevy, které loni na Parnassu chorvatském se objevily, jako sbírku „Básní Ivana Zahara“, jenž pravou kytici ozdobil básnickou literaturu chorvatskou, dále v tisku se nalézající sebrané spisy

*) Od r. 1877.—81. rozeslala „Matice“ na 100.000 knih, a jmění její, které r. 1878. obnášelo 20.000 zl., vzrostlo nyní na 46.000 zl.; roční příspěvek obnáší toliko 3 zl.!

† Lavoslava Vukeliće a konečně překrásný epos Markovićův „Kohan a Vlasta" i prvou sbírku básní Gavrila Manojloviće „Mladi dani Veljkovi". — Soubor krásných veršů Zaharových zůstavuje v duši čtoucího mocný dojem. Zahar je pravý básník, idea, forma, obrazy, jazyk a hluboký cit, jenž plápolá v zdravé jeho poesii, důkazem jsou posvěceného básníka. Plody jeho nejvíce jsou lyrické a i v epických básních proniká živel lyrický. G. Manojlović krásně otevřel svou dráhu básnickou obsáhlou sbírkou básní (672 str.), jež jsou věrným zrcadlem dosavadního žití nadšeného, mladého poety. V prvé části „Čeznuće" mladé dny jeho vyplňuje láska a domovina, jakož i nezdolný pud k poesii, k povolání básnickému; v druhé „Tuga" vyniká veliká síla básnická ve formě uhlazené, v třetí „Spominanje" jsou rozkošné písně milostné, a čtvrtá „Preporod" značí se samorostlou, zcela individualní poesií, jejíž pěkným příkladem je báseň „Što-li tražim?" Básně páté části „Kosovsko talasanje" vzniknuvší podnětem poslední války Černé Hory, Srbska a Ruska proti Turkům, jsou obsahu vlasteneckého. Nejvíce nás dojal oddíl šestý nesoucí název „Vojna", jejž pochopí nejlépe ten, kdo podobných dojmů zažil. M. súčastniv se války bosenské co záložní důstojník u známého pluku Leopoldovců, básnicky nám vylíčil celý průběh svých příhod a dojmův od rozloučení se s domovem až k šťastnému návratu. Hrozné sceny válečné mísí se v krásných kontrastech se scenami poklidu, s momenty upomínek na domov, milenku atd. Jasný, hluboký básnický duch při všech krocích básníka se jeví. I uprostřed bitvy — kde i nejsrdnatějšího projímá chmurný pocit vážného okamžiku — náš básník osnuje v duchu nejkrásnější báseň („Šesti septembra")! — V sedmé části „Lirini treptaji" krásnými romancemi a básněmi uhlazeného slohu i verše ukončují sbírku, která je živým obrazem, opravdovým odleskem mladého krásného života.

Mezi nejlepší básnické plody chorvatské literatury náleží bez odporu Františka Markoviće epická báseň „Kohan a Vlasta", jež vyšla loni v přepracovaném a doplněném vydání; prvé vyšlé v Oseku r. 1868. již dávno bylo rozebráno. Nemůžeme se pouštěti do rozboru této plné, skvělé poesie, jež pramen svůj béře z prastarých, mlhou smutnou zastřených dějin slovanských, podotýkáme jen tolik, že důstojně se řadí ku Kollárovým, ze stejného ponuku vyšlým znělkám „Slávy dcery", k chmurné Jurčićově tragoedii „Tugomir", a že co do tragiky děje, úchvatné síly ideji a mocného vzletu dikce směle měřiti se může s pravzorem svým „Čengić-agou".

Též zmíniti se musíme o básních poety samouka Filipa Šafara, jež loni pod jménem „Samoniklice" spatřily svět; pro jich jasnosť, lehkou formu a neumělkovanosť zvláště mládeži lze je odporučiti; ostatně ovšem mají význam podřízený.

Celkem nezjevilo se mnoho plodů v poesii a též v dramatickém básnictví loňský rok zůstal za jinými. Mnoho však zůstalo prací a sbírek netištěných, mnohá dramata a divadla provozo-

aneb báseň „Prvo poznanstvo", nepomyslíme, že to nejsou písně prostonárodní. Nejznamenitější plod jeho, epická báseň „Osvetnici" jest vedle Mažuranićovy „Čengić-agy" svého druhu jediná v chorvatské literatuře, ovšem nedosáhla té umělecké výše a dokonalosti; ostatně se básně tyto vyznamenávají čistou, prostonárodnímu básnictví přirozenou krásou, a když už nestává Homera, jenž by oslavil Marka Kraljeviće, Lazara aneb Miloše, to máme zde jakousi náhradu v básních, opěvujících „Obrenova" a „Luku Vukaloviće": tak se nazývají totiž prvé dva díly „Osvetniků", kteréž a ostatní dva zpěvy dosud vyšlé nevíže jináče nic než stejná základní myšlénka, totiž vítězství aneb lépe pomsta křesťanství a svatého kříže proti pohanským Turkům. Je to tedy jedno dílo, které sestává z více písní junáckých vniterně tak souvisících, asi jako jednotlivé části „Čengić-agy", aneb jako v Iliadě, t. j. spojení jest tak volné, že se jednotlivé zpěvy snadno samy o sobě čísti mohou, jako jednotlivé episody. Duch těch zpěvů jest veskrz národní, ano kde to možno, krásou i nad tohoto vyniká, ač tu a tam básník není prost malého affektování.

Prvý díl „Obrenov" vyšel r. 1861. a opěvuje v šesti zpěvích historickou událosť z r. 1857.; druhý „Luka Vukalović i boj na Grahovu g. 1858" vyšlý r. 1862. líčí nám mistrně boje tohoto jihoslovanského Garibaldiho v sedmi zpěvích. Třetí díl z r. 1863. nese název: „Boj turski i crnogorski", v němž krásně se popisuje způsob válčení sokolů černohorských, jakož vůbec ze všech zpěvů Martićových seznáme nejlépe udatné junáky jihoslovanské. Čtvrtý díl líčící osudy dvou bosenských hajduků vyšel teprve r. 1877. pod jménem „Kiko i Zelić" v Oseku redakcí prof. V. Korajce, jenž k němu mnohé poznámky přičinil. Co obsahuje pátý, poslední díl, není nám ještě známo, liší se však od ostatních tím, že je rýmován. Ve čtyrech dotčených zpěvích představuje nám básník věrným, plastickým a úchvatným líčením mohutný obraz dějin bosenského lidu, jejž tu seznáváme tak dokonale do všech podrobností, všecky jeho tužby, jeho boje, krásné mravy i slabosti, žalosti a radosti, jak to jen péro básníka-věštce, jenž z národa toho vyšel a do nejtajnějších hlubin srdce jeho vnikl, nám vyličiti mohlo. —

Překročili jsme tímto rámec našeho článku, avšak chtěli jsme tak dílem pozornosť čtenářovu obrátiti na tyto důležité zjevy v literatuře chorvatské, jednak ukázati, že tvořivosť či produkce básnická není v skutečnosti tak slaba, jak by se pouze z tištěných knih souditi dalo. — Mnoho pěkných básnických plodův uloženo je v obou belletristických listech chorvatských, záhřebském „Vienci" a dubrovnickém „Slovinci". V onom nalézáme již osvědčené mladé básníky Jiřího Arnolda, A. Harambašiće, A. Palmoviće a mnoho jiných i starších, jako Tomiće, Šenou, Pretočkého atd. Pilným přispěvatelem byl † Richard Jorgovanić (Flieder), mladý, nadaný básník lyrický, jehož plody opravňovaly k nejkrásnějším nadějím; překrásná báseň jeho „Domo-

vini“ zajisté dojímati bude na věky každé srdce vlastenecké. Taktéž pracoval s úspěchem na poli belletristiky uveřejniv celou řadu zdařilých novell ve „Vienci“, almanachu „Hrvatski dom“ a ve feuilletonech mnohých denníků. Všecky vynikají původností, umělým provedením a ostrou charakteristikou osob. Pravé básnické nadání, živá fantasie a plastičnosť zdobí spisy tohoto mladého básníka, jenž ač po celý život nezhojitelným neduhem stižen, přece ku podivu plodným byl.

Též „Slovinac“ přinesl mimo hojný počet nových písní prostonárodních umělé básně od A. Kazali, M. Bana, J. Sundečiće, V. Vuletiće, T. Oraovca a jiných.

I ten nejtěžší druh básnictví, totiž dramatický, vykazuje několik plodů tiskem vydaných, jichž by ovšem mnohem více bylo, kdybychom jmenovali i ty, které byly pouze na divadle provedeny. Nejznamenitějším zjevem zdá se nám býti tragoedie v pěti aktech „Marojica Kaboga“ slavného dalmatského básníka Matije Bana, který veliké nadání osvědčil zvláště v oboru dramatickém. Připomínáme zde jen r. 1851. vydanou tragoedii „Mejrimu“, která mu rázem dobyla popularnosti. Tentokráte obral si za látku veletragickou historickou událosť, osudnou záhubu „slovanských Athén“ — Dubrovníka z r. 1667. a řadí se toto drama k nejlepším pracím jeho toho druhu. Taktéž napsal novou tragoedii „Ivan Hus“, která však tiskem nevyšla. Prve jmenovaná tragoedie vytištěna je v „Slovinci“ a VI. knize národní biblioteky v Dubrovníce. — Na konkurs vypsaný zemskou vládou chorvatskou zasláno dramatických prací šestero, z nichž dobylo palmy národní drama ve čtyřech jednáních E. Tomiće „Baron Franjo Trenk“, jež s velikým úspěchem provedeno; obsah tohoto dramatu historického čerpán je z národního života a střediskem je popularní osoba barona Trenka. Obšírně ocenil všecky podané práce prof. Fr. Marković ve „Vienci“. — Z novinek na záhřebském divadle provozovaných jmenujeme ještě veselohru ve třech aktech „Pagat ultimo“ od Julia Šenoy, bratra známého novellisty chorvatského; pak činohru „Dva Leopoldovci“ od N. Milana, kteréž oba kusy přijaty příznivě.

Z převodů tištěných jmenujeme veselohru H. Litrova „Xantippa“, již přeložil J. Fiamin mistrně; V. Alfieria tragoedii „Orest“ od S. Buzoliće a velmi krásný překlad S. F. Miroslaviće Alfierovy „Meropy“, vydaný ve Splitu. Pozorujeme vůbec, že Dalmatinci s velikým zalíbením převádějí klassická dramata a to se zdarem, věnujíce překladům co do formy i jazyka té péče, jaké klassický original zasluhuje. Na tom poli již dříve vynikl Sundečić, přeloživ mistrně Alfieriho „Saula“, pak Svilović a též Deželić převodem Pellikova „Tomáše Mora“. Méně šťastný byl Spiro Dimitrović v překladu Schillera a Shakespeara. — Jeden z nejvýtečnějších básníků dnešní Dalmacie P. Antun Kazali uveřejnil v „Slovinci“ tragoedii Shakespearovu „Julius Caesar“, kterou již od r. 1853. v rukopise choval; touže tragoedii přeložil a vydal r. 1860. S. Dimitrović, ovšem ne s takým zdarem. Velmi

mnoho klassických převodů chová Kazali v rukopise, tak Shakespearova „Krále Leara“, Byronova „Manfreda“ a „Sardanapala“ a mimo to Homerovu „Iliadu“ celou, jejíž některé ukázky vyšly v programmech gymnasialních. — Zajímavy jsou dva otisky rukopisů dubrovnických z 18. věku ve „Slovinci“; jsou to překlady veseloher Moliérových „Le bourgeois gentilhomme“ (Ilija Kuljaš) a „Le mariage forcè“ (Ženidba usilovana), jež poslední podporovatel slovanského divadla v Dubrovníce, Marino Tudisić, sepsal, snaže se zvláště Moliérovým komoediím proklestiti cestu na jeviště dubrovnické.

Vedle plodů nejnovější literatury vydávají se ještě stále starší práce, tak jihoslovanská akademie vydala loni XI. knihu „starých spisovatelů“, v níž se nalézají básně Dubrovčanů M. Bunića, Maroja a Horacia Mažibradića a M. Burešića. Vydání to pořízeno dle rukopisův a životopisy básníků sepsány od Račkého. Jmenovaní básníci náležejí periodě před-Gundulićově, a sice XVI. věku, O. Mažibradić počátku XVII. století; básně jejich nebyly dosud nikde tištěny. Z obsahu vytýkáme drama „Jokastu“ od Bunića, jež vyniká výtečným, uhlazeným dubrovnickým jazykem jmenovitě v prologu, a z ostatních básní „Pastýřské zpěvy“ H. Mažibradića, z nichž některé spadají k nejkrásnějším básnickým plodům dubrovnickým toho druhu. Akademie pilně vydává tyto již v zapomenutí upadlé poklady staršího básnictví chorvatského, čímž ovšem dosahuje vedle jiných i toho účelu, že konečně bude lze pomýšleti na přesné a požadavkům vědy vyhovující dějiny literatury chorvatské.

Celkem se v básnictví umělém nezjevilo mnoho plodův, ale jest mezi nimi takových, jakýmiž by se každá literatura honositi mohla. Ostatně poesie umělá má ještě stále na jihu slovanském nezdolného soupeře v poesii prostonárodní, v poesii lidu, jemuž náleží bez odporu palma vítězství. Prostonárodní poesie a tradicionalní literatura vůbec obohacuje se možno říci co rok nějakým novým, vzácným příspěvkem, novými důležitými sbírkami.

Každému zajisté u nás jest již povědoma světoznámá a epochalní sbírka Fr. Kuhače „Jihoslovanské národní písně“ s nápěvy. Loni vyšly čtyry svazky III. knihy a vydání IV. knihy je zabezpečeno, kdežto V. knihu sběratel sám ještě se neodvažuje slibovati, anť měl ku konci r. 1880. pouze 300 předplatitelů! Kdyby nebylo podpory zemské vlády a biskupa Štrosmayera, zůstalo by dílo to zajisté nedotiskem: tak slabé je účastenství jmenovitě se strany ostatního slovanského světa! Kuhač odvolává se proto netoliko na vlastenectví krajanů svých, nýbrž i ostatních Slovanův, aby monumentalní dílo toto ku cti jména slovanského zdárně dokončiti mohl. Této podpory všeobecné zasluhoval by on plnou měrou, ježto sám po 12 let téměř po všech jihoslovanských krajích, od vesnice k vesnici, od města k městu putuje sebíral ten mohutný material a upravoval ve sbírku, jejíž dalekosáhlý význam a neocenitelná důležitosť nejen pro umění hudební,

a to hudbu slovanskou, než i pro vědu, a to kulturní historii i mluvozpyt vždy víc a více na jevo vystupuje. Zajisté nezůstane Kuhačovo dílo bez zdárného vlivu na rozvoj slovanské hudby, která jako umělá poesie nikterak nemůže se obejíti bez ducha národního, jenž ve zpěvích lidu se jeví, nemá-li jinak postrádati národního, samorostlého rázu. Avšak i historii a jazykovědě důležita je ta sbírka. Jsouť hudba i zpěv se životem slovanského kmene tak úzce spojeny, že jsou vydatnou pomůckou při zpytování dějin a kultury starých Slovanů. Bez důkladné známosti melodií národních písní slovanských nedá se naprosto bezpečně souditi o přízvuku, rhytmu a melodii jazyka, ba ani o jeho fonetickém pravopise, nerci-li všem těm věcem vymeziti dokonalý zákon.

Celá sbírka bude sestávati as ze 1700—2000 prostonárodních písní a je rozvržena v písně milostné a lyrické, svatební, žertovné, pijácké a písně, které se k tanci a ku hrám zpívají, písně při přástvě, při žních, ukolébavky a písně dětské, koledy, svatodušní písně, k sv. Ivanu a písně nábožné i různého obsahu; dále v písně junácké, žebrácké, poutnické, válečné a vlastenecké. Každý taký oddíl rozděluje se po nápěvích v tři doby: v písně nové, střední a staré doby. V každém svazku nalézáme písně z nejrůznějších krajů jihoslovanských, z Chorvatska, Slavonie, Srěmu, Vojenské Hranice, Bačky, Banátu, Srbska, Bulharska, Bosny, Hercegoviny, Černé Hory, Dalmacie, z dalmatských ostrovů, z chorv. Přímoří, Istrie, Mezimuří, Krajiny, Korutan, Štýrska a západních Uher.

Nebude as zbytkem, zmíníme-li se zde o podobném monumentalním díle polském Oskara Kolberga: „Lud. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce“ (Warszawa i Kraków 1856, 1865, 1867, 1869, 1871, 1874 atd.) a o díle ruském, které počalo vycházeti r. 1879. v Moskvě péčí J. N. Maljgunova „Ruskija pěsni neposredstvenno s golosov naroda zapisannyja i s objasnenijami izdannyja. Na základě takovýchto úplných sborníků bude zajisté umožněno srovnávací studium slovanské hudby.

V třetí loni vyšlé knize Kuhačových popěvků nalézá se pokračování písní milostných z nejrůznějších krajů jihoslovanských a z rozdílných i nejstarších dob, čímž se ukončuje jeden z hlavních oddílů sbírky. Ve 3. a 4. svazku téže knihy nalézáme: „Hry odrostlé mládeže“, „Písně ku kolu“ a „Plesy čili tance“. Interessantní jsou „Pjesme uz kolo“, k nimž dodán vždy důkladný popis tohoto tance národního, jak u rozličných Jihoslovanů se provádí; vůbec důležito je, že Kuhač neuvádí pouze noty a text písní, nýbrž všude dokládá přehojný kritický, kulturně historický komentář, jenž vnitřní cenu nákladného díla ovšem daleko zvětšuje. Všestrannosť, mravenčí píle a horlivosť, jakož i vzácná známosť národa jest u Kuhače neobyčejna, v kteréž příčině není mu

snad rovna, i doufáme, že se mu podaří ukončiti dílo, které bude nejznamenitější sbírkou slovanskou toho druhu.*)

Potěšitelným zjevem je dosti obsažná sbírka „národních písní chorvatských“ z Istrie a Kvarnerských ostrovů, jež vyšla v Terstu podporou „Matice“. Na obranu chorvatského národa v Istrii napsal loni jistý vynikající vlastenec výtečnou rozpravu, která pobíjí vítězně útoky vlaské a o níž později promluvíme; nám zdá se však, že tato sbírka jest tou nejkrásnější apologií živlu slovanského v Istrii; každá píseň výmluvným je svědkem starobylosti a duševní převahy Slovanů nad Vlachy tamějšími, hřímavě volá, že ještě podnes milují svůj jazyk zpívajíce písně v žalostech i radostech svých. V Istrii je množství Chorvatů (čakavských), o jichž probuzení tamější list „Naša Sloga“ vším úsilím pečuje a to se zdarem. Nás pak zajímají písně jejich zvláště proto, že pocházejí z krajů tak již zapomenutých a vlivu cizinstva po věky tak vystavených, že s podivením pohlížíme na bujarý, slovanský ráz těch písní, jež nijak se neliší od ostatních jihoslovanských. Důkladnou rozpravu o této sbírce podal J. Milčetić ve „Vienci“ č. 32.—34., kamž laskavého čtenáře odkazujeme. — Třebas by nyní podobné sbírky již nenaplňovaly úžasem svět, tož přece národní poesie nepozbývá své ohromné ceny kulturně historické, jazykové a literarně aesthetické. Největším sborníkem bude zajisté vydání „Matičino“, o němž jsme se již svrchu zmínili.

Zde též musíme jmenovati ovšem nedůležitou sbírku „Velika srpska i hrvatska pesmarica — namenjena narodu našem koji latinicom čita“; vyšla v Novém Sadě a obsahuje 400 písní.

Obzvláštní pozornosti chorvatských literatů těšil se loni jihoslovanský junák „Kraljević Marko“; již dávno činily se pokusy sebrati všecky písně, které opěvují tohoto polu-mythického hrdinu a které zpívají nejen Srbové a Chorvati, než i Slovinci a Bulhaři se stejnou oblibou a zápalem. Tendence je zřejma: má se tím podati básníku pomůcka, kdyby si předmět ten k opěvání obral, jak to učinil ku př. Preradović v dramatisovaném eposu „Kraljević Marko“. Jeho návodem též sebrali již roku 1866. I. Zahar a Marjanović všecky tehdy známé písně o Markovi; r. 1879. vyšla v Pančevě sbírka o 32 písních a loni v Záhřebě dvě. Jedna o 35 písních nejvíce z Vukovy sbírky otištěných, avšak přesně bez oprav podaných; druhou dokonalejší vydal J. Filipović, obsahujeť celkem 62 písně a dodán je obšírný výklad méně známých slov a krátký životopis junákův. Filipović nečerpal toliko z Vuka, nýbrž shledával a zaznamenával i ty, jež roztroušeny jsou po nejrůznějších listech chorvatských a srbských. Ačkoli však tato práce je záslužna, přece nelze pochybovati, že ještě veliký počet písní žije v národě o tomto hrdinovi, jež ještě zaznamenány nejsou. Svědkem toho je prof. Alačević ve Splitu,

*) R. 1881. vyšly dva svazky knihy IV.

který již 25 let baví se sbíráním prostonárodních plodův a písní o Markovi vydaných již i nevydaných chová na 250! Tuto sbírku hodlá vydati s důkladnou úvodnou rozpravou, v níž rozvinuje legendu o Markovi z historických počátkův, a přichází k velmi blahodějným účinkům na zanícenou fantasii i nadšení celého jihoslovanského národa. Dosud ovšem je Filipovićova kniha nejlepší. St. Novaković vydal svým časem v Záhřebě podobnou řadu národních písní o osudné bitvě na Kosově poli, a později též prof. Armin Pavić; znamenité je, že genius národa chorvatsko-srbského jak v písních Kosovských, tak i v písních o Markovi nezná žádného dualismu ani po jménu, ani po víře, oslavuje katastrofu kosovskou i junáka Marka ve Slavonii a Chorvatsku tak jako v Srbsku a Bosně. —

Přecházíme nyní k chorvatské krásné prose, která však ještě dosud nedoznala toho vývoje, jak by žádoucno bylo. Uvážíme-li, že rokem lonským nedostalo se Chorvatům ani jednoho původního historického románu, musíme přiznati, že přese všechno chvályhodné přičinění několika spisovatelů belletristika posud žádné vlastní barvy nemá, ducha zrcadlícího se v živobytí a historii národa v sebe nepojímá a do všech vrstev národních tak nepůsobí, jak by zvláště jí příslušelo, ježto i tam snadno vnikati může, kam každé jiné poučování a přesvědčování přístupu nemá. V literatuře chorvatské tvoří stále ještě román epochu, neboť jest takových větších výpravných spisů dosud velmi málo; menších spisů v tom oboru, novell a povídek jest ovšem již hojněji. Také organů pro belletristiku je málo, jsouť jenom dva, k nimž přidružil se letošním rokem nový „Hrvatski Zabavnik“.

Následek toho je též, že chorvatští spisovatelé mnohdy marně čekají na uveřejnění svých plodů, čímž ovšem nevzrůstá láska a chuť k další produkci. — Kromě „Maticí“ vydaných novell Jurkovićových, jichž vyšel I. svazek, totiž „Sudbina Jarac“, „Tuskulaniády“, „Memoari stare grešlje“, „Ima i tomu lieka“, „Ratni Memento starca Ivana“, „Razoreni ideal“ a „Seoski Mecenati“ nemůžeme z krásné prosy jmenovati víc o sobě vyšlých spisů, než ještě zdařilou povídku dotčeného již Ivana Zahara „Hajka na vuka“ (honba na vlka), jež je v chorvatském duchu psána a velmi dovedně charakterisuje nám socialní život u Chorvatů; jiné spisy, které bychom ještě zde uvésti mohli, náležejí spíše k literatuře poučné, a tak nezbývá nám, než abychom zmínili se o těch belletristických plodech, jež nalézáme v zábavných listech, almanaších, publikacích různých jednot, kalendářích atd.; ano i v listech politických uloženo mnoho belletristických prací.

Pro snadnější přehled promluvíme raději o těchto sbornících, a to především o obou almanaších, jež chorvatská universitní mládež loni vydala. Jest to IV. ročník sborníku „Hrvatski Dom“, jenž nese jméno chorvatského akademického spolku v Záhřebě, a druhý poprvé vyšlý „Hrvatska“, jejž vydalo studentstvo

strany „práva“. Přihledněme však k obsahu. Prvý obsahuje vedle letopisu spolku básně z péra J. Despota, K. Kutena, Milky Pogačićovy a j. Pěkné jsou znělky Despotovy a zvláště krásnou je báseň mladého Krunoslava Kutena „San i java“. Povídek je dvé od pseudonymů Zvonimira Zagrebčanina „Skromný život“ a Pomsta“ od K. Želimira, jež je rozhodně lepší. Hlavní těžiště tohoto almanachu leží však v rozpravě, kterou podal V. Homotarić o dějinách sboru mladých kleriků záhřebské arcidioecese (Sbor duhovne mladeži zagrebačke) vylíčiv vznik, vývoj a blahodárné působení tohoto nejstaršího chorvatského literarního spolku doby nové od r. 1836.—1848. Důkladná tato kritickými doklady opatřená rozprava poskytuje kulturnímu a literarnímu historikovi vzácný material, namnoze nové příspěvky ku poznání tak zvané „ilyrské“ doby literatury chorvatské, kdy katolické kněžstvo a tudy i tento sbor hrál úlohu nikoliv nepatrnou. Další pojednání je Ivana Matešana o mravích a obyčejích starodávné chorvatské republiky „Poljica“, kteréž také mnoho nového a pozoruhodného obsahuje. Národní obyčeje a život té republiky zajímavě je vylíčen, postrádáme však její dějin.

Almanach zakončen je životopisem prvního rektora chorvatské university a historika M. Mesiće. Druhý sborník „Hrvatska“ je aspoň v belletristické části své dokonalejší. Ostatně vyniká silným politickým nádechem, jenž nejvíce vystupuje na jevo úvodním proslovem, letopisem chorvatských akademických spolků v Praze a Štýrském Hradci, některými básněmi a zvláště životopisem fantastického a nešťastného politika chorvatského Eugena Kvaterníka († 11. listopadu 1871. úkladnou vraždou). Přispěvatelé jsou jmenováni souborně, tak že se neví, co kdo napsal; známější z nich jsou A. Kovačić, M. Laginja a A. Harambašić, z ostatních mnozí poprvé se objevují. Básní je celkem 29 a mnohé z nich dokonalé, jako obzvláště báseň „Spomen cvieće“, „Pjesma“, ballada „Božja svjećica“ a jiné. Překvapuje nás hojný počet povídek: „Jedna noć“, charakterní obraz z doby ilyrské humoristicky provedený, „Braća“, líčící velmi dovedně chorvatský vesnický život, pěkně psaná ale nepřirozena povídka „U polnoćje“ a „Seoski učitelj“ přeplněná tendencí politickou je nejslabší. Největší novella je „Ladanjska sekta (sekta na venkově), dobře-li hádáme od A. Kovačiće (téhož román „Baruničina ljubav“ ze života záhorského přeložen je do češtiny v „Šumavanu“ r. 1878.). Péro jeho je ostré, dýše originalním humorem a duchaplnou satirou, některé charaktery však nejsou dosti důsledně a ostře provedeny. Povídka „Samouk“ je nepatrná. — Po třech parabolách „Slaki sunčani trak“, „Tri sina“ a „Krvopije“ následuje životopis Kvaterníkův obsahující mnoho dosud neznamého materialu, jenž vyšel též o sobě na oslavu desítileté památky tohoto vynikajícího politika chorvatského; a konečně dva články poučné o „hynutí ptactva“ a o „směnkách“ uzavírají v mnohém ohledu zajímavou knihu.

Mnoho zdařilých belletristických prací podal „Vienac“, jenž ukončil loni XII. ročník. Zdařilá je novella „Kanarinčeva ljubovca“ od nejlepšího chorvatského novellisty A. Šenoy, jenž mimo to loni a letos uveřejňuje ve feuilletonu „Národních Novin“ záhřebských pozoruhodný a obsáhlý román „Kletva“. Taktéž dokonalá je novella známého již F. Beciće (Feodora Brestova) ze života vojenského „Kapetan Katinić“ a nám nepovědomého dalmatského spisovatele Sergija P. pěkná kresba z dalmatského života „Geranium“. Jiných pro menší objem nejmenujíce připomínáme jen ještě poslední prosaické práce † Jorgovanića: „Stella Raïva“, „Iz pensionata“ a „Gavan“. Převody pečlivě jsou vybrány a to nejvíce z romanských jazyků; z češtiny přeložena je pěkně Hálkova povídka „Na statku a v chaloupce“. Též „Slovinac“ přinesl mnohé novelly, jako Vid Vuletić „Djevojčina špilja“, dr. Lazarević „Školska ikona u našem selu“, M. J. Car „Dvie ljubavi“ a jiné, též převody, jmenovitě z vlaštiny. — Nemohli jsme sebrati belletristické práce roztroušené po denních listech, ježto nám tyto nebyly po ruce.

Zde též zmíniti se musíme o zábavníku „Cvietnjak“ (II. ročník), jež vydal jmenovaný již „sbor duhovne mladeži“. Vedle několika menších básní nalézáme tu čtyry povídky „Sirotče Gjuro“, „Kćerka sibirskoga prognanika“, „Siromašno diete“ a „Božićna večer“, pak dramatický žert „Zašto je sabor odgodjen?“, životopisnou črtu bodrého ochránce chorvatského práva „Barun Metel Ožegović“ a mimo jiné články historické pojednání „Uskoci“. Také na útlou chorvatskou mládež zpomenuto spisky „Lipino cvieće“ a „Jaglaci“.

Do oboru belletrie náleží ještě „Priče djeda Nike“ od J. Kozarce, prostonárodní to pohádky, v nichž patrno, že spisovatel znal se vhloubiti v duši lidu a líčiti scény ze života jeho věrně a prostě. Z převodů pak jmenujeme Eduarda de Amicis „Različiti spisi“, přel. Marko J. Car, v nichž je asi 10 kreseb tohoto znamenitého italského spisovatele. Cestopisnou literaturu zastupuje záhy zemřelý Ivan Vončina spiskem „Iz zemlje Faraona“, v němž mladý spisovatel vylíčil svou cestu do Egypta, kterou konal r. 1878. s nadějeplným druhem svým, taktéž již zemřelým Dušanem Koturem. Jinak psal novelly a divadelní kusy. Mimo to vydal Davorin Trstenjak „Putne uspomene“, které týkají se Italie a chorvatských i slovinských krajů. Kniha psána je pérem vlasteneckým a místy je i humor subjektivního rázu, což u cestopisu mnoho váží.

Prošedše takto belletristiku, zastavíme se u literatury střední poučné, školské, paedagogické i prostonárodní, a ukončíme stať svou pohledem na literaturu vědeckou.

I tu zjevilo se hojně zdařilých prací a vydána celá řada knih školných a spisů pro mládež, jichž vypočísti ovšem nemíníme. Tuto střední literaturu podporují vydatně některé spolky, jako „chorvatský paedagogicko-literarní sbor“, jenž

vydává již XXII. ročník organu svého pod jménem „Napredak“, časopis pro učitele, vychovatele a přátele mládeže, a mimo to co rok přináší spisy paedagogické a pro mládež; tak loni vydal „Květenu chorvatskou“ od D. Hirce, „Paedagogiku“ od St. Basaričku, kteráž kniha držíc se soustavy Herbartovy jest jedinou svého druhu v chorvatské literatuře. Kromě toho vydává týž sbor časopis pro mládež „Smilje“.

Vážnou úlohu vykonává „družstvo Jeronymské“, jež vyniká jak počtem členů (5000), tak materielními prostředky (70.800 zl.); vydává popularní spisy zábavné i poučné a vyhovuje úkolu svému v plné míře. Z lonských publikací jmenujeme kalendář „Danici“, obsahující mimo jiné pěkný popis města Dubrovníka, povídku J. Stojanoviće „dobroćudni Ivica“ a menší povídky z národního života. Dále „Ratarstvo“ poctěné cenou z Koturova fondu a „chorvatský zeměpis pro lid“ od V. Klaiće.

Za to nevyniká Matice dalmatinská, ač vládne značným jměním. Loni vydala pouze jeden spis historický a „Koledar“, jenž přináší novellu z hraničárského života „Jole i Plavka“ od M. N., historickou črtu „Krv za krv“ od G. Čulića a více dějepisných črt. Nejlepší je kresba z dějin chorvatských „Jelisava Lapsanović, banica karinska“.

Tajemník „Matičin“ M. Nekić ospravedlňuje neplodnosť tu nedostatkem spisovatelů, zdá se však, že „Matice“ záhřebská nalezši i v Dalmacii četných příznivců pomalů ji vytiskuje.

Též chorvatský hospodářský a lesnický spolek vydávají své odborné listy.

Když již jsme se časopisectva dotkli, doplníme si zde i přehled jeho. Politických listů vycházelo celkem 11 různých barev a čtyři náboženské; belletristických tři: „Vienac“, „Slovinac“, „Hrvatski Zabavnik“, k nimž přidružil se týdenník v Oseku vycházející „Zviezda“. Odborných listů je 15, jež jsme větším dílem již uvedli. Jmenujeme tu ještě list „Hrvatski učitelj“, jenž všímá si pilně literatury školské i pro střední ústavy, „Jugoslavenski stenograf“, jejž vydává A. Bezenšek v Sofii bulharsky, chorvatsky a slovinsky, a některé hospodářské listy. Celkem vychází 40 různých časopisů.

Vraťme se však ku knihám! Nestor paedagogů chorvatských, zasloužilý Mijat Stojanović, právě zemřelý, vydal „Slike iz života hrvatskoga naroda po Slavoniji i Sriemu“, poctěné z fondu hraběte Draškoviće. Stojanović byl vzácným znatelem lidu a jeho obyčejů ve všech krajích chorvatských; proto je ve spise jeho i mnoho kulturně-historického materialu a jazykoslovného. — Také nám zaznamenati je několik prací životopisných, a sice L. Brusiny biografický nástin o St. Šulzerovi Müggenburském, jednom z prvých mycologů v Rakousku. Byl rodem Chorvat a co vojín postoupil na setníka. Přírodozpytcem stal se samostatně jsa pravým autodidaktem. Risto Kovačić vydal v Dubrovníku

„Život a působení Branka Radičeviće“. Důležito je, že spisovatel hodlá v podobných spiscích Chorvatům latinkou vylíčiti životy znamenitých Srbův, aby tím nesrovnalosti obou kmenů vyhladil. Ostatně je takových studií posud velmi málo a přece jsou velice důležity pro dějiny literatury. — O Markovićově vzorné studii „o životě a působení St. Vraze“ jsme se již zmínili. Týž popsal, putuje za příčinou sbírání materialu pro životopis, velmi důkladně a krásně „Rodný kraj Stanka Vraze“. — O životopise Kvaterníkově též jsme se již zmínili. Pro jeho tendenci uvádíme spisek Ilija Guteša „Upoznajmo se!“, jenž má za úkol smířiti rozvaděné bratry Chorvaty a Srby; způsobem prostým a tytýž humoristickým doličuje G. neodolatelnou logikou následky osudných sporů synů jednoho a téhož národa. N. Šimatović v Senji vydává spis: „Sbírka národních pohádek a přísloví“, jež sám sebral mezi lidem. Ze školských jmenujeme pro její důležitosť: „Chorvatskou čítánku pro vyšší gymnasia“ od Fr. Petračiće, jež obsahuje historii literatury v příkladech, kdežto v prvém svazku nastíněna krátce poetika. Obšírnějších dějin chorvatské literatury pro školy střední posud není. A. Vitanović vydal „Mluvnici chorvatského jazyka“ pro měšťanské školy, velmi prostě a jasně psanou, určenou hlavně těm, kteří se neučí latině. Zajímavy jsou „Stručné dějiny rozvoje národního školství v chorv.-slavon. Vojenské Hranici od nejstarších dob (?) až po dnes“ od Fr. Tićaka, prvý celkový spis toho druhu. Z paedagogického oboru jmenujeme Fénelonovo znamenité dílo „O vychování dívek“, přel. J. Širolou a proslulého N. Tomasea (Tomašiće) „Savjeti mladeži“, přel. B. Kerlaet ve Splitu. Ze školských spisů: „Mineralogii“ od Kišpatiće, „Obecnou theor.-prakt. průpravu k hudbě“ od J. Örtla a „Křesťanskou filosofii v duchu sv. Tomáše Akvinského“ od C. Grubera. Mnoho důležitých věcí obsaženo ve výročních zprávách středních ústavů chorvatských, čehož však zde vyčítati nelze.

Obraťme se však již ku přísné vědě! Tu především jest nám promluviti o činnosti prvého vědeckého ústavu Chorvatska, o „Jihoslovanské akademii“. Činnosť a plodnosť její rok od roku utěšeně vzkvétá a vzrůstá rozsahem i obsahem; porovnáme-li materielní důchody její s vydanými plody, uvážíme-li díla, jež těmito prostředky loni buď již vydána aneb k vydání připravena jsou: musíme plně přiznati, že akademie dovedla i s malými nástroji dočiniti se znamenitých a bystroumných resultatův. Ostatně akademie přichází tytýž do nesnází nemohouc mnohou výtečnou práci pro nával materialu uveřejniti, mnohých vědeckých podniků musila se zříci a vydávání mnohých již hotových děl musilo býti odloženo, ač výtečnosť a důležitosť jejich byla na biledni. Z tohoto pilného účastenství spisovatelů vidíme, že úsilí nynější nejhlavněji čelí k přísně vědecké a vyšší aesthetické literatuře a k umění, což vlastně květem a vrcholem duševního života každého národa jest. Vědeckým badáním a vlastním tvořením stane se zajisté literatura i umění samostatným a tím teprve skutečným, jasným zrcadlem duševního života. Vědecká literatura

pak stojí v nejtěsnějším svazku a nejvnitřnějším poměru s literaturou vůbec poučnou a popularní; všecky tři se navzájem doplňují, jedna pomáhá druhé, jedna čerpá sílu z druhé a všecky tři podobají se třem cévám, jež nejušlechtilejší šťávy umu lidského vlévají do všech vrstev národa.

Jihoslovanská akademie vydala loni X. a XI. svazek historických pramenů pod jménem „Památky týkající se dějin Slovanů jižních“, XII. knihu sborníku „Starine“ (starožitnosti), XI. svazek „Starých spisovatelů chorvatských“, o němž jsme se již zmínili, patero svazků svého věstníku „Râdu“, z nichž prvý (t. j. L.) vyšel ještě na účet r. 1879., rozsáhlou rozpravu prof. L. Zimy: „Figure u našem narodnom pjesničtvu s njihovom teorijom“ a konečně prvý svazek nejdůležitějšího díla svého, totiž „Akademického slovníka jazyka chorvatsko-srbského“.

Jak patrno, největší činnost rozvinuje akademie na poli domácího dějepisu a v jazykozpytu. Politický boj Chorvatů, zakládající se na právních historických poměrech chorvatského národa, podněcuje zajisté ještě vždy nejznamenitější kapacity k neunavnému zkoumání chorvatských starožitností a ku kritickému objasnění všeho, co je ještě temného v chorvatském dějepisu.

V uvedených dvou svazcích „Památek“ nalézáme v prvém Ivanem Tkalkčićem a P. Budmanim sebrané „Památky dubrovnické“. Je to nejstarší část protokolů tří senatů dubrovnických z let 1306.—1347. Tyto protokoly republikanských senatů jsou od r. 1306. až ku konci republiky, t. j. do r. 1807., s největší důkladností vedeny, ježto však více set svazků tvoří, odhodlala se Akademie vydati je úplně do roku 1359., odtud pak jen výtahy jejich. Kniha vydaná sáhající až do roku 1347. jest svrchovaně důležita poskytujíc jasný obraz celého veřejného života dubrovnické obce za oněch dob. Jaký užitek tento podnik pro politické a kulturní dějiny nejen Dubrovníku, než i celého půlostrova balkanského přinese, vyrozumí každý, jenž třeba povrchně jen někdejší styky Dubrovníku s Bosnou, Srbskem, Bulharskem atd. zná. I pro dějiny literatury je dílo toto veledůležito, neboť jak známo, vykonával veliký počet slavných dubrovnických básníků veřejné úřady, ku př. proslulý Ivan Gundulić byl chefem (dux) republiky, a činnost jejich seznáváme důkladněji teprve z těchto protokolů.

Druhý svazek obsahuje pokračování S. Ljubićem uveřejňovaných „Commissiones et relationes Venetae“, zprávy to benátských úředníků v Dalmacii ku vládě benátské z let 1553. až 1571., jež poučují nás důkladně o stavu Dalmacie a benátského Albánska, t. j. přímoří od Labiny v Istrii až po Dulcigno v oné době. Každý ostrov, každé město podrobně je popsáno, v jakém stavu se nalézá, jakou strategickou důležitost má, kolik obyvatel, jaké důchody atd. Na základě těchto zpráv dal by se sestaviti podrobný obraz Dalmacie v XVI. věku. Jmen referentů,

hodnostářů republiky neuváděјíce dodáváme, že všem (31) předeslány jsou životopisy od Ljubiće. Některé zprávy vypravují o celé Dalmacii, jiné pouze o jednotlivých městech, zvláště obšírně o Krku, Rabu, Zadru, Trogiru, Šibeniku, Splitu, Kotoru, Budvi, Baru, Dulcignu atd.

Obsah XII. svazku znamenitého sborníku „Starine" je velmi bohatý a rozmanitý. Jest tu pokračování dopisů mezi hraničárskými, tureckými a chorvatskými důstojníky od dra. Račkého. Jest jich tu 154 a zajímavy jsou pro jazyk i kulturní poměry 16—18 věku. Dále doklady k životopisu kard. Br. Jiřího Utěšenoviće od O. Utěšenoviće, od St. Novakoviće — celkem 17 Legend o sv. Jiří v staré srbsko-slovanské a národni ústní literatuře s krásným úvodem, jehož by si každý literarní historik povšimnouti měl. Marijana Bolice Kotoranína důkladný popis sandžakátu skadarského z r. 1644., od S. Ljubiće, jenž je důležitý pro topografii a statistiku dnešní Černé Hory a severního Albánska počátkem XVII. věku. Nově nalezené památky z IX. a X. věku k pannonsko-moravským, bulharským a chorvatským dějinám od Miklošiće a Račkého, čerpané z rukopisu chovaného nyní v londýnském museu britickém. Zvláště zajímavy jsou doklady k životu sv. Cyrilla a Methoda. Prof. Magdić přináší „Příspěvky k dějinám starých šlechtických rodin Seňských" a konečně Rus Vl. Kačanovský „Několik starých památek srbských a bulharských dějin", z nichž neobšírnější jest ta, jež týče se Bohomilců.

S velikou péčí a důkladností sepsáno je dílo prof. L. Zimy „O tropech v prostonárodním básnictví jihoslovanském s jich theorii", jímž aesthetické literatuře chorvatské mnoho poslouženo. Rozděleno je v sedm částí, z nichž prvá vykládá o tropech, druhá o figurách, jež vznikají rozšiřováním a omezováním myšlének; třetí o figurách, jež se zakládají na záměně obyčejného tvaru v proslovení myšlénky, čtvrtá o figurách, jez se zakládají na přidávání, odjímání a naměsťování slov; šestá o syntaktických figurách a sedmá konečně o figurách fonetických. Celé dílo svědčí o hluboké učenosti a kritické znalosti prostonárodní poesie jižních Slovanů.

Vzácné rozpravy a studie z různých oborů vědeckých vyšly v akademickém věstníku „Rådu"; nejdůležitější z těchto rozprav byly též ve zvláštních otiscích vydány, by snadněji přístupny byly, pročež promluvíme zvláště o těchto.

Nejkritičtější badatel historický u Chorvatů, dr. Fr. Rački, skutečný to učenec a vřelý milovník svého národa, ba možno říci jeden z nejprvnějších spisovatelů jihoslovanských vůbec, obohacuje stále historickou literaturu chorvatskou novými důkladnými spisy. Z prací jeho loni v „Rådu" uveřejněných vyšly o sobě „Scriptores rerum croaticarum" před XII. stoletím, kdež pokračuje v práci, kterou počal v známém „Književniku", oceňuje Porfirogeneta, popa Dukljanina, starochorvatskou kroniku

a Tomu arcidiakona. Zde kriticky probírá nejprve byzantinské, pak západní a konečně domácí spisovatele chorvatských dějin před XII. stoletím. — V rozpravě „Bělochorvatsko a Bělosrbsko" dokazuje, že bílé Chorvatsko a bílé Srbsko Konstantina Porfyrogenety ležely v středním a horním Polabí a že ty země nebyly pravlastí jižních Chorvatův a jižních Srbů, jakož i tito že nejsou jednoho plemene s Bělochorvaty a Srby, ano že ani nespadají v jedinou větev slovanskou.

Chvalně již zpomenutý Fr. Markovič podal velezajímavou a na základě obsáhlých studií psanou vědeckou rozpravu „Aesthetické ocenění Gundulićova ‚Osmana'", v níž rozhodně a důmyslně poráží hypothesu prof. Armina Paviće, že je „Osman" sestaven ze dvou eposů. Marković, jenž se vzácnou důkladností, s výtečnou znalostí rozbírá literarně historické otázky, podává tu ostrý rozbor „Osmana", přihlížeje stále na výtky tomuto proslulému epu činěné i na analogie v jiných básních epických; přirovnává jej s epy: Osvobozeným Jerusalemem, Aeneidou, Odysseou a Iliadou, Orlandem šíleným a Lusiadou, béře báseň do úvahy se stanoviska dějinného a s ohledem na některé polské básnické plody XVII. a XVIII. věku; konečně probírá „Osmana" dle všeobecných pravidel o epickém básnictví, posuzuje kriticky starší posudky o této básni a v páté části rozsáhlé rozpravy své, která tvoří silnou knihu, poráží domněnky professora Pavića. (Ostatně srovnej kritická studia Armina Pavića, taktéž výborného znatele dubrovnické literatury, jenž s Markovićem a prof. L. Zorem strany toho ostrou polemiku vede; viz též článek „Zabavica novijim učenjima Gundulićevog ‚Osmana'" od R. Kovačiće ve „Slovinci" 1880.) — Ostatní rozpravy jsou nejvíce historického, filologického a přírodovědeckého obsahu.

Básník „Víly Ostrožinské", Ogněslav Utěšenović Ostrožinský podal vzácnou kritickou studii o životopise proslulého kardinala Jiřího Utěšenoviće, jenž v nejosudnější době dějin uherských znamenitou úlohu hrál v politickém a válečném ohledu od roku 1528.—1551. — Pilný spisovatel na poli přírodopisném, Spiridion Brusina, vydal velmi podrobnou bibliografii: „Jedno desítiletí naši zoologické literatury" (1867.—1877.) a professor M. Valjavec filologickou práci: „Imperfectum jak se tvoří v staroslovanštině a dle ní v chorvatštině neb srbštině a v kajkavštině", vynikající hlavně bohatými doklady. Týž vydal ve zvláštním otisku: „Prinos k naglasu u novoj slovenštini", čímž rozbor přízvukování substantiva v slovin. jazyce ukončen. Monografie tato je důležita, ježto právě nyní počíná býti akcentuace předmětem všestranných studií. — Nelze nám ovšem vyčísti všech rozprav vyšlých minulého roku v „Râdu", knize LI.—LIV., kterýž sborník právem lze nazvati regulatorem vážné vědecké práce a prostředkovatelem mezi pokročilou vědou a chorvatským obecenstvem. Tolikéž nelze vytknouti činnosť Akademie, pokud rozpravy jejích členů tiskem posud neuveřejněny, jichž je veliké

množství. Korunou však všech dosud vydaných děl je veliký akademický slovník „Riečnik hrvatskoga ili srbskoga jezika“, jejž rediguje neunavný výtečný linguista Jiří Daničić, nejdokonalejší posud znatel jazyka chorvatsko-srbského. Posud vyšly tři mohutné svazky sáhající toliko do slova „buka“, kteréž výmluvně svědčí o nevyčerpatelné bohatosti jazyka chorvatského, a jsou zárukou, že i co do vědecké stránky dílo to dle nynějšího stupně vědy vynikati bude nad slovník Jungmannův, Lindův i Daljův. Avšak nejen vědě důležitým je tento obrovský podnik od mnoha již let v lůně Akademie připravovaný, nýbrž i národ sám tímto dílem ryze národním k dokonalejšímu sebepoznání a sebevědomí dospěje; tolik aspoň je jisto, že tak šťastný počátek dojde i lepšího a šťastnějšího konce, než jsou pouhá mrtvá písmena. Již v XLV. knize „Rådu“ nalezne laskavý čtenář posudky o prospektu tohoto díla a sice od Miklošiče, Srezněvského, St. Novakovíće a A. Vebra, kteréž ovšem jsou přísně vědecké. Se stanoviska praktického posuzuje dílo to nepatrná brožurka Fr. Pilepiće: „Kakav je riečnik hrv. ili srb. jezika“ atd.“, kdež se nalézá mnoho výtek avšak nepodstatných. Daničićovo dílo není žádnou příruční knihou, ba ani není slovníkem dnešního chorv.-srbského jazyka, nýbrž jest výtečným, v slovanské lexikografii posud jediným historickým slovníkem Chorvatův a Srbův od nejstarších časův až do počátku XIX. století.

Z jiných závodů na poli literarním a vědeckém činných jmenujeme „Chorvatský archaeologický sbor“, jenž se r. 1879. ze spolku pro jihoslovanské dějiny a starožitnosti utvořil. Loni vydal druhý ročník svého Věstníku pod jménem „Zprávy chorvatského archaeologického sboru“, jenž je velice důležit nejen odborníkům archaeologům, než i pro zkoumání minulosti Chorvatska. Ve čtyřech svazcích loni vyšlých jsou historicko-archaeologická pojednání a studie od redaktora prof. S. Ljubiće, V.Klaiće, dra. J. Bojničiće, A. K. Matasa, dra. Pilara a j. — Vůbec lze říci, že novější dobou v Chorvatsku v archaeologii živěji se pracuje, což je záhodno vzhledem k hojným starožitným pokladům v zemích chorvatských, jež cizinci dosti již oloupili. Také v Dalmacii vydává prof. M. Glavinić časopis archaeologický, avšak jazykem vlaským pro domácí starožitnosti. — Dále zmíniti se dlužno o spolku chorv. právníků v Záhřebě, jenž vydal VI. ročník svého měsíčníku redakcí dra. B. Lorkoviće; v Dalmacii mimo to vychází ve Splitu právnický list „Pravo“ měsíčně redakcí A. Šimuniće. Sbor lékařů království chorvatského a Slavonie vydává „Liečnički viestnik“ měsíčně redakcí dra. Bauera, ročník V. — Konečně jmenujeme tuto ještě „Klub chorvatských inženýrův a architektů“, jenž vydává svůj Věstník odborný a kromě toho úlohy záslužné se podjal vydávaje „Slovník německo-chorvatský technického názvosloví“. Posud vyšly dva svazky a celé dílo bude obsahovati 28 archů. V prospektu jmenováno na 70 různých věd, technických odborů a řemesel, jež redakční výbor probrati musil. Podnik ten je tím chvalitebnější, an se může považovati v jistém ohledu za

doplněk slovníka, jejž sestavil velezasloužilý člen Akademie B. Šulek.

Ostatní jednoty literarní a jiné závody uvedli jsme již z předu a tak nám pouze zbývá přikročiti k vědeckým plodům jednotlivých spisovatelů, pokud jsme se o nich ještě nezmínili.

Na poli historie podala nejlepší práce Akademie; mimo to nalézají se některé stati převážně historického obsahu v různých časopisech, ku př. ve „Vienci", „Obzoru", ve zprávách středních škol a jinde z péra Rad. Lopašiće, Ivana Tkalčiće, V. Klaiće atd., z nichž některé jako Tkalčićovy „Dějiny záhřebské metropole" též ve zvláštním otisku vyšly. Zde bychom též mohli jmenovati pojednání Jiřího Deželiće „o chorvatské národnosti" a jiné monografie, jež však nejsou přísně vědecké. Též podáno několik zdařilých studií životopisných. Zajímavý je historický spisek vydaný „Maticí" dalmatinskou v Zadru, posvěcený jubileu mše v slovanském jazyce: „Tisíciletá památka uvedení staroslovanského jazyka v církevní služby u západních a jihozápadních Slovanů". — Polemického rázu je pozoruhodný spis „Chorvatsku či Italii? Slovo istrijských Chorvatů Vlachům a všem, jichž se týče", vydaný proti rozpravě P. Fambria „L'Istria e il nostro confine orientale" ve sborníku „Nuova antologia". V této rozpravě je mnoho poučného, zvláště v příčině etnografie Istrie, a kniha sama je pravou apologií chorvatského národa v Istrii.

Na poli právnické literatury znamenitě působil dr. M. Derenčin, jenž již r. 1879. počal uveřejňovati „Výklad k rakouskému občanskému zákonníku", jehož dosud pět svazků vyšlo. Kromě toho právnické spisy podali vládní rada a básník Fr. Žigrović Pretočki, Adolf Rušnov a dr. Hinković znalecky uvážil „financialni položaj Hrvatske". — Práce z oboru jazykovědy, literatury a paedagogie uvedli jsme již dříve.

S přírodovědou, jmenovitě zoologií, málo se bavili dosud Chorvati. Přece však zaznamenáváme z lonského roku rozpravu prof. A. Jurince: „O rybách v Drávě, Plitvici a Bednji", jež podává velmi cenné podatky ku poznání chorvatské ichthyologie; prof. J. Sebisanoviće s velikou pílí a horlivostí sebrané „Příspěvky ku fauně okolí karloveckého" a třetí rozprava, velmi důležitá, jednající o dalmatské ornithologii, jež nejzajímavější je z celé monarchie rakouské, ale ještě málo známa — vydána vlasky od J. Kolombatoviće „Osservazioni sugli uccelli della Dalmazia."

Po příkladu B. Šulka, jenž vydal monumentalní dílo „Jugoslavenski imenik bilja", slovník to jmen rostlinných, hodlá již jmenovaný S. Brusina vydati slovník jmen živočišných, jak se u lidu slyší; takové práce jsou tím důležitější, ježto je nutno, aby přesně se určila vědecká terminologie a nomenklatura, a ježto se jimi i jiné vědy, jazykozpyt a j. obohacují. Mnoho již ovšem sebrali Stulić, Vuk, Parčić a jiní lexikografové; mnoho je sice již monografií, ale to není zdaleka vše, co ještě v národu žije.

Též na poli mathematickém uzřelo dílo jedno světlo světa, totiž M. Mikšiće „System deskriptivní geometrie". Knihy a rozpravy z ostatních oborů vědeckých loni vydané jsou méně pozoruhodny aneb náležejí spíše do literatury střední poučné. —

Tím dokonáváme stručný přehled lonského chorvatského písemnictví podotýkajíce, že jsme jím chtěli pouze jiné povzbuditi, aby všímali sobě literatur našich pobratimů, aby v nich jádro a podstatu vyhledávali, pravý pokrok dle ní posuzovali a potřeby i nedostatky bez obalu poznávali, abychom neuvázli v samolibosti slovanské, nýbrž poznávajíce se, abychom z toho poznání podnět brali k činnosti a duševnímu pokroku.

Ethnografická výstava v Kolomyi.

Sděluje Vl. Levickij.

Srdečný pozdrav z tichého Pokučí! *)

Žádali jste mne, abych vám poslal přátelskou zprávu ze skrovného našeho zátiší, z oněch zapomenutých stran slovanských, kde duch národní neporušen záplavou moderních směrů po staletí se udržel až do našich dnů v plné své hodnotě a nepřetvořené podstatě.

Ó ano, u nás zaznívá ještě plným zvukem zlatá píseň národní, tu dumka srdečná, ten věrný tlumočník citů našich, po starodávnu plesáme a žijeme z toho, co vlastní nám ruka urobí. Žijeme prostě, ale národně, žijeme tak, jak žili naši předkové.

O tom tedy měl bych vám vypravovati? Po břehu rodného Prutu mám vás vésti, od dědiny k dědině, na návsí i do chaty, k starému lyrníkovi, černobrvé zpěvačce, umělým vyšivačům, řezbářům a ke všem těm, kteří na Pokučí žijí a pracují ne vzorem jiných, ale způsobem a vnuknutím vlastních schopností a vlastní duševní nálady?

Nepovedu vás v odlehlé strany, za hory a vody, ale dovolím si zření vaše obrátiti na první ethnografickou výstavu, kteráž shrnula v milém souladu téměř vše, co by vám jinak bylo dosti klopotně po různu hledati a sháněti. A činím tak tím ochotněji, čím více jsem přesvědčen, že právě tato naše výstava, přese všecku svou nepopíratelnou zajímavosť nevelkého došla povšimnutí.

Kdo zvědav byl poznati Pokučí, jeho lid a život, ten našel zajisté v ethnografické výstavě, pořádané minulého roku v Kolomyi zřídlo velice bohaté a utěšené. Nepředpojatí navštěvovatelé nehledící toliko na zevní nádheru, nýbrž na vnitřní obsah, jednomyslně uznali zdar výstavy a náležitě ocenili význam její netoliko

---

*) Pokučí (Pokutí) rozkládá se po pravém břehu Dněstru (až ku branicím Bukoviny) a jsouc obydleno lidem huculským tvoří jedno z nejzajímavějších zátiší slovanského světa. O Pokučí a Huculech psáno na Rusi a v Polsce mnoho. Viz Vahylevičovu Rozpravu o H. v „Časop. česk. Musea“ 1838. a 1839., některé články v petrohradském „Slov. Sborníku“ a j. v. V. Pol se domnívá, že Huculové jsou zbytkem Srbů po osudné bitvě na Kosovu.
Red.

v ohledu vědeckém, ale též i ve stránce praktické. Prospěch její s ohledem na rozvoj národního hospodářství a průmyslu v Pokučí osvědčí se bohdá co nejlépe.

Nebude protož od místa alespoň stručně vzpomenouti výstavy kolomyjské, která v chudičkém na světové události Pokučí v pravdě památným a utěšeným byla projevem velice prospěšné činnosti.

Pořádána jsouc černohorským odborem spolku tatranského v Kolomyi pojala v sobě názor všeho individualního života na Pokučí, zejména následujících šesti okresů: kolomyjského, sňatyňského, horodeňského, zaleščického a borščovského, z nichž sneseno v neveliký a skrovný, ale vkusný pavillon vše, co by jasný mohlo podati obraz jejich obyvatelů.

Značných zásluh o celkový soulad získal si vedle jiných pánů znamenitý ethnograf a znalec lidu našeho p. Oskar Kolberg.*)

Národní kroje, všední i sváteční, domácí nářadí a všeho druhu vlastní výrobky, předměty praktické i pouhé ozdoby, rozličné nástroje, ano i plodiny krajin dotyčných vystaveny byly zde u výboru tak pečlivém, že kdokoli z výstavy pokučské se vracel, již dobrý měl pojem o Huculech a tím také o velké části Malé Rusi.

Podám nejdříve přehled naší výstavy. Skládala se ze dvou hlavních oddílů: první obsahoval část čistě ethnografickou, t. j. výrobky, druhý plodiny, jimž se však dostalo na jiném místě příhodnějšího a důkladnějšího uvážení. Oddíl první rozdělen byl na 20 následujících skupin: I. Výrobky domácí z vlny, lnu a konopí. II. Kroje národní. III. Kožešnictví. IV. Výroby ozdobné (řezbářské práce). V. Bednářství. VI. Soustružnictví. VII. Hrnčířství. VIII. Výrobký arménské. IX. Modelly chat. X. Nářadí hospodářská. XI. Spřežení (koňská). XII. Výrobky myslivecké. XIII. Rybolov. XIV. Hudba. XV. Národní obřady a popisy. XVI. Pisanky. XVII. Fotografie, obrazy a kresby krajin a typů národních. XVIII. Mapy geografické. XIX. Výrobky cikánské. XX. Archaeologie.

Již z tohoto prostého přehledu jest patrno, že výstava kolomyjská poskytovala velice pestrý obraz, ač upříti nelze, že některé oddíly byly počtem vystavených předmětů slaběji zastoupeny než jiné, bohatší. Přičinliví pořadatelé měli zajisté nejlepší vůli, mnohé překážky také přemohli a přísluší jim proto plný vděk.

Prvotně měla výstava obsahovati 21 skupin (prvního oddělení), ale pro mnohé překážky nezbytným vypuštěním skupiny znázorňující huculskou výrobu sýra (pověstné brindzy) se naskytnuvších, přestalo se na svrchu uvedeném počtu skupin, z nichž každá jasně charakterisovala schopnosti, potřeby a zájmy pokučského lidu.

Přes to že všechny skupiny zajímavostí nepopíratelnou se vděčily, přece nejživější interess vzbuzovaly národní kroje.

*) Životopis a podobiznu Osk. Kolberka viz „Světozor“ 1880. č. 49.

Kdo viděl, jak se lid na Podolí, Pokučí, ano i na Ukrajině nosí, ten sobě vysvětlí, jaký utěšený obraz poskytovala tato pěkná, snad první toho druhu sbírka. Leč netoliko vlastní zajímavostí, ale i úplností a příhodnou úpravou obracela tato skupina všeobecnou pozornosť na se. Dvojí byl způsob, jakým bylo možno i do nejjemnějších podrobností pozorovati pestré kroje našeho lidu. Vedle 24 manekin, z nichž roztomilý párek vítal již při samém vchodu do výstavy, byly rozloženy na stolech jednotlivé části složitých oděvů, kteréž malebností svou k bedlivému zvaly pozorování. Pestrosť nevýslovná v barvách i tvarech, prostota i nádhera střídaly se před očima. Kaftanky, živůtky, sukně, kabátce, kožišky, šátečky jemné i hrubé, klobouky s dlouhými péry, čepce, střevíce, titěrné ozdůbky, vše to dohromady a každé zvláště zasluhovalo důkladného povšimnutí. Mně bohužel není možno rozepsati se o jednotlivostech i povím proto jen krátce, že lid huculský, jako vůbec lid malorusky, osvědčuje svými kroji neobyčejnou krasochuť, zejména co se týče harmonie v barvitosti. Nepozorovati nelze též na první již pohled, že kroje ženské (dívčí) vynikají valně svou nádherou nad kroje mužské. Že se kroje sváteční od všedních liší, samo sebou se rozumí. Na některých manekinech bylo možno pozorovati též ozdoby nepřináležející přesně k oděvu, jako ozdoby vlasů, prsou a j. v. Rozkošný pohled poskytovaly nevěsty z Mušina a z borščovského okresu. První měla na hlavince plno kvítí a na prsou ažaž penízků, druhá poetický vínek přiměřeně vyzdobený.

Prohlížejíce tolikeré části pestrého oděvu snadno mohli bychom přijíti v rozpaky dosti přirozené. Jak se jmenují všechny ty pestroty? Hucul má svou vlastní terminologii, bez níž by asi těžko bylo srozumitelně nazvati všeliké zde vystavené předměty. Připomínám pro příklad jen některé výrazy: „klapaně“ (čepice), „peremitki“ (šáteček na hlavu pro nevěsty), „čerez“ (pás kožený), „čercěty“ (pasy pro dívky) atd.

Jevil-li se ve skupině krojů pěkný vkus pokučského lidu, jevila se v neméně utěšené míře jeho zručnosť a dovednosť ve skupině „rozličných výrobků ozdobných“ (IV). Tu zvláštní pozornosť vzbuzovala skříně pana Bohosěviče, velice zasloužilého podporovatele jemnějšího huculského průmyslu, v níž složeno bylo množství pozoruhodných drobotin. Přes to že vše, co obsahovala skříně Bohosěvičova, pocházelo z prostých rukou Huculů, přece ochotně se přiznáme, že nejedna ta pracička za ozdobu by sloužiti mohla nádherné, čalouny pokryté komnatě. Sbírka překrásných tretek, sekyrky, hůlky, dýmky, tabatěrky, pouzdra, křížky, řetízky a jiné přerozmanité věci znamenitě repraesentovaly dovednosť Huculů. Největší umělostí slyne Jurko Škryblak, Hucul z Javorova.

Že rovněž i jiné skupiny svědčily o nepopíratelné schopnosti lidu našeho, snadno lze si pomysliti. To říci možno skoro o vší domácí výrobě, buďsi hrubá aneb jemná. Daleko široko požívají nejlepší pověsť co do trvalosti zdejší výrobky z vlny, lnu

a konopí (skupina I.). Pečlivost lidu huculského v tom ohledu jest všeho uznání hodna. Praví se, že není nad huculské koce. Věci ty nelákají sice zevní přítažlivostí, ale za to jsou tím větší důležitosti pro domácí průmysl. Totéž možno říci o pestrých suknech a jiných toho druhu výrobcích. Na všem viděti jest péče a dokonalost, ale nikde povrchnost.

Také kožešnictví poskytovalo utěšený obraz. Výborné zdělávání koží (zejména z Kolomyje, Horodeňska a z Kosovska) došlo všeobecného uznání odborníků. Dosti četné byly výrobky z koží srnčích, vlčích, medvědích, rysích a j.

Že jsou Huculové nadanými řezbáři, zmínil jsem se již výše. Okolnost tato osvědčuje se také při pracích hrubších, přináležejících již do řemesla bednářského a soustružnického. Trvalost, praktičnost, ano i ozdoba jest patrna. Ze smrku, dubu a buku zhotovuje Hucul velice pěkné nářadí domácí a průmyslnické, čeho pozoruhodným důkazem byly právě vystavené předměty. Stejného významu jsou práce hrnčířské, na nichž rovněž jako na výrobách ze dřeva pozorovati lze smysl Huculů pro ozdobnost. Málo jest předmětů, jež by Hucul nesnažil se svému vkusu přirozeně vyzdobiti. Proto nalézáme na výrobách dřevěných i hliněných hojně ozdob vyřezávaných neb tištěných, kteréž učinil prostomyslný pracovník ne dle vzoru, ale dle vlastního vnuknutí. Jediným vzorem jest mu příroda — odtud také všude tolik symbolů z ní!

Milý dojem činila skupina znázorňující chaty venkovského lidu a domácí nářadí (X). Modellová práce Sucharčukova přišla zajisté nevýslovně vhod všem, kdož se chtěli alespoň povrchně seznámiti s bydlišti zdejšího lidu. Modelly tyto, to jest chaty bohatší i chudší se vším příslušenstvím, přináležely k nejzajímavějším předmětům výstavy, ačkoli upříti nelze, že by velice býval vítaný větší jejich výbor. Ostatně bylo lze doplniti si názor všeobecný v ostatních skupinách. Vedle modellů přináležely do téže skupiny rozličné hospodářské a domácí příslušnosti, o nichž se bohužel pro obmezenost místa zvláště šířiti nemohu. Mluvě o domácím hospodářství zpomenouti musím, že citlivě bylo postrádáno včelařství, jehož pěstování v krajině Huculů, jako vůbec na celé Malé Rusi, značných dochází rozměrův a tím i významem vyniká nad jiné snad méně důležité odbory.

Skupina hudebních nástrojů (XIV) byla nebchata, ale zajímava již tím, že živě připomínala jednu z nejpřednějších a zároveň nejkrásnějších stránek lidu slovanského. První místo zaujala ovšem **kobza**, originalní dudy rozšířené zde i po celé Malé Rusi.

Kdosi vtipně pověděl, že kdyby bylo jediného jen kobzara Tarasa Hryhoroviče Ševčenky, býval by již na sebe jednoduchý tento nástroj právem obracel všeobecnou pozornost.

Z ostatních hudebních nástrojů připomínám **trembitu**, **sopilky** (způsob píšťal), **bacy**, **cimbaly** a lyru. Vedle kobzy má nepopíratelně nejhlubší význam lyra, kterou by snadno bylo

srovnávati s jihoslovanskými guslemi. Jihoslovanský guslar a — řekněme — maloruský lyrník mnoho mají do sebe podoby. Gusle i lyru třímá obyčejně slepec; tam zaznívají hrdinské zpěvy, tu zase cituplné řevné dumy a dumky.

Skupina XV. podati měla obraz rozličných národních obřadů, čeho však nedosáhnuto v plné míře. Znázornění národních obřadů tohoto bohatého zřídla poesie a minulosti jest předmět tak obšírný, že nelze jej postihnouti pouhým oka pohledem i přese nejpečlivější skupení jednotlivých předmětů. Stránka tato žádá hlubších studií. Pořadatelé výstavy, vědomi jsouce si té okolnosti, přiložili proto k některým předmětům i spisy o věci té důkladněji jednající buď tiskem již vydané, aneb v rukopisech chované. Z rukopisů připomínám toliko znamenitého O. Kolberga dílo „Pokučí", jehož první část obsahuje popis a druhá národní písně s nápěvy, a pro jazykozpytce nesmírně zajímavý „Slovník huculský" od Jana Gregorowicze. Pro badatele byl to material neocenitelný!

Pomlčeti nelze též o zvláštní skupině pisanek (malovaných vajíček velkonočních, po česku kraslice), na nichž osvědčuje lid ne-li duchaplnosť, tedy aspoň myslivosť pozoruhodnou. Co tu pisanek v pestrých pyramidách nakupených a přece zdá se, jako by každé to vajíčko bylo zdobeno dle zvláštního vzoru. Rozličnosť jeví se mezi nimi větší, než se na první pohled zdá, netoliko v drobných okrasách (kresbách), ale i v barvách. Téměř každý okres Pokučí charakterisuje své „pisanky". *)

Vhodným doplňkem všechněch skupin byla skupina XVII. obsahující obrazy, kresby a fotografie. Co zde neb onde oko postrádalo, za to nalézalo náhradu alespoň na obraze. Zejména obrazy Jarošinského a Rybkowského (známého polského malíře) byly důstojným obohacením výstavy. Všeobecnou pozornosť obracela na se „Huculská svatba" Jarošinského, pravý, živý to obrázek ze skutečnosti. Všecka družina na koních! Napřed dává statný hoch na bujném oři výstřelem daleko široko zaléhající zprávu o sňatku, jenž všem přislibuje tolikeré milé zábavy. A což ta čarnobreva nevěsta? Ta pestrosť, ten život, ten ruch ... Až milo se podívať! Také ostatní obrazy Jarošinského malovány jsou na tle čistě národním a měly v té příčině pro ethnografickou výstavu značnou cenu. Fotografií byl veliký výběr; v nich bylo možno pozorovati zejména národní typy, jakož i mnohé zajímavé pohledy na Pokučí.

Z ostatních předmětů zasluhoval povšimnutí plastický obraz „Čarnohory", shotovený s neobyčejnou místní znalostí a pílí panem Karlem Obstem.

Nešíře již slov o ostatním, jakož o předmětech buď méně důležitých aneb méně souvislých s bezprostředním životem

*) Pěkná sbírka maloruských pisanek nalézá se též v průmyslovém museu p. V. Náprstka v Praze. Red.

lidu huculského, připomínám jen, že mnohý na první pohled nepatrný předmět dobře hodil se k celku.

Druhý hlavní oddíl výstavy obsahoval část více již hospodářskou než čistě ethnografickou (plodiny, mineraly, koně a dobytek). Část tato byla zjevným důkazem, že lid na Pokučí nemá toliko schopnosti a krásné vlastnosti, ale že má také bohatý základ přírodní, na němž se může blahodárně rozvíjeti.

Mluvě o ethnografické výstavě kolomyjské nemohu nezpomenouti s plným uznáním druhé výstavy v témže městě současně pořádané. Je to „hospodářsko-průmyslová výstava", kteráž stejně se zasloužila o dobrou věc. Bohatstvím vystavených předmětů, jakož i širším svým stanoviskem dosáhla zajisté účelu, jakého si přáli její pořadatelé — členové spolku Kačkovského. Vypsání její najde čtenář v knížce: Выставка господарско-промыслова въ Коломыѣ. Справозданье Петра Чорного. Станиславôвъ 1881.

Vůbec nazvati sluší kolomyjské výstavy zjevem velice utěšeným a všelikého uvážení hodným, zjevem, jejž s upřímným a radostným srdcem uvítá zajisté každý dobrý přítel lidu, každý badatel jeho života, každý ctitel jeho individualnosti — a každý Slovan. I přes některé (při každém počátku neodstranitelné) újmy dostála první ethnografická výstava v Kolomyi, jakož i výstava „hospodářsko-průmyslová" svému úkolu. Posloužily platně praktické stránce lidu, posloužily též vědě, kteréž nové se zjevilo zřídlo. A s toho stanoviska měla naše ethnografická výstava i význam povšechně slovanský!

ROZHLEDY.

Album malarzy Polskich.*)

Píše dr. Miroslav Tyrš.

Díla umělecká nejsou již dávno pouhým majetkem pyšných velmožů, jež s lasturami podivně točitými, s drahokamy, se sušenými rybami tvarů groteskních, s pštrosími vejci a s monstrosními parohy zároveň je sbírali a mezi podobné „kuriosity“ taktéž co „rarity“ je vřaďovali, aby před hosty svými také vzácným a drahým obrazem se honosili aneb po případě v pohledu naň samojediní se kochali. Osvícenější mysl jednotlivých dvorů, kde již ve věku předešlém díla umělecká ve značném počtu se nastřádala, učinila je zvolna obecenstvu napořád širšímu přístupna, až na konec velké sbírky veřejné, bohatá musea umělecká nákladem státu zakládány, rozšiřovány a vydržovány byly a požitek umělecký každému přístupným je učinil.

Avšak dlouho ještě byly dobré a spolehlivé reprodukce vynikajících děl, rytiny umělecky provedené předmětem drahým, jenž často nejedním stem zlatých se zaplatiti musil, a málo komu bylo dopřáno, aby též doma své malé museum si založiti mohl. Tu zmocnila se fotografie také odvětví toho a „zdemokratisovala“ umění. I méně zámožný může si nyní svou sbírku reprodukcí velice věrných a pěkných zařídit, a ony milliony fotografií předmětů architektonických, skulptur a obrazů, jež nyní každým rokem ve všech velikostech mezi všechny vrstvy obecenstva se rozprodají, šíří vkus a někdy ovšem i nevkus umělecký do všech kruhů naší společnosti moderní. Jak dosud k odznakům vzdělaného člověka náleželo a náleží, že svou menší neb větší knihovnu sobě zařizuje, z níž velmi snadno na duševní směr a hodnotu majitele souditi můžeme, tak blíží se již čas, kdy se nahlédne, že sbírky fotografické, jež návštěvám svým k vítané jimi zábavě tak často předkládáme, na tváře drahých neb lhostejných přátel našich se více obmezovati nesmí, jest doba takměř zde, kde malá kolekce reprodukcí uměleckých děl v nižádné domácnosti vzdělané scházeti nebude. Závěrek na vkus majitele bude ovšem i v tom případě platný a velmi zajímavý. — Vedle spisů skvostně vázaných položí se též alba s fotografiemi soch, obrazů, budov vynikajících na stolky salonův — a věru že se právem tak učiní! Což nežádá se na každém vzdělanci, aby především literaturu národa svého znal, aby heroům literatur ostatních aspoň místa v knihovně své neodepřel? A díla Michelangelova, Rafaelova, Rembrandtova mají nám méně vážit než básně Danteho neb Shakespeara, a umělec vlastního národa nemá míti místa vedle spisovatele nám milého? Žijeme opět v době, kdy význam umění výtvarných každým dnem roste a kdy nejeden národ větších malířů, větších sochařů než básníků v středu svém čítá.

Pro pěknou vazbu kupuje se často kniha, pro pěknou úpravu album umělecké. Buď si! Ze záliby stává se zvyk, ze zvyku potřeba.

*) „Album malarzy Polskich“ vychází v seriích nákladem M. Robiczka ve Varšavě. Red.

A tak vítáme „Album malířů polských“ v elegantních deskách jeho co první k nám došlý pokus druhu toho na půdě slovanské. Na půdě té jest zajisté vzájemnosť česko-polská nejsnažší, netřeba překladu, obraz mluví k nám svou řečí názornou a všelidskou. Nás došlá serie obsahuje v sobě 15 listů. Velká část zvučných jmen, jež umění polskému ku cti nejvyšší slouží, jest již v této sbírce zastoupena a díla starší a méně skvělá mají zase zajímavosť každého počátku; s interessem zvláštním spočine oko na těchto prvotinách moderního malířství polského.

Rozmanitosť jest vedle vnitřní hodnoty životní podmínkou podniku podobného, a tak i zde genre obyčejný a historický, obraz bitevní a lovecký, bájka národní a výjevy ze života antického vzaté pestře se střídají, kdežto zase celá řada obrazů nám zajímavé momenty z historie Polsky předvádí. Mezi genristy zajímá nás v přední řadě Alfred Kowalski se svým „Odpočinkem na lovu“ s touto aristokratickou společností, s níž též celý jemný ton obrazů tak případně a pravdivě se srovnává. Avšak Kowalski jest umělec velice mnohostranný. Kdo maloval lépe než on žebravé ty mnichy, jimž opeřená kořisť z vozu uletuje, bodré ty postavy venkovské, v sladké zahálce si hovící, ty polské židy, z nichž někteří i v naší sbírce „Z jarmarku“ se vracejíce tak živě ústy, rukama, pažema, celou bytostí svou o výhodách obchodu uzavřených vykládají, pohodlně na voze sedíce, kdežto chudá žena křesťanská lopotně s nákladem na zádech v pozadí kolem nich se ubírá. Vše co jsme od umělce toho dosud viděli, bylo látkou, pojímáním, celým duchem svým naskrze polské, avšak právě novosť věci interessuje všude, a Kowalski jest vypravovatel tak jasný a výtečný, že díla jeho do celého Německa, do Ruska, ba až do Anglie a do Ameriky stále putovala a putují.

Méně samozřejmý jest nám motiv „Dívčina žaloba“, jež jméno A. Ajdukiewicze nese, jehož znamenitě malovaná podobizna paní Modrejewské na poslední výstavě „Besedy umělecké“ zvláště noblessou celého vylíčení všeobecnou pozornosť k sobě poutala. Avšak Ajdukiewicz jest též výtečný malíř koní a z toho vysvětluje se snad na obraze našem přítomnosť těchto tří statečných ozbrojených jezdců polských, ač předmět rozmluvy s tímto děvčetem rukama lomícím více tušiti než přesně si představiti můžeme. Brodowski předvádí nám obratně komponovanou „Jízdu na veselku masopustní“. Jako všichni téměř genristé polští jest také on zároveň výtečný krajinář a charakterisuje s dějem také jeviště jeho, planinu polskou s půvabem případným. — Mnohostranný ač zřídka hluboký talent kmene židovského vznese se málokdy k uměním výtvarným. Sarah Bernhardtova, genialní herečka divadelní, jest co sochařka a malířka přece toliko zjev prostřední. Nechceme souditi, jak daleko by Moric Gottlieb byl dospěl, kdyby předčasná smrť umělecké dráze jeho nebyla záhy konec učinila. Jeho „Uriel Acosta“ náleží předmětem svým specificně do pozdějších dějin židovských. Konvertitů, kteří by z lůna církve křesťanské k náboženství židovskému byli přestoupili, není právě mnoho; zde pak vidíme jednoho z nich, jenž změněné přesvědčení své též osobě jiné sděliti se snaží — úloha pro umělce výtvarného velice nesnadná. Gottlieb byl celým smě-

rem svým snad více idealistou než všichni ostatní vrstevníci jeho krve čistě polské, a obraz v této sbírce umístěný, ač celým uspořádáním svým velmi zajímavý, postrádá přece ostré charakteristiky mistra Matejka, k němuž Gottlieb v první fási vývoje svého před římskou cestou svou co k světlému vzoru svému pohlížel. — Malba realistická, genre a obraz historický, toť — pokud z dosavadních úkazů souditi lze — půda umělcům polským domácí a přirozená, zde překvapují, zde dojímají nás podrobnou pravdivostí pozorování, novostí koncepce a vylíčení, zde uchvacují nás charakteristikou mistrnou a hlubokým citem, s nímž osudy svého národu nám vyličují. Na poli idealistickém však nechávají nás Poláci i při vší výtečnosti technické — i slavného Siemiradzkého nevyjímaje — začasté přece jenom chladnými. Platí to o „Rusalkách" Pružkovského v míře již nápadné. Malíř „Deputace, jež Piastovi korunu Polsky odevzdává" zvolil tu předmět z bájí národních, který však co do kroje, typu, krajiny, přece jenom způsobem realistickým nám podal, tak že teprv popis na mythologický obsah obrazu s plným důrazem nás upozorňuje.

Hendryk Siemiradzki zaujímá mezi malíři polskými postavení zvláštní. Okolnosť, žeť na akademii petrohradské, jejížto klassicismus Vereščagina jak známo odpuzoval, po značnou dobu studia svá konal, vysvětluje snad z části jeho zvláštní náklonnosť k látkám antickým. V nejednom ohledu pak stal se Siemiradzki stoupencem slavného Nizozemce Almy Tademy, ač právě nejméně úspěchu tam si vydobyl, kde jako při obrazu „Žena neb vása" i co do předmětu v šlepěje jeho vstoupil. Učenosť archaeologicka jest stránka, již mistr polský s proslulým tvůrcem „Tarquinia Superba" a „Mumie" sdílí a též při jeho „Tanci mečovém" jest na první pohled vidno, žeť umělec všech detailů již ze všeobecných studií svých mocen byl a že potřebu neměl, aby jak mnozí jiní teprv za příčinou obrazu jednotlivého ze všech stran je pracně shledával. O „tanci mečovém" se všeobecně dí, že jest to obraz v ohledu technickém na plné výši mistra stojící, též komposice celku jest velice ladná. Obdivujeme se zajisté také této nahé stepilé ženské postavě, která uprostřed dvojné řady mečů s ostrým hrotem vzhůru čnějících jak ku překotu nazad se uklání, avšak zdá se nám přece, jakoby menší lhostejnosť obecenstva celému výjevu ještě více soustředěnosti a jednoty umělecké dodati mohla. „Za příkladem bohův" celuje na jiném obraze téhož umělce milenec milenku, jež k nohám sousoší Amora a Psychy u vřelé políbení spojených květiny klade. Jsme u břehu jezera, nad ním les černavý v postupném pološeru se vypíná; část krajinná jest znamenitě vylíčena, postava dívky „mramorové" krásna, přece však jsme jaksi podivně dojati, že tito kamenní bohové nad ní, známou skupinu musea kapitolinského tak věrně napodobující, životnější dojem než ona postava živoucí na nás činí. Neplatí to jen Siemiradzkému, jehož co zjevu celkového zajisté vysoce si vážíme. V našem celém pojímání antického života uměleckém jak slovesném jest mnoho „mramorové" konvence, jež životnosti a přesvědčující pravdivosti postav a zjevů z něho vážených tu více tu méně vadí. Z pološvětla údolu lesního vede nás Brandt v širou rovinu a v jasné světlem napájené moře vzduchové. Brandt platí mnohým za soupeře Matejka.

Neprávem! Matejko hrouží se především u vnitřní svět, on zkoumá ledví veškerých postav svých, on líčí mravní povahu jejich, chválí neb odsuzuje je svým štětcem mistrným; Brandt jest především líčitel dění zevního, ruch a vzduch jsou živly, v nichž on tvoří, on miluje světlo, miluje krajinu, z níž často rovnomocný téměř element obrazů svých činí, on stal se v tom ohledu vzorem a přítažlivým středem velké a plodné oné kolonie mnichovské, ku které z umělců ve sbírce naší zastoupených též Kowalski a Kozakiewicz náležejí. Jeho „Uvítání stepi" se strany Kozáků z válečné výpravy se vracejících náleží v onu řadu obrazů vojenských a bitevních, jež zvláštní odbor Brandtův tvoří, odbor, o kterém on nejedno dílo nižádným jiným umělcem moderním překonané provedl.

Řadu líčení historických zahajujeme s „Posledními chvílemi Koprníka", s obrazem to, který jsme svým časem též v Praze na výstavě Žofínské uzřeli. Lesser, rodák varšavský, náleží k starším malířům polským, již v Mnichově ještě za dob Corneliových se vzdělali. Nežádejmež tudíž od něho bravouru a zručnosť technickou, za doby oné ještě velice skrovně vyvinutou. Koprník klade pohnutě pravou ruku na první exemplář slavného díla svého, jež jméno „De revolutionibus orbium coelestium" nese a právě před smrtí jeho mu doručeno jest. Snaha, pravdivosť historickou s jakousi poetickou koncepcí sloučiti, což uměleckým heslem Lesserovým bylo, jest v romantickém smyslu oněch časů i zde zjevná. Stojíme před dílem muže, jehož činnosť v první doby moderního umění polského spadá, a nezapomínáme, že na stupnicích jeho též „Obhájení Trembovly" a nejedno jiné dílo nad Koprníka vynikající se nalézalo.

Jedna z nejpoetičtějších postav z historie polské jest Barbara Radziwiłłovna, vřele milovaná choť Sigmunda Augusta, jež v květu mladosti a ženských vděků smrtí tragickou zhynouti musila. Stvořena k tichému štěstí domácímu chřadla, jakmile na trůn povýšena byla, strávená — tak praví se — hrozným zvolna účinkujícím jedem, jejž matka Sigmundova, hrdá a bezsrdá Bona Savoyská, jí tajně přimíchala. S úspěchem rozhodným odvážil se Simmler, aby ve své „Smrti Barbory" poslední okamžiky nešťastné oběti rodokmenné pýchy nám vylíčil. Němý žal muže na pokraji lože smrtelného s rukama sepjatýma sedícího a ještě více celá ta nevýslovná, hluboká a tichá poesie, jež tuto postavu andělsky krásnou a dobrou v pouhých zprávách ještě ovívá, mluví jako šepotem přitlumeným z obrazu toho, jejž nikdo bez pohnutí z rukou svých neodloží. — Zrovna 100 let uplynulo po trapné chvíli té, kde Polska jednu z nejšlechetnějších žen a královen svých ztratila, a vítězný úspěch „Bitvy pod Beresteczkem" rozmnožil počet oněch listů slavných, jimiž dějiny polské se honositi mohou. Stotisíc Poláků králem Janem Kazimírem vedených zvítězilo nad více než dvojnásobnou silou Kozáků s Tatary spojených. Při všech přednostech, jimiž Kossak a Brodowski i na tomto obraze společně malovaném vynikají, zdá se nám přece, že děj slavnější jest nežli dílo, které ho vyličuje. Avšak při sbírce podobné rozhoduje též předmět zobrazený. Kossak jest ostatně především co akvarellista znám a listy jeho pro album korunního prince došly svým časem chvály nepodmíněné.

Ještě jednou setkáváme se s obrazem Brandtovým. Jest to soudíme jedno ze starších jeho děl, „Táboření v Harthusenu“ představující. Avšak charakteristika jest již zde vynikající, architektura výtečně podaná. Chrisostom Pasek, tak dí nám podpis, podal umělci látku k vylíčení episody té, z „pamětí“ masovského šlechtice, slavného vojína a znamenitého práče toho vážené. Brandt pak poukázal obrazem svým zároveň k pramenu, který by umělcům zajisté ještě mnohou vděčnou látku poskytnouti mohl. — „Rok 1812“, dílo Maszyńského, vede nás v dobu, kde po dokonaném rozdělení národu a říše naděje polské poprvé opět vzplanuly a — v niveč se rozplynuly. Se lví udatností bojovali vojínové polští v řadách obrovské moci vojenské, jíž Napoleon Rusko pokořiti mínil, avšak Polska nebyla obnovena, Moskva vzplanula a zasvítila jak hrozná pochodeň na ústup velmocného caesara, zoufalé boje u Jaroslavce a u Wjasmy byly dobojovány, „velká armáda“ nad ledem Berezina zničena. Tři vojínové ze žalostných trosků její hledají na obraze našem útulku a přístřeší v chatrči polské; prostřední mezi nimi, jinoch zemdlený a raněný, jest sám celým typem svým syn této země nešťastné a sklamané. — Dvakráte ještě pozvedla se ona k odporu hrdinnému a — marnému, a co poslední obraz alba nám ukazuje, připadá nám takměř jak dohra, jak ona dohra k trilogii tragické. — „Zábava ve vězení“ od Kozakiewicze předvádí nám téměř třicet různých, výtečně charakterisovaných typů a postav polských, jež dle povahy své způsobem rozdílným rozmluvou a zábavou nejrůznější chvíli si krátí. Kam jsme to vstoupili, kde jsme se octli? Toto vězení s ušlechtilou klenbou svou nebylo patrně původně vězením. Tito mužové tříd nejrozmanitějších nenáleželi nikdy ku jakési společnosti zločinné. Než jméno místa, kde celá sbírka vyšla, vysvětluje snadno záhady ty. Censura varšavská pozměnila podpis obrazu; v pravdě stojíme před jedním ze závěrečných výjevů z posledního povstání polského. Scena na pohled místy až příliš živá nás spočátku snad zaráží, avšak ve skutečnosti má též ona oprávněnost svou. Jest to přece jen kus života realného a zdravého. — —

Více než jednou byl národ polský přemožen, avšak nikdy nebyl udolán a více než kdy sbírá a zmáhá se nyní opět jeho síla životní. Malířství jeho pak, jehož pouhý úlomek v krátkých črtách jsme zde čtenáři předvedli, umění to, jež jméno polské s obnoveným leskem za dob našich opět po světě slavně rozneslo, náleží k nejskvělejším, nejnevývratnějším důkazům jeho tvořivosti a jeho nadání. Je-li pravda, že v „boji o život“, jenž hlavní obsah historie druhů přírodních a lidstva tvoří, vnitřní hodnota jak oněch druhů tak i národů spolu rozhoduje, že každý národ teprv tenkráte zhynul, kdy nic původního více ze sebe vytvořiti nedovedl, kdy tvůrčí sílu svoji vysílen vyčerpal, kdy k společnému pokladu lidstva zvláštní svou cennou hřivnou přispěti již nedovedl, pak jest též umění polské tak bohaté a v také míře své národnímu usilí a vědomí polskému životnou zárukou zdaru, vzpružením svěžím a mocnou posilou.

Francie a cizí literatury evropské, zvláště slovanské.

(List.)

Často vyčítáno Francouzům, že jsou málo obeznalí s literaturou cizích národů, zvláště dnes, kdy ve všech národech jeví se chuť ku sblížení se aspoň na poli intellektualním. Moralní stanovisko Francie, kteráž jest bez odporu jako by ohniskem i spružinou té velké misse, vyžaduje skutečně, aby vedle její působnosti na venek pomocí vlastní literatury starala se lépe o poznání ducha i charakteru jiných národův a šířila doma své vědomosti o nich. Pohlížejíce na věc, jak se má, pozorujeme však, že i nejbližší sousedé Francie, ano i národové pokrevní co do literatury jsou ještě tak málo známi jako jiní národové nejvzdálenější. Ani plody současných spisovatelův italských aneb španělských nenabyly si nad Sekvanou práva domovského. Duševní poměr těch národů ku Francii a vliv na jejich literatury pozorujeme jen v XVI. věku v době renaissance a v XVII., kdy „nebylo již Pyrenaejí", jak velký král byl pravil.

Co do Němců ještě méně lze postřehnouti jakési sblížení na poli duševním; naopak stává jako by propasť mezi nimi a Francií, kteráž pečlivě odmítá od sebe všeliký vliv toho druhu ze zemí za Rýnem. Tu různosť kmenů, protivných směrův a cílů civilisačních tvoří dva světy úplně od sebe oddělené. Německá literatura XVIII. věku neúčinkovala náležitě na romantickou ve Francii. Nadarmo paní de Staël vydala knihu „De l'Allemagne", jako druhdy Tacitus psal Římanům o Germanech. Její nabádání k následování jejich ctností a literatury zanikne ve lhostejnosti francouzské, ano Napoleon I., velký ctitel O s s i a n ů v, zapoví a káže zničiti to dílo, jež považuje za antipatriotické! Nadarmo sypají se překlady Schillera, Goethe-a, Gessnera, ano i Klopstocka (!); náklonnosť k literatuře německé se nezmáhá. Obecenstvo čítá rozpravy, články a knihy o německé literatuře, ale netouží nikterak poznati spisy ani v překladech.

A co teprv mám říci o literatuře novější?

Jediný Němec měl štěstí ve Francii, totiž Jindřich Heine, leč kterak ho nabyl? — Tím, že si činil posměch z vlastního národa! Musil naturalisovati péro své tak, jako hudebníci němečtí od Meyerbeera musili naturalisovati svou loutnu.

Angličané jsou v té věci šťastnější, jediný to národ, jenž uměl svou literaturou interessovati Francouze a získati jí práva domovského ve Francii. Přes národní nenávisť, politickou rivalitu, krvavé boje a různosť charakteru interessovali jsme se přece vždy na vzájem o všeliké plody duševní. Ve Francii není žádný jiný národ znám tak jako anglický. Z četných překladů poznali Francouzi jeho básníky, historiky, romanopisce, filosofy atd. A ten ruch trvá neustále. Francouzi sami psali znamenitá díla o historii a literatuře anglické a dokázali nejednou, že znají ty předměty lépe než Angličané sami. — V Paříži vychází již skoro 50 let „L a R e v u e B r i t a n n i q u e", kteráž jest nyní prvým přehledem po „R e v u e d e d e u x M o n d e s". Skvělý zdar tohoto periodického časopisu, věnovaného na větším díle literatuře anglické, jest výmluvným důkazem oblíbenosti literatury anglické ve Francii.

A prohledneme-li nyní ku poměru literatur slovanských k literatuře francouzské, jaké výsledky budeme z toho čerpati? V jakém stavu je vzájemnosť Slovanstva s Francií?

Není pochybnosti, že slovanští národové dobyli si ve Francii stanoviska velmi sympathického. Mezi kmenem latinským a slovanským stávalo vždy jisté duševní pokrevenství a podobnosť co do idealův a cílů. Ten poměr nebyl bohužel nikdy jasně představen. Sledujíc i nejmenší zjevy naší civilisace, přivlastňujíc sobě vše, co v nich odpovídá charakteru i duševní potřebě každého národa slovanského, zná Slovanstvo Francii a žije poněkud jejím žitím; leč příliš málo dbá o to, aby se představilo v náležitém světle za hranicemi.

Slovanstvo jest Francii a vůbec mnohým národům evropským skoro „terra incognita", kromě Polsky, Ruska a Čechův, jichžto děje mnoho vážily v historii Západu; pojmy o jiných národnostech jsou velmi mdlé a neúplné. Jazyky slovanské jsou tak četny, národní individualnosť v každém národě slovanského kmene je tak zřejma, že důkladné zbadání historie a literatury jejich setkává se s potížemi neobyčejnými.

Ve Francii ode dávna obraceno pozornosť po světě slovanském a usilováno o sblížení se s ním. Již roku 1840. vláda francouzská povolala na stolici jazykův a literatur slovanských v Collége de France Adama Mickiewicze, nejznamenitějšího z velkých básníků polských. Jak známo byl muž tento osm let ve svém úřadě a první téměř položil základ vzájemnosti francouzsko-slovanské. Posluchačstvo jeho bylo četné a znamenité, ježto kromě slovanské mládeže, kteráž bydlila v Paříži, a kromě mládeže francouzské účastnili se těch přednášek nejznamenitější současní spisovatelé, a mezi nimi Michelet.

Byl to zajisté předmět všem nesmírně zajímavý a velmi důležitý. Magická a květná slova velkého básníka odhrnula Francouzům záslonu před tím krajem neznámým. Uzřeli svět jako by legendový, plný poesie a tajemného kouzla. Mickiewicz rozvinul před nimi celou tu epopoei hrdinskou, řadu tklivých dramat a dějin národních i duševních. Dojem byl neobyčejný; nadšená ústa básníkova ve vypravování hodné podivu vložila charakteristiku toho slovanského světa, jenž vystupuje dnes na jeviště budoucích dějů.

Slované také po prvé slyšeli to slovo lásky, z něhož srdce šíří se v prsou. Básník charakterisoval každý národ slovanský a promluvil ku všem srdcím slovanským ve jménu lásky a bratrství slova: „Milujme se!"

Ačkoli Towianism zavedl genia Mickiewiczova a byl příčinou, že básník pozbyl stolice literatur slovanských, ty jeho přednášky, kde osvědčil tolik srdce a lásky ku Slovanům, budou přece na vždy památné. Na uprázdněnou kathedru Mickiewiczovu zasedl nyní druhý básník polský, nadaný a šlechetný syn Polsky Alexander Chodźko, jenž v našich časech lhostejnosti a těžkých zkoušek pokračuje v díle, jež Mickiewicz byl počal.

Nyní jest již několik slavistů ve Francii, mezi nimiž pp. Rambaud, Léger, Leroy-Beaulieu, Denys, Dorou, Courrière a j. v. Naše vědomosti o Slovanech nerovně však se rozšířily, a nerovné také jsou schopnosti těchto pánův; mezi nejznamenitějšími dlužno jmenovati

p. Denyse, v Čechách dobře známého knihou „o Češích“ *) a pana Rambauda, spisovatele dobré historie ruské. Léger dobře znám jest i v Čechách.

Panu Courrièrovi, jak známo spisovateli historie literatur slovanských, musíme vyčítati nejen zběžné nakládání s předmětem, leč i jisté zdrcující úsudky o osobách a národech nikterak neodůvodněné. Konečně pozorujeme mnoho nedůkladnosti v jeho práci. Tak na př. spisovatel mimo jiné nezmínil se ani slovem o Jablonském. Není tu na místě, abych rozbíral tu knihu, zaznamenám jen, že po výkladech Mickiewiczových bylo by potřebí jiné historie literatur slovanských nežli knihy p. Courrièrovy. Bylo by žádoucno, aby byl podán důkladný a nestranný obraz charakteru a činnosti slovanských národův a přiměřen k požadavkům a praktičnosti poměru francouzsko-slovanského, slovem, aby kniha byla užitečna Francii i Slovanům.

Historie literatur slovanských od Pypina a Spasowicze měla býti přeložena na jazyk francouzský a vydána v bibliothece p. Lerouxa, francouzského nakladatele zvláště knih o věcech slovanských. **)

Samostatných spisův o národech slovanských vydáno poměrně málo, většina se týče jen Ruska a Polska.

Francouzské přehledy, zejména „Revue Slave“, „Revue des deux Mondes“, „Revue Britannique“, „Revue nouvelle“, „Revue politique et littéraire“ a t. p. vydaly již mnoho rozprav o věcech slovanských, leč přese všecku cenu některých těch článkův jest jich přece příliš málo.

Má-li Francie a tím skoro celý západ býti přiveden k lepší známosti poměrů ve světě slovanském, jest potřebí, aby systematicky v každé zemi slovanské bylo postaráno o náležitě vedená vydavatelstva, v nichž by se obrazila celá činnosť těch národův, a o dobré překlady arciděl a monografií spisovatelův.

„Již je čas, abychom poznali své přátely a nepřátely,“ píše pan Karel Weimann v posledním čísle „Revue nouvelle“ (1. října) ve svém článku „Němci v Čechách“. Souhlasíme úplně s tímto náhledem, majíce za to, že všude, kde jen mluva slovanská se ozývá, Francie má přátely.

Jsme přesvědčeni, že literatury slovanské by nalezly velké sympathie ve Francii, kde dnes každý článek o nich budí zájem a zvědavosť. Každý Francouz obeznámil by se rád s těmi věcmi, kdyby měl příležitosť; leč jak jsme již pověděli, máme příliš málo slavistův.

Svět slovanský nyní čím dále tím více vystupuje do popředí. Upravuje se a s novými zásobami, jichž nabyl prací a zkušeností, přináší své zbytky z minulosti a mladé síly civilisaci evropské. Po válkách s Islamismem, s Tatary a divokými hordami asijskými, po ztrátě neodvislosti a dlouhé nevolnosti zasvitla konečně chvíle znovuzrození duševního a národního, a pokojně nyní každý národ slovanský se rozvine a stane se dosti dospělým, aby zaujímal místo vedle jiných z kmene jiného.

---

*) „Huss et la guerre des hussites“. Paris 1878. Red.
**) Stalo se již, viz níže přehled bibliografický. Red.

Je tudíž na čase, aby lépe se poznal s jinými. Rusko, Polska i Čechy jsou již známy, leč ne dosti; od třiceti let každý z těch tří národův ohromně pokročil, a za nimi jiní Slované naznačili též určitě svou individualnosť, na př. Chorvati, Srbové, Černohorci a j.

Mnoholi duševních zásob v těch činných národech! Lepší známosť jich nebude bez účinku. Poznáme národy, kteří přetrvavše odvěké pohromy, věrni jsouce svým idealům, pouze pakou ducha svého zachránili se před jistou záhubou.

Zvláště nám Francouzům, jimž láska ku vlasti a ku ctnosti vlastenecké nikdy nebyly slovy planými, literatury vzniklé z těch ctností nemohou býti lhostejny a ve chvílích přesilky, jaké nám nyní nastaly, mohou býti jen zdravým duševním pokrmem a lékem proti brutalnímu materialismu, jenž je tak hnusný národům kmene latinského.

Z celého tedy srdce budeme volati ku práci na poli vzájemného poznání se francouzsko-slovanského, věříce pevně, že nebude pouhým snem doufati v uskutečnění tak krásného úmyslu, neboť je to nutnosť a zároveň společný užitek! **Jules Mien.***)

* * *

K dopisu p. Julia Miena připojujeme vhodný přehled spisů francouzských, vydaných v poslední době v Paříži a týkajících se života, zemí aneb dějin národů slovanských. Zajímavý tento přehled (roční) zaslal nám laskavě z Paříže pan Vladislav Mickiewicz, syn nesmrtelného pěvce Adama, a dokládáme k tomu jen tolik, že jsme neměnili pořádek, jelikož celek sám již krátkostí svou jest dosti přehledným.

Vie (la) **de Saint Stanislas Kostka,** novice de la Compagnie de Jésus. In-8⁰, 190 p. Limoges. Impr. et libr. P. Barbou.

Koechlin-Schwartz (A.) Un touriste au Caucase; Volga, Caspienne, Caucase., In-18⁰ jésus. Paris. Impr. Gauthier-Villars. Librairie Hetzel et Cie. 3 fr.

Lalanne (L.) Questions relatives à l'établissement d'un passage sur le bas Danube et à la possession d'Arab-Tabia par Léon Lalanne de l'Institut, inspecteur général des ponts et chaussées; in-8⁰, 31 p. Paris. Impr. Arnoud de Rivière, librairie Dunod.

Dussac (P.) Causeries moscovites; du but qu'on se propose en étudiant une langue, par P. Dussac étudiant en droit; in-8⁰, 60 p. Impr. Parent, libr. Marpon et Flammarion.

Grove (F. C.) Le Caucase glacé, promenade à travers une partie de la chaîne et ascension du mont Elbrouz par F. C. Grove, ouvrage traduit de l'anglais avec l'autorisation de l'auteur par Jules Leclercq du club alpin français; in-18⁰ jésus, 340 p. Paris. Impr. et libr. Quantin.

*) Pan J. Mien jest autorem sbírky básní: „Péches de jeunesse" (Paris 1857), díla „Lilla Vénéda", tragédie en cinq actes et prologue par Jules Słowacki. Traduction en vers avec notice biographique sur l'auteur par J. M. (Paris 1879) a j. Mimo to byl p. Mien spolupracovníkem „Revue Slave". Posledně přeložil do frančtiny Jablonského „Tři doby země české". Red.

Dupont (F.) Voyage à Goritz par Felix Dupont, rédacteur du „Citoyen"; in-8°, 139 p. Marseille. Impr. Jouvé et Cie.

Achkinasi (M.) Les victimes du tzar par Mikhaïl Achkinasi; in-18° jésus, 343 p. Impr. Labiche; libr. Dentu. 3 fr. 50 c.

Danilewski (G.) Potemkine au Danube par Georges Danilewski. Traduit du russe par Alexandre Romald, in-18° jésus, XVI—329. Saint-Germain, impr. Bardin. Paris, libr. Fischbacher.

Appia (L.) Noël à l'ambulance, épisode de la guerre turco-russe, récits autentiques par le Dr. Appia; in-18 jésus, 34 p. et gravure. Libourne, impr. Steeg. Paris, libr. J. Bonhome et Cie.

Mason (E.) Histoire du Monténégro ou Tsernogora par Eug. Mason; in-8°, 340 p. et carte. Paris, imprimerie Maquet.

Wladimiroff (N.) Deux forces nuisibles en Russie par Nicolas Vladimiroff; in-12°, 59 p. Paris, imp. Balitous-Questroy et Cie.

Wrangel (de). Le nord de la Sibérie. Voyage parmi les peuplades de la Russie asiatique et dans la mer glaciale, par l'amiral de Wrangel. Traduit du russe par le prince Galitzine; gr. in-8°, 300 p. Limoges, imp. et libr. E. Ardant et Cie.

Gasztowt (V.) Le poëte polonais Jules Słowacki (1809—1849) étude biographique et littéraire, suivie de la traduction en vers de: le Tombeau d'Agamemnon; en Suisse et la Peste au désert, par Venceslas Gasztowt; in-18° jésus, 142 p. Paris, impr. Chaix et Cie., libr. Calman Lévy. 2 fr.

Russie (la) **et la Pologne**; mémoire adressé l'année dernière à S. A. J. et R. le grand duc héritier de Russie, actuellement Alexandre III., Empereur de toutes les Russies, roi de Pologne, grand duc de Finlande; in-8°, 16 p. Impr. Duval. Libr. Dentu.

Pypine et Spasovic. Histoire des littératures slaves par Pypine et Spasovic. Traduit du russe par Ernest Denis, ancien élève de l'école normale supérieure (Bulgares, Serbo-Croates, Jougo-Russes). Grand in 8°. XIV—627 p. Chateauroux. Impr. Muzet et fils. Paris, libr. Leroux. 16 fr.

Svoboda (X.) La Russie, la France et l'Allemagne en 1881 par un Russe (Xavier Svoboda); in-8°, 14 p. Impr. Balitous-Questroy et Cie. Libr. Dentu.

Tanski. Les noces d'or d'une insurrection polonaise (29 Novembre 1880). Cinquante années d'exil par Joseph Tanski 2 vol. in-18° jésus. Tome Ir: Souvenirs intimes et humoristiques. II. 246 p.; tome IIme: Souvenirs politiques et militaires. 210 p. Passy, impr. Lejay et Cie. Paris, libr. Lalouette. Chaque volume 2 fr.

Giedroyc (R.) La mort d'Alexandre II. Extrait des mémoires du prince Romuald Giedroyc; in-4°. XVI—140 p. et portrait. Évreux imprimerie Hérisson. (Ne se vend pas.)

Dussac (P.) Causeries moscovites. Lettre à S. Exc. Mr. le ministre de l'instruction publique en réponse à l'appel fait aux professeurs pour la réforme de l'enseignement en Russie, par P. Dussac, licencié en droit; in-8°, 45 p. Paris, impr. Davy, libr. Marpon et Flammarion.

Roy (J. J. E.) Les Français en Russie. Souvenirs de la campagne de 1812 et de deux ans de captivité en Russie, par J. J. E. Roy. In-8°, 239 p. Tours Mame.

Honoration de la mémoire d'Adam Mickiewicz en Italie. I. Solemnité du Capitole. II. Mickiewicz au Capitole. III. Couronnement du buste de Mickiewicz. IV. Création et inauguration de l'academie Adam Mickiewicz à Bologne. V. Célébration du XXV anniversaire de la mort de Mickiewicz. 1 vol. in-18°. Paris, libr. du Luxembourg, 131 p.

Kromě toho byly vydány překlady z Pisemského: (**Dans le tourbillon,** roman en trois parties, par Alexis Pissemsky, traduit du russe par Victor Derély; in-18° jésus, 442 p. Tours, imprimerie Mazereau. Paris, libr. Charpentier. 3 fr. 40 c.) a Ščedrynovy (Chtchedrine) povídky od Ed. O. Farella.

Dosti značné množství spisů v jazyku francouzském bylo vydáno v Paříži (v poslední době) též od spisovatelů slovanských. Obsahem svým vpadají do rozličných odborů písemnictví a netýkají se bezprostředně slovanských národů. Uvádíme proto jen jména těchto spisovatelů: Witkowski (antropol.), Lubański (medic.), Zaborowski (zoologie), Celiński Mme. (církevní), Vyroubov (filosofie), Škvorcov (medic.), Trolov (vojenství), Tračevský (z dějin), Dohojowka Mme. (hospodářství), Obalski (archaeologie), Selikovič (archaeol.).

Vereščagin a dojmy z jeho výstavy.

Celá galerie obrazů, vyvedených jediným umělcem! Jak řídký, zajímavý, poučný, ano krásný to výjev! Veliký umělec zřídka byl sám sobě tak důstojným a výmluvným biografem jako Vasil Vasiljevič Vereščagin. Obrazy jeho nyní sestaveny jsou v galerii, která, třeba nebyla naprosto úplna, činí přece náležitý celek, ukazujíc téměř vše, co Vereščagin od své zralosti vytvořil důležitého; a galerie ta nevypravuje pouze, co tvůrce její v umění před se bral a jak jeho schopnosti rostly v genialnosť, nýbrž vykládá též, kde a jak žil, co vykonal kromě svého umění, jaké oběti činil idealům svým a jaké ideje vodily jej životem i prací. Zkrátka, více než jiný malíř Vereščagin z obrazů svých hledí na nás nejen jako umělec, ale i jako myslitel, básník, vlastenec a člověk. Pozorujíce jeho malby a kresby nemůžeme tedy ani zapomenouti, všimnouti si běhu jeho života.

Vasil Vasiljevič Vereščagin narodil se r. 1842. v N. Novgorodě. Rodina jeho z části jest původu tatarského; děd jeho měl za ženu Tatarku. Vereščagin jest ze tří bratrův a všichni tři v mládí sloužili ve vojšti. Kromě Vasila ještě jeden z nich cítil v sobě povolání k umění výtvarnému a hodlal státi se malířem, padl však ve válce ruskoturecké, druhý jest nyní majorem a tou dobou provází proslulého bratra na uměleckých cestách. Také Vasil odbyl vojenskou školu, totiž námořnickou v Petrohradě a v osmnáctém roce měl již patent důstojnický. Leč když vtupoval do samého života, láska k umění přemohla odpor

jeho rodičův a po trpkém zápase nadšený mladík raději se vzdal jejich podpory, než svých ideálů. Živil se hodinami v Petrohradě i v Tiflisu. Konečně r. 1861. otec uznal umělecké povolání jeho a sám poslal Vasila na studia do ciziny. Prvním cílem Vereščagina byla Paříž, která později stala se hlavním sídlem jeho studií a prací; z Paříže však ihned zamířil do přírody, na Pyreneje a tou dobou začínají se jeho koloristické studie. Po těchto prvních přípravách dal se opět na cesty a zamířil poprvé ke zřídlu svých dlouhých studií pozdějších, do Asie. Bylo to r. 1864. Tehdy spokojil se pobytem v krajinách kavkazských, ale již odtud vracel se s kořistí uměleckou nemálo vydatnou, která byla po návratu do Paříže látkou k prvním samostatným studiím v komposici. Většinu pokusů těch později zničila však autokritika mladého umělce, jenž tehdáž vzdělával se vedením Gerômeovým. Vypravují se stejně zajímavé anekdoty jak o zvláštním, samostatném i sebevědomém způsobě, jakým mladý Vereščagin představil se proslulému svému mistrovi, tak o sporu, jejž míval s učiteli v příčině kopírování. Protivilo se mu již z mládí a neschvaluje posud, aby mladí umělci napodobili díla, která studují. Po jeho přesvědčení kresliti mají vždy pouze dle skutečnosti.

Však tento pobyt v Paříži byl poslední dobou čistě akademických studií Vereščaginových. General Kaufmann, když r. 1867. vydal se na Kavkaz, pozval jej, aby se výpravy súčastnil. Vereščagin, tehdy dvacetipětiletý, poslechl jeho vyzvání a v celém jeho dalším životě nastal nový obrat. Tenkráte mu nenastávaly pouze malířské studie a pouze malířské cesty: Vereščagin touto expedicí vrátil se k životu vojenskému a stal se malířem válek, nikoli výhradně, ale převahou. Hned na první této expedici vojenského života zakoušel neméně, než vojáci, které provázel. V Samarkandě byl uzavřen s malým zástupem mužstva i praví se, že tam dal nejskvělejší důkazy neohroženosti, ačkoli nebažil naprosto po vyznamenání. Za rok navrátil se do Paříže, zachvácen byv prudkou zimnicí, ale již r. 1869. znova se pustil do Asie, na hranice sibiřské, kde se přesvědčil též o bídě, jakou snášejí deportovaní.

Několikaletý pobyt v Asii byl prvním příběhem důležitým pro zralé tvoření Vereščaginovo. Koncem r. 1870. vrátil se do Evropy, tenkráte již nejen s dojmy a s materialem, nýbrž také s hotovými koncepcemi a dospělými plány. Usadiv se v Mnichově pracoval v atelieru Horscheltově a vykonal první řadu obrazů, kterým se nyní obdivujeme v jeho sbírce. Jsou to přečetné komposice ze života asiatského i drobné studie.

S touto první periodou jeho tvoření splývá druhá, která následovala po novém pobytě v Asii. R. 1874. totiž Vereščagin v Indii studoval život národní.

Po dvou letech se navrátiv vybral si Paříž za stálé sídlo a zřídil si tam velikolepou dílnu, vlastně dvě, letní a zimní. Zde nyní maloval druhou řadu obrazů z Asie, nejvíce ovšem z motivů indických. Mimo jiná velká díla provedl také ohromný obraz, který jest uměleckým pomníkem cesty prince walesského po Indii, současné s Vereščaginovým tamním pobytem. Je to „Průvod prince walesského", kterého Vereščagin nepřipojil ke své „putující" výstavě. Z jaké příčiny, snadno pochopí, kdo ví, že na obraze tom vymalováni jsou čtyři sloni v životní velikosti — obtíže výstavy patrně byly by se tím zvětšily velice.

Z pilné práce vytrhla Vereščagina zpráva o vypuknutí války rusko-turecké. Bylo prý přáním velkoknížete Nikolaje, aby Vereščagin připojil se k výpravě; ale možno tvrditi směle, že takového vyzvání nebylo potřebí muži, který podnikavosť, smysl pro zvláštní studium života válečného a bojovnou neohroženosť osvědčil tak, jako Vereščagin při Kaufmannově výpravě. S největší rychlostí octl se v Kišeněvě, kde se přidal ke kozáckému přednímu voji staršího Skobeleva.

Jak horlivě, jak z blízka a jak činně náš umělec účastnil se války, toho svědectvím jsou těžká poranění, kterými byl stižen. Jednou ležel skoro čtvrt roku ve špitále bukureštském, střelen byv do nohy kulí při výbuchu torpéda. Přes Balkán přešel s generalem Gurkem a jako sekretář generala Strukova súčastnil se vyjednávání o mír se Serverem pašou. Co při tom neobyčejný muž ten viděl, činil a trpěl, vypravují obrazy jeho, nejúchvatnější kronika války rusko-turecké, vypsání, jakého posud nedostalo se žádné válce.

Naproti dvěma předešlým řadám prací jeho, ve kterých mezi nejrůznějšími motivy národopisnými a kulturními výjevy válečné jsou v menšině, nová řada velikých komposicí jest druhou skupinou, záležející z těchto obrazů válečných.

Bylo snad odvážno říci, že Vereščagina obrazy nepředstavují jen jako umělce, nýbrž i jako myslitele, ano i básníka, že původce manifestuje se jimi také jako vlastenec i jako člověk. Vlastenectví ovšem nejeví se v pracích Vereščaginových tak, jak se obyčejně hledává v umění, zvláště ve výtvarném. Vereščagin dokonce nesnaží se příběhů svých líčiti ve prospěch Rusů; jeť objektivním jako skutečnosť sama. Hrůzy válečné nemohou býti za vinu kladeny jen jednomu z nepřátel, tu vždy padá oko za oko, zub za zub. Vereščagin s neumenšeným soucitem maluje také smrtelné útrapy, kterými Turky hubil nepřítel a s ním spojená příroda.

Majíce na zření podati čtenářstvu zprávy o dojmech, jaké jsme pocítili zejména při pohledu na poslednější práce Vereščaginova umění, dotýkáme se obšírněji obrazů jeho týkajících se krvavé války rusko-turecké.

Zmocňují se nás dojmy hluboké, trvalé! —

Strašlivý stav ruských raněných po velké bitvě u Plevna vylíčil arci jedním z nejžalostnějších obrazů. Dlouhou planinou táhne nekonečný průvod těžkých vozů s raněnými. Cestou není v pomoc ani pomyšlení — v celém zasněženém kraji neviděti leč jednotvárnou řadu telegrafních tyčí. Není přispění, ani potravy — vždyť i pes podle nejbližšího vozu běžící všecek vychrtlý a schlípen podobá se spíše hladovému vlku. A cesty ubývá neskonale zvolna, vždyť povozy táhne skot rovněž vyhladovělý — hned v popředí vidíme ho kus padlý. K tomu cesta špatná ještě více zdržuje jízdu, každý náraz pomáhá lehké rány jitřiti v smrtelné a těžce raněné dobíjí. Což divu, že kdož mohou pěšky kráčejí podle vozův. Arci, dokud mohou — tento nejbližší posud přemáhá palčivosť ran a s hlavou po vojensku vztyčenou vykračuje, ručnici na rameně, ale soudruh za ním podporuje ručnicí snad již poslední zbytek sil, před ním i za ním jen ranění a konce cesty nikde neviděti!

Leč umělec, možná-li, má ještě hroznější barvy na obraz žalostného konce raněných tureckých. Představuje nám cestu od Plevna k Dunaji. V posněžené krajině opět čnějí jen tyče telegrafní k šedomodré obloze, ale na nich tu sedí havrani, slétající se k lupu. Cesta dole hustě vroubena jest mrtvolami raněných Turků — jakou sešli smrtí, patrno. A zajatí? Jiný obraz ukazuje jejich osud, obraz ještě děsnější strašlivou prázdnotou. Vidíme místo, na kterém zajatí turečtí přenocovali. Neměli potravy ani dříví k ohřetí, ulehli a lehká vrstva sněhu přikrývá nyní zmrzlá těla jejich. Nové davy raněných a zajatců míjejí jako v poušti karavana míjí společného hrobu předchůdců, pochovaných v písku. Tedy vlastenectví umělcovo jeví se způsobem o mnoho vyšším, než jest tendenční přibarvování na újmu nepřítele. Vřelý vlastenecký cit, jenž září z obrazů těch, není kalen nenávisti k nepříteli. Jinde Vereščagin ukazuje dlouhou, úchvatnou stupnici národních obětí, přinášených lidem ruským s úplnou oddaností vůli carově. Vidíme stany, ve kterých mužstvo bydlilo při silnici na Šipce, chráníc se před zimou na místě plášťů cáry, které jim zbyly od stanů, jinde zas vidíme stráže ruské, hřející se mezi závějemi při skrovných ohních, a na jaký osud připravoval se každý voják, postavený na takovou stráž na Šipce o samotě, ukazují proslulé již a často líčené tři obrazy s nápisem: „Na Šipce úplný klid". Jen souvislosť trojdílného toho cyklu s právě zmíněnými dvěma obrazy vždy bývá pomíjena, snad proto, že ve vídeňské výstavě i v jejím katalogu rozestaveny jsou po různu. Voják na takové stráži snáší pokojně mráz pronikající všemi údy, až, nemoha odolati mu, začne se krčit a choulit, aby se zahřál. Bez vědomí a bez vlády posléze klesá do sněhu a nový sníh jej přikryje na vždy. A přece, smrť, kterou tyto tři nevelké obrázky staví nám před oči, není největší obětí, kterou neslo ruské mužstvo. Nedostalo se všem ani tichého hrobu, jaký vidíme zasmušilé druhy kopati padlým vojínům — jen předchůdcům v smrti? — na obraze podepsaném slovy: „Věčnou paměť". Jsoutě na Šipce ještě jiné hroby: štíty, hrůzy válečné! S hlubokým dojmem se nemine veliký obraz „Po útoku", poboční kus obrazu „Před útokem". Dovede-li si kdo představiti, pokud sám nebyl v boji, jak vypadá polní lazaret na bojišti? Duši pronikající pohled podává obraz „Po útoku". Pohledu toho nemožno vypsati sebe výraznějšími slovy; více platna budou prostá data, která Vereščagin připojuje k obrazu: „Raněných bylo mnoho nad očekávání, takže nestačilo, co jim bylo chystáno. Lazaret, určený na pět set osob, naplněn byl sedmi, ba osmi tisíci; jen Skobelevu padlo na devět tisíc mužů. Přes všechnu obětovnosť lékařův a horlivosť milosrdných sester přemnozí ranění po celé dni bývali bez potřebné potravy i péče. A přece všichni bez křiku, ano bez zastenání čekali, až dojde na ně, vrátiti se do vlasti." Vrátiti se? Ne-li často rozloučiti se navždy se vzdálenou vlastí? Ale i zemříti, třeba bez pomoci aspoň mezi svými bylo lepším osudem. Vizme jiný obraz; nazval bych jej scherzem — scherzem smutným, zoufalým: „Vítězi". Strašlivého humoru zde užil umělec, aby vyjádřil nejsmutnější konec ruských vojínův; ukazuje nejdivočejší, nejspustlejší veselosť surových Turků, rozpoutanou mezi umírajícími a mrtvými Rusy. Myslivecký pluk ruský poražen byl u turecké pevnosti Teliše. Jevištěm jest místo, na kterém

padlo na třináctе set Rusů. Turci jako hyeny olupují zemřelé. A před tímto pozadím hlavní scéna: Přichází sprostý voják turecký, který oblekl uniformu padlého vysokého důstojníka ruského, ozdobenou četnými řády. A vítězoslavnou tváří a parodující pýchou vstupuje mezi soudruhy, kteří jej vítají patrně s veselým pokřikem. Ten vztyčuje se a komicky salutuje, onen opřel si ruce o kolena, aby pohodlně se naň podíval, a divošské tváře hrají nevypsatelným úšklebkem vítězoslávy a záští k odznaku ruské moci. Po tomto skupení, jehož hlasitý smích a pustý pokřik takořka z obrazu slyšeti, zdlouhavě obrací hlavu flegmatický praktikus, jenž nehledě blýskavých cetek obouvá líně boty, hnusnou přemocí právě nabyté. Totéž bojiště o něco později shledáváme na obraze, který nám vyplňuje celý jeden salon ve výstavě. Kdežto dřívější hnusný výjev ozařovalo lhostejně jasné denní světlo, nyní nad planinou shánějí se temná mračna, bojiště za dne zahaleno jest pološerem. Mezi sivými mraky proniká slabý, kalný paprslek světla jako těsným oknem do pochmurného chrámu. Stenání dokonávajících umlklo, divocí lupiči dávno jsou zahnáni, mrtví leží již pokojně. Kam pohledneš, všady zříš stopy zlověstné války, stopy bez duše. Jen dvě postavy stojí přímě nad spoustou padlých: kněz žehná posledně věrným těm pravoslavným duším, rozptyluje drobným, nejistým pohybem kouř vonného kadidla po skučícím větru. Hlava, ozdobená dlouhými, prošedlými vlasy, jest nepokryta, kněz však necítí nepohody: v ušlechtilém, ano měkce jemném obličeji jeho zračí se nevýslovný dojem velkolepě žalostné chvíle. Hlava nemůže udržeti se vztyčena, chýlí se žalem ku předu — vtělený genius lidskosti nad spoustou nelidské zuřivosti. Těsně za knězem stojí obstárlý vojín. Postava po vojensku přímá, v jedné ruce drží čepici, v druhé úřední knihu, protokoll, seznam padlých? Ale ta úřední škrobenosť není přirozena; na celé postavě znáti, že i otužilý voják sbírá své síly, aby zachoval klid službě povinný. Za nimi otvírá se čerstvě vykopaná jáma, nad jamou již se zdvihá kříž. Toto hlasité requiescant in pace úchvatně, ale harmonicky ukončuje vypravování o nesmírných obětech ruského lidu.

Jest-li potřebí teprve vysloviti, že v těchto dvou posledně líčených komposicích Vereščagin projevuje jmenovitě vzlet a názor čistě básnický? A jako duch básnický jest také duchem čistě lidským, znamenitým zástupcem humanity. Nelidskosť války mluví sice skoro ze všech obrazův, o kterých jsme právě mluvili, ale při mnohých tendence ta zaniká v čistě umělecké, básnické koncepci, od ní úplně oddělené, která mysl zaujímá tak, že přehlédá tendenci. A pak vlastně tendence ztrácí vlastní podstatu, není již tendencí. Jiné ze zmíněných již obrazů však ve všem všudy ji pronášejí, nemajíce ani jiného účelu, než vlastenecký a *jmenovitě humanní*. Vizme obraz „Skobelev na Šipce". Tam padlo veliké množství ruských vojínů v tuhém boji, ale konečně obětovná udatnosť mužstva dobyla vítězství věci ruské. Hrdinské pluky postaveny jsou pod vrcholem hory sv. Mikuláše, kterou vidíme v pozadí, a general Skobelev objíždí řady, za sebou maje vlající korouhev, kývá vojsku kloboukem a volá: „Jménem vlasti, bratří, děkuji Vám!" A nadšené vojsko, které před chvílí ještě chystalo se umříti před očima svého vůdce, s jásotem vyhazuje čepice do výše. Věru slavná, do hloubi duše dojímající chvíle.

Brzo však oko smekne se níže a dvojnásob ucítí, že i zde zuřila hrůza války. Popředí ukazuje, zač Skobelev děkuje svým vojákům: zde na bojišti v sněhu leží padlí jich — soudruzi. A z toho nesmírného kontrastu, který byl uměleckým cílem Vereščaginovým, nejmocněji mluví také jeho tendence. Velikou otázku činí zde Vereščagin dojatému pozorovateli: oslavuje-li se duch lidský více obětovností a nadšením, s jakým všechnu sebelásku dovede zapříti pro šlechetné ideje, čili se více snižuje zvířecím vražděním, od kterého v skutku humanní duch odvrací se s hrůzou, ano s ošklivostí?

Poznali jsme vlastenectví, básnického ducha i čistou lidskosť Vereščaginovu; nuže, před tímto obrazem vidíme jej také zvláště jako hlubokého myslitele.

Jaký účel mělo by nyní, vypočítávati ostatní nejmenované posud obrazy z Vereščaginových *dějin* rusko-turecké války? Marno by bylo zbytečně slov šířiti. Všechny obrazy válečné, každý svým zvláštním světlem ozařují některé z jmenovaných stránek Vereščaginových.

Formou i duchem kolosální ten cyklus Vereščagina učinil jedním z nejslavenějších umělců naší doby. Není divu, že vedle něho poněkud se ztrácí galerie ostatních obrazů jeho, která by o sobě jistě také působila sensační hnutí. Vedle asi dvaceti obrazů z války rusko-turecké vystavuje Vereščagin na sedmdesát maleb z Indie a z Turkestanu, a velikou řadu drobných kreseb stejné látky.

Kdykoli se mluví o Vereščaginovi, vždy téměř bývá řeč jen o jeho malbách z turecké války, o jiných pracích jeho z pravidla děje se sotva povrchní zmínka. Křivdí se jim velice touto nevšímavostí, křivdí se tím i umělci, neb aspoň šíří se tím nepravé ponětí o něm. Vereščagin není jednostranný, to pozná každý ze samých obrazů válečných; ale teprve na obrazech z Indie a Turkestanu poznává se opravdu rozmanitosť jeho umění. Jsou tu vedle několika válečných obrazů krajiny, architektury, genry nejrůznějšího způsobu, studijní hlavy pestrých typů, kostymové studie a nač jen možno si vzpomenouti, — illustrovaný cestopis Vereščaginův. Jsou to jednak studie, jednak — kromě čistě uměleckého účelu — příspěvky k zeměpisnému, přírodnímu, národopisnému a kulturnímu poznání Asie. Odtud ona rozmanitosť formy a způsobu. Jakou cenu nesčíslné podrobnosti, obsažené v těchto obrazech, mají se stanoviska vědeckého, jen velký znalec Orientu by mohl určiti, ale zajisté sám by se z nich vždy ještě mnoho naučil. Ale ať vědecká cena obrazů těch váží se sebe více, umělecká vždy zůstane v popředí. Naladění arci jest naprosto různé od rozpoložení, do jakého přivádějí pozorovatele výjevy z Balkánu. Zde máme vždy nad sebou čistou, modrojasnou oblohu, slunce září celým oslňujícím žárem, příroda skvěje se bujnou krásou, člověk vžije se v pravou orientalskou nádheru — na místě dřívějších ostrých, vzrušujících dissonancí slyšíme nyní téměř stále nejklidnější harmonie. Naladění to vyjádřeno jest hned velikým obrazem „Modlitba velkého mohula v mešitě". K jasnému blankytu vznášejí se jako křída bílé oblouky a báně mešity. Pusté nitro zjevuje se našemu zraku. Velký mohul klečí v polostínu samé modlitebny. Opodál dva jiní vznášejí k bohu modlitbu. Ani vánek neruší tišinu. Veliký dojem činí vznešená prázdnota celého popředí; barevné trepky, odložené

od vstoupivších do modlitebny na třech různých místech, prázdnotu ještě zvyšují, poněvadž oko jejich pomocí snáze změří velikosť prostoru. Však přistupme k malému jezeru u Delhi. Přicházíme po západu slunce. Vizme malý ostrůvek s nízkou zříceninou na vršku, jehož zajímavý obrys ostře se odráží od obzoru určitě osvětleného žlutavou večerní záplavou. Na zřícenině z rozsedlin vyrůstají drobné keře a takřka každá větvička obohacuje profil stínícího ostrova. Celému ostrůvku vévodí pyšná palma, vyrůstající z nejnižšího kraje u samé vody — jak mocně opírá se večerní světlo o její korunu. V jezerní hladině pak klidně zrcadlí se ostrov s palmou, zříceniny s křovím, a zář, která čím výše stoupá na obzoru, tím více umdlévá. Nemožno ani odloučiti se od té nevýslovně charakteristické silhouetty. — „A to maloval také Vereščagin?“ bezděký se táže lajk. Obraz „Po západu slunce“ má protějšek „Před východem slunce“ — jezero kašmirské. Kdo by neznal poesie prvního rozbřesku ranního? Vše zahaleno jest parami, hvězdy vybledly, slunce však ještě nevysýlá paprsků více než co noční temnotu promění v modravou mlhavosť. Vše pohříženo posud v nejkrásnější ranní sen. A přec — tu jako labuť klidně člun plyne po jezeře, v němž obrážejí se pobřežní hory. Napínáme zrak do dáli — pod horami prodírají se mlhou obrysy střech a věží dřímajícího posud města. Pravá to protiva předešlého výjevu! Tam vše určitě jasné, každý obrys tiskne se temně do záře zmizelého slunce — zde vše mlhavé, vše stejně modrošedé, ničeho nerozeznati určitě, vše se jen tuší. Vereščagin prý vždy tak bezohledně napodobí přírodu, že vymaloval věrně i chvíli, ve které příroda nepodává ničeho než čirou prázdnotu. Kdo necítí poesie těch okamžiků, kdy příroda halí se v kouzelné tajemství parné mlhy, aby noční zlatohlav vyměnila za ranní purpur, koho nedotýká se radostné tušení, jež té chvíle skřivany povznáší k nebesům — tomu arci obraz Vereščaginův jest prázdný a nepochopitelný.

Také mezi obrazy z Turkestanu jsou výjevy válečné — však té chvíle zajímají nás méně, kromě dvou. Jeden představuje oslavu vítězství. Hlavy pobitých nevěřících nabodnuty jsou na vysokých tyčích a kněz „mollah“ fanatisuje lid řečí o bohu, jenž „tomu chtěl“. „Není boha kromě boha.“ Druhý obraz jest apotheosa války — pyramida lebek, na něž usedají vrány. Vereščagin apotheosu tu věnuje všem vítězům minulosti, přítomnosti i budoucnosti — zde jest naprosto tendenčním ve svém humanním směru.

Však máme tu ještě množství chrámů, zřícenin, vojáků, jezdců, zbrojnošů, kněží, dervišů, fakirův a nejrozmanitějších typův a studií!

Příliš daleko by nás vedlo, kdybychom chtěli o všech těchto drobnostech alespoň několik slov znamenati. To jest spíše úlohou odborné studie, jíž se dostane znamenitým obrazům Vereščaginovým bohdá i v české literatuře.

Snažil jsem se jen stručně naznačiti hlavní dojmy, které ve mně zůstavila výstava Vereščaginova a tím obrátiti zření na velikého, světového jména mistra i důstojného repraesentanta umění na Rusi!

Ve Vídni, v měsíci listopadu.

V. V. Zelený.

Z ruchu na Slovensku.

Podtatransko, které dalo Slovanstvu Kollára i Šafaříka, Štúra i více jiných bohatýrů práce duševní, zdálo se býti po umlknutí Holého, Sládkoviče, Chalúpky a Botta prázdno písní umělých. Ani povídce po Kalinčakovi nedařilo se valně, ba znamenati bylo lze literarní úpadek na celé čáře. Bratřím Slovákům daří se za posledních let hůře než druhdy. Zrušení „Matice“, jakož i ostatní známé neblahé okolnosti, toť poměry, za jakých ovšem těžko kvésti! Avšak houževnatá povaha slovenská neklesá přece v nečinnosť a zmalátnělosť. Když není dosti pěvcův umělých, sbírá písně, které vypěl slovenský lid, a posýlá je Slovanstvu, aby jimi okřálo a v naději utvrzeno bylo, že mu Slováci nikdy odcizeni nebudou. A čeho nedostává se doma, toho dostatek v ostatních národech slovanských, zejména nejblíže — u nás Čechů. Však i naši literaturu vítá vzdělané Slovensko, a tak ukazuje se v praxi, co navrhoval r. 1846. Šafařík, aby literatura slovenská z české zcela nevypadala, ale zůstala jaksi kruhem v kruhu větším.

Slováci píšou slovensky svému lidu, česky pro náš celek československý (Jaroslav Vlček, další práce opověděli: dr. Mil. Jozef Hurban, Fajnor a j.). Naopak přicházejí zase knihy a časopisy slovenské k nám, jsou nám milými jako ty naše české, a tak zbytečno by bylo šířiti se dnes ještě o tak zvaném literarním rozkole československém. Co uznávali a žádali Jungmann, Šafařík i Kollar na jedné straně, a Hodža, Štúr i Hurban na straně druhé, to konečně se vyplňuje — a přirozeného rozvoje dalšího nezastaví nikdo ani u nás, ani na Slovensku.

Řekl jsem, že Slovensko nemá t. č. dost pěvcův umělých. Avšak pověděti třeba, že dorůstají mu talentové vzácní, z nichž jmenuji jen pěvce „Tater a more“ Vajanského (Svetozara Hurbana) a Hviezdoslava. Sbírka prvého oceněna byla u nás velice příznivě a rozšířena je též dosti značně a po zásluze. Druhý chystá své práce do tisku, a z časopiseckých ukázek předpověděti lze, že uvítány budou rovněž tak příznivě jako Básně Vajanského. Také písně Ondřeje Belly opravňují k naději, že dostane se od mladého pěvce Slovensku záhy více písní, písní ryze slovenských. Hůře vede se, jak již připomenuto, povídce, a holá neúroda je stále na poli dramatickém. Nejvíce povídku t. č. pěstují Vajanský, Samo Bodický, Škultéty. O literatuře vědecké nemůže býti za nynějších poměrů na Slovensku téměř ani řeči.

Obrazem literarní práce za rok 1881., obrazem takořka jediným, je prvý ročník „Slovenských Pohl'adů“, které pořádají Svetozar Hurban a Jozef Škultéty a vydává známý slovenský národovec Pavel Mudroň v Turč. Sv. Martině. Práce v ročníku tomto složené posilňují v nás naději, že „Slovenskými Pohl'ady“ zahájena opravdově nová doba literarní na Slovensku, doba upřímného snažení, vážné práce, doba nových pěkných talentů, při nichž ještě stojí ta stará, věčně bujará družina Hurbanova. Starý Hurban sám podává zajímavé paměti své o Ludovítu Štúrovi. Z písní nejvýše sahá v „Pohl'adech“ poesie Vajanského. Články vědecké měly by ovšem více čtenářů, kdyby psány byly pro náš celek československý, totiž češtinou. Avšak uvážíme-li, že na

*

Slovensku vládne jen velmi nepatrný počet spisovatelů dokonale češtinou, jeví se okolnosť tato přirozenou, a nelze než těšiti se z života, jaký právě se rozvíjí — ať už má kabát český nebo slovenský. „Slovenské Pohľady“ jsou sice u nás čteny, avšak zasluhují již proto, že si všímají pilně českého života duševního, aby byly rozšířeny u nás co nejvíce. „Slovenské Pohľady“ jsou jedinou nynější literarní sbírkou slovenskou.

Slováci mají ještě několik dobrých časopisů jiných: politické, třikrát v témdni vycházející „Národnie Noviny“, jichž redaktorem je Ambro Pietor (v Turč. Sv. Martině). „Slovenský Letopis“, který vydává pilný historik Sasínek (v Uherské Skalici), hospodářský list „Obzor“, satirický měsíčník „Černokňažník“, redigovaný D. Čajdou (v Turč. Sv. Martině), „Hlásnik“, „Včelku“, „Katol. Noviny“, „Korouhev na Sionu“ a j.

Zmínil jsem se již o vydávání slovenských písní národních. Podnes vyšlých pět sešitů „Slovenských Spevů“ naplňuje nás upřímnou radostí. Neméně než 538 písní s nápěvy sebráno tu již, a kolik ještě čeká na vydání! „Spevy“ věru vzbudí obdiv i mimo Slovanstvo, a divíme se, že naši hudebníci, honící se často tu za přehnanou původností, tam za vzory cizími, přehlížejí skrz na skrze zvláštní a čisté písně podtatranského lidu. Jaký to zdroj motivů nových, spanilých! — Zde zmiňujeme se též o sbírce „Písní slovenských“, jež vydala „Slavia“ v Praze.

A také slovenské pohádky mají svého sběratele. Velice pilný Pavel Dobšinský vydává v Turč. Sv. Martině „Prostonárodnie slovenské povesti“, z nichž některé čteme poprvé. Dobšinský zavděčil se nejen Slovensku, ale i Slovanstvu mimo to vydáním „Prostonár. obyčejů, pover a her slovanských“, vyd. r. 1880. Dílo toto je ceny veliké a jím vedle „Sloven. spevů“ může se Slovensko opravdu pochlubiti.

Vedle těchto hlavních publikací slovenských netřeba zmiňovati se o bibliotekách menších, literarního významu vlastně nemajících. I docházíme k naší „Knihovně československé“, jejíž účel je dosti znám — zachovati Slovensku, co čeká marně na vydání v rukopisech, vydávati dobré slovenské práce slovenčinou (belletrii) a vědecké o Slovensku a ze Slovenska — češtinou. Programm to tedy, jak již podotknuto, který se v praxi skutkem již stává. „Knihovna československá“ přinesla dosud rozptýlené básně zvěčnělého Jana Botta a důležitou práci Jar. Vlčka: „Literatura na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy“. Bohužel, slíbiti nemohu, že další svazky budou rychle za sebou následovati. Každá nová myšlénka má své přátele i nepřátele; a tak také naší „Knihovně“ zápasiti je s předsudky. Dosud jest mnohým našim lidem dnešní Slovensko krajem dosti neznámým. Vůbec bylo by třeba styku — živého styku; cestujme na Slovensko, a přičiňme se, aby také Slováci dojížděli k nám a poznávali nás. Bez vzájemných návštěv bude mezi námi vždy — nedůvěra.

Končím kratičký tento přehled vzpomínkou na zvěčnělého pěvce Jana Bottu a povídkáře i žurnalistu Mikuláše St. Ferienčíka. V plném květu opustili krásné, drahé své Slovensko. Botto sotva že se dočkal vydání svých překrásných básní, sklán byl šípem smrti — snad na

prahu své nové tvůrčí doby. Víme aspoň, že chystal se ještě zapěti — avšak nedopěl, dožil.

Hledíme další činnosti slovenské na poli literarním jasným okem vstříc. Vědomí slovanské zachovává mu sílu životní, a Slovanstvo svého nejzpěvnějšího a nejztýranějšího lidu bohdá — neopustí.

Rud. Pokorný.

Osvěta v Rusku.

Všeobecně jest známo, že statistika slovanských zemí jest velice kusá, tak že s pravdivým jest vítati potěšením všeliké zprávičky, kteréž se nám v tom ohledu dostávají z blízka i z daleka. Statistice slovanské vytýká se zejména, že se „opozďuje", to jest, že se dovídáme určitých dat ne po uplynutí jednoho roku, ale mnohdy i po uplynutí celé řady let. Přihlížíme-li však blíže k všeobecným poměrům slovanským, jeví se okolnosť tato téměř úplné přirozenou. Uvážíme-li, že mnohá města střední Evropy vydávají své statistické sborníky roční po uplynutí druhého, někdy i třetího roku (i město Vídeň vydává své statistické zprávy vždy souborně po několika letech), bude nám zajisté pochopitelno, proč se vydávají zprávy statistické na př. o Rusku ve lhůtách ještě pozdějších. Je-li obtížno sebrati a sestaviti zprávy jednotlivých měst v sobě uzavřených a organisovaných, jaké teprv obtíže skýtá tak složitá a rozsáhlá říše jako jest Rusko. Na mnohém, objemem svým dosti neúhledném spisku statistickém pracuje několik schopných i pilných pracovníků i několik let! Dovídáme se, že se v srbské statistické kanceláři v Bělehradě již delší dobu pracuje o důkladném obrazu Srbska; spis ten však do té chvíle nevyšel.

V Rusku věnuje vláda velikou péči statistice a Ústřední kancelář vydala již nejeden zajímavý spis. Zvláštní pozornosti zasluhují „Statistické ročníky", v nichž nezřídka najíti lze důležitá data o vnitřním ruchu nynější říše ruské. Jeden z poslednějších svazků „Ročníku statistického (XVI.) přináší velice zajímavá čísla týkající se osvěty v Rusku i neváháme z toho podati laskavým čtenářům alespoň část nejvážnější.

Dle dat posledně skupených bylo vší mládeže školu navštěvující 1,440.000. Počet tento rozděluje se následovně:

V 47	guberniích evropského Ruska	17·2	žáků na 1000 obyvatelů
v 10	„ království polského	31·6	„ „ „ „
v 3	„ baltických	79·2	„ „ „ „

Z toho patrno, že v guberniích baltických jest osvěta nejvíce rozvinuta.

Poměr osvěty v ruské vesnici (tedy školy nejnižší čili elementarní) jeví se takto:

V 47	guberniích	připadá	13·0	školu navštěvujících na 1000 obyvatelů
v 10	„ (polských)	„	25·5	„ „ „ „ „
v 3	„ (baltických)	„	75·2	„ „ „ „ „

V městech jeví se skoro týž poměr: 52·7, 59·2, 105·8 na 1000 obyv.

Co do obyvatelstva čistě ruského jest nejvíce osvěty (v poměru) v Novorosyi, pak v guberniích obou hlavních měst (Petrohrad a Moskva), gubern. Oloněcké a na březích jižního toku řeky Volhy. O Litvě, Bílé Rusi a Malé Rusi máme data procentová:

na Litvě	navštěvuje	školu	18·0%	hochů,	0·8%	děvčat
„ Bílé Rusi	„	„	13·2%	„	1·0%	„
„ Malé Rusi	„	„	12·4%	„	1·0%	„

Vzdělání ve školách středních učinilo v posledních 30 letech veliký pokrok, ač dosud se jeví nejedna citlivá mezera. Ve 437 městech (větších i menších) jest 178 středních škol. O vysokých školách nemáme souborných zpráv. Toliko o universitě petrohradské jest nám možno podati několik čísel odjinud čerpaných (za r. 1880).

Všech posluchačů university petrohradské bylo 1777; z těch navštěvovalo přednášky historicko-filologické 246, mathematické a fysikalní 758, právnické 641 a přednášky východních jazyků 32. Sbor professorský obnášel 91 prof. (kdežto jich dle rozpočtu mělo býti jen 83). Výdajů bylo 190.000 rublů; fond stipendijní obnášel 75.000 rublů. Počet stipendistů 375. U porovnání s rokem 1863. vychází na jevo, že se počet ten zčtveronásobil.

Týž poměr jeví se ostatně do jisté míry i na ostatních vysokých školách ruských. Porovnáme-li tudíž čísla právě znamenaná s nepříliš dávnou minulostí, přiznati musíme, že byl v Rusku přes všeliké nepříznivé poměry učiněn v době nové pokrok nepopíratelný a pozoruhodný. *J.*

Osvěta v Bulharsku.

Bulharský „Vládní věstník“ sděluje následující statistická data v příčině národní osvěty. Během minulého učebního roku bylo v knížectví bulharském celkem 1088 obecných škol — 1027 mužských a 61 ženských. Dítek školu navštěvujících bylo 56.855 — hochů 48.404, děvčat 8451. Učitelů bylo 1247, učitelek 132.

Všech středních učebních ústavů bylo 20, v tom čísle pět realních učilišť. Kromě toho byla dvě mužská a dvě ženská učitelská semeniště.

Vládních stipendistů bylo v roce minulém 398. Stipendistů za hranicemi Bulharska se vzdělávajících bylo 34. Z nich nalézají se na Rusi 16, v Rakousku 12, ve Francii 2, v Německu 2, ve Švýcarsku a v Rumunsku po jednom. Женск. Образованіе 1881.

ACCADEMIA ADAMO MICKIEWICZ DI STORIA E LETTERATURA POLACCA E SLAVA IN BOLOGNA.

Od několika let panuje v Italii živější interess k světu slovanskému, zvláště však k národu polskému, jehož účastenství v osudech volné Italie vzbudilo téměř obecný vděk ve všech vrstvách italské intelligence.

Jaké zpomínky po sobě zůstavil v Italii nesmrtelný pěvec Adam Mickiewicz, známo jest dostatečně z dějin. Jméno jeho nerozlučně jest spojeno s dějinami neodvislé Italie. Ale i později, zejména v posledních

letech snažili se Poláci udržovati styky s klassickou zemí, tak že požívají dnes netoliko obecné, leč i hluboce proniklé sympathie rozhodujících osob vlaské literatury — ano i diplomacie! Italská intelligence vždy ráda se blížila k Polákům a pěstila duševní styky s nemalým zdarem. Nemohouce se pouštěti do obšírnějších v té příčině zpráv, znamenáme jen mimochodem, že vzájemné projevy polsko-italské došly již krásného osvědčení, čeho důkazy velice výmluvné spatřujeme v Římě, Boloni, Florencii a v jiných městech italských. Připomínáme veledůležité „Museo Copernicano“ v Římě, založené neunavnou péčí dra. Wołyńského, jehož překvapující sbírky dokazují všemu světu, že nejslavnější hvězdář byl Slovanem-Polákem. *)

Jinak Italie sama projevila Polsce svůj vděk. Dne 21. prosince 1876. usnesla se obec římská (podnětem radního ryt. S. Alatriho), aby na památku velikého poety polského Adama Mickiewicze, „o Italii velice zasloužilého“, umístěna byla pamětní deska v průčelí domu, v němž roku 1848. přebýval Mickiewicz (via del Pozetto 114). Za nedlouho bylo krásné toto předsevzetí uskutečněno a v přítomnosti vynikajících osob Italie i Polsky odhalena veřejná mramorová deska, na níž čteme tento nápis:

ADAMO MICKIEWICZ
Poeta d'altissima fama
In questa casa ordinava
Per le guerre dell' indipendenza Italiana
Il drappello dei prodi Polacchi
Nei MDCCCXLVIII
S. P. Q. R.
XXIX Marzo MDCCCLXXVII.

Aby se pocta prokázaná paměti Ad. Mickiewiczovi zvýšila, usnesla se obec římská k návrhu knížete E. Ruspaliho umístiti poprsí polského básníka v Capitolu. Poprsí tomuto (prací znamenitého sochaře Viktora Brodzkého) vykázáno pak bylo místo velice čestné — po boku krále Viktora Emanuela, Cavoura a Mazziniho.

Zjevná sympathie společnosti vlaské s ohledem na věci polské a slovanské vůbec zmáhala se i dále. Dne 23. března 1879. měl v Boloni professor Santagata zajímavou přednášku „o literatuře polské a styku jejím s Italií i Evropou“. Mezi jinými slovy kladl na to důraz, že Polska klesla politicky, nicméně že se povznesla mravně. Brzy potom (v květnu) shromáždila se mládež university boloňské v příčině rokování o založení „*Akademie dějin i literatury polské a slovanské*“.

Pan prof. Santagata předloživ návrh programu a stanov od něho spracovaných, navrhnul, aby novému ústavu dáno bylo jméno:

ACCADEMIA ADAMO MICKIEWICZ DI STORIA E LETTERATURA POLACCA E SLAVA IN BOLOGNA.

Činnosť spolku v stanovách (Statuto atd.) vytknutých shrnujeme v těchto udáních:

*) O Koperníkově museu v Římě viz obšírnou zprávu v „Národních Listech“ 1879., č. 119. Tamtéž jest zmínka *o českých* předmětech chovaných v tomto museu.

1. Založení knihovny polské a slovanské pro členy Akademie.

2. Odbývání nedělních schůzí pro akademiky a veřejné schůze výroční, v nichž skládány budou účty z činnosti a vedle toho odbývány přednášky pro širší kruhy.

3. Činnosť dopisujících členů, aby se co nejvydatněji šířily vědomosti o věcech slovanských v Italii. Zároveň vyslovilo hned první shromáždění, aby předseda oznámil rektoru boloňské university, jakož i ministerstvu vyučování v Římě přání v příčině *založení stolice dějin a literatury slovanské*, čeho jeví se v Italii tím větší potřeba, čím všeobecněji jest známo, že podobných stolic již stává na rozličných universitách evropských.

První veliké veřejné shromáždění odbývalo se 8. června 1879. v hudebním lyceu Rossiniho, kdež sešli se téměř všickni universitní professorové, několik set vlaských studujících a velmi četné obecenstvo. Professor Santagata pozdravil přítomné Poláky vřelými slovy, z nichž jen následující připomínáme. „Buďtež vítáni a věřte v naše přátelství a v naši oddanosť. V osobách Vašich vidíme nástupce i současníky oněch mužů, kteří získali vlasti Vaší jméno klassické půdy bohatýrů."

Po té měl stařičký básník polský Teofil Lenartowicz přiměřenou přednášku (O Mickiewiczovi), kteráž přijata byla od vybraného obecenstva s velikým vděkem.

Takovým způsobem působí Mickiewiczova „Akademie dějin a literatur polské i slovanské" blahodárně a stále se rozvíjejíc přislibuje do budoucnosti nejeden krásný plod tiché, ale užitečné práce. I knihovna se stále rozmnožuje; o to starají se zejména vlastenci polští, kteří akademii zasýlají pravidelně spisy, hlavně francouzské, Polska a Slovanstva se týkající.

Bylo by zajisté zbytečno zvláště ukazovati na důležitosť tohoto ústavu, i jest si jen přáti, aby v jeho lůně i česká literatura a český ruch duševní došel náležitého povšimnutí. Není pochybnosti, že intelligence vlaská uvítá mile také interess se strany české.

Stručná tato slova čerpali jsme z publikací řečeného ústavu dosud vydaných a nám laskavě prostřednictvím p. dra. Wołyńského z Florence zaslaných. Skládajíce povinné díky, neváháme tuto jmenovati dotyčné publikace:

I. STATUTO DELLA ACCADEMIA ADAMO MICKIEWICZ DI STORIA E LETTERATURA POLACCA E SLAVA IN BOLOGNA (str. 8. 1879.). — II. COSTITUZIONE DEFINITIVA DELLA ACCADEMIA atd. DELLI 14 DICEMBRE 1879 IN BOLOGNA (str. 34. — 1879.). — III. ALL' ACCADEMIA DI ADAMO MICKIEWICZ FONDATA IN BOLOGNA DALL' ILLUSTRE PROFESSORE DOMENICO SANTAGATA QUESTO MAZZOLINO DI POESIE DELL' IMMORTAL VATE POLACCO ITALIANAMENTE TRADOTTE IL DOTTORE ARTURO WOLYNSKI NELLA PRIMA SOLENNE TORNATA DELL' 8 GIUGNO 1879 PER OMAGGIO ALL' ISTITUZIONE NASCENTE E AL BENEMERITO FONDATORE OFFRE. — IV. ADUNANZA SOLENNE DELL' ACCADEMIA atd. TENUTA A BOLOGNA IL 28 NOVEMBRE 1880 E RELAZIONE SULLO STATO DELLA SUA BIBLIOTECA (str. 48. — 1880.). Mimo o se právě dotiskuje obšírný souhrn „Akt" spolkových, jako V. publi-

kace. Z šesti nás došlých archů dosud nevydaného díla (str. 1.—96.) seznáváme, že dílo toto podá vlaskému obecenstvu množství zajímavých vědomostí o Polsce, jakož i důkladný obraz blahodárné činnosti „boloňské akademie dějin a literatury v Polsce a v zemích slovanských“.

Také v Paříži vydán byl zajímavý spis, v němž dočísti se lze o boloňské akademii („Honoration de la mémoire d'Adam Mickiewicz en Italie“, viz oddíl: „Création et Inauguration de l'Académie Adam Mickiewicz à Bologne“. Paris 1881). *J.*

F. Kanitz o „srbské zádruze“.

F. Kanitz, znamenitý cestovatel po jihu slovanském, popisuje ve článku „Srbský dům selský“ život v nynější srbské zádruze těmito slovy:

„Zřízení patriarchalné jest ohraničeno právy individua v rodině. Kdo bude hlavou domu čili starešinou, stanoví všichni členové zádruhy svobodnou volbou. Obyčejně volí nejmoudřejšího a nejrozvážnějšího. Ukáže-li, že není způsobilý k úřadu svému, může býti předsevzata nová volba. Starešina repraesentuje celou zádruhu před politickými úřady, porovnává spory a řídí práci „kuće“, na níž má celá rodina podíl. Muži a ženy pracují na poli, děti pasou dobytek anebo chodí do školy.

Rozkazy starešinovy docházejí ochotného posluchu. Starešina rozděluje všechny domácí výlohy mezi členy a stará se o ně jak o sebe sama. Zisk, nabytý prodejem polních výrobků, jmenovitě pak zisk z ovoce, vinohradů, dobytka a prasat, z prodeje koží a dříví palivového i stavebního činí hlavní a obyčejný pramen důchodu. Chce-li, aby se něco prodalo, aby se něco důležitějšího koupilo, anebo aby se daň zaplatila, třeba starešinovi souhlasu všech členů zádruhy.

Starešina je též povinen starati se o dítky osiřelé. Má je (dle §. 519. srbského zákonníka) ve spolku s mateří jejich vychovati, „aby byli hodnými a poctivými lidmi a své vlasti prospěšnými“.

Vdova sama, i je-li bezdětna, má právo na úděl svého nebožtíka muže v zádruze, ale je se své strany opět povinna pečovati ze všech sil o prospěch a dobro zádruhy. Provdá-li se, zádruha jí vypraví jako každé jiné svojí dceři přiměřenou výbavu.

Zákon §. 528. utvrzuje právo dědičné v zádruze takto: „Příbuzenstvo v zádruze má při dědictví přednosť před příbuzenstvem mimo zádruhu, byť i toto příbuzenstvo bylo bližšího stupně než ono. Ale nedospělé dítky, kdyby s mateří ze zádruhu se vzdálily, podržují dědičnou přednosť i mimo zádruhu. Taktéž je-li člen zádruhy ve válce zajat, uvězněn anebo nalézá-li se v jiné podobné nevoli a nebezpečí, nebo ve službě vlasti, zůstává právo příbuznosti při dědictví i mimo zádruhu nedotknuto a bez újmy.

Zájmy jednotlivých členů zádruhy jsou nejtěsněji svázány se zájmy celku. Čím více kdo svou prací přispěje k dobru zádruhy, tím větší má právo na větší díl, kdyby se chtěl od zádruhy odděliti — a tím bohatší dědictví zůstaví svým dítkám. Individiu tím netoliko není za-

bráněno, aby své způsobnosti a výbornosti dle sil rozvinulo, nýbrž naopak ještě je k tomu pobízeno.

Tyto črty srbské zádruhy charakterisují ustrojení domácnosti srbského sedláka.

Na místě, které první padá do očí, stojí kuća starešinova, která se vyznamenává i svou prostranností a lepším slohem, tak že na první pohled možno uhodnouti, že jest i střediskem, kolem něhož sestupují se malé kuće ženatých členů zádruhy. Tyto malé kuće jsou obyčejně zřízeny pro dočasnou potřebu. V nich jsou síně, kde spávají ženatí členové zádruhy a kde mají uschováno to, co sami pro sebe udělali a vydělali. Plodiny, dobytek, nářadí atd. umístěny jsou na sýpkách, ve chlévech nebo košárech, které patří celé zádruze. Tato stavení nazývají se „vajaty", jsou buď čtverhranné neb okrouhlé, zhotoveny z proutí nebo rákosí a jako indianské wigwamy vyzdviženy jsou poněkud nad zem, aby to, co v nich se nalézá, bylo chráněno před dobytkem, který se svobodně prohání po nádvoří.

Obyčejné práce v domácnosti vykonávají všechny vdané ženy řadem. Žena, na niž došla řada (red), nazývá se reduša. S pomocí nejmladší ženské hlavy v domě reduša hotoví oběd pro celou zádruhu a nařizuje, co a jak mají ostatní ženy dělati na poli nebo kde jinde. Jak u ostatních Jihoslovanů, tak i u Srbů žena se účastní všech prací mužových. Žena nikdy nezahálí, ale bez ustání pracuje. Když se vrátila z těžké práce na poli, žena přede, tká, bílí nebo barví plátno či sukno pro domácí potřebu. Větší bohatství nebo plnění mateřských povinností málo na tom mění. Srbka je mnohem pracovitější Srba, jenž miluje pohodlí. V Srbsku neuvidíte ani člověka ani dítěte, aby šlo v roztrhané košili, a to je nejlepší svědectví o pracovitosti a spořádanosti Srbek.

Večer zastihuje celou rodinu kolem domácího ohniště v kući starešinově. Muži robí nebo spravují nářadí hospodářské či domácí. Starší si hoví po práci, kouří a rozmlouvají o práci zítřejší nebo o tom, co se děje ve vsi a v zemi. Ženy sedí blízko mužův a pracují. Veselé děti hrají si u nohou svých rodičův anebo nahrnou se kolem děda, škemrajíce, aby jim vypravoval o císaři Trajanu nebo Králeviči Markovi. Potom starešina nebo někdo jiný z mužů sundá se zdi jednostrunné gusle. Při jednotvárném jejich bzukotu zpívají starodávné legendy, písně junácké a písně, které ohnivými slovy opěvují porobu vlasti a její boje za osvobození. Tak se kuća starešinova stává místem pospolité schůzky celé rodiny. Při krbu starešinově zapalují se tváře láskou a když je slyšeti stará podání rodinná nebo národní, tu se všichni napájejí nadšením za svobodu a pokrok své vlasti.

Polská literatura v Čechách.

S dostatek jest známo, že bohatá literatura polská nalézala v Čechách ode dávna hojnosť pilných pěstitelů, kteří snažíce se obohacovati naše písemnictví vším, co v literatuře pobratimého národa vynikalo, překládali na jazyk český téměř vše, cokoli jim bylo přístupno. Zajímavo jest proto pozorovati, v jaké míře ve směru tom u nás pracováno. Majíce pod rukou již sestavenou

a k tisku připravenou **bibliografii překladů českých z písemnictví polského do konce roku 1880.**, neváháme z ní podati našim čtenářům alespoň nejdůležitější soubor číslový a jmenový.

Do konce roku 1880. napočítali jsme na **půl devátého sta** překladů z polštiny, a sice, pokud nám známo, ze spisů následujících spisovatelův polských:

Alkar, Antonowicz, Asnyk (16)*), *Anczyc, Baliński K., Bałucki* (12 — „Židovka“ v Pasekově „Praze“ 1870.), *Bejl J., Beldowski, Bełza W., Berlicz Sas, Bielowski, Bliziński, Bodzantowicz, Boleslawita* (viz *Kraszewski*), *Borkowski* hr. *Dunin, Brodziński, Bronikowski, Brosna L., Brzozowski, Budziński, Cesta, Cieszkowski, Cieszewski, Czajkowski* (25 — Milovať a zbožňovať; „Lumír“ 1851.), *Czaplicki, Czerwiński, Dembowski, Deotyma, Dobrzański, Drużbecka, Dzierzkowski* (13 — Polský bál na venkově; „Květy“ 1846.), *Dulski Ed., Dzierzon, Dzikowski, Ehrenberg, Feliński, Fredro Alex.* hr. (5 — Dámy a husaři, 1851 — hráno na jevišti), *Fredro Jan* hr. (8), *Garczyński, Goszczyński* (13 — Oda z čas. Bolesl.; „Lumír“ 1854.), *Gordon, Górecki, Goslawski, Grabowski Bron., Grochowski, Groza Al., Grudziński Stan.* (12), *Hoffmannová-Tańská, Holowiński X. J., Chęciński J., Chlędowski W., Chodźko Alex., Chojecki E., Choroszmicki, Ilnicka* (8), *Jadam, Jadwiga, Jachowicz, Januszewska, Jelowicki, Jeż T. T., Kamińska B., Karpiński, Karpowicz M., Kowczyński* W., *Kleczyński J., Klonowicz S., Kniaźnin, Kochanowski, Kochowski, Kondratowicz, Konopnicka, Kopiec* gen., *Korzeniowski* (26 — Pátý akt, drama, hráno r. 1850.), *Kossakowski Jan, Kosiński T., Kosiński Ad. A., Kowalski S., Koziebrodzki* hr., *Koźmian Kaj., Kraków, Krasicki, Krasiński* (16 a Sebrané spisy“ — Agaj Chan v „České Včele“ 1835.), *J. I. Kraszewski, Kajetan Kraszewski,* (53 — Tataři na svatbě; „Vlastimil“ 1840.), *Lam, Lelewel, Lenartowicz* (17 — Improvisace; „Beseda Moravská“ 1870.), *Lubowski Ed., Luniewski, Maciejowski W. A., Magnuszewski, Malczewski* (2 — Marie 1852.), *Miaskowski K., Mickiewicz* (54 a Sebrané spisy — Osmero znělek v „Časop. česk. Musea“ r. 1828.), *Morawski, Naruszewicz Ad., Niemcewicz, Noskowski, Odyniec, Ogiński M., Opaliński, Ordon, Orzeszkowa, Osoliński Józ.* hr., *Ostrowski St., Paszliński Karel, Plewińska, Podoliński, Pol* (41 — Pocta J. Purkyni; „Lumír“ 1852.), *Potocki L., Potocki W., Prus Bol., Pruszakowa z Z., Przybylski, Raczyński Ed., Rej z Naglowic, Romanowski M., Romański M., Rościszewski Ad., Roskowska M., Rzewuski* hr. (5), *Sarbiewski, Sarnecki, Sczygielski, Sęp B., Sewer, Siemieński L.* (14 — Příhoda cestovatele; „Lumír“ 1846.), *Sienkiewicz, Sinakiewicz, Skarga* P., *Skiba, Syrokomla, Słowacki* (26 — Mnich; „Lumír“ 1863.), *Sójkowski Felix, Sowiński, Starkel, Stachurski, Starczyński St., Surzycki, Szajnocha, Szarzyński, Szedler Al., Szymanowicz S., Szymanowski Wacl., Tarnowski W.* hr., *Tarsza Ed., Trentowski, Trembecki St., Turski, Ujejski, Urbański, Wasilewski Ed., Wujek z Węgrowca, Wengierski T. K., Wenżyk Fr., Wilczyński A., Wilkoński August* (15 — Pohřební řeč; Zapovo „Zrcadlo živ. na V. E.“ 1843.), *Wilkońska Paulina* (10 — Samotna; „Lumír“ 1852.), W. *Wiśniowski, Wysocki, Witwicki, Włoski W., Wójcicki K. W.* (15 — Klehdy; 1839.), *Wolski W., Woronicz, Zacharjasiewicz* (7 — Sebestian Klon; „Lumír“ 1857.), *Zakrzewski Jak., Zaleski Bohdan* (38 —

*) Znamená číslo *všech* překladů vůbec, po případě titul a letopočet *prvního* překladu českého toho neb onoho spisovatele polského.

Zpívající jezero; „Květy“ 1844.), *Zalewski Kaz.*, *Zan T.*, *Zaremba*, *Zawadski W.*, *Zeiszner L.*, *Zieliński G.*, *Zieliński L.*, *Ziliński K. W.*, *Zimowicz S.*

Již z tohoto prostého seznamu jest patrno, že není téměř jediného značnějšího spisovatele polského, jenž by nebyl došel v Čech povšimnutí. Netoliko v dobách novějších, ale také v starších tentýž ruch a směr shledáváme, což zejména v zevrubnějším rozboru bibliografického materialu velice zajímavý podává obraz. Tak jako v šestnáctém a sedmnáctém století docházely v Čechách obliby polská řeč a kázání (Wujek, Skarga atd.), tak vynikaly přirozenou svou blízkostí jakož i váhou vnitřní také plody novověkého písemnictví polského. Prvním pozoruhodným překladem z polštiny v obnovené literatuře české jest „Myszeis“ Krasického (1815.).

Avšak při tom tajiti nelze, že překladatelé naši u výběru četných překladů ne vždy stejně pečlivě si počínali. Tím způsobem přeloženo i dosti slabých věcí, kdežto plody mnohdy vynikající zůstaly bez povšimnutí. Příčina, proč se tak dělo, jest na bíle dni, neboť nedostávalo se až do poslední doby překladatelům českým ani potřebného styku s literaturou polskou, ani vodítka bibliografického. Proto soudíme, že vydání „bibliografie“ přijde též i v praktické stránce dobré věci vhod.

Ku konci podáváme ještě zajímavý seznam českých překladatelů z polštiny. Jsou to spisovatelé a spisovatelky následující:

Arietto L., *Bambas Fr.*, *Bardoun V.*, *Bendl V. Č.*, *Beneš V.*, *Berka Přem. O.*, *Bittner J.*, *Budžovský A.*, *Blažek F. St.*, *Bohdanecký Ed.*, *Boubela Jan*, *Budinský J.*, *Burian Fr. J.*, *Čáslavský Fr. H.*, *Čelakovský Fr. L.*, *Čelechovský Fr.*, *Čermák B.*, *Čermák Kl.*, *Černý M.*, *Doucha Fr.*, *Duben J. L.*, *Dunder V.*, *Eck E. V.*, *Felix Jiří*, *Fialka W.*, *Frič J. V.*, *Frič L. C.*, *Goll J.*, *Goller F. V.*, *Grosů J.*, *Hanka V.*, *Hansgirg Ant.*, *Hanuš F.*, *Haštalský J. Sl.*, *Havlíček K.*, *Hausner L. V.*, *Hormann E.*, *Hora A. F.*, *Horský J.*, *Hovorka Fr. L.*, *Hudec Jan*, *Husinský V.*, *Chalupa Fr.*, *Chmelenský Josef*, *Jachim J.*, *Janda B.*, *Jičinský Krist.*, *Jirota V. J.*, *Jelínek E.*, *Jezbera Fr.*, *Jiranský F.*, *Jireček J.*, *Kalina J.*, *Kalbáč V.*, *Kamenický Jan*, *Kašpar V. V.*, *Klika J.*, *Klíma Han.*, *Klumper*, *Kořínek F. B.*, *Kostelecký A. J.*, *Kotík A.*, *Koubek P.*, *Kovář P.*, *Krajník M.*, *Král V.*, *Krásnohorská E.*, *Kratochvíl J.*, *Krejčí F. M.*, *Krondl J.*, *Kvapil Fr.*, *Líman*, *Malý J.*, *Malinský K.*, *Mejsnar H.*, *Menšík Fr.*, *Mokrý O.*, *Mužík Ant.*, *Nečas J.*, *Nekvasil A.*, *Neslovský A. S.*, *Netolický J. B.*, *Novakovský*, *Pakosta V.*, *Peška B.*, *Pichl J. B.*, *Pichler K.*, (*Poděbradský V. P.*), *Podlipský J. V.*, *Pok Václav*, *Pokorný R. Pospíšil J.*, *Potěchník Al.*, *Půjman J.*, *Prachovský A. St.*, *Přímý K.*, *Procházka M.*, *Prokeš O.*, *Rank J.*, *Rieger F. L.*, *Rittersberger L.*, *Rott J.*, *Sadovský Ot.*, *Schwab-Polabský Arnošt*, *Sládek J. V.*, *Sláma Fr.*, *Smitenský S. R.*, *Sobotka P.*, *Sokolský E. H.*, *Soukup J.*, *Suchánek Fr.*, *Stašek Antal*, *Stefan K.*, *Stejskal-Lažanský*, *Stranický Č.*, *Světský Jan*, *Šafařík P. J.*, *Škrábek J.*, *Šlechta J.*, *Šapňhel V.*, *Špatný Fr.*, *Šťastný V.*, *Štrauch A.*, *Štur L.*, *Štulc Václav*, *Šulc J. P.*, *Tasovský Fr. P.*, *Tesař J. A.*, *Tomíček J. Sl.*, *Tonner Em.*, *Trnka*, *Vojtl J.*, *Vávra Em.*, *Veselský P. M.*, *Višňák Fr.*, *Vitinský B.*, *Volák Fr. P.*, *Vorlíček Fr. L.*, *Vrána Fr.*, *Vrchlický J.*, *Zákostelský Fr.*, *Zap K. V.*, *Zapová-Honorata z Wiśniowských*, *Zelenka Jos.*, *Z ítek E.*, *Žák J. V.*

Činiti jiné ještě poznámky k tomuto přehledu, bylo by zajisté zbytečno. Laskavý čtenář učiní si žádoucí náhled o významu i podstatě polské literatury v Čechách sám.

Edvard Jelínek.

Svěží hroby.

O úmrtí dra. Jana Bleiweise a Alexandra Alexandroviče Kotlarevského došly nás následující listy:

Lublaň, 30. listop. 1881.

Když jsem Vám byl zaslal před nějakým časem knížku,*) v níž jste se dočetl, jak velkolepým způsobem uctil národ slovinský a s ním téměř všecken svět slovanský sedmdesátileté narozeniny „otce vlasti“, dra. Jana Bleiweise, netušili jsme, že v době u poměru tak krátké bude mně sděliti s Vámi věsti, nám nejsmutnější! Otce našeho — není více! Ba i po stu letech želel by každý z nás, že okamžik ten tak záhy nás stihnul. Nejčinnější i nejzasloužilejší vlastenec slovinský, vzkřísitel, obhájce a spisovatel zemřel v bílé Lublani dne 29. listopadu. Nebyl ani dějepiscem, ani básníkem, ale byl nám i Palackým i Kollarem. Bleiweis budil národní naše vědomí a stál v čele života slovinského. Jeho snaha politická a literarní zůstaví v našem národě památku nesmrtelnou. Kamkoliv pohledneme, všude spatřujeme ovoce neúmorné i blahodějné jeho činnosti. Jemu vděčíme velkou část toho, co v posledních pěti desítiletích bylo u nás v ohledu národním vykonáno. A sloužil vlasti i národu téměř do posledního dechu. O působnosti jeho bylo i v českých časopisech důkladně jednáno. Končím tato stručná slova a připomínám již jen charakteristický verš, jímž vídenští Slovinci pozdravili v radostnějších okamžicích sedmdesátý den narozenin nesmrtelné paměti dra. Jana Bleiweise:

... Sedemdeset
Mnogo je let
Dolgo življene,
Dolgo trpljene,
Malo miru,
Mnogo sadu...!

Památka Bleiweisova bude žíti s životem Slovinců. *F. K—r.*

Krakov, 18. října 1881.**)

Došla mne právě bolestná zpráva o smrti Alexandra Alexandroviče Kotlarevského, professora slovanské filologie na universitě sv. Vladimíra v Kijevě, o němž jsem učinil zmínku v stati „O hrobech a mohylách atd.“ Kotlarevskij zemřel v Pize (v Italii) 11. října t. r. v 44. roce svého blahodějného života. Znamenitý autor velice důležitého spisu: „О Погребальныхъ обычаяхъ у древнихъ Славянъ“, o baltických Slovanech a mnoha jiných, věnoval celý život svůj vědě slovanské, kterou miloval vřele i upřímně. V Rusku nebylo hlubšího znatele starého Slovanstva. Roku 1863. dosáhnul stupně univ. „kandidata“, roku

*) Svečanost o priliki sedemdesetletnice dra. Jancza Bleiweisa dne 19 Novembra 1878. Sestavil Anton Benšek. Z uvodom dr. Fr. J. Celestin-a. Izdalo uredništvo „Jugoslov. Stenografa“, str. 96.

**) Ve chvíli, kdy již byla sazba tohoto archu ukončena, došel nás též delší nekrolog Kotlarevského z Petrohradu od p. A. N. Pypina. Litujíce, že nám nebylo již možno využitkovati tuto laskavou zásylku, podotýkáme jen, že bude při příležitosti náležitě upotřebena. Red.

1863. magistra a v r. 1874. titulu doktora. Roku 1863. byl vězněn pro domnělé účastenství v „kělsěvském dělu", avšak po půl roce byl na svobodu puštěn. Ačkoli očistěn přece těžce nesl zhoubné následky vazby, kteráž zejména na jeho zdraví velice škodlivě působila. V Kijevě stal se professorem slovanského jazykozpytu teprv v r. 1874. Čas delší meškal též v Praze, kde zachoval zajisté dobrou památku v kruzích učenců.

Alexander Kotlarevskij netoliko jako učenec, ale i jako člověk, srdcem, ideou, vší silou šlechetných citů miloval Slovanstvo, a dalek jsa vší nenávisti, neb i předsudku k tomu neb onomu štěpu, byl mu každý Slovan bratrem v plném smyslu tohoto slova. Slovanstvo ztratilo v něm velikého učence, muže velikého ducha. *A. H. K.*

Ctěným spolkům pro pěstování archaeologie a majitelům sbírek archaeologických v Čechách a na Moravě!

Odbor pro badání pohřebišť archaeologické kommisse při „Akademii Umiejętności" v Krakově usnesl se v příčině sebrání důkladných vědomostí o prvotních památkách sestaviti „archaeologickou statistiku" všeho druhu vykopaných věcí, jaké se přechovávají v rozličných sbírkách musejních, veřejných i soukromých. Aby docílen byl náležitý celek a aby příbuznosť národů slovanských i na tom poli vědeckém mohla býti prozkoumána, jeví se také potřeba statistiky českých sbírek archaeologických, veřejných i soukromých.

Vznášíme tudíž k ctěným spolkům, ústavům i jednotlivcům v Čechách i na Moravě prosbu, aby neobtěžovali sobě zaslati do Krakova statistické výkazy svých sbírek, kde dojdou vděčného přijetí a uveřejnění. Do seznamů dotyčných buďtež vzaty:

I. Lidské lebky pocházející z hrobů předkřesťanských. II. Památky mythologické. III. Výrobky kamenné (mlaty, sekery atd.). IV. Výrobky křemenné. V. Výrobky z kostí zvířecích. VI. Výrobky z hlíny (popelnice atd.). VII. výrobky z jantaru, VIII ze skla, IX. z bronzu, X. ze zlata, XI. ze stříbra, XII. z mědi a XIII. ze železa.

K jednotlivým právě vyjmenovaným předmětům budiž znamenán i počet (všeobecný), jakož i místo, kde ty neb ony předměty byly nalezeny. V poznámkách bylo by též s výhodou znamenati, byly-li některé předměty v našich sbírkách chovaných někde vyobrazeny.

Všeliké statistické přehledy buďtež zaslány p. n. pana A. H. Kirkora przewodniczącego Sekcyi Wykopalisk (Akad. Umiejętności v Krakově, ul. Lubicz 5). *E. J.*

Slovanské spolky v Praze
a činnosť jejich v roce 1880—1881.

I.
Literarní a řečnický spolek „Slavia“.

Uznaná potřeba, aby národové slovanští na poli kulturním se více nerozcházeli, nýbrž co možná nejvíce se sbližovali, pod společným praporem ke společnému cíli pracovali, vyvolala v život spolek „Slavii“. Po celou — již dvanáctiletou — dobu svého trvání hleděla „Slavie“ vždy této své základní myšlénce — soustředěné činnosti Slovanstva na poli kulturním — v plné míře vyhověti pěstováním slovanské vzájemnosti jak v theorii tak i v praxi šířením a podporováním ideje slovanské ponejvíce ovšem v kruzích české omladiny a pokud možno i v širším obecenstvu českém. Tento veliký úkol tanul i letošnímu správnímu výboru na mysli a tento snažil se různým způsobem konati vznesený naň úkol. Tím veden usnesl se již pod minulým výborem spolek vydati almanach ve prospěch zemětřesením těžce stíhaných bratří chorvatských, chtěje tím podati důkaz o našich sympatiích pro jich snahy; almanach pod titulem „Slavie“ po novém roce skutečně vyšel okrášlen příspěvky mnohých vynikajících spisovatelů českých. Byť i hmotný užitek z něho nebyl takový, jak spolek doufal, přece zůstane „Slavii“ zásluha, že myšlénky také se chopila a ji v době poměrně krátké provedla. Druhý podnik literarní, který přičiněním „Slavie“ v život uveden jest, „Sborník slovanský“, jehož redaktorem zvolen byl Edvard Jelínek. Ačkoli spolek měl s počátku úmysl vydati „Sborník“ vlastním nákladem, uznal později z mnoha příčin za dobré dáti jej v náklad obětovnému p. J. Ottovi v Praze, a tím bylo uskutečnění naší myšlénky zajištěno.

Na venek jevila se činnosť spolková hlavně „Slovanským večerem“, konaným dne 9. prosince 1880 na oslavu památky J. Kollárovy; ani se stránky hmotné — vynesl 120 zl. 54 kr. čistého výtěžku — ani umělecké nezůstal za lety předešlými. Část výtěžku toho večera zaslána obecnímu úřadu záhřebskému, a příjem stvrzen poděkovacím listem purkmistra záhřebského pana M. Mrazoviće. Na oslavu desítiletého trvání působení „Pohádkové kommisse“ pořádán dne 21. března t. r. v místnostech „Umělecké Besedy“ přátelský večer, který četným účastníkům zůstal zajisté v příjemné paměti.

Těžiště veškerého vnitřního života spolkového spočívalo však přirozeně v četných přednáškách věnovaných výhradně věcem slovanským. Přednášeli p. P. Botta „O Zmaju Jovanu Jovanovićovi“ (uveřejněno v „Ruchu“ 1881., č. 16. a 17.), p. H. „O Ševčenkovi“ (dvakráte), p. Jos. Jakubec „O formalní stránce národních písní slovanských“ (dvakráte), p. J. Polívka „O nejnovější literatuře chorvatské“, „O Lomonosovi a jeho době“ (dvakráte), p. Sveten Popovič „O Petru II. Njeguši“ (uveřejněno ve „Květech“ 1881.), seš. 6.), p. Janko Rahné „O Preširnovi“, „O Josefu Jurčićovi“, p. A. Šustevšič „O počátcích slovinské literatury“, p. Jaroslav Vlček „O literarním Slovensku“ (uveřejněno v „Ruchu“ 1881., č. 1.—5.) a Edv. Jelínek, člen z., „O životě polském“. O novějších zjevech literarních referovali pp. J. Herben o povídce „Z kláštera“ Fr. Dvorského, J. Kvíčala o Vrchlického básni „Tvardowski“, J. Polívka o almanaších „Hrvatska“ a „Hrvatski dom“, o Vlčkově „Literatuře na Slovensku“, Jar. Vlček o Pypinově „Historii slovanských literatur“; mimo to četli pp. O. V. Seykora úryvku ze svého románu, P. Botta některé srbské básně; konečně zahájena debatta o nutnosti slovanského listu v Čechách, z kteréž vyšel návrh na vydání „Slov. sborníka“. Mimo to působil stálý odbor „Slavie“, jmenovaný „Pohádková kommisse“, která i letos pod předsednictvím p. K. V. Dvořáka zdárně pracovala o vydávání ostatků československé poesie prostonárodní a konečně svým publikacím zdaru pojistila, získavši si nakladatele knihkupectví Mikuláše v Karlíně.

Hlavní péči měl výbor o knihovnu. Bohužel však jsou hmotné prostředky „Slavie“ příliš skrovné — obmezují se mimo výtěžek ze „Slovanského večera“ na měsíční příspěvek členský 10 kr. — a na systematické doplňování knihovny při těch poměrech pomýšleti nelze. Jedinou útěchou jsou nám četní dárcové; přední dík zasluhuje slavné vydavatelstvo „Вѣстника Европы“, které

již po několik let zasýlá spolku svůj list bezplatně, dále sl. rektoraty university varšavské a oděsské zasýlající nám své „zprávy"; z ostatních dárců vzpomínáme pana Edv. J. Bylo by svrchovanou potřebou pro nás, abychom aspoň přední literarní listy slovanské si předpláceli, než na to prostředky naše nestačí; odbíráme pouze „Slovenské pohľady", „Przegląd Słowiański" a „Archiv für slav. Philologie". Letos zvolena kommisse, která měla stav knihovny prozkoumati a ji v pořádek uvésti, jak vždy bývá třeba za několik let, a s díky musíme vyznati, že úplně svěřeny jí namáhavý úkol provedla. Knihovna čítá nyní celkem 623 děl v 890 svazcích; rozdělena jest na pět odborů: A (časopisy) čítá děl: 8 českých, 19 ruských, 3 polské, 4 srbsko-chorv., 1 slovinský, 1 lužický, 1 bulharský a 1 německý, celkem 38 děl (ve 227 sv.); B (dějepis) 33 českých, 52 ruských, 27 polských, 6 srbsko-chorv., 3 lužické a 1 bulhar., 6 německ. a franc., celkem 128 děl (ve 146 sv.); C (jazykozpyt): 12 českých, 23 ruských, 3 polské, 5 srbsko-chorv., 1 slovin., 3 lužické, 2 bulh., 10 něm. a franc., celkem 58 děl (v 59 sv.); odbor D (krásná literatura): 113 českých, 21 rusk., 82 polsk., 43 srbsko-chorv., 2 slovin., 3 luž., 4 bulh., celkem 268 děl (ve 312 sv.), odbor E (prostonárodní literatura, bájesloví a pod.): 26 českých, 15 rusk., 11 polsk., 13 srbsko-chorv., 2 slovin., 2 bulh., 3 něm. a franc.; celkem 12 děl (v 83 sv.); odbor F (časové brožurky a pod.): 10 česk., 25 rusk., 11 polsk., 3 srbsko-chorv., 1 slovin., 3 luž., 1 bulh., 5 něm. a franc., celkem 59 děl (v 63 sv.); jest celkem v knihovně naší: 202 česk., 155 rusk., 137 polsk., 74 srbsko-chorv., 7 slovin., 9 luž., 11 bulh., 25 něm. a franc., vůbec tedy 623 děl (v 890 sv.) Samo sebou se rozumí, že mnoho z těchto knih se dostalo spolku darem, zejména českých a ruských, čímž se vysvětluje některý nepoměr. Konečně sluší ještě připomenouti, že potvrzeny byly sl. místodržitelstvím stanovy v některých částech změněné, hlavně co se týče odborů literarních a výboru. Tento jest ke konci t. r. sestaven následovně: PhC. J. Polívka, starosta; P. Botta, medik: místopředseda; H. Janovský, právník, jednatel; K. V. Dvořák, fil., pokladník; Jos. Jakubec, fil., knihovník I.; Janko Rahné, právník, archivář a knihovník II.; E. Lederer, právník, zapisovatel; revisory jsou pp. K. Pudil, fil. a J. Lepař, právn. — Členů činných bylo 107, a sice 91 Čechů, 5 Bulharů, 4 Poláci, 3 Chorvati, 2 Slovinci, 1 Rus a 1 Srb. *J. P.*

II.
„Koło polskie".

„Koło polskie", jehož účelem jest pěstiti duševní styky česko-polské, rozvinulo v čase svého trvání činnosť dosti významnou. Pořádáním týdenních schůzí, přednášek a veřejných zábav v duchu výhradně národním i polském dostál spolek svému úkolu a přičinil se platně zajisté i o to, aby zejména v Praze polský jazyk a literatura došly i v širších kruzích přímého, přiměřeného poznání.

Z přednášek pořádaných během posledního roku ve schůzích nedělních a zábavách veřejných jmenovány buďtež následující pp. důstojný probošt vyšehradský P. Václav Štulc „Krasiński jako věstec". Emanuel Tonner „Práce česká v posledním století", Stan. Tomaszewski o povídce Kraszewského „Pamiętniki Mroczka", Eug. Kisieliński „O ohni", Surzycki „O konstituci třetího máje r. 1791.", Jeske-Choinski „O šlechtě v poesii Krasińského", „O stanovisku nové školy historické v Polsce", dr. Ign. Szpadkowski „V příčině vychovávání v Polsce", „O mravní stránce vychování", „O vlastenectví", „Pohled na děje Polsky kongresové", St. Herkner „O průmyslu v království polském", L. Schmidt „O národních tancích v Polsce", J. V. Frič „O Juliu Słowackém", Kozubowski „O Slezsku" a Edvard Jelínek „O Polsce v české poesii", „O Boleslavu Jablonském" a „O mládeži vilenské".

Již toto prosté vyjmenování přednášek naznačuje směr, jakým se v roce minulém bralo „Koło polskie".

Týdenní schůze bývaly pravidelně a dosti četně navštěvovány. Veřejné pak zábavy, tak zvané „Wieczorki" (Mickiewicza, Krasińského a Słowackého), pořádané s nemalou péčí, došly značné obliby u obecenstva a byly velmi četně navštěvovány. Spolupůsobením vynikajících sil uměleckých poskytnul spolek svým členům i hostům nejednu příjemnou i užitečnou „polskou" chvíli.

Kromě toho vystoupilo „Koło polskie" u veřejnosť též pořádáním „polského plesu" a sice velice důstojným a zajímavým. Polské tance, zejména mazur a polonéz, pak maloruská „kolomyjka", daly plesu tomuto ráz rovněž národní. Ples polský poctilo mnoho vynikajících osob, z nichž jmenujeme p. dra. Riegra a purkmistra měst pražských p. E. Skramlíka. — I jinak těšil se spolek polský ze vzácných návštěv. Knihovna spolková čítá skoro 200 děl z pěkné i vědecké literatury polské. Do čítárny docházejí nejčelnější časopisy varšavské, poznaňské a částečně i haličské.

Výbor sestaven jest takto: předseda dr. Ig. Szpadkowski, místopředseda E. Jelínek, bibliotekář St. Herkner, pokladník Wł. Tscharner, sekretář Josef Surzycki. Ostatní členové výboru: kníže O. Lubomirski, J. Barák, T. Hovorka, S. Mars, A. Adelmann, St. Tomaszewski a A. Čihalík. — Ku konci sluší dodati, že „Koło" hodlá pořádati vyučování polského jazyka a že o to má péči, aby brzy vyšel slovník polsko-český i česko-polský, jehož se jeví veliká potřeba. *Dr. Sz.*

Kromě „Koła" existuje v Praze ještě druhý spolek polský „Ognisko", jehož činnosť byla zahájena teprv před nedávnem, a proto nelze nám o něm podati žádné roční zprávy.

III.

„Russkij kružok".

„Russkij kružok" přihlíží především k tomu, aby členům svým poskytoval náležitou příležitosť k širšímu poznání ruského jazyka. Toho hleděl dosíci spolek v týdenních svých schůzích hlavně přednáškami, deklamacemi a volnou konversací; kromě toho vzat byl náležitý zřetel ku pořádání větších zábav, které docházely značného úspěchu a vynikaly vždy duchem čistě národním, tak že poskytovaly členstvu nemalý požitek duševní.

Přednášky, deklamace a čtení, jichž se kromě pánů i dámy účastnily, byly čerpány zejména z historické a cestopisné literatury ruské. Největšího však úspěchu došly ochotnická divadelní představení v ruském jazyku, z nichž následující připomínáme: „Před odjezdem", „Strašidlo" (opakováno na obecnou žádosť), „Kozel za hřích" a „Dříve zemřeli". Zvláště některá z těchto představení došla od četně shromážděného obecenstva vděčného přijetí i bylo členstvem vysloveno přání, aby výbor v podobném směru, t. j. v pořádání her divadelních dále působil. Nyní připravuje „Kružok" pro své členstvo českou veselohru „Telegram" G. Pflegra-Moravského v ruském překladu.

K neméně zajímavým zábavám spolkovým náležela též oslava „ruského nového roku" (čajnyj večer) a „maslenice".

Týdenní schůze odbývané každý čtvrtek, bývají členstvem hojně navštěvovány. „Russkij kružok", jenž působí od r. 1879. čítal v roce minulém 96 členů. Výbor složen jest následovně:

JUDr. J. Vašatý, předseda; Adolf Patera a Fr. Wichterle, náměstkové předsedy; A. Brandeis, pořadatel zábav; K. Kaláš, jednatel; J. Mráz, pokladník, T. Vítek, knihovník; B. Perwolf, J. Šebek a P. Tusar. Revisoři účtů: J. Rank a Ant. Stříbrný.

Knihovna se v poslední době některými dary velmi vhodně rozmnožila a slouží členstvu ku poznání ruského národního písemnictví. V letní době podniknuli členové spolku družné výlety do malebného okolí Prahy. Tím jeví se život „Russk. kr." čilým a činí úplně zadosť zájmům v stanovách svých vytknutým. *J. V.*

IV.

Akademičko literarno družtvo „Hrvat".

Dokud nebylo ještě chorvatské university, byla nucena chorvatská mládež studovati na různých jiných rakouských školách, nejvíce na vídeňských, pak v Štýrském Hradci a v Praze. V Praze, zvláště v letech šedesátých, byli

Chorvati horlivými členy studentských spolků českých, jmenovitě „Akadem. čten. spolku“, jenž je střediskem studentstva českého, které přátelsky přijímalo jihoslovanské studenty ve kruh svůj.

Spolek „Hrvat“ vznikl na počátku r. 1877. Ale již několik roků před tím zamýšleli chorvatští studující v Praze založiti spolek pro sebe, jenž by byl repraesentantem národa jejich před veřejností českou. Po nějaký čas snažili se spojiti se se Srby, Bulhary a Slovinci, aby se ustrojilo družstvo všeobecně jihoslovanské; tomu však překážela nesvornosť.

Aby se spolek skonstituoval, sezval prozatímní výbor valnou hromadu r. 1877, které se súčastnili všichni Chorvati, všichni Bulhaři a jediný na pražské universitě studovavší Slovinec, jakož i několik Čechů.

Ze stanov „Hrvatu“ vyjímáme: „Účelem „H.“ jest vzájemné podněcování a povzbuzování posluchačů chorvatských na vysokách školách pražských ve vzdělání se a seznání literatury národní.“ K tomu účelu pořádá spolek po celou dobu svého trvání vědecké přednášky v chorvatském jazyku, poskytuje členům čtení politických a jiných novin a vládne již bohatou knihovnou, obsahující mnohé vzácné spisy z jihoslovanské literatury. Kromě toho pořádá zábavy v duchu národním.

Velice je spolku na škodu, že dle stanov změněných nesmí býti členem nikdo jiný než posluchač vysokých škol, čímž se tento spolek liší od našeho polského a ruského. Avšak vzájemnosť svou s Čechy dal spolek na jevo nejvíce společnou oslavou se „Slavií“ svého nesmrtelného pěvce Petra Preradovića dne 22. února 1880. v sále „Umělecké Besedy“. Z programmu té zábavy jmenujeme: Ivana Stambuka Proslov; Kuhačův melodram „Putnik“ na slova Preradovićova a řeč slavnostní „O životě a působení Petra Preradovića“ od Koubleho. — Touto slavností zároveň poprvé vystoupili Chorvati veřejně před obecenstvo pražské a seznámili se blíže s českými svými soudruhy.

V roce 1880—1881. byl sestaven výbor takto: Předsedou zvolen Ivan Nazor, do výboru Stambuk, Vukelić, S. Nazor a J. Cambij. Při valné hromadě usneslo se družstvo postarati se o spolkovou čítárnu, kterou spolek si obstaral. Po osudné katastrofě záhřebské ze dne 9. prosince snažil se i spolek „Hrvat“ projeviti svou dobrou vůli. Zvláštní výbor obrátil se k tomu cíli ku generalu Filipovićovi, tehdejšímu zemskému veliteli, jenž přislíbil všemožnou pomoc, načež se v Praze ustrojil výbor s purkmistrem v čele, v němž zastupoval M. Mendić spolek „Hrvat“.

Při prvé valné hromadě bylo 10 členů, během roku vzrostl počet členů na 21 (rodem z Dalmacie, Istrie, Slavonie, Hranice a z prov. Chorvatska). Schůzí bylo 14 a tolikéž přednášek: Šime Sladović: „O zemětřesení v Záhřebě“; J. Stambuk: „O národních obyčejích v Dalmacii“; P. Vukelić: „O fotofonu“; J. Nazor: „O životě chorvatských námořců“; P. Batuřić: „O městě Dubrovníku“; S. Sladović: „O chorvatském Přímoří“; P. Vukelić: „Jaké místo zaujímá almanah „Hrvatska“ v chorvatské literatuře?“ Z. Stambuk: „O chorvatských spisovatelkách“; J. Kouble: „O životě a poesii Boleslava Jablonského“; M. Mendić četl veselohru Metka Laginjy: „Šilo za ognjilo“; A. Boltek: „O stenografii“.

S ostatními spolky byl „Hrvat“ v přátelských stycích, jmenovitě s bulharským spolkem „Blgarska sedjanka“, účastniv se in corpore slavnosti ku cti bulharskému spisovatelovi Ljubenu Karavelovi v „Umělecké Besedě“ konané.

Knihovna sama rozdělena jest na pět odborů (kromě toho ukládají se do knihovny i psané přednášky členů). Přehled jest tento: spisů zábavně poučných 219, historických a filologických 49, přírodovědeckých a mathematických 29, hudebnin 10, politických 1. — Celkem jest 310 různých děl v 337 svazcích. Z nich náleží 189 literatuře chorvatské, 52 srbské, 18 slovinské atd.

J. K.

V.

„Blgarska sedjanka“.

„Blgarska sedjanka“, založena byvši teprve 18. prosince 1880., nemůže se ještě vykázati bohatou činností svou a nad to činností takovou, která by

měla významu vůbec vzdělavacího, neboť stanovy její, na ten čas, dopouštějí pouze cvičení se v bulharštině a pěstování vzájemnosti mezi členy. Přese všechno to vystoupil spolek na veřejnosť i několika přednáškami, které se prospěšně s účelem studentstva vůbec potkaly, jakož i zábavou jednou, která známosť Bulharů v širší kruh obecenstva pražského uvedla. — Tedy během tohoto času existence její odbývaly se v „Blgarské sedjance“ přednášky tyto: „Bulharské svatby“ dle popisu G. Rakovského, od p. Coneva (bulharsky), „O poměrech školství v Bulharsku“ od p. V. Atanasova, „O dějinách panství bulharského na půdě císařství rakouského“ od p. Vejvara, „O tajných a božských soudech“ od p. Zlatova (bulharsky), jedna kapitola z obrázku L. Karavelova „Maminčin mazanec“ (v překladě českém), a pak „O bulharské žurnalistice“ od P. Coneva. Mimo to střídavě rozprávěno ještě o bulharské mluvnici (až ku slovesu), což potom litograficky vydáno ve 13 arších, a souběžně s tím vedena praktická cvičení od p. Atanasova. Konečně dne 29. března oslavila „Blgarska sedjanka“ památku jediného posud svého druhu belletristy bulharského Ljubena Karavelova; slavnosť uspořádána s velikým ohledem na zájem věci spolkem sobě vytknuté, a přízeň obecenstva významně se osvědčila přečetnou návštěvou večera tohoto.

Počav říjnem r. 1881. činnosť svou v ročníku druhém, spolek doufá, že se mu poštěstí i tentokráte spoléhati na podporu se strany všech jeho příznivců a dospěti k výsledkům, jakéž by každému s ním upřímně smýšlejícímu zajisté ku potěšení býti mohly.*)

Otázka o původu hlaholského písma

a jeho poměru ke kyrillici blíží se svému konečnému rozřešení! Nesmrtelný náš Šafařík přehluboce hloubal o tom schiboletu slovanských dějin literarních, a v jeho šlepěje postavil se nyní rovněž Čech, záhřebský professor slavistiky Dr. L. Geitler; za tím účelem cestoval r. 1875. po Makedonii, r. 1878. po ostrovech dalmatských, všude nasbíral hojně rukopisů hlaholských; v prázdninách r. 1880. konečně konal vědeckou pouť na památnou horu Sinai, kde v tamějším pravoslavném klášteře doufal najíti ještě několik příspěvků posud neznámých, a naděje ho skutečně nesklamala, ano snad i předstihla; našel vzácný starobulharský hlaholicí psaný, téměř úplný žaltář a v starobulharské literatuře posud neznámý text trěbnika čili molitvenika; oba klade do konce X. věku. Nyní chystá do tisku palaeografii hlaholskou, o kteréž na universitě záhřebské již v zimním semestru 1879—1880 přednášel, prvý vůbec na universitách slovanských, a atlas hlaholský; komu bylo popřáno nahlednouti do Geitlerovy sbírky fotografických snímků všech takřka hlaholských rukopisů, každý nabyl pevného přesvědčení, že taký znatel hlaholice — nyní bez odporu přední mezi slavisty — těžkou záhadu u původu hlaholice svým dílem navždy vysvětlí. Zajímavé bude, jaké stanovisko zaujme prof. Geitler k domnění dra. Isaka Taylora, vykládanému v „Archiv für slavische Philologie“ V. str. 191. sl., kde uvádí kyrillici na řecké písmo uncialní a hlaholské na řecké písmo kursivní, známky hlásek v řečtině neznámých pak na sloučeniny jednoduchých liter řeckých, zde uncialních, tu kursivních. *J. P—ka.*

*) Tyto zprávy spolkové podali jsme tak, jak nám byly zaslány.

Co nám připravují slovanští spisovatelé?

Nemohouce již těžiti obšírnějším způsobem z nahromaděného materialu „o novotinách slovanského písemnictví“, podáváme tuto alespoň u výtahu stručný přehled oněch vědeckých trudů, o nichž spisovatelé slovanští buď pracují, neb které se již v tisku nalézají. Litujeme, že jsme nemohli četné i obšírné zprávy laskavě nám z daleka i z blízka zaslané, důkladněji využitkovati, leč přes to doufáme, že i takový přehled přijde vhod všem pozorovatelům slovanského písemnictví. Srdečně děkujeme za všeliká přátelská sdělení, najmě slov. pánu *A. N. Pypinovi*, spisovateli „Dějin slovanských literatur“ v Petrohradě, za vzácnou v téže příčině ochotu. — J. I. Krazsewski, nestor spisovatelů polských, připravuje dílo o „Dějinách osvěty v Polsce“, plodu to mnoholetého badání a bohatě nahromaděného materialu. Spis tento bude skvělým svědectvím polské civilisace od nejstarších dob. — A. H. Kirkor, ctěný náš spolupracovník, autor díla „O literaturze pobratymczych narodów słowiańskich“ atd., pracuje již několik let o díle: „Kalendarz mitologiczny wszechsłowiański“ na způsob spisu Hanušova, avšak v rozměrech o mnoho obšírnějších. Spisovatel želí nedostatku pramenů jihoslovanských. Týž chystá též obšírnější dílo: „Podole galicyjskie pod względem zabytków pierwotnych“ — dílo pro slovanskou archaeologii důležité (viz ještě níže). — P. Ignác Polkowski, sekretář kap. v Krakově, ředitel biskupského archivu, jeden z nejzasloužilejších starožitníků polských atd., chová v rukopisech nesmírně důležitá „Batoriana“, t. j. 2000 opisů listin historických, souvislých s panováním velikého krále a pocházejících z archivů: pařížských, kurnických, poznaňských, římských a krakovských knihovèn. Kromě jiné chová týž učenec „Studyum nad biblią Czeską“ kodexem pis. przez Zabłockiego w roku 1476“ — historicko-umělecký popis „skarbca“ na posvátném Vavelu (s illustracemi), kodex kated. krakovský a. j. v. Rovněž učený badatel J. Łepkowski pracuje nad památkami staré literatury polské. — Mladý historik T. Wierzbowski (jest již po několik let na vědecké cestě, také v pražských archivech pracoval delší dobu) sepsal mimo jiné i pro nás zajímavé: „Żrodła czeskie do historyi pierwszych trzech bezkrólewiów w Polsce 1572—1576, 1587—1590“. Rukopis (již dokončený) skládá se z dvou částí: I. zřídla diplomatická z archivů vídeňských a pražských. II. zřídla literarní z XVI. věku (kritický rozbor). Práce Wierzbowského bude novým příspěvkem k dějinám styků česko-polských. — Bronislav Grabowski, osvědčený přítel a pěstitel vzájemnosti českopolské, má mimo jiné v rukopise spis „O Chorvatsku“. Také připravuje obrannou rozpravu o nejstarších památkách písemnictví českého. Paní Eliška Orzeszková, vynikající spisovatelka polská, hodlá vydati svým nákladem „Sbírku českých básní a povídek“ v polském překladu a spis „O českém znovuzrození“ (část jest již sepsána). V příčině „Sbírky básní atd.“ učinila již úmluvu s některými překladateli polskými. Bývalý vydavatel „Lecha“ a „Slovanského przeglądu“ v Poznani přislíbil vydání stručných dějin národa a literatury v Čechách. — A. N. Pypin, autor „Dějin literatur slovanských“, vydá právě třetí díl svého spisu, obsahující část ruskou, kteráž, jak se dovídáme, vyniká kriti-

ckou stránkou. V znamenitých statích svých „Izučenije russkoj narodnosti“ (obzor historicko-literarní), z nichž tři byly již uveřejněny v posledních sešitech petrohradského „Věstníka Evropy“ — bude pokračovati. — Alexander N. Věsělovskij, professor a akademik ruský, pracuje o vzácném díle „Ruský národní epos“. Úspěch učeného badání, jakož kritický vývod staví spis tento mezi nejznamenitější novinky v ruském písemnictví. Část se již tiskne. — Paní A. M. Jevremova, JUDr. lipské university, známá z dřívějších prací „o obč. právu ruském“ a „o starém právu chorvatském“ připravuje do tisku historický rozbor měst i selských obcí u jižních Slovanů. Kromě toho chystá spis „Osman Gundulić“. — Anněnkov, dobře známý i českým učencům, vydá obšírnější spis „o Chelčickém a spisech jeho“. — K. J. Grot (žák Lamanského a vydavatel spisu „Позія Славянъ“) připravil dílo „O zjevení se Maďarů v Evropě a usídlení jich v zemích slovanských“. Mladý učený N. A. Syrku (Сырку?), přebyv přes rok v Bulharsku, sebral množství neznámého materialu, týkajícího se bulharské literatury střední periody (o níž do těch časů nebylo téměř žádných vědomostí). Týž právě ukončil tisk života svatého Mikuláše (žof. — dosud neznámo), počal tisknouti bulharský text apokryfických pověstí (pomocí prof. Věsělovského) a připravuje některé zajímavé středověké texty bulharské. Poslední práce dojde uveřejnění patrně v záhřebské „Starině“. — V Petrohradě vychází pomníkové dílo „Живописная Россія“ (Malebné Rusko) redakcí P. Semenova, ředitele statistického odboru ministerstva vnitra, a nákladem M. Wolfa (Poláka z Varšavy). Celé dílo vyjde ve 12 dílech in folio, z nichž každý o 70 arších tisku s 500—800 rytinami. Nyní se dotiskuje díl II., obsahující království polské (text redakcí slovutného Kraszewského) Litvu a Bílou Rus. Text posledně dvou jmenovaných oddílů pochází z péra již jmenovaného A. H. Kirkora. V pomníkovém díle tomto vzat jest zřetel k archaeologii, ethnografii, historii, národní literatuře, vědě i umění atd. — Také maloruská literatura chystá některé novinky, z nichž vzpomínáme následující: „Akademický kružok“ ve Lvově vydá na oslavu svého desítiletého trvání oblíbené spisy Jeronyma Anonima (Chlipiaka). Již jsou v tisku. Gušalevič (Гушалевич) chystá maloruský epos „Chmělnický aneb Přivtělení Malé Rusi k říši ruské“.

Na jihu slovanském shromažďuje se téměř všechna duševní práce v „Maticích“ a literarních spolcích, které vynikají počtem členstva i majetkem. Mimochodem znamenáme, že jmění „Matice Hrvatské“ obnáší 46.021 zl., počet členů 4827, „Matice srbská“ vládne jměním 253.878 zl. (počítajíc v to jednotlivé fondy), „Matice slovinská“ (v Lublani) čítá 54.000 zl. jmění a 1844 členy a posléz „Družstvo sv. Mohara“ (v Celovci) čítalo 25.430 čl. — O spisech chorvatských chystaných do tisku byla zmínka učiněna již v článku „Ruch literarní v Chorvatsku“. K tomu jen dodáváme, že prof. Jos. Stare (v Záhřebě) připravuje „Ethnografii Chorvatska a Slovinska“ a dr. Petr. Tomić výtečné dílo „Histoire grecque“ od Duruya. „Matici srbskou“ došlo také množství prací (zejména z oboru krásného písemnictví), na př.: „Ratne crte za vremena srpsko-turskog rata 1876, 1877 i 1878“ od N. Todoroviće „Opis doline Resavske“ od téhož. — P. Srečković napsal pro „Letopis

Mat. Srb.": „Putničke slike", „Uzroci srpsko-bizantijskoga ratovanja 1073—1074" a j. v. V statistické kanceláři v Bělohradě pracuje se o obšírném statist. díle „O Srbsku". — Fr. Marn, známý svou mluvnicí slovinsko-českou, sepsal velice důležité dílko „Hrvatska slovnica za Slovence". Slovinec professor Hubad nabídl „Matici slov." znamenitý rukopis „Starožitnosti slovanské", dále prof. Glowacki rukopis „Flora slovenskich dežel", prof. Steklasa „Rusko" (překl. z „Nauč. slovn."). Také oddíl „Čechy" a „Polsko" vydá „Matice lublaňská". — K oddílu českému bude připojena národopisná mapa. — V Plovdivě dotiskuje se řada bulharských spisů, zejména pro školy určené. Část z nich jsou překlady z češtiny neb dle českých originalů pracované učební knihy. Jmenujeme: „Učena čitanka po metodata na čehskij pedagog Amos Komenskij". Sestavil Iv. Mirský. „Jestestvenna istorija" od dra. Pokorného a P. Jehličky. „Fizika i chimija" od J. D. Panýrka. „Geometrija i risovaně" od Močníka. — S. S. Bobčev napsal pro bulharské školy „učebník": „Blgarska istorija". — Také Lužice srbská chystá něco novotin: dr. Muka převzal redakci „Zejlerových sebr. spisů", kteréž brzy počnou vycházeti. O novém překladu „Nov. Zákona" na jazyk lužický pracuje Luščanski a Tešnař v Niži dotiskuje právě spis o 30 arších: „Starkove módlitwy na wšykne dny a casy."

Že se i v Čechách pracuje — samo sebou se rozumí. Nedostatek místa nedovoluje nám již rozpisovati se o českých novotinách, přes to však s potěšením znamenáme alespoň slovem, že osvědčený P. Sobotka vydá v těchto dnech „Prostonárodní výklady z oboru jazykozpytu, národopisu a bájesloví." Spis ten zajisté velice přijde vhod. — O pracích prof. dra. Geitlera viz výše. P. J. Váňa chystá do tisku sborník „Světem", v jehož obsah vejdou vybrané stati z literatury ruské i anglické (překlady z Dostojevského, Žukovského, Bělinského, Burtona, markýza z Bathu, Müllera atd.) E. J. pracuje o obšírnější práci: „Úpadek Polsky".

Leč i daleká cizina přeje si Slovanstvo poznati. Ze zpráv nejposledněji nás došlých sdílíme, že Cesare Correnti, kancléř vlaských řádů, poslanec říšské rady a učenec vlaský, píše obšírné dílo „O dějinách a osvětě v Polsce". Dílo to bude bohatě illustrováno. Známý cestovatel francouzský V. Tissot vydá nový spis o Rusku („La Russie et les Russes"). — Paní Koptová chová v rukopisech anglicky napsané životopisy Jana Husa a Jeronyma Pražského (jako část velikých dějin českých). — Poslední londýnský sjezd anglických filologů (r. 1881.) jednal o důležitosti slovanského jazykozpytu.

Všem těmto podnikům přejeme od srdce „Bůh pomozi!"

E. J.

Mapa Istrie.

K článku „Istrie a Chorvaté isterští“, str. 98.
Kreslil Josef Kouble.

Chyby tiskové a dodatky.

Na straně 7. v řádce 2. dole místo Древностяхь čti Древностяхъ.
„ „ 7. „ 3. „ „ Аевины čti Асвины.
„ „ 10. „ 9. „ „ Dziadowského čti Działowského.
„ „ 21. „ 8. za slovem jsem dodej: zároveň s hr. Koziebrodským.

SLOVANSKÝ SBORNÍK

statí

z oboru národopisu, kulturní historie a dějin literarního i společenského života.

„Poznejme se!“

1883.

(Ročník II.)

Redaktor:

EDVARD JELÍNEK.

V PRAZE.
Tiskem a nákladem J. Otty, universitního knihkupce.
1883.

OBSAH.

Všem ctěným příznivcům a přátelům doma i za hranicemi, kteří vzácně i laskavě skutkem a nebo jiným způsobem snahy ve „Slovanském Sborníku“ pěstované tak horlivě a dobrotivě podporovali, děkuji z té duše srdečně. Zároveň prosím vřele, aby nám tuto platnou přízeň a cenné přátelství i příště laskavě zachovávali.

Povinné díky vzdávám též obětovnému nakladateli panu J. Ottovi za vzácnou horlivost a péči, jakou v každé příčině „Slov. Sborníku“ věnoval.

V zlaté, slovanské Praze, v listopadu l. 1883.

E. J.

Vídy čili Sudice.

Příspěvek k slovanskému bájeslovi.

Sepsal **Karel Jaromír Erben.***)

Ἐγώ εἰμι πᾶν, τὸ γεγονός, καὶ ὄν, καὶ ἐσόμενον.

Já jsem všecko, co bylo, co jest, i co bude.

(Nápis na chrámu bohyně v Sais v Egyptě.)

Žádná stránka starého bájesloví národů pohanských tolik půvabnosti do sebe nemá, aniž pak žádná toho pěkného i hlubokého smyslu v sobě nezavírá, jako ona pověsť o třech tajemných bytnostech, kteréžto svou mocí všecko pronikají, všecky změny na světě řídí, samy žádné nejsouce podrobeny, od nichž nebe i země jsou stvořeny i pominouti mají, o těchto neuprositelných připravovatelích osudu, jemuž nikdo ujíti nemůže a kterémuž i sami bohové pokořiti se musí. Pátrá-li kdo po kolébce a po stáří tohoto hrůzně dojemného učení, tuť aj! poukázán jest ku břehům posvátného Gangesa, kdežto důmyslný Ind, dávno ještě před časy Mojžíšovými, pohřížen jsa v rozjímání věčného božství, trojí hlavní jeho působení, tři hlavní úkazy u veškerém míru zpozoroval, totiž, že všecky věci na světě mají svůj počátek, že nějaký čas potrvají, a potom že opět hynou. Toto zjevení se nejvyššího božství smyslům člověka ve třech způsobech, totiž jako tvořitele, zachovatele a rušitele, dalo příčinu představovati jej sobě ve třech osobách, ježto v svaté řeči indické Brama (tvořitel), Wišnu (zachovatel) a Živa neb Rudra (rušitel, mstitel a soudce) slovou. Jsouce v původu svém od sebe nerozdílni a v moci sobě vespolek rovni, nazváni jsou Trimurti čili Trojice. Ale že povědomá sobě křehkosti své přirozenosť lidská největší zřetel má na toho, koho se hrozí, proto také strašlivá povaha v trojici té nad jiné vyvýšena, a Živa (smrtitel) v indických pověstech náboženských za nejmocnějšího (Maha Deva) vystaven jest.**)

---

*) Uveřejňujíce tuto stať z pozůstalosti velezasloužilého učence českého skládáme za ni vřelé díky p. dru. Rezkovi, který nám ji ve srozumění s dědici pro Slov. sborník laskavě odevzdal k otištění. Red.

**) Z velikého množství těchto pověstí jedna zde na ukázku přivedena buď, jižto báseň Skanda-Purana vypravuje: Brama chtěl býti větší nežli Višnu. Z toho povstal mezi nimi boj, který by byl světu záhubu přinesl. Tu vloživ

Totoť jest osudné ono tré v počátku svém, ježto také v smyšlénkách náboženských jiných národů, zvláště téhož indického plemene, ovšem podle povahy každého národa a podle okolností v rozličných způsobách i proměnách tak velmi důležité místo zaujímá.

Pominouce všecky jiné bájeslovné výtvory ducha lidského, v něž ono tré u rozličných národů poznává se býti zahaleno, připomeneme jen ty, které nám jsou nejbližší, i také účelu našeho nejúžeji se dotýkají, jimž totiž řízení osudu obzvláštně a takořka výhradně přičítáno jest, abychom, rozvinouce níže báji slovanskou, s těmito ji porovnati a na příbuznosť i rozdílnosť jich snáze ukázati mohli. Námitku, že by slovanské bájesloví, v celku a v části, dokonce o sobě samostatné bylo a příbuznosti s jinými národy žádné neznalo, sotva kdo nepředpojatý učiní. I odvoláváme se toliko na svědectví mužů v té věci na slovo vzatých, jmenovitě Šafaříka v Slovanských Starožitnostech I., str. 54., kdežto se shoda a srovnalosť veliká zvláště v bájesloví starých Slovanů s jinými kmeny plemene indoevropského mnohými příklady doličuje, a příčina toho ve společném od pradávných časů přebývání těchto sbratřených kmenů v Evropě nalézá; i Jakub Grimm, otec německého bájesloví, v díle svém: Deutsche Mythologie, Göttingen 1844, shodu tu na mnohých místech a zvláště v předmluvě, str. XXVII., výslovně vyznává, přitom dokládaje: Im ganzen ist wol die slavische mythologie noch um einige stufen wilder (t. přirozenější) und sinnlicher als die deutsche, doch manches wird sich anders ausnehmen. sobald einmal slavische volkssagen und märchen getreuer und reicher eingesammelt sind, und auch der deutschen forschung grosser gewinn daher erwachsen.

Popatřice nejprve na klassickou půdu Řekův a Římanů, potkáváme se v bájesloví jich se třemi ženskými bytnostmi, ježto společně *Μοῖραι*, Parcae slovou. Plato (de republ.) dává o nich zprávu takovou: že *Μοῖραι* jsou dcery nutnosti neb nevyhnutelnosti, *Ἀνάγκη*, kteréžto sedíce ověnčené, v oděvu bílém, a předouce, této na klíně vřetenem točí; Klotho přede, Lachesis ustanovuje a Atropos neuprositelná přestřihuje niť; a přitom že zpívají sudbu: Lachesis *τὰ γεγονότα*, co bylo, Klotho *τὰ ὄντα*, co jest, a Atropos *τὰ μέλλοντα*, co bude. O této poslední bohyni praví Hesiod (*ἀσπ.* 258.), co se dotýče postavy, že jest sice nejmenší, ale že mezi nimi nej-

---

se mezi ně Živa v postavě ohnivého sloupu, výpověď učinil takovou: kdo by z nich jednoho nebo druhého konce sloupu toho dosáhl, ten že má za většího jmín býti. Višnu proměnil se v kance a vyrýval tesáky svými zemi, chtě se spodního konce sloupu doryti; ale konečně unaven od toho upustil a uznal Živu za nedostihlého. Brama posadiv se na svou labuť, letem chtěl vrchního konce dosíci; ale též unaven toho nechal a již se opět navracoval. Tu spustil Živa, chtě jej zkoušeti, shůry květ stromu kaldejr nazvaného; což vida Brama květ chytil rukou. Květ ale prosil. aby jej zase propustil; což Brama pod tou výminkou přislíbil učiniti, jestliže mu květ vydá před Višnuem svědectví, že vrchu sloupu dosáhl. Květ svědčil křivě, Brama lhal. Tu vystoupil Živa ze sloupu, jemuž se Višnu pokořiv, obdržel odpuštění; ale na Bramu vynesen výrok: poněvadž byl neprávě mluvil, že proto na zemi již ani v chrámích jemu slouženo býti, ani žádná veřejná úcta konati se nemá.

starší a nejmocnější jest. Tyto tři sestry přadleny (*Καταχλῶθες*) zapřádají každému člověku, jakmile se zrodí, osudu jeho niť (Homér, Od. 7., 197.), a cokoli jej potká v životě, dobré i zlé, vše to jest udělení jich (Hesiod *θεογ*. 218.). Jméno *Μοῖρα* od *μερειν*, děliti, poděliti, vyložili Latiníci slovem Parca, od partio, impertio, aniž od báje řecké podstatně se uchylujíce Tres (parcas) esse voluerunt, dí Isidor (etym. 8., 11. §. 93.), unam quae vitam hominis ordiatur, alteram quae contexat, tertiam quae rumpat. Týž Isidor, připomínaje také jich zaměstnání se přádlem, vykládá je takto: finguntur, in colo, in fuso digitisque fila ex lana torquentibus, propter trina tempora: praeteritum, quod in fuso jam netum atque involutum est, praesens, quod inter digitos nentis trahitur, futurum in lana quae colo implicata est, et quod adhuc per digitos nentis ad fusum tanquam praesens ad praeteritum trajiciendum est. Avšak netoliko lidé „zrození smrtelníci“ železnému výroku neb ustanovení (*εἱμαρμένη*, fatum) této trojice podrobiti se musí, ale ani bohové sami nemohou jemu odolati, před ním i Zeusova nejvyšší ustupuje vláda. Jakož dí Aischyl ve svém Prometheovi:

Kdo jest ten, jenžto vládne osudem?
Moiry i Erinny mstitelky.
Což i Kronion byl by slabší jich
a nevyhnul by svému osudu?

Pozorujeme-li tuto řecko-latinskou báji v jejím se rozvínání, tři hlavní doby nebo stupně v ní patrně se vyskytají: první, základ a původ veškerého tvoření *ἀνάγκη*, necessitas, jakési neodolatelné puzení, neurčité, nepochopitelné, bezejmenné; v druhé době spatřuje se *ἀνάγκη* ve svém trojím působení, jakožto *Μοῖραι*, Parcae, tři jisté, samostatné bytnosti, kteréž onu temnou nutnosť ustanovují a vyslovují; ve třetí konečně době stojí toto vyslovení neb ustanovení samo o sobě, jakožto *εἱμαρμένη*, *φᾶτον*, první od neužívaného *ἄρω*, něco zříditi, upevniti, toto od *φημί*, jako latinské fatum od fando i. e. loquendo. Toto fatum jest sice také nevyhnutelnosť, *ἀνάγκη*, ale již určitá, vyslovená. U Latiníků však toho rozdílu řecké báje již nemnoho šetřeno; odvozeným ponětím fatum vykládá se tajemná ona matka *Ἀνάγκη*, tak jako i dcery její *Μοῖραι* též tria fata slovou.

Báje germanská o bohyních sudby není sice tak prostěmilá jako předešlá, však neméně důmyslná. Takto vypravuje Edda: Stojí strom jesen, všech stromů vyšší, jméno jeho jest Yggdrasill. Koruna jeho dosahuje výše nebes a větve zastiňují celý svět. Strom ten má tři kořeny, ježto se na tři strany daleko rozkládají. Jeden kořen jde do Gap'u ginnunga, propasti všech propastí, z kteréžto vyšel svět; tam teče pramen moudrosti, jejž hlídá Mimer velikán. Druhý kořen táhne se do říše temnoty a mrazu, Niflheimu, ku prameni nazvanému Hvergelmir, kdežto Nithhöggr, had velikán, kořene užírá. Třetí kořen jesenu dosahuje do Mithgarth'u hradu, kdežto bohové sedají k soudu; tu vylévá se pramen posvátný Urtharbrunnr ze skvělé síně, z kteréžto vycházejí Norny, tři panny,

jichžto jména jsou: Urthr minulosť, Verthandi přítomnosť a Skuld budoucnosť. Každý den nabírají z osudného pramene (Urtharbrunnr) vody a jesen pokropují, i lepkou hlínu přikládají, aby neuhnily větve a neuschly. — Jesen Yggdrasill budiž obrazem veškerého bytí a žití, a smysl báje celé leží na jevě. I to také žádného nepotřebuje výkladu, proč Norny, pěstitelky stromu, trého pokládají se býti původu, totiž božského (askungar), pozemského světlého (alfkungar) a temného podzemního (doetr Dvalins). Ačkoli pak Edda jménem tři toliko Norny jmenuje, však také o větším počtu jich mluví, ježto podle dotčeného původu rozděluje na dobré (gothar) i na zlé (grimmar neb liotar).

Slovo Norn učený Grimm, nikdež ho v jazyku německém nenalézaje, nechává bez vysvětlení: „der ausdruck norn (parca) hat sich bisher in keinem andern dialect (nežli v kterémž Edda psána) aufgefunden, gehört jedoch ohne zweifel echtdeutscher wurzel an, und ist wie dorn, korn, horn u. s. w. gebildet“ atd. (Myth. 376.) Níže v báji slovanské udá se příležitosť, opět se k němu navrátiť. Tyto tři panny přicházejí ku každému člověku, když se narodí, ustanovujíce mu života jeho konec, i co jej potkati má na světě, jak dobré, tak i zlé.*) Staré pověsti skandinavské přivádějí toho dva příklady. Když se Helgi narodil, přišly v noci do hradu Norny, uložit jemu věku. I podělily jej, aby byl nejsmělejší a nejlepší mezi panovníky. V rachocení hromu soukaly jemu zlatou tkanici osudu, upevnivše ji a roztáhše prostřed nebes. Tkanice konec jeden schovala jedna k východu, druhá k západu schovala druhý: od jednoho toho konce k druhému měla býti hrdinova říše; ale třetí, Norna, sestra Nari'ova, syna zlého Loki, zahodila třetí konec na sever, kde smrti jest obydlí; a takto hrdinovi položen života cíl.

Druhý příklad přináší pověsť o Nornagestovi: Völvury, řečené Spakonury (prorokyně), putovaly po zemi, zvěstujíce lidem jich osud. Lidé zvali je k sobě do domu, uctívali je a dávali jim dary. Jednou také přišly k otci Nornagestovu. Dítě leželo v kolébce a nad ním hořely dvě svíce. První dvě ženy nadělily jemu, aby bylo šťastné nad jiné svého pokolení, ale třetí nejmladší Norna, která v tísni se stolice na zem byla svržena, vstavši ve hněvu svém zvolala: „Poroučím, aby dítě déle živo nebylo, nežli svíce podle něho rozžená dohoří!“ Rychle chopila nejstarší Völva svíci, shasla ji a podala mateři s tím napomenutím, aby jí dříve nerozžíhala, nežli v poslední dítěte života den. Od této události dáno dítěti jméno Nornengast. Později odevzdala matka svíci jemu, kterýž ji bedlivě chovaje, všude s sebou nosil; až potom Olaf Trygvason obrátiv jej na víru křesťanskou, přikázal, by svíci rozsvítil. Nornagest uposlechl a zemřel, jak byla Norna uložila.

V obou těchto pověstech záhubná povaha třetí Norny mezi sestrami ostře vyniká; není však divu, neb tato jesti Skuld, budoucností zastřená, každé stvoření očekávající smrť.

---

*) Doklady toho nalézají se v obšírném pojednání o Nornách v Grimms Mythol. str. 376—388.

Jako nahoře v řecké báji, tak i v této germanské týž rozdíl tří stupňů čili dob, již ve přirozenosti věci samé ležící, k účelu našemu vyzdvihnouti musíme. Edda sice nikde výslovně nepraví, čí dcery by Norny byly, či by místo zastupovaly: ale však onen silný mezi bohy, mocný s výsosti všehoředitel, onen nepojmenovatelný, o němž staré písně pějí,*) již dosti určitě poznamenán jest, nežli abychom v něm nepoznávali toho, co řecky ἀνάγκη, v Eddě pak také nauthr (necessitas) neb aldr (aevum)**) slove, oné temné neodolatelné moci, kteráž v Nornách jakožto minulosť, přítomnosť a budoucnosť již osobně vystupuje; fatum pak, čili výrok této trojice znamená se ve slově örlög, v jiných nářečích urlac, orlög, urlauc a j., věčné uložení.***)

Neprávě užívané latinské slovo fatum místo osobního Parca proměnilo se u národů romanských v italské fata, francouzské fée, provencské fada, španělské hada, o kterýchžto báječných ženách u všech těchto národů mnohé pověsti ze starší doby rozšířeny zůstaly. Přicházejí i odcházejí obyčejně noční dobou, někdy kominem; dávají se zváti za kmotry a častovati; k dětem obzvláště jsouce nakloněny, navštěvují je rády, když se narodí, hejčkají je, kojí a čistí, zvěstujíce jim osud jich, povyrostlým darují ovoce; povahy jsou vůbec dobré, jen někdy pomstívá se jich poslední, byvši některak popuzena, kletbou nebo zlým darem. Někdy zjevuje se jedna toliko sama, obyčejně ale přicházejí tři, málo kdy bývá jich sedm anebo třinácť. Časem mívají také svá vlastní jména; fata Morgana, Morghe la fée i pro slovanskou báji významna jest. Grimm přivádí jednu starou francouzskou báseň z druhé polovice třináctého století, v kteréžto se zpráva nalézá o třech krásných pannách, zejména Morgue, Arsile a Maglor, ježto vždy jistého času v roce noční dobou do některého domu přicházejí, kdež jim pak na stůl bývají stavena jídla; lidé, vidouce to, nesmějí promluviti. Jednou zpozorujíc třetí, když ke stolu sedaly, že jí nůž chybí, kdežto druhé dvě pěkné nože měly, rozhněvala se velmi, že jí méně váženo, nežli druhých. A když potom při odchodu Morgue jednomu z těch, kteří je častovali, za odměnu darovala bohatství, druhému pak Argile udělila umění básnické, pomstila se Maglor nad oběma hostiteli, dadouc jednomu holou hlavu, druhému pak uložíc velmi nešťastnou cestu. Prve ještě, nežli se rozednilo, vzdálily se panny na jednu louku, kdežto se rády zdržovaly; neb vyhýbají se zrakům lidským za světla denního. — Morgue pošlo z bretagnského slova Morgan,

*) Tu přijde silný do raddy bohův,
Mocný s výsosti, který všecko řídí. *Völuspá, sl. 65.*

Tu přijde jiný ještě mocnější,
Však toho nesmím já jmenovati. *Hyndluljáth, sl. 41.*

**) Grimms Myth. str. 381.

***) Tamtéž. Grimm činí v tomto představení jak germanské tak i řecké báje dvojí toliko rozdíl, t. mezi osobou a věcí, pokládaje örlög a nauthr, aldr; εἱμαρμένη a ἀνάγκη; fatum a necessitas za slova stejného významu.

t. mořská žena (mor = moře, gwen = splendens femina, bělohlava). Man wäre fast versucht, dokládá Grimm (str. 384.), Morgan zu dem unerklärlichen norn zu halten, wie altn. morni für morgni steht; doch die norn hat weder mit dem morgen noch dem meer zu schaffen.

Řecká Ἀνάγκη nalézá také v bájesloví litevském svůj úplný význam ve jménu nejvyššího boha Pramžimas (praživot) neb také Prokorimos řečeného, kterýž vládne osudem světa, lidí i bohů samých.*) Místo řeckých Μοῖραι a germanských Norni zastupuje zde sedmero božských osudných děvic, Dejwas Walditojes: první přede život lidský z kužele, kterýž od nejvyššího boha byla obdržela; druhá činí z napředených nití osnovu; třetí tká z toho plátno; čtvrtá láká sestry své milými řečmi a povídkami, aby od práce upustily; učiní-li to, plátno se zkazí, a běda tomu člověku, o jehožto životu se právě tká: nemoc připadne naň v obydlí jeho pro této bohyně zlosť; ale naproti tomu snaží se pátá přímluvami své sestry při tkání pozdržeti, a dobře se vede člověku tomu, jehož se dotýče, žádné neštěstí nezastihne ho, až konečně šestá plátno ustřihne. Sedmá to ustřižené plátno vypere a nejvyššímu bohu odevzdá — a totoť jest toho člověka umrlčí košile.**)

Porovnávajíce tyto přivedené tři hlavní báje, totiž řeckou, germanskou a litevskou, vespolek mezi sebou, týž základ i tytéž hlavní tahy v nich ve všech pozorujeme: původ a počátek veškerenstva přičítá se tu všude neznámé, věčně působící, neodolatelné moci; správa osudu všude svěřena ženám; všude tu život lidský visí na předivu jich. Tato srovnalosť a shoda neleží zajisté v žádné náhodě, společný původ a pramen těchto bájí sotva se zapříti dá. Jediné ve svém rozvinutí dělí se tyto pověsti od sebe, každá jsouc upravena podle povahy a smýšlení svého národa. Řecká ve své vznešené, nelíčené prostotě snad původu švého zůstala nejblíže; litevská již více zušlechtěna jest, ale proto přece neméně milá a dojemná. První podobá se ku plané polní růži, tato však jest jako růže štěpná, zahradní. Báje germanská se svou zlatou tkanicí tří konců, zavěšenou u vysokého nebes klenutí, jest velikolepá, ohromná; ale nedojímá srdce, neb vystupuje z mezi lidského pochopení.

Slované, jsouce téhož indoevropského plemene, jako tito nyní dotčení národové, a spolu s nimi, ano uprostřed jich, od prastarých časů pod týmž nebe pásmem, v jedné evropské vlasti žijíce, i v neustálém přátelském i nepřátelském spojení a promíšení s nimi byvše postaveni, tito Slované, jež mnohonásobný svazek hluboko zakořeněného příbuzenství v jazyku, ve mravích a starých obyčejích, v řádu a právích, a zvláště v náboženství s tý-

*) Archiv für wissenschaftl. Kunde von Russland, V. Band, 2. Heft, S 355, z Žurn. min. nar. prosw. — Th. Narbutta Dzieje narodu Litewskiego, Wilno, 1835. I., str. 2.

**) Ausland, 1839, N. 278 z Žurn. min. narod. proswěščenja.

miž jich sousedy spojuje, možno-li, aby žádného podobného představení o řízení osudu neměli, aby jim osudná trojice, veškerou přírodu i život lidský naskrze pronikající, dokonce neznáma zůstala? To k pravdě se nepodobá. Kdybychom však důkazy takové slovanské báje chtěli hledati ve starých písemných toliko památkách a pramenech slovanského bájesloví, pokud jsou známy, domácích anebo cizích, byla by práce marná; tam se nikde žádného výslovného svědectví o tom nenalézá, ba ani žádné takové stopy, které bychom se bez pomoci jiné bezpečně mohli oddati. Ano, kdybychom každé staré zprávě i cizích spisovatelů, věcí slovanských buď jen napolo povědomých, aneb je ledabylo toliko z vysoka s opovržením odbývajících, slepě důvěřovati chtěli, musili bychom již napřed ode všeho zkoumání té věci, jakožto zhola marného, upustiti, nebo Prokop Caesarienský, spisovatel řecký v šestém století zkrátka praví, že Slované dokonce ani osudu (εἱμαρμένην) neznají, aniž jemu přičítají, žeby měl nad lidmi jaké rozhodné moci.*) Pozdější spisovatelé slovanští, od XVI. století počínajíc, obracujíce zření své poněkud též na staré domácí bájesloví, mezi jinými božstvími slovanskými jmenují sice také S u d i c e: ale toto jméno stojí osamělé, beze všeho základu a výkladu; neb nikdež udáno není, odkud vzato jest a v čem záleží úřad jich suditelský na slovanské půdě. A protož není divu, že i naši nejupřímnější a nejdůkladnější spisovatelé obávajíce se, by nebyli v nekritičnosti postiženi, slovo to za pouhý výklad latinského Parcae, tak jako Milek = Amor, vydávají, kterýžto úsudek i učený Grimm ve své Mythologii (str. 407.) vynesl, kdežto dí: Die Slaven entwickeln keine vorstellung von den schicksalsgöttinen; das böhm. sudice übersetzt parca, besagt aber nichts als richterin; die Russen bedienen sich sogar des wortes parka.

Památky slovanského bájesloví podobají se bývalé někdy velikolepé galerii soch ušlechtilého díla, ale jak povětrností tisíce století, tak i zhoubnou rukou nepřátelskou porouchané, rozkotané i po různu rozházené po dalekém pustém sadě: veliká to práce, všecky ty po vrchu ležící zbytky mezi travou i hložím vyhledati; mnohem ale větší i povážnější, z kusův a drtků sebraných, co cizího jest, vymísiti a co k čemu náleží srovnati; ale ani toho ještě není dosti, nemá-li práce zůstati kusá a nedokonalá, třeba i toho se zmocniti, co na jevě neleží, ale v klínu země ještě pochováno jest — aneb, upustíc od podobenství: není dosti toho, aby zpytatel slovanského bájesloví to všecko znal, co stará svědectví, v té věci sice nedostatečná i jednostranná, přinášejí; ale třeba jest mu především pohroužiti se v život národa, a z jeho starobylých obyčejův a pověr, z dochovaných dávných pověstí, z písní a přísloví, ano i ze samého hlubokého pramene slovanského jazyka s povážlivostí nový material k velikému tomu dílu vážiti. Pravdu toho poznali všickni, kdož jak ve starých písemních svě-

---

*) Fatum minime norunt, nedum illi in mortales aliquam vim attribuant. Proc. Caes. de Bello Goth., L. III., c. 14.

dectvích, tak i ve vřelém ještě životě národa bedlivěji se ohlídli — byť pak, co se dotýče všestranné známosti věci a co k ní přísluší, hlubokého jí promyšlení a důkladnosti úsudku, daleko stáli pod slovutným spisovatelem „Slovanských Starožitností", jediným důstojným mistrem tohoto nesnadného, ovšem pak velmi důležitého předmětu — všickni vyznávajíce zjevně, že není možné stavěti platné systemy slovanského bájesloví, aniž pak veškeré jeho části dokonale provésti a vysvětliti, pokud tato s národem živoucí svědectví aspoň s většího dílu vyhledána a na světlo vynesena nebudou. Poněvadž ale, nežli se to stane, bezpochyby ještě drahně uplyne času, ačkoli skoro v každém národu velikého kmene slovanského již nalézají se muži, kteří sbírajíce památky každý svého národa i své větve, veliké to slovanské *Πάνθεον* v skutečnosť uvésti pomáhají: z té příčiny nejraději a nejprospěšněji v té věci jest, objasňovati zatím, co možná, jednotlivé přístupné předměty, a poznenáhla takto připravovati částky k budoucímu celku, podle rady, navedení a příkladu p. Šafaříka v pojednání o Rusalkách, v Čas. česk. mus. l. 1833. str. 257., kdežto dí: „Především potřeba, jednotlivé předměty mythologické způsobem docela novým, s pominutím všeho toho, co od cizinců posavad bájeno (čehož nám nyní ovšem netřeba, neb nic toho není), a s vážením pouze a jedině z domácích pramenů, z dřevních letopisů, prostonárodních písní a povídek. z utuchlých aneb ještě svěžích obyčejův a zvykův, z obecných přísloví a ze samého života pramenitého jazyka našeho, náležitě vysvětlovati." Kteroužto cestu již i také jiní z vlastního svého přesvědčení za jediné pravou uznali i nastoupili, a jmenovitě nejnověji oblíbený a pilný spisovatel chorvatský p. Ivan Kukuljević v pojednání svém: „Vile, prinosak k ilirskomu bajoslovju", v Danici 1846 číslo 40—45. Přinášejíce tuto své pojednání o Sudicech, nemáme přitom žádného jiného úmyslu, nežli, jak výše řečeno, toliko přispěti k slovanskému bájesloví a znova zřetel obrátiti na tento velmi důležitý, avšak již nyní docela mimo puštěný předmět; také žádné jiné zásluhy sobě nepřičítajíce, než toliko sestavení materialu, ovšem při jiné příležitosti a k jiné své potřebě sneseného.

V opak výše dotčené staré výpovědi Prokopa Caesarienského, že by Slované toho, co řecky *εἱμαρμένη* slove, neznali, není zajisté žádné památky po bývalém někdy pohanství ještě za našich časů v národu slovanském tak velmi rozšířené, a tak hluboko v srdci jeho zaryté, jako právě ono v samé přirozenosti lidské ležící představení napřed ustanovené nevyhnutelnosti. Nemělo to tak býti říká se v obecném přísloví, když něco, což očekáváno, mimo vše nadání překaženo jest; nebyli sobě souzeni; aneb: již mu to tak bylo souzeno; co komu souzeno, to ho nemine; kdo má viseti, však se neutopí; suženago koněm ne objedeš (co ti souzeno, tomu ani na koni neujedeš) atd. Týž duch i prostonárodními písněmi provívá, čehož ze mnohých jen některé málo příklady, ježto se maně nahodily, zde na ukázku položiti postačí:

V písních českých:

Nemysli, žes ty jediná,
žes mému srdci souzena. (*Čelakovský.*)

Zpívá ptáček, zpívá v hájové dubině:
co mě má potkati, však mě to nemine. (*Erben.*)

V moravských:

Neplač, nenaříkej, panenko má milá,
šak si mně nebyla od boha souzena. (*Sušil.*)

Ve slovenských:

Trebas si ty šuhaj za tými horámi:
ak si mi souděný, budeš mi i daný;
trebas ty šuhajko nikdy k nám neprijdeš:
ak si mi souděný, veru ma nemineš. (*Kollar.*)

V polských:

Komu słońce świéci, dla mnie zawsze smutne:
komu losy stałe, a mnie są okrutne. (*W. z Oleska.*)

Darmo moje myśli, darmo me wzdychania:
żyć z tobą mie mogę, los nam tego wzbrania. (*Týž.*)

V maloruských:

Ščo-ž chmelina zeleneňka, ščo ne vjetsa v horu?
ščo-ž děvčina molodeňka proklinaje dolju? (*Sacharov.*)

Oj dole-ž moja, dole! čom ty ne takaja,
oj čom ty ne takaja, jak dolja čužaja! (*Maksimovič.*)

V běloruských:

Viděl ja, matuška, svoju suženuju,
viděl ja, sudarynja, svoju rjaženuuju. (*Sacharov.*)

Ach talan li moj, talan takov!
ili učasť moja gorjkaja,
na rodu li mně napisano,
na dělě li mně dostalosja,
čto so mladosti do starosti,
do sědova běla volosa,
vo veś věk mně gore mykati,
čto do samoj grobovoj doski. (*Týž.*)

V srbských:

Zlatu će se kujundžija naći,
a meni će moj sudźenik doći (*Vuk St. Karadžić.*)

V hornolužických:

Dži šak mój nano k tyšerej,
daj mi tam dželać nowy kašč:
ja sym na 'wězdach widžiła,
zo dolho žiwa nebudu (*Haupt a Smolěr.*)

Na touž pevnou víru v neodolatelnou moc dotčeného napřed ustanovení zakládají se veškeré věštby, i jiná pověrná znamení a prostředky, jimižto sobě člověk, potáceje se v traplivé nejistotě mezi strachem a nadějí, smělou rukou nějaké světlo, byť i bludičku, v temné budoucnosti noci rozsvítiti a co v ní ukryto, vypátrati úsilně se vynasnažuje. Tyto výklady jisté nevyhnutelnosti, kteréž po tu dobu ještě mezi Slovany svou mnohočetnou třídu lidí v ně dověřujících nalézají, jsou tak staré, jako bezpochyby kmen slovanský sám; ano důležitosť jich za časů pohanských byla taková, že hlavní díl obřadů náboženských činíce, v záležitostech veřejných i soukromých moc rozhodnou měly. Již Prokop Caesarienský výše jmenovaný sám vypravuje o těchto náboženských věštbách starých Slovanův, ani v tom odporu svého s předešlou zprávou neznamenaje: vzývají prý, kromě jediného nejvyššího boha hromovládce a pána všehomíra, také řeky a víly i některé jiné běsy (δαιμόνια), jim všem obětujíce, při kterýchž obětech věštby (μαντείας) činí. Tak i v síni Libušině na Vyšehradě hoří „plamen pravdozvěsten“, a kněžně po boku stojí „dvě věglasně děvě vyučeně věščbám“ (Lib. soud), ano i kněžna sama v budoucnosť duchem svým pronikajíc, „populo multa et certa praedixit futura“ (Cosm. I., 11). Chrámové bohů slovanských: Svatovítů v Arkoně, Radhostů v Retře, Tříhlavů v Štětíně, Svěražiců v Ridegasti a j. byli spolu místa věštná, kteréžto věštby měly obecnou politickou platnosť. Když ale později kříž vítězně vznesl se nad pohanstvím, a služebníci starých bohů zahynuli, tu vyhlazeny jsou také všeliké věštby z veřejného života — nikoliv ale důvěra v ně ze srdcí lidských; neb nesnadně mohl se člověk rozloučiti s těmito jemu milými přeludy, a tak zůstala v soukromí stará víra v znamení v úplné své míře. Igor Svjatslavlič, kníže novgorodský, táhne l. 1185. na Polovce, kdež vojsko jeho v bitvě poraženo býti, on sám ale přijíti má v zajetí; kteréhožto neštěstí znamení mnohá jemu se na cestě naskytují: slunce jemu zastupuje cestu tmou, noc jemu nastává kvílící, hrůzyplná, div křičí s vrcholu stromu, dávaje nepřátelům nášvěští; a když pak dále vede vojsko k Donu, tu jej znovu zlá znamení potkávají:

Užc bo bědy jego paset ptić;
podobiju vlci grozu varožať po jarugam:
orli klektom na kosti zvěri zovut,
lisici brešut na črlenyja ščity.*)

Na místo pohanských veřejných kněží nastoupili nyní pokoutní vykladači budoucnosti, podle rozličného způsobu, jehož při tom užívali, rozličná majíce jména, totiž: čarodějí magi, črnoknižníci nigromantici, hadači sortilegi, navazači haruspices, ptakopravci augures, věštci prophetae. Nadarmo vy-

*) Již na bídu jeho pase ptactvo,
nápodobně vlci hrůzu věští po roklích,
orlové klektem na kosti šelmy zovou,
lišky štěkají na červené štíty.

háněl je kníže Břetislav II. l. 1092 ze středu říše své, přišli jsou potom zase; ano na konci první čtvrti XV. století nacházíme jména jich v katalogu prohibendorum a communione nejen opět, ale i novými ještě rozmnožena, totiž: zaklínači incantatores, svatokúzelníci arioli, cum consecratis rebus nefanda operantes, časokúzlní, qui dies et horas observant eundi vel revertendi.

Nejinak bylo v ruské zemi. Léta 1410. psal metropolit Fotij k arcibiskupu novgorodskému takto: „učite, čtoby basnej ne slušali, lichich bab ne priimali, ni uzlov, ni primolvlenia“ atd. A půldruhého století později od moskevského církevního sboru v Stoblavě mezi jiným takto poznamenáno jest: Něcyi... po zvězdam i po lapitam*) gljadajut i smotrjat dnej i časov. Podobná svědectví by se též u všech jiných větví slovanských až právě do nynějších časů shledati dala, neberouc ani na váhu vykládání snův, ježto se vůbec považuje za věc docela nevinnou, pokud se ji toliko neužívá na záhubu jmění k náruživému mnohých sázení v loterii. Tato přivedená svědectví: přísloví, písně i věštby již dostatečně ukazují, že víra v nezměnitelné napřed ustavení národů slovanských vlastní dědičná jest, i po tu dobu při něm zůstávající, a že kořeny její do předešlých časů zasahují hlouběji, nežli slovanský dějepis dostačuje, ztrácejíce se v mrákotách nejdávnějšího pohanství.

Tato určitá, k jistému předmětu směřující nevyhnutelnosť jedním slovem nazývá se čes. osud, sudba, soud neb souzení; rus. sudjba, sudjbina, sud, suždenije čili suženije; pol. sąd; srb. sudźenje, vše to pocházejíc od slova čes. souditi, usouditi, sčes. súditi, rus. suditj, pol. sądzić atd., t. za pevné ustanoviti neb uložiti. Všecka tuto nyní přivedená slova vyznamenávají právě to, co nahoře v rozložení řecko-latinské a eddické báje v třetí době postaveno jest, t. εἱμαρμένη, fatum a örlög.

Slovo osud nalézáme v staročeských památkách nejprve u Vacerada,**) kterýž je latinskému fatum po boku staví, důsledně fatifer slovem osudný vykládaje; slovo však osudie přichází již mnohem dříve v Libušině soudě jakožto nádoba, v kteréž se hlasy po národu sbíraly; ale Vacerad znamená jím také nádobu pohřební, urna, sepulchrum, v kterouž ukládaly se za časů pohanských ostatky posledním osudem, a podle řecké i germanské báje mluvíc, uložením třetí moiry neb norny stížených. Pozdější spisovatelé pořád až do našich časů nejen užívali a užívají slova osud, ale i množného jeho počtu, t. osudové, docela ve smyslu latinského fata, ku př. jisté štěstí tvé chtěl si poručiti osudóm mylným (Let. Troj.); tento hrozných, žalostivých a strašlivých osudů plný věk (Konáč); jistě mne moji osudové zavolati míní (Hájek); dovedl toho, čeho jsou osudové žád-

*) šlepěje.

**) V té příčině připomenouti sluší, že spisovatel za příkladem Šafaříka a Palackého věřil ve pravosť gloss v Mater Verborum. Red.

nému nezaslíbili (Hrubý z Jel.) atd. Náboženství křesťanské, kteréž učí, že bez vůle boží ani vlas nesejde s hlavy, musilo ovšem častěji smířiti starý osud v jedno s božím uložením; ale jak velmi se rozdíl obou těchto slov cítil, a jak nerado se slova osud i jemu příbuzných ve smyslu křesťanském užívalo, dokazují úzkostlivé i nejapné staré výklady latinského praedestinatio slovy předjednánie, předpósobenie (Leg. rkp.) a j.; ano podnes ještě v obecném životě slýchá se, že bůh vládne lidským osudem, neb že jest osud lidský v jeho rukou, t. j. jinými slovy, že bůh soudí nad osudem: musiť tedy tento něco jiného býti, nežli usouzení boží.

A tak pokročice nyní zpátkem ke druhé době, navrhujeme otázku: kdo jest tedy původ osudu? a zdali osudná trojice, jižto nalézáme v řecko-latinském i v germanském bájesloví, ve svém způsobu také Slovanům nebyla známa? Již sama toho ku pravdě podobnosť jest veliká, považíme-li, jak velmi důležité místo trojice vůbec, od nejstarších časův až do nynější doby, jak ve slovanských bájích tak i ve skutečném životě zajímá. Tři bratří prý to byli, kteří přišedše z Bělo-Horvatska zemi českou, polskou a ruskou se svým lidem osadili. První z těchto Čech přitáhl se svými pluky „v sie-že žírné vlasti přěs tri rěky" (Lib. Soud). Z Varjag povoláni byvše zdvihli se zase „tri bratry s rody svoimi" a rozdělili je o vládu země ruské (Nestor). Krok, soudce v zemi české, tři dcery po sobě ostavil: první Běla, jinak také Kazi nazvaná, byla ve všem lékařství dospělá a přirození všeho koření znající; druhá sestra její, Teta, byla čarodějnice a hvězdářka veliká; třetí pak nazvaná Libuše, „ta svým rozumem nade všecky vyniká, neb jest byla prorokyně, duch proročí v sobě majíc, předvědující a rozpravující svými věštbami budúcie věci; ta jest byla v súdech nad jiné múdřejšie" atd. (Pulkava). Zdali tato zpráva nezní tak, jakoby Moiry neb Norny v tyto tři sestry byly vtěleny? a možno-li tuto bájku jinak přirozeněji vysvětliti, neb nějaký původ míti musila? Z té příčiny slovo Kosmovo tres Eumenides o nich docela nepravě proneseno není. Leč postupme dále. Libuše zvolila sobě za manžela Přemysla, jenž od pluhu za kníže a soudce národa jsa povolán, významně hůl do země vstrčil, kteráž ihned vyrazila tři větve: dvě uschly, třetí ale zrostla tím výše a šíře (Kosmas). Třetí noc ustanovil k tomu Záboj, by sjednotili se muži k povstání proti svým vrahům; třetí noc vyvádí spolu se Slavojem na nepřítele sbory. Lubor potýká se třikráte na sedání, třetí jeho půtka jest nejtěžší (Ruk. Kralodv.). Kdybychom měli více starých písemních památek národního básnictví před rukama, zajisté by v nich nechybělo více příkladův osudného toho významu, kterýž od nejdávnějších časů v trojici vůbec od Slovanů pokládán jest. Živoucí nyní ještě v lidu, ano v celé své bujné síle stojící mnohobarevné květy básnictví národního, jehožto kořeny zajisté ve stáří svém oněm písemním památkám ničeho neoddají, vůbec týž úkaz poskytují, samy se takto s oněmi k jednomu hlásíce rodu. Již od jiných pozorováno i poznamenáno jest, že v ruských pověstech národ-

nich číslo **tři** všude vyniká. Otcové mají obyčejně tři syny; bohatýři táhnou skrze tři a třikráte devět zemí do třicátého království na svá dobrodružství; největší hrdinové teprve v tři a třicátém roce věku svého mohutné své síly rozvinují, na pole slávy vystupujíce.*) Totéž nalézá se u všech ostatních větví slovanských, ano nemožnátě skoro věc, vyčísti všecky ty způsoby, v kteréž se toto tré v pověstech národních, řečí prostou i veršem vypravovaných, zahalují. Všude se v pověstech vyskytují tři synové, tři dcery; tři bratři, tři sestry nebo tři druhové; vypravuje se o třech zaklených labutích, o třech holoubcích, o třech krkavcích a t. p., aneb i v rozmnožení tohoto tré sebou samého, t. třikráte tři, kdežto vždy poslední mezi nimi nějakým způsobem nad ostatní vyniká. Víla staví hrad, ani na zemi, ani na nebi, ale v oblacích; hrad má troje vrata: na jedněch zlatých Víla syna žení, na druhých stříbrných dceru vdává, na třetích nachových sama sedí. Jako v litevské, tak i v maloruské pověsti tři labutě aneb i tři holubice k zabitému přilétají, matka, sestra a milá: milá pláče tři dni, sestra tři léta, matka po celý život. V ruské písni popisuje se církev: spodek její z kamene, prostředek ze dřeva, vršek ze zlata a ze stříbra; má troje dvéře a tři okna: do jednoho okna svítí slunce, do druhého měsíc, a do třetího jasná jitřenka. Rusalka, Víla i česká panna v pověsti vždy po třech pohádkách ukládají, kdo neuhodne, s těžkou se pokutou potkává. Vodník má tři dcery, nejmladší z nich nejhezčejší a rozumu nejbystřejšího; tomu, jenž ji chtěl dostati za ženu, byly tři těžké práce uloženy; dvě s pomocí dívky vykonal, při třetí dávají se oba na útěk. V pověsti lužické leze muž po stromě třikráte do nebe, po třetí však se zlým se potkává. V pověstech i v písních národních musí jinoch tři léta toužiti, tři léta sloužiti, tři léta po světě choditi, nežli dosáhne, čeho srdce žádá; tak též panna tři léta čeká, tři věnce vije, tři noci nespí. A tak by se ještě jiných příkladů našlo bez počtu. Totéž nalézá se i v pověrách lidu slovanského vůbec; neb má-li který pověrečný prostředek prospěti, musí se třikrát opakovati. Číslo třetí jest mezi prvníma dvěma rozhodující, buď na dobrou nebo na zlou stranu; na trém leží vyplnění dokonalosti, čehož také výslovně obecné přísloví potvrzuje, kteréžto praví: „do třetice všeho dobrého"; rus. „tretjim razom, lučšim časom".

Považíme-li tyto nyní jak ze starých písemních památek, tak i z dosavadního skutečného života přivedené, dílem daleko neúplné, dílem pak jen podotknuté příklady zdravým rozmyslem, vyznati se musíme, že tato v celém dalekém Slovanstvu rozšířená i veškerou jeho bytnosť pronikající shoda a srovnalosť pouhou náhodou vysvětliti se nemůže; ale že nevývratné to lnutí k rozhodnému trému v předvěkých událostech, v nějakém mocném náboženském představení, jehožto však podoba již dávno se byla

---

*) Srovnej Kinds Taschenbuch zum geselligen Vergnügen für das Jahr 1832.

rozplynula, svůj původ míti musí; a tak by se již i z toho dávná slovanská víra v osudnou trojici podle příkladu všech sousedních národů s velikou k pravdě podobností dovésti dala. Nám ale těchto postranních důvodů potřebí není, kdežto se před rukama dostateční přímí důkazové nalézají, kteréžto jen v pořádek uvésti a jedny druhými vysvětliti náleží. Tito důkazové jsou čtverého způsobu:

1. Staré písemné památky, ovšem nemnohé, kusé a samy sebou nedostatečné, a toliko s pomocí jiných srozumitelné a platné.

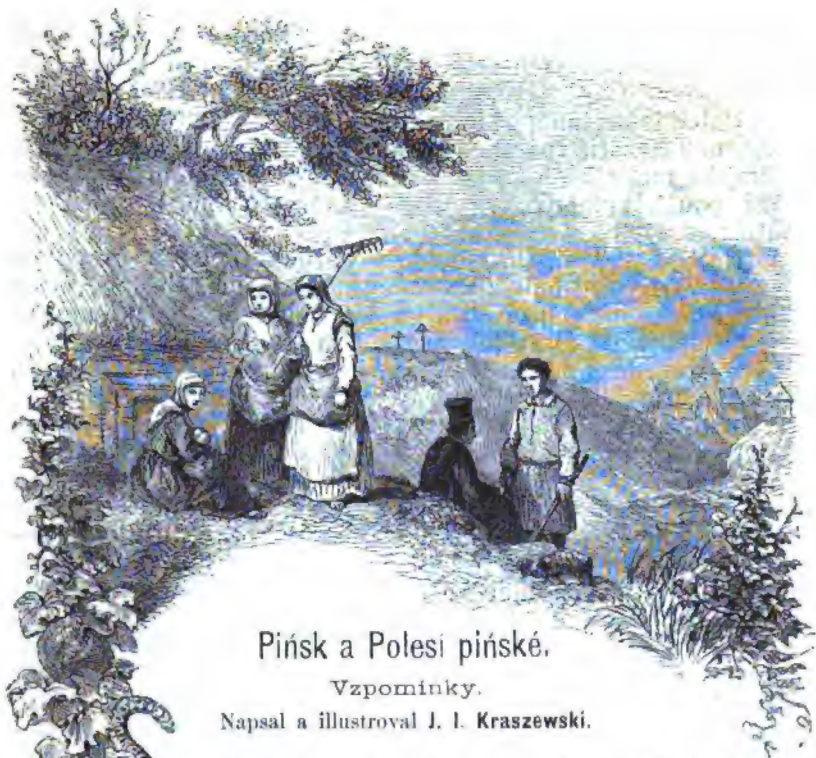
2. Národní pověry, mezi kterýmiž přední místo zajímají zažehnávky rozličných neduhů, spojeny jsouce s jistými významnými slovy na způsob veršů složenými, kteréžto zde slovem zaříkadla znamenáme. Takové zažehnávky se obyčejně jen od osob ženských provozují, i při jistých rodech toliko zůstávají, co nejsvětější tajnosť i nejdražší dědictví vždy od matky na dceru takořka co díl mateřského požehnání přecházejíce. A poněvadž se na zaříkadla vždy nejtěžší váha klade a veškerá působící moc jediné jim připisuje, protož také každá matka bedlivě k tomu hledí, aby se dcera těmto mocným slovům důkladně naučila, ničeho neproměníc, ničeho nevynechajíc, aniž pak čeho přidadouc. Z té příčiny naditi se můžeme s jistotou, že tato zaříkadla od starodávna neporušena zůstala; mnohá z nich také skutečně chovají v sobě patrné známky někdejšího pohanství, jsouce toliko křesťanským pláštíkem, totiž jmény svatých, a na konci obyčejně křesťanským pozdravením „Ve jménu boha otce, syna i ducha svatého“ a modlitbou zastřena.

3. Prostonárodní písně, zvláště takové, které jsouce s jistými starými zvyky a obyčeji spojeny a jimi před zapomenutím zachráněny, jako koledy, nápodobně s pokolení na pokolení bez podstatné proměny přecházejí. Patrný důkaz, že takové písně často i pohanské doby dosahují, poskytují naše známé: Smrť plyne po vodě atd., Mořeno, Mořeno, za kohos umřela a j.

4. Konečně také ryzí poklad slovanského jazyka, a přirozený význam jednotlivých jeho slov v nejedné případnosti k objasnění naší úlohy poslouží.

Co se pak obsahu materialu našeho dotýče, přinuceny se vidíme širší pole sobě vyměřiti, nežli v řecké a v germanské báji vyznačeno jest, ohledajíce osudnou trojici v působení jejím *a)* v prostoře, *b)* v čase, *c)* v člověku, kterýž v obojí předešlé, v prostor i v čas, postaven a jimi obmezen se býti spatřuje.

(Pokračování.)

Pińsk a Polesí pińské.

Vzpomínky.

Napsal a illustroval J. I. Kraszewski.

Skrze ledy bylo by jinde potřebí plouti k objevení nových a neopsaných krajin, aneb jíti ku pramenům Nilu, jichžto mnozí zvědaví ani do své smrti nenalezli; jinde cestovatelé jsou nuceni, aby vždy jiným způsobem opakovali věci velmi dávno známé, vídané, opsané a oklepané, aneb aby vymýšleli věci, jichžto nikdy nebývalo; břehy Rýnu, skotské hory, švýcarské koliby a vodopády jsou už až do omrzení vymalovány, vysvětleny a opěvány; přírodozpytci musí nyní již hledati nových zvířat až v hloubi země, křísiti mrtvé a dobývati nových rostlin a květů z jantarových slojí; — u nás však ve Slovansku bohudíky! všecko jest ještě panenské, čeká na opis, na ohledání, vyrýsování, klassifikaci a ocenění. Pallas anebo Stern, Humboldt aneb A. Dumas, Pückler-Muskau anebo Toqueville — každý by tu mohl svým způsobem cestovati s dobrým výsledkem, ku každé cestě je tu látka zajímavá a posud téměř nedotknutá. Nevím, proč neunavný posud p. Kohl, jenž byl již jednou v Oděse, nepřijel ještě k nám? Měl by dva svazky plácanin a bajek jako nic. Vezměme za příklad Pińsk a Pińštinu, hnízdo nesmírně zajímavé: kdo se o něm zmínil, kdo je opsal co do různé fysiognomie a kdo vzhledem k obchodu i průmyslu? Mýlím se, vždyť tu byl Kontrym správcem; my však nepochybně první do tohoto ne-

známého kraje pouštíme se s křivou holí pocestného, jenž hledá pouze charakteristických rysů, malebných obrázkův a starých zpominek.

Chtěl jsem tím počíti, že jsem vyjel z Pružané, ale kdo z vás, milí čtenáři, zná zeměpis tak, aby věděl o Pružané, ač je to krajské městečko a kraj není nepatrný, ježto v něm je bělovězká poušť, množství zubrův a dávná kolonie Karpińského, Kraśnik.

Nechme si však Pružanou na pozdější dobu a jeďme do Pińska. Vyjel jsem tedy z Pružané vám neznámé, ale mně úplně známé. Nelze mi popisovati svou cestu, byla by to nejnudnější logomachie, jakou já byl kdy napsal a jakou jste kdy četli. Hle — v kraji samý les, písek, bláto, rovina; lid chudý, židé špinaví, ošklubaní a oškluvávající; mosty třesavé a porouchané, hráze, po nichžto jedouce jekotáme zuby strachem, aby všecky naše kosti se nerozsypaly, — smutné lesy sosnové, a sosny ty rhachitické, hrbaté, kulhavé, na cestě plno kořenů, brody nezměřené, písčiny nepřejeté, časem kříž na rozcestí, starý kostelík opřený o koly, mohylky s domečky nad násypem, připomínajícími pohanské časy atd. atd. A vesničky? — chaloupky napolo v zemi, lid vyzáblý, polonahý, žlutý, jak se v kouři udil, děti s vlasy rozčechranými, ano i psi vyzáblí a rozježení, — opravdu nic zajímavého. Nedivím se těm Němcům, Angličanům a Francouzům, kteřížto náhodou navštívivše naši zemi, tak strašně ji opsali: u nás je více zdánlivé bídy nežli skutečného nedostatku. Cizozemec vida otrhané dítě, kteréž si ještě neutřelo úst pomastěných slaninou, soudí dle zevnějšku, že snad nejedlo celý týden, tak jako někdo z nich, spatřiv vesničany, kteříž měli halenu oblečenu pouze na jednu ruku, napsal, že v té zemi jest mnoho lidí, již krutými mrazy pozbyli rukou!

V městečku Chomsku postřehl jsem pouze nový kostel, jejžto zbudovala mysl zbožná; škoda, že není hezčí. Nepodařil se staviteli. Blíže Bezděže stojí pomník padlého bojovníka.

Přibližme se konečně k Pińsku, hvězdě zdejších krajin, hlavnímu městu té země, ku městu, jež trvá ve spojení s mořem Bílým (litevsky: s Baltykem) a Černým; sedí tu jako žid bankér na hlavní silnici, po kolena v blátě, u vody, na pytli soli, s opaskem plným rublů. — Z daleka ukazuje se ti nejprve věž exjesuitského kostela. Všude, kde ten řád vztyčil kříž, znak svůj, podnes ještě lze poznati jeho budovy z velikosti, krásy, nádhery, byť i byly již v rozvalinách.

Jedeme po písku. — Hle hospůdka před samým městem; před ní stálo překrásné spřežení s povozem vídeňským, koně v pozlaceném řemení, služebníci v lesklé livreji, a z povozu vyhlížely tváře dvou nebo tří mladých, veselých chlapců.

Vozka svléknuv bílé rukavičky šel něco na spřežení opravit. Za povozem stála také malá kałamaszka,*) jejížto lišně byly

*) Vozík.

ovázány šňůrami, slamou a senem; měla pokryvku domácí práce, vládnul jí chlapík v dlouhém kabátě a slaměném, děravém klobouce, táhlo ji spřežení koní vypasených, ale nevelkých, a vousatý šlechtic v šedém, hrubém svrchníku slezl s ní, aby trochu se přestrojiv, jaksi okázaleji vjel do svého města hlavního.

Zastavím se též, — patřím — divná protiva! Toť jako by včerejší Litva schránlivá a šlechtická, druhá však dnešní, jež beze vkusu se strojí a chlubně utrácí, nepomýšlejíc na zítřek. Za šlechticem, jenž vzbudil mou zvědavosť pohledem svým na povoz, vešel jsem do světničky. Zaprášený starý svrchník vyměnil za jiný, trochu lepší, vyňatý pod pokryvkou z kałamaszky. Pozdravili jsme se bratrsky, dávným způsobem, a povoz právě mizel v oblacích z písčitého prachu, když jsem se ozval takto:

„Jaký to pěkný povoz, a jaké koně!“ Řekl jsem tak mimovolně, pohlížeje skrze okno.

„Zajisté pěkný,“ pravil šlechtic, hlasitě se směje. „Otec pilně střádal po groši, synové rozhazují plnou hrstí. Znal jsem nebožtíka otce, byl to dobrý človíček, chodil v dlouhém kabátě jako já, milý pane, a vozil s sebou vždycky soudek bigosu*) a vejce na tvrdo vařená, aby páni synkové šestispřežně mohli jezditi na šampaňské.“

Stařec vzdychnuv znikl mi s očí.

Odjel jsem za ním. Vlekli jsme se do Pińska. V dálce ukazovaly se stohy, řady topolů, krčmy, něco na způsob kajících, spoutaných mlýnů větrních, konečně v pravo sloup se sochami Pána Ježíše, Marie Panny a sv. Jana. Smekli jsme — šlechtic totiž a já. — chtěl jsem přečísti datum na korouhvičce, ale marně — byly to jakési hieroglyfy.

Přiblížili jsme se k rohatkám. Stůj! Přišel vážný Israelita s velkým rožněm, a nevšímaje si kočího, hrabal se s ním k nám nešťastným. Vyšťouchl šlechtice i mne, proštáral nám tlumočky a čichal kolem nás hledaje kořalky. Není dovoleno přivézti ji, leda v žaludku. Konečně náležitě prohledáni, vjeli jsme — kočí, šlechtic a já — do ulice široké, blátivé, ostavěné dvěma řadami domů. Místy blyštěl se zděný dům, jenž jakoby se pyšnil sebou, řka: Ustupte, mizerné chatrče a zříceniny! Místy stál dům nový, dřevěný, úsměvavý, ze sebe samého se radující; ostatní schýlené, staré, viklavé a černé, jakoby prosily za odpuštění, že ještě stály, slibujíce, že co nejdříve ustoupí. Tu kolem nás táhly dlouhé řady čumáckých povozův od Kobryně, od Pružané, z celého okolí na několikráte deset mil vezoucích obilí a majících odtud odvézti sůl, dehet, železo atd.

Kočár a kałamaszka minuly ty povozy, a podle smekání čapek vesničanů poznal jsem, že jeden transport náležel ku kočáru, druhý ku pokryté kałamaszce; onen měl býti prohýřen, tento však uschován do opasku.

---

*) Pokrm z masa na drobno rozsekaného.

Židé jsouce v čele zdejšího obchodu pletli se všude, nebylo lze nesetkati se s nimi. Vlekli se jako mouchy z pomyjí, s bradami barev tisícerých: se žlutými, krvavými, šedými, černými, bílými, mnozí i bez vousu na bradě; byli v čapkách, kloboucích, punčochách, střevících, trepkách, děravých botách i bosi.

Jedeme dále po náměstí oživeném, a v pravo vyčnívá průčelí exjesuitského kostela a valy mnohem staršího zámku knížat pinských. To nám připomíná, že jsme povinni aspoň několika rysy vyprávěti čtenářům historii města i okolí.

Nejprve si však povězme, že tu nezvíme mnoho; neboť kdybychom i nejbedlivěji zobraceli listy všech kronik, v nichž je zmínka o Polesí a Pinsku, nevelký měli bychom z toho výtěžek.

Polesí jest mnohem obšírnější nežli ta část jeho, kterou tu popisujeme. Je spíše několik různých Polesí, a historie hledajíc v nich dávných osad Jatvězův, Jazygů, Metanastů, Getův, ani neví za příčinou rozsáhlosti krajiny zvané Polesím, kde jich vlastně dlužno hledati. Krajiny známé jménem Polesí prostíraly se od Rusi a Dněpru, od Volyně ku Prusku, Mazovii a Litvě, zaujímajíce část bývalého vojevodství podleského, břeského, novohradského, kyjevského, volyňského a země chełmińské. Část vojevodství břeského dlouho se zvala jedině Polesím (tractus polesiensis). Týmž jménem zove Kromer Podlesí nynější, a Stryjkowski, nerozeznávaje Podlesí a Polesí volyňské Polesí nazývá Podlesím. V zemi chełmské Polesí se prostíralo od Chełma k Ratnu, ve volyňské od Łucka ke starým hranicím litevským; v kyjevské zváno krajinu okolo Radomysli a Ovruče také Polesím. V sousedství s Pinštinou a Mozyrem jest Polesí novohradské; Pinštinu samu zváno Polesím litevským. Naruszewicz soudí ze jména krajiny, že v celé rozsáhlosti Polesí (kromě kyjevsko-volyňského) zajisté obývali Jatvězi. Ježto však nenalézáme jiných stop jejich bytu a odjinud vidíme tu Kryvičany a Drevlany, nelze tomu přisvědčiti.

Značnou totiž část spojených Polesí zaujímali Jatvězi, později tak ukrutně vyhubení, že nezůstalo na té zemi ani jejich stopy ani jazyka, jenž nikterak se nepodobaje jazykům slovanským, blížil se zajisté k litevskému, jsa s ním pokrevný.

Jatvězi polešti, pronásledováni byvše Poláky a Rusy po dvě století před Kazimírem Velkým, stali se poddanými výbojných sousedů. Vladimír Svatoslavovič v X. stol. jim odňal část volyňského Polesí, jež počalo znenáhla měniti se v Rus a přijímati víru křesťanskou. Boleslav Chrabrý odtrhl je od Pruska; táhna na Kyjev a dobývaje ho zabral Polesí, jež Rus byla podmanila. Jaroslav, kníže kyjevský, jenž za Mečislava II. táhl k Mazovii, osadil část podleského Polesí svými Rusy, což prý jest počátkem Rusi na Podlesí.

Kazimír I., poraziv Jatvěze spojené s Masławem, navrátil Polsce bývalé polské Polesí. Později Svatopluk kyjevský opět přičinil ku zničení Jatvězů; zabral Polesí volyňské. Na Rusi, vládnoucí již Polesím, Gedymin si podmanil Pinsk s obšírnými krajinami, jež náležely tomu městu nad Prypetí až po Dněpr.

Litva počala jím vládnouti, a v pozdějších dělbách dostal se Narymuntovi Gedyminoviči. Zdali Basil, kníže pińský r. 1387., jenž přísahal věrnosť Vladislavu Jagiełłonci a Hedvice, pocházel od Narymunta, nevíme. Knížectví pińské mizí v pozdějším postupném slévání se krajiny ve spojitější celek a rozděluje se na Korunu a Litvu. Litevské Polesí do r. 1520. nerozdílně náleželo k jurisdikci vojevody trockého; toho času Sigmund I. v Toruni utvořil vojevodství podleské a připojil k němu část Polesí.

Ve XII. stol. slavná byla výprava Kazimíra Spravedlivého na Jatvěze poleské r. 1192. Vtrhnul s vojskem svým do Polesí podleského přese všechny překážky, jež mu činěny nepřístupnými bařinami a pustinami. Výsledek a podrobnosti té výpravy ukazují ducha i charakter Jatvězů. Když Kazimír, mstě pustošení na Mazovii, táhl již ku Drohičínu, Jatvězi bojíce se zdánlivě za své hlavy a chrámy, vyšli mu vstříc, aby mu nabídli mír a poddanství a pro jistotu dali za sebe zástavce.

Uspokojený Kazimír je přijal, vojsko se rozložilo beze vší obezřelosti, a čas míjel. Jatvězi kořistíce z průtahu pořídili v některých místech zálohy, jaké jen mohli sehnati, poráželi stromy, svalili je na cesty, a lehce si vážíce života zástavců, ježto pevně věřili v nesmrtelnosť a umírali zpívajíce, udeřili na Poláky. Bylo třeba zachrániti se útěkem, ale ten byl nemožný. Jatvězi obkličivše vojsko, schytané bojovníky vraždili. Poláci dohnáni k nejhoršímu, vrhli se zoufale na zástupy barbarův a pobili je. Králík Jatvězů složil dary a přísahal věrnosť. Ustavičnými válkami se sousedy a převahou Polsky Jatvězi byli konečně úplně zničeni, a v zemi bezlidné osadili se Rusi.

Obecný název země odvozen jest patrně z polohy její; nevím, kdo podal Malte-Brunovi podivný a úplně nepravý důvod názvu toho: „Bařiny, jimiž je země pokryta,“ píše, „podobné moři, daly jí jméno Polesí.“ — Polesí je patrně země porostlá lesem, u lesa rozložená, a takovým bylo skutečně.

Bařiny nad Pinou a Jasioldou, obkličující Pińsk, množství řek a říček, kteréž jimi protékají, daly podnět ku zvláštnímu podání, k jednomu z nejdivnějších, jaké stvořila důmyslnosť lidská a zvědavosť nepokojná. Podání toto může zajímati geology, kteříž v něm spatří potvrzení nějaké theorie. Hlásá totiž, že Černé moře (Euxyn) před časy dávnými a dávnými dosahovalo až k Pińsku a spojeno bylo tenkráte s mořem baltickým, až jakýsi mocný vladař kyjevský, rozmrzelý na takové množství vody, rozdělil hory, vypustil zadržené moře, a zůstaly pouze nedoschlé ještě kalužiny, nynější pińské bařiny. Báječka ta vznikla z polohy země a z pohledu na ni v čase nesmírných jarních povodní, zatápějících ohromné prostranství bařin a luk nad řekami. Toho času celá krajina vyhlíží zajisté jako moře, a ubohé vesničky napolo zatopené jsou v něm jen malými ostrovy.

Na důkaz, že tu bývalo moře, Rzączyński uvádí, že vyoráváno kotvice na polích, ale nepíše kde, kdy a kým?

*

První zmínku o Piňčucích u Nestora čteme okolo r. 1097., kdy Mstislav, syn Svatoplukův, s Břešťany je vyzval k obraně Vladiměře proti Davidovi, a spojil se s nimi. Kdo byl prvým zakladatelem Piňska, jaká tu byla prvá osada? — nevíme. Třeba vyznati, že z instinktu hodného podivu u sběhu tolika řek, na místě, jež v budoucnosti mohlo býti tak důležité v obchodě, zakladatel zvolil místo pro druhé Benátky. A Piňsk také nepochybně děkuje ze svého počátku jakési hrstce lidí, utíkajících do bařin a lesů před nepřátely — před nájezdy.

Ve XIII. stol. Piňsk byl útočištěm Wojsiełkovi a vrahům Towciwiłłovým, Wojsiełkovi, na nějž brzy potom ve Vladiměři čekala tak ukrutná smrť z ruky knížete Leona. V témže čase jest u kronikářů zmínka o řeckém klášteře piňském, leč není známo, stál-li v městě samém či snad v okolí, jak se spíše podobá ku pravdě. Útočiště v Piňsku dokazuje, že onoho času šířilo se tu panování litevské. Kde později stával kostel jesuitský, byla zajisté již onoho času obranná tvrz, kterouž povodně nejlépe chránily před nájezdy. V polovici XIV. stol. Piňsk, hlavní město malého údělu, skládajícího se z Mozyru, vlastní Piňštiny a části volyňského Polesí, dostal se podílem Narymuntovi Gedyminoviči, narozenému okolo r. 1277. Narymunt však nedlouho tu vládnul: osud povolal ho na Rus, kde přijal křesť, osadil se okolo Novohradu jako náměstek s propůjčenou jemu vládou, a tam umřel. Zdá se, že žádný jeho syn po něm nezdědil Piňštiny, kterážto přešla na některého z Olgerdovičův, ježto Basil, kníže piňský, jenž r. 1386. v Łucku se poddal Jagiełłovi, nazývá se bratrem jeho. (R. 1387. zove se všude: dux de Pińsko.) Ač po něm ještě několik knížat mělo ten titul, podíl ten připadl z části k vojevodství břeskému, z části novohradskému.

U Piňska, aneb aspoň v okolí toho města slavný vůdce kníže Konstantin Ostrožský porazil více nežli 20.000 Tatarů, kteříž nedlouho před tím vyplenili a zničili Piňsk i s okolím.

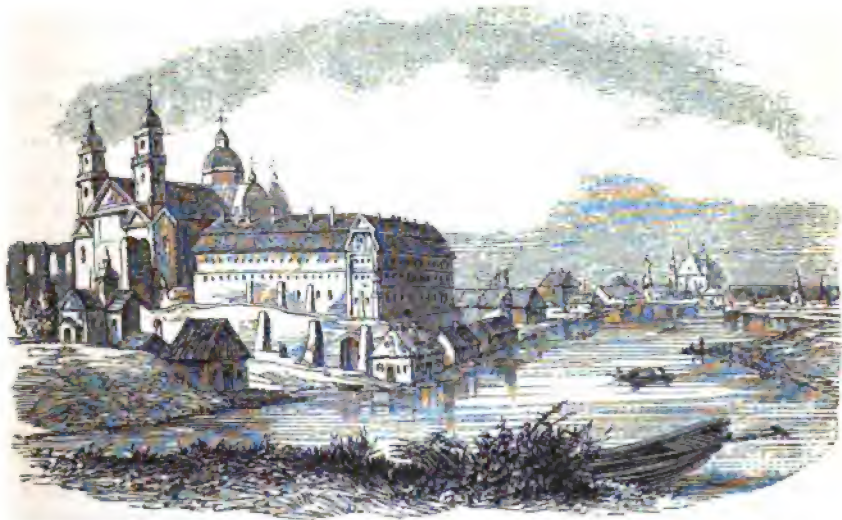
Za nepokojů kozáckých těžký osud stihl město, jež zejména r. 1648. spáleno za to, že se zpronevěřilo a přidrželo se strany buřičské.

Pozdější spisovatelé se zmiňují o 4000 obyvatelův a o ruských kupcích, kteříž měli obchod s Moskvou a Němci. Starovolski píše zejména o obchodě s obilím, jenž je v Piňsku nyní tak důležitým.

Kathedralní zdejší řecký chrám nemá historie dosti vyjasněné. V nespolehlivé, velmi staré kronice Mitrofania Černce piňského čteme, že tu dlužno domýšleti se kláštera, jenž stával zajisté již na počátku XIII. stol, což i útěk Wojsiełkův potvrzuje.

R. 1146. byl Jáchim Władyka biskupem piňským a turovským. Opětné či spíše nové založení ruského biskupství v Piňsku stalo se Witoldem a potvrzeno Kazimírem Jagiełłoncem r. 1448. Na stolici biskupské zasedali: Okuszko Pełczycki, Leonejusz, Hohol a jiní unité známí již od r. 1596.

Pińsk měl několik kostelů katolických a klášterův, jako: Františkánský, velmi starý a snad nejprvnější z katolických a farní nejstarší, což je velmi ku pravdě podobno z té příčiny, že Františkáni byli záhy uvedeni na Litvu; klášter Bratanků čili Kommunistů (Clericorum saecularium in commune viventium), ne však nynějších; Dominikánský, jehož nedohotovené zdi posud stojí; kaple a později kostel Basilianův a Jesuitů. Z těch řádův jako všude tak i zde nejmocnějším svého času byl jesuitský, velký řád Lojolův, proti němuž mnoho lze říci, a pro něj pouze tolik, že v XVI. století zachránil Polsku a Litvu před protestantismem. Ohromné zdi jeho kostela, panující podnes nad městem, pokládány jsou za div stavitelský, ač to skutečně byla a jest jen velká massa cihel pevně a trvale spojených podle nevkusného vkusu XVIII. století; pouze velkosť jí dodává jistého charakteru.

Řád ten všecko, ano i své budovy znamenal tím znamením. Kdekoli podnes ještě uzříš obrovské zdi a budovy, kostel vysoko vyčnívající tak, aby budil pozornosť, neptej se, čí jest: zajisté jesuitský.

Jesuité měli při tom zvláštní svůj druh architektury štíhlé, květované, římsované, plné drobných ozdůbek, oblouků, sloupů, výstupků, věnců a vas, po čem je snadno lze poznati. Časem i v tom druhu zdařilo se něco krásného, což dokládám dřevěným oltářem jejich bývalého kostela v Grodně.

Vzbudil tu pozornosť mou jeden rys, jenž dobře označuje charakter řádu. V polovici kostelního okna, z ulice zazděného, vymalováno dvé postav jakoby spolu rozmlouvajících. Koho myslíte? dvé kněží? Nikoli — dvé Turků posazeno do okna kostelního. Někteří praví, že je to dvé řemeslnických tovaryšů, zabitých za času

První zmínku o Pińčucích u Nestora čteme okolo r. 1097., kdy Mstislav, syn Svatoplukův, s Břešťany je vyzval k obraně Vladiměře proti Davidovi, a spojil se s nimi. Kdo byl prvým zakladatelem Pińska, jaká tu byla prvá osada? — nevíme. Třeba vyznati, že z instinktu hodného podivu u sběhu tolika řek, na místě, jež v budoucnosti mohlo býti tak důležité v obchodě, zakladatel zvolil místo pro druhé Benátky. A Pińsk také nepochybně děkuje ze svého počátku jakési hrstce lidí, utíkajících do bařin a lesů před nepřátely — před nájezdy.

Ve XIII. stol. Pińsk byl útočištěm Wojsiełkovi a vrahům Towciwiłłovým, Wojsiełkovi, na nějž brzy potom ve Vladiměři čekala tak ukrutná smrť z ruky knížete Leona. V témže čase jest u kronikářů zmínka o řeckém klášteře pińském, leč není známo, stál-li v městě samém či snad v okolí, jak se spíše podobá ku pravdě. Útočiště v Pińsku dokazuje, že onoho času šířilo se tu panování litevské. Kde později stával kostel jesuitský, byla zajisté již onoho času obranná tvrz, kterouž povodně nejlépe chránily před nájezdy. V polovici XIV. stol. Pińsk, hlavní město malého údělu, skládajícího se z Mozyru, vlastní Pińštiny a části volyňského Polesí, dostal se podílem Narymuntovi Gedyminoviči, narozenému okolo r. 1277. Narymunt však nedlouho tu vládnul: osud povolal ho na Rus, kde přijal křesť, osadil se okolo Novohradu jako náměstek s propůjčenou jemu vládou, a tam umřel. Zdá se, že žádný jeho syn po něm nezdědil Pińštiny, kterážto přešla na některého z Olgerdovičův, ježto Basil, kníže pińský, jenž r. 1386. v Łucku se poddal Jagiełłovi, nazývá se bratrem jeho. (R. 1387. zove se všude: dux de Pińsko.) Ač po něm ještě několik knížat mělo ten titul, podíl ten připadl z části k vojevodství břeskému, z části novohradskému.

U Pińska, aneb aspoň v okolí toho města slavný vůdce kníže Konstantin Ostrožský porazil více nežli 20.000 Tatarů, kteříž nedlouho před tím vyplenili a zničili Pińsk i s okolím.

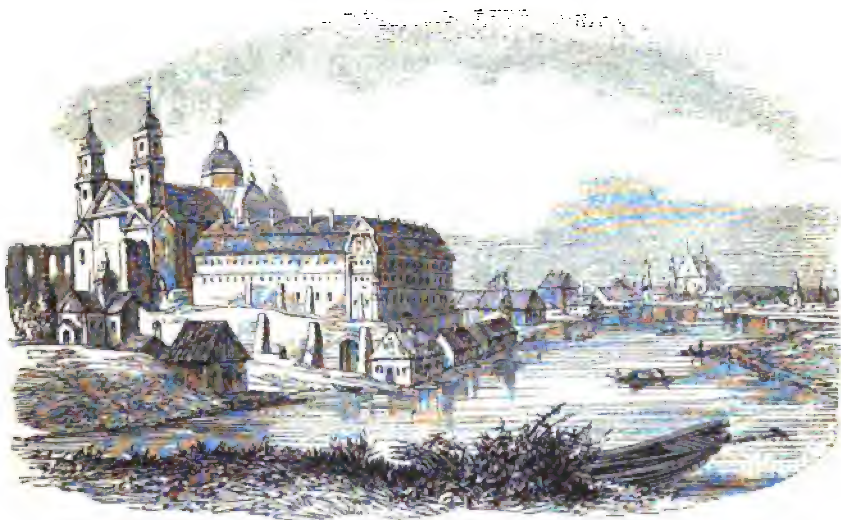
Za nepokojů kozáckých těžký osud stihl město, jež zejména r. 1648. spáleno za to, že se zpronevěřilo a přidrželo se strany buřičské.

Pozdější spisovatelé se zmiňují o 4000 obyvatelův a o ruských kupcích. kteříž měli obchod s Moskvou a Němci. Starovolski píše zejména o obchodě s obilím, jenž je v Pińsku nyní tak důležitým.

Kathedralní zdejší řecký chrám nemá historie dosti vyjasněné. V nespolehlivé, velmi staré kronice Mitrofania Černce pińského čteme, že tu dlužno domýšleti se kláštera, jenž stával zajisté již na počátku XIII. stol, což i útěk Wojsiełkův potvrzuje.

R. 1146. byl Jáchim Władyka biskupem pińským a turovským. Opětné či spíše nové založení ruského biskupství v Pińsku stalo se Witoldem a potvrzeno Kazimírem Jagiełłoncem r. 1448. Na stolici biskupské zasedali: Okuszko Pełczycki, Leonejusz, Hohol a jiní unité známí již od r. 1596.

Pińsk měl několik kostelů katolických a klášterův, jako: Františkánský, velmi starý a snad nejprvnější z katolických a farní nejstarší, což je velmi ku pravdě podobno z té příčiny, že Františkáni byli záhy uvedeni na Litvu; klášter Bratanků čili Kommunistů (Clericorum saecularium in commune viventium), ne však nynějších; Dominikánský, jehož nedohotovené zdi posud stojí; kaple a později kostel Basilianův a Jesuitů. Z těch řádův jako všude tak i zde nejmocnějším svého času byl jesuitský, velký řád Lojolův, proti němuž mnoho lze říci, a pro něj pouze tolik, že v XVI. století zachránil Polsku a Litvu před protestantismem. Ohromné zdi jeho kostela, panující podnes nad městem, pokládány jsou za div stavitelský, ač to skutečně byla a jest jen velká massa cihel pevně a trvale spojených podle nevkusného vkusu XVIII. století; pouze velkosť jí dodává jistého charakteru.

Řád ten všecko, ano i své budovy znamenal tím znamením. Kdekoli podnes ještě uzříš obrovské zdi a budovy, kostel vysoko vyčnívající tak, aby budil pozornosť, neptej se, čí jest: zajisté jesuitský.

Jesuité měli při tom zvláštní svůj druh architektury štíhlé, květované, římsované, plné drobných ozdůbek, oblouků, sloupů, výstupků, věncův a vas, po čem je snadno lze poznati. Časem i v tom druhu zdařilo se něco krásného, což dokládám dřevěným oltářem jejich bývalého kostela v Grodně.

Vzbudil tu pozornosť mou jeden rys, jenž dobře označuje charakter řádu. V polovici kostelního okna, z ulice zazděného, vymalováno dvé postav jakoby spolu rozmlouvajících. Koho myslíte? dvé kněží? Nikoli — dvé Turků posazeno do okna kostelního. Někteří praví, že je to dvé řemeslnických tovaryšů, zabitých za času

stavby kostela; leč oděv úplně tomu odporuje. Myšlénka, jež navedla bratra laika k tomu obrazu, byla zajisté říci mimojdoucím: „Obracíme nevěřící na víru.“ Letopisy litevských Jesuitů jsou skutečně plny podobných skutků. Jeden z těch nevěřících s bílým a červeným turbanem jest jakoby nový příchozí, druhý již starší katechumen jest oděn rouchem prostým, šedým. Z pohybů jejich lze souditi, že spolu živě rozmlouvají; zdá se, jakoby se podivovali moci řádu a s úctou pohlíželi na obrovské zdi, na kostel nádherný. Ti dva Turci velmi mě zajímali; jsem přesvědčen, že kostel byl malován bratrem laikem anebo terciářem řádu, ježto cizí by nebyl tak proniknut duchem jeho.

Jesuitskou kollej tu založil kníže Stanislaw Radziwiłł, biskup vileňský, kancléř velkoknížectví litevského. Jesuité zde měli tiskárnu; leč ještě v XVII. století mnoho děl příležitostných, řečí, panegyriků tiskla kollej pińská ve Vilně, což, jak Bandtke podotknul, zajisté pochází z toho, že nebylo úhlednějších typův a uměleckých ozdob tiskařských.

V témže kostele Jesuitském odpočívaly ostatky blahoslaveného Ondřeje Boboly S. J., jež později po zrušení řádu s povolením vládním byly Jesuity odvezeny do Połocka.

Svatý Ondřej Bobola narodil se r. 1591. ze staré rodiny šlechtické a později byl poslán do residence bobrujské; ale prahna býti činným, zvláště jsa povolán k obraceni na víru, vyprosil si zajisté, aby ho v okolí Pińska, Janova a v sousedních vesnicích a městečkách užili k missím, kteréž konal dvacet šest let s obětivostí nevyrovnatelnou.

R. 1657. za času nepokojů kozáckých v Janově všickni katolíci padli obětí nenávisti lidu; v Pińsku a Nieświeži zahynulo šest Jesuitův. Ondřej Bobola byl toho času ve vsi Mohilně u samého Janova (dle jiných zpráv v Janově), kde ho zástup zastihl sloužícího mši svatou a ukrutně, barbarsky ho umučil. Tělo jeho dlouho po tom leželo ve hrobě, aniž pomýšleno na kanonisaci. Teprva kněz Godebski, rektor pińský, a biskup łucký Alexandr Wyhowski první na to pomyslili. Biskup r. 1712 kázal neporušené tělo Bobolovo přenésti ze společných hrobů do zvláštního sklepení vedlejšího. Synod łucký r. 1726. zmiňuje se již o těch ostatcích Ondřejových v Pińsku. Jesuité starali se usilovně o kanonisaci u Benedikta XIII. Leč proces trval ještě za panování Benedikta XIV., až posléz uznáno Ondřeje za svatého a mučenníka. August II. r. 1726. ještě před korunovací stižen bolestí v noze za radou Ossolińského, korunního podpokladníka, obětoval zlatou nohu na hrobě mučenníkově.

Místní podání dí, že počato mučiti sv. Ondřeje blíže Wyhova, kde postaven zděný sloup na památku toho, ale zavražděno ho až v Janově na náměstí naproti kostelu.

Církev slaví památku jeho dne 16. května. V Pińsku a Połocku rozdávány u jeho hrobu čapky z bílé hedbávné látky, na niž vytisknut obrázek světcův se svědectvím, že čapky byly dotýkány o tělo mučenníkovo.

Ještě jedno podání z časů stavby kostela, neboť kde jinde jich hledati? Ty květy nenalézají se na troskách minulosti, lesknouce se barvami svěžími. Za časů stavby kolleje byl prý tu velmi zbožný bratr laik, jenž činil mnohé divy silnou věrou a silnou modlitbou, až kněz rektor pro pokoru řeholní aneb na zkoušku poslušnosti jemu je zapověděl. Víme, jak ku slepému odříkání se vlastní vůle zavazoval řád jesuitský; poslušný bratr laik tedy ustal v činění divů. Leč jednou jda mimo stavbu, slyší volající o pomoc a vidí jednoho z dělníkův, jenž padaje s lešení, letí.

„Pomoz! pomoz!" volají přítomní, všickni k němu obrácení.

„Nemám k tomu dovolení od kněze rektora," pravil pokorně, „ale posečkejte, půjdu o ně poprosit."

Sotva vyslovil „posečkejte", dělník zůstal viseti ve vzduchu, a čekal, až bratr laik se navrátil od rektora s dovolením ku pomoci. Potom bratr poklekl, a pomodliv se udělil požehnání, a lehce, zvolna zedník spustil se na zemi...

V celé té pověsti jen jedno je patrno, že Jesuité tak silní ve své hrstce, tak spojení a jednotní v duchu, za všecko snad, co učinili, měli děkovati sebezáporu a své vůli. V podání tom nám lid odkázal své ponětí o spružinách moci jesuitské.

(Pokračování.)

Slovensko za posledních pěti let.

Podává **Jaroslav Vlček**.*)

Dne 12. listopadu r. 1875 z nařízení č. 4873. uherského předsedy ministerstva Kolomana Tiszy zrušen literarní ústav Matice slovenské, panovníkem dne 21. srpna 1862 ku vzdělávání slovenského národa schválený, a jmění jeho: 95.867 zl. 87 kr. hotových peněz, četné musejní sbírky vzácných starožitností a mincí, bohatá knihovna, zásoba nenahraditelných rukopisů, celé náklady nových hospodářských knih — jmění to dle stanov vrchnostensky potvrzených nikým nerozdělitelné — policejní cestou, beze všeho soudního vyšetřování, skonfiskováno. Důvody zrušení jediného ohniska slovenského duševního života, na základě falešných informací v řečeném úkaze lakonicky sestavené, rozhojněny novými nad míru pochybnými, ba i česť jednotlivců neprávem napadajícími v ospravedlňující řeči téhož předsedy ministerstva, přednesené ve sněmovně poslanecké 15. prosince 1875, kde zároveň vyřknuto památné slovo, že „není slovenského národa".

Už rok před tím tří, slovenskými penězi udržovaných gymnasií a jednoho učitelského ústavu podobnou cestou zbavený národ zamlkl po tomto novém kulturním skutku úžasem bezbran-

*) Roku 1880 vydal v Praze spisovatel tohoto článku důkladný spis: „Literatura na Slovensku, její vznik, význam a úspěchy" (252 str.), na nějž laskavé čtenářstvo zvláště upozorňujeme. (Red.)

ného člověka, který vydán svému bujnému okolí na milosť a nemilosť. Mládež, z vlastních stánků vyhnaná, rozprchla se po celé krajině i do cizozemí; literatura, oloupená o své ohnisko, hasla bez přístřeší. Paulínyho Slovenské bájeslovie (1876), Hýrošův Zámok Lykava a jeho páni (1876) a druhé vydání Sasinkových Dejin drievných národov na území terajšieho Uhorska (1877) jsou vedle Slovenského letopisu, neunavně a s velikými obětmi týmže zasloužilým historikem vydávaného, jedinou vědeckou kořistí let 1875—1880; Hurbanovy Nitry roč. VI. a VII. (1876 a 1877) a „Orol" jedinou belletristickou.

Tuto poslední po 23 letech vzbudilo k životu lživé slovo „není slovenského národa". Spisovným jazykem českým, odvoláváním se na spolunáležilosť slovenského kmene k národu československému chtěla vlíti novou životní sílu do zmalátnělých myslí slovenských. Mladá i stará péra se snažila, seč právě byla, tu vlasteneckými básněmi, tu novellami z národního života, biografiemi vynikajících mužův a ráznými rozpravami povznésti mysli brutalností osvíceného XIX. století zmalomyslnělé. Ale podnik se neujal, vzav za své druhým ročníkem. Obecenstvo slovenské, dílem zterrorisované, dílem nemohoucí pochopiti, proč poetové slovenští pracně vtěsnávají rodné zvuky do grammatických šněrovaček nezvyklých, a proto směšných a nemotorných; české literarní kruhy pak buď mlčky, buď v doktrinářských kritikách útrpně krčily rameny nad jazykovými nemožnostmi, slohovou matenicí a národním zápalem tendenčně v neuhlazených formách hlásaným, s vysoka hledíce se svého kosmopolitického stanoviska na křečovitý zápas národní. Jádro národa českého, čtoucí lid, nezvěděl o hnutí tom téměř ničeho, a pohyblivé studentstvo, jež tak rádo rozohní se na okamžik pro novou ideu i nový směr, po několika platonických projevech k československému sdružení ochladlo nadobro.

Zatím na Slovensku proud s hůry odnárodňující bral se svým směrem dále. Lid totiž, pozorující posud zcela lhostejně práce a snahy svých duševních dělníků, počal si protírati oči a otužovati se k nevyhnutelnému kulturnímu boji; začal četněji čítati knihy i časopisy, začal hromadněji kupiti se kolem svých intelligentních vůdců. Toho lekali se nepřátelé národní vzdělanosti. Majíce však v moci všecky hmotné i mravní prostředky, krajinské zákonodárstvo i administraci, nové úklady jali se strojiti slovenské národní existenci.

Tak na příklad v nitranské župě během r. 1877. král. soudy vyhnaly jednoduchým sedrialním nařízením slovenčinu ze svých protokolův a síní, a jiné čistě slovenské župy je v tom ochotně následovaly. Roje maďarských kočujících divadelních společností rozešly se za svým povoláním po slovenských obcích; po celé krajině utvořily se spolky obecních a okresních notářů, jichž účelem je „pěstovati maďarskou národnosť a k udržení jejímu potřebnou činnosť rozvinouti v každém směru", spolky to na prvý pohled soukromé, v pravdě však jen jednotlivé části pověstného

„szövetségu", který několik let před tím chtěl maďarské husarské vysloužilce dosazovati na učitelská místa slovenská. Utvořily se maďarisující jednoty učitelské, varující před nimi hlasy pak trestány žalářem (jako na př. 1880 ctihodný kmet ev. senior Trokan); společnosti maďarských spisovatelův a umělců jaly se cestovati po Slovensku s posměchem na rtech a ignoranci v chování; vznikly pokoutné plátky psané školáckou maďarčinou i hroznou slovenčinou, které svým placeným štěkotem a jedovatými, hlavně osobními urážkami štvaly i štvou pokojné občanstvo slovenské; ba zpotvořovány i nevinné názvy měst, vrchů, řek, studniček, dolin, potoků: tak na př. Hrádek překřtěn v Liptó Újvár, Slovenská L'upča v Zólyom Lipcse, Štrbské pleso v Csorbai tó, atd. atd., nehledě ani k nesčíslným kretinským přílepkům -falu, -falva, -ócz, anebo úžasným metamorfosám slovenských železničních stanic. — Konečně ve školním roce 1879.—80. maďarčina zavedena jakožto povinný předmět vyučovací do všech národních škol slovenských, kde se jí nyní věnuje týdně 7, čti sedm hodin.

Činy tyto, již ode třiceti let soustavně připravované, nemohly zůstati beze zřejmých výsledků. Maďarčina, nyní nejen v národních školách předmět povinný, nýbrž ve všech uherských středních školách jediný jazyk vyučovací, zplodila pravou epidemii povrchnosti, obmezenosti a ignorance v mladé renegatské generaci. Tak na př. jen gymnasia baňskobystřická a žilinská, kdysi kvetoucí, nyní hluboko upadla. Vlastní odborní znalci maďarští, jako dr. Heinrich a dr. Schwicker zle bědují nad úpadkem ve školství, jejž poslední naznačil slovy: „Neobyčejně mocně působilo na všecka gymnasia krajinská zavedení rakouského „Organisačního návrhu pro gymnasia a realky" pod ministerstvem hraběte Lva Thuna r. 1850. Rok 1860. bohužel šmahem zničil tuto organisaci gymnasijní všelijakými reakcionářskými prostředky. Uherská gymnasia, jež radostně vzkvétala, klesla zpět do chaosu a od těch dob bylo jim projíti celou řadou proměn, jež ničily klidný, neustálý rozvoj a rozkvět... Kdo proběhl byť i jen část gymnasia, ten je ztracen pro materielní produkci a rozmnožuje zlý druh polovzdělaných proletářů, kteří jakožto pokoutní písaři a lovci písařských míst jsou společnosti pouze břemenem a státu nebezpečím." — Nebude škoditi též několik statistických ukázek o zpustlosti uherského školstva pod odnárodňujícím proudem. R. 1877. bylo v Uhrách a Sedmihradech 15.486 národních škol, většina jich o jedné toliko třídě, 843 obcí pak beze školy. Na 87.000 duší připadá tudíž jedna škola. Dětí do školy skutečně chodících bylo 73·10 %, jsou však i okresy, kde toliko 36·3 %. Téhož roku bylo 20.717 učitelů, z nich 15.807 diplomovaných a 4910 beze zkoušky, počet nezkoušených tedy během pěti let (r. 1872. bylo jich jen 3727) a devět let po prohlášení školského zákona, přísně zapovídajícího dosazování nezkoušených učitelů, vzrostl o 32 %! Co se týče výsledku učení, umělo téhož léta čísti 84 % školáků; jsou však okresy, kde sotva 50.% dětí školu opouštějících umí

čísti a psáti. Kromě nižších škol národních čili lidových jsou v Uhrách též vyšší lidové a občanské školy. Takové měly by býti dle zákona v každé obci s 5000 obyvateli, tedy celkem 335, ale ve skutečnosti je jich opět jen 123. K tomu pak ještě počet školáků jejich klesá: r. 1876. měly 14.837, r. 1877. jen 12.414 žáků. Příčiny tohoto zla jsou různé: ale bez odporu hlavní je nedbalosť vrchností a nedostatek odborně vzdělaných a rozumných i svědomitých školních dozorců. „Sedm let už vyučuji," vyznává slovenský jeden učitel, „ale pana školního dozorce neměl jsem posud česť uvítati ve škole." Státní uherská pokladna nemá pro chudé obce na školstvo ani haléře; osvícení a velkomožní páni mají peníze pouze na sport a kortešování, ne pro zájmy kulturní, a už dokonce ne pro vzdělání lidu. Zakládají se sice školy, ale interkonfessionalní, nad nimiž odcizí se právo lidu a zároveň i právo voliti si vychovatele, aby maďarisace netrpěla újmy, to jest, aby obec nezvolila si způsobilého a svědomitého sic, ale i rodu svému věrného učitele.

A z pluků netopýrů takto vychovaných literatura maďarská nemá pražádného užitku: není spisovatelů, není básníků, není duchů, zní jeremiády poctivějších kritických per maďarských.

Obraťme se od školy k církvi. Zde vypadá to stejně žalostně — jak u katolíků, tak u evangelíků. Budoucí duchovní pastýři lidu nesmějí se v seminářích vzdělávati v jeho řeči, proti níž tam panuje organisovaná zášť, bezpochyby podle zásady „miluj bližního svého" atd. Ani církevní katolický list slovenský nesmí dnes už docházeti do síní seminarních. Jediný seminář, kde posud několik mladíkův učí se slovensky čísti a psáti, je ostřihomský, který je proto vykřičen za „panslávské" hnízdo. V ústředním budínském semináři podobné cvičiště zrušeno, v nitranském a baňskobystřickém pak jednoduše zapověděno chovancům slovensky, tedy jazykem, jímž budou lidu hlásati evangelium, **mluviti**. Dogmatický článek do „Katolických novin" napsaný učiní hned z kněze zarytého „panslava", několik řádků do maďarských církevních listův odměňuje se tučnou farou; slovenské poučné knihy a hospodářské časopisy faráři v lidu rozšiřované jsou „panslavistickou" agitací, její následky pak buď doživotní kaplanstvo anebo nejmizernější stanice v zákoutí horském, kam ubohý provinilec posýlá se s „otcovským napomenutím". Zakládání spolků střídmosti, které už tisíce obětí vyrvaly hmotnému i mravnímu úpadku (spolek taký, veden jsa šlechetnými katol. kněži, čítá na př. jen v Horní Oravě přes 30.000 lidí pálenky nepijících, podobně v Horním Trenčansku a j.). potkává se s nepřekonatelnými mnohdy překážkami se strany úřední. „Buď si knězem jako sv. Pavel, nejsi-li maďarštější samého Kossutha, nepřijdeš k ničemu" stýská si jeden ze zkoušených.

Nejinak má se to s církví evangelickou. Od let čtyřicátých plynou boje o neodvislou její existenci, tu prudší, tu slabší, tu hřmotné, tu tiché, ale bez ustání a houževnatě. Od hraběte Zaye po Czékuše nezměnily se ani za mák záměry panujícího proudu: odnárodniť a státu podřídiť i slovenskou církev luteránskou. Naše

dni dožily se právě vrcholu těchto snah v usnešení distriktualného konventu potisského ze dne 16. srpna 1882., jehož podstata zní: ev. kněží a učitelé jsou povinni zaručiti se ku pěstování zájmů maďarské řeči i v úřední přísaze, a kdo svou národnosť podepře na újmu maď. státu a maď. národa, hřeší zároveň proti luteránské církvi a dopustil se kanonické viny, pročež ho lze zbaviti úřadu. Je to hrana autonomii slovenské církve evangelické. Kdo miluje kontrasty, může si tu zpomenouti na slova výše dotčeného uherského předsedy ministerstva, která pronesl roku 1880. ve sněmě odpovídaje dru. Politovi: „Jen ten národ má budoucnosť, který ji nestaví na zříceninách jiných kmenův!“

O hmotných poměrech slovenského lidu zbytečno šířiti slov. Je to lid agrikulturný, úplně závislý od hroudy země, jíž pracně vynucuje kus toho osení. Neúrodný rok má v zápětí všeobecnou bídu. Pozemek stane se kořistí exekutorovou, a co zbude z exekuce, na to vrhne se židovský úžerník. (Abych opět doložil příkladem. v Dolní Oravě jsou na př. ev. dědiny Párnice, Velká Ves a jich okolí tak zadluženy, že kdyby židovští jejich věřitelé dnes žádali exekuci, sedláci do jednoho o žebrácké holi musí se rozejíti světem.) Hospodář nemá kam hlavy sklonit, nemá co jísti, a budoucího jara nemá čím oseti svá pole, zbyla-li mu nějaká. Nastane-li pak všeobecná bída, tu státní pokladna uherská pamatuje toliko na dolní kraje. Za blátivou perlou potisskou, zaplavený Segedín, trouby novinářské a jiné pracovaly po celé Evropě: v Oravě touž dobou lid hynul hladem, pojídal ovesný chléb s korou stromovou smíšený, z něhož tyfem zmíral; v Horním Trenčansku touž dobou celé dědiny hynuly hladovou horečkou; ze šárišské župy touž dobou následkem nesnesitelné bídy houfy obyvatelstva stěhovaly se do Ameriky a Ruska — bez pomoci, bez zaopatření práce.

Trudný to obraz. A zatemní se barvami ještě trudnějšími, uvedeme-li zde cynické vyznání jednoho z hlavních maďarisatorů: „Veškerá naše síla musí se soustřeďovati v tom, aby slovenský lid nedomohl se vzdělání. Proto jest nám úsilně maďařiti a dospěti tak dalece, aby slovensky mluvící člověk byl duševním otrokem, a každý Slovák, chtějící vymaniti se z tohoto otroctva, aspoň smýšlením a řečí Maďarem, jakkoli ethnograficky nebude ho lze v Maďara přetvořiti. Byť bychom lid i nezmaďařili docela. to nevadí: slovenčina na hnoji a za pluhem neškodí nám. Co však sahá nad pluh, nad motyku, to nesmí míti slovenského rázu. Běda nám, kdyby slovenský lid se vzdělal. On má veliké schopnosti, on by svým nadáním právě tak se pozvedl, jako se rozmnožuje svou plodností. To nesmíme dopustiti, nebo jinak slavismus zarazí své mohutné osnovy v Pešťbudíně. a maďarský živel upadne do podruží.“

„„Co že ještě ztratíme? Už nic. Smutno, ale pravda: shodili nás na takové dno neřesti, že už hloub padnouti nemůžeme. Možnosť je jen jediná: povznésti se z hloubi —““ tak označuje

stav Slovenska Vajanský, a Hviezdoslav lká nad svou rodnou zemí:

Čo želieť tedy? Však ver, ty náš bože?
Či horšieho dač ešte stať sa môže?!
Veď nemáme už nič, nič viacej ztratiť,
veď všetko pošlo v hrtan hlbiny — —
Nuž skoro čas: keď nielen príde vrátiť —
lež i sa vtelia všetky vidiny!

A mají pravdu: Slovensko nekleslo přemoženo mravní silou, převahou duševní, nýbrž hmotou, násilím, ba čirou nihilistickou negací. Tato však nesmrtí. Slovensko zůstalo přesé všecky své osudy harmonickým celkem: máť svoje zemanstvo, které sice na venek blýská svou renegatskou polituroù, ale u rodinného krbu a v nestřežených chvílích vždy je prozradí slovenský hlahol, cit, ráz; má své měšťanstvo, ve kterém mnoho kořene zdravého, jakkoli většinou zarostlo býlím renegatstva nebo nevšímavé vlažnosti; má svoje rolnictvo, široký základ národního bytu, nadaný, dobrý, zpěvný, na své neúrodné hroudě houževnatě lpící lid; má svou intelligenci v kruzích evang. i katol. kněžstva, advokátův a lékařů, v mladém dorostě mládeže, pronásledované, z vlasti vypovídané. (Dokončení.)

Průmyslová a umělecká výstava v Moskvě r. 1882.

Napsal Edvard Jelínek.

Cestou z Tuly do Moskvy tolik jsem slyšel vypráviti o zahájené všeruské výstavě, že zvědavosti právě tolik přibývalo, kolik verst ubývalo k cíli dlouhé pouti.

I stalo se tak mimoděk, že jsem dříve poznal výstavu, než samu — bělokamennou „matušku". Vždyť i roznašeči novin vykřikujíce po řadě jména nejrozšířenějších časopisů ruských, zvláštní a zajisté i úspěšný důraz kladli na nový denník: „Всероссійская выставка".

Není tedy také divu, že jsem měl jen dvě „první" cesty, zavítav do Moskvy. První platila patrně Kremlu a hned druhá chodyňskému poli.

Vstoupiv z večera na Kreml a rozhlednuv se s výšin zlatem zářících oddal jsem se cele dojmům, které ze všech spisovatelů nejlépe vylíčil náš Havlíček, a zavítav na výstavu, ponořil jsem všechnu svou bytosť v plastický obraz ruské říše, všech její zemí a národův. A takovým obrazem letošní všeruská průmyslová a umělecká výstava v pravdě byla!

Přes to, že přísná kritika na ní nejedno vytkla, na nejeden nedostatek s právem ukázala a některé stránky ujemné odhalila, přece nelze neuznati, že byla podnikem Rusku ke cti sloužícím, záslužným i užitečným. Na cizince pak musila výstava učiniti do-

jem rozhodně mohutný, překvapovala a zajisté i v duši mnohého napravila rozmanité předsudky. Čím pestřejší, bohatší a obsažnější výstava sama v sobě byla, tím obtížněji o ní psáti. Mnohý na pohled nepatrný předmět, jakých tam na tisíce položeno bylo pro pastvu rozumu a soudnosti, žádal by obšírné úvahy, a nemoha proto zabíhati v dalekou obšírnosť, jsem nucen obmeziti se toliko na nemnoho obecných slov.

Ačkoli výstava moskevská vynikala hlavně stránkou průmyslovou, přec i v jiných oborech poskytla množství velmi zajímavých sbírek, které pozornosť odborníkův i laiků v stejné míře po sobě obraceti musily. Na značném prostranství skoro 100.000□ metrů uložila idea pokroku a kulturního zápasu téměř vše, čím země ruské říše závoditi mohla.

Co do výstavní budovy budiž mimochodem poznamenáno, že vynikala více vnitřní úpravou a především pohodlím, než zevní aesthetickou dokonalostí. Všechny pak sbírky roztříděny jsou na 4 hlavní oddíly: ruský (ruské gubernie), království polské, finský a turkestanský. Ale jinak jevilo se rozdělení v katalogu a v plánu, dle nichžto výstava se dělila na 14 skupin (kromě vedlejších oddělení) a dle nichžto prohlídka sbírek díti se musila.

První skupina stanovila „pěkné umění", t. j. galerii obrazův, akvarellů, plánů, soch atd. Byla to sbírka neveliká, ale nesmírně zajímavá, proto také při ní stály davy obdivovatelův i ve chvílích, kdy v ostatních částkách výstavy počínalo býti pusto. Prvotně měl komitét výstavní v úmyslu shrnouti v galerii vše, co v posledním 25letí ruské umění stvořilo; ale musil ustoupiti od krásného zajisté úmyslu a vystavil jen to, co bylo možno na rychlo získati.

Litovati jest, že tato část výstavy nebyla ozdobena alespoň některým veledílem slavného Brjulova. Za to však zaslal Ajvazovskij dva nejlepší své obrazy: „Bouře na břehu Černého moře" a „Potopa světa". Oba tyto obrazy činí dojem hluboký, a zejména v prvějším jeví se Ajvazovskij jako mistr téměř nepřekonatelný. Z historických maleb dosti jest zmíniti se o episodě ze života carové Žofie od záhy zesnulého Perova. Nemenší pozornosť obracely po sobě práce velenadaných bratří Makovských a miláčka ruských demokratů Rěpina, jehož malba asi tím jest v ruském umění, čím Někrasovy básně v umělé poesii ruské. O ostatních známějších malířích jako o Vereščaginu a j. netřeba se zvláště zmiňovati — toť věc více povolaných odborníků. Z polských umělců zastoupeni byli Siemiradzki, Gerson, Budkowicz a j. Z nich ovšem nejvíce vynikal tvůrce „Pochodní", který na celé Rusi dochází ohromné obliby.

Vděčně opouštíme galerii; poskytla nám alespoň v jisté míře příležitosť pohlednouti v rozvoj ruského umění — a sám v život i dějiny ruského národa! Ruští malíři čerpajíce látky ku svým obrazům z lůna rodné zemi, mimoděk poskytují pohled na Rus: tu spatřujeme oživené scény z dávných i novějších dějin, tam zase smutnou step a „ruské" moře, nekonečné lesy a spousty

sněhové, ruské chaty i hrdé paláce, skvělé podobizny nejpřednějších osob vlasti i typy „černobřívých" Malorusek, ukrajinských lyrníků, bodrých mužíků... Vše to postavila uměna v nemalé směsici před naše zraky, a člověk všímavý mnoho, ba přemnoho mohl z toho kořistiti.

Druhá skupina obsahovala předměty z oboru vědy a paedagogie, z části pojala i umění. První místo zaujímá literatura. Největší moskevské a petrohradské tiskárny neb nakladatelé měli své zvláštní stany, v nichž pohodlně bylo lze prohlednouti působnosť jejich na poli rozvoje literarního. Stačiť zastaviti se u petrohradského nakladatele Volfa a přesvědčíme se jistě, že literarní trh ruský v mnohém ohledu rovná se i trhu lipskému. Velkolepých, pomníkových děl se znamenitými illustracemi vychází celá řada. Úprava nestojí za zahraničnou a o ceně vnitřní s dostatek se vyjádřila kritika. Před stanem „nakladatelstva pro rozšiřování užitečných a laciných knih" smekáme. Ilinův kartografický závod, jehož výroba vyplňuje ohromnou jednu stěnu, vzbuzuje úctu, jaká náleží každé opravdové práci. Paedagogie a zejména „národní škola" zastoupeny jsou dopodrobna. Od důmyslných hraček pro děti a počitadel až k nejsložitějším učebním pomůckám vidíme zde výbor velezajímavý. Velkou čásť obstaraly spolky moskevské a petrohradské, ostatek vláda a soukromé závody. Do téže skupiny byly pojaty výrobky z oboru umělé mechaniky, přístroje elektrické, tiskové a hudební.

Pianová hudba rozléhala se líbezně všemi prostorami obšírných místností. Nemálo zajímav byl též oddíl „Fotografie", jenž vnitřní svou povahou více se blížil ku galerii obrazů. Několik tisíc fotografií (ovšem že znamenitých) vynikajících osob, neb typů národních, z nichž nejvíce naši pozornosť zajímaly zpomínky na poetickou Ukrajinu, poskytovalo požitek netoliko umělecký, ale i poučný. Co do technického provedení nad jiné vynikaly firmy petrohradské, kijevské a varšavské. — Třetí skupina věnována rolnictví a vůbec národnímu hospodářství. Shledáváme se tu s přečetnými ukázkami chlebodajných zrn, rostlinných olejů, vlny, tabáků, domácího vína, lihových nápojův atd. Stroje hospodářské větších rozměrův umístěny jsou ve zvláštních pavillonech. Čtvrtá skupina podává obraz hornictví a solného průmyslu. Evropské Rusko, Ural i Sibiř položily zde svědectví svého vnitřního bohatství. Že hornictví na Rusi jest na vysokém stupni rozvoje, známo všeobecně, a přečetné zde vyložené výroby ze železa, oceli i jiných kovů, pocházející z velikých továren vládních a soukromých, jsou nejlepším toho svědectvím. Ve skupině páté pozorujeme dějiny rozvoje ruské příze a tkaniny. Len, konopí, bavlna a hedváb stanoví velké bohatství ruské říše, a i výroba stojí na nemalém stupni rozvoje. Vše to bylo pro odborného průmyslníka hlubokým zdrojem náuky.

Překročujíce přes prah skupiny šesté vstupujeme do říše přepychu, a co nad to znamená, do říše přepychu ruského. Znamenité výrobky ze zlata a stříbra, na nichžto kmitají se dia-

manty jako hvězdy na nebesích oslňují, pozorovatele. Věru těžko jest odolati oku této světské marnivosti, a to tím méně, ježto marnivosť přioděna jest svůdným rouchem umění. Ve zlatnictví jsou Rusové vůbec mistry a snad nikým nebyli dosud překonáni. Umělecké výrobky ze zlata nebo stříbra z továren slavných Ovčinnikův a Chlebniků vzbuzují přirozený podiv. Mimochodem budiž podotknuto, že továrna Ovčinnikova (Pavla Akimoviče) v Moskvě zaměstnává 280 umělcův a dělníkův, a že roční výroba klade se na 500.000 rublů! Množství této práce vyváží se i za hranice. Neméně uvážení hodny jsou výrobky z bronzu, ze železa, oceli, zinku atd.

Sedmá skupina obsahuje výrobky tovární, zejména cukr, loje, steary, vosk, mýdlo, voňavky, oleje, destillace dřev, a první místo ovšem zaujímá výroba koží — slavná juchta. Ne nepatrna jest výroba cukrovinek (zvláště poutala velkolepá továrna Abrykosova), která stanoví na Rusi netoliko značné zřídlo důchodův, ale i — výdajů.

Skupina osmá v nejednom ohledu podobá se skupině šesté, ač obsahuje hlavně jen oděvy a nábytek. Přepych v modě dostupuje zde stupně nejvyššího. Žádná cena za rozličné tretky není dosti vysoká. Mnohé kožichy a dámské toiletty byly zde vyloženy patrně jen pro takové smrtelníky, kterým dáno jest těžiti zlato z nevyčerpatelných dolů sibiřských. Chuďas nenašel tam ničeho. Stejným přepychem vynikal nábytek, jehož eben a aksamit byl určen také jen pro salony knížat aneb millionářů.

Skupina devátá zaujímá strojnictví se vším příslušenstvím a má veliký význam co do stránky praktické. Skupina desátá pojímá zahradnictví, jedenáctá chov domácího dobytka.

Ale nad jiné skupiny vynikala skupina jedenáctá — nevýslovně zajímavý to obraz domácího průmyslu, čili, jak Rusové říkají, „Kustarného promyslu“.

Uvážíme-li, že letošního roku zjištěno statistickými organy, že na Rusi jest při malém domácím průmyslu zaměstnáno 742.042 osob, kteréž vyrobí zboží za 147,513.000 rublů, netěžko nám bude zajisté pochopiti, jakou důležitosť má „kustarnyi promysl“. Dosah okolností uznáme ještě více, uvážíme-li, že z důkladných ruských studií v budžetu selských rodin ve středních guberniích, a z průměru 18letého rozpočtu vysvítá, že ruská rodina, čítající $7^5/_{12}$ hlav, vydá do roka 393 rublů 90 kopejek (daň obnáší 37·53 rublů); vynese-li pak, jak průměrem zjištěno, hospodářství 163·20 rublů, musí se tedy ostatních 230 r. zjednati výdělkem vedlejšího zaměstnání — hlavně pomocí „Kustarného promyslu“.

Skupina tato umístěna byla ve zvláštním obšírném pavillonu a činila dojem nad míru příjemný. Shledáváme se tu s výrobky lidu, o něž nemalou zásluhu mají „zemstva“. Před zrakem návštěvovatelů pracoval nejeden mužík, nejedna dívka v národním kroji. Tkaniny, pletiva, výrobky ze dřeva, z kůže, plátna, vyšívání, malby (miniatury), mosaiky, zboží hřebenářské, ozdobnické, hračkářské, kovové atd. atd., vše to, jak se zraku našemu jeví, svědčí

o uvážení hodných schopnostech ruského lidu. Nejedna z těch věcí vyšlá z ruky prostého mužika neb dívky veské činí zadost požadavkům velkoměstským. Nezdá se ani, jak jemné a aestheticky krásné věci může vytvořiti „neučená“ ruka venkovana. Česť jí a zdar!*) Také pravdě sluší vydati svědectví, že právě v oddělení domácího průmyslu přicházelo dozorstvo obecenstvu vstříc neobyčejně zdvořile a ochotně. Zejména dámy, mající dozor nad ženskými pracemi, s neunavnou pílí každému udílely potřebná objasnění, podobající se velmi poučným i duchaplným přednáškám. Ministerstvo války a námořnictví vyplnilo skupinu třináctou. Vidíme v ní vše, co potřebno k hubení lidstva... Mnohem ušlechtilejší podstatou proniknuta jest skupina následující; sneseno tu zase vše, co může přispěti k umírnění hrůz válečných. Duch lásky a lidského vděku obklopuje stany blahodějného spolku červeného kříže, jakož i spolku „spásy na vodě“. Kdo prohlédnul sbírky tyto, nebude pochybovati, že i pro nešťastníky jest všemožně postaráno.

Vedle těchto hlavních oddílů poutalo pozornosť několik zvláštních pavillonků, zejména pavillon zvonův, jichž jasný a zvučný hlahol se daleko nesl prostranstvím výstavy.

Zbývá mně nyní dotknouti se alespoň několika slovy „království polského“, kterému bylo ve výstavě vyhrazeno jaksi odloučené místo. Polská část vynikala větší jednoduchostí věcnosti příslušné a prosta byla všeho „obalového“ přepychu, čímž tu i onde rušen náležitý soulad. Že i Polska v průmyslovém vzhledě (a zejména Varšava) čestné o svém rozvoji podala důkazy, snadno lze si pomysliti! Nemluvím zvláště o průmyslu velikém (na př. o cukrovnictví). I průmysl menší, umělecký a modní znamenitě byl zastoupen. Sotva lze si představiti nad varšavské uměleji hotovené květiny (mohou závoditi s výrobky pařížskými), zboží rukavičkářské, obuvnické atd.

Také několik Čechů na Rusi žijících obeslalo všeruskou výstavu svými výrobky. Nemůžeme-li již považovati velkolepý závod sklárský „Čechy“ p. Hrdličky u Varšavy za našinský, s vděkem připomínáme pozoruhodné výrobky hasičské z továrny p. Traetzra, uvědomělého a obecně váženého českého továrníka z Varšavy.**) Také výrobky bratří Brabcových došly obecného povšimnutí.

Jako každá výstava, tak i moskevská byla zároveň výstavou — lidí. Mnozí přišli, aby netoliko viděli, ale aby i viděni byli! Od rána do večera míhaly se před zrakem navštěvovatelů zjevy, které bezděky po sobě obracely obecnou pozornosť, odvracujíce ji odjinud. Damský svět ve skvělých toilettách shromažďoval se nejraději v obrazárně a při zlatých skříních pánův Ovčinnikův, i není divu, jestliže některá z těchto hvězd salonů petrohradských, mo-

---

*) Gubernijní zemstva, zejména moskevské, vydávají velezajímavé statistické publikace o nár. průmyslu: „Сборникъ статистическихъ свѣдѣній“ (Moskva 1882).
**) P. Traetzer obdržel zlatou medalii.

skevských, kijevských zabloudivši milostivě mezi semena, vlákna, dřeva tekutiny neb jiné stejně nudné předměty, to si uvalila na svědomí, že více zajímala než trud přičinlivých hospodářův a průmyslníkův. I jinak bylo na výstavě postaráno o dostatek. Dvě pěkné restaurace (jedna nelaciná a druhá drahá) pečovaly o tělesné požitky. Malý, ale vkusný pavillon žurnalistiky poskytoval hojný výběr ruského i jiného časopisectva, a k tomu koncertovala téměř po celý den vojenská hudba.

Návštěva obecenstvem byla rozličná; ve dnech svátečních dosahovala až 20.000 osob. Kommunikace města s výstavou byla velmi vhodna. Tramwayové koleje dotýkaly se výstavní budovy, a krom toho bylo rozestaveno na chodyňském poli v každý čas množství znamenitých „izvoščíků".

Hlavní ulice od Kremlu až k výstavě byly zejména v čase svátečním přeplněny nepřetržitými řetězy tryskem ujíždějících izvoščíkův, jichž jeden proud navštěvovatele přivážel, druhý odvážel. Moskva v tu dobu rozvíjela život nesmírně čilý a poskytovala cizinci obraz dvojnásob překvapující. Kdo pak hledal o nynějším Rusku poučení — nalezl je zajisté na všeruské umělecké i průmyslnické výstavě v Moskvě v míře kýžené!

Ve vlasti Slovinců.

Náčrtky z cest Otokara Mokrého.

Již dlouho vábily mne k sobě luzné ty jižní kraje, obývané bodrým lidem slovinským; nesla mne tam žhavá touha po bližším seznání zajímavého toho pomezí, na němž rozvíjí se téměř před našimi zraky počáteční jednání úchvatného dramata národního vzkříšení.

Cesta vedla mne přes Vídeň do smaragdových údolí „zeleného" Štýrska, kdež, minuv krásnou, ale nudnou „Pensionopolis", učinil jsem první zastávku v Mariboru, na samém prahu slovanského jihu.

Čarovný, požehnaný kraj! vše zdobí bujná, šťavnatá zeleň; všude rozplétá réva zlatohnědé vrkoče, s každé stráně ozývá se tajuplný šum tmavostinných hvozdův a dumavých hájů; v údolích, jimiž divoká Dráva valí sinavé proudy, vlní se moře zlatých klasů, ševelí vysoká tráva brčálových luk a sténají koruny nádherných šlepů pod zlatou tíží hesperských svých plodů.

Maribor rozkládá se po levém břehu Drávy; dosti výstavné město venkovské s prostrannými ulicemi, rozlehlým náměstím a pěknými sady.*) Pestrobarvé žalusie v nízkých oknech

*) Při hlavním chrámu mariborském postaven pomník statečnému krajanu našemu, kyrysníku J. Karlíčkovi, jenž pro osobní svou srdnatosť zasluhuje právem názvu „český Horatius Cocles". Vypravuje se o něm: „Když ve válkách francouzských houfy nepřátelské naposledy z Pomoří ku Štýrsku

prozrazují, že kráčíme jihu vstříc, jakož vůbec celý ráz města, jevící se v životě společenském i veřejném, jest převahou jižní.

Po dosti vetchém dřevěném mostě, s něhož shlíží svatý náš krajan do zelených vln bouřlivé Drávy, přecházíme do osamělé městské čtvrti Josefova, odkudž s nevysokého, nízkým křovím zastíněného návrší je pěkný pohled na město i jeho okolí. Kolem do kola nevysoké kopce porostlé od samého úpatí až k vrcholku révou; toliko k jihozápadu pnou se do výše mohutnější výběžky alpské, pokryté na olbřímých plecích tmavými lesy a na lysých skráních rozervanými skalisky. Mezi malebnými pahorky vinou se bílé stezky táhnoucí se hadovitě kolem roztomilých letohrádků, pochovaných ve stínu akácií a jilmů.

Bylo právě nedělní dopoledne, když, ukončiv plachou obhlídku města, stanul jsem na náměstí, kde tísnily se davy venkovského lidu. Většinou statné postavy štíhlého, stepilého vzrůstu a výrazných lící; zvláště dívky honosí se svěží, ruměnou pletí, jiskrným okem, zdravými, pěknými zuby a kyprou lahodou celého svého úměrného zjevu.

Žel, že kroj národní vůčihledě mizí, zanikaje v bezvýznamném světoobčanském střihu; — zbytky jeho jsou tak nepatrné, že nezasluhují ani zmínky; tu i tam jen kmitne se ještě některý pěkně vyšívaný živůtek se sněhobílými rukávy — zde i onde zaleskne se vysoký střevíček zvláštního tvaru na bosé noze — jak tu jest obecně zvykem u venkovských děvčat.

Tím pevněji jest za to uzavřeno nitro prostého slovinského lidu otravnému duchu cizoty. S obdivuhodnou vytrvalostí lpí na zděděných rodinných i národních zvyklostech a zvláště rád užívá mateřského jazyka.

I za trudných poměrů dosavadních pokračuje národní snažení slovinské v Mariboru dosti živě. Zdejší čitalnice rozvíjí utěšenou činnosť ve společenském i vzdělavatelském ohledu, a také dva časopisy „Slovenski gospodar“ a „Poptonik“ zakotvily se na nehostinné této půdě. Rázným zastáncem zájmu slovinského lidu a tlumočníkem snah národních je zde dr. bohosloví Gregorac, který zažil proto mnohá příkoří jak se strany vládnoucích kruhů, tak i se strany svého představeného, biskupa lavantského, jenž, ač je také rodilý Slovinec, kolísá se přece jako biblická třtina uprostřed obou vzájemně se potírajících proudů.

---

vystupovaly, muž tento, sám jediný celé eskadroně francouzské jízdy na úzkém mostě přes řeku Drávu cestu zakročil a tak hrozně na nepřítele těžkým mečem dotíral, že za delší dobu přes most prodrati se nemohl. Nepřítel domníval se dojista, že musí býti někde v sousedství ukryto císařské vojsko, jelikož nebylo lze pochopiti, aby se jen jediný, ač obrovskou silou vynikající muž celé eskadroně na odpor postavil a bez naděje na vyváznutí tak zoufale bojoval. Každý krok na mostě musil nepřítel krví vykoupiti, až posléze hrdinný obránce mostu nesčetnými ranami poset a mnohými kulemi proklán klesl na samém protějším konci mostu a vydechl hrdinného ducha. Zatím ale poslední zbytky císařského vojska získaly potřebného času k volnému odtáhnutí z ohroženého města.“

Dosti nerad opouštěl jsem Maribor, který jinak vábil mne k sobě pohodlným, idyllickým životem, jemuž oddával jsem se tam zcela bezstarostně, bez nebezpečí obvyklého na jihu vyděračství.

Za hrozné bouře a prudkého lijáku, promíseného krupobitím, nastoupil jsem cestu dále k Celji pěknou, hornatou, ale více méně jednotvárnou krajinkou, jejíž jedinou malebnou stafáži je zde i onde žlutavá ruina.

Celje jest jedním z nejsličnějších měst na rakouském jihu, ač nevyniká ani počtem obyvatelstva ani rozlehlostí. Švarným městečkem probíhá bystrotoká, světle zelená Sana, jejíž pravý břeh lemuje stinné stromořadí skvostného městského sadu, kde poutá pozornosť pěkný pomníček zřízený padlým vojínům v polním tažení dalmatském r. 1869.

Za mostem zdvihá se na mírném návrši klášter kapucínský s dosti prostranným kostelem v byzantském slohu. Chrám, k němuž vedou kryté dřevěné schody, sestává ze dvou odloučených postranních lodí, z nichž první v pravo od vchodu chová na oltáři ve tmavém výklenku zázračnou sochu p Marie (černá panna Maria s děckem). Nádvoří chrámu je čtyrhranné, opatřené zamřížovými kapličkovými ambity; celé toto posvátné místo zdá se býti útulkem slovanského lidu, který zaujímá výhradně bezprostřední okolí města a má také na předměstí svůj obecní úřad, jak hlásá nápis „Občinski ured celjske okolice" — jediný téměř ve velkoněmecké Celji.

Kostelův a klášterů je vůbec v Celji samé a po okolních návrších značný počet; patrnějším z nich je klášter lazaristů „Sv. Josefa", který shlíží s jemného, smrkovými háji porostlého svahu jednak na město, jednak na rozvaliny starodávného celjského hradu, jehož čtverhranná věž a sesuté valy trčí právě naproti na strmém, hustým lesem pokrytém vrchu.

Město samo, ač je původu prastarého (byloť založeno římským císařem Claudiem a zvalo se Colonia Claudia Celeja), nemá žádných patrnějších známek starobylosti, jen na zbytcích hradebních zdí práchniví zde i onde starořímský nějaký relief a opodál zdvihá se osamělá kulatá věž antického původu; čas od času vykopává se také tu i tam starodávná socha neb deska se záhadným nápisem, což vše uloženo ve zdejším městském museu.

Obyvatelstvo v Celji je smíšené, z větší části ale slovinské. Němci celští jsou pověstní svým fanatismem v pronásledování mladistvého slovinského ruchu; smýšlení jich manifestovalo se za mého pobytu (jejž jsem pokud jen možno ukrátil, pozoruje, že netajenou svou národností sám nejsem hostem vítaným) v tiskové rozepři náčelníka zdejších Němců dra. Suppana, bývalého purkmistra lublaňského, s redaktorem slovinsky smýšlejícího listu „Südsteierische Post", Janem Leonem, který pro pouhou urážku na cti odsouzen k vězení tříměsíčnímu, zostřenému týdenním postem a pokutou 150 zl.!

Oddechl jsem si z hluboka, když vyjížděl jsem z dusného ovzduší celjského, tíhna dále k bílé Ljubljaně.

*

Cesta byla vysoce zajímavou mnohými krajinnými půvaby, které rozestírá zde příroda štědrou rukou; u Celje míjí dráha Sanu a vine se úzkým, skalnatým údolím k poříčí Sávy. Míjíme stanici Laški trh a proslulou, již starým Římanům známou Teplici (Römerbad), jejíž okolí jest nejpůvabnějším bodem jízdy k jihu; blížíme se k Zidanimu mostu (Steinbrücken) a brzy na to překročili jsme u Sávy hranice Krajiny. Ohromné bílé vápencové skály uzavírají s obou stran těsný úval, po jehož bocích chví se jen osamělá bříza, klonic zasmušilé haluze k smaragdovým brodům řeky, pádící šíleným tryskem přes obrovské balvany a skalní prahy.

Zasmušilý úval stále více se šíří a znenáhla ocitáme se před rozlehlou slatinou ljubljanskou, na niž, po obou březích Ljubljanice, rozloženo hlavní město Krajiny.

Ač sáhá Lublaň původem svým do šerých dob pravěku (dle báje byla založena již dobrodružnou výpravou Argonautů do Kolchidy za zlatým rounem v l. 1223—1260), nejeví město samo patrnějších známek starožitnosti. Domy jsou z valné části moderní, vysoké i prostranné, ulice široké a dosti pravidelné, veřejné pak budovy, zejména chrámy, paláce a radnice nesou na sobě mladistvý poměrně ještě ráz barokního slohu předešlých dvou století. Kostelů je zde mnoho; některé z nich vzaly vznik v dobách nejnovějších; ze starších chrámů vyniká dóm, zbudovaný roku 1700—1706 ve slohu římském, s kopulí a znamenitými freskami; kostel Františkánský, z konce XVI. stol.; sv. Jakuba a j. Četné průmyslové závody, jimž vévodí rozsáhlá továrna na doutníky, stírají i poslední zbytek ušlechtilé plísně se zdí lublaňských.

Nejlepší pohled na Lublaň a okolí otevírá se cestovateli s temene zámeckého vrchu, pnoucího se do mírné výše bezprostředně nad městem. Zde stával druhdy hrad vévodů korutanských a krajinských, jenž změněn nyní v trestnici.

Před zraky našimi rozkládá se malebný krajinný obraz. Dole pod zámeckým vrchem dřímá starodávná Aemona s rozkošnými svými sady a čarovným Tivolim.*) Kolem do kola širá rovina, pokrytá úrodnými rolemi a šťavnatými luhy, mezi nimiž tají se drobné bílé vísky; k jihozápadu obrovská, 40.000 jiter zaujímající, bařina lublaňská, po níž roztroušeny „kozlovce“ a „harfy“ (senníky a stodoly) vesničanů, kteří ze zimavého lůna močálů při každém téměř zarytí pluhu vyorávají drahocenné památky předhistorické.

Nejzazší obzor lemují alpské hory všech stupnic výšky — za jasného dne rysuje na tmavomodré obloze velebný Triglav sněžné své, divoce rozeklané skráně; i klikaté obrysy Grintovce zdvihají se nad zasmušilým horským pozadím.

Jinak ovšem shlíží na město historik; duch jeho noří se do dávné minulosti, kdy bývala Ljubljana — zvaná tehdá Aemonou či Hemonou — tábořištěm legií římských; hlavně legií VIII., IX.

*) Letohrádek s překrásným lesním parkem — darovaný druhdy císařem maršálku Radeckému — nyní obecnému užívání zůstavený.

a XV., o nichž zachovala se historická zpráva, že se tu vzbouřily r. 16. př. Kr. Aemona náležela tehdá k provincii Pannonii a byla v moci císařů římských až do r. 400 po Kr., kdy udeřil na valy její divoký vůdce Gothů, Allarich, jejž vystřídal za dvanáct roků na to chán Hunů, Attila, nalézaje se na pochodu do Italie, po nedávné hrozné porážce v polích katalounských. V dalším průběhu chmurných dob středověkých splenili Lublanu Maďaři (r. 900); pak octla se v rukou vojvody korutanského Bernarda, ano r. 1270. dobyl jí po třídenním obléhání i slavné paměti král náš Otakar II. Také proud barbarův osmanských valil kalné své vlny ku zdem lublaňským r. 1584, byl však šťastně odražen. Ku konci století předešlého a na počátku nynějšího octla se Lublaň zároveň s celým územím krajinským v moci Napoleona I. a byla sídelním městem hlavního guvernéra provincií illyrských.

Krátké toto mezivládí (1809—1813) má pro Slovince význam neskonalý.

Vláda francouzská, provozující ve všech zabraných územích politiku národnostní, počala také zde vřele ujímati se národních snah slovinských, hlavně ale řeči domácí, vypuzené tehdá z veřejnosti naprosto. Na rozkaz vládní zaváděna šmahem do škol i úřadů slovinština na místě němčiny a ujařmený národ počal si volněji oddychovati na výsluní nové, šťastnější doby, kterou počali hlásati národní spisovatelé a básníci, vynořivši se současně z bojácného zátiší.

Duchovním vůdcem nadšeného tohoto ruchu byl Valentin Vodnik, jemuž právem přísluší název patriarchy slovinského písemnictví. Vystoupením jeho zahájila literatura slovinská teprve vlastní své sebevědomé bytí, k němuž položil Vodnik základ důkladnými na tu dobu pracemi jazykozpytnými, mnohými spisy pro lid a písněmi v duchu národním. Tím učiněn zároveň první šťastný krok k ustálení jazyka spisovného, který byl dotud rozdroben v málem tolik různých podřečí, kolik údolí čítá horská vlasť slovinská.

Blažené ty okamžiky národního znovuzrození prchly však pohříchu brzy — rozplynuly se jako luzný sen. Na krvavém bojišti lipském shasla náhle šťastná hvězda korsického světoborce a Francie musila vykliditi zabranou provincii illyrskou. Nastal zase starý, veletrudný stav věcí a byrokratie Metternichova přičinila se všemožně, aby vyhladila z půdy slovinské všeliké stopy, jež zůstavil tu vlídný cizinec. Němčina dosazena zase s velkou okázalostí v usurpovaná svá práva a vlastenci slovinští musili hořce pykati horoucí svůj zápal pro věc národní. Nadešly smutné doby všeobecného strnutí, jež charakterisují nejlépe myšlénky, projevené zakladateli sv. alliance na pověstném kongressu v Lublani r. 1821.*)

Za takých okolností byla by dojista uhasla matná ještě jiskerka národního vědomí, kdyby nebyli rozdmychovali ji ne-

*) Na památku sjezdu toho nazváno nejpěknější náměstí v Lublani „náměstím sjezdovým“. Jest tam krásné stromořadí a zdařilé poprsí maršálka Radeckého.

zištní a obětovní stoupenci snah Vodnikových, jakými byli zejména Preširn a Bleiweis. Zdárná činnosť obou těchto o slovinskou národnosť vysoce zasloužilých mužů byla i v našich kruzích častokráte již oceněna; pouhé připomenutí obou těch stříbrozvukých jmen stačí tudíž k rozřešení záhady, kterou zdá se býti další rozvoj národních snah slovinských v kruté době předbřeznové.

V rozmanitém tom strádání nadešel bouřlivý rok 1848. a s ním vracela se dávná odvaha v prsa věrných synů slovinské vlasti. Mohutněji vzplápolal zážeh bujaré snahy národní a zdálo se chvílemi, že vracejí se zas šťastně ty doby, kdy uvázal se poprvé slovinských zemí dědic ve ztracenou državu svých otců.

Než, luzný ten sen rozplynul se v okamžení, oprchal jako časné kvítko májové, vypučevší zároveň s revolučním jarem; dusné ovzduší četické vlády Bachovy ulehlo také na trpce zkoušený národ Slovincův a sevřelo mladistvé jeho nadšení poznovu ledovou korou.

Rok 1860. odvalil těžký balvan s hrobu; jako omlazený fenix rozepjal duch národa křídla svá k volnějšímu letu a na kolbišti ústavním dobývá sobě nyní teprve lid slovinský pracně sice, ale přece píď za pídí — přirozená svá práva. Nejzávažnějším kročejem ku předu jest nedávné vítězství národní strany v Lublani, kde poštěstilo se Slovincům po dlouhém, zoufalém zápasu uchopiti otěži samosprávy do vlastních rukou. Za náčelnictví intelligentního a slovanským vědomím naskrze prodchnutého župana (purkmistra) Grasselliho spěje hlavní město Krajiny zrychleným krokem k cíli oprávněných svých tužeb, státi se výhradním střediskem duchovním i politickým celého slovinského kmene, který pohlíží k němu beztoho vstávaje uléhaje jako zbožný vyznavač Islamu ku kýžené své Mekce.

Již nyní — v době poměrně velice krátké — učiněno mnoho v Lublani pro rozkvět věci národní; veřejnosť sevřená až dosud těsným poutem germanismu, nabývá znenáhla ušlechtilého rázu slovanského; hlahol mluvy slovinské ozývá se sebevědomě i vesele v ulicích staroslavné Aemony. obojetní živlové přichylují se stále rozhodněji ke straně slovinské a nepřítel zoufá nad náhlým, netušeným tím obratem, nad bohopustými křivdami, které páší se tu beztrestně na světlonoších moderní osvěty....

Až uskuteční se nedaleký již ostatně sen horlivých vlastenců slovinských a nad dumavými břehy Ljubljanice vzejme se hrdá budova „Národního domu", pak posune se zase snažení jich o značný krok ku předu — máť budova ta málem týž význam v dějinách duchovního rozvoje na Slovinsku, jako pyšný pomník naší národní síly nad šumnými proudy Vltavy.

Povznesen jarým duchem, jenž dýše nyní ze zdí lublaňských, odjížděl jsem v blahé náladě na smavý jih. Po krátké zastávce v Postojně tíhl jsem dále k Terstu a odtud požehnaným přímořím k ladné Gorici, setkávaje se všude s bujně rozkvétajícím osením národního nadšení.

Srbští národní dobrodinci.

List z kulturních dějin. Napsal **Hanuš Klíma.**

Významno jest století devatenácté pro národy slovanské. Dokázali v něm, že schopni jsou rozvoje vyššího v národním kultu.

Mezi těmi národy, jiż rozličnými příčinami, šťastnými okolnostmi, nejvíce však svou vlastní vnitřní silou k novému a bohdá slavnému zase životu se probudili, nemalou zasluhuje pozornosť nečetný národ srbský ne tak ani proto, že takou rychlostí spěje obecně k tomu, aby dosáhl téhož stupně obecné vzdělanosti, k němuž dopracovali se ve svobodě a málo kdy přerušovaném klidu jiní šťastnější národové evropští, jako spíše pro ty jednotlivé činitele, jež objevily se v organismu jeho, a jež dojista jednou z předních příčin byly onoho ruchu národa srbského na poli kulturním, s nímž shledáváme se dnes, kdy není slehlá ještě ani hlína na posledním pamětníku Černého Jiřího.

Národní dobrodinci srbští jsou vnější podobou, tělem takořka toho velikého vnitřního činitele, jenž slove obětovnosť národní, zápal pro rychlý pokrok a pro duševní neodvislosť národa.

Že pak tato obětovnosť není snad něco umělého v těle národním, nýbrž že vrozena jest duši jeho, nejlépe poznáme, když přehlížejíce řady všelikých těch dobrodincův národa srbského, třídíme je podle kruhův společenských, z nichž vyšli. Méně shledáváme úředníkův státních a učencův, jako spíše kruhy, prostředně vzdělané, jak nazvati můžeme ty kupce a prosté obchodníky starší doby, již namnoze své veškeré jmění skládali na oltář vlasti, aby svobodný nejen v žití politickém, ale též i v pěstění věd viděli jednou potomci jejich národ svůj. Pracovali po celý život, aby nashromážděnou hřivnu na sklonku jeho odevzdali národu, nežádajíce za to žádné slávy pohrobní, žádných pomníkův, ničeho, nežli snad prosté uznání, že ho milovali celou svou duši.

Dobrodinci srbští objevili se platnými v té nejnaléhavější potřebě národní a v době, kdy národ sotva sproštěn pout neměl ani potřebných sil hmotných ještě, aby s úsilím počíti mohl práci ve všech těch směrech, v nichž tak velice zanedbán byl; ten národ jistě jich neopomine za to s největším vděkem zpomínati po všecka budoucí léta. Nemůžeť se o nás Slovanech říci, že bychom aspoň vděčni nebyli.

Dobrodinci srbští jeví se nám ve světle zcela jiném, než v jakém jinde podobné spatřovati jsme navykli; oni nestali se dobrodinci okamžitou náladou mysli, nýbrž z pevné vůle, již sledovali a pro niž celý svůj život pracovali. A tato skutečnosť činí nám postavy jejich tak ušlechtilé a vznešené, že zdá se nám, jakoby národu tomu samým Bohem posláni byli, aby pomohli

mu zase k rovni lidskosti, pod níž nevinně čtyry dlouhé věky násilně tlačen byl.

A všemi jimi vanula jedna toliko touha: pomoci národu v jeho duševní potřebě a ozbrojiti jej osvětou. Všichni pochopili, že nikoli mocné vojsko a osobní udatnosť sama s to jest, aby zachránila a pojistila svobodu, alebrž s osvětou a vzdělaností spojena. Významna jsou slova jednoho z těch, o nichž nám doleji mluviti bude: „I osvěta má ostří vojenného meče, i ona pohubiti může Turky a pomstíti naše Kosovo.“

Uvádíme tuto řadu několika těch největších pouze dobrodincův co malý úryvek z dějin kulturního snažení bratrského národa.

Ilija Milosavljević, po rodném svém místě Kolarcích v kraji smederevském Kolarac přizvaný byl prostý obchodník v obilí. V Bělehradě nastoupil obchodní dráhu, pak odebral se do Pančeva, načež po nějakém čase zanechav obchodu vrátil se opět do Bělehradu, kdež založil literarní fond. Celé své jmění v obnosu více než 60.000 dukátův odkázal svému národu k účelům vzdělavacím.

Vizme závěť jeho:

„Svému „literarnímu fondu“, který zde v Bělehradě již existuje, zůstavuji 10.000 dukátů. Důchodů z této summy nechť ihned užije se ku podpoře literatury, a jedna třetina nechť uloží se na úroky dotud, pokud fond nezroste na 20.000 dukátů; pak teprve nechť užívá se celý důchod k vytčenému účelu.“

„Z tohoto fondu nechť odměňují se dobré literarní práce nejen spisovatelů z dnešního knížectví Srbského, ale spisovatelů z veškerých krajů srbských, avšak jenom ony práce, jež psány budou kyrilicí.“

„Které odvětví literatury z tohoto fondu podporováno býti má, zůstavuji výboru, jemuž zároveň ukládám, aby oceňoval podle časův a okolností tak, aby národ z toho co nejvíce prospěchu měl.“

„Veškeré pak ostatní své jmění, vyjímaje několik darů, jež níže jmenovati budu, věnuji na založení srbské university, tak sice, aby se důchody z tohoto jmění kapitalisovaly každých šest měsíců, dokud nevzroste toto na takovou výši, aby se z důchodův jeho universita zříditi a vydržovati mohla, a třeba to bylo za třicet neb i více roků po mé smrti. Jakmile kapitál dostoupí té výše, přikročí se k otevření jejímu bez ohledu na to, bude-li jaká již v Srbsku existovati čili nic.“

„Ona universita jmenovati se bude: Universita Ilije M. Kolarca založená vlastním přičiněním.“

Ku řízení obou těch fondů a spravování jich ustanovil Kolarac šestičlenný doživotní výbor, jemuž ponechal právo rozšířiti se, kdyby to kdy za nutné uznal, a voliti nové členy, kdyby se některé místo v něm jakýmkoli způsobem kdy uprázdnilo.

K vyplnění své poslední vůle dovolává se veliký zesnulý vlastenectví výboru, a zůstavuje peníze budoucím učeným národovcům srbským, kteří jednou snad členy výboru budou.

Kromě toho odkázal Kolarac 200 duk. obci Kolarské, aby se z peněz těch zřídil fond ku podporování chudých žáků národní školy Kolarské.

O sobě samém veliký ten dobrodinec srbský v závěti své praví toto:

„Pohřeb můj budiž jednoduchý. Na hrobě mém a mé dobré manželky stůj nápis: Zde odpočívaji Ilija Milosavljević Kolarac a jeho manželka Sunděliје M. Kolarcová, kteří po celý svůj život se trudili a šetřili, aby národu svému jakous památku zanechati mohli.“

Tolik tedy dobroty, tolik péče a lásky k svému národu jeví Kolarac v závěti své! Tak vznešený jest jeho srbský cit!

Ač mnoho měl v stáří svém trpkých dnů, přece nebyly s to, zkaliti jeho velikou duši tak, aby, jak sam skromně dí, „nebyl národu svému jakés památky zůstavil“.

Zemřel r. 1878. v 82. roce svého stáří.

Hned po tomto nezapomenutelném dobrodinci uvádíme toho, jehož jméno zlatým písmem stkví se na průčelí nynější veliké školy Bělehradské: Míšu Anastasijeviće. Byl to kupec z chudých rodičů narozený (v Poreči r. 1803.), jenž pouhou svou pílí a svou neobyčejnou obchodní schopností k takovému bohatství dospěl, že již r. 1844. ve Valachii první panství zakoupil. Dnes náleží mu jich šest, a jest millionářem! Pomíjíme tu však obšírné vypsání života jeho a zmíníme se pouze o tom, co pro celý národ Srbský takové jest důležitosti, a zač vděčně vždy „kapitána Míši“ zpomínati bude.

R. 1857. započal v Bělehradě se stavbou paláce vedením Čecha, inženýra Nevole; za tři roky byl palác dokončen a jest dosavade nyní jedinou toho druhu stavbou v Srbsku a nejkrásnější budovou v Bělehradě. Když vláda srbská r. 1863. na tom se ustanovila, aby rozšířena byla veliká škola o nové některé fakulty, a Anastasijević viděl, že by novou teprvé místnosť pro ni zřizovati musila, tu nedala mu láska k národu déle váhati, a aby otevření školy o několik roků se neopozdilo, svůj palác velikomyslně pro ni daroval, umístiv naň prostý nápis: „Míša Anastasijević své vlasti r. 1863.“

Postačí zúplna, aby poučil pokolení příští o veliké, opravdové i obětavé té lásce, s jakou k Srbstvu lnuli jeho synové za doby národního znovuzřízení.

Také malé městečko Šabac na Sávě dalo národu srbskému nezapomenutelného dobrodince. Narodilť se tam r. 1836. Nikola Čupić, jak sám se zval a podpisoval po dědu s matčiny strany, ač vlastní jeho příjmení Kurtović bylo: r. 1863. dosáhl poslední své hodnosti, dělostřeleckého kapitána (setníka) první třídy.

Ač nebylo by nezajímavo pohlédnouti blíže na povahu tohoto muže, jemuž nesnadno bylo by podobného nalézti, přece

spěcháme raději, abychom zde již ukázali, jak naložil tento šlechetný syn svého národa s malým svým jměním, jež za krátkou dobu jeho života nastřádati mu dopřáno bylo.

Zanechalť Čupić po předčasné smrti své tuto závěť:

„Při dobrém svědomí a zdravém rozumu nařizuji, aby se mého jmění takto upotřebilo a jím naložilo:

1. „Sestrám mé nebožky tety, a sice: Milce a Růži vydá se každé po 100 duk.“

2. „Mému strýci 100 duk.“

3. „Dceři majora Portiće Zorce taktéž 100 duk.“

„Vše ostatní movité i nemovité jmění nechť užije se k vydávání poučných děl.“

„Mé nemovité jmění činí jeden nově vystavěný hostinec v Šabci.“

„Jmění movité uloženo r. 1866 u vídeňské společnosti Pfandleih-Gesellschaft a obnáší 8000 zl. r. č. Knížka se nalézá v mém vaku.“

„Pan ministr osvěty nechť ustanoví kommissi dvanáctičlennou, která by rozhodla, má-li se jistiny k naznačenému účelu ihned užiti, anebo mají-li se pouze úroky bráti a z jistiny fond založiti, v kterémžto případu jest jí též stanovy vypracovati.“

„Usnešení kommisse budou nezměnitelna.“

Tato závěť datována jest v Oranu dne 8. ledna r. 1870.

Čupić onemocněl totiž na souchotě a cestovav za uzdravením svým po různých místech jižní Evropy usadil se konečně v Africe v Oranu. (Dokončení.)

Osnovné školy na Černé Hoře.

Od **Jos. Holečka.**

Vytýkají-li nepřátelé Slovanstva Černohorcům, že ve vzdělanosti zůstali pozadu, velikou jim svou zlomyslností činí křivdu, zamlčujíce, proč se tak stalo a že Černohorci jinak sobě získali významu pro evropskou kulturu, která by jejich zásluhy nepodceňovala a nezatajovala, kdyby stála skutečně na té výši, na které se býti chlubí.

Zásluha, o níž mluvíme, není bezprostřední; nespočívá v kulturních výkonech kmene černohorského, nýbrž v tom, že kulturu bránil před záplavou živlu barbarského a tím přispěl, aby svobodněji rozkvétala a prospívala. Potěšuje-li nás na zahradě krásný květ, nesmíme, chtějíce býti spravedlivi, chváliti pouze ruku onu, která jej zasadila a zalévala, a musíme vzdáti dík i tomu, kdož jej chránil před pohromami živelními a hubil žravé housenky a skodlivý hmyz, jenž rozmoha se byl by krásu květu již v zárodku v nic uvedl. Každá porážka, již Černohorci Turkům schystali, je kulturním činem, a každý černohorský junák je hrdinou kultury. Vítězství barbarů nás nejímají, jako nemůže srdce naše

plesati nad pokrokem, jejž učinil princip zla. Radosť a nadšení, které v nás budí vítězství bratří Černohorců, neplatí jen zdaru jejich zbraní, nýbrž především kulturní zásluze, která jim nepopíratelně náleží. Kdo přemáhá tmu, šíří světlo.

Že Černohorci již dávno měli vyšší kulturní snahu, toho je důkazem, že již v posledním desítiletí století XV. měli na Obodu svou tiskárnu, v čemž předešli všecky ostatní srbské kmeny; prvotisky srbské literatury vzešly na Černé Hoře.

„Inter arma silent Musae,“ říkali Latiníci a protože Černá Hora byla po celé věky jediným vojenským táborem, jenž neustále musil na stráži bdít a zbraň v rukou třímat i při stole, i ve chrámě, ano i ve psaní, není divu, že bylo černohorské chtivosti vědění daleko ustoupiti s pole před lomozem válečným.

Teprve v novější době Černohorcům opět možno bylo starati se, aby mezi sebou šířili vzdělanosť. Za vladyky Petra II. a knížete Danila I. učiněny první kroky, které však neměly značného výsledku hlavně pro nedostatek hmotných prostředků. Mnohem více dokázal nynější panující kníže Nikola. On hned po svém nastolení obnovil na Cetyni tiskárnu, ze které počaly vycházeti knihy i časopisy. Aby nabyl na zřizování škol prostředků, jichž bylo více potřebí, než chudý národ mohl z daní poskytnouti, obrátil své zření na kláštery, které sice také neoplývaly bohatstvím, ale přece měly jakýsi nadbytek důchodův; i ustanovil, aby klášterům z jejich příjmů ponecháno bylo jen tolik, kolik nezbytně potřebují, ostatního pak aby použito bylo na založení fondu školního.

Ve starých hranicích Černé Hory bylo jedenáct klášterů (monastýrů): cetyňský, Dobrska ćelija, Brčele, Ostrog, Ždrebaník, Piperska ćelija, Duga, Morača, Bijela, Podmalinsko, Župa. Z nich jsou důležitější a bohatší tyto: ostrožský, cetyňský a moračský. Méně důležité a chudé jsou: Dobrska ćelija, Brčele, Duga a Podmalinsko. Ostatní mají ročních důchodů kolem 1000 zl.

Kníže Nikola již r. 1864. nařídil, aby se popsaly pozemky některých monastýrů, kde byla špatná správa; pozemky aby se daly v nájem lidu a z výnosu aby mniši (kaluděři) dostávali roční plat. Počátek ukázal se velmi dobrým a prospěšným.

R. 1868. kníže upravil záležitosti církevní své země tak, že správu církve a školy odevzdal do rukou metropolitových pod nadzorem senátu a knížete. Na podzim téhož roku vladyka se vydal v čele kommisse na cestu, aby popsali vše hybné i nehybné jmění monastýrů. Monastýrům bylo ponecháno jen tolik země, kolik potřebovali pro kuchyň a dobytek; co přebývalo, dáno lidu v nájem. „Klášterním obyvatelům“ — tak vládní list „Crnogorac“ nazýval mnichy — ustanoveny stálé roční platy: archimandritovi (představenému) 400 zl., kaluděrům po 200 zl. bez ohledu na to, že si mohou do roka něco přivydělati sloužením mší a čtením modliteb na zakázku. Když se ještě odečetla jistá summa na udržování a obnovování monastýrských budov, zbylo 10.000 zl. jakožto čistý výnos všech monastýrův, a z těch vykázán plat metropolitovi a učitelům, jichž bylo asi třicet.

Dlužno podotknouti, že platy mnichů mnoho nepohltily, protože jich na celé Černé Hoře nebylo víc než tři nebo čtyři; pohybliví Černohorci nemilují osamělý život klášterní a raději se stávají popy než kaluděry.

Jak Nikolova reforma klášterní ukázala se užitečnou, dokazuje nejen nenadálý rozkvět školství černohorského, nýbrž i zvelebení polního hospodářství na půdě monastýrů. Lid najatou zemi pilně vzdělával a dobyl z ní mnohem většího užitku, než dříve nosila. Následkem toho cena nájmu stoupla, z čehož opět vzešel prospěch školám.

Za tři roky (1870—1872) obnášel přebytek monastýrského jmění již 56.650 zl. stříbra. Z toho bylo vydržováno čtyřicet elementarních škol, šest kaluděrů, dva archimandritové, cetyňský protopop, protodjakon a vladyka; vedle toho dávány chudým žákům podpory. K udané summě zejména přispěl: monastýr cetyňský 27.395 zl. 15 kr., Ostrog 16.300 zl. 36 kr., Morača 6600 zl. 40 kr., Bijela 900 zl., Župa 2235 zl., Podmalinsko 574 zl. 20 kr., Ždrebanik 560 zl., Piperska ćelija 1125 zl. 20 kr., Duga 360 zl.

Školy zřizovány tak: obce se přihlašují u vlády, žádajíce, aby jim dána byla škola, pro nižto se zavazují dáti vhodnou místnost. Shledá-li plnomocník vlády, že místnost může vyhověti potřebám školy a že bude dostatek žáků, vláda pošle do místa učitele a školu zaopatří učivem. Obec nemá jiných výloh, krom oněch, které jsou spojeny se zřízením a udržováním školní budovy; vše ostatní uhrazuje vláda. Školního platu rodiče neplatí.

Vláda ustanovuje v místě, kde je škola, místního dozorce nad ní, jenž jest odpověden zemskému dozorci škol na Cetyni a s ním vládě, či vlastně knížeti. Místní dozorce nad školou nemá žádného platu.

Kníže Nikola jevil při zakládání škol chvalitebnou horlivost. Škol přibývalo rok od roku, tak že jich bylo před válkou r. 1874 již 74, z nichž 29 na tureckém území. Turci neměli pro důležitosť škol smyslu a nebránili aby Černá Hora pro jejich poddané školy stavěla. Považíme-li, jak ujařmení Srbové za hranicemi černohorskými dychtili po osvobození, jakož i to, že vychování mládeže v černohorských školách je ryze vlastenecké, což jest možno jen u národa úplně samostatného a volného: vyrozumíme, že školy černohorské za hranicí byly i znamenitou propagandou politickou.

Nehodláme se do podrobna šířiti o černohorském školství, jak bylo před válkou, neboť tento předmět vyčerpal už bývalý zemský dozorce škol na Cetyni, Milan Kostić, knihou „Škole u Crnoj Gori", vydanou v Pančevě r. 1876. Raději podáme zprávu o černohorském školství, kterak vypadá dnes. Co zde uvedeme, vyňato je z referátů pana Steva Čuturila, nynějšího vrchního dozorce nad školami černohorskými, sestavených pro knížete a dosud nikde neuveřejněných.

Ve školním r. 1880—81 bylo elementarních škol 22 a to: na Ceklínu 4třídní s 36 žáky a 1 učitelem; na Rijece 3třídní se 75

žáky (71 hochů a 4 děvčata) s 2 učiteli; na Komanech 4třídní s 21 žáky a 1 učitelem; v Podgorici 4třídní mužská se 175 žáky (mezi nimi 2 mohamedáni) a 3 učiteli; v Podgorici ženská s 1 třídou a 39 žákyněmi; v Kolašině 2třídní s 32 žáky a 1 učitelem; ve Spuži 3třídní s 32 žáky a 1 učitelem; na Danilovu gradě 3třídní s 25 žáky a 1 učitelem; v Nikšići 3třídní se 76 žáky (z nich 70 hochů, 6 dívek; dle náboženství 72 pravoslavných a 4 mohamedáni) a 2 učiteli; v Šavníku 4třídní s 44 žáky (36 hochů a 8 dívek) a 1 učitelem; v Tušině 3třídní s 30 žáky (mezi nimi 29 hochův a 1 děvče) a 1 učitelem; v Pěšivcích 4třídní s 44 žáky (totiž 41 hochův a 3 dívky) a 1 učitelem; na Čevu 2třídní (1. a 3.!) s 24 žáky a 1 učitelem; na Ćeklićích 3třídní s 24 žáky (z nich 20 hochův a 4 dívky) a 1 učitelem; na Grahovu 2třídní s 45žáky a 1 učitelem; na Něgušich 4třídní s 85 žáky (z nich 82 hochův a 3 dívky) a 2 učiteli; na Cetyni 4třídní chlapecká se 109 žáky a 3 učiteli; na Cetyni 3třídní dívčí s 1 učitelkou; ve Ljubotýně 3třídní s 37 žáky a 1 učitelem; v Brčelích 2třídní s 32 žáky a 1 učitelem; v Bolěvićích 2třídní s 46 žáky (43 hochův a 3 dívky) a 1 učitelem; v Baru 4třídní se 106 žáky (z nich dle pohlaví 105 hochův a 1 dívka, dle vyznání 51 pravoslavných, 25 katolíkův a 3 mohamedáni) a 2 učiteli.

Všech žáků bylo 1180. Dle pohlaví navštěvovalo školu 1069 hochův a 111 dívek; dle vyznání 1119 pravoslavných, 25 katolíkův a 36 mohamedánů.

V prvních třídách bylo žáků 650, ve druhých třídách 280, ve třetích 192, ve čtvrtých 58.

Učitelů bylo 28, učitelky 2.

Jen devět škol mělo čtvrtou třídu. Tato třída měla nejvíce žáků v Podgorici (12) a v Baru (14), nejméně na Ceklínu (1).

Zemský školní dozorce učinil při tomto výsledku poznámku: Má-li Černá Hora 200.000 duší a 1180 žáků, navštěvuje školu 0·5°/₀₀ všeho obyvatelstva, tedy nejžalostnější poměr, jaký může býti.

Všeobecný prospěch zemský dozorce shledal při výročních zkouškách dobrým. Co do jednotlivých předmětů, byl více než dobrý z biblické dějepravy, ze čtení, zeměpisu, dějepisu a krasopisu; z těch pak nejlepší z dějepravy a dějepisu. Dobrý byl prospěch z mluvnice, počtů, přírodopisu; méně než dobrý ze slohu, měřictví, fysiky, kreslení, zpěvu, tělocviku; nejhorši pak (sotva dostatečný) z kreslení.

Z uvedených číslic vysvítá, že školství na Černé Hoře i po poslední válce velice upadlo, čemuž ale nelze příliš diviti se, protože válka zaměstnávala Černohorce více méně plných pět let za sebou (1875—1879). Černá Hora, vede-li válku, věnuje jí všecku svoji sílu a péči. Dokud válka trvá, je všechna jejich pozornosť, všecka tělesná i duševní síla obrácena na ni. Jen tak je možno, aby hrstka Černohorců dobývala tak znamenitých a častých vítězství. Války jest účastno všechno obyvatelstvo, i starci, ženy a děti. Po dobu války trvá v ostatním životě národa přestávka: není zábav, poutí, svateb. Učitelé jsou za války zaměst-

náni buď jako administrační úředníci, nebo jako vojínové. I dospělejší žáci chápají se pušky a handžáru. Nelze tedy na školu pomýšleti, dokud není pokoj ustálen a život vsunut do starých, pravidelných kolejí.

Jedva se tak stalo, Černohorci opět jali se číle pracovati, aby v oboru školství dohonili, co válkou byli donuceni zanedbati.

Ve školním roce 1881.—82. vzrostl počet škol na 34, tedy o 12 naproti roku předešlému. Školy byly:

na Něgušich	4třídní	s	80	hochy,	2 děvčaty, 2 učiteli;
v Ceklíně	„	s	55	„	1 učitelem;
na Rijece	„	se	67	„	5 „ 2 učiteli;
v Gradci	2třídní	se	46	„	1 učitelem;
v Zagarači	„	se	25	„	1 „
v Podgorici	4třídní	se	130	„	(127 prav., 3 moh.) 3 uč.;
„	2třídní				s 38 děvčaty, 1 učitelem;
ve Spuži	4třídní	s	58	„	(53 prav., 3 moh.) 2 uč.;
v Golubovci	1třídní	s	78	„	1 učitelem;
v Danilovu gradě	4třídní	s	31	„	1 „
na Cetyni	„	se	129	„	2 učiteli;
„	3třídní				41 děvč., (40 prav., 1 kat.), 1 učitelem;
v Ćeklićích	4třídní	s	29	hochy,	3 děvč., 1 učitelem;
na Čevu	3třídní (1., 2. a 4.)		14	hochu,	2 děvč., 1 učitelem;
na Cucách	1třídní	s	32	hochy,	1 učitelem;
na Grahovu	3třídní	s	48	„	1 „
na Levé Rěce	2třídní	s	36	„	1 „
v Andrijevici	1třídní	s	65	„	1 „
v Kolašíně	3třídní	s	78	„	1 děvčetem, 1 učitelem;
na Morači	„	s	29	„	1 „
v Goransku	2třídní	se	47	„	1 „
v Šavníku	4třídní	s	28	„	5 děvčaty, 1 „
v Tušině	2třídní	s	35	„	1 děvčetem, 1 „
na Jezerech	„	s	42	„	1 „
v Župě Nikšické	„	s	39	„	1 „
v Bogetićích	4třídní	s	39	„	2 děvčaty, 1 „
v Baru	„	s	88	„	(28 prav., 25 kat., 35 moh.), 2 učiteli;
v Nikšići	„	s	67	„	(66 prav., 1 moh.), 7 děvč., 2 učiteli;
v Ljubotýně	3třídní	s	59	„	2 učiteli;
v Gradjanech	2třídní	s	21	„	1 učitelem;
v Brčelích	3třídní	s	37	„	1 „
v Sotonićích	2třídní	s	31	„	1 „
v Boljevićích	3třídní	s	42	„	2 děvčaty 1 učitelem;
v Dupilech	2třídní	s	26	„	1 „

Dívčí osnovné školy jsou na Cetyni a v Podgorici; v ostatních školách sedí děvčata vedle hochů. Obě dívčí školy výborně prospívají jak v náuce tak v ručních pracích. Obě učitelky

jsou provdány a dlužno vyznati, že by se Černohorcům nelíbilo, kdyby zůstávaly ve stavu svobodném.

V posledním školním roce byly 4 školy vydržovány úplně nákladem obecním a to na Jezerech, v Ljubotýně, Sotonićích a Dupilech.

Všech tříd bylo 97. Počet žáků v 1. třídách obnášel 978, ve 2. třídách 422, ve 3. třídách 213, ve 4. třídách 124, dohromady 1733. Hochů bylo 1628, děvčat 109. Dle náboženství bylo 1667 dítek pravoslavných, 26 katolických, 44 mohamedánských. Učitelů bylo 41 a učitelky 2.

Tedy naproti roku předchozímu přibylo 29 tříd, učitelů 13, žáků 557. V prvních třídách přibylo žáků 328, ve druhých 142, ve třetích 21, ve čtvrtých 66. Dle vyznání přibylo 548 žáků pravoslavných, 14 mohamedánských, 1 katolík. Počet žaček zmenšil se o 2.

Všeobecný prospěch zemský dozorce nad školami shledal na konci školního roku více než dobrým. Poměrně nejlepší prospěch (velmi dobrý) byl z biblické dějepravy, čtení, dějepisu; jemu se přiblížil prospěch z mluvnice, počtů, zeměpisu, přírodopisu, krasopisu tělocviku. Dobrý byl prospěch ze slohu, fysiky, kreslení, zpěvu. Čtyry školy nevykázaly se žádným přospěchem z kreslení, 1 z pravopisu, 2 z fysiky, 1 ze zeměpisu, 3 ze slohu.

Plat učitelů obnáší 150—200 tolarů. V roce 1880.—81. vydáno na platy učitelů 4550 tolarů, r. 1881.—82. již 6310 tolarů ve zlatě.

Příprava učitelských sil, působivších v r. 1881.—81., byla taková: 16 učitelův absolvovalo bohoslovnou školu na Cetyni, 1 měl 2 třídy této školy, 2 vyšli z bohoslovné školy v Rusku, 1 z bohoslovné školy bělehradské, 1 odbyl 3. třídu gymnasijní v Bělehradě s dobrým prospěchem, 2 praeparandii v Somboru, 1 toliko 2 gymnasijní třídy v Zadru, 1 vyšší gymnasium v Rusku, 1 vyšší gymnasium v Zadru, 1 učitelka vyšší dívčí školu v Bělehradě, 1 učitelka národní školu v Kotoru.

Jak vidno, je přípravné vzdělání učitelů velmi nestejné.

Hlaváři, kteří zastupovali úřad místních dozorců, jevili celkem dosti horlivosti, aby se školství povzneslo, ačkoli se našli i tací, kteří mu nevěnovali pozornosti nijaké. Sami někteří z ministrů dopustili se naproti školám přechmatů, které dosvědčují, že mají malé vzdělání a nerozumějí prospěchu, jenž vyplyne zemi ze řádných škol.

R. 1881. stalo se, že učitel v Baru Dušan Brkanović, jeden z nejlepších učitelů černohorských, byl krátce před výroční zkouškou osočen z návodu ministra vnitra Máša Vrbice od místního dozorce Petra Radomana, jakoby se byl dopustil nemravného skutku na nějaké Turkyni, a týž den, když měla zkouška býti konána, odveden v okovech na Cetyň, bez ohledu na to, že dvacet nejváženějších občanů barských nabízelo se zaň za rukojmě. Že případ tento nemohl blahodárně působiti na zušlechtění žáků zatčeného učitele, je samozřejmo, a dlužno zlomyslnosť ministra

Vrbice a jeho pomocníka tím přísněji odsouditi, že obvinění zakládalo se na čiré lži, jakž potom vyšetřování ukázalo.

Ministr financí Djuro Cerović, jenž je zároveň titulárním ministrem vyučování, byl obou úřadů stejně málo dbalý, a staral se o školské záležitosti tím méně, čím méně užitku mu z nich kynulo.

Ministr války, pop Ilija Plamenac, neukázal, že by zájmům školství lépe porozuměl; užilť r. 1881 o své újmě část školní budovy na Rijece za skladiště zbraní a přízemí školy nikšické pronajal kramářům.

R. 1882. hlaváři v Něgušich pronajali dvě světnice ve školní budově za krčmu a pod samou školní světnicí krčmář udělal si chlév, odkud řev skotu a mekot bravu rušil vyučování.

Chování se učitelů ve škole i mimo školu bylo chvalitebné. Učitelé snaží se, aby si zjednali před žáky i občany vážnosti, které jest jim nezbytně zapotřebí, mají-li ve svém povolání řádně a platně působiti. V této příčině staly se za posledního roku následující poklesky: jeden učitel byl po celý rok bez bytu; jeden, ženatý, bydlel s rodinou ve školní světnici; dva se tak zadlužili, že lidé žádali, aby jim zadrženy byly platy; jeden z těchto zadlužených vypůjčoval si peníze i od žáků; na jednom místě byl učitel zároveň písařem kapetánovým a protože musil právě skládati účty státnímu kontroloru, zavřel o své újmě školu dříve a když přišel zemský dozorce na výroční zkoušku, našel ji prázdnu. O jednom učiteli podal jeho kollega, jakožto zástupce zemského dozorce, tuto zprávu: Povídají, že chování jeho je dobré, a protože tyto dny byl poslán na Cetyň do vězení, budete míti příležitosť jeho chování sám oceniti.

Rozhledy v literatuře.*)

Pan Tadeáš čili Poslední zájezd na Litvě. Báseň Adama Mickiewicze. Přeložila Eliška Krásnohorská. (Poesie Světová XXII.) Praha 1882 str. 382.

Vydáním díla tohoto získala si „Poesie Světová", která již tak mnohý slovanský skvost v literaturu naši uvésti pomohla, o básnické písemnictví české nemalou zásluhu, zejména nyní, v době, kdy mnozí naši básníci dospívají a noví a noví se jeví. Myslíme totiž, že Mickiewiczovo nesmrtelné dílo, podané nám v mistrném básnickém rouše českém básnířkou tak svědomitou, musí působiti patrným vlivem v básnění našem. — Obsah „Pana Tadeáše" podávati nehodláme; předně pro čtenáře bylo by to zbytečno, a za druhé nebudeme ani pokládati za vzdělance toho, kdo „Pana Tadeáše" aspoň nyní sám nepročte. Proto radostí nás naplnilo, když jsme již tu a tam, kde se přetřepávají věci všední, slyšeli rozmlouvati celou společnosť o „Panu Tadeáši"; každý zamiloval si zvlášť jednu z jednajících osob, jichž je v „Tadeáši" až pyšný dostatek, a vykládal, jak mistrně je kreslena od začátku do konce, jakoby ji

*) Pod tímto nadpisem budeme podávati zprávy o jednotlivých spisech vyšlých ve slovanských zemích aneb o Slovanstvu v jiných jazycích vydaných. Vedle toho podáme občas delší přehledné články po příkladu loňské rozpravy „o písemnictví v Chorvatsku za r. 1880". *Red.*

básník vystřihl z obrázku. „Pan Tadeáš“ bohdá povzbudí nás k svědomité práci; neboť co jsou mnohé ty naše sbírky básnické vedle tohoto arciděla, obsáhnuvšího starodávný život polský na Litvě se všemi jeho jasnými i temnými stránkami, jeho zvyky v zemanstvu, v hospodářství, v lese, v poli, při stole atd. atd. Nevolá-liž polský věštec k nám: Jděte, poznávejte, snášejte, procitte a — potom teprv pějte!

Škoda, že překlad tak se opozdil; avšak tím nečiníme výčitky nikomu. Dříve jsme překladu tohoto míti nemohli; vždyť básnická řeč naše stala se způsobilou na takovéto překlady teprve v posledních letech, děkujíc za rozvoj svůj našim novějším básníkům. Avšak ne každý ještě z nich mohl by nám podati taký překlad jako Eliška Krásnohorská. Na prvý pohled zdá se nám, jakoby verš „Pana Tadeáše“ nečinil překladateli ani tolik obtíží, co způsobuje někdy překlad prosté, hravé písně, veršů kratičkých, z nichž i několik vyznívá v jeden rým, písně s těžkým refrainem, slovními hříčkami atd. Myslím, že jsa překladatelem podobných písní Zaleského) smím a mohu konstatovati, že překlad „Pana Tadeáše“ je mnohem a mnohem obtížnější, neboť je pravým jazykovým skladem polským, oplývajícím takovým nadbytkem, že bys výklad mnohých slov a frasí i v největších slovnících polských marně hledal. To platí zejména o prostonárodním pojmenování, na př. hub, hvězd, šatstva atd. Avšak kdyby si i výkladu toho překladatel jiný uměl opatřit, kdyby polštinu měl, takořka řečeno, v malíku, stál by přec ještě před druhou překážkou: jazyková hotovosť naše působila by mu obtíží ještě větších a ne každému překonatelných. Považme, kolik tisíc veršů, kolik tisíc rýmů a tisíce tisíc slov tu spotřebováno, a přece Eliška Krásnohorská týž rým velmi zřídka opakuje a pochybujeme,' že by kdo, kdyby si učinil to potěšení, nalezl u nás snad jediného slova v básnictví užívaného, jehož by v rozsáhlém tom překladě nebylo na pravém místě užito. Proto překlad „Pana Tadeáše“, už jakožto překlad, zasluhuje, že byl u nás nazván — událostí. *Rud. Pokorný.*

Mluvnice jazyka ruského. Sepsal prof. dr. Čeněk Šercl. V Praze, nákladem J. Otty, 1882. Část I. str. 236.

Jazykozpytná naše literatura jest spisem Šerclovým velmi důstojně obohacena. Osvědčený badatel, autor vynikajícího spisu „Z oboru jazykozpytu“ a professor při universitě charkovské na Rusi sepsal důkladné dílo ku poznání ruského jazyka, které rozděliv na tři hlavní oddíly tak upravil, aby nejvíce zadost činilo praktické potřebě. První část (již vydaná) zavírá v sobě mluvnici, druhá skladbu a třetí hovory. Spisovatel promluviv předem o staroruských památkách, jazykových tvarech církevně-slovanských a ruských, o charakteristice jazyka, zvláště obrací zření na jednotlivá ruská nářečí, jmenovitě moskevské, novgorodské, vladimirské, rjazanské a sibirské. Pak následuje část čistě grammatická (zvláštnosti vyslovování hlásek, podstatné jméno, přídavné jméno, náměstky, číslovky, sloveso, časování sponové i bezsponové a příslovky). Str. 151—225. obsahuje důkladné objasnění ruského přízvuku, v jiných grammatikách obyčejně dosti povrchně odbytá část. — Šerclova mluvnice svědčí netoliko o úplném ovládnutí jazykového materialu ale i o přehlednosti a jasnosti, která jest téměř první podmínkou podobného spisu, má-li vyhověti potřebě praktické. Pro pravdivé studium jazyka jest „Mluvnice“ Šerclova vědeckým tlumočníkem, jenž odpovídá na všeliké otázky vynikající při postupném učení se řeči. V té příčině jest práce našeho učence ze všech podobných u nás dosud vydaných nejúplnější a nejdůkladnější a dojde vděčného přijetí zajisté u všech, kdož přejí si seznámiti se s jazykem ruským. Uznání též zasluhuje, že „Mluv. j. r.“ vyniká jasným tiskem a velmi správnou korrekturou. — Mimochodem podotýkáme, že prof. K. sepsal vědeckou mluvnici jazyka polského v rozměrech stejně obšírných. Rukopis jest již připraven k tisku. *R.*

Černá Hora v míru. Kresby Josefa Holečka. Sešit I. str. 64. V Praze 1882.

Jméno Holečkovo jest českému čtenářstvu velmi dobře známo. Jeho kresby „Za svobodu“ došly netoliko u nás v Čechách, ale i za hranicemi tak příznivého přijetí, že by zbytečno bylo rozepisovati se o tom, co učinilo Ho-

lečka spisovatelem oblíbeným a užitečným. Knížky jeho jsou každému přístupny a nikomu zbytečny, a nejednou již bylo vysloveno přání, abychom měli pro naše širší kruhy o všech národech slovanských tak působivé spisy, jako máme o Černé Hoře. Holeček podniknuv letos na vlastní útraty novou cestu na Černou Horu, aby poznal milené své Černohorce v míru, vrátil se před nedávnem s kořistí zajisté bohatou. Máme před sebou první sešit nového jeho spisu a ačkoli nelze nám ještě vysloviti úsudek celkový, přece jsme přesvědčeni, že i „Černá Hora v míru" tím samým nám bude, čím byl a jest spis „Za svobodu". Povahou vnitřní oba spisy velice se od sebe odchylují, ač navzájem se znamenitě doplňují. Dobře bylo poznati Černou Horu v boji, kdy každý její syn byl junákem, kdy bohatýrský ten lid obdivem naplňoval téměř celou Evropu. Ale neméně jest zajímavo poznati lid ten ve chvíli míru, kdy rozvíjí život klidný, svobodný. Sám spisovatel praví, že „povoláním žádného národa není válka. Válka jest pouze prostředkem míru, cestou vedoucí skrze bouři ke klidnému, útulnému krbu domácímu". Poznati takový život junáckého národa v míru, jest účelem nejnovějšího spisu Holečkova. První sešit podává zajímavé, místy velmi rozmarné vypravování o cestě z Prahy do Kotoru. Trpký stesk nezřídka vytryská i ze slov zdánlivě veselých a čtenář může z nich čerpati vedle zábavy i mnohé poučení. Černá Hora v míru vychází v sešitech po 36 kr. nákladem spisovatelovým. Předplatné na 7 sešitů 1 zl. 90 kr. *J.*

Matica Hrvatska r. 1881.

Matice chorvatská vedle „Jihoslovanské akademie" jest v pravdě nevyčerpatelným zdrojem zábavy a poučení. V krátké době získala si na tisíce členů, pronikla svými snahami do všech koutů chorvatských zemí a krajin, vznítila jiskru nadšení a uvědomění v nesčetných srdcích lhostejných, ba odumírajících a dnes, vědoma jsouc povolání svého, vítězně kráčí po nastouplé cestě sblížení všech synů rozptýlené vlasti. Kdo pohledne na její nezištnou vydavatelskou činnosť, nemůže nezvolati srdečného „Zdař Bůh!" z vřelého uznání. I ročník 1881 honosí se krásnými a cennými publikacemi, zejména souborným elegantním vydáním původních básní záhy zemřelého a nenahraditelného Augusta Šenoy. V ročníku dotčeném vyšlo celkem patero knih. První jest „Lučba za svakoga" ili „Popularna kemija" od dra B. Šulka s 33 obrázky. Str. 312 veliké osmerky. Kniha tato psána jest popularně a zajímavě. Autor chopil se práce této vida, jak v domácnostech zejména ženám a rolníkům chorvatským přiházejí se steré nepříležitosti, ba i škody. Spis jeho tudíž bude snad všude vhod; obsahujeť tolik lučby, kolik jest jí potřebí ve všeobecném životě. Není věda chemická jen pro učené lidi, neobejdou se bez ní ani rolníci, ani hospodyně, chtí-li pracovati prospěšně. Spis rozdělen jest na lučbu všeobecnou, hospodářskou a domácí Knihy, která by nutné vědomosti oboru tohoto tak souborně, zřetelně a důkladně podávala, nemáme ani my.

Druhý spis jest „Poviest grčka" od Vikt. Duruya, přel. a doplnil dr. Petr Tomić. Přiložena jest mapka staré Hellady a půlostrova malo asijského. Správní výbor matiční přesvědčiv se o prospěchu, jaký by vzcházel obecenstvu a předem chorvatské mládeži čtoucí staré dějiny hellenské, pojal v obor své působnosti také toto nákladné a rozsáhlé dílo (528 str. veliké osmerky). „Dějiny řecké" mají býti jako úvodem, propravou a pobudkou k pilnému studiu klassiků řeckých. — Básně Homerovy přečkaly již třicet století, viděly pád říší, jichž vznik opěvovaly, nadšením plnily sterá pokolení a ještě dnes každý se jim obdivuje, jak Alexander Veliký, jenž je nosil s sebou na válečných výpravách, když dobýval Asie. Kdo přečetl dramata Sofokleova, ušlechtilé filosofické spisy Platonovy, ohnivé, důrazné a pádné řeči Demosthenovy a j., a nebyl až do hloubi duše uchvácen nesmrtelnou velikostí oněch starých geniů? Matice vydala již ve zvláštní sbírce „Překladů řeckých a římských klassikův" Odysseu (překladem Tomy Maretiće) a slibuje, že bude pokračovati, vydávajíc důležitá a nutná díla nejen řecká, nýbrž i římská. Z římských vyšla Sallustiova „Válka Jugurtská" (přel. Ad. Veber).

Třetí spis jsou „Sabrane pripoviesti" od Janka Jurkovića, svazek II. Podáno je tu šestero povídek, z nichž dvě jsou nové. Jurković jest

osobnosť již dobře známá nejen svými povídkami, nýbrž i dramatickými spisy. Některé z povídek a veseloher jeho byly přeloženy do češtiny, což jest důkazem, že spisovatel obliben jest i za hranicemi své vlasti.

Dále vyšla romantická tragoedie v pateru dějstvích „Cvieta i Miljenko“ od Ferd. Ž. Milera. Děj se odehrává v Dubrovníku koncem XV. století. Drama toto bylo odměněno cenou z nadace Dušana Kotura za r 1880. Záhřebský repertoir jest bohatší opět o dobrou původní truchlohru.

Poslední a nejdůležitější publikací dotčeného ročníku jsou Šenoovy „Izabrane pjesme“ s podobiznou zesnulého oslavence a s úvodem dra Franje Markovića. Šenoa chtěl ještě za svého živobytí vydati dva svazky svých básní. Bohužel sám nedočkal se toho; teprve vděčný národ po půl roce svědomitě vyplnil jeho tužbu. Dnes leží před námi již všechna díla (vyjma nedokončenou „Kletvu“) miláčka národa chorvatského a my můžeme úplně poznati velikosť jeho ducha, mohutnosť tvůrčí síly, šlechetnosť a nadšení jeho slovanského srdce, nezištnosť a sebezapření bezúhonné povahy. Ano Šenoa byl neohroženým vlastencem, jenž i v písních přiváděl k životu hrdinné pověsti dob dávno uplynulých, jenž jako kritik, redaktor a horlivý člen mnoha vzdělavacích společností nic pro sebe nečinil, nýbrž všechno pro svou vlasť. Stejným zrakem sokolím zřel do minulosti jakož do přítomnosti. V dobách minulých viděl boj pro dvě velkolepé ideje, jež ještě i za dnešních dnů pokolením a národem chorvatským zachvívají — ideu osvobození z feudalního jha otrockého, a ideu spojení Chorvatů s bratry Slovinci. Žhoucí koruna tato, pod níž hlasatel myšlének oněch duši svou vydechl, rozplameňuje chorvatské hrudi neustále a napořád hlasové úpějí: „svobodu a sjednocení!“

Poesie Šenoova, jak jinde dotčeno bylo, jest tendenční v nejušlechtilejším slova toho smyslu. Poesie Šenoova jest veskrze vlastenecká vyjma několik milostných, cituplných písní a ještě ani tu ve mnohých nemizí lehký nádech patriotismu. Básně v souborném vydání matičním rozděleny jsou na písně milostné, vlastenecké a na básně epické. Úvodem jest báseň „Budi svoj!“ kterážto slova byla heslem života oslavencova. Buď svým! básník volá k lidu, buď svým city, myšlénkami a činy! Národ může prospívati jen, řídě se takovým heslem. Podáváme aspoň slohu horoucí básně té v původním, snadně srozumitelném textu:

Oj, budi svoj, i čovjek ljudskog zvanja!
Pa diži čelo kao sunce čisto;
jer kukavica tek se rdji klanja,
tvoj jezik, srdce nek su vazda isto.
Za sjajnim zlatom ko za Bogom gledi
tek mićenika robskih podli roj;
ti gledaj, da ť i duša zlata vriedi,
pa budi svoj!

Písně milostné sestaveny jsou, jak chronologicky byly zpívány, od roku 1863—1875. Vroucí láska neustáleného jinocha postupuje k nejušlechtilejší lásce chotě, otce, člověka. Tu a tam vyšlehuje i zdravý humor. Zvláštního pozoru zasluhují básně: „O uskrsu“, „Na poklade“ a „Zimzelen“. První jest překrásná vzpomínka na první polibek básníkovy Slavice, na onen počátek jeho velikého štěstí na den vzkříšení v jarní, probouzející se přírodě. Opakem jest druhá báseň „v masopustě“, v níž se zračí srdce rvoucí žal za mrtvým děckem. Taktéž třetí, „barvínek“, zůstavuje v duši čtoucího hluboký dojem a zároveň lítosť, že básníku nebyl usouzen prozřetelností lepší, volnější život pro jeho poetické práce. „Barvínek“ jest oddíl několika žalostinek. Proč musilo tak býti? Na oblacích, pěje básník, stavěl si mlád a pošetilý zářivý hrad — prázdné sny to byly! Hrad rozplynul se v déšť a nyní s nebe padají slzy: tyto písně jeho. Slunce mu zapadá, hyne kouzelný sen a básníku jest utlumovati všechny víry a bouře plamennou duší zplozené, kruté násilí zlomilo mu křídla a bolestí zachvácen sám kopá hrob, aby v něm pochoval srdce své — aby utlumil písně. Písní však nemůže pohrobiti ani utlumiti, rostou z hrobu jako věčné kvítí. Dříve měkkým listem, nyní srdce jeho jest tvrdou ocelí. Tělo rozpadne se ve prach, ale srdce zůstane celé, a když zora slávy zasvitne, nechť je vloží do jícnu děl, aby rozbilo prapory kletého nepřítele. Ve kruté

*

době této plane mu jenom jediná hvězda — domek jeho se ženou a s dětmi. Když se mu již z úst dere kletba na svět, v němž zločinný člověk právo jeho pošlapal, pohledne na rodinu a nalézá v ní útěchu, mír a Boha.

Vlastenecké básně ve mnohé příčině jsou lepší Vrazových a Preradovićových. Čtenář neví, má-li se napřed obdivovati jich velebným myšlénkám, původnosti, hlubokému citu, nebo uměleckému provedení. Z nich ze všech prosvítá posvátná tendence: „osvětou ku svobodě!“ Mnohé však z nich nejsou jen plodem bujné fantasie, nýbrž i realných studií za tím účelem konaných, jako na př. „Propast Venecije“, „Veliki petak u Pizi“ a „Lanac“, kteréžto povstaly za krátkého — měsíčního pobytu Šenoova v Italii. Na jiné půdě sotva by se byly zrodily v duši básníkově. Z básní vlasteneckých, ba z celé sbírky nejzdařilejší jest „Munja od Gabele“ (Blesk Gabelský), v níž básník opovržlivě zatracuje krátkozrakou diplomacii, kteráž nešťastnou ráji bez ochrany dává vražditi jako dobytek.

Dějiny chorvatské jsou téměř nepřetržitým řetězem utrpení; zlepšil-li se poněkud osud země oné, zbývá jí přece ještě tuhý boj za politická práva, za hmotné i duševní bytí Básník rozhlíží se po dějinách své vlasti a vybírá potomkům skvělé příklady neohrožené ráznosti, statečné vytrvalosti a povinnosti mravní. Takového rázu jsou básně třetího oddílu: „Smrť Petra Svačića“, „Mije Gojslavica“, „Biskup Borković“, „Vinko Hreljanović“, „Junakinja Sofa“, „Prokleta kliet“ a j. Šenoa i tu jest původním a posud nedostiženým. V národních pověstech byl mu sice poněkud vzorem Stanko Vraz, ale za to v poetické povídce neměl nižádných předchůdců, tu Šenoa stvořil sám. „Vybrané básně“ Šenoovy jsou sotva polovicí původních básní jeho, nečítaje v to básnických překladů. Známo budiž také, že Šenoa velmi rád překládal z češtiny a to zejména „Kytici“ Erbenovu. Rozumí se, že smrtí muže tak genialního Chorvatská země byla oloupena o svou největší pýchu, o své nejlepší srdce, a léta, léta snad projdou, než se rána ta zacelí, než zemi někdo zapěje hlasem tak čarovným, nadšeným a hromovým: „Jen vytrvejte v boji za práva dědů, za jazyk matek, jen myťte jedovaté a cizácké býlí z vonných rodných luhů, buďte svými!“ *) *J. Hudec.*

Pokucie. Obraz etnograficzny. Skreślił Oskar Kolberg. Kraków 1882. Tom I. str. IX. a 360.

Znamenitý ethnograf polský, Oskar Kolberg, jeden z nejosvědčenějších badatelů národního života slovanského lidu, vydal v Krakově první díl objemného spisu „Pokucie“, to jest důkladný obraz země huculské. Spisovatel snesl ve svém díle s neobyčejnou péčí vše, co v jakémkoli ohledu přispívá ku poznání národní stránky východního cípu Haliče, a podal nám taký obraz Pokučí, jaký bychom si přáli míti o všech krajích slovanských. Kraj, lid, jazyk, kroj, obývání, hospodářství, průmysl, obyčeje, obřady — to vše zbadal a systematicky s námi sděluje učený Kolberg způsobem tak vhodným a přiměřeným, že spisovateli přísluší srdečný vděk všechněch, kdož přejí si vniknouti do nitra života malého sic a málo dosud známého, ale nesmírně zajímavého lidu huculského. Téměř na 140 stránkách mluví spisovatel o národních obyčejích, v nichž nalézáme množství vděčné látky ku srovnávání našich národních obyčejů s obyčeji huculskými. Časť tato nabývá tím větší ceny, jelikož spisovatel podal v textu též znění nápěvů, zpívaných při rozličných příležitostech.

Zvláštní pozornosti zasluhují obyčeje vypsané pod náslovím: Advent (Pełypivka), Sobotka, Boží narození, Kolidka, Nový rok, Jordan, Velký půst, Velký týden, Velká noc, Zelené svátky, Boží tilo, Ohně svatojanské, Semen, Dmitrův den, Pominky a j. v. Netřeba dokládati, že v obyčejích těchto shledáváme přemnoho podoby s obyčeji českými, jichž smysl se navzájem doplňuje. Neméně zajímavy jsou i v příčině porovnávací popisy národních obřadů, jimž spisovatel věnoval také přes sto stránek; zejména křtinám,

*) Kdo zevrubněji chce seznati úplný ráz Šenoových básní, vezmi si do rukou sbírku onu. Předmluva páně Markovićova, jež i mně částečně vzorem byla, dokonalou poskytne ti propravu, bys charakteru básní cele porozuměl.

pohřbu a svatebním obyčejům. Zajímavo jest, že právě obřady svatební podlehají v jednotlivých okršcích mnohým odchylkám, které ovšem nejvíce se zjevují v národní poesii a v nápěvích, z nichž mnohé ušlechtilou krásou vynikají.

K cenné práci Kolbergově přidány jsou i některá vyobrazení znázorňující kroje, život aneb i obyčeje lidu huculského, čímž nemálo posloužcno jasnějšímu pochopení některých podrobností. Tím vším jest „Pokucie“ dílem vědecky dokonalým, vzácným obohacením ethnografické literatury slovanské a obecné pozornosti hodným.

Dokládáme, že jsme v prvním ročníku našeho Slov. Sborníku (str. 140.) uveřejnili článek „o ethnografické výstavě v Kolomyi“. *J.*

Славянскій ежегодникъ. Альманахъ и сборникъ статей по славяновѣдѣнію, издаваемый кіевскимъ славянскимъ обществомъ подъ редакціею А. В. Стороженка. Выпускъ пятый (str. XXXIII. a 246.). Кіевъ 1882.

Obava, že úmrtím Nikolaje Petroviče Zaděrackého sejde od dalšího vydávání kijevského Ježegodnika, ukázala se býti planou. I letos vyšel nový ročník této popularní knížky, jejíž obsah výhradně věnován jest poznání Slovanstva na Rusi. Redakci nejnovějšího ročníku Slovanského Ježegodniku obstaral znatel jazykův a literatur slovanských, pan A. V. Storoženko v Kijevě.

Porovnáváme-li nejnovější ročník s ročníky vydanými redakcí záhy zesnulého Zaděrackého, znamenáme, že nynější redakce snažila se dáti Ježegodniku rázu ještě prostonárodnějšího, což hleděla docíliti tím, že pojala v obsah roční knížky i překlady belletristických prací jiných národů slovanských.

V čele Sborníku uveřejněn jest velice vhodný a zajímavý článek životopisný samého redaktora „Nikolaj Petrovič Zaděrackij“, z něhož se dovídáme o zásluhách i pracích prvního redaktora Slovanského Ježegodnika. Byl to pracovník neunavný, nezištný a nadšený, a jak ze slov Storoženky rozumíme, bylo mu přese všechny schopnosti a zásluhy zápasiti nejednou bědou životní.

Této úvodní stati následuje „oddíl belletristický“, v němž nalézáme dvě povídky Jiráskovy „Z hor“ překladem A. Stepovičovým a M Miličevičovy „Zimní večery“ překladem A. Storoženkovým. V druhé „vědecké části“ jsou následující články: Učení Ondřeje Towiańského od prof. V. V. Makuševa, Julius Słowacki od H. Jaščuřinského, Dva srbské kláštery od professora P. Kulakovského, „Filosofující básník“ (Jan Neruda) od O. Stepoviče, Bulhaři v Novorosii a Besarabii od P. Zaděrackého a Bibliografické poznámky, v nichž došel pozornosti také první ročník našeho Slovanského Sborníku. Pátý ročník Slov. Ježegodnika jest věnován paměti věhlasného učence ruského a pravého přítele Slovanstva Aleksandra Aleksandroviče Kotlarevského. *J.*

Bośnia i Hercegowina. Treściwe opisanie tych krajów pod względem topograficznym, etnograficznym, statystycznym i historycznym. Przyczynek do ziemioznawstwa pobratymczych nam ludów południowo — zachodniéj Słowiańszczyzny, opracował Ludomir Prószyński. Warszawa 1882. str. 163.

Výtka, jakoby si bratří Poláci nevšímali ostatních Slovanů, pozbyla již úplně platnosti. Poláci všímají si horlivě netoliko nás Čechů, ale i ostatních soukmenovcův, a přiznati se musíme, že i nás v nejednom již předčili. Nemalou o to zásluhu si získal známý a neunavný náš přítel Bronislav Grabowski.

Kniha Prószyńského jest novým tohoto tvrzení dokladem. Spisovatel vrátiv se ze své cesty, kterou konal na jihu slovanském, popsal Bosnu a Hercegovinu na podstavě mnohých pramenův a vlastních zkušeností dosti obšírně a zasloužil se zajisté tím, že seznámil polské čtenářstvo s krajem velmi zajímavým, ale jemu skoro úplně neznámým.

Kniha rozdělena jest na 23 oddílů, v nichž spisovatel popisuje krajinu, ponebí, horstvo, vodstvo, rostlinstvo, kommunikace, politicko-administrativní položení Bosny i Hercegoviny, obyvatelstvo, národní osvětu, hospodářství, kroje, společenské obyčeje, národní právnictví atd. V závěrku nalézáme článek Plebańského „o potřebě sjezdu slovanských knihkupců“. P. Prószyński vyplnil spisem tímto mezeru zajisté citelnou. *J.*

Славянскiе поэты. Москва 1882. str. 64

Ruský spolek pro vydávání a rozšiřování užitečných knih v Moskvě vydal nepatrnou, ale pěknou knížečku, jejíž účel jest seznámiti širší ruské čtenářstvo alespoň s některými plody jinoslovanského básnictví. Na 64 stránkách nejmenšího formátu vytištěno jest 18 básniček téměř ze všech jazyků slovanských správně na jazyk ruský přeložených. Z českých nalézáme tu „Умирающее дитя“ (Vinařického) a Лебедь (Šneidr). Sbírka tato jest určena patrně pro mládež. „Славянскiе поэты“ označeny jsou číslem 308 i seznáváme z toho, že moskevský spolek pro rozšiřování a vydávání knih rozvinul již činnosť velmi značnou.

Die Völker Österreich-Ungarens. Ethnographische und culturhistorische Schilderungen. I. Die Slovenen. Von Josef Šuman, Professor am k. k. akademischen Gymnasium in Wien (str. 183). II. Die Kroaten. Von Josef Staré, Gymnasial-Director in Belovar (str. 153.). Die Polen und Ruthenen. Von Dr. Josef Szujski, Professor an der Universität in Krakau (str. 282). Teschen bei K. Procházka 1882.

Již dávno stýskali jsme si, že se nedostává německému čtenářstvu díla, v němž by národové slovanští, a zejména rakouští, došli spravedlivého a nestranného posouzení. I v německé literatuře vychází co rok sporá hromada knih a statí o slovanských národech, avšak, žel bohu, jen velmi skrovná část z nich jest prosta národní nenávisti, patrného křivdění a lehceválení. S tím větším uspokojením podáváme zprávu o chvalitebném podniku těšínského knihkupce Karla Procházky, který jal se vydávati souborné dílo o národech rakouských „Die Völker Österreich-Ungarens“, o jehož směru již v předběžném prospektu přislíbil, že bude „getragen von dem Geiste der Versöhnung“. Dosud máme pod rukou devět vydaných svazků, z nichž tři věnovány jsou poznání nám bratrských národů slovanských: Slovinců, Chorvatů, Poláků a Rusínů.

Nechtíce a nemohouce o díle tomto celkový úsudek před jeho dokončením vysloviti, obmezujeme se nyní toliko na svazky již vydané.

Vší chvály jest hodno, že obětovný nakladatel p. Procházka svěřil sepsání slovanských částí slovanským spisovatelům; již jména tato jsou rukojmí; že nebude nám podána práce tendenčně nepříznivá, aneb křiklavě nedůkladná. Směr Procházkova podniku jest hlavně ethnografický a historicko-kulturní, bylo tudíž spisovatelům především k těmto stránkám národních dějů pozornosť obraceti. Jelikož pak tyto stránky doposud poměrně nejméně v literatuře pěstovány byly, nalézáme ve spisech Szujského, Starého i Šumana množství zajímavých podrobností, které bychom marně jinde hledali. Jest i na bíle dni, že poznáním kulturního života či rozvoje toho kterého lidu, jeví se čtenáři důstojnosť i právo každé národnosti v náležitém světle. A to zajisté mnoho znamená!

Historický přehled dávné minulosti se zvláštním vzhledem na poměry kulturní, vývoj státnictví, náboženství i duševního života, vývoj národního hospodářství, ruch znovuzrození, současná statistika, vzájemné národní poměry, mravy a obyčeje, pověsti písně a rozvoj literatury — toho všeho obraz podati jest účelem výše znamenaných spisů.

Nejlépe dostáli obtížnému úkolu slovutný spisovatel polský Josef Szujski (část polská a rusínská) a osvědčený prof. Jos. Staré (část chorvatská), kterým se podařilo podati žádoucí obrazy jich vlasti v té míře, jakou připouštěly rozměry jednotlivých částí. Spisovatelé hleděli k věci a nedali se svésti nižádnými ohledy. Méně šťastným byl Šuman v části slovinské; zabíhal dle našeho zdání ve věcech méně důležitých, rozpisoval se o nich s větší důkladností, než bylo třeba, kdežto jiným okolnostem (snad z nedostatku místa neb materialu)*, poměrně méně věnoval pozornosti. Vedle toho vyvolal spis Šumanův dosti ostrou polemiku v Chorvatsku v příčině stanoviska slovinsko-

*) Udává všeho asi 15 pramenů.

chorvatského. Přes to však i dílo Šumanovo není bez významu a zasluhuje z nejednoho ohledu vděčného přijetí.

Jako další svazky Procházkova podniku vyjdou ještě: „Die Süd-Slaven in Dalmatien und im südlichen Ungarn, in Bosnien und in der Herzegovina von Teodor Stefanović, Ritter von Vilovo (býv. red. Srbské Zory, nyní minist. úředník v Bělehradě) a „Die Czecho-Slaven. Von Dr. Jaroslav Vlach (prof. na realném gymnasiu v Kolíně). *J.*

Pan Ig. Szastecki, prof. v Poznaňsku, sepsal obšírnou mluvnici jazyka českého pro Poláky. Mluvnice Szasteckého, jejíž rukopis jest již úplně pro tisk připraven, dá asi 15 tiskových archův a bude k ní také slovníček česko-polský přiložen. Dr. Nehring, známý professor jazyků slovanských při universitě vratislavské, takto se vyjadřuje o svědomité této práci v soukr. dopisu: „Praca jest pilna i staranna. Znajduję, że gramatyka ta jako książka podręczna przeznaczona dla Polaków odpowiada przeznaczeniu...“ Výrok osvědčeného učence, jenž rukopis p. Sz. bedlivě prohlednul, jest nejlepším odporučením i nepochybujeme, že spisovatel brzy najde potřebného nakladatele. Potřeba české mluvnice pro Poláky jest stejně velká, jako nám i jim potřeba polsko-českého slovníku.

Heritesovy menší kresby, z nichž některé uveřejnil již novosadský Javor, vyjdou v překladu srbském také zvláště.

Prof. P. R. Slavejkov cestoval o letošních prázdninách za vědeckým účelem po Čepenské dolině v Dospatském pohoří; sebral prý tam značné množství zajímavých národních písní a odkryl některé veledůležité věci pro jazyk bulharský. Proto neopomineme čtenářstvo naše také příležitostně upozorniti na jeho publikaci.

Překlady českých dramat do polštiny. Historické drama F. A. Šuberta „Probuzenci“ přeloženo jest paní Marií z Krokowskich Grabowskou, chotí professora a spisovatele Bronislava Grabowského v Čenstochově. Paní Grabowská, známá jest i jednotlivými pracemi původními i překladem románů a povídek naší Karoliny Světlé. Přeložila do polštiny také Pflegrův „Telegram“, který s úspěchem byl provozován zejména v Poznani i ve Varšavě. Jiné Šubertovo drama „Petr Vok Rožmberk“ překládá p. Felix Konečný, od něhož jsou již přeložena jednotlivá dramata Jeřábkova a Bozděchova.

K. S Popov, mladý spisovatel ruský, spisuje dílo „o právech českých“.

Pospíšil Karel připravuje do tisku ruský překlad korespondencí některých vynikajících vlastenců českých z doby našeho vzkříšení. Pan Pospíšil žije na Rusi.

Známý slovinský professor a spisovatel věnoval 2000 zl. na nadaci pro studující, ale s tím podotknutím, aby onen žák, jenž užívati bude důchody z této nadace, každoročně z nich sloužiti dal mši sv.: „für das heil und wohl aller Slaven,“ a jí vždy také přítomen byl. — Tak oznamuje „Slov. Nar.“ zamlčuje jméno zakladatele této zvláštní nadace.

Hraběnka Lucie Stadnická přeložila na jazyk polský stať „Polské paní a dívky“, uveřejněnou v loňském ročníku našeho „Slov. Sborníku“.

List královny polské Alžběty.

K ženám, nestydícím se na trůně za řeč lidu svého, náleží Alžběta, královna polská. Byla dcerou krále českého Ferdinanda I. z jeho manželky Anny z rodu Jagellonského. Sňatek mladistvého nástupce trůnu Zikmunda Augusta byl ovšem jen následkem politiky polské, hledající spojení se dvorem Habsburským a přerušen byl již po dvouletém trvání následkem smrti šlechetné Alžběty r. 1585. Ale i za krátkého tohoto manželství nekvetly růže mladé královně, ve které královna-matka Bonna spatřovala při dvoře sokyni a hleděla jednak ji co možná ode dvora odstraniti, jednak znepřáteliti s nezkušeným manželem jejím. Jejím návodem odebral se kralevic brzy po svatbě do Litvy, a mladá královna brzy potom ochuravěla, načež teprve odvezena

jest za manželem svým. Zde podáváme dopis Alžbětin, psaný nejspíše jejímu zpovědníkovi, v němž ho žádá, by jí napsal latinské psaní, poněvadž sama v latině dosti zběhlou nebyla, chtíc jej poslati mladému svému manželu, daleko od ní na Litvě meškajícímu. Autograf nalézá se v rukopise krakovské knihovny č. 1141. a byl nám sdělen laskavě dr. V. Wislockým, my pak jej tuto v přepise podáváme, jakožto dodatek ku psaní Hasiliny z Ratonic (1500), uveřejněnému v Časopise matice moravské, svazek 3.

Vělebné Pane! V. M. proše, aby mně V. M. račil pisati kopej, jako krulu mlodemu mam pisati. Nebo jutro pojedzc posel do něgo. Já bych mu barzo rada pisala sama svego glova(!), ale něumim tak věle po latině, protož V. M. proše, aby V. M. ráčil ještě gdyš abo jutro rano mně poslać, nebo jutro po obědze pojedze. A V. M. vinšuje dobrou noc. Alžběta krolova.

Sdělil *Ferd. Menčík.*

Ze slovanské statistiky.

Polákům v Poznaňsku pod pruskou vládou zle se daří! Polské statky a majetky přecházejí úžasnou mírou v ruce německé — pruské. Zejména v posledních letech jeví se úpadek velmi povážlivý: r. 1878 ztratili Poláci 37.756 jiter půdy, roku minulého 33.142 jiter, léta 1879 a 1880 byla šťastnější. Rok 1882 podá neméně smutnou statistiku. Veřejné polské mínění odsuzuje a staví na pranýř takové osoby, které statky a pozemky polské odstupují do rukou německých. Pracujeme o delším článku týkajícím se neblahých nynějších poměrů Poláků pod vládou pruskou a podáme jej brzy našim čtenářům.

Časopisů vychází v Rusku r. 1882 celkem 608, z těch: 417 ruských (v tom listy úřední, zejména věstníky gub.), 54 polských, 40 německých, 10 francouzských, 11 lotyšských (?), 7 armenských, 4 hebrejské, 4 tatarské a 3 latinské.

Halič jest stipendiemi nejbohatší zemí v mocnářství rakouském. C. k. místodržitelství ve Lvově má pod svou správou 123 a zemský výbor tamtéž 510 stipendií. Kapitál obnáší 2,313.000 zl. r m. V tom nejsou pojata nadání při mnohých dobročinných ústavech. Čísla taková nejlepším jsou svědectvím polské dobročinnosti.

Ruské paní — lékaři. Ruský časopis „Vrač“ podává zajímavá dáta statistická o počtu ženských mediků, které navštěvovaly ženské lékařské kursy v Petrohradě od počátku jich otevření až do konce minulého roku. Celkem bylo 796 ženských (dívčích) mediků; průměrně připadá na rok 99·5. Co do věku bylo nejvíce od 22 do 30 let (72%). V stáří nad 30 let bylo sotva 3%. Největší čásť posluchaček absolvovala ženská gymnasia (417). Co do vyznání bylo 572 pravoslavných, 169 židovek, 38 katoliček a 18 vyznání evangelického.

Počet Bulharů dle posledních úředních zpráv obnáší 1,998.983, tedy skoro dva milliony duší. Sofie, hlavní město Bulharska, má 20.451 obyv. Jiná města: Varna 24.649 obyv., Šumen 22.921 obyv., Vidin 13.602, Trnovo 11.500, Svišťov 11.438 atd. (Статистика на княжеството България. Софиа 1881.)

Ct. pánům spolupracovníkům!

V příčině uveřejnění laskavě nám zaslaných příspěvků prosíme o strpení. Příspěvky dojdou postupně uveřejnění, tak jak poměr obsahu žádá a dovolí.

„Slovanský sborník“ vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) v Jungmannově třídě č. 22. n.: na čtvrt roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, v Jungmannově třídě č. 22. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník II. — 1883 — Číslo 2.

Vídy čili Sudice.

Příspěvek k slovanskému bájesloví.

Sepsal **Karel Jaromír Erben.**

(Pokračování.)

Prostorou vyrozumívá se všecko to, co kolem sebe vidíme, nebe a země, ježto jedním slovem nazýváme svět neb vesmír. Svět, jako všecko, co v něm se nalézá, má také své tři velké doby, totiž počátek, trvání a konec. Slovanské představení o počátku světa bylo po tu dobu neznámé, a z té příčiny slovanské bájesloví v nejhlavnější své části, jako potud ještě ve mnohých jiných, nedostatečné, ano bez základu. Zachovala se však tato dávno pohřešená drahocenná památka v jedné rusínské koledě, jejížto zachránění od záhuby náleží panu Holovackému, pilnému sběrateli písní lidu ruského v Haliči.*) Zní pak takto:

Koli ne bylo z nesčada svîta,
Poduj-že, poduj Hospody
Iz svjatym duchom po zemli.**)
Tohdy ne bylo neba, ny zemli:
Ano lem bylo sinoje more,
A sered morja zelenyj javôr:
Na javorojku tri holuboňki,
Tri holuboňki radoňku radjat,
Radoňku radjat, jak svît snovaty:
Ta spustyme-sja na dno do morja,
Ta dostaneme drîbnoho pîsku;
Drîbnyj pîsočok posîjeme my,
Ta nam sja stane čorna zemlicja,
Ta dostaneme zolotyj kameň:
Zolotyj kameň posîjeme my,
Ta nam sja stane jasne nebojko,
Jasne nebojko, svîtle sonejko,
Svîtle sonejko, jasen misjačik,
Jasen mîsjačik, jasna zîrnycja,
Jasna zîrnycja, drîbny zvîzdojki.

---

*) Sdělena byla nám, i některé jiné písně z té sbírky, dobrotivostí přítele našeho p. K. Vladislava Zapa.

**) Tento přídavek opakuje se po každém řádku.

Stavíce tuto prostolepou báji v čelo tohoto pojednání, třeba jest, abychom ji poněkud pilněji rozebrali. Tři holoubci tedy to byli, kteří uradivše se, stvořili svět, t. zemi, nebe, slunce, měsíc, jitřenku a hvězdy. Podle výkladu J. Kollára (Cestopis, str. 263.—280.) slova holub od lubiti znamenají tři holoubci tolik, co tři milí druhové čili blíženci, tak jako se Moiry a Norny také třemi sestrami nazývají.

Tré holoubků uradilo se o svět. Avšak slovo svět již samo znamená úradu (radoňku), consilium (sr. soud), v kterémžto smyslu také v kralodvorském rukopisu:

Křestěné ni světi neiměchu (*Výbor 45*);

potom u Dalemila:

neb tajně s Vlastú svět jměchu (*Tamtéž 99*);

s tím též dokonale srovnává se v smyslu srbsk. svjet, vyslovuje se také sjet (Wuk. řečn.) a rusk. sovět. Odvozuje se pak slovo svět z předložky *s* a ze zastaralého větiti, t. říci neb praviti, od kteréhožto slova opět přichází rusk. věť, a česk. věc, jako lat. res od reor, *ἐρέω* neb *ἐρῶ*, něm. Sache od sagen. Svět tedy znamená veškerosť toho, co vyrčeno jest, totiž fatum, osud. A takto zjevují se holoubci již co osudné tré.

Jako se v báji starého zákonodárce od řeky Gangesa, i potom v učení mudrců Helenských považuje voda za prvopočátek i za původ veškerého stvoření, nápodobně i v této slovanské báji z hlubiny vody mořské povstává nejprve země, a potom i slunce, měsíc a hvězdy. Pátrajíce po smyslu slova česk. polsk. moře, slov. morě, rusk. jihoslov. more (srovn. lat. mare), potkáváme se nejprve se slovem česk. mořiti, polsk. morzyć, jihoslov. moriti, kteréhož verbum durativum jest jihoslov. morati, jako močiti — mokati, bušiti — buchati, patřiti — pátrati, (po)lí-biti — líbati, vážiti — váhati, ploužiti — plouhati, koliti — (ko-lati) kláti atd. Slovo morati, u jiných Slovanů, kromě jiho-slovanských, již dávno v zapomenutí přišlé, znamená německy müssen, lat. necesse esse; odtud jihoslov. moranje a móra, Nothwendigkeit, necessitas, jako česk. třeba; mora mi iti, me ire oportet, třeba mi jíti. A tuť leží klíč ku porozumění celé té slovanské báji a shoda její s bájemi jiných národův o původu světa nenadále vysvitá z přirozeného smyslu slova moře. Neb moře čili morie nedělí se od slova móra (v české formě můra) ničím, leč toliko způsobem ponětí. Morie jest pojem úhrnkový, móra však jednotlivý, ve předešlém určitý, jako brězie a brieza, smetie a smeta, smítka, nevolie a nevola (nevolí a nevole), závadie a závada, úkorie a úkora atd.

Hlavní však smysl obého toho, morie i móra, zůstává vždy přitom jeden a týž, kterýžto podle předešlého trojí se býti vidí, totiž první smysl tekutosti; a jakož se v této pokládá ona všetvořící, neskončená a neodolatelná síla, pročež vyplývá z toho druhý smysl, totiž nevyhnutelnosti, móranije, *ἀνάγκη*, nauthr; místo sinoje more řekl by Illyr mòr nòre, totiž

nekonečená nutnosť, nutnosť nutností; z tohoto pak opět jakožto následek vychází třetí smysl, totiž záhuby, morenije; neb se poznává, že všecko, co původem nevyhnutelnosti povstalo a žije, opět musí zahynouti; kterýžto však ostře všude vynikající zhoubný účinek opanovav, původní smysl bezmála potlačil. Jakožto pravé zosobení slova moře ve všech jeho smyslech zjevuje se ona známá bájeslovná bytnosť Morana, Morjana, Morena, Moréna i Muréna, totiž α) co bohyně mořská, Morjana, Νηρεύς, Νηρηΐνη, Slovanům ruským povědomá (Šaf. Rus. v Čas. česk. Mus. 1833, str. 272.); dále β) co zosobená nevyhnutelnosť Morana od morati, jako kochana, kochanka od kochati, chovana, chovanka od chovati atd.; konečně γ) Moréna co smrť od moriti, jako milena, milenka od militi. Rozdíl mezi Moránou a Morěnou zaniknul, a poslední smysl i také zde zvítězil.

Věrněji nežli ve slovu mořiti a morati zachoval se první smysl tekutosti ve slovu nořiti a norati, kteréžto jen obyčejnou výměnou písmene *n* za *m* povstalo, jako ve slovích mrav a nrav, srbskochorv. narav, mze a nze (mzeti a nzeti), medvěd a nedvěd, mrak a sanskr. naraka, smědý a snědý, střemcha a střencha, rusk. polsk. kilim, srbsk. čilim a polsk. kilin, česk. čaloun, srbskochorv. kimka a kinčina*) atd. V Čechách mezi lidem užívá se slova mořiti i nořiti, jednoho za druhé, ku př. ani slzičky proto neunořil, místo neumořil; a naopak: unořil mnoho peněz, místo umořil, totiž zmrhal. I ve slovu noře, noře dá se výše vytčený trojí smysl poněkud ukázati; znamená totiž noře α) vodní hlubinu, a protož ponořiti = potopiti, unořiti = uroniti, ku př. v Alex.:

tdy vida (král) je v tey pokoře,
stěšče sobě, slz unoře

(srovn. νᾶρός = tekoucí, νηρός = mokrý); ale slovo nora, jakožto ponětí jednotlivosti, přešlo již u Rusů ve smysl jámy, leč deminutivum toho slova norica původní smysl vlhkosti již opět prozrazuje; β) noře, nora, jakožto původ veškerého tvoření, zjevuje se v illyrsk. narav, narava = příroda, a v sanskr. narah = věčná, vše pronikající i vše působící bytnost, totiž bůh (srovn. lat. noro místo nosco = věděti, znáti; gnarus = v něčem zběhlý, k něčemu způsobný); γ) třetí konečně smysl záhuby slova noře spatřuje se v již uvedeném příkladu: unořiti peněz, a též v starých:

— toho mnoho let ždali,
by tvořec v děvici vstúpil
a všechny z noře vykúpil *St. Skl.*

kdežby také dobře státi mohlo moře, t. j. od smrti. V tomto třetím smyslu také přichází slovo české únor místo úmor přírody. A jako moře zosobuje se v Moraně, tak i slovo noře nalézá své pravé zosobení v bájeslovní bytnosti v Eddě, jakožto Norna, kteréžto slovo tím samým způsobem utvořeno jest, jako české morna = vězení, žalář od mořiti neb morati. A takto Norny,

*) Viz Výbor; p. Šafaříkovo pojednání v Čas. č. Mus. 1847, str. 51.

nemajíce v říši germanské nikde pevné půdy,*) nalézají svou pravou přirozenou vlasť u Slovanů, zanechavše svým hostitelům toliko své krvavé sestry Walkyrji, jichžto povaha s celou germanskou mythologií, od stvoření světa z těla zabitého Ymera, až právě do časů historických, kdežto germanské kněžky zajatým krky podřezovaly, krev do velikého kotle chytajíce a z ní věštíce, jiné pak jim vnitřnosti vytrhovaly, prorokujíce z nich vítězství,**) lépe se srovnává, nežli mírná povaha Norn. V jakém pak poměru nahoře jmenovaná mořská panna Morgan a Morghe la fee s naší Morjanou a s Nornami stojí, z předešlého již samo vysvítá.

Již nahoře podotknuto jest, že svět jinak také stčesk. slove vesmír, kteréžto slovo, právě tak jako řecké κόσμος, jistý pořádek, rozdělení neb ustavení všech věcí vyznamenává, jako by řekl všeměra, ukazujíc ke slovu měřiti, μερεῖν; kteréžto vede zase k μοῖρα, srb.-chorv. mora, od morati, prvnímu původu všeho bytí. A přiložíme-li ke slovu mír smysl slova mor, jichžto blízké příbuzenství zapříti se nedá, uváží-li se, že řecké μερίς, μέρος, podíl, účasť, dolja, a μορίς, μόρος, smrť, oboje od μερεῖν, měřiti, μείρομαι, podělen býti (perf. μέμορα neb ἔμμορα) přicházejí, a že česk. Jaromír rovné jest ran. Jaromer (1209.) a Jaromar (1246.); česk. Kazimír = polsk. Kazimierz = pom. Kazimar (1215.); česk. Vladimír = dansk. Waldemar atd., tedy povstane slovo vesmar čili všehomor, kterýžto význam ještě kratší cestou k témuž původu mora, ἀναγκη, přivádí. A tak obadva významy, svět i vesmír, jakožto následkové jedné nevyhnutelnosti podávají sobě ruce.

Osudná trojice siného moře prosvítá také v oné české prostonárodní pověsti, kdežto se praví, že Vodník měl tři dcery, jichžto nejmladší zamilovala sobě mládence, kterýž byl upadl v moc Vodníkovu, a provodivši jej z mokré říše na tento svět, pojala jej sobě za manžela. Na místo nejmladší Vodníkovy dcery třeba si jen pomysliti třetí Nornu čili Moranu, a smysl celé té krásné allegorie leží na jevě.

I ti tři holoubci nalézají v jedné prostonárodní srbské písni (Vuk. I., 162.) své rodné bratry ve třech sivých sokolích. Dva z nich totiž padli na Stojkův dvůr, a tu vyšedši paní Stojkovice takto k nim hovoří:

„Tako v' boga, dva siva sokola!
Il' ste bratja, ili bratučedi?“
Govore joj dva siva sokola:
„Ni smo bratja, niti bratučedi,
No dva druga iz zelena luga;
Imali smo i tretjega druga:

*) V dodatcích ke své Mythologii na str. 1215 praví Grimm, nerad opouštěje tuto půvabnou trojici: Liesse sich norn auf niosan (sternutare) ziehen, dessen part. ahd. noran, mhd. norn lautete, wegen der weissagenden Kraft des niesens? doch scheint in diesem verbum die besondere bedeutung älter als die allgemeine, und schon die alte form hniosa widerstrebt.

**) Strabo 7, 2.

Ludo, mlado, na dalek' zalete,
Čak zalete preko mora čarnog;
Tam' ga kažu i oženio se,
Uzeo je ljubu ognjevitu:
Kada chodi, kako vetar veje,
kad govori, kako sabljom seče."

Považíme-li, že třetí bytnosť v osudné trojici smrť samu vyznamenává, podle předešlého nebude divné, proč třetí sokol uchyluje se právě k černému moři. A tu snad také má svůj hlubší, mythologický význam ono polské příslovi, kteréžto praví:

„jeszcze śmierć za morzem" *(Sk. Kaz. 512)*,

totiž za nevyhnutelností.

Něco zvláštního však již vyznamenává ohnivá žena sokolova. Jsouc manželka smrti, z též temné, významné vlasti černého moře, podle svých vlastností ničím jiným nezjevuje se býti, nežli zimou čili mrazem, kterýž

„když chodí, jako vítr věje,
a když hovoří, jako šavlí seče."

Toto blízké pokrevenství mrazu a smrti nikde tak jasně vysloveno není, jako v jednom maloruském zaříkadle*):

Smerty, Smerty! jdy na lîsy,
Jdy na bezvîst, jdy za more;
I ty Moroze velikij a lysyj,
Ne prichodj do nas iz svojej komory!
Smert z Morozom tancjuvala,
Tancjuvala i spîvala,
I za more des' pohnala.

Ejhle tuť opět smrť i zima stěhují se za moře, a poněvadž Malorusům černé toliko moře na blízku jest a známé, pročež i toto rozuměti se musí.

Obracujíce se nyní k zimě, ženě smrti, nalézáme před sebou novou říši nevyhnutelnosti otevřenou, tu, do kteréž tajemný jesen Ygydrasill svým druhým kořenem dosahuje. A jakož zima svým jistým a neodvratným se navracováním ono rozdělení věku působí, ježto nazýváme čas, protož nám také k druhé částce úlohy naší pokročiti náleží, totiž ukázati, kterak se působení osudné trojice zjevuje v času. Díl tento jest nesnadnější nežli první, poněvadž žádného takového výslovného svědectví, jako nahoře o stvoření prostory světa, před rukama nemáme; ale již podle základu, kterýž, jak se ukáže, zde i tam jeden a týž jest, můžeme se nadíti, že i v této části ta samá trojice jednati musí, kteréžto naše domnění v jednotlivých dobách i skutečné jistoty nabývá.

Odkudžby slovo zima přicházelo, netroufajíce sobě rozhodnouti, jiným povolanějším zanecháváme, a jen dovolíce sobě

*) Z též sbírky p. Holovackého. P. H. klade sice tuto píseň mezi sobotecní, kdež ji nalezl; ale netoliko veliký její rozdíl od ostatních toho druhu, nébrž i celý její způsob a shoda s jinými zaříkacími zpěvy, mohou-li se tak nazvati, vykazují jí místo mezi těmito.

srovnání slova toho s něm. See, jezero, moře, a řeck. ζάω, ζήσομαι, žíti, sílu života v sobě míti; ale že slovo to záhubný a spolu i života dárný smysl, jako ono siné moře, v sobě zavírati musí, dokazuje druhá jeho podoba, totiž mráz, polsk. mróz, rusk. moroz (sr. μόρος), kterýžto se hláse k mořiti, svůj význam již ve předešlém nalézá, ano i v bájeslovné míře za bratra Morany zřejmě se přiznává.

Vláda Moranina nad zimní částí léta vyniká, právě podle přirozené její povahy, jeviti se v trojici, hlavně ve třech dobách, totiž na počátku, u prostřed a na konci zimy. Když v Čechách po svatém Václavě vyjasní se nebe, a milé slunko ještě naposled ohřeje několik dní podzimních po sobě, říká se, že to babí léto. Tu stojí Morana na prahu své studené říše, v postavě staré, vyzáblé, k hrobu se chýlící ženy, ohřívá se na ohni, zimou jektajíc, a třesoucím hlasem naříkajíc: „Zima mi, panáčku, zima!“ Takto se v českých prostonárodních pověstech popisuje, kdežto pravým jménem slove Jedibaba. Takovou pověsť uvádí také Kollár ze Slovenska (Zpěv. I., 12.), kteroužto pro její zvláštní významnosť u výtahu zde klademe.

Jeden lovec jde do pekla. Nevěda cesty, dlouho bloudí, až konečně přijde do lesa; a jsa hladov i utrmácen, rozdělá oheň, vyndá z kapsy chléb a slaninu, nastrčí ji na hůl jako na rožeň a peče. Tu najednou začne něco nad ním na stromě zimou jektati a mluviti: „Jaj, zima mi je! jaj, zima mi je!“ Lovec pohledne nahoru, a vida tam ženu, pozve ji, aby se šla na ohni ohřat, a žena tak učiní. Ale vůně slaniny udělala jí také laskominy. I vezme hůlku, jde k jezeru a nastrčí na ni žábu; potom se vrátí, sedne k ohni a peče ji jako on, přitom tato slova říkajíc:

„Mně se peče pečeňa,
A tebe se žaba;
Ty chčeš iti do pekla:
„Já som Ježibaba.“

Potom ukázala mu cestu do pekla skrz jednu jeskyni, a poradila mu, aby se dobře na cestu opatřil masem, neb že jej do pekla a potom zase zpátky ponese drak, a kdykoli drak otevře tlamu, musí jemu do ni vhoditi kus masa; jinak žeby drak jeho samého sežral. Lovec podle rady její učinil; a když peklo již uviděl, jel zase na draku zpátky na zem. Zatím mu na cestě maso došlo; a když již u samé země byly, tu otevřel drak tlamu ještě jednou. Lovec nevida jiné pomoci, uřízne sobě kus nohy a hodí mu do tlamy. Tak se zase šťastně zpátky dostal, ale jsa mrzákem. — Místo pekla třeba sobě pomysliti říši zimy, tuto vlasť ledu a temnoty, jak praví Edda, kdežto had velikán užírá spodem kořene stromu života, ostatní pak již samo sebou se vysvětluje.

Ruské pověsti národní znají vyzáblou Jagu-Babu, představujíc ji jakožto jezdící v železném moždíři čili stoupě, kterouž pohání a spravuje paličkou, stopu za sebou smetákem zase umetajíc:

Baba-Jaga,
Kostjanaja noga,
V stupe jede,
Pestom poganjajet,
Sled pomelom zametajet.
(*Čelak.* III, 226 podle Kaisarova.)

Tak totiž zima cesty zamítá sněhem a neznalé činí.

Ze srbského vyobrazení připomínáme onu ohnivou ženu třetího sokola od černého moře, o níž nahoře praveno.

Příjmí Jedí-, Jedzi-, Jenzi- a Ježí-baba to samé vyznamenává, co jedovatá; Baba Jaga připomíná rusk. a srbsk. jug, stčesk. juh, nyní jih, polední palčivý vítr, neb tak i mráz pálí a hubí; odtudž srbsk. ohnivá žena.

U prostřed zimy, kdežto Morana s celou svou krutostí vládne, především obracuje na sebe pozornosť české jméno druhého měsíce, totiž Únor, jemužto podle předešlého vyložení (nořiti = mořiti) vyrovnává se slovo úmor, umoření čili smrť. Týž měsíc u Polanů slove Luty, lítý, zlý, kteroužto vlastností vyznamenává se ona Ljutice, Eumenis, jižto připomíná Wacerad (96); avšak i množný jeho počet Ljutice, Eumenides, furiae, deae infernales (125, 427) hned níže se vysvětlí následujícím českým obyčejem i pověrou. U prostřed zimy, když nejkratší den a nejdelší noc, drží se svátek přástev, nazvaný dlouhá noc. Která z děvčat na předešlých přástvách nejvíce napředla, stane se královnou dlouhé noci, a zůstane jí po celý budoucí rok. Tu chodí té noci dům od domu Loucka, osoba příšerně ustrojená, v levé ruce majíc kužel koudelí nadítý, a v pravé nesouc dlouhou metlu, táže se každé hospodyně, kuželem potřásajíc: „Shloucely-li vaše dcery neb děvky koudele?“ Odpoví-li hospodyně, že neshloucely, mrská nedbalá děvčata metlou; pilné však odměňuje šátkem, zástěrkou a t. p., což jí ovšem hospodyně buď již prve k darování dodala, anebo potom později s nádavkem nahradí.*) Slovo Loucka = Loutka jest deminutivum slova Lutá jinak Lutice, ve svém úřadu s kuželem v ruce vyrovnává se německé Holdě (Holla, srovn. Hölle, peklo.**) Touto starou domácí bytností Luckou čili Luticí vysvětluje se dosavadní jinak nepochopitelná přichylnosť lidu našeho k sv. Lucii, kterážto v příslovi, že

svatá Lucie
noci upije,

v ústech každého člověka žije, o níž ale ostatně žádný nic více neví, nežli o pohanské Lutici.

---

*) Srovn. Čas. česk. Mus. 1834 str. 187.

**) Holla wird als spinnende frau dargestellt, der flachsbau ist ihr angelegen; fleissigen dirnen schenkt sie spindeln und spinnt ihnen nachts die spule voll; faulen spinnerinnen zündet sie den rocken an oder besudelt ihn. Wenn sie weihnachten im land einzieht, werden alle spinnrocken reichlich angelegt und für sie stehen gelassen; fastnachts aber, wenn sie heimkehrt, muss alles abgesponnen sein, die rocken stehen dann vor ihr versteckt. Grimm 247. Zde toliko v času rozdíl, do kteréhož má býti dopřadeno.

Táž Lutice = Lucie měla, podle jednoho českého zaříkadla na škrkavky, tři dcery, kteréžto se též obíraly přádlem. Toto zaříkadlo zní takto:

„Svatá Lucie tři dcery měla:
První přídla, druhá vila,
Třetí přízi přetrhovala:

Dejž bože! aby se w této osobě N. N ty křiwé škrkawky přetrhaly a pominuly jako pominul křiwey rychtář, křiwey konšel, křiwá k..... kuchařka.“

Jiné české zaříkadlo na škrkavky též o přadlenách jednající uchyluje se od předešlého v tom, že místo svaté Lucie jmenuje pannu Marii, kterýmžto jménem podle příbuznosti slova se u nás obyčejně stará Morana zakrývá, jakož i německá Holda a Berhta bez příbuznosti jména též činí*); a dále v tom, že ty tři dcery za sestry panny Marie vydává:

„Byla panna Maria premocná,
Měla přemocné tři sestřičky:
Jedna předla, druhá vila,
Třetí na škrkavky žehnala;

žehnala srdečním, jaterním, plícním, krewním, střewním osobě N. N., aby masa nejedly, krwe nepily a této osobě pokoj daly“ atd.

Vyjímajíc obměnu tří sester za dcery, nepochybně podle evangelických tří Marií přijatou, a dále zažehnávací úřad té třetí místo důležitého přetrhování niti, ostatně druhé to zaříkadlo ještě v celku zachovalejší jest i významnější pro dvojí přídavek slova přemocný, kterýž někdejší velikou vážnosť té trojice a jejího původu dokazuje. S tímto druhým zaříkadlem příbuzné jest opět jedno ruské na bolení zubů, kdežto se též o třech sestrách mluví; ale místo přemocné panny Marie zastupuje zde podle evangelium onen mrtvý a zase vzkříšený Lazar: také se již o přádle žádná zmínka nečiní:

„Martha, Marija i Pelagěja, tri sestry Lazarevy, podite k svojemu bratu Lazarju, sprosite u svojego brata Lazarja: Ne boljat li u tebja zuby? ne lomjat li u tebja kosti? Nět, sestricy! ne boljat u menja zuby, ne lomjat u menja kosti. Zagovarivaju ja raba

*) Grimm, str. 388, Holda und Berhta sind nicht selten in Maria übergangen, ich darf auch in den drei Marien eines schweizerischen Kinderreims die heidnischen nornen oder idisi erkennen:

rite, rite rösli,
ze Bade stot e schlössli,
ze Bade stot e güldi hus,
es lüeged drei Mareie drus.
die ein spinnt side,
die ander schnätzelt chride,
die dritt schnitt haber strau
bhüet mer gott mis chindli au!

Das Kinderlied im wunderhorn s. 70, 71 hat drei spinnende tocken. S tímto slovem tocken srovnáváme Waceradovo lútka, puppa, tocha (467), a svrchu vyložené slovo ljutá i tři přadleny Ljutice.

takogo-to, čtoby u nego ne boleli kosti, ne lomili zuby, po sej čas, po sej deň, po vsju žiznj" atd.

A tuť jsou Waceradovy tři Eumenides čili furiae, Ljutice, a co nadto důležitější, tu leží na bíledni shoda staré naší báje s řeckými Moirami a poněkud i s Nornami v Eddě, kterážto srovnalosť ještě výše vzroste, uváží-li se, že matka Ljutice od Morany-Zimy ničím se neliší, než toliko jménem, kteréžto jméno když nápodobně i třem jejím dcerám přiložíme, tu mezi Moranami, Moirami a Nornami i tento rozdíl zmizí.

A poněvadž ve trojici spočívá smysl minulosti, přítomnosti a budoucnosti, počátku, prostředku a skončení, z té příčiny, k Zimě se obrátíc, poznáváme v první dceři Ljutici také Moranu-Jedibabu, v druhé Moranu-Ljutici matku a v poslední zhoubné dceři Moranu-Smrť, jižto na smrtelnou neděli vynášejí ze vsi, o čemž níže. Ale v tom také leží veliká ta mezera mezi trojicí Ljutic, mezi Moirami i Nornami; neb Ljutice, jsouce zosobení zimy, ustanovují toliko jeden rok; ale Moiry a Norny, žádným nejsouce obmezeny časem, řídí bez konce veškerý věk. A tak nyní u prostřed zimy v lůně smutné říše své. podobné onomu sinému moři, z něhož vynešen Svět, snove v temnotě Morana-Ljutice všecko dobré i všecko zlé na celý budoucí rok, a nikdo neví, co z toho se mu dostane za podíl. V té traplivé nejistotě obrátila se dychtivosť lidská s celou svou ostrou pozorností k osudné této době, všech úkazů přírody se uchopujíc, a jich za znamení pokládajíc, i sama nových znamení sobě utvořujíc, aby v tu osnovu nahlédnouti a podle ní své kroky zříditi mohla. A zajisté není žádné doby v roce, v kterouž by se všecky pověry k vypátrání budoucnosti čelící tak hustě byly shrnuly, jako právě tento čas hluboké zimy, jmenovitě pak doba dvanáctidenní, od štědrého večera počínajíc až do dne svatých tří králů, a v této době hlavně zase tři dni. totiž první, prostřední nového léta a poslední vynikají. Od této dvanáctidenní doby jest sice měsíc Únor, v kterémžto jsme osudnou trojici vystopovali, něco vzdálený; avšak nevíme, zdali oboje před časy v bližším nebylo spojení, neb slovo únor poprvé teprv ve XII. století nalézáme, a nevíme, zdali později nějakými zběhlými se událostmi neb okolnostmi rozdělení se nestalo; což tím veliké podobnosti k pravdě nabývá, uvážíme-li, že jedna a táž jména u rozličných národů slovanských nyní rozličným přiložena se nalézají měsícům. Tak na příklad měsíc Aprilis česky slove Duben, polsky ale Kwiecen a srbsko-chorv. Travanj, kterýmiž oběma posledními jmény Čechové měsíc Máj poznamenávají; Junius česky Červen, polsky Czerwiec, illirsky Lipanj, a Julius česky Červenec, polsky Lipiec, srbsko-chorvatsky Serpanj; a opět Augustus česky Srpen, polsky Sierpien, srbsko-chorvatsky Kolowoc atd. a přece musila někdy shoda týchž jmen i měsíců bývati! — Mezi znameními dotčených dvanácti dnův jsou nejdůležitější ta, ku kterýmž se tak nazvané hospodářské praktiky připojují, jak pro jich dalekou rozšířenosť. tak i pro skutečnou historickou půdu; na příklad: Praktika z dvanácti dnův na dva-

nácte měsicův; praktika těch dvanácte nocí, bude-li která větrná, co každá znamená atd. „Sedláci znamenají časy budúcích měsicůw takto: počnúc ode dne narození Kristowa, zření mají na 12 dní pořád zběhlých až do dne tří králuow: jakéž koli jednoho každého dne powětří jest, takowé toho měsíce býwá témuž dni přičteného“ atd.*)

Z velikého množství jiných smyšlených znamení a pověr, ježto se toho času v ty tři poznamenané osudné dni zvláště provozují, jen některé zde na ukázku přinášíme.

Na štědrý večer nemá nikdy lichý čili nerovný počet večeřících u stolu seděti, jinak že jeden z nich do roka zemře. Po večeři jdou děvčata potmě z hromady do náručí nabrat polínek, potom je počítajíce a prohlížejíce: jestliže nabraly sudou, dostanou za muže mládence, pakli lichou, dostanou vdovce; jsou-li polínka pěkná, rovná, budou míti hezkého muže, pak-li ale křivá, nepodařená, bude také takový jejich muž. O půl noci chodí panny, nemajíce ještě žádného milého, do zahrady plotem třást, říkajíce přitom tato slova:

Třesu, třesu plotem,
Kde můj milý bytem:
Ozvi se mi, ozvi pes,
Kde můj milý večer dnes.

Na které straně pes nejprve zaštěká, od té její souzený přijde. Ale neradí se pannám, aby užívaly tohoto prostředku, neb jedna si také tak vyšla, a když řekla:

Třesu, třesu plotem —

tu jí nato něco odpovědělo:

„A já tvým životem!“

a do roka byla panna na prkně.

Na nové léto: kdo toho dne co dělá, to dělá potom celý rok. Kdo má toho dne peníze, toho se budou celý rok držeti.

O třech králích vyhazují ti, kteří rádi do loterie sázejí, ze svěcené vody tříkrálovým grošem čísla. Naleje se do široké mísy tříkrálové vody, vezme se groš a hodí se plochou se strany na vodu. Při kterém čísle, od jedné do devadesáti počítajíc, groš se nepotopí, a vyskočí, to číslo v loterii vyjde. Kdyby ale hned na první vsadění nevyšlo, nesmí to člověka odraditi, musí vsaditi ještě jednou; a kdyby zase nic nevyhrálo, tedy ještě jednou, nebo do třetice je všeho dobrého. — Má-li děvče naději u více známých hochů, a rádo by vědělo, za kterého z nich se přece dostane, napíše tříkrálovou křídou na dvéře vždy první písmeno křestného jména každého svého milého a to tolikráte, pokud dostatečně široký a vysoký díl dveří jimi hustě popsán není. Potom odstoupí tři kroky nazpátek, zamhouří oči, natáhne pravou ruku, a blíží se zase ke dveřím: kterého písmena prst její takto se

*) Z rukopisu XVI. století od nebožtíka p. Bočka propůjčeného.

dotkne, ten milý jest jí souzený. Ale musí se to dokázat do třetice. — Od štědrého večera schovávají sobě děvčata ořechové skořápky od večeře k pouštění sviček na tři krále. Nalejí na širokou mísu tříkrálové vody, poznamenají sobě skořápky rozličnými událostmi života, každou po jedné, na příklad manželstvím, svobodou, klášterem, smrtí a t. p., postaví do každé skořápky malou tříkrálovou svíčičku, rozsvítí ji, a konečně také pustí svou vlastní skořápku s hořící svíčkou mezi ně. Potom zamíchá vodou a dává pozor, u které znamenané skořápky její svíčka dohoří, neb toho jest se jí naditi neb obávati.

Pověry a zvyky jiných Slovanů, v týž čas neméně hojně připadající, srovnávají se všecky, co se jich smyslu dotýče, s našimi českými; a bylo by zbytečné přitom se déle zdržovati.*)

(Dokončení.)

Pińsk a Polesí pińské.

Vzpomínky. Napsal a illustroval J. I. Kraszewski.

(Pokračování.)

Část města naproti našemu vjezdu zove se Karolinem; tento supplement Pińska jest blativý jako Pińsk sám. Karolin je památný jen tím, že dal jméno židovské sektě, jež jinak slove Chasidim čili Kitajci a Karolinci. Nevíme, jsou-li vyznavači její ještě v Pińsku. Chasidim mají za to, že každý žid má dvé duší: jednu v levé komůrce srdce, druhou v mozku, a obě že spolu ustavičně bojují. Tato náuka o mnohosti duší není ani jim vlastní aniž nová; v nejstarších dobách a ve středověku opakovala se několikráte. Při modlitbě Karolinci mocně se pohybovali, a nemohli-li se radovati, aspoň tak se tvářili. Rabíni nosili bílý oděv a hloubali v tajemných kombinacích kabaly. Pochybuji velmi, že stává podnes Karolinců̊v, ježto vůbec sekty a rozdíly mezi nimi ustaly. Toť jisto, že ještě v XVIII. století Karolinci a židé vyznání povšechného ve Vilně tvořili dvé škol, dvé protivných táborův a měli dvé jatek; nyní již o tom není ani slechu. Třeba nám dostati se ku břehu a viděti ten nejdůležitější organ žití městského, snad jediný v zemi naší. Tu přistávají lodi se solí, a odplývají s kořalkou, obilím, uhlím, obruči, smolou a dehtem.

Pohled na břeh velmi připomíná jednu z těch známých krajin chmurného Holandska, v nichžto za neforemnými domy na rovině vyčnívají stežně lodí nad komíny budov, na břehu leží rozbité čluny, strmí oschlé a porouchané lodi s holými boky, opřené již o suchou zemi, množství člunů různého druhu, kocábek, sudů, provazů. Ale nezapomeneme, že jsme doma, ježto tu

*) Komu na tom záleží, ať čte Sacharovy „Russkije svjatki“, Wójcického a Pauliho národní písně lidu polského a ruského v Haliči, Vukův „Srpski rječnik“ a jiné sbírky.

máme velmi charakteristické Piňčuky v šedých pláštích a černých pasech, s koženými torbami, u nich zvláštními, na plecech, s křesadlem v ruce, s dýmkou v zubech, s dlouhým a tlustým koltounem; *) opírají se o vesla, vynášejí zboží ze člunů. To již nejsou Holanďané; leč kdyby tu pro ně byl nějaký Ostade aneb nějaký van Goyen, jak pěkně by vyhlíželi na obrázku!

Židé čekají u břehu na vystupující hosti a obijaniky**) pokryté přístřeším (jinde jako by někdo přijel v kočáře) aneb zcela nepokryté; židovky zvou do blízkých hospod, přístavní dohazovači poptávají se po výrobcích.

Půdou obrazu toho je bláto a voda, dále písek a nebe chmurné jako by holandské; vzduch je těžký, prosáklý solí jako nad mořem, skoro slaný.

Přál bych některému našemu malíři, jenž se cítí k tomu schopen, aby místo kopie bezvýznamné flámské hospůdky vymaloval pěkný obraz břehu v Piňsku. Mohl by si vybrati jarní chvíli, kdy ledy se rozpukly, kry již přešly, obchod ožil; kdy se zástup sešel v zátoce a vory i bárky plynou, vítány a žehnány jsouce majetníky; kdy celé špinavé, zablácené, originalní obyvatelstvo Piňska stojí u vody a žije nadějí zisku, ruchem průmyslu a obchodu. Kolik episod mohlo by býti sestaveno v tom obraze plném rozmanitosti! Tam židé, tu vesničané, jinde páni; v popředí otevřená špinavá a malebná krčma, z níž vyšel opilec a směje se s druhými, ač již nevidí ničeho jako druzi; dále kovář s černou zástěrou, s kleštěmi v ruce, také opilý a naivně zevlující; děti, židovští kluci, hubení psi pouliční, kořistící ze všeobecné zábavy; vozivoda žid se svou vyzáblou herkou, a bohatý Israelita, rozumí se pan Rabinowicz, jenž v sobolím kožiše, v černém svrchníku, v rukavičkách, s hůlčičkou hrdě, s vysoka pohlíží na všecky a na všecko, cítě se králem Piňska z milosti pytlíku rublův a hlavy, kteráž jimi vládne

Postavili bychom ten obraz na roveň s výročním trhem v polském městečku od Orlovského.

Není-li pravda, že obraz, jejž jsme vysnili stojíce na břehu, mohl by býti velmi zajímavý, kdyby malíři se podařilo na tom množství tvářiček učiniti rozmanitým výraz, bohužel! jediný v přírodě! Neboť co jiného vyčteš ze tváří, nežli nesmírnou žádosť zisku, naději výdělku, nežli chtivosť a lakomství? Od starého žebráka, jemužto kdysi rozbila se jediná bárka spolu s nadějemi a štěstím, od žebráka, jemužto zůstala dnes hůl, torba, žal, vzpominka a nejistá lidská útrpnosť, až do židovského kloučka, jenž čeká na chvíli, kdy z pod dozorčí zaťaté pěsti vyjde do světa a počne handlovati, — všecko to oddychá ziskem, penězi, solí, kořalkou, kožemi, žitem, smolou a nadějí výhodného prodeje. — Ale jak velké pole má pozorovatel ve způsobě, jakým jeden výraz mění se na rozličných tvářích! Ten je zadumán, onen se již těší,

*) Koltoun = splštění vlasů, podobné copu.
**) Čluny, jež budou později popsány.

jiný zasmušile hledí v budoucnosť, lekaje se jí v předtuše, tam ten oživen je ku smíchu a šílenosti, onen chladně mlčí. Není-li i ten žebrák, jenž opíraje se o hůl, jako by se posmíval lidským nadějím, a s politováním pohlíží na osoby šťastné, dobrou postavou na prvý návrh obrazu vedle Rabinowicze?

Chtěje všecko spatřiti, vešel jsem i do krámu pana Nisiela, jenž měl zde pověsť vileňského Fiorentiniho, Šafnagla berdyczovského aneb Štieflův oděsských. Uzřel jsem tu množství drobotin, zvláště německých a velmi zajímavých. Nisiel velmi se těšil ze svého obchodu; nepochybuji, že od času, kdy jsem jej viděl posledně, pokročil i obchod i obchodník.

Podle dávného obyčeje mnozí obyvatelé polešti mají tu domy, ano nejeden z nich i kamenný, dosti pěkný, na Pińsk snad příliš ozdobný. Zdá se, že jako švihák ve vsi stydí se za svou praetensionalní architekturu vedle jiných domkův, jež stojí bez okolkův jako skřínky na policích. Kromě toho jsou tu domy knížat Lubeckých a m. j.

Ale skoro bych byl zapomněl na největší v Pińsku zvláštnosť, kterou žertovní obyvatelé zajisté připomenou každému nově příchozímu, jako v Paříži vypravějí Angličanům o vchodu do luxorské jehly. Ta zvláštnosť, starožitnosť, zajímavá věc — toť

palladium Pińska, ta vzácnosť je vzácnější nade všecky, jež kde jinde lze viděti, nad psa Munita, nad Albiny, nad medvědy berneňské, nad nakloněnou věž pisskou, nad londýnské „dokky“, nad pařížské „magasiny“, nad cokoli vůbec chcete, je to tvor zde dosti obyčejný, ale originalní a Pińštině vlastní, had nehad, ryba neryba, něco z obou mající wiun, obyvatel bařin a struh nadprypeťských, král a prapraděd všech wiunů, sahající v časy, kdy tu ještě dvě moře se líbala; — wiun přivázaný na řetěz kdesi u jakéhosi mostu....

Jestliže v prostotě ducha uvěříš v ten mythus a symbol, o němžto žertovný Pińčuk ti bude vypráwěti s největší vážností: s jakou radostí potom (naučiv se té mystifikaci od pradědů) bude s tebou po celém městě se brouzdati, choditi, toulati se, jako by neustále hledal toho slavného wiuna, až konečně utýrav tě řekne ve smíchu: Prima aprilis!

Skoro každého, kdo byl v Pińsku, zkoušeno, nechá-li se takto zavésti wiunem; je to starodávný velký obřad v té krajině wiunů, snad tajemná pozůstalosť pohanské pocty, vzdávané tvoru užitečnému. Kolik prostoduchých a zvědavých bylo takto asi lapeno pro velkou radosť a štěstí Pińčuků!

Wiun (piskoř, ophidia) žije v četném počtu v bařinách a ve struhách Pińštiny a Polesí; podoben je hadu, a kdo by neznal jeho charakteru, mohl by ho pokládati za velmi ukrutného, tak hrozný jest zevnějšek jeho. A přece Pińčuci ho jedí syrového, vařeného i uzeného. Rzączyński se zmiňuje a očití svědci potvrzují, že vysušeného wiuna užívá se někde k osvětlení příbytků. Mimochodem tu podotkneme, že v některých místech bezlesé Ukrajiny a Volyně rolníci k témuž účelu užívají sušených stonků divizny, jež moří, suší jako konopě, odírají hrubší kůru a zbytek rozsvěcují jako svíce. Okolo Pińska je prý také sídlo želv; Bojanus je tu zajisté studoval.

Zdejší rolníci, upřímně řečeno, nemají velké reputace jako rozumní lidé. Pińsk je poněkud polskou Boeotií; důkazem toho jest, že ti ubozí zvykli jako Číňané pokládati svou krajinku skoro za střed a ohnisko světa. Přes půl roku majíce spojení se světem stížené povodněmi, žijí napolo divoce, nepochopujíce ani, že by tomu životu něčeho se nedostávalo!

Znamenitá je propovídka:

„A odkud, člověče?“ (A s kul czełowik?)

„Nejsem člověk, jsem Pińčuk.“ (Ja ne czełowik, ja Pińczuk.)

Proto také žertovní Kobryňané, Pružaňčíci zvláště civilisovaní a m. j. obyčejně jich nenazývají lidmi, nýbrž Pińčuky. Můj bože, můj bože, čeho bude třeba ještě učiniti v té krajině, kolik let bude třeba čekati, než jasnější světlo tu zasvitne! Leč nadíti se lze, že kromě skladův ozdobného zboží, pian a podobných hraček rozšíří se i knihy a vnikne sem zárodek ducha. Průmysl, jenž tu již svítá, bude snad raziti tomu cestu. Cukrovary, továrny na sukna a plátno se otvírají, plavba se upevňuje novým zlepšováním průplavů, čištěním řek atd.

Pińský kraj dělí se na dvé částí: Zařečí a Zahorodí, mezi nimiž ve středu Pińsk, ten litevský Liverpool, čím dále tím větším právem hodnější toho jména, sedí vážně jako hospodář, usmívaje se na obě strany. Zařečí jakožto nejpustější a často nepřístupná polovice kraje právě proto je nejzajímavější. Rozdělena je řekami, jež ji zevšad obkličují sítí svou a křižují se uprostřed nesmírných bařin a houštin.

Množství řek, říček, potokův, odnoh, průplavů, brodů přetíná ten koutek země. Napočítáš tu krom jiných: Styr, Pinu, Prypeť, Stubło, Słuck, Stochód, Strumień. Do Piny u Pińska se vlévají od východu: Jasiołda, Horyń, Wetlica, Turja, od západu Styr, Stochód, Łukowież, Lany, Horodenka. Tyto všecky spolu spojeny nazývají se Prypetí. Kromě želv a wiunův je tu také sídlo rakův, jichžto tu dříve plný člun stál jen císařský groš, a kopu kupováno za haléř.

Kaménky, zvané račíma očima, jež nalézají se v racích, píše náš Rzączyński, sbíráno tu v takovém množství, že jeden šlechtic z okolí Pińska odvezl jich 200 kamenů*) do Gdánska. Empirické lékařství pokládalo dříve ty kaménky za výborný lék proti jedovatému uštknutí, proti moru, horečce, za lék, jenž zastupoval bezoar.

Prypeť (Borysthenes minor — Diaborysthenes) jako Visla široko se rozlévající padá do Dněpru. Loví se v ní jeseteři.

Jarní a podzimní povodně, přerušujíce na dlouho skoro úplně aneb aspoň stěžuj'ce kommunikaci, činí to zákoutí divočejším nad sousední krajiny; ale čas, ten velký divotvorce, znenáhla vystoupí zde s pochodní osvěty, s duchem oživujícím. Dnes aneb ještě před nedávnem opis Starowolského sepsaný přede 200 lety mohl fysicky i morálně srovnati se s tímto krajem, jejž dva věky málo změnily. Poslyšme, co pracovitý Starowolski sebral o Pińsku: Obšírný kraj pińský, píše, má vlastní zemské a hradní úřadníky; lesy příliš zastíněn, pokryt bařinami vyznačuje se množstvím ryb, medu a zvěři; rodí se tu i obilí nešpatné, a zdejší plodiny zasýlají se do Slezska a do Gdánska v Prusku. Město Pińsk má lid průmyslný a provozující tak rozsáhlý obchod, že činí časté výpravy s tovarem do Ruska i Německa. Většina je vyznání východního; má vlastního biskupa, atd. — O zákoutí skrytém v bařinách kolovaly dříve nejdivnější věci, neboť zřídka kdo se odvážil je navštíviti. Viděl jsem je z části aspoň ve všech čtyřech ročních počasích, a vždy to divoké, smutné, tiché Zařečí zdálo se mi stejně poetickým. Až sem vnikne žádoucí obchod s osvětou, nepochybně zaplaší poesii; ale většina umí tak výborně bez ní se obejíti!

Ano i nyní — kdo ji tu hledá, kdo ji vidí v těch vrbách, v rákosí, v té vodě snující se po nesmírných bařinách posetých stohy? Kdo ji pozná v žalozpěvu kníhatky a bukáčů? ve sloupech komárů za příznivého počasí stojících nad bařinami? Kdo

*) Kámen = 10 Kg.

ji pocítí plynoucí vesnou v noci po prostranství, jež vůkol jsouc zaplaveno stojí mořem? To noční přesouvání po vodě vystouplé, pokojné, poseté jen plavicemi a obijaniky pospíchajícími s nákladem na trh; odrážející se plný měsíc stojící na nebi jako maják tohoto moře několikatýdenního; ta tichá plavba v tak novém kraji, to vše dojímalo mne kouzlem a půvabem nevýslovným. A připlaviv se ještě v noci ku břehu pod starý historický hrad, z něhožto zůstaly jen zelené valy, a spatřiv jesuitského velikána o třech věžích a stu bílých komínův, a z daleka stěžně s vlajkami lodic nákladních, — potěšil jsem se jako jiný cestovatel, přišedší ku dlouho očekávaným klassickým zříceninám Akropole.

O východě slunce počal se trh, a množství člunů připevněných v řadě ku břehu začalo prodávati seno, dříví a jiné zásoby. S podivením patřil jsem na ten ruch, ten život, a s větším ještě podivením hleděl jsem na ty odvážlivce, kteříž uprostřed silných vln a ve větru na štíhlé a štěrbaté plavičce pouštěli se na jezero, stojíce a hbitě pracujíce veslem, a nevšímajíce si ani toho, že loďka pod jejich nohama se prohýbala a jako list se přechylovala. Krajina tak vodnatá má také rozličné druhy člunů ku plavbě vůbec a ku převážení plodin zvláště. Bylo by hříchem, kdyby jich nepoznal, kdo chce znáti Piňštinu, ježto čluny tyto i s vodou náležejí k rysům její fysiognomie. Nejmenší lodička nazývá se plavičkou; jest mělka, vyrobena z jediného pně, a člověk se v ní převáží stoje; nemůže nésti skoro žádného nákladu leda koženou kabelu Piňčukovu. Trochu větší a zejména delší jest plavica.

K malým dopravám a cestám užívá se nejčastěji obijaniku prostřední velikosti, jenž jinak se nazývá šuhalejí aneb genericky člunem. Obijanik dělá se z jediného rozříznutého dubu, s obložkami sosnovými, a polévá se smolou. Takový člun může unésti 100—300 pudů*) břemene. Velké obijaniky, zvané duby černobylskými, unesou i 400 pudů. Jede-li na tom člunu statkář do Piňska, staví se uprostřed přístřeší (poklat) pro ochranu proti dešti, vlhkosti anebo vedru. Stavba jeho je nesmírně prosta; několik ohnutých prutův, upevněných napříč jinými, na prutech rohožka, plátno a kůže, konečně nahoře rohožka pletená ze sítníku. Tato tráva, pokud jest ještě velmi mladá, bývá jakousi lahůdkou vesničanů, kteřížto z ní ssají sladkou šťávu obsaženou v konci mladého výrostku.

Třtina, rostoucí zde na ohromném prostranství bařin, jest nyní také užitečna, ježto výborně pokrývá střechy, lépe nežli sláma (ale také hoří lépe nežli sláma) a v zimě posekána po ledech dává dobré palivo. Náklad třtiny stojí v Piňsku do dvou zlatých.

Bárka jest mnohem větší nežli obijanik; má patrný nos a týl, a unese 3—5000 pudů břemene. Nejširší obijanik (dub) má uprostřed sotva tři lokty šířky, bárka však jest mnohem širší, hlubší, a potřebuje dvojnásob více vody. Užívá se jí ku převozu

*) 1638—4914 Kg.

hrnců, sudův, obilí, a u bajdaků k odlehčení a k tažení těchto lodic proti proudu tam, kde jsou mělčiny anebo písčiny.

Bajdak, největší všech tamějších lodí, nese náklad 3—13000 pudův a má již tři, někdy i čtyři stežně. Takové bajdaky plovávají do Křemenčuku s kořalkou, obilím, dřívím, uhlím, sudovinou, ano i s obruči, a navracejí se se solí. Zdejší plavba má svůj zvláštní jazyk. Říká se: člun hnáti, člun stojí; voda, v nížto není ryb, nazývá se holou, přída člunu nosem, lidé plující s prodajným dřívím, s fošnami, trámy, se sudovinou a s prkénky slovou flisy, lidé na člunech, a byť i na vorech ze dřeva k pálení, nazývají se jen povozníky. Povozníci na bárkách a bajdacích mají ještě jiná zvláštní jména podle místa, jež v těch lodicích obyčejně zaujímají.

Jazyk zdejšího lidu je směsí běloruštiny a polštiny; přízvuk volyňský zřídka proniká.

Malé říčky a všecky přítoky řek větších jsou pojmenovány. Od Sernik do Pińska pluje Stubłem a Styrem, přeplynul jsem „Medweży Bereh", kdež ode dávna nebylo ani slechu o medvědech, Duběnec beze sledu dubů, Podmostnik, kde není ani památky nějakého mostu, a odtud jsem se pustil na Prypeť, Strumień a Pinu.

Ryby, jež tu mají ovšem otčinu, loví se vršemi, čeřeny a jinými sítěmi (nerety, sieżniki); ale zdejší ryby — podle zdání znalců — páchnou bahnem.

Sůl ode dávna zde měla zvláštní váhu (per excellentiam), zvanou wies (wiesit, vážiti); věci sypké měřeno někde czaszą, kteráž obsahovala dvanácte hrncův a rovnala se dvanáctině sudu. Na tekuté a sypké věci byly až tři druhy hrnců ve prospěch židů, totiž: hrnec korunní, kommissní a říšský; na prvý židé obyčejně kupovali, na druhý nejčastěji prodávali.

Jako na Pokutí jest i v Pińštině obecnou chorobou koltoun (plica polonica), jenž přihází se též u Tatarů, v Uhrách, ano v Belgii a nad Rýnem, můžeme-li věřiti panu Bonfiglimu. Staří medikové hledali v něm jakýchsi částek sirných; jiní jej pokládali za následek nečistoty; podle jiných opět počaly se koltouny za času nájezdů tatarských, kdy hordy tyto otrávily vody; konečně připisováno také vznik koltounů přílišnému požívání kořalky a častému dýmu v chatrčích. Koltoun na Pokutí obecný byl prý ve válce přenesen z Rusi do Polsky. Chorobě té, jevící se patrně ve vlasech, podléhají také zvířata, což, jak se zdá, potvrzuje domnění, že vliv podnebí, není-li jedinou její příčinou, zajisté aspoň přičiňuje k šíření koltounu. V užším styku je ta choroba nakažliva a dědična, a není pochybnosti, že je buď nezhojitelna aneb žeť nesmírně těžko ji vyhojiti. Škodlivé její následky netýkají se pouze vlasů; šťávy, jež způsobují chorobu, vrhajíce se na jiné organy, ukrutně zohavují anebo bývají příčinou náramných bolestí.

Ale nechme obrazův budících ošklivosť; hledejme raději té poesie, o nížto jsme se již zmínili, poesie, kterou divoké Zařečí nám oddýchalo.

P. Romuald Zieńkiewicz, jeden z dávných soudruhů v mládí našem, jemuž nešťastná nemoc odňala zrak, přese slepotu svou sebral velké množství písní z Pińštiny a pěkně je přeložil; zde podáváme některé:

Námluvčí, obdrževše po několikeré návštěvě rodičů (neboť všude třeba se upejpati) konečně žádaný slib, přijdou se ženichem do domu nevěstina. Družky její berou dívku za ruce a skoro přemocí vedou bránící se nevěstu do světnice. Tu při zpěvu počínají se zapoiny. Poslyšme ten zpěv:

Ty šedá žežhulečko,
nevěrné ptačátečko,
špatně kukalas,
nepravdu povídalas!
Kvítkův jsem hledala,
s tebou radu brala:
tys kukala,
povídala:
sedm let ti s otcem žíť,
v osmém ti za muže jíť.
S květy po návratu
vidím hody svatů;
med a víno nosí,
otce, matky prosí.

Některé písničky oddýchají milou a tesknou prostotou; budiž tu ještě jedna na ukázku:

Vyšla Hana za vrata,
u kaliny stanula,
ručkama lomila,
hluboce vzdychala,
hořce zaplakala.
Vyšla za ní matka:
„Proč, mé dítě, pláčeš?"
Vyšel za ní otec:
„Proč, má dcero, pláčeš?
Je ti žel mne starého,
či dvorečku mého?"
„„Žel mi ne tebe starého,
ni dvorečku tvého;
žel mi světlých vlasů,
rmoutím se pro krásu.
Kde se děvčata baví,
vrkoče se míhají,
tam mě nepřijmou.
Kde ženušky hovoří,
tam mě zavedou.""

V den svatební, skoro vždy v neděli, kdy přede mší ženich se svým průvodem přijde k nevěstě, zpěvy opět se počínají, neboť lid ve velkých událostech života, při slavnostech, obřadech, jak mile silnější pocit jím zavládne, nevyhnutelně musí zpívati. Podám tu opět jednu pěknou píseň:

Kdo zná smysl snu libého
ze soboty na neděli?
kdo mi podá výklad jeho?

Holoubkové přiletěli,
sivé hejno, velcí, malí,
bílé perly rozhrabali,
ryzí zlato rozsypali! —
Málo ještě, dcerko, umíš,
že snu tomu nerozumíš:
siví v hejnu holoubkové,
to pro tebe jdou svatové;
bílé perly rozhrabané,
to tvé vlasy rozčesané;
ryzí zlato rozsypané,
to tvé slzy vyplakané.

Navracejíce se z oddavek zpívají píseň, kteráž, jak se zdá, pochází ještě z časů pohanských:

Jdeme z kostelíčka,
od troj-kořeníčka;
to jedno je routa,
to druhé je máta,
třetí však jsou kvítky,
by se rády měly dítky.

P. Narbutt uvádí také píseň z Pińštiny o bůžku Lubičovi, jenž, jak se zdá, souvisí tu s tím třetím kořením v kostele spatřeným.

Když svatebčané se navracejí do chalupy nevěstiny, vyjde jim vstříc matka s chlebem, solí, kořalkou a čistým medem, dá jej po lžičce novomanželům a častuje je kořalkou. Potom všickni zpívajíce vejdou do chalupy. (Dokončení.)

Maloruská rodina.

Črta národních právnických obyčejů. Od P. P. Čubinského.

Malorusové považují za jediný pramen bohatství polní, nebo-li rolnickou práci: „Jak je vůl a kosa, tak je měšec grošů“, praví národní přísloví, t. j. máš-li nástroje ku práci a nemáš-li vlastní své půdy, můžeš přece dosíci blaha (štěstí). Podobný názor možno stále i ve skutečnosti doložiti. Lid počítá práci vůbec za jediný spravedlivý způsob ku nabyti vlastnického práva. Tak na příklad nemá lid právo na les úplně nedotknutelné, protože netřeba vynaložiti na les lidské práce; následkem toho i kácení cizího, zejména panského (korunního) lesa, nepovažuje národ za zlodějství v plném smyslu slova toho; za to však považuje úl za nedotknutelný, protože stál práci.

Na prospěch hospodářství nezbytno hospodáři míti hospodyni: „Bez hospodáře dvůr, bez hospodyně chata pláče“, povídá přísloví; z toho vidno, že hospodář je hlavou venkovského čili „nádvorního“ hospodářství a žena zase vnitřního, domácího. Přísloví toto zejména vyslovuje rozdělení práce mezi mužskými a ženskými. Při obřezávání pupku viděti totéž rozdělení práce.

Muži obřezávají pupek na „šekeře“ (topůrku), aby byl dobrým rolníkem a živnostníkem, a ženě na „hřebenu“ čili na „přeslici“, aby byla přadlenou. Je to týž smysl, který vysloven jest v následujícím verši staročeské písně Libušina súdu: „mužie pašú, ženy ruby strojá“.

Muži bez ženy nelze obejíti se, aby dosáhnul štěstí. Béře sobě za ženu ženštinu prácemilovnou, hospodářskou a fysicky zdravou: „Žinka ať si jako kráva, jenom když je zdráva.“

V následujícím přísloví vyslovena spokojenosť se ženou: „Jak košilka bílá, tak ji žinka myla“ (prala či vlastně mydlila). Pročež, když muž si vybírá, může si vybrati dle srdce svého, což ne vždycky dívce možno, které nezbytno provdati se z domu: „Třeba za vola, jen aby doma nezbyla“. Dle toho, aby hospodářství dobře chodilo, jest hospodyně v domě nezbytna.

Poměr muže a ženy v hospodářství vyjadřuje slovem „družstvo“, čili společnosť, nebo obščina. Lid vyslovuje se o družstvu co možno nejlépe: „dobré družstvo — muž a žena.“

To co muž a žena spolu nahospodaří, činí rodinné jmění; z něho dává se dcerám věno a dědí se dle posloupnosti.

Různosť v působnosti muže a ženy má za následek i různá práva při výsledku z práce. Dle ponětí lidu má žena právo na větší počet věcí v hospodářství, nežli muž. Rodinná práce dělí se na: 1. „ženskou práci“, 2. „mužskou práci“ a 3. „společnou práci“.

1. „Ženská práce“ záleží ve vzdělávání zahrady, v česání ovoce a v dalším jeho připravování, pak v připravování stravy, v mlácení obilí, v připravování lnu a konopí (muž musí pouze pole zorat a zasíti semena), v předení, tkaní a v šití prádla, v čištění a topení sednice a v obsluhování kur, kachen, prasat a krav.

2. „Mužská práce“ záleží v orání polí, v pracích dvorních, ve svážení dříví k palivu; dále přináleží k mužské práci vše, co týče se mlýna, koní, obuvi, provazů, vozů, pluhův atd.

3. „Společná práce“ nastává při sklizni obilí a sena. Odtud vznikají přiměřené vztahy působnosti, povinnosti a práva. Muž povinen jest celou rodinu „živiti“, „obouvati“ a „pořizovati svrchní šat“, jako na příklad: halenu, čepici, kožich a opasek. Žena pak povinna zhotovovati spodní oděv: košile a podvléčky pro muže a syny, košile pro dcery atd.

Žena má v moci len, konopí (ne však v paličkách a na stojatě, nýbrž jenom ve vláknech), z čehož připravuje plátno, ručníky, prádlo atd.

Podle toho musí žena nejprve len na vlákna připraviti, t. j. musí jej dáti na rosu, vyměliti, vyklepati, napřísti příze a pak ji setkati, umí-li sama tkáti, ne-li však, dává ji tkalci, kterému, aby muž o tom nevěděl, má plné právo zaplatiti od práce chlebem, krupami, nebo solí; kromě toho platí se po dvou groších s lokte; neplatí-li se surovinami, pak béře tkadlec s lokte čtyři až pět grošů. Dále patří k hospodářství ženy

a dcer i příze vlny, která spracována bývá na „valše". Poplatek za sukno spadá do povinnosti hospodářovy. To, co hospodyně sama připraví, může buď dáti darem, nebo prodati komukoli a stržených peněz upotřebí na výbavu svým dcerám, nakupujíc korálky, náušnice, čepečky, šátky atd. V pravomoci ženy jsou také ovce i se sýrem a máslem, kterýmižto věcmi může zcela po svém naložiti; přebytek má právo prodat a peněz užiti k tomu, k čemu za dobré uzná. Zrovna tak může naložiti s mlékem, sýrem a máslem od krávy. Kromě toho má žena právo vládnouti vším, co v zahradě sebere a co není zrovna nezbytné pro zimu, na příklad všechny zeleniny, melouny, zelí, řepu, cibule, česnek, okurky atd. Tak jako obsluhování kachen, slepic a jiné domácí drůbeže ženě náleží, tak zase s veškerým užitkem od drůbeže může žena po svém nakládati: „toť babské hospodářství".

V Chersonské gubernii nemá žena úplné moci na užitek z hospodářství. Muž povždy může se mísiti do každé práce a moc ženy nad něčím závisí na poměru muže k ženě; někdy nesmí ničeho bez optání dělati, ale jindy zase mnoho žena dělá, slovem se muži nezmínivši. Avšak i tam nejčastěji vztahuje se vláda ženy na ty věci, u nichž není třeba mužova dozoru a starosti, a které k upotřebení jsou od přírody způsobilé; na příklad: žito na stojatě nesmí ona si ani pomysliti prodat nebo někomu dáti; žito v zrnech může prodati jen v tom případu, když není muž doma. Za to žitnou mouku prodává, vyměňuje a dává, ačkoliv také povždy hledí udělati to tajně, aby ji muž neviděl, byť i „nehřímal". Takové též právo má žena na pšenici, na med a skorem na vše. Co se chovu domácí drůbeže týče a těž užitku od nich, děje se v Chersonské gubernii tak jako v druhých místech.

Význam dětí v rodině viděti z následujících slov písně (vdova odpovídá její milému, který však nechce si ji vzíti):

Nevaď se, Kozáče,
s mými dětičkami,
ty sám půjdeš s kosou,
děti s hrabičkami.
Oj ty vezmeš kosu
ta bude kositi,
dítky s hrabičkami
budou hromaditi
a já vdova mladá
oběd ti nositi.

Takovým způsobem i pohled na děti má v sobě praktický ráz, totiž význam jejich řídí se dle prospěchu (užitku) v rodině.

Jelikož u Malorusů leží polní hospodářství a veškerá tíha jeho na mužských, proto čím více mužských v rodině, tím také lépe. Lid povídá:

„Jeden syn — není syn
dva syni — půl syna
tři syni — teprv syn."

Syn je p
práce je
ženi rodin
Dcera
je provdati
různé výho
spodyně.
Následu
v postavení d

Dě
jen
jen
jen

Žen
za k
a di
ve c
a na
Jí dě
hrneč
ve chl
a bruč

Ačkoli jeví se ž
mácího hospodářství,
považuje za nutné ku
hližiť na ženu jako na

„Prišli žniva,
prišla kosovic
prišla Pokrova

Jedním slovem, muž
a žena přivykla k této passi
aby snášela neshody života
že „od milého druha milá
bije" tato passivnosť tak mo
maloruské jesti srdečnější;
ženu v mladých letech a v
nerovnosť v postavení obou p
Nedostatek ženských v ro
si s ženěním: „žeň se, synku,
nás šil a na nás pral." Syn

*) Věneček, vínek z kvítí = oby

... má žena tolik práce, ž

Dažde sa lejú po tatranskom kraji,
mhla sa chumelí ponad hôr končiare,
lístím stromovia vlhké vetry kraťä
rosiac veľbohov zrumenené oltare...

A u nás smutno jako na cintore,
na ňomž Tatarín porúchal pomníky,
a u nás smutno v zrúbanej jak hore,
kde pusto strmia holé, chladné pníky:
ztichy hlaholy v rozhorčenej hrudi —
spíme, a nik nás spievaním nebudí...

žije nezlomná víra v nevyplenitelnosť slovenského izině, louče se s vlnami Adrie, přivolává jim:

Bôh dá, a my sa vidíme na skore,
i vy v lúčach slavianskej svobody!

i slovenských dětí končí zlatou nadějí:

rí sa zora, purpurovo blčí —
omami Tatra, more búrou zhučí!

lit. historii sbírka Vajanského má velký význam, „Herodem“ přesné moderní veršování přína Slovensku zanedbávané.

íme Vajanského jakožto novellistu. Již prvá „alija“ je práce ruky pevné a zralého názoru nám kus závratnického života velkopanského mizinu vycházející. Osoby jsou již zde typy, Anna Bysterská, Branský, hrabě Žulinský, aštal a Kaprossy připadají jako staří známí ícího. Děj se rozvíjí s jakousi odměřenou dialog, až na některá místa, do nichž vlotendence, plyne přirozeně, a zde hlavně společenský život, která daří se Vajanmenité. I krajinomalba oddychuje svěžím některé kapitoly jsou pravé krajinářské opět a opět s rozkoší se vrací. Reflexe, kt[illegible]a na okamžik v poutavém ději, zůé stopy trvalé.

[illegible] charakterisuje i ostatní novelly [illegible] Bi[illegible] v zátiší a Babie leto kla[illegible]cka [illegible] básnikova, který chová v hrudi [illegible] životní zkušenosť mužova, [illegible] propasť bídy i vlastním [illegible] zavraženo [illegible]: vnímavé. [illegible] barva ukryté [illegible] jako zá[illegible] plachého mi[illegible] pravé tak jako [illegible]

venské, ve feuilletoně pěstující zábavné stati i lit. kritiku; národohospodářský Lichardův „Obzor“ znamenitě působí svými nad míru srozumitelnými a lidu přístupně psanými články; Pietrův „Národní hlásnik“ neustává osvěcovati a poučovati nižší vrstvy přes veškera pronásledování, jichž mu je zakoušeti jmenovitě v době poslední; Sasinkův „Slovenský letopis“ řeší celou řadu záhadných otázek dějepisných, podává důležité monografie hradův a měst slovenských a otiskuje hojně starých listin po výtce z městských archivů — vše mravenčí pílí vydavatele a redaktora Fr. Sasinka. Vajanského „Slovenské pohl'ady“ pak, vstoupivše rokem 1880. na místo „Orla“, jsou hlavní a velmi pozoruhodnou studnicí slovenské belletrie, vědy i literarní kritiky; — nehledíce k ostatním, hlavně církevním, ve svém oboře znamenitým listům. Jinde časopisectvo je toliko praporem, na Slovensku je ono praporem i bojovnou četou zároveň.

Není mnohočetný šik slovenských duševních bojovníkův, ale každý z nich pracuje s obětavostí někdy až nepochopitelnou. Nesnuje se do nepřehledných svazků lit. produkce slovenská, ale hluboko sahají kořeny její. R. 1879., po ukončení války východní, která poutala k sobě veškeru pozornosť Slovanův uherských, začíná živější ruch literarní na opuštěných domácích nivách. Nejvšestrannějším duchem jeví se tu bez odporu Vajanský (Svetozár Hurban). Sloupce „Národních novin“ děkují mu za nejvýmluvnější svoje obrany; feuilletony jejich za nejzajímavější literarní essaye (Lit. rozpomienky 1880., I—VI), nejduchaplnější kritiky (posouzení Spevů Bottových, Skačanského Jánošíka a j.), nejpoutavější cestopisy (1881., I—XII z cest po Rusi, jež konal v loni) a črty krajinářské i portrety postav lidových (Obrázky z l'udu 1880., I—VII). „Pohl'ady“ vyplňuje téměř z polovice sám, hlavně novellami, o nichž promluvíme níže. Literarní jméno jasného zvuku Vajanský získal si básnickou sbírkou „Tatry a more“, již vydal na sklonku roku 1879., věnovav ji miláčkovi Slovenska, Adolfu Heydukovi. Celý malý svět zírá na nás z této milé knížky, i v Čechách nadmíru sympathicky přijaté. Roztomilé genrové obrázky domácí i jinoslovanské; báje hlubokými pravdami protkané; dvě velké epické básně znamenité koncepce i provedení, — prvá oslněna žárem jižního slunce a šumící šplounáním vod adrijských, druhá prostým tonem zvěčňující srdcervoucí jednu kapitolu slovenských utrpení: a vše to oddychuje vysokým vědomím slovanským, prohřáto teplem národního zápalu, jenž uchvacuje a sílí zároveň. Že i práce slabší vklouzly do první veršované sbírky (jako Potecha, Nôžka, Pisár, Svár, U rybára, Jaderské listy I—V a Ratmír), kdoby zazlíval vůči ostatnímu bohatství, jehož skýtají básně Guslar, Spev hodín, Jedla, Maják, Gnom, Na rozhraní, Havran, Herodes, Pod zátokou, Mrtvé More, Nádej a Na cestu? Hluboký žal svírá srdce pěvcovo a nejedna sloka zvoní zádumčivým hlaholem nad umořenou rodnou zemí. I přírodní nálada se chmuří.

Dažde sa lejú po tatranskom kraju,
mhla sa chumelí ponad hôr končiare,
lístim stromovia vlhké vetry hrajú,
rosiac veľbohov zrumené oltáre...

A jinde:

A u nás smutno jako na cintore,
na ňomž Tatarín porúchal pomníky,
a u nás smutno v zrúbanej jak hore,
kde pusto strmia holé, chladné pníky;
ztíchy hlaholy v rozhorčenej hrudi —
spíme, a nik nás spievaním nebudí...

Ale v hrudi jeho žije nezlomná víra v nevyplenitelnosť slovenského lidu. I v dálné cizině, louče se s vlnami Adrie, přivolává jim:

Bôh dá, a my sa vidíme na skore,
ja i vy v lúčach slavianskej svobody!

a zvěčněné utrpení slovenských dětí končí zlatou nadějí:

Zorí sa zora, purpurovo blčí —
hromami Tatra, more búrou zhučí!

I v slovanské lit. historii sbírka Vajanského má velký význam, zahajujíc jmenovitě „Herodem“ přesné moderní veršování přízvučné, do té doby na Slovensku zanedbávané.

Ještě výše ceníme Vajanského jakožto novellistu. Již prvá jeho větši novella „L'alija“ je práce ruky pevné a zralého názoru světového. Odhaluje nám kus závratnického života velkopanského v obci povlovně na mizinu vycházející. Osoby jsou již zde typy, živé typy, tak že nám Anna Bysterská, Branský, hrabě Žulinský, a zejména Masloň, Haštal a Kaprossy připadají jako staří známí ze světa nás obklopujícího. Děj se rozvíjí s jakousi odměřenou komposiční elegancí; dialog, až na některá místa, do nichž vložena dobře oprávněná tendence, plyne přirozeně, a zde hlavně blýská satira na shnilý společenský život, která daří se Vajanskému většinou tak znamenitě. I krajinomalba oddychuje svěžím dechem živé přírody: některé kapitoly jsou pravé krajinářské studie, k nimžto čtenář opět a opět s rozkoší se vrací. Reflexe, vždy úsečná a hluboká, kmitá na okamžik v poutavém ději, zůstavujíc v mysli čtenářově stopy trvalé.

Vše, co zde stručně řečeno, charakterisuje i ostatní novelly Vajanského, z nichž Kandidáta, Búrku v zátiší a Babie leto klademe nejvýš. Hluboká poetická mysl básníkova, který chová v hrudi své poklad bohy v ni vložený; bohatá životní zkušenosť mužova, který vlastníma očima viděl bezednou propasť bidy i vlastním srdcem procítil prchavé okamžiky závratného štěstí; vnímavé, bystré oko pozorovatele, jemuž právě tak málo ujde barva ukryté stužky, jíž svázána vonná pestrá kytice, jako záblesk plachého milujícího pohledu, — kouzlo bájné vlahé letní noci právě tak, jako křečovité škubání rtů zmírajícího ubožáka; a konečně šlechetné srdce slovanské, jež nestaví na odiv svůj tlukot, ale jehož tlumený žár opanuje hruď čtenářovu mimovolně — to je dojem,

jejž každý odnáší si z lektury Vajanského novellistických výtvorů. Je realista nejčistšího zrna, který dovede tragický děj i odporný typ ozářiti světlem velkých ideí, — i tehdy, když své vypravování končí dissonancí. Ne Zola, ani Daudet, ale Turgeněv a Gogol mu byli učiteli. Dissonancí vyznívá Kandidát i Mier duše, dissonancí Búrka v zátiší i Babie leto, asketickou resignací V malom meste — ale dissonancí umělecky i životně oprávněnou, povznášející i smiťující, která zaznívá nám z poslední kapitoly Turgeněvova Dýmu, nebo Jarních vod, nebo Rudina.

Vyslovujeme to s plnou váhou svého přesvědčení: Vajanský je novellista veliký. V domácí belletrii nemůže s ním závoditi nikdo. Aspoň nikdo z minulých a přítomných. Jan Kalinčák znal tak slovenský život a uměl tak tvořiti typy; ale znalosť jeho obmezovala se na jedinou třídu zemanskou a typů vytvořil mnohem méně. Jediné Pauliny káral v nemnohých svých pracích takým tlumeným ohněm a oddychoval podobným šlechetným žalem, líče bídu svého lidu, ale všude na úkor umělecké hodnotě. Ve vnitřním svém významě a literarní výši Vajanský stojí posud doma sám.

Zjev podobně vzácný, ač jinorodý, je lyrik Hviezdoslav (Pavel Országh). I on zná pestrý slovenský život, velkolepou slovenskou přírodu, rozkošné slovenské typy, ale posvěcené jeho péro mešká nejraději v říši dum. Než jako jen na ňadrech přírody a ne v temném koutě velkoměstské komnaty naslouchá písni skřivanově a práskání biče oráčova: tak jen ve volné pláni, nad opálenou, rozbrázděnou, potem skropenou tváři syna bídy a na volných úbočích hor, kde pouze kosodřevina se plazí, s úchvatné panoramy sněžných hřbetů zadumá se nad osudem slovenského lidu v nádherných svých zvucích. Síla jeho básnická a bohatství poetických obrazů jsou nevyčerpatelny; koncepce myšlénková z husta velkolepa a uchvacující — jen že až přes příliš toho bohatství, pro zlato, rubíny a perlové šňůry ozdob básnických často těžko postříci skvostný brokát myšlénky, jíž pokrývají. Vypočítávati zde básně jeho, nevyšlé posud souborně, je naprosto nemožno; naplnily by svazky a svazky. Poukazujeme jen na pěknou techniku, jmenovitě veršů jambických, jíž spolu s Vajanským zahání posavadní prosodický zmatek domácí literatury, a na čisté jeho smýšlení jak slovanské, tak lidské. Ve všeobecném proudě kosmopolitisujícím a neumělecky přepjatě realisujícím, je to vlastnosť vzácná.

> Svieť, krbe, svieť!
> Nech Slovák zhreje sa pri tvojom ohňu:
> že roztopí sa duše jeho ľad
> a skrahlé vlny v žilách v beh sa pohnú!
> Svieť, krbe Slavianstva! Bo veď
> krem teba Slovákovi slnka niet!

A jinde:

> Nie, nechválim ja súmrak tvojich vlasov,
> ten závoj, pod nímž kúzlo rozkoší —
> jak to až podnes od Eviných časov
> je zvykom pevcov v bujnom rákoší.

Jich noc sa ztratí: kadier na vlnách
dopluje skoro posol zimy — sňah
a zmrazí rozkoš. Viac piť nedopriano.
Lež, ktoré jako úsmev archanjela
mi nezmeneno žiari z tvojho čela,
ja chválim večné duše tvojej ráno.
. . . .
Tie krásy chválim, o nichž pejúc dumu
sa Dante vzniesol až k empyreumu
a ktoré s Blaženou ho večne poja.

V bídě a útiscích Slovenska povstali mu dva vyvolení veleplodní duševní pracovníci, na něž může býti hrd i vůči velkým bratrským literaturám. —

Činnosť ostatních básníkův i novellistů slovenských naznačíme souhrnně. Pěkné nadání projevil Ondřej Bella sbírečkou svých „Piesní" (1880.), (rozmnožovaných i po časopisech), jednak v oboru prosté písně, jednak v balladě na prostonárodním podání založené. Vzorem byly mu slovenské krakoviaky čili tak řečené trávnice, do jejichž ducha dovedl se vžíti tou měrou, že ve zdařilejších těžko rozeznati umělé péro od ryzích zvuků lidových. Na příklad:

Tak mi vravievaly
  tie moje krstničky,
že mi šťastie daly
  do mojej hlavničky.

Nechal som hlavničku;
  primalá: chlap rastie —
bože môj, zostalo
  v nej i moje šťastie.

Nebo:

Mladosť, zlatá mladosť,
  spevavé ty vtáča,
voľno tvoje krielo
  svetom si zatáča.

Ani nezvieš: letia
  nad tebou jastrabi —
beda, vzduchom sňaží
  páper tvôj jarabý.

Anebo:

Jaká je tá jabloň
  kvietim obsypaná,
ale vietor s dážďom
  mnohý kvietok zráňa...

Nežiaľ, srdce moje,
  že hynú nádeje:
jabloň tá by praskla,
  nech všetko dozreje.

I řada nových mladých veršovníků zjevila se na kolbišti literarním; pevného úsudku však o nich nelze pronésti; nevyzrála posud v individuality.

Novella slovenská ztratila zdárného pěstitele v Mikuláši Št. Ferienčíkovi (pseud. Mladen, Jančík a j.), zemřelém r. 1881. Větší tři práce: „Orol Selejský", „Nepokojný odpočinok" a „Šefraník" jsou jeho poslední odkaz, prohřátý, jako všecky ostatní jeho výtvory, šlechetným ohněm lidumila. Širší kruhy bolestně postrádají i péra Miloslava Dumného (Daniela Bacháta), jenž od r. 1880. pěkné literatuře úplně se odcizil. Jakkoli v básnictví veršovaném neměl štěstí, nelze přec neuznati, že lehce psaná novella z národního života, nedožadující se vysoké literarní hodnoty, měla v něm povolaného a oblíbeného vzdělavatele. Kéž opět se chopí práce, nyní tak potřebné!

Konečně i Josef Škultéty (pseud. B. Tatran) a Samo Bodický (známý též pod pseudonymem Sama Samoviče), pilně a zdárně si počínají v novellistice, jmenovitě v povídce vesnické, kde dostalo se jim nejnověji i šťastné sokyně v paní Eleně Šoltésové. Je to vše zdravá, vydatná strava pro slovenské čtoucí obecenstvo, a také přísný posuzovatel našel by nejednu stránku zdařilou a umělecky cennou. —

Činnosť poměrně dosti čilá jeví se i v literatuře pro mládež: Ondřej Sokolík vydal Robinsona, v Trnavě vycházejí překlady spisů Hoffmannových, Řehoř Uram a Rizner napsali mládeži zdařilé verše, J. Zigmundík vydal „Školu reči slovenskej", atd.

Pověstem slovenským (velkou většinou posavad netištěným) dostalo se povolaného sběratele a vydavatele v Pavlu Dobšinském (posud 6 svazečků v Turč. sv. Martině), jenž vydal též znamenitou knihu o obyčejích, pověrách a hrách slovenských (tamže 1880.), vzácnou to studii ethnografickou, plnou zajímavých zvláštností zachovalé povahy a neporušené mysli. Zběžnému referátu nelze vyčerpati důležitosť této publikace, jakož ani Slovenských spevů J. Kadavým pořádaných, jichž vyšel posud sv. I., skládající se ze šesti sešitů. Krásně doplňují se tyto dvě knihy: tam pilný sběratel tradicionalní literatury skládá takořka z látky po celý život nastřádané neklamný obraz duševné stránky svého lidu, zde pilný znalec slovenské písně řadí nápěvy i slova po celý téměř život slýchané i pěstované v bujnou, nepravidelnou kytici, z níž dýše veškera dojemná filosofie prostých hlav a v niž obsaženo nevyvážené jejich bohatství hudební. Sbírka je skvostně upravena a nedržíc se žádné určité soustavnosti, zařízena tak, že lze ve vydávání jejím neustále pokračovati, bude-li ji provázeti trvalá podpora slovanského obecenstva.

Po nezdarech Hurbanovy nové „Nitry" literarní vzájemnosť československá našla výrazu v Pokorného Knihovně československé. Stihl ji však stejný významný osud: vydavši dva svazky, zanikla pro nedostatek duševní i hmotné podpory. Prvý díl přinesl 1880. sebrané básně Jana Botta (zemřelého na velkou škodu literatury rok po tom), z nichž velká elegie o Jánošíkovi, lidovém hrdinovi slovenských hor, a ballady i romance staví Botta mezi první poety domácí a přední slovanské; druhý díl

pak podal prvý pokus historie literatury slovenské od pisatele těchto řádků, kritikou vlídně přijatý. Vady knížky plynuly hlavně z nepropracované látky, kterou nebylo lze zmoci slabému jednotlivci hned na poprvé, náběhu, jmenovitě po stránce kulturně-historické, čímž obrazu nedostávalo se náležitého pozadí.

K dalším projevům literární vzájemnosti československé lze počítati úplné vydání básní Sládkovičových (1879.) a veršovaných prací Rajeckého (Jiřího Sloty) (1882.) v Kobrově „Národní bibliotéce", a Písní slovenských (bez nápěvů) vydaných Pohádkovou kommissí lit. a řečn. spolku Slavia (1880).

S živějším duševním ruchem na Slovensku pomýšleno i na organisovanou hmotnou podporu písemnictva, kteréžto myšlénce děkuje vznik svůj zařízení stálých odběratelů lit. produkcí slovenských. Turčanská sv.-martinská akciová společnosť knihtiskařská, nemohouc do knih vkládati velkého kapitálu, vydává za roční příspěvky 1- a 4zlatové dva druhy spisů přihlásivším se odběratelům. Podnik byl vřele přijat a přestál už nezbytné začáteční obtíže. Nahradí bohdá Slovensku nedostatek podnikavých nakladatelů.

Tím předmět náš vyčerpán. Cizí pozorovatel, i taký, který zná již odjinud „kulturný boj", nemůže upříti kmeni slovenskému velké duševní houževnatosti. Nebo když lid, jenž ve své vlastní domovině je helotou, zbaveným veškerých práv a postaveným mimo záhon, dovedl si zachovati ještě tolik životní pružnosti, tu nemůže nesplniti se na něm slovo jeho věštce:

> **Trpeť môže, lež zhynúť nie**
> **slovenská rodina!**

Czartoryští v Pulavech.

List z knihy „O polském úpadku a znovuzrození". Napsal Edvard Jelínek.

> ... Było tu jakby małe Ateny ...
> *J. W.*

O polské šlechtě z doby rozdělení druhdy mocného království panují nezřídka i velmi strannické názory. Mnozí spisovatelé s neobyčejnou pečlivostí sebrali vše, cokoli vrhá újemné světlo na tehdejší polskou šlechtu, a nepřátelé vlasti i národa ochotně z toho těžíce nenalézají ku svým útokům a výčitkám půdu lepší nad tuto.

Ale nespravedlivo jest věděti jen o zlořádech polských sněmův, o osudném liberum voto, o nedobře rozuměném slově „volnosť", o pitkách, rodinných sporech, zhoubných vášních atd., přísluší zajisté věděti též o těch skutcích a vlastnostech polské šlechty, jimiž se vyznamenala v dějinách polských! A že i dobrých stránek bylo dosti — bohdá nikdo neupře. Právě v době, kdy slavné před staletími království nešťastným osudem proná-

sledováno za své vzalo, rodilo se v kolébkách polské šlechty nové pokolení, z něhož národu vyšla celá řada mužův a žen velkým duchem vlasteneckým proniklých.

Netěžko jest pochopiti, že význam a působivosť nového pokolení byly velice obmezeny; na sněmích ozývaly se sice hlasy nadšené a pravdou politickou závažné, leč osud Polsky byl již rozhodnut. I zlatá slova tryskající z nejvěrnějších prsou padala již na neživnou půdu.

Pole politické působnosti stalo se téměř beznadějnou stepí a i prvním rodinám v království, které druhdy nejblíže stály koruně, nezbývalo než uchýliti se. V zátiší pak rozvíjel se život, jenž ovšem již nenaplňoval vzduch hlukem sněmovního rokování, ale jiným směrem stal se památným a užitečným.

Z oněch zátiší, která v době rozdělení Polsky zvláště vynikla vnitřním životem i slávou netoliko doma, ale i za hranicemi, zaujímají první místo pověstné Puławy, malebná osada asi dvacet hodin vzdálená od Varšavy na poříčí Visly.

Tam, ve skvělém paláci obklopeném nádherným parkem, plným krás bujné přírody, sídlila jedna z nejdůstojnějších ratolestí věhlasné magnatské rodiny polské: osvícený Adam Kazimír Czartoryski, general zemí podolských, později generalní polní zbrojmistr rakouský (téměř jen titularní), rytíř řádu zlatého rouna, muž učený, zámožný a o dobro vlasti vždy dbalý. Politickou činnosť zahájil roku 1764., kdy obdržel od sněmu berlu maršalkovskou; později mu i korunu přisuzovali. Nejvíce se zasloužil o založení známé školy „rytířské“, jíž sám byl učitelem, ředitelem, otcem a pěstounem. Co měl, obětoval dobru klesající vlasti a její mravnímu povznesení. Vyznamenal se také jako maršálek litevského tribunalu (1781.) a podporoval všemožně šíření osvěty v lidu.

Po druhém rozdělení Polsky přesídlil se do Puław, kde nejvíce se zdržoval. Život, jaký zde trávil (tuším do r. 1817.), ozářen jest nejjasnějšími skutky a nejkrásnějšími snahami, v nichž jej horlivě podporovala choť jeho, kněžna Isabella, rozená hraběnka z Flemmingův, spanilomyslná dáma z nejvyšších vrstev polské společnosti, vlastenka slynoucí duchaplností a krásou, první polská spisovatelka obnovené literatury polské. Také v literatuře zachovali po sobě kníže i kněžna pěkné památky, ano i dcera jejich, ušlechtilá Marie, byla v tom duchu vychována, že obdařila písemnictví polské povšechně známým a vzácnou tendencí vynikajícím románem „Malwina, czyli domyślność serca“ (Warszawa 1816.).

K duchu, jaký prodchnul rodinu Czartoryských, přidružila se ovšem s nemalým prospěchem též veliká zámožnosť. Rodina Czartoryských měla rozsáhlé statky roztroušené po vší Polsce, v nynějším Rusku, Prusku i Rakousku, a roční důchod její páčil se vůbec na 200.000 dukátů. Jí náleželo 15 měst, 11 nádherných letních sídel a dva paláce ve Varšavě.

Jak těžila proslavená rodina ze všech těchto majetků na duši a hmotě, nejlépe vychází na jevo ze života, jaký se rozvíjel v Puławech, v čarokrásném, od varšavského hluku tak vzdáleném zátiší. Jedni nazývají Puławy polskými Athenami, jiní srovnávají je se starořímským Tivoli, a všickni jednohlasně se vyslovují o nich, jak o místě, v němž rodilo se vše, co krásné, ušlechtilé a užitečné jest. Tam přechovávaly se obyčeje a mluva polská, odtamtud šířil se dobrý příklad a povzbuzení. Tam soustřeďoval se svět literarní a umělecký, tam sjížděli se k duchaplným besedám nejznamenitější mužové a ženy vlasti. Kdo duchem a mravem vynikal, vždy byl v Puławech vítaným hostem. Puławy opěvovali netoliko básníci domácí, ale i zahraniční, zejména didaktický básník francouzský Delille posvětil jim nejeden verš pochlebný.

Ještě dříve než dostoupilo sídlo Czartoryských vrcholu své slávy, slynulo neobyčejnou hostinností. Každého dne zasedalo k hostině alespoň 60 osob. Stolní službu vykonávalo 24 granovských kozáků, štíhlých a černobrvých Ukrajinců, kteří povinnostem svým zadost činili s obratností a vnímavostí Rusínům vůbec vrozenou.*) Když pak později se rozproudil život plný interessu ve věci vlasti se týkající, každého jitra první návštěvou v Puławech byl spolehlivý kozák, jenž na spěněném koni přivezl uzavřenou torbu s nejnovějšími zprávami a novinami. Do Puław nejrychleji dospívaly všeliké vědomosti a vždy tam ležela k službám nejnovější čísla „Monitoru". Jaký tedy div, že každý spěl k Czartoryským, aby měl věsti „z první vody", jichž jinde tak těžko bylo nabyti.

Z večera konaly se skvělé schůzky, zábavy a plesy. V každý čas bylo dosti lidí, kteří vynikali politickým neb literarním působením. Rozmluvy pronikal duch politiky, přísné vědy, vzletné poesie i vtip. Karpiński, Kniaźnin, Ignát a Stanislav Potocki, Czacki, Ossoliński, Woronicz a mnozí jiní z jádra polské osvěty byli zde nezřídkými hosty. Jindy tu byl Staszyc, Niemcewicz, Feliński, Koźmian, Lipiński a j.; o nichžto dobře pověděl jeden ze současných spisovatelů polských, že tvořili samostatnou školu — školu puławskou. Pod hostinným krovem Czartoryských předčítávali své nové plody, kořistili z bohatých sbírek starožitnických i uměleckých, čerpali z veliké knihovny a rukopisných památek. Duchaplné dámy, květ ušlechtilosti, osvěžovaly společnosť.

Ale v kruhu velmožův a učenců neb básníků byli také lidé mladí, leč nadaní, vstupující teprv do života. Jim věnoval osvícený kníže a neméně jeho spanilomyslná choť zvláštní péči. Jedny kníže u sebe zdržoval, dávaje jim prostředky k odbornému vzdělání, jiné posýlal na vlastní útraty za hranice. Mnohým byl sám učitelem, ano nejednoho z nich osobně připravoval k budoucí působnosti na poli literatury a k užitečné práci ve prospěch vlasti. Mladým lidem určoval spisy, z nichž nejlépe by bylo překládati

*) Szkice obyczajowe i historyczne przez J. Dunin-Karwickiego. Warszawa 1882. str. 39.

na jazyk polský, naznačoval thema k statím vědeckým aneb žádal úsudky o spisech zvláště pozoruhodných.*) Takovým způsobem povzbudil kníže k opravdové práci nejednoho nadaného mladíka a sám Niemcewicz vyznává ve svých „Pamiętnikách" otevřeně, že podobným „knížecím okupacím" děkoval ze své obratnosti spisovatelské.

Jak vysoce si kníže vážil své literarní společnosti, přemnohými příklady bylo by lze doložiti. Učenec a spisovatel na rovni byl u něho s prvním magnatem. Klementina Tańská, která nikdy nevynikala krásou zevní, ale plody svého vlasteneckého ducha slavnou se stala v dějinách národa polského, vypravuje, že kníže se k ní choval neobyčejně uctivě. Kdykoli ctihodný kníže-general setkal se s neúhlednou Tańskou, vždy jí líbal ruku.**)

Již výše jsme pověděli, že po boku knížete blahodárně působila spanilomyslná jeho choť Isabella. Nemalé si o to získala zásluhy, že stále oživovala puławskou společnosť, a nad jiné své urozené družky proslavila se tužbou po zlepšení stavu jí poddaného lidu selského, jakož i neobyčejnou horlivostí u sbírání vlasteneckých památek polských. O ní i dceři její Marii vyslovují se všichni současníci s pochvalou neobmezenou. Kněžna Isabella, vždy činna, vzorně užila ohromného majetku, jakým spolu s chotěm vládla. Založila v Puławech velkolepý anglický park, který brzy se stal opravdivým rájem pozemským. Tam také značným nákladem zbudovala „Sybillu" dle vzoru starořímské rotundy v Tivoli a nahromadila v ní množství národních památek, mezi nimiž nejedna byla darem caře Alexandra I. „Sybilla" ozdobena byla výmluvným nadpisem „Przeszłość przyszłości". Několik kroků dále vznášel se na koberci bujné zeleni tak zvaný „domek gotický" o jednom patře s balkonem, v němž umístěny byly starožitnosti domácí i zahraniční.***) K oběma těmto místům putovali nejpřednější mužové i paní Polsky z blízka i daleka. Poutníkům dostávalo se pak vedle požitku vědeckého i hojně ušlechtilého rozveselení. Zejména letní dobou pořádala kněžna v čarovném parku pod širým nebem ochotnická divadelní představení a živé historické obrazy. První krásky polské té doby účinkovaly při těchto zábavách.

Hřešili bychom velice, kdybychom neučinili alespoň malou zmínku o puławské knihovně, která nepopiratelně tvořila jednu z nejkrásnějších a nejvzácnějších ozdob vynikající rodiny polské. Czartoryští vůbec slynuli „bibliomanstvím" a blízci jsou v tom ohledu slavným Zaluským, kteří posvětili celé své životy zakládání a obohacování veřejné knihovny ve Varšavě. Již na počátku XIX. věku čítala knihovna Czartoryských skoro 15.000 svazků.

*) O życiu i pismach autora Pojaty. Biblioteka Warszawska. 1860. II. str. 1—25.

**) Pisma pośmiertne Klementyny z Tańskich-Hoffmanowej. Rozmaitości. Berlin, tom. II. str. 40.

***) Wspomnienie Wolickiego. Ruch literacki. Lwow 1877. str. 9.

Učený filolog E. G. Grodek (později professor a bibliothekář bývalé university Vilenské) byl jejím opatrovníkem. Aby knihovna tato náležitě byla doplněna, byl r. 1810. vyslán do Švédska Felician Biernacki, jenž měl prostřednictvím kancléře Engeströma vymoci vydání některých důležitých rukopisů, které z Polska vyveženy byly do Švédska. Biernacki vrátil se s kořistí velice bohatou! Později dostaly se do knihovny puławské i sbírky Tadeáše Czackého, a během nemnohých let vzrostla sbírka k takové bohatosti, že sám tištěný katalog duplikatů vyplňoval 336 stran. Jednotlivé knihy prodávaly se až za 1800 zlatých polských.*)

Jací lidé z bohaté knihovny těžili, pověděli jsme již výše. — Uvažujíce nyní okolnosti, které nám v tak krásném světle připomínají sídlo Czartoryských, zajisté rádi připojíme se k náhledu střízlivého Stanislava Koźmiana, jenž ve svých výborných „Pamiętnikach" (od r. 1780.—1815.) pověděl, že puławský život neměl sobě rovného ani daleko za hranicemi polské vlasti. Po mnohá léta byly Puławy ohniskem opravdové práce a vrcholem ušlechtilosti — tam se rozvíjel duch, který v život uváděl „Towarzystwo przyjaciół Nauk", jenž na slavnou výši postavil vysoké školy vilenské i lyceum křemenecké a který dal podnět ku založení „Národního ústavu jména Ossolińských" ve Lvově! V Puławech nad Vislou soustředila se ona blahodějná působnost, která po všechny časy znamenána bude zlatým písmem v dějinách polské šlechty a civilisace.

Pisatel těchto skromných řádků navštívil před několika lety slavné druhdy Puławy, čarovné zátiší Czartoryských.

Ponurý večer sklonil se nade všecku krajinu a chladný větřík šuměl smutně ve starých korunách puławských stromů — těch věrných svědků minulosti. Bylo smutno, velmi smutno..... Vždyť z oné slávy, jejížto slabý odlesk snažili jsme se podati laskavým čtenářům, nezbylo ničeho! Ničeho — téměř ani jméno! Od roku 1831., kdy Puławy připadly ruské vládě, jmenují se — Novou Aleksandrií (Новая Александрія). —

Srbští národní dobrodinci.

List z kulturních dějin. Napsal Hanuš Klíma.

(Dokončení.)

Před svým odjezdem psal Čupić ještě příteli svému Kostovi Protiči do Bělehradu v jakémsi zádumčivém již humoru mezi jiným také toto:

„Mně ani celá Evropa již pomoci nemůže; odcházím proto do Afriky, zdali mi snad tam pomohou. Nenajdu-li však ani

*) Wiadomość historyczno-statystyczna o bibliotekach... przez F. Radziszewskiego. Kraków str. 69.

v Africe svého zdraví a spozoruji-li, že umříti musím, pospíším nazpět do vlasti, abych tam své kosti složil a cizí zemi nemrvil."

A v posledním svém listě z Afriky na několik dní před smrtí psal toto:

„Přikvapil čas, musím umříti; není pro mne uzdravení. Nemám již ani tolik sil, abych se navrátil domů. — Ó, ty slunce srbské, ty srbská zemi!... Spěchám, abych rozhodl o svém jmění, pokud ještě ta slabá duše ve mně žije. Nebyl jsem tak šťasten, abych, jak předkové moji, byl vlasti své prospěti mohl na poli válečném se zbraní v ruce, k čemuž jsem vezdy se připravoval, a proto zůstavím své jmění k účelům vzdělavacím, abych aspoň na tomto poli vlasti prospěšným se stal. I osvěta má ostří vojenného meče, i ona pohubiti může Turky a pomstiti naše Kosovo. Vám je odevzdám, abyste to vyplnil.

Ó, sladká, drahá Serbie!"

Dne 31. ledna 1870. vypustil tento šlechetný Srb v Oranu ducha, a tam i též pohřben jest.

Jeho závěť jest již vyplněna. Ustanovená kommisse uspořádala stav fondu a sestavila statut, dle něhož jím vládne dvanáctičlenný výbor.

Základní summa tohoto fondu obnášela dne 31. ledna 1875. 6000 cís. dukátů.

Duševní i hmotný stav národa srbského počátkem stol. XIX. byl zajisté smutný. Po obou stranách Sávy a Dunaje školství srbské v samých počátcích, intelligence nedostatek, a národ — v hmotném úpadku. Za takových okolností nestačilo pečovati pouze o školy, tu nedostačovalo zjednati jen příležitosť, aby národ vzdělávati se mohl, neboť by všechno to bylo namnoze dlouho jen neukojitelnou touhou mu zůstalo. Ale strážný duch národa seslal mu ve stísněném jeho položení dobrodince, jakými ne každý národ pochlubiti se může. Národu srbskému stkví se v dějinách jeho vzdělanosti jako hvězdy první velikosti a nesmrtelnými mu zůstanou v podáních jeho.

Míníme tu zakladatele nadací. Nám pozorovatelům cizím objeví se ovšem v pravé své záři teprve tehdy, když postřehneme celé to temné pozadí smutného stavu národa, v němž nikým o něj pečováno nebylo, než vlastními jen syny jeho. Bylo by vlastně i v této stati slušelo na prvním místě o nich promluviti, neboť jsou to vlastně ti nejprvnější dobrodinci národa, kteří snad všem ostatním teprve příkladem byli, leč nestalo se to, aby čtenářstvo naše svedeno, třeba jich obyčejným jinde zjevem nepodcenilo neprávě váhu jejich.

Byli to zejména dva muži v stejné době žijící, v době největších to potřeb národa: Sáva Tekelija a Štěpán Stratimirović.

Sáva Tekelija narodil se r. 1762. v Aradě. Prvního vzdělání nabyl v rodném městě v národní škole srbské a odbyv tam též školy latinské, strávil na to několik roků v Budíně a ve Vídni, kdež trudně a bídně se živě studoval s počátku filosofii a později

práva. Bylť otec jeho sice důstojníkem, ale ve stavu dosti nuzném. R. 1785. promován byl na doktora práv, jsa první Srb, jenž hodnosti té dosáhl. Jakou sensaci způsobilo to mezi cizinci, viděti nejlépe z toho, že mu hned nabídnuto bylo místo sekretáře rady místodržitelského; za oněch dob postavení vysoké, jakého se jiní s namáháním a po letech teprve domáhali. Ale Sáva přál si jíti do Ruska, a proto ku velikému překvapení všech odmítl stkvělou tuto nabídku. Kdyby byl Sáva tedy přijal onen úřad, možno, že byl by dospěl k velikému důstojenství ve státě, ale nebyl by pak býval tím, čím skutečně se stal.

Odebral se tedy do Ruska k bohatému strýci svému, generalu Petru Tekelijovi, který jej téhož ještě roku učinil dědicem svých velikých statků.

Ale nezůstal ani tam. Úkladům jeho nepřátel podařilo se strýce naň rozhněvati a Sáva se odhodlal navrátiti se do vlasti. Pobyv ještě v Moskvě a Petrohradě, a seznámiv se s mnohými znamenitými osobnostmi, vrátil se zase do Aradu. Strýci zazlíváno, že nepodržel synovce ve vojenské službě, ale pro národ srbský bylo to štěstím.

R. 1790. spatřujeme šlechetného Tekeliju poslancem na slavném srbském národním kongressu v Temešváru jakožto vůdce národní oposice proti vládnímu komisaři. Při volbě metropolity zvítězila strana Tekelijova zvolivši Stratimiroviće.

Po dvou letech přijal úřad sekretáře uherské kanceláře, ale také se ho zase brzy vzdal pro rozličné pletichy samých srbských biskupův a uchýlil se pak v soukromí, aby rozjímal o štěstí svého národa.

Nebylo vynikajícího zjevu v národě srbském, k němuž by Tekelija nebyl pozornosť svou obrátil. Jak velice si přál pokroku ve vzdělání svého národa, dokazuje činnosť jeho jakožto prvního předsedy „Matice srbské“, jež stálým byla předmětem jeho dobročinnosti, a z níž utvořiti se snažil pravé učené družstvo.

Avšak nejpamátnější v životě tohoto muže jest rok 1838., v němž podepsal nadační listinu svých vzdělavacích ústavů.

Tekelija založil nadaci s 100.000 zl. na vojenské vzdělání srbských chovanců ženijní akademie ve Vídni a odevzdal ji správě národních fondů. Tato nadace obnášela r. 1877. 329.342 zl. Mimo to založil nadaci druhou s 8000 zl. r. č. na oděv těchto chovanců.

Dále zakoupil Tekelija v Pešti nedaleko srbského chrámu dům a založil v něm vzdělavací ústav pro nadané chudé syny srbské. Péči, dozor a hlavní správu svěřil „Matici srbské“. S počátku byl malý počet chovancův a malé jen také podpory, ale r. 1877. vydržováno již bylo z poloviny důchodů 18 chovanců, z nichž každý měl v ústavu byt, ohřev a posluhu, a mimo to ještě měsíční podporu 30 zl., což činí ročně nejméně 450 zl. Celkový obnos tohoto fondu činí z r. 1874. dílem v nemovitostech, dílem v penězích připočítaných k summě původní 384.196 zl. 15 kr. r. č. a vzrůstá rok od roku, neboť polovina úroků přiráží se vždy k hlavní summě.

*

Kromě toho založil Tekelija i farní nadaci pro kazatele v Aradu a kostelu dal novou věž a zvon.

Také maďarské akademii dal 2000 zl. a evangelické kolleji v Debrecíně 1000 zl. na udílení honorařů o jmeninách svých zpěvákům tamější reformované církve.

Na sta jest dnes Tekelijských stipendistů v srbském národě, kteří povzbuzeni velikodušným příkladem svého otce pracují dnes na pokroku svého národa.

Dne 21. září 1842. zemřel Sáva Tekelija v 80. svém roce v Aradu a pochován jest v srdci národa, jejž skutky svými tak byl miloval. Tekelija nejen že si jimi nesmrtelných dobyl zásluh o pokrok a vzdělání svého národa, ale on zároveň byl i vzorem celé řadě bohatých a dobročinných Srbů, kteří po příkladu jeho hojně a štědře obdarovali také národ srbský z nashromážděného přebytku svého.

R. 1861. slavil srbský národ stoletou památku narození dobrodince svého, a dokázal tím, jak velice miluje a ctí svatou památku jeho.

Pohledněme nyní na skutky dobročinnosti vrstevníka Tekelijova Štěpána Stratimiroviče, metropolity Karlovického.

Národ srbský zvláště s levé strany Sávy a Dunaje v tom podoben jest našemu, že většina novějších buditelův a vzdělavatelů jeho z chudých chatek pošla.

Největším však počtem srbských učených odchovanců honosí se gymnasium Karlovické s metropolitským svým konviktem. Obé založil svému národu metropolita Stratimirovič. Život jeho méně jest pestrý než Tekelijův, ale stejně záslužný, plný práce a péče o národ, o jeho duševní vzdělání a jeho budoucnosť.

Narodil se r. 1757. na statku Kulpínu v stolici báčské, studoval v Pešti, r. 1786. stal se archimandritem kláštera krušedolského a pak biskupem budínským; r. 1790. zvolen, jak již výše podotknuto hlavně přičiněním Tekelijovým, za arcibiskupa a metropolitu Karlovického, v kteréž hodnosti rok na to i potvrzen byl.

Zjednati svému národu příležitosť, aby se vzdělati a pokročiti mohl, byla jeho první a největší snaha. Ale marna by byla zůstala veškera jeho péče, kdyby se nebyl setkal s duší rovněž tak šlechetnou, jakým byl on sám, se skromným karlovickým měšťanem a obchodníkem Dimitrem Sabovem. Toho snažil se Stratimirovič získati a nadchnouti pro myšlénku, aby v Karlovicích zřízeno bylo srbské gymnasium. A že snažil se o to ze srdce plného láskou k Srbstvu, dosáhl při Sabovu toho, že mu r. 1791. u přítomnosti archimandrita Avakumoviče vyplatil 20.000 zl. ve stříbře a zlatě řka:

„Já sám odedávna přemýšlel jsem o tom, jak bych svému národu, a to zvláště v Karlovcích, jakés dobro prokázati mohl; ale jako člověk prostý nevěděl jsem ani jak, ani kde. Ale když ty nyní toto za dobré uznáváš: zde jsou peníze, vezmi a učiň s nimi jak za nejlepší uznáš.“

Tak založeno bylo vyšší gymnasium karlovické, z něhož za těch 90 roků, co již stojí, vyšlo snad asi 16.000 srbských žáků.

Bystrému oku Stratimirovičově neušlo však, že se ke studiím obrací většinou nadaná chudší mládež srbská, a staral se, aby jí pomoženo bylo. Založil nadaci: fond metropolitského konviktu v Karlovcích, a ustanovil, aby se v něm stravovali chudí žáci karlovického gymnasia a posluchači školy bohoslovecké.

Šestý rok po svém zvolení za metropolitu počal skládati k účelu tomu větší a menší částky, takže příspěvky jeho koncem r. 1801. tvořily již summu 10.347 zl. stř.

Ale nepřestal na tom, nýbrž povzbuzoval i sourodáky své, aby i tito přispívali k nadaci jeho. Kdo přispěl pak obnosem větším, obdržel právo, že mohl sám určiti žáky, kteří z důchodův jeho příspěvku vydržováni býti měli.

Z větších takovýchto dárců jmenujeme tu jen Jana Palikučevného s příspěvkem 5400 zl. stř. (r. 1803), Štěpána Čirkoviče, obchodníka z Terstu 1000 zl. stř. a Nikolu Jovanoviče, obchodníka v Miškovci 1000 zl. stř.

Kromě těchto znamenitých dárců byla pak celá ještě řada menších, a metropolita Stratimirovič sám neustále ještě přispíval, jen aby co nejvíce množila se a rostla nadace, aby z důchodů jejích co nejčetnější počet mladíků podporován býti mohl.

To jediné tanulo mu neustále na mysli, a proto také, aby za jeho živobytí důchodů z tohoto fondu použito býti nemusilo, kromě těch, jež dárci sami si vymínili, sám z vlastního svého jmění ještě 30 žáků vydržoval. Obětavosť to taková, jíž rovné bychom dnes asi sotva kde nalezli.

Těmito skutky zasloužil si Stratimirovič vším právem vřaděn býti do pantheonu národních dobrodinců srbských.

A příklad jeho nezůstal bez následovníkův. Brzy vychovalo gymnasium karlovické srbskému národu muže druhého zase, který mu věnoval i majetek i vědění své.

Byl to Platon Atanackovič, potomní biskup báčský. Narodil se r. 1788. a byl synem prostého kupce somborského. Pomlčíme tu však o plodné jeho činnosti spisovatelské na poli paedagogickém a bohosloveckém, jež obrazí se u velikém množství vydaných jím spisův, a jíž posouditi sluší historikům literarním, a pohlédneme zase jen na tu stránku duše, kde ve zlatě — lásce k národu — stkví se démant — dobrota a obětovnosť. Atanackovič ozářil svůj život skutky tak veliké dobrotivosti, že směle možno tvrditi, že žádný srbský hodnostář duchovní takých obětí národu svému nepřinesl jak Atanackovič.

R. 1861. položil základ k srbské právnické akademii v Novém Sadě kapitálem 40.000 zl. A než akademie ta otevřena bude, užívá důchodů této nadace srbské vyšší gymnasium novosadské; r. 1862. založil pak nadaci „Platoneum“ 25.000 zlatými, z níž každoročně devíti kandidátům bohosloví stipendia se udílejí.

Novosadskému gymnasiu daroval „Platonovu tiskárnu“ v ceně 20.000 zl., aby osvětu šířiti mohlo, národnímu divadlu srbskému 1000 zl. a k vydání díla Vuka Karadžiče přispěl 500 zl.

Jsou to charakteristické příklady, jak pomáhají svému národu šlechetní jeho synové, v nichž láska k němu budí tak vzácnou ctnosť občanskou.

Než ukončíme, uvedeme ještě dva dobrodince doby nejnovější.

Dne 3. června 1881. zemřel v Bělehradě muž šlechetného, něžného srdce, čistého charakteru, tiché, skromné povahy a nad jiné vřelý národovec. Byl to Vása Živanovič, sekretář srbské státní rady.

Rodem byl z Vršce (r. 1832.) a zemřel v nejlepším svém věku nedospěv ani do 50. roku. Svou závětí od 29. května 1876. odkázal všechno své jmění, jež s maželkou svou Jelkou nashromáždil, a jež 5000 dukátův obnáší, srbskému národu k účelům vzdělavacím.

Budiž nám dovoleno i v tomto případě dotyčné místo závěti jeho doslovně tu uvésti:

„Z důchodův tohoto jmění drahá naše vlasť nechať podporuje dobré žáky od 8. roku jejich věku, a to nejprve v Srbsku, později v Rusku nebo ve Francii, a připravuje je k dobrým, kněžím, lékařům, chirurgům, lékárníkům, vojínům a diplomatům. Oni žáci slouti mají: „chovanci Vasy Živanoviče a jeho manželky Jelky“ a voliti se mají z mého a mé maželky rodu a našeho příbuzenstva, k němuž připočísti mají se i ti, již mými školními soudruhy byli, avšak pouze Srbové.“

Ale Živanovič ani manželka jeho nemají příbuzenstva, a jeho nadace tudíž sloužiti bude veliké části národa s obou stran Sávy.

A konečně poslední, jejž národ se vřelým vděkem vzpomíná, jest Dána Banjanin, obchodník karlovický. Dobročinnosť tohoto muže bohdá dlouho nebude zakončena, pokud jen dopřáno mu bude dlíti ve středu jeho národa.

Dána Banjanin narodil se 15. prosince 1817. v chudém kraji, v starodávní župě Lice, ve vsi Jošanech, z chudé, ale vážené rodiny hraničarské. Na dráhu obchodní přiveden byl setníkem Leop. Filipovičem, otcem nynějších generálů bar. Frant. a Jos. Filipoviče, když jakožto praktikant v kompanijní kanceláři zaměstnán byl. Filipovič přiměl otce, aby Dánu odvedl do Karlovcův a věnoval ho obchodu. Otec uděliv mu napomenutí. dal synovi dvacetník a poslal ho do světa: „Tu máš dvacetník než nějakou službu najdeš; více ti dáti nemohu, neboť víš, v jak nuzném se nalézáme stavu.“

A Dána se učil a pracoval až konečně r. 1841. ohlásil, že počne obchod v obilí nemaje nic více, než 159 zl. a 17 kr., ale vedle toho pro svou poctivou povahu všeobecnou důvěru. Úvěr jeho rostl tou měrou, že po krátkém čase svěřováno mu již po statisících. Dnes vládne Banjanin velikým jměním, jehož dodělal se takořka z ničeho, jen neúmornou svou poctivou prací a rozumným šetřením.

Jeho dobročinnosť obmezovala se s počátku jen na podporování chudých mladíků z rodiště jeho. Na deset dítek svých bratří a sester vedl náklad na vychování až do úplného zaopatření. Dobrotiv takto ku příbuzenstvu svému byl štědrý a milostivý ku každému ubožáku, jenž u něho pomoci hledal, a všady tam v první řadě, kdekoli se jen o jaký skutek dobrý jednalo.

Tolik dobročinnosti, jakou on na vše strany prokazoval, nezůstalo dlouho veřejnosti skryto; císař vyznamenal šlechetná prsa jeho zlatým záslužným křížem s korunou a později (1881.) rytířským řádem Františka Josefa.

Nejušlechtilejšího výrazu došla jeho láska k bližnímu v štědrosti k vlastnímu národu jeho. Roku 1879., když postihla neúroda a povodeň některé kraje v Chorvátsku, byl Dána Banjanin první, jenž vydatnou pomocí přispěl a tak od veliké bídy spasil rodné své místo Jošany a celý ten kraj.

Roku 1880. koupil Banjanin rodišti svému dům, aby svou vlastní faru míti mohlo, a 500 zl. daroval při příležitosti té ku podělení jošanské chudiny. R. 1881. daroval témuž místu 4000 zl. na stavbu chatrného již a sešlého chrámu, a svým vlivem se přičinil, že i bývalá krajská vláda 2000 zl. k témuž účelu přispěla. Téhož roku daroval Jošanům ještě 1000 zl., aby z úroků této jistiny vyplácela obec honorář pravoslavnému srbskému učiteli za vyučování dítek církevnímu zpěvu ve škole a za konání povinností srb. církev. zpěváka při jošanském chrámu.

Svou lásku k národní osvětě dokázal svými nadacemi. Roku 1879. daroval 1000 zl., aby z úroků jejich udílena byla podpora dvěma chudým žákům novosadského gymnasia; a téhož roku složil ještě 6000 zl. na dvě celoroční stipendia žákům srbské národnosti tohotéž ústavu.

Ale dobře věda, že nešíří se osvěta v národě pouze školami nýbrž i literaturou, zavázal si národ i na tomto poli k díkům neboť vydal r. 1881. vlastním nákladem Živkovičovo dílo: „Dějiny církve křesťanské“. A jeho pomocí vyšel také Krasičův překlad Kellerova díla: „Nové vychovatelství. Základy paedagogických ideí Fröblových.“

Tak spatřujeme Banjanina příznivcem a dobrodincem i národní literatury jakožto důstojný doklad ku krásné této ctnosti srbského obchodnictva.

Tímto mužem končíme tedy zpomínku na řadu velikých a jasných charakterů srbských. Národ srbský splétá jim všem věnec krásnější vavřínů, věnec ze vděku a uznání, k němuž i my tuto přidružujeme lístek jeden.

Kéž by žár šlechetných těchto srdcí zhřáti chtěl i mnohé jiné ještě, kéž by příklad jejich co nejdále a blaze působil na všechny ty, kteří v práci a ctnosti hledají štěstí a spokojenosť, a kteří milují opravdově národ svůj, aniž by pamatovali, že lásku tuto skutky dosvědčiti třeba!

Vděk národa — největší bohatství!

Poesie bulharského básníka Ivana Vazova.

Literarní črta od J. A. Voráčka.

Nejnadanějším básníkem bulharským, po našem soudu, jest Ivan M. Vazov, který rovněž jako Slavejkov pokládán za samouka. Dříve než učiníme rozbor jeho pozoruhodných poesií, sluší alespoň několik slov pověděti o životě nejpřednějšího básníka bulharského. Víme nemnoho, a co víme, vděčíme laskavému sdělení samého básníka.

Ivan Minčev Vazov narodil se před r. 1850. v městečku Sopotu, vzdáleném asi 10 hodin severně od Plovdiva při samém úpatí Balkánu. Otec jeho byl obchodníkem a matka jeho, na ten čas dosti vzdělaná žena, přiměla jej ku čtení a měla velký vliv na jeho ducha. Do r. 1865. navštěvoval Vazov místní školu, odkudž byl poslán do Kaloferu, by se tam učil řečtině u známého učitele Boteva, otce Hrista Boteva, který padnul na bojišti za času povstání. V Kaloferu obíral se Vazov důkladně ruskou literaturou a po roce poslán do Plovdiva, aby se učil tureckému jazyku u Joakima Grujeva, direktora vyučování, jenž má o školství nemalé zásluhy. Avšak Vazov nechal záhy turečtiny a věnoval se tehdá ještě nepotřebné frančtině a přeložil několik chanson Bérangerových. Do r. 1870. žil Vazov v rodišti svém. První otištěné jeho básně byly Dunavъ a Borъtъ v prvních číslech brajlského periodického časopisu. Od r. 1876. věnoval se různým literarním pracím, rovněž jako obchodu, avšak bez úspěchu. Pronásledován tureckou vládou počátkem r. 1876. v horečné době povstání, v jehož přípravách měl účastenství, uprchl do Bukureště, kde byl přijat revolucijním komitétem. Tam vydal Vazov první svou sbírku nadšených a vlasteneckých písní „Prêporec i gusla". Rok na to vydal druhou sbírku „Tâgite na Bъlgarija", v niž opěvuje neštěstí své domoviny. R. 1878. vydal „Izbavlenije" (Osvobození), idyllu nadepsanou „Vidul" a báseň „Gramada". Všechny tyto sbírky jsou však více méně časové a místní, tak že překladem velice by utrpěly.

Po celou dobu války byl Vazov úředníkem ve Svištově a Ruščuku na Dunaji a zakusil mnoho rodinných neštěstí. Otec jeho i matka byli od Turků zabiti a bratři ztratili se v horách. Nyní žije Vazov v Plovdivě jakožto člen stálého komité a jakožto předseda literarní společnosti, která vydává měsíčník „Nauku".

Roku 1880. vydal Vazov lyrické a milostné své písně s názvem: „Майска Китка" Лирически стихотворенія отъ И. Вазова. Roku následujícího vyšla v Plovdivě další nejnovější sbírka nadepsaná: „Гусла" най-нови лирически и эпически стихотворенія на Ивана М. Вазова.

Vazov je skutečný talent a opravdový poeta v nejširším významu slova toho. Již prvé sbírky jeho lyrických básní upozornily naň vzdělané kruhy literarní a zjednaly mu zvučného jména. Některé básně v těchto sbírkách jsou pravými perlami.

Jsou pak to zejména písně rázu satirického a popěvky národní. Sbírku „Majska kitka“ vyplňují erotické písně ponejvíce obvyklého popisného rázu a líčení, jak to viděti všude i u jiných národů v tom směru umělé poesie, který spokojil se pouhým často i nevkusným a nemístným popisem milenčiných vnad a krás. V těchto písních poznáváme a vidíme pěvce ještě v prvních počátcích svého tvoření, ačkoli již i v této sbírce mnohá místa dýši pravou poesií. Ve sbírce „Gusla“ shledáváme již nepoměrně veliký pokrok, jak ve formě, tak i v látce a vnitřní hodnotě jednotlivých básní, ačkoli jen krátká doba jednoho roku uplynula mezi vydáním obou sbírek. Zde setkáváme se s pěvcem naskrze hotovým, který dovede nejen srdcem, ale i duší zachvěti. Až na malé výjimky, každá skorem sloka z této sbírky jest veliké ceny. Toť asi krátký, povšechný úsudek o básních Ivana Vazova. V dalším rozboru roztříditi lze poesii obou sbírek na tři oddíly, a sice: I. Přátelství a láska, II. Hrdinské zpěvy a III. Písně a satiry. O každém tomto oddílu promluvíme zvlášť doložíce se i patřičnými citáty v českém překladu.

Poesie erotická, ač nalézáme v obou sbírkách značný počet básní, zdá se, že Vazovu nesvědčí tak jako ostatní druhy. Ideal jeho lásky není jednotný, a básník opěvuje hned Rinu, hned zase Fatinu, Zuzanu a jiné, jichž jména neudává. Proto zdá se nám oprávněný nadpis tohoto oddílu „Přátelství a láska“, poněvadž přátelství většinou převládá. Přibráním tohoto motivu do erotických písní nabyla poesie Vazova širšího obzoru a stala se výmluvnější a mohutnější nežli řada básní popisující vnady a krásy milenčiny. Poesie moderní rozhodně příčí se starým šablonovitým výjevům a líčením lásky a vyhledává si pro své city formu novější, lahodnější a přiměřenější. Básně jako „Její jméno“, „Ranní pozdravení“ a jiné, dnes více nikoho nenadchnou. Mnohem účinněji působí básně, v nichž vzpomíná na zašlé své sny a lásku, nebo kde s resignací pohlíží k mrtvé lásce, o níž domníval se, že je věčná. Vizme co pěje básník v písni nadepsané „Setkání“:

Obětí jsem žití jak ty sama.
Slepý osud tajně oba sblížil nás;
mezi námi děsná byla jáma
a my bez rozumu v ni jsme padli v ráz.

Ne snad láska, ne snad žalu plamen —
nás neznámý zcela v jedno spojil cit.
A mé srdce, tento holý kámen,
ani ke snům místa neposkyt.

My nebyli k štěstí narozeni,
cizí sobě srdcem, cizí byl duch náš;
naše páska znakem utrpení,
byla sudbě k smíchu, jak ty sama znáš.

A ku konci dodává rozhodně:

Avšak marno! Nesmím víc tě zříti!
Nemožno to, chápu, nemám tak tě rád:
nemohl bych s tebou šťasten žíti.
nemohl bych s tebou více umírat!

Ton této básně převládá i v jiných a dostupuje vrcholu v krátké, ale dosti cenné písni, již tuto podati neváháme, ačkoli formou blíží se velice ruským básním toho druhu:

O lásce své mi nemluv již
a krásu svou mi ustaň chválit;
vždyť rány mé, ty posud zříš
a srdce neustalo pálit.

Já vrh se vášni v objetí
a blaho vyčerpal až na dno,
a záhy poznal v zápětí,
že štěstí najít není snadno.

Jsem zdrcen... necítím víc bol!
a v nových bouřích nezřím slávu;
jen chladnokrevně hledím kol,
kde zakotvil bych ve přístavu.

Vzdechům a líčeným slzám básník se z daleka vyhýbá a vytryskne-li mu přece slza v podobě písně, dovede ji básník ihned zastříti, nemoha ni na chvíli oslabiti hrdosť svou a mužnosť. Tak na příklad v básni „Zimní večer" básník zadumán bolně počíná vzpomínati na lásku, avšak brzo se vzpruží a volá:

Ne! dnes již mne vše poutá málo!
Já mnoho miloval... Již nechci víc!
Má touha jinému jde srdci vstříc,
jež samo by mne milovalo!

Leč pro mne také srdce vřelé
ni jedno nemá celý širý svět;
jen jedno bylo — mnoho tomu let —
a to již dávno, dávno schladlo celé!

Opravdovosť a mužná hrdosť dodává těmto veršům mohutnosti a síly. Za nejlepší čísla tohoto druhu počítáme básně: Poesie, Básník a nadšení, Holoubci, Ó nechte mne, bych sobě zaplakala, Nocturno, Úryvek, Spi, Vzdychej a směj se, Víla, Setkání, Jediná vzpomínka, Zašlý sen, List, Zlomky, a mnohé jiné ještě.

Mnohem samostatněji počíná si básník v oddíle druhém, nadepsaném „Z epopeje zapomenutých", kde ve formě lyrickoepické líčí národní hrdiny z posledních povstání proti odvěkému nepříteli. Zde je Vazov ryze svůj a nemá nižádných vzorů, stoje na své vlastní půdě. Všechna čísla tohoto oddílu potvrzují, že Vazov je skutečným poetou své doby a svého národu, jak ani nemohlo jináče býti v rozbouřené době, kdy básník vystoupil před nadšené a zbraní chřestící obecenstvo. Básník byl si úplně vědom svého posvátného a velebného úkolu, jak sám již v básni „Pěvec a nadšení" praví:

Já žal jen viděl v národu
a v srdci mém to zakypělo,
pak otrokům jsem zapěl smělo,
by vydobyli svobodu.

Pět zde umistěných básní a sice: Levský, Benkovský, Kočo, Bratři Zekovi a Kableškov, podávají celistvý a děsný, rovněž jako povznášející obraz bulharského národu ve zbrani, o němž roztrušovali klevetníci, že není více schopen setřásti své jho a postaviti se v šiky bitevní. My však vidíme a poznáváme, že „srdce těchto otroků bije silou utrpení pěti věků . . .“ Těžko podati zde obsah básní, kde každý verš a každé slovo naplňuje nás obdivem. Forma a způsob, jakým vyličuje Vazov hrdinné děje, zasluhuje povšimnutí. Je to po většině lyrika propletená subjektivními reflexemi, čímž jednotlivé básně a místa nabývají nemalé živosti. Ostatně myslíme, že děje vzaté z nedávné přítomnosti a skutečnosti nesvědčily by rozhodně chladnokrevné epice, byť se i národním vzorům podobala. (Dokončení.)

Gjuro (Popović) Daničić.

Národ, jenž svou krví jen vykupuje si po pídi právo životní, nezaznamenává pouze do knih oněch okamžikův a dnů, v nichž vyšlehla naděje v lepší budoucnosť, nýbrž houževnatě vrývá si je do srdce jakožto posvátný odkaz nového nadšení a nové práce. Tak Srbové pozdravili nastolení Nemanjovo, tak vítali sv. Savu, když se vracel z kláštera Svatohorského, aby počal organisovati rozvoj umění a osvěty ve státečku srbském teprve nedávno před tím si oddechnuvším. Tak jásali, když Dimitrij (Dositej bylo jméno klášterní) Obradović založil první školu srbskou v Bělehradě, když Matice ožila a když byla vytištěna první kniha Vuka Stefanoviće Karadžiće. Literatura tehdy byla téměř ve stadiu zrovna tak nepatrném jak u sousedů Bulharův a j. Záhy potom jevili se již znakové nového života literárního, který ovšem byl úplně svědom sama sebe, ale dlouho nedovedl dáti se cestou pravou. Národu přibývalo, hlav nadaných a schopných taktéž bylo s dostatek na onu dobu, ale nebylo jazyka spisovného, jenž by rozváděl duševní stravu do vrstev lidu. Vždyť bez jazyka, jemuž lid nerozumí, nikdy národ nemůže státi se vzdělaným, ani zdokonaliti svého písemnictví. Vedle provinciálního nářečí srěmského do popředí vystupujícího škola zvaná slovansko-srbská (Jovan Raić 1726.—1801.) hleděla zavésti za spisovný jazyk svoji směs církevní staré mluvy a jiných přímětků slovanských. Vuk píše o ní ve svém slovníku na str. VI.: „Nižádným jiným jazykem nelze tak snadno psáti jak oním. Šiřitelům jeho není potřebí znáti ani mluvnice (ani srbské, ani slovanské), nýbrž jen ořezati si brk a psáti dle chuti, jak jim to právě z péra vyplyne. Co ten aneb onen neumí srbsky, napíše slovansky, co neumí slovansky, napíše srbsky, a co nedovede ani srbsky ani slovansky, napíše jak chce, jak mu na um připadne.“

První, jenž dohledl věštím bystrozrakem neblahé následky směru slovansko-srbského, byl zmíněný Obradović. Stavěl se sice na odpor s prospěchem dosti značným, ale rozhodného obratu docílil teprve po něm Vuk. Pravopis jím opravený a zaváděný roznítil veliký spor, jehož hlavami na straně protivné byli Davidović a Miloš Svetić (Hadžić), a jenž dospěl těch konců, že knihy dle něho vydávané byly za kacířské prohlášeny a pravopis sám vládně zakázán od r. 1832.—1868.). Spor tento vědecky dokončil a vyrovnal spisek: „Rat za srpski jezik i pravopis“ (v Pešti r. 1847. vyšlý) a jím vystoupil na jeviště nový, hluboce nadaný literární historik a kritický zkoumatel i znatel jazyka srbského, Gjuro Daničić. Tak skvěle začal svou dráhu literární slavný muž, z jehož smrti veškero Slovanstvo opět do duše jest zarmouceno. Všechen život zesnulého bylo jediné zasvěcení se vědě, jediná práce na oslavu užší i širší své vlasti. Gjuro Daničić (vlastním jménem Popović) narodil se

v Novém Sadě v jižních Uhrách roku 1825. Otec jeho byl pravoslavný kněz. Gymnasium studoval v rodišti a dostudoval v Požuni jakož i obě filosofické třídy. Roku 1844. dal se zapsati na práva v Pešti, ale již roku příštího odebral se do Vídně, kdež seznámil se s nesmrtelným Vukem a proslulým dr. Fr. Miklosichem. Známosť ta právě přivedla ho a získala slovanskému jazykozpytu, v němž dobyl si tolikerých věnců vavřínových. Zároveň Daničić přilnul tam opravdovou láskou ku sličné dceři Vukově, Danici. Leč dobrosrdečná dívka záhy zemřela; rána ta mladého nadšence neschromila, nýbrž dodala mu chmurné oné vytrvalosti a neohrožené mysli, jakými honosívají se praví talentové a charakterové, když zevnější neštěstí na ně doléhá. U dívčina hrobu přísahou obrodil své jméno z Popoviće na Daničiće, jež by mu neustále připomínalo — Danici. Do této doby připadá důkladný onen a s rozmyslem psaný „Zápas o srbský jazyk a pravopis". Druhým dílem vydaným v době, kdy dlel ve Vídni vzdav se na dobro studií právnických, byla malá „srbská grammatika" (1850. 2 díly). Posléze vydal ji opravenou a rozšířenou o tvarosloví („Oblici"). Skladba jeho (4. díl) vyšla teprv r. 1858.

Zatím r. 1852. Daničić odejel do Bělehradu za svým literarním povoláním, ale neprodlev tam ani rok, opět vrátil se do Vídně, vybídnut byv knížetem Michalem, aby vyučoval jeho mladistvou choť, Julii, rozenou hraběnku Hunyadovou, kteráž byla mu potom nápomocnou u vydávání dalších prací. Daničić sám vyznává se, že léta prožitá u ní na ville poblíž Vídně náleží mezi krásná v životě jeho.

R. 1857. Daničić zastával opět v Bělehradě úřad tajemníka při srbské společnosti literární. Po dvou letech přijal professuru slovanského jazykozpytu a všeobecné literarní historie na bělehradském lyceu, kteréž posléze (1863.) bylo proměněno ve vysoké školy o třech fakultách. Tu teprve nadešla mu želaná chvíle získati omladinu novému pravopisu Vukovu. Byla radosť poslouchati proud jeho slov pronikajících do ledví i hrudí dorůstajícího nového pokolení. Daničićův opětný příchod do Bělehradu měl znamenitý vliv na obor působnosti, jaký se mu otevřel v srbské knihovně národní a v srbské učené společnosti. Tu naskytly se mu práce, jež slovanskému jazykozpytu ku velikému byly prospěchu a jazyku srbskému rozšířily půdu. Články jeho v „Glasniku", v „Radu jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti," v „Književniku" a mnohé a mnohé jiné jsou příliš četny, bychom je tu mohli vypsati. Obsáhlejší z děl jeho jsou ještě „Slovník starožitných srbských památek literarních" (3 díly 1862.—1864.), překlad starého zákona (r. 1868.) a konečně veliký „Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika" nákladem jihoslovanské akademie. Mluviti o díle tomto, jak z prvních čtyř svazkův usuzovati lze, bylo by zbytečno. Každý přítel slovanského jazykozpytu pozdravil jej s nelíčenou radostí a s nadšením jak toho právě zasluhoval. Takovým znatelem chorvatského čili srbského jazyka nehonosil se nikdo před Daničićem.

Co se dotýče ostatních let života oslavencova, r. 1865. pro mnohé neshody mezi professory a ministerstvem vzdal se professury. Po dvou letech zvolen byl za prvního tajemníka nové jihoslovanské akademie, resignovav dříve také na místo podobné při srbské společnosti literarní. R. 1873. stal se však opět professorem na vysokých školách bělehradských. Zatím měl sebrán již přípravný materiál ku zmíněnému velikému slovníku, jenž skutečně začal se vydávati. Kníže srbský, nynější král, dal mu za tím účelem dovolenou do Záhřebu na neurčitou dobu, kdež však stihla ho smrť r. 1882. v noci ze 16. na 17. listopadu. Slovníku jím redigovaného vyšly bohužel posud jenom čtyři svazky; I. (A—B) r. 1880, II. (B) r. 1881., III. (B) r. 1881. a IV. (B—C) r. 1882., celkem 60 tiskových archů veliké osmerky. Kdo bude nástupcem Daničićovým při tomto díle, těžko říci — snad celá společnosť redakční.

Daničić byl rodem Srb, k čemuž poukazovaly první jeho práce, jako „Rat za srpski jezik atd." Hlubší však zkoumání a poznávání jazyka, jejž Srbové píší cyrillkou a Chorvaté latinkou, přivedlo ho k výslednému přesvědčení, že je to jazyk jeden, proto Daničić psal potom i latinkou. Latinkou vydáván jest i slovník srbsko-chorvatský. Zesnulý pochopil význam sloučení ideje chorvatsko-srbské a byl jejím vydatným pracovníkem. Kdo chce nalézti rozdíly mezi srbštinou a chorvatštinou, snad je nalezne, ale kdo vymkna se z pout malicherností a nepatrných překážek, pohledne zrakem poněkud

idealnějším na obě řeči, nemůže zadržeti se údivu z možných následků spojené jediné práce. Je to již tak u Slovanů, že jediné v nesvornosti jsou svorni. Přesvědčení Daničićovo přečká všeliké třenice, poněvadž spočívá na zdravé soudnosti a přirozené nutnosti. Jméno zesnulého nikdy nepokryje se prachem všednosti ani vyhaslým popelem zapomnění. Co do srdcí generací a národů se vrývá, nevyhlazuje násilí ani čas! *Jan Hudec.*

Rozhledy v literatuře.

Nové objevy na poli hlaholského písemnictví.

V I. ročníku „Slov. sborníka" na stránce 179. stala se kratičká zmínka o dvou hlaholských rukopisech, objevených prof. drem. L. Geitlerem v klášteře sinaiském. V „Zápiskách" cís. novoruské (oděsské) university na tento rok (sv. XXXIII.) čte se obšírné pojednání prof. Kočubinského o „výsledcích slovanské i ruské filologie", který tam dodává mimo jiné poznámky své k zmíněným památkám; jelikož se domníváme, že čtenářstvo „Slov. sborníka" zajímají otázky, týkající se nejstaršího písemnictví slovanského, zmíněné zápisky však málo komu budou přístupny, učiníme snad za vděk ct. čtenářstvu, sdělíme-li zde stručně další vývoj této otázky. — Hned při první zprávě o nálezu Geitlerově, vzpomenuto, že již roku 1850. viděl archimandrit Porfirij Uspenskij (nyní biskup) v knihovně sinaiského kláštera mimo jiné žaltář psaný hlaholským písmem; jeho popis tohoto žaltáře byl však velice nedostatečný, jest jen tolik viděti, že jest totožný se žaltářem, Geitlerem o 30 let později tamže nalezeným. Nalezený prof. Geitlerem „trěbnik" („služebnik") jest skutečnou novinkou. Ve sbírce hlaholských památek, vydané zesnulým Srezněvským, vydány všeho všudy 3 lístky z knihy podobného obsahu; všecky 3 pocházejí ze sinajského kláštera, odkud r. 1853. přivezeny. Zjištěno bylo již tehda, že tyto zlomky vytrhnuty z vazby, ale jaké knihy, nebylo známo. Jest otázka, nesouvisejí-li tyto zlomky s „trěbnikem" Geitlerovým? Dokáže-li se to, pak jest stáří trěbnika — Geitler tvrdí, že patří do X. století — pochybné. V sezení Jihoslovanské akademie četl prof. Geitler dne 27. dubna „o hlaholských rukopisech na Sinai". V referátu o této přednášce, uveřejněném v záhřebském „Obzoru" č. 97. ze dne 29. dubna t. r. čteme: „Oba rukopisy (t. j. žaltář a trěbnik) náležejí k nejstarším a nejobsáhlejším památkám staro-slověnského písemnictví. Nepochybné palaeografické známky i starobylost jazyka kladou je do druhé polovice X. věku. Od trěbnika zachovalo se 106, od žaltáře 147 listů. Kalligraficky psaný trěbnik jest z nejlepší epochy bulharské hlaholice. Písmo žaltáře jest zajímavé tím, že jest pozorovati v něm přechod od tak zvané okrouhlé ku hranaté, chorvatské hlaholici".*)

Zajímavé tyto nálezy opravňují k naději, že snad i jinde najdou se nové zlomky hlaholských památek. Prof. Ad. Pavinskij, který r. 1881 prohlížel staré knihovny španělské, viděl v jedné, jak píše „Новое Время" (č. 1756, ze dne 17. ledna t. r.), rukopis, který tam pokládali za chaldejský. Prof. Pavinskij poznal však brzy, že to slovanská, hlaholská památka. V Tours ve Francii našly se též před několika lety jakési hlaholské zlomky, které jal sestavovati prof. Leger; bližšího však o tom známo není. Konečně i u nás v Čechách na borotnické faře u Starého Knína našel prof. Kolář hlaholské zlomky žaltáře chrvatské recense, pocházející ze XIV. věku. Hlaholice i okrouhlá byla nejspíše, jak se domnívá Kočubinskij, známa i ruským písařům haličským v XII—XIII. věku.

V květnu 1881 vykonal pak oděsský professor N. P. Kondakov cestu na Sinai s oděsským fotografem Raulem, o čemž podává zprávu v týchže „Zápis-

*) Prof. Geitler uveřejnil v „Starinách" Jihoslov. akademie sv. VII. a v „Archaeolog. věstníku" záhřebském r. 1878 6 snímků s hlaholských nápisů i rukopisů dalmatských, pocházejících z XI—XVI. věku. Nejstarší nápisy z nich mají písmo okrouhlé.

kách“. Přivezl s sebou sbírku fotografických snímků, celkem 100 rukopisů, ovšem hlavně řeckých, mezi tím ale i obou hlaholských památek, nalezených prof. Geitlerem. Ze žaltáře fotografováno 14 stran, z trěbnika 2. Na základě těchto snímků rozebírá prof. Kočubinskij oba rukopisy s filologické jak palaeografické stránky. Nechceme naše čtenářstvo obtěžovati těmi podrobnostmi, podáme jen výsledek, ke kterému Kočubinskij dospěl.

Písmo Žaltáře, jež právem možno nazvati „мастерско-изящнымъ“, podobá se písmu Ochridských zlomků Grigorovičových a jest skutečně „hranatě-okrouhlé“, — unicum v slovanské palaeografii, pravopis nad míru pravidelný; s lexikalní stránky zajímavé, že užívá slova рѣснота místo истина, předlohy кы místo изъ se slovesem ринѫти, patrné to pannonismy. Co do stáří žaltáře tvrdí Kočubinskij, že pochází z XI. věku.

Trěbnik má ještě hranatější písmo než žaltář, v pravopise tatáž pravidelnosť jako v žaltáři, jazyk taktéž má pravidelný jako Sinaiský žaltář a jiné památky hlaholské; co do lexikalní strany zajímavé slovo братръ m. братъ, patrný pannonism; z toho vysvítá, že trěbnik není mladší ostatních nejstarších hlaholských památek.

Na konec ještě zmínka o novém objevu: dr. Fr. Rački sdělil v sezení Jihoslovanské akademie dne 25. listop. 1881 kyrillskou listinu Pavlianského (tedy katolického) kláštera sv. Ivana na ostrově Brača, psanou r. 1250; ale obsah její jest starší roku 1185. Tato listina zajímava jest tím, že jest starší všech chrvatských, kyrillicí neb hlaholicí psaných památek, a proto zajímavá pro historika jak i jazykozpytce. Tím zároveň podán důkaz, že u Chrvatů někdy obecně se užívalo kyrillice vedle hlaholice.

Až vyjde očekávaná hlaholská palaeografie Geitlerova a až vyjdou obě zmíněné památky, odevzdané již k uveřejnění Jihoslov. akademii, neopomineme ct. čtenáře své o tom zpraviti. *Dr. J. Polívka.*

Žena v písni lidu slovanského Mosaika. Sestavil J Dunovský. Praha (u J. Otty) 1882. str. 171.

Tvůrce „Růže stolisté“, náš drahý Fr. L. Čelakovský, nazval slovanské přísloví národním mudroslovím. To samé možno říci i o písni slovanské, jen že píseň to ještě má před příslovím, že tlumočí zřetelněji a vnímavěji netoliko mravní sílu, ale i neobyčejně něžnou mysl poetickou lidu slovanského. Kdo chce proniknouti duši slovanskou — ať nahlédne do písní slovanských, těch „prostých, leč půvabných a bujarých květů ducha národního“, v nichž spočívá nejbohatší zřídlo neklamného svědectví „o umělecké schopnosti lidu, jeho mravní síle, zdravém názoru života u veškerém jeho bytu vůbec“.

J. Dunovský, pilný pracovník ve věci národního básnictví slovanského a známý čtenářstvu českému již z četných článků tohoto odvětví v rozličných našich časopisech uveřejněných, předkládá nám nyní knížku, jejíž účelem jest podati obraz ženy slovanské, tak jak se jeví v národní písni, to jest v duchu lidu. Látka to věru velmi vděčná. Zasluhovala již dávno náležitého spracování a povšimnutí, neboť právě žena slovanská jest u porovnání mravního stanoviska jiných národů, zejména germanského, zjevem, kterým doložiti lze nejskvělejší stránky slovanské ušlechtilosti a mravní hodnoty.

Dunovský nazval práci svou skromně mosaikou, nebylo tedy účelem jeho vydati knihu přesně vědeckou, nýbrž obecně přístupnou. Toho dosáhnul v míře úplné i jsme přesvědčeni, že knížka tato najde hojnosť čtenářstva v nejširších kruzích našeho obecenstva.

Spisovatel roztřídil přebohatý material na 18 hlavních oddílů, z nichž každý tvoří zajímavý celek, ale navzájem se doplňují. Ku každé ctnosti, ku každému věku a ku každému okamžiku v životě důležitému přidala slovanská píseň zpěv svůj. Dovídáme se z práce Dunovského, jak národní poesie pojímá sirotu, sestru, bezstarostné mládí, námluvy, lásku, tajné milování, komůrku, hněvy a vzdory, nevěrného milého, věrnosť až do hrobu, přinucení, šťastnou nevěstu, chvíle před svatbou, svatbu, ženu, matku a ženu — bohatýra. Z prostých veršů tryská nezřídka skvělá poesie, svatá pravda, moudrá filosofie. Za tuto knížku jsme spisovateli srdečně povděčni. *E. J.*

Stanisław Smolka: Szkice historyczne. Serya pierwsza. Warszawa. Nakład Gebethnera i Wolffa 1882. 8°, str. VIII a 360.

Skizzy tyto obsahují pět pojednání: Niepoprawny ród, Witold pod Grunwaldem, Długosz, Unia z Czechami a Słowo o historyi. Specificky polských dějin týká se článek druhý, zajímavý pro nás již jest životopis Długošův, poněvadž tento kronikář polský i pro českou historii jest důležitý; všeobecného rázu jest Slovo o historii, které vzniklo následkem čilé a velmi zajímavé polemiky s Bobrzyńskim, když on vydal své „Dzieje Polski w zarysie". Smělosť, s jakou Bobrzyński jal se poráželi staré historické tradice Poláků, síla kritiky, s jakou dorážel na všechny předchozí historiky polské, mrtvé i dosud žijící, způsobila pravé literarní vzbouření v Polsku. Celá legie brožur a delších neb kratších pojednání proti Bobrzyńskému vyskytla se najednou, a i Smolka postavil se proti, ač jak z jiných prací jeho vidíme, nejedno mínění Bobrzyńského sám akceptoval. — Zajímavo jest ovšem to zvláště, že Bobrzyński odpůrcům svým odpověděl — druhým, rozšířeným vydáním svých „Dziejów Polskich w zarysie".

První a čtvrtá rozprava Smolkova týkají se úplně historických styků českopolských.

„Niepoprawny ród" jest historie Vršovců českých, význam jich v starých dobách, příčina jejich nenávisti proti Přemyslovcům a stykův i příbuznosti s Poláky. Vršovci jsou panu Smolkovi oním hrdým rodem staročeským, který nemoha snésti područí Přemyslovců, původně sobě sourodých a rovných, utkával se s nimi v boji vražedném a dal svým snahám i směr národní, stav se proti germanisujícím choutkám Přemyslovců vřelým zastáncem a přítelem Poláků, touže po spojení užším říše české i polské. A když pak Přemyslovci následkem bojů domácích vždy ve větší područí Německa přicházeli, když pak i rod Vršovců, poněvadž v době bojů Němcův a Čechů proti Polákům a Uhrům, Poláků se přidržel, byl celý povražděn; zbytkové jeho utekli k Boleslavovi Křivoústému do Polska, kdež již dávno měli příbuzné, dávno byli známi a s polským způsobem života veřejného i soukromého záhy splynuli, poněvadž jak Smolka výborně doložil: w niczém tak jaskrawo nie objawia się to bliźnięce podobieństwo fizyognomii naszych i czeskich dziejów początkowych, jak w ustroju społecznym i politycznym Piastowskiéj monarchii i państwa Przemyslowiców, bo oba państwa na téj saméj wyrosły podstawie, bo geneza ich była jednaka.

Nepřipomenouti ovšem nemohu, že Smolka drží se rozhodně vývodů Dümmlerových (De Bohemiae conditione Carolis imperantibus) a neshoduje se s opačnou v tom směru prací Tomkovou: — věc to, o které nemožno nám zde déle šířiti se, leč jen prostě konstatovati.

Největší, skoro polovinu celé knihy Smolkovy zaujímající jest rozprava Unia z Czechami, která také povstala následkem polemiky. Dr. Ant. Procházka vydal spis „Polska a Czechy v czasach husyckich až do odwołania Korybuta z Czech", jež vyšlo v rozpravách akademie krakovské 1877 a 1878. Procházka vede si velmi střízlivě a kriticky; resultaty jeho jsou následující: Císař Sigmund nebyl u Polákův oblíben, poněvadž jsa rozsudím ve sporech jich s německými rytíři r. 1420 ve Vratislavi vynesl výrok Polákům nepříznivý. Proto oba bratří Jagello i Vitold ve společném interessu obou spojených říší, Polska i Litvy, podporovali husitismus český, aby císaře Sigmunda přiměli tím k odvolání výroku Vratislavského. Proti tomu náhledu vystoupil Smolka. — On provádí nás v starší době po všech stopách přátelství polsko-českého, zejména ukazuje k tomu, jak podporovali Čechové proti vůli krále Václava Poláky r. 1410 ve válce s německým řádem. Pak vykládá obšírně vznik husitismu, při čemž velmi dobře dí, „jako nelze si mysliti revoluci francouzskou bez Paříže, tak husitismus bez Prahy, t. j. bez pražské university". Když pak o podporu Čechů proti Sigmundovi se jedná, ukazuje Smolka k rozdílům mezi Litvany a Poláky, obšírnými, dobře prováděnými důkazy dochází pak k jinému než Procházka resultatu, že totiž podporování Čechů dálo se jen v interessu Vitoldově, který se snažil založiti zvláštní slovansko-litevský stát mimo Polsko.

Procházka odpověděl k této replice duplikou ve lvovském „Przewodniku naukowem" v lednu r. 1880, kdež novými doklady listinnými hájí své stano-

visko; ale Smolka i k tomu zase dodal své námitky ve zvláštních dodatcích ke článku svému „Unia z Czechami", který původně vyšel v Ateneum a pak znovu zrevidovaný a doplněný zaujímá podstatnou část skizz páně Smolkových. Referent s výv0dy jeho dokonce souhlasí a nemůže nevysloviti přání, aby druhá serie skizz s články rovněž tak důkladnými jako pro historické popsání Čechův a Poláků důležitými brzo byla vydána. *Ant. Rezek.*

Толковый словарь живаго великорусскаго языка Владиміра Даля. 2-е изданіе. С. Петербургъ 1882.

Velice potěšitelným jest úkazem, že každý národ slovanský může se již honositi vlastnictvím výborných vědeckých slovníků. Čechové mají Jungmanna a Kotta, Poláci Lindeho, Srbové a Chorvaté Daničiće, Lužičané Pfula a Rusové — Dala.

Dalův velkolepý slovník „živého ruského jazyka" vyšel právě v druhém vydání o 4 hrubých svazcích i nebude zajisté od místa, jestliže obrátíme několika slovy pozornosť našich čtenářů na toto znamenité dílo.

Dalův slovník má svou historii, kterou lze nazvati dosti zajímavou.

V době, kdy jal se Dal sbírati material pro svůj příští slovník, nebylo na Rusi hrubě dobrého ponětí o potřebě slovaru národního jazyka.

Před Dalem vydávány slovníky, jichž tresť obmezovala se toliko na mluvu literarní a mluvu užívanou ve vzdělaných třídách, kdežto řeč lidu jako „nedůstojna pozornosti" nedošla povšimnutí. Tím se stalo, že slovníky byly sestavovány způsobem mechanickým (Tatiščevův, Makarovův, Reifův, Schmidtův a j.). I práce akademické a cenou poctěné nevalně si všímaly národního jazyka, čehož důkazem jest „Словарь Академіи Россійской" (vydaný v l. 1806.—1822.) a akademický „Словарь русскаго и церковнославянскаго языка" (vydaný v l. 1843.—1847.). Teprv po letech dvacátých našeho století jali se ruští učenci více pozornosti obraceti k národní stránce, v níž spočívá tak bohaté zřídlo vší životnosti. Literarní směr, jaký na Rusi zahajili Puškin, bratří Kirjejevští, N. Polevoj, a který později horlivě pěstovali Nadeždin, Pogodin a mnoho jiných, byl příčinou blahodějné reakce. Význam národní a tím i jazykový dobýval si půdy. Rozumí se, že v čele stránky jazykové a na mnoze i národní, stál po mnohá léta Dal, jenž záhy se zaměstnával myšlénkou vydati důkladný slovník „živého velkoruského jazyka".

A nebylo pro práci důležitou na celé Rusi člověka nad Dala schopnějšího. Již co mladík 19tiletý projížděje dalekým Ruskem sbíral a zapisoval si slova národního jazyka, která nikdy neb jen zřídka zněla v Moskvě a v Petrohradě. I jinak měl Dal neobyčejně šťastnou příležitosť seznámiti se v životě svém se všemi stránkami a odchylkami mateřského jazyka. Narodiv se na jižní Rusi (v Jekaterinoslavské gubernii) projel několikráte Rus kříž křížem, slyšel mluvu lidu svého na severu i na jihu, na západě i na východě. Nemálo přispěly vědomostem jeho i poměry služební. Při universitě měl příležitosť do podrobna poznati názvosloví lékařské a přírodovědecké, ve službě námořnické vniknul do mluvy námořnické, a na poli války, v Turecku a v Polsce, kde se setkával a stýkal s vojíny celého Ruska, doplnil své vědomosti po různu nasbírané. Později, jsa ve službě V. A. Perovského, dostal se mezi Kozáky a téměř celých osm let prožil v gubernii nížegorodské, kde mu slavné trhy opět nejlepší příležitosť poskytly vniknouti do zřídel „živého národního jazyka".

Tak sebral Dal z úst lidu jednotlivá slova a sebrav sílu ohromnou, jal se material seřaďovati. To ovšem nebyla práce mechanická! Třicet let sbíral neunavný Dal svá „slovíčka" a celých deset let potřeboval, aby ohromné zásoby náležitě prostudoval a ve vědecký slovník sestavil. Posléze vydal Dal své pomníkové dílo, které v době neobyčejně krátké bylo úplně rozprodáno. (Dal nežil dlouho po vydání Slovníku — zemřel již v září roku 1872.)

Známý knihkupec petrohradský Wolf vydal druhé vydání Dalova slovníku, čímž se zajisté nemálo zavděčil dobré věci. Tisk (4 hrubé díly) trval od roku 1878 do 1882 a náklad v penězích obnášel 50.000 rublů. *E. J.*

Путовање по Новој Србији. Пише Сретен Л. П. Издање српске књижаре Браће М. Поповића у Новоме Саду. 1882.

Máme před sebou dílo, bez něhož nebude se moci obejíti srbský ethnograf ba ani zeměpisec. V přední řadě jest ovšem určeno pro cestovatele po krajích srbských, neboť spisovatel sám praví, že má cestopis jeho býti jistou měrou průvodcem příštím cestovatelům, zvláště pak cizím, kteří v srbských krajích nikdy posud nebyli; ale není ono prosté jen popsání nových krajů a vyprávěním cestovních dobrodružství, nýbrž pojato je v ně vše, co jakkoliv jen souvisí s místy, jimiž spisovateli cestovati bylo. Zvláštní péči věnoval spisovatel starožitnostem, někdy se dotýká i národních pověstí, dějin a kulturního rozvoje svého národa číně tak zajímavými mnohdy i místa na pohled zcela nepatrná. A že pak ve vše to vplétá i zpomínky na různé výjevy z vlastního života, jakož i nejrozmanitější obrázky a drobnosti z dějin znovuzrození národa srbského, přihlížeje při tom k poměrům politickým a socialním, dodává tím spisu svému nejen poutavosti, ale i váhy a důležitosti.

Než při všem tom se nemůžeme přece nezmíniti také o ujemné stránce dotčeného spisu, jež vytčena mu již i s jiných také stran: jest to bezsystematičnosť. Material sice bohatý, ale beze všeho systemu a chronologického pořádku nakupený dodává dílu spíše podobu denníku, v němž zaznamenány jsou zpomínky tak, jak spisovateli právě na mysl přicházely. Spisovatel jsa si toho vědom, sám se k tomu také na několika místech přiznává, a čtenář, který by spisu toho ke studiím svým užiti chtěl, musí si system v něj uváděti sám.

Přes to však zůstává dílo toto pozoruhodným pro každého Srba, i pro každého toho, kdo nejen poznati chce zemi srbskou, ale i porozuměti přítomnému stavu a kulturním snahám národa srbského. *Hanuš Klíma.*

Изъ жизни русскихъ писателей. Разказы и анекдоты. С. Петербургъ 1882. str. 128. —

Jak již z nadpisu vidno, obsahuje knížka tato sbírku anekdot a vypravování ze života ruských spisovatelů. Nalézáme tu mnoho zajímavých zpomínek na přední zástupce ruského písemnictví, z nichž nejeden vynikal i neobyčejnou povahou. Ačkoli některé črty připomínají odjinud známá vypravování, poslouží spisek výše jmenovaný přece ku poznání povah, způsobu života a významu osob obecně na Rusi známých a zasloužených. Vnitřní hodnotou této práce seznámíme naše čtenářstvo zajisté nejlépe, jestliže při příležitosti podáme alespoň některé úryvky v českém převodu. Knížka tato vyšla u Suvorina v Petrohradě. *R.*

Spis bibliograficzny pamiętników mających związek z historyą lub literaturą polską. Ułożył Edward Minkowski, Kraków. 1882.

Obracíme-li zření na tuto nepatrnou brožurku, činíme to jen v té příčině, abychom upozornili na neobyčejnou hojnosť memoirů čili pamětí, jakou skytá bohatá literatura polská. Litovati jest, že se v Čechách právě této velezajímavé části polské literatury méně pozornosti věnuje než kterékoliv jiné. Zasluhujeť, aby došla obecného povšimnutí, zejména u nás, kde tolik upřímné jest vůle poznati život a poměry soukmenovců. Mnohé „pamětníky“ vynikají netoliko věcným obsahem, ale i skvělým vypravováním, tak že vřaditi jich lze do čtení poučného i zábavného. V bibliografickém přehledu p. Minkowického nalézáme nejpřednější jména polského písemnictví; z toho jde na jevo, že i nejslavnější spisovatelé uznávali toho potřebu spisovati své paměti ve věcech národních, literarních, uměleckých, společenských, rodinných atd. Dosti jest zajisté, jestliže uvedeme jména Kraszewského, Koźmiana, Pola, Ochockého, Niemcewicze atd. Že k pamětníkům třeba hleděti názorem kritickým, samo sebou se rozumí. *J.*

Szalona. Powieść J. I. Kraszewskiego, Warszawa 1882 Tom I. i II.

Jest zcela pochopitelno a přirozeno, že se cena knih posuzuje často výhradně dle idey aneb tendence, na jejímž základě zbudovaná byla. A v té příčině nejnovější dílo velkého romanopisce slovanského zajisté velmi jest

pozoruhodno. Neboť nedá se upříti, že otázka emancipace ženy, již Kraszewski v románu svém způsobem humanisty spíše než filosofa luští, jest moderní a zajímavou, že musí a bude interessovati nejširší kruhy společnosti, pokud na určito rozhodnuta nebude. Avšak přece rozpakujeme se přidati se k náhledu, že Kraszewski dílem tímto nic jiného nezamýšlel, než okázati následky bohopustého vychování, absurdnosť emancipační horečky, konce, k nimž dospěti musí bytosť, jež všechny platné řády společnosti zneuznává, poráží a jim se posmívá, že jinými slovy úmysl jeho jedině ten byl, vylíčiti osudy dívky, která vržena byvši v proud života, v němž nevázanosť je hrdinstvím a důkazem osvícenosti, obklopena nezdravými výpary pseudofilosofů a mudrlanstkých švindléřů (jakým jest na př. Jewlaszewski), dopouští se chyb na sobě samé, ježto se přísně mstí a s to jsou uvrhnouti ji na pokraj zoufalství a v záhubu.

Soudíme tak proto, že osudy a utrpení hrdinky této nejsou čirým a nezbytným následkem pouze jejího špatného vychování a jejích zásad, nýbrž že vyplývají hlavně z její povahy plné nepokoje, rozporu a výstřednosti a že by tato ubohá, nešťastná a divoká, jinak ale šlechetná Zonia byla rovněž tak nešťastnou, třeba vychována byla v klášteře. Z té příčiny nevidíme v novém díle Kraszewského spis tendenční, ale spíše jakousi psychologicko-socialní studii plnou hloubky a vzletu, psanou s obratností osvědčeného romanciera a povolaného umělce.

Na podrobnější rozbor tohoto románu, jenž nás uvádí do oněch sfér pessimismu, světobornych idei, neštěstí a ustavičného sklamání, do onoho světa, z něhož Turgeněv vybírá nejraději své reky a kdež všemu platnému řádu společenskému se posmívati platí za největší moudrosť a hrdinství, popsati na příklad bouřlivý, vzdorovitý, výstřední a sobecký charakter Zoni a pustit na něj odlesk pokory, sebezapření a cudnosti, jimiž skví se sestra její Madzia, poukázati k jednotlivým kapitolám a místům povídky vynikajícím, na to bohužel nedostává se místa.

Ostatně doufáme, že překlad této krásné povídky, při oblibě, kterou stařičký spisovatel u nás požívá, brzy se zjeví i v naší literatuře. Očekáváme jej s dychtivostí. *Dr. Zítek.*

Smith, C. W. Russisk Literaturhistorie fra Peter den Stores tid til begyndelsen af dette aarhundrede. Efter forfatterens död udgivet af S. B. Thrige. Kjöbenhavn Hagerup 1882. XI + 502 Sid. (C. W. Smith Historie literatury ruské od doby Petra Velkého až k počátku tohoto věku. Po smrti spisovatelově vydal S. B. Thrige. Kodaň 1882.)

Spisovatel tohoto díla, prof. C. W. Smith, zemřelý loňského roku v Kodani, nezůstal neznámým českému obecenstvu. K. P. Kheil totiž napsal o něm nekrolog, jehož užil vydavatel v předmluvě k tomuto spisu. Zmíníme se tedy zkrátka o jeho životě a podáme tu jenom některé důležitější podrobnosti. — Smith, nar. r. 1811. v Kodani, oddal se nejprve filosofii a filologii. Teprv po skončených studiích universitních počal zabývati se jazyky slovanskými. Studovav horlivě od r. 1840.—1845. v Berlíně, Krakově, Vídni, v Pešti a v Praze, podal r. 1845. v Berlíně veřejnosti první ovoce své neunavné činnosti, svou „Mluvnici jazyka polského“, velmi důkladnou práci, kterážto r. 1864. vyšla v druhém vydání rozmnoženém. Spis tento nepozbyl a nepozbude vysoké ceny. Škoda, že ten muž, jenž tak do podrobna byl se zabýval slovanštinou, nemohl hned po návratu svém do vlasti dojíti na universitě postavení přiměřeného jeho studiím! Čtrnácte let byl gymnasialním učitelem při kathedralní škole roeshildské. Teprve roku 1859. jmenován byl docentem jazyků slovanských na vysokých školách kodaňských, kde působil s výsledkem až do smrti. Patrno zajisté, že působiště, v němž ocitl se v nejlepších letech žití svého, nemohlo býti příznivo jeho vědecké činnosti a způsobilosti. Taktéž jest jisto, kdyby byl z počátku stále se mohl zabývati svou vědou, že by svou pilností více byl vykonal, aspoň by byl ve spise svrchu jmenovaném pracoval také o věku devatenáctém. Z prací jeho tuto uvádíme jeho badání o věcech baltických a slovanských (De locis quibusdam grammaticae linguarum balticarum et slavonicarum, I.—III. v Kodani 1857.—59.), rozpravu „De verbis imperfectivis et perfectivis in linguis slavonicis“ tamtéž r. 1875., krátkou náuku o ru-

ských časoslovech tamtéž r. 1871., pak jeho kommentovaný překlad staroruské kroniky, připisované dříve Nestorovi, vyd. již r. 1869. Nelze také nezmíniti se zde o jeho příspěvcích ku poznání slovanské literatury a slovanské národní poesie, ku př. „O srbském národním básnictví“ (1857.), „O ruské národní poesii“ (r. 1867), „O pozůstalých staročeských básních, nalezených v prvé polovici tohoto století, a o jejich kritice“ (r. 1862. a 63.). Tím však není vyčerpán seznam jeho prací. — Po těchto krátkých zprávách přicházím k úvaze o spisu svrchu jmenovaném. V úvodě podává spisovatel obraz doby před Petrem Velkým (str. 1.—22.). Tento úvod je snad poněkud slabší, ale dle spisů Galachových, Ustrjalových a j. přehledně je sestaven. Tím však nechci říci, že spisovatel následoval pouze šlépějí ruských historiků literarních. Naopak, jak již patrno z líčení doby Petra Velkého, on kráčí cestou svou samostatně, ano udává i prameny, jichžto domácí spisovatelé ani neužili. Cizímu spisovateli historie literatury jest ovšem velmi těžko posuzovati doby, z nichžto rukopisův a vzácných děl tiskových nemá po ruce. Třeba mu tedy prominouti, že místem užívá pramenů ze druhé ruky; činí tak vždy rukou delikatní, čehož spisovateli tomuto upříti nelze. — Oddíl od Petra Velkého (str. 22.—112.), rozbírající dobu, kteráž ještě málo literarních důležitých památek podává k posouzení, je přece zajímavý co do stránky kulturně historické a velmi zdařilý. Duchu cara, jenž se vidí nucena nositi všecko sám na bedrách svých, jenž vlastní rukou účastní se nejhrubších prací tělesných a touž rukou činí návrhy zákonův, ano i theologických traktatů, duchu tohoto cara učiněno zde úplně, co spravedlivé jest. Jeho snahy o povznesení Ruska do řady států kulturních všestranně jsou oceněny. Zajímavo jest, že car i s tím činil pokusy, aby lid svůj vzdělával divadlem, ač takový experiment, jak bylo lze očekávati, nechtěl se ještě zdařiti. Nejčelnější osobnost onoho času, neprohlédáme-li k carovi, učený arcikněz novgorodský Teofan Prokopovič, jenž nabyv vzdělání v západní Evropě, věrně stál carovi po boku, jest neméně věrně vylíčen. Kromě Petra beze vší chyby nejvíce muž tento se staral o duševní vývin Ruska na počátku věku minulého. — Nejbližší doba po Petrovi, jak spisovatel zcela dobře dí, jest literatura živým pomníkem Petrovým, „ježto každý vynikající spisovatel nejen vyšel skutečně ze školy carovy, leč jeví to v činnosti své i tím, že pouští se v boj za jeho ideje a podstatně působí ve směru tomto“. V oddílu tom čteme zevrubné úvahy o Tatiščevu, jenž ve své neunavné činnosti prohlédal zvláště k účelům praktickým, ale přece měl živé účastenství ve vědě a sám napsal první vědecké dějiny ruské. Spisy jeho mohly však vydány býti teprv po jeho smrti za Kateřiny II., poněvadž o něm šla pověsť, že je svobodověrec a atheista, tudíž svatá synoda se protivila tomu vydání. Spisovatel pak se zmiňuje o básníkovi, knížeti Kantemirovi, překladateli několika klassických spisů, Montesquieuových „Lettres Persanes“, Fontenellových „Entretiens sur la pluralité des mondes“, jenž jako vyslanec dlouho byl žil v cizině a nabyl vzdělání zcela evropského; o Vasileji Treďakovském, jenž první napsal ruskou metriku, „způsob, jímžto dělati lze ruské verše“, a tím ustanovil pravidla ruského básnění; o Lomonosovu, jehož význam v básnické literatuře, jakož i péče o správnosť řeči mateřské dochází zde uznání, ačkoli ho spisovatel jako člověka nemůže bráti vysoko; konečně uvádí Sumarokova, dramatického básníka, jenž byl svého času považován za genialního, ale ze slávy své měl děkovati nepochybně tehdejšímu dětinskému stanovisku ruského obecenstva. Tím jest ukončen počet představitelů „doby reformační“. — Čtvrtý oddíl (str. 244.—420.) věnován je době Kateřiny II. Toho času počíná domácí literatura zkvétati, ač po boku jejím i na dále kráčí literatura, jež napodobuje vzory západoevropské, a zejména francouzské. Nemůžeme obšírněji promluviti o této periodě, ale konstatovati, že spisovatel náležitě vylíčil oba směry, že dle zásluhy a s pietou posoudil nejpřednějšího té doby básníka ruského Deržavina. Zajímavá kniha končí se rozpravou o Karamzinovi.

Sloh jest jasný a veskrz originalní. Spisovatel píše o svém předmětu způsobem zajímavým. Jsme toho mínění, že tato historie ruské literatury, ačkoli původu cizího, bude přece vítána. Pozornosti zasluhuje v plné míře.

Gust. Stjernström.

---

*

Dr. Gustav Stjernström, švédský slavista z Upsaly a náš ct. spolupracovník (viz Rozhledy), navštíví příštím rokem Čechy, aby poznal jazyk, literaturu a poměry našeho národa.

Карта црногорске књажевине по најновијем разграничењу (mapa černohorského knížetství podle nejnovějšího ohraničení) vydána byla r. 1881 v Petrohradě ve vojensko-topografickém oddělení prací inženýra Varmana, jemuž při vyšetřování jmen a názvů pomocen byl ruský cestovatel Pavel Apolonovič Rovinskij. Za měřítko vzat 1′ = 4500 metrům. Je to nejdůkladnější mapa Černé Hory, která dosud vydána, ačkoli bude potřebovati ještě doplňkův i některých oprav. Jsou na ní naznačena města, vesnice s kostely, vesnice bez kostelů, monastýry, kuly, hranice staré i nové, hranice nahií a plemen, cesty vozové a stezky pro koně, síť telegrafní a místa, kde svedeny znamenité bitvy. P. A. Rovinský, jenž dosud na Černé Hoře mešká, vytknul v měsíci srpnu 1882 v cetyňském „Glasu Crnogorca“ některé vady, jež celkem jsou nepatrny a ničeho neujímají této vážné práci. Je to vůbec první spolehlivá mapa Černé Hory. Pohoří jsou již naznačena skutečnými směry, kdežto dosavadní mapy Černé Hory jsou jen černě zamazány bez ohledu na skutečnosť. Pro příště ještě zbývá, aby obraz Černé Hory na mapě doplněn byl jmény všech hor, stěn, pahrbkův a strání, z nichž mapa Varmanova zaznamenává jen nejdůležitější; ovšem tato zbývající práce nebude tuze snadnou, protože Černá Hora při nadbytku hor jest i nevyčerpatelna co do jejich názvů. *Hč.*

Z dramatické literatury polské. Krakovské divadlo připravilo v den sv. Martina obecenstvu chutnou komedii: Gęsi i gąski (Husy i housátka) od Michala Baluckého, nejpopularnějšího a nejoblíbenějšího spisovatele veseloher polských. Kritika i obecenstvo polské chválí novou tuto veselohru velice a pokládají ji za nejzdařilejší komedii Baluckého. Týž dramatik napsal nejnověji veselohru: Otwarty dom, která co nejdříve v Polsku bude provozována. Právo k překladu obou veseloher do češtiny jest již získáno. V Krakovském divadle bude v brzku provozováno také drama: „Kazimierz i Esterka“ od Zenoniho (Kleczevského) dramatického umělce. Ve Varšavě provozována nedávno nová komedie Sewera (Maciejowského) pod názvem „Swietne partye“, která však není tak zdařilá jako jeho cenou poctěná komedie: Souboj šlechetných, která v této saisoně provozovati se bude v král. zemsk. českém divadle v Praze. — *labský.*

Záhřebská „Matice hrvatska“ vydala právě zprávu o své činnosti za rok 1881, z níž se dovídáme o blahodějné činnosti spolku pro vydávání chorvatských knih. Podáváme některá čísla: majetek spolkový obnáší 69.429 zl. 85 kr., počet členů 4747, knih (výtisků) vydáno během roku 38.000. Uvážení zasluhuje seznam členů. V Praze měla Matice celkem pět členů (z nich 1 Polák, ostatní Chorvaté!); za to má ve Varšavě členů 18 — vesměs Poláků (!). *R.*

Anglické „Atheneum“ přináší zajímavou zprávu, že paní Noviková píše obšírný životopis generala Skobeleva.

La belle Polonaise zove se nová veselohra Leona Beauvalta, provozovaná v těchto dnech v pařížském divadle l' Athené comique. Hrdinkou hry není skutečná Polka, nápis tlumočí jen náhled, který ve Francii panuje o Polkách. Chce-li Francouz vyjádřiti krásu skutečně spanilé dívky, poví: belle, comme une Polonaise.

„Slovanský sborník“ vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) v Jungmannově třídě č. 22. n.: na čtvrt roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, v Jungmannově třídě č. 22. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník II. — 1883 — Číslo 3.

Vídy čili Sudice.

Příspěvek k slovanskému bájeslovi.

Sepsal Karel Jaromír Erben.

(Pokračování.)

Ode dne božího narození (srb. božitj) až do svatých tří králů (Rem. Ostrom. ev.: wlswi, rus. tri volchva; jinak také zjevení boží, Rem. ev., rusky bogojavlenije, srbsky bogojavljenje) jest u všech Slovanů také jediný pravý čas koled. Jak slavný a důležitý musil někdy Slovanům bývati tento svátek koledy, vysvítá z toho, s jakou horlivostí se o to jak latinská tak i řecká církev zasazovala, aby její starý smysl potlačila a v nový křesťanský převlékla, sami kněží dům od domu se svým sborem chodíce a nábožné písně k účelu tomu zvláště složené odbývajíce, i hospodáři k novému roku vše dobré od boha žádajíce, čehož u nás v Čechách ještě pamětníci žijí. Nicméně zachovala se stará památka koledy se svými hrami a zpěvy, podle církevního obřadu, od mladého mužského lidu mezi Slovany po tu dobu. Jen u Srbů již dokonce vyhynula; ale ještě jsou tam v paměti chlapci koledjani, kteří při božím narození chodíce dům od domu, hráli a zpívali písně o koledě, po každém slově opakujíce koledo!*) České kolední písně, ježto zpívají chlapci, chodíce na zejtří božího narození s pomlázkou, nemají žádného významu do sebe, i jinak jsou beze vší ceny. Zato ale na Rusi koleda ještě v celé své staroslavné podobě se zachovala, kdežto chlapci sebravše se hromadou, jednoho z prostředku svého volí, zpěvce nejlepšího i jinak obratného, kterýžto se v Sjanockém kraji v Haliči nazývá vajda, právě tak, jako druhdy slavní věštci i pěvci litevští vajdalottové slouli; a majíce s sebou svou selskou hudbu, housle, basu a

*) Zlomek jedné takové písně zachoval Vuk (Rěč. 321), jižto zpívají, aby jim krávy hodně dojily, by nadojivše plnou dojačku mléka, mohli pokoupati malého boha (narozeného Krista):

Da okupam, koledo!
Malog boga, koledo!
I Božitja, koledo!

mezi Huculy roh. koledují od štědrého večera (svjatyj večer) až do druhého svatého večera před třemi králi, nepominouce nižádného stavení, od kněze až do chudé selské chatrče, a přitom zpívajíce písně, písně kolední, tyto drahé perly, v nezkalené své čistotě zachované po pradávných předcích.*) Jednu takovou, totiž onu pověst o stvoření světa, snažili jsme se již nahoře právě oceniti, a skutečně nemohl příhodnější nalezen býti čas ku zpěvu této pověsti, nežli hluboké lůno Morany-Zimy, srovnávající se dokonce s oným siným mořem, z něhož osudná trojice vynesla svět, jakož i Morana-Zima svou trojicí z lůna svého vynáší rok. Tato trojice zjevuje se téměř ve všech těch koledních písních v rozličných podobách, z nichžto dvě zvláště významné tuto klademe. V první častuje křesťanský hospodář na štědrý večer tuto trojici ve způsobě takové, kteráž jemu nade vše dražší a světější jest:

Na svjätyj večer na večerenjku
Oj daj bože!
Chodit hospodar sam po svîtlicî,
Stavit stolonjki u tri rjädonjki,
Klade obrusy vse šovkovii,
Klade skljänicî vse zolotii,
Klade tarîlcî vse srîbernii,
Klade nožiki vse staljänii,
Prosit boženjka na večerenjku:
V jedno vîkonce svîtit mu sonce,
V druhe vîkonce ta jasen mîsjäc,
V okolo svîtjät drîbnii zvîzdy:**)
Svîtle sonejko ta sam božejko,
Jasen mîsjäčok svjäta prečista,
Drîbny zvîzdojki usî svjätii.
Posadyv boha posered stola,
Svjätu prečistu pri druhîm stolî,
Usî svjätii na vkolo nei;
Prijmaje boha zelenym vinom,
Svjätu prečistu solodkim medom,
Usî svjätii šumnov horîvkov.

Ve druhé koledě přináší opět osudný javor hospodáři troje požehnání, jedno ve vrchu, druhé u prostřed, a třetí mezi kořeny:

Oj tam za dvorom, za čistopolom
Oj daj Bože!
Stoit mi stoit zelenyj javîr,
A v tym javorî tri koristonjki:
Jedna mi koristj v verchu hnîzdonjko,
V verchu hnîzdonjko, siv sokolonjko;
Druha mi koristj a v seredinî,
A v seredinî v borti pčolonjki;
Tretja mi koristj u korînenjka,
U korînenjka čornii bobry:
Siv sokolonjko panu na slavu,
Jarî pčolonjki bohu na chvalu,
Čornyi bobry ta na šubonjku,
Ta na šubonjku hospodinonjcî.

*) Zásluhu neocenitelnou získal sobě p. Holovacký, že zření své především na tyto koledy obrátil a jich na sto sebral.

**) Tento verš od nás poněkud předělán jest, a následující tři doplněny, podle smyslu posledních veršů.

V této poslední koledě pozoruje se v pěkný obraz obalené přání pánovi k nastávajícímu roku. Taková přání zavírá v sobě větší částka koled maloruských, knězi, hospodáři, hospodyni, vdově, synovi i dceři, každému podle jeho stavu vždy v ušlechtilý obraz ukrytá: však ale velmi málo takových koled, kdežby osudná trojice více neb méně patrně v obrazu nevynikala. A takto se všude zjevujíc ona trojice v obřadech i v pověrách oněch dvanácti dnů koledních u prostřed zimy, i ve jménu blízkého měsíce, mocnou svou vládu v té době dostatečně ukazuje. Z té příčiny vidí se nám býti koleda svátek Morany-Zimy co Lutice.

Co se však dotýče jména koledy čili koljady, kteréž od starého ruského božství téhož jména odvozují, jehožto veliký svátek, podle starého svědectví, skutečně v týž čas, t. na 24 den měsíce prosince připadal, všecky dosavadní učené i neučené, důmyslné i plané výklady nedostačily je vysvětliti; ale jak se zdá, uhodili k pravdě nejblíže ti, kteří je s latinským Kalendae srovnávali; neb jakož Kalendae vždy otvírají měsíc, tak i koljada stojí na prahu nového roku; a má-li jaké skutečné bytnosti ve svatyni bohů slovanských, tedy nic více a nic méně není, nežli jiným jménem zastřená Morana-Zima, a ruská Semargla čili Zmrzlá.

Zdali svátky kolední kromě toho také jiného účelu neměly, jmenovitě držení veřejných národních sněmů, na způsob staročeských hromad, k nimžto se všickni přední v zemi obsýlali, jakož pak o tom některé ruské koledy skutečně mluví*); a zdali řecké

*) Po Dunaju, po rěkě,
Po berežku po krutomu
Ležat gusli nenalařennyja.
Koljada!
Komu gusli nalaživati?
Koljada!
Naladitj gusli
Zenzeveju Andrejanoviču.
Koljada!
Zenzeveja doma nět;
On ujéchal v Carj gorod
Sudy suditj, rjady rjaditj;
Koljada! atd. *(Sacharov č. I, t. III. str. 17.)*

A v čistim poli blizko dorohi
Stojat namety bili šovkovi,
A v tych nametach vse hromadove,
Radonjku radjät, koby vradili:
Oj ne spravljäjmo na žony šuby,
Na žony šuby, na dočky zloto;
Ale spravljäjmo midjäni čovna,
Midjäni čovna, sribnii vesla;
Ta puskajmo-sjä kraja Dunaja,
Čujemož' my tam dobroho pana,
Dobroho pana to pana Petra,
Ščo platit dobre za zasluženjku:
Oj daje na rik po sto červonych,
Po konikovi po voronomu,
Po županovi po Kitajevu,
Po jasněj strilci, po chorošij divci. *Holovacký.*

καλέω, svolati, obeslati, předvolati, s tím ve spojení není, v nedostatku jiných platných důkazů musí na ten čas ještě zůstati nerozhodnuté.

Třetí poslední vystoupení již bezmocné Morany na konci zimy, kdežto ji v postavě z došku vystrojené a na holi nastrčené loutky mladá děvčata zpívajíce po vsi kolem obnášejí, a potom vynesše ji za ves, do vody, jejího vlastního živlu, z něhož povstala, uvrhují, jest událost u nás i u všech okolních Slovanů vůbec povědomá, i každého roku na Smrtelnou neděli, vždy ještě se opakující. Pozoru však hodné jest, že tato neděle Smrtelná (luž. Smerdnica) všude na touž neděli postní nepřipadá; neb Čechové, Moravané a Slováci kladou ji na šestou, Lužičané a Poláci na pátou, a jiní dokonce na čtvrtou neděli. Na Slovensku někde také vynášejí smrt, Murienu, na Květnou neděli. Tuť opět taková neshoda, jako ve jménech měsíců slovanských, a právě tak daleký rozdíl, jako mezi koledou a Únorem. I musí tu zmatený čas ustoupiti věci, a třeba vždy míti hlavní toliko dobu před očima.

Písně sem náležité skoro všecky nepřinášejí v obsahu svém nic více, než co symbolický skutek ukazuje, mluvíce totiž prostými a krátkými slovy o vynesení smrti a přinesení nového léta, povzbuzujíce přitom k radosti:

Smrt nesem ze vsi,
Nové líto do vsi,
Buďte páni veseli,
Že vám líto nesemy atd.

Aneb:

Smrt plyne po vodě
Nové líto přichodie atd.

Vyniesli sme, vyniesli sme
Murienu zo vsi,
Priniesli sme, priniesli sme
Máj nový do vsi, atd. (*Kol. Zpěv.* I, 4.)

Smrtná neděla,
Kam's klíče poděla?
Dala sem je, dala
Svatému Jiří.
Svatý Jiří vstává,
Zem odemykává atd.
(*Suš. Mor.* 1835, str. 65.)

Na to následuje v rozličných proměnách přání, aby bylo léto úrodné, a konečně zavírá se píseň prosbou o nějaký dárek.

Ci doma, doma, pan hospodarju?
Nema ho doma, nema ho doma,
Ny syna jího, nema ho!
Oj pojichav vôn do Sudomîrja,
Sudy sudyty, sela dîlity.
Nasadyli v'ny tri sela ljudjmi atd. (*Týž*)

Znamenitě od těchto uchyluje se jedna slovenská píseň, kterážto se prý také ještě v Čechách zpívá, majíc na sobě patrné známky, že z doby pohanské ještě pochází, totiž:

Morena, Morena!
Za kohos umrela?
Ne za ny, ne za ny,
Než za ty krestany! (*Kol. Zpěv.* I, 3.)

Smysl její jest tento: Nevěrnou stala si se nám, jižto jsme tebe ctili, naše Mořano! Neumíráš za nás, neb my hyneme; ale umíráš za křesťany, naše hubitele! — Dojemný to zbytek žalostných písní z té doby, když pohanství kloniti se musilo pod vítěznou korouhev víry křesťanské. Důležitější ale, nežli pro své stáří, jest tato píseň jakožto památka a svědectví někdejšího pohanského smýšlení, žeby totiž Mořena ze své vlastní vůle umírala proto, aby živoucí lid od smrti zachovala!

Již výše podotknuto jest, že jakož úradou osudné trojice siného moře v prostoře povstal svět, tak též i v čase výrokem Morany-Zimy v druhé době, kdežto se co Lítice též ve trojici jeví, ustanoven jest rok. Neb české slovo rok přichází od slova řeku čili řku, ἐρέω, reor, mluviti; znamenáť tedy rok něco mezi více osobami za pevné umluveného, kterýžto smysl se také ve všech ostatních jeho významech nalézá. S tím též se dokonale srovnává ruský god, jehožto smysl leží ve slovu gadatj česky hádati (srovn. sansk. gaditum = loqui, mluviti), ježto jest verbum durat. slova hoditi; a protož naše uhodnouti = uhádnouti, a protož česká pohádka = fabula, narratio, Erzählung; v čemž i také svůj význam nalézá staročes. „s někým o něco uhoditi,“ t. se smluviti; dále také čes. boží hod, srb. god = veliký svátek, jichžto se toliko tré počítá, t. Hod boží Velkonoční, Svatodušní a Vánoční. Nalézajíc tedy slovo hod boží svůj pravý smysl jakožto boží ustanovení, nemůže se nikoli odvozovati od hodování, t. přílišného jedení a pití, kteréžto se s tím teprve spojilo. Deminut. slova hod, god jest česky hodina, hora; srb. godina, annus; rus. godina, tempus i také fatum (srovn. Edd. aldr, aevum = orläg, fatum). Smysl slova hádati, hádání, rus. gadanije, ill. gadati, gadanje jakožto vypovídání neznámých a předpovídání budoucích věcí, dobře se srovnává s úřadem osudné trojice, kterážto představujíc minulost, přítomnost i budoucnost, osud veškerých věcí řídí i ustanovuje.*)

A jako z lůna Morany-Zimy vychází rok, tak také z lůna noci povstává den. Na tuto neodvratnou k sobě podobnosť obou těchto rozdílů času spolehajíce, a spolu majíce zření k oběma již uvedeným a vysvětleným bájím o původu světa i roku z temného klínu nevyhnutelnosti, osmělujeme se slovo čes.-pol. noc, srbské notj, rus. noč, staroslov. nošč, černoh. nutj (srovn. lit. naktis, got. nahts, něm. nacht, angs. niht, starosev. nôtt, lat. nox,

---

*) Pověst o dvanácti Moraniných dcerách I, 420.

noctis, řec. *νύξ, νυκτος*) vysvětliti slovem českým nutiti, něm. nöthigen (srovn. lat. nocere a necesse), od kteréhož se noc odvozuje tak, jako slovo kot (t = c), bouda na zemi, a koč, bouda na kolách, od kutiti; pročež noc = nutnosť, necessitas, nauthr, *ἀνάγκη*; a takto se shoda věci potvrzuje i dokonalou shodou smyslu slova.

A učinivše již nyní krok jeden, činíme s týmiž důvody též i druhý, vykládajíce slovo česky den, polsky dzień, rusky denj, srbsky dan z českého díti, staročesk. dieti, fari, jako žeň od žíti, len (*λινον*) od liti (linouti) a j.; a protož den = fatum, jako rok, god i godina.

Než povraťme se k noci zpátky, a vizme zdali a jaké bájeslovné bytosti v temné její říši vládnou, a pokud se povaha jich s Moranou, jakožto zosobenou nevyhnutelností, srovnává.

A tu nám nejprve v cestu přichází české Můra slovanské, polské, lužické a illyrské Móra, polské též Mara, německé Mahre, anglické Nightmare, francouzské Cauchemare, Cochemar,*) kterážto se všude stejně zjevuje, totiž tlačením člověka ve snu, jakoby mu kámen na prsou ležel, a těžkými, nepokojnými sny. V pověrách lidu nabývá Můra i lidské postavy, kdežto vypravují, žeby v noci člověku z prsou krev vycucávala a takto jej i do smrti zmořila, přivádějíce příklady: Byl jeden pacholík, silný jako skála a krásný co panna. Na toho také počala Můra choditi, tak dlouho, až byl již bledý jako stěna, a ztrápený, že se bylo líto naň podívati, a prsa měl od ní vytažená nad míru. Tu mu poradili, aby sobě prsa na noc namazal slepičím trusem. On uposlechl, a Můra již více naň nepřišla, a pacholík se uzdravil. — O podobné události zmínku činí také polský básník Zaborski:

Znajduje monstrum zamiast swej kochanej żony
Biedny czlek w zdradzie, jakby z mary ocucony.

I také zaříkadlem odbývají Můru, posýlajíce ji do pekla:

Můro, Můro moroucí!
Jdi na peklo horoucí.

Avšak netoliko lidem pije Můra život, ale i dřevo žere, jakož se o ní na Moravě praví, že Můra jde na lidi i na dřeva: dřeva schnou a lidé mrou.

Tímto se již dostatečně povaha Můry vyličuje a příbuznosť její s Moranou, jakožto smrtí, na jevo klade, kteréžto blízké pokrevenství nadto patrněji vysvítá ze jména samého, neb oboje slova, Můra i Morana, mají svůj původ ve slovu mořiti. A poněvadž mořiti svým původním smyslem morati s nutností v jedno spadá, z té příčiny vidí se býti Můra pravým zosobením noci a jinou způsobou Morany. S ruským Kikimora srovnáváme řecké *κακη*

*) Grimm (433.) přivádéje německé slovo der Nachtmar, a přísloví: dich hat geritten der mar', poznamenává přitom upřímně: ich kann dies wort weder ahd noch mhd aufweisen.

μοῖρα a v smyslu litá Morana, kterážto sídlo své majíc na peci neb za kamny, potkává se v tom s českou Jahodou Bábou (Ježíbabou). Děti totiž vytrhnuvše sobě zoubek, hodí jej přes hlavu za kamna, volajíce:

Jahodo Bábo! Jahodo Bábo!
Tu máš zoubek kostěnej,
Dej mi za něj železnej.

Slovo železnej připomíná opět na Jagu-Babu v železné stoupě s železnou paličkou, a na českou dětskou hru „na Železnou bábu“: jedno dítě, „Železná bába“, honí; jiné utíkajíce, hledí se něčeho železného chopiti aneb aspoň na to prst položiti, neb pak již nemá „Železná bába“ k němu moci. Koho jinak dostihne, musí býti bábou. Železo v báji vysvětluje se přirozeně ledem, a takto jedna báje podává druhé ruce.

Můra nepřichází toliko v ženské postavě, ale i také v mužské, jakožto Morous (srovn. μόρος = podíl, osud, smrt, a ruské moroz, české mráz, latinské mors). Co se o Mořách vypravuje, totéž platí o Morousích. Tato pověra musí býti prastará a přímo ze slovanského pohanství dochovaná. Praví se totiž, že jsou lidé, kteří nechtíce, ani snad o tom vědouce, Můrami jsou a Morousy; ve spaní jim vyjde duše z těla ve způsobě stébla neb myši (srovn. lat. mus, muris, myš, a lemures, duše zemřelých), anebo bílého nočního motýla, proto také můra nazvaného, jiných tlačit. Stéblo protáhne se dveřmi dírkou klíčovou; motýl proleze skulinou, a myš najde pod zemí průchod. Kdyby je někdo zabil anebo stéblo přestřihl, člověk-Morous neb Můra více se neprobudí. Kdyby ten, jejž Můra tlačí, jí něco připověděl, druhý den ráno člověk-Můra neb Morous pro to si přijde, a takto lze jej poznati. Ostatní pověry k účelu našemu ničím neprospějí, pročež jich pomíjíme mlčením. Zmínky však výslovné zasluhuje ono půlnoční znamení v Čechách, jakoby totiž stařičká žena žalostně plakala; neb u kterého domu takové kvílení se uslyší, z toho zajisté někdo zemře. I také Rusové mají svou pověru o Půlnočnici (Polunočnici).*)

Že i noční Můra jako zimní Morana své tři postavy měla, v počátek, prostředek a konec noci připadající, o tom nelze pochybovati; jméno Polunočnica a naříkající toho času stará žena, druhou postavu dostatečně ustanovuje; ale první a třetí bezpochyby již se rozplynuly v zapomenutí, a jen po nich ještě pozůstal za památku mrazivý přístrach, kterýž oblivá sprostého člověka hned po západu slunce i před jeho východem, a rozličné pověry, ježto se spojují s těmato dvěma dobama, na př. že šestinedělka před úvodem o klekání nemá vycházeti přes práh, jinak žeby jí divá žena uškodila; že toho času chodí klekáníček, bera děti, ježto se byly venku opozdily; kdo před slunce východem v pondělí kýchne, že dostane ten týden nějaký dar; voda k smývání oubytí, že musí před slunce východem z potoka nabrána býti a m. j.

*) Ermanns Archiv, 1842. S. 625.

A jakož noc a zima, jsouce pořádný běh času, své staré báje mají, tím více se toho nadíti jest o zatmění slunce a měsíce, kteréž u všech od matky přírody vychovaných národů vždy veliké pohnutí mysli způsobilo i k rozmanitým výkladům příčinu dalo. Českou báji, nyní však již dokonce zapomenutou, zachoval nám neznámý vzdělatel básně Alexandreidy, tak nazvaného zlomku Jindřicho-hradeckého, ze XIV. století;*) v jiném vzdělání té básně rukopisu knihovny svatého Víta v Praze tato vzpomínka pověry národní již se nenalézá, kterážto báje tím důležitější jest, že se neznalé stopy její téměř u všech národů slovanských spatřují.

Když Alexander přitáhl do Arbělu, proměnil se měsíc, jakby jej oblil krví. Vidouc to vojsko, a zlé znamení v tom tušíc, spiklo se na bezživotí Alexandrovo. Nastrojením Alexandrovým vykládá hvězdář Aristander lidu, že se ta proměna měsíce, jakož i všecko zlé, ježto na zemi přichází, věčným ustanovením tvorce světa stává.

Ustavenie lubo bohu,
Jemuž Vědy v žeň nemohú.
Viztež, proč-ti sě to stává,
Že se měsiec proměňává,
O němž mluvie staří dědi,
By jej tehdy snědly Vědy
Suchopýr po tmě přadúce.

U Rusů slovou Vědimy vůbec čarodějnice, mezi kterýmiž za nejmocnější pokládají se Kijevská a zlá její sestra Muromská, ježto jedno ruské zaříkadlo staví podle zlého Vodního, podle mhouravé Rusalky a proklaté Baby-Jagy.**)

Týž samý smysl spojují Malorusi se slovem Vidma. Jedna slovenská píseň připomíná svatého Vida, jehož ale nyní není.***)

U Srbů illyrských jest Vid a Vida osobní jméno mužské a ženské, a vidovit i vidovita slove takový člověk, muž i žena, kterýž se v košilce narodiv, obcuje s Vílami a více zná, než jiní lidé mohou. (Vuk Rěč.) Na Moravě slove viza nepřirozené vidění, když totiž dívky na štědrý den o půl noci hledí do studně neb do zrcadla, by spatřily svého souzeného Všecka tato slova přicházejí od viděti, videre, a tomu příbuzného věděti, scire; podle toho znamená Věda, nebo podle nynějšího vyslovení Vida, co se dotýče smyslu slova, bytosť takovou, před níž leží veškeré věci odkryty, minulé, přítomné i budoucí. A jakož se v místě nahoře uvedeném usiluje, vůli boží přičísti všecko, co se na světě přihází, Vědám veškeré v tom působení upírajíc, tu leží důkaz, že ještě v XIII. století, když totiž tato báseň česky vzdělávána

*) Vydán jest tento zlomek ve „Výboru staročeské literatury", strana 1071.—1086.

**) Sacharov T. I. Č. 2. str. 19.: Zagovor ot toski rodimoj matuški v razlukě s milym ditjatkoju.

***) Prijdem, djovča, prijdem,
Veru istě prijdem:
Na svatého Vida,
Čo nebude nikda. (Kollár Zpěv. I. 4)

byla, v Čechách se zvláště od starých lidí za to mělo, že Vědy vládnou světa osudem, neb jinak nebylo by proč toho vymlouvati. Počet neurčitý předoucích Věd nabývá jinou svou způsobou, předoucí totiž trojicí dcer svaté Lucie, a přemocných sester panny Marie v zaříkadlech, své nepochybné určitosti; i slovo po tmě čili v noci, podle předešlého vyložení jakožto v klínu nevyhnutelnosti svůj pravý smysl nalézá. Konečně také nechť pominuta nezůstanou slova staré legendy o „panenskej buohyni, jejžto Vejda (Vėda) dějí" (ruk. Mus. 104.). A takto sebravše ty známky v jedno, znamenáme Vědy co tři panenské přemocné sestry, dcery nevyhnutelnosti, v jejížto klínu předou suchopýr, znajíce vše, co bylo, co jest i co bude, i řídíce všehomíra osud. Postavme nyní na místo Věd řecké Moiry, kdo rozezná slovanskou báji od řecké? Ale však ani třetí sestra v té trojici, přetrhující nit, sama svým sobě počínáním dosti bezpečna není; máť ona starou zachovalejší sokyni za sebou, slovenskou Vidmu, Strygu čili Střihu, jak ji p. Jungmann právě po česku vyložil (Slovn. IV., 352.), kteráž ji nit učí přestřihovati; a tak i strašlivá Atropos nalézá svou slovanskou dvojchodku.

Vidma Stryga představuje v národních podáních podle úřadu svého, působíc dobré anebo zlé, buď jako šeredná žena, aneb i jako ušlechtilá panna. Šeredu Strygu popisuje jedna slovenská píseň, s kterýmžto popsáním srovnává se docela české podání o divých ženách:

Ta Vajdova žena porodila djeťa:
Má hlavu strapatú ako dve rešeta,
Má nuožky maličké a veliký bachor:
Lebo bude Stryga, lebo bnde Znachor.
(Kol. Zpěv. I. 11.)

O jejím obydlí, její moci a vážnosti, jakožto zlé Vidmy Kyjevské, mluví jedno ruské zaříkadlo:

Vo lěsu stojačem, vo syrom boru stoit izbuška, ni šitaja, ni krytaja; a v izbuškě živet zlaja Vědjma Kijevskaja. Pojdu-lj ja vo lěsj stojačij, vo bor dremučij; vzojdu-lj ja v izbušku k zloj Vědjmě Kijevskoj: „Ty zlaja Vědjma Kijevskaja! veli svojemu voronu sletatj pod more Chvalinskoje, v mědnoj dom, zaklevatj změja ognennago, dostatj semipudovoj ključj." Zauprjamila-sj, zakoračila-sj zlaja Vědma Kijevskaja o svojem voroně: „Ne mojej starosti broditj do morja Okiana, do ostrova do Bujana, do černago vorona! prikaži ty moim slovom zapovědnym dostatj voronu tot semipudovoj ključj." Razbil voron mědnoj dom, zakleval změja ognennago, dostal semipudovoj ključj. (Sach. T. I. č. 2. str. 26.)

Ocean moře. moře Chvalinské jinak Černé, okolo kterého se všecky ty slovanské báje otáčejí, vidí se býti ono siné moře nutnosti, a černý havran ve službě Vidmy, hlásí se k onomu sokolu v srbské písni, kterýž se oženil s ohnivou ženou za černým mořem, a k onomu třetímu holoubku při stvoření světa v písni maloruské. Avšak i dobrá Vidma bydlí při témž Oceanu moři,

na svatém ostrově, v domě sedmi věží, kdežto sedí na zlatém stolci; což se od ruské panny v jednom zaříkadle na neduhy jejího milého vypravuje takto:

Pošla ja iz dverej vo dveri, iz vorot v voroty, i šla putem dorogoju, suchym suchoputjem, po Okian morju, na svjat ostrov; ot Okian morja uzřela i usmotrěla, gljadjuči na vostok krasnago solnyška, vo čisto pole, a v čistom polě uzrěla i usmotrěla: stoit semibašennoj dom, a v tom semibašennom domě sidit krasnaja děvica, a sidit ona na zolotom stulě, sidit, ugovarivajet nedugi, na koljenjach deržit serebrnoje bljudečko, a na bljudečkě ležat bulatnyje nožičky. Vzošla ja, raba N. N. v semibasennoj dom, smirnym smirnechonjko, golovoj poklonila-sj, serdcem pokorila-sj, i zagovorila: K tebě ja prišla, krasnaja děvica, s pokoriščem ob rabě N. N., vozymy ty, krasnaja děvica, v serebrjanago bljudečka bulatnyje nožičky v pravuju ruku, obrežj ty u raba N. N. běluju mjakotj, oščipi krugom jego i oberi skorbi, nedugi, uroki, prizoroki, zatjani krovavyja rany čistoju i věčnoju svojeju pelenoju atd."

Od tohoto starého představení Vidmy-Střihy s nůžkami přichází užívání nůžek ještě za našich časů co symbolického znamení v pověrách, na př. při zaříkávání střílí, aby nemoc byla přestřižena; i jinak v životě, na př. pošle-li milý milé darem nůžky, znamená to přestřižení lásky atd.

Zvláštní ale pozornosť obrací na sebe ono nahoře podotknuté staré slovanské domnění, kdežto se zatmění měsíce vysvětluje tím, že jej tehdy jedí Vědy. Po tu dobu ještě u lidu maloruského žije podání, žeby Vidmy pily hvězdy, a druhé, žeby hadi pili slunce; o čemž se také jedna maloruská píseň zmiňuje:

Oj ty maty moja, moja maty!
Ty ne maty, čorna hadyna:
Zjila sonce, zjiž i misiacia,
Zjiž i ziroczki — dribny ditočky!

(*Ž. Pauli II., 17.*)

V jednom ruském zaříkadle na uštknutí hadem obě tyto věci, hadi i Vidmy, ježto zde tři carice slovou, v jedno se spojují:

Zaklinaju vas, gadjuki imenem gospoda našeho Jisysa Christa, i svatego velikomučenika i pobědonosca Georgija, i vsěmi nebesnymi silami; zaklinaju vas tri carici: Kufiju, Neviju i Poliju, čtob ne vsadili mladenjcu Petru, volosom černjavomu!"

(Očerki Ross. II., 19.)

Kollár vysvětluje slovo čes. h a d, pol. w ę ž, dále h y d r a a j a š t ě r slovem čes. j e d, srovn. Jedibaba, pol. Jędza, die Furie, Eumenis atd. (Zpěv. I., 421.); nám ale zdá se, že k porozumění báji o třech caricech hadicech lépe poslouží srovnání slova h a d s výše položeným h o d, h o d i t i a h á d a t i (srovn. od-had), podle čehož by g a d j u k i = t r i c a r i c i = t ř i V ě d y znamenaly t r i a f a t a, což také skutečně jsou. Řekne-li se tedy zhola, že slunci, měsíci nebo hvězdám osudem jest odňato světla, neleží

v tom představení již nic nepřirozeného. Jména však oněch tří caric, Kufija, Nevija a Polija, vysvětliti sobě netroufáme.*)

Jsouce tedy Vědy jakožto ustanovitelky veškerých událostí, zosobení všeho početí, trvání i končení, aniž jakého přitom obmezení času ni místa znajíce, z té příčiny vidí se býti původním trojím zjevením věčně působící nekonečné síly moře = nutnosti, za jejížto zosobení jsme nahoře Morjanu poznali, kteréžto trojice ustanovení nalézáme ve smyslu slova věk, budiž toto přičteno trvání světa, člověka, neb i nejnepatrnějšího živoka, a to buď co celek, neb i jeho díl, kterýžto znamenáme slovem čas. Slovo čes. rus. věk, srb. vijek (srovn. germ. Woche, nížor. Wecke, angl. week = týden, Ulphil wiko = pořádek, lat. vicis = čas, změna) přichází od slova srb. vikati, srovn. čes. k-víkati = křičeti, hlas od sebe vydati; a protož věk = slovo, fatum; slovo pak čas přichází od česati = děliti, přiděliti, pročež čas = díl, podíl, Antheil, sors; s čímž se docela srovnává slova část (jako maz = mazť od mazati) i čest, srb. čest = jisté vyznamenání, vlastně však rozdělení od jiných; dále pak rus. učastj; potom staročes. sčestie, ščestie, nyní štěstí, rus. sčastije, ščastije, pol. szczęście, illyr. čest (čestitati = gratulari). Se slovem učastj shoduje se opět rus. dělo, malorus. dolja od děliti jako μοῖρα od μείρειν. Illyr. sretja (srovn. sans. sri) = štěstí, přichází opět od sretati, rus. srětatj (srovn. čes. austřeta) = potkati se, přihoditi se. Polské los přijala šlechta polská podle mnohých jiných příštěpků řeči od západních sousedův, a sedlák nechtě zůstati za šlechtou, pochytil toho od ní; nápodobně ruské talan, od obecního lidu místo slova štěstí užívané, zdá se býti původu cizího. Všecka pak tato nyní přivedená slova spojují se ve smyslu latinského sors, podíl, a v obecném slychu ve slovu osud, fatum.

Z předešlého již samo vysvítá, v jakém poměru nalézá se tré osudných věd a jich ustavení, totiž věk, s jinými způsoby osudné trojice a s jich účinky. Neboť věk, v nejširším smyslu toho slova, jsa týmiž hranicemi obmezen co trvání světa, prozrazuje týž také původ a příčinu, a tré Věd i tré holoubků siného moře vidí se jen rozličné postavy též moci býti; ostatní ale způsoby osudné trojice a jich ustavení, totiž tré Ljutic a rok, tré noční a den, tré Sudic a člověk (o čemž se hned níže mluviti bude) jsou jen částečné výjevy onoho věčného trého.

Od slova věk ale se ještě dále rozděluje věčnosť, kteráž se také znamená slovem věkové věkův. Věčnosť a věk nalézají se v témž poměru mezi sebou, jako plodnosť a plod. Věčnosť jest původ a příčina věku, spadajíc takto, co se dotýče času, v jedno s pojetím nutnosti moře a noci. Z toho ale ještě jiný důležitý následek vyplývá, totiž ten, že věk i svět, jakožto spolu věc obmezená, podobná dlouhému dni, jednou také musí

*) Se slovem Kufija dá se snad srovnati rus. Kuvšinka, Kuvšinčik, nymphaea, vodní růže, leknín; Kufija = vodní panna jako Morjana?

pominouti, načež následovati bude rovněž tak dlouhá věčná noc. Tehda nebude nebe ni země, ale jen bude — podle báje — siné moře; až potom u prostřed moře zroste zelený javor, a na javoře tři holoubci se opět raditi budou, jak nový věk a svět učiniti. A tehda také zase nastane nový zlatý věk, který byl z dávna, z prvopočátku.

Zelený javor, na kterémž se tato trojice radí, přivádí na mysl posvátný jesen Yggdrasill, jehožto kořeny, jakož nahoře praveno, do tří rozličných říší dosahují: jeden kořen do říše propasti, v kteréž má původ veškeré stvoření; druhý kořen do říše mrazu a temnoty, a třetí do našeho milého světa, kdežto Norny soudí nad lidským životem. Jakož pak Yggdrasill ty tři říše svými kořeny v jeden celek spojuje, tak také v jednom siném moři slovanském, nad nímžto se prostírá onen zelený javor, smysl všech jmenovaných tří říší pohřízen leží.

Z klínu nutnosti vyniká strom osudné trojice, kterážto chtíc utvořiti svět, vynáší k tomu z téhož klínu zlatý písek; zdali ten obraz to samé neznamená, jako že *ἀνάγκη* má tři dcery, kteréž ustanovujíce sudbu světa, točí na jejím klínu vřetenem? Siné moře tuto spolu jest onou eddickou říší propastí, Ginnungagap, do kteréž dosahuje první kořen osudného jesenu Yggdrasill.

Tušení konce světa a nového jeho zrození nalézá se ve všech zachovalých bájích jiných národů. Slovanská taková báje, kterážby o tom výslovně mluvila, potud se ještě nenalezla; ale že jí býti muselo, dokazuje jedna maloruská koleda, kterážto připomínajíc někdejší blahý věk, na nynější zkažení světa žaluje, dávajíc tím na srozuměnou schylování se jeho ke konci:

Čemuž' tak nema, jak bulo z davna.
Oj daj bože!
Jak bulo z davna a z pervovîku,
A z pervovîku, z pervopočätku?
— — — — — — — — —
Oj brat na brata mečem rubaja,
Sestra sestrici čari hotuje,
Oj kum na kuma vse vorohuje,
Susîd susîda zbavljaje chlîba,
A donjka matîr vse proklinaje,
A syn na vîtcjä pravo tjähaje!*)

(Dokončení.)

Ohlasy z Lužice.

(Rok 1882.)

Píše **Michal Hórnik.**

Uznávaje s Vámi a Vašimi čtenáři měsíční vydávání milého Sborníku za vhodnější, milerád chci častěji Vám posýlati zprávy o tom, co u nás důležitějšího se děje.

V politickém žití naši Srbové kromě při volbách nemají, bohužel, žádné váhy. Zůstávají konservativní ze zásady, vědouce, že

*) Ze sbírky p. Holovackého.

němečtí liberalové snaží se za příčinou uniformity říše škoditi naší národnosti. Tak se stalo, že minulého roku v Saské Lužici hlavně srbskými hlasy byl pan Reich, Němec konservativní, a v Pruské Lužici pan von Leidewitz zvolen za poslance do sněmu říšského; v Dolní Lužici však propadl konservativní kandidát proti liberalnímu Hirschbergovi v Chotěbuzi, ježto tam Srbové málo se súčastnili volby. Při tom všem Němci jeví jakýsi podivný strach před námi. Když letos koncem února přinesla liberalní „Schlesische Zeitung" utrhačný dopis s mnohými zpotvořenými zprávičkami o hnutí srbském, jakoby Srbové chtěli se státi ruskými poddanými, ježto se učí rusky, mají ruble atd. — tehdáž sama „Norddeutsche" přinesla úvodní článek o lužickém hnutí panslavistickém. Proti těm hloupostem psaly: liberalní „National-Zeitung", že volíme přece konservativně, a katolická „Germania", kteráž dokazovala, že ten, kdo se učí ruštině, není ještě politickým panslavistou, jakéhož Němci se hrozí. Nevinnou příčinou těchto nápadů na Srbství byly „Serbske Noviny" proto, že nehanily řečí generala Skobeleva tak sprostě jako noviny německé, což onomu dopisovateli se nelíbilo, jakož i proto, že jsme toho času potvrdili v „Łužici" příjem darův od Polákův a od jednoho Rusa pro „Towaŕstwo Pomocy" a pro „Matici". Ale Němci či vlastně Prusové potřebovali toho času nějakého trumfu proti Rusům! Nejvyšší úřady byvše takovým způsobem na nás upozorněny, vyžádaly si ode dvou z nás ústního „vysvětlení" záležitosti. To jsme my, obvinění nyní ze smýšlení ruského, jindy zase polského, podali jim i jiným Němcům, ale zůstali jsme „panslavisty", jako Slováci jsou pansláv y — Maďarům!

Co do stránky církevní připomínám, že u nás trvá posud nouze o kněze a pastory, ježto zde jako všude v novějším čase málo mladíků studuje theologii. Staráme se a hledáme si pomoci všemi silami. Srbové studující v Lipsku seznamují se někdy s evangelíky Slováky, z nichžto tam často jeden anebo dva bývají na studiích. — Dva Slováci také skutečně se uvolili přijíti ku pomoci Srbům, jakožto bratřím dle národnosti a vyznání, a převzíti uprázdněné pastoraty. Ale dlouho trvalo, než naučivše se i našemu nářečí, byli vládou potvrzeni. Dle zákona žádá se totiž, aby kandidát dokázal, že aspoň dva roky studoval na universitě; ačkoli pak ministerstvo může uděliti dispensi, nečiní toho, kde o to žádá Slovan. Kromě toho musí se podjati theologické zkoušky, jak se samo sebou rozumí. Již tři Slováci učinili dosti těmto podmínkám; jeden jest pastorem v Chotěbuzi (p. šlechtic Lany), druhý (šlechtic p. Dobrucký) ve Sprevicích, ale třetí čeká ještě na potvrzení, ačkoli ho příslušníci srbské farnosti dávno byli zvolili za pastora. Při tom podotýkám, že také Čechoslované a Srbové v dřívějších dobách vypomáhali si duchovními. Tak na př. evangelik Slovák Michal Klauser ze Šťávnice byl pastorem v Budestecích r. 1779.—1799., Jan Kolár ze Trenčína pastorem ve Vochozích (1743.) a v Jabłońci u Mužakova (Muskau), Juro Petermann pastorem v Dolním Wujezdě (1738.) a Vĕtošově (Wetzschau). Tento

pak roku 1747. přišel do Drážďan jako kazatel české osady. Mezi katoliky zase někteří čeští cisterciáci byli kazateli srbskými v Mariině Hvězdě a v Róžantě, na př. Tadej Pacák z Králové Dvora. Naši Srbové na vzájem v XVII. a XVIII. stol. účinkovali mezi Čechy, na př. Jakub Ticin jako rakouský polní kaplan a Martin Šimon v Praze.

K odvrácení nouze svrchu podotknuté napomínáni byli zvláště mladíci evangelického vyznání, aby větší počet jich se oddal studiím (u Vás musíte mladíky, ani theology nevyjímaje, před tím varovati), jak učinila konference srbských pastorů v novinách roku minulého. Proto také bylo založeno „Towařstvo Pomocy“ Srbům studujícím. Tento náš spolek v Budyšíně dostal kromě ročních příspěvků 6000 markův odkazem od vesnické vdovy pí. Wjelové ze Trěběnic, což jest u nás posud neslýchaný dar vlastenecký! V Chotěbuzi mají také „Towařstwo Pomocy studyrujucych“, ale slabší nežli naše. Zato bylo toto pochváleno pruskou hlavní synodou německou v Berlíně, kteréžto cti našemu spolku posud se nedostalo! Katoličtí Srbové mohou si vychovati dostatek kněží, ježto mají srbský seminář v Praze; ale právě nyní těchto kněží také se nedostává. Dříve jsme posýlali kněze na pomoc též do jediné pruské osady srbské v Kulově (Wittichenau), kteráž ku svému neštěstí po r. 1815. byla odtržena od budyšínské dioecese a připojena k biskupství vratislavskému. Letos však po smrti tamějšího kaplana srbského náhrada není možna, ježto i u nás jsou místa uprázdněna. Radili jsme v katolickém „Poslu“, aby do Kulova dán byl kněz Polák, jenž by se brzy naučil jazyku srbskému; ale německý biskup tam poslal přece pouhého Němce, ač v té farnosti jest na 3000 Srbů!

Školní záležitosti obstarávají se v saské Lužici jak náleží dle nového školního zákona. Učitelé jsou přetíženi prací přemnohou a školní okresy přemnohými daněmi na nové školy atd. V pruské Horní a Dolní Lužici zavádějí se všeliké reformy dle nových předpisův, ačkoli všeobecný školní zákon posud není hotov. Letos i v loni navštěvovali ministerialní radové p. Schneider z Berlína a pan Heiber z Frankfurtu n. O. školy srbské, či — jak vláda i v Sasku chce — srbskoněmecké, aby se přesvědčili, je-li třeba vyučovati jazykem srbským! Tento rada aspoň uznal, že ty školy jsou lepší, kde se učí také čtení srbskému, a pochválil mimo jiné též učitele p. Jordána, pilného spisovatele srbského. Příčinu k této návštěvě podala petice hornolužických Srbů k ministerstvu, opatřená několika tisíci podpisův, aby na dále ve školách se učilo náboženství a čtení jazykem srbským. Teprve za rok došla pana pastora Wjelana odpověď od ministra v. Gosslera v ten smysl, že ministerstvo nechtějíc utlačovati Srby, vyhovělo petici, a že chce, aby učitelů srbských přibývalo. Ale v seminářích pruských nepřijímá se potřebný počet čekatelů srbských a nic pro Srby se neděje; kromě toho letos někteří pruští učitelé v srbské krajině dostali i remuneraci za to, že učili ve svých školách jenom německy!

Spolky uvedené v I. ročn. „Slov. Sborn." působí dále jak náleží, budyšínské rovněž jako venkovské. Zvláště spolkům zpěváckým děkovati jest, že 24. září t. r. byla umožněna slavnosť národní, t. j. pěvecký koncert s plesem v německé Lubiji, na východním pomezí naší národnosti. Mělo se opět upevniti národní smýšlení v této straně a ukázati Němcům, že Srbové mají také pěkné zpěvy, což se skutečně podařilo. Byly zpívány čtverozpěvy, sbory a sola, až na některé národní písně vesměs komposice Kocora, učitele v Ketlicích. Pěvcův i pěvkyň bylo dohromady přes 80; mezi posluchači pozorovali jsme též mnoho Němců, kteří byli velmi spokojeni se srbským koncertem. Hostiny súčastnilo se 160 Srbů se všech stran a k tomu na důkaz snášelivosti též několik Němců.

V písemnictví pracováno dle možnosti. V horno-lužickém časopisectví zavedena byla dobrá změna tím, že sloučil se starší „Lužičan" s několikaletou „Lipou srbskou", a tak vychází od začátku t. r. zábavný měsíčník „Łužica" redakcí dra. Muki, gymnasialního professora, s pořádnou národní kronikou (zprávami z obou Lužic) a někdy s básněmi dolnolužickými. Rozesýlá se v 700 exemplářích v Lužici a zemích slovanských. „Serbske Nowiny" (redaktor Smolér) mají na 2000 odběratelů, tolik také „Missionski Posoł", jenž od nového roku prospívá za nové redakce pp. pastorů Domašky a Jakuba. „Katholski Posoł", vycházející v 750 exemplářích, má od nového roku také nového redaktora p. Skalu. „Serbski Hospodaŕ" vychází jako příloha k „Serbským Nowinám" a „Kath. Poslu" měsíčně dvakráte; obezřele jsa redigován kaplanem p. Kubášem, má již 1000 předplatitelů. „Časopis Maćicy Serbskeje" jest posud redigován M. Hórnikem a tiskne se ve 400 exempl. V minulém ročníku podal redaktor starší rukopisnou sbírku národních písní a nápěvů (90 čísel) dolnolužických, B. Markusem před 40 lety sebraných; pak přehled literatury evangelických Srbův od r. 1876.—1880. od Jenče, výpisy z rukopisu Abrahama Frencla od dra. Muki, epickou báseň 100slokovou „Marggrof Gero" od M. Kósyka (dolnolužicky) atd. Ročník 1882., jehož druhý sešit se dotiskuje, obsahuje pokračování prve podotknutých výňatků, novou sbírku dolnolužických písní dra. Muki (více než 60 čísel), mluvozpytné články dra. Pfula atd., konečně i bibliografický příspěvek od známého Poláka p. Alfonse Pariżewského. — Hornolužické kalendáře pro lid: „Předźerak" (5000 exempl.) redakcí pastora pana Raedy a „Krajan" (1000 exempl.) redakcí pana Skaly dostaly nového soudruha „Polan a Holan", vydaného knihtiskařem Wenclem ve Vojerecích; ale ten snad nebude příliš na ujmu kalendářů starších a lepších. Nejpěknějším zjevem v písemnictví jest právě vydaný první svazek Sebraných spisů Handrija Zejleŕa, 22 archů v 8° (346 str.), redakcí dra. Muki a nákladem studující mládeže, kteráž k tomu cíli dávala koncerty, pořádala sbírky atd. Tento svazek obsahuje větší básně a písně našeho poety: Počasy, Serbski kwas (t. j. svadba). Wěnc hórskich spěwow, Hans Wučba (žertovné básně), Jakub a Khata (libretto),

So zwon i měr! Fragmenty (tři libretta). Pořadatel přirovnával rukopisy k tisknutým pracím nebožtíka Zejleřa; nalezl a vložil do tohoto vydání mnohé písně posud neuveřejněné. Druhý svazek přinese menší písně a básně, třetí bajky, jichž jest asi 100, a náboženské zpěvy, čtvrtý prosaické práce se životopisem atd. Kromě toho sluší jmenovati „Najrjeńše ludowe bajki", jež Jórdan vydal pro lid, a „Basnje z mlodostnych lět" od Jakuba Barty, jež brzy vyjdou tiskem.

Písemnictví dolnolužické také pokračuje, ovšem jsouc podporováno Hornolužičany. „Bramborske Nowiny" vycházejí dále redakcí pp. Šwěli, Jórdana a Kósyka v Chotěbuzi. Kalendář „Pratyja", jehožto první tři ročníky byly vydány nákladem A. Pariżewského a redakcí M. Hórnika, stojí poprvé na vlastních nohou, vydán jsa nákladem knihtiskaře a redigován Jórdanem v Dolní Lužici samé. Největší knihou jest nové vydání kancionalu „Serbske duchowne kjarliže"; obsahuje více nežli 600 písní, jež byly posud na mnohých místech bez rýmův a rhythmu, tak že učitelé nechtěli je v kostelích zpívati, přednosť dávajíce německým. Nikdo si netroufal přepracovati ty nemotorné překlady z němčiny, až konečně r. 1880. odhodlala se k tomu dílu kommisse pastorův a pokročilejších učitelů srbských, totiž pánové Broniš, Rocha, Tešnaŕ, Šwěla, Jórdan, Kósyk, Kopf, Nyčka a Waŕko. Kniha tato vyšla před nedávnem, a tak zvítězí rozum nad posavadním nerozumem. K tisku je také připravena čítanka dolnolužická.

Dáváme tedy neustále známky života národního a zůstáváme věrni Slovanstvu. Němci sice nepřestávají křivě nás posuzovati, ano roztrušují i v učených knihách a v časopisech, že nás není. Tak v letošním „Magazin für die Literatur des Auslandes" L. Freytag (na str. 563.) píše o Schullenburgově knize, Srbů se týkající,*) takto: „Ein exclavirter Volkssplitter, welcher .... der unaufhaltsamen Germanisirung binnen Kurzem unterliegen muss." My pak víme, že Němci prorokují tak již několik set let, ale přese všecky pokusy a zákony — nadarmo!

Psáno v Budyšíně.

Pińsk a Polesí pińské.

Vzpomínky. Napsal a illustroval J. I. Kraszewski.

(Dokončení.)

Ve všech písních národních lze postřehnouti zvláštní poetisování chudoby, kterážto ve zpěvech úplně se přeměňuje; plno tu vzpomínek na zlaté skřínky na peníze, na zlaté prsteny, víno, hedbáví, perly a t. p. Je to památka lepších časů, či prosté odívání bídy zlatým rouchem na chvíli slavnostní?

*) Wendischer Volksstamm in Sage, Brauch und Sitte. Berlin 1882.

Zacinkalo zlato ve stojaté skřínce,
zaplakala Hana, přišedši ze svatby:
bože můj, bože milosrdný,
svázali mi ruce
černou dykytou a s cizím člověkem,
abych byla jeho
na věky, na věky!

Po obědě novomanžel odjíždí, opět jsa provázen zpěvem družek, jež ho napomínají, upokojují ženu, těšíce ji brzkým návratem. Teprv po odjezdu mladého muže, praví náš sběratel písní, mladá žena zve ku pečení korowaje*) což jest proti obyčejům jiných krajin okolních. Korowaj skoro v každé okolní krajině má jiný tvar a jest jinak pečen i ozdoben. V Pińštině je to koláč, jenž váží více nežli deset liber. Hotoven je z mouky pšeničné; na povrchu má kříž z cukroví, a obvod jeho je taktéž ozdoben cukrovím. Mezi rameny kříže jsou přepodivná ptáčata, šišky zvané makovkami, do středu kříže je vložen dvourohý měsíc, na jehožto koncích opět jsou dva malé křížky z cukroví. Sedm haluzek majících tři čtvrti lokte, tři o třech ramenech a čtyři o dvou, obalí se úplně cukrovím a pekou se zvlášť; potom střídavě tří- a dvouramenné zastrkují se do koláče kolem okraje. Na ty haluzky připevňují se kvítky, kalina, jmelí, a červený pás to všecko jako plůtek omezuje.

Některé písně při korowaji dýchají milým citem náboženským, na příklad píseň tato:

V zahradě se vrcholky stromů k zemi níží,
dobrotivý náš pán Bůh k nám lidem se blíží,
korowaj prohněte sám,
těsto hojně zkyne nám.
Marie Panna září,
andělé krásných tváří
vodu přinášejí,
slávu boží pějí;
Ježíš Kristus přibývá,
korowaj pokrývá.

Jak smělý ten obraz, a jak pln staré pobožnosti! Jako malé děti k otci utíkali se důvěrně k Bohu, je to patrno v každém jejich díle; dnes z daleka, s bázní, s nedůvěrou, s obavou neosmělují se již pohlížeti na obličej Jeho. V útvorech středověkého umění jako v těch národních písních hluboká víra chápala se směle úloh nejopovážlivějších a prostými prostředky docházela cíle; nyní již umění není s to, aby vytvořilo to, k čemu z nedostatku silné víry nedostává se mu nadšení.

V jedné z novoročních písní z okolí města Turova lid opěvá Boha, Krista a anděly takto:

V Turově na drništi
stojí nový kostel nehražený,
v tom kostele tři okénka:
v prvním sluněčko jasní,
v druhém okně měsíc svítí,
v třetím okně hvězdy planou.

*) Korowaj = veliký svatební koláč. Pozn. př.

jako v pińském koltouně, ten les bez hranic jako moře, proťatý jen místy korytem řeky, kteráž uzounce, opatrně, jakoby se zvláštním povolením, protéká hustá rákosiště. Ježto byl podzim, v tom rákosí nebylo ani komára, ani mouchy, ani živé duše, aniž jiného zvuku kromě šelestu uschlých lodyh a listů. Za to v létě hejna, myriady komárů poletují nad bařinami a řekami. Kdyby je Silvio Pellico byl spatřil, nevím, zda by nebyl řekl, že jsou taktéž dotíravé jako ty, jež ho mořily pod olověnými střechami benátskými. Ale toho času, kdy jsem cestoval, byl bych rád zaplatil za tvora, na nějž bych se byl mohl dívati, a jenž by buď bzukotem anebo postavou svou byl přerušil náramnou jednotvárnosť pustiny. V nedostatku jiných předmětů studoval jsem oděv a fysiognomii veslařů, stavbu člunu, sklon listů na třtině, uschlé svazky rákosu, lístky plynoucí po vodě a mraky na nebi. Někdy jsem poslouchal rozmluvu přívozníkův a ustavičný jich nářek na bytí. Pobádali se k veslování na mělčinách a rušili aspoň ticho hlasy: „A nu! A szcze! Nu! Nu!“ Kolísáním loďky zavíraly se mi oči, ale nemohl jsem usnouti. Unaven jsa obrátil jsem se na bok, abych s druhé strany prohlížel prkna a suky loďky, leč náhle — ó div! — v té pustině spatřil jsem hospůdku.

Zastavili jsme se, abychom odpočinuli. Hospůdka byla zcela neobyčejná; stála tu, jsouc obklíčena rákosím, vrbovím, keři, které se tu již počínaly, majíce hrdé jméno lesa — malá, hrbolatá, schýlená, nohama ve vodě, hlavou nedosahujíc nad keře. Od řeky k jejímu prahu byly postaveny schůdky, a několik člunů zde odpočívalo pod pomostem.

Hospodský, jemužto společnosť rákosu zajisté také se zošklivila, uslyšev nás blížící se ku přístavišti, vyšel s kořalkou na schůdky. Byl to stařec šedý, hrbatý, starý jako jeho chatrč a tak k ní příslušný, tak nevyhnutelnou jsa její částí, že jsem jen hleděl, neukáže-li se za ním ještě, jako v pohádce pro děti, baba o jednom zubě, o hůl opřená. Tenkráte tu však baby nebylo — veliká škoda! Bylo by pak lze nakresliti oba i s chatrčí jako illustraci k té staré pohádce: Byl jeden děd a jedna baba.

Rozloučivše se s velmi hostinným stařečkem, plavili jsme se dále, opět táž jednotvárnosť, vrboví, rákosí, bahno, keře, ale ani živého ducha. Konečně uslyšeli jsme lidský hlas, potkal nás obijanik pro mne vyslaný; přesedáme, překládáme své věci, plavíme se, a opět se plavíme týmže způsobem. Jediným štěstím bylo mi, že setkali jsme se s jakýmsi pocestným, jenž jako já plavil se na obijaniku; před ním stál kovaný kufr, a pocestný, rozehřát buď myšlénkami anebo nápojem, přese všechen chlad spal pouze v košili. Veslaři se pozdravili, čluny se vyhnuly a opět jsme se plavili dále.

Ah! Konečně ves na břehu, — druhý odpočinek. — Celý obrázek skládal se z několika mizerných chatrčí (ježto vesničané obyčejně nejhůře stavějí tam, kde by bylo lze nejsnáze), z krčmy, žida hospodského, v modrých punčochách procházejícího se na břehu, z postupujících vážně za ním husí, kachen, ze židovských

a jiných kloučkův a dvou bab peroucích prádlo. Ten obrázek, ač jeden z nejobyčejnějších, zdál se mi plným života, po vrbách a třtinách, jež mi již jako kosti tkvěly v hrdle.

A přece bylo třeba plaviti se mezi nimi — leč dodatkem, poněvadž to bylo blízko vesnice, provázelo mě několik strak velmi krotkých. Některé z nich seděly na hřbetech psův a sviní, procházejících se pokojně na břehu ; bavily mne důvěrnou svou známostí s těmi zvířaty, smělostí, s jakou vyskakovaly na krky, a odehnány odlétaly čtverácky, aby za chvíli opět usedly. Straka seděla na svini tak vážně a bezpečně jako kornak*) na slonu, Arab na velbloudu, švihák na ohnivém koni, ale celkem ne za příčinou odpočinku aneb aby se vyznamenala jízdou. Dívala se pozorně, na čem její krásný turecký kůň se pase, a chtěla mu uzmouti jeho potravu, ale to se jí nedařilo. Podobně viděl jsem psa, jenž by rád byl vyzkoumal, čím se slepice živí na smetišti, a vida je klofající běžel, hledal, čenichal, odešel zarmoucený, a opět několikráte se přikradl. V těchto činech psa i straky viděl jsem již jisté rozumování; pud není tedy jediným jich údělem, ta zvířata mají i jiné ponuky, ale rozdíl je ten, že pud neklame, a rozumování chybuje. U lidí bývá taktéž.

Konečně psi, svině, straky, žid v modrých punčochách, vesnička, stromy a nejdéle mne provázející ohlasy pradlen zůstaly daleko nazpět — opět hluboké ticho a pustina.

Plavil jsem se, plavil se bez konce, leč zbytek té cesty si uspořím; byl posupný jako večer podzimní, jednotvárný, dlouhý jako hodiny zahálky. Trvalo-li to hodinu, rok či věk, nemohu již počet z toho činiti; konečně bylo slyšeti štěkot psí, křik dětský, šum mlýna — přiblížil jsem se k noclehu toužebně očekávanému.

Jak oasa v poušti, jako karavanseraj uprostřed nesmírných step a hor perských, jako všecko, co je dlouho a netrpělivě očekáváno, těšily mne ty hlasy života čím dále tím výraznější, přibližující se a rostoucí. Vypluli jsme z přítoku na Styr, na jehožto břehu spatřil jsem vesničku, lidi, svět! V pravo šuměl mlýn rychle otáčeje kolo, v levo vystupoval dým z úhledných chaloupek, několik člunů čerstvě se míhalo — nakládány cihly na obijaniky. Bohu díky, stanuli jsme u cíle! Srdečně jsem pozdravil Ivaňčice. Tuším, milí čtenáři, že i vy jste již po nich toužili, není-li pravda?

Leč byl jsem ještě žádostiv spatřiti pustinu Zařečí, ty ohromné bařiny, v zimě, kdy je kryje bílý sníh, kdy nad nimi bílý sníh se vznáší, kdy sněhové vlny všude obkličují pocestného, a člověk jedoucí aneb jdoucí uprostřed jednotvárné té bělosti jest podle tamějšího výrazu: jako ve vajíčku. Cosi zvláštního je v položení a rodících se z něho pocitech pocestného, jenž kolem sebe, nad sebou, před sebou nevidí ničeho kromě té bělosti jednotvárné. Představa nebezpečenství, jež opravdu bývá velké, jedeme-li těmi

*) Vůdce slonů. Pozn. př.

bařinami v závějích, ta nekonečná jednotvárnosť, vítr a sníh vanoucí na pocestného, podivně ho těší a hrdostí naplňují, snad proto, že člověk se cítí silen proti všem živlům jako rytíř chystající se k boji. Těm, kteříž by, nevěříce ve skutečnosť nebezpečenství, měli chuť smáti se z něho, mohli bychom podati až příliš mnoho příkladů, že lidé zbloudivše v plískanici, zmrzli sotva sto krokův od domu, jehož viděti, tušiti aneb domysliti se nemohli.

Kdy vítr suchým sněhem naplní vzduch a pobílí celý svět, nikdo se nevydá na cestu; všickni sedí, kde koho zastihla plískanice a kdo je nutností vyhnán z domu, doufá, že ho Prozřetelnosť jako potápěče vyzdvihne ze hloubi propasti. Pliskanina v lesích jest nejméně strašna, ježto tam člověk chráněn jsa stromy, skoro ani neví o ní, a cesta zůstává patrnou; leč na místech odkrytých zasypávajíc všecky cesty a řeky, podle nichž by bylo lze poznati místo, zahalujíc předměty i vzdálené, nutí pocestného, aby kráčel na slepo, instinktivně. Nejbezpečnější jest v takové nehodě říditi se směrem větru; člověk aspoň kráčí neustále v touž stranu a nebloudí kolem. Leč i vítr může oklamati, jestliže neočekávaně se obrátí, což také často se přihází.

Na širokých pinských bařinách jsou závěje strašné; nic tu neukazuje cesty zbloudilému, a stoh, k němuž člověk přijde, nikterak ho nepoučí, ježto jich tu takové množství na ohromných loukách, že majetník sám ve plískanici by nenalezl stohu svého. Kdo se vydá na takovou cestu, je buď zamilován, kupec anebo blázen, tak mi řekl jeden neznámý pocestný, jejž jsem potkal na bařinách v plískanici. — Zapomněl na turisty.

Ti zde jak v létě se plaví, tak v zimě jezdí po řekách, kteréž ovšem nejlépe ukazují cestu. Na místech nikdy nezamrzajících lze se sice probořiti a utonouti; ale kdož by dbal na takovou maličkosť? Ohromné řady povozů táhnou se nejednou přes to, že jest obleva a vody po kotníky, po řekách a jezerech pod nohama chrustících, a pokud nikdo se neproboří, vozkové tvrdošijně věří v pevnosť ledů.

Stojí za námahu aspoň jednou jeti tou cestou v plískanici za příčinou pohledu na tu nekonečnou bělosť ničím nepřerušenou, na to prostranství jednostejné jako věčnosť, o němž by jen v horečce mohlo se zdáti tomu, komu nebylo lze je viděti.

„Co značí ty kříže stojící na břehu řeky?“ tázal jsem se vozky; „někdo tu snad zahynul?“

„Nikoli, pane,“ odpověděl mi, „toť jiná památka. Flisáci, již plaví dříví do Gdánska, staví je na památku na tom místě, kde slavili svátky velkonoční.“

Pěkný ten obyčej našich zbožných lidí dokazuje, že mají ještě hluboký cit pro náboženství.

Kolik je tu věcí, o nichž jak o těch zapomenutých křížích na bařinách nevíme, co značí! Co na příklad značí kola na tyčích před chaloupkami? Pannu na vdaní. Hromady chrastí a kamení na rozcestí? Mohyly náhle zemřelých. Koňské lebky zavě-

šené často na plotech před chalupami aneb jako náhodou pohozené na cestách? Silnice a hostince pro zloděje koní, cikány a židy, kteřížto všickni si vypomáhají.

Cesta v plískanici zvláště k večeru stává se nesmírně dramatickou. Ve dne nelze viděti mnoho, za soumraku úplně ničeho; saně se posunují na slepo, tažené pudem koní, každou chvíli hlas, zápach přivanutý, jakési znamení oznamuje, že se blížíme ku příbytkům lidským, a zavádí. Naděje a pochybnosť střídá se v srdci našem, a současně mráz lámající kosti budí úzkostlivou předtuchu nočního odpočinku. Zmrzneme úplně, či pouze napolo? — táže se v duchu každý sebe samého. Noc se blíží, a člověk touží již aspoň po stohu, k němuž by se přitlačil, jenž by jakkoli chránil před větrem a sněhem. — Často zoufalý a zbloudilý pocestný přiblíživ se konečně k jámě, mohyle, stožci, rozmyslí se, že tu přenocuje. Strašná noc taková! V dálce vytí vlků, vůkol závěje vždy

rostoucí, a spáti nelze, neboť spánek byl by smrtí, a nastávající jitro nalezne často lidi a koně tak zasypané, že celý den třeba pracovati o vydobytí se z té hospody.

Takové plískanice u nás v zimě nejsou řídky, a skoro každá jest památná nějakou událostí. Někdy nejneočekávanější vichřice zbouřivší se za příznivé povětrnosti zdvihá sníh; stahují se mraky, počíná pršeti, chumelí se sníh, a za chvíli není již po cestách ani památky.

Krásná je časem naše zima, i jíní na stromech se blyštící, i sníh změněný v brilianty slunečními paprsky, i lesy ve svátečním oděvu, i ty nejmenší větvičky pokryté jasnými krystaly; ale těžko ji přetrvati, zvláště chudým! S jakou radostí vítá chudý lid blížící se vesnu a odcházející kry zelené, jež tlukou se a pospíchají, jakoby utíkaly před sluncem! — Rozpukly se ledy, rozlily se vlny, lid nakládá na bárky, a dlouhá řada vorů vítězně se posouvá, vesele nesouc naše dříví a obilí do Královce a Gdánska. Na přídě

stojí vůdce, a za ním při prvním voru posouvá se pohodlná, čistá budka, zbudovaná na způsob malinkého domku, nesouc ruměného a tlustého pana kupce, jenž maje ruku vloženu za pás, usmívá se v dobré naději.

O slezském školství.

Napsal **Maryan Czeszewski.**

Od r. 1848.*), kdy národové mocnářství rakouského ze dlouhého spánku, do něhož absolutism je byl pohroužil, probudili se k novému žití, vystupuje tak zvaná „záležitosť slezská“ na denní pořádek, v posledních letech vyskytuje se čím dále tím častěji, a nyní postoupila již tak daleko, že nevyřízena nemůže zaniknouti z pořádku denního.

Přání slezských Polákův a Čechů — již tolikráte projevená — přání tak oprávněná a skromná musí býti splněna, a to v čase nejbližším, ježto tam, kde živel nepřátelský již tak dávno převládal, snaže se všelikým způsobem, aby utlumil národní cit, jejž Poláci a Češi slezští zachovali přese všecky okolnosti tak nepříznivé, pomoci nejrychlejší jest nevyhnutelně třeba. Přání slezských Slovanův jsou známa, nebudeme jich tu tedy opakovati; ale chtějíce podati krátký obraz školství slezského, jakoby kommentář tolikráte již vyslovené prosby o rovnoprávnosť ve školách vzhledem k národnosti, musíme aspoň zběžně dotknouti se jiné záležitosti, zejména však odmítnouti nepravé tvrzení, jakoby ve Slezsku nebylo Polákův a Čechů. Neodůvodněný ten výrok vyskytuje se ve formě rozmanité posud často v žurnálech nám nepříznivých. Mnoho-li nesmyslu napsala v tom směru jen těšínská „Silesia“! Dle mínění těch časopisů nám nepříznivých není řeč, jížto se užívá převahou v knížectví těšínském, vůbec ani polská, leč jest prý to jakýsi podivný konglomerat dvou či tří jazyků. Nesmyslné to mínění vtírá se i do knih školních. Tak na příklad čteme na str. 33. dílka: „Heimatkunde des Herzogthums Schlesien“ **) doslovně toto: „Die Polen Schlesiens, die sogenannten Wasserpolaken (!!) sprechen einen plattpolnischen (!!) Dialekt.“ Opravdu nelze v jediné větě vysloviti více nesprávnosti.

Není tu místa, abychom dokazovali tomu učenému spisovateli, že nemaje pojmu o jazyku polském, napsal nesmysl; ale

---

*) Dne 6. května 1848. vyšlo první číslo „Tygodnika Cieszyńskiego“, jejž vydával dr. Klucki a redigovali pp. Cienciala (nyní notář a předseda „Czytelni ludowéj“ v Těšíně) a P. Stalmach, posavadní redaktor „Gwiazdki Cieszyńskiéj“. A tak hned r. 1848. vycházel organ pro hlásání potřeb a přání polského obyvatelstva slezského. „Tygodnik Cieszyński“ byl prvým časopisem, jenž byl vydáván v knížectví těšínském, neboť německá „Silesia“ vychází teprv od r. 1861. — Pro slezské Čechy vycházel pět let „Opavský Besedník“, a nyní vydává se již 11. ročník „Opavského Týdenníka“, jejž výborně rediguje pan J. Zacpal.

**) Napsal učitel semináře učitelského v Bělsku r. 1880.

uvedeme zde na důkladných studiích se zakládající mínění učeného badatele jazyků slovanských, professora L Malinovského:*) „Musím tu protestovati proti bludnému a velmi rozšířenému mínění, jakoby řeč slezských Poláků byla přeplněna germanismy; lid slezský mluví tak čistě jako v jiných krajinách našeho ethnografického prostranství, a cizí přimíseniny nejsou zde četnější nežli ve slovníku všeobecném. Důkaz toho mínění mám ve sbírce velmi bohaté (více než 30 archův obyčejného tisku), obsahující pověsti a písně, kteréžto, kdysi vydány, budou výmluvným svědectvím o kráse a starožitnosti řeči Slezanů.“ Mínění učeného jazykozpytce, jenž se těší velkému uznání filologů slovanských, má zajisté větší důležitosť nežli nepodstatný výrok osob, které většinou nemají ani pojmu o jazyku polském. Každého Poláka, zvláště zná-li poněkud jazyk staropolský, mile zajisté překvapí řeč polského lidu, mající známky jazyka polského z časů Sigmundových. Je to skutečně řeč zajímavá co do nejedné stránky, a bylo by věcí velmi žádoucí, kdyby někdo náležitě zpracoval hovory polské ve Slezsku. Měl by k tomu značnou a velmi vzácnou látku ve sbírce neunavného dra. A. Cienciały a jiných.**)

Jak o řeči obyvatelstva polského, tak též o jazyku slezských Čechů vyskytla se různá mínění nepravá. Ano i učený a velmi zasloužilý prof. Faustýn Ens nazývá řeč opavskou „eine Zwittersprache“.***) Na str. 38. ve 3. sv. svého jinak důležitého díla „Das Oppaland“ píše Ens doslovně takto:

„Ihre Sprache (je tu řeč o Opavsku), die wasserpolakische genannt, steht so wie das Land, in welchem sie herrschend ist, zwischen der böhmischen und polnischen in der Mitte, doch ist sie letzterer mehr befremdet.“

A v poznámce dí dále:

„In den ältesten Zeiten sprach man hier ganz polnisch, und mancher altpolnische Ausdruck, der selbst im eigentlichen Polen erloschen ist, hat sich in hiesiger Zunge erhalten. Erst als Schlesien unter die Oberlehensherrlichkeit von Böhmen und dadurch mit dessen Volk und Sprache in engere Verbindung gekommen war, mischten sie böhmische Aussprache und Worte in die polnische Sprache, wodurch die Zwittersprache entstanden ist.“†)

Mínění toto vyvrátil prof. Prasek v historicko-grammatické rozpravě „Čeština v Opavsku“ (Olomúc 1877., nákladem Vlad. Žakovského). Prof. Prasek snažil se v úloze, kterou si vytknul, „ukázati, že řeč lidu v Opavsku rozhodně českou formu má a tudíž míchaninou nijakou není“.††) A to učinil s celým apparatem hi-

---

*) Zarysy życia ludowego na Szląsku przez Lucyjana Malinowskiego. Warszawa 1877.

**) Dr. Ondřej Cienciała sbírá již 30 let slezská slova, písně a přísloví. Sbírka jeho nabyla již velmi značných rozměrů.

***) Ve 4svazkovém díle topografickém: „Das Oppaland“. Wien, Karl Gerold 1836.

†) Str. 24.

††) V první části této stati zůstavili jsme výminečně a ne bez příčin několik krátkých textů v původním znění německém. Jinak klademe z pravidla převody.

storickým a filologickým tak, že dospěl (na str. 31.) k následujícímu závěrku:

„Rozpravou touto ukázali jsme, že za nejdávnějších časův již v Opavsku mluvili česky, a že nynější dialekt opavský ve třech toliko příčinách a to zdánlivou jen podobu s polštinou jeví, jsa ostatek naprosto nářečím českým starožitným."

Naproti míněním, pocházejícím od lidí vědecky vzdělaných a opírajícím se o přesná a důkladná studia, všeliká jiná tvrzení patrně pozbývají ceny. Je tudíž faktem nepopíratelným, že vedle obyvatelstva německého přebývá ve Slezsku i obyvatelstvo polské a české, a že dokonce obyvatelstvo slovanské má číselnou převahu.*) Kromě toho jest faktem nepopíratelným, že jak Poláci tak i Češi slezští mluví velmi čistě a nářečími k jazyku obecnému velmi přiblíženými.

Směle lze říci, že polské i české nářečí lidu slezského mnohem méně se liší od spisovného jazyka nežli slezské nářečí německé, jež mnohdy jest úplně nesrozumitelné.**)

Zastavili jsme se tu trochu déle u otázky, mluví-li obyvatelé Slezska polsky a česky, a přesvědčivše se, že tomu tak jest, pokračujme trochu dále.

Znamenitý myslitel polský, Karel Libelt,***) jenž byl spolu výtečným paedagogem (jak dokazují jeho spisy, jeho přednášky, jež měl na rozličných místech, jakož i konečně jeho snahy o rozšíření osvěty v jeho vesnici Češevě a vůbec v celém Poznaňsku), pravil†): „Není tedy nic žádoucnějšího nad to, aby první vycho-

---

*) Dle posledního sčítání lidu r. 1880. bylo ve Slezsku 269.338 Němců, 154.887 Polákův a 126.335 Čechů, čili 48·91% Němců, 28·13% Polákův a 22·95% Čechů, úhrnem tedy 51·08% Slovanů naproti 48·91% Němců. Kdo zná slezské poměry, musí přiznati, že čísla ta nejsou ve prospěch Slovanů, leč že ve skutečnosti jest Polákův a Čechů mnohem více než udávají čísla sebraná dne 31. prosince r. 1880.

**) Zajímavé a poučné ukázky německých nářečí podává „Opavský Týdenník" ve 29. čísle r. 1880. Na př.:

Hopsa Baawala
Hopsa Baawala
'S Pansla watt dich baissa;
Niim a Schtaawala,
Schloos ofs Schnaawala,
'S watt wol wiidr waicha,
A'n do kààn d' Tooni g'schpronga
A'n ferklàt d' biisa Jonga,
Dààss ser hààn dàs klääd zuresa
A'n d' Poppe ai a D.... g'schmessa.

Tak mluví lid německý v okolí Javornika.

***) Dr. Karel Libelt narodil se v Poznani r. 1807. Vzdělával se nejprve doma, pak na universitě berlínské. Ukončiv studia konal vědeckou cestu v Německu a ve Francii. Povstání povolalo ho na pole válečné a uvrhlo ho do vězení. Na krátko byl učitelem mathematiky a fysiky na gymnasiu poznaňském, později hospodářem. Usadil se v Češevě, vesnici ležící v kraji wągrowieckém, kde se oddával nejen práci hospodářské, nýbrž i veřejné a literarní. Vliv jeho byl neobyčejný, ježto Libelt jsa velmi dobrým řečníkem, uměl mluviti k srdci. Zemřel r. 1875.

†) Ve sté rozpravě „o lásce k vlasti".

vání synův a dcer se rozvíjelo na základech národních. Rodiče tu první kladou základ, a učitelé dokonávají moralní budovu lidskou.... Běda budoucímu pokolení, jsou-li rodiče a učitelé ku pohoršení dětem a učňům! Běda pokolení, jež první naučení nebéře od rodákův! Jako květina beze slunce roste bledá, bez barvy, tak mládež bez národního živlu vyrůstá bledá, bez barvy, bez tepla vlasteneckého. Příští zdar každé země záleží v tom, aby dorůstající pokolení bylo vychováváno ve smyslu národním, aby ve věku probouzejících a ušlechťujících se citů budil a zdokonaloval se nejšlechetnější cit na světě, cit lásky ku vlasti. Cizozemec nemůže vychovávati v duchu národním."

Vychování musí tedy míti charakter národní, z čehož nevyhnutelně plyne, že *všeliké náuky mají být udíleny jazykem mateřským*. Ale to ještě nestačí. Učitel jest nejen povinen správně mluviti jazykem, jímž má učiti, nýbrž musí také znáti literaturu a dějiny svého národa, musí se cítiti částí toho národa a na zřeteli míti povinnosti své vzhledem k němu. Povinen jest rozněcovati v mladistvých srdcích lásku k vlasti, buditi chuť ku poznání všeho, co jest národní; jemu nejsvětější musí býti úlohou, vésti svěřené jemu dítě tak, aby se nestydělo za svůj národ, neposmívalo se obyčejům národním, nehanobilo jazyk předků svých, nýbrž aby z celého srdce svého a z celé duše své přilnulo ku svému národu.

A konají učitelé slezští tuto povinnosť? A mohou ji konati? Odpovídáme se žalem v srdci: Bohužel nikoli.

Zlé vůli podařilo se již mnoho — velmi mnoho. U nás jest plno odrodilců. Máme je všude, v úřadech, na sněmu, ve školách, na kazatelnách, v obchodě, v průmyslu, ano i na poli za pluhem!

V obecných školách jest sice jazyk mateřský vyučovacím jazykem (v polských krajinách tedy polský, v českých český), ale vedle toho musí šestileté děti již v první třídě učiti se jazyku německému. Na školy obecné jsou tu požadavky velmi značné.*) Učitelé tedy musí věnovati pozornosť zvláště němčině, aby aspoň poněkud vyhověli těmto požadavkům. Jest na bíle dni, že tím trpí jazyk mateřský a všecky jiné předměty.

Již v prvém roce musí se děcko učiti především jazyku německému, ježto povinno jest naučiti se číst a cokolivěk mluviti německy, jakož i přisvojiti si zásobu 200 slov německých.**) V ná-

*) Nařízení c. k. slezské školní rady ze dne 16. ledna 1873. formuluje účel vyučování jazyku německému (ve školách s vyučovacím jazykem polským neb českým) takto:

Das Ziel des deutschen Sprachunterrichtes in den nichtdeutschen Volksschulen Schlesiens ist die Befähigung der Schüler:

1. mündliche und schriftliche Mittheilungen in deutscher Sprache richtig zu verstehen;

2. ihre Gedanken in der deutschen Sprache mündlich und schriftlich correct auszudrücken.

Um dieses Ziel zu erreichen, *muss der deutsche Sprachunterricht als ein Theil des Gesammtunterrichtes angesehen werden.*

**) Der deutsche Unterricht besteht hier (v 1. třídě) zunächst in Sprechübungen, welche möglichst bald nach dem Eintritte der Kinder in die Schule

sledujících třídách má jazyk německý vždy víc a více stávati se vyučovacím.*) A tak také se děje, ježto inspektoři, obyčejně horliví germanisatoři, střeží toho předpisu, a učitelé z největší části nemají odvahy, aby vystoupili s míněním, jež by jim vnuknul zdravý rozum s paedagogikou.

Takovým způsobem učí se naše školní mládež sice velmi mnoho, ale nemá užitku z toho učení. Učitelé, místo aby vzdělávali mladistvé mysli, šlechtili srdce, osvěcovali hlavy, konají vlastně s dětmi tělocvik, ohýbajíce jejich jazyk pro zvuky německé a dressují jejich paměť, nutíce ji ku přechovávání náramné zásoby slov cizích. Každý, kdo se kdykoliv učil nějakému jazyku, pochopí, že děti opouštějíce školu, nemohou ještě „své myšlénky v německé řeči ústně a písemně správně vyjadřovati“. Obyčejně po několika letech zapomínají to, čemu s takovou potíží a tak mozolně ve škole se byly naučily. A poněvadž ve škole nebylo příležitosti k důkladnému naučení se jazyku mateřskému, vycházejí ze školy, neumějíce napsati správně ani dopis obyčejný.

Takovým způsobem vyučují se u nás děti ve školách obecných! Smutný to zajisté obraz, velmi smutný!

Lid náš dbá o osvětu. Kdo jen může, posýlá syna svého „do škol“, t. j. do gymnasia, aby z něho měl nějakou učenou osobu. Nejskromnějším přáním bývá obyčejně, aby ten syn, vystudovav několik tříd střední školy, vstoupil do paedagogia a připravil se k učitelství na školách obecných; leč kdo může, vede syna k tomu, aby se věnoval kněžství, úřadu nebo lékařství. Nejeden znamenitý lékař, úřadník anebo kněz narodil se u nás pod nízkou střechou vesnickou. Kdyby intelligence, vycházející z lidu, nevzdalovala se od něho, leč spojovala se s ním, snažíc se, aby ho povznesla a ušlechťovala, bylo by velmi dobře. Ale tak bohužel není. Naše mládež, vstoupivši do školy střední, ztrácí obyčejně cit národní, stydí se za nízkou střechu rodinnou, stydí se za staré rodiče a prostou, jadrnou řeč svých předků. Řeč tu zůstavuje sedlákům. Lidem vzdělaným přísluší jazyk německý. Čím více zvyká němčině, tím více zapomíná na jazyk mateřský, a když jinoch, jehožto rodiče neznají ani slova německého, opouští gymnasium, přihází se nejednou, že nemá nejmenšího pojmu o národní literatuře, a že mluví mateřským jazykem mnohem hůře nežli tenkráte, kdy ještě byl u rodičů před početím svých studií.

Ale nekamenujme mládež, netupme beze všech ohledů mladé odpadlíky. Oni nejsou vinni!

Chceš-li se dověděti, laskavý čtenáři, jak někdo se stane odpadlíkem, povím ti to. Poctivý vesničan přivede synka do střední

---

zu beginnen haben und den Zweck verfolgen, Ohr und Zunge der Kinder an die deutsche Sprache zu gewöhnen. Zugleich soll den Kindern ein Vorrath von deutschen Wörtern vermittelt werden. (Handbuch der für das Herzogthum Ober- und Nieder-Schlesien in Bezug auf das Volksschulwesen erlassenen Landesgesetze und wichtigsten normativen Verordnungen. Wien 1880. na str. 77.)

*) In mehrklassigen Schulen dient die deutsche Sprache vorwiegend als Unterrichtssprache. (Handbuch etc. na str. 79.)

školy. Chce naň vynaložiti, co těžce vyzískal v potu tváři, chce spořiti, jak jen může, aby mohl syna vydržovati ve studiích. Jinoch asi dvanáctiletý, podjav se zkoušky jazykem německým, vstoupí do nového jemu stánku vědy se záměry nejchvalitebnějšími. Chce se učiti, obohacovati ducha svého, šlechtiti charakter, tužiti se pro život — nechce státi se odpadlíkem. Ani neví, co jest odpadlík. Jestliže vstoupil do takové školy střední, kde se vyučuje jazyku polskému anebo českému jako předmětu nepovinnému, snad mu někdo řekne: „Dáš se zapsati do polštiny (anebo češtiny)?" On snad odpoví ve své dobromyslnosti: „Neumím snad polsky (anebo česky)? Vždyť jsem posud jinak nemluvil!"

Nezkušenému děcku nelze se diviti, tím méně lze je odsouditi. Kdo by se tomu divil, že chlapík stížený již tolika rozmanitými předměty, bojující s potíží, jakou mu připravuje výklad německý, vyhýbá se vyučování jazyku mateřskému, jehož, jak se mu zdá, jest již znamenitě mocen? Proto také neměl by jazyk polský a český býti předmětem mimořádným, a nemělo by záviseti na studujícím, chce-li se mu učiti čili nic, jako mu není zůstaveno na vůli učiti se latině, řečtině atd.

V nejnižší třídě gymnasialní náš jinoch by ještě rád mluvil jazykem mateřským; ale jeho spolužák velmi elegantně oděný mluví německy, proto jaksi se nesluší mluviti polsky anebo česky. Poněmčování tím způsobem vždy více pokračuje. A za několik let jest ze studenta — hotový odpadlík!

Dejme tomu však, že myslící a poněkud samostatný jinoch nejen že se dá zapsati do polštiny anebo češtiny, ale že i usilovně zabéře se do práce — pak narazí na rozmanité nepříjemnosti. „Das ist ein verbissener Pole (Czeche)", budou říkati němečtí jeho soudruzi a dorážeti naň různým způsobem, a professoři aspoň nevlídně budou naň pohlížeti.

Asi před osmi lety vyprávěl mi přítel, jakého strašného zločinu dopustil se ještě s několika soudruhy za času studií gymnasialních. Žáci totiž, kteří se přiznávali k polštině, umínili si, nemajíce ve škole příležitosti ku poznání své literatury, že vlastní prací budou si nahrazovati školu. Scházeli se za tou příčinou u jednoho kollegy, zavírali dvéře na klíč, spouštěli záslony a stavěli jednoho přede dvéře, aby dával pozor, nepřichází-li některý professor. „Co tu bylo strachu, aby naše schůze nebyly prozrazeny! Byli bychom okamžitě vyletěli z gymnasia!" Tážete se, co činili tak strašného, tak nebezpečného? — Inu čítali — — Konrada Wallenroda anebo Pana Tadeáše! Neslýchaný to zločin!

Dokazujíce, jaké by školy u nás měly býti vzhledem k obyvatelstvu naší země, pravili jsme, že bohužel nejsou takové, že nevyhovují své úloze. Na doklad toho mínění podáváme zde čísla, čerpaná ze zpráv úředních.*) Z čísel tuto sestavených lze vyvoditi náležité úsudky.

---

*) Jahresberichte des k. k. schles. Landesschulrathes, vycházející každoročně, a výroční zprávy škol středních.

Nemůžeme tu historicky líčiti vývoj školství našeho, ač by to bylo velmi poučné,*) nýbrž přestaneme pouze na vylíčení nynějšího stavu našeho školství, prohlédajíce k několika posledním rokům školním.

Následující tabulka vykazuje, že naše země má velmi značný počet škol obecných, že školy ty jsou převahou ve stavu náležitém, a že návštěva jest (v našich poměrech) neobyčejně uspokojivá.**)

Je to výmluvným svědectvím, že obyvatelstvo naší země dobře pochopuje ohromnou důležitosť škol, a že nešetří nákladu, aby jen školy byly co možná v počtu největším a ve stavu co nejlepším. Náš lid ví, že vesnické školy jsou nejživotnější potřebou země, že na nich značně závisí blaho budoucích pokolení. Proto také dostává se mu pochvaly od úřadů školních.***) Okresní inspektor, p. Rudolf Bartelmus jest neobyčejně spokojen se školami svého okresu (čásť knížectví těšínského), chválí zařízeni jich, značnou návštěvu, pilnosť a horlivosť učitelův a jest nadšen ohromným pokrokem, jejž u nás školství učinilo v letech posledních.

„Pokrok ten," dí pan Bartelmus, †) „zasluhuje všeho uznání, poněvadž ve školách východního Slezska (totéž říci lze též o školách Slezska západního) byly překážkou různé národní, nábožen-

*) Prameny k historii slezských škol jsou: Christian d'Elvert: „Geschichte der Studien-, Schul- und Erziehungsanstalten in Mähren und Schlesien" ve „Schriften der hist.-stat. Section, sv. X. — Gottlieb Biermann: „Geschichte des Herzogthums Teschen, str. 364.—369. Téhož: „Gesch. des evang. Gymnasiums in Teschen" ve výroční zprávě ředitelstva tohoto gymnasia z r. 1859. — Die Geschichte der Gründung der Troppauer Lehrerbildungsanstalt und ihr Leben im 1. Jahrhundert ihres Bestandes (1775.—1875.) ve výroční zprávě ředitelstva z r. 1874.—1875. — J. Wild: Geschichte der Lehrerbildungsanstalt in Teschen, ve výroční zprávě ředitelstva z r. 1874.—1875. atd.

**) Pro přirovnání podáme tu několik statistických dat, vyňatých z rozpravy okresního inspektora p. Rudolfa Bartelma: „Das Volksschulwesen im östlichen Schlesien", uveřejněné v kalendáři spolku Slezanů bydlících ve Vídni na rok 1879. Roku 1875. byla návštěva v % tato: Slezsko 91, Dolní Rakousy 89, Horní Rakousy 94·5, Solnohradsko 93·3, Štyrsko 72, Korutany 72, Kraňsko 64·3, Gorice a Gradiska 52, Istrie 42, Terst 87·7, Vorarlberk 97, Čechy 86, Morava 88, Halič 25, Bukovina 15·7, Dalmacie 20 %. — Na jednu školu připadlo (1875.) obyvatelů: ve Slezsku 1117, v Dolních Rakousích 1518, v Horních Rakousích 1484, v Solnohradsku 990, ve Štyrsku 1680, v Korutansku 1068, v Kraňsku 1831, v Terstu 3517, v Gorici 963, v Istrii 1783, v Tyrolsku 598, ve Vorarlberku 518, v Čechách 1181, na Moravě 1037, v Haliči 2258, v Bukovině 2892, v Dalmacii 1743. — Na 1☐ míli bylo (1875.) průměrně škol: ve Slezsku 4·9, v Dolních Rakousích 3·57, v Horních Rakousích 2·26, v Solnohradsku 1·18, ve Štyrsku 1·73, v Korutansku 1·67, ve Kraňsku 1·39, v Terstu, 2·05, v Gorici 3·95, v Istrii 1·59, v Tyrolsku 2·67, ve Vorarlberku 4·19, v Čechách 4·58, na Moravě 4·77, v Haliči 1·69. Z toho jest patrno, že ve Slezsku jest průměrně nejvíce škol na jedné míli čtvercové.

***) Selbst die untersten Schichten der Landbevölkerung sind in ihrer Mehrzahl nicht unempfänglich für die segensreichen Wirkungen der neuen Schule und unterstützen mit besonderer Opferwilligkeit die Intentionen der Regierung: möglichst allseitige Entwickelung der Intelligenz, möglichste Ausbildung und Benützung der vorhandenen geistigen und körperlichen Kräfte durch die Schule. (Bartelmus: Das Volksschulwesen etc.)

†) Das Volksschulwesen etc.

Školní rok	Počet veřejných škol										úhrnem	počet škol soukromých	Počet škol veřejných dle jazyka vyučovacího				Počet dětí		Počet dětí nechodících vůbec do školy		Stav školních budov			
	8	3	1	2	3	4	5	6	7	8			něm.	polsk.	česk.	utrakv.	povinných navštěvovati školu	skutečně navštěvujících školu *)	úhrnem	v %	velmi dobrý	dobrý	dostatečný	nedostatečný
	třídních																							
	měšťanských		obecních (lidových)																					
1877.—78.	3	1	294	102	20	17	10	7	2	—	456	44	204	119	114	19	86356	81700	2483	2·8	148	107	135	66
1878.—79.	3	1	293	102	21	19	7	10	3	—	459	43	201	119	114	22	87711	83454	2106	2·4	161	118	122	58
1879.—80.	2	1	290	101	25	17	10	10	1	1	458	44	201	120	112	25	88276	83735	2123	2·4	165	140	102	51
1880.—81.**)	3	1	284	108	23	21	11	11	—	1	463	45	204	124	113	22	89487	85431	2140	2·4	175	143	101	44

*) V tom počtu nejsou děti navštěvující školy soukromé a střední.
**) Statistických dat ze školního roku 1881.—82. přese všecku snahu nebylo lze dostati.

ské a místní potíže, které musily býti překonány, a poněvadž zvláště pěstování jazyka německého vedle jazyka vyučovacího až k obětovnosti vyžaduje usilovnější činnosti učitelův a užívání methody velmi racionalní (?!)."

Nejlépe odpovíme na to čísly. (Dokončení.)

Dáči.

Ruská črta z petrohradského vůkolí. Napsal Jan Vlček.*)

Ne-li koncem dubna, tedy zajisté začátkem května jde po celém Rusku slovo „dáča" **) z úst do úst. Nejdříve začínají boháči, pak noviny, potom služky, kočí a lokajové — koncem máje mluví o něm již celý národ. — V tom čase nabývají v ruských městech, jmenovitě v Petrohradě, všecka okna na hlavních ulicích zvláštního rázu: skoro každinké má svůj obligatní bílý přílepek — čistou čtvrtku papíru na některé tabuli přilepenou, což znamená: „Byt ten jest prázdný — žilci (nájemníci) na dáči."

Je to originelní život tou dobou v hlavním městě říše, „kde slunce nezapadá". Plný protiv jako ta příroda!

Šárku, Chuchli, Roztoky, Bubenč, Hvězdu a Podbabu a jiná místa kol matičky Prahy, kde naše paničky tak rády mužům svým a sobě vystonávají v létě všeliké nemoci, zastupují kolem Petrohradu Carské Selo, Pavlovsk, Martuškinov, Nová Děrévna, Lesný, Šuvalov, Pargolov, Ozerky, Výborg a jiných více, zvláště na straně k Finsku, a ku všem těm vedou dráhy železné i koňské, parníky anebo jezdí tisíce izvozčikův i sta omnibusů každý den, každou chvíli!

A v každém tomto místě jsou pro „dáčníky" zřízeny pošty, telegrafy i lékárny — bože můj, co by to bylo u nás z toho stonání! — Zažíti den i večer, pokud možno i noc na některém tom výše jmenovaném místě, je požitek u nás doma neznámý; ručím za to, že by se sem přestěhovaly všechny naše mladé paničky šmahem, kdyby tu zažily jen jediný den a kdyby je na domov nevázala ta dálka stěhování. U každičké zahrádky stojí anebo po stezičkách procházejí se děvčata jako květ, po sadech promenuje

---

*) Pisatel tohoto článku zemřel na sklonku minulého roku v Moskvě. Jméno jeho známo jest z cestopisů uveřejňóvaných v „Národních Listech", Holečkových „Slovanských Listech", „Ruchu" a některých časopisech venkovských. Záhy zesnulý Jan Vlček znal Rus důkladně; meškal delší dobu v Petrohradě, na Urálu, na pomezí sibiřském, v Moskvě, Kijevě a posléze na Kavkazu. Črtu, kterou nyní našemu čtenářstvu podáváme, zaslal nám spisovatel z Tiflisu, ještě před odjezdem svým do Moskvy, kdež jej smrť uchvátila. O práci této vyjádřil se v soukromém listu takto: „Dáči psal jsem na parníku ‚Veliký Michael' na Černém moři — snad vám přijde někdy vhod..." Uveřejňujíce nyní v našem „Slov. Sborn." tuto práci Vlčkovu, posýláme tím zároveň na svěží jeho mohylu k moskevským rovinám přátelské vzpomenutí. *E. J.*

**) „Dáča" = letní obydlí, villa.

tisíce exemplářů krásek, z nichž je každá tak koketní — jako ty obrázky ve světoznámém „Journal amusant".

Ano, stěhovati se, jezdit a koketovat — v tom libuje si ruská krásná pleť nad míru! Již děvčátka desítiletá, malounká — což potom patnáctileté, mladostí kypící Rusky! — Vyšívají celou dlouhou zimu napřed malebné své košilky, fěrtochy a pasy v národních barvách, plné kvítků, kohoutků, často i panenek a ptáčkův, aby potom, až se přestěhují vesnou na dáči v kraťounkých sukničkách a nízkých „bašmačkách" (střevíčky) o vysokých „kabučkách" (podpatky) „na guljání" (procházka), v temnotě stinných lesův za jahodami, dnem anebo večer ve vířivé směsici na koncertech a bálech za svými vějíři čackým „kavalérům" vyluzovaly nejkrásnější fantasie a upomínky.

Provedu vás na jediné takové místo dáči.

Je „carský prázdnik" (cís. svátek), k tomu neděle. — Parníky na břehu Něvy a vagony tramwayí na Michalské „plóščadi" jsou nabity, každých pět minut ohlašuje zvonek odjezd některého. — Vsedli jsme na střechu jednoho, abychom za hodinu jízdy a podle peněz za šest kopejek octli se na finské dráze.

Pod námi podjíždějí parníky s veselým hvizdotem a na rozčeřených vlnách Něvy houpají se steré barky, bílé jako labutě, a veslaři, všichni v červených košilích, zpívají národní písně ve známém nám ruském rhythmu. Blíže břehu čekají celé čety korábů stěžňových, pestrými praporečky vyšperkovaných, na zdvižení mostu, aby dále plouti mohly a pod hradbami Petropavlovské „krěposti" (pevnosť) bělá se řada stanů tábořícího tu vojska. Ještě jeden most a za medicinskou klinikou stojíme u nádraží dráhy do sousedního Finska.

Na Finském nádraží mohlo by se nejvhodněji našim rakouským drahám říci: „Děti, učte se moudrými býti!" — Ve čtyřech (!) jazycích, prosím, provedena je tu rovnoprávnosť jazyková, veškery nápisy i oznámení naleznete zde: 1. rusky, 2. finsky, 3. norsky a 4. německy!

Ač množství lidí je tak ohromné, jako u nás k výletním vlakům nedělním na nádražích k Chuchli a k Roztokům, přec obecenstvo samo staví se vzorně, jeden za druhého a u kasy jde to jako z vody. Za chvíli zazněl zvonek a vlak se hnul. — Kdo nechce býti ve vagoně, může seděti nebo státi venku na schůdkách, na finské dráze tomu se nebrání.

Jedeme Údělnou, Šuvalovem do Ozerek, oblíbeného místa koncertního. Ohromné planiny v tuto stranu od Petrohradu se rozprostírající, často březovými háji protkané, jsou hospodářstvím petrohradské posádky, která si zde v létě sama pěstuje kapustu a zelí. Něco dále začínají zásobárny jahodové pro Petrohrad. Pole asi té velikosti, jako naše pláně holešovické u Prahy, to vše jest pokryto jediné jahodinami — a jahody ty jsou s velikosti palce, libra za 10—15 kopejek. Petrohrad sám sní jich létem milliardy!

Zde začínají „dáči“. Údělná tvoří první stanici. Projedeme ještě následující a vystoupíme v Šuvalově, abychom podnikli cestu k Ozerkám.

Ze všeho, co našinec po cestě pozoroval, seznává, že Rusové umějí sobě mnohem lépe vážiti svého kratičkého, ale parného léta, než u nás doma se to děje, kde pro lenosť nemůžeme sobě přivázati provaz k houpání na strom ani v lese, neřku-li, abychom si doma nákladnou houpačku pořídili! A zde? — Není domku, není domečku, ba každinká i nejmenší dáča mile kyne a před ní — houpá se čtveračivé, nebojácné dítě, samo i vesele, a když kolem ujíždí vlak jako vítr, tu s houpačky ručkama posýlá tisícery hubičky mimojedoucím. Kolovadlo, houpačka a hrazda nejsou tu nebezpečným nadbytkem dětem jak z části u nás, ale nejpřednějším nářadím v zahradě. A za ní, na samém lemu lesa, již mezi sosnami a chvojí, stojí domek sice dřevěný, ale vkusný a čistý jako z dragantu; pestře obarvené a bohatě vyřezávané okrasy činí jej schopna více k postavení na toilettní stolek než k obývání; okna, pavillony a římsy, plny kvítí a záslon v barvách národních, mezi nimi allegorické sošky bůžků, lampiony a zrcadlové koule, vodotrysky i aquaria — to vše dohromady, ničeho nezapomínaje, nazývá ruská intelligence i lid prostý slovem „dáča“. Bohatí stavějí prostranné, nádherné dáči, chudší malé a malinké až do neuvěření, anebo je obývají v nájmu.

Na malé verandě zahrady téměř po celý den nevyhnutelně dýmá samovar, aby připraven byl k uctění hostí, na stole pokrytém ubrousky, plnými ruského vyšívání nebo malování, blyštícím se příbory, přichystány jsou k zákuskám lahůdky; na americké houpací židli čítávají tlusté paničky, „ňaňka“ (kojná) v krvavě červené sukni plné zlata a perlami vyzdobené, na osmahlých ňadrech kolébá děcko, a odněkud shora zaznívají zvuky piana, z něhož vítr zanáší úryvky akkordů Schubertových zastaveníček neb Chopinových sonet v dáli temňounké zeleni lesní. Dole, kdesi v písku batolí se kupa zdravých, jak obrázek krásných dětí, oděných sněhobílými šatičkami, přepásaných červenými, širokými pentlemi.

Takových stavení a s nimi spojených obrázkův opravdově šťastného domácího života rodinného, jeví se tu řada za řadou, zvolna k vrchu vždy výše a výše jako v jesličkách, a dolů opět až ku stříbrným jezerům. Každé stavení je ve slohu ruském plno věžiček a minaretů.

Když pak slunce sníží se k západu, vystoupíme na nejvyšší minaret, abychom pohledli v nekonečné ty pláně ruské před námi se rozprostírající.

Sluneční paprsky ozlacují tisícerá skla oken a věžiček dáči četnými praporečky ozdobených, ostřibřují vlny pod námi kol se zrcadlících jezer, oddělují nuance blízkých lesů, za nimiž moře tiše a zvolna své mlhy k výši vysýlá — to vše, dědiny i hory kolem, a na opačné straně za námi, tam Petěrburk se svými zlatými báněmi bezpočetných pravoslavných chrámů, mezi nimiž kraluje nad poklady milionů zlatá kopule sv. Izáka — to vše vidíte

před sebou ve světle takovém jako na obrazech italských aquarell, prsa se vám dmou, srdce volněji bije — zapomínáte, že jste na severu a ne v Italii, a sice na břehu Finského moře.

Znova pohledněte blíže ku svým nohám. Opět jsou to „dáči“, nyní jakoby ve vašem klíně.

Před zahrádkou živým plotem uzavřenou vede chodníček žlutým pískem posypaný, podle něho stružkou živá voda proudí a u každého vchodu můstek, na němžto dvě lavičky proti sobě; táhne se jich celá řada takto po dvou stranách silnice, na nich děti, dvorníci a služky baví se vesele pospolu obyčejně při zvuku harmoniky. A přejdete-li — jste na jezeře. Každá dáča opět má zde u břehu své koupadlo, čisté a vábné — z nich drážďivě zalétá k vašim uším veselý smích a dovádivé šplouchání — a u každého koupadla houpá se na vlnách jezera aspoň jedna lodička (ne-li hned celá řada), zvoucí vás „na vodu.“

„Nět! nět! nět!“ napomíná nás káravě refrain hudby právě tu na ruský text přeložené známé vídeňské písničky (kterou zde pokřtili na „Lukič id'ot“). Poslechli jsme a uhneme v pravo za hudbou do koncertního sadu. Vešli jsme. Z předu velkolepá restaurace s menším a větším produkčním sálem, kde provozované symfonie hrává denně kapela 70 členů čítající, mezi nimiž, toť se rozumí, účinkuje i množství hudebníků Čechů.

Před restauračním pavillonem na sedadlech ve sterých řadách přislouchá nejvybranější obecenstvo petrohradské, jmenovitě dámy, jichž toiletta, péra a šperky podle nejnovějšího vkusu pařížského repraesentují vskutku ohromné kapitály. Na procházkách slyšíme švitořiti francouzsky i anglicky, hudba hraje nejlepší skladby Wagnerovy i Lisztovy, a přijde-li česká směs na programm, Rusové zrovna tak bezstarostně křičí „Bis! bis!“ (opakovat) jako všemu jinému bez rozdílu, totiž, líbí-li se jim to čili nic.

Prošli jsme sadem, již stmívá se. Tenkráte teprve počíná nejčilejší ruch života společenského. Obešli jsme sad a po stezičkách ubíráme se v pravý, veliký park „Pargulovo“. Četné, elegantní můstky, lampiony osvětlené, vedou přes potůčky, jež vroubí koberce luk a stinné stromoví, v nichž uměle ustrojená sedátka stále jsou obsazena.

Zašli jsme ještě dále v „selo“ (ves s kostelem) tam k lesní restauraci, kde Čuchonci přivádějí své koně nedělním jezdcům „na prokať“ (k zapůjčení). Sebralo se nás zatím dvanáct, celé české banderium. Po jezerech na jellkách dávno již s loutnami neb kytarami bavili se ruští Don Juanové a ruské „Džulietty“; jen jako dětské hračky malé parníky, převážejíce od nádraží ku koncertům, jim překáželi v trvalém milostném rendez-vous, když vrátili jsme se z objížďky dáči.

Vsedli jsme znova na dráhu, a za hodinu pili jsme opět čaj v samém Petrohradě.

Kdo brzo usnul, tomu zajisté se zdálo, jak krásné je to živobytí „na dáči!“

— — —

*

Několik statí z novějších dějin chorvatských

(se zvláštním zřením na ideu „illyrskou").*)

Dle díla „Poviest Hrvatska" prof. T. **Smičiklasa** napsal *B. Popelka.*

Touž asi dobou, kdy národ český ušlechtilým působením a snahami věhlasných, nesmrtelných křisitelův a buditelů svých Jungmanna, Palackého, Šafařika, Kollara a j. se probíral ze dřímoty duševní, téměř dvoustuleté, také na jihu slovanském mezi Chorvaty vyšlehla jiskra nového života, ze které se vznítilo světlo a blahodárnou září rozjasnilo chmurný po dlouhou dobu obzor duševního života chorvatského.

Světlem tím byla idea „illyrská".

Nebude asi nemístno a nevhodno české veřejnosti podati obšírnější poněkud obraz „illyrismu", této velikolepé, byť nikoli nefantastické myšlénky oněch mladých nadšenců chorvatských, kteří ani nástrah, ani úkladův, ani posměchu, ani pronásledování, ani příkoří se nelekajíce, mužně počali boj proti proudu maďarskému, jenž hrozil zaplaviti a vyhladiti statné plémě chorvatské, kteří zároveň neváhali odhodlaný počíti zápas proti všemohoucímu latinismu,**) jenž jako posvěcen jsa zvykem téměř osmistyletým pevně jako had svou kořisť svíral a spínal národní život, národního ducha. Boj ten byl odvážný a smělý z míry, ba pošetilý dle mínění mnohých, kteří na „Illyry" patřili jako na hlouček nerozvážných ztřeštěncův a šílencův, avšak Illyrové zvítězili přece, jakož vítězí a vítěziti musí každá idea vznešená.

Aby však jasny byly snahy šlechetných bojovníkův a zápasníků těch, aby ohromné jich zásluhy spravedlivě býti mohly oceněny a posouzeny, třeba poohlednouti se po dějinách chorvatských doby té vůbec a sledovati činnosť politickou i nenáhlý rozvoj duševní. Byliť „Illyrové" nejen písmem, nýbrž i slovem živým a vydatnou činností na poli politickém budili národ svůj a vymáhali mu politickou samostatnosť.

Dne 2. měsíce února r. 1797. padla Mantua do rukou francouzských. Arcivévoda Karel pospíchal s pomocnými vojsky z Německ, by zachránil Italii a země rakouské, ale bez úspěchu; byloť mu ustupovati k Vídni. Mladý, slávychtivý general republiky francouzské, Napoleon Bonaparte, počal již nájezdy a vpády činiti do Korutan a některé oddíly jeho vojska opanovaly Krajinu či Kráňsko.

*) Jméno Smičiklasovo, učence na slovo vzatého, professora vysokých škol záhřebských a spisovatele znamenitého díla „Poviest Hrvatska", jest nám milou rukojmí, že se p. Popelka obrátil k zřídlu nejhlubšímu a nejlepšímu. Jsme přesvědčeni, že této práci bude čtenářstvo Slovanského Sborníku vděčiti jasný obraz památného národního hnutí novější doby v Chorvatsku — v ohledu historickém, společenském a literarním. Přidáváme se zároveň k zásadě, že takové spracování spíše činí zadost, než kompilace — mnohdy ceny velmi pochybné. Red.

**) Ve smyslu literarním.

Situace však proměnila se, jakmile Napoleon jal se postupovati dále. Vláda rakouská pozdvihla do zbraní Tyroly, na jihu pak povstali Chorvaté, na východě Štyrsko a Uhry, a před nimi stál arcivévoda Karel s vojskem ještě dobrým. Ve Venecii počali se bouřiti poddaní republiky benátské. Napoleon místo aby přispěl ku pomoci, jako vojsku francouzskému v Němcích, sám sevřen byl velikým skřipcem, proto nabídl z Lubna císaři příměří, jež později (dne 19. měsíce října r. 1797.) učiněno bylo mírem v Campoformiu, vesnici to blíže Udiny.

Mírem tímto císař František dle tajné úmluvy postoupil Francii levého břehu rýnského a náhradou vzal Benátky a Dalmacii.

Avšak dříve už, nežli mír byl učiněn, ještě za příměří lubenského, Napoleon byl tajně se srozuměl s vládou rakouskou v ten smysl, že Dalmacie připadne Rakousku. Generalové Rukavina a Lusignan a plukovník Kazimír za tou příčinou přistáli s vojskem na Riece a v Terstu. Kazimír I. připluv pod město Zader, očekával generala Petra Rukavinu, jehož protivní větrové na cestě byli zdrželi. S velikou slávou generalové vešli do města benátské Dalmacie, a již za několik dní připlula ze Zadru do Terstu první loď s vlajkou rakouskou, pozdravujíc přístav terstský střelbou z děl. General Rukavina hnul se dále a mimo rány na pozdrav nevypálil ani děla, ani pušky. Do 20. dne měsíce září veškera Dalmacie až po Kotor byla v rukou rakouských, jako hotový čin pro mír campoformijský. Jediný Dubrovník zachoval ještě svoji svobodu.

Žalostným nám se jeví obraz tehdejší Dalmacie. Nemilosrdná soustava panující kupecké Venecie zůstavila tam na těle národa chorvatského staré rány. Vše v republice spravováno bývalo po vojensku; cizinci zaujali statky a důstojenstva, lidu pak následkem násilné vlády a nesnesitelných břemen státních připravována materielní záhuba; následkem pak monopolu obchodního bylo by konečně událo se to, co předpovídal Benátčan Foscarini, řka, že brzo bude vladařům dalmatským hájiti kamení a davy žebráků místo poddaných. Benátčané sami již znamenali, že v záhubu jim upadne země ta, jestliže jí brzy lepší správou nepomohou. Častěji vypravovali posly do Dalmacie, by vyzkoumali pravý stav lidu. Poslové ti (r. 1790.) vyznali, že vládní soustava benátská v Dalmacii taková jest, že nemožno, by lidu prospívala. „Lid — praví oni — nežije tam už po domech a chýžích, nýbrž po jeskyních mezi lesy a ve skalách jako divá zvěř!.... Země položená ve šťastném podnebí, ozdobená sivými nivami a hojnými prostorami pro stáda, oplachovaná mořem, po kterém rozsety jsou mnohočetné ostrovy, země, které prozřetelnosť boží udělila hojnosť svého požehnání, v níž obývá silný, čilý a krásný národ, ta země dnes budí následkem politického a moralního stavu soustrasť v každém pozorovateli".

Smutná kresba tehdejší Dalmacie končí krásnými a pravdivými slovy: „národové jsou tací, jakými je učiní vláda: vojáci, měšťané, lidé, co vláda chce".

Dalmacie, která druhdy bývala přenášitelkou vzdělanosti vlaské mezi národ chorvatský, nyní stala se otrokyní bez osvěty a bez pokroku. — Za takových okolností Rakousko ujalo se vlády v Dalmacii.

Jakmile tedy Dalmacie přivtělena k říši rakouské, hned odebrala se deputace ku králi a císaři s prosbou, by Dalmatům bylo dovoleno zároveň s bratry Chorvaty pod bánem přistoupiti ke koruně svatoštěpánské. Na žádosť tu však nedostali odpovědi. Bylo ť ve Vídni až do minulého věku obyčejem všeliké krajiny chorvatské zpět vydobyté podřizovati bezprostředně moci císařově. Dne 17. měsíce prosince r. 1797. královský kommissař, hrabě Thumhoffer, oznámil, že dnem 1. ledna r. 1798. Dalmacie dostane zvláštní vládu pro správu politickou a soudní v Zadru. Za přítomnosti císařských generalů Rukaviny a Kneževiće zavedena byla správa gubernialní. První nařízení nové vlády vydána byla ve příčině silnic a škol po nové soustavě rakouské.

Mírem campoformijským František II. byl spokojen a šťasten, neboť rozšířil svou moc v Dalmacii a Benátsku. Chorvatům poděkoval zvláštním listem, že mu svou odvážnou válečnou hotovostí pomohli učiniti mír tak výhodný. Nebylo však nikoho, kdo by ten mír pokládal byl za trvalý tak, aby zase brzy nedošlo k válce. Říše rakouská mírem tímto pozbyla asi 780 □ mil, ale v končinách vzdálených, kdežto nabyla 865 □ mil zemí sourodých a souvislých s provinciemi svými.

Šíření a vzrůst republiky francouzské v Italii, ve Švýcařích, v Nizozemí a válka egyptská, převaha republiky v Evropě, pokusové její zmocniti se anglické Indie popudili Anglii, Rusko a Turecko proti Francii. K nim přidalo se Rakousko a tak vznikla druhá koalice tak řečená. Avšak bitva marenská (Marengo), svedená dne 14. června 1800., rozbila koalici nadobro a způsobila mír lunevillský (9. února 1801.), jímž Rakousko podrželo, čeho nabylo mírem campoformijským.

Sláva Napoleonova rostla napořád, což bylo mocem evropským příčinou, aby vstoupily ve přátelský svazek s Francií. Na Paříž tehdy upřeny byly zraky veškeré Evropy jako druhdy za Ludvíka XIV. První konsul republiky r. 1804. učinil se císařem. Tím znepokojen byv císař František, že brzy mu as bude vzdáti se titulu císaře německého, rychle přijal název císaře rakouského (11. srpna r. 1804.) ohlásiv národům svým, že tento skutek nemění ničeho ni v ústavě, ani v zákonech jednotlivých jeho zemí a království.

Roku potom následujícího rozběsnila se válka rakouskorusko-francouzská čili trojcisařská, jež skončila dne 2. prosince r. 1805. nešťastnou bitvou slavkovskou. Mírem požunským čili prešburským Rakousko pozbylo Tyrol, Benátek a Dalmacie.

Dalmacie Napoleonu byla zemí drahocennou, ježto byla sousedkou Turecka i Rakouska, způsobila jsouc k novým plánům politickým i válečným. Proto věnoval nešťastné a zpustlé zemi té péče tolik, kolik vyžadují lidé nejvzdělanější po státech nej-

osvícenějších, když nešťastné a zanedbané země dojdou v moc jejich.

Hned za prvního roku vlády francouzské Dalmacie skýtá oku pozorovatelovu obraz utěšený. Hlavním správcem dalmatským Napoleon jmenoval Benátčana Vicka Dandola, který postavil se v čelo země jak otec a přítel. Provoláním svým k národu vylíčil hanebnou politiku rodného města svého, doufaje pevně, že nikdy už se nevrátí. „Stát barbarský jen (Venecie) — praví — mohl vás držeti po tolik let i za časů blahého míru v tuhé porobě. Jediné on na území tak krásném, pod podnebím tak lahodným, přese všecky vaše překrásné dary duševní vésti mohl válku proti přírodě samé a proti zdravému lidskému rozumu, aby, spravuje se pevným plánem svým, rozlidnil a zpustošil vaše krásná pole, zničil a spotvořil vaši rozvahu. Kéž nikdy nevrátí se časové tolikerých soužení!"

Správa zemská měla vypučeti z luna vlastní země a dostati se do rukou nejlepších synů jejích. Dandolo shromáždil kolem sebe v Zadru muže vlastenecké ze všech měst ve výbor ústřední zvaný, aby se s nimi radil. Výbor či shromáždění toto sice nemělo podoby nějakého parlamentu, ani práv parlamentarních, nýbrž za příkladem pařížského správního výboru bylo ve styku s podvýbory ostatních měst dalmatských, aby vyšetřilo vše, čím Dalmacie by státi se mohla šťastnou.

Tu pak nejprve padly okovy, jimiž obchod dalmatský byl spoután od nenasytné Venecie. Městům vrácena stará práva bez domnělých výsad šlechtických. Politickou správu francouzský gubernator jal se řiditi ze Zadru, rozesýlaje vyslance v záležitostech správních po zemi. Později (r. 1808.) země rozdělena byla ve čtyři vládní okresy se sídly na Krku, v Zadru, ve Splitě a v Kotoru. Soudnictví obstarávala jednotlivá města; soud appellační byl v Zadru, zřízený dle zákona francouzského, jímž potlačeno bylo nemilosrdné zákonodárství benátské. Spravedlnosti obyvatelé už nehledali se strachem smrtelným, kdekoli v cizím světě, nýbrž v Zadru.

Co vše Francie zkusila hned prvním rokem pro materielní rozkvět země této, toho ostatní státy evropské, krokem loudavým dle starého obyčeje a řádu se pohybujíce, ani by sobě nebyly vymyslily. Sedlák dalmatský stal se majitelem svého pozemku. Ve Splitě byla zřízena akademie hospodářská, průmyslová a obchodní. Státními odměnami usilováno zvelebiti zalesňování pustých krajin, pěstování zemákův atd. Z Vlach povoláni byli znalci, aby lidu dávali návod o zahradnictví a hospodářství polním. Zřízeny nové továrny a dána jim zvláštní práva. Zrušeny mnohé poplatky, aby povznesl se průmysl a obchod a nejhlavnější silnice od nich vystavěny. Mimo svobodné trhy v městech ještě zabezpečen obchod s Bosnou zvláštním úřadem konsularním. Škol vzniklo po všech městech tolik, že od časů Napoleonových do dnešního dne počet středních škol nevzrostl.

Všeho toho původcem byl šlechetný Dandolo, začež sobě v národě zůstavil nesmrtelné jméno a státu francouzskému řídkou

slávu, že se opravdu pokoušel zemi nově pokořenou vésti ku blahu a štěstí.

Z jara r. 1809. počala nová válka rakousko-francouzská, k níž Napoleon byl sobě vzal podnět z toho, že císař František začal organisovati v říši své všeobecnou zemskou obranu. Dle návrhu bratra císařova arcivévody Jana, ve všech provinciích mužstvo od 18.—45. roku vstoupiti mělo do zbraně. V neděli a ve svátek vojsko toto mělo se cvičiti a každého měsíce předsevzata býti měla větší cvičení vojenská. Zbroj dáti měla vláda. Mužstvo od 45.—60. roku mělo býti ozbrojeno doma, kdyby nepřítel do země vpadl. Válečné přípravy tyto Napoleona ovšem nezůstaly tajny.

Rakousko darmo hledalo sobě spojence ve válce nově vzplanulé; bylo mu samojedinému podstoupiti zápas. Proto s pýchou praví v manifestu válečném: „Svoboda Evropy utekla se pod prapory rakouské!“ Jak známo, i tato válka vzala zlý konec pro říši naši. Byl sice Napoleon v bitvě u Aspru (21. května 1810.) poražen na hlavu, ale poživ odpočinku šestinedělního, aniž byl znepokojován, zmohutněl opět tak, že v krutém boji u Ogruně (Wagram) dne 5. a 6. července vojsko rakouské pobil a rozprášil úplně. Brzy na to, dne 12. července, podepsáno příměří ve Znojmě a dne 17. října učiněn mír Schönbrunnský. Rakousko zaplatilo sto millionův náhrady válečné a pozbylo třetiny svého území. Chorvaty celé na pravém břehu řeky Sávy od Jasenovce až do moře jaderského připadly Francii. Čím ohnivější, čím větší bylo nadšení pro obranu od Francouzův, nyní všecek národ po obou březích Sávských vzkypěl hněvem tím mocnějším, vida, že rozštěpen na dvě půle. (Pokračování.)

Poesie bulharského básníka Ivana Vazova.

Literarní črta od J. A. Voráčka.

(Dokončení.)

Přihledněme nyní k obsahu jednotlivých básní! Hrdina Levský byl mnichem, kterému těsno žíti v klášterním tichu a směšny klášterní obřady, když vidí, jak národ hyne. Rozumuje takto:

Moje duše sirá dnes mi jinak praví:
Oděv, který nosím, tento habit tmavý,
nijak nesmíří mne s těmi nebesy,
a kdy moje noha v chrámu klekne si,
abych boha chválil, by mne přijal v nebe,
myslím, že on slouchá ty, jež život zebe
a ty, kteří pláčí nad životem svým,
tak že modlitba má zajde jako dým
a Hospodin mrzut zacpává si sluch,
aby nezaslechnul svaté písně ruch.

O několik veršů dále pokračuje Levský ve svém monologu takto:

A tak myslím dále,
že jsou marny zcela žalmy k boží chvále
a že bližní nepostrádá modliteb,
ale pomoci, kdy schází denní chléb.
A dál myslím ještě, že ten pasák bídný
se svým stádem život žije málo vlídný,
a že bratři moji vláčí těžké jho
a že být zde hříchem. Nemám ničeho.
Vím, to těžko bude navždy opustit
tyto hluché zdi, kdy jsem tak světu skryt,
a těm tajně šířit, hlásat řeči nové,
kteří žijí posud jako otrokové!

Přesvědčiv takto sám sebe o nutnosti, čeho třeba lidu, vystoupil a pod cizím jménem a v různých přestrojeních prochází každou chatu a všude hlásá mužnosť, pravdu a světlo utlačenému lidu, připravuje jej ku povstání proti Turkům. Útrapy a strasti na jeho apoštolské cestě jsou ohromné. On však nedá se ničím odstrašiti, až

„Každý věk a třída, ženy, muži, kmeti
účastenství brali v tomto předsevzetí.
Boháč zlato dal a chuďas práci svou,
dívka jehlu, znalec radu upřímnou
a ten chuďas bosý, beze jmění zcela,
život nabídnul, by vlasť v něm prospěch měla.
On byl beze strachu a byl odhodlán·
stokrát jako Kristus umřít, na kříž dán,
a jak mistr Hus být spálen luzou klatou,
neb jak Simeon, pro pravdu skonat svatou.“

Nadarmo turecká vláda vynaložila všechny své síly, aby se ho zmocnila, nadarmo obsadila dvacet měst, to vše nic jí nezpomohlo, kdyby nebylo bývalo zrady. Slyšme píseň:

Levský náhle zrazen! zrádcem jistý pop!

Tento hnusný červ a tento nízký rob,
tento vyvrhel a tento bídný kněz,
ubil toho, který pouze zradou kles'!
Nestoudný ten bídák s nízkým čelem
poslán na svět, aby stal se nepřítelem;
tento zrádce bídný, tento sluha boží,
který titul urval a s ním hanbu množí,
tato ústa plná zloby prokleté,
tato ústa vyřkla: toho chytněte!
Tato ruka určená ne k požehnání,
ale k zradě, a hrom neuděřil na ni.
Jména jeho nechci vzpomínati žalem,
abych neposkvrnil svoji píseň kalem.
Život jemu dala divá jedna žena;
Jidáši on roven, který v pekle sténá,
celý národ k slzám pohnul v onen čas!

A ten bídák posud žije v kruhu nás!!

Málo který poeta zapěl s mocnějším hněvem. Verše tyto působí přímo elektricky a dojem ten neustále stupňován, až Levský po strašných mukách z vězení vyveden na šibenici. Básník za-

končuje apostrofou, v níž praví, že smrť na šibenici nebyla hanbou, nýbrž svatým a povznešeným místem, odkud duch viděl jasnější cestu k nesmrtelnosti! Báseň **Benkovský** opěvá hrdinu téhož jména, který jako hajduk se svou četou bloudil po horách a povzbuzoval národ ku vzbouření. Básník jej líčí takto:

„Hrdina a junák, věhlas na svém čele,
duše všeho díla, prapor vzpoury smělé,
člověk to, jenž osudné dal znamení,
vzbudiv celý národ směle k vzbouření;
železná mu vůle železnou má sílu,
mocné slovo jeho pudí slabé k dílu
a hlas, který velí: Vzhůru, ať i mřem!
Vstaňte otrokové! Jařmo nesnesem!“

V stálých pûtkách zůstali mu ze sedmdesáti mužů pouze čtyři a ty ještě zabije mu hrom právě v okamžiku, kdy přepadla jej turecká četa a dvacet ručnic zaměřilo naň.

„Tu raněný vůdce, všecek třesoucí,
pohled beznadějí, pýchou planoucí,
pět ran ve svém těle, blízký maje hrob,
do čela se střelil a v dým pohroužen,
mrtev k zemi klesl, ale — nezmožen!...“

Starý, zkušený vůdce turecké čety to vidí a úctou jat, ptá se, kdo ten šílenec? Avšak nedostává se mu odpovědi, až jeden trup náhodou se pohne a povzdychne si ještě před smrtí nahlas „Benkovský“. Tím báseň zdařile ukončena. — Báseň **Kočo** líčí prostého občana, který se svými souvěrci ukryt v chrámu, přepaden byl od Turkův, a nechtě, aby upadl i s rodinou do rukou nepřátelských, zavraždí svou ženu, mladou krasavici, své nevinné dítko a naposled i sám sebe, a „bůh s nebes hleděl na všechno to skrz oblaky dýmu“. — **Bratři Žekovi** jsou junákové, kteří vyšli do hor, aby mstili své pokrevné braty. Na neštěstí starší bratr onemocní a mladší, odtrhnuv se od čety, zůstane při něm, aby poskytnul mu pomoci a po případě i mečem jej chránil. V tom přijdou Turci do chaty, kde byli ukryti, a hospodář je ze strachu zradí. Započne boj a

„již to kolem duní, dvůr se halí v dým — —
Oba brati přístup hájí ku dveřím,
černé zbraně v rukou, mužnou hrdosť v tváři,
k smrti odhodláni.“

Avšak boj byl nerovný, dva jen proti stu! Leč takto nepřátelé nemohou se dostati dovnitř. Na radu vůdcovu zapálí Turci střechu oběma bratřím nad hlavami a oheň rychle se šíří. V této beznaději zvolá mladší Žekov: „Vzdejme se raději.“ To však popudí staršího Michala.

„Michal stal se děsným. Zlobným zvolá hlasem:
Tys mým nebyl bratem! a týmž také časem
zdvihne zbraň a střílí. Bratr k zemi paď.
Michal, pohlednuv naň, pravil: Mrtev snad!
A pak v hustém dýmu, blízký vida zmar
do čela se střelil a tak klesnul v žár.

Dvě pak duše bílé z děsných plamenů
odlétaly volně k nebes temenu.“

Báseň Kableškov podává nám celistvý obraz povstání, které vylíčeno tu živými barvami. Národ uvyklý jařmu, probuzen jeho příkladem a slovy připravuje se k odvetě za neslýchaná utrpení a přepadání nevinných, které bylo na denním pořádku. Tři již roky tomu, co byl Levský odpraven, ale národ spal a nebyl k probuzení.

„Až tu v Kableškovu náhle vzňal se hněv
a ten národ povstal z jitra jako lev!

Dílo začalo a všude jaré heslo
tajně z místa k místu velebně se neslo.
Všude tajný duch teď plnil na sta hlav
a věk každý, pohlaví a třída, stav
se hnul, vzbudil jako dřímající bo ,
když jej ze sna vyburcuje vítr z hor,
Tehdy bylo všude náhlý obrat znát
a žal, který hlodal srdce posavad,
mizí zvolna z hrudi, srdce volněj' buší
a cit velký, sladký prochvívá vší duší.
Robské jařmo náhle také děsno již
a je k nesnesení. — Každý vstal jak muž!“

Vše se připravuje ku povstání a všude konají se přípravy k válce.

„A než málo dní jen prošlo v rychlém jeku,
vzrostl celý národ na několik věků!!“

Další báseň „Trajko a Riza“ zdá se nám příliš rozvláčná a rozbřidlá. Tím celý oddíl tento ukončen. Dojem, jaký v nás několik těchto básní zůstavuje, jest úchvatný a nedá se tak lehko zapuditi. Krvavý boj za svobodu národa vylíčen tu mistrně, tak že kdybychom ani historie neznali, můžeme si učiniti celistvý obraz o Bulharech před povstáním a ve válce samé. Forma ustupuje zde pravdě a citu, jemuž ubrániti se nelze, což jest nejlepším vysvědčením pro básníka samého.

Poslední oddíl zavírá v sobě jednotlivé reflektivní písně a satiry, k nimž přidružujeme i vojenské motivy. Zvláště o formě satiry zde záhodno promluviti. Satira u Vazova zjevuje se ve formě kratších i delších lyrických písní, které ostřím svým dovedou se zabodnouti i v srdce bezcitné. Je to týž druh satiry, jaký je na Rusi domovem a ruským básníkům vlastní, tak že mnohá místa upomínají silně na Puškina, Lermontova, Někrasova a ve Vyhnancích i na Bérangera. Látku podává mu celodenní a socialní život, který po válce nebyl právě utěšený a dodnes mnohých změn a oprav vyžaduje. Každý pracoval jen pro sebe, aby mohl co nejvíce vyniknouti, a obecenstvo o vyšší city se hrubě nestaralo, jak zejména v ostré písni „Prázdnota“ naznačeno:

Prázdno v obecenstvu, v hlavách prázdno
a kol všady vládne sen neb mráz...
Prázdno v řeči, slovech, v duších prázdno
a kolkolem prázdno vše u nás.
Velké city, jak by zumíraly
a po dobru nikde ani sluch;
d n e s m y j i n é m á m e i d e a l y,
v ý p o č t y d n e s v l á d n o u a n e d u c h.

— — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —

Na národní půdě pusto jesti...
Trní, plevel... ubohá to zem!
Sotva že tu život počal kvésti,
sotva záblesk zory padnul sem.

Podobně stěžuje si básník na převrácenosť všude v básni „Zmatek“, kde praví:

Toť doba plané ctižádosti
pro samochvalné mudráky,
pro bezprosné patrioty
a padouchy a bídáky.

Pravou perlou jest krátká píseň „Netečnost“, v níž touží poeta na lhostejnost ku všemu, která zavládla po národu. Ano básník ve svém bystrozraku jde tak daleko, že i malému dítku na kolébce dává výstrahu a žaluje mu, co všechno čeká na ně, až jenom povyroste. Nemůžeme zde necitovati aspoň poslední sloky z básně „Dítěti“, která bez odporu náleží k nejlepším číslům celé sbírky:

„Pak spatříš také, jak se hnusný čin
v lesknoucí oděv pyšně odívá,
jak pravda, která prosta všech je vin,
ni střechy k odpočinku nemívá —

jak zlo tu slepě hraje roli svou,
jak dobro u nás v bláto vrženo
a přede zlatem — lidskou před modlou —
v prach padá vše, co svato, vznešeno;

jak česť se bídně všade snižuje
a prchlosť tvář si béře nevinnou,
jak hlouposť hrdá tu se zvyšuje,
co zatím vlohy — v kalu zahynou;

jak oni, kteří křičí: Svoboda,
chtí, aby jiní byli heloty
a jak ti miláčkové národa
si v jeho jménu kupí klenoty“ atd.

Poněkud jiný druh satiry pozorujeme v básních jako: Starý strážník, Rytíř, Praktický člověk, Hraběti, K vyznamenání atd., jež osnovány jsou spíše na základu epickém.

Jsou to komické a bizarní typy, které svou rozpínavostí, hrabivostí a bezcharakterností jsou živými karikaturami. Básníku podařilo se vykresliti je v jich nahotě a vystaviti je na odiv jiným ku poučení. Vazov neštítí se takřka prstem ukázati na ony živly, které národu škodí, a ohnivými slovy tepe ty, kteří toho zasluhují. V tom pak vrcholí zásluha a přednosť Vazova, že jest básníkem své doby a svého národa. Co se pak činnosti básníkovy týče, doufáme, že neumlkne, jako mnozí před ním, nýbrž že dostane se nám záhy příležitosti, pokochati se novými a snad ještě zdařilejšími plody pobratimského poety, který mlád ještě, čestné již zaujímá místo v písemnictví bulharském.*)

*) Dovídáme se právě, že Vazov vydal novou větší báseň, nadepsanou „Zagorka“, k níž látka čerpána jest ze života Bulharů v západních krajích knížectví. (Redakce.)

Dvacetiletí petrohradského komitétu „Gramotnosti".

(С.-Петербургскій комитетъ грамотности.)

Šíření osvěty v národě jest Rusku působištěm tak důležitým, že máme za milou povinnosť podati čtenářstvu našemu alespoň stručnou zprávu o 20leté, právě uplynulé blahodárné i vlastenecké činnosti důležitého spolku „Gramotnosti" v Petrohradě. Řečený spolek zasloužil se v době své činnosti způsobem tolikerým, že již sám o sobě stanoví jednu z nejkrásnějších stránek dějin osvěty v Rusku.

Petrohradský komitét gramotnosti má za účel šířiti osvětu v lůně prostého národa. Prostředky, kterými působí, jsou: theoretické objasnění otázek týkajících se rozličných stránek národního vzdělání; odměňování spisovatelů za nejlepší práce z oboru národního vzdělání, vydávání přiměřené četby (lidové); prostřednictví mezi knihkupci a národními školami, a hlavně — bezplatné skytání knih a učebn. pomůcek chudým národním školám v Rusku.

K ocenění veliké důležitosti tohoto spolku, proniklého duchem pravého vlastenectví, stačí zajisté jmenování některých jeho blahodějných skutků. Vedle péče, jakou spolek po celých dvacet let, ode dne založení až po naši dobu věnoval zřizování a zvelebování školního systému, nejjasněji vystupuje jeho činnosť v příčině skytání knih „chudým" školám ruským. Průběhem necelých 20 let rozdal spolek gramotnosti darem 770.637 svazků; připočte-li se pak k tomuto číslu ještě počet knih prostřednictvím spolku dodaných, rozšířil celkem 1,070.637 knih.

Avšak komitét neobmezil činnosť svou toliko na školy; staralť se také o zakládání malých „skladů" knih na ruském venkově (takových založeno 120!), pečoval o zřizování čítáren a knihoven, usnadňoval prodej knih v soukromých obchodech, na trzích, v ústavech atd. Staral se také o láci knih, v kteréž příčině činil zvláštní úmluvy s ruskými nakladateli i spisovateli. Celkem založil spolek na ruském venkově 450 malých knihoven (o 200 knížek). V komitétu vznikla také znamenitá myšlénka zakládání „národních divadel". Sestaviv zvláštní repertoire, podal důmyslný návrh ministerstvu, od něhož však vyřízení dosud nedošlo.

Velice blahodějnou činnost rozvinul komitét také v čase ruskoturecké války, kdy jevila se potřeba čtení raněným vojínům, strádajícím v lazaretech. Spojiv se s jinými spolky, docílil, že se vojínům dostalo na 100.000 knížek v ceně 25.000 rublů.

Komitét čítá nyní 800 členů, jichž členské vklady pojišťují i na dále působnosť a rozvoj spolku.

Přejeme komitétu, jehož činnosť jsme nazvali zajisté po právu jednou z nejkrásnějších stránek dějin ruské osvěty, k další záslužné působnosti mnoho zdaru. *E. J.*

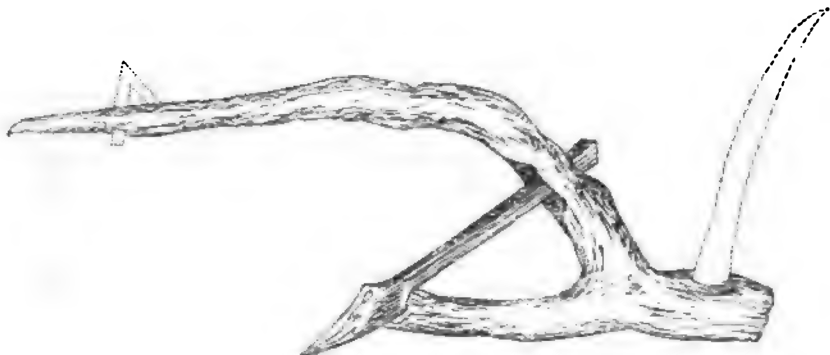
Staroslovanské rádlo.

Všickni badatelé slovanského pravěku v tom jsou shodni, že Slované vůbec nad jiné vynikali lahodou mravův a mírumilovností. Ne výbojem a zákeřnictvím, ale tichou orbou, „kultem světa" proslavil se v dějinách člověčenstva lid slovanský.

Pluh a rádlo, nástroje pro rozvoj vzdělanosti všeho lidstva tak veledůležité, připisují se všeobecně Slovanstvu. Jazykozpytně jest dokázáno, že oba tyto nástroje byly Slovanům známy ještě v dobách jejich společného života a působení.

Bude tedy laskavým našim čtenářům zajisté vhod, jestliže podáme věrný obraz pravdivého, staroslovanského rádla, takového, jakým mírumilovný Slovan v krajinách dnes již poněmčilých klidně vzdělával půdu svou v dobách dávno minulých, ale — neoželených ještě.

Naše rytina podává obraz skutečného staroslovanského rádla, jakéž jest ve sbírkách starožitnických hrabat de Ziethen. Je dubové, dlouhé 1 metr a 38 centimetrův a nalezeno bylo roku 1822. v bažinaté půdě u Dagergotzu pod krytem vápenatým.

Mezi Labem a Odrou lid posud užívá ku zdělání půdy stejného druhu rádla, jen že s připojením částí železných. Také dle Heminga (Das hanov. Wendland) užívá se takového staroslovanského rádla i v jiných krajinách nyní německých, na př. u Uelzenu.*)

Slovanské kapitoly.

Píše **E. J. Pravda.**

I.

O překládání ze slovanských literatur.

Zły tłumacz podobny jest do lokaja.
który zlecenie pańskie niegodziwie opowiada.
Al. Żołkowski.

Každého znalce bohatosti a skvělého rozvoje slovanského písemnictví musí upřímně těšiti, že u nás pilně se překládá z jazyků slovanských. Snaha tato jest proniknuta zajisté vůlí nejlepší a nelze jí než blahořečiti. I těm básním a povídkám, které přeneseny z pobratimých niv na naše luhy, povděčni jsme aspoň v jisté míře, že jsme se z nich učili znáti brat brata, vnikati do jeho duše a rozuměti jemu. Také nelze neuznati, že mnohý tichý, ale svědomitý pracovník, jenž obohacoval neb obohacuje písemnictví naše „jen“ překlady — dobrými a dobře volenými, mnohem více přispěl k ušlechtění českého ducha a rozšíření českého vzdělání, než mnozí bohatýři, pomíjející „samostatné“ slávy. Tolik jest jisto, že dobrým překladem dobré básničky anebo povídky více se zavděčíme písemnictví českému, než původní tvorbou ceny někdy tak velmi pochybné! Kromě toho má dobře volený překlad i cenu knížky naučné, z nížto čtenář může čerpati vědomosti o té neb oné zemi, její pomě-

*) Viz: Dr. Sieniawski „Pogląd na dzieje S'owian“, str. 343.
Znamenitý náš Jan Erazim Vocel praví o rádle ve svém „Pravěku“ (str. 247.): Rádlo znali Slované již za svého společného přebývání, což stvrzeno nalézáme všeslovanským názvem tohoto nástroje: čes. a pol. radlo, bulharsky ralo, oralo (oradlo. od orati), rusky рало, slovinsky a chovatsko-srbsky ralo, staroslovansky рало. *E. J*

rech, obyčejích, stránkách dobrých i nechvalných. Bývajíť spisovatelé, kteří neidealisujíce opisují život svého společenstva tak, jakým skutečně jest. Takovým ovšem sluší dáti přednosť — jsou-li formou, ideou, podstatou nadání dostatečny. Samo se rozumí, že pouhá forma, byť i sebe správnější, nemůže v povídce zadosť učiniti — v tom případě každý volí spíše čtení čistě náučné.

Hrdě můžeme na to ukázati, že v české literatuře máme do 2000 překladů ze slovanských jazyků, básně, básničky, krátké povídky a dlouhé romány. Také to jest kus důstojné práce, která velmi příznivé světlo vrhá na slovanské vědomí v Čechách. Redaktoři českých časopisův a sbírek literarních vždy ochotně přijímají „slovanské práce“, povzbuzování jest obecné a úspěch nepopíratelný. Zvláště polské písemnictví u nás zdomácnělo, a překladatelská činnosť neobmezuje se na jednotlivce, ale čítá na sta pracovníků.*) Poláci a Rusové v té příčině za námi pokulhávají, ač i na našich nivách našli by vhodná kvítka pro sebe.

Leč vše má svůj rub a líc. Obraťme nyní lesklou minci na druhou stranu.

Pansky zní sice chlouba, že máme ke 2000 překladů ze slovanských jazyků vydaných zvláště, anebo rozptýlených v rozličných časopisech a sbornících; ale nahledneme-li do jádra a uvážíme-li podstatu, jaká nás vede a vésti *má* ku překládání, nuceni jsme upřímně vyznati, že máme také překlady takové, které ničím neposloužily nám, ani komu jinému — slovem, které jsouce zbytečny, bez příčiny i prospěchu spatřily u nás světla božího.

Nejprv ovšem musíme na to důraz položiti, že to, co ve příčině překladů se děje u nás, děje se také jinde, a není nic divného, že vedle množství překladů výborných, trvale cenných a prospěšných, vyskytují se občas také překlady nuzné. I v ostatních literaturách slovanských nalézáme někdy překlady, o nichž totéž říci lze, co říci chceme o překladech našich.

Od překladatele dobrého žádáme zvláště dokonalou znalosť obou jazyků, pojetí indvidualních stránek života národů (jak v ohledu společenském, tak politickém) a dobrý výběr. Bez těchto zásad není dobrého a užitečného překladu!

Jest na bíle dni, že nedosti svědomitému překladateli českému ze slovanských jazyků naskytá se mnohem více příležitosti hřešiti, než překladateli ze kteréhokoli jiného jazyka. Rozuměti trochu slovanským jazykům není věru trudnou věcí, ale pochybeno jest mysliti si, že trochu té znalosti stačí ku dokonalému tlumočení skvělých myšlének celých básníkův, u nichžto každé slovo má svou váhu, svůj význam, jehož nedobré přetlumočení jest v takovém poměru k originalu, jako Rafaelova Madonna k štětkářově kopii v polní kapličce. Náš Sušil (II. 261.) praví, že „řeč originalu nemá se ve překladě ani seslabovati ani stužovati“. I to mějme na zření. Slovník vždy chatrný nemůže býti ve všech případech spolehlivým rádcem, tu jedině opravdovými studiemi lze přemoci potíže jazyka a vniknouti do jeho ducha. Jaké následky má lhostejnosť ve překladatelském trudu? Chybné tlumočení slov i vět, překrucování a — skracování, to jest vynechávání „nepřemožitelných“ odstavců.

Neméně důležitou okolností jest pojetí národní individualnosti, která vyžaduje stejně důkladného studia. Tato individualnosť nutí dobrého překladatele vnikati do stránek vnitřního života toho neb onoho národa, a jest na něm, aby vyznačil ve svém překladě způsobem přiměřeným národní zvláštnosti, skryté nezřídka i ve hříčkách slovných, náležitě pochopitelných jen domácímu čtenářstvu. Doslovný překlad stává se v takovém případě nesrozumitelným!

K těm, kdož překládají s vytčenými nedostatky, vztahují se slova Żołkowského v čele naší stati napsaná. A věru, každý svědomitý překladatel musí si přáti, aby byl dobrým sluhou takových mužů, jakým jest Kraszewski, Turgeněv, Šenoa atd. Špatným tlumočením jejich idey ubližuje se jim a písemnictví se neprospívá.

Velikou váhu má také výběr. Přáli bychom si, aby byly ze slovanských jazyků překládány věci jen výborné, tím spíše a tím oprávněněji, poněvadž slovanské písemnictví dostoupilo již té výše, že poskytuje ve všech od-

*) Jen z polštiny máme dosud 260 překladatelů.

větvích hojnosť prací dobrých. Zároveň nesluší zapomínati, že ne vše se hodí pro překlad, co má cenu místní. Zejména v literatuře polské a ruské jsou plody, o nichžto domácí kritika mluví právem nadšeně, ale pro nás se nehodí prostě proto, že nejsme dosti zasvěceni do individualnosti toho neb onoho národa. Jméno spisovatelovo není vždy rukojmím — i nejlepší spisovatel píše rozličně. Překládejme z nejlepších spisovatelů nejlepší, aby širšímu čtenářstvu našemu nikdy se neznechutilo čtení slovanské.

Jako u nás, tak i slovanští spisovatelé mají své směry a vyhrazené pole působnosti. Ne každá povídka nebo báseň jest pro každého. Povídka, která je na Rusi nebo v Polsce určena pro nejskvělejší salony aristokratické, nebudiž u nás uveřejněna ve sbírce, která baviti má nejširší kruhy našeho lidu! A naopak! Vše budiž na svém místě. V polské i ruské literatuře jsou i takové plody krásného písemnictví, které by se u nás hodily nejlépe do časopisů — vědeckých. Známo, že nejeden spisovatel volil formy novellistické, aby ostrými rysy charakterisoval místní poměry skutečnosti. V takových plodech cení domácí čtenářstvo intelligentní věrnosť národní a pravdu životní a na ni klade také hlavní váhu. Takové čtení lze podati v převodu jen intelligenci, která hledí na věc aspoň z části jako na prostředek poznání — jako na studium.

Co platí o básni a povídce, lze říci též o dramatě. To vše majíce na zřeteli pociťujeme zajisté potřebu rozvahy a systemu v překládání ze slovanských jazyků.

Avšak tím zároveň chceme říci, že milovníkům a znalcům slovanských jazyků i písemnictví není souzeno přestávati jako jeden muž na překládání povídek a básní. Naopak, každému otvírá se široké a vděčné pole činnosti ještě na jiném působišti. Překládati lze nejen povídky a básničky, ale i články poučné, kterých poskytuje písemnictví slovanské míru přehojnou. Jsme přesvědčeni, že každý časopis český občas rád uveřejní poučný článek o Slovanech, zejména bude-li dobře volen. V té příčině připomínáme velezajímavé vzpomínky spisovatelů slovanských, čerpané přímo ze života, kteréž nezřídka jsouce psány slohem novellistickým, jsou s to baviti jako — román!

Mějme konečně zřetel i ku práci *samostatné*. Kolik tu ještě nedotknuté, velevděčné látky v dějinách a životě našich soukmenovců!

Vy, kteříž počínáte a opravdovou zálibu chováte ku vědě slovanské, kteří nejen jalovými slovy, ale i skutky osvědčiti chcete nadšení a lásku ku práci i pravdě, setřete mnoholetý prach s těch stohů knih slovanských, které ještě z dob Hankových namnoze nerozřezány tlejí v našich sbírkách musejních a jiných. Rozevřete ty pravdy vědecké, bádejte, zkoumejte, pracujte!

Dobrých překladatelů v poesii i v prose nemáme nedostatek. Rozdělme tudíž mezi sebe práce — aby se nejevil na straně jedné přebytek a na druhé nedostatek.

Rozhledy v literatuře.

Alex. Hirschberg: Przymierze z Francyą z r. 1524. Ustęp z dziejów polityki polskiej za Zygmunda I — We Lwowie. Nákladem Gubrynowicza i Schmidta 1882. 8°, str. 61.

Docent lvovské university p. Alex. Hirschberg vstoupil prací touto v šlépěje staršího ze lvovských historiků: Xavera Liskeho. Účelem této práce bylo ukázati, jak ve velikém evropském boji mezi Francií a rodem habsburským chovalo se Polsko a využitkovati hledělo snahu obou rivalisujících stran k svému prospěchu, nepřidávajíc se rozhodně ani k jedné, ani ke druhé z nich.

Pro nás jest nejzajímavější při tom ovšem ta okolnosť, že zcela analogické poměry spatřujeme touž dobou také v Čechách, kde vládl synovec polského Sigmunda: král Ludvík z rodu Jagajlova. — Ludvík slabý, mladý a nezkušený, vlivu polského strýce svého tou měrou byl poddán, že odlesk týchž snah, jak je o Polsce vypravuje Hirschberg, stopovati lze ve všech podrobnostech i v Čechách. Ale když Ludvík oddán byl s Marií habsburskou, paní ráznou a chytrou zároveň, dvůr český počal rozhodně se kloniti k politice habsburské; Sigmund polský snažil se Ludvíka zadržeti, ale když nešlo to, sám vrhl se skoro úplně v náruč krále francouzského Františka. Tak se oba dvory rozstoupily; ale Sigmund polský nalézal v Uhrách i v Čechách se svými snahami hojně přívrženců, kteří tajně neb i zjevně znali se k jeho politice a ocitli se tak v opposici ku vlastnímu panovníkovi svému Ludvíkovi. Ale rázem změnily se věci r. 1526. Sigmund polský nedovedl si zjednati korunu českou, a tím, že nabyl jí rakouský Ferdinand, rozešly se politické snahy polské i české ve směry zcela různé.

Z polské strany všechny tyto vlivy podrobně vylíčil Hirschberg, z české strany bude potřebí to i ono k tomu ještě dodati, aby zejména osvětlen byl vliv polský na Čechy za panování Jagajlovců. — Upříti ovšem nelze, že na kolik tištěných pramenův a literatury se týče, Hirschberg užil všeho v hojné míře, a s dobrou kritikou, i že, jako u Poláků vůbec jest, vypravuje plynně a jasně. *Ant. Rezek.*

Platon Kulakovskij — Вукъ Караджичъ, его дѣятельность и значеніе въ сербской литературѣ. Moskva 1882. str. VIII. a 250.

Kulakovskij za svého pobytu v Bělehradě měl příležitosť důkladně poznati dějiny literatury srbské, a příležitosti této využitkuje ve svrchované míře. Náleží nyní v Rusku, kde již dříve pěstovali velice srbský jazyk a literaturu — upozorňujeme jen na dílo Majkova „Исторія сербскаго языка", ku předním znatelům srbské literatury, dokázal to již dřívějšími svými pracemi o Lukinu Mušickém a jinými drobnějšími. Bohatý material pak, jaký právě jen Bělehrad mohl poskytnouti, spracoval ve svém životopise zakladatele moderní literatury srbské — Vuka Karadžiće. Knihu svou rozdělil autor na tři části, v první jedná o počátcích novosrbské literatury a předchůdcích Vukových, tak jmenovitě o Žefanoviću, Pavlu Julincovi, Janu Raići, Gabr. Stefanovići, Dositeju Obradovići; ukazuje, jak už tito začali si dovolovati změny v obvyklém dosud slovansko-srbském pravopise, a zaváděti tvary národní mluvy srbské do spisovného jazyka, jmenovitě posledně jmenovaný. Potom obrací se v II. části k činnosti Vukově samé, v III. pak jedná o významu Vukově v literatuře srbské, probírá návrhy učiněné Orfelinem, Obradovićem, Solavićem, Jankovićem, Terlaićem, Merkeljem a j. k obnově srbské literatury a reformě spisovného jazyka a pravopisu, kterýž rozhodný jinak odpůrce Vukových snah Kengelac nazval „slaveno-serbsko-německo-maďarsko-tursko-cigánským"; líčí spory přívrženců slaveno-rusko-serbského jazyka s Vukem a jeho stoupenci, a konečné vítězství Vukových reform. Ku konci pak podává autor svůj úsudek o Vukově reformě, který celkem, možno říci, neliší se od úsudku již vysloveného ruským recensentem Vukovy sbírky národních písní srbských, vyšlé r. 1824., který zní: „вмѣсто того чтобъ соблизжать Сербовъ съ Рускими и тямъ облегчать взаимную мѣну ихъ отечественныхъ произведеній, они расторгаютъ союзъ заключенный между ихъ языками въ древнѣйшія времена принятіемъ Кириловскаго алфавита." (Viz Vukův almanach „Даница" I., r. 1826., str. 97.). Kritik zapomíná při tom, že Rusové sami totéž činili co Srbové, jen o několik desítiletí dříve — Petrova reforma písma kyrillského a činnosť Lemonosova i jeho stoupenců není přece také nic jiného než vzdalováním se ovšem ponenáhlým od církevně-slovanského jazyka i písemnictví. Kulakovskij vytýká dále, že reforma Vukova byla příliš kvapná, příliš rázně byly jí přervány veškeré svazky srbské literatury s ruskou a jejím jazykem, svazky tak pevné, že vznikající srbská literatura mohla spoléhati se na rozsáhlý vývoj společně s ruskou, jí však ponechána svým silám literatura malého srbského národa, která následkem své slabosti lehce může se státi sotva ohlasem směrů naskrze cizích srbskému národu. Co se týče poměru srbské lite-

ratury k ruské, nelze neuznávati, že výtka s toho stanoviska není nepodstatná; sám Pypin, uznávající jinak „úplnou zákonitosť Vukovy reformy jazyka", praví, „že s literárního stanoviska tato otázka se má jinak: historický pravopis nabývá tu své ceny a jemu popřáti jisté účastenství v novém systemu nebylo by na škodu, nebyla by se tak odloučila nová srbská literatura od staré a církevní, méně též od ruské". Za dob sporův o Vukovu reformu vysloviti obavu, že by jejím přijetím literatura malého národa srbského zbavena jsouc vlivu ruskoslovanského snadno mohla podlehnouti vlivům cizím, neslovanským, zajisté bylo oprávněno, dnes však znamená to zneuznávati moderní literaturu srbskou. Stačí pouze srovnávati básně Lukiana Mušického, romány Milovana Vidakoviće a j. s plody moderní poesie srbské, jíž základy položil sám Vuk svými recensemi Vidakovićových romanův a jeho žák Branko Radičević; a každý musí připustiti, že moderní literatura srbská nejen se nestala „ohlasem směrů cizích srbskému národu", než že málo která slovanská literatura jako srbská řídí se tak národním, slovanským směrem, kdežto přece předvukovská literatura pod vlivem — církevně-slovansko-ruským brala se směrem lži — klassicismu.

Každému, kdo se zajímá o moderní literaturu srbskou vůbec, doporučujeme knihu Kulakovského vřele, nemůže se bez ní obejíti, nalezne tu nejen přebohatý material sebraný než i krásně spracovaný. O moderních literaturách slovanských máme velice málo tak pěknych a důkladných prací.

Dr. J. Polívka.

Materyjały do etnografii górali bieskidowych. Zebrał dr. W. Kosiński. Część I. Kraków 1882. str. 105

Stále zkvétající národopisná literatura kmenů slovanských opět jest rozmnožena pramenem velice důležitým. Svrchu jmenovaná knížka dra. W. Kosińského (zvláštní otisk z publikací krakovské „Akad. Umiej.t.") podává cenný material ku poznání ducha lidu poměrně ještě nedosti známého. Dr. Kosiński rozdělil práci svou na 3 oddíly: I. Národní pohádky a vypravování (všech jest 137), II. hádanky a III. přísloví. Každý z těchto oddílů podoben jest půvabnému koberci, na němž roztroušeny jsou květy národního ducha. Práce tato nabývá i tím v ceně, jelikož celý obsah psán jest místním dialektem, tak že i jazykozpytci skýtá bohaté zřídlo odborných studií. *J.*

Лоринъ. Романъ П. А. Валуева. 1882.

Bývalý ministr ruský hr. Valujev podal nám dílo, ve kterém osvědčil se stejně šťastným romanopiscem, jako nezapřel svého smýšlení, pokud se týče různých odborů života společenského: státního, uměleckého, vědeckého. Čemu se zvláště podivujeme v románě Valujevově, jest obratnosť, jakouž umisťuje vedle různých hovorův erotických a salonních — dějištěm románu jsou, vyjmeme-li několik scen venkovských, salony šlechtické neb úřednické — rozpravy o všech věcech veřejného života, jakouž ovíjí jimi takořka děj opravdu nebohatý sice, velmi zajímavě však zosnovaný, jakouž upravuje si román, by mu hlasatelem byl jeho domněnek o náboženstvích, literatuře, věcech politických, umění, by mluvčím byl citů, jež autorovou hrudí zachvívají. Milostný děj, o kterém nám Valujev poutavým způsobem vypravuje, jest autorovi toliko rámcem, do kterého vložil hojně poznámek, úvah a posudků, pro které se stává román ještě zajímavějším, poněvadž najde čtenář v něm i čím se pobaví s dostatek i čím se poučí. — Obsah jest krátce tento: Sinaida, hraběnka Iskrická, nebyla v manželství svém šťastna. Její manžel žil odloučen od ní v Paříži, její synka vychovávala dobrá její tchyně. Její srdce prahnoucí po lásce došlo však úkoje. Zamilovala si statného důstojníka jízdní gardy, Lorina, sirotka, jemuž však po strýci Roščinovi, starém drsném ježku s útlocitným srdcem, kynulo veliké dědictví. Lorin opětuje hraběnčinu lásku, které marně se domáhá nemotorný hlupec, blaseovaný kníže Čekalov, jenž proti milencům zosnuje skandal u hostiny v domě knížete Bělského. Hraběnka po této hostině, nechtějíc vydati se pomluvám, odjíždí do ciziny, do lázní homburských, kamž ubírá se za ní také Lorin k radě svého přítele barona Ringstahla, velmi sympathického poctivce, zachovávajícího si do pozdního věku památku na

svoji milenku, smrtí mu vyrvanou, proti vůli však svého strýce, jenž proto se synovcem se pohněvá. Z Homburgu stěhují se milenci, provázeni jsouce hraběnčinou vychovatelkou, paní Stillerovou, přes Alpy do Italie. V Římě sejdou se s rodinou Bělských, s nimiž vydala se také na cestu na jih po plicním neduhu se pozdravující dcera úředníka Sobolina, Olga, k níž přidružuje se nevlastní její bratr, hrabě Rakitin. Olga miluje Lorina. Ale tají mu svoji lásku. Lorin ustává milovati Sinaidu („zamiloval“ si ji, „nemiloval“ ji však), láska jeho k Olze vzmáhá se vždy víc, až dojde ku vyznání se. Hrabě Rakitin opět miluje Sinaidu, pro niž bije se s Lorinem. V souboji byl Lorin sokem poraněn. Když pozdravil se, Sinaida k radě barona Ringstahla, jenž dojel za Lorinem, opustila jej, aby sprostila jej všech jeho povinností. Lorin opouštěje Italii vrací se na Rus, aby stal se zase důstojníkem. Cestou přes Tyrolsko setká se s guvernérem krasnoserským Pronským, jenž nabízí mu místo úředníka, což Lorin učiní. V Mnichově setkává se také ještě s Olgou. — Dotud byl děj osnován velmi šťastnou rukou. Počínaje však pobytem Lorinovým na venkově ruském stává se Valujev šablonovitým, německy sentimentalním a dokončuje roman svůj způsobem nehrubě šťastným. Kdyby hraběnka Sinaida skonala žalem pro Lorina se trápíc do smrti, bylo by to nevhodným rozřešením sporu, ve kterém ocitl se hrdina romanu. Jsa si tím vědom Valujev hledal jiného způsobu, aby hraběnku radící Lorinově sňatku s Olgou vhodněji nějak uklidil. Choť hraběnčin umře v Paříži. Nyní by nevadilo nic Lorinovi, aby pojal vdovu za choť. Ovdovělá hraběnka nastydla však při pohřbu manželově. Roznemohla se, stonala dlouhý čas, až na vlaské půdě skonala. Zatím roznemohl se Lorin v Krasnosersku na smrť. Pozdraviv se smířil se se strýcem, vrátil se zase do Petrohradu a pojal Olgu Sobolinovu za choť. — Toť celý děj. Vedlejšího děje není tu skoro žádného. Hlavní děj protkán je vedle rozličných úvah drobnými scenami, ve kterých líčí nám Valujev typické osoby vyšší společnosti ruské, jak petrohradské tak venkovské, tak Rusů v různých lázeňských místech evropských zdraví hledajících a peníze tratících. Kresba charakterů jest opravdu mistrovská, buďsi již u hlavních osob do nejmenších detailů provedena, nebo jen několika rysy načrtána, vždy jednotna, důsledna, věrna. Vedle Lorina, šlechetného mladíka, jenž milované ženě jiného muže svoji celou budoucnosť obětuje, později však poznává, že pochybil, ale raději chybuje dále, než opustil by milovanou ženu, až konečně tato jej opustí, aby ho učinila svobodným; vedle hraběnky Sinaidy, povahy velice sympathické, láskou žijící, láskou zmírající; vedle Olgy, tiše, ale vroucně milující dívky, zdárné dcery a pobožné křesťanky; vedle barona Ringstahla, knížete Čekalova, již prve charakterisovaných, otce Olgina, poctivého, neunavného úředníka, vlídného manžela i otce, kolik tu typů různých! A což teprve, rozevře-li nám Valujev album svých typů z gubernialního města, aby nám ukázal paní guvernérovou za svého muže vládnoucí, různé statkáře z okolí s jich ženami a dcerami, gubernialní úředníky s jich manželkami svárlivými, pikle strojícími, klepy pěstujícími, všemocného redaktora místního listu, spolu pak dopisovatele do humoristicko-satirických časopisů velkoměstských a j. v., tu vidíme názorný obraz provincialního městského života ruského tak šťastně vykreslený, jak byl šťastně vylíčen nám obraz života ve hlavním městě. Je patrno, že spisovatel život obojí důkladně sám poznal, že zná důkladně historii všech umění, literaturu domácí jako všech velikých národův evropských, že mnoho cestoval a na cestách byl všímavým pozorovatelem. Jeho úvahy politicko-socialní nahradí nám několik úvodních článkův; úvahy jeho moralní nás hluboce dojmou; jeho literarní soudy nás upoutají svojí důvtipností, jako nás náboženské (zvlášť o coelibatu a postech) svojí nestranností, svojí klidností a mírností povzbudí k úctě cizího přesvědčení. — Dialog jest obsažným, uhlazeným a velmi vtipným. Při tom však jsou rozmluvy prosty, plynny, nikoli nuceny nebo šablonovity, je to dialog a nikdy fráse. Rozhovory jsou nejkrásnějšími částmi všech kapitol a pravou pochoutkou. Nikde planý žvast, nikde prázdný pathos, jak by snad se někdo domníval o lidech salonních. Mile působí na čtenáře vzácná ušlechtilosť a mravnosť vanoucí celým spisem, a rádi hovíme někdy také pietismu spisovatelovu místy hlásanému. Dvou věcí, v nových romanech již uklizených, užívá ještě Valujev: nadpisů nad kapitolami z ruských, francouzských, anglických, německých a vlaských básníkův a myslitelův, a pak, což děje se velmi často, do-

*

pisův, aby nám pověděl, co se zatím událo jinde. Mluvou vládne bývalý ministr Valujev úplně. Román čte se hybce a hladce. Ruská censura pro politické poznámky v romanu tom umístěné teprve letos dovolila, by vydán byl celý. Nezbývá tedy než knihu tuto vřele doporučiti přátelům ruského písemnictví. *Jos. Peníšek.*

Edouard Marbeau: Slaves et Teutones. Notes et impressions de voyage. Avec deux cartes. (Carte des races de l'Europe, Carte du théâtre de la guerre.) — Paris, Librairie Hachette & Cie. 1882, str. VII. a 314.

S potěšením podáváme našemu čtenářstvu zprávu o svrchu jmenované novotině francouzského písemnictví, která v plné míře zasluhuje, aby netoliko u nás, ale i v ostatních zemích slovanských došla největšího povšimnutí. Že v Němcích pozornosti dojde — o tom jsme přesvědčeni tím spíše, ježto dílo Marbeauovo má kromě významu literarního a vědeckého i význam — politický. Podobných děl vyšlo ve Francii málo, a ačkoli nevyhovuje ještě všem našim přáním, přece musí býti za ni náš vděk svrchovaný. Vždyť ani naše literatury nevyhovují v tom ohledu úplně. Spisovatel odkryl před zrakem pokročilé Francie kus pravdy, nezřídka trpké a smutné, ale významné, kus pravdy, jejížto zárodek tvořiti musí v dějinách budoucnosti momenty rovněž účinné jako rozhodné. Také jsme povděčni, že dílo toto vyšlo jazykem francouzským, jehož literatura vniká skoro do celého světa, ježto nad jazyk francouzský aspoň v Evropě (na kteréž nám ovšem nejvíce záleží) není mluvy „světovější“ a obecnější.

Již heslem položeným v čele knihy charakterisoval spisovatel svou práci. Čteme tam pověstná slova generala Skobeleva: „La lutte est inévitable....“ S počátku probírá spisovatel vzájemné poměry Němců a Slovanů, mluví o věcech obecných, požadavcích a zásadách, načež přechází ku hlavní látce své práce, to jest ku vylíčení bojů Slovanů s Němci. Rozděliv tento předmět na tři hlavní oddíly: I. La lutte en Autriche (str. 36. 128.), II. La lutte en Prusse (str. 129.—193.), III. La lutte en Russie (str. 194.—257.), mluví o každém zvláště a do podrobna. Pro nás nejzajímavější jest část první, v níž se spisovatel rozpisuje o Češích a Polácích rakouských. Dočítáme se o našem poměru k Němcům, o velkolepém našem znovuzrození národním, které p. Marbeau uměl zejména v některých částech šťastně podati, obraceje s vděkem a uznáním pozornost ku všeliké naší práci národní (Les explorateurs tchéques). Pak mluví o rakouském parlamentu, o Polácích v Haliči, a uzavírá tuto první část pozoruhodnou úvahou o poměrech polsko-česko-maďarských (Les Thèques vis à vis des Polonais). Splní-li se české tužby, stane se Praha západním Slovanům místem velmi důležitým. Mezi tím ukazuje též na důležitosť Slezska (vzhledem k Čechům i Polákům) a míní, že by počeštění Slezska bylo pro Poláky velmi citelnou pohromou. Nám se zdá, že počeštění Slezska pro bratry Poláky nebylo by ani takovou pohromou, jako pro oba národy poněmčení. Ostatně nepochopujeme takové „strachy“, ježto celá historie „o počešťování Slezska na úkor zájmů polských“ blедne jako malicherná povídačka vedle faktu, jaký spočívá v dramatických osudech slovanskosti česko-polského Slezska.

Největší část díla věnována jest Polákům, část oddílu prvního a oba následující. Velmi mnoho poučného čteme tu o poměrech Poláků pruských; spisovatel věnuje zde vřelou zpomínku zoufalému zápasu proti germanisaci knížectví poznaňského. Objasňuje (jako částečně o Češích) snahy poznaňské národní sebeobrany, vniká do systemu a ukazuje na pruské zlořády důvody nejpádnějšími. Spisovatel měl pod rukou i množství zajímavých dat statistických; klade důraz na společné zájmy katolicismu a národnosti Poláků pruských a vyslovuje plné uznání statečnosti těchto bezprostředních sousedů Němců.

V třetím oddílu je řeč o Polácích v Rusku, kde ovšem němectví nemá již toho významu, a ačkoli i zde mluví o nejedné věci zajímavé, jest přece oddíl předešlý sepsán nejdůkladněji a podává obraz nejsprávnější i — nejpozoruhodnější.

V závěrku přiložil spisovatel několik vhodných dokladů. Velmi výhodně jsou fakta ve knize podaná také objasněna dvěma mapkami do textu vloženými.

Vytknouti lže spisu p. Marbeana, že prohlédal téměř výhradně k Čechům a Polákům, ačkoli, jak známo, spisovateli díla „Slaves et Teutones“ naskytá se nevelmi potěšitelná příležitosť, čerpati látku ku svým badáním netoliko na březích Vltavy a Visly, ale i daleko za Dunajem, Sávou, modrou Adrií (kde vystupuje vedle idey italské), ba i tam, kde rozléhají se nepřehledné roviny ruské.

To však nebudiž spisovateli výtkou; chtěltť zajisté obrátiti pozornosť po krajinách nejohroženějších, v nichž to, o čem psal, nejostřejšími vyniká barvami.

Pan Marbeau dosáhl svého účelu, jeho práce proniknuta jest duchem pravdy i sympathie; smíme tedy tvrditi, že knize jeho náleží čestný titul „knihy užitečné“. A vědomí neb uznání takové jest každému pravému spisovateli vděkem největším.*) *E. J.*

Песме Бранка Радичевића са силуетама Бранка Радуловића; издање Луке Јоцића и друга. У Новом Саду 1882. Stran 51 foliového formátu.

V nové literatuře srbské ještě žádné básně nedočkaly se tolikerého vydání jako básně Branka Radičeviće. Publikace, již máme v rukou, po osmé vyšla (I. svazek) ozdobena byvši silhuetami od samouka umělce Branka Radoloviće. Jsme skutečně překvapeni skvostnou úpravou knihy, jejíhož autora národ tak si oblíbil. Silhuety na každé téměř stránce svižně a vkusně proplétají se mezi básněmi obsah jich vysvětlujíce; nejsou to ovšem duhové barvy, ozařující tu veselé tam vážnější myšlénky, jak by si byl básník přál, nýbrž jen temnější stínové skutečnosti. Tím však nepravíme, že by rušily dojem čteného, naopak odstínem svým doplňují celek jednotlivých obrazů básnických. Bezděky zahloubáme se do nich; zvláštní ráz původnosti je obestírá. Jiná ruka nežli srbská nemohla by jich nakresliti. Básně samy také mají na sobě pečeť hlubokého nadání a ducha národního. — Aleksij (posrbštěné Branko) Radičević narodil se v Brodě Slavonském r. 1824. dne 15. března a zemřel ve Vídni dne 18. června r. 1853. Na vysoké školy odebral se do Vídně, kdež studoval tři léta práva a tři léta vědy lékařské. Ve čtvrtém roce mediciny zemřel na úbytě.

Radičević vystoupil na pole literarní r. 1847., v době to, kdy srbská poesie kolísala se mezi starým, klassickým a mezi romanticko-národním směrem. Že se ujal směr tento, jest po mnoze děkovati Vukovi a Radičevićovi. Vukovy národní písně srbské způsobily takové nadšení a obrat v poesii, jak u nás rukopis Zelenohorský a Královédvorský. Básníci před tím, co by plody své obraznosti měli odívati rouchem přirozeným, vypůjčovali si elegantní kostumy cizinské, jimiž všechen půvab a milostnosť vlastní setírali. Vzývali bohy ku pomoci, co by měli vrhnouti se do náručí srbské víly. Těm, kteří ji opouštěli, jako Kraljevič Marko a jiní junáci, pokaždé bylo toho želeti. Radičević vychován byv zásadami Vukovými, k němuž ve Vídni co den docházel, a rozehřát lahodou a opravdovostí poesie národní, směle sáhl do hrudi a po plné hrsti nabíral vonného, domorodého, přirozeného květu, by jím jiné blažil. Radičević dokázal, že srbská píseň v rodném srdci jen tak může se ozvati, jako v něm byla vznikla. Radičeviće následovala i ostatní básnická omladina. Kdyby i Milutinović a Mušicki znova byli tehdy oživli, nemohli by také jinak pěti. Po prvé básně Radičevićovy vyšly ve Vídni r. 1847. Jsou po mnoze lyrické, obsahu vlasteneckého a erotického ve všech a v nejjemnějších momentech čisté lásky. Radičević pojil v nich důvěrnou něžnosť Hafisovu, čilosť a šlechtilou bujnosť anakreontickou s vlasteneckou rázností a cítěnou satirou Juvenalovou. Ve svazku tomto (I.) přede vším zasluhují povšimnutí básně: „Djački rastanak“ a „Put“. V oné líčí se loučení mladých druhů téhož smýšlení a bojovníků za tytéž veliké posvátné účely.

*) Od nakladatele p. Hachetta z Paříže se dovídáme, že dílo „Slaves et Teutones“ jest již rozebráno. Dojde tedy patrně k druhému vydání. I to má svůj význam!

Do osnovy básně tolik jest vetkáno krásných obrazů doby minulé, přítomné i budoucí, že čtouce vidíme ztělesněnou víru i naději národu ve příští šťastné dny. V „Putu" (pouť, cesta) plno jest jemné ironie, ostrého sarkasmu a břitké satiry na směr, jímž se brala veřejná, společenská národní práce oné doby.

J. Hudec.

„Polské paní a dívky", stať uveřejněnou v minulém ročníku našeho „Slovanského sborníku" přeložil M. Mandić, redaktor a vydavatel organu isterských Chorvatů „Naša sloga" do chorvatštiny.

(Vyhovujíce přání našich laskavých čtenářů, zejména jinoslovanských, obracíme též zření k důležitějším zjevům českého písemnietví jakéhokoliv odboru. Části této není nám ovšem možno věnovati mnoho místa a budeme tudíž nuceni držeti se vždy nejkratších slov)

Čechy. Společnou prací spisovatelův a umělců českých. Vede Frant. A. Šubert. Část obrazovou pořádá K. Liebscher. Kdo náležitě ocenil vlastivědu a v citech svých chová lásku k rodné zemi, ten nemůže než s velikým potěšením pohlížeti na Čechy, jejichž dosud vyšlé sešity (I.—VI.) opravňují úplně výrok, že dílo vedené pečlivou rukou Fr. A. Šuberta a vydávané J. Ottou dospělo k stanovisku zřídka dostiženému. Kolik národů četnějších a mocnějších nemůže se podobným dílem vykázati! Básník, učenec i umělec spojili se, aby podali knihu svému národu, jejíž každá stránka a každý obrázek již povahou svou bude srdci jeho nejbližší a nejmilejší. Část literarní (popisovou) podávají nejpřednější spisovatelé čeští; obsah doplňují četné a stkvělé illustrace. I směle můžeme říci, že Čechy jsou i jinak velkolepým svědectvím našeho národního rozvoje. Přejeme si, aby záslužné toto dílo vnikalo do nejširších kruhů vlastimilovného obecenstva slovanského.

Václav z Michalovic, báseň Sv. Čecha, s illustrací A. Liebschera. Znamenitá výpravná báseň Čechova, známá již čtenářům Květů, vyšla nyní v novém illustrovaném vydání. Vznešená tato ozvěna dnův naší minulosti stanoví vzácnou perlu novější poesie české.

Řeči dra. Frant. L. Riegra a jeho jednání v zákonodárných sborech. Ottova politická bibliotéka dala nám již nejeden pozoruhodný spis, avšak významem a důležitostí žádný nepřestihl „Řeči" Riegrovy. Činnost Riegrova v lůně národa a tam, kde hájil jeho práva, tak jsou známy, že zbytečno by bylo mluviti o nich slovy tak krátkými, jakými jsme na tomto místě vázáni. Sám titul mluví za obsah. Řeči Riegrovy jsou netoliko svědectvím snah i zásluh politického vůdce národa českého, ale i obrazem našeho zápasu, bojování a hájení. Bez „Řečí Riegrových" neobejde se žádný historik našeho znovuzrození, aniž ten, kdo přeje si vniknouti do poznání posledních našich desítiletí.

Statistická knížka král. hlavn. města Prahy a spojených s městskou statistickou kommissí obcí Vyšehradu, Holešovic-Buben, Karlína, Smíchova, Král. Vinohradů a Žižkova za rok 1881. Vydává stat. kommisse král. hlavn. města Prahy a rediguje ředitel městské statistické kanceláře J. Erben. Díl I. — Pilně snesený a vědecky sestavený material této knížky skýtá utěšený obraz královské naší Prahy; poměry meteorologické a topografické, obyvatelstvo, poměry vlastnické a činžovní, živnostenské, pomoc veřejná i soukromá, osvěta i daně načrtnuty zde vědeckými čísly přesně a přehledně. Statistická knížka mluví, čím jest ta naše slovanská Praha vlasti, státu a pokroku.

Poetické besedy. Redaktor Jan Neruda, vydavatel Eduard Valečka. Sbírka tato zahájena je důstojně „Balladami a romancemi" od Jana Nerudy, svazečkem, obsahujícím celkem 18 rozmanitých básní většinou epických, vynikajících originalností koncepce, hloubkou myšlénky, řízným Nerudovským vtipem a jadrností verše. Mnohé z nich prodchnuty jsou tendencí čistě vlasteneckou, jako na př. „Romance o Karlu IV.", jedna z nejkrásnějších ozdob sbírky a celé epické literatury české vůbec.

Domácí krb počal od nového roku vycházeti ve větších rozměrech jako illustrovaný časopis redakcí Ot. Mokrého, osvědčeného spisovatele a překladatele básní Słowackého. Obsah dvou dosud vydaných čísel vyniká pestrostí i hodnotou, a vyzdoben jest původními illustracemi předních našich umělců. Velmi důstojně zahájen časopis povídkou naší Karoliny Světlé. Dále přispěli: I. Geisslová, K. Kučera, A. Heyduk, J. Arbes a j. Patrno, že Domácím krbem rozmnoženo české belletristické časopisectvo velmi čestně.

Rozhledy v umění.

Moniuszkova „Halka" v Praze.

Zemské divadlo české v Praze povoláno jest nejprve pěstovati české drama a českou operu, ale hned za tím jest nejdůležitějším úkolem jeho, seznamovati své obecenstvo s uměním ostatních Slovanů. Tím nevyslovili jsme nějakého theoretického, idealního přání; jest to přísný požadavek, jejž divadlo české vskutku musí plniti, jsouc k tomu přímo také nuceno mnohými poměry veřejnými. Kterak se to sběhlo, vyložíme jindy, ale jest to faktum, že celá česká veřejnosť soudí o divadelní správě dle toho, všímá-li si divadlo umění slovanského více nebo méně. Repertoire národního divadla hned od otevření jeho musí dostati ráz docela slovanský a vedle činohry a opery české budou kusy slovanské jeho stálou charakteristikou, to jest v duševním životě českém věc docela přirozená, poněvadž snaha po duševní vzájemnosti slovanské u nás jest heslem vší intelligence.

Dosud mnohé překážky bránily obecně žádanému rozvoji jinoslovanského repertoiru na divadle našem, ale ani za těch let právě minulých nebyl úplně zanedbáván; v činohře uváděna na jeviště dramata polská, opera měla právě minulého roku novinku ruskou (Čajkovského Pannu Orleanskou) a dne 26. ledna t. r. provedena opera Moniuszkova Halka. po dlouhé přestávce znova nastudovaná. Bylať uvedena na české jeviště již r. 1868. naším Smetanou za přítomnosti Moniuszkovy s úspěchem co největším, a jen okolnosti docela vnější byly příčinou, že nezůstala na repertoiru trvale. Po smrti Moniuszkově totiž nemělo divadlo naše provozovacího práva, až minulého roku, když připravován repertoire pro divadlo národní, zakoupena jest navždy Halka i druhá zvláště vynikající opera Moniuszkova, Straszny Dwór.

Tím splněno vřelé přání našeho obecenstva i hudebníků našich, ježto jedním hlasem uznáno, že Moniuszko v repertoiru národního divadla musí býti zastoupen. Nejprve pro důležitosť, kterou mají opery jeho v národě polském, pro naše poučení o rázu polské opery a na rozmnožení opravdu slovanského repertoiru operního. A z těchto příčin již nové, trvalejší uvedení Halky na jeviště naše jest činem opravdu důležitým. Halka jest počátkem polské národní opery, která se totiž přímo od ní datuje. Tím jest dostatečně charakterisována. V Halce poznali Poláci rázem svou národní hudbu a ona stala se jejich nejpopulárnější operou; nemožno tedy, aby zůstala neznámou nebo lhostejnou národu ze slovanských jim nejbližšímu. Jsoutě nadto Čechové a Poláci také prostonárodní hudbou, zpěvem a hrou lidu sobě nejbližší, lišíce se v tom ohledu ode všech ostatních Slovanů, jmenovitě Rusův a Jihoslovanů nade všechno přirovnání více než navzájem od sebe. Proto i nejširší obecenstvo české mnohem rychleji pojímá polskou národní hudbu než ruskou. Glinkův Ruslan od počátku byl velmi vážen našimi hudebníky a imponoval obecenstvu ale v nynější oblibu vešel opravdu teprve prodlením delší doby; naproti tomu Halka poprvé i nyní rázem pronikla do všech vrstev obecenstva, poněvadž material národní hudby polské přes všechny velké rozdíly přece nám jest mnohem příbuznější, jmenovitě se stránky melodické.

Ryze polský ráz Halky cítíme nejživěji ovšem v tancích, sborech a některých písních. V tancích arci jest i nejširšímu obecenstvu nejsrozumitelnější (již proto, že rhythmus polských tanců jest z velké části vůbec povědom), ale také v skutku nejčistší a nejryzejší; celé ty živé, nad míru effektní skladby baletní mají v podstatě ráz národní, čeho u zpěvů není docela touže měrou. Solové zpěvy v Halce, i které svým národním rázem jsou nejtklivější, nejsou již rázem tím proniknuty od začátku do konce, nýbrž snad každé číslo má části některé, jevící pochopitelné působení cizích oper na skladatele ještě dosti mladého. Sbory jak v jarém, s tanečním spřízněném, tak v elegickém tonu mají velmi mnoho opravdu národního a jsou zároveň z nejúčinnějších částí celého díla. Národní hudbu polskou může tedy obecenstvo naše opravdu poznati z Halky, která jest rozmnožením vskutku slovanského repertoiru našeho, neboť mimo naše vlastní opery, jmenovitě Smetanovy a Dvořákovy, a mimo díla asi tří skladatelů ruských nelze nalézti opery, která by měla tvářnosť tak slovanskou jako Halka.

Máme-li operu Moniuszkovu zároveň kriticky oceňovati a uvažovati její účinek u nás kromě jejího národního rázu, musíme mluviti o díle celém, nejen o hudbě, i o librettě. Halka jest opera lyrická v pravém smyslu; její libretto jest velmi poetické, ale jakkoli není bez velkých dramatických momentů, má přece veliký nedostatek děje. Katastrofa na konci čtvrtého jednání plyne ze zauzlení, hotového již na konci prvního aktu, po němž nepokročilo již ani o krok; celé tři akty jsou vyplněny lyrikou a nejvýše epikou, vypravováním. Přirozeno tedy, že Moniuszkova hlavní síla tady jest ve formách lyrických, v písních a tancích, a že by nebylo příhodné souditi dle toho zcela definitivně o jeho ryze dramatickém nadání; v té příčině těšíme se na „Straszny Dwór". Ale jisto jest ihned z Halky, že temperamentu měl Moniuszko dostatek. Částečný nedostatek souměrnosti a samostatnosti dramatické techniky jest arci u první opery pochopitelný, ale zároveň nejméně citelný právě při opeře rázu tak lyrického, pročež neoslabuje podstatně vylíčeného příznivého a sympathického dojmu Halky. Dojem ten bude však ještě nezkalenější, až uslyšíme Halku v novém českém překladě. Dosavadní překlad jest dojista pracován pilně a s nadšením. Ale překladateli textů operních potřebí znáti dobře divadlo a hudbu. Na divadle mnohá slova jinak působí, než se zdá literatu doma je čtoucímu, a hudební stránka žádá bedlivého povšimnutí. Moniuszko patrně s výtečným instinktem sledoval v hudbě své rhythmiku jazyka polského a také tím dodělal se hned v Halce národního rázu mnohých částí zpěvných; ale rhythmus, jmenovitě akcent polský jest skoro pravý opak českého, a toho třeba u překladu šetřiti co nejúzkostlivěji. Národnímu divadlu bude tedy potřeba nového překladu Halky — překlad druhé opery Moniuszkovy bude pak již dojista proveden po vyslovených zásadách. *V. V. Zelený.*

Josef Szujski.

Při samé závěrce našeho listu dochází nás z Krakova žalostná zpráva, že Josef Szujski, věhlasný učenec polský, znamenitý pěstitel vědy dějepravné i literatury dramatické, velezasloužilý professor vysokých škol jagiellonských atd.,*) dne 7. února v městě podvavelském zemřel.

Na posledním lístku jeho posledního díla (Opowiadania i roztrząsania historyczne II.) čteme památná slova:

„Z epoki, w której boleść podszeptywała społeczeństwu wyjątkowe w gronie europejskich narodów stanowisko, naród przechodzi do chwili, w której spokojnie odnajduje przynależne sobie miejsce, bez chełpliwości i vynoszenia się, ale i bez nerwowej rozpaczy. Pomni co było jego zasługą i co być może jedynie jego dalszą wartością. Pomnieć powinien, że karty rozwoju historycznego niezamknięte, i że młodość obowiązuje więcej od wyczerpanej starości. Historja nie przebacza braków; braki wypełnić jest pierwszym przyszłości warunkiem. Brakiem glównym, najzgubniejszym było zatracenie politycznego zmysłu. Daż się ten zmysł zdobyć, przywrócić społeczeństwu? Nie wątpimy — pod jednym warunkiem, aby go dobyć z siebie, z rozważania przeszłości, z obrachunku sumienia, a nie importować z zagranicy..."

Tak zní i literarní, professorská a politická závěť Szujského. Polský zármutek nad úmrtím znamenitého muže sdílíme bratrsky...

*) Obšírněji oceníme zásluhy Szujského později.

„Slovanský sborník" vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) v Jungmannově třídě č. 22. n.: na čtvrt roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, v Jungmannově třídě č. 22. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník II. — 1883 — Číslo 4.

Vídy čili Sudice.

Příspěvek k slovanskému bájesloví.

Sepsal Karel Jaromír Erben.

(Dokončení.)

Slovo **věk** nalézá se literou a v jistém obmezení též i smyslem ve druhé polovici slova **člověk**, polsky **człowiek**, rusky **čelověk**, lužicky, slovinsky **člověk**, bosensky **čovik**, srbsky, dalmatsky **čověk**, **čovik**, dluž. clovek, clojek, skráceně hluž. **človk**, polsky **człek** atd. A poněvadž druhá polovice slova, zde, jakož i ve všech jiných složených jsouc počátek a základ, smysl celku vždy ustanovuje, z té příčiny již i člověk, prohlédaje k původu jména svého poznává sebe sám též jako **fatum**, tělem učiněné slovo. Smysl první polovice slova člověk, kteráž podle obecného pravidla řeči k určitějšímu poznamenání druhé jest ustavena, zdá se nám ležeti ve slovu **sluji**, **slúti** čili **slouti** *κλέω*, *καλέω*, (sl = čl), s pradávnou výměnou písmene č (= *κ*) za s, jako ve slovích čirý a sirý, čmoud a polsky smąd, illyrsky smud; čeho, čemu a sieho, siemu; čněti a sněť; čočolina a sočovina; čvrčala a svrčala; červ a serpens (*ἑρπετόν*); italsky decem (*δέκα*) a deset a j. m. Odtud pak odvozuje se **sloviti**, Slověn, Slovenin, a neužívané durativum **slovati**, **Slovan**, jako kuji, kovati, kovan-ina; duji, illyrsky duvati, duvan = tabák; dále **sláva**, **slaviti**, jako od truji illyrsky trovati, tráva, traviti atd. Tím způsobem slovo **člověk** vidí se býti složeno ze dvou rozdílných sice slov, avšak jednoho smyslu, sloviti a větiti, nápodobně jako řecké *ἄνθρωπος* z *ἄντα*, *ἐρέω* a *εἴπω* složeno jest, jakoby řekl refans fatum, mluvící slovo.

A tak vidouce nyní člověka již v pojmenování jeho samého též jakožto fatum, ustanovení čili osud, tak jako výše svět, rok a den, třeba jest, abychom v této třetí části ukázali ustanovení toho původ a ředitele, jakož je slovanské báje zvěstují. Tato část jest také mnohem přístupnější nežli obě předešlé, poněvadž osudná trojice, kteráž v ní působí slovem i skutkem, po tu dobu ještě v pověrách lidu slovanského žije; kterážto trojice potkává

se netoliko v úřadu svém, co se dotýče onoho ustanovení osudu lidského, ježto jí mimo vše jiné svěřeno jest, ale i ve způsobu jeho vykonávání opět a tuto nejúže s řeckými Moirami, s Nornami v Eddě, s litevskými osudnými děvami i s jinými svrchu přivedenými starými bájemi národů romanských, tak že v tom ve všem jeden původ, jednu a touž prastarou báji ovšem rozličně vylíčenou nelze nikoli neznamenati.

Vypravuje se totiž, ano pevně se tomu v Čechách od mnohých lidí ještě věří, že za časů našich předků, když někde se dítě narodilo, přicházely v noci tři ženské osoby oknem do světnice, kde matka s dítětem ležela. Lidé vědouce to, již napřed prostřeli pro ně stůl čistým ubrusem, přistavili stolice, a na stůl uchystali chléb, sůl, máslo nebo sýr a pivo. Ženy přišedše posadily se prý ke stolu, jedly a pily, a potom vstavše obstoupily kolébku a soudily, co z toho dítěte bude. Jedna řekla, to neb ono bude z něho, druhá tak neb jinak pravila, třetí ale že rozhodla, a co tato usoudila, že potom neomylně se na dítěti vyplnilo. Od tohoto souzení nazývali je a potud ještě vůbec nazývají Sudice neb Sudičky, kteréžto jméno, pokud nám vědomo, nejprve Pavel Stránský ve spisu svém Respublica Bohemiae, Lugd. Batav. 1634. na straně 251. přivádí, vykládaje Sudice latinským Parcae a počítaje jich mezi bohy podzemní (inter Stygios). Jiná pověsť udává okolnosti tak, že Sudice přicházejí tu noc po křtinách a dojídají to, co po hostech od hodů zbylo. Proto prý se nemá nic toho se stolu sklízeti, ale má se vše nechati tak až do rána, aby Sudičky, přijdouce měly co jísti a píti, nebo potom prý zvěstují dítěti všecko dobré, jinak ale žeby jemu zlé přinesly. I také prý se vidělo, any Sudičky tančí okolo stolu, držíce se za ruce. Dále se také vypravuje, že soudí podle jistých znamení, hledíce dítěti do dlaně, jako Cikánky. Jsou ženy, které by na to chtěly umříti, že při svém dítěti Sudičky viděly a je souditi, neb jak se říká hádati, slyšely: ale ne vždycky prý se zjevují všecky tři, někdy přichází také jedna sama. Jednu takovou pověsť jisté ženy z chrudimského kraje podáváme týmiž slovy, jak vypravována byla: „Já ležela na posteli v šestinedělích, byla jsem doma samotna, a dvéře byly zamčeny. Tu se něco bílého vlékne dírkou klíčovou, postaví se to na zem, a z toho se udělá stará, hrozná žena, veliká od země až do stropu. Na sobě měla ošumělou starodávní kazajku, a nohy dole v chodidlách byly dlouhé a široké a na nich staré veliké dřevěnky; a tak chodila sem tam po světnici klap, klap, klap! Tu najednou sehne se ke kolébce, vezme dítě do náručí a chodí s ním zase po světnici a hejčká na rukou dobré půl hodiny. To ubohé dítě ani neceklo, jen se strachy třáslo jako osyka a já sama také tak. Ale já držela silně růženec a modlila jsem se neustále; a kdyby toho nebývalo, snad by mi byla dítě ukradla. Pak ale položila zase dítě do kolébky a ztratila se zase tak. Ale ty veliké ošklivé dřevěnky ty tam zůstaly, a my jsme je potom hodili do kamen.“ Snadno lze se domysliti, že zimničné rozčilení ve mdlobách ležící

šestinedělky mnoho k udržení té pověry přispělo; ale nebylo by toho jistého, vždy stejně se opakujícího obrazu, kdyby jej pevná víra v tyto bytosti již napřed nebyla připravila. V tomto posledním vypravování také se pozoruje, že se tu představení Sudic potkává s pověstí o divých ženách, kteréž děti unášejí a za ně své podkládají; však ale vždy zůstává ten znamenitý rozdíl mezi Sudicemi a divými ženami, že Sudice přicházejí toliko v noci, a jen o novorozené dítě se starají, kdež naproti tomu divé ženy také jiného času, ráno v poledne i večer se zjevují a rozličná zaměstnání mají.

Této noční návštěvy Sudic a Rojenic obávajíce se ženy šestinedělky, dávají se v noci v Čechách někdy do třetího dne, někdy však také do devátého hlídati, kterýž obyčej také u Srbů panuje, kdežto se nazývá babine nebo babinje. Vuk (sr. p. Rječ.) dává o tom tuto zprávu: „kod Srba traju babine obično sedam dana. Za tije sedam dana dolaze danju žena na babine, i donose čast (n. p. pite, uštipke, rakiju, vino atd.) i djetetu darowe, te se časte i vesele; a notju dodju komšije i komšijnice, poznanici i poznanice, te čuvaju babine, t. j. sjede svu notj kod porodilje, i razgovasaju se i pjevaju, a osobito tretju i sedmu notj. Tada ne smije ni jedno zaspati, zašto drugi jedwa čekaju da ga ogare, ili da mu prišiju štogodj (kakav dronjak, ili čitavo tjebe) za aljine.“ Tato třetí noc připadá právě v tu dobu, kdy se v Čechách obyčejně již odbyly křtiny, kdež potom Sudice v noci dítě navštěvují.

Také Kollár přivádí jednu píseň ze Slovenska (Zpěv. I., 5.), ve které se též o hlídání seštinedělky zmínka činí. Sudice nazývají se zde kmínské (?) kmotřičky, a přičítá se jim, že by přicházely s horoucím železem pálit matky i dítěte. České Sudice nalézají u Krajinců své zvláštní, však neméně významné jméno, totiž Rojenice, o nichž St. Vraz v poznamenáních ke svým Povjesticem (u Zagrebu 1841., na str. 117.) důležité zprávy podává. Slovo Rojenice, jinak také Rodjenice, přichází od slova roditi, jakoby se řeklo bohyně zrození (Geburtsgöttinnen). Ve starocírkevní řeči přichází slovo Roždenica místo řeckého τύχη (kn. Isai.), kteréžto se vykládá jakožto podíl, osud a ve zosobení co Sudice. Jako v Čechách, tak i v Krajinsku vypravuje se, „da tri Rojenice ulaze u kuću, kad koja žena rodi; no kuda ulaze, to nikto nemože viděti; nego kad izlaze, ako měsec světi, to jih vidi rodinja obučene oděćom, kao što ju novi dûga (Iris), gdě odlaze ostavivši dětetu dare.“ Někdy však i také jedna sama při narození dítěte se zjevuje, a co z něho bude, zvěstuje, takto skutečnou sudicí se býti ukazujíc. „Kažu, da su babe, koje su kupale někoje nekàršteno joště děte, čule, gdě je Rojenica iz jednog kuta sobe tiho proiznesla rěč, da će biti to děte velik kradljivica. Tu se iznajde odmah jedna iz medju tih babah, koja se prihvati posla, da izlěči děte od te opake strasti, izrěže naime njemu iz pod palca malenu jednu žicu, koja, kad ju prinesoše k novčiću, odmah stade igrati, skakati i previjati se.“ Dále se také

v Krajinsku vypravuje, že každý člověk, jakmile se narodí, již ihned obdrží svou hvězdu na nebi a svou Rojenici na zemi, kteráž mu budoucí osud jeho předpoví. Kteréžto domnění v celku také v Čechách panuje, s tou toliko proměnou, že na místo Rojenice nastoupil anděl strážce. K tomu se také ještě dokládá, že žádný člověk této své hvězdy nesmí poznati, a zapovídá se dětem za jasných večerů, aby hvězdiček na nebi nepočítaly, ani na ně prstem neukazovaly, nebo kdyby přišly na tu svou, že by spadla, a dítě by hned na místě zemřelo. Místo Rojenice užívá se v horním Krajinsku německého slova ajdovske děklice, jakož je i sousední Němci v Labudské dolině (Lavanthal) též heidnische Weiberl nazývají. (Vraz, tamtéž.)

Píseň pak praví:

Za oných časóv,
za starých bohóv,
za boha Paroma
nesmela žiadná
v dome samotná
byť postělkyňa.

Kmínské kmotřičky
prišly do chyžky
s horúcím železom,
a ním v posteli
hladily, trely
matku i s děťatom.

Toto zpotvoření pokojné návštěvy Sudic, k tomu to drsnaté složení i celý hubený způsob vypravování, přivádějí tuto píseň do podezření, že z čistého pramene milolepých prostonárodních písní slovenských nevyšla; mohlať dobře na zošklivení starého národního smýšlení o Sudicích býti složena. Vždy ale v ní zůstává důležité slovo kmotřičky, v čemž se potkává s pověstmi národů romanských, kdež osudné ženy též kmotrami bývati se nezpěčují.

V jedné maloruské koledě jedou opět Sudice v postavě tří mnichů se radit o jméno narozeného dítěte a jeho křtít, kteréžto báje se zde nikomu menšímu nepokládá, nežli narozenému Kristu Pánu.

Ej čerez horu Halilejskuju,
Jaliluj, Hospodi Bože, pomiluj!
Tam-že mî běžjat sanki-pisanki,
I v tych sanočka tri čerčikove.
Ta dež pîdete sanki-pisanki?
„Do Radusela*) radu raditi,
Radu raditi, dîtinu kstiti.“
Ta jak-že vy ho najmenujete?
„Ta nechaj bude jej svjatyj Petro!“
Matěnka bîžja tak ne ljubila,
Tak ne ljubila i ne zvolila.

---

*) Raduselo po česku Radoves, jméno zde významně smyšlené.

Ej čerez horu Halilejskuju,
Tam-že mî běžjat (atd. až po slova):
„Ta najže bude jej svjatyj Pavlo!"
Matěnka bîžja atd.

Ej čerez horu atd.
„Ta najže bude sam Jisus Christos!"
Matěnka bîžja jej tak zvolila,
Jej tak zvolila i tak ljubila.

V jiné koledě bîžja mati porodivši syna koupá jej v moři:

Syna vrodila, v morě skupala,
V morě skupala, v rizu povila,
V rizu povila, do snu vložila;
Ta zijšlovja k něj sorok anhelîv,
Sorok anhelîv, dvanajcjatj popîv;
Vzjali synojka na Ardanj-rěku,
Na Ardanj-rěku, ho ochrestiti.
Stali oni tam knihi čitati,
knihi čitati, imja hljadati;

načež Maria podobným způsobem ze tří jmen jí navržených poslední, kdežto se syn boží „panom nebesnym" nazývá, za pravé přijímá.

Každý snadno porozumí, že tyto dvě koledy podle učení svatých evangelistů vzdělány nejsou, od něho se dokonce uchylujíce; jen osoby matky boží a spasitele světa vidí se v ně býti vetkány toliko podle příležitosti času a takořka v cizí oděv oblečeny. V návštěvě tří čerčíků čili mnichů, kteří o významné dítěte jméno se do třetice radí, svrchovanou jeho velikost napřed ustanovujíce, poznáváme staroslovanskou báji o Sudicích neb Roděnicích, kteréžto představujíce tři doby veškerého života narozeného nemluvněte, totiž jeho zrození, žití a skončení, ovšem nad budoucností jeho souditi a dobré i zlé jemu přinášeti mohou. Především jest ale důležité spojení této báje o Sudicích s bájí o stvoření světa i ustavení roku a dne, ježto z těch obou koled vysvítá. Na místo matky boží postavme Moranu, kterážto již i v tom sama se prozrazuje, že k moři se hlásí, syna svého v něm koupajíc, jakož i sama byla z něho pošla; a takto tři čerčíkové čili sudice poznají se za jedno s oněmi holoubky světa i s osudnou trojicí roku a dne. Dvanácte popîv představují dvanáctero nebeských znamení, kteréž podle starého učení Indův a Parsův ustanovují trvání světa, jakož i podnes rok a den vyměřují. Zvláštního však uvážení zasluhují slova sorok anhelîv. Slovo sorok, obdrželo jistým spojením starých náboženských představení u Rusů smysl slova čtyřicet, jakožto velikého množství; původně však vyznamenává to, co naše sročení čili srok, složeno z s a rieci, srovnávajíc se v tom smyslu zúplna se slovem svět; řecké pak slovo anhel, ἄγγελος, v křesťanském smyslu duch strážce, vede výše přivedeným národním domněním, že každý člověk má svou hvězdu na nebi a svého anděla čili svou Rojenici na zemi. Ke hvězdám, jakož i v Zendavestě slovo duša duši a spolu i hvězdu vyznamenává. Druhá tedy

koleda jedná vlastně o narození roku v postavě člověčí z Morany-nevyhnutelnosti, při čemž zástup nebeských hvězd a dvanáctero jich znamení zastupují místo Sudic.

A jakož se v těchto koledách ustavení života lidského skrytě srovnává s ustavením roku, tak i v rukopisu Kralodvorském touž myšlénku nalézáme výslovně pronešenou v písni Zábojově:

> i jedinu družu nám imieti po púti vsěj,
> z vesny po Moranu,

kdežto vesna kvetoucí věk života vyznamenává. A tak i člověk, jakožto vtělené slovo, již podle této shody nalézá svůj původ v téže staré matce Moraně, z kteréžto podle báje týmž způsobem i vše jiné povstalo, což se málo níže ještě patrněji objeví.

Sudice, kteréž se při narození dítěte zjevují jakožto ustavitelky života, přinášejíce dobré i zlé, vyskytují se ještě dvakráte v životě lidském, pokaždé v nejdůležitějších jeho dobách, měnice vždy svou postavu i své jméno podle úřadu, kterýž právě vykonávají. V kvetoucí totiž době mladosti člověka, kterouž Záboj významně slovem vesna poznamenal, přicházejí v postavě tří milostných panen. Tehda slovou Lady, majíce jméno od slovanské bohyně milosti, jejíž místo zastupují, právě tak jako řecké Χάριτες, jimž Χάρις-Ἀφροδίτη jméno své udělila. Výslovní zmínku o těchto třech Ladách činí jedna stará ruská píseň, kterou Sacharov (I. č., 1. str. 9.) podává:

> Ne utaj, molodoje, da čto perva Lada?
> Oj Did i Lado! do čto perva Lada? —
> Kak perva-to Lado, zolot s ruki perstenj,
> oj Did i Lado! zolot s ruki perstenj,
> — — — — — druga Lada —
> — — — — — kunja s pleča šuba.
> — — — — — tretija Lada —
> — — — — — drug miloj serdečnoj.

V Brně byla prý vyobrazena Lada, za sebou majíc tři nahé děvice, kteréžto stojíce na znamení své jednoty sobě podávaly jablko. Nelze pochybovati, že tyto děvice představují jmenovanou v písni trojici Lad, kteréžto se zde nalézají ve společnosti stejnojmenné matky své, bohyně léta i milosti, tak jako i řecké Charity provázejí matku svou Afroditu. Avšak i ve své vnadyplné způsobě, přicházejíce jakožto spanilé bohyně s ovocem milosti v ruce, vždy přece nezapron Sudice svou původní krutou povahu, ustanovujíce mocně a neodolatelně každému člověku na pouti života jeho svazky milosti a manželství. A zde nalézá své původní vysvětlení ono tajemné, u všech Slovanů rozšířené slovo: nesouzená milá (česky), suženoj drug (rusky), osuždenyj posah (malorusky), nesudjeni zet (srbsky) atd., čehož některé příklady z písní již nahoře položeny jsou.

Konečně ještě jednou v životě lidském zjevují se trojice Sudic ve svém úřadu. Tehdáž jest ale postava jich černá, tak jako truchlivý jest onen dar, jejž nyní naposledy člověku podávají,

přinášejíce mu poslední osud jeho, totiž smrť. Takto poznáváme je ve třech černičejkách čili černých mniškách následující maloruské koledy:

Ej po pid Beskid po pid zelenyj,
Sinja mhla, hej sinja mhla
po poloninî polehla!
Tamtudy ležit davna stežejka,
Tov stežkov išli tri černičejki:
Oj jedna išla, svjatyj chrest nesla,
A druha išla, dvě svěči nesla,
A treta išla, svjatu trojcu nesla.
I strětila ich matěnku božja:
„De ste buvali tri černicejki?
De ste buvali? ščo ste slyšali?"
Byli sme v Rimě, v Jerusalimě,
Tam sja rozluča't duša od těla:
Duša do neba, tělo do zemli!

Pozoruhodné jest, že se tuto nyní opět potkávají s matkou boží = Moranou, tak jako výše s Ladou, jsouce samy představení Morany-Smrti ve třech osobách, tři černé Morany. A tak poznáváme v oněch třech ustavitelkách osudu lidského první Sudici-Rojenici čili Rodičku při vstoupení člověka na svět, druhou Sudici-Ladu v květu lidského života, a třetí Sudici-Moranu, kterážto člověka opět se světa zahlazuje, čili s rukopisem Kralodvorským mluvíc, v černou noc sype, t. j. v temný klín obecné matky nevyhnutelnosti, z kteréhož byl pošel, jej opět navracuje, tak jako i poslední sedmera litevských Sudic ustřižené plátno lidského života zase nejvyššímu bohu nazpět přináší. V každé pak těchto tří hlavních dob života zjevují se Sudice vždy ve svém úplném počtu: tři Rojenice, tři Lady, tři Morany, v čemž se takto na počet devatero Sudic vyskytuje.

Zde také nalézá svůj původ a svou příčinu ona nepřemožitelná příchylnosť národa slovanského k trojici vůbec, a nekončené jí užívání ve všech případnostech života, jakož jsme se již nahoře zmínili; dále pak i znamenité zalibení v počtu devět obzvláště u Jihoslovanů, kdežto se v písních národních spolu s počtem tři neustále zjevuje, kterážto čísla nevidí se nám býti tak básnická, začež se obyčejně pokládají, jako spíše osudná, a jako jisté znamení Sudic i sama za mocná považována.

Však i také barvami znamenají se Sudice: první Sudice barvou bílou, druhá červenou a třetí černou. Kteréžto barvy i život lidský na sobě nese, ano právě od tohoto spojení dotčených barev se životem lidským obdržela každá z nich svůj zvláštní význam. Když totiž člověk vstoupí na tento svět, tu potkává se barva světa čili bílá s věkem jeho nevinnosti; dále když pokročí k vesně, tu najde věk milosti svou červeň růžovou čili rudou; konečně když poslední Sudici propadne, tu znamená se barva smutku čili černá. Síla mohoucí Sudic i na tyto barvy přešla, kteréžto ji opět udělily bylinám, jimi znamenaným. „Vo zelenom lugu — praví jedno ruské zaříkadlo (Sacharov I. č. 2., str. 25.) —

jestj zelija mogučija, a v nich sila vidima, nevidimaja. Sryvaju tri bylinki: bělyja, černyja, krasnyja atd.“ A totoť jest ono mocné trojzelie, byliny tří barev, ježto v pověstech i v písních národních slovanských tak osudně znamenité místo zaujímá. Připomínáme zde toliko ruskou i českou pověsť o knížeti, kterýž maje bolesť očí, své tři syny jednoho po druhém za moře pro lék trojzelje, v české pověsti čertovo zelí, posýlá; a známou maloruskou píseň o kozákovi, kterýžto podle uložení své nevěrné dívky Marisi:

Kotryj Kozak trojželja dîstane,
Toj za mnoju do věnčanja stane,
vzav s sebou tři koni, jede za moře
kopat trojzelje.

Zpytujíce dále, které by to byliny těchto tří barev byly, jimž by se taková nadpřirozená moc obzvláště přičítala, nenalézáme v tom nic výhradně ustanoveného; ale však přece nad jiné květy v užívání lidu k lékařským i k pověrečným potřebám vynikají mezi bílými: sněhovka, na Moravě řečená sisi čili boločka, první jarní kvítko, dále hrmen, hřimbaba a svatojanské kvítí; mezi červenými vlčí mák a poněkud i růže; mezi černými pak černobýl a černá višně. V jedné maloruské písni přeje sobě panna, aby se líbila, vlasy jako běloje tělo, t. lilie, líčka jako červonyj mačok a oči jako čornyj tern. O trnce čili hlohu vypravují Mazuři, jak Wójcicki ujišťuje (Zarysy dom. II., 288) „žè krzev' ten jęczy v nocy vielkiego piątku“. Do svatojanských věnců trhají české i polské dívky netoliko především svatojanské kvítí, vlčí mák a černobýl, jakožto byliny tří osudných barev, ale hledají k tomu i devatero rozličných bylin, podle rozmnoženého počtu Sudic.

Pozorovati sluší, že jmenované tři osudné barvy, bílá, červená i černá, jsou také mocnářství ruského barvy národní; jiní Slované, jako čeští, polští a jihoslovanští, barvu černou vynechávají, toliko červené a bílé užívajíce, kterážto poslední ale znamenitě spolu i místo černé zastupuje, tak jako i tmavá částka roku, totiž zima, barvou sněhovou se znamená, podle českého přísloví že svatý Martin přijíždí na bílé brůně, a jako i noc ve způsobě bílého ptáka Polunočnice, ano i smrť sama v postavě bílé se zjevuje. Známá jest pověsť česká o bílé paní, která některým staroslovanským rodům, jako Rožmberskému, Slavatovskému a jich příbuzným úmrtí některého úda zvěstovala; touž bílou ženu i podnes ještě vídají se okolo oken toho domu vléci, v kterém má někdo zemříti. I v horním Illyrsku představují sobě smrť jakožto bílou ženu, podle slov písně (Vraz. Djulabie, 171.):

Po stezi se šeče béla žena,
Béla žena nesmilena smèrt.

Taktéž i Džuma, morová žena, přichází v Polsku podle zprávy Wójcického (Klechdy I.), jakožto „wysoka niewieścia postać,

cała w bieli, z rozczochanym włosem;" a Mickiewić ji ve svém Wallenrodu podle litevského podání nápodobně popisuje:

Kdykoli mor má na Litvu udeřit atd.

Tím se také vysvětluje, proč někteří Slované, jako Lužičtí a jiní, na znamení smutku se v roucho bílé obláčejí. A tak obě nejvzdálenější protivy: bělosť a černosť, život a smrť, potkávají se v jednom.

Kromě těchto již uvedených případností, kdežto se osudné tré zjevuje jako tvořící, živící a hubící bytosť, přivádějí staré písně i pověsti slovanské i jiné ještě příklady, kdežto se tato trojice spatřuje v rozličných způsobách jakožto chodíc po světě a lidem dobrým i pohostinným odměňujíc, nemilostivé pak a zlé trestajíc: takto se skutkem povaha její prozrazuje jakožto tří Sudic. Již nahoře přivedli jsme jednu maloruskou koledu, kdež hospodář na štědrý večer častuje boženjka, svjatu prečistu a vsi svjatyi v postavě slunce, měsíce a hvězd; v následující koledě opět uctívá tři vzácné každoroční hosti, kteřížto se zde bohem nazývají, totiž: slunce, měsíc a májový deštíček:

Čy doma, doma, hospodareňko!
Vstaň hore!
Dav ti bih bobrě
U tvoim dvorě,
Vstaň horě!
Tvoi synojki pozemětany atd.

K těmto koledám opět jiná z téže sbírky p. Holovackého jako nějaké pokračování sama se připojuje, kdež zase trojice bůh, svatý Petr a matka boží hospodáři pole zdělávají:

Ej v poli, v poli, v čistojkom poli atd.

Trojice slunce, měsíc a hvězdy, nebo místo těch toliko jitřenka nebo vítr a jiné stala se jistým stálým předmětem i obrazem netoliko v písních a pověstech ruských, ale srbských, ano i v českých pověstech a dětských hrách místa nalézají.

V jedné srbské písni přichází trojice opět ve způsobě tří andělů, ježto bůh posýlá na zemi, aby vyšetřili, zdali sobě lidé boha váží (Vuk I. 127.):

Zapovedi gospod Bog
Dvema trima andělom:
„O vi moji anděli!
Tri nebeska vojvode!
Sidjte s neba na zemlju,
Sadeljajta guslice
Od suvoga javora;
Pa podjita po svetu,
Kao pčela po cvetu,
Od božijeg prozora,
Od sunčevog istoka,
Te kušajte sve vere
I sve redom gradove,
Znade l' svaki za Boga
I za ime božije."

Když takto přišli andělé, v postavě bídných nuzáků, unavení jednoho letního dne v neděli ráno přes dvůr bohatého Gavana vyjdouc hrdopyšná i rozkošná hospodyně jeho Jelena a přinesouc ohořelý krajíc chleba, kterýž byl v pátek mísen, v sobotu vzcházel a v neděli se z pece bral, i nepodala jim, jak se Bohu líbí, ale hodila obuví své pravé nohy, přitom se posmívajíc jich bohu, že služebníků svých uživiti nemůže, ale k ní je posýlá. Odšedše andělé, potkají Gavanova služebníka Štěpána a též o dárek žádají. Tento vypravuje, že ničeho nemá, krom jehněte: že sloužil u Gavana plných devět let a nic nedostal než toto jehně; to že krmil mlékem, jež vyprosil, až bylo nejpěknější z celého stáda. I rád by jim je chtěl dáti, ale že mu je ovčáci ukradli.

Fala, brate Stevane!
Ako j' srce, k'o jezik
Sad tje jakuje biti tu.

Štěpán se ohledna vidí k sobě přes pole jehně běžeti. I vezme Štěpán jehňátko, třikráte je políbí a žebráku podá:

Eto, bratjo, božjaci
Nek je vama podela,
Men' pred Boga molitva!"

Andělé vzavše jehně, vrátili se k Bohu, vypravujíce, jak bylo na zemi. Načež jim vece Bůh:

Čujete li, andjeli! atd.

Podnes ještě ukazují místa, kde se to prý bylo přihodilo. Co se však této poslední pověsti dotýče, vidí se býti již necelá; pohřešujeme v ní totiž časnou odměnu dobročinnému Štěpánu, kterouž v podobných českých pověstech rádi spatřujeme.

To jest, co sebrati nám bylo možno k povyjasnění významu Víd čili Sudic v bájesloví slovanském.*)

Vyšší vzdělání dívek a paní na Rusi.

Napsal K. Suzin.

V Petrohradě, v lednu 1883.

Otázkou intellektualní rovnoprávnosti ženských, čili emancipací jich, bylo nedávno hnuto ve veškerém tisku ruském, a nyní je tu otázka tato na denním pořádku. Záležitosť ta, zajisté tak zajímavá s hlediště všeobecně humanního, bude, tušim, zajímati také čtenáře „Slovanského Sborníku".

---

*) Ze soukromých dopisů některých spisovatelů ruských, zejména Hilferdingových, soudíme, že Erbenova práce „Vídy čili Sudice" byla prvotně určena pro „Žurnal ministerstva Osvěty" v Petrohradě. — Podotýkáme, že nás vedla také pieta k uveřejnění pozůstalého trudu po znamenitém učenci českém, a samo se rozumí, že některé vývody Erbenovy (zejména v části jazykozpytné) sluší bedlivě srovnávati s novějšími výzkumy. K tomu zvláště poukazujeme.
E. J.

Myšlénka intellektualní rovnoprávnosti ženských jest plodem století minulého, zrozeným na Novém Světě. Jako každá věc, zejména nová, nalézá své adepty, působí více nebo méně v lid a hledá sobě čím dále tím většího uznání a práva k bytí, tak též emancipace ženských nepřestala na Americe, ale šťastně se přeplavivši přes moře a přistavši k ostrovům Albionu, počala znenáhla a čím dále tím úsilněji tlačiti se na pevninu starého světa. Okolnosti byly jí velmi příznivy. Již věk osmnáctý, věk, v němžto vzniknul proud liberalní, dokonávaje zastenal stížností a prosbou ženských za zlepšení jich osudu. Jen francouzská revoluce, kteráž obrátila po sobě veškeru pozornosť, byla příčinou, že bylo jaksi zapomenuto na ženskou otázku. Ale ženštiny ničím neochabělé vždy úsilněji se hlásily o svá práva, a otázka ta počala nabývati vždy širších rozměrův a vábiti k sobě větší duchy, zvláště když po boku jejím stála půvabná, volná americká dívka, kterážto v dálce ukazovala pohlaví ženskému, prahnoucímu po chlebě a vědě, bohatá zřízení, dosažená vlastní rukou a hlavou, kathedry, doktorské birety, soudcovské togy, řečniště a v perspektivě křesla senatorská a portefeuilly ministerské. Není tedy divu, že ženské, povzbuzené takovým utěšeným obrázkem, jaký jim byl ukazován ze zámoří, tak chutě přijaly a podporují celou silou myšlénku své intellektualní rovnoprávnosti, kteráž ostatně u mužských všude nalézá podporu i adepty, kromě u Němců, kde professoři a podle nich i ostatní smrtelníci patří na ženy jako na tovaryšky života, jimžto však přísluší pouze činnosť v kuchyni a ve prádelně, a snahu po vědě i samočinnosti pokládají za zhoubné ženštinám.

Nebudu zkoumati, zdali nějací jiní činitelé kromě šíření pojmů pokročivých v Rusku nepůsobili v rozvoj idey duševní rovnoprávnosti ženské s intelligentním mužským; dosti na tom, že ve krátkém průběhu času otázka ženského vzdělání vůbec, vyššího pak zvláště stála na takovém stupni, jaký nikde nelze postřehnouti. Snad jen Italie, kde před několika lety otevřeli ženštinám dvéře universitní, a volná Tellova vlasť, kteráž vysýlá nejednu diplomovanou specialistku, mohly by nyní v té příčině závoditi s Ruskem, kde rychlý rozvoj té záležitosti budí velké podivení ve společnostech konservativnějších. Anglický časopis „Englishwoman's Review“ podává program ženských kursů lékařských jako příklad hodný následování. Prof. Hudgetts v „Education Times“, přirovnávaje ruské ženské ústavy vědecké k anglickým, přiznává nepopíratelnou přednosť ústavům ruským.

Potřebě vyrovnání duševního obzoru intelligentní ženštiny a intelligentního mužského dán byl v Petrohradě výraz ve způsobě veřejných přednášek, jež byly nejprve nesystematické, až později okolo roku 1870. měly charakter systematických výkladů s kursem universitním. Celých osm let nosily známku dočasnosti; teprve roku 1878. po dlouhém úsilí byly otevřeny na základech soukromého, všeobecně vzdělavacího ústavu se dvěma oddíly: literarním a fysikalně mathematickým. Kursy tyto nazývají se

bestuževskými podle zakladatele svého, prof. Bestuževa-Rumina. Následkem veřejné obětovnosti a každoročně množícího se počtu posluchaček, jež platily 50 stř. r. zápisného, kursy mohly se rozvíjeti a opatřiti se bibliothekou, kabinety s prostředky vyučovacími a laboratoriemi. Paedagogická rada kursů, skládající se většinou z universitních professorů, r. 1881. složivši potřebné peníze otevřela čtvrtý kurs, „aby dodala vyučování větší trvalosti a hloubky", jak se rada tato vyjádřila ve svém usnesení. V akademickém roce 1881.—82. měl základní fond již 29.000 stř. r. Byl to kulminační bod v rozvoji kursův. Od té chvíle bylo pouze potřebí, aby hmotné vydržování množilo se tou měrou, jako přibývalo posluchaček. Většina professorů přednáší bezplatně. V posledních dobách z iniciativy samého zakladatele Bestuževa staráno se o potvrzení kursů vládou a přiřknutí posluchačkám práv úzce s tím spojených. Tato záležitosť však podnes není vyřízena, a posledního roku 163 posluchačky (studentky) dostaly sice vysvědčení o ukončení kursův, ale nenabyly tím žádných práv od vlády.

Při otevření kursů bylo zapsáno 468 studentek, nyní však jest jich skoro 1000; tento počet zajisté výmluvně svědčí o potřebě takového ústavu a nutí jaksi vládu, aby mu věnovala pozornosť.

Programm předmětův učebných je skoro universitní. Vědecký charakter mají však přece spíše přednášky o vědách přírodních a literarních; výklady mathematické jsou trochu bližší školství nižšímu, což jest následkem nedostatečné gymnasijní přípravy studentek ve předmětech mathematických, či vlastně nízkého stavu mathematiky ve všech ženských gymnasiích, zvláště v tak zvaných „maryjskich". (Ministerialní gymnasia jsou osmitřídní s vyučovacím plánem jako na gymn. mužských, kromě jazyků starožitných.)

Jiná města ruská nenechala se předstihnouti městem hlavvním; v Moskvě totiž založili dvouleté kursy ženské, v Kazani a Kyjevě taktéž dle vzorů moskevských. Jen v Oděse, Charkově a ve Varšavě snahy o založení kursů neměly žádoucího výsledku. Na provincialních kursech vidíme tytéž zjevy, jaké jsme pozorovali ve hlavním městě: dobrá vůle místní intelligence maří se nedostatkem hmotných prostředků (v Kazani vyučují bezplatně) a vnějšími překážkami.

Námitky proti universitnímu vzdělání ženštin spojenému s odstínem theoretickým změnily svůj charakter a obrátily ostří své směrem jiným, ježto šlo o vzdělání specialní, zvláště lékařské. Nejčastěji bylo slyšeti mínění, že „vrhání se" na kursy lékařské jest nesmyslnou fantasií nebo modní choutkou, kteráž nemá nic společného s pravou vědou a jejížto zřídlo neskrývá se v tužbě po vědě. Dokazováno, že lékařská studia škodlivě působí v organism ženský a v ethický rozvoj ženštiny; že vstup dívky na nevlastní jí pole specialně mužské práce nevyhovuje skutečným potřebám společenským, rozdělení společenské práce atd.

Všecky ty výčitky však nesnesou kritiky. Nelze říci, že je v Rusku příliš mnoho lékařů; bývají tu totiž místa, v nichžto je-

diný medik mívá k objezdu na tisíc verst čtvercových. Nastává však otázka, může-li ženština býti dobrou lékařkou, sluší-li jí, aby se věnovala tomu zaměstnání, a má-li člověčenstvo z toho užitek — slovem, dlužno-li nový ten způsob ženské práce přičítati chvilkovému zmatku pojmů, následkům anormalního vychování ženského a spolu jednostrannosti oekonomické doby, kteráž vyžaduje čím dále tím větší produkce jednotlivých osob bez ohledu na duševní potřeby? Anebo třeba-li nazvati ten způsob práce skutečným pokrokem? Na otázku tuto není odpověď dosti snadná. Neboť nemůže-li jednak býti žádné pochybnosti, že lékařka-ženská nezvelebí vědy, že duch ženský, byť i nejsilnější, neobsáhne těch vědomostí, jichžto je třeba lékaři, jenž vzdělává mladé pokolení aeskulapů, že konečně chirurgie, a zvláště choroby duševní, jež vyžadují celé síly ducha mužského, nebyly by jí dostupny — tedy jinak zkušenosť již učí, že ženština vykonává obyčejnou praxi lékařskou s dobrým výsledkem a snad ne hůře nežli lékař mužský. Lékařka-ženská u všech osob a pro všecky choroby bez výjimky není zajisté na svém místě, ale jako lékařka ženských a dětí získala by si o člověčenstvo velké zásluhy, možná že větší nežli lékař pohlaví mužského. Ženština zná nejlépe ženskou a bude jí lepším zpovědníkem v různých a tak častých jejích utrpeních fysických nežli lékař mužský. Lékařka může všude tam vstoupiti, poslouchati, bádati, kam ženská ostýchavosť nepřipustí mužského. Ženština zabývající se péčí a ošetřováním nemocných, koná člověčenstvu služby nepoměrně větší nežli mužský. I v tom se jí muž nevyrovná, ani jí nenahradí. A možno-li také mluviti o blouznění tam, kde je třeba pěti let ustavičné a usilovné práce, kde třeba trochu se odříci ženské citlivosti anebo nepravé stydlivosti, kde třeba později po celý život těžce pracovati, rovnati se lékařům žitím svým a za to dostávati velmi skrovnou odměnu, ježto lékařkám se platí vždy méně nežli lékařům?

Historie vzniku a rozvoje lékařských kursů v Petrohradě je zajímavější nežli dějiny kursů bestuževských: vždy budila více pozornosti a úsudků ve společnosti, více dráždila nervy a staré předsudky; ženština má se zabývati anatomií, má jako student státi s nožem pitevním v ruce před obnaženým trupem, — kam to vede zkaženosť lidská! Ještě více pobouřilo to, že roku 1868. pro vzdělání učených pomocnic při porodu byl založen kurs při lékařsko-chirurgické akademii s výkladem lékařských předmětů v úzkých mezech. Zkouška dokázala, že potíže praktických prací ženštin i mužských vyžadují samostatného zřízení kursů s takovým plánem vyučovacím, jaký jest v akademii lékařské. První počet lékařek prokázal takovou přípravu, že bylo usnešeno zkoušeti studentky jako studenty, „aby nabyly práva ku praxi lékařské".

Kursům zasvitla šťastná hvězda, když 25 studentek staršího kursu roku 1877.—78. odešlo na jeviště války turecké. Činnosť jejich získala si chválu a slávu, tak že vzbudila pozornosť císařovu. Ano polní inspektor prosil úřadním způsobem vládu, aby udělila studentkám odměnu, kteráž měla býti ve válce jakýms

čestným vyznamenáním. Poptávek po lékařkách přibývá, ano „zemstva“ dávají přednosť ženským ze dvou příčin: jednak ženština dříve a snáze nabývá důvěry u lidu, ježto vlídněji s ním zachází a lépe umí se vpraviti v cizí postavení, jednak ženština činí menší požadavky materialní.

Ze 281 posluchaček 152 podjaly se zkoušky, aby nabyly práva ku praxi lékařské, a obdržely diplom; z těch má 12 místa při kursech, 53 v zemstvech a 40 na klinikách a v nemocnicích; zbytek buď se provdal, zanechav praxe, aneb odešel za hranice za příčinou většího vzdělání.

V tomto roce, kdy ministerstvo vojenství nedovolilo spojení kursů s akademií lékařsko-chirurgickou, jemu podřízenou, byl zastaven zápis posluchaček do kursu prvého. Kabinety však pro případ zavření kursů, t. j. kdyby nenastalo ministerstvo, jež by se jich ujalo, odkázány byly lékařské akademii. Přes to, že město nabízelo 15.000 stř. r. roční podpory a místo ve městských nemocnicích, konečné rozhodnutí se podnes nestalo. Jest však naděje, že následkem neobyčejně sympathických projevů ve většině časopisů (tedy měst i provincií, zemstev) záležitosť kursů bude vyřízena souhlasně se zásadami lidskosti a osvěty. Kommisse, skládající se z professorů, pracuje též o sloučení bestuževských kursů s lékařskými. Záležitosti kursů věnuje se pozornosť všeobecná; lze se tedy naditi, že obecenstvo ruské dokáže svou intellektualní dospělosť podporováním té záležitosti nejen samo před sebou, nýbrž i před světem, poněvadž kursy mají význam nejen všeobecně ruský, leč i všeobecně světový.

Zbývá ještě promluviti několik slov o kursech paedagogických, stávajících od roku 1878. Mají tři ročníky čili čtyři oddíly: literarní, oddíl jazyků novějších, mathematický a přírodnicko-geografický. Je to jediný vyšší ústav, v němžto ženštiny nabývají práva k úřadům státním. Jako do kursů bestuževských, tak i zde přijímají se posluchačky s vysvědčením gymnasijním; ale stupeň vzdělání jest mnohem nižší, tak že mnohé absolvované posluchačky přestupují do kursů bestuževských. Jiné specialní školy ženské, jako: ústavy pro pomocnice při porodu a kursy pro pomocnice lékařské neliší se od typů podobných ústavů zahraničných.

Vždycky bude Rusku opravdu ke cti sloužiti první v Evropě akademie lékařská pro ženštiny a jedna z prvních universit ženských.

Život slováckých chlapců.

Jejich povaha, písně a hry. Napsal **Jan Herben.**

Mládež všech národů pod sluncem, myslím, jest si svrchovaně podobna. Paedagogové všech těch národů shodli by se také asi v tom: přirovnati kluky darebáckým vrabcům, kdežto děvčátka uhlazeným a švitorným vlaštovkám. Je tomu tak dojista.

Naši slováčtí chlapci, ve věku od pěti do patnácti let, jsou praví divocí vrabci. Kdo strávil delší dobu mezi Slováky „na

moravské straně“, jak říkají Slováci uherští, to jest u Břeclavy a Hodonína, shledal tu povahy tak neobvyklé a samorostlé, že svým očím nevěřil. „Jeden pohled do knihy a dva do života,“ praví básník. Kdyby tomu tak bylo u nás, nezaplavoval by se náš literarní trh spoustou figur, „které nejsou z tohoto světa“. Karolina Světlá a Antal Stašek nebyli by výjimkou, nýbrž pravidlem.

Povaha lidu jeví se však nejzračitěji v bujné, bezstarostné a bezelstné mládeži. Proto načrtl jsem tuto několik chvil zažitých mezi chlapci slováckými, jejichž nejvlastnější známkou jest neskrocená horkokrevnosť a prudkosť, společenská družnosť a záliba ve hrách, vnímavosť přírody a smysl pro poesii. Tak zvaných „hodných dětí“, které bývají líčeny v povídkách pro mládež barvami až odporně ctnostnými, těch jsem bohudík mezi svými zamilovanými Slováčky nenašel. Chlapci naši vedou spíše život, který se poněkud příčí společenskému řádu. Pro své svobodné náhledy jsou, ubozí! nejstíhanější třídou v občanstvu. Než třebas policii nad nimi zastává hotař polní, učitel a všichni pořádní lidé v obci, přece v životě snad každého kluka vyskytuje se mnoho sladkých okamžiků, co hlídačovi (hotaři) pod rukou uprskl, učitele lstivě napálil, v humnech narážel hrušek, pořádným lidem zabil káče, děvčatům u muziky, jak stály v kole, svázal tajně pantle vzadu dohromady, tak že když jedna běžela do tance, táhla za sebou všechny... k bezuzdné radosti všech v hospodě přítomných atd.

V době, kdy naši Michálci, Juříčci, Pavlíčci a Janíčci odkládají „psi oděv“, to jest šaty z jednoho kusu a stávají se z nich už Michalové, Jurkové, Pavlové a Janci: tenkráte pravidelně z chlapců, kteří dosud chodili tiše jako kuřátka, přichází také postrach na celé sousedstvo. Když matka přivede Pavla ponejprve do školy, dá panu rechtorovi čtverku na snídaní a prosí: „enom ho, pane učitel, hodně řežú“, můžete býti přesvědčeni, že matčina slova jsou upřímná. Jinak se užitečné zásady do Pavla nevpraví. Pavel sice první den ani nemuká, sedí jako pěna, ale to jen dokud se neobeznámí se sousedstvem. Třetí den ho jistě učitel již zastane při rvačce.

Krom školy bujnou krev a neskrocenou mysl pěti- nebo šestiletého Slováčka dráždí všecko, co jen poněkud v oči bije. Řekl bych, zrovna jako kotě nebo štěně spíná se po všem, co visí; lozí po všem, co trčí; pronásleduje všecko, živé neživé, co se pohybuje. Všecinko všecko, zdá se, na kluka křičí, vyzývá jej a popuzuje do boje s přírodou, s okolím.

Kolikrát stane se, že sousedka pozoruje z žúdra, jak Tomáš zdvíhá hrudu na hrušky: „Ná, Tomášu, křičijú ty hrušky na tě, že jim nedáš pokoje?“ ozve se z nenadání nad Tomášem.

„Šak já nic; chcel sem na brabca,“ lže Tomáš.

Strmí-li pod humnem při vratech od mlatu kůl, na nějž se uvazují vrata, kluk nemine kolu, ba schválně si zahne s chodníku a přehoupne se přes něj. Jinde leží hranatý, těžký kámen. Michal

nese oběd do dvora otci, jenž je ve dvoře sekáčem, a spěchá. Myslíte však, že kámen mine? Toto, postaví hrnky s obědem na zem a zkouší, uzdvihne-li balvan. Kdyby někomu visela nad zahrádky haluz ovocného stromu, může býti každý z nás jist, že Michal zkusí, vyskočí-li až k ní, a pakli vyskočí, že se jistě chvilku na ní zavěsí a pohoupá.

Vůbec protiví se Slováčeti všecko pravidelné a spořádané.

Pravou širokou cestou jakživ nejde, nýbrž kde může po břehu, po mezi, u rybníka po hrázi, u škarpy po vrchu a tam, kde mu hrozí každý okamžik nebezpečí, že sklouzne, a kde matka, je-li na blízku, bez přestání varovati musí nejráznějším způsobem: „Jurko, esli ty spadneš a uděláš si něco, no, ty dostaneš řezu! Těš se!“ Jak patrno, chlapci naši chovají se úplně dle biblické paraboly o cestě široké a úzké: nechodí po cestách širokých!

A není-li jinak než že musí po cestě rovné, však není při ní jistě výmolu, járku, dolu na blízku, aby kluk nevybočil s cesty a nepřeskakoval hodnou chvíli. Nešumí při cestě topolu, aby naň nevylezl. Ptejte se, co tam chce? Neví; vyleze, rozhlídne se, sleze a jde svou cestou dál, libuje si v nových a nových překážkách. Proto co národní píseň moravská mohla o sťaté bříze říci nejcharakterističtějšího, bylo, že

„sťali brezu, sťali brezu
na pomezů;
aj už na ňu chlapci,
aj už na ňu chlapci
nepolezú“.

Na nějaký svah vyvalí kámen a spustí jej dolů, neohlížeje se, kdyby snad někdo pod svahem šel, aby mu nohou nepodrazil. Jestliže na strom nevyšplhá, jistě aspoň si vyhledá křemelu a přehodí jej. A nemá-li ničeho, čím by zaměstnával nohy a ruce, pohvizduje si, pokřikuje, napodobuje zpěv ptačí a zpívá písničky, kterým nerozumí.

Než to byly zábavy, a chlapcům by v nich nikdo nepřekážel. Ale chlapci nerozeznávají dobré od zlého. Chlapík spíná se po ovoci, leze do studně vybírat vrabců, přelézá vysoké pargany (ploty z desek), a trhá gatě, ovikle mladý stromek aneb uřeže z nejkrásnějšího štěpu prut, aby si s ním několikráte zašvacal a zašvacav si pohodil nedbale stranou Potom uvidí ve štítě něčí lisovny čili presúzu zasklené okénko, naměří a — břink. Hrstka skla sesype se na zem. Nejednou nezůstane lotrovský kousek beze svědkův a stihačův, ale chlapík dá se do větru; chycen jsa, vyvrskne se jako vyžle z ruky a můžeš býti jist, odskočí-li na pár kroků, že ti odplatí jistým výsměšným posuňkem, který se dělá rukou u nosu.

Trnem v oku jsou chlapcům zvláště nově nabarvená vrata nebo čistě zalíčené stěny. Najde si Jakúbek pěkný ostrý předmět, poškrká stěnu samými „múřími nohami“ a jinými darebnostmi. Na konec ještě podepíše několika klikyháky cizí jméno na svůj

vrub. Je-li právě blato, nadělá si guliček a poháže stěnu. Když tak nadělá do zdi hodně „ďuk“, jde spokojen cestou, jakoby byl vykonal skutek nejspravedlivější.

Proleze kde jakou díru. Potom se doma rodiče diví: „Ale, chlapíku, na tobě háby enom hořijú?“ Pořád je roztrhaný.

Boj s přírodou živou, se zvěří a s dobytkem jest jiný směr činnosti našich Slováčků. S kamenem v ruce nebo s hrudami za ňadry Slováče ubrání se nejlítějšímu psovi. A psi slovácti nejsou nejkrotší mezi pokolením svým! S pravou bojechtivostí kluk zastoupí také cestu trkavému kozlu, jehož rozdráždí na smrť, ale brání se mu zároveň tak obratně a tak dlouho, až jej zkrotí. Tele aspoň zažene s cesty, na hříbě zadupe a poleká je. Bázlivému psovi, tomu je běda, vyběhl-li dírou pod vraty a nemůže zčerstva zpět.

Kočka také tak. Ale ani klidná, plachá drůbež a statek domácí neujde klukovské rozveře. Vrabec, strnad, trpělka, konipásek čili třasořitka bázlivě uletuje z rány. Holub sebe milostněji na střeše vrkající kol popelavé samičky — ani holubička sivá, která „neurobí škody, sedne na kolajku, napije se vody“ — je-li to na střeše cizí, nemá pro chlapce jiného půvabu nežli pěkný terč. Namíří a frnk. Kačena nebo hus čeřící samolibě hladinu vodní, jistě odplave od břehů na dohození; a sedí-li právě stádo na břehu, s křikem letí na vodu, spatří-li jen z daleka takového dobrodince. V trefování jsou chlapci mistři mistrovaní. Vím k tomu příhodu z jedné školy. Učitel probral s dětmi v první třídě jistou písmenku a napsav ji konečně na tabuli, otázal se: „Kdo ji trefí!“

Nehlásil se nikdo.

„No, nikdo ji netrefí, to by bylo!“ pobízel žáky.

„Já, pane učiteli,“ hlásí se rychle rozkořípaný Matěj ze zadní lavice, kterýž ostatně dosti nedbale chodil do školy.

„Ty?“ diví se učitel. Ale nežli podivení svému dal průchod, Matěj smotal pod lavicí svou beranici v uzel a buch! do tabule. Tak Matěj rozuměl trefování. Ale trefil dobře.

Chlapci trefují do všeho, co se namane. Vyrážejí po případě okénka, frngají do kostelních zvonův a žádný neustane v tomto zručném umění, dokud rodiče zaň nezaplatí několik zabitých husí, kačen a kuřat a dokud nedostane bití, až sotva zívá. Trefování skoro pokaždé skončí nešťastně; poněvadž chlapci trefují nejraději do toho, do čeho nemají.

Z lidí příchozích do dědiny chlapci trápí nejvíce žida, jenž chodí po čachrech. Ale ani kuřenčáři z Líšně, hadrláci, vápeníci, kolomazníci neujdou klukovské pozornosti. Jak se ukáže žid v dědině s pinklem, pokřikují za ním: „Žid, smrad, kolovrat —“ s nepěkným zakončením. Možná, že na něho počvou i psa. Kuřenčářky a kuřenčáři nosí veliké škrošně na zádech. „Kde bude kázání?“ volají za ním nezbedové. „Kde bude kázání, že nesete kazatelnicu?“ Nebo posměšně za ním celá klukovská obec spustí: „Kuřát, vajec, holóbjat prodat; kuřát, kuřát...“

Kolomazníkovi, který povolává: „Kolomazé, kolomazik,“ při čemž poslední slabiku protahuje na tři celé noty, k tomu zpívají na zlosť:

Jede Kudrna
okolo Brna,
veze kolomaz
za dva groše máz.
A ty Kudrno,
namasť si kolo,
nechť ti nevrzá
přes celé Brno —

„Kupte vápínka, vápna, vápínka pargalového,“ opakují po vápeníkovi. „Hledajte hadry, dajte hadry“, po hadrlákovi, a jede-li pošta, zpívá se do úmoru:

Jede, jede poštovskej pacholek...“

Za cigánem volá se: „Cigáne, cigáne, udělej ně grumle.“

Vzhledem k cizinci líp oblečenému ovládá chlapce, zvláště mladší, nejnezřízenější zvědavosť. Kdežto děvčátko stydlivě uhne s cesty nebo se schová za branku a jen skulinou nasísá, kluk neohroženě dá „Pochválen buď“ a pozoruje. Zná-li aspoň poněkud příchozího, zeptá se dosti důvěrně: „Kde idete“ nebo „Kde ste byli?“

Je-li větší společnosť, dají se pravidelně do porady: „Kdo je to?“

Někdo hádá: „To sú učitel odnekáď.“

„Ale kde,“ odpírá jiný, „to sú inšpektor.“

„Alebo žid,“ míní třetí. „Šak, je-li žid, dáme mu pozdravení, co řekne,“ poradí týž. A skutečně, unisono zazní cestujícímu pozdravení: „Pochválen buď Ježíš Kristus.“

Neodpoví-li cizinec: „Na věky amen,“ usoudí se, že to je žid a hned se naň pokřikuje. Pakliže poděkuje křesťansky, nastane o jeho charakter nový spor. Pravidelně pak zůstane při tom, že „sú to nejakej velkej pán“.

Stalo se mi několikrát, že vidouce chlapci, kterak se usmívám, zdůvěrněli rázem. Když jsem se blížil, slyšel jsem třeba, jak šuškali: „Cakryš, ten majú řetázek u hodin, ten se blyšči!“ Když jsem přišel k samým, osmělil se některý nahlas: „Dejte mně ten řetázek!“

Nemohu.

„Ano nemožete, dybyste enom chceli!“

Když pak jsem zašel, ulevil si k soudruhům: „I hic, jakej taky řetázek; až budu velkej, kupím si ešče lepši. I hic!“

Někdy propukuje zvědavosť chlapců v otázku k cizinci: „Či sity?“ Nebo: „Či ste vy?“ Tím chtějí se dověděti, s kým mají česť.

Překvapený cizinec se nepředstavuje.

„Či si, nevíš?“

Cizinec ještě neodpověděl, neboť neví, co chlapcovi říci. Ale kluk již vynucuje: „Si ty ciganůj?“

Žádná odpověď.

„Si ty židůj?"

A cizinec než by nechal kluka v domnění takovém, něco mu přece řekne. Než nebývá tím roztomilé představování ještě u konce. Kluk zajisté vyslýchá s chutí dále: „A jak je ti?" Nebo: „A jak je vám?" To jest, chce zvěděti křestní jméno. Kdyby se člověk s chlapíkem chtěl baviti, měl by práce dosti; musil by zodpovídati: „kde ideš", „co tam chceš", „je-li to daleko" — a dověděl by se navzájem, čí je vyslýchač, kde sú tatínek jeho a maminka, co měl k obědu ..... samé věci, které právě chlapce nejvíce zajímají.

Ještě jednou opakuji, že výslechy tyto dovolují si chlapci opravdu drobní, začátečníci ve škole. Ale je pravda, že takových výslechů mladší, slušně oděný člověk, může zažiti několik, než přejde některou z dědin, jako: Brumovice, Kobylí, Vrbice, Terezín, Bořetice, Němčičky a j.

Kdo však má lásku k dětem, třebas uprášeným, a kdo má dar získati si důvěru chlapců, pozná nejkrásnější stránky dětské duše. Řeč dětí ve věku pěti šesti let je kromě toho plná nejopravdovějších obratův a zvláštností jazykových. Jak u rodičů slyší, tak mluví. Mám věrně zaznamenané dvě rozprávky s drobnými chlapci a nemohu odolati, abych jich čtenářům nesvěřil. Potkal jsem druhdy Slováče rusých vlasův a dlouhých, jak se vůbec nosí, které si mne prohlíželo od hlavy do paty. — „A čí ste vy?" ptá se. — Řku: Náš. Z daleka. A čí si ty? — „Ná, su já Podlúckých, Matěja Podlúckého." — A jak je ti? — „Ná, Karel." — Máš i sestru, nebo víc? — „Beztak že mám, hrubú —" — Je doma, pravda. — „Ná, kde by byla? Je. Víte, ked mosí šit." — A co šije? — „Víte, obojky!" (Ženský šat na krk.) — Pro koho? — Ná, na prodaj." — A kam? — „Víte, ná, do Kostic aji jinde." — Do Kostic? — „Mhm." — Komu je šije? — „Víte, ked já nevím." — A zač prodává? — „Víte, ná za dvě šestky." — Kolik jich ušije za den? — „Víte, dva." — A čím vyšívá? — „Ná satynglem a bílýma nitama. (Slováci neříkají niti.) A my máme doma Evu a Marinu. Ná, však poďte k nám, sú doma obě ...."

Jindy hrál si chlapík o samotě u hluboké cesty a rýpal si domky v břehu. Mohlo mu býti šest let. Dověděv se od něho, že je mu Michal a že nemá tatíčka, ptám se: Tak, tatíček tě už odumřeli, Michale? Michal přisvědčil táhlým: „Aha, ked sem eště nebyu na světě. Přejela ich ve Vídni mašina."

A maměnka ti žijú?

„Taky umřely." A s důvěrou dětskou sdílel: „A ked bylo suníčko, sedávaly v zahrádce, a stará mamička im nosívaly kvašené oharky. Měly suchý kašel. A telička mňa donésly ořechů. A jeden mňa spadel pod postel. Řeku: Stará mamičko, rožnite ať si ho zdvihnu! A oni rozžat nechtěly. A mamička povídaly: Rožnite mu, mamičko! A tož rozžaly. A mamička povídaly: Popravte mňa podušku, mamičko! A ked jim ju stará mamička popravily, bylo po nich. Tedy bylo deset hodin."

Člověk jeden, který na Slovácích nic neviděl než lid surový, pověděl, že řeč jejich přece je sladká. Věříme.

A vlastnosť ta zůstane lidu na Slovácku až do šedin. Vkročíš-li do slovácké hospody, můžeš býti jist, že se tě z čista jasna zeptají zvědaví sousedé: „Kdo sú oni?“ „Kde idú?“ „Za jakú prácú?....“ Ale mohu dodati, že se tak děje způsobem nejroztomilejší naivnosti, uctivosti a touhy, zvěděti něco. Vyptávají-li se tak Němci u Palavy, je cizinci, jakoby byl stihán zatykačem.

Z počátku napsal jsem, že mezi předními vlastnostmi chlapců slováckých, kterou vynikají, je vzácná pospolitosť, družnosť a záliba ve hrách.

Co se jaro probudí, mladé Slováče prožije celý říkaje den pod širým nebem. První účin jara je ten, že Slováče zahodí boty hluboko do komory, kde budou plesnivěti až do podzimu, druhý úkaz je ten, že vytáhne uschovaný bič nebo si nový z konopí uplete a najde si kamarády. Nikdy neuzříš chlapce leda v chomáči, jak se u nás říká „v guči“ Vyvedou-li něco, vyvedou to společně. (Dokončení.)

O jazyku maloruském.

Napsal Dr. Jan Hanuš.

(Věnováno českým přátelům na památku pobytu v Praze v srpnu r. 1882.)

*I. O rozšíření jazyka maloruského. II. O příbuznosti jeho vůbec. III O poměru jeho k jiným jazykům slovanským, zvláště k ruštině. IV. O nářečích maloruských. V. O spisovném jazyku maloruském. VI O některých pracích o jazyku maloruském.**)

Skoro před třemi léty obdržel jsem v rodišti svém ve východní Haliči list, datovaný z Prahy dne 2. srpna 1880., v němž mi J. Exc. p. Josef Jireček psal mimo jiné toto:

„Žijete na půdě ruské, a tu se Vám sama sebou naskytuje příležitosť, abyste důkladně propátral a očitě vyložil podřečí tamní končiny, kteréž jistě v sobě obsahuje mnoho zajímavostí nejen k poznání jazyka maloruského, ale i pro filologii slovanskou vůbec.“ –

*) Slovanští učenci obraceli již často pozornosť k samostatnému stanovisku maloruského jazyka a známo jest, že stanovisko toto nachází také v kruzích povolaných učenců ruských dosti rozhodných obhájců. Víme, že otázka maloruského jazyka dochází žádoucího uznání u ruských učenců a vlastenců netoliko ze stanoviska vědeckého, ale i praktického. (Ku př. v. nejnověji zdravým rozumem a poctivou zásadou prodchnuté úvahy A. A. Potebni o některých Uvarovských premiích v Petrohradě.) — Naše stať obsahuje vedle vývodů jazykozpytných také mnoho obecně zajímavých zpráv historicko-literarních, zejména v oddílu II., IV., V. a VI. Kdož by si přál blíže poznati vědeckou činnosť dra. Hanuše, autora našeho článku, toho upozorňujeme na jeho četné práce uveřejněné v časopisu „Archiv für slavische Philologie“, v publikacích Krak. Akademie, Nauk a jiné. Bohatý material jazykozpytný složil dr. Hanuš též v obšírném svém díle: „Materyały do historyi form dek. w jęz. staropolskim“ (věk XIV.—XVI. str. 460). *E. J.*

Tato slova všeobecně známého a váženého učence českého velmi přičinila k ponuknutí, jež mi již dříve byl dal prof. Lucian Malinowski v Krakově, tak že jsem počal pilně si všímati jazyka maloruského.

Studia toho druhu jsou však příliš specialní, než abych o nich psal do časopisu věnovaného všem Slovanům všeobecně vzdělaným; protož postarám se, abych zbytku svého badání užil později v časopisech linguistických. — Zde však chci jen z povděčnosti znamenitému učenci českému způsobem nejkratším a nejprostším podati ty výsledky náuky o jazyku maloruském, kteréž nejvíce mohou zajímati naše vzdělané obecenstvo slovanské. — Činím to pak tím raději, ježto jsem v poslední době, a to i ve kruzích vzdělaných, často slýchal různá, sobě odporná mínění o Rusínech a jejich jazyku.

I. O rozšíření jazyka maloruského.

Podle výpočtu geografův a ethnografů mluví nyní jazykem maloruským více než 17 millionů lidí, z nichžto více než 3 milliony obývají v říši rakousko-uherské, ostatní pak v císařství ruském.

V Rakousko-Uhersku jsou rozšířeni po větší části Haliče, části Bukoviny a po severním Uhersku. Několik osad maloruských je též v jižním Uhersku.

V Rusku obývají Rusíni skoro v celé jihozápadní části mocnářství evropského; kromě toho mají sídla svá na východním pobřeží moře azovského, a osady jejich rozkládají se na východ skoro až k řece Uralu. — V Bessarabii je značný počet jich smíšen také s Rumuny.

II. O příbuzenství jeho vůbec.

Jazyk všech těch Rusínův, kteřížto zaujímají tak rozsáhlé prostranství na povrchu zemském, nazývá se maloruským. Dosavadní zásady o příbuzenství toho jazyka lze vyjádřiti několika větami, zejména:

a) je to jazyk slovanský,

b) náleží ke skupině východo-slovanské,

c) je sourodý všem jiným jazykům slovanským: ruskému, českému, polskému, srbskému atd.

Jsou to pravdy dokonale ve vědě dokázané, než aby ještě potřebovaly nových důkazův. Ty zásady byly již se stolu učencův uvedeny v širší známosť, tak že pochybuji, zdali by se ještě nalezl někdo z lidí všeobecně vzdělaných, jenž by kladl nějaký odpor zvláště proti prvním dvěma větám. Nezcela tak se má však podnes ještě s větou třetí. — Pravil jsem, že i ta jest již nyní všem učencům, kteříž mají pouze vědu na zřeteli, pravdou nepopíranou a dokonale dokázanou; přes to však tato pravda nebyla posud s to, aby se dobře zakořenila v duchu vzdělaného obecenstva slovanského. Různé jsou toho příčiny. Jednou z nejdůležitějších jest bezpochyby, že mnozí pracují k tomu, aby ta pravda měla co nejméně popularnosti.

Všecky ty, kteřížto za našich časů hlásají zdání nesouhlasná s výsledky přesné vědy, bylo by lze rozděliti na několik tříd, zejména:

Jedni, praví učenci, sami jsouce nejhlouběji přesvědčeni o zvláštnosti jazyka maloruského, ale vedeni vášněmi politickými, hlásají tendenční nepravdy.

Druzí, pseudo-učenci, pouze z nevědomosti hlásají mínění, kteráž odporují pravé vědě.

Jiní činí totéž jediné z vášní politických, nestarajíce se nikterak o to, čemu věda a skutečnosť učí.

Konečně jsou i tací, již opakují často nepravá zdání beze vší tendence, leč pouze z víry v to, co slyšeli od jiných. A bohužel! nyní jest ve vzdělaném obecenstvu velmi mnoho těch, kteřížto snadno uvěřivše tendenčním důkazům, slovem i písmem je rozšiřují bez bedlivější úvahy a hlubšího zbadání pravého stavu věci. — Prohlédaje k tomu, vynasnažím se, abych podal pravdu stručně a úplně nestranně, a na svědectví nestrannosti uvedu všecky pravé učence (též ruské), jimž pouze láska ku vědě leží na srdci.

III. O poměru jeho k jiným jazykům slovanským, zvláště k ruštině.

Vůbec je známo, že rozdělujeme slovanské jazyky na tři hlavní skupiny: jižní, východní i západní. Rozdělení toto plyne nejen z geografického rozšíření těchto jazykův, leč i ze vzájemného přirovnání jejich zvláštností. Tím způsobem totiž přesvědčili jsme se, že na příklad jazyk český jest polskému a srbsko-lužickému mnohem bližší, nežli ruskému anebo srbskému, srbský pak jest bulharskému a slovinskému mnohem bližší, nežli českému, atd.

Z toho přirovnání jazyků slovanských co do podobnosti plyne následující rozdělení:

A. Jižní skupina obsahuje jazyky
  a) bulharské,*)
  b) srbské (s chorvatským),
  c) slovinské (s rezjanským);
B. východní:
  a) ruské (s běloruským),
  b) maloruské;
C. západní:
  a) české (s moravským a slovenským),
  b) polské (s kašubským a polabským),
  c) lužické (dolní a horní).

Někteří ještě rozdělují jazyky slovanské pouze na dvě skupiny: jihovýchodní a západní; leč rozhlédnuvše se náležitě v celé skladbě těch jazykův, poznáme, že je rozdělení na tři skupiny nevyhnutelně potřebné.

---

*) Mluvě o jazycích: bulharských, ruských, českých atd. rozumím tím živá nářečí, jichžto každý jazyk má několik. Později promluvím o tom obšírněji.

Pozorujme tedy, jaké místo jazyk malorusky zaujímá v tom rozdělení. Především vidíme, že je sourodý všem jiným jazykům slovanským, jako: ruskému, srbskému, českému atd., ale co do skladby že je mnohem bližší ruskému nežli jiným. — Není tu na místě, abychom uvedli všecko do podrobna, kterak ty jazyky spolu se stýkají, ježto každý, kdo by je chtěl lépe poznati, poučiti se může ve spisech specialně těm věcem věnovaných. Ostatně o tom každý se může snadno přesvědčiti, kdo aspoň trochu se seznámí se zvláštnostmi těch jazyků sobě příbuzných.

Proto přestanu na zmínce o jediném zjevu, jenžto sbližuje jazyky ruské a maloruské a oddaluje je od jiných jazyků slovanských.

Přirovnáme-li na př. slova: беретъ, городъ (malorusky berih, hórod, rusky b'èřeg, gòrod) k týmže slovům v jiných jazycích slovanských, jakož staroslov. brěgъ, gradъ, česky břeh, hrad, polsky brzeg, gród atd., vidíme především, že slova tato jsou v jazycích východo-slovanských dvojslabičná, v jiných však jednoslabičná.

Podobně slova: берѐза, сторонà (malorusky berèza, storonà, rusky b'eřòza, staranà) jsou trojslabičná, ve staroslov. brěza, strana, v češt. bříza, strana, v polšt. brzoza, strona atd. však dvojslabičná.

Dosti na tom, že všude v podobných případnostech jest v maloruštině a ruštině o jednu slabiku více než v jiných jazycích slovanských. I v srbském jazyku mají sice některá ta slova o jednu slabiku více, na př. brijeg, brijeza (vedle brêg, brêza), leč každý vidí, že forma ta se také velmi liší od malorusk. a rusk. берѐгъ, береза.

Slovem, ve všech podobných případnostech má jazyk malorusky jakož i ruský o jedno *e* aneb *o* uprostřed slov více než jiné jazyky slovanské, a poněvadž je velmi velké množství podobných příkladův, zjev ten jest jedním z nejdůležitějších, jimiž jazyky východo-slovanské se sbližují.

Z toho však vůbec ještě neplyne, že maloruština a ruština jest jazykem jediným, aneb že maloruština jest pouhým nářečím ruštiny. Tvrdí-li kdo něco podobného (a bohužel, podnes jest ještě mnoho takových), vyhlíží to tak, jakoby tvrdil, že jazyk český a polský jest vlastně jediným jazykem, aneb že jazyk český jest nářečím polštiny. Neboť ačkoli ty jazyky mají mnoho společných vlastností, jimižto se sbližují, přece jich vůbec neztotožňujeme, aniž podřizujeme jeden druhému. — Tak na příklad česk. ší*d*lo, ple*t*li zní v polšt. szy*dł*o, ple*t*li, ale v jazycích východo- a jihoslovanských *d* a *t* bývá vypuštěno v podobných případnostech. Tak česk. kono*pě*, hra*bě*, ze*mě* zní v polšt. kono*pie*, gra*bie*, zie*mia*, v jiných jazycích slovanských však jeví se obyčejně místo ṕ, b́, ḿ, v́ hlásky pl̓, bl̓, ml̓, vl̓; na př. malorusk. kono*pli*, hra*bli*, rusk. *žemlà* a t. p. Anebo české *k*vět zní v polštině *k*wiat, v ruštině však *c*vjet a v maloruštině *ć*vit.

Bylo by lze podati ještě více podobných příkladův a dokladův, že jazyk český stýká se s polským, a přes to vše nikdo dnes již neřekne, že jazyk český jest nářečím polštiny.

Skoro v témže vzájemném poměru jsou jazyky malorusky a ruský, a přece ještě často lze tu i tam slyšeti, že jazyk malorusky jest nářečím ruštiny.

Nedivím se nikterak, že nejeden snadno uvěří podobným tendenčním výrokům, zvláště jestliže neslyšel obou těch jazyků z úst jiných. Apoštolové těch nepravých zásad kladou totiž před oči nejčastěji písmo, dokazujíce, že v jazyku maloruském jsou pouze nepatrné rozdíly dialektické.

V písmě jsou ty rozdíly skutečně mnohem menší, ale podává-li kdy písmo úplně řeč ústní? Zajímavý by byl na př. jazyk francouzský aneb anglický, kdyby někdo chtěl jimi mluviti způsobem tím, že by vyslovil každé psané písmeno. Skoro taktéž má se věc ve všech jazycích. Proto také ve vědeckém jazykozpytu písmo má velmi málo ceny, a jediné kriterium dává živá hláska, kteroužto lze slyšeti a pozorovati. — O maloruském písmě a jeho poměru k ruskému promluvím později obšírně; co do hlásek živých mohu však tolik říci, že maloruské liší se od ruských snad více nežli české od polských. — Vesničan malorusky z okolí města Haliče zajisté neporozumí ruskému vesničanu z okolí Moskvy, ale lid český mnohem snadněji porozumí polskému. A právě takové kriterium rozhoduje ve všelikých podobných případnostech.

Jazyk lidu jest všude zcela přirozený, jazyk vzdělanců však vždy umělý, ježto se schyluje k jazyku písemnému, spisovnému. Ale přes to sám jsem se přesvědčil, že i vzdělaný Rus z Moskvy, jenž nezná vůbec jazyka maloruského, neporozumí vzdělanému Rusínu haličskému, mluví-li tento čistým jazykem maloruským.

Kde tedy jest příčina, že přes tolik společných vlastností ve skladbě těch příbuzných jazykův oba tak velmi se liší ve skutečnosti? Každý zajisté se domyslí, že především ve mluvě, ve hláskách živých, kteréž jediné tvoří to, co nazýváme jazykem.

Není tu místa, abych ukázal všecky ty zjevy, v nichžto živý jazyk malorusky liší se od ruského; příkladem podám jich tu tedy jenom několik. Hláska označená v písmě maloruském a ruském ѣ, na př. снѣгъ, лѣсъ; звѣздá, на звѣздѣ; лѣто, въ лѣтѣ, zní rusky *je*, tedy: *sńeg*, *ľes*; *zvězda*, na *zvězdě*; *ľeto*, v *leťe*, malorusky však *ji*, tedy: *śńih*, *ľis*; *źvizdà*, na *źvizdì*; *ľito*, v *ľiťi*.

Někdy jsou rozdíly při té hlásce ještě větší, zejména v lok. sing., předchází-li před ní *k*, *g* aneb *ch*, na př. rusk. v *ruḱe*, v *noǵe*, v *hřeche*, malorusk. však: v *ruci*, v *noźi*, v *hriśi* *)

---

*) Maloruské formy jsou tu mnohem starší ruských, kteréž bezpochyby vznikly spodobením nom. sing. ru*ka*, no*ga*, gře*ch* a j. Kdyby totiž -*ké* v lok. sing. bylo starší maloruského -*ći* (staroslov. -*cě*), bylo by zajisté také v ruštině zůstalo **kěna*, **kělyj*, čehož však není, nýbrž *cěna*, *cělyj*.

Hláska označená v písmě ruském i maloruském и, zní v ruštině *i*, v maloruštině však *y*, na př. грибъ, они пили, говорили vyslovuje Rus: gŕib, ańi pili, gavaŕili, Rusín však: hr*y*b, on*y* p*y*ł*y*, hovor*y*ł*y*.

Maloruský jazyk nezná hlásky *g*, leč ve slovích cizích; všude tedy vyskytuje se místo praslovanského *g*, tak jako v češtině, hláska *h*, jako na př. ve slovích prve uvedených: *h*ryb, *h*ovoryły; v ruštině a polštině však zůstává *g*, tedy *g*rib, *g*avarili, polsky *g*rzyb, *g*warzyli. I zde v písmě není rozdílu, ježto i Rusové i Rusíni užívají pro ty různé hlásky znaménka г, což je totéž, jako kdyby Češi psali *g* a vyslovovali *h*.

Jazyk maloruský liší se od ruského nejvíce vlivem přízvuku. Nepřízvučné *o* zní v ruštině skoro jako *a*, přízvučné pak *e* jak *o* (je-li před souhláskou tvrdou), na př. хорошò, молодàго, несёмъ, жёны zní: ch*a*r*a*šò, m*a*ł*a*dòv*a*, ńešòm, žòny; v maloruštině však té zvláštnosti není; slova ta se tedy vyslovují: ch*o*r*o*šò, m*o*ł*o*dòh*o*, ne*s*èm, žèny.

Zato v maloruštině původní *e* a *o* zní jako *i*, zvláště ve slovích jedno- neb dvojslabičných, ve slabice ukončené souhláskou, na př. ледъ, медъ, неслъ, волъ, богъ zní: ľ*i*d, m*i*d, ń*i*s, v*i*v, b'*i*h; ruština však nezná té zvláštnosti, proto ta slova se vyslovují: ł*o*d, ḿ*o*d, ń*o*sł, v*o*ł, b*o*g.

Taktéž velmi důležitým rozdílem jest, že v ruštině samohláska *e* změkčuje předcházející souhlásku, nikoli však v maloruštině, na př. несешъ, несете zní rusky ńešòš, ńešoťe (polsky ńeśeš, ńeśeće), malorusky však neseš, nesete (jako v češtině).

Koncovka -ый (-ий) zní v ruštině *ъj* aneb *oj* (přízvučné), na př. милый, молодый zní: miľ*ъj*, mаładò*j*, v maloruském však vždy -*yj*, tedy mył*yj*, mołod*yj*.

Koncovka -*ł* zní v maloruském obyčejně jako -*v*, na př. писалъ, rusky pisà*ł*, malorusky pysà*v*.

Mnoho rozdílův jest také ve přízvuku těch jazykův. V ruštině na př. není známa ve femin. taková změna přízvuku, jaká jest ve slovích maloruských: n*ý*tka, plur. nytk*ý*; soròčka, plur. sorock*ý*; połotńànka, plur. połotńank*ý*; *ł*àstivka, plur. *ł*astivk*ý*; jàhidočka, plur. jahidočk*ý*; jàłovyčyna, plur. jałovyčyn*ý*.

Ve skloňování ztratil ruský jazyk vokativ sg., jenž v maloruském však trvá úplně, na př. пàне, брàте, женò, дитино (páne, bràte, ženò, dytýno) atd. — V dat., lok., instr. plur. jsou v ruštině nyní již jen koncovky -*am*, -*ami*, -*ach*, v maloruském však analogie tou měrou nezavládla, ježto skoro povšechny jsou formy: końom, chłopćim; wylmý, czobiťmý; v śinech, v hrudich a t. p.

O časování slušno podotknouti, že i koncovky -ти infin. praes. zachovalo se ještě v maloruštině. nosy*ty*, chvały*ty* a t. p., ruština však má formy chvalìt', nosìt' atd. — V ruštině praes slovesa „býti“ nyní skoro již nestává, v maloruštině však slovo toto přichází ve všech osobách. Proto i praeterit. vyjadřuje se v ruštině pouhým particip., na př. ja chvali*ł*, ty (on) chvali*ł*; my (vy, onì) chvalili; v malorusk. jest však praeter. nejčastěji takto složeno: chvałyv-jem, chvałyv-jeś, chvałyły-śmo, chvałyły-ste.

Z každého dílu grammatiky, ani skladby nevyjímaje, bylo by lze podati ještě více takových rozdílů. A mnoho-li je ve slovníku maloruském slov neznámých jazyku ruskému a naopak?*) Maje však na paměti, že všecko to jest linguistům úplně známo a účel tohoto článku jest co možná popularní, přestanu na podání několika těch rozdílův, jež, jak se domnívám, jsou s to, aby každého přesvědčily o tom, že jazyk maloruský tak jest rozdílný od ruského, jako jazyk český, polský, lužický, srbský, bulharský, slovinský. — Všecky ty jazyky jsou sobě sourodé, protož bychom je mohli obrazně představiti soustavou čar rovnoběžných. Některé z nich bylo by ovšem třeba k sobě sblížiti, na př. českou k polské a lužické, srbskou k bulharské a slovinské, maloruskou k ruské, ale nikdy tak, aby úplně se kryly. (Pokračování.)

O slezském školství.

Napsal **Maryan Czeszewski.**

(Dokončení.)

Podali jsme již počet národních škol dle jazyka vyučovacího, a ukázalo se, že většina je s vyučovacím jazykem polským anebo českým. (Ve školním roce 1880.—81. byly 204 školy s vyučovacím jazykem německým, a kromě 22 škol utrakvistických 237 škol s vyučovacím jazykem polským anebo českým.) Počet učitelů podá nám následující tabulka:

Školní rok	Počet učitelů			Počet učitelek			Počet katechetů	Počet učitelek pro ženské práce		Neobsazená místa		Počet všech		
	s vysvědčením o učitelské způsobilosti	s vysvědčením dospělosti	nezkoušených	s vysvědčením o učitelské způsobilosti	s vysvědčením dospělosti	nezkoušených		zkoušených	nezkoušených	učitelská	podučitelská	učitelův a učitelek**)	katechetů	učitelek pro ženské práce
1877.—78.	424	132	135	38	28	3	292	19	38	82	84	926	292	57
1878.—79.	414	156	63	66	39	3	299	32	37	38	48	827	299	69
1879.—80.	476	186	52	79	19	1	268	28	54	19	41	873	268	82
1880.—81.	513	197	26	82	12	—	268	30	77	15	24	869	268	107

*) Zřejmým svědectvím toho jsou dosti značných rozměrů (200—300 str.) slovníky malorusko-ruské, jakož i „slovníčky" přidávané i k vědeckým dílům ruským, v nichž se nalézají texty maloruské (na př. Труды этнограф.-стат. эксп. въ западно-русскій край a mn. j. *E. J.*

**) V tom jsou obsažena také místa neobsazená.

Dejme tomu, že 900 jest průměrný počet potřebných učitelů, tedy můžeme směle říci, že 500 z nich (nejméně) povinno jest znáti důkladně nejen jazyk polský nebo český, nýbrž i literaturu i dějiny národní, aby mohli rozněcovati lásku k vlasti v mládeži a vzdělávati ji podle zásad a požadavků paedagogiky zdravé, nezkalené chauvinismem politickým. Je tomu tak? Odpověď na to podají nám data týkající se učitelských seminářů.

Ústav	Školní rok	Počet učňů dle národnosti			Počet učňů dle vyznání			Stipendia ve zl. r. č.		Výlohy ve zl. r. č. na	
		Němci	Poláci	Češi	katolíci	protest.	židé	státní	zemská	ženský seminář v Opavě	mužské semináře v Opavě a Těšíně
C. k. učitelský seminář mužský v Opavě	1877.—78.	355			355			5330	10400	22015·04	65445·375
	1878.—79.	258	—	55	308	4	1	4525	6980	20549 66	58570·082
	1879.—80.	221	—	45	261	5	—	3620	4900	19916·69	57148·665
	1880.—81.	173	—	43	213	2	1	3100	3100	21029·—	56507·012
C. k. učitelský seminář ženský v Opavě	1877.—78.	139			139			1130	—	—	
	1878.—79.	108	4	13	118	—	7	760	—		
	1879.—80.	75	2	10	80	—	7	510	—		
	1880.—81.	70	2	8	71	1	8	325	—		
C. k. učitelský seminář mužský v Těšíně	1877.—78.	282			282			4020	6500	—	
	1878.—79.	76	139	72	246	40	1	3820	5350		
	1879.—80.	170	105	55	190	40	—	3570	3800		
	1880.—81.	61	114	41	166	50	—	2590	2500		
Evang. seminář učit. (soukromý) v Bílsku	1877.—78.	130			130			—	2350	—	
	1878.—79.	89	12	8	27	81	1	—	1600		
	1879.—80.	74	9	6	20	69	—	—	1000		
	1880.—81.	60	10	6	21	54	1	—	700		
Úhrn	1877.—78.	906			906			10480	18800	87460·415	
	1878.—79.	531	155	148	699	125	10	9105	13930	791120·048	
		834			834						
	1879.—80.	540	116	116	551	114	7	7700	9700	77065·255	
		772			772						
	1880.—81.	364	126	98	471	107	10	6015	6300	76536·012	
		588			588						

Naše země má čtyři ústavy ku vzdělávání učitelů: c. kr. seminář učitelský mužský a c. kr. seminář učitelský ženský v Opavě, c. kr. seminář mužský v Těšíně a evangelický seminář učitelský v Bílsku. Ve všech těchto ústavech jest pouze němčina jazykem vyučovacím. A země naše potřebuje nejméně 500

učitelů vzdělaných na základě národním, aby mohli později vyhověti své úloze!!

Pohledněme opět na statistická data týkající se našich seminářů.

Tabulka tato nepotřebuje kommentáře. Dokázali jsme, že naše země potřebuje učitelů s vyučovacím jazykem českým anebo polským více nežli s jazykem německým. Zatím v našich seminářích bylo na př. roku 1879.—80. 540 Němcův a jen 232 Slovanů! Vysvítá z toho jednak, že kandidati, jichžto mateřský jazyk jest německý, nemohou nalézti místa, jednak také, že jest nedostatek učitelů s vyučovacím jazykem českým anebo polským. Již dříve jsme dokázali, že kandidati, opustivše takové ústavy vědecké, jaké jsou naše, nemohou náležitě plniti své povinnosti. Čtyři semináře německé a ani jeden slovanský, toť výborná illustrace našich smutných poměrů národnostních!

Přejděme nyní ku školám středním.

Ve Slezsku jsou nyní čtyři gymnasia vyšší (v Opavě, Těšíně, Bílsku a ve Vidnavě) a gymnasium nižší v Bruntále. Všecky tyto ústavy jsou státní, a němčina je v nich jazykem vyučovacím. Návštěva těch škol je vždy větší (kromě r. 1876.); tak na př. roku 1872. byl počet žáků 1094, r. 1880.—81. však již 1352. Dle národnosti jest počet žáků roku 1880.—81. následující:

Koncem školního roku 1880.—81. bylo žáků v gymnasiu	Úhrnem	Z těch bylo dle národnosti				Dle vyznání				
		Němců	Poláků	Čechů	Maďarův a jiných	katolíků	protestantů: v. augš.	protestantů: v. helv.	řecko-nesj.	židů
opavském	449	392	4	53	—	371	10	—	—	68
těšínském	325	150	101	72	2	203	65	15	1	41
bílském	338	224	95	17	2	141	58	—	—	139
vidnavském	161	159	—	2	—	159	1	—	—	1
bruntálském	79	79	—	—	—	74	—	—	—	5
Úhrnem	1352	1004	200	144	4	948	134	15	1	254

Bylo tedy 74% Němcův a jen 15% Polákův a 11% Čechů. Největší počet žáků slovanských jest na gymnasiu těšínském, kde bylo 173 Slovanů naproti 150 Němcům, pak na gymnasiu bílském (224 Němců, 112 Slovanů, tedy v poměru 2 : 1). V Opavě

bylo 392 Němcův a 57 Slovanů, ve Vidnavě bylo jen dvé Čechův, a v Bruntále Slovanův ani nebylo.

Gymnasia v Těšíně, Bílsku a v Opavě zasluhují tedy nejvíce naší pozornosti.*) Poměrně nejvíce Polákův a Čechů navštěvuje gymnasium těšínské. Poměr žáků dle národnosti vysvítá nejlépe z následující tabulky:

Mateřský jazyk žáků	Školní rok**)								
	1873.—74.	1874.—75.	1875.—76.	1876.—77.	1877.—78.	1878.—79.	1879.—80.	1880.—81.	1881.—82.
německý	172	161	145	151	155	156	153	150	156
polský	206	110	99	86	84	91	101	101	111
český		61	57	58	55	68	65	72	72

Zde třeba uvážiti, že tato čísla nejsou úplně spolehlivá, ježto žáci, jichžto rodiče kromě jazyka polského nebo českého užívají také němčiny, na ohlašovacích listech obyčejně jazyk německý udávají jako mateřský. Vzhledem k tomu směle můžeme pokládati 200 za průměrný počet žáků původu slovanského.

Přes tento značný počet Slovanů gymnasium těšínské je zcela německé Všem předmětům učí se německým jazykem, český anebo polský jazyk jen jako předmět mimořádný (dvě hodiny v témdni) bývá vykládán. Ale jak! Celé vyšší gymnasium tvoří jediné oddělení. Žáci z různých tříd — a každý přizná, že je značný rozdíl mezi žákem třídy páté a žákem třídy osmé — poslouchají týž výklad. Ti, kteří méně umějí, zdržují zajisté žáky již pokročilejší, jimžto výklad znechutí se konečně tak, že mu posléze již ani neobcují. Nejednou se přihází, že v nejvyšším oddělení bývá žák, jenž umí vůbec slušně polsky anebo česky, vedle jiného, jenž neumí ještě ani náležitě čísti. Rozumí se samo sebou, že tu nemůže býti řeči o dosažení jakých takých výsledků. Dlužno tu dodati, že jazyk polský anebo český vykládají učitelé nezkoušení.

*) Nemám bohužel určitějších dat o gymnasiích v Opavě a Bílsku. Mohu tedy jen o gymnasiu těšínském podati zprávy poněkud obšírnější.

**) Do r. 1873. bylo v Těšíně dvé gymnasií, 1. katolické a 2. evangelické. R. 1873. pozbyla ta gymnasia svého charakteru náboženského a spojila se v jediné (následkem cís. nařízení ze dne 26. září 1873.). Krátká historie bývalého gymnasia katolického jest obsažena ve výroční zprávě téhož ústavu z r. 1851., obšírná monografie gymnasia evang. jest ve výroční zprávě tohoto ústavu z r. 1859. od G Biermanna.

Jazyk polský a český není předmětem zkoušky maturitní. Pro forma pracují žáci něco písemného z těchto jazykův,*) leč bez náležité dohlídky. Poněvadž požadavky co do jakosti té písemní práce jsou neobyčejně skrovné, dostává každý žák dobrou známku, následkem čehož jest osvobozen od zkoušky ústní.

Netřeba, zdá se nám, šířiti tu slova o nesmírné důležitosti jazyka mateřského, neboť v XIX. věku nikdo nemůže o ní pochybovati. A jestliže kde, tedy zvláště v gymnasiích má býti jazyk mateřský náležitě pěstován. V gymnasiích prohlédá se vším právem k filologii. Ve vyšších třídách dovídají se žáci dokonce něčeho o vzájemném pokrevenství národů; nemohlo by jim tu snad také býti pověděno, že je 90 millionů Slovanů, kteří ještě nevyplnili svého poslání historického, kterýmž tedy náleží budoucnosť? Ve věku tak praktickém a materialismem tak proniknutém, jakým jest věk devatenáctý, netřeba již připomínati, že znalosť jazyků slovanských zvláště v Rakousku potřebna jest i z příčin praktických.

Nynějšímu stavu školství našeho nelze skutečně porozuměti. Všude se budí, rozvíjejí a podporují národní snahy, všude se mládež hrne ku přisvojování sobě cizích jazykův, a v našich školách jakoby klatba tížila na jazyku mateřském. Věk XIX. často se chlubí ohromným pokrokem v civilisaci, rozšířením zásad svobodomyslných, zdravých a užitečných, pohlížeje s útrpným usměvem na věky minulé. A přece tyto věky v nejedné příčině měly náhledy zdravější nežli náš osvícený, idealný věk devatenáctý. Na důkaz toho podáme zde úryvek ze školních zákonů, vydaných v prvé polovici minulého věku pro bývalé gymnasium evangelické v Těšíně:

„Unter denen Sprachen, welche der Jugend in Schulen beyzubringen, sind wohl keine nöthiger, als die gewöhnlichen Land-Sprachen, deren keiner entbehren kan. Man stehet zwar insgemein in den Gedanken, es sey nicht Noth solches zu lehren, weil sie aus der Uebung von Jugend auf gelernet werden; allein die Ehrfahrung zeiget zur Genüge, dass dieses noch nicht sufficient sey, indeme die wenigsten, die nicht etwa viele Jahre bey den Studiis zugebracht, dadurch in den Stand kommen etwas förmliches und ordentliches zu proponiren oder zu schreiben. Da nun zumahlen

*) Snad budou čtenáře zajímati polská a česká themata z let posledních.

R. 1876. (p.) Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis. (Cic. de orat. II. 9. 36.) — (č.) Jaký význam a užitek mají zahrady v živobytí lidském?

R. 1877. (p.) Z čeho máme děkovati Řekům? — (č.) Jaký užitek nám přináší naučení se jazyku latinskému?

R. 1878. (p.) Studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium praebent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur. (Cic. pro Archia 7. 16.) — (č.) Vysoká cena práce.

R. 1879. (p.) Věda jest poklad, práce klíč od něho. — (č.) Největšího vítězství božského dosáhneme, když vinníkům svým odpustíme.

R. 1880. (p.) Zkoumej minulosť, chceš-li souditi o budoucnosti. — (č.) Jaké výhody poskytuje městům poloha na řece splavné?

R. 1881. (p) Čím se liší polský jazyk lidu slezského od jazyka spisovného? — (č) Jak osvědčují studující svou pokornosť, a z jakých příčin se jim pokora nejvíce doporučuje?

unsere Schule aus teütschen und pohlnischen (NB. nikoli „wasserpolakischen") Kindern vermischet ist, so ist besonderer Fleiss daran zu wenden, dass nicht allein die Fundamenta dieser Sprachen wohl getrieben, sondern auch sufficiente Anleitung gegeben werde, in *beyden* sonderlich im teütschen alle im gemeinen Leben erforderlichen Sachen, sowohl mit der Feder *geschickt* exprimiren, als auch mündlich mit *behöriger* Fertigkeit vortragen zu lernen."*)

O jiných školách středních v naší zemi není vlastně co psáti. Týž neutěšený obraz i zde se nám představuje! Podáme tu některá nejdůležitější data o těchto školách.

Slezsko má čtyři vyšší školy realné: v Opavě, Těšíně, Bílsku a v Karnově. Na ústavy tyto vydala státní pokladna r. 1880.—81. úhrnem 90.041 zl. 35½ kr., a poněvadž toho roku bylo na všech těch ústavech 857 žáků, vydáno na jednoho žáka průměrně 105 zl.! V těšínské realce bylo r. 1880.—81. jen 143 žáků (roku 1881.—82. ještě méně!). Vydržování té školy stálo 19.844 zl. 31 kr., na jednoho žáka tedy vydáno průměrně skoro 139 zl.!

Pravili jsme, že na všech čtyřech realkách slezských bylo 857 žáků. Z těch bylo Němců 681, Poláků 98 a Čechů 74. Čísla tato skutečně překvapují, nevykazujíce toho poměru žáků dle národnosti, jenž by souhlasil s poměrem národnosti obyvatelů slezských.

Českých žáků bylo nejvíce v Opavě (46 vedle 221 Němců), v realce těšínské jich bylo 21. Poláků bylo nejvíce v Bílsku (67 vedle 157 Němců), v Těšíně 28.

Poměr žáků dle národnosti vysvítá nejlépe z následující tabulky:

Koncem školního roku 1880.—81. bylo žáků na realce v	Úhrnem	Dle jazyka mateřského: Němců	Poláků	Čechů	Maďarů
Opavě**)	269	221	2	46	—
Těšíně***)	143	92	28	21	2
Bílsku†)	232	157	67	6	2
Karnově	213	211	1	1	—
Ve všech realkách	857	681	98	74	4

*) Geschichte des evang. Gymnasiums in Teschen von Gottlieb Biermann (ve výroční zprávě ředitelství téhož gymnasia za rok 1859. na str. 18.).

**) V realné škole opavské vyučováno jazyku českému jako předmětu neobligatnímu; učilo se mu 68 žáků.

***) V realce těšínské byl jazyk český i polský předmětem neobligatním. Polštině učilo se 32, češtině 27 žáků.

†) V Bílsku vykládán jazyk polský jako neobligatní; učilo se mu 65 žáků.

Sestavíme tu ještě některá zajímavá data o realkách v Těšíně a Bílsku.

a) Realná škola v Těšíně.

Koncem školního roku 1881.—82. studovalo zde 141 žákův. Abiturientů bylo jen 5! Němců 86, Poláků 34, Čechů 19, Maďaři dva. V bibliothece nebylo ani jediné knihy polské anebo české!

S těšínskou realkou jest již sedm let spojena průmyslová škola pokračovací pro učně a tovaryše řemeslnické. Nikdo nepochybuje, že podobná instituce ku zvelebení vzdělanosti ve třídách řemeslnických jest neobyčejně důležita. Ale zcela jinak se věc má, tážeme-li se, zdali takový ústav, jaký stává v Těšíně již sedm let, náležitě vyhovuje své úloze.

Ve škole té učilo 11 učitelů (převahou professoři školy realné) ve 36 hodinách týdenních. Vyučování průmyslovému obcovalo vůbec 267 učňů. Z těch bylo 158 Poláků, 95 Němců, 11 Čechův a 3 Maďaři, tedy 169 Slovanů naproti 95 Němcům, a přece všem předmětům vyučováno německy, o jazyku polském není ve zprávě výroční ani zmínky nejmenší.

Považíme-li, že na př. nějaký krejčovský učeň, jenž obcuje tomuto průmyslovému vyučování, obyčejně neumí pranic aneb aspoň velmi málo německy,*) pochopíme snadno, jaký užitek asi může míti z toho vyučování!

b) Realná škola v Bílsku.

Tato škola měla by se právem nazývati: Cís. král. realka haličská ve Slezsku. Jak totiž z poslední výroční zprávy ředitelské se dovídáme, navštěvovalo tento ústav 226 žáků, z nichžto většina byla z Haliče, totiž 124 naproti 91 žákům ze Slezska.

Zastavme se trochu u těchto čísel. Slezáků bylo v Bílsku 91, v Těšíně 121, tedy úhrnem 212, a pro ten počet bylo třeba až dvou škol realných ve knížectví těšínském! Není to trochu mnoho?

Mohlo by se zdáti přiměřenějším, aby v západní Haliči byla založena realka, kterouž by mohlo navštěvovati těch 127 Haličanů, vzdělávajících se ve školách realných knížectví těšínského (124 v Bílsku a 3 v Těšíně). Taková realka byla by prospěšnější Haliči, kde není příliš mnoho podobných ústavů. Realka v Bílsku

*) Že je tomu tak, přiznává sám ředitel ve zprávě výroční. Tak na př. čteme ve výr. zpr. za rok školní 1876.—77.: „Im 2. Jahrgange des Vorbereitungscourses wurde anstatt Geographie gleichwie im 1. Jahrgange Schreiben angesetzt. Der Grund zu dieser Änderung lag in der ungemein geringen Fertigkeit vieler Schüler im Schreiben und der deutschen Sprache“ — a v poslední zprávě výroční: „In die 1. Vorbereitungsclasse wurden jene Schüler aufgenommen, welche das 14. Lebensjahr zurückgelegt und die Volksschule so nachlässig besucht hatten, dass sie nicht über die elementarsten Kenntnisse im Lesen, Schreiben und Rechnen verfügten, sowie jene slavischen (!) und polnischen Schüler, welche an der Volksschule nicht Gelegenheit hatten, das Lesen und Schreiben der deutschen Druckschrift zu erlernen.“

má skoro stejný počet žáků židovských a křesťanských (123 křesťanův a 103 židy). Obyvatelé židovští v Haliči měli by se snažiti, aby co do národnosti sloučili se s obkličujícím je národem polským. Leč oni posýlají tak značný počet synů svých do škol slezských, kde tato mládež nejen že se vzdělává v duchu nenárodním, ale sesiluje živel německý ve školách těch způsobem nepřirozeným.

Kromě škol realných jsou ve Slezsku ještě různé školy odborné, z nichžto nejdůležitější jsou: Cís. král. škola průmyslová v Bílsku, zemská střední škola hospodářská v Horní Heřmanici a zemská nižší škola hospodářská. Ve všech těchto ústavech jest ovšem němčina jazykem vyučovacím.

Nejpatrněji jeví se nesrovnalosť v hospodářské škole v Chociebądzi. Škola tato byla založena roku 1872. a otevřena téhož roku dne 15. října. Roku 1874. přešla v majetek a správu zemskou, ježto se „ukázala nevyhnutelně potřebnou".

Pohledněme, jaký jest účel toho ústavu, a jak s ním úplně se míjí. Podáme zde doslovný výňatek z poslední zprávy ředitelské za rok 1881.—82.:

„Die Ackerbauschule soll junge Männer, welche die Volksschule absolviert haben, in der Landwirtschaft theoretisch und praktisch so ausbilden, und die allgemeine Bildung der Zöglinge so weit ergänzen, dass sie durch weitere praktische Verwendung befähigt werden, ein Landgut *rationell* zu bewirtschaften, dessen Betrieb nur *eine* leitende und beaufsichtigende Kraft erfordert."

Účel té školy je skutečně pěkný. Takových škol bylo by potřebí co nejvíce; zvelebilo by se rolnictví v zemi a všeobecná vzdělanosť by tím také získala. Z uvedených zde slov statutu vysvítá, že ta škola jest ustanovena pro vesnické obyvatelstvo knížectví těšínského, že má být jaksi vzorným hospodářstvím, a že vzdělávajíc mladé hospodáře má rozšiřovati racionalní hospodářství vesnické.

Ve statutu není o tom řeči, že mládež té škole svěřená nemá se vrátiti mezi lid, leč naopak položen důraz na to, že se má vrátiti k hospodářství vesnickému a ničím později se nemá lišiti od jiných rolníků, leda tím, že všude se mají jeviti výsledky nabytých vědomostí, a že celé hospodářství musí nositi známku „racionalnosti". Hospodáři, kteří neměli příležitosti navštěvovati školu rolnickou, učili by se z příkladů sousedů v té příčině šťastnějších.

Je tomu tak? Pojala škola v Chociebądzi takto svou úlohu a vyhovuje jí? Směle lze říci, že zřídka vídáme podobné míjení se s cílem. Vyučovacím jazykem jest ovšem opět němčina. Jí jsou věnovány čtyři hodiny v témdni, jako kdyby čtyři hodiny budoucímu hospodáři nebyly velkým prostranstvím času, v němž by se mohl naučiti mnohým, velmi mnohým věcem hospodářským.

O jazyku slovanském ani řeči. Nač a proč? Vždyť se rozumí, že budoucí hospodář toho jazyka nebude užívati v krajině polské; se sousedy svými, na něž má působiti, aby i oni následovali jeho racionalního hospodářství, bude mluviti německy!

Tudíž nelze ani diviti se, že návštěva té školy je každoročně menší. Tak roku 1877.—78. bylo tu ještě 46 žáků, následujícího roku 39, a v minulém roce školním 30! Tohoto roku školního jest jich zapsáno jen 21 (škola má dva kursy), a to jsou převahou Němci z Opavska a Bílska. Obyvatelstvu tedy, pro něž vlastně byla zařízena, nepřináší skoro žádného užitku.

Třeba tu ještě dodati, že do školy této zapisují se obyčejně žáci škol středních, kteří za příčinou špatných známek musili školu střední opustiti.

Ze žáků, kteříž absolvují školu v Chociebądzi, neměl by nikdo vstoupiti do služby při nějakém větším hospodářství, protiví se to úplně statutu, — a přece, jak čteme ve výroční zprávě roku 1881.—82., až 6% absolvovaných žáků přijalo službu u větších statkářů.

Pokud ve škole té nebude *domácí řeč* jazykem vyučovacím, aby ji mohli navštěvovati synové našich vesničanů, vycházející ze škol vesnických, poměry ty se nezlepší.

Podobné školy, jakou by měla býti chociebądská, je také nevyhnutelně potřebí obyvatelstvu českému.

Tak děje se u nás ve Slezsku.

A přece, jak dobře pravil J. I. Kraszewski, „žádný jazyk a s ním sloučená a jím jevící se národnosť nemá práva stavěti se nad jiné a zdržovati rozvoj jiných. Ve všeobecných dějinách člověčenstva jsou jednotlivé národnosti určeny, aby dnes nebo zítra promluvily slovo a ospravedlnily jsoucnosť svoji. Jako ve přírodě žádný tvor není zbytečný, tak také ve světě lidském není národností nepotřebných, — všecky jsou posvátné a všecky rovně oprávněné“.

Slezsko, jsouc v položení tak příliš smutném, skutečně zoufalém, vlastními silami nemůže si pomoci. V nerovném boji o rovnoprávnosť nemohlo by zvítěziti. Nechť tedy oba bratrští národové, Poláci a Češi, nedovolí, aby zaniknul národní duch, jenž podnes ve Slezsku se udržoval. Slovanské obyvatelstvo slezské vytrvale zachovalo národní svůj poklad — řeč otců svých. Tím osvědčilo životní svou sílu a dokázalo, že jest hodno lepší budoucnosti.

Ve Slezsku stýká se zájem Polákův i Čechů. Na to nechť polští a čeští poslanci v říšské radě nezapomínají! Est periculum in mora!

Několik statí z novějších dějin chorvatských

(se zvláštním zřením na ideu „illyrskou“).

Dle díla „Poviest Hrvatska“ prof. T. Smičiklasa napsal *B. Popelka*.

(Pokračování.)

II.

Z části Chorvat, rozložené mezi mořem jaderským a řekou Savou, z Dalmacie, Istrie a Kraňska (Krajiny) Napoleon založil království illyrské, ustanoviv maršálka Augusta Marmonta spři-

domkem „Dux de Raguse“ podkrálem země této. Nové království mělo býti záštitou Italie a Francie od Rakouska, jakož svědčí tomu slova Napoleonova: „Illyrie jest stráž postavená přede dvéře Vídně.“ Marmontovi udělena veliká moc. Jen s ministry finančními a válečnými měl se raditi, v ostatních záležitostech byl úplně samostaten. Císař mu dal rozkaz, aby dělal, jak nejlépe bude uměti a jak za nejlépe uzná. Úřednictvo dosavadní v úřadech ponechal, žádal však, aby přísahali císaři francouzskému.

Marmont svojí povahou jest ozdobou vojska francouzského. Byl císaři svému věren a nadšen pro jeho slávu, aniž pak byl podlým pochlebníkem, ni surovým satrapem, nýbrž mužem v každé příčině vynikajícím. Ač od malička vychováván byl pro umění a důstojenstva vojenská, ani, stav se generalem, nezapomínal věcí míru, pociťoval slastí plynoucích z umění krásných a z vědy. Vládu zreorganisoval ze základu; nevládl násilím bodáků, nýbrž laskavostí a spravedlností nakloňoval sobě srdce poddaných svých, hájil je od násilnictva císařova a t. p.

Pokoj a pořádek v zemi zavésti bylo mu první úlohou. Dalmacii veškeru byl pozdvihl baron Kneževič, ale maršálek Marmont ji opět utišil. S Turky přátelil dříve, dokud bylo třeba činiti nesnáze vojsku chorvatskému, nyní však vidělo se mu potřebným, by smělým a odvážným počínáním je poučil, on že spravuje zemi císaře francouzského, s nímž jest žíti jim v míru a přátelství. On Turky naučil, aby také jeho jméno měli v uctivosti a po dlouhou dobu v tradici turecké znamenalo člověka strašlivého, jakož zase tradice chorvatských a slovinských vesničanů představují ho velikým a spravedlivým.

Vedle maršálka Marmonta byl generalní intendant pro vrchní správu (administraci) a pro soudnictví. Název či titul jeho dokazuje, že byl členem vlády vojenské. Jemu připadla nesnadná úloha sháněti peníze pro 24 prapory vojska v Illyrii, na opevňování měst a na výlohy zemské. Dle staré oné zásady, že vojsko má samo se živiti, Illyrie měla býti s peníze na veškero to vojsko; ačkoli velikými válkami vysílený národ opět musil sehnati přímými a nepřímými daněmi na několik millionů ročně.

Obchod po moři jaderském Napoleon dovolil Illyrii i proti svému systemu kontinentalnímu, kterým svíral sice všecku Evropu. Ba i s Turky dohodl se v ten smysl, že všecky jejich výrobky posýlané do Francie dopravovány byly Illyrií do Italie, z něhož mladé království illyrské značný mělo užitek. Clem Francouzové usilovali zvelebiti domácí průmysl proti průmyslu vlaskému a francouzskému, a samo sebou se rozumí, i proti rakouskému.

Aby země tyto netrpěly špatnějším papírovým penízem rakouským, Marmont ihned hodnotu jeho snížil o čtvrtinu (1. ledna r. 1810.) a za tři měsíce zavrhl jej docela, čím zachránil země sobě svěřené od strašného bankrotu, jímž tolik utrpěli poddaní jiní.

Království illyrské pokládáno za zemi vojenskou, proto Illyrie byla rozdělena ve dvě divise. Jedna měla sídlo v Lublani, druhá

v Zadru. Chorvatsko francouzské z polovice náleželo k oné, z polovice k této. Krásný tento národ způsobilý k vojenství jako málokterý jiný, maršálku francouzskému omílil se velmi. Marmont rád staral se také o vysloužilé důstojnictvo chorvatské a vojenskou česť chorvatských vojínův. Ač jim byl pobral sice medalie rakouské, dal jim každému kříž čestné legie francouzské, „aby vrátil junákům čestný znak, jehož si krví svou byli zasloužili".

Divise dělily se na okruží, z nichž každému v čele stál intendant. V Chorvatsku a v Dalmacii sídla okružních úřadů byla v Karlovci, na Riece, v Gospići, Zadru, v Dubrovníce a v Kotoru. Zákon byl arciť francouzský, ale úřadováno chorvatsky, a Francouzové dovolovali úřadovati také latinsky. Soudnictví bylo dle „Code Napoleon" mnohem mírnější než druhdy. Zvláštní důležitosti nabyla policie, které bylo vyšetřovati veřejné mínění (esprit publix).

Dobrý pozor dáváno, kdo přechází a přichází do Illyrie, oč pečovati bylo každé obci. Nesmrtelnou pověst tato vláda zůstavila sobě pro neobyčejnou péči o veřejnou bezpečnosť. Lupičské čety Marmont vyhladil s tváři země illyrské věšeti dávaje vinníky bez milosrdenství podél veřejných silnic a cest. Hlasitě oddechl sobě lid vděčný velebě dobrodince svého, kdy už dávno bylo po vládě francouzské, že osvobodil zemi „od toho moru".

Záležitosti církevní vláda spravovala podle zákonův a obyčejů francouzských. Klášterům zadány silnější rány než za císaře Josefa II., ježto vláda všeliké záležitosti kulturní ráda vkládala do rukou mužův osvícených a uvědomělých. Ustanoveno, že celé Chorvatsko zasávské náležeti má v záležitostech církevních k biskupství senjskému, které řídil biskup Ivan Ježić, dobrý přítel Francouzův a čestný legionář, proto, by záhřebský biskup v těch končinách neměl moci a lidu nebouřil.

Církvi odňata dohlídka na školy obecné a odevzdána do rukou úřadů pro záležitosti kulturní. Katechismus byl zrušen a zaveden „katolický a říšský katechismus císařství francouzského". Smělosť a odvahu nové vlády, která vypučela z lůna veliké revoluce, viděti obzvláště na školstvě a v osvětě. Hned prvního roku vyšly hotové zákony ve příčině národní osvěty (4. července r. 1810.). Školu obecnou upravili na základě jazyka národního, pro hochy školy zřízeny všude, pro děvčata po všech okružích. Dvacet pět gymnasií pečovati mělo o vyšší vzdělání, jež dovršovalo na dvou ústavech povahy universitní, v Lublani a v Zadru. V těchto dvou městech založeny také školy průmyslové a akademie umění. Chorvatská gymnasia byla: na Riece, v Senji, Karlovci, Skradině, Trogíru, Šibeniku, Splitě, Krku, Chvaru, Zadru, v Makarské, v Dubrovníce a v Kotoru. Lycea čili vyšší gymnasia na území chorvatském byla v Kopru, na Riece, v Zadru, Karlovci a Dubrovníce.

V Chorvatsku málo bylo mužů způsobilých, aby vyhověli hojným těmto darům kulturním, vládou uštědřeným, zvláště. že vyžadována znalosť jazyka francouzského, který stal se

byl jazykem státním pro všecky poddané illyrské. Obzvláštní kouzlo jazyka toho, velikosť a sláva národa, který mluví jím, věhlas císaře, enž vládl národem tím: to vše brzy opanovalo přemnohé a přemnohé, tak že i ta nesnáz — nedostatek vzdělaných mužů vlasteneckých, znajících jazyk francouzský — byla by přestala. Kdyby jazyk německý kdy byl prospíval takto, jako za krátký onen čas jazyk francouzský, dnes by aspoň celá chorvatská bývalá vojenská krajina mluvila německy.

Národnímu jazyku nová vláda dala vynikající místo i ve svém úředním listě, nejdříve v Zadru r. 1806. v „Dalmati", a později v Lublani v „Télégraphe-u", neboť vedle jazyka francouzského dávala psáti jazykem chorvatským a slovinským. Literaturu chorvatskou a slovinskou pěstovati počato v této době. Tehdy proslavil se básník Vodnik, jenž zapěl slova památná:

„Napoleon reče:
vstan Ilirija —"

v básni tištěné v listě úředním. Čar starého klassického jména, daného tomuto království, září z celé básně, jež končí velikou emfasí:

Ilirija v srdcu Europe leži
Ilirija prsten Europin bo." *)

Idea zrodila se, jenom že hned v prvním květu zase udušena byla, až opět novým, mocnějším duchem oživena jest a omlazena.

I jest nyní otázka, kterak Chorvaté předsávští chovali se k Illyrii, ti, kteří byli ještě královstvím po starém obyčeji, řádu a zákonu? Že země jejich opět rozštěpena jest, snášeti mohli lhostejně, neboť již od několika věků v Chorvatsku nebylo generace, která by nějakého štípání a kouskování vlasti své nebyla se dožila. Nestyděli se, že cítili úplnou svou mdlobu a malomocnosť proti obrovské moci francouzské, které polovice jejich království bylo poddáno. Na Vídeň tedy upírali zraky své, zda odtud zasvitne jim slunce spásy. První paprsky spásonosného slunce toho zazářily, když Napoleon požádal a dostal za choť dceru císaře Františka, Marii Ludviku (7. února r. 1810.).

Všickni národové doufali, že slavný císař, zeť Františkův, nyní jako za známku rodinného přátelství tchánu postoupí krajin za poslední války mu odňatých. Všichni však v naději své se sklamali, císař František nejvíce. Dal svou dceru zástavou a zárukou míru pro říši svou a pro celou Evropu, a již když oddavky byly odbývány, Napoleon nedal Marii Ludvice, by sřekla se podle zákonů domu svého všech práv ku říši rakouské! Již tehdy císař František obával se, že Napoleon na základě tohoto sňatku za první vhodné příležitosti vyhledávati bude právo na země rakouské. Rakousku nezbylo, než pozor dávati na obyva-

*) bude.

telstvo illyrské, by se mu naprosto neodcizilo. Každý ruch mezi obyvatelstvem, každou novotu správní zkoumati se jala policie rakouská, která od počátku vlády Františkovy byla se rozvětvila po všech zemích. V Záhřebě zřízen byl hlavní úřad policejní (pro Chorvatsko), v jehož čele byl frater Dorotić, rodem Dalmat, člověk způsobilý a odvážný. Ten před generalem Kneževićem nedávno byl odebral se do Dalmacie, ač jeho práce i Kneževićova byla úplně bezúspěšna, neboť Marmont, jak řečeno, Dalmacii snadno opět utišil. Dorotić hodlal v Záhřebě vydávati noviny, aby jimi získal národ zásavský vládě rakouské, a každou chvíli bylo viděti jej na cestě, ovšem v podobě vždy jiné.

Rakousko mínilo spolehnouti předkem na kněžstvo. Za tím účelem ministerstvo vídeňské žádalo biskupa záhřebského Vrhovce, aby on postavil se v čele a zosnoval plán, dle něhož by možno bylo získati Chorvaty zasávské, předsávské pak uchovati ve smýšlení dosavadním a v něm je utvrditi. Biskup Vrhovac nepřijal nabídky té, aby totiž sám řídil policii, ale přislíbil svou pomoc. Vynakládáno vše, aby působení a vliv francouzský se nezmohl v Chorvatsku předsávském. Listy ve vší tajnosti pravidelně byly otvírány, které sobě Chorvaté s obou břehů sávských vzájemně posýlali. Ba snažili se postaviti meze a hranice obchodu solnímu z přímoří chorvatského a obilnímu z Banatu do přímoří. Mnoho lidstva rozešlo se po Chorvatsku, by střehli, kterak se kdo chová! Ve Vídni obzvláště rozčilili se, když počátkem r. 1811. maršálek Marmont zvolil deputaci z veškeré Illyrie, aby šla pozdravit císaře do Paříže, aby lesk stolce císařského i lesk Paříže nové poddané oslnil, neboť dotud měli jen temné pojmy o slávě a velikosti francouzské! Zvláště vyznamenali se tu zastupitelé bývalé „krajiny“ chorvatské. Ti přišedše domů hlásali: „že politovati bylo osud druhé části krajiny, že země tato jen tak bude odškodněna, dostane-li ústavu, jakou mají jiné země carství francouzského, že dlužno získati mysl sousedních rakouských Chorvatův, aby se opět obnovil starý illyrský národ“.

Mezi tím nastala chvíle velikého státního bankrotu v Rakousku.

Aby postaviti se mohlo veliké vojsko, aby i po válce bylo možno je vydržovati, stát vydal kolem dvou tisíc millionů bankovek. Papír rozvát byl po všech zemích, bylo ho příliš, proto počala cena jeho padati. Cena zboží rostla. Jeden vůl stál kolem tisíce zlatých, jedny boty osmdesát zlatých. V cizozemsku bankovky pozbyly úplně své hodnoty. Císař František by rád byl zachránil říši svou. Nemohl. Všem úřadům ve svých zemích vydal rozkaz, jenž měl býti otevřen a prohlášen o deváté hodině dne 15. března. Obecné ustrnutí a nářek rozšířil se po všech zemích, když lidé viděli, že každý pozbývá čtyři pětiny svého majetku. Bankovky nabyly ceny jedné pětiny hodnoty dosavadní. Chorvatsko však sklíčeno bylo bědou ještě větší než jiné země. Polovice území chorvatského bylo pod Francouzi. Kdo měl podsedek za Sávou a chtěl si vlastni svůj výrobek dovézti sem, bylo mu platiti, jakoby jej

byl kdekoli koupil. Takový výrobek dáti do obchodu bylo téměř nemožno. Mnoho lidí přišlo zrovna na mizinu, fondy založené k vyučování mládeže tamto byly skonfiskovány vládou francouzskou, tuto propadly bankrotem.

Nejen biskup záhřebský, ale i sněm chorvatský připomínali neblahé poměry, leč tím se nic neměnilo. Při veslu stál kníže Metternich a vláda vídeňská jala se vládnouti Chorvatskem prostřednictvím županií, sbírati vojska, vypisovati daně.

Veliké události světové zatřásly opět r. 1812. vší Evropou. V Chorvatsku nastaly změny veliké. Veliký císař francouzský rozkmotřil se byl se spojencem svým, carem ruským, a začal válku na život a na smrť. Půl millionu vojsk sebraných ze všech národů hrnulo se na zimu do Ruska, by potřelo severního obra. Rakousko musilo taktéž postaviti armádu. Co Evropa jest Evropou a její dějiny dějinami, ni jeden císař nevedl tolik vojsk na nepřítele. Rusové ustupovali do rovin ledem pokrytých, zapálili „máť" Moskvu a přiměli tak všemohoucího dotud císaře nejprve k ústupu a teprve na útěku zlomili sílu jeho a roztříštili vojska jeho. Napoleon šťastně prchl do Paříže.

Roku potom následujícího sestoupili se kolem ruského cara králové a knížata němečtí a císař rakouský. Konečně rozhodlo se štěstí válečné bitvou velikou, kde všichni téměř národové evropští postavili na bojiště jádro síly své: na nivách lipských spojenci trojdenní krutou sečí (od 15.—18. října) r. 1813. porazili Napoleona a hodlali s vítěznými vojsky svými přes Rýn do Francie, do srdce země, do Paříže, by dali zemi této krále zákonitého a na věky potřeli símě revoluce, která starý pořádek tak byla rozrušila.

Mezi tím, co toto se dálo, co novým obratem běhu válečného se vracely síly mocnostem evropským a Francie podléhala koalici, dotud snadno bylo vojsku rakouskému vpadnouti do Illyrie a podrobiti veškeru zemi říše rakouské, neboť mimo stráž bezpečnosti v Illyrii zřídka kde bylo vojsko. Dne 19. měsíce srpna počala okkupace rakouská v Illyrii. General baron Jan Hiller a podmaršálek Radivojević vyzývali všude k přísaze císaři rakouskému. Dne 14. října už general baron Kr. Sattermann prohlásil, že jménem císaře Františka přejímá správu illyrských provincií. V Dalmacii během roku následujícího pokračováno ve válce či okkupaci a skončeno brzy potom opanováním celé země.

Že vojsko rakouské ve francouzském Chorvatsku tak říkajíc ani neválčilo a že bez krveprolití všecka země opět podrobena císaři, k tomu nemálo přispěla obecná nadšenosť mezi lidem, že opět sloučeni budou s bratí svou na levém břehu sávském.

Za to však rozhořčenosť tím větší zavládla po veškerém národě později. Zřídilať a upravilať se „krajina", jak bývala druhdy, na pluky. Země, která druhdy bývala pod banem, rozdělena ve dvě okruží, riecké a karlovacké, s německým úředním jazykem; úřad „provisorisches Gouvernement in Civil-Kroatien" svěřen kommissaři královskému Fr. Sauerovi. Dne 14. července r. 1814.

všecka šlechta zasávská sešla se v Karlovci, vyzvána byvši náměstkem k nové přísaze. Ze 323 účastných jen tři hlasovali pro tuto přísahu .....

Jazyk německý stal se úředním netoliko ve správě politické, nýbrž i v soudnictvu. (Pokračování.)

V jagiellońské knihovně v Krakově.

Napsal Edvard Jelínek.

Piękna jest Warszawa, Kraków sercu miły —
Sto wieżyc w nim rośnie i cztery mogiły;
Pamiątkami sławny wita cię zdaleka
Wawel, Sukiennice, Wit Stwosz, *Biblioteka!*

Nelze říci, že by Polska byla kdy měla nedostatek knihoven. Naopak, netoliko ve hlavních městech polských, v Krakově, Varšavě, Poznani, Lvově a ve Vilně, ale i v osamotnělých dvorech neb zámcích polské šlechty byly zakládány ode dávna knihovny, z nichžto nejedna se stala velkolepým pokladem pro pěstitele věd a svítila hrdým majákem do dalekého okolí, jsouc zároveň zřejmým tlumočníkem civilisačního proudu, který zde zejména v minulosti své východní bašty zakládal a utvrzoval. Dosti jest připomenouti velkolepé sbírky Zaluských*), Krasińských, Czartoryských, Potockých, Sieniawských, Ossolińských, Dzialińských, Lubomirských atd. Mnohé z těch sbírek podlehly během času rozličným osudům — konfiskacím, zavezení do dalekých zemí, zničení, pálení.

Přes to do dneška najde poutník v polských krajinách ve mnohé nuzné vesničce pod střechou starého dědice knihovnu, sbírku rytin, starožitností a t. p., které by i městu mohly sloužiti nezřídka ku cti. Byla doba v Polsce, hlavně ve Varšavě, kdy láska ku knihám měnila se ve vášeň, lakotnou žádosť a neukrotitelnou chtivosť. Zřejmým toho důkazem jsou pověstní „bibliomani“ varšavští.**)

A mohl-li za takových okolností chudým zůstati staroslavný Krakov, sídlo slavných a umění milovných králů, rodiště i působiště tolika znamenitých vlastenců, po staletí mravní střed země? Nikoli. Krakov nestál za jinými městy polskými a zejména v novější době předstihnul v poměru vše ostatní.

Krakov má dle Radziszewského, pilného statistika knihoven polských, neméně než 25 knihoven! Bohatá jest knihovna Akademie náuk, znamenitá knížat Czartoryských, důležité jsou i mnohé jiné, ale nad všechny jako první hvězda vyniká bibliotheka jagiellońská. Kdyby Krakov měl jen posvátný Vavel a jen znamenitou knihovnu jagiellońskou, již proto byl by vřaděn mezi nejpamátnější města slovanská.

Kus polské historie víže se s dějinami jagiellońské knihovny, a na čem zevně utkví při běžné procházce bibliothekou oko na-

---

*) Viz čl. „O petrohr. cís. knihovně“ ve „Slov. Sborníku“ ročn. I.
**) „O polských bibliomanech“ psáno jest v „Nár. Listech“ 1880. č. 158.

vštěvovatelovo — to vše mnoho vypravuje. To nejsou jen pedantsky nahromaděné a číslované knihy — to jest více!

Protož neváháme seznámiti laskavého čtenáře prozatím alespoň nemnohými slovy s tím, co skýtá vděčná procházka jagiellońskou knihovnou v Krakově.

Bibliotheka sama již jako budova jest velice zajímava. Tvoříc roh jagiellońské a svatoanenské ulice stojí povzdál od hlučnějšího „rynku" a činí hned na první pohled dojem neobyčejně vážný. Jako památka stavitelská jest nejkrásnějším vzorem světského stavitelství z konce XV. věku v Polsce a již tím jest netoliko ctihodnému Krakovu, ale i celému kraji nemalou ozdobou. Novější opravy, zejména uvnitř, t. j. v nádvoří, konány v letech 1839.—1872. s chvalitebnou zajisté snahou, aby ani svěží malta a omítka nestírala s budovy starožitnický ráz. A to se zdařilo dovedným stavitelům v plné míře. Vstupujíce z tiché ulice sv. Anny do nádvoří jagiellońské knihovny, smekáme bezděky. Po pravé straně kmitá věčné světélko před oltářem sv. Jana Kantého, jenž v této skrovné prostoře bydlíval. Šepot tiché modlitby k nám doznívá plnou mohutností velebného míru. Tu šedou hlavu, skloněnou před oltářem, každý již zná; po všechny dny a po celý rok jiné změny na na ní nepostřehneš, leč té, že čím dále, tím hlouběji k zemi se sklání... Vchází se do vnitřku. Čtverec připomíná živě některé stavby italské, zejména vysoké školy padovanské, a zdá se, jakoby život v těchto místech panující náležel více minulosti než těkavé přítomnosti. Důstojné sloupení (arkady) gothské obklopuje rozsáhlé nádvoří, jehožto hrdé stěny vyzdobeny jsou vesměs památkami dávné minulosti. Tu socha Jagielly, tam Kazimíra V. a pod štítem freskové obrazy četných a znamenitých polských vlastenců ihned po sobě obracejí pozornosť. Ve tvrdém kameni vytesán též pro trvalou památku „Pogoń" a jagiellońský orel.

Širokým schodištěm vchází se do prvního patra — odtud do čítáren a pokladen literarních skvostů. Přes to, že jagiellońská knihovna zejména v části domácí nezaujímá první místo v Polsce, ježto i sbírky kn. Czartoryských dosud ji předstihují a ústav Ossolińských ve Lvově do nedávna měl nad ní převahu, přece podává velepotěšitelný obraz duševního ruchu, jaký po staletí v Polsce působil proud civilisační. Procházejíce se prostrannými, dávnou minulosť nezapírajícími sály jagiellońské bibliotheky a prohlédajíce tu i onde staré i nové pomníky národního polského písemnictví, neodoláme pocitu spravedlivé úcty k národu, jenž zaujal tak znamenité stanovisko též na poli práce duševní mezi nejpokročilejšími národy evropskými. Ve mnohém pojí se tu význam český s polským. V dobách, kdy mnozí národové byli ještě sněm pojati, Polska rozžehla již majáky osvěty, domácí klassická literatura bujela, kdy jinde práce duševní ještě dřímala, spoutána jsouc ne snad neschopností, ale neplodností věků nepokojných, krvavých, plných zápasů. Na **150.000** knih dala Polska světové literatuře a postavila se tím na místo velmi čestné žádajíc zároveň po právu, aby od jiných dle toho byla posuzována, ctěna a šetřena.

Bezúspěšno by bylo, kdybychom ve stručné této črtě suše chtěli vypočísti vše, co lze v jagiellonské knihovně viděti. Největší foliant, v němž by došly vědeckého rozboru netoliko dějiny lidu, ale i dějiny umění a země polské vůbec — neučinil by zadost... Proto řídíme vypravování naše směrem zcela jiným.

Ze vzácných památek, které po sobě pozornosť naši nejvíce obracejí, vytkneme napřed knihu „Twardowskiego". Již v minulém věku vědělo se o ní, že ji sepsal Pavel Židek z Prahy, a znamenití učenci polští Bandtkie a Muczkowski nejednu chvíli bada[illegible] [illegible] věnovali. I v našich historiích děje se o ní zmínka. Tu přechovává se známá „kniha cechův krakovských" Baltazara Bema s překrásnými miniaturami z XV. a prvních let XVI. věku, [illegible] Pulkavův „Česká kronika" s četnými vy[illegible] [illegible] a j. ozdobami, v jiné zase síni knížka Anny Jagiellonky, vedle toho pak množství památek národních, slavné [illegible], měděná zeměkoule Martina z Olkusze (z r. 1400.), [illegible] obrazy vynikajících osob polských, a kamkoli [illegible] odevšad nám kyne vedle ducha velikánů zahranič[illegible] Poláků: Mikuláše Koperníka (Wstrzymał słońce, [illegible] Polskie wydało go plemię), Mikuláše Reje z Na[illegible] Jana Kochanowského, Petra Skargy „zlatoústého [illegible] Mickiewicze, Lelewela, Słowackého, Kraszińského, Kra[illegible] a plejady jiných. Umění volá zvučnými jmény Víta [illegible] Matejky, Siemieradského. — Laskavý průvodčí vás vede ku [illegible] skříni, jejíž prostý nápis: „Muzeum J. I. Kraszewskiego — [illegible] mnoho praví. Tu sbírá se, co jediný muž polský vy[illegible] dílů! Ctihodný Nestor polského písemnictví jest u nás tak znám a jubilejní jeho slavnosť v paměti tak svěží, že netřeba [illegible] k tomu dodávati. Jen mimochodem podotkneme, že ve skříni Kraszewského přechovává se netoliko vše, co Nestor polský sám psal, ale i vše, co o něm psáno. Také několik českých věcí je v této skříni.

Od musea Kraszewského vede vás ruka průvodčího k jiné skříni. Pod sklem vyloženy jsou tu dokumenty nejnovějších dějin polských, rozmanité lístky, obrázky, tiskopisy a t. p — věci na první pohled dosti nepatrné. Aby žádnému oku neušla, jest na nejpřednějším místě vyložena malá čtvrtka úředního papíru, na němžto čteme velkým písmem vytištěná slova, že hlasitý [illegible] na polskom jazykie vozpreščajet (zapovídá) sia". Lístek [illegible] byl na veřejných místech v městech nad Viliji a Bugem (Vilno, Grodno atd.) a pochází, jak datum svědčí, z r. 1874. Po[illegible] památek jest pod sklem ještě více...

[illegible] též pozornosti zasluhuje kniha, do nížto se zapiso[illegible] hosté nalézáme v ní autografy nejčelnějších osob [illegible] od r. 1574. až do poslední doby, od Štěpána Báthoryho, [illegible] Anny a Sigmunda III. až ku vladařům novější — [illegible] Prohlídka této knihy jest nesmírně zajímava.

[illegible] ještě nikterak nevyčerpali pramen toho, co skýtá [illegible]ovna, ba ani nevyjmenovali historické názvy je-

dnotlivých síní, z nichžto lůnem celé bibliotheky jest „sala Obiedzińskiego“ (od r. 1517.), nuceni jsme věnovati již alespoň několik slov literarní statistice, zajímavé z nejedné příčiny.

Dle sčítání z r. 1880. měla jagiellońská knihovna 156.589 svazků o 201.831 dílech, map 1529, diplomův 213, hudebnin 1640. V posledních pak 13 letech přibylo 540 rukopisů (5487), 6773 rytin, 9263 mincí. Brošurek je 37.000 (polských). Oddělení polské literatury má následující čísla: theologie 6240 knih, pravo 5800, poesie 3620, historie polská 5030, medicina 2600, vědy přírodní 2000, povídka 1540, jazykozpyt 1340, paedagogie 1400, historie literatury a bibliografie 1300, zeměpis 1200, filosofie 1020, mathematika 1050, divadlo 1100, spisy pro mladež a lid (!) 500, historie všeobecná 630, klas. římští a řečtí 400, kalendáře 380, pěkná umění 320, slovníky 140, časopisy více než půl tisíce. Data tato jsou významná a znamenité vydavají svědectví o bohatosti literatury polské — přes to, že polský oddíl není zde úplně zastoupen a že v té příčině nedostihnul ještě velkolepé sbírky Czartoryských v Krakově. Z čísel nepoměrem překvapuje literatura pro lid, ale lze se naditi, že i tato nepoměrnosť v brzku zmizí, ježto v poslední době také nemalá péče se věnuje písemnictví určenému pro lid. Připomínáme jen mnohoslibný spolek „Macierz polska“.

Abychom měli ještě obraz, jak se polské písemnictví postupně rozvíjelo, podáváme krátký rozhled početní, vzatý ze znamenitých prací dra. K. Estreichera.

Ve století	XV.	mělo	polské	písemnictví	tisků	200
„ „	XVI.	„	„	„	„	7.250
„ „	XVII.	„	„	„	„	21.000
„ „	XVIII.	„	„	„	„	44.000

Zbytek svrchu naznačeného čísla připadá tedy na osvícené století XIX.! Takový výsledek literarní statistiky povzbuzuje ovšem k obecné úctě.

Mimochodem podotýkáme, že také česká literatura jest některými vzácnými spisy i staršího našeho písemnictví v jagiellońské knihovně zastoupena. Z těchto knih, pokud máme v paměti, neposlední místo zaujímá Veleslavín.

Jinak panuje v knihovně vzorný pořádek, netoliko v katalogu a přihrádkách, ale i v čítárně — zásluha to výborného úřednictva, zejména ředitelova.

V té příčině má jagiellońská knihovna patrné štěstí, o její zdar pečují mužové oddaní celou duší a celým srdcem vytknutému povolání. Zde působili jako bibliothekáři známí učenci polští Bandtkie, Muczkowski a j., zde i v nejnovější době sešli se ku společné neumorné práci nejschopnější strážcové duševního snažení všeho národa polského a všech dob jeho. V čele nynější správy stojí jako ředitel knihovny ctihodný dr. Karel Estreicher, jeden z těch mužů, kteří posvětili životy své jen práci. Jemu děkuje literatura polská ze mnohých vzácných děl, zvláště však z ohromného spisu: „Bibliografia Polska. 140.000 druków.“ I to jest pomník, na

nějž každý Polák hrdě může ukázati a jakým ne každý národ se může pochlubiti. Vděčného vzpomenutí zasluhuje také vzácná ochota a laskavost, s jakou dr. Estreicher přátelům polského písemnictví přichází vstříc. Těžko spočísti knihy, v nichžto spisovatelé v předmluvách děkují dru. Estreicherovi za usnadnění práce a vyhledávání pramenů. Mravenčí pílí sotva kdo jiný ho předčí, rovněž tak ve výsledku práce bibliografické sotva kdo jest mu sokem.*)

Druhou vynikající osobou v bibliothece jest Żegota Pauli, dobře známý starším spisovatelům českým, zejména v kruhu starých Lumírovcův. I on jest velmi zasloužilým spisovatelem národním, sběratelem písní lidu a historikem. Ne bez práva se říká, že jest „chodzącą biblioteką". Na každou otázku z paměti odpoví, a ač již ne mlád, čile ještě jako mládec vládne v nižších i vyšších sférách bibliotheky. Z ostatních úředníků připomínáme ještě znamenitého bibliografa dra. Wisłockého a spisovatele dra. Bełcikowského. Komu není písemnictví polské celkem neznámo, tomu i tato jména velmi dobře jsou povědoma.

Za takových okolností zkvétá jagiellońská bibliotheka stále ku cti, slávě a užitku netoliko Krakovu, ale i celé země polské, a nadšený básník zajisté nepochybil, jestliže jí čestné místo dal vedle Vavelu, Sukiennic a Víta Stwosze.**)

Žukovského jubilejní slavnosť.

(1783.—1883.)

Dne 29. ledna (ř. k.) slavilo Rusko stoletou památku narozenin prvního svého romantika. Netoliko Petrohrad, ale i ostatní města snažila se důstojným způsobem uctíti památku muže, jenž vynikající zaujal místo v dějinách písemnictví svého národa. Na mnohých jevištích ruských byly pořádány slavnostní večery Žukovského, konány veřejné přednášky, a časopisectvo věnovalo chvíli této též nejeden ohlas vřelý i nadšený.

Žukovskij narodil se z turecké nevolnice Salcho, byl však vychován v rodině Buninův a nabyl záhy vzdělání, které mu zjednalo vynikající stanovisko ve společnosti ruské. Život oslavencův propleten jest mnohými krásnými událostmi, leč obsahuje také nejeden tklivý moment. Smutný nádech plodův jeho jest v úzkém spojení s jeho životem.

Jsa žákem v Tule, byl uznán za „neschopného" a proto ze školy vyloučen; teprve vstoupením do šlechtického ústavu (r. 1797.) počal se duch básníkův mohutněji rozvíjeti. Tenkráte vyšly první jeho práce. Žukovskij odebrav se pak na venek, jal se překládati vynikající plody zahraničné literatury. Karamzin uvedl jej na pole žurnalistické (Věstník Jevropy), kde však Žukovskij nevytrval dlouho (do roku 1810.), leč vrátil se opět ku svým ideálům. Žil na vsi, měl vřelou účasť ve věcech národních i osvětových, a když po r. 1812. na Rusi patriotická idea ovládla širší kruhy, napsal známou odu: „Zpěvák v ruském vojišti." Oda tato stala se nesmírně populární a obrátila k básníkovi pozornosť samého dvora. Carevna Marie Teodorovna učinila jej svým učitelem, a později stal se Žukovskij vychovatelem nástupce trůnu Aleksandra

---

*) Podobiznu a životopis dra. Estreichera viz: Světozor 1882.

**) O archaeologickém kabinetu umístěném taktéž v jagiel. bibliothéce, jehož ředitelem jest p. prof. Łepkowski, promluvíme při jiné příležitosti.

Nikolajeviče. V Novém povolání nebyl literarně plodným, a když ukončiv činnosť vychovatelskou u dvora, vrátil se k poesii, nebyl již sentimentalním romantikem, nebo básníkem vlastenecko-bohatýrským, nýbrž náboženským mystikem a učitelem. Původní jeho tvorba spíše zanikala. Ale neunavný vlastenec získal si nesmrtelných zásluh tím, že naučil ctíti domácí jazyk, že jej povznesl a zdokonalil. Zásluha tato je tím větší, poněvadž vliv francouzský byl ohromný a nebezpečný. V té příčině nazván Žukovskij zajisté po právu otcem onoho blahodějného ruchu, kterým se později písemnictví ruské počalo rozvíjeti.

Jako člověk náleží Žukovskij k nejkrásnějším charakterům ruského národa. Nikdy nepřestal býti druhem druhů svých, ani tehdáž, kdy vynikající stanovisko zaujal u dvora.

Nezapomínal na své přátele, nejednomu z nich vlivem svým trpké osudy zlepšil (Naryškinovi, Muravjevu a j. v.), otcovsky staral se o rodinu básníka Kozlova, z poddanství vykoupil Tarasa Ševčenku, podporoval Baťuškova a Kolcova, Gogolovi vyjednal censurní dovolení pro Revisora, Lermontovi pro „Píseň o kupci Kalašníkovi“. Tak šlechetně užil svého vlivu! Roku 1822. vykoupil od knihkupce Popova poddanství sedláků a byl vůbec jedním z nejhorlivějších zastanců volnosti osobní. V listech ku svému bývalému učni, velikému knížeti, projevoval vřelé své city, často připomínaje, že „nejsvětější povinností jest — býti člověkem“.

Toho všeho jsouc Rus sobě vědoma, oslavila stoletou památku velezasloužilého vlastence, básníka, pěstitele jazyka a vzácné čistoty člověka způsobem důstojným a náležitým.

Také pražský spolek přátel ruského jazyka slavil památku Žukovského slavnostním večerem. Kromě deklamací a zpěvu byla na programmu přednáška prof. Woltra z Petrohradu o Žukovském. Krásnou báseň k této slavnosti napsal Sv. Čech. *E. J.*

Václav Aleksandr Maciejowski.

Dne 9. února zesnul ve Varšavě jeden z nejstarších badatelův a nejvřelejších milovníků vědy slovanské. Václav Aleksandr Maciejowski, jehož jméno již před půlstoletím zvučně znělo v učeném světě náležel ke kruhu mužů slovanských, kteří vedeni jsouce nezištnou láskou a prosti všech předsudkův, posvětili životy své rozvíjejícímu se právě vědomí sourodnosti národů slovanských, nezanedbávajíce při tom ani citěním, ani prací vlasti své užší. Maciejowski byl učencem polským, neunavně pracoval o vědě vlastního národa, ale zároveň nemenší náklonnosť choval ku studiím, kteréž učinily jej později neposledním zástupcem vědy obecně slovanské.

Zesnulý učenec narodil se na sklonku minulého století, r. 1793. v Kalvarii, vzdělával se v Piotrkově, později na akademii krakovské, načež léta 1814.—1818. byl posluchačem zahraničných universit ve Vratislavi, v Berlíně a Göttingách. Vrátiv se do Varšavy byl jmenován professorem lycea, a později zaujal hodnosť professora dějin a práv při universitě varšavské. Od roku 1838. přednášel vedle práv starožitnou literaturu v duchovní akademii římsko-katolické. R. 1822. jmenován byl členem kommisse k vypracování sbírky zákonů pro království polské, a když universita varšavská byla zrušena, stal se sudím civil. tribunalu. Jako spisovatel a badatel byl Maciejowski neobyčejně činný. Kromě množství rozprav napsaných a vytištěných v letech 1824.—1827. vydal „P a m i ę t n i k i o d z i e j a c h, p i ś m i e n n i c t w i e i p r a w o d a w s t w i e S ł o w i a n“ (2 díly, Warszawa 1839.), Polska až do pierwszéj polowy XVII. w. pod względem obyczajów i zwyczajów (4 díly, Warszawa 1842.), Pierwotne dzieje Polski i Litwy“ (1846.), Piśmiennictwo polskie od czasów najdawniejszych, až do r. 1830. (3 díly, Warszawa 1851.), Historya prawodawst słowiańskich (Warszawa, I. vydání 1832.—1835., II. vyd. rozšířené a opravené 1856.—1865. — 4 díly), Historya włóścian (Warszawa 1874.) atd.

Posuzovati tyto práce měřítkem nynější doby zdá se nám býti nepřiměřeno a uvažujeme-li, v jaké době a za jakých okolností vznikly, samy sebou objasňují své stanovisko v literatuře současné a pozdější. Nás ovšem nejvíce zajímají Maciejowského „Dějiny práva slovanského“, v nichžto pilný badatel Slovanstva podal množství velezajímavých před tím neznámých zpráv a vývodů. Maciejowski byl první, který souborně jal se pracovati o dějinách společenských a právních poměrů slovanských národův, jejich osvěty, politickém ústrojí a vývoji právnictví vůbec, odkryl tím nové pole badatelské činnosti a povzbudil celou řadu mladších učenců k další práci.

Ani v pokročilém věku svém nepřestával neumorný Maciejowski sbírati prameny ku svým studiím a připravoval se stále k novým a novým pracím.

Vědomí slovanské bylo u Maciejowského hluboce v srdci vštěpeno; náležel zajisté k nejhorlivějším stoupencům myšlénky této v Polsce. Slovanstvo ctil a miloval upřímně a do poslední chvíle pracovitého svého života vřelou měl účasť ve věcech pobratimých národův. Zvláště čilé styky a blízké přátelství udržoval s českými křisiteli, najmě s českými slavisty, kterým často dopisoval.

Mimochodem podotýkáme, že jsme učinili již uctivý dotaz u rodiny zesnulého učence ve příčině jeho literarní pozůstalosti, zejména korrespondence českých učenců. To nám snad poskytne příležitosť, abychom vrátili se ještě k důkladnějšímu ocenění zásluh V. A. Maciejowského. Stručná tato vzpomínka jest jen hrstkou vděčné země vržené na svěží hrob neunavného učence a vřelého přítele lidstva slovanského. *E. J.*

Slovanské kapitoly.

Píše E. J. Pravda.

II.

O slovanské pravdě v poučné literatuře.

„Pravdu sobě hudme, spolu dobří budme“. České přísloví.

„Wěrna ruka pšižo pśes su zemju, a zložejska ruka pšižo do sromoty“. Lužické přísloví.

„Prawda przykra, ale zdrowa“. Polské přísloví.

„Все минется, одна правда останется“. Ruské přísloví.

„Правда не втоьеть въ водѣ, и не згорить въ огнѣ“. Maloruské přísloví.

„Што правда, то не грѣхъ“. Běloruské přísloví.

„Istinu traži, pravicu važi“. Chorvatské přísloví.

„Ако правда не поможе, кривда неће помоћи“. Srbské přísloví.

„Криво да стоимъ, право да говоримъ“. Bulharské přísloví.

Předeslali jsme úmyslně několik slovanských přísloví, z nichžto laskavý čtenář zajisté sám nejlépe sezná, jak hluboký názor panuje v mudrosloví našeho lidu o Pravdě. Prostá, z duše lidu volně vytryskla filosofie vyslovuje sama výrok nejvznešenější. Pojem o pravdě velebně se vznáší nade všemi ostatními ctnostmi. Pravda je Bohem. Na pravdě stojí svět, bez pravdy vše hyne . . .

Nám jest v této stati klidně uvážiti smysl i význam pravdy v té užší vědě, jejíž účelem jest seznamovati nás s ostatními slovanskými národy. Do pojmu vědecké literatury shrnujeme každé poučení, jakýchkoli rozrozměrův a jakéhokoli směru. Sama se ovšem vylučuje politika a diplomacie, kteráž ač sama jest také vědou, přece nedospívá k svým úspěchům vždy pravdou a právem, bez nichžto velmi často skvěle se obešla. Zároveň však nelze nevěděti, že i nejúskočnější politika nebo diplomacie řídila své plány dle skutečnosti poměrův minulostí i přítomností, a z toho jde, že vlastně i politika závisí na spolehlivosti „pravdy". Ještě žádný generál nevyhrál vojnu, jemuž do rukou dány byly klamné plány.

Převelikou důležitosť má pro věc slovanskou pojem pravdy, tím větší, ježto jediné její mocí lze jasnějšího dojíti pochopení skutečné hodnoty, zralosti a možnosti toho, co zajisté jest jádrem ušlechtilých našich idealův.

A poněvadž na vzájemném poměru jedněch národů slovanských ke druhým spočívá všeliký postup základní myšlénky slovanské, jest na bíle dni, že právě v té příčině jest nám třeba vědomostí nejpravdivějších. Musíme se přiznati, že našich bratří slovanských neznáme dokonale, sympathie naše jsou jen výsledkem přirozeného pudu, a pohříchu často musíme se přesvědčovati, že nemají podkladů, bez nichžto se neobejde žádná trvanlivá a pevná budova. My máme mnoho lásky, mnoho víry (ovšem že po právu), ale vědomí pevného, nezvratného poměrně méně. A vědomí pevné rodí se toliko z poznání skutečnosti.

V téže příčině pohlížíme na naši poučnou literaturu o Slovanstvu, kterážto vštěpila do našich srdcí tolik krásných myšlének, tolik nadějí... ale zase poměrně nestejné síly k další pouti. Plni vznešených idealů rozkročili jsme se na cestu, ale cesta života poseta je prosaickým kamením... Kdo chce putovati, má zavříti oči a kamení neviděti? Klopýtne. Lépe jest viděti, kámen usunouti aneb obejíti!

O vzájemných poměrech Slovanů víme tolik jako nic. Mluvíme sice o nich mnoho, litujeme sporů národních a náboženských, „nepochopujeme", kterak bratr bratru nerozumí, poddáváme se chvilovým dojmům, ale postrádáme často pevného přesvědčení, založeného na skutečné znalosti, citu spravedlnosti a pevnosti.

Všem trpkým momentům vyhýbáno se úzkostlivě, ne snad ze zlé vůle, leč z obavy, aby snad idealy slovanské nebyly porušeny. Kdyby však tak býti mělo, nemohl by poctivý znalec slovanských poměrů psáti leda o ukrajinských mohylách a kurhanech, horách, řekách, stromech, plodinách, pak o dobách předhistorických, zejména o stěhování se Slovanů do Evropy atd., kdežto dob novějších a zejména života současného nesměl by se dotknouti, ježto byl by nucen mluviti vedle okolností velmi potěšitelných také někdy o věcech sice méně skvělých, ale u člověčenstva možných.

Za takových okolností vznikly u nás nezřídka práce bez přísného měřítka, nezřídka povahou svou tendenční, kteréž ovšem za hranicemi české vlasti na jedné straně přijaty byly jako frase a na druhé odsouzeny jako zjevné křivdy. Máme i taková „poučení", jejichžto tresť vypravovací jest při samé špičce uražena nebo skomolena. Co zamlčeno důležitých dějů, potřebných našim vědomostem a v žádném ohledu nebezpečných...

Klademe v mohutnou věc slovanskou tolik důvěry a tolik v ní vidíme neklamné síly (která ničím se nedá zmenšiti), že neprávem bylo by podezřívati z malichernosti a ničemnosti, aby vznešenosť vědy pravdy nesnesla. Co pravda ničí a pokořuje — není platné.

Ostatně i pobratimům ničím není pouhé frasové lichocení. Kdo vniknul do společnosti slovanské, mohl se zajisté přesvědčiti, jak hledí na nezasloužené frase a jak je posuzuje.

Palladinem idey slovanské jest idea lidskosti, proto neznáme než pravdy jedné a též míry jedné. Ve vědě o národech, kde každý má stejná práva spravedlivě býti pozorován, není velikých a malých, bohatých a chudých generalů, šlechticův a selského lidu — tam jsou jen lidé, jen Slované! Takových zásad vzdorně držel se náš Karel Havlíček; jedním okem, jedním srdcem a jedním rozumem posuzoval právo i čin prvního polského magnata i posledního mužíka ruského, prvního ministra ruského a posledního chlopa pol-

ského. A hle! jen této jeho vznešené poctivosti, pravdě a bodré otevřenosti děkujeme, že Havlíček prorazil hráz vášní a stanul mravně i působivě jako vítěz nad stranami. Pročítáme-li Havlíčkův „Duch národních novin“, jeho Obrazy, Vzpomínky (v Osvětě) atd., jak mohutně působí v nás každé jeho slovo! A přec od Havlíčka neučil se nikdo býti špatným Slovanem, přes to, že ostré jeho péro třímané rukou pevnou netajilo ničeho, ale volný průchod dalo každé poctivosti a pravdě... Kdož by viděl v neobmezeném ctění pravdy ujmu na jakékoli sympathii, nesprávně by soudil, neboť sympathie uměle vytvořená nemá ceny; sklátí ji i nejmenší větérek, sama povaha její nedožije stálosti a budoucnosti.

Pravda, i trpká povzbuzuje k úctě všady, a pravdu podati možno vždy tak, aby neurážela. „Nezlob se na zrcadlo, jsi-li křivý“, říkají v Rusku. Stanovisko pravdy nezná vedlejších okolností a nikdy se neptá, má-li státi po straně silnější nebo slabší. Pravda tam stojí, kde státi *musí*. Ovšem! Kdož by stál po straně silnější jen proto, že strana ta jest silnější, jest sluhou ničemnosti. To umí každý surovec. Zákon pravdy velí někdy státi také při straně slabší — toť údělem samostatnosti, poctivosti a ušlechtilosti. V opačném případě pravda jest podrobena mravnímu úpadku, bídáctví, sobectví, zradě všeho toho co člověčenstvo povznáší nad mrzkosť. Tím budiž také řečeno, že nesluší upadati také v žádné citlivůstky. Rozumí se, že nelze státi vždy při slabším jen proto, že jest slabším.

Kde je jasno, tam musí býti stín! Obraz beze stínu jest nedochůdče v umění. Stín tedy není v tom smyslu plodem tendencí, nýbrž rozhodnou podmínkou každé dokonalosti. Takové stanovisko sdílíme i my. Literatura proniklá důstojným duchem pravdy, zmohutněná vřelou, poctivou láskou a nadšením, jakož i znalostí, nespoutaná nižádnou služebností, lísavostí, otroctvím nebo patolízalstvím, nabývala vždy váhy a důležitosti, netoliko doma, leč i za hranicemi. Takový hlas nezaniká, ale musí zníti hrdě i důstojně ve hluku rokování mezi Slovany a o Slovanech. Takový hlas jest slyšán, má vliv i úctu.

Kdyby však zásada v literatuře poučné točila se jako větrná korouhvička, stane se prázdným pamfletem. Taková zas literatura bude *snad* na jedné straně lichotiti národní marnivosti, snad tu a onde vyžebrá trochu časové, umělé sympathie, na druhé straně však bude příčinou odvrácení se od nás a zanevření na nás, ale *všady* tam, kde vládne kritika pravdy, dojde jen odsouzení netoliko v chvíli přítomné, leč i pro všechnu budoucnosť. A jelikož jest ve Slovanstvu netoliko několik individualních stran národních, ale kromě toho v každém tom národě ještě několik vnitřních stran, v nichž svoji na svoje hledí s nejrozličnějšího stanoviska a nejrozličněji i sebe posuzují, nezbývá opět, než držeti se nejpřísnější, nejobjektivnější pravdy. Ostatně křivdit *nikomu*, dáti a spravedlivě přiznávati každému, co jeho jest a co mu souzeno od přírody — jest také první zásadou křesťanství!

A od koho možno spíše žádati a přijímati objektivního názoru, než od Čechů? Sám N P. Pogodin vyjádřil se v té příčině znamenitě, a nám věru nezbývá, než držeti se nezvratnou pevností hesla nestranné, neskracované, plné a jasné pravdy i spravedlnosti, najmě v literatuře, jejíž jediným údělem jest poznati bratry společné, velebné rodiny slovanské!

Kdyby však přes to vše někdy vznešená pravda budila nevoli, neb jí křivděno bylo, budiž jí s naší strany klidnou odpovědí slovo nejohnivějšího „Slavomila“, nadšeného pěvce „Slávy dcery“, nesmrtelného Jana Kollára:

Pravda nezná ustoupiti zlobě,
kdo jí laje, ten jí zastává,
ke cti jsou jí slova rouhavá
a zášť pro'ivníkův ku ozdobě!

Rozhledy v literatuře.

Slovanský katalog bibliografický za rok 1881. Redakcí Jos. M. Hovorky vydal spolek československých knihkupeckých účetních v Praze. (Cataloque Slave bibliografique.) Ročník V. V Praze 1883, str. XX. a 229.

Jsme srdečně povděčni, že čilý spolek československých knihkupeckých účetních v Praze také letos uskutečnil vydání Slov. bibl. katalogu. Knížce této vděčíme jasný obraz velkolepého rozvoje netoliko písemnictví našeho, ale i ostatních literatur slovanských, kromě ruské a bulharské (jichž vypuštění již dříve bylo náležitě omluveno). Těm, kdož zlehčují slovanskou činnosť literarní, služiž jako nejdůstojnější odveta katalog slovanský. I z prostých výkazů bibliografických lze se překonati, že svět slovanský není stojatou vodou, že nezůstává za jinými, ale že důstojně závodí v práci duševní s národy nepokročilejšími. A porovnáváme-li předešlé (I.—IV.) ročníky „Slov. kat." s ročníkem právě vydaným, tu nelze neznamenati, že písemnictví slovanské poměrně stále se rozvíjí, zdokonaluje, doplňuje. Obory, kterým se ještě před nedávnem pracovníkův neb jiných okolností nedostávalo, zkvétají dnes již mile. Mezery vyplnila plodná půda. V té příčině vidíme v „Slov. kat." také důležitý pramen k zajímavým studiím!

Redakci obstaral J. M. Hovorka; práci bibliografickou učinili: část českou G. Francl (str. 1.—113.), polskou dr. W. Wisłocki (str. 117.—184.), maloruskou A. Čerban (str. 187.—194.), slovenskou J. Tomšić a J. M. Hovorka (str. 197.—203.), chorvatskou A. Deutsch (str. 207.—216.), srbskou V. F. Pittner a Walter (str 219.—224.), lužickou M. Hórnik (str. 225.—226.). Upozorňujeme zároveň na předmluvu, v níž redakce objasňuje některé okolnosti. Také do letošního ročníku vloudily se některé nepoměry (do částí polské, maloruské a lužické přijala red. tiskopisy, ku kterým při ostatních literaturách zření nebrala, kterým jinde náleželo místa, anob i takové, jichž bylo úplně vypustiti).

Doufáme, že „slovanský katalog" dojde náležitého rozšíření ve všech zemích slovanských, zejména v Polsku. Zasluhuje toho plnou měrou. *E. J.*

Живописная Россія, отечество наше въ его земельномъ, историческомъ, племенномъ, экономическомъ и бытовомъ значеніи. Под. ред. П. П. Семенова. Томъ III. С. Петербургъ, изд. М. О. Волфа. 1882. Str. 490.

Již v prvním ročníku „Slov. Sborn." oznámili jsme, že náš ctihodný spolupracovník p. A. H. Kirkor chystá do tisku veliké dílo o Litvě v jazyku ruském. Práce tato vyšla právě jako třetí velký díl pomníkového podniku „Malebné Rusko", vydávaného zasloužilým nakladatelem M. O. Wolfem v Petrohradě, a tvoří zajisté jednu z nejcennějších částí souborné práce, k nížto přispívají společně vynikající znalci ruského mocnářství. „Malebné Rusko" jest ruské literatuře asi tím, čím jsou znamenité Ottovy Čechy písemnictví našemu. Redakci obstarává učenec ruský P. P. Sěmenov, místopředseda rusk. geografického spolku a předseda ústředního statistického komitétu v Petrohradě, i možno již nyní říci, že vedení díla tak nákladného a zároveň důležitého svěřeno jest ruce každým způsobem povolané. To má význam tím větší, ježto v díle o Rusku stýká se nejeden národ, z nichžto každému třeba přiznati, co jeho jest. Takové stanovisko uhájí ovšem jen dokonalý učenec, nepřístupný vášním vedlejším, a takovým jeví se nám Sěmenov.

Díl III. „Malebného Ruska" jest obrazem Litvy a Bílé Rusi; obsahuje 500 stran velikého formátu, vyzdobených 219 krásnými rytinami. Nalézáme tu popis nynějších gubernií: vilenské, grodenské, kovenské (litevské polesí), minské, mohylevské a vitebské (běloruské polesí). Největší část díla (408 stran!) pochází z péra A. H. Kirkora, Kuliš popsal na 6 str. přírodu staré Litvy, Maksimov vylíčil gubernii smolenskou a Sěmenov podal zajímavou črtu hospodářských poměrů těchto zemí. Krásné rytiny seznamují čtenáře s pohledy měst, vsí, zámkův, památek, kostelů, sbírek musejních, st. národních obřadův a t. d. Nalézáme tu též množství podobizen vynikajících mužů, narozených nebo působivších na zemi litevské, zejména Poláků. P. Kirkorova část popisná proniknuta jest duchem vědy a patrné lásky k té Litvě, o níž největší básník slo-

vanský, Adam Mickiewicz praví, že „jest jako zdraví; jen ten ji ocení, kdo ji ztratil“.

Majíce naději, že jiným způsobem důkladněji nám bude možno seznámiti české čtenářstvo s výbornou a velezajímavou prací ctihodného A. H. Kirkora, podotýkáme, že nestává o Litvě díla nad toto důkladnějšího. Spisovatel ovládnul úplně vděčnou látku, podal množství nového, věnoval všem stránkám národa i země stejně pečlivosti. Kdo seznámiti se chce s prvotní dobou na Litvě, najmě co do archaeologie, národnosti na litevském polesí a života lidu, s jazykem a mythologií, přírodou (na př. okolí Vilna nazývá se „polským Švýcarskem“), vývojem osvěty těchto krajin, ruchem hospodářským i průmyslovým, slovem se vším tím, co skýtá Litva a Bílá Rus ve příčině historické a kulturní — najde vše to ve práci svrchu jmenované.

A věru, zasluhuje ta drahá, sympathická, dějinami tklivá a životem pěkná Litva díla tak důkladného! Tam (jmenovitě na B. Rusi) podnes viděti lze živé Slovany dávné minulosti, tam zachována ještě povaha, obyčej, píseň... V civilisačním vzhledu zaujímá Litva místo nesmírně vynikající. Známo, čím bylo hlavní město Litvy osvětě vůbec, východní zvláště a jaký v ní ruch vládnul na počátku našeho století. Na půdě litevské zrodil se květ polské literatury — tam stála i kolébka nesmrtelného Mickiewicze. Nemůžeme ukončiti krátkou tuto zprávu, aniž bychom neuvedli slov napsaných ku konci díla samým redaktorem, p. Sěmenovem: „Dlouhá a po části slavná minulost litevské province v době sjednocení jejího s Polskou obdařila ji civilisačními a historickými živly, kteréž nemohly zaniknouti aniž býti vyhlazeny během jednoho století a nemohou býti uměle zničeny. Polská čili popolštěná šlechta, ano i drobná šlechta se svým přirozeným jazykem, nalézajícím podporu v bohaté a tak drahé každému Poláku literatuře, se svým náboženstvím a historickým podáním, s vysokou na svůj čas a s dostatek samodělnou kulturou nemůže býti ani „přenárodněna“ ani vyhlazena v zemi, ba ani vysunuta z ní, a dlouho ještě zůstane jedním z důležitějších civilisačně historických a ethnografických živlů ve provincii.“ Tak mluví vynikající učenec ruský o stanovisku Poláků na Litvě. Jest to důstojný ohlas pravdivé vědy i spravedlnosti, který vítáme vřele.

I jinak mohou býti Poláci i Rusové ctihodnému A. H. Kirkorovi za jeho Litvu z té duše povděčni. *E. J.*

Pisma Henryka Sienkiewicza. Tom V. Warszawa 1882. Str. 304.

Jméno tohoto mladého, velmi nadaného a činného spisovatele jest již nejchvalněji známo všude, kde lahodná mluva polská se ozývá. Spisy jeho jsou zvláště směru realistického; vynikají živostí líčených citů, předmětův anebo dějů, vroucí láskou ku kráse přírody, plynným slohem a zvláštností výrazu. Pátý svazek spisů Jindř. Sienkiewicze obsahuje činohru „Na jedną kartę“ v pěti jednáních a čtyři obrázky různého genru a rozsahu, totiž: „Latarnik“, „Niewola tatarska“, „Jamioł“, „Bartek zwycięzca“. Těžko říci, kterému z nich třeba dáti přednosť. V „Latarniku“ svém nakreslil spisovatel pevnými rysy starého Skawińského, dobrodružného Poláka, jako rozžehače svítilny v majáku aspiuvallském v Americe. Povídka tato, osnována na základě skutečné události, jest patrným důkazem, kterak mocně působila imposantní příroda americká v rozvoj a směr poetického nadání J. Sienkiewicze, jenž, jak známo, opustiv Polsku r. 1876. žil tři léta ve pralesích a preriích v Kalifornii a S. Nevadě. Miniaturní vesnický obrázek „Jamioł“ vyniká živostí koloritu, „Bartek zwycięzca“ neodolatelně působícím humorem ve vyprávění válečných příhod tohoto poznaňského zemského obrance v posledních válkách prusko-francouzských, a hned na to dojímavým líčením smutného stavu poznaňských vesničanů polské národnosti. — „Niewola tatarska“ jest úryvek ze šlechtické kroniky Alex. Zdanoborského. Chudý tento šlechtic vypravuje způsobem prostým, ale zajímavým, kterak puzen touhou, aby ve válce se vyznamenal a tak směle mohl se ucházeti o ruku milované Marie, dcery zámožného šlechtice Tworzyańského, vstoupil do řad bojovníků Rzeczypospolité a súčastnil se krutého boje s Tatary chersonskými. Půvabný je zvláště opis ukrajinské stepi, zajímavé pak líčení domácího života a váleč-

ných obyčejů tatarských. Zdanoborský jest ušlechtilý typ šlechtice z dob Rzeczypospolité, jenž zajat v boji zůstává věren víře, vlasti, Marii své, a maje na paměti česť starého rodu svého, snáší hrozná protivenství v zajetí na Krymu, odmítá ruku sličné Illy, dcery bohatého Sukymana, pána svého, odmítá i lákavá nabídnutí, jež mu činí sám chán tatarský, trpí strašné muky, až posléz Marie ho vykoupí a on vrátí se do své vlasti. — „Na jedną kartę“ jest činohra blížící se z mnohých příčin již ku tragédii. Bojují tu dvě strany politické, konservativní aristokracie se živlem demokratickým, a současně s bojem o poslanecký mandat podniká hrdina dramatu (dr. Józwowicz) boj o ruku Stelly, dcery knížete Starogrodzkého. Doktor vítězí sice ve volbě „na celé čáře“, ale v boji „srdcem strašně prohrává“. Originalní děj v celé činohře rychle postupuje; charaktery jsou vesměs ostře a důsledně rysovány. Dialog jest velmi plynný. Naše obecenstvo zná ostatně tuto zdařilou práci dramatickou z překladu páně Fričova; nebudeme se tedy o ní šířiti. *H. V.*

Letopis Matice Slovenske za leto 1881. Uredil dr. Janez vitez Bleiweis-Trsteniški. Založila in na svetlo dala Matica Slovenska. V Ljubljani 1882. 8°, str. 228.

Obsah tohoto ročníku vyniká nad své předchůdce bohatostí a pestrostí svou. Články P. Radicsův „Rudolfové Habsburští a Krajina“, J. Pajkův „Lessingův i Shakespearův úsudek o židech“, Ivana Verhovce „Črty o hospodářských poměrech Sjednocených států“, a Dav. Valenčaka zeměpisný obraz „Sava“ se nás zde méně týkají, a proto buďtež pouze vytčeny. Krásná literatura zastoupena jest dvěma básněmi L. Pesjakové na oslavu zemřelého vůdce Slovinců dra. J. Bleiweise, s dvěma překlady, a sice jedním z češtiny: Chocholouškovy povídky „Nekibe“ z cyklu „Jih“ (překladatel místo aby byl napsal „přeložil“, klade „spisal“!) a jedním z frančiny. Každého, kdo poněkud jen sledoval vývoj belletristické literatury slovinské za posledních dvou let, kdy založeny dva zábavně poučné měsíčníky — „Ljubljanski zvon“ a „Kres“ — musí to podivením naplniti, že „letopis“ předního literarního spolku se obmezuje na překlady. Mimo to uveřejňují se dvě starší posud netištěné německé básně J. Vesela-Koseského; básně ty zajisté nepřidají nového lístku do slavověnce „prvního“ podle Pypinovy „Historie literatur slovanských“ básníka slovinského (srovn. Levstikovu kritiku básnické činnosti Veselovy v „Lubljanském zvonu“ 1881., str. 502.—509., 566.—574., 631.—633.). Ivan Verhovec ve svém pojednání „Nestor a založení ruského státu“ hájí velice obratně a přesvědčivě skandinavský původ zakladatelů ruského státu. J. Šuman podává dvě studie: v prvé „O stáří Slovanů v Evropě“ probírá krátce dosavadní theorie o příbuznosti indoevropských kmenův, a v druhé „Staroslovanská otázka“ nadepsané, hájí Miklosichovu theorii o vlasti starého církevně slovanského jazyka. Frant. Hubad taktéž podává dva články: v prvém opisuje život Petra Pavla Vergeria, pomocníka Frant. Trubera, a účastenství jeho při překládání svatého písma do slovinštiny — bohužel vypadá ten článek více jako sbírka listin; v druhém líčí velice zajímavým způsobem obyčeje slovanské při stavbě nového domu, velmi pilně sebral jmenovitě analogie ze všech úhlů světa, na všeliký tedy i u Slovanů někdy běžný obyčej zazdívání živých lidí do základův. Göthe, jak známo, při svém posouzení Vukem Karadžićem vydaných srbských národních písní nazval tento obyčej, který nejskvěleji vylíčen v srbské národní písni o založení Skadra, nadmíru surovým a bezpříkladným — později dokázalo se, že v pozdních ještě poměrně dobách i v Německu to bývalo zvykem, též u nás v Čechách (srovn. Sedláčkovy „Hrady, zámky a tvrze české“ I., 78.). Konečně vzpomenouti sluší ještě vřele psanou rozpravu J. Navrátilovu „Car Aleksandr II. a ruský básník Žukovskij“ právě časovou. Končí příspěvky k bibliografii slovinské a seznamem všech knih a časopisů slovinských, vyšlých od 1. ledna 1881. do 1. ledna 1882. — Na konec dovolili bychom si ještě dotaz stran národní poesie slovinské: posud vyšlé sbírky jsou nespolehlivé, jediná sbírečka St. Vrazova činí čestnou výjimku, paběrky po jednotlivých časopisech nikterak nedostačují — nebylo-li by lépe část věnovanou belletrii (v této knize téměř 3 archy) a to namnoze velice pochybné ceny, věnovati národní poesii slovinské, a vůbec studiím o životě lidu slovinského?

Dr. J. Polívka.

*

A. Nezelenov: A. С. Пушкинъ въ его поэзіи-первый и второй періоды жизни и дѣлятелности (1799.—1826.) V Petrohradě 1882., str. VIII. 248.

Tato kniha činí X. svazek málo na západě slovanském známých „Zápisků“ hist.-filol. fakulty cís. university petrohradské, ve kterých mimo jiné vyšly velice cenné práce z oboru slovanské vědy, jako též u nás známé historické dílo Jak. Grota ml. „Morava i Maďaři“ (sv. IX.), M. Sokolova „Z historie bulharské“ a j. — Nezelenov, docent petrohradské university, vytknul si ve jmenované knize za úkol prozkoumati život velikého básníka a vývoj jeho povahy v jeho výtvorech; snažil se při tom vyhnouti se jednostrannostem, nepostavil se na nějaké výhradní stanovisko z běžných nyní v ruské kritice, domnívaje se, že ku posouzení činnosti Puškinovy chopiti se musíme každé rozumné myšlénky. A skutečně jest to kniha velice prospěšná, poskytuje všem přátelům musy Puškinovy — díky bibliografické její důkladnosti a četným pokynům k porozumění chodu vývoje básníkova — možnosť samostatně posouditi život i poesii velikého ruského genia. S jakého hlediska se oceňuje poesie: fakta biografická autor jasně určuje tím, že pokládá za nejvyšší epochu vývoje Puškinova třetí dobu od r. 1827. — dobu sloučení v duši a činnosti pěvcově energických i vášnivých elementů západoevropských s prostými a dobrými elementy ruského života národního. Organické splynutí těchto elementů — podle mínění spisovatelova — probouzí z duše Puškinovy nejvyšší vzory jeho tvoření, nejhlubší i nejčistší vzplanutí jeho citů. Kniha doporučuje se střízlivým vzhledem autorovým na probrané otázky, podává se v ní nákres činnosti i poesie básníkovy do r. 1826. — byť i lesklý, přece však svědomitý. O značném vlivu A. Žukovského — jak samo sebou se rozumí — jedná spisovatel často, jmenovitě na str. 20.—26. Vůbec se autor málo emancipoval od běžných mínění, nevysvětlené posud autor též nevysvětlil, jako otázku o vlivu chůvy na básníka. Těm, kterým těžko jest přiznávati, že nevzdělaná, prostá selka mohla míti taký význam pro literaturu, autor odpovídá: Však, kteří tak myslí, zapomínají, že tato selka byla pozoruhodně jasnou tlumočnicí národní poesie, národní moudrosti a tedy vzdělanosti (!). Zcela jinak hledí na Puškina vážený spisovatel článku „Studie o ruské národnosti“ v únorové knize „Věstníka Evropy“ (str. 599.—639.): „Jasně určí se otázka o národním významu Puškinově pouze podrobným studiem jeho literarního tvoření vzhledem k předchozí době, společenským ponětím, literarnímu hnutí jeho doby i jich historickým výsledkům v dalším chodu společnosti a literatury.“ Básníkem „národním“ Puškin nebyl a ani podnes se jím nestal z jednoduché příčiny: národ, který neměl školy, neznal ho a (až na velice vzácné výjimky lidí dověděvších se o něm ve škole) podnes ho nezná — to bylo možno jasně viděti při odhalení pomníku básníkova r. 1880; ale Puškin ještě mohl by se státi národním pěvcem, kdyby národ byl připraven školou ke čtení i porozumění jeho prací. Čím básník byl, vyslovil sám ve verších:

„И долго буду тѣмъ любезенъ я народу
что чувства добрыя я лирой пробуждалъ
что въ жестокій вѣкъ возславилъ я свободу
и милость къ падшимъ призыралъ.“

Odkazuje čtenáře stran podrobností k samým studiím, mohu zde poznamenati, že jmenovaná kniha A. Nezelenova nalézá se v knihovně českého Musea. *Ed. Wolter* (z Petrohradu.)

Razprava o podunavskih i potisanskih Bunjevcih i Šokcih u pogledu narodnom, vjerskom, umnom, gradjanskom i gospodarskom. Napisao Ivan Antunovich, kalačkobačke biskupije Svećenik. U Beču 1882. Izdaje i razdeljiva Pisac.

„Matice srbská“ již od r. 1879. vypisuje cenu z fondu Ter. Ostojićové na důkladnější práci děje- a národopisnou o Bunjevcích, ale stále bez úspěchu; nenašlo se dosud spisovatele, který by se byl o cenu tuto pokusil. Jediné, co dosud dovedla, jsou skrovné, neobsáhlé rozpravy napsané beze všech nároků na cenu matičnou. Nejsou však bez důležitosti práce tyto; budou dojista vděčně přijaty očekávaným dějepiscem této odnože jihoslovanské, tak málo dosud světu známé.

První, jenž pohnuta se viděl cenou matičnou o Bunjevcích cosi napsati, byl Lazar Knežević, sekretář městyse Futaku v stolici báčské.*) Článek jeho nalézáme uveřejněný v I. seš. „Letopisu“ Matice srbské z r. 1882. Druhý jest pak ctihodný stařičký biskup kaločský Iv. Antunović, sám uvědomělý Bunjevac a Slovan celým svým srdcem. Podjal se na své stáří práce zajisté veliké, neboť je spis jeho první o předmětu tom samostatné větší pojednání. Spis sám nevyhovuje ovšem požadavkům Matice, „nebéře se cestou vyšší učenosti, ale prostých základův, určených zanedbanému svému rodu“ — užijeme-li slov váženým p. spisovatelem soukromě pronesených — neobsahuje ani z poloviny tolik, co by se po náslovu jeho v něm hledati snad mohlo, k čemuž podotýkáme, že zvláště málo obsahuje o Šokcích; ale příčina všeho toho jest dojista jediné převeliká nesnadnosť předmětu sama vyžadující mnoha sil, jež však rozvinouti nedovoluje ctihodnému p. spisovateli vysoké již stáří jeho, jak i sám na více místech přiznává.

Šloť mu o to jediné, „aby objasnil poněkud minulosť Bunjevcův i Šokcův“ a probudil národní vědomí v nich, nebo „chcete-li zahubiti který národ, zastřete, ukryjte před ním minulosť jeho, a čínskou zeď jste postavili před jeho budoucností“.

Hlavní důležitosť spisu toho spočívá v tom, že naznačil cestu, jakou bráti jest se tomu, který vědecky urovnati chce vše ono, co o Bunjevcích, jich minulosti i přítomnosti vůbec sebrati se dá. Vědecky důležitý obsah tohoto spisu hledati dlužno proto pod čarou, kdež zaznamenány nalézáme mnohé drahocenné prameny. Tak shledáváme tam výpisky z vídeňského archivu vojenského, finančního i dvorního, z archivu budínského, pak z archivů františkánských klášterů v Segedíně, Subotici, Baji, Bačce a Budíně s množstvím mnohých pro budoucího pracovníka v oboru tom důležitých ještě pokynů. Za to však obsah hlavního textu vrcholí jen v úvahách vlasteneckých, náboženských a politických.

Celý spis mile působí na duši slovanskou tím libým dechem míru a lásky bratrské, jenž vane z každé stránky jeho. Že katoličtí Bunjevci v Bačce od pradávna s pravoslavnými Srby pospolitě, však nikoli právě ve shodě a lásce žijí, náleží snaha směřující k usmíření obou těch bratrských kmenů dojista k nejšlechetnějším, jež vzejíti mohou v srdci slovanském, a nezůstane nikdy bez jistých účinkův.

S mladickým téměř zápalem volá stařičký biskup kaločský na str. 9. svého spisu: „Srdečně buďtež pozdraveni, bratři Srbové! Cokoli nechť mluví svět a píše, nikdy nezvrátí mé nejhlubší přesvědčení, že zplozeni jsme jedním otcem z jedné matky, krev z krve a kosť z kosti.“ A jinde: „Kdož by nás ctíti mohl, když my sami sebou opovrhujeme a co nejhoršího na sebe uvalujeme. Kdo by v nás spoléhati mohl, když my sami sebe o důvěru skracujeme!“ A dále opět: „Neposlouchejme nikdy ony, kteří by nás jakýmkoli způsobem rozdvojiti chtěli, neboť jsou to zjevní nepřátelé naši.“ Tolik ku charakteristice tohoto spisu.

Krásná to slova, hodna zajisté pozornosti i Bunjevcův i Srbův.

Hanuš Klíma.

Die Völker Österreich-Ungarns. VIII. Band: Die Čecho-Slaven. Übersichtliche Darstellung von Dr. Jaroslav Vlach. Volkslied und Tanz. Das Wiederaufleben der böhmischen Sprache und Literatur. Die ältesten Denkmale böhmischen Schriftthums und der Streit über deren Ächtheit. Drei Studien von Joseph Alexander Frh. v. Helfert. — Wien und Teschen. Verlag von K. Prochaska. Str. 450.

Nepopíratelnou vadou tohoto spisu, zejména při porovnání s ostatními již vyšlými díly „národů rakouských“, jest ta okolnosť, že netvoří nijakého pravého celku, což zdá se, že od vydavatelů samých bylo dobře pociťováno a proto i také ve předmluvě vykládáno. Pravá příčina jakési necelkovitosti bude asi ta, že Vlachův geografický a historický přehled zemí československých (ač mu svědomitosti upříti do jisté míry nelze) nepostačoval, neboť ač-

*) Zemřel v květnu r. m.

koli, podle nadpisů při jednotlivých kapitolách, vyčerpán jest programm od redakce ustanovený, tož hledíme-li právě k té okolnosti, že na př. Szujski, Schwicker, Hunfalvy, kteří o Polácích, Rusínech, Maďarech a Němcích v Uhrách psali, velmi obšírně a jasně vyložili vývoj moderní kultury a nynější postavení toho kterého národa k sousedům jeho: musíme doznati, že tato část jest právě v oddílu Vlachově nejslabší, několika slovy odbytá, tak jako kdyby u nás nebylo boje o znovuzrození jazyka a literatury ani bývalo!

Tak kdyby Vlachova část byla vyšla jakožto celek o československém národě, byla by to i objemem nejmenší publikace z celé sbírky „Die Völker Österreich-Ungarns", menší tuším než o Slovincích, menší než o Rumunech v Sedmihradsku, ba menší snad než bude Schwickrova kniha o Cikánech uherských!

Tyto úvahy vedly tuším redakci celého podniknutí k tomu, aby nějakým dodatkem doplnilo se to, co v oddílu Vlachově schází; tím povstala vada necelkovitosti svrchu vzpomenutá, ale pro celý spis jest velikým štěstím, že se tak stalo; nebo k sepsání oněch nutných „dodatkův" uvázal se jeden z nejznamenitějších spisovatelů mocnářství rakouského, svobodný pán Helfert, a to s takovým zápalem, že dodatky jeho obnášejí 288 stránek celého spisu, kdežto základní spis Vlachův má jich 160. Helfert dodatky své nazval studiemi a jsou tři: první o národní písni a tanci, druhá o znovuzrození řeči a literatury české, třetí o nejstarších památkách písemnictví českého.

I neváháme vysloviti, že ještě nikdo s takovou vřelostí a láskou, ba s takovým nadšením nepsal o bojích národa našeho v tomto století, jako právě činí Helfert. Studie jeho o národní písni a tanci svědčí o hlubokém pojmutí již již hynoucích zvyků národních, ač německé překlady, které Helfert (vedle českého originalu) za doklady uvádí, ovšem sotva budou s to německému čtenáři vštípiti pojem o lahodě našich zpěvů. Studie druhá, o znovuzrození řeči a literatury české, jest skvělou apologií našeho národního života, apologií tím důležitější, že psána jest od Helferta, spisovatele u Němců tak znamenitého, pro poučení německého obecenstva! Zde nelze říci mi, která partie nejlépe se nám líbí, zdaž ta o Thamově Obraně jazyka českého proti zlobivým utrhačům, zdaž o Dobrovském a poměru jeho k Jungmannovi, o založení českého Musea a Matice i o šlechetném Kinském, o fondu pro vydržování Šafaříka, aby mohl, přestěhovav se z Nového Sadu do Prahy, zde živ býti, zdaž o obětovnosti tehdejšího spisovatelstva a žádných nebo velmi skrovňoučkých honorářích za činnosť jich, zdaž ta, kde se mnoho výborného vypravuje o polemice hraběte Lva Thuna s Františkem Pulszkým o existenci Slováků v Uhrách?! To všechno nelze určiti, ale musí vždy voláno býti: čti sám! Ale zvláště čtení hodné jest vypravování o literarních poměrech českých po r. 1848! Zde ovšem Helfert jakožto tehdejší státní podsekretář mnoho znal a mnoho věděl a tudy tato partie zrovna vypadá jako memoiry! Pěkné jest místo o Helfertově vydání „Husa a Jeronyma", které i nejnovější doba, která tolik svou politickou vyspělostí se honosí, nesmí ignorovati, totiž ono místo, kde Helfert praví: Aber kann man nicht ein guter Patriot sein, und doch über manche Dinge eine abweichende Meinung haben? Ostatně i ten výtečný vlastenec, který o mnohých věcech jiného jest mínění, shrnul vypravování své o všemohoucí žandarmerii dob Bachových ve slova zvláště u něho památná: „Jest to trpké, ale vysloveno to býti musí: že perioda padesátých let rozvinula oproti národním snahám takový vládní system, jemuž se ani dřívější absolutní doba, ba ani doba pozdější, kdy pokus činěn byl Slovany ‚ku zdi přitisknouti', nevyrovnává."

To, co o vývoji literatury české se vypravuje po r. 1860, jest nám všem v čerstvé paměti, v Helfertově studii však se vidí, jak spisovatel až do nejnovější doby velmi všestranně se vším se obeznámil, co děje se v literatuře české, ba tak všestranně, že mnohému „velkému vlastenci a rodilému Čechu" mohlo by to býti vzorem. — Posledním odstavcem této druhé studie jest kapitolka o Slovácích v Uhrách. Spisovatel odsuzuje odtržení Slovákův od spisovného jazyka českého, co však o maďarském pronásledování ubohé této sněti slovanské se vypravuje, neřekl s tou rozhodností před Helfertem ještě nikdo!

Neboť dí se tam Maďarům: kdybyste byli živi na osamělém ostrově v širém moři, pak by vám nikdo nemohl překážeti v zhoubném díle u potlačování kmenů nemaďarských, ač ani hrdým Angličanům nepodařilo se ostrovné Iry dosud zahladiti: avšak vy, páni Maďaři, nezapomínejte, že potlačujete národy, kteří kolkolem sebe mají příbuzné, stále více rostoucí a mohutnějící kmeny, nezapomínejte, že právě potlačování Slováků jest největším nebezpečím pro integritu koruny Svatoštěpánské!

Třetí konečně studie týká se nejstarších památek staročeského písemnictví a sporu o pravosť jich. Pragmaticky a podrobně vykládá se zde objevení rukopisů zelenohorského a kralodvorského, a do nejmenších maličkostí shrnuta jest celá literatura o tom předmětu v dobrý celek ve způsobě genetické, totiž jak při jednotlivých fasích celé otázky povstávala! Helfert jest přesvědčen o pravosti nejstarších památek a hájí toto přesvědčení s velkou dovedností, zejména i tím, že zmužile neostýchá se vytknouti nejpřednějším pochybovačům Büdingrovi, Feifalíkovi, ba i Wallenbachovi nesprávný a nekritický způsob, jakým tito mužové vědy se v otázce o pravosti obou rukopisů zachovali. — Německé obecenstvo může z této třetí studie, velmi jasně a s výborným postupem sepsané, poučiti se o této sporné otázce s jiného stanoviska, než tomu bylo dosud uvyklo.

Tím skončili jsme úvahu svou, a shrneme-li vše, co bylo dosud řečeno, v konečný soud, zdá se nám, že každý nepředpojatý, střízlivý Čech, jehož cit není omámen vášní politickou, musí míti neobmezenou úctu a pocítiti vděčnosť k takovému spisovateli, třebas o některých věcech byl jiného mínění, který, ač rodem Němec, s takovou objektivností, přesvědčením a láskou německému obecenstvu vyložil boje o znovuzrození národnosti české, jako učinil svobodný pán Helfert! *Ant. Rezek.*

„Květy z polských luhů.“ (Sešit I. Tři pověsti od V. Syrokomly, přeložil J. Nečas. Praha 1882. str. 34.)

Podnik tento má jaksi soustavně seznamovati české obecenstvo s vynikajícími plody bohaté literatury polské. Nemůžeme než uvítati co nejvřeleji myšlénku tak záslužnou, která jest hodna idealní snahy oněch spisovatelů českých, jiż utužují vědomí vzájemnosti slovanské tím hlavně, že vzácné plody umění jednoho národa činí přístupnými druhému a činí je takto majetkem oběma společným.

Sbírka zahájena je třemi veršovanými povídkami Vl. Syrokomly (Ludvíka Kondratoviče), jenž není u nás dosud tak znám, jak by toho zasluhoval básník tak znamenitý a samostatný. Plody jeho — a to zvláště platí též o básních „Spor o meze“, „Pan Marek v pekle“ a „Žebrák fundátor“, jež 1. sešit obsahuje, vynikají svou vřelostí, jednoduchostí a ušlechtilou tendencí. Prostým jich rouchem proráží satira. Neluští se v nich veliké problemy společenské, nelíčí se v nich ani romantické příběhy ani bouřlivé události historické — a přece jest dojem jich trvalý a mocný. Věrnosť líčení polského lidu, hlavně drobné šlechty, elegantní forma, prosté ale poetické myšlénky jsou jejich předností. — Překlad p. Nečasův jest uhlazený, moderní a správný. K úhledné knížce přidána jest zdařilá podobizna Syrokomlova. *Z.*

Tugomer, tragoedie od Jos. Jurčića, ze slovenčiny přel. Josef Penížek („Slovanského divadla“ svazek XI.).

Předmětem tohoto zajisté pozoruhodného a nepopíratelné nadání dramatické prozrazujícího dramatu jest zápas pohanského kmene slovanského s Němci. Část nepatrná oněch dlouhých, bohatýrských a krvavých zápasů, jež Slované pobaltičtí od věků na obhájení svého jazyka, svého náboženství, své národnosti a své svobody vésti musili, než úplně zahynuli, líčena tu s nadšením a ne beze vzletu. Vlastenecká, takořka politická tendence jest patrna, ale není na újmu básni. Drama končí hroznou perspektivou do budoucna: úplným vyhlazením kmene válčícího, kteréž nedá se odvrátiti. Než tuto technickou chybu — můžeme-li to tak nazvati — zavinila spíše historie než básník. Drama toto má mnoho krásných, mistrně provedených scen (II jedn. výst. 9.). Překladatel dostál úkolu svému způsobem vší chvály hodným. *Z.*

Národní divadlo v Praze, dějiny jeho i stavba dokončená. Napsal Fr. A. Šubert. Sešit 11.

Velkolepý pomník národního znovuzrození, důstojná svatyně našeho dramatického umění, tento skvost slovanské Prahy, zasluhoval zajisté významem svým zevním i stránkou vnitřní monografie tak nádherné a důkladné, jakou jest dílo Šubertovo, vydávané nákladem Ottovým v Praze. Je-li národní divadlo skutečně podstatnou částí národního ruchu v Čechách od mnohých již let, tvoří také dílo jeho dějinám a uměleckým ozdobám věnované důležité obohacení našeho vlasteneckého písemnictví. Děl takových nemáme přebytek. Právě vydaný 11. sešit obsahuje v textové části „Události a příhody ve sboru do roku 1874., popis zlé doby a jednání o smír a spojení stran". Z četných obrazů připomínáme překrásnou přílohu „Život" z foyeru Národního divadla. (Návrh Alešův, karton Ženíškův.) Na tento vzácný obraz upozorňujeme zvláště umělecké kruhy slovanské.

Praktické navedení ku snadnému naučení se polskému jazyku. Pořádal odbor lit. řečn. spolku „Slavie". V Praze, nákl. A. Reinwarta, 1883. str. 136.

Čilý spolek akademikův českých počal minulým rokem vydávati p. n. „Slovanské čtení" praktický návod ku poznání jazyka polského, ruského, chorvatského, srbského a bulharského. Nyní vychází každá část zvláště jako uzavřený v sobě celek. Komu činí grammatika „obtíže" a bez ní chce poznati jazyky slovanské alespoň do míry rozumění, tomu bude „Slov. čtení" zajisté vítanou rukojetí. Methoda meziřádkových překladů došla ostatně také jinde obliby. V polském čtení nalézáme vedle krátkého návodu ku čtení textů polských od dra. Polívky výňatky z následujících spisovatelův: Jastrzębczyka, Sienkiewicze, P. Stachurského, J. Chodżky, Bałuckého, Prusa, Ujejského, Asnyka, Mickiewicze, Słovackého, Kraszewského, Zaleského a Lenartowicze.

Podotýkáme, že náleží bedlivý zřetel míti k opravám učiněným na str. 136. Polské čtení redigoval Vladimír Čihák a jest věnováno slečně (nyní již paní) Marii Deryngové, umělkyni polské, na památku jejího pobytu v Praze.

V. Bełza, známý spisovatel polský a překladatel Hálkových „Večerních písní" vydal právě ve Lvově „Anthologii zahraničných básníků". Nalézáme tu také překlady některých básní českých, jmenovitě Kollara, Erbena, Hálka, Vrchlického, Krásnohorské a Mráčkové. Z ostatních Slovanů čteme básně Mazuraniće, Preradoviće, Popoviče, Ševčenky, Kosteleckého, Žukovského, Lermontova a Nekrasova. Českou část přeložili: B. Grabowski, V. Bełza, Zmorski, Nowakowski, Grajnert, Czeslav a Ordon. K některým básním přidány jsou také podobizny (z našich Kollar a Hálek). — Kniha vyšla v úpravě velmi skvostné a lze ji dostati též v Praze v knihkupectví dra. Grégra a E. Valečky.

Ruský spisovatel Ivacevič vydal v těchto dnech zajímavou bibliografii všeho, co na Rusi vydáno „o národním poet. tvoření Slovanů jižních a západních. Titul zní: „Собраніе памятниковъ народнаго творчества".

Od nového roku počal v Petrohradě vycházeti nový časopis pod názvem Искусство (Umění), orgán poesie, hudby, divadla a umění. Redaktorem a vydavatelem jmenováni jsou F. Gridin a V. Čujko.

Sborník historický počne vycházeti ve lhůtách častějších redakcí dra Ant. Rezka a nákladem Ottovým. Prvý ročník, vydaný na oslavu 10letého trvání „klubu historického v Praze", došel obecné pozornosti a obsahuje velmi cenné i zajímavé příspěvky dra. Rezka, dra. J. Kalouska, Fr. A. Slavíka (Bratří čeští v Lešně), dra. J. Vlacha, J. B. Miltnera, Koldy Malínského a j. v. Nepomineme svým časem o vítaném Sborníku historickém obšírněji promluviti.

„Slovanský sborník" vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) v Jungmannově třídě č. 22. n.: **na čtvrt** roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., **poštou 2 zl.** 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, v Jungmannově třídě č. 22. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník II. — 1883 — Číslo 5.

O Bělinském

(slavném kritiku ruském).

Z literarních vzpomínek Iv. S. Turgeněva.

Osobní známosť má s V. G. Bělinským počala se v Petrohradě v létě r. 1843., ač jeho jméno bylo mi již mnohem dříve známo. Záhy po vydání prvních jeho kritických statí v „Molvě" a „Teleskopě" (r. 1836.—39.) počalo se v Petrohradě mluvit o něm jako o člověku velice rázném a prudkém, jenž ničeho se nelekal a „vše" napadal, ovšem že vše ve světě literarním. O jiné kritice nebylo lze tehdá ani pomysliti — v tisku. Mnozí, i mezi omladinou, odsuzovali ho a tvrdili, že je příliš odvážný a dává se daleko unášeti; starodávné soupeřství Petrohradu a Moskvy dodávalo oné nedůvěře, s jakou se čtenáři na březích něvských k nové moskevské hvězdě chovali, ještě více ostrosti. Mimo to plebejský jeho původ (bylť otec jeho lékařem a děd diakonem) rušil aristokratického ducha, jenž se byl v naší literatuře z doby Aleksandrovské ustálil. Za tehdější temné, podsklepní doby klepy hrály velikou úlohu ve všem posuzování literarním i všelikém jiném..... Známo jesti, že klepy ani dosavad nepozbyly zcela svého významu; ty zmizejí jen před paprsky úplné uvědomělosti a svobody. Též o Bělinském povstala hned opravdová legenda. Povídalo se, že jest nedoučený státní studující, vyhnaný z university tehdejším kuratorem Golochvastovým pro zpustlé chování (Bělinský — a zpustlé chování!); jiní tvrdili, že i jeho vnějšek jest velestrašný; že je to jakýsi cynik, buldog, jejž si opatřil Naděždin na to, aby jím štval své nepřátele; tvrdošijně a jako vyčítavě nazývali ho „Běllynským". Ovšem že se ozývaly hlasy také v jeho prospěch; vydavatel skoro jediného tehdejšího velkého žurnálu, jak se pamatuji, zmiňoval se o něm jako o ptáčkovi s drápkem, o švihlíkovi, jehož by neškodilo skrotiti — což se též později vyplnilo na veliký prospěch žurnálu i s velikými výhodami samého vydavatele. Pokud mne se týče, známosť má s Bělinským jako spisovatelem udála se jak následuje.

* * *

Básně Bendiktova vyšly r. 1836. v malé knížce s nezbytnou vinětkou na titulním listě — vidím ji, jakoby to nyní bylo — a uvedly v nadšení všecku společnosť, všecky spisovatele, kritiky — veškeru mládež. I já neméně jiných opájel jsem se básněmi těmi, znaje mnohé z paměti a unášeje se „Skalou", „Horami", ano i „Matyldou na hřebci", honosící se vsedem krásným a pevným. Tu přišel ke mně jednoho rána druh studující a s nevolí sdělil mi, že v cukrárně B—ově vyskytlo se číslo „Teleskopa" se článkem Bělinského, v němž tento „kritikář" opovážil se pozvednouti ruky na společný náš idol, na Benediktova. Ihned odebral jsem se do cukrárny, kdež jsem článek přečetl důkladně skrz na skrz — i rozumí se, vzplanul nad ním nevolí. Ale — podivno! I v čas čtení i potom ku vlastnímu podivu, ano i zlosti mé něco ve mně souhlasilo s „kritikářem", nalézalo jeho důvody a důkazy přesvědčivými..... nepřekonatelnými. Tohoto opravdu netušeného dojmu jsem se styděl i snažil jsem se onen vnitřní svůj hlas ohlušiti; ve společnosti přátel pronášel jsem se o Bělinském i článku jeho ještě ostře..... ale ve hloubi duše pořád mi šeptalo, že on byl práv..... Uplynulo něco času — a již jsem Benediktova nečítal. Komuž není teď známo, že rozumy, Bělinským tehdá vyslovené a smělou novotou býti se zdající — staly se místem všemi přijatým, všeobecným — „a truism", jak Angličané říkají? Výrok tento, jakož i mnohé jiné, týmže soudcem vynesené, podepsalo potomstvo. Jméno Bělinského se již od těch čas z paměti mé nevytratilo, ale osobní známosť naše povstala později.

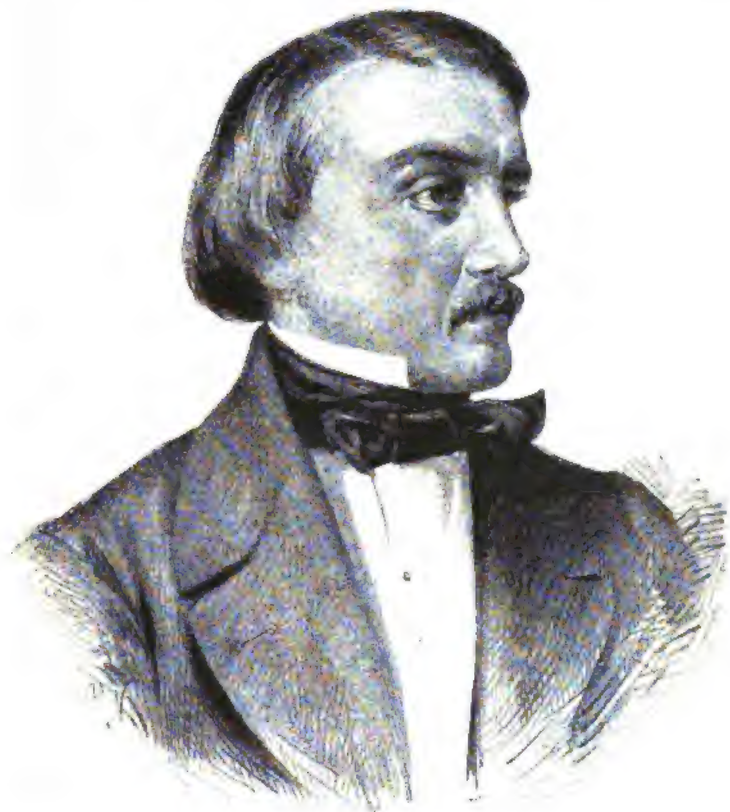
* * *

Když vyšla nevelká moje báseň „Paraša", právě v den odjezdu svého z Petrohradu na venkov došel jsem ku Bělinskému (věděl jsem, kde bydlí, ale nikdy jsem ho nenavštívil a viděl jsem ho pouze dvakrát u známých) a nepověděv jména svého zanechal jsem jeden výtisk jeho sluhovi. Na venkově prodlel jsem asi dva měsíce, a dostav květnový sešit „Otěč. zap." dočetl jsem se v něm dlouhé stati Bělinského o své básni. Pronesl o mně soud tak blahosklonný, pochválil mě tak vřele, že jsem z toho pocítil, tuším, více rozpaků, nežli radosti. „Nemohl jsem uvěřiti", a když nebožtík Kirejevský (J. V.) přišel mi v Moskvě přát, honem jsem se snažil dítka svého se odříci, řka: že původcem „Paraše" já nejsem. Vrátiv se do Petrohradu šel jsem arci ku Bělinskému a známosť naše se počala. Brzo odjel do Moskvy, kdež se oženil, a vrátiv se odtamtud usadil se na statku v Lesném. Najal jsem si též venkovský byt a navštěvoval jsem Bělinského skoro každodenně až do podzimku. Oblíbil jsem si jej upřímně a opravdově; on mi byl nakloněn.

* * *

Popíši jeho zevnějšek. Známá litografická jeho podobizna neskýtá o něm obrazu věrného. Umělec zobrazuje črty jeho

považoval za úkol svůj povznésti se v duchu a okrášliti přírodu, pročež dodal hlavě jakousi tvářnosť velitelsky nadšenou, jakýsi vojenský, takořka generalský obrat, nepřirozené postavení, což nesrovnávalo se nikterak se skutečností a neodpovídalo povaze a obyčeji Bělinského. Byltě muž středního vzrůstu, na první pohled značně nehezký, ano neúhledné postavy, hubený, vpadlých prsou a svěsilé hlavy. Jedna lopatka jeho byla patrně vyvýšena nade druhou. Každému, i nelékaři, padly do očí hned všecky příznaky souchotin, všecek tak řečený habitus té zlé cho-

roby. Mimo to skoro neustále kašlal. Obličej měl neveliký, bledě červenavý, nos nepravidelný, jako připlesklý, ústa poněkud zkřivená, zvláště kdykoliv jich pootevřel, zuby drobné a husté; hojné, světlé vlasy padaly mu chomáčem na bílé, velmi krásné, ačkoli nízké čelo. Očí čarovnějších, než u Bělinského, neviděl jsem nikdy. Modré ty oči se zlatými jiskřičkami ve hloubi zřítelnic, v obyčejné chvíli polozakryté řasami, v dobách duševního roznětu se rozšiřovaly a zářily; v čas veselosti nabýval jejich pohled půvabného vzezření vlídné dobroty a bezstarostného blaha. Hlas

Bělinského byl sláb, chraptiv, ale příjemný; mluvil se zvláštními důrazy a přídechy, „tvrdošijně, rozčileně a kvapně".*) Smál se z té duše, jako dětina. Rád procházel se po pokoji, poklepávaje prsty krásných a malých rukou na tabatěrku s ruským tabákem. Kdo jej viděl pouze na ulici, an v teplé čepici, ve starém janotkovém kožíšku a sešlapaných kaloších kvapnou a nestejnou chůzí ubíral se podél zdí a s úzkostlivou nevlídností, lidem nervosním vlastní, ohlížel se vůkol, nemohl si o něm učiniti správné představy, a pochopuji poněkud, proč jistý venkovan, jemuž jsem ho ukázal, zvolal: „Takové vlky, a to štvané vlky, vídal jsem toliko v lese!" Mezi lidmi cizími, na ulici, Bělinský snadno se stával bázlivým a pozbýval ducha. Doma nosil obyčejně šedý, vatovaný svrchník a vůbec zachovával velikou čistotu. Řeč, způsoby a pohyby jeho připomínaly živě jeho původ; všecko chování jeho bylo čistě ruské, moskevské; ne nadarmo proudila v žilách jeho krev nesmíšená — vlastnictví našeho velikoruského duchovenstva, po tolik věků cizoplemennému vlivu nepřístupného.

(Pokračování.)

Život slováckých chlapců.

Jejich povaha, písně a hry. Napsal **Jan Herben**.

(Dokončení.)

S jarem začínají hry.

První hra, kterou se zahájí saisona, je l i s k a t i s e na trávníku. Je to hra táž, které se v gymnastice městské říká palestra. Termíny jsou: jedna strana, která je „hore", l i s k á, která je „důle", l a p á. Tato hra bývala do nedávna v oblibě i u chasy. Když nebylo muziky, chasa vyšla si za dědinu na trávníky nebo na draha a bavila se takto, nemohu říci než: ušlechtile. Je to skutečně pěkná hra.

Jiná hra s p u c k ú, to jest s míčem je n a ď u k y. K tomu je potřebí nejméně tří chlapců, z nichž jeden pohybuje se v kole a druzí dva jej trefují. Kdo se chybí, musí do kola sám. Jiných her s puckú pominu.

Vedle míče hraje se v semelo nebo na špačka. Znám několik sousedů, kteří za let chlapeckých pozbyli při špačku pár nezaplatitelných zubův i oko.

Staří mají kužílky a karty, chlapci místo karet pěstují vášnivě ťukačku. A to zase nejmenší chlapci o knoflíky, výrostci o krejcary. Víte-li, co je ťukačka? Zhrozili byste se, kdybyste jednoho jitra procitnuvše ze spaní shledali k úžasu svému, že všecky knoflíky vašich šatů jsou poodřezány. Chlapci totiž ťukají se o knoflíky do zdi. Přilítne-li knoflík toho, jenž ťuká, k cizímu knoflíku na píď, cizí knoflík je prohrán.

*) Verš Někrasova.

Nejvzácnější knoflíky jsou břinkáče. Kdo má dva nebo tři břinkáče a prohrá je, bývá zoufalejší než tata jeho, když se mu prodá na dluhy chobot nebo haraska. Břinkáč od vojenských šatů (zvláště dělostřelecké knoflíky!) míval v našich očích větší cenu než tolar, který babička svým vnoučatům ukazovala a který pocházel od císaře Josefa II.

Pouštěti draka, je myslím, hra kosmpolitická; rovněž všeliké hry v kamínky, na slepou bábu, na schovávačku, stavění vrb, metání koles, na mlýnské kolo, předbíhání; ale nevím, zdali také přeskakování šibínek? Zapíchnou se do země na krok od sebe dva pruty nebo chabiny na koncích vidličkovité, do vidlic položí se na příč třetí prut, a to je šibínka. Tato šibínka se s rozběhem přeskakuje. Je-li nízká, postaví se vyšší.

Podobná tělocvičná hra je na kozla. Hra tato záleží v tom, že nejslabší z chlapců postaví se přímo ke zdi, obličejem také ke zdi a dostane jméno sloup. Dva, tři i čtyři, kteří se zohnou a drží se jeden druhého pevně, přitlačeni jsouce ke sloupu slují kozy. Několik jiných skáče jim na záda, to jsou kozli. Dle únavy a chuti se vystřídají kozy s kozly.

Házeti jest asi čtverý obyčej. Házeti, který výš a který rovněji, tak aby kamínek nepadl daleko od házejícího. Házeti, který dále a kdo líp trefí, při čemž chlapci jako Černohorci udělají si terč čili ďuku. Specialitou je vrngati, to jest vlnivě házeti po trávníku, aby kámen vydával zvuk. Zvučí-li, řekne se, že vrndží, a odtud hra sluje vrngati. Týmž způsobem házeti po vodě, po hladině jmenuje se dělati káčery. Kámen se totiž v letu hned ponořuje, hned vynořuje jako kačer na vodě.

Specificky slovácké hry jsou tuším pase. Chlapci chytnou se do křížku za řemeny, nadzdvihují se a hledí jeden druhého povaliti k zemi. Dobré jsou tyto hry, neboť málo kdy silnější, ale téměř vždy obratnější sokem svým udeří o zem. Bohužel, že někdy ze studu potom hra měnívá se ve rvačku, která se skončí vzájemným speřením stran mezi chlapci. „Choditi za pase“ začnou Slováčata, jak rúče umějí pevněji státi na nohou.

Někdo na příklad jde a mrzí ho, že chlapci sedí pokojně v gučce. Aby se pobavil, poštve je do sebe: „Chlapci, který ste silnější.“ Chlapcům se zajiskří oči do jednoho. „No ty“ — poštívá dále — „ty Jurko, co dlapíš, di s Melicharem za pase. Bál by ses ho?“ Jurka než by nechal na sobě podezření, už vyzývá Melichara: „No tak poď!“ A již se drží v křížku, nazdvihují, tlačí do kolen a všemi dovolenými způsoby snaží se druh druha povaliti. Jednomu se to arci podaří. — Ten kdo je vyzval, pochválí vítěze, poraženému zalichotí, „že šak podruhé si dá lepši pozor“ a jde svou cestou. Řekl jsem, že dovolenými způsoby se překonávají. Pravil jsem tak proto, že podvaditi nohy nebo kterýkoliv úskok je při pasích zapovězen. Diváci hned zpozorují úskok a kárají. Fortel je dovolen, úskok nikoli. Kdo viděl zápas dvou mladých kohoutů, představí si dobře pase dvou Slováčat. — Jindy, mrzí-li někoho, že chlapci sedí v gučce, hodí jim něco na

rvačku; třeba „grejcar, jabko, hrušku, bár co". Kdo se jí zmocní, toho je.

Chlapci a děvčata jednoho konce dědiny tvoří malou obec pospolu. Kdo přijde s druhého konce, jest jako cizinec. A přátelství vztahuje se na chlapce i na děvčata. Jen že chlapcům, kteří přespříliš pohybují se mezi děvčaty, říká se „dívčí púček". Což je přezdívka. Vedle přirozené slovácké prudkosti a horké krve nic tak často nepřeruší svatý pokoj, jako právě neobyčejně vyvinutý pozorovací talent u kluků, který pak plodí přezdívky. Chlapcům neujde nejmenší pohyb, nejnepatrnější nepravidelnosť tělesná nebo duševní. A jak ruče ji zpozorují, již jí také nesmlčí. Přezdívka uchál, kútkavec, prskavec, zrzún, šmajda, smrkota zůstane někomu po všechen život. Dle duševních nepravidelností pyšoň, mlsoň, divůr, blvoň (člověk sprostý a netesaný), chlubivec... Tato klukovská obec je dobrou školou, nahražující, abych tak řekl, ústav pro zanedbanou mládež; neboť nějaké výstřednosti nebo nesnášelivosti chlapci mezi sebou netrpí. Co kdo nemůže vystáti, to se mu právě dělá na potvoru. Proto jsem také shledal mezi Slováčky tuze málo na př. koktavých. Dojista, že takový kluk, jemuž se pořád všichni posmívají, učí se doma tajně horlivěji mluviti než Demosthenes.

Jinak hry ty zastupují tělocvik školní, který je Slovákům našim nesmírně k smíchu svou nepraktičností a svou zbytečností. Zakrnělých dětí u nás málo najde. Neboť co zatím městské děti řeší v dusných světnicích záhady spojek: sice, byť, nýbrž, kterých řeč venkovanů nepotřebuje, slovácký kluk probíhá pastviska, kalí vodu v rybníku, jezdí na koních. Odtud potom obrannosť a otužilosť. Slováci jsou tvrdí, jak se říká, jako kočka. Proto v sousedstvu koluje náhled: „Když Slováka zabiješ, ještě uteče do Uher." Z rány sebe těžší vybrsá se úžasně rychle. Kluk přijde docela klidně do školy a nanejvýše hrdinsky ukáže učitelovi hlavu: „Hej, pane učitel, nasísnú sem, jak mně tečú mozgy, maminka ňa ťaly srpem."

Vedle her sázky jsou pravou vášní slováckých chlapců. Chlapci všecko srovnávají, všecko odhadují a téměř pokaždé přepínají. Některým hyperbolám se člověk nasměje, až pláče. Při tom si zaklejí jak otcové jejich. Ale poněvadž klení je věc tak trestuhodná, že každý mimojdoucí má právo ji lepancem pokárati, chlapci klejí jen na polovic. Místo sakra smějí říci sakva, místo hergot — hergoš, místo krucifix — krucinál. Místo zatracený řeknou zatrápený nebo jen pouhé zatra, na př.: „Francku, zatra, to ti byla tráva vysoká, krávu v ní nebylo znat!" Tak se učí eufemismu.

Druhá vlastnosť sázek je ta, že všecko naše musí býti lepší než vaše. Posledním důkazem v řetězci logického sporu je rvačka, v níž sokové si pořádně vykudlí za vlasy. Kolem chlapců jede na příklad pacholek něčí, jemuž za kloboukem vlaje bílý, dlouhý, kohoutí kosárek. „Cakryš," řekne Melichar, „to je jeden. Ten je na loket."

Jakub: Mhm, to je neco. Náš Filip má ešče jednú tolkej. „Ano, ešče jednú," odpírá Melichar, „kde by ho vzal."

„Že nemá? Na sáhu dlúhej! Založme se!" vyzývá Melichar. Ale než domluví, Jakub (slabší patrně) prchá již domů a nadává, jak umí. Sázka skončí dnes nebo zítra tím, až Melichar Jakuba chytne, že se porvou.

Jiný příklad: Chlapci sedí jak vrabci na příkopě a Petr vypravuje, jak byl s tatínkem na Nových mlýnech: „A viděl sem vám mašinu, dýchala huf, huf, huf a táhla za sebú ocasisko dlúhé odtáď až k Vašinovým trnkám." (Což je vzdálenosť dobrých pěti minut.)

„Ale kde," odpírají někteří, kteří dosud nebyli tak šťastni, aby železnici viděli. „Zaduš se, že je to pravda."

„Na mú duši, nechť se na temto místě hneď propadnu," dušuje se Petr. Zadušením někdy spor nebo sázka skončí, někdy neskončí, nýbrž pěstným právem, jak už podotknuto.

Ale jedna taková sázka vypadla tuze ve zlý konec. Když chlapci napásejí husy, slyšíš pořád: „Herdek, Joško, naše húsata už se peřijú a vaše pořád ešče majú stonky." Nebo něco jiného se vidí na cizích husách.

Když kovářův Cyrill uvedené ponížení o husách Joškových pronesl, Joška se zapálil studem a řekl:

„Ano, stonky. Co na křídlech, to je nic? Nepeřijú se taky? Šak že naše babule budú spíš lítat než vaše!"

„Že ne!" vykřikl Cyrill.

„To bych se chtěl vsadit. Chlapci," řekl k ostatním Joška, „vy ste svědci."

„No tož vsaďme se. O co?"

„O tři lepance a jeden liskanec." Tím byla sázka zavřena. Asi po dvou dnech přiběhla k nám sousedka, matka Joškova, a všecka rozpálena i nešťastna vypravovala, co Joška nevyvedl. Aby housata naučil dřív lítati, vyhnal celé stádo na písník, to jest vysoký břeh, kde se škrabe písek ke stavbám, a s toho břehu s povzbuzujícím: „Jung ga ga, jung ga ga, jung jung," jak se na husy volává, mají-li se zdvihnouti, sehnal je dolů. Housata padala s výše asi čtyř pěti sáhův, a pozabíjela se do jednoho. Jen starka (stará hus) zůstala bez úrazu. Od té doby Joška, myslím, nemohl slyšeti „jung ga ga, jung ga ga, jung jung" bez nepříjemného šimrání na celém rubu svého těla.

Fantasie naše je příliš slaba, bychom si dovedli všecko pomysliti, oč se chlapci zakládají. O to, kdo výš vyskočí, kdo víc unese, kdo líp postaví vrbu nebo udělá pěknější kolesa, kdo výš vyhodí; čí koně jsou lepší, čí otec je silnější, kdo má víc bohatství ..... do nekonečna. I o to, „čí tatíček věc vypijú", „čí věc bijávajú maminku a čí maminka se nedajú".

Když ani jedna ani druhá strana ve sporu neuhýbá, začne jeden jistě nadávat. Oči se zapalují. Joška na příklad chlubí se, že unese půl měřice rži. Petr nechce věřiti a již spor nabývá příkrosti:

„A mlč, schlúbo, dyť si hnida.“

„Já hnida? Mordek!“

„Ba hnida.“

„Řekni mně to ešče jednú!“ a již míří na Petra. „A co ty si?“

„Já nic, ale ty si hnida proti mně!“

Rozumí se, že Petr mu to „řekne ešče jednú“, neboť bylo by ho hanba, kdyby upustil a — pase jsou tu. Každému zůstane v hrsti trochu vlasův a rozejdou se jako dva kohouti, kteří se při první příležitosti zase do sebe dají.

„Slováče c'est la nature“, psal mi jednou přítel, který velice bystře vnikl v život mládeže lanžhotské u Břeclavi. A přidával: „Slováče tak sroste s přírodou svým cítěním a svým názorem na svět, svým životem a svým rozumováním, jakoby byl sám jedním stromkem; jednou z haluzí lesních, po nichž šlahá bičem a hned lituje, že haluz zranil; jedním z květů, nebo ptáků, nebo zvěře polní, s níž cítí, rozumí, laškuje a pronásleduje ji.“

Příroda nenasypala půvabů na slovácký kraj. Vím, že cestovatelé utíkají odtud; totiž ti cestovatelé, jež baví scenerie přírodní. Kdo však srdcem hledí do přírody a rád se kochá v duši lidské, ten zůstane u nás upoután tajemným kouzlem a krásou poetické mysli slovácké. Nejčistší rozkoš poskytne mu srdce dětí slováckých. U Slováků zvláště má poměr ku přírodě vždy něco rodinného do sebe.

Chlapci slováčtí od jara do zimy prožijí den ve přírodě. S jarem otvírají se také pastvy. A tu Slováček vžije se v přírodu, oddá se jí a takořka s ní splyne, jakož jsem citoval právě slova přítele svého. Zná, kde jaký keř a strom; kde jakou travinu a květinu; kde jaké zvíře polní, lesní a vodní; ptáčata, jich hlásek, jich hnízda a vajíčka. Stačí mu, podívati se na vajíčka, nepozná-li hned po tvaru hnízda, a chlapec řekne vám, který pták je snesl. Vybírati ptáčata je hřích. Pojem o tomto hříchu nevpravil dětem učitel ve škole, nýbrž praví tak cit vlastní, nenaučený. Nanejvýš vím, že nezdární chlapci čistá vejce vypijí.

Zeptej se tamto mladého Lanžhočana, říkají mu Michal: „Michale, řekni mi, které znáš květiny; třeba takové, které se nosí za klobúčkem?“

„Ja, keré,“ řekne Michal, „bar keré, treba bazalička, pulgýr, antonia, konvalia, slepý mak, karmazínka, satorejka, ťťáčky, maří list, boží dřevec, šalfija, hřebíčky, rajské růže, jahodníček, medovička, krušpánek, křepenky, balšínek, barvínek, charva (chrpa).*)

A to řekne jedním dechem!

A kdyby měl jmenovati trávy, které zná, poví vám zase jedním dechem, že truskavec, přasličku, pahnústky, řazlavičku, meduniců, křupkavku, mléč, křupých, kačinec (kačení mydlo),

*) Čtenáři zpozorovali již a pozorují, že neužívám všude téhož nářečí; jednou píšu l, podruhé u; jednou r, podruhé ř; jednou sa, podruhé se. Na vysvětlení toho připomínám, že řeč lidu v okršku, o němž píšu, mění se, říkajíc dědina od dědiny. A já pravidelně uvádím přímé řeči v tom nářečí, ve kterém jsem je slyšel. Pozn. spisovatelova.

žitnicu, panský slak, kuřačku, rozchodníček, čaganku (čekanku), bezvršku, ščavík, černý kořeň, pampelišku, volské oko — —

Nejenom pak že je theoreticky zná, Slováček ví, jak se které byliny užívá, nač která je dobrá, co hojí atd. Poví vám, že černý kořeň přikládá sa na rány, volské oko že húsata nesmijú spásat, lebo kapú po něm, že mléč je jedovatý, bezvršku tatíček že trhávajú v lesi a kuřá s tabákem, ščavík zahání žízeň, ale može z něho dostati hodonku, to jest zimnici. Dovedl by si zříditi malou domácí lékárnu.

Zná také Slováček kde jakého ptáčka kde jakou rybu; neboť mnohé vesnice leží při řece Moravě. Kdo pak z nás neodborníků zná tolik ryb, kdo slyšel tato jména? Oklajka, bělička, ostreš, jarek, kolek, mík, čík, lín, červenička, somíc a somíčka, sanutka, pletník, boteň, savřč, ščuka, podústva, soplivec, karas, parma, ščahlatka, klen.

A při tom ví, jak rybáři ryby lapajú, že do saka, do čeřeňa, do vrše, do nevoda, do měchů, do pášky, lebo jich choďá chytat na udičky, lebo do rukû. A ked sa žaba z vody na člověka dívá, že má zavřít pysky, lebo ona mu ščítá zuby a kolik jich ščítá, tolej ich vypadne...

Nechci čtenáře unavovati na tomto místě dále pouhými jmény. Naskytne se mi jindy příležitosť; jen pro názor uvedl jsem něco z terminologie chlapců slováckých. Na pastvách poznal by člověk chvalnější stránky slováckých chlapců; život každým způsobem lepší nežli vedou při domě. Všichni pasou.

Chlapci nejmenší pasou husy a po žních ve strmiskách napásejí. Husy napásívají chlapci společně s děvčaty. Je to veliká buď přemrštěnosť, buď také jedna z oněch theorií, které jsou odporně ctnostny: popírati dětskou lásku. Tato theorie nedávno pronášela své rozhořčení nad jedním z nejnadanějších našich básníků, nad Šnajdaufem. Znáte začáteční verše Enocha Ardena? Tennyson roztomilým způsobem vypravuje, kterak v mořském chobotě žily tři drobné dětské hlavičky, Anuška, nejútlejší děvčátko z osady, Filip, mlynářův jediný synáček, a Enoch Arden, syn po otužilém lodníkovi. Ty tři děti hrávaly si na pobřeží mezi starými lanami, rezovatými kotvami, vytaženými čluny a sbíraly všechno ke hře, co vlny mořské vyhodily na břeh; stavěly si chaloupky v písku a hrály s mořem. V domku našich dítek, jež si stvořily samy, Enoch byl hospodářem jeden den, Filip druhý den — Anuška však hospodyňkou každodenně. Někdy silnější Enoch po celý týden. „Toto je můj dům a toto má ženuška," říkával. „A má také!" vzdoroval Filip. Došlo pak vždycky ke rvačce... A když dětství uprchlo, přišla pravá láska obou k Anušce...

A takových Enochů, Filipkův, a Haniček naleznete pod naším slováckým nebem dost, ba myslím, všude, kde slunce svítí, lidé dýchají a v ňadrech bije srdce nebo teprve srdéčko. Jen se zeptejte, proč tam hen Jakúbek Mikšánûj nikdá s jinou nenapásí, leda s Hanyškú Korčákovú, proč Jurka s Teklú a proč Teklička, žene-li husy dřív, počká u boží muky na Jurku, až také požene?

A pátrejte, proč Jurka tak divoce práská bičem, když je na blízku Tekličce; proč Teklička snivě přimživá svá oblohová očka za mandalem, za větrem, kdežto Jurka místo ní husy obrací a odhání od škody? Proč asi Jurka tak pyšně jí vypravuje, jak už je silný, co unese, jak vysoko vyhodí a koho pobije? Obskakuje ji jako srnku a ona nemluví, jen pohledem vyslovuje svůj podiv a své uznání Jurkovi.

Jindy zase chlapci se pohněvají a jeden druhého dráždí jmény děvčat. Janíček volá na Francka: „Hanyšo, Hanyšo, Hanyšo!" — a Francek na Janíčka: „Petrušo, Petrušo, Petrušo!"

Nebo ve škole povstane náhle nepokoj. „Pane učitel," žaluje někdo, „hen oný Hakala bečí."

„Hakalo, co pláčeš?"

„Pane učitel," stěžuje si uplakaný Hakala, „oný Michlík pořádem mně dává Sefku za nevěstu a já o ničem nevím. A sám má Majdalenu." — Představte si učitelovy nesnáze!

Větší mládež pase — dnešního dne už jen více ojediněle — krávy. Krávy se pasou při cestách, po mezích. Dokud byla veliká, rozlehlá pastviska kol dědin nepotrhána čili nezorána, tato větší mládež pásala společně. I několik děvčat vždycky s chlapci. Bývala to děvčata z rodin, v nichž chlapců neměly. Z děvčat takových pravidelně vyvinuly se neohrožené mužatky. I za pase s chlapci chodívaly, anebo některá pro nějakou příkoř sešlahala chlapíka řemeňákem tak nemilosrdně, že mu na vždy zašla chuť pokoušeti. Chlapci nikdy svého druha nebránili. Včilejších časů teprve na podzim sejde se více chlapců na lukách, když jsou sesečeny otavy. Chlapci posedají na mezích, nakladou ohně, pekou si brambory a turkyňové klasy, které pravda nepřinesou s sebou. Silnější odbudou si na těchto pastvách noviciat z kouření. Z řepy vykroužle se fajka, s turkyniska nebo z chebzu trýska, do fajky se nacpe bramborová nať, dýme se a... Někoho následky navždy odstraší, někomu jsou pobídkou k další zkoušce.

Her a pěsniček poznal by tu člověk méně, protože není k nim kdy. Louky jsou malé, a dobytek musí se stále obraceti, aby nevlezl do škody. Proto se pasáci stále rozbíhají.

Největší mládež, která dorůstá za pohůnky, pásívá v noci koně. Již ne všude, jenom v dědinách při Břeclavi; kdež zůstala pastviska, a při řece Moravě k Hodonínu. Stádo koní jmenuje se kopla a pastýř koplař. Chtěl bych míti v tuto chvíli vřelé péro abych čtenářům vyličil tajemné kouzlo těchto nočních chvil, v nichž otevírá se srdce slováckých chlapcův a jejich mysl básní. Jakoby to ani nebyli ti rozpustové, kteří nedají nikomu pokoje, nikomu pravím, ani kdyby andělé sestoupli s nebe. Tak jakoby pod pláštěm šeré noci srdce a mysl měly jiné právo, odhalují se bez ostychu.

Myslete si, že jako lovec v Turgeněvových Lovcových zápiskách (Běžin lug) ukryl jsem se za křem na pastvisku, poslouchal jsem chlapce a co jsem slyšel, věrně vypravuji.

Tak s hodinu za dědinou prostírá se pastvisko. Východní kraj jeho vroubí řeka Morava, jejíž břeh je porostlý hustým vrbovím, lískovým, olšovím a hlohem. Místy rozkládá se na břehu vlastně malý, temně zelený, hustolistý háj. Na pastvisko zavdy zaběhl jen osamělý keř. Jinak pastvisko je prázdné, přehledné, ale tráva je hustá, vysoká.

Slunce zapadlo, vzduch se ochladil, neboť blíží se podzim. Ticho padá na zem zároveň se soumrakem. Pojednou však přeruší je dusot, blížící se sem ode vsi. Již někteří chlapci klusají sem. Tam poznávám prvního, patnáctilého Jošku. Je to hoch snědý, černooký, křepký. Sedí na vereši přímo a nebojácně, zapjat jsa v jednu halenu a na druhé sedě, kdežto lucka s oběma hříbaty poklusává volně vedle něho. Druhou halenu má pro noční chlad. Za ním jedou Michal, Tomáš, Štěpán a Martin, každý s párem dobrých koní, kolem nichž krouží asi šest neb osm bujných hříbat vraných.

Později přijela ještě tlupa a nejposléze Melichar, jehož chatrný koník bývá terčem vtipu, protože je to mrcha tvrdohubá, zpurná, koupená tuším od cigánů, která, když si upře, nepůjde s místa, kdyby o ni lušnisko olámal. Otec Melicharův jezdí s ní po formankách.

Kus od sebe chlapci seskákali s koní, sputnali dva a dva, by se nezatoulali, a sami porozlíhali se na halenách blízko břehu za hustým lískovým křem. Kopka popelu svědčí o tom, že zde sedávají častěji.

Po některé chvíli, kterou věnovali ještě koňům a jich bezpečnosti, dali se do hovoru. Měsíček nesvítí dnes, ale za to hvězdiček vzchází jak by nasel. Háj za zády šumí v přestávkách, jak by oddychoval, tráva voní. Ticho přeruší jen cval některého nesputnaného hříběte nebo zařehtání.

„Chlapci, čujete," začal nejslabší z nich, ač ne, tuším, nejmladší, „čujete, když jsem jel z dědiny, ťuhýk seděl na starej kovárně. Seděl na komíně a volal... Do ví, esli do rána Pavla nezavolá."

Chlapci přestali posedati a ztichli dumajíce. Ten, kdo mluvil, jmenuje se Michal. Otec jeho je kostelníkem a stařeček hrobařem. Michal je z chlapců nejvnímavější a nejpověrčivější. Pavel, o kterém začali hovor, je kamarád jejich, kteréhož na smrť pošlapali splašené koně. Umírá doma —

„No, říká sa, že ťuhýk oznamuje smrť," přimísil se Joška. „Až ráno pojedu orat, stavím se u Martina. Je mně ho líto tuze."

A teď již naše malá družina za utajeného dechu rozmluví se o duších, o strašidlech, o světýlkách čili bludičkách, o můrách, které se v podobě slámky vsoukají nepřivřeným oknem do jízby, sednou spícímu na prsa, dusí jej, moří a pijí krev. V Kopčanech na uherské straně obelstili takovou můru a ukázalo se, že je to stará jedna baba z Kopčan. Potom povídají o hastrmanech (vodnících), jak lákají u břehů nezkušené chlapce i děvčata. Pustí prý

noční časně zrána chodí chlapci po šlahačce o červená, malovaná vajíčka. Což je známo.

Koledovati o vánocích chodívají pouze děti chudobné. Z koled ryze slováckých, které zpívají chlapci chudých v Lanžhotě, uvedu aspoň dvě.

I.

Jeden kostelíček při jedných horách,
a v tem kostelíčku tři oltáře sú.
Na prvním oltáři Panna Maria,
na druhém oltáři tam je svatý Ján,
na třetím oltáři tam je Pánbu sám.
Před Pannú Mariiú svíce hořijú,
a před svatým Jánem harvany hrajú,
a před Pánem Bohem růže prokvétá
a z tej růžičky ftáček vylétá,
a to nebyl ftáček, to byl syn Boží.

II.

Byla cesta pěkně ušlapaná,
po ní kráčí matka Krysta Pána.
Postřetla ju Maří Majdalena,
kam ty kráčíš, sestřičko má milá?
A já kráčím, sestro, do kostela,
bude svátek svatého Ondřeja.
Nechoď, sestro, nechoď do kostela,
ludé praviá, že porodíš syna.
Porodíš ho v ty vánoční hody,
až zamrznú ve všech studňách vody;
ve všech studňách, taky ve svodnici,
nezuhlídáš ftáčka křepelici.

Přecházím k řádkům, v nichž zamýšlím podati ukázky zpěvné mysli našich chlapců. Co se zpěvu toho týká, je pravda, že není všecko, co jsem zaznamenal, také krásné a cenné, ale zase skoro napořád popěvky ty jsou dokladem obého, i jak jsem doličoval nezbednosť a darebnosť svých reků, i jak jsem doličoval, že Slováčata splynou s přírodou, cítí s ní, myslí, dráždí se s ní a vedou krutý boj. Popěvky, jež uvádím, jsou po většině pouze z Lanžhota a Břeclavi, kde jsou Slováci nejslováčtější. Sebral je tam přítel můj Metoděj Bezděk.

„Kolébavek“ znali chlapci mnoho. Nejobyčejnější jsou tyto:

1. Hajú, hajú, hajušky,
išli chlapci na hrušky,
a děvčátka na karlátka,
trhajú si do kabátka.

2. Hajú belú, kolébu tě,
až ťa uspím odendu tě,
odendu tě pro vodičku,
budem varit šošovičku.

3. Maryšenko krásná, kdes ty husy pásua?
Pod kopú, za kopú, až se kopa třásua.

Tato poslední a jiné kolébavky sú však také (prý) pěsničky, které sa zpívajú, ked sa pasú husy. Jiná husařská jest:

Maryšenko krásná,
kdes ty husy pásla?
Pod dubem, za dubem,
tancovala s Jakubem.
Jakub sa ji polekau,
vzau gatě a utekau.

Ked sa pasú husata a ked letí bogdau (čáp), děti zpívajú:

Hej, bogdau Jan
rozbíu veuký žbán,
vhodiu ho do zahrady
puakau zaň.
Chyťa babu skákau
v kauži ju máchau:
„Hop, babo, hop!"
Máš peněz dosť,
na peci máš nošku,
v komoře máš trošku.

Hej, bogdau Jan
rozbíu veuký žbán,
uderíu ho o puotek,
puakau zaň.

Ked letí krkáň, děti sa mu posmívajú: (A malý zpěvák hned si vzpomene a poučí vás: „Aji krkáň húsa uchytí. Lenkovičom uchytiu káča, ked Apolena pasua."):

Hej, krkavec, nemá nohavec
ani kůšťka gatiska,
co by přikryu stehniska,
heša, heša, heš!

Hej, krkavec knot,
přeletěu puot,
od trnky do trnky
hledá si žungolky,
hledá si žungolky,
žungolky tot!

Ked vrána letí:

Vrána letí, nemá děti
a my máme, neprodáme,
Pánbíčkovi darmo dáme.
Zakopeme do dolíčka,
budeme mět andělíčka.

„Co zpíváte, Jurko, když otloukáte píšťalky z jara? Neviš nic, Jurko?" Jurka je sdílný. A poví hned i víc než se ptáte: „Jaj, to bylo neco! Michal jél na čajce na mízgu do rúbanic. Z mízgy spravuje sa píšťalka. A ked jél, zajel do takého skřúňá, do takého húšča, třňá — a hned hore pácem čajka ležala; a veslo aj vylévka vypadla. A Michal též vypadel. Ale ked vylézel, nařezal si z vrby mízgy a spravoval si píšťalku. A ked ju otúkal, zpíval si:

Otúkaj sa, píšťaličko,
otúkaj,
Pána Boha posúchaj;
nebudeš-li posúchati,
budem na ťa žalovati
císaři pánu
— — — — — — — — —
— — — — — — — — —

Otúkaj sa, píšťaličko vrbová, vrbová,
pojedeme na pastúška na dŕva, na dŕva
a z pastúšek na oné, na oné,
budem kopat v komoře, v komoře.

V komoře je gajdoš, nedal bych ho za groš,
a slepička otorá, nedal bych ju za torál.
Zajíc běží hore humny, roztrhal si svoje ďůry,
liška mu jich zešívá, veverka sa pesmívá.
Chyť veverku za uši, povedem ju k Maruši.
Od Maruši k Ance na makové žgance.
Kosť, kosť, vlčku dosť,
už je holá, holulinká, dosť.

Otloukajíce jablko děti zpívají:

Otúkaj sa, otúkaj sa, jablíčko,
bude sladké vínečko.

A hovorný Jurka hned sám přidá: „Píšťalka aji jablko otúká sa bár křivákem, bár klúčem lebo ťažkým dřevem. Bárčim!“

Išly krávy. A ked išél býk, začál Ondra naň:

Býk, býk, škarohlíd,
zahnal kočky za rybník,
kočky sa mu potopily
a Janíčka oběsily.

Jindy dráždívají býka křikem: „Starý tata, mu, mu, mu.“

Ked idú krávy ze stáda dom, děti jich vítají:

Kravička má jedna za druhú;
jedna nese mléčko, druhá telátečko,
třeti smetanu.

Ked hrušky zrály, Baruška si zanotila:

Michalku, Miško,
nehnevaj sa na mně,
za stodolú hrušky zrajú,
půjdeme si na ně!

Ked poprchá, děti prozpěvujú:

Poprchaj, poprchaj, déštíčku,
dám ti zlatú deštičku.

Poprchaj, poprchaj, déštíčku,
na červenú růžičku.

Prší déšť, prší déšť
pomaunky krapká,
už se tá Hanička
za Ondrúškem čapká (ťapká).

Prši, prší, poprchá,
cigánovi do ucha,
a cigánce do kapce
budú varit škubance.

„Ked je zima, zpívá sa; bárkedy (leckdy), ked děti sedá nekde a je súnečko, děti si zpívají; zpívají si skočné a zpívajú si vrtěné.“ Písním těm však chlapci naučili se od pacholků, nejsou jejich, a proto ukázky vypouštím.

Vedle popěvků chlapci jsou plni ř í k a č e k, p o v ě r a h e r. Téměř na každé jméno mají nějaký hanlivý rým. Málo co z této poesie lze uvésti na papír. Nanejvýš že se zpívá:

Mariano,
stávej ráno.

Karél do pekla zajél
na bílém koni,
čert ho tam honí.

Jiní k tomu přidají:

Ze železnú lopatú
jeho dušu proklatú.

Martine, žeň svině
pod zelenú lipku,
kerú ztratíš, tú zaplatíš
polúbíš jú...

Janku, pojedeme na formanku!

Karel přiběhne k Jankovi: Janku, co chceš: tyčku, vičku lebo voničku? Janek nerozumí, Karel opakuje. Konečně třeba řekne: voničku. Hahaha, čiří se Karel: chceš, abych ti říkal oni? Takové jsou žerty mezi chlapci.

Říkačky a mudrosloví chlapci opakují poněkud stydlivě, ale opakují přece, jak od rodičů slýchají. Na sv. Hatu zpívá se:

Hady, žáby, ščúry sem,
svatá Hato, vyžeň ven.

„To ludé choďá říkat v Lanžhotě do sklepa o sv. Hatě, aby sa žúžel nerozplodila.“

Na svatého Řehořa, přeletěla laštovička pres mořa.

Slovní hry znám tyto dvě zvláště:

Petře, Pavle, pověz pravdu pravdivú.
Pekařka prodala peřinu prachovú.
Pán pekař popadl poleno,
plácl paní pekařku pod koleno.

Vím velmi veliký vrch
v tem vrchu velmi velikého vlka;
Vávro, vidle vem,
vlka ven vyžeň.

Říkačky při rozmanitých hrách:

Jednoka, dvoka, třoka, štyřoka,
papaliga, hejtman, dekman, babka, plesk.

Umřél nám žid pod policú,
vyzobál nám šošovicu.
Nedáme mu zvónit,
až nás bude hónit.
Hoň, žide, hoň,
ale nezdohoň.

Kvá, kvá, kvačica
mlynářova slepica,
kohút letí, nedoletí
frk ven!

Angliš tes,
ty si starý pes,
a já mladá veverečka
a ty za ňú běž.

Když se drobní chapci koupají, hrají si na hastrmana. Jeden z nich je vodníkem. Ostatní se ptají: „Hastrmane, Ivane, možem sa tady kúpat?“

On odpovídá: „Ano. Enem rybičky, ráčky mi tady nehoňte.“ Chlapci jakoby chytali, běhají a pokřikují ve vodě: „Dupity, dupity, okolo chalupy.“ Hastrman je honí a koho chytne, ten se stane hastrmanem.

Na otázky a odpovědi je mnoho her. Příklad uvedu pouze jeden:

Uděláme kázeň,
štyry kočky svážem
a pátého psa.
Kde je ten pes? V lesi.
Kde je ten les? Voda ho odnesla.
Kde je tá voda? Voli ju vypili.
Kde sú ty voli? Masaři zabili.
Kde sú tí masáři? Umřeli.
Kdo jich pochovál? Hlásný.
Kde je ten hlásný? Umřél.
Kdo ho pochoval? Děti.
Kde sú ty děti? Umřely.
Kdo jich pochoval? Matka.
Kde je tá matka? Na bílém kameni.
Kde je ten kameň? Sekulička amen.

Národní písně z okršku, jejž popisuji, jsou táhlé, melancholické. Jaké jsou písně, takový lid, který je vybásnil. A jaký lid, takové děti. Viděl jsem někdy chlapce, když se dostavila chvíle neznámých dojmů, melancholie, že celé hodiny prostál na břehu jezírka našeho v Br.... a hleděl na hladinu. Nevěděl, kdo jde mimo, neslyšel, že hadrlák na blízku popiskuje, že sousedův strakoš bez bázně prohání se pod humny a že na topole nad ním celé hejno vrabců spustilo svou píseň svobody. To vše jindy by ho bylo dráždilo!

Jindy chlapík přijde k lesu a vyhlídne si nejkrásnější strom. Pro nic za nic vyleze až do koruny a jako na stožáru lodním houpá se ve výši, chytá se korun jiných stromů, jež vítr přikloňuje, hvízdá, kuká, cvrliká, píská, hlaholí po žluvě, kráče s vranami, povřiskuje se strakami — jakoby sám byl ptákem, volným, bujným, neskroceným ptákem lesním. Avšak jindy vyleze do koruny, vyhledá si sedlisko mezi dvěma větvemi a prokouká na les chvíli za chvílí ani nedutaje. Naslouchá tomu lesnímu šumotu, celý svět k němu něco mluví. Chlapec rozumí. Rád by v téže řeči něco pověděl, zašuměl, ale nemůže nalézti toho slova — — .

Večer hledívá na boží hvězdičky, jak se rojí; ráno shání si rosu na ruce a umývá si jí líčka, a svůj klobouk ozdobí vždycky voničkou. Co kvete, to utrhne za klobouk. A vedle kvítí nastrká barevná pérka kohoutí, stračí, zvláště z ptáka mandelňáka, když je najde ve strmisku.

Měl bych se zmíniti o životě chlapců v zimě. Z prací venku není však mnoho, leda že se stráží (líčí) na ptáky. Vytáhnou se rezovitá želízka z komory, na jazýček přismolí se několik turkyňových zrnek a želízka zahrnou se do sněhu — na vrany. Stehlíky, sykorky a strnady chytají na konopě. Konopný prut ověsí se oky z vlášení a konopia přiváže se na strom. Jezditi na saňkách a klzati se na ledě jsou jediné zimní hry.

Proč tak málo? ptáte se.

V zimě chlapci chodí do školy. V létě málo který a jen nuceně. Proto také když se ptáte rodičů: Kolik pak roků Jurka chodí do školy, odpovědí vám: „Už tři zimy." O životě Slo-

váčat ve škole budu vypravovati jindy. Tuto jen podotýkám, že chlapci slováčtí jsou chápaví, vnímaví a prudcí také zde. Na příklad zazpívá-li jim učitel píseň s rychlejším tempem, půl školy nejen napjatě poslouchá, nýbrž i cifruje a zaluská si k ní na prsty. A kdyby vypravoval pohádku, skáčou mu do řeči nejroztomilejšími poznámkami. „Pane učitel, měl sa nedat!“ vykřikne Petr nebo Pavel, když učitel vypravuje, že rek v pohádce v nějakém boji podlehl.

To je život našich chlapců. Kdo nevěří — skončím po slovácku — nechť k nám běží. Přesvědčí a — pokochá se!

Polské kněžny na trůně českém.

Napsal Kolda Malínský.

Mnohonásobnými byly styky národa českého s národem polským za mnohostaleté jejich samostatnosti.

Mezi přední tyto styky patří zajisté sňatky mezi panujícími rodinami obou národů.

Od sňatku Mečislava I. s kněžnou Důbravkou, dcerou Boleslava I., knížete českého, od roku totiž 965. po rok 1719., kdy potomní August III., král polský, za manželku pojal Marii Josefu, dceru Josefa I., krále českého, jest více než půl osma sta let, ale za celou tu dlouhou dobu pouze tři královské dcery polské dosedly na český trůn, totiž Svatava, manželka Vratislava II., Alžběta, manželka Soběslava II., a Rejčka, manželka Václava II.*)

Jest to velmi skrovný počet, ale skrovnosť tato vyvážena nepopíratelnými zásluhami, jichž vznešené tyto dcery národa polského o národ český si dobyly a kterými jako vzácnými drahokamy okrášlily prestol Přemyslovců. Jest to trias zářících hvězd, které k nám jako zvěstové lepších dob od východu přišly; národ český žehnal jim za života jejich, žehnal jim i po smrti, nechť skrovná upomínka tato obnoví a oživí památku žen těch, jak plnou měrou toho si zasloužily.

Prvou v trojici této jak co do času, tak v každém jiném ohledu jest Svatava čili Svatislava, dcera Kazimíra I. Obnovitele, krále polského, a Marie Dobrogněvy, kněžny ruské. Narodila se kolem roku 1050.**)

Otce ztratila brzo, zemřelť Kazimír r. 1058. a na trůn polský nastoupil sedmnáctiletý jeho syn Boleslav II., který činy svými příjmí Smělý si zasloužil; neboť všichni sousedé jeho zakusili ostří jeho meče, a právě v útlé mládí Svatavino padá válka jeho

*) Z panovníků českých byli to především Přemyslovci, kteří tíhnouce k říši Německé, i manželky své odtud si vybírali, tak že ze sedmadvaceti dle jména i původu známých manželek jejich jest patnáct Němkyň. Čtyry jsou Maďarky, tolikéž Polek (čtvrtou jest Viola Těšínská), dvě Češky (Lidmila a Božena), jedna Ruska (Kunhuta) a jedna Srbka (Drahomíra).

**) Křížek ve svých „Dějinách národů Slovanských“ udává rok 1055.

s českým knížetem Vratislavem II., o které máme bohužel zprávy náramně nedostatečné. Tenkráte Boleslav II. „oblehl u veliké síle pevný Hradec u Opavy, ale byv tam od českého vojska obkličen a sevřen, musil ustoupiti se ztrátou nemalou".*)

Více nevíme, a jen tušiti se dá, že Vratislav, jemuž r. 1062. druhá jeho manželka, krásná Adleta Uherská, byla zemřela, jednaje o mír, k jeho utvrzení Boleslava II. za ruku sestry jeho Svatavy požádal a tu také obdržel. R. 1063. slavena svatba. Možno, že mladistvá nevěsta ještě potom nějaký rok byla vychovávána na dvoře českém, nežli s Vratislavem ve skutečné manželství vstoupila.

Tak octla se polská kněžna po boku jednoho z nejmohutnějších panovníků českých, který, byť povaze jeho všelicos vytýkati se mohlo, přece rázným vystupováním ve velikém sporu, do kterého císař římský s papežem o investituru se zapletl, dovedl toho, že si konečně císaře Jindřicha IV. tak vděkem zavázal, že jej tento asi v dubnu r. 1086. na sněmě v Mohuči vlastnoručně královskou korunou ozdobil.**) Vratislav mohl se z toho radovati, nebo královská koruna tato, byť jen osobě Vratislavově udělená, nebyla pouhým klenotem, nýbrž výmluvným svědkem nezávislosti Čech od říše německé, a hodnosť ta stavěla jej s králem Němců na roveň.

Císař, aby mocného spojence ještě více si naklonil a marnivosti jeho pohověl, poslal sám Egilberta, arcibiskupa Trevirského, s Vratislavem do Čech, a ten v den svatého Víta postavil mu v hlavním chrámě královskou korunu na hlavu a korunoval také manželku jeho Svatavu, oděnou v nádhernou řízu.***)

Tu vida panovnické manžele tak šťastné, propukl i lid, i kněžstvo, i panstvo v jásot a po třikráte velikým hlasem volali: „Vratislavu, králi jak českému, tak polskému, vznešenému a pokoje milovnému, od Boha korunovanému, život, štěstí a vítězství! †)

Ale nebyl pro Svatavu český trůn růžemi vystlán. Šest let seděla na něm po boku manželově a doba ta strpčena jí svárem krále s nejstarším synem Břetislavem, pastorkem Svatavinym, který nepřátelstvím k Svatavě a jejím dětem nijakž se netajil, maje je za původce nepřátelství otcova k sobě, a proto, když 14. ledna r. 1092. Vratislav na lovu pádem s koně o život přišel, a po kraťounké vládě svaka Svatavina, Konrada, tento její pastorek

---

*) Palacký I. 1. 323.

**) Letopis Jindřicha Heimburského (Fontes rerum bohemicarum III. 310) praví: „dux Vratislaus in regem coronatur ab imperatore Heinrico cum uxore sua Svatava", ale očitý svědek Kosmas neví o manželce Vratislavově při této příležitosti ničeho.

***) Kosmas (Scriptores rerum bohemicarum I. 172) a po něm kronika Marignolova (Fontes rer. boh. III. 544) výslovně praví, že Svatava s manželem touže korunou korunována.

†) „Že Vratislava také králem polským zvali, to bylo pro několik krajin, které v nynějším Slezsku, tehdáž ještě k Polsku počítaném, při Odře ležely, také proto, že polští králové za postoupení krajiny vratislavské ve Slezsku vždy ještě roční daň českým panovníkům platili." Českomor. kronika I. 406.

na trůn dosedl, nebylo pro ni v Praze místa a ona ji opustila, odebravši se nejspíše na vdoví svůj úděl v župě řečické na řece Želivce ležící.

Zprávy o tomto vdovím sídle prvé české královny pocházejí vesměs z dob pozdějších; teprve z listin vnuka jejího Soběslava II. a pravnuka Bedřicha bližších zpráv o něm nabýváme.*)

Jest to Újezd Svatavin, jak ještě dlouho po smrti paní této byl nazýván. Patřilo k němu dle listiny z r. 1352. dvacet devět osad a sice městečko Kralovice a Zahrádka Trhová, potom vsi Libčice, Šetějovice, Žibřidovice, Děkanovice, Martinice, Tomice, Snět, Podivice, Rapotice, Blažejovice, Vráninec, Píšť, Hořice, Dunice, Syrov, Loket, Brzotice, Bělá, Bělčice, Lychenfelt, Schonfelt, Lhotice, Třítěž, Příseka, Zahradčice, Hroznětice a Ježov.**)

Některé z osad těchto později k Újezdu tomu připojeny jsou, jak zejména o Zahrádce Přemyslem I. k němu přidané to bezpečně víme a německá jména Lychenfelt a Schonfelt sama na pozdější původ poukazují, ale daleká většina jich, jak starožitná jména dosvědčují, patřila původně k údělu tomu.

„Hranice jeho sáhaly dle popisu v listině knížete Soběslava II. r. 1178. prvotně na východě k řece Sázavě, to jest k nynější řece Želivce, která se tehdáž nazývala Sázavou jakožto souběžný a stejně mocný přítok řeky, posud Sázavou nazvané, a sice od nynějšího městečka Kralovic v Čáslavsku nahoru až ke vtoku říčky Libě, to jest vody padající pod Onšovem a Senožaty do Želivky, za kterouž na jihu byly statky kláštera Želivského; na západě činila mez stará jakási cesta, jdoucí asi od Křivsoudova někde mezi Onšovem a Senožaty přes říčku právě zmíněnou.“ ***)

Sídlem Svatavinýın byla nejspíše osada, zvaná po královské své paní Kralovice, možno, že právě od ní byla založena. Ležela ovšem na samé hranici Újezdu, ale příjemná poloha místa na břehu, ne-li na obou březích Želivky (ležíť zámek, zajisté někdejší hrádek, v Kralovicích Hořejších na pravém, farní chrám v Kralovicích Dolejších na levém břehu řeky), vábila více nežli posupné bory krajiny vzdálenější.†)

V ústraní vdovském prožila Svatava málem dvacet roků bez přetržení. Zemřel sice již 22. prosince 1100, úkladně byv zavražděn Břetislav II., a již po třech dnech vítal národ na hradě pražském jakožto panovníka vlastního jejího syna Bořivoje, ale neradovala se asi Svatava mnoho. Bylť činem tím poprvé zvrácen zákon Břetislava I., neb jak praví Kosmas: „Tehdy spravedlnosti bohyně (Cillenia) setřela naskrz stopy své, které byla sotva zů-

*) Erben: regesta listina 366 a 392.

**) Tomek: Dějepis města Prahy I. 406.

***) Tomek: Dějepis města Prahy I. 405.

†) Časopis Českého Musea 1858. 335. V mínění tomto potvrzuje mne i to, že Kralovice s Příseckou a Libčicí patřily od starodávna již proboštovi, ostatní osady druhým kanovníkům kapituly vyšehradské, jimž, jak doleji vzpomenuto bude, odkázány. (Tomek: D. M. P. I. 407.) Zajisté že hlava kapituly ujal hlavní osadu Újezda. Ani derivace od slova „králová“ obtíže nečiní.

stavila v Čechách otlačené, když rozhněvavši se na země, odešla do vlasti nebeské. Nebo bylo právo Čechův, aby vždycky z knížat jejich rodu starši dle narození dosáhl stolce v knížectví."

A ten nejstarší, Oldřich, kníže Brněnské, nemínil vzdáti se svého práva, a strhla se bouře, jejíž zvěstové zalehli zajisté až do vdovského zákoutí Svatavina, vždyť po nedaleké Haberské stezce hnali se zástupové Moravanův a spojených s nimi Němců do země české, a narazivše u Malína na nepřítele a vidouce se v nadějích sklamány, na hanebném útěku po téže stezce dávali průchodu vzteku svému na nebohých obyvatelích.

Teprv po jedenácti letech, r. 1111. opustila Svatava náhle vdovské své sídlo a přišla na staroslavný Vyšehrad.

Příčinou bylo toto:

V minulém desítiletí tři panovníci vystřídali se na Českém trůně: Po sedmileté, nepokojné vládě vypuzen Bořivoj od Svatopluka, a když tento po dvou letech padl v oběť krvavé pomstě nelidsky od něho ubitých Vršovců, byl 2. října 1109. slavně nastolen druhý syn Svatavin, Vladislav, na kamenném prestolu knížat českých.

Výtečnému tomuto panovníku nestačily nijakž i při nejlepší vůli síly, aby zažehnal hrozná ta mračna, která nad nebohou Čechií pro nesvornosť v rodě panovnickém se byla hustě skupila; bylať to doba, kterou výborně charakterisují slova župana Paběna, ovšem Kosmou klassickým pozlátkem polepená. Pravilť, opouštěje Vyšehrad, po způsobu Jugurthy opouštějícího Řím:

„Vae tibi, Boemia, quae non adeo nimis ampla,
cum sis communis dominis subiectaque multis,
herili de stirpe sati sexuque virili.
Jam sunt bis deni, nisi fallor ego, dominelli.
Unde poëta catus fertur dixisse Lucanus:
Non sibi sed populo gravis est nimis aucta potestas,
nam quidcunque duces delirant, plectitur hoc plebs.*)

I Vladislav měl mnoho co zápasiti o trůn český. Hned v roku nastolení pokusil se znova o trůn starši bratr knížete, vzpomenutý již Bořivoj, a když se mu nezvedlo, ujal se ho bratranec, Boleslav III, král polský, v jehož vojsku důležité místo zaujímal Soběslav, nejmladši syn Svatavin.

Když pak 7. října 1110. na potoku Trutině Poláci poraženi byli, vydala se roku následujícího Svatava na Vyšehrad, aby smířila syna svého se synovcem svým Boleslavem III. a hlavně ovšem přimlouvala se za mazlíčka svého Soběslava.

Cesta její nebyla marnou a smírči její dílo korunováno se stkvělým výsledkem, jak při dobrosrdečném Vladislavovi ani jinak býti nemohlo. A zase na čtrnácte roků zapadá nám veškerá zpráva o životě Svatavině v propasť zapomenutí. Byli to asi dnové smutku pro ni, když viděla trojici zdárně jinak vychovaných synů svých v krutém zápasu o dědictví otcovské; a slunečním

*) Fontes rer. boh. II. 165.

dnem v pochmurných dobách stal se jí zimní den roku 1117., kdy dověděla se, že panující kníže Vladislav, spatřiv před trůnem svým zuboženého dlouhým vězením bratra svého Bořivoje, dobrovolně, nikým nepřemlouván, sestoupil s toho trůnu a posadil naň těžce zkoušeného a přece tak dobřičkého Bořivoje.

Nevídaná to byla a neslýchaná věc a jen v Čechách opakovala se ještě jednou; stařičký kronikář český Kosmas propuká v srdečný jásot při vypravování toho.*)

Ovšem za tři léta stalo se zase nedorozumění mezi bratry a musilo býti dosti hrubého zrna, když i pravdomluvný Kosmas musu svou okřikuje:

„Nunc mea Musa tuum digito compesce labellum,
si bene docta sapis, caveas, ne vera loquaris.“

Bořivoj odešel zase do ciziny. Snad prchaje do hostinných Uher, rozloučil se se stařičkou matkou svou, nebo neviděl jí více, dne 2. února 1124. zemřel. S trudnou zprávou touto přinesla rychloletá pověsť zprávu jinou, že i druhý syn, panující kníže Vladislav, těžkou chorobou stížen jsa, na pouť poslední se chystá, a že rozezlen jsa na mladšího a již jediného bratra svého Soběslava, za nástupce si určil Ottu, příjmím Černého, kníže Olomoucké.

(Dokončení.)

O jazyku maloruském.

Napsal **Dr. Jan Hanuš.**

(Pokračování.)

IV. O nářečích maloruských.

Každý národ, jenž zaujímá velké prostranství na povrchu zemském, mluví sice jazykem jediným, ale jazyk ten přece není všude úplně jednostejný. Každý jazyk dělí se na jisté množství nářečí, ježto skoro v každém kraji mluví lid poněkud jinak, na př. okolo Domažlic jinak nežli v okolí pražském atd. Tak také Poláci okolo Krakova mluví jinak nežli v okolí varšavském a v Poznaňsku, a to nejen lid, nýbrž často i vzdělanci, ač tito užívají jazyka spisovného. Tak na př. v Krakově smějí se jazyku Lvovanův a naopak.

Jest to věc úplně přirozená, ježto mluva, jak známo, závisí na jistých činitelích fysiologických a psychických. A poněvadž každý člověk má svoje mluvidla (prsa, chřtán, ústa se všelikými přístroji, dutina nosová) a svou sílu psychickou, tedy nejen každá krajina, leč v zásadě i každý člověk má svou zvláštní mluvu. Ale různosť mluvy jednotlivých osob vedle sebe přebývajících zřídka lze postřehnouti. Proti tomu totiž přirozenému proudu odrůznění jazyka u osob oddělených působí druhý

---

*) „Talia quis unquam audivit, dic, rogo, facta.“ Font. rer. boh. II. 180.

proud přímo protivný, t. j. snaha po mluvě pokud možná jednostejné.

Liší-li se něčí mluva přílišně od mluvy jiných osob za příčinou jakési vady fysiologické, řeč jeho může zřídka míti vliv na jazyk celého obvodu. Každý totiž vystříhá se následování, pokládaje to slušně za slabosť. Proto tedy v mluvě jednotlivých osob velmi minimalní rozdíly, jež obyčejně ucho stěží dobře zaslechne, spojují se tak, že skoro v každém kraji jazyk jest poněkud jiný. — Jest to věc úplně přirozená, proto nejen slovanské, nýbrž všecky jazyky, jichžto vůbec stává, musí míti jisté množství nářečí. Můžeme o tom snadno se přesvědčiti u svých sousedů, mluvících některým jazykem germanským aneb romanským. Jako v Německu a v Anglicku, tak i ve Francii a Italii jest ohromné množství místních nářečí, jež mezi sebou nejednou velmi se různí.

Na tom však není dost. Neboť rozličná nářečí liší se mezi sebou nejen co do místa, nýbrž i kromě toho co do času. Každý jazyk žije, protož jako takový nemůže býti vždy jednostejný, ale čas od času jistým způsobem se mění. Tyto změny dějí se velmi zvolna, skoro tak, že jich nelze postřehnouti, leč po jisté delší době snadno možná je poznati. Každý zajisté ví, kterak nynější obecný jazyk český se liší od toho, jenž nám zachoval se v nejstarších památkách literarních. Podobně nynější obecný jazyk polský liší se velmi od jazyka v žaltáři Florianském.

Tak tedy nejen nyní jazyk v okolí pražském liší se v jistých stránkách od jazyka Buláků domažlických, nýbrž oba jazyky lišily se zajisté i jindy, a bezpochyby nynější řeč v obou těch krajích není táž, jaká byla v dobách dřívějších. Obrazně tedy bylo by lze říci, že nejen každý člověk různě mluví, ale že každý člověk mluví dnes jinak, nežli mluvil včera.

Není tedy divu, že i jazyk maloruský dělí se na několik skupin místních nářečí, kterážto více neb méně vespolek se liší, a že zajisté každé to nářečí dnes již není úplně totéž, jaké bylo dříve. Těžko však věděti určitě, kterak nynější jazyk z okolí města Haliče na př. liší se od toho, kterýmžto mluvili obyvatelé téhož okolí na př. ve XII. věku. Neboť kdybychom i měli určité památky literarní z těch časův, přece bychom neměli náležitého obrazu tehdejšího znění toho nářečí. Je-li totiž za našich časů těžko písmem důkladně naznačiti živé znění kteréhokoli jazyka, což teprve v dobách tehdejších! Nemůžeme tedy také věděti, kterak dříve nářečí haličské lišilo se na př. od kyjovského, ale ve kterém poměru jsou nyní obě nářečí, o tom se můžeme důkladně přesvědčiti.

Za tím účelem třeba choditi z vesnice do vesnice, co nejpozorněji poslouchati řeč lidu a snažiti se a zapsati si ji co možná nejdůkladněji. Při takovém sbírání látky jazykové třeba býti náležitě obeznalým s fysiologií hlasu a míti velmi dobrý sluch, abychom postřehli i nejmenší odstín zvuku, rozeznali jeho přirozenosť a jej si pamatovali. Ku poznání příčiny nejednoho zjevu bývá nevyhnutelně potřebí poznati celou duševní schopnosť ba-

daného lidu, tedy psychické činitele, o jichžto velkém působení ve změny jazykové již prve jsem se zmínil. — Přirovnáme-li látku jazykovou, sebranou tím způsobem v různých krajinách, budeme s to, abychom co nejdůkladněji poznali, kterak místní nářečí jistého jazyka se liší. Z takového poznání živých nářečí pak nejednou lze určitěji souditi též o bývalých nedosti jasných osudech jazyka. — Máme však podnes, bohužel! velmi málo tak přesně vědeckých badání dialektologických na poli jazyků slovanských; zvláště maloruština náleží k těm jazykům, o nichž máme posud nejméně vědomostí důkladných a positivních. Podnes musíme vzhledem k tomu přestávati skoro jen na sbírkách ethnografických, mezi nimiž nejvíce potřebné látky jest v díle Čubińského a Michalczuka, nadepsanem: „Труды этнографическо-статистической Экспедиціи въ западно-русскій край“ (С. Петербургъ 1872.—1878.), zvláště ve svazku VII., opatřeném také mapou geografického rozšíření nářečí maloruských.

Dle nynějších vědomostí lze nářečí maloruská rozděliti na tyto tři skupiny: a) červenoruskou, b) ukrajinskou, c) poleskou. Každá ta skupina má jisté jazykové zvláštnosti, společné více neb méně všem nářečím, kterážto k ní náležejí.

Nářečí, kterážto v rozličném stupni od sebe se různí a k těm třem skupinám náležejí, jsou:

1. Nářečí červenoruská:
   a) haličské, b) karpatské, c) podolsko-volyňské;
2. nářečí ukrajinská:
   a) jižní, b) střední, c) severní;
3. nářečí poleská:
   a) severské, b) středo-poleské, c) podlašské, d) černoruské.

Čubińskij ve svém díle prve jmenovaném (Труды, VII. 470.—512.) rozděluje maloruská nářečí skoro týmže způsobem, a po něm taktéž jen s malými změnami činí prof. E. Ogonowski ve své knize nadepsané: „Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache“ (Lemberg 1880.). Do skupiny čtvrté, sem náležející, klade prof. Ogonowski nářečí běloruská; tato však co do stránky jazykové různí se tak od pravých nářečí maloruských, že — nemáme-li je přičísti k ruským — bylo by možná, pokud jsou nyní známa, pokládati je vedle nářečí ruských a maloruských za třetí skupinu jazyků východo-slovanských.

Pravil jsem již, že toto rozdělení nářečí maloruských nezakládá se posud na přesných badáních linguistických, proto v postupu času a vědy v podrobnostech svých může býti podrobeno změnám rozličným. — Třeba tu také dodati, že všecko, co jsem ve dřívějším oddílu uvedl z jazyka maloruského ve přirovnání k ruskému, jest jaksi obecnou známkou pravých nářečí maloruských a především červeno-ruských, jakož i větší části ukrajinských. V jiných totiž nářečích, kterážto více se stýkají s ruskými, jest mnoho vlivu ruského; ano jsou také nářečí, o nichžto

skoro těžko lze říci, jsou-li maloruská či ruská. Ostatně to není nic neobyčejného, ježto děje se tak skoro všude, kde se stýkají jazyky blízce sobě příbuzné. Tak jest tomu na některých místech ve Slezsku, kde nářečí česká stýkají se s polskými a j.

V. O spisovném jazyku maloruském.

Prve jsem dokázal, že každý jazyk má jisté množství různých nářečí, tak že skoro v každém kraji shledáváme jazyk jiný. Kdybychom tedy naučili lid písemným znamením, jimiž by co nejdůkladněji vyjadřoval mluvu svou, přesvědčili bychom se, že by jazyk ten ve mluvě i v písmě vyhlížel nejrozmanitěji. Tím způsobem bychom neměli vlastně jeden jazyk český, polský, maloruský atd., nýbrž více. Tak tomu jest skutečně.

Co však jest příčinou, že mluvíme obyčejně o jediném jazyku českém, polském, francouzském, anglickém atd.? Zajisté něco ty jazyky polské, české a j. v. spojuje v jistou celosť. — Jsou to přede vším znamení, všem nářečím jistého jazyka společná, tedy spisovný jazyk, kterýžto žije v ústech vzdělancův a jeví se v literatuře.

Spisovný jazyk jest majetkem jen toho národa, jenžto stojí již na jistém stupni vzdělanosti. Vznikne obyčejně tenkráte, když osvěta nalezne přístup k nějakému národu. Tak z pokrevných nám národův osvěta došla nejprve bratří asijských, Indův a Iraňanů, kteříž tedy mají nejstarší jazyk spisovný. U Řeků vzniknul mnohem později, ještě později u Římanů, pak u Germanův, u Slovanů teprve v IX. věku po Kr., a u Litvínů skoro podnes ho není. Z toho však nelze ještě souditi o věku a starožitnosti rozmanitých jazykův, jak podnes obyčejně se děje. Z toho totiž, že Slované teprve v IX. věku počali psáti, nelze souditi, že teprve tehdáž vzniknul jazyk slovanský. Možná, že Slované, Litvíni, Germani, Keltové, Italové, Řekové a Armeňané mluvili svými různými jazyky již několik tisíc let před Kr., t. j. tehdáž, když Indové mluvili jazykem jiným než Iraňané, jak to patrno z jejich nejstarších památek literarních.

Spisovný jazyk vzniká tedy spolu s osvětou u rozličných národů v dobách rozličných.

K Rusínům přišla osvěta z východu a s ní také zmodifikované písmo řecké jako kyrilice. Spisovný jazyk počíná se jeviti na Rusi v XI. věku, a to skoro jen ve knihách církevních. A poněvadž ty knihy byly přepisovány nejčastěji z podobných starších knih staroslovanských, základem tohoto spisovného jazyka není žádné tehdejší živé nářečí východo-slovanské, nýbrž staroslovanský jazyk církevní. Teprve na tomto písemném základě, přijatém od jiných Slovanů, lze tu i onde pozorovati zvláštnosti jazyků východo-slovanských; leč těžko nyní z písma určitě tvrditi, že to jsou zvláštnosti maloruské.

Tak na př. v těchto nejstarších památkách*) vyskytuje se *u*, *ia* místo staroslov. *ą*, *ę*, taktéž *č*, *ž* místo staroslov. *št*, *žd*; místo ъ, ь nalézáme v jistých případnostech *o*, *e* atd., což všecko jest společno jazyku maloruskému jako ruskému. Proto bylo by lze nazvati památky tyto společným jménem: východo-slovanské. Možná však za pravdu dáti, že celá ta literatura jest dílem Rusínův, a potažitě předků nynějšího národa maloruského, ježto hlavní ruch církevně literarní konal se na půdě maloruské, v Kyjově. I když Kyjov následkem bojů domácích a nápadů tatarských pozbyl své náčelní úlohy politické ve prospěch velkoknížectví moskevského, přece skoro až do polovice XVII. století vynikal v osvětě. Teprv od času, když Ukrajina byla spojena s velkoknížectvím moskevským (r. 1654.), Kyjov pozbýval vždy více svého významu civilisačního. Celá činnost literarní přenesla se tehdáž do Moskvy, kde na počátku oddávali se jí zvláště Rusíni, kteří tam z Kyjova se odstěhovali. Národ maloruský pozbývá tím způsobem spolu s vlastí též jazyka svého spisovného ve prospěch Moskvy, kteráž jej sobě přivlastňuje a dále zdokonaluje.

Na základě toho spisovného jazyka vznikl tedy tehdáž působením nářečí moskevského nynější spisovný jazyk ruský, jenž v písmě se liši od starého jazyka církevního mnohem méně nežli ve mluvě.

Ačkoli však spisovný jazyk maloruský v XVII. věku se změnil ve spisovný jazyk ruský a tím ukončil první dobu svého trvání, přec nezhynul úplně, leč oživnul později v rouše novém. Jak totiž národ český a především ženy české uchránily jazyk svůj, učíce mu syny své po celé dva věky dějů pro národ nejsmutnějších, tak také národ maloruský nedal zahynouti jazyku svému. Maloruská nářečí zůstala a rozvíjela se dále způsobem přirozeným. A když v XIX. věku probudil se v Rusínech pocit samočinnosti, vznikla také nová literatura, tedy i nový jazyk spisovný. Tenkráte však nebrali za základ jeho staroslovanský jazyk církevní, nýbrž živé nářečí lidu, a to z toho kraje, v němž duch ten se probudil, t. j. mluvu ukrajinskou. Potomci Kozáků dříve svobodných a bohatýrských počali si připomínati žití svých předků na Siči a Záporoží, a všecko, co jen o nich slyšeli, bylo jim jako nejmilejším snem, z něhož by neradi se byli probudili. Proto také brzy se objevila hrstka nadšenců, kteří veršem i prosou počali city své písemně vyjadřovati. Kotlarevskij, Ševčeňko, Kvitka (Osnovianeňko), Vovčok, Kuliš, Nečuj, Kostomarov vytvořili ve krátkém čase skrovnou, leč pěknou literaturu. Jedinou a nejdražší jim pozůstalostí po předcích kdysi tak slavných byl jazyk, proto také se snažili, aby své nadšené myšlénky, co nejkrásněji oděné

---

*) a) Ostromirovo evangelie 1056.—7. b) Slova Řehoře Nazianského. c) Turovskoje evangelie. d) Pandekt Antiochov (z XI. věku). e) Izbornik Svjatoslava 1073.—6. f) Mstislav. evang. (ze XII. věku) a několik jiných.

ve formy toho jazyka, pokud možná nejdůkladněji přenesli na papír. Tím způsobem byl vzkříšen maloruský jazyk spisovný, a to ve formě mnohem ušlechtilejší nad prvou. V prvé době totiž byl to vlastně církevní jazyk, jenž nevelmi se shodoval se živými nářečími; za to nový ten jazyk spisovný zobrazuje nám zcela důkladně jedno z nejlepších nářečí, jaksi ústřední nářečí maloruské.

Duch starého kozáctva přestěhoval se také brzy do Haliče, kde Markian Šaškevič a po něm i jiní jako Feďkovič, Mogilnicki následovali šlepějí bratří ukrajinských. Poněvadž jazyk Kotlarevského, Ševčeňka, Kuliše byl v písmě mnohem bližší všem nářečím maloruským nežli starý jazyk církevní, přijali jej s nepatrnými změnami také v Haliči za jazyk spisovný. Tak pěkný počátek znovuzrození jazyka maloruského v literatuře sliboval ještě pěknější naděje v budoucnosť. Leč, bohužel, stalo se jinak. V květnu r. 1876. vyšel carský ukaz, jímžto co nejpřísněji zapověděno Rusínům v celém císařství ruském, aby neužívali jazyka svého v literatuře. Stručný obsah jeho jest následující:

1. Žádný maloruský tiskopis vydaný za hranicemi nebudiž puštěn do Ruska.

2. V císařství ruském nesmí se tisknouti nic maloruského (ani text k notám hudebním).

3. Všeliká divadelní představení, jakož i přednášky v jazyku maloruském jsou zakázány.

Nařízení toto trvá podnes, a ledva časem se ukaz ten zmírní jaksi výjimkou v některé případnosti. Nejnovějším toho důkazem jest, že i zabráněno Rusínům, aby neozdobili mohylu svého pěvce Ševčeňka, kteráž jest hodna oplakání!

Z té příčiny byly snahy ukrajinských národovců potlačeny v samém zárodku. Nezbývalo tedy než přenésti a soustřediti všechen ruch literarní do Haliče. Halič má zákonitě všeliké svobody. Bylo to tím spíše možná, ježto tu ode třiceti let skoro všeobecně užíváno nového jazyka spisovného, vzkříseného v Ukrajině. Leč, bohužel, nestalo se tak, neboť carský ukaz působil prostředně i v Halič. Skoro současně nabyly tu totiž převahy živly, které již ode dávna s nechutí patřily na oživení maloruského ducha v Ukrajině a Haliči. Živly ty nechtěly přijati nový jazyk maloruský, jenž podával věrně mluvu živou, leč vrátily se ku starému pravopisu na základě jazyka církevního. Není tedy divu, že ten jazyk spisovný, maje tytéž základy jako nynější jazyk ruský, jest mu velmi blízký, ale třeba věděti, že pouze na papíře. Živé totiž jazyky: maloruský a ruský, jsou dnes skoro v témže poměru k tomu jazyku spisovnému, jako živý jazyk francouzský ku spisovnému. Proto tedy není také divu, kdo zná ten jazyk jen ve formě spisovné a nikoli z úst lidu, že mluví o totožnosti jazyka ruského a maloruského. — Nechť jen přirovná písemný jazyk rusky k písemnému jazyku ukrajinskému, a uzří, jaký jest rozdíl mezi nimi i na papíře! Což teprve, kdyby Rusové si utvořili, jako spisovatelé ukrajinští, nový jazyk spisovný na základě nějakého živého nářečí, na př. moskevského, jež tak velice působilo v živý jazyk vzdělané

společnosti ruské! Pochybuji, že by potom někdo ještě se odvážil tvrditi, že maloruský jazyk jest pouhým nářečím ruského.

Ten starý jazyk spisovný, zakládající se na jazyku knih církevních, má tedy podnes u Rusínů převahu. Většina knih a časopisů maloruských v Haliči a v Uhrách vychází v tomto jazyku, lidu maloruskému skoro nesrozumitelném. Proto ve knížkách popularních a ve spisech pro lid modifikují ten jazyk pokud možná, leč odchylují se co nejméně od starého pravopisu. — Zřídka ukáže se nyní někde knížečka nebo spisek v jazyku spisovatelův ukrajinských. Za to častěji shledáváme jistou modifikaci toho jazyka, jako na př. ve lvovském časopisu „Діло". Velmi zřídka a zcela zbytečně vyskytují se maloruské texty s pravopisem latinským, jako na př. spisek „Świt" v Kołomyji.

Tak tedy Rusíni mají nyní několik jazyků spisovných, a proto vlastně literarní činnosť jejich jest velmi nepatrna. Skoro každý časopis jest psán jiným jazykem. Kdyby všickni Rusíni byli stále užívali pravopisu ukrajinského, měli by nyní již pěkný jazyk spisovný a bezpochyby mnohem bohatší literaturu. — Zatím „kde kuchařek šest, tam není co jísti," — kde každý užívá v písmě jazyka jiného, tam těžko mluviti o nějaké literatuře a o jistém obecném jazyku spisovném.

Proto také podnes i rovnoprávnosť jazyka maloruského s polským ve východní Haliči jest jen formalní. Rusíni totiž, nemohouce shodnouti se o jistý obecný jazyk spisovný, jsou nuceni v úřadech, ve školách a vůbec ve městech užívati jazyka polského. Proto také ani ve školách nemůže býti náležitě upraveno mimořádné vyučování jazyku maloruskému, ježto žáci musí buď psáti tak, jak chce učitel, aneb jim učitel nechává úplnou svobodu co do pravopisu. (Dokončení.)

Několik statí z novějších dějin chorvatských

(se zvláštním zřením na ideu „illyrskou").

Dle díla „Poviest Hrvatska" prof. T. **Smičiklasa** napsal *B. Popelka.*

(Pokračování.)

III.

Politiku rakouskou tehdy řídil — jak známo — mocný kníže Metternich. Říši rakouskou, jednak aby upevnil a zabezpečil práva dynastická, jednak aby jí zjednal v Evropě pověsť nejslavnější, Metternich uvedl v nový svazek s Ruskem a Pruskem, v allianci svatou tak řečenou. Přátelské svazky zakládati se měly na zásadách křesťanské lásky a bratrstva, následkem čehož povinni byli pomáhati sobě, jakoby byli členové jedné a téže rodiny. Oni považovali se vzhledem k svým národům za splnomocněnce prozřetelnosti, kteří mají národům od Boha sobě svěřeným a poddaným vlásti otcovskou, neomezenou mocí. Svatá allianc e rozestřela síť reakce nade vší Evropou.

Bylo neštěstím pro národ chorvatský, že obecná vládní soustava tato zastihla je, nechceme říci, nepřipravenými, jako byli Němci, jichž literatura tehdy vzkvétala, ale ni to nestalo se, co učinili Maďaři, vypravivše básníky a literaty, aby je těšili za těžkých dnů života národního. Několik jinochů chorvatských, kteří studovali ve Vídni a viděli mládť německou, roznícenou pro jazyk a národnosť, sestoupili se v kruh, aby národ svůj probudili. Mladý Gjuro Sporer pokoušel se roku 1814. ve Vídni vydávati „Illirske novine“, ale nedostalo se mu ani tolik předplatitelův, aby vyšlo první číslo. Co psali tehdy ve vlasti dva, tři kněží, to nebyla literatura národní, nýbrž knížky pro nejnalehavější potřeby lidu. Ze vzdělaných mužů nebylo ni jednoho, jenž by péro byl omočil rodným jazykem chorvatským.

Zjev ten není s podivením, uvážíme-li smutnou pravdu, že pojem o národu a jeho zvláštnostech týž pomoutěn byl v hlavách a myslech šlechty chorvatské. Oniť rádi zovou se šlechtici uherskými, znají a hájí zvláštní svá práva chorvatská a točí se neustále v jediném tom chaosu, z něhož arciť vypučeti nemohla nová, veliká idea: že jest netoliko království chorvatské, nýbrž i národ chorvatský a tož i za hranicemi království chorvatského. Proto snadno bylo absolutistické vládě vídeňské vlásti v Chorvatsku a tma tím hustější a černější pokrývala vlasť tu.

Vláda ve všech zemích svých zavedla přísný system policejní. Pověstný hrabě Sedlnický jal se roku 1817. stejným způsobem vládu provozovati také v zemích koruny uherské. Celé císařství uzavřeno bylo proti cizině, aby z ciziny nevnikly do říše myšlénky „revolucionářské“. Mládež nesměla choditi na vysoká učení zahraničná, knihy a časopisy poddaní rakouští dostávali z rukou policie; cestování do ciziny přísně střeženo státem. Co se v říši tisklo, prošlo nejdříve pouty přeostré censury, knihy školní vláda diktovala sama.

Do těch dob prostí (selští) šlechtici měli pouze každý třetí rok za příležitosti restaurace županské*) do sebe důležitosť mezi stranami zápasícími. Když restaurace ukončena, odešli domů. Nyní však vláda jim dala hlas ve všelikých otázkách. Úředníci, svým osudem závislí na milosti „velikého župana“, závodili vespolek, aby pro předlohy vládní organisovali zástupy selské, následkem čehož moc a vliv vlády v županiích rostl den co den. Šlechtě a vysokým pánům za takých okolností zhnusilo se choditi do hromad županských, čímž „stará konstituce“ županská stala se formulí, ze které vláda vyvodila, co chtěla.

*) Každého třetího roku dála se restaurace čili obnova úředníků županských na velkých skupštinách či hromadách. Obnova dála se hlasováním, koho ze tří pro každý obor úřední velkým županem navržených kandidátů skupština chce Mimo „velkého župana“, jenž nepodlehal restauraci, úředníci županští byli: podžupan, notář (bilježnik), jemuž přidělen podnotář (podbilježník), a pokladník (blagajnik, perceptor). Úředníci musili býti šlechtici.

Roku 1825. svolán byl po čtrnácti letech zase od krále sněm uhersko-chorvatský, dne 3. července. Stavové chorvatští před zahájením sněmu společného sjeli se počtem největším na svůj zemský sněm, jemuž předsedal bán čili „podkrál". Bán zvěstoval jim, že příští sněm společný zveleben bude korunovací královéé. Sněm prý se sjel, ježto rozptýleny jsou černé mlhy, které po mnoho let pokrývaly Evropu, blahý mír že navrácen jest národům, král že k Chorvatsku ukázal se býti zvláště milostivým, dav mu odtržené jeho části,*) aby opět s matkou vlastí užívaly „konstituce". Štěstí vrchovaté vane z hovoru bánova, provanuje všeliké pozdravy a odzdravy na sněmě chorvatském.

Ve skrovném rámci působnosti své sněm chorvatský tehdejší nevedl sám péče a nečinil nových nařízení ve prospěch vlasti, všechna jeho činnosť v tom záležela, by sestavil instrukce vyslancům na společný sněm.

Dlouhé rozpravy mezi horním a dolním domem společného parlamentu uhersko-chorvatského vyplnily několik měsíců činnosti sněmovní. Když došlo k rokování o novém zřízení zemském, vše bylo strnulo, nikdo nebyl řádně připraven, nebylo mužů, kteří by podle novověkých požadavků zřízení státního byli mohli přetvořiti Uhersko, jen to bylo opakováno, co na sněmích už ode dávna bylo vytýkáno. Jediné v otázce národnostní viděti nový zápal a novou sílu národa maďarského. Po všecka tato léta minulá Maďaři pilně pracovali o své národní literatuře. Nyní založili jako národ uvědomělý pomocí bohatých velmožův akademii věd, do níž se nadáli, že obrodí národ maďarský.

Rozníceni touto předtuchou větší a slavnější budoucnosti Maďaři žádali po králi, aby jazyk maďarský jediný byl ve školách a v úřadech obecným po všech zemích koruny svatoštěpánské, tedy také v Chorvatsku, jemuž nepřisuzovali nijakého zvláštního postavení státního proti Uhrům, nýbrž považovali je prostě za maďarské županie.

Když vyslancové chorvatští na požadavek: „aby užívati jazyka maďarského stalo se obecným", namítli, aby se přidalo: „uvnitř hranic království uherského", ohromná bouře zdvihla se proti nim. Poslancové všech téměř županií uherských dokazovali, že Chorvaté dle zákona slovou rození Uhři (nativi Hungari), že povinni jsou učiti se tomuto jazyku za příčinou svazku s Maďary, „jejichž práva výsad užívají", že jim příhodnější jest užívati jazyka živého nežli staré, mrtvé latiny. Maďaři žádali po králi a chtěli učiniti zákonem, aby se jazyka maďarského užívalo při královĕ náměstnictvě, u velitelstva vojenského i ve vojenské krajině; a jestliže Chorvaté chtějí dosíci služby ve království uherském, že nemohou býti osvobozeni od jazyka maďarského po zákonu, který stejný jest pro všecky syny vlasti; nechať se učí jazyku domácímu (rozuměj maďarskému), chtějí-li považo-

*) Po nesčíslných prosbách a stížnostech národa chorvatského r. 1822.

váni býti za pravé Uhry, když užívají práva a dobrodiní království uherského.

„Nebylo by nespravedlivo — křičeli ohniví Maďaři — ani se nesmí připustiti, aby Chorvaté nám předpisovali pořádek a aby se jim v tom dalo právo tak rozhodné, dle něhož zákonové přijatí většinou hlasů by neměli pro ně platnosti, neboť by z toho šlo, že nemůže dávati zákony království uherské Chorvatům, nýbrž Chorvaté Uhrům."

Na tyto násilné, nespravedlivé a urážlivé požadavky Maďarů vyslancové chorvatští odpovídali pouze se stanoviska svého zvláštního právního poměru státního. Kdyby však nadšeni byli bývali svatým citem národnosti své, bylo by jim bývalo vzplanouti plamenem hněvným, jenž by snadno byl rozžehl všecky lepší syny vlasti jejich. Toho bohužel za těch časův u Chorvatů ještě nebylo, ti dosud byli ještě národem ani dost málo uvědomělým: tak zaslepeni byli latinou!

Základ jich obrany proti Maďarům byl jistý a bezpečný, neboť spočíval na zákoně a na právě, ale jest příliš chladný v ten okamžik, kdy nepřítel střelu naměřil na jejich srdce. Odpovídaliť:

„Naše království jsou spolčena (regna socia), trvalými úmluvami sjednocena a takým svazkem s Uhry spojena, že mimo práva společná Chorvaté mají zvláštní ještě výlučná práva municipalní po zákonech od králů potvrzených, která ne tak lze porušovati nebo komoliti, neboť podryjete takto základy konstituce, kterou upevniti hodláte. Musíte to učiniti pro svazek s národem spolčeným, aby silnějším byl, kterýžto s jazykem latinským obstál více než osm set let a nikdy nebyl upadl v rozruch. Chorvaté dávají svou mládež učiti jazyku maďarskému již od r. 1802, kdy sami tak ustanovili zákonem, ale nedají sobě, národu svobodnému, jiného jazyka vnucovati, nýbrž držeti se budou onoho, který po osm set let měl a má právo občanské; nesmí býti královstvům svobodným, spolčeným a konfoederovaným násilí činěno."

Opět žádali, aby jazyk maďarský zaveden byl pouze uvnitř hranic uherských. Horní sněmovna podporovala v tom Chorvaty zvláště na přímluvu bána Ig. Gjulaje, ale spor veden mezi oběma sněmovnami potud, až i dolní sněmovna povolila. Chorvatům však přece bylo slíbiti, že zavedou na školách jazyk maďarský za předmět povinný. Zdálo však se vyslancům chorvatským, že sami k tomu nejsou oprávněni beze sněmu chorvatského. Proto dne 26. února r. 1826. bán svolal konferenci, kde by poslancům všem dáno bylo na srozuměnou, že jim potřeben jest jazyk maďarský, sice že dětem svým zavrou cestu ke službám státním. Avšak přece záležitost tuto předložili sněmu, jenž téhož ještě roku rozhodl: „že v Chorvatsku nemá býti jazyk jiný mimo latinský, a maďarskému aby jako zvláštnímu předmětu povinnému ve školách bylo vyučováno". Král usnešení

toto potvrdil zvláštním ediktem, čímž Chorvaty velmi ušťastnil, neboť královské toto potvrzení stavové a řádové vložili do skříně mezi privilegia království.

Maďaři ovšem nenáviděli také tento základ státoprávní, ač opravdu ni z daleka nebyl ohřát citem uvědomělého, k vyšším snahám probuzeného života národního, proto pokoušeli se častěji i toto „privilegium“ podryti. Na sněmě pořanském učinili formuli, kterou od té měl býti udílen uherský indigenat, a tu poznamenali vedle názvu Uher také „partes subjugatae“ čili „země podjařmené“.

Chorvatům bylo zvláštní stížností se obrátiti ku králi, aby toho nepřipouštěl, „neboť že království chorvatské na základě smluv vstoupilo ve svazek se svatou korunou a že všech znamenitějších událostí dědové jejich stejně jak Uhři svobodnou vůlí svou účastnili se“.

S ostnem v srdci chorvatští vyslancové vraceli se r. 1827. ze společného sněmu do vlasti, by z bolestí svých vyzpovídali se stavům chorvatským shromážděným na sněmě. Nebylo živé duše, která by byla vymyslila a pojmenovala lék od bolestí těch, jenž by zajisté byl pomohl, nebylo by nikoho, kdo by byl řekl: „chorvatský jazyk zaveden budiž do života veřejného, jakož Maďaři zavádějí svůj“. (Pokračování.)

Germanisace poznaňských Poláků.

Napsal **Edvard Jelínek.**

Vae victis!

Železný kníže Bismarck stýskal si kdysi v berlínské říšské radě, že Poláci poznaňští „odedávna“ proti Německu brojí a že jsou tudíž říši živlem netoliko nepříznivým, ale i do jisté míry nebezpečným. Najmě polský katolicismus a polští šlechtici jsou říši „odedávna“ lůnem, z něhož vychází mnohé zlo.

Smysl Bismarckova stesku nesahá patrně do dávnějších dob, než do oné osudné chvíle, kdy mocná druhdy říše jsouc rozdělena, stala se části Velkopolskou, také částí německé říše. Ale dějinné vzpomínky právě těchto dob, nezastřených šerem předhistorických událostí, mohly by železného knížete přesvědčiti, že Poláci „odedávna“ nestáli na stanovisku dnešní zoufalé obrany, odhodlané na život i smrť.

Ba i sám kníže musil by Polákům vytýkati vrchol národní „lahody“ a „smířlivosti“, kdyby hlouběji vniknul do prvních dnů přivtělení Velkopolsky k nynějšímu Německu. Tehdáž úpadkem omámení, rozrušení a z části i oslepení Poláci netoliko že nevzpírali se válečně vládě německé, ale i dosti pohostinně přijali nové pány, kteří pak přes noc surově vložili kruté jho na nezpupné své oběti — přese sliby, smlouvy a přísahy!

Kníže Bismarck se tedy mýlí, jestliže si myslí, že Poláci „odedávna“ pěstovali proti němu, vlastně proti jeho říši, ne-

přátelskou akci. První polní maršálek pruský Möllendorf (po r. 1792.) na zemi Velkopolské v Poznani nebyl ani osobou nenáviděnou, aniž jí vzdorováno. Naopak, starý, sivovlasý, plný zevní zdánlivé vlídnosti, za to však prohnaný v intrigách politických maršálek Möllendorf stal se osobou popularní a to ve chvíli, kdy jeho pruské vojsko rozestavovalo na poznaňském náměstí děla, jejichž účelem bylo na rozkaz „siwowłosego księżyny marszalka“ krotit i nejmenší spor hrubou kanonadou. Ale nedosti na tom. Poláci nevěříce ve zlobu světa, nezkušeni a zaslepeni podlehli v první chvíli omámení ještě jiným citovým „výlevům“.

Dne 8. května 1793. shromáždilo se ve staropolském městě Poznani 1500 zástupců šlechtických a 700 zástupců městských, aby nejdříve slavností ve farním kostele a pak skvělým plesem v paláci Gurowských na jevo dali své přátelské smýšlení o novém stavu věci pod pruskou vládou.*) Z toho vidno, že polský katolicismus a polští šlechtici „odedávna“ nebyly nepřátelstvím k Prusku naplněni.

Teprve nejbolestnější zneuctění víry v právo vychovalo mezi Poláky v Prusku ne zášť, ne lůno všeho zla — jen nezbytnou sebeobranu, nenamířenou proti nikomu a podniknutou jen k uhájení sama sebe.

Ten zápas Poláků poznaňských jest temnou stránkou dějin velkoněmecké říše, tím temnější, čím domýšlivěji se ta říše chvastá svým vysocekulturním pokrokem. Máme za to, že i každý poctivý Němec s ošklivostí se musí odvrátiti od zhanobení důstojnosti tak veliké říše, neboť vše, cokoli se v Poznani Polákům děje, jest hnusnou protivou netoliko skutečné kultury, ale i všeho toho, co vyznačuje XIX. „osvícený věk“ nad věky barbarské.

Probrati se materialem, jenž přispívá k poznání poměrův Poláků poznaňských, jest stejně obtížno, jak odolati při něm dojmům nejtrpčím. Spousta stesků ve formě petic, resolucí, prohlášení, děsných dat statistických, nářků novinářských, těchto nejbližších v jisté míře tlumočníkův svého lidu, nesčetné řeči polských poslanců na říšské radě v Berlíně atd., atd., to vše leží před námi kupou téměř nepřehlednou a volá k nám hlasem smutného, ale správného: „Vae victis!“

Našim skromným úmyslem jest prozatím poukázati jen k několika posledním rokům ve knížectví poznaňském. Dříve než přistoupíme ku vlastní věci, jest nám alespoň několik slov obětovati době, a osobě, které rozbírati obšírně nám nelze, ale dotknouti se jí — nutno.

Že železný kníže je Slovanům vůbec a Polákům zvláště velmi nepřízniv, jest vůbec známo; netoliko jeho jízlivé řeči, ale i skutky jsou toho nejjasnějším svědectvím. Kancléř užil všech možných prostředkův, aby učinil lid neněmecký neschopným k jakékoli sebeobraně. Politika jeho jest tak složitá, tak rozsáhlá,

---

*) **Literatura poznańska w pierwszej połowie bieżącego stulecia. Poznań 1880., str. 8.—9.**

sítě její tak rozestřené, že těžko jest říci, jakého prostředku kníže Bismarck neužil k docílení svých úmyslův. Pravilo se jindy, že kam Turek šlápnul, tráva již nevzrostla; nyní mohlo by se říci, kam železný kníže ruku svou položil, tam že jiskra života jemu nepohodlného se navždy udusí. Ale ta tráva, po nížto Turci v zemích jihoslovanských tolik století šlapali, netoliko že roste, ale i v krásnou zahradu se mění, a ta jiskra nepohodlného života není utlumena, nýbrž doutná ještě......

Kníže učinil vše a nelze nevěděti, že vydal nejeden zákon pro celou říši, aby ránu zasadil Poznaňsku. Nezdá se, že by byl kníže výhradně urputilým nepřítelem katolicismu, a cokoli v té příčině učinil, nebylo jím namířeno jen proti církvi, nýbrž také proti národnosti, najmě proti národnosti polské, jejíž vnitřní organisace v Poznaňsku jest úzce spojena s katolicismem. Proto nedostačoval knížeti a jeho pomocníku Falkovi r. 1872. vydaný zákon „o dozoru školním", jímž vzat národnímu kněžstvu vliv na dorůstající pokolení, ale pospíšil si a r. 1873. vydal pověstné zákony májové, namířené zničujícím ostřím proti katolicismu a tím zároveň proti národnosti. Ale májové zákony neuškodily němectví německých katolíků — to věděl kníže dobře, a snad právě proto byl úplně oprávněn odpověděti chlácholivě osobou samého vladaře Viléma na římský protest následujícími slovy: „Svatý otec jest nedobře spraven o poměrech německých." Mezi Římem a Pruskem počal sice spor, v jehož dějiny náleží také ostrá encyklika (únor r. 1875.), papež Pius IX. háje církev hájil národnosť — ale politika knížete při tom neprodělala.

Ze 12 dioecesí toliko 4 zachovaly své biskupy, nižší i vyšší kněžstvo krutě trestáno pokutami peněžitými, konfiskací a vězením, a záhy ocitlo se 1000 far bez duchovních pastýřů. Dodatečně (r. 1875.) zrušeny kláštery (8795 osob v 914 klášteřích) a majetek církve stal se majetkem státu.

Také nelze železnému knížeti vytýkati, že by si nebyl všímal svých poddaných. Věděl vždy dobře, co a čemu „lid a veřejné mínění říká". Nepamatujeme se, že by některý říšský kancléř vyvolával debattu o článku uveřejněném v tak nepatrném lístku, jakým byl na př. Miarkův „Katolik". Kníže vytáhnul jednoho dne v berlínské říšské radě ze své kapsy „Katolika" a přečítal s hněvem zástupcům monarchie článek, z něhož opakujeme tato slova: „Jezus, Marya, Jozef! ratujcie nas z ręki nieprzyjaciół, albowiem giniemy. O Boże! Czemuż nas wydajesz na takie prześladowanie, czemu dozwalasz, by się wrogowie z Twojego ludu naigrawali?" Téměř současně rokováno v panské sněmovně o nových zákonech školních, a kníže odpověděl duchaplným vývodům polského poslance hr. Bninského v ten smysl, že nehodlá „mnoho povídat" o těch věcech, položil však na to důraz, že vše rozhodne zákon a osvěta. Aby k tomu došlo, jest prý především třeba, by „němčina se opírala na trvalých základech, a to netoliko v Poznaňsku, ale i ve Slezsku (horním) a v západním Prusku". —

*

Že národní jazyk z veřejného a administrativního života úplně vyloučen, známo sice všeobecně, ale i tu okolnost doložíme níže některými příklady, a to tím spíše, ježto z nich na jevo vyjde, na jakém systemu se opírá myšlénka pruského odnárodňování a germanisování.

Nemenší péči, jako víře, jazyku a vůbec stránkám národním, věnoval železný kníže také stránce národohospodářské. Učiniti lid chudým, pozbaviti jej vlastnictví země otcovské, zaplaviti cizím živlem, tlumiti jej v mezích služebnosti — toť také jedna z těch politik, které měly uskutečniti výrok, „že za třicet let bude po vás veta".

Ne nadarmo jest kníže náruživým badatelem statistiky a ne nadarmo vidí v každé jednotlivé ztrátě, byť jen prstí hlíny byla, ale do německých rukou vpadlou — nový a nový triumf svých plánů.

A nepohřešíme zajisté, povíme-li, že právě tato národohospodářská stránka polského lidu v Poznaňsku jest nejsmutnějším a zároveň nejnebezpečnějším zjevem v osudech ohroženého kmene slovanského. Víru otců víra zachová, jazyku polské matky nedají zahynouti a národní vědomí duch času a osvěta utuží — ale kdo vrátí ztracenou zemi?

Obracíme tedy zření především k této okolnosti, aby spíše objasněn byl význam toho, co hodláme pověděti o systematické germanisaci níželi.

Co do ztráty pozemkové máme data úřední, i podotýkáme, že dosud ani v polských časopisech nebyla vyslovena pochybnost o spolehlivosti jejich. Bohužel!

Ještě před 25 lety měli Poláci v Poznaňsku 852.807 hektarů vlastní země. Němci měli tehdáž jen 527.535 hektarů, převaha polského pozemkového majetku činila tudíž před 25 lety 325.272 hektarův. Ale průběhem těchto 25 let přešlo z rukou polských do německých 225.922 hektarů, z rukou německých ve vlastnictví polské jen 30.385 hektarů. Z toho patrno, že Poláci ztratili průběhem jediného čtvrtstoletí 195.537 hektarů země! V nynější době čítá velké knížectví poznaňské toliko 649 větších statkářů národnosti polské (656.443 hektarův), ale statkářů německých jest 1010 (723.899 hektarů)!

Přirovnáváme-li tuto úřední statistiku k výpočtům samých Polákův, jeví se nám obraz neméně smutný. Známý spisovatel polský L. Żychliński vydal r. 1878. spisek „Ile naszej gleby", oplývající bohatstvím dat, z něhož uvádíme zde jen výsledek. Před třiceti lety náleželo ze všeobecného počtu větších majetků ve velkém knížectví poznaňském (6,214.772 jiter) Polákům 3,792.764 jiter, Němcům jen 2,422.008 jiter; čili: Poláci měli o 1,370.756 jiter *více* než Němci.

Po třiceti letech změnil se poměr dle pečlivých výpočtů p. Żychlińského strašně. Ne na polské, ale na německé straně jest nyní převaha, a sice o celých 590.452 jiter!

K takovým číslům dodávati poznámek — netřeba ....

Pohleďme nyní na stránku jazykovou, kteráž jest stejně důležita pro pochopení rozvíjejících se poměrův a rozsahu germanisačního systemu.

Samo hlavní město Poznaň jest v té příčině jasným obrazem. Dle Bockha čítala Poznaň roku 1846. toliko německy mluvících 8900, toliko polsky 6300, oběma jazyky 23.700 obyv. Při sčítání konaném r. 1858. bylo prý v Poznani (bez vojska) toliko německy mluvících 15.400, toliko polsky mluvících 4400, oběma jazyky mluvících 16.200 obyvatelů. Roku 1861. vedlo sčítání již k tomu výsledku, že celé dvě třetiny veškerého obyvatelstva města Poznaně byly německé. Tu bolestně povzdechli si Poláci a rozumějíce svému trudnému položení a uvažujíce poměry vládnoucí v celé jejich zemi, zoufale zvolali: „Půjde-li běh okolností tak dále, nestane se již nemožným okamžik, kdy ne Němci a Židé u nás, ale *my* u Němcův a Židů hostmi budeme.“

Všady, kamkoli v Poznaňsku pohledneme, buď si to v kostele, ve škole, v úřadě, v ústavech vědeckých neb humanitních, v divadle, ve spolcích, slovem všady krom úřadů berních skracuje se živel národní a na ujmu jemu vtírá a výsadami se hýčka živel cizí. Co polské, stíženo jest osudem siroty aneb i přímo duseno zákonem. Jen za takových okolností mohlo dojíti k smutným výsledkům, jichžto statistický náčrt výše jsme zaznamenali.

Jako všady, tak i v Poznaňsku jest otázka školní ve věcech národního bytu podkladem velice důležitým. Právě v těchto dnech (v polovici března 1883.) ozvali se polští hlasové opět na pruském sněmě proti neslýchanému utlačování práv jazyka polského ve školách. Oproti slibům královským a oproti tvrzení ministrů (Gossler) osvědčili a prohlásili se poslanci polští, zejména znamenití Stablewski, Kantak, Zakrzewski a Magdziński, že vláda pruská jazyk polský úplně potlačuje ve školách středních i národních. Vývody prodchnuté duchem božské pravdy a důstojné logiky zneváženy opět jízlivými poznámkami (Na na!). Ve školách středních učí se polskému jazyku jen ve třídách vyšších, a to tak, aby německé žactvo z této náuky pochytilo tolik, kolik mu je výhodno věděti pro pozdější germanisační působnost. Náboženství ve školách středních vykládá se v jazyku německém. V národních školách má se sice alespoň náboženství vykládati polsky, ale školní inspektoři starají se, aby i tuto velkomyslnou výhodu proměnili v pouhou mrtvou literu. Nejpádnějším toho důkazem jest jakýsi Lux (Kreisschulinspektor für den Kreis Posen), který vydal 14. dubna m. r. „svým“ podřízeným učitelům zvláštní dekret, v němž nařizuje, aby učitelstvo vykonávalo ve škole tajnou policii (!), zejména aby pátralo a donášelo, od koho a jaké knížky dostává žactvo darem. Lux patrně ví, že poznaňská mládež čítá též povídky sepsané v polském jazyku. Týž Lux nařídil kromě toho, aby děti, jichžto pouhá jména mají ráz německý, byly považovány za Němce a aby proto bezohledně byly vyloučeny z polského vyučování náboženství. (Dle jiného variantu mají býti za Němce považováni žáci, jichž jména nekončí

se na ski nebo icz). Moc inspektorská provádí ostatně také o své ujmě překrucování čistě polských jmen na čistě německá. Tak překřtěn Majerowicz na Majera, Loza na Lohse a rodina Betků dověděla se od svého hošíka, že se příště nazývati bude Bethke. K ohavení polských jmen se ještě vrátíme — tvoří zvláštní kapitolu germanisačního systému v ubohém Poznaňsku Co lze říci o jedné škole, možno říci o mnohých jiných. Velice zajímavý obraz podává historie marianského gymnasia v Poznani, kteráž náleží k nejstarším a nejznamenitějším ústavům této země (založeno bylo za Konarského r. 1573.). Jediný pohled na statistiku posledních let tohoto ústavu podává obraz přímo děsný. Ve školním roce 1869.—70. čítalo marianské gymnasium 28 sil učitelských; z těch bylo národnosti polské a náboženství katolického **22**, kdežto německé národnosti a katolického náboženství bylo jen 5. Kromě toho byl tam tehdáž zaměstnán jediný německý evangelík. Ve školním roce 1881.—82. působilo tamže 27 učitelů, mezi nimi však bylo již jen 7 Poláků (katolických) a vedle nich **20** Němců, katolíkův i evangelíků. Co do žactva jeví se neméně výmluvný obraz: ještě roku 1874. bylo na marianském gymnasiu 647 Poláků, roku 1882. toliko 335!

Ale podobné smutné úvahy týkají se netoliko stránky výhradně národní, leč i všeobecně kulturní. Netěžko domysliti se, jak mládež na takových školách prospívá a na bíledni jest, že již samým systemem odvracována bývá od vyššího vzdělání. V té příčině zřejmý rozdíl opět podává statistika: Milion katolíků v Poznaňsku posýlá do vyšších vzdělavacích ústavů jen **1564** žáků; číslo toto jest tím význačnější, přirovnáme-li je k číslům židovským: v témže Poznaňsku hledá z pouhých 60.000 Židů vyššího vzdělání neméně než **1755** Židů! Nepoměr tento jest přirozený. Katolík, vlastně Polák, nepožívá ve státní veřejnosti nižádných výhod. Naopak. Polská intelligence netoliko že vyloučena jest ze všelikého postupu (v povolání učitelském, úřednickém atd.), ale i mnohé jiné příkoří se jí činí. Vláda velkoněmecká dobře jsouc vědoma svého systemu, zaplavuje polskou provincii německým úřednictvem a učitelstvem, polské „síly“ však psanecky vypovídá do ciziny. Kolik poznaňských Poláků hyne a sténá ve státní službě na březích chladného, poněmčilého Baltu nebo v bídných vesnicích na pohraničí močálovitého Nizozemska!

Příště pohledneme na ostatní stránky znevažování nejsvětějších práv pronásledovaných bratří v Poznaňsku. (Dokončení.)

Dopisy Jana Kollára.

1. B. Kopitarovi.

(Sdělil **Ferd. Menčík**, amanuensis dvorní knihovny ve Vídni.)

Pešť, 20. září 1824.

Vaše Blahorodí, Veleváženy pane!

Před několika dny obdržel jsem poštou od pana dvorního rady Koepena z Petrohradu balíček ruských knih a dopis, v němž

mezi jiným ještě dodatek připsán byl, jejž Vám tuto v doslovném znění sděluju: „Kdybyste mi, Veledůstojnosti, někdy nějaký list neb cokoliv jiného poslati zamýšlel, prosím, abyste to jen na pana Kopitara zaslati ráčil, kterýžto mi prokáže již tu laskavost a mně to (snad prostřednictvím p. dvorního rady z Hammerů etc.) doručiti dá. Osměluju se tudíž, veden jsa nad to úctou, kterou k Vám, velevážený pane, již ode dávna chovám, obraceti se k Vám ihned a sice s dvojí prosbou. Abych drahocenný dar, kterýmž mne pan dvorní rada z Koepenů posléze potěšil, na vzájem nějakým nepatrným dárkem opětoval, zasýlám Vám přiloženou knížečku, obsahující československou báseň „Slávy dcera" s prosbou, abyste byl tak dobrotiv a ji nějakým bezpečným způsobem, ale co možná brzy do Petrohradu zaslati ráčil. Svou písemnou odpověď expedoval jsem právě poštou.

Druhá prosba, již se Vašeho laskavého prostřednictví dovolávati odvažuju, týká se téhož předmětu, ale jiných osob. Touže totiž já i mnozí jiní slavisté větší literarní vzájemnost mezi všemi slovanskými nářečími roznítiti, zaslal jsem po zdejším advokátu panu ze Scholtiszu již v květnu t. r. dva vázané exempláry téhož díla do Vídně s tím úmyslem, aby je ruskému vyslanectvu předložil s prosbou, aby je do Petrohradu a sice jeden exemplář ruské akademii a druhý císařské bibliothece zaslalo. Avšak ačkoliv se to stalo v úmyslu nejčistším a úplně nezištném, ač to nebylo nižádné věnování neb cos podobného, nýbrž dar čistě literarní, byla přece naše prosba od ruského vyslanectva zamítnuta a exempláry nebyly přijaty. V této nesnázi ujal se obou exemplářů J. Exc. baron Steinlein, bavorský vyslanec ve Vídni, jenž nedávno uherským magnátem se stal, a slíbil je buď přece prostřednictvím vyslanectva ruského, aneb jinou cestou doručiti tam, kam jsou určeny. Co však se s těmito exempláry stalo, do dnes nevíme. Bylo by to s velikým politováním, kdyby velcí Slávobratři menších tak příliš málo dbali!

Je-li Vám tedy, velevážený pane, možno a příhodno, račtež se, prosím, o to zasaditi, řečené exempláry od barona Steinleina zpět požádati a buď ruským vyslanectvím, aneb na nějaký jiný vhodný a Vám povědomý způsob do Petrohradu zaslati. Co mne se týká, vzdal bych se raději celé té záležitosti; avšak musil jsem se podrobiti přání svých přátel, kteří tisk tohoto díla usnadnili.

Váš Anonymus de conversione Carant. očekává se u nás s nedočkavostí.

Zdá se, že spor o Libušin soud naším starým mistrem v Praze nově rozdmychaný nám nesvorným Slovanům neslouží valně ku cti. Pan Šafařík pošle prý co nevidět, jak mi píše, své německy sepsané Dějiny literatury Slovanů do Budína, kdež prý v král. universitní tiskárně tiskem vyjdou.

V naději laskavé Vaší odpovědi pokládám si za čest býti Vašeho Blahorodí nejoddanější sluha

Jan Kollár
slov. kazatel ev. obce v Pešti.

2. K. J. Erbenovi.

(Sdělil c. kr. universitní prof. dr. **Rezek.**)

7. února 1830 v Pešti.

Nový, avšak již milý příteli!

S nemalým potěšením přijal a četl jsem Vaše psaní ode dne 17. ledna p. r. — Jako zajisté dobrý zahradník plesá v srdci svém, jestli jadérka v zemi jeho rukou zasetá, aneb stromečky jeho prací štípené zdařile vyrůstají a zelenati se počínají: tak musí radost cítiti každý národ svůj milující spisovatel československý vida aneb slyše, že jeho slova přece, aspoň někde, rovnocitné srdce nalezly. A sám nevím, co mám již na Vás, mně posud neznámém, milovati, či Vaši velikou vděčnost k malým zásluhám mojim, či Vaše mladé a již tak vroucí láskou k národu plápolající srdce, či naposledy tak pěknou již v řeči mateřské známosť a mocnosť, kterou jste list ten psal. Ó kéž drahá země česká více podobných Vám synů zplodí a vychová, aby každým novým pokolením i nový značný pokrok ve vzdělanosti národu učiněn byl.

Pročež prosím Vás a napomínám jako přítele — nebo do počtu mých přátel přináležeti již právo jste sobě získal — abyste i dále pokračoval ve chvalitebném tomto úmyslu a předsevzetí.

My nynější dělníci na roli národa stárneme a brzo ustoupíme: ó jaká bolest sprovodila by nás do hrobu, kdybychom spatřiti musili, že prázdná místa za sebou necháváme, aneb že necháváme jen zahaleče. Vy v lůnu České země sedící a bydlící vlastenci, v tomto ohledu mnohem a šťastnější a proto i zavázanější jste, nežli my vzdálení rozptylenci. Vy zajisté to máte před očima a rukama, co my jen v obraznosti líčiti sobě musíme; Vy to již s mlékem mateřským pijete, k čemu my jen vlastním potem a dlouhou cestou knih přicházíme: Vás k tomu pobízí každodenní potřeba života, anobrž rozkazy a pořádky nejmilostivějšího země páňa, nás zhola nic, jenom vlastní libost a vůle, i tato tisícerými překážkami hamovaná. A proto užijte těchto příznivých příležitostí, mladí Čechové, k zotavení posvadlého květu vlasti a národa. Předkem Vám to pravím, že již čím dříve i od Vás nějaký plod očekávati budu, kterým byste roli vlasteneckou okrášlil a mně způsobil novou rozkoš.

Mějte se na všem dobře a vzkažte všem Vám rovným pozdravení, zůstávám upřímně nakloněný

Váš

přítel J. Kollár.

Mnoho-li jest Slovanů?

Statistické klasobraní. (I.)

Přáním naším bylo i jest odpověděti čtenářům „Slov. Sborn." na důležitou otázku „Mnoho-li jest nás?" Sbírajíce v té příčině stále potřebné látky statistické a doplňujíce neb opravujíce novějšími zprávami čísla buď zastaralá

nebo nespolehlivá vítáme vřele záslužný trud polského spisovatele p. Ludomíra Prószyńského, autora díla „Bośnia i Hercegowina", a vděčně podáváme našemu čtenářstvu alespoň tresť z jeho zajímavé a uvážení hodné stati „Ilu jest Słowian?" *) Zvláště zajímavy jsou jeho dvě tabulky porovnávající rozličná udání.

K tomu dodáváme, že pro „Slov. Sborn." slíbil laskavě sbadati počet Slovanů prof. Čipera, známý statistik český. Těšíme se i na tuto práci, ježto jen všestranné a mnohostranné badání tohoto veledůležitého předmětu ustálí a utvrdí výsledky. Jádro zajímavých výpočtů p. Prószyńského spočívá v překladu následujících pozoruhodných slov a čísel:

„Následující přehled veškerých větví kmene slovanského v nynějším stavu jejich sestavili jsme na základě soustavy Šafaříkovy co do klassifikace těch národů, prohlédajíce ku změnám nastalým v politickém stanovisku některých provincií tureckých následkem poslední války východní a usnešení kongressu berlínského, jimž ty provincie byly úplně, aneb jen do jisté míry odděleny od říše osmanské.

Za tou příčinou podáváme čtenářům nejprve přirovnávací tabulku I., vyplněnou vůbec počtem osob každé větve slovanské a sestavenou dle dat pěti spisovatelů z r. 1830.—1875.

V prvém sloupci umístili jsme sčítání z r. 1830., jež Baltazar Pietraszewski uveřejnil ve svém díle „Slowianie w badaniach początkowych z historii powszechnej" r. 1845.

Ve druhé rubrice jsou čísla, jež podal Šafařík dle svého sčítání vykonaného před prvým vydáním znamenitého díla „Slovanský národopis", jenž vyšel r. 1842. Rubrika třetí obsahuje čísla, vyňatá ze spisu známého německého statistika Kolba: „Handbuch der vergleichenden Statistik" r. 1862. Ve čtvrté rubrice umístěna jsou čísla ze statistického spisu „Statistisch-ethnografische Tafel der europäischen Länder", jejžto vydal Kasprowicz v Lipsku roku 1875.

V pátém sloupci umístili jsme čísla, vyňatá ze statistického spisu „Statističeskija tablicy raspredělenija Slavian", vydaného P. Budilovičem r. 1875.

Šestá rubrika konečně obsahuje čísla, kterážto dle našeho zdání nejvíce se shodují se skutečností. Jsou to součty položek v podrobné tabulce II.

Přirovnáním čísel v rubrice páté a šesté na tabulce prvé shledáme úplnou shodu v pěti položkách, v ostatních šesti však značný rozdíl.

Příčinou toho jest, že jsme přijali v zásadě sčítání, jež bylo základem sestavení čísel v rubrice páté, uváživše, že sčítání to bylo vykonáno kompetentními muži, o nichžto těžko by bylo domýšleti se, že jsou vzhledem ku Slovanům stranní jako statistikové němečtí. Ostatně čísla v rubrice páté posud se těší jisté důležitosti ve kruzích vědeckých. Shledáváme se s nimi také ve známém díle pp. Pypina a Spasowicze („Historie literatur slovanských"), vydaném r. 1879., jakož i v jiných spisech vědeckých.

Ale přes tyto okolnosti, jež mluví ve prospěch hodnověrnosti čísel v rubrice páté, nalezli jsme tu některá data tak dalece nesouhlasná s nynějším stanoviskem vědy, že jsme uznali za prospěšné opraviti je dle výsledků sčítání nového a nestranného.

Nezbývá nám tedy než ospravedlniti zásady, podle nichžto jsme vykonali tyto opravy.

V položce „Malorusíni" vznikl rozdíl následkem toho, že jsme změnili jich počet v říši rakouské ze 3,223.100 na 2,800.000 na základě sčítání z r. 1880.

V položce „Srbo-Chorvati" zvětšili jsme všeobecný počet za příčinou rozmnožení počtu Černohorců ze 123.000 na 165.000 v souhlase s novějším sčítáním, jež bylo konáno již po připojení krajin hercegovských a albanských ku knížectví.

V položce „Poláci" pozoruje čtenář s nemalým zajisté podivením ohromný rozdíl o 3,164.422 hlav. Činíce tak značnou opravu, pokládáme za svou povinnosť abychom ji objasnili. Ze čtyř sloupcův, obsahujících počet Poláků ve čtyřech říších (ve statistické tabulce P. Budiloviče), ve třech nalezli jsme velmi

*) Vyšla právě v č. 7. a 8. nového varšavského týd. „Rola", redigovaného J. Jeleńskim.

I.

Počet Slovanů dle několika spisovatelů, s naznačením roku vydání jejich prací.

Rozvětvení Slovanů	1. R. 1845. Pietraszewski Baltazar, sčítání z r. 1830.	2. 3. vydání r. 1849. Šafařík, sčítání z r. 1842.	3. R. 1862. Kolb	4. R. 1875. Kasprowicz	5. R. 1875. Budiłovič	6. Dle sčítání pozdějšího
A.						
Národové jihovýchodní:						
I. 1. Velkorusové	35,000.000	35,314.600	33,000.000	39,000.000	40,319.602	40,319.602
I. 2. Malorusové (Rusíni)	12,000 000	13,144.000	13,952.480	8,000.000	17,391.388	16,968.288
I. 3. Bělorusové	—	2,726.000	3,600.000	5,000.000	3,488.600	3,488.600
II. 4. Bulhaři	2,000.000	3,587.000	4,564.000	9,800.000	5,123.952	5,123.952
III. 5. Srbo-Chorvati	5,000.000	6,095.000	5,515.200		5,940.539	5,982.539
III. 6. Slovinci	1,000.000	1,151.000	1,213.200	12,600.000	1,287.000	1,287.000
B.						
Národové severozápadní:						
I. 7. Poláci	8,200.000	9,385.000	11,250.580	12,575.500	9,603.578	12,768.000
II. 8. Čecho-Moravané	6,600.000	4,414.000	4,425.060	5,350.000	4,815.154	4,851.154
II. 9. Slováci	s Čechy	2,753.000	1,762.452	1,500.000	2,223.820	2,223.820
III. 10. Lužičtí Srbové horní	200.000	98.000	126.428	150.000	96.000	130.000
III. 10. Lužičtí Srbové dolní		44.000	32.581		40.000	35.000
Úhrnem	70,000 000	78,691.000	79,441.981	82,635.500	90,329.633	93,177.955

II.

Počet Slovanů co do jazykův a mocnářství, dle nejnovějšího sčítání.

Rozvětvení Slovanů	Mocnářství:												Úhrnem
			Turecko (býv.)										
	Rusko	Rakousko-Uhersko	Bulharsko	Rumelie	Bosna a Hercegovina	vlastní provincie turecké	Srbsko	Černá Hora	Rumunsko	Prusko	Sasko	Italie	
A. Národové jihovýchodní:													
I. 1. Velkorusové . .	40,248.406	—	—	—	—	50.000	—	—	20.000	1.196	—	—	40,319.602
I. 2. Malorusové (Rusíni)	14,168.288	2,800.000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16,968.288
I. 3. Bělorusové . . .	3,488.600	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3,488.600
II. 4. Bulhaři	97.032	26.920	1.900.000	573.000	—	2,027.000	—	—	500.000	—	—	—	5,123.952
III. 5. Srbo-Chorvati . .	7.652	2,959.887	—	—	1,150.000	550.000	1,150.000	165.000	—	—	—	—	5,982.539
III. 6. Slovinci (Korutané)	—	1,260.000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	27.000	1,287.000
B. Národové severozápadní:													
I. 7. Poláci	6,700.000	3,238.000	—	—	—	10.000	—	—	—	2,820.000	—	—	12,768.000
II. 8. Čecho-Moravané	7.754	4,783.213	—	—	—	—	—	—	—	60.187	—	—	4,851.154
II. 9. Slováci	—	2,223.820	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2,223.820
III. 10. Luž. Srbové horní	—	—	—	—	—	—	—	—	—	78.000	52.000	—	130.000
III. 10. Luž. Srbové dolní	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35.000	—	—	35.000
Úhrnem . .	64,717.732	17,291.840	1,900.000	573.000	1,150.000	2,637 000	1,150.000	165.000	520.000	2,994.383	52.000	27.000	93,177.955

značné nesprávnosti. V říši ruské shledáváme pouze 4,633.378 Polákův, ačkoli dle nového sčítání jest ve království polském a v císařství ruském asi 6,700.000 obyvatelů národnosti polské. V císařství rakouském jest místo 2,444.200 dle sčítání z r. 1880. již 3,238.00 Poláků; konečně v Prusku byl počet jich označen číslem 2,516.000, ale dle novějšího sčítání (souhlasně s výkazem P. Kasprowicze) směle lze uvésti obyvatelstvo polské v Prusku počtem 2,820.000 hlav.

Sečteme-li tato čísla i s 10.000 Poláků, přebývajících v Turecku (6. tabulka p. Budiłovičova), nebude všech Poláků 9,603.578, leč 12,768.000.

V položce „Čecho-Moravané“ zvětšili jsme číslo 4,815.154 na 4,851.154, abychom opravili chybu vzniklou v tisku anebo sečítáním čísel této položky.

V obou položkách „Srbové lužičtí“ (Lužičané) podali jsme jiná čísla rovněž na základě novějšího sčítání a badání, vykonaného v letech posledních.

Ve zvláštní tabulce označené číslem II. podali jsme všechna čísla o počtu hlav veškerých větví slovanských v rubrikách mocnářství a provincií na poloostrově balkanském, držíce se přesně nejnovějšího počtu statistického, jenž pochází z pramenův úplně hodnověrných. Co do počtu národů, přebývajících na tomto poloostrově, dlužno však podotknouti, že tu velmi mnoho ještě zbývá, čeho bychom si přáli vzhledem k důkladnosti sčítání.

Počet Bulharův na př. není posud určitě ustanoven; pp. Bogorov, Polouzov a j. udávají, že jest jich asi 5,500.000, Bulhaři sami však dí, že jsou národem $6^1/_2$, ano i 7milionovým.

Ze Slovanů v říši rakousko-uherské zdá se nám počet Slováků rovněž velmi sníženým ve všech novějších výkazech statistických. Není totiž pochybnosti, že jako němečtí, tak zvláště maďarští statistikové se snaží, aby dle možnosti snížili počet Slováků, a jistou část jich beze všeho práva počítají k Maďarům. Ale k opravě těchto chyb tendenčních nemáme bohužel žádných určitých pomůcek.

Konečně statistika Slovanův jest posud ve stavu velmi primitivním, a nepochybně nebudeme ještě brzy moci těšiti se spolehlivým číslům ve pracích na tomto poli vykonaných. A ačkoli k tomuto článku čerpali jsme data ze zřídel nejnovějších a velmi hodnověrných, soudíme přece, že povšechný počet Slovanů převyšuje 93,000.000; dosahuje pravděpodobně 96 milionů, možná dokonce 100 milionů hlav, *což jest skoro jedna třetina obyvatelstva celé Evropy.*

Tím jsme tedy dali pokud možná pravdě nejbližší odpověď na otázku zajisté velmi důležitou: Mnoho-li jest Slovanů?“

Slovanské kapitoly.

Píše **E. J. Pravda.**

III.

My u nich a oni u nás.

To nejsou oni — a konec!
J. P. Koubek.

Není na světě nic nespravedlivějšího a nerozumnějšího, než posuzovati národnosti dle jednotlivcův a jednotlivostí. Jednotlivec jest pouhou kapkou v moři, a ani tisíc kapek jedu moře neotráví. A přec nelze této okolnosti lehce vážiti! Ze zkušenosti víme, že právě jednotlivci, kteří nikdy a ničím nemohli posloužiti, přece někdy velmi škodili.

Okolnosť tato vystupuje před naše zraky v plném svém významu a rozsahu, uvažujeme-li zrale osobní styky Slovanů navzájem. Čím jsme my u nich a oni u nás? Jest tak, jak býti má? Bohužel nikoliv! Jaký jest výsledek a vliv i tak dosti nepatrných stykův osobních mezi Slovany? Smutný, odpoví rozhodně každý znalec této věci a bolestně povzdechne upřímný přítel „vzájemnosti slovanské“. Neboť nejidealnější snahy rozumných pěstitelů, neunavných a nezištných pracovníků na poli sbližování se národů slovanských bývají

nezřídka surově šlapány a znevažovány přímo neb nepřímo od živlů veskrz nepovolaných, neschopných neb tendenčním duchem zla prosáklých. Ba, zdá se, jakoby tu a onde vznikaly (jinak velice potřebné) styky jen proto, aby ničily, rozbily a rozmetaly vše, co dobrá vůle šlechetných tendencí klopotně zbudovala.

Vědomí slovanské není ještě nikde tak mohutné, aby nebylo podrobeno rozmanitým vedlejším dojmům, tu příznivým, tam nepříznivým. Neklamme se a přiznejme, že zejména jisté třídě „chladnějších“ Slovanův jest ještě potřebí alespoň občas velkolepých banketů, sjezdů, frasí a řečí, aby se „rozehřáli“. Ale takové nadšení ochabuje právě tak rychle, jak vzniklo...

Na otázku, čím to jest, že Čechové v zemích slovanských a naopak Slované u nás zaujímají někdy a v jistých kruzích stanovisko přímo protivné ideám našim, odpovíme krátce, že repraesentanti naši u nich a jejich u nás — nejsou vlastními repraesentanty svých národů. Vlna dobrodružných choutek anebo sháňka po kousku vezdejšího chleba každoročně žene spoustu našich „zástupců“ mezi Slovany, a smutno jest pomysliti o tom, jaké asi procento „zastupuje“ národ svůj důstojně, nezapomínajíc, že ku cti sloužiti národu svému za hranicemi jest povinností každého. Říká se, že za hranice jde vůbec jen pleva — ale té plevy bylo mnoho...

Národ český, zápasivší zvláště s těžkými okolnostmi, v té příčině pochodil nejhůře. Pekelná to byla politika, která zaplavila zejména v Bachově éře netoliko Halič, ale i jiné země slovanské v Rakousku byrokratickými živly renegatského původu z Čech. Byl čas, kdy se hemžili v Haliči „Pemáci“, kteří jsouce nejochotnějšími a nejzpůsobilejšími nástroji pronásledování, vštěpovali nenávisť bohužel přirozenou k národu, který se k nim nepřiznával a nikdy přiznávati nebude. Poláci haličtí neznali než českého vyvrhele a z nich jen brali ponětí o národě českém. Řekne někdo, že byly také vzácné vzory české důstojnosti. Ovšem! Ale bylo jich nepoměrně méně a co nad to znamená, „dobré se rádo zapomíná, zlé pamatuje“. Měli jsme v Polsce Jablonského. Květa a j. v. Na nich se také osvědčilo, že v Polsce i všady jinde dojde řádný Čech úcty, jaké mu náleží. Podnes žije paměť Květova ve Varšavě v nezkalené kráse a nad jeho hrobem na powązkowském hřbitově zní v den dušiček nejedna polská modlitba... Ale byl to Květ, muž ryze vlastenecký, ctihodný, v každém ohledu neúhonný! Kdo Květa poznal, ctí netoliko památku jeho, ale chová úctu i k národu, z něhož pocházel. A čím si získal Květ tolik krásných vzpomínek? Tím jediné, že zachovával vždy povinný takt vůči společnosti, v jejíž lůně žil a jako professor působil. Prost jsa všeliké osobní vypočítavosti a špinavého egoismu, nehonil se po makavě zištných výhodách, ale činil jak velí *rozšafnosť!*

Bože, dej nám Květů více! Netoliko v Polsce, ale i v Rusku, v Chorvatsku, v Bulharsku atd.! Vřelé přání toto vyslovujeme tím spíše, ježto víme, že časem vzrostou i jiné hroby, od nichž se domorodý Polák, Chorvat... lhostejně, chladně neb i s trpkým pocitem odvraceti bude.

Zjevným sobectvím a beztaktností vděk národů, najmě cizích, se nezíská.

Když počala v Bulharsku organisace škol, volal petrohradský list „Novoje Vremja“ k Balkánu: „Chraňte se před českými kantory!“ Přes to, že jsme přesvědčeni, že zejména Bulhaři nemají příčin vůbec si stěžovati do českého učitelstva, které nepopíratelně tvoří v lůně vlastního našeho národa jednu z nejkrásnějších jeho haluzí, přece zdá se, že zajisté byl podnět jakýs k ostrým slovům „Nov. Vr.“.

Při záhřebské universitě sešla se celá řada českých professorův — a výsledek z toho mravní pro nás? Věru, z části nepotěšitelný... A což teprve v Lublani a v jižním Chorvatsku? V bílé Lublani máme krajana M., ředitele vyššího učiliště a horlivého čtenáře vlasteneckého časopisectva českého, o němž jde hlas, že náleží k nejvydatnějším germanisatorům tak blízkých našim srdcím Slovinců. Kus cesty dále, již v Chorvatsku, sedí také „vlastenec“ český U., o němž nelze nic lepšího říci, nežli že je krutým nepřítelem domácích vlastenců (professorův) a byrokratem tak hnusným jako — málo kdo.

Nebudeme mysl laskavých čtenářů kaliti ponurými vzpomínkami a přestáváme na tom, co jsme pověděli, ačkoliv jsme tím jen povrchně se dotkli

zajisté velmi bolestné rány. Zápisky naše a smutné vzpomínky z cest tím nikterak nejsou vyčerpány.

I literatura sama svědčí o neblahém stavu věci. Podivno, přese všechny sympathie jiných Slovanů k nám těžko jest najíti povídku v jejich literaturách, do níž by spisovatel zapletl sympathickou figuru českou, za to však snadno lze najíti povídky, ano i plody dramatické (!) takové, kde trpce nás dojímá — opak. Sám slovutný Turgeněv seznamuje čtenářstvo své v Nešťastné s nesympathickou figurou českou. Znamenitého Turgeněva nelze míti v podezření tendenčnosti. — Turgeněv bral typy ze skutečnosti. Přečtěte si, prosím, Bałuckého veselohru „Teatr amatorski", aneb „Na wodach", veselohru jiného spisovatele polského — a uvidíte tam k malé své potěše „představitele" národa českého na půdě haličské. A tak dále.

Jiných okolností, všelikého druhu špinavých kousků páchaných bezbožně pod firmou češství prozatím se nedotýkáme.

Máme tudíž snad dosti práva vysloviti, že národ český s takovými „zástupci" čili repraesentanty nic nemá společného. Nikdy nelze připustiti, abychom byli posuzováni dle ničemův a odpadlíků, kteří vyhrnuli se z vlasti, aby jinde prováděli, co by i doma došlo odsouzení. Trpko jest nám věděti o podobných zlověstných okolnostech, o tom, že lidé z našeho středu jsou uzly na důtkách, kterými tělo pobratimů našich se mrská — křivdou však bylo by unikati vědomí, že od takových lidí odvracíme se s odporem a hořkou výčitkou.

Tím větším zadostučiněním a vděčnosti hledíme k takovým našim zástupcům mimo vlast českou, kterým nikdo vytýkati nemůže nedostatek taktu ve věcech národních, surovosť a špinavé prospěchářství. Nespravedlivo bylo by ostatně nevěděti také o dobrých zástupcích; jsouť roztroušeni téměř po celém světě slovanském, po vsích i městech, a na nich jest šlechetně odčiniti alespoň v míře možné působnosti všeliké předsudky. Kdo za hranicemi své vlasti tak se chová, že ve společnosti, v níž mu jest žíti, česť a úctu si získá — vykonal platný skutek vlastenecký...

Uvažujíce slova výše vyřčená, bezděky činíme druhou otázku: „Čím jsou oni u nás? Kdybychom byli zlomyslní, řekli bychom, že nám nemusí nikdo činiti výčitky, ježto i naše vlastní zkušenosti na zemi české nejsou prosty vzpomínek nemilých. Rozhlížíme-li se po „zástupcích" jednotlivých národů slovanských u nás a uvažujeme-li vliv, jakým působili neb působí v obecné mínění „oni" — není nám příliš veselo.

A tu hned předem musíme říci, že, kdo zná Slovany jen z osobních styků naskytnuvších se zde — nezná Slovanů. Co jsme o sobě řekli, můžeme říci též o nich. Víme sice, že v našem středu žilo a žije dosud mnoho vzorných zástupcův, ale co „dobří" dobrého učinili, nedobří pokazili již nejednou.

Poláci jsou nám geograficky nejbližší, nejvíce Poláků k nám zajíždí a u nás se usazuje, proto nejdříve promluvíme o nich. Jako jindy považujeme i v tomto odstavci za svou povinnosť a za prospěšno, netajiti pravdu — třeba nemilou. Slova naše nejsou namířena proti nikomu, týkají se jen věci, která nám na srdci leží. Nezřídka jest u nás slyšeti úsudek, že jsou Poláci „divní lidé", a každý, kdo tak mluví, přidává obyčejně doklady z vlastní zkušenosti. A nedivíme se tomu věru. Zejména v posledních letech mělo naše české obecenstvo na české zemi příležitosť stýkati se s Poláky, o nichž bez obalu pravíme, že byli nedůstojnými představiteli své vlasti. O důstojných představitelích se ještě zmíníme.

A žel bohu! Jako prázdná hlava nejvíce křiku nadělá a tulipán nejvíce nápadným se činí, tak i tito nepovolaní zástupci Polsky nejokázaleji se drali do popředí, stavěli svou „polskosť" ostentativně na odiv a tím dvojnásob škodili dobré věci, kdežto v každé příčině vzorní Poláci, skromní jako fialky v úzkém jen kruhu vlastní povahou a líbeznými vlastnostmi otčině své zjednávali úctu a náklonnosť.

Máme v neblahé paměti několik pánů, kteří nás bezděky vedou k úvaze, kterak to možno, aby se právě zde (kde toho nejméně třeba) rozháněli lidé, kteří o své vlasti šíří ponětí nejhorší! Národ tak něžný, tak čacký a tak společenský zároveň, zejména v obcování tak obeznalý, jako milý nám národ polský, věru toho nezasluhuje, aby takovým způsobem ostouzen byl za hra-

nicemi své vlasti. Jedinou omluvou může býti (však jen částečně) nedospělosť. Nemyslete sobě vy, jichžto tato slova dotýkají, že se chováte vlastenecky činíce vše to, k čemu vás vede vaše nedospělosť, nerozvážnosť, domýšlivosť a bezohlednosť. Není v Polsce obyčejem tak se chovati. Pod štítem dvacetipaličkové korunky — na visitce a na základě přídomku „chevalier" nelze si přivlastňovati žádných zvláštních výsad, leč na každém jest, vpravovati se do poměrů, v nichžto se žije. Veliká politika pěstovaná v každé příčině lidmi nepovolanými — ústy, jest mlácením prázdné slámy; také trváme, že nezná ještě národa českého, kdo vyzná se ve vázání kravat a přemílání úvodních článků. Proto jest nám jen ozvěnou směšnosti a hlouposti smysl slov: „Znam ja, panie, Czechów!" Titéž neznají ani národa svého vlastního. Ostatně může býti každý ujištěn, že národ polský na Visle, s nímžto nás mile víže věková historie, příbuznosť jazyková a zájem politický, nečeká na „doświadczenia" a nedospělé nápady ledabylých potřeštěných domýšlivců neb velikánů na kopytě junkerů stvořených. To jest údělem jiných lidí, zejména takových, kteří svým skutečným vzděláním, rozvahou a mírností nikoho od sebe neodpuzují. A že i takových jest dosti — kdož by pochyboval? Takt, o němž jsme se již výše zmínili, dotýkajíce našinců, jest těmto pánům věcí také nedosti známou a hřešilo se proti němu hrubě již nejednou. Není tedy divu, že *takoví* lidé nedocházejí u nás obliby a že se od nich odvracejí i nejupřímnější a nejvřelejší přátelé jejich národů. Úsudek tento vyslovujeme po dobrém rozmyslu pro dobro věci a nevylučujeme nikoho, nejméně pak *„individua"*, která přišla s požadavkem, aby národ hleděl na ně jako na zástupce polskosti. Pro dobrodružné choutky není místa v idei slovanské. Před národem vaším schylujeme čelo, každému pobratimu dáváme kus vlastního srdce, kdo však toho není hoden, vyloučen jest!

Jestliže nám trpko bylo promluviti upřímné slovo o nezvaných a lichých představitelích polskosti v Čechách, s tím větší radostí připomínáme vzorné repraesentanty polské vlasti na české zemi. Kdož z nás nevzpomínal by s vděčností Honoraty Wiśniowské, šlechetné ženy K. V. Zapa, k jejíž mohylce na vzdáleném Prosíku i my putujeme, kdož by nevzpomínal vděčně na rodinu Sm—skich, dobře tak známou ve vzdělaných našich kruzích, na stud. S., dra. Sz., hrab. P., hrab. K., dra. H., prof. G. atd.? Ano, v našem středu žili a *žijí dosud* mnozí vzorní Poláci a ušlechtilé Polky, nezřídka k nám zavítali vynikající polští spisovatelé, umělci, knížata, hrabata, šlechtici a občané všechněch vrstev národa — a byli s námi dobří, dobré dojmy vyvezli a dobré dojmy zůstavili... A máme právo ujistiti, že právě tito byli dobrými vlastenci a pravými Poláky!

V uvážení všeho toho jsou nám velkolepým ničím všelikého druhu národní odpadky, osobní ničemnosti jednotlivců, rozmanité „odlehčování" chvastavých a neuznaných literarních „velikánů", neskromné požadavky a nespokojnosti pseudoumělcův atd., atd. — naše upřímné sympathie nesou se výše, majíce podklad důstojnější.

Zároveň těšíme se nadějí, že jak bývalo, bude i příště. Kdo k nám zavítá a mezi námi se usadí, ať rozumně uváží národní i společenské naše poměry, a dle toho také bude říditi své názory. Kdož by k nám přišel hřát se ve výsluní salonův a salonní zahálky — u nás nedojde uspokojení. U nás jsou jiné poměry, ach u nás jináče, jináče. .*) Jsmeť co do společenského života posud národem znovuzrození — tím jest řečeno vše. Kdo nás důkladně nepoznal, nemá ponětí, jak těžce zápasíme a všeliká v té příčině učiněná výtka jest nespravedlivým ublížením.

Co se týče Rusů výhradně, měli u nás nepopíratelně štěstí větší, ano přiznati třeba, že měli na zemi české zejména ve dřívějších dobách množství znamenitých, sympathických zástupců. Příčina ta jest přirozena. Co k nám z Rusi přišlo, náleželo najmě stavu nejvzdělanějšímu, professorskému a slovansky vzdělanému. Každoročně přijížděli k nám z hlavních měst ruské říše slavisté, kteří skromným svým chováním a odborným vzděláním i v širším kruhu českého obecenstva nejlepší zůstavili vzpomínky. Dosti jest vzpomenouti Pogodina a z poslednější doby vzácného Malorusa Kotljarevského. Kdož by také se vděkem nevzpomínal ušlechtilého N. M. Endogurova (hodláme jeho

*) Porovn. „Světozor" 1882. č. 42.

památce věnovati zvláštní stať), ruského plukovníka a vlastence? Buď jak buď, ať si byli tito muži jakýchkoli zásad politických, v osobních stycích zachovali mezi námi pro svůj národ dojmy velmi dobré. A to mělo zajisté význam veliký.*)

Přes tuto zajisté velmi krásnou okolnosť nemůžeme zamlčeti, že mezi námi zejména v poslední době Kotljarevských — pořídku. Kéž by si každý vzal vzor z ušlechtilého, slavného Kotljarevského! Pak bychom nemusili odmítati v poslední době tu a onde se zjevivší „s patra na nás pohlížení", rozmanité velikášství a vše to, co obsahuje v sobě cizí výraz národní a náboženská arrogance.

Jest sice pravdou, že ta naše drahá vlasť česká, ty země koruny svatováclavské jsou naproti jiným světům pouhou „gubernií", ale my také při vší národní skromnosti víme, že právě tato gubernie svatováclavská tvořila ve světě epochy, že v ní vyvinula se již ve středověku zralosť národní i náboženská, že v ní vyvíjelo se vlastní písemnictví, vlastní umění, vlastní právo historické a — Slovanství! Věru, s patra na nás pohlížeti — netřeba...

Jihoslovanů schází se u nás nejméně, zvláště od časů, kdy založena byla záhřebská universita. I o nich mohli bychom nejedno říci, ale přestáváme na tom, že se poměrně nejlépe vpravili do našich poměrů. To platí zejména o jinoších bulharských.

Zbývá nám nyní ještě mimochodem učiniti zmínku o místních klepech slovanských. Nevíme, jak nazvati tuto stránku, zda přisouditi jí možno titul pouhé směšnosti; ale tolik jest jisto, že málokde kvete tak zdárně klep, jako v některých vrstvách zdejší jinoslovanské kolonie. Úděl v tom mají také dámy. Kdo se více pohyboval ve společnosti, kterou nyní mám na zřeteli, porozumí zajisté našemu stesku. Fantasie klepů, vyniklá z malicherné titěrnosti některých lidí, vytvořila již nejednou pravé „divy".

V říši klepů pochodí ovšem vždy nejhůře ten, kdo prost jsa všelikých předsudkův a vášní, není podroben rozličným rozmarům a nápadům, ale stojí názory svými o všeobecném Slovanstvu na zásadě vlastního rozumu a spravedlivosti. Někteří jsou toho náhledu, že jen ten miluje národ ruský, kdo z té duše nenávidí vše, co jest polské. Nenávistí k Polákům má se osvědčovati sympathie k Rusům? A naopak, také se zdá zase některým, že přátelství k Polákům možno osvědčiti jen nesmyslným chvastáním o Rusku! Týž poměr vyvinul se v jistých kruzích chorvatsko-srbských...

Takové bývá zřídlo ničemných klepův a bezpodstatného „podezřívání", jimiž již nejednomu bodrému stoupenci ušlechtilé myšlénky slovanské hrubě se ubližovalo — takovým stoupencům, kteří idealy své nevypěstili v krčmách a při vřavě hospodského chvastu, nýbrž při opravdové práci a upřímné snaze státi se třebas nejmenším jejím služebníkem — ano, nejmenším! ale povznešeným nad všelikou citovou zarputilosť a obmezenosť. O těch, jichžto skutková způsobilosť přestává na dělání vysoce diplomatických plánů — *„povídáním"* — ani nemluvíme.

Poznati své pravé přátele, není tak snadno, jak na pohled se zdá, a také k ocenění hlubšího národního přátelství nestačí ledabylý nízký názor. O této stránce promluvíme později ve zvláštní kapitole.

To vše majíce na zření, tím vřeleji a ochotněji vzdáváme ještě jednou česť těm krajanům našim za hranicemi české vlasti, jakož i těm milým bratřím slovanským v našem kruhu, kteří náležitě dbajíce cti svých národův a pochopujíce význam důstojné repraesentace, sami se vylučují z trpkých úvah výše načrtnutých. I tací byli a jsou! Kéž blahodějný jejich vliv šíří se den ke dni, vždy dál a dále, aby ta naše pleva tím zřejměji byla rozeznána od zlatých klasů. Pak bohdá nebudou národové ani z části posuzováni dle jednotlivých dobrodruhů, výstředníkův a odpadků tu a tam se vyskytnuvších, nýbrž dle pravdivé a skutečné jejich hodnoty. A výsledek bude zajisté v každé příčině uspokojivý!

*) Porovn. Słowiańska idea w Czechach. Przez E. J. Kraków. 1881., str. 12.–14.

— — — — — — —

Na blahopřání, kteréž spolupracovníci našeho listu prostřednictvím redakce zaslali k jmeninám slovutného Nestora spisovatelů polských J. I. Kraszewskému dne 19. března t. r., obdrželi jsme tuto vzácným přátelstvím oplývající odpověď:

Wpełni rozrzewnionego serca jednem słowem tylko odpowiedzieć Wam mogę — wszystkinu tak łaskawym na mnie — Niezasłużyłem!!

Do zgonu Wam zachovam wdzięczność za ten dowód bratniego współczucia, który zachovam jako drogą pamiątkę.

List Wasz zastał mnie mocno cierpiącym, w łożku i byl jak by lekarstwem, bo był duszną pociechą wielką. Obyśmy mogli dożyć tej chwili, gdy wszyslkie nasze plemiona bratnie, wzajem się szanując, kochając się, na trwały sojusz podadzą sobic dłonie, obyśmy sie mogli przyłożyć przynajmniej choć do położenia kamieni węgielnych wielkiej budowy przysłości.

Wy — szczęsliwsi — może owoc terazniejszych prac Waszych pożywać będziecie, ja tylko karmię się nadzieją.

Bądźcie — proszę — tłumaczem mojej gorącéj wzdięczności i t. d.

J. I. Kraszewski.

Drezno, 20. marca 1883.

Rozhledy v literatuře.

Euchologium glagolski opomenik monastira Sinai brda. Izdao dr. Lavoslav Geitler. U Zagrebu 1882. str. XVI. 197.

Jedna z obou v Sinaiském klášteře nalezených hlaholských památek díky Jihoslovanské akademii, která vedla náklad, stala se nyní všem přátelům slovanské vědy přístupnou. „Euchologium čili Molitvenik v původním a širším smyslu obsahoval všecko to v sobě, co nyní Služebnik a Trebnik; nejpozději začali, zvláště Rusové, rozdíl činiti mezi knihou liturgie čili Služebnikem a knihou obřadů čili Trebnikem, této poslední výhradně název Molitvenik, Euchologion, přikládajíce.“ Trebnik neb Euchologion jmenuje se tedy ta kniha, „podle níž se vykonávají církevní obřady, na př. svátosti, pohřby, svěcení vody atd.“ (Viz Šafařík v Čas. Čes. Musea 1862, str. 293. sl.) Euchologion Sinaiske podává ze všech nám známých nejstarší recensi slovanskou: spadá podle mínění Geitlerova, založeného hlavně na palaeografických známkách, do konce X. věku, mezi nejstarší a nejpřesnější hlaholské památky, na př. jako Assemanské a Zografské Evang.; pozorují se v něm také zvláštnosti palaeografické, jaké jsou vlastní řeckým rukopisům jen do konce X. věku. Totéž mínění jako Kočubinský, že Srezněvským vydaný hlaholský zlomek (celkem tři lístky) v Древ. глаг. пам. snad souvisí s Trebnikem Sinaiským (viz Slov. Sborník II., str. 10.) vyslovuje též Geitler: jsou si podobny od formátu a počtu řádkův až do každého jednotlivého tahu. Rukopis sám jest dosti zachovalý; není ani začátku ani konce, též uprostřed jest veliká mezera, jen od začátku schází 19 kvaternionů čili 152 listů, a celkem zachovalo se jen 106 listů. Rukopis jest velmi drobným a pravidelným písmem psán, nikdež není ani vymazaných ani vyškrábaných míst, četné, pestrými barvami malo-

vané inicialky poskytují hojnou látku ornamentalním studiím. Písmo poskytuje namnoze přechod z tvaru okrouhlého do hranatého, tak jmenovitě litery za *e, c, s, d, v. i.* Zvláštní známkou toho rukopisu, která jest takřka výjimkou mezi přesnými hlaholskými rukopisy, jest, že neoznačuje hlásky ⱜ (dz); z toho soudí Geitler, že není-li to dialektická zvláštnosť, že by mohl snad rukopis býti přepsán z cyrillského rukopisu. Předností toho vydání jest, že se značky (diakritické?) nad jednotlivými literami alespoň do značné části zachovávají tak dalece, že souditi možno, jeví-li se v tom skutečná výslovnosť tehdejší doby čili pouze otrocké napodobování řeckých rukopisů. Prvé spíše podobá se pravdě, a bedlivé srovnávání hlaholských a též cyrillských rukopisů v tom ohledu zajisté by to dokázalo. — Na konci podává se věrný palaeografický snímek rukopisu.

Pro jazykozpyt slovanský a též pro literarní historii poskytuje vzácná tato památka zajisté hojného materialu, a jsme vydavateli a nakladatelstvu k velkým díkům zavázáni, že v poměrně tak krátké době celá a ne pouze ve výtahu všeobecně přístupnou se stala. *Dr. J. Polívka.*

Handrija Zejlerja zhromadźene spisy. Zrjadował a wudał dr. Ernst Muka. Z nakładom serbskeje studowaceje młodosće. II. sv. Budyšín. 1883., str. 347.

Právě vyšel druhý svazek (dle vydávání první) spisu našeho nejslavnějšího básníka, v němž jsou obsaženy jeho větší písně a básně. — Ondřej Zejleř miloval svůj lužickosrbský národ a půdu svého domova. A jsa touto upřímnou láskou jat, pěl po celý svůj život o přírodě a o lidu lužickosrbském; proto není divu, že v jeho básních zračí se takořka celé živobytí Lužičanů. Již úvod (zawod) k velikému cyklu básní o přírodě (počasy) složen jest úplně dle názorů národního ducha, jenž z velebné knihy přírody poznává nejen její velikou krásu, nýbrž i její tvůrce všemilujícího. První díl tohoto cyklu je Nalěćo (jaro), v němžto procitnutí všech tvorů v hájích, na polích, v horách a po dolinách co nejpůvabnějším a — můžeme říci — i pravým národním opěvá způsobem, maje všudy zvláštní zřetel k tomu, co v jednoduchém sice, leč přece dosti rozmanitém životě lužického rolníka vyskytuje se v tomto „počasí“. Mimo věrné líčení přírody, všem Slovanům stejně milé, budou naše pobratimce především zajímati vynešení Morany (smjertnica) „jutrowni křižerjo“ (kteří na vyšperkovaných koních o velikonocích slavné procesí konají), a poslední písně o lásce, jimiž básník, aby o tomto dojemném procitnutí života přírody harmonicky dopěl, jednu z nejpěknějších stránek našeho prostého lidu: upřímnou a čistou lásku, jež srdce věrné pojí k srdci věrnému, mistrně a v duchu naší národní písně líčí beze vší přemrštěnosti, ale i beze vší nudnosti. Že Lužičané přese všechno utiskování zůstali slovanským národem, máme mimo jiné děkovati zvláště bodré povaze a věrnému nábožnému smýšlení našich venkovanů, kteřížto z něho povždy vážili mravní sílu a útěchu i v nejkrutějších dobách, aby statečně chránili svých předků čest i právo. Proto jsou nám „njedzelske ranje“ (str. 51.), děd a babička na cestě do kostela a sbor nábožných (kemšerjow) tak zajímavé obrazy z lužické domoviny. Roztomilým je i zpěv „holičow“ v čase senoseče. Méně zvláště lužických výjevů nalézáme v díle „Lěćo abo Žně“, vyjma snad ten obyčej, že lid s prvním povozem obilí u kostela se zastavuje. V „Nazymje“ pěje básník o bludičkách a posvícení (kermuša). „Zyma“ je bohatější: básník opěvá obyčeje o vánocích (hody), v masopustu, „na přazy“, v besedách a ve přátelském životě vůbec. „Husler pod woknom“ předvádí nám národního hudebníka starší doby.

Ale ze všech básní nejvydatnější k poznání národního živobytí jest „Kwas“ (svatba), kdež nám básník všechny osoby a obyčeje téměř dramaticky živě staví před oči. Zde jeví se lid, jakýmž opravdu jest, tak že může jej i jiný Slovan poznati cestou nejkratší a nejrozkošnější. Přitom i zdařilého prostonárodního humoru neschází; sem náleží na př.: štó to mysli (str. 192.), naš njeboh dźěd (199). Takořka velezpěvem Zejlerjovy lásky k vlasti a k Bohu zdají se nám „Hórske spěwy“; kdo je slyšel pěti, tomu zajisté na vždy v paměti zůstanou jednoduchá, ale citupluá slova: wy hory „Serbowske, wam rjane božemje (s Bohem)!“

Hans Wučba je nám tím, čím Čechům hloupý Honza a Němcům Eulenspiegel. Hans Wučba koná samé hlouposti, ale básník dodává na konci každé

básně krátké poučení, tak že by se básně tohoto cyklu didaktickými nazvati mohly.

Zejleř byl výtečným lyrikem: méně zdařilá jsou jeho dramatická díla. Dokončeno jest libretto „Jakub a Khata“, zlomky zůstaly „Khatyržinka“, „Hanka“ a „Marja z Drěnova“. Zejleř učinil nám nejen půdu vlasti milované a nebe, jež se nad „wótčnej Lužicu“ až k horám lužickočeským vypíná, nýbrž i skromný a dobrý národ bližším a ještě milejším. A platně k tomu účelu přispěl náš dosud u Slovanů bohužel málo známý, ale přece výborný hudební skladatel Karel Kocor, jenž skorem všechny v tomto svazku obsažené básně Zejleřjovy v hudbu uvedl, tak že se Zejleř a Kocor stali nejpřednějšími představiteli našeho umění nejen u svého národa, jenž již dávno jich písně jakožto svoje vlastní zpívá, nýbrž i u sousedů Němců. Bylo by snad velmi záhodno, aby naši hudby milovní pobratimci povšimli si také Zejlerjových básní i Kocorových nápěvův, aby sblížení aspoň na duchovním poli literatury a umění poněkud plodnějším se stalo dle hesla Slovanského Sborníku: „poznejme se!“

Celé vydání spisů Ondřeje Zejlerja bude obsahovati čtyři svazky se životopisem v posledním svazku a s obrazem v prvním. Spisy objednati lze nejlépe u vydavatele: dra. Muka, Bautzen, Taucherstr. 5. K. Sachsen. Cena sv. čtyři marky německé. *Jury Libš.*

„Sborník historický“. Vydává a rediguje dr. Antonín Rezek, universitní professor. Nákladem J. Otty. Ročník I., svazek 1. 1883.

Tento „Sborník historický“ je věnován vědeckým zájmům dějezpytným a dějepisným. Potřeba časopisu takového cítila se od té chvíle, co „Památky“ vyloučivše ze svého programmu dějepis a místopis věnovaly se výhradně archaeologii. Pracovníků zdatných na tomto poli bylo a jest u nás bohudík dosti. Jestliže pak se rozšířil u nás kruh vzdělaného obecenstva za posledních dob tou měrou, že vycházeti může časopis přírodovědecký „Vesmír“, „Časopis českých mathematiků“, „Filologické listy“, tím spíše lze očekávati, že „Sborník historický“ najde hojnosť čtenářů vzdělaných. Zabývati se dějinami národa svého má každý jen poněkud vzdělaný člověk. Vždyť není zajisté, jak pravil tyto dni v učené společnosti pařížské ministr vyučování Jules Ferry, není důležitějšího díla nad historické badání Ono beze vší pochybnosti je vědou národní přede vším, věčně úrodnou, jež má cosi posvátného pro naše vlastenectví, neboť učí nás poznávati počátky našich národních dějin a poučuje nás, jak mnoho zbylo ve vlasti naší památek starého umění atd., atd.

V akademickém Klubu historickém po několik let přetřásala se myšlénka vydávati časopis a v loni uskutečněna vydáním slušné knížky na oslavu desítiletého trvání Klubu. Snad povzbuzen lonským pokusem a zároveň uznávaje velikou důležitosť časopisu historického pan Otto uvázal se v náklad na Sborník nadepsaný, jemuž za redaktora získán pracovník na poli dějepisném velmi pilný p. dr. Rezek. První sešit právě vydaný velice uspokojuje obsahem a překvapuje pestrostí. Prof. Kalousek dávno již láme kopí na obranu našich dějin proti různým odpůrcům nebo nepovolancům. Není dnes v literatuře české vůbec nikoho, kdo by byl v polemice šťastnější. Článek jeho tuto uveřejněný O rozsahu říše české za Boleslava II. proti známému popěrači Loserthovi z Černovic je znamenitý. I neodborník to uzná, že Loserth hned dvěma šachovními tahy poražen. Následuje práce Ferd. Tadry, v níž vyličuje se Archiv zámecký v Mostě nad Litavou, patřící hraběti Harrachovi. Archiv je bohat a dosud neprozkoumán. Slohem lapidarným a rozborem v pravdě filosofickým, jaký dávno při dru. T. G. Masarykovi znám jest, pojednává jmenovaný učenec o tom, jak Arnošt Renan o národnosti soudí, a dochází úsudku, „že spis Renanův neuspokojuje ani učením ani methodou“. Následuje od Jana Herbena práce literárně historická Klenovský-Palcček, z níž vychází na jevo, že Klenovský a Palcček jsou dvě různé osobnosti XV. věku. Redaktor dr. Ant. Rezek uložil v prvním sešitě I. část obšírné práce nazvané Francouzská politika v Čechách (1519.—1534.), v němž vyličuje dobu, kdy „zničiti příliš se rozmnožující moc habsburskou bylo heslem králů francouzských“ a „také Čechy nemohly zůstati nedotknuty všeobecným proudem“. Cenné jsou konečně i dvě poslední práce místopisné prof. J. Matznera z Písku K dějinám panství Dobříšského a Jak pan Zdeněk Malovec z Chýnova r. 1520 Táborské potřel nad Bla-

nicí od prof. táborského gymn. Martina Koláře, jehož práce v tomto odboru dávno co nejchvalněji známy jsou. Dodatek, který zůstane stálou rubrikou, totiž Nejnovější literatura historická se zvláštním zřetelem k dějinám českým, k němuž přispěli pp. Ferd. Menčík, Ferd. Tadra a redaktor, bude uvítán na všech stranách co nejvděčněji.

Na příští sešit se těšíme. *J. Hn.*

Slavonien vom X. bis zum XIII. Jahrhundert. Nach dem kroatischen des Prof. Vjekoslav Klaić von Dr. Ivan v. Bojničić. Agram 1883., str. 51.

Minulého roku vyšla v Pešti knížka p. n. „Die Entstehung Kroatiens von F. Pesty", v níž spisovatel tvrdí, že nynější užší Chorvatsko (kom. Záhřeb, Varaždin a Križevac) tvořilo do X. století část Uherska, že teprve v polovině XIII. stol. poznenáhla nazváno Slavonií, a že mu bylo dáno teprve v posledních desítiletích 18. stol. jméno Chorvatska.

Svrchu jmenovaným spiskem podal dr. Bojničić (redaktor záhřebského časop. „Kroat. Revue") pomocí prof. Klaiće vedle jiných i ten důležitý důkaz, že nynější užší Chorvatsko od X. do XIII. století částí Uherska nebylo, naopak, klade četné důvody, které podporují tvrzení, že pozdější Slavonie byla původně částí Chorvatska. Knížka tato psána jest jasným slohem a poslouží zajisté v plné míře věci, které jest určena. *J.*

D. Zgliński. Humor w Panu Tadeuszu (Szkic estetyczny. Warszawa 1883., str. 25.

Velkolepý epos Adama Mickiewicze počíná býti předmětem kritických studií netoliko v Polsce, ale i za hranicemi. Kdyby „Pan Tadeáš" náležel Němcům — měl by již dávno svou vlastní literaturu. Veleplod umělé poesie slovanské nedošel ještě náležitého kritického rozboru ani doma (ač je jinak náležitě ceněn a uznáván), i vítáme proto tím radostněji vše, co vyplňuje citlivou mezeru. Knížka p. Z. rozbírá humor spočívající v Panu Tadeáši, a ač v stručnosti, přece náležitě upozorňuje na jeho vynikající vlastnosti. Kdo přečetl Mickiewiczův epos přístupný také českému čtenářstvu ze znamenitého překladu sl. El. Krásnohorské, souhlasí zajisté s míněním, „že Mickiewicz je největším humoristou polským a jedním z největších vůbec". Mickiewiczův humor vyniká z prostého podání skutečnosti a prostředkem jeho jmenuje spisovatel ne bez pravdy přirozenosť a zevní plastičnosť. *J.*

Jurij Libš, ct. náš spolupracovník, sepsal dílo: „Składba Serbskeje rěče v Hornej Lužici" (Syntax der wendischen Sprache in der Oberlausitz). Tato *první* skladba jazyka srbsko-lužického vyjde v Budyšíně nákladem ctihodného p. Michala Hórnika.

A. V. Maciejowského, nedávno zesnulého učence polského bohatá knihovna Slavica jest na prodej.

Něco neobyčejného! Darem obdrželi jsme od našeho toruňského přítele p. S. dvě knížky, jejichž doslovný titul takto zní: I. Ten Gang na zelazny mlotek od Schillera. Zaś taki spasovity Uebersetzung przez Dr. Haase w Szczecinie. II. Ten Bürgschaft od Schüllera übersetzował, nieco tez z tego Uebersetzungu nieboscycka księza pana fararza Koehlera ukrodł, dr. Haase w Szczecinie (wydanie drugie). — Knížky tyto byly nám zaslány „pro zasmání" — ale my jsme se nesmáli . . .

Nedostatek místa donutil nás tentokráte skrátiti některá pokračování a odložiti část rozhledů do svazku příštího. Vyrovnáme to budoucně.

„Slovanský sborník" vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) v Jungmannově třídě č. 22. n.: **na čtvrt** roku 1 zl. 30 kr., **poštou** 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., **poštou** 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, v Jungmannově třídě č. 22. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník II. 1883 Číslo 6.

O Bělinském

(slavném kritiku ruském).

Z literarních vzpomínek Iv. S. Turgeněva.

(Pokračování.)

Bělinský byl, což u nás bývá zřídka, člověk opravdu náruživý a upřímný, schopný nadšení nepopiratelného, ale výhradně oddaný pravdě, drážlivý, ne však samolibý, jenž uměl milovat i nenáviděti nezištně. Lidé, již posuzujíce ho z domnění, horšili se nad jeho „prchlivostí", bouřili se pro jeho „hrubosť", psali o něm hany, a rozšiřovali o něm klevety, — lidé ti zajisté by se podivili, dověděvše se, že cynik tento byl duše až cudně čisté, až něžně jemné a rytířsky počestné; že žil takořka mnišsky a že víno nesvlažilo jeho rtů. V poslední této příčině se tehdejším Moskvanům nelíbil zcela. Nelze si představiti, jak byl Bělinský s jinými i se samým sebou opravdový; on cítil, jednal, žil pouze tím, co pokládal za pravdu, pouze na základě svých zásad. Uvedu jediný příklad. Záhy po našem obeznámení počaly ho znova trápit ony záhady, které postrádajíce odpovědi anebo zodpovídány jsouce jednostranně nedají člověku, zvláště mladému, pokoje: filosofické otázky o významě života, o poměru lidí vespolném a k Božstvu, o původě světa, o nesmrtelnosti duše atd. Neznaje ani jednoho cizího jazyka (i francouzsky četl velmi obtížně) a v ruských knihách nenalézaje ničeho, co by bylo mohlo zvědavosť jeho ukojiti, mimovolně byl nucen utíkati se k rozpravám s přátely, k neustálým hádkám, posudkům a poptávkám, pročež oddával se jim se vším zimničným zápalem svého pravdy lačného ducha. Takovým zvláště způsobem osvojil si již v Moskvě mimo jiné hlavní závěry, ano i názvosloví filosofie Hegelovské, jež tehdá ve hlavách omladiny neomezeně zavládala. Neobešlo se ovšem bez nedorozumění, někdy až směšných, poněvadž učitelští druhové Bělinského, již se s ním o všecku tresť a šťávu západní vědy sdíleli, sami rozuměli jí často špatně a povrchně; ale již Goethe pravil, že —

Ein guter Mann in seinem dunklem Drange
Ist sich des rechten Weges wohl bewusst...

a právě Bělinský byl ein guter Mann, — byl opravdový a poctivý muž. Mimo to byl mu v takových případech nápomocen znamenitý pud, jímž byl obdařen; o tom však později. — Když jsem se tedy s Bělinským seznámil, znepokojovaly ho pochybnosti. Slova tato často jsem slýchal i také sám jsem jich používal, skutečně však a zcela platila jen o Bělinském. Právě pochybnosti ho soužily, připravovaly o spánek, o potravu, neustále ho hryzouce a pálíce; nikdy si nedal na sebe zapomenouti a neznal únavy; dnem i nocí mořil se řešením otázek, jež sám si učinil. Jakmile jsem kdy přišel k němu, vychudlý a nemocný muž ten (dostal tehdá zápal plicní a málem by se byl s tímto světem rozžehnal) povstal ihned s pohovky a hlasem sotva slyšitelným, ustavičně kašlaje, s tepnou bijící stokrát za minntu, s nestejným ruměncem na lících, počal hovor, večer přerušený. Jeho upřímnosť na mne účinkovala, oheň jeho přecházel i na mne, a důležitosť věci mne unášela; ale pohovořiv asi dvě, tři hodiny již jsem ochabnul, lehká mysl mladosti žádala svého, chtěl jsem si oddechnouti, myslil jsem o procházce, o obědě; sama choť Bělinského prosila manžela i mne, abychom alespoň chvilku řeč odložili, alespoň chvilku těch pří nechali, i připomínala mu předpisů lékařských ... ale s Bělinským bylo nesnadno něco pořiditi. — „Ještě jsme nerozřešili otázky o jsoucnosti Boha, a vy již chcete jísti!“ řekl mi jednou s trpkou výčitkou ... Přiznávám se, že napsav tato slova málem bych je byl vyškrtnul, uvažuje, že by mohla ve tvářích některých čtenářů mých vzbudit úsměv ... Ale kdo by sám byl slyšel, kterak Bělinský slova ta pronesl, tomu by ani na mysl nepřišlo, smáti se, a může-li při vzpomínce o *té* nebázni směšného úsměv na ústa přijíti, tedy může to býti jen úsměv pohnutí a podivu ...

Bělinský dočiniv se na ten čas uspokojivého výsledku již se upokojil, a zanechav rozvažování hlavních těch otázek navrátil se ku pracím a zaměstnáním všedním. Se mnou hovořil zvláště rád proto, že jsem se nedávno vrátil z Berlína, kdež jsem se byl po dva běhy zabýval Hegelovskou filosofií, i mohl jsem se s ním tedy sdílet o nejčerstvější, nejnovější její výwody. Věřili jsme tehdá v opravdovosť a důležitosť výwodů filosofických a metafysických, ačkoliv ani on, ani já filosofy jsme nebyli a schopností, mysliti odtažitě, čistě, po německu, jsme se honositi nemohli ... Ostatně jsme hledali tehdá ve filosofii všeho, jenom ne čistého myšlení.

* * *

Vědomosti Bělinského nebyly rozsáhlé; věděl málo, ale v tom není pranic divného. Z nedostatku pracovitosti, z lenosti nenaříkali ho ani nepřátelé jeho; ale chudoba, jež ho skličovala od malička, špatné vzdělání, nešťastné poměry, časné nemoci, a kromě toho nevyhnutelnosť kvapné práce pro kousek chleba, všecko to vespolek překáželo Bělinskému, aby nabyl vědění pravidelného, ač na př. ruskou literaturu, její dějiny, prostudoval

zevrubně. Ano, právě toto nedostatečné vědění jest ve případě tomto známkou charakteristickou, skoro nezbytnou. Bělinský byl tím, co si dovolím nazvati ústřední povahou; veškerou bytostí svou byl blízek duše všeho národa, byl úplným jeho vtělením se stránek jeho dobrých i špatných. Člověk učený, nedím: „vzdělaný“ — toť jiná, ale učený člověk právě pro svou učenosť byl by ve čtyřicátých letech takovou ústřední povahou ruskou býti nemohl; byl by se zcela nehodil pro těleso, na něž by mu bylo bývalo účinkovati; on i ono byli by měli různé zájmy; bylo by se nedostávalo souhlasu a zajisté ani obojstranného porozumění. Vůdcové svých současníků ve věci obecné, aesthetické kritiky, ve příčině kritického poznání sama sebe (tuším, že připomenutí mé platí všeobecně, ale tentokrát omezuji se pouze touto stránkou), já řku tedy, že vůdcové současníků musí nutně státi nad nimi, ovládati jich pravidelněji zřízenou hlavou, jasnějším názorem, pevnější povahou; mezi těmi vůdci a jejich stoupenci netřeba však propasti. Již pouhé slovo „stoupenec“ předpokládá možnosť stejného směru a úzkého svazku. Vůdce může vzbuzovati nelibosť, hněv u těch, jež znepokojuje, vyzvedá a postrkuje; mohou ho proklínati, ale rozuměti musí mu vždy. Jemu jest vyvýšenu býti nad nimi, ano, ale státi též blízko nich; jemu jest účastnu býti nejen jejich vlastností a zvláštností, nýbrž i jejich nedostatkův: on cítí nedostatky ty právě tím hlouběji a bolestněji. Senkovský byl nepoměrně učenější neřku-li Bělinského, alebrž většiny ruských současníků svých, — a jakou stopu po sobě zanechal? Někdo řekne, že činnosť jeho nebyla bezplodna a škodliva proto, že byl učený, ale poněvadž neměl přesvědčení, byl nám cizím, nerozuměl nám, nýbrž s námi pouze cítil; o to přítí se nebudu, ale myslím, že právě jeho skepticismus, jeho šviháctví a nechutenství, jeho pohrdavé úšklebačství, pedantstvo, chladnosť, všecky jeho zvláštnosti pochodily odtud, že jakožto učenec a odborník měl jiné cíle a sympathie, nežli dav společenský. Senkovský byl nejen učený, ale též ostrovtipný, hravý, blýskavý; mladé úředníky a důstojníky přiváděl v nadšení, zvláště na venkově; ale toho množství čtenářů nepotřebovalo, a potom, čeho bylo třeba — kritického a obecného citu, vkusu, pochopení skutečných potřeb časových a především zápalu, lásky ku bratrům menším neuvědomělým — po všem tom nebylo u něho ani sledu. Bavil své čtenáře, pohrdaje jimi potajmu jako nevědomci; oni se jím bavili — a nevěřili mu ani za groš. Doufám, že mi nebude připočtena snaha, jako bych hájil a doporučoval nevědomosti; poukazuji pouze na fysiologický skutek o rozvoji našeho poznání. Snadno pochopitelno, že nějakému Lessingovi, aby se stal vůdcem svého pokolení, úplným zástupcem své národnosti, bylo býti člověkem učenosti skoro všeobsáhlé. Bělinský, jenž zasluhuje poněkud názvu ruského Lessinga, Bělinský, jehož význam opravdu připomíná smyslem a vlivem svým významu velikého kritika, mohl se však tím, čím byl, státi i bez veliké zásoby vědomostí náukových. Mátl si staršího Pitta (lorda Chatama) s jeho synem

V. Pittem, — jaké neštěstí! „Všickni jsme se trošku, něčemu a nějak učili...“ Pro svůj úkol věděl dosti. Odkud by se mu bylo dostalo toho zápalu a horlivosti, s jakými stále a všude bojoval pro osvětu, kdyby sám osobně všech běd nevědomosti byl nepokusil?

* * *

Bělinský vládnul nepopíratelně všemi hlavními vlastnostmi velikého kritika; a bylo-li mu ve příčině náuky a vědy vypůjčovati si ode druhů, věřiti jejich slovům — vzhledem ku kritice neměl, u koho by se doptával, naopak, jiní poslouchali jej; počátek byl stále při něm. Aesthetický cit jeho byl takořka neomylný; zrak jeho pronikal hluboko a nikdy nebýval omženým. Bělinský nedal se klamati vnějškem, okolím — nepodroboval se žádným vlivům a větrům; on poznával ihned krásné i ošklivé, pravé i lživé, a s bezostýchavou smělostí vypovídal svůj úsudek — vypovídal jej úplně, vřele a silně, se vší mohutnou jistotou přesvědčení. Kdo býval svědkem kritických omylů, v něž upadaly i hlavy znamenité — třeba si pouze připomenouti třebas Puškina, jenž v „Marfě Posadnici“ p. Pogodina viděl „cosi shakespearovského“! — nemohl nepojati úcty přede trefným úsudkem, věrným krasocitem a pudem Bělinského, před uměním jeho „čísti mezi řádky“. Ať nedím ničehož o článcích, ve kterých ustanovil slušné místo dřívějším činitelům naší slovesnosti, aniž o těch statích, jimiž určil význam spisovatelů ještě žijících a vymezoval úhrn jejich činnosti, úhrn to, jak už řečeno, potomstvem uznaný a potvrzený; ale jakmile se objevilo nové nadání, nový román, báseň, povídka — nikdo ani dříve, ani lépe nežli Bělinský, nepronesl pravidelného úsudku, opravdového, rozhodného slova. Pomněmež Lermontova, Gogole, Gončarova — zdaliž neukázal na ně a neobjasnil jejich významu právě on? A kolik jiných! Bez mimovolného podivu kritické té diagnose Bělinského nelze přečísti mimo jiné též nevelikou poznámku, učiněnou jím v jednom ročním jeho přehledě, ve které pouze dle jediné písně o kupci Kalašnikově, jež vyšla bez podpisu v „Literarních novinách“, předpověděl autorovi velikou budoucnosť. Podobné případy naskýtají se u Bělinského velmi často. Uvedu příklad jediný. Roku 1846. objevila se v „Otěč. Zap.“ povídka p. Grigoroviče se záhlavím: „Vesnice“, dle času první pokus, učiněný o sblížení našeho písemnictví se životem národním, první z našich „venkovských povídek“ — Dorfgeschichten. Byla napsána řečí poněkud hledanou — ne bez sentimentalnosti; ale snaha po realním představení selského bytu — byla nepochybna. Nebožtík J. J. Panajev, člověk dobromyslný, ale nanejvýš lehkomyslný a pouze vršíčky vršků zachytiti schopný, uchopil se některých směšných rčení ve „Vesnici“, a zaradovav se nad příležitostí k úšklebkům jal se vystavovati na posměch celou povídku, ano některé stránky z ní, dle rozumu jeho nejzajímavější, přečítal ve přátelských domech. Jaké však bylo jeho ustrnutí, a jaké podivení ohechtavších se

přátel, když Bělinský přečta povídku p. Grigoroviče nejen uznal ji za velmi pozoruhodnou, znamenitou, alebrž ihned též ustanovil její význam a předpověděl onen ruch, onen obrat, jenž záhy potom v literatuře naší nastal? Panajevu zbývalo jediné: pokračovati v četbě úryvků z „Vesnice", ale již s nadšením — což také činil.

Nelze mi tuto nevzpomenouti o mystifikaci, jež se nejeduou stala tehdá jistému vydavateli velkého žurnálu, obdařenému právě tak schopnostmi praktickými, jako zanedbanému přírodou vzhledem ku vlohám aesthetickým. Někdo ze družstva Bělinského přinesl mu na př. novou báseň a jal se ji čísti, aniž oběti své prve byl uvědomil jediným alespoň slovem, v čem obsah básně záležel a proč byla čtení hodna. Nejprve spustil tonem ironickým; vydavatel domnívaje se na základě tonu toho, že mu chtějí ukázati vzor nevkusu či nepěknosti, počal se usmívat a pokrčovati ramenoma; čtenář tehdá pozměňoval pomalu ton ironický ve vážný, opravdový, nadšený; vydavatel domnívaje se, že se zmýlil a špatně věc pochopil, začal zase přisvědčivě bručeti, kývati hlavou, pronášeje někdy pochvalu hlasitou: „To není špatno! Hezky" A tu čtenář utíkal se znova k tonu ironickému, posluchače sváděl za sebou, a zase vracel se k náladě slavnostní, velebné — a tento přichvaloval znova... Byla-li báseň náhodou někdy dlouhá, bylo lze takové variace, připomínající hry ve hlavičky kaučukové, jež dle přitisknutí prstů zvuk svůj ustavičně mění, několikrát opakovati. Celá věc končívala se tím, že nešťastný vydavatel upadal v úplnou otupělosť a již na své, ostatně velmi výrazné tváři, nejevil ani souhlasného přichvalování, ani souhlasného odsudku. Nervy Bělinského nebyly dostatečně silny, on sám se tedy takovými zábavami nezaměstnával, jakož i jeho pravdomluvnosť byla velmi veliká — tak že se jí nemohl zpronevěřit ani pro žert, ale když mu o takových mystifikacích podrobně vypravovali, smával se, až slzel.

* * *

Jiná znamenitá vlastnosť Bělinského jako kritika byl důmysl jeho, co jest právě na řadě, co vyžaduje bezodkladného rozřešení, v čem se jeví „zloba dne". „Nevčasný host jest horši Tatařína", praví národní přísloví; v nevhodnou dobu pronešená pravda jest horší lži, a nevhodně dotknutá otázka jen mate a překáží. Bělinský by si byl nikdy nedovolil takového omylu, v jaký zabředl nadaný Dobroljubov; on by na př. nikdy byl nespílal Cavourovi, Palmerstonovi, vůbec parlamentarismu, jakožto neúplné a proto nevěrné formě vládní. I kdyby byl připustil oprávněnosť výtek, Cavourem zasloužených, přece by byl zároveň uznal nevčasnosť (u nás, na Rusi, r. 1862.) — takových útoků; jemu bylo by zřejmo bývalo zajisté, které straně mohou přinésti prospěch, kdo by se z nich zaradoval! Bělinskému bylo velmi dobře povědomo, že za okolností, za jakých působil, neslušelo mu vystupovati z mezí kritiky čistě literarní. Nejprve proto, že za tehdejších úředních,

životních a censurních podmínek působiti jinak bylo příliš nesnadno; vždyť i tak sotva mohl obstáti před bouří výhrůžek a udávek, již podnítilo jeho popírání našich pseudoklassických autorit; a podruhé velmi jasně viděl a chápal, že v rozvoji každého národa epocha literarní předchází ostatní; že pokud tato není prožita a přemožena, nelze se hnouti ku předu; že kritika, ve smyslu potírání lži a klamu, musí především podrobiti rozboru zjevy literarní — a že právě v tom záleželo jeho povolání. Jeho politické a socialní přesvědčení bylo vemi silno a určito; zůstávalo však v oboru instinktivních sympathií a antipathií Znova dím, že Bělinský věděl, že nebylo lze ani pomyslit o jeho použití, o jeho provedení; a kdyby to i bylo bývalo možno, — on sám neměl ani dostatečné přípravy, aniž na to potřebné letory: i to věděl a s vlastním jemu porozuměním svého úkolu vymezil sám obzor své činnosti a stěsnal ji ve známé hranice. Proto právě jakožto kritik literarní byl tím, což Angličané nazývají — „the right man in the right place", „pravým mužem na pravém místě", čehož o následovnících jeho říci nelze. Jest to pravda, že úloha jejich byla nesnadnější a složitější. Bělinský nedlouho před smrtí pociťoval, že nastává čas učiniti nový krok, překročiti těsný onen obzor; politické a hospodářské otázky měly zastoupit otázky aesthetické, literarní; on sám se však již ustraňoval a poukazoval na jinou osobu, v níž zřel svého nástupce, — na V. N. Majkova, bratra básníkova; nadaný tento mladík zhynul bohužel na samém začátku své dráhy a smrtí skoro touž, jakou byl nedávno zahynul jiný mnohoslibný jinoch, D. J. Pisarev.

Jméno Pisareva připomíná mi následující událosť. Na jaře r. 1867., v čas cesty mé Petrohradem, poctil mne svou návštěvou Dosavad jsem ho nebyl viděl, ale čítal jsem jeho články s bedlivostí, ačkoli se mnohou věci v nich a se směrem jejich vůbec souhlasiti jsem nemohl. Zvláště mne pohoršily jeho stati o Puškinu. Za řeči jsem se mu se vším svým míněním upřímně vyslovil. Pisarev činil na první pohled dojem člověka poctivého a rozumného, jemuž nejen lze, ale třeba jest mluviti pravdu. — „Vy jste — počal jsem — zašlapal do bláta mimo jiné jednu nejpohnutlivějších básní Puškinových (byla to jeho slova k poslednímu druhu lycejnímu, jemuž bylo zůstati na živě: „Nešťastný příteli" atd.). Tvrdíte, že básník radí příteli, aby z žalu svého prostě se otrávil. Aesthetický váš cit jest velmi živ; toho jste nemohl říci opravdově, — to jste řekl úmyslně, s nějakým účelem. Podívejme se, zdali vás účel ten ospravedlňuje. Rozumím upřilišování, připouštím karrikatury — ale upřílišování pravdy, karrikaturu v řádném smyslu, ve směru skutečném. Kdyby naši mladíkové nyní jen verše psali, jako za blahých dob almanachův, tehdá bych pochopil, ano třebas i ospravedlnil zlomyslnou výtku, posměch váš, pomyslil bych si: je to sice nespravedlivo, ale prospěšno! Ale takto, prosím vás, po kom střílíte? Z děla po vrabcích zajisté! Všeho všude zbývají nám ještě asi tři, čtyři padesátiletí a starší stařečkové, kteří se jestě spisováním veršů zabývají; —

stojí za to, abyste proti nim zuřil? Jakoby nebylo na tisíce jiných, do živého zasahujících otázek, na něž vy jakožto žurnalista, přede všemi jinými povinný pociťovati, věřiti vše skutečné, potřebné, neodkladné, — povinen jste obrátiti pozornosť obecenstva! Výprava na básníky r. 1866.! Totě náběh antikvářský, archaismus! Bělinský, — ten by byl nikdy do takového chobotu nevpadl!" Nevím, co si Pisarev pomyslil, ale neodpověděl mi. Bezpochyby se mnou nesouhlasil.

Samo sebou se rozumí, že pravý pojem Bělinského o jeho době, o vlastním určení, nepřekážel vnitřnímu jeho přesvědčení probleskovati každým slovem jeho statí, tím méně, že popíravá jeho činnosť na dráze kritické srovnávala se co nejlépe s úkolem, jejž by si byl v politicky rozvité společnosti zvolil. Co cítil a co si myslil, to věděl jen on a někteří jeho přátelé; co však dělal a tisknul — vše udržovalo se nezbytně a přísně půdy literarní a pohybovalo se výhradně na ní. Ona náruživosť, již

. . . ve tmě noční
odchoval slzami a smutkem,

prodrala se na jevo pouze v jednom známém listě jako ten oheň, o němž mluví Lermontov.

(Pokračování.)

Povaha literarní činnosti osvobozeného Bulharska.

List k dějinám bulharské literatury. Napsal Aleks. Teodorov.

Změna vzniklá v politickém životě Bulharů po roce 1877. přinesla s sebou blahodějné podmínky pro národní rozvoj a připravila půdu k příznivějšímu rozkvětu domácí literatury. Zaručená svoboda myšlénky a činu, důležitá zařízení státní, jakož i ostatní podpory duševní a hmotné veškerých ušlechtilých snah v zemi, zdá se, že utvořily již vespolek ono zdravé ovzduší májové, po jakém tak vroucně toužila vlastenecká mysl národa bulharského v celém posledním století. Nová nadějná doba historická po obou stranách osvobozeného Balkánu jakoby věštila již bratřím Slovanům v ostatní Evropě také novou úrodnou dobu literarní... A přece písemní činnosť tohoto osvobozeného Bulharska za posledních pěti let až po běžný rok nemohla se povýšiti nad rovennici sestru svou z posledka poroby, nemluvě o počtu výtvarův, aniž o hodnotě vůbec: pokud u vydávání paedagogicko-učebních spiskův a překladů dle starého způsobu vždy dále se pokračovalo, pozbývala samorodá produkce původní stále určitého cíle a vědomité samostatnosti. Patrně vystoupily tu a postavily se v cestu útěšnému působení mnohé jiné, před tím nevídané překážky, jež vězely snad v nedokonalé všeobecné dospělosti otrockého potud národa hned k úplnému řízení státnímu, anebo spíše v anomalii vnuceného politického postavení v kusy ethnografického celku kmene bulharského. Podobné poměry jsou bez odporu způsobilé,

aby vrhaly na práce ducha lidského stín osobní podřízenosti, vědecké nejistoty a vnitřní nesouvislosti, a později skutečně též postřehneme takové známky v plodech nejnovější literatury bulharské. Nežli však přistoupím ku stručnému přehledu její povahy dle jednotlivých oborů, pokládám za nutné připomenouti letmo něco o významu a zvláštní úloze žurnalistiky u Bulharů.

Znovuzrození bulharské v prvních letech až téměř do konce polovice našeho století bralo se cestou takořka výhradně školní, či vlastně jazykovou, připravujíc poznenáhla mohutnou potom otázku církevní, pod vládou tureckou opět hlavně jazykovou. Této pak ujaly se nadále vzniklé tehdy zároveň s potřebou politické časopisy, které jsouce v genetickém příbuzenství s věcí školskou, všímaly si rovněž u veliké míře i národního vzdělání, až konečně dospěly v programmu svém k nezbytným pro příště oddílům literarním; školství se zatím přetvořilo v semeniště pro budoucí činnosť na poli svobody, a bulharský tisk veřejný znova se mu objevil po boku jako hlas celého národa. Takovým způsobem vedle školních pomůcek vyučovacích a knížek pro lid, musila žurnalistika zastupovati místo (periodické) literatury a vzdělávati své obecenstvo též rozpravami a příspěvky belletristickými. Poněvadž tedy bulharská žurnalistika během svého vývoje osobila si význam skorem jediné literatury periodické a takto kráčela společně s ostatními druhy písemnosti domácí, vysvítá jasně, že při jakémkoli posuzování této literatury jest nevyhnutelně potřebí míti ustavičně na zřeteli také žurnalistiku. Onať byla a jest podnes na tomto místě rozhodujícím vodítkem veškerého ruchu národního.

Od přechodu vítězných vojsk ruských za Dunaj až po dnešní den vystřídalo se v Bulharsku asi 33 politicko-literarních novin různých jmen, nevždycky vhodně volených, a udrželo se jich posud aneb nově vychází úhrnem toliko sedm! Požehnaný počátek této řady „orgánů veřejného mínění“, pokaždé s velikými nároky a začasté smutným curriculo vitae, učinil ve hlavním městě Rumunska dvoujazyčný „Sekidnevni novinař — Le nouvelliste quotidien“, po němžto přišlo hejno soudruhů přerozmanitého tisku zrovna jako „houby po dešti“. Zejména byl nápadným zjev tento v Bulharsku severním čili ve knížectví. Měnivé proudy individualního směru v zemi neustálené ještě co do způsobu nového života, ježto vábné vyhlídky zmítaly samými základy osobního charakteru, neupevněného dobrým vychováním, záhy po odchodu okupační armády osudně se osvědčily v nerozvážném plození sobeckých tlumočníků vypočítavých názorů. Každý den rodil myšlénku, tato zase časopis, a zbytečno by tuším bylo uváděti zde jména všech listů po sobě s údaji o jich smýšlení. Pod praporem svobody a vlasti zápasili jednotlivci vesměs o přednosť a úřední hodnotu, zatlačivše nadobro každou jinou otázku nesmírné důležitosti pro budoucnosť otčiny, a za krátký poměrně čas připravili zanedbanému národu onu závratnou propasť, u kteréž jej nyní vidíme... Oddíl literarní, pod názvem každého listu zvláště vytčený, za podobného stavu věci nenacházel přirozeně ani sebe menšího místa, a nacházel-li

přece, býval vždycky náramně podřízen oddílu politickému; neboť cokoli došlo uveřejnění tu a tam v „severních“ časopisech, ať úvaha, článek, rozprava neb jiný příspěvek literarní (v. národní list pro náuku „Slavjanin“, v Ruščuku), všecko bez výjimky — ač možná bezděky — trpí nákazou řídící myšlénky strannického orgánu a maně vpadá do chaotického víru vášnivých třenic. — Naproti tomu jinačí obraz poskytuje v té příčině Bulharsko jižní, tak zvaná Východní Rumelie. Tamější hlasatelé svobodného slova zachovali přes celou dobu svého trvání oproti bratřím severním náležitou míru objektivné rozvahy, povšechného rozhledu a — podotýkám zvláště — stylistické šetrnosti k obecenstvu. Pravda, že ústavně obmezené a zevrubně předepsané pole státnické činnosti mělo v tom případě značný podíl svého dobrého účinku, ale větší co do počtu místní intelligence, poctivější ku svým povinnostem a více vlastenecké vůči nedaleké budoucnosti, nicméně se přičinila vystaviti v popředí zájmy národa a ještě z prvopočátku chopiti se čerstvých skutků někdy hlubokého významu. Pod její správou žurnalistika jihobulharská, věrně zachovávajíc zděděnou tradici, přinesla mnohé poučení prostému čtenářstvu a ve způsobě literarních feuilletonů, později o sobě vytištěných, obdařila písemnictví několika duševními plody původními i překlady. Na stránkách plovdivské „Marice“ r. 1878.—83. objevily se v duchu časovém historicko-politické úvahy A. Canova „Bulharsko v otázce východní“, pak významné „Listy rumelského Bulhara“, kdež neznámý původce (J. E. Gešov?) udílí vlastenecké rady plnitelům snah národních po berlínské smlouvě, a zajímavý popis „Boj u Bracigova“ za povstání r. 1876. od A. Miševa; s nadšením a národní hrdostí uvítali Bulhaři tamtéž vylíčení svých skutků v „Knížectví bulharském“ od dra. K. Jirečka (přel. G. Benev), jakož i v cestopisných jeho črtách „Z východní Rumelie“ (přel. pražský kruh „Prosvěta“); mezitím přijali J. Vernea „Cestu kolem světa“ (J. Šallabašev), „Život a skutky Garibaldiho“ (P. Ivanova ?), povídku od Turgeněva „Jakub Pasynkov“ (A. Ďakovič) a jiné věci menší. Po boku „Marici“ chvalitebně působil taktéž druhý časopis plovdivský „Národní Hlas“, jenž přinesl pětiaktové drama K. Veličkova „Vlasť“ a překlady: K. Světlé „Hubičku“, „Agápie“, z „Jihu“, Chocholouškova a Sv. Čecha humoristický román „Kandidat nesmrtelnosti“ (pražsk. kruhu). Podobně ve slivenském „Světniku“ (nyní list hospodářský) objevil se spisek dra. J. Durdíka „Pozor na lesy!“ a v zaniklém již „Redu“ (Pořádek) byla hojnosť překladů z literatur západních (Swift, Verne a j.). Z toho vyplývá, že záleželo časopisectvu rumelskému velice na tom, aby vyhovělo svému úkolu ve příčině literarní, neboť v dnešní době úředních záležitostí jemu přísluší býti vydatným pěstitelem písemnosti svého národa, pokud se nezlepší nynější poměry. Jeho směr účinkoval, jak se zdá, též v samém knížectví, kde vládní „Bъlgarski Glas“ bez rozpaků se podrobiv postrannímu vlivu, počal tisknouti přesycené spekulativní citlivostí denníky A. Šopova z bulharského povstání („Deset dnů carství“), a posléze z Götha „Wertherovy

strasti"; že by však mohla i v tomto údolí kvésti literatura v časopisech", to dokázaly lehký žert a bezstarostná satira listu „Osten" P. Slavejkova za doby trnovské konstituanty a originalní vtipný podklad výtečných feuilletonů Pravova v důstojné svého času srědecké „Nezavisimosti" r. 1881., které ve zdravém jinak humoru za mrtvé doby velikých příprav trpce kojily jakousi smutnou předtuchu... Ale všemu tomu nepřál vražedný duch okolností.

Druhou odrůdu časopisecké literatury, stojící mimo vztah k událostem všední politiky a věnovanou výhradně potřebám vědeckým a vzdělavacím, zastupovaly u národa bulharského tak řečené periodické spisy „Vědymilovného spolku" v jižním a „Literarní společnosti" v severním díle jeho roztržené vlasti. Těm byla arci již napřed přisouzena nemalá působivá moc na uvázlý v nesvárech osobních literarní a společenský ruch, leč úspěchy jejich ležely za silnou zdí vážných překážek, vzniklých politickým obratem. Když totiž po skončené válce nastoupilo neodkladné spořádání jednak podmínek občanského života, jednak zřízení ústavův určených pro vnitřní rozvoj, tu lid a intelligence Bulharů nezbytně se musili rozejíti ve snahách svých — onde po okřání ze hrozných následků děsné pohromy, zde po upevnění základů samosprávy osvobozené domoviny. Dvojí tento směr v národě, jemuž společnou věcí nemohly býti leda jisté otázky budoucí existence, postrádaje pro sebe všeho pojítka duševního, nechal se rozložiti mezi jeho toky široké poušti, jejížto smutný hlas ozval se také v oboru literatury. Lid na poli a intelligence v úřadech stali se sobě navzájem docela cizími. Založená tou dobou (r. 1880. knihtiskařem J. Kovačevem v Srědci) na vyplnění mezery „Bulharská Illustrace" ničím nedovedla uspokojiti obecenstvo prahnoucí po záživnější stravě, ježto zdlouhavě opakovala známé odjinud příběhy z rusko-tureckého boje s mrtvými obrázky; jediná v ní báseň J. Vazova „Dítě", plná něhy a prostoty, jakož i zdařilá jeho poema z lidu „Hromada", vedle nepřehledné spousty nemístných, nevčasných a zpotvořených překladů z němčiny (nejvíce), srbštiny, polštiny a ruštiny ve všech 12 číslech do r. 1882. nebyla s to pojistiti podobnému „cizopasnému" podniku delšího trvání. Teprv pracovníkům jiného povolání přálo štěstí dodělati se výsledkův uznané ceny. Jmenovitě r. 1879. národovci jeho bulharští, ozvavše se proti hroznému hříchu na vlastním bytí páchanému, sešli se v plovdivské „Učenoljubivo družestvo", aby slovem a písmem šířili osvětu v opuštěném národě: rumelská direkce národního vyučování učinila rázná opatření o vydávání paedagogického měsíčníku pro školu a dům, a konečně i oblastní sněm povolil žádoucí podporu peněžitou. A od dubna r. 1881. začal vycházeti v Plovdivě časopis „Náuka", jako česká „Osvěta", kterýž ještě na začátku svého života dočkal se druhého vydání prvních svých svazků v počtu 2000 výtisků. Nebylo pochybnosti, že uhodil ihned na cestu zdárnou. Zde především prosaické péro básníka J. Vazova obohatilo bulharskou písemnosť dojemným líčením událostí před Batackou katastrofou v upomínkách „Nedávno", mistrně pro-

vedlo charakteristiku domácího sudího v novele „Mitrofan“ a pěkně nakreslilo podobiznu domorodého holiče „Hadži Achila“; v ní zástupcové povídky S. Bobčev a K. Veličkov obrátivše se zejména ku vznešeným látkám nejbližší minulosti, vynesli odtud vděčně přivítanou „Babicku Radu“ a „Oběti“; literarní stránku poněkud vzdělávali E. J. Gešov (Druhé vydání Kanitzovy „Donau-Bulgarien“); přílohou román V. Huga „93“, jmenovaný S. Bobčev („Život a působení L. Karavelova“, „Biografická vzpomínka na Th. Dostojevského“) a P. Slavejkov, jenž většinou teď pěstuje bulharský děje- a národopis; vyskytly se tolikéž články právnické (K. Mirského „Naše smírčí justice“, S. Bobčeva „Něco o dědičném právě“) a národohospodářské (J. Karlovského O vnitřním průmyslu v obchodě vývozném, A. Načeva „Náš sedlák“), čelící vesměs k užitkům praktickým; zatím ostatek obsahu kromě básní a písní národních tvoří rozpravy, jichž zřetel se nese k obecnímu vzdělání, buď sestavené původně, buď spracované u výtahu, nebo podané v překladech. V takovém tedy rouše postavila se „Náuka“ jako živá páska uprostřed obou vzpomenutých živlů společnosti národní, vyhovujíc zajisté, byť ne napořád, jednotlivým požadavkům obou stran. Litovati jest, že „Náuka“ v druhém ročníku částečně sbočila, podrobujíc se kabinetnímu vkusu a pohodlí redakčního výboru. Zvláštního povšimnutí zasluhuje též „Periodičesko spisanije“ srědecké, jež dne 11. května r. 1882. znova nastoupilo na samé půdě bulharské přerušenou v Braile dráhu svého literarního působení. Jakkoliv jeho úkolem jest šíření v národě vědomostí positivních a předkem badání dějin života a jazyka Bulharův, přece rádo ustupuje od prvotního programmu přesnosti k vůli četnějšímu kruhu čtenářstva. Ze statí tam uveřejněných je ostatně s dostatek viděti, že úplně se nese ku zdravému poučení a osvícení národa. Literarně historická pojednání prof. Drinova („Letopisná paměť z konce XVII. věku“, „Zápisek ochridského patriarchy Prochora“), dra. K. Jirečka („Zeměpisné výzkumy Bulhar“, „Slovník mnicha Neofyta Rylského“, „Bulharský car Sracimir“), redaktora V. Stojanova („Několik slov“, „Historické materialy pro dějiny bulharského znovuzrození“), pak statistická studia M. Sarafova, s geologickými G. Zlatarského, vedle mnohých příspěvků rozmanité důležitosti — vše to podává vědecky spracovanou látku v přístupné každému formě. „Periodičesko spisanije“, možná říci, důstojně zaujímá u Bulharů místo českého „Časopisu Musea“ a vycházeti bude v šesti svazcích do roka. — Vedle něho a „Náuky“ jaksi doplňujícím činitelem třetím jeví se ve skvělé formě měsíční sešity „Duchovná čtení“ biskupa Klimenta Branického, počínající rokem 1881. v Trnově. Již za doby okkupace bývaly v Bulharsku pokusy o vydávání ve lhůtách časových nějakého spisu, hlavně pro duševní a mravní povznešení stavu kněžského a prostředně k vychování národa v duchu pravoslavné víry, ale podnikatelům ne zvláště vynikajícím a s nahodilým plánem vystoupivším, nikterak se nepodařilo dopracovati se trvalých výsledků. Pokud totiž osobní pomoc přítomného ve

Srědci ruského protojerea Ponomateva dodávala síly schvalované myšlénce. potud zahájená publikace „Křesťanské bratrské slovo“ vycházela až do několika svazků redakcí popa Theodora Stojanova; ale hned na to musila klesnouti pod velikou tíži označeného nesouhlasu s potřebami skutečnosti. Vzdělaný jahen Ignác Rylský vydává již od r. 1879. týdenní časopis „Seljanin“. Dobře známá „Duchovná čtení“ sestávají z rozprav, rozumí se, obsahu náboženského, ale vyloženy jsou tak, že nechovají v sobě žádné stopy přepjatého dogmatismu bohosloveckého učení a dokonce ne scholastických moudrostí a nekonečných kázání; racionalní duchovní mravouka v slohu prostém a plastickém střídá se tu s hojnými články poučnými rázu čistě světského. Proto drží se oba tyto spisy až podnes a těší se oblibě veškeré veřejnosti. Dřívější periodické „Knížky čítací pro každého“ (J. Blъskova, v Ruščuku 1879.) a paedagogický „Vychovatel“ (R. Blъskova, ve Varně 1881.), jsouce bez obmýšlené soustavy obsahové anebo s ideami pro novou dobu zastaralými, časně za sebou zanikly tak, jako mrtvou narozená „Osvěta“ Rusa M. Jurkeviče (a jednoho Čecha) ve Svištově 1881. a slabý „Právník“ Peretz-a ve Plovdivě 1880. Stejně zmizel podle všeho i nesmyslný „Laskavec“ A. Bezenšeka a spol. v Srědci r. 1881. (Dokončení.)

Polské kněžny na trůně českém.

Napsal Kolda Malínský.

(Dokončení.)

Svatava zaživši málo šťastných dnů v životě svém, přála si, aby aspoň ty večerní červánky života jejího jasně zasvitly, aby ještě spatřila miláčka svého na otcově trůně, a proto nelenila a vydala se zase do zlaté stolice české země k úmrtnímu lůžku syna svého.

Osmělena jsouc srdečným přijetím, otevřela před synem srdce své. „Já, jsouc matka tvá a královna,“ pravila k němu, „přicházím prosící a bojící se k nohám tvým a na kolena, na kterých jsem tebe útlého hýčkala, již se třesoucí pro bratra tvého před tebou padám. Neb nežádám věcí, které by právem mohly býti odepřeny, než které se Bohu líbí a kterých lidé si přejí. Neb se líbí Bohu, jak sám řekl: Cti otce svého i matku svou, abys mé stařenské prosby vlídně slyšel a tohoto mého vráskovitého a slzami skropeného obličeje, prosím, abys nezahanbil. Nechať smím já, stará matka, prositi syna za to, co prosí a žádá na kolenou veškeren národ český: Nechať jest mně věkem sešlé viděti vás smířené, které jednostejně z mého lůna porozené vidím z milosti Boží dobře vychované. Budiž popřáno mně, babičce brzy umírající, abych nezemřela prvé, než mi Bůh poskytne potěšení v tomto mém nesrovnalém zarmoucení. Právem zajisté rmoutím

se, že divoká vzteklice v této zemi vládne, a vás bratří, někdy jednosvorných, nyní do bojů strojí. Kdožť neví, že jest košile k tělu bližší než sukně! Nebo příroda, která učinila bližšího dle narození, činí, že jest k svým milostivější také ve všem řízení. Onen však, jejž sobě bratrem činíš, a kterému ten čas péči o své dítky a drahou choť ukládáš a pod jeho ochranu poroučíš, věř mně, matce, ten jim první bude osidlem a jamou a pohoršením. Ten však, kterého od sebe vzdaluješ a jako za cizího pokládáš, ježto jest tvůj bratr vlastní, bude k tvým mnohem dobrotivější než syn tvého strýce, kterému po sobě odkazuješ stolec otcovského knížectví."

Řečí touto pohnula Svatava syna k slzám; spatříc pak účinek svých slov, pokračovala: „Nelkám, synu můj, nad tvým osudem, kterému člověk neujde, nýbrž bratra tvého život smrti žalostnější oplakávám, jenž co poběhlý, těkavý a vypovězený raději by nyní šťastně umřel než nešťastně živ byl."

Vladislav nemohl déle vzdorovati.

„Učiním," pravil, „matko má, učiním, co žádáš; nejsem z diamantu ani z Charybdy zrozen, abych si nevzpomněl na bratra životního." *)

K úplnému usmíření přispěl Svatavě Otto, biskup Bamberský, jenž tudy z Pomořan se ubíraje, nemocného knížete navštívil.

Smíření bratří stalo se na Škaredou středu o svátek Zvěstování Panny Marie (25. března) a již v neděli po oktávu Velikonočním (12. dubna) vypustil kníže Vladislav duši, načež čtvrtý den na to nastolen Soběslav, nejmladší syn Svatavin, kníže, o němž psáti si Kosmas ani nedůvěřoval, přeje si, aby vyskytli se muži jiní, „kteří by podivuhodné jeho skutky zlatým rytkem podivuhodně pozlatiti dovedli".

Za půl léta Kosmovi vypadlo péro ze ztuhlé pravice.

Svatava dočkala se věku Nestorského a viděla nejmilejší dítě své na otcově trůně, ale nit sudičky byla již dovita, a Svatava odkázavši jmění své, vzpomenutý Újezd Svatavin, kapitule vyšehradské, kterou s manželem byla založila, zemřela plna dnův i zásluh dne 1. září roku 1126.

Národ polský dal nám prvou naši královnu a ta nám byla andělem míru a vychovala nám jednoho dobrotivého a dva výtečné panovníky, zásluha to, jaká pomníkem se ctí, a i ten postavila si sama, klenet se doposud nad prachem jejím ovšem valně sešlá basilika vyšehradská, v jejíž stín národ uložil k věčnému odpočinku tak mnohého svého miláčka. **)

Vnuk Svatavin, Soběslav II., posadil po boku svém na stolec český opět královskou dceru národa polského. Byla to Alžběta, dcera Měčislava III., kterému později dáno příjmí „Starý".

*) Font. rer. boh. II. 192—193.

**) Snad ironií osudu se stalo, že Marie Josefa byla zase poslední polskou královnou.

Zprávy o této paní jsou nad pomyšlení chudičké. Soběslav pojal ji za manželku již jakožto panující kníže po roku 1173.; neboť vkročil přímo z třináctiletého žaláře na trůn*)

V době té byl otec Alžbětin králem polským, vládlť od roku 1173. po rok 1177.

Ani této královské dceři polské nepřinesl český trůn zlatých časův a jediný český kníže demokrat s mečem v ruce a štván jsa osudem nepříznivým prožil těch pět let svého panování, a přece „všecko jeho snažení", jak praví o něm souvěký opat Jarloch, „celá mysl jeho nesla se k tomu, chrániti chudé a zachovávati země své práva". Krásné to vysvědčení.

Když jeho trůn od císaře Rudovousa prodán byl synu žalářníka Soběslavova Bedřichovi, bránil se zoufale. Lid stál věrně při „knížeti selském", ale nestálí stavové vyšší ho opustili. Soběslav zavřel se na nedobytné Skále a Bedřich udeřil přímo na Prahu, ubytovav se ve klášteře Strahovském od otce založeném. „Přijat byv tudíž v témž místě, jakož praveno jest, a oblehnuv Prahu, v níž byla též manželka Soběslavova, zmocnil se jí v brzku, neboť neodvážili se ti, kdož uvnitř byli, život svůj dáti v šanc a urážeti toho, jehož stranu viděli silnější. Tak zmocniv se Prahy, jakož i manželky Soběslavovy, dosáhl též panství nad celými Čechy.**)

To jest vše, co souvěký, jakž vzpomenuto, opat Jarloch o manželce Soběslavově vypravovati zná.

Soběslav k zoufalství dohnán byv, pokusil se ještě jednou o štěstí meče, ale v kruté bitvě byv poražen, ukryl se zase na Skále; nevida pak nikde naděje, ušel odtud ku konci téhož roku do Němec. Vyhnanství jeho ovšem nebylo dlouhým a 29. ledna 1180. došel konečně pokoje a to věčného. Mrtvola jeho přivežena na Vyšehrad a tu vedle báby Svatavy pochován.***)

A Alžběta?

Tuto Bedřich ze zajetí brzo propustil a sdílela snad trudné poslední chvíle s manželem. Kam se potom poděla, darmo se ptáme hluché minulosti; snad vrátila se k otci svému.

Nešťastnou byla po boku muže nešťastného a těžko nám souditi o ní; zazářila jako meteor, ale za krátko potuchl ten lesk a nastalo nepronikuutelné temno. Uvažujíce však, že otec její Měčislav právě od hierarchie a aristokracie velmi mnoho snášeti musil a od nich konečně i s trůnu sehnán byl, nemineme se as pravdou, za to mající, že v zásadách demokratických vychována byla, a přičítajíce jí proto velikou část těch zásluh, pro které Soběslav knížetem selským nazván byl.

*) Před uvězněním nemohl jí za manželku pojmouti. Viz Křížek D. N. Slov. Táb. IX.

**) Letopis Jarlochův Font. rer. boh. II. 437.

***) Soběslav potvrzuje kapitule vyšehradské statky, vzpomíná předků svých „qui in eadem ecclesia requiescunt. Quod et ego spero". Erben: Regesta 366.

Poslední v trojici vzpomenuté jest Rejčka, manželka Václava II. Měnivý osud a hojná, mnohotvářná dobrodružství zahalují nám nimbem rytířského romantismu postavu tuto, která po jeden lidský věk byla středem vznešeného světa českého. Narodila se roku 1286. z otce Přemyslava Pohrobka, krále polského, a manželky jeho Rixy, dcery Valdemara Švédského. Bylo jí deset roků, když otec její zrádně zavražděn, a tu dána k tetě Konstanci, manželce Kunrata Braniborského na vychování. V útlém věku zasnoubena byla Ottovi, synu Otty, markrabí braniborského, ale od ženicha toho před svatbou smrtí byla osvobozena.*)

Vzpomenutou smrtí otce Rejččina dáno v Polsku heslo k boji všech proti všem, který po čtyři léta hubil zemi tu. Konečně páni viděli, že musí hledati spásu a pomoc v cizině, a vypravivše poselství do Prahy podávali korunu polskou králi Václavu II. nabízejíce mu k utvrzení práv, an právě vdovcem byl, jedinou dceru zemřelého krále za manželku.

Václav k obojímu ochotně svolil a vypravil se s velikým vojskem do Polska. Přitáhl do Hnězdna a tu byl od arcibiskupa Petra v přítomnosti ostatních polských biskupů asi v měsíci červenci neb srpnu na království polské korunován.**)

Spořádav a spokojiv nové své království, vrátil se do Čech a vyslal pana Beneše z Vartenberka a Heidenraicha, opata sedleckého, pro svou nevěstu. Ti vyšli jí až do Žitavy vstříc a přivezli ji u veliké slávě do Prahy, kde ji král odevzdal tetě své Gryfině, ovdovělé kněžně Krakovské, aby se o další její vychování starala.

Ačkoliv Rejčka byla věku dospělého, nevstoupil s ní Václav přece ve skutečné manželství.***) Příhoda tato byla příčinou, že spisovatelé němečtí krále tohoto s dědem jeho stejnojmenným spletli a mezi německé Minnesängry počítali. Chlubiť se král ten v jedné ze svých písní: „Ich brach der rosen niht. und het ir doch gewalt", a výrok tento vztahovali vzpomenutí na uvedenou událosť. †)

Tak trvalo to po tři roky. Tu o velikonocích roku 1303., když král dvorem v Brně se nalézal, přistoupil k němu nejdůvěrnější jeho přítel, Konrad, opat zbraslavský, a jal se mu domlouvati, poněvadž jediného svého syna Uhrům za krále dal, aby na to pomýšlel, aby druhé dvě koruny komu odevzdati měl.

---

*) Chronicon Aulae Regiae cap. 69. (Dobner: Monumenta hist. Boh. Tom. V. 137.)

**) Dlugoš (IX. 895.) praví, že krále korunoval arcibiskup Jakub Svinka, ale v případě tomto dobře zapamatoval si Petr, opat zbraslavský, svého jmenovce, vždyť nebál se prelát ten vůči valně poněmčilému králi nazvati Němce, kterým i vzpomenutý opat byl, „psí hlavou". Chron. Aul. Reg. I. 67 Dobner: M. hist. B. V. 133.

***) Licet tunc temporis puella haec apta virili fuisset consortio, ut puto quae jam in quarto decimo anno aetatis suae vixit, tamen rex non cognoscebat eam", praví opat Petr. Chron. A. R. I. 69.

†) Čas. Čes. Musea 1854., 357.

Král přisvědčil příteli, a vrátiv se do Prahy činil rozsáhlé přípravy k slavení sňatku i korunování.

Na boží hod Svatodušní dne 25. května 1303. byl král se sedmnáctiletou již Rejčkou slavně oddán a Rejčka hned po oddavkách byla za královnu českou a polskou od Jindřicha, biskupa vratislavského, korunována. Měla vlastně za královnu českou od arcibiskupa mohučského a za polskou od arcibiskupa hnězdenského korunována býti; ale prelátové tito delegovali k tomu vzpomenutého biskupa.*)

Na to následovala slavná hostina korunovační.

Po roce dne 15. června 1304. porodila královna, jejíž jméno dle vůle královy hned po korunovaci změněno na Alžběta, dceru Anežku; ale sotva že rok s rokem se sešel, byla již vdovou, zemřelť král Václav v nejlepším věku, třicet čtyři roky stár, dne 21. června roku 1305.**)

Král v poslední vůli pamatoval ovšem na vdovu a odkázal jí věnem dvacet tisíc hřiven. Byla to jaksi náhrada za korunu polskou; pravíť Dalemil: „... královnu Polskú pojal bieše, a ty země u věně jmieše.“ ***)

Ale ani vdovství Eliščino netrvalo dlouho. Po smrti posledního Přemyslovce stavové čeští vyvolivše Rudolfa, vnuka císaře Rudolfa Habsburského, za krále, mezi podmínkami položili i to, aby jednu z královských vdov neb dcer za manželku si vyvolil. Rudolf vyvolil Alžbětu a již 16. října 1306. oddal je arcibiskup solnohradský Konrad ve hlavním chrámě u sv. Víta.

Alžběta milovala druhého tohoto manžela horoucně, ale nelítostný osud vyrval jí ho dříve než manžela prvého, zemřelť, nepanovav ani plných devět měsíců při oblehání města Horažďovic na úplavici dne 4. července r. 1307. v stáří teprv 26 let.

I tento manžel pamatoval na ni věnem rovným odkazu Václavovu. Poněvadž pak odkaz za velikých potomních nepokojů vyplacen ani býti nemohl, pojištěna jí summa tato ve městech královských a sice Hradci, Vysokém Mýtě, Chrudimi, Poličce, Bydžově a Jaroměři, čímž dán základ k tak zvaným městům věnným.

Lásku, s jakou lpěla Eliška na druhém manželu, přenesla potom na rod Habsburský, což způsobilo jí mnohou hořkou chvíli. Nebo po smrti Rudolfově stal se králem Jindřich Korutanský a ten ihned vyhostil tchyni svou z hradu a vykázal jí za byt dům biskupa Jana IV., odpovědníka Habsburků, který ji jako u vězení střehl. Jaké rozhořčení panovalo mezi šlechtou proti straně Habsburské, seznala velmi dobře na své oči, kdy na sněmě ve dvoře biskupově Dobeš z Bechyně po boku jejím náklonnosť k rodu tomu zaplatil životem, a proto hleděla způsobem tajným zbaviti se útisků. Když se dověděla, že tchán její, císař Albrecht s veli-

*) Kronika Pulkavova kap. 77.

**) Co o tom hovoří opat Petr ku konci I. kap. 69., jest matné.

***) I sám Karel IV. odvolává se na dědictví to ve svém životopise. Font. rer. boh. III. 381.

kým vojskem před Horou leží, vypravila k němu tajného posla s prosbou o pomoc a ochranu.

Císař vyslal ihned syna svého Bedřicha se zbrojným zástupem až ku Praze a dal o tom Alžbětě věděti. Ta přestrojivši se a tříletou dcerušku svou na ruce majíc, vyšla z města. Z vděčnosti ochotně potom svolila žádosti Albrechtově, aby tento mohl do jejích měst vložiti švábské posádky.

Ale v roce stihla Nemesis císaře Albrechta a on dokrvácel pod rodným hradem rukou synovcovou. Syn jeho Bedřich smluvil se s Jindřichem Korutanským, do kteréžto smlouvy i Eliška pojata, aby věna svého v Čechách volně užívati mohla. Tu udělivši městům svým mnohých svobod, osedla ve Hradci nad Labem, který odtud Hradcem Králové nazývati se počal. Tady postavila sobě červený, cihelný hrádek a zařídila si dvůr svůj tak nádherně, že hradeckou královnou nazývána byla. Na dvoře jejím bývalo veselo, nebo ani královská paní nevzdalovala se rozkoší. Nebyla posud ani třicet roků stará, což tu divu, že to její srdce bylo posud lásce otevřeno, a pan Jindřich z Lipé byl tuze švarným dvořanem, než aby Eliška byla mohla kouzlu odolati, a kdežto ona snila v náruči Jindřichově o zlatých chvílích za života Rudolfova, snil statný a vysokomyslný Jindřich o dobách Záviše z Falkenšteina, tu Hradec nad Labem, tam Hradec u Opavy, svůdná podobnosť, a jen snad myšlénka na Hlubokou a stínadlo na pokutní louce kalilo mu jasný pohled do budoucnosti.

Eliška milovala Jindřicha horoucně a láska její byla až tuze nápadně opětována.*)

Osud bývá krutým ve své hře s člověkem, a právě tam, kde člověk nejpevnější půdu pod nohama tuší, borti se tato a on klesá v propasť.

Jindřich byl u cíle, vždyť sáhl směle po právu hlavy rodiny a provdal sám dceru někdy Václava II. Jindřichovi, knížeti Javorskému, ale právě čin tento měl mu býti příčinou pohromy. Povolán tak jako kdysi Záviš do Prahy, a tu jat od pana Viléma Zajíce z Valdeka a na Týřově uvězněn.

Vzbouřila se sice „ostrev“ tak jako kdysi „růže“, ale Jindřichovi málo to prospělo, a že ho nepotkal konečný osud Závišův, měl co děkovati jen nezlomné poctivosti pana Viléma Zajíce. Nebo když na tohoto králem prudce naléháno, aby Jindřicha buď sám sprovodil se světa, neb jinému sprovoditi dal, odpíral tomu statečně, ukazuje k tomu, že při zajetí Jindřichově ušetření života jeho byl slíbil.

Nejvíce však úzkostí zakusila asi Eliška. Po půl létě dne 17. dubna 1316. konečně propuštěn, ale nepokoje tím vyvolané neutuchly, a král Jan divnými plány počal se zanášeti. Českou

*) „Ista duorum regum Bohemiae relicta Heinricum de Lypa propter fidem et servitium favore praecipuo gratiosius fuerat prosecuta,“ praví o ní Petr Zbraslavský (I. kap. 126.); o Jindřichovi pak o něco dále: „Heinricus dominam Elyzabeth, novercam ... reginae cum scandalo multorum valde dilexit.“ (II. kap. 6.)

zemi chtěl brzo prodati, brzo směniti a rodinu svou týral až rozpustile, až konečně manželka jeho s dítkami k zeti svému do Bavor uprchla. A tu, aby co možno nejvíce ublížil manželce své, naklonil se král neobyčejnou milostí ku královně hradecké (r. 1322.), tak že z toho mezi národem veliké pohoršení povstalo.*)

Snad to byl pouhý vzdor stejnojmenné sokyni „habebant enim inter se istae duae reginae longo tempore odium singulare", tvrdí Petr Zbraslavský, aneb pouhá křehkosť ženská, neboť pan Jindřich již od roku 1321. byv zemským hejtmanem moravským jmenován, byl nepřítomen. Kdož by tu soudil. Eliška však vzpamatovala se brzy a přesídlila raději do Brna, aby byla blíže svému vyvolenému, a tu roku 1323. založila s Jindřichem v Starém Brně klášter Cistercianek, zvaný klášter králové, kdež přebývajíc po šest let, žila na blízku pana z Lipé, až ten v nešťastný Čechů den svatého Rufa roku 1329. zemřel.**) Po sedmnácti letech zahynul v týž den jeho sok, král Jan, v daleké cizině na loži cti a slávy.

Mnozí litovali pana Jindřicha, ale nářek královnin byl prý tak náramný, až se ho všichni zhrozili, jak vypravuje Petr Zbraslavský.

Uloživši miláčka svého k věčnému odpočinku ve svém klášteře, prchala zase z místa smutku a přesídlila zase na Hradec. Tu pak vzdalujíc se již všeho městského hluku, prožila ostatek svého života tak bohatého na slávu i dobrodružství, na dny blaha i na dny strasti.

Tu na Hradci konečně 18. října 1336. v stáří teprve padesáti roků zemřela. Tělo její bylo z Hradce do Brna převeženo a tu dle její žádosti v chrámě Panny Marie u Cistercianek v Starém Brně před oltářem svatého Kříže pochováno.

Panovnice této zachovalo se i současné vyobrazení, jehož otisk z manuskriptu jihlavského Dobner v V. díle své publikace „Monumenta historica Bohemiae" podává, ovšem za to maje, že to Viola, manželka Václava III., ač na místě, na které se odvolává, není o tom zmínky. Královna tu vyobrazena v manýře miniatur známého passionalu Kunhutina s dvojnásobnou korunou na hlavě po boku Kunhuty a Gutty. Že bychom tu nějakou podobiznu před sebou měli, tvrditi nechci.

Byl pestrým její život i povaha její, ovšem daleko ne tak bezúhonná jako povaha Svatavina; nazvali-li jsme Svatavu andělem míru, mohli bychom Elišku nazvati demonem války, neboť prudká její povaha a hrdá mysl byly dost často příčinou krvavých sporův, a kdyby nikdo, nevlastní její dcera Eliška Přemyslovna měla mnoho a mnoho stesků proti ní. Ovšem jsou i mnozí, kdož jí žehnali a žehnají a tu na prvém místě Hradec Králové, kde posud vypíná se nyní v obnovené kráse ten velebný pomník jejího po-

*) Chron. Aul. Reg. odbývá věc lakonickým „Altera quoque regina Elizabeth de Grecz dicta, multum est aute regis oculos non sine multorum scandalo gratiosa", což kronikář František doslovně opsal. Script. rer. Boh. II. 131.

**) Kronika Beneše z Veitmile klade rok 1328. Script. rer. Boh. II. 256.

bytu na Červeném hrádku, červený chrám svatého Ducha, sladká upomínka Eliščina na hod boží Svatodušní roku 1303.

Svatavě, manželce Vratislavově, žehnalo kněžstvo, k němuž byla štědrou; Elišce, vdově po dvou králích, žehnalo měšťanstvo, že mu byla laskavou paní, a Alžbětě, manželce Soběslavově, žehnal lid selský, že mu byla orodovnicí v těžkých dnech, národ pak český žehnal národu polskému, že mu věnoval ty tři spanilé květy, vykvetlé na širých luzích slavné Polsky.

O jazyku maloruském.

Napsal Dr. Jan Hanuš.

(Dokončení.)

VI. O některých pracích o jazyku maloruském.

Jestliže fakta stručně naznačená v několika předních oddílech byla s to, aby vzbudila živější zájem v některém laskavém čtenáři, nebude snad také na škodu, zmíním-li se o některých knihách, z nichžto by bylo lze dověděti se více o tom jazyku. Mám tu na mysli zvláště grammatiky a slovníky jazyka maloruského.

Dobré grammatiky podnes nemáme; rukověti však, pokud vím, jsou tyto:

Ал. Павловскій, Грамматика малороссійскаго нарѣчія. (С. Петербургъ 1818.)

Lutskay Michael, Grammatica slavo-ruthena. (Budae 1830.)

Lewicki Josef, Grammatik der ruthenischen oder kleinrussischen Sprache. (Przemyśl 1834.)

Wagilewicz Jan, Gramatyka języka małoruskiego w Galicyji. (Lwów 1845.)

Головацкий Яковъ, Грамматика рускогo языка (во Львовѣ 1849.).

Pichler Karl Wl., Kurzgefasste Russinische Sprachlehre. (Lemberg 1849.)

Шашкевичъ Григорий, Мала грамматика языка руского (въ Вѣдни 1865.).

Осадца Михаилъ, Граматика руского языка[3] (во Львовѣ 1876.).

Ze všech těch knih nejsnáze lze dostati grammatiku Osadcovu, z níž také poměrně nejvíce lze se naučiti. Zcela dobrá jest také rukověť Šaškěvičova, v nížto zvláště jest výhodno, že celý text obsahuje znaménka přízvučná, čehož ve knize Osadcově není. Pokud mi známo, vzal však spisovatel knižečku tuto nazpět z obchodu knihkupeckého. Jiné prve jmenované „grammatiky" těžko lze koupiti, leč netřeba toho také želeti. Dlužno totiž užívati jich jen s velkou opatrností. Tak na př. grammatika Wagilevičova obsahuje množství slov a forem ryze polských, oděných jen rouchem hlásek maloruských. Grammatika Hołowackého má zvláště zásluhu, že upozorňuje na některé zvláštnosti dialektické.

Všeho však, co v těch rukovětech vůbec jest dobré a pozoruhodné, užili ve svých spisech o jazyku maloruském prof. Miklosich a prof. Ogonowski, zejména:

Miklosich Franz, Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen; I[2] Lautlehre (425.—459.), Wien 1879. III[2] Wortbildungslehre (249.—285.), Wien 1876.

Ogonowski Emil, Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache (Lemberg, 1880.).

Spisy tyto mají pro nás bez odporu největší cenu, tak že každý, kdo by lépe chtěl poznati jazyk maloruský, musí nevyhnutelně nejprve uchýliti se ku srovnavací grammatice Miklosichové, a na to ku práci Ogonowského.

Miklosich totiž ve svém znamenitém díle prohlédá nejen ku všem grammatikám předešlým, nýbrž i k literarním pracím maloruským.

Ogonowski pak jaksi doplňuje náležitě odstavce grammatiky Miklosichovy pozorováním dialektických zvláštností rozličných nářečí maloruských. Ku svým úvahám o nářečích ukrajinských a poleských čerpal material zvláště ze svrchu jmenovaných ethnografických sbírek Čubińského a Michalčuka (Труды I.—VII.), o haličských a karpatských nářečích pak napsal mnoho vzácných poznámek, jež buď pocházejí ze vlastního badání, aneb od jeho žákův a známých. Ostatně užil prof. Ogonowski též rozličných sbírek maloruských písní, jako: Maksymoviče, Hołowackého, Łonačevského, Antonoviče-Dragomanova a známých textů literarních. Došly tu tedy povšimnutí ve přirovnáních nejstarší památky literarní, skrovná a polonismy přeplněná literatura věku XVII. a z novějších děl zvláště literatura ukrajinská. Slovem, je tu sebráno dosti hojně látky k rozmanitým otázkám, ačkoli samo vysvětlení rozličných zjevův jazykových nemůže vždy a každého uspokojiti.

Tak na př. formu dialektickou 1. sing. praes. взьéjy (vedle obecného возьмý = *vъzъ + jьmą) těžko rozkládati na възъ + jajy (str. 109.), ježto ani ve praruské ani praslovanské době jazykové nemohlo stávati formy takové; възъ totiž jest forma praslovanská, jajy však jest místní novotvar maloruský, oděný ve formu praruskou. Celá forma взьéjy (vźe-ju), kteroužto p. R. Zakłynskyj slyšel prý kdesi u Stanisłavova, jest tedy prostě nový analogický tvar maloruský, jenžto vzniknul spodobením praes. s infinit. взье-ти (vźe-ty *vъzъ-jęti) a particip. praet. взьев (vźe-v *vъzъ-jęłъ). — A že tomu skutečně tak jest, vidíme z toho, že ve slovanských jazycích vůbec jest velká snaha po srovnání kmene praes. se kmenem infinit. I ve staroslov. jest množství toho příkladův. Maloruské взьé-jy (vźe-ju) vzniklo taktéž spodobením s infinit. взьé-ти (vźe-ty), jako staroslovanské płu-ją, snu-ją, rju-ją (vedle pravidelných: płov-ą, snov-ą, rjev-ą) analogií se kmenem infinit. płu-ti, snu-ti, rju-ti.

Konečně snadno lze si vysvětliti taký analog. tvar взьé-jy i co do významu. Obyčejná totiž forma, pravidelné возьмý (vъzъ-

iьmą) jako verbum perfectivum označuje činnosť budoucí, a poněvadž infinit. vźe-ty co do významu svého jest bližší přítomnosti, byl z jeho kmene skoro nevědomě utvořen praesens vźe-ju. Ostatně k futur. voźmù užívá se jako v jiných jazycích slovanských praes. jiného časoslova, totiž berù.

Nepochybně z téže příčiny, t. j. že infinitiv vźe-ty bliží se svým významem více ku přítomnosti, stalo se, že k označení nějaké činnosti dokonané vzniknul druhý tvar analogický. Ve složení s praepos. máme totiž vedle infinit. vźety (*vъzъjęti) takové infinitivy, jakož i na-jmýty, pry-jmyty a t. p., kteréžto vznikly později podle analogie praes. na-jmù, pry-jmù (*na-jьmą, *pry-jьmą) a t. p. Všecky podobné processy v jazyku spoléhají nejčastěji na působení psychických činitelů, kteříž neptají se vůbec po pravidlech hlasových

Této stránky, nejdůležitější vedle fysiologie hlasu v badání různých zjevův jazykových, prof. Ogonowski příliš málo si všímal. Tak na př. podle jeho mínění jsou formy instr. sing. ryb*om*, duš*em* (str. 124.) „archaistické, ježto *-om* (*-em*) shoduje se s prvotní samohláskou nosovou ą". — Jest to však theorie ničím nedokázaná; nemá také nižádné známky pravděpodobnosti. Jak totiž známo, všude ve východo-slov. jazycích staroslov. *ą* jest zastoupeno hláskou *u* a nikoli *-om* aneb *-em*. Jediný zde možný výklad je tedy, že formy ryb*om*, duš*em* a t. p. vznikly působením příslušných forem mužských a středních, jako: bràt*om*, peròm, chłopc*em*, pò*łem*. Spodobení to nastalo v jednotlivých nářečích nepochybně teprve z forem: ryb*ou*, duš*eu*, kteréžto vznikly způsobem fonetickým z: ryb*oju*, duš*eju*. Celý ten process máme také v jazyku srbském.

Rovněž pochybuji, zdali dnes ještě přesvědčí někoho theorie, že formy 1. sgl. praes. nes*ù*, dvýhn*u*, hoř*ù*, chvał*ù*, kupùj*u* a t. p. vznikly na základě jazyka maloruského z *nes*om*, *dvyhn*om* (místo *nesomь, *dvyhnomь) atd., čehož stopy prý se zachovaly ještě u Łemků v západní Haliči ve slovích: śpiw*am* (*сьпiва-я-м, *сьпiва-jo-м), ȓig*am* a t. p. a v uhersko-malorusk. budz*em*. ukaž*em* atd. V obecném jazyku však zachovala se ta koncovka *-m* (*-мь) jen v časování bezesponovém: po-vi*m*, da*m*, ji*m*, jeś*m* (str. 138.).

Vůbec jest nyní známo, že nejen v době praslovanské, nýbrž již v době praindoevropské slova bezesponová tvořila praesens jinak nežli sponová. Těžko tedy nyní říci, že berù má touž koncovku jako jeśm (*jesmь), t. j. že vzniklo z *ber*om* (*beromь), poněvadž jest jisto, že již v době praindoevropské vedle *esmi bylo *bherō. S první z těchto forem shoduje se úplně slovanské jesmь (podobně da-mь, vě-mь, ja-mь), tedy i maloruské jeśm (dam, po-vim, jim); leč indoevropské *bherō jest v jazycích slovanských zastoupeno formou jinou. Maloruské, ruské, české beru zastupuje staroslov. berą, kteroužto formu dlužno také pokládati za praslovanskou. Forma ta však mohla vzniknouti pouze z *berām (z toho pak *berōm, berą), což by ukazovalo na indoevropskou formu konjunktivu s koncovkou

časů historických. Hojné příklady takové formy konjunktivu shledáváme ve staroindském jazyku, zvláště pak ve vedském.

Jak tedy lze vysvětliti formy: śpivam, ligam, budzem, ukażem a t. p.? Jsou to bezpochyby tvary analogické, vzniklé spodobením se slovy: da*мь*, ja*мь*, jes*мь*, leč jak jest pravdě podobno, ne na základě maloruském. Łemkové totiž mají mnoho polonismů ve svém jazyku, tedy formy: śpivam, ligam atd. jsou bezpochyby přijaty z nářečí polských; Rusíni uherští však podobným způsobem přijali formy slovenské: bud*em* a t. p.

Přes to vše, opakuji, knížka prof. Ogonowského jest velmi užitečna. Hojný obsah její totiž nepozbývá ceny, a fakta zůstanou vždy fakty, ačkoli vědecké theorie často se mění. Proto lze to dílko směle každému co nejvřeleji schváliti.

Konečně jsou hodny zmínky následující práce grammatické, týkající se jazyka maloruského:

А. Потебня, **Два изслѣдованія о звукахъ русскаго языка (Воронежъ** 1866.), a téhož spisovatele:

Замѣтки о малорусскомъ нарѣчіи (Воронежъ 1871.).

П. Житецкій, Очеркъ звуковой исторіи малорусскаго нарѣчія (Кіевъ 1876.).

Práce Hankiewičova a Werchratského o přízvuku v jazyku maloruském (Archiv für slav. Philologie II. a III.) mají jistou cenu jen co do svého materialu.

Velmi hodna schválení jest také druhá kniha prof. E. Ogonowského, totiž: **Хрестоматія староруска (у Львові 1881.).** Jsou v ní výňatky ze mnohých textů staro- a maloruských z minulých věkův, a na konci stručná grammatika jazyka staroruského.

Jako s grammatikou, věc má se i se slovníkem maloruským. Takového slovníku, jenž by co nejlépe vyhověl požadavkům spisovatelův i linguistů, posud není. Jinak byly vydány, pokud vím, následující slovníky:

А. Чужъинскій, Словарь малорусскаго нарѣчія, СПб. 1855.

Шейковскій, Опытъ южно-русскаго Словаря, 4 томы, Кіевъ 1861.

О. Партицкій, Словарь нѣмецко-рускій. Львовъ 1866.—67.

Ф. Пискуновъ, Словниця Украиньскоі Мові, Одесса 1873.

М. Левченко, Опытъ русско-украинскаго словаря, Кіевъ 1874.

И. Верхратскій, Знадоби до словаря южнорускаго, Lvov, 1877.

Е. Желеховскій, Малоруско-нїмецкий Словар (2 sešity), Львів 1882.

Nejlepší z nich jest zajisté poslední, t. j. slovník Želechowského, pokud lze souditi ze dvou sešitů posud vydaných. Proto promluvíme o něm poněkud obšírněji.

Čteme v něm nejen všecka slova, jichžto užívalo se do dneška v literatuře, nýbrž i množství materialu ze živých nářečí jazyka maloruského. Spisovatel se snažil nahromaditi co nejvíce slov a podati je vesměs ve pravém znění. Proto kromě slov ryze maloruských aneb takových, kteráž jsou společná maloruštině i jiným jazykům slovanským, nalézáme zde také množství cizích slov, jež maloruština si byla přisvojila.

Tak na př. slovo блўчка (błučka) je vzato z polštiny (włóčka), ježto pravá forma maloruská jest volička (волочка); také tu lze postřehnouti stopy etymologie lidu, přirovnej ka-błùczka.

Polská jsou také slova: brèmja, bremènnyj, bremenniśť; brzemię, brżemienny, brzemienność atd., neboť maloruská by byla: *beremja, *beremennyj, *beremenniśť; přirovnej staroslov. brěmę, *bermę, rusk. беремя.

Podobně jest se slovem błakit, kteréžto vzniklo z polského błękit nepravou analogií maloruských forem *jazýk*, *śvjatýj* a t. p. s polskými *język*. *święty*. Pravá maloruská forma toho slova byla by *błukit; přirovnej łuh, zùby (polsky łęg, zęby). Forma bľakit, kterou p. Želechowski uvádí vedle błakit, vznikla zajisté ze spodobení s cizím slovem bľakuvaty, jehož užívá se v maloruštině i polštině ve smyslu: blednouti, dostati barvu jasnější.

Slova: brazda, branyty nejsou také maloruská, ježto v té formě přicházejí v češtině a v jazycích jihoslovanských; do maloruštiny dostala se zajisté ze knih církevních. Nyní se však užívá v maloruštině vůbec forem: borozdà, boronýty.

Zcela konsekventně zaznamenává spisovatel všecka cizí slova, jaká jen kde byl slyšel anebo četl, a ne pouze přijal ze příbuzných jazyků slovanských. Proto je zde množství slov latinských a řeckých, jako avdytor, absołutnyj, analogija, anatomija; německých: abachta čili odvach (Hauptwache), abszyt (Abschied), verbecyrka (Werbebezirk) a t. p., románských a především francouzských, jako: abažùr (abat-jour), avantura (aventure); ano i cikánských, jako: anterev, armász.

Mnoho takových slov lid maloruský vůbec ani nezná; spisovatel však cituje příslušná místa z literatury. Z toho jest patrno, jak pilně si všímal celé literatury maloruské, zvláště pak ukrajinské, haličské, severouherské, bukovinské, ano i genevské.

Leč nejen co do hojnosti materialu slovník ten zasluhuje největšího uznání, nýbrž on jest nám i proto velmi vzácným, že pravopis ryze fonetický předkládá nám celý poklad maloruského jazyka v živém znění. Všecko se vyslovuje, jak spisovatel naznačil (aspoň ve většině nářečí ryze maloruských), což jednak usnadňuje začátečníkům poznání jazyka maloruského, jednak hodí se výborně k badání linguistickému. Pravopis ten jen málo se liší od spisovného jazyka ukrajinského.

Tak také hlásku *i* označuje spisovatel vždy znaménkem *i*, kterýkoli jest její původ a význam etymologický. Hláska tato zastupuje totiž staroslovanské ѣ ve slovích na př. b*i*łyj, bezm*i*r (staroslovanské бѣлъ, мѣра), a někdy také stojí místo staroslov. *o* aneb *e*, na př. b*i*h, v*i*z (staroslov. богъ, везлъ). Spisovatel, chtěje tuto etymologickou funkci učiniti nápadnou, dodává obyčejně v závorkách kmen aneb i nějakou jinou formu, v nížto původní samohláska se opakuje, na př. b*i*h, gen. b*o*ha, a hned na to b*i*h (běh-); -b*i*lь (b*o*l-), gen. b*ò*lu, a vedle b*i*lъ (běl-), a t. p. Tím způsobem

spisovatel se staral, aby ti, kteříž ještě dobře neznají jazyka maloruského, mohli zcela snadně užívati jeho slovníku.

Někdy touž funkci koná znaménko ї, a to dle záměru spisovatelova tenkráte, změkčí-li se souhláska předcházející; *i* vlastně působí *všude totéž* obměkčení, kteréž pochází odtud, že při samohlásce *i* přední část jazyka pozdvihne se ku podnebi a rty trochu se rozvírají. Je-li však jistý rozdíl mezi změkčenými souhláskami, tedy nezávisí na hlásce *i*, kteráž po nich se vyslovuje, leč na specifické artikulaci rozmanitých souhlásek, kterážto při tom trochu se modifikuje. Proto zdá se mi býti nepotřebné takové rozeznávání, jako na př. бліг (blih, обліг, облогъ) od блідий (blidýj, staroslov. blědъ), aneb білїти (staroslov. běléti); neboť *všude* souhláska před *i* se změkčuje: b*ľ*ih, b*ľ*idyj, *b*iľity. — Myslím tedy, že bylo lze uspořiti si znaménko ї, aneb užiti ho jen k označení *ji* (jako я, є = ja, je).

Nebylo by také lépe užívati *j* místo й, jak vidíme v literatuře genevské a ve „Studien" prof. Ogonowského? Vždyť i literatura srbská rozvíjí se velmi utěšeně přes to, že Srbové již od časů Vuka Stef. Karadžiće píší *j*.

Jako ѣ tak také ы nenalézáme ve slovníku pana Želechowského. Známo totiž, že tvrdá hláska maloruská *y*, jest původu dvojího: souhlasí s *praslovanským i* (staroslov. и, na př. вино) a *praslovanským y* (staroslov. ы, na př. сынъ). Poněvadž tedy praslov. *i* a *y* slily se v maloruském v jedinou hlásku *y*, užívá spisovatel *jediného znaménka*, totiž и. Pouze na počátku slov podržela praslov. hláska *i* (staroslov. и) ve většině nářečí maloruských svoje znění *i*. Spisovatel, jak čtu na obálce, označuje ji tedy v pokračování slovníku znaménkem і, s čímž bych úplně nesouhlasil. Má-li tedy hodnota její ve většině nářečí maloruských býti *i*, bylo by nejlépe označovati ji také znaménkem *i*, pak by и mělo pouze fonetickou hodnotu *y*. Při tom by mohla zůstati poznámka, že и (*y*) po hrdelných souhláskách blíží se více k *e*, aneb dokonce, jako v polštině, k *i*.

Ґ znamená zde pouze *h*, hláska *g* však, vyskytující se jen ve slovích cizích, označena jest г, na př. Англія, агрест atd.

Spisovatel užil všelikých podobných prostředkův, aby nám co nejdůkladněji představil řeč živou, zač ovšem zasluhuje opravdového uznání. Nejen že nikdo nemá potíže s písmem, vyslovuje-li všecko, jakož psáno jest, ale písmo toto může i býti materialem linguistům tak jako řeč živá. — Nejhůře tím však p. Želechowski posloužil těm, kteříž by chtěli úplně vyrovnati rozdíl mezi jazykem ruským a maloruským. Vážený spisovatel dokázal svým spisem, že mu nejde o jejich uznání, dal však též pěkný příklad jiným svým spolurodákům, jak jim třeba pracovati, aby prospívali vlasti a zasloužili jména pravých národovců.

Zmíním se jen ještě několika slovy, že již v prvních dvou sešitech linguisté naleznou mnoho zajímavé látky ku svým theoriím.

Tak na př. spisovatel podává formu брѣшу (brěšu), nevěda snad ani, jak její přízvuk jest hoden pozoru. V *ruštině* všeliká

slova, tvořící praesens týmže způsobem (suff. -je-, indská IV. třída), mají v 1. sgl. přízvuk na koncovce, na př. češù, steljù, meljù atd. Jakkoli tedy přízvuk jazyka ruského bývá nyní pokládán za nejvíce sblížený s praslovanským, přece v té případnosti, jakož i ve mnohých jiných, jazyk maloruský zachoval nám přízvuk prvotnější, starší. Z jiných totiž jazyků slovanských, a především ze srbského je patrno, že v maloruštině brèšu, čèšu, stèlju, mèlju atd. mají přízvuk praslovanský, a že přirovnání k jiným jazykům indoevropským, zvláště ku staroindským plyne, že přízvuk ten je v té případnosti dokonce indoevropský. Kdyby však byl původně přízvuk na koncovce jako nyní v ruštině, bylo by střední *e* bezpochyby seslabilo se v ь aneb i úplně vypadlo; měli bychom tedy *mljù místo mèlju tak, jako máme trù, žrù (staroslov. тьрą, жьрą vedle infinit. trèti, žrèti = *terti, *žerti). — V jiných osobách singul. i plur. má i jazyk ruský již přízvuk prvotní, jako: čèšeš, čèšet atd.

Jedna ze všeobecných téměř zvláštností maloruských, že *u* na začátku pozbývá svého významu samohláskového a jako souhláska *v* opírá se o následující slabiku, potvrzuje se značným počtem sebraných zde příkladův, jakož jsou: *v*bàvyty, *v*bezpečàty, *v*býtok, *v*božàty, *v*bòžše, *v*bolivàty, *v*vaha, *v*važłyvyj, *v*hynàty, *v*chychàty śá atd.

Měl bych sice chuť upozorniti ještě na nejednu věc zajímavou, leč nechci tu popularní rozpravu rozšířiti úvahou tak specialní. Proto ku konci dovolím si ještě jednou obrátiti se k váženému spisovateli malou poznámkou. Nemůžeme ještě požadovati, aby ten slovník nám úplně nahradil nedostatek grammatiky. V té případnosti bychom totiž hledali u každého slova všelikých odchylných forem jazykových vzhledem k fonologii a morfologii, což by slovník bezpochyby čtvernásobně zvětšilo. Neškodilo by však, a nezaujalo by tak mnoho místa, kdyby vážený spisovatel konsekventně podával aspoň nejdůležitější formy deklinační a konjugační, zvláště kde toho nevyhnutelná jeví se potřeba. Ctěný spisovatel vidí, jak je důležito, že vedle brechàty dodal v závorce: brèšu, brèšeš, podobně vedle bostý: bodù, bodèš, vedle brestý: bredù, bredèš, bredè atd., což jest veskrz i pro theorie grammatické neobyčejně důležito a usnadňuje užívání slovníku k účelům ryze praktickým. Leč ne všude nalézáme jazykové formy tak podané, kde bychom je chtěli viděti.

Tak na př. máme infin. verèčy i verhàty; — bljùčy, bljuvàty i bljùnuty; — výhnaty i vyhańàty; — výhnuty i vyhynjàty; výduty i vyduvàty; — výžyty i vyžyvàty; — výzvaty i vyzyvàty; — význaty i vyznavàty; — výjisty i vyjidàty atd. — a praes. k těmto formám pohřešujeme. A známoť, že jazyky slovanské v těch formách nejednou velmi se od sebe různí. Podobně čteme: bor, gen. bru, ano i boršč, gen. borščù, ale u boz forma genet. není podána. Takové dodatky nejsou potřebny těm, kteří jsou zběhlí v jazyku maloruském; leč třeba uvážiti, že k účelům praktickým budou toho slovníku užívati zvláště ti, kteříž ještě dobře neznají malo-

ruštiny. Tím potřebnější jsou takové poznámky ku vědeckému badání v jazyku maloruském, čím sami Rusíni nyní nejméně se zabývají.

Bylo by lze tu i onde ještě mnohé doplniti, na př. vedle borodyca (kápě) slyšel jsem bohorodyeia v tomtéž významu: babnyk znači také světnici, anebo část kostela, kde ženštiny se nacházejí: bohdanka označuje také milenku atd. — leč to nikterak prozatím není na ujmu jeho ceně.

Naopak — slovník E. Želechowského lze tu nejvřeleji schváliti všem,*) kteří chtějí poznati jazyk ukrajinský, a krásnou, ač skromnou jeho literaturu. Váženému spisovateli však, jehož nyní již se všech stran docházejí slova pravdivého uznání, přejeme ze srdce, aby dílo své dokončil šťastně a v době co možná nejkratší.

Konečně sluší ještě podotknouti něco o historii literatury maloruské. Zatím je zcela dobře podána ve znamenitém díle Pypina a Spasoviče: „Исторія славянскихъ литературъ" (Изданіе 2. СПб. 1879., sv. 1. str. 304.—447.). Ve práci této spisovatel skvěle dokazuje zvláštnosti a samočinnosť jazyka a literatury maloruské. Po obecných, velmi vzácných úvahách dovídáme se tu o literatuře a poesii národní v Ukrajině, o písních lidu běloruského, o literárním ruchu Rusínů haličských a uherských a o jejich národní poesii. Je tu množství vzácných myšlének a poznámek historických. Dílo toto měli by znáti všickni vzdělaní Slované, neboť i v cizině se těší již velkému uznání.

O literatuře maloruské rozpráví také A. H. Kirkor ve své práci „O literatuře bratrských národů slovanských" (Krakov, 1874. str. 1.—72.), kteroužto četl Polkám v technicko-průmyslovém museu p. A. Baranieckého v Krakově.

Zavíraje tím svůj článek podotýkám, že bych upřímně se těšil, kdyby těch několik odstavců někomu ze vzdělaných Slovanů, zvláště pak z bratří Čechů dodalo chuti ku poznání jazyka a literatury našich bratří Rusínů.

Několik stati z novějších dějin chorvatských

(se zvláštním zřením na ideu „illyrskou").

Dle díla „Poviest Hrvatska" prof. T. Smičiklasa napsal *B. Popelka.*

(Pokračování.)

Roku 1830. blížil se opět zákonitý čas ke sněmu uhersko-chorvatskému. Mezi Chorvaty byla starosť nemalá o zvláštní jejich, ale už slabé postavení státoprávní, aby jím Maďaři opět nezatřásli. Jménem stavů chorvatských čacký šlechtic Josip Kušević sebral všecku svou sílu a napsal dílec: „jura municipalia", v němž probírá pořadem spisy věků minulých, aby do-

*) Předplatné přijímá sám spisovatel (gymn. prof. ve Stanislavově v Haliči).

kázal, že Chorvaté vždy měli zvláštní postavení ke koruně svatoštěpánské. Učený spisovatel ponořil se na základě historickém v dávnou dobu knížat a králův z krve národní, objasnil první smlouvu mezi Chorvaty a králem Kolomanem, stopoval potom rozvoj chorvatského práva veřejného a dokázal na základě zákonův od králů potvrzených až do doby jeho, že Chorvaté měli vezdy zvláštní své postavení, nezávislé na Uhrách.

Kterak cenili spisovatele jeho soudruhové na sněmě, viděti odtud, že dílo jeho ediktem sněmovním oznámili. Česť a uznání spisovateli knihy „jura municipalia" nuceni byli vzdáti také spisovatelé nepřátelští, maďarští. Kniha Kušević̌ova měla býti vodítkem vyslancům chorvatským.

Tuto obranu práva chorvatského počínají už doprovázeti těžké vzdechy, projevující poprvé také cit národní na bojišti za právo státní. Nepozorovati tu sice ještě čilého ducha celé duše národní, který by byl nadchnul million duší a představil všecek nesmrtelný národ, nýbrž jen něžný hlas jednoho pěvce, Pavla Stoosa (r. 1830.), jenž představuje Chorvatům „matku vlasť" na pokraji propasti, bolestně sobě zazpíval:

„S královstvím spolu hlas můj umírá,
aniž kdo v srdci tomu se vzpírá.
Národy jiné světlosť obstírá,
mne však jen černý stín sevšad svírá;
jiným už slunce v noci prosvítá,
mně ještě záře ve dne nekmitá.
Národům jiným už dnové slastní,
mnou však se hanbí synek můj vlastní:
již i jazyka zbýť se Charváti
chtí a národem jiným se státi."

Tohoto roku, totiž 1830., dvůr vídeňský na štěstí Chorvatů nehodlal za příčinou obecné rozčilenosti připustiti otázku o reformách státních na sněmě uhersko-chorvatském, kdež by opět Chorvatům bylo potýkati se bývalo s Maďary, nýbrž chtěl toliko, aby se odbývala korunovace krále Ferdinanda V., což stalo se dne 25. září skvělým způsobem. Chorvaté však přece průběhem sněmování srazili se s Maďary ve příčině víry protestantské, která neměla volného průchodu do Chorvatska. Vyslancové všech županií uherských přinesli s sebou na sněm instrukci, by protestantům povolena byla zákonem práva občanská v Chorvatsku. Štěstí, že otázky té dotčeno bylo teprve ku konci sněmovních zasedání, tak že rokovati o ní ustanoveno na sněmě příštím. Taková rozhořčenosť byla zavládla mezi Maďary proti Chorvatům i proti zvláštním jejich zákonům, že vyslancové chorvatští vrátivše se domů na sněmě domácím r. 1831. zvěstovali: „S takovou prudkostí doráželi Maďaři, ale tentokrát ještě zachránili jsme zákony naše, avšak bojíme se, že na příštím sněmě nebude to možno."

Podobalo se, že strach nabude vlády a šlechtě chorvatské odejme poslední onu trochu síly, která jí zůstala ještě na úzkém stanovisku zbylých a zachovaných dosud zvláštních práv státních. Ba zdálo se, že hořkým pláčem a horkými slzami po starém

svobodnějším a lepším životě veřejném Chorvaté sami udusí všeliký ruch nových myšlének o obvodu země i národa! I Chorvatům zdálo se, že Maďaři tak jsou silni a všemocni, že jim nebude lze odolati, ant král sám žádal a dovolil, aby reforma ústavní, ovšem cestou zákonitou, na příštím sněmě vzata byla na přetřes.

Po čtyřicet let už Maďaři dotírali na Chorvaty, aby přijali jazyk maďarský do škol a do úřadů jakožto „jazyk domácí", ale Chorvaté napořád zamítali požadavek ten řkouce, že nevzdají se starého jazyka latinského, ježto prý posvěcen jest osmistyletou ústavou obojího království. Po čtyřiceti letech však už veliký úspěch a pokrok jazyka maďarského v životě veřejném počal másti hlavy Chorvatům tak, že mnozí mu se již vrhli do náručí. Ve chvíli tu, zajisté vážnou, u Chorvatů probudil se svatý a vznešený cit národnosti, nejprv u šlechetnějších jinochů, kteří mimo vlast svou viděli vzory nadšení a osvěty jinonárodní. Mladistvým, vřelým srdcem chopili se ideje slovanské a v bezměrnosti světa slovanského našli prostranné pole pro krásné tuchy o budoucnosti svého národa, našli novou sílu pro národ svůj, jenž byl zapomněl, že jest větví velikého slovanského dubu, a proto jen synové jeho dotud veřejně hlásali, že slábi jsou příliš, aby odolali většímu a mocnějšímu národu maďarskému. Na místě malého a osamělého ostrůvku chorvatského, jenž měl býti utopen v moři maďarském, obrazotvorným jinochům se otevřel svět slovanský, jehož článkem jsou Chorvaté. První mezi nimi byl *Ljudevít Gaj*, jinoch bujné fantasie a výmluvnosti neobyčejné, podobou lice král mezi bratřími svými.

Gaj studuje v Pešti přátelsky obcoval s pěvcem „Slávy dcery", s Janem Kollárem, opěvujícím všechen svět slovanský. „Odtud se vrátiv," praví druh jeho Fran Kurelac, „Gaj všecky společnosti, všecky schůzky mladých mužův okouzloval učeností nadšeného onoho Slováka, skromného onoho kněze luteranského, té zanícené duše slovanské, a obzvláště pak divy krásného, procítěného zpěvu: ‚Slávy dcery'. Bylo nám, jakoby nám někdo medem byl ústa namazal, my lépe k tomu přivoňovali než k lilii a jasmínu. To byla první děloha z ohromného sadu Slovanstva."

Na prostranství staré Illyrie jinochové ti našli národní svůj jazyk a to staré klassické jméno bylo živo v ústech jejich prostřednictvím jazyka latinského, který v Chorvatsku mezi vzdělaným obecenstvem jako druhý živý jazyk ovládal i rozhovor společenský. Dokud Chorvatsko bylo větším, rádi zdobili je jménem „Illyrie" učencové chorvatští latinsky píšící, jichžto spisové jinochům chorvatským dobře byli známi. Před dvaceti lety pak Napoleon pojmenoval větší část národa chorvatského Illyrií, a probuzené Německo za první ohnivé nadšenosti nejraději zvalo se starožitným jménem Germania. Proto mladí Chorvaté přijali jméno illyrské *za národní* jméno své již r. 1832.

Šepot i hovor hlasitý mladých mužů stal se skutkem, když v lednu r. 1832. mladý Matija Smodek jal se přednášeti o jazyku chorvatském na akademii záhřebské. O jazyku maďarském už po několik let přednášeli professoři „maďarští", chorvatskému však všeliké v cestu kladli překážky nechtíce ani, aby se přednášel jako předmět nepovinný. Ale mládež vědychtivá zvítězila. Ku přednáškám Smodkovým hnuli se netoliko studenti, nýbrž i „maďarští" fiskálové, jurati, slovem samí vybraní lidé.

Příhodna byla doba mladým nadšencům, že mohli dotknouti se a rozehřáti srdce také starších mužův, kteří svíjeli se pod tíži starostí, jak vydrou se násilnému útoku jazyka maďarského. K tomu zasvětil síly své Ivan Derkos, jeden z nejšlechetnějších z bratří svých. V díle svém nevelikém: „Genius patriae super dormientibus filiis" ohledává řeči slovanské a nalézá v nich příbuznosť s řeckou, latinskou a německou; čtvrtá pak sestra jejich jest mluva slovanská. Sestry vládnou na přestolech osvěty; jen slovanská mluva aby prý byla hloupou služkou svých sester. „Povstaň ze spánku, vlasti, abys zároveň s bratí svou slovanskou dospěla k cíli společnému! Každý vzdělávejž jazyk svůj, všichni podejme si bratrské ruce."

Takovými a podobnými slovy Derkos budil národ, slovy jakkoliv duchem slovanským psanými, přece však ještě mrtvou latinou mluvenými.

Ohniví hlasové mladých mužů mizeli a zanikali v životě státním, ač tam právě bylo pomoci nejprve třeba. Konečně veterán velmožů chorvatských, hrabě Janko Drašković pozvedl mocného hlasu svého. Stařec, jenž bojoval pod chrabrým maršálkem Laudonem proti Turkům, později proti Napoleonovi, veda četu jako náčelník národního vojska, upomínkami života svého vysoko stál nad mladými vlastenci, zamýšlejícími probuditi národ svůj. Vynikaje pak ještě rodem svým nade všechny soukmenovce své, obohacen jsa zkušenostmi mnoholetého pobytu svého v Paříži mezi diplomaty a světovými autoritami, přátelsky obcuje s vynikajícími ministry rakouskými, Drašković snadno mohl dodělati se toho, by hlas jeho byl uznán u dvora vídeňského, a mezi soudruhy velmoži uherskými aby sobě připravil úctu. Onť odvážil se také pobízeti národ svůj k obraně národnosti své a práva státního, národ už nikoliv jako privilegované stavy, nýbrž národ jako národ. Poněvadž vše připravovalo se na příští sněm společný, psalo a zkoumalo, aby Maďarům odpovídati co nejlépe bylo lze, také Drašković napsal brošuru — první, nakolik nám povědomo, jazykem chorvatským o záležitostech politických a státních — s tímto nadpisem:

„Dertacija iliti razgovor darovan gospodi poklisarom rakuskim i budućem zakonotvorcem kraljevinah naših za buduću dietu Ugarsku odaslanem držan po jednom starom domorodcu kraljevinah

ovih — u Karlovcu.“*) V „pridsloviu“ (předmluvě) odhaluje lépe svoje záměry a praví: „Já volím k rozpravě své jazyk našinský, přeje sobě, bych dokázal, že my máme jazyk národní, jímž možno vyjádřiti vše, čeho srdce i rozum sobě žádá. Nářečí pak toto,**) poněvadž obyčejné v literatuře staré a plnější, zvolil jsem: přiložená tabella ukazuje, žeť i nejběžnějším jest u Slavo-Chorvatů jakožto u národa našich království. Onoť musí také nejpravější býti, poněvadž jím stejně mluví Slavoňan, krajinský Chorvat,***) Přímořan, Pokupan, Dalmat, Bosňan, Černohorec a ti Chorvaté, kteří se „Wasser-Kroaten“ jmenují a po zemi maďarské rozptýleni jsou; poněvadž všechny knihy starší, které v Záhřebě, v Pořeze, Splitě, Benátkách a v Dubrovníce tisknuty byly, i mešní kniha senjská a jiných přímořských dioecesí všechny týmž nářečím krásně sepsány jsou, a poněvadž tohoto nářečí nikdo přebývaje v jiném okresu nazamění, kdežto obratem oni, kdož smíšeným nářečím mluví, ihned svoje nářečí, poněvadž méně krásné, s tímto zamění, když se mu naučí jako já, kterýž v Záhřebě rozen jsem.“

„... To jest důkaz, že tento náš jazyk za starších dob běžnějším byl nežli za věků našich, a to as není chloubou naší, ale tuto chybu vy snadno rádi napravíte a literaturou domácí bratry své slovanské — severní dostihnete, od kteréžto literatury druhdy násilné války, později pak nedbanlivosť vaše zdržovaly vás, ale naději se, že vy skutkem dotvrditi neopominete, že máme národní jazyk svůj.“

„... Vám, pánové milí, příštím vyslancům na sněmě chorvatském, darována jsou tato slova lásky a naděje. — Vy, které Chorvatsko a království slavonské na zákonitý sněm náš pošlou, vy bude míti moc podle starých výsad našich a institucí uherských jménem Dalmacie, Chorvatska a Slavonie — aspoň bezpráví odvraceti od přemilé vlasti naší... Vás tedy filosofy a příští zákonodárce (ku kterým mnoho mluviti netřeba), jakožto milené bratry své milerád a zřetelně touto stručnou rozpravou upozorňuji na ona nebezpečí, která z některých ustanovení uherských a z jiných celé říše se týkajících protizákonností vycházejí. Poněvadž za toto trojí království po zákoně sjednocené státi budete musiti, proto zapřisahám vás, byste dobře pozor dávali na to, že za celý národ, bez rozdílu vyznání nebo rodu, zde u nás i na velikém sněmě uherském mluviti a jednati budete... Vy znáte přirozenou povahu, potřeby a obyčeje svých okresů, vidíte um nynějšího zemana a umíte posouditi, co zákonu jest příhodno, tedy také všecek zřetel k tomu obraťte, že jest nyní potřebou nejpilnější osvěcovati rozum národa, by pozal, čím byl, a posouditi mohl, co smí.

*) t. j. dissertace čili rozprava darovaná pánům poslancům zákonným a příštím zákonodárcům království našich na příští sněm uherský vyslaným, držaná od jednoho starého domorodce království těchto — v Karlovci.

**) t. j. štokavské.

***) Chorvat, jenž obývá v krajině (chorvatské vojenské Hranici).

Doufejte, že Dalmacie opět, jakož jednou byla, s námi se spojí, a tehdy tvořiti budeme národ jedné krve, jenž čítati bude přes dva milliony; může i to se přihoditi, že se časem v náruč naši vrátí Bosna, kde tolik rodin našich žilo. Jaká to skvělá vyhlídka národu našemu! A jako každému srdci svobodna jest naděje a každému jazyku prosba, tak by podle nejvyšší dobrotivosti našich králů také ona část mohla s námi spojiti se, která se dnes jmenuje „Illyrie“ (to jsou země slovinské), kde se mluví nářečím našemu příbuzným. Není s pochybou, žeby takovéto království illyrské, čítající čtyři a půl millionu jménu svému česť, ústavě sílu, koruně věčný užitek připravilo a těžiště — proti Maďarům — s dostatek na stranu naši posouvlo. A byť daleko bylo ode splnění tužeb těchto, člověku neohroženému opět sluší se, aby nespouštěl se naději svých statečných, neboť ohledejtež osud naroda svého a světa se strany kterékoliv, uzříte, ana vám se budoucnosť lepší, jen povede-li Vás moudrosť a chrabré srdce otců Vašich, a jestliže důkladně o předmětech Vašich rokujíce úctu od Maďarů sobě zjednáte.“

„Abychom vrátili se ke sporům našim s Maďary, rádi uznáváme, že každému národu náleží právo a svoboda svým vlastním jazykem mluviti, psáti a ve spisech tisknouti, aby mu každý domorodec v každé veřejné záležitosti rozuměl a aby lze bylo v každém předmětě literarním jím rozpravovati. Národ, jenž toho nemá, nemá mravní síly, neboť jazyk jest duševním pojitelem zemí a národův. Maďaři pro sebe slavně vykonali svou povinnosť, ale odtud neplyne, že jim volno jest vnucovati jazyk maďarský jinému, spojenému národu, jenž mluví svým vlastním, starým jazykem, neboť toho nedopouští smlouva spojenská.“

„Maďaři by rádi zavedli jazyk svůj do úřadův a škol. I my povinni jsme za krásným příkladem Maďarů sledovati a přisouditi jim podle našeho zdání cenu jich moudrého počínání. Dokažme, že i my máme vlastní jazyk svůj, způsobilý a hodný všeliké kultury, přijměmež jej za úřadní jazyk svůj a usilujme zavésti jej do vědy, jak právě Maďaři učinili. Věřte mi, tím odpovíme nejlépe na usurpatorský požadavek jejich, aby jazyk jejich u nás byl zaveden. Z toho jde, abychom nejvyšší svůj úřad politický, své královské náměstnictvo, od krále vyžádali, jak jsme je mívali druhdy, bychom se o zmohutnění jeho postarali obětmi i peněžnými. Ustanovmež zároveň, aby zemský tento úřad a županie naše všecky veřejné záležitosti naším jazykem vyřizovaly. Byť k tomu bylo třeba obětí sebe větších, musí oběť ta vítána býti každému synu vlasti, jemuž i život položiti jest za vlasť, obzvláště pomysli-li, jaký užitek tím připravíme svojim dětem a nás mladším.“

S jakou těžkostí ale Chorvaté čekali již po čtyřicet let, že někdo z otců jejich vyřkne mužné toto slovo proti Maďarům napadajícím národnosť chorvatskou. Nyní se ho dočkali od šlechetného hraběte, pronešeného krásným jazykem mateřským, aby tím

ovih
lépe
ěinsky,
jimž n
pak t
jsem:
Chor
nejpr.
Chor
a ti
mad
v Z.
byly
tým
nik
kd
m
v

n
(

slz stranou, ať přestanou stesky mezi vámi, neboť nic není nedůstojnějšího než národ plačící, jenž prve nepřispěl k obraně své vší námahou a obětmi. Slza jest zbraní ženám, pomocnicí vězňův a žebráků. Vy zemřete jednou, zda chcete tedy zhanobeni jsouce blátivou pověstí vstoupiti před svoje dědy do lesku onoho světa?"

Když takto bojováno bylo za práva chorvatská, není s podivením, že smělosť a odvaha místo strachu přesídlila se do sněmu chorvatského, jemuž bylo vypracovati instrukce vyslancům na společný sněm uhersko-chorvatský. V čele stavů stál nový ban, baron Franjo Vlašić místo bana Gjulaje, jenž se byl stal předsedou vojenské rady, muž sice poctivý a upřímný, ale nikoliv tak odvážný, jak třeba bylo ve chvíli té. Království sobě svěřenému hledal ochranu u dvora a mezi přáte'y svými, velmoži uherskými, podporuje obranu Chorvatska a jeho zvláštních práv, kolem něhož nyní všecky myšlénky, všecky snahy mužův Chorvatsko milujících se točily.

Z prvých otázek, jež vzplanuvše rozpálily mysl sněmovníkův, byla otázka o víře, aby totiž protestantům volno bylo v Chorvatsku se usazovati a práv občanských nabývati. Zdá se, že našli se lidé slabí, kteří by byli povolili. Nato zvedl se kanovník hrabě Josef Sermage, by osokolil bratry malomyslné.

„Otázka tato," vece, „přináší s sebou otázku jinou, zda království tato odřeknou se zvláštního postavení svého čili lépe řečeno, budou-li královstvími poddanými či spolčenými s Uhry. Zdá se mi, kdykoliv mezi námi a Uhry jednáno bylo o otázkách veřejného práva, že jsme vezdy měli jakési předsudečné ohledy, jimiž řídili se slabší proti silnějšímu, byť ne ze strachu, tož aspoň z jakéhosi zřetelování. Avšak právě ohledy takové zmenšily mezi Uhry naši úctu a protivníkům našim dodávaly smělosti, aby výsady naše pobíjeli a práva naše podkopávali. Není tak říkajíc ni jednoho práva našeho, na které by oni nebyli hnali útokem."

Vytýkaje pak Maďarům, že šlapou autoritu důstojenství banského a Chorvatům vnucují svůj maďarský jazyk, jim neznámý, praví, „nedejme se klamati, nýbrž přiznejme se vespolek: každý plán maďarský směřuje k tomu, by všecky naše dědovské obyčeje a práva a výsady, jichž zákonitě nabyli jsme, jež po celé věky hleděli jsme upevniti a zachovati, sněmovní svojí převahou zrušili, království naše povalili, aby nám nenechali leč jméno, obyvatelé pak zemí těchto by tím živěji cítili zánik svých práv, hanbu a potlačenosť svou".

Po takové řeči sněm chorvatský odhodlal se zákon o víře zachovávati a hájiti. Došlo k zákonní předloze o jazyku. Sněmovníci však ještě neměli síly ni odvahy, by chopili se návrhů hraběte J. Draškoviće, netušili sobě, že by byli s veliké srážky s Maďary, ale přece už směleji než druhdy dávají vyslancům instrukce, že jazyka maďarského „sobě neznámého nepřijmou". O celistvosti vlasti dávno už nebylo rokováno tak opravdově a tak podstatně,

jako tehdy. Usnešeno, žádati po králi, aby se vznešeným důstojenstvím banským spojena byla moc nejprve nad „krajinou“ a potom i na Dalmacii byla rozšířena. Ve příčině Dalmacie a Rieky prozkoumali dějiny pořadem, by dokázali jich souvislosť s Chorvatskem. Vyslancům svým doporučili, by jednali o tom na sněmě uherském, a jestliže by darmo namáhali se, „tož nechať ze sněmu uherského vystoupí, a království chorvatské starati se bude samo o práva svá jako Sibiňsko“ a že se v té příčině obrátí ku králi. (Pokračování.)

Germanisace poznaňských Poláků.

Napsal Edvard Jelínek.

(Dokončení.)

Zodpovědnosti před zákonem humanity devatenáctého „osvíceného“ století — v Poznaňsku není. Proto nestihá zlověstná bezbožnost a „politická nekázeň“ toliko mládež vstupující do škol a takové vrstvy společenstva, které jsou odsouzeny bráti chléb z ruky nemilosrdných násilníků čili vetřelcův, ale i takové oběti neštěstí, jimžto smutný život jest tráviti v ústavech pro hluchoněmé, slepce, siroty atd.

Ve velkém knížectví poznaňském jsou tři ústavy pro hluchoněmé; v Poznani, v Pile a v Bydgošti. Poznaňský ústav jest určen pro nešťastníky polské, ostatní dva pro nešťastníky německé. Přes to však, že v poznaňském ústavě jest většina ošetřovanců národnosti polské, křivdí správa ohledům národním velmi citelně podřizováním živlu polského živlu německému. Ještě hůře děje se v bydgoštském domě slepých. Poláci i Němci jsou zde pohromadě, a ústav — ač jinak velmi pěkně zřízený — má ráz výhradně německý, ačkoli polovice chovanců přiznává se k národnosti polské. Sbor učitelský jest vesměs německý, ani jediný učitel nevládne jazykem polským. Polský slepec přestoupivši přes práh domu tohoto neuslyší více mateřštiny své! A smutno dítěti modliti se v jazyku jemu neznámém . . .

Rozumí se, že časopisectvo polské proti takovému bezpráví již nejednou se ozvalo, že domáhalo se, aby do školy nešťastných slepcův „alespoň jeden učitel znalý polského jazyka“ byl povolán — leč po ruce není patrně takových sil. Vláda je potřebuje na pobřeží moře a do močálovitých končin hranic hollandských.

Obec poznaňská chlubí se také spořádaným sirotčincem. V každé spořádané a duchem humanity proniklé říši jsou sirotčince dobrodiním národů — v pruském Polsku jsou však zároveň vydatným nástrojem germanisačním. Poněvadž ovládá system státní všecky vrstvy národa, ovládá také sirotčince, jinde vzdálené od vší politické sveřeposti. Co do vnitřního ústrojí poznaňského sirotčince jeví se jeho organisace v následujících zřetelných okolnostech:

1. Ačkoli většina sirotkův jest národnosti polské, řídí a vykonává vychovávání sbor učitelský vesměs evangelicko-německý.

2. Rozmluva s dětmi a vespolek děje se po německu.

3. Dítky polské národnosti a katolického náboženství vykonávají modlitby své zároveň s německými dítkami evangelického náboženství po německu.

4. Zpověď „přizpůsobuje“ se po německu.

5. Sirotkům volno jest choditi jen na německé bohoslužby do kostela františkánského.

6. Dítky odevzdávají se (jako jinde) na vychování — Němcům, t. j. do domů německých, přes to, že jest i dosti domův a rodin polských.

Doklady takové objasňovati zdá se nám býti úplně zbytečno; směr, význam a vliv všechněch okolností sám z věci vychází zřejmě na jevo.

Již výše učinili jsme zmínku, že pruská vláda užívá všech prostředků k dosažení svého cíle. „Péče“ tedy není obrácena jen ku věcem vnitřním, leč i k zevním. Z množství malicherných, téměř směšných, přece však výmluvných opatření dotkneme pouze některých. Velice zajímava jest snaha a rozvinuta působnost ve příčině poněmčování vlastních jmen místních. Není to sice nic nového, ježto co dnes děje se v Poznaňsku, konali Němci již v dobách surových věků v krajinách jimi podmaněných (až k Rýnu!), ale pozoruhodné je to přece. Místní jména v Poznaňsku jsouce téměř veskrze slovanská utvrzují tím posvátnou pravdu, že země tato jest zemí naší. Proto ne bez příčiny vane z Berlína proud, jehož účelem jest pozbaviti zemi i zevně rázu slovanského a nasaditi na místě jmen staroslovanských, polských — německá. I tuto persekuci koná vláda, a sice tak nemotorně a nesmyslně, že zasluhuje uvážení spíše pro svou obmezenost než pro zřejmou zásadu zlé vůle. Zřizujeť se od několika let pro místní jména zvláštní terminologie úřední — zdroj zmatku, právnických přechmatův a zneužívání národního vlastnictví. Němečtí úředníci se sice již proslavili v oboru slovanské filologie, ale lze očekávati, že poznaňští kanceliště vyniknou nad své předchůdce v míře nemalé. Polština sama k tomu pomáhá, a kdo se chce dnes vyznati v poznaňském zeměpise, musí býti dobře zasvěcen do úřední terminologie, jinak by se snadno mohlo přihoditi, že by čistě polskou ves hledal kdesi na Rýnu. Tak vzniklo již plno velkoněmeckých -hofů, -hüttů, -thalů a -bergů tam, kde od věků znělo jadrné, nežidovské názvosloví slovanské. První ještě milostivý stupeň germanisování jmen spočívá ve vyobcování hláskosloví slovanskému přizpůsobeného pravopisu polského, jakož i v tom, že vnucuje se na místě jeho nemožný pro fonologii slovanskou (polskou) pravopis německý. Tím způsobem zná úřední pruská němčina:

na místě	Gać	germanské	Gatsch,
„ „	Czeluścin	„	Cz(tsch)eluschtschin,
„ „	Wilkoniczki	„	Wilkonitschki,

na místě Oczkowice germanské Otschkowitz,
" " Dzięczyn " Dzientschin atd.
Ještě horší zmrzačení jmen místních děje se při zakládání nových osad, jako na př. úmyslné překřtění počestného Józefowa v Josephshof (majetek p. Daszkiewicze) a t. p. Na odvolání proti užívání nepřirozeného Josephshofu odpověděla úřední pruská vrchnost, že název Józefow není úřadně uznán. Ostatně záležitost překřtění místních jmen dostala se také do pruského sněmu, a zejména znamenitý polský poslanec Kantak odůvodnil svého času zhoubné následky germanisačních prostředků v té příčině. „Stalo se, že list adresovaný do Gniewkova, w prowincyi poznańskiéj," pravil posl. Kantak, „přišel nazpět do Berlína s poznámkou poznaňského ředitelstva pošty, že místa takového v provincii poznaňské nestává. Teprv pozdějším soukromým badáním ukázalo se, že městečko Gniewkowo před 8 měsíci překřtěno na — Argenau, následkem čehož starý název Gniewkova úředně zmizel." Ale posl. Kantak zároveň dokázal, že ani cís. úředníkům není Argenau vždy známo; stalo se dokonce, že samy poštovní úřady vrátily adressatům takové zásylky nazpět s podotknutím, že žádné poštovní štace Argenau v říši nestává (!). Budiž konečně učiněna zmínka o polské vsi Władyslawowo, jejíž jmenový osud rovněž se dostal do sněmu. Ves tato jsouc majetkem poslance dra. Szumana přecházela po věky od otce na syna a zachovávala stále své počestné polské jméno. Tu z nenadání přijíždí k vlastníkovi vsi Władyslawowa okresní kommissař „s vyšším rozkazem" ve příčině zabavení *soukromé* pečeti, na níž bylo jméno vsi vyryto. Dr. Szuman se vzpírá, počínají stížnosti, odpovědi a odvolání — a posléz mění se Władyslawowo v arcigermanskou Althütte. Ale nedosti na tom. Policejní rozkaz ukládá, aby všeliké vozy vyjíždějící z obvodu obce označeny byly tabulkami s názvem majetníků neb osady. Dr. Szuman učinil předpisům zadost; jakmile však došlo u vědomosť, že na tabulkách se nachází jméno „Władyslawowo" — byl odsouzen k peněžité pokutě.

Tolik o překřtění místních jmen. Že vláda i jinak všeliké národní hnutí dusí a tlumí, rozumí se samo sebou. Pěstování polských věd a šíření osvěty v lidu jest agitací státu nebezpečnou. Proto také Towarzystwo naukowej pomocy imienia Karola Marcinkowskiego pronásledováno v ten způsob, že vydán byl zákaz, kterým není dovoleno učitelům přistupovati do tohoto spolku. Podobně se děje se spolkem pro „šíření osvěty", a znamenitý spolek náuk v Poznani, který by v každém humanním a pokročilém státě došel státní podpory, jest odsouzen snášeti nejedno příkoří. Do spolku přátel věd zapověděno polským úředníkům přistupovati. Svěřeposť úřadův oproti věcem národním, najmě tam, kde by vášeň politická ustoupiti měla zásadám osvíceného století, jest rovněž zřejmým důkazem pruské surovosti. Magistráty, úřady zemských ústavův, ano i archivy a bibliotheky jsou rejdištěm protipolské agitace. Archiváři, jejichžto věcí jest

pracovati ve svědomité vědě, falšují dějiny a zabývají se snižováním národa ve „vědeckých“ publikacích. Smutným obrazem jest velkolepá bibliotheka Raczyńskich, která, jakmile se dostala do rukou německých, přestala býti polskou ačkoliv jest — veřejnou!

V Poznani jsou dvě divadla, německé „mazlíček“ samého krále Viléma, na jehož denním programmu jsou přes vysokou přízeň často — prázdné lavice, a národní divadlo polské, vzniklé a udržované ze soukromých peněz polských vlastenců. Polské divadlo musilo se hartusiti s poznaňskou městskou radou o 25% srážky za plyn.

Mimochodem budiž zmíněno, že v poznaňské městské radě zasedá 36 členů, z nichžto značná většina (kromě několika jen!) horlivě pěstuje germanisační system. V působnosť tuto náleží také odstranění dávných polských tabulek na rozích ulic polských.

Konečně zmiňujeme se mimochodem, že jak městská zastupitelstva (kde mají většinu), tak vláda pruská, vše, co polské, systematicky zatlačuje a zaslání. Pozoruhodnou charakteristikou města Poznaně jest, že téměř kromě bibliotheky Raczyńskich a národního bazaru většina polských památností a znamenitostí jest skryta na nádvořích.

Do polského národního divadla vedla nás cesta obyčejným domem, kdežto teprve na nádvoří se vznáší chrám dramatické musy; rovněž na nádvoří za velikými vraty hledati třeba budovu a sbírky společnosti náuk. Ba i ten krásný pomník nesmrtelného věštce Adama Mickiewicze, jemuž i kritika německá vzdává česť příslušnou, uváznul mezi domy, na nepatrném dvorečku sv. Martina. Že vše to má svou příčinu, netěžko pochopiti; jsouť příčiny tyto materialní a politické. Pomníku nejpřednějšího básníka slovanského vláda velkoněmecká neposkytla příhodnějšího místa; třeba prý větší náměstí uchrániti pro pomníky kommissních a kaprálských generálů, lidských jatek z r. 1866. a 1870. Jako v Poznani děje se také v krajinských městech. Staré, polské radnice ustupují evangelickým (t. j. německým) chrámům.

Již na počátku této stati obrátili jsme zřetel ku zlověstnému přecházení statků polských do rukou německých, což uvážením právě načrtnutých poměrův alespoň z části dobře se objasňuje. Zde rozhoduje na ujmu polskou finanční, průmyslová a všeobecně kulturní politika německá. Ale ubývání vlastnické půdy není jediným nenahraditelným zlem; vedle něho vystupuje druhá ponurá okolnosť, jejíž vliv jest pro zachování polské národnosti v Poznaňsku neméně záhadný a nebezpečný.

Jest to emigrace! A z vlasti se stěhují, kolébku svou opouštějí jen lidé nešťastní! Nenalézajíce na zemi otců svých bytu snesitelného, zoufale pouštějí se do cizího světa, kde nové je bědy čekají — a ztracení jediným jest údělem.

Emigrace roste den ode dne a zejména v poslední době dostoupila výše úžasné. Máme po ruce několik smutných dat z posledních let. Nejhojnější stěhování jest v měsíci září a jeví se v tak zvaných Prusech následující postup:

V září	1875.	vystěhovalo	se	za Okean	2692	osob,
„	1876.	„	„	„	2452	„
„	1877.	„	„	„	1978	„
„	1878.	„	„	„	2096	„
„	1879.	„	„	„	2162	„
„	1880.	„	„	„	6684	„
„	1881.	„	„	„	8194	„

Ze samého d. k. poznaňského vystěhovalo se do Ameriky roku 1882. neméně než 21.000 osob. Kolik Poláků na tato čísla připadá, není statistikou vysloveno, leč i kdyby se za základ bral průměr poměru polského obyvatelstva k německému — i tehdy byl by výsledek velesmutný. Ubývá tedy i země i lidí...

Zbývá nám ještě říci slovo o německé žurnalistice, najmě poznaňské, kteráž podivuhodnou urputilosť projevuje proti věcem a zájmům národa polského. Hrubosť odchovaná systemem potírání, štvaní, dušení a otravování uvedla žurnalistiku protipolskou na nejstrašnější mravní úpadek. V ní není práva, není lidskosti, není zásad, není logiky, ba ani povrchní civilisace, kterou se přece tak ráda ta velkoněmecká říše vypíná a vychvaluje. „Polákožerství!“ jest heslem této ctihodné pěstitelky veřejného mínění. V tom se předstihují netoliko listy místní (jsou v samé Poznani 3 vedle 14 polských), ale i časopisectvo říšské, zejména berlínské. Z místních protipolských časopisův jmenujeme dosti pověstné plátky „Posener Tageblatt“ a „Posener Zeitung“.

Dodáme-li nyní k tomu, že kromě vládního systemu působí na germanisaci Poznaňska také „Kulturdrang“ jednotlivců, zejména německých továrníkův a majetníků statkův, kteří, jakmile se usazují, uváděním německého úřednictva, německého služebnictva a politickým nátlakem (na př. při volbách) počínají své dílo, pochopíme, že bratři naši v této části své rozdrobené vlasti žijí v poměrech velice trudných a že tam boj na život i smrť zaujal již dávno stanovisko šťastného a klidného života — takového, jaký alespoň zevně sobě vykupují národové ve svobodomyslných říších břemenem daní a povolností k obecnému zákonu. Národu dříve mocnému a hrdému vyrváno násilnickým způsobem vše, co mu náleží nejsvětějším právem přírody a lidskosti. Zbaven těchto práv, ale přetížen jařmem všech státních povinností a zaplavován zhoubnými vlnami kulturního proudu z Berlína, jenž svírá a seslabuje všecken národ ve příčině hmotné i mravní, ubíraje půdu rozvoji domácího (polského) průmyslu, jakož i podklad všeliké samostatné národní existence, válčí bohatýrsky proti osudu s vysílením.

Tím končíme jednu časť našeho vypravování o poměrech Poláků poznaňských. Jindy podáme laskavému čtenářstvu jako doklad k této stati obraz bohatýrské národní obrany týchž bratří polských proti germanisaci.

Trudná, těžká a ponurá doba zápasu, plná utrpení a křivdění vyvolala v Poznaňsku přirozený odpor. Poznaň nezahálí.

Zemi stíženou krutým zkušením proniká vědomí svépomoci, a na posledních baštách ohroženého bytu národního bojuje odhodlanosť a ideal. Jak skončí se válka a jaké ještě okolnosti přispějí k jejímu rozhodnutí — ukáže budoucnosť.

Ostatně germanisace Poláků zasáhá povážlivě také přes hranice do království v Rusku. Opříti se proti ní jest povinností slovanského státu v zájmu společném. A nejspolehlivější a zároveň nejpřirozenější i nejsnadnější prostředek spočívá v poskytnutí všech národních práv domorodým Polákům. Činiti Poláky bezbrannými oproti cizinskému vetřelství, neb dokonce hýčkati cizinu na ujmu domácího živlu polského — nezdá se nám býti ani po právu ani po pravdě — slovanské. Jsou to okolnosti smutné, ale tajiti jich nelze.

Němcům v Rusku daří se ve příčině národní u přirovnání k ruským Polákům skvěle. Nářek tamějších Němců posýlaný ozvěnou do celého světa jest jen šalbou a zjevným vrcholem neskromnosti...

Přes to však, že položení bratří našich v Poznaňsku jest velmi smutné, že v zápase jsou osamoceni a že odnikud jim pomoci, ba ani útěchy nepřichází, a že se o nikoho (ani o své bratry) opírati nemohou — není Poznaňsko ještě ztraceno. Nebeským paprskem naděje zdá se nám býti v uvážení všech okolností právě v této části rozdrobené říše polské — pokrok národního vědomí a osvětového rozvoje v širších vrstvách národa — v lidu. V. k. poznaňské dostoupilo již té výše, že jeho účinným a alespoň v jisté míře rozhodným živlem jest netoliko vlastenecká šlechta, ale i lid. Připomínáme v posledním roce příznivější výsledek voleb.

V Poznaňsku sotva by již mohla vzdorovati samojediná šlechta,*) proto také nikde nejsou pravdivějšími a důležitějšími slova velkého básníka polského, Sigmunda Krasińského:

„Jeden tylko, jeden cud,
z polską szlachtą, polski lud!“

Uznávajíce a podivujíce se úplně statečnosti národních polských poslanců na říšské radě i na sněmě v Berlíně, neúmorné vytrvalosti a obratnosti vlasteneckého časopisectva, jakož i ušlechtilé horlivosti nemalé části šlechty a širších vrstev národa, přejeme bratřím poznaňským, aby v boji duševním vytrvali a šťastně překonali trpký úděl těžkých dnův. Ode břehů Vltavy posýláme k Vartě, kde Lech s Čechem se poznavše trvalý svazek přátelský uzavřeli — naše hluboce i vřele procítěné: „Szczęść Boże!“

---

*) Pohříchu nekoná všechna šlechta povinnosti své vlastenecké.

dáme
anisa
ěmeck
jji, uv
polit
chopin
poměre
již dáv
jaký al
ch říšic
dříve
mu n
práv,
ván z
sesl

[illegible]

U kolébky slovinského vzkřísitele Valentina Vodnika.

Vzpomínka z cest.

Bývá téměř pravidlem, že osady kolem velkých měst kromě letohrádků zámožného světa poskytují málo zajímavého a potěšitelného. Tam uchyluje se obyčejně nedostatkem vytlačená bída, a kde bída — tam není potěšení!

Nevýslovně milou, přítulnou i vzácnou výjimku činí neveliká osada Šiška u samé bílé Lublaně. Poutníka nevítají nádherné letohrady podnikavých peněžníkův, aniž umělé radovánky městské strojenosti — jen prostá stavení podobnější veským chatám než panskému zdivu, ale za to nádherně vyzdobená bujným kobercem žírných lučin, zdravým, šumivým borem a jako vidina mohutně v mlze vystupujícím pásmem alpských výběžků. Mnoho zanedbal, kdo navštíviv Lublaň opominul navštíviti přítulný tento koutek.

A kdo vkročil v tato požehnaná místa, nemohl nespatřiti pěkné, spořádané stavení, jehožto štít opatřen jest sice také prostým jen nadpisem, nenádherným a nevyzývavým, ale za to zas tím významějším a památnějším:

Tu sa je rodil 3. svečana 1758.

Valentin Vodnik,

pervi slovenski pesnik.

Ano, stál jsem před kolébkou prvního slovinského básníka a jednoho z nejpřednějších vzkřisitelů svého národa... Nebyl to palác, jen selský dům, z něhož před více než 100 lety vyšel Slovincům nadšený vlastenec, jenž horoval činně po celý svůj život a podstupoval za blaho lepší budoucnosti své vlasti nejeden trpký okamžik trpkých dnův... Jeho písně vešly do krve lidu, jeho knihy obsahu jazykozpytného i dějezpytného budily národní vědomí, a i on náleží do řady těch, o nichžto básník pěje, že „životem svým dali život celým národům". Neděsil se Vodník toho, že lid, o jehož mravní a národní povznešení klopotně pracoval, nepatrný jest počtem, a že hrob jeho zdoben bude jen skrovným věncem malého národa...

A přec! Památník Vodnikův a jeho soudruhův jest velkolepý. Jest vznešenější všech pyramid a obelisků, dotýkáť se vrchole mohutného Triglavu! Jest to sám národ, jenž statně vzdoruje zlobám světa a den ode dne dodělává se nových a nových výsledků překvapujícího probuzení.

Ne každá kolébka slovanských vzkřisitelů jest tak utěšena, jako Vodnikova. Ne každá slovanská osada činí dojem tak milý, jako Šiška. 160 chat čili stavení půvabně rozložených poblíže stoličného města krásné Krajiny nazval bych vzácným požitkem slovanského poutníka. Co kolem kolébky Vodnikovy jest roztroušeno, vše stejně mile dojímá, buďsi to již národní čitaonica, v níž lid se k besedám a k čtení zejména přede svátky hojně schází, aneb ta pěkná šola, kterou si občina sama zřídila. V čitaonici lid se vzdělává, čta i takové časopisy jako Ljublanski zvon (!), ve škole nová pokolení se připravují ku vlasti prospěšné dráze života . . .

Ale řekl kdosi, že lid pozorovati nejlépe jest v — krčmách. Zašel jsem . . . Byla to idealní krčma . . .

Vstoupiv do vzorně čisté jizby, z jejíž malých okének zastřených po krajích sněhobílými záslonami skýtala se vyhlídka do osady, postřehl jsem výjev, který živě mně připomenul českou vlasť a zvýšil dobrý dojem, jak na mne učinilo hned v prvním okamžiku Vodnikovo rodiště.

V jizbě byl nemalý shon, tak značný, že si v první chvíli ani nepovšimli nového hosta. Dívka as dvacetilétá, zajisté jedna z nejspanilejších krasotinek slovinských (jimiž Bůh Krajinu tak štědře obdařil), přitloukala na zeď oproti zdi veliký plakát, jehožto vzezření i obsah rázem ve mně osvěžil vzpomínku na veliké provolání, jichžto za heslem „Národ sobě!“ rozšířeno po všech krajích vlasti české tak velké, velké množství. Četl jsem bezděky:

Narodni dom

ki se bode v Ljubljani mogočno dvigal v zrak in navdajal s ponosom vsacega Slovenca, naj bode vidni dokaz celokupnosti našega naroda . . . Naj ne bode na celem Slovenskem hiše, katera ne bi po svoji mogočnosti pospeševala tega vzvišenega namena; naj ne bode Slovenca, ki ne bi svojega daru položil na žrtvenik domovine.*)

Oj, pomyslil jsem si v duchu, šťastný národ, k němuž může se o pomoc ku společné práci obraceti květ jeho!

Pak připevnili pod nadšené provolání malou schránku, a první dárek, který v ní zazněl, pocházel z jemné ruky mladé dívky. Jmenovala se tuším Alénčica. Pocházeje sám z dobrých škol „podporování národních podniků“ dovolil jsem si téměř v téže chvíli také hodit do schránky skrovný příspěvek. I tento peníz dal jasný zvuk a ozvěnou zaň bylo vděkuplné z úst Alénčiných rozkošně znějící „Hvala!“ Dívčina se na mne přívětivě podívala a srdečně se usmála.

Ale na tom nebylo dosti.

*) Provolání vlastenců slovinských ve příčině veřejných sbírek ve prospěch národního domu v Lublani.

Objednal jsem si čtvrtku obyčejného červeného vína. Sama Alénčica ochotně mně posloužila. Vybravši z police nejkrásnější sklenici ozdobně zlacenou a broušenou odběhla do sklepa, a dříve než jsem se nadál, postavila přede mne pravou — „tureckou krev“, zajisté nejlepší víno, jaké ve svém sklepě chovali. Jediné ochutnání přesvědčilo mne, že Alénčica podala jiné, dražší víno, než jsem si objednal. Mělo ostrou jiskru.

„Jaké je to víno?“ tážu se s posuňkem.

„Takové, jakého jste si přál, za touž cenu,“ vece Alénčica s úsměvem, nechtíc patrně pověděti pravdu.

„Dovolte . . . vy . . .“

„A proč se tážete? . . . vždyť je nejlepší, jaké máme.“

„Ovšem, věřím, ale nechtěl jsem nejlepšího vašeho vína.“

„Ach, nevyptávejte se déle,“ skočila do řeči krásná Alénčica, „byl jste hodný — proč bych také já nemohla býti hodna? Učinil jste nám radosť — proč bych . . .“ a zajiknuvši se a ručkou ukázavši ku schránce, do níž jsem před chvílí hodil nepatrný peníz — prchla. Ještě mezi dveřmi dala mi pozdrav.

Oj, to byla Slovinka, dobrá dcera národa!

— — — — — — — — — — — — —

Když jsem pak z pohostinného útulku vycházel, rozložil se nad utěšenou Šiškou již soumrak. Vzduch vanul tichý a teplý. Na nebesích třpytilo se tisíce hvězd a v čitaonici kmitalo světlo osvěty. Tu a tam dozníval večerní akord velebné písně národní mluvy. V takovýchto chvílích upadá duše bezděky ve hluboké zadumání. A mně tehdáž se zdálo, že celá tato osada jest sama sebou nejdůstojnějším kamenem v pomníku pnoucím se nad pamětí nesmrtelného, nadšeného Valentina Vodnika! *E. J.*

— —

Rukopisy staroslovanské Vuka St. Karadžiće.

Sděluje **Ferd. Menčík.**

Sběratelská činnosť Vuka St. Karadžiće na poli národní poesie srbské jest dostatečně známa. Méně však povědomo bude, že Vuk na cestách svých po končinách srbských nahromadil veliký počet rukopisů slovanských a tak zachoval je snad před záhubou, která je potkati mohla. Mezi asi 140 rukopisy slovanskými (codices slavici), chovanými v c. k. dvorní knihovně vídeňské, pochází neméně než 47 rukopisů, jež Vuk dílem knihovně daroval, dílem i za dosti slušné peníze prodal. Část jich nabyl od nějakého kněze bydlícího v okresu kotorském; nevíme, rozuměti-li se má jím Sava Lazarević, od něhož dostal Vuk darem žaltář z XV. století pocházející (č. 30.); několik těch rukopisů našel v knížectví srbském. Jsou to jmenovitě rukopisy 26. z XVIII. století (apostol), 27. z téhož století a obsahuje oktoič; 21.** s menacem ze stol. XVII., 48. s podobným obsahem ze století XVI. a XVII., a konečně rukopis

48. ze stol. XVI. Ostatní pocházejí z rukou neznámého nám kněze kotorského. Poněvadž zvláště slavistům vítaným bude, oznámení obsahu alespoň některé části rukopisů ve Vídni chovaných, dokavad katalog tiskem vydán nebude, uvádíme i ostatní Vukem sebrané rukopisy. Důležitými nám zdají se býti rukopisy obsahující Domecianův život sv. Savy, z nichž jeden S. Daničićem jest vydán; jsou pod č. 25. z XVI. století, a pocházejí z kláštera na hoře Athu; 131. ze XVII. století prodaný za 80 zl. — 57. z kláštera Dečanského, jejž S. Verković v macedonském Seresu koupil a Vukovi poslal; patří do století XVI. K těmto druží se rozličné mineje: 21.*** ze XVII. stol., 19.* druhdy na Cetyni chovaný z téhož století; č. 16., č. 12.* ze XVI. století, darovaný arcibiskupem Arsenijem Crnojevičem r. 1693. nějakému chrámu cetynjskému; 40 ze stol. XVI., 38. ze stol. XVII. a č. 33. z téhož času. Nejstaršími z ostatních rukopisů jsou paterik z XV. stol. č. 36., evangelia neúplná ze stol. XIV. č. 43. a tripesnec ze stol. XVI. č. 45., kterýžto též pochází z kláštera Athoského. Evangelia obsahují dále rukopisy: 21.** ze XVII. stol., č. 18. z téhož století. č. 11. evangelia z XV. stol., č. 17. ze XVI. stol., č. 47. a 39. ze XVII. stol. (z kláštera Athosu). Církevní hymny jsou v rukopisech č. 106. (XVI. a XVIII. stol.), č 99. ze stol. XVI. a XVII. (sbornik), č. 93. ze XVII. stol., č. 81. z XVI. stol. a chvalozpěvy na sv. Savu a Simeona v rukopise č. 62. ze století XVII., dále tripesnec ze stol. XVI. v č. 69. Obřadní knihy č. ritualy jsou pod č. 79. z r. 1504. č. 70. ze století XVI. a XVII., č. 86. ze XVII., jakož i č. 107. a 54.; k tomu modlitební kniha Žaltáře obsahují čísla 64. ze XVI. a č. 19. roku 1686. v klášteře ze stol. XVI. pod č. 61. na sv. Hoře Athu psaný. Osmiglasniky ze XVII. stol. jsou v rukopisech č. 60. a 59. ze století XVII., pod č. 20. a 16. mineje ze století téhož. Rukopis č. 31. obsahuje rozličné homiletické spisy a náleží do století XVI., jakož i číslo 58. s podobným obsahem. Rozličné divy Panny Marie obsahuje rukopis č. 63. ze století XVII. Těchto všech 46 rukopisů nabyl Vuk na svých cestách. Jediný rukopis (č. 49.) obsahující překlad písma nového zákona, učiněného dle textu německého o dvou silných svazcích, napsán jest samým Vukem a uložen v knihovně na věčnou paměť vytrvalé práce Vukovy.

Lužická matice v Budyšíně.

Jak smutné jsou naše poměry národní, není třeba znova upomínati. Tím větší je naše a všech věrných Slovanů radosť, kdykoli můžeme také utěšitelnější pověsť z „vótčneje Łužicy“ přinesti.

„Maćica Serbska“, nejdůležitější spolek pro pěstování naší po staletí zanedbané mateřštiny a literatury, odbývala dne 28. března v Budyšíně svou letošní valnou hromadu za přítomnosti 54 členů. Když byl ctihodný pan farář Michal Hórnik, jakožto předseda, schůzi zahájil a přítomné uvítal, přečetl tajemník pan dr. fil. Arnošt Muka, vyšší gymnasialní učitel v Budyšíně, zajímavý dopis dra. Sauerweina (Surovina), rodilého Němce, jenž jest věrný přítel ubohých Slovanů lužických. Dovoluji si připomenouti, že byl tento dopis v našem časopise „Łužica“ č. 4. vytištěn. Z obšírné zprávy výroční drem. Mukou po-

Ve Lvově dne 5. února 1844.

Rozmilý příteli!

Vaším milým listem občerstvil jsem se jako manou s nebe spadlou; dávno již jsem podobné pochoutky neměl, děkuji Vám srdečně za Vaši přátelskou vzpomínku, i za ten kus biografie Vaši, která mne tak velice zajímá. Dej vám Bože svého zdaru na počaté dráze, přeji Vám to z celého srdce, že se volněji oddávati můžete povolání ducha Vašeho, i nezávidím Vám to, neboť já bezpochyby jsem již na věky odsouzen polykati kancelářský prach.

Co mně sdělujete o nemoci našeho Jungmanna, to mně veliké starosti dělá, ucítili bychom jeho ztrátu nevýslovně; nenechávejte mne v tom ohledu dlouho v nejistotě, prosím Vás o to. Že moje Zrcadlo štěstí udělalo, těší mne, rád bych pokračoval hbitě dále, ale Calvové chtí teď s tím trochu čekati; jaká pomoc! Divím se, že ještě nic není známo, komu letošní odměny matice přiznala, snad ještě nic není rozhodnuto? Že pan rytíř Neuberk do Vídně jel, to mne naplnilo nadějí velikou; jestli se to teď nepoštěstí s mým přesazením, tedy Videant Consules! O mém zdejším životě, že jest na nejvýš jednotvárný, všelikého vyražení prázdný, to bez toho víte, a nemám vám o tom co psáti. Nemáte ani pomyšlení o tom, jakou v sobě potřebu cítím, důvěrně s Vámi si pohovořiti, jak dlouho již na tu šťastnou hodinku čekám, která mne s Vámi svede, bude-li jen kdy pro mne bíti? Sám jste se mně nabídnul, že mně chcete něco o našincích napsati; beru Vás za slovo, učiňte to, ale hodně obšírně, já již od mnoha let od Štorcha jen velmi hubené zprávy míval, bývala to vždy jen kapka vody žíznícímu, kterou se žízeň jen tím více rozdráždila. A teď jakým skoupozvukým se stal, to až k nevydržení. Ještě něco. Pan Bělovský zde píše historii polskou z báječných časův: nezdá se, že by to bylo něco jalového, mluvil mně mnoho o své práci, že mne to zainteressovalo. Psal v létě prof. Koubkovi, ale ten ani slova neodpověděl, a že p. Bělovskému chodí o důležité vyjasnění jedné věci k historii jeho potřebné, obrátil se listovně na p. Palackého v prosinci př. r. a též ještě odpovědi nemá. Buďte tak dobrý pana Palackého se zeptati, zdali ten list obdržel, záleží mně velice na tom, aby příklad nevzájemnosti s naší strany nebyl dáván. Osvědčte jemu mou nejhlubší úctu; Vás srdečně líbám i vaší choti mne odporučte. Očekávám s dychtivostí odpověď Vaši, mějte se blaze.

Váš nejupřímnější přítel

Karel Vladislav Z.

Moje žena za milé připomnění srdečně děkuje, a své úklony Vám zasýlá.

Slovanské kapitoly.

Píše E. J. Pravda.

IV.

Cestování ve slovanských zemích.

Jen do světa, a především do slovanského!
K. Havlíček.

Opět rozevřelo se jaro! Matka příroda odívá se novým skvostným hávem, probouzí se k novému životu a rozkoší naplňuje **šťastný** svět. Tisíce poutníků vyhrne se do daleka i blízka, sklánějíce čela svá před mocnými modlami — přírody a umění... Opět a opět přijme se dar milosti z ruky ciziny a **své** se šlapati bude se lhostejností a nevšímavostí. Jarmareční chvalozpěv podráždí opět moderní epidemii, která tím jest chorobou, že šíří domnění, jakoby milostivé nebe uštědřilo toliko Rýnu, hornímu Dunaji, Sprevě a Sekvaně dary „zázraků". Špehounské krabičky v paláci dožů a most vzdechů na břehu královny modré Adrie, kurfirstské hole kteréhokoli velkoněmeckého musea neb sloupy vítězství s posměšným obrázkem sv. Jana Nepomuckého, kal pařížské znemravnělosti, hrubosť berlínské arrogance, španělské jatky lidí a zvířat

„Espectaculos“ — hle to také jsou „zázraky“, ku kterým se putuje a kteréž omamují svým nimbem cizinu. Takových zázraků skytá svět slovanský ovšem nepoměrně méně... Není nám podivno, že lidé cestují pro zábavu a poučení po celém světě, každý hledá, co mu nejmilejší, ale podivno jest nám, že právě Slované sami sobě poměrně méně pozornosti věnují než zasluhují, a zanedbávajíce toho, co jim jest nejbližší, nevidí lesa — pro samé stromy. Hledá se romantika za dalekými hranicemi a nezná se Šumava, navštěvují se kolébky „slavných“ generálův a nezná se chata Husova, jezdí se do Italie a Lublaň vždy je „stranou“, jezdí se Moravou — ale na té milé Moravě dělá se štací pramálo. A tak dále...

Ó kéž bych byl pěvcem! Udeřil bych na struny varyta a okouzlil vás nadšeným zpěvem o skalách dalmatinských, slovanském Dunaji, o stepech poetické Ukrajiny, zahradách slovinských, půvabech chorvatského záhoří, o nekonečných lesích Rusi, petrohradských zářích severu, výšinách božských Tater, vonných polích růžových v Bulharsku, o přívětivém Krakovsku, tklivém Litevsku, bodrém Karpatsku — a nade vše o zemích koruny svatováclavské a skvostech její historických: Lužice a Kladska! Zemský ráj to na pohled!

A nikdo by již neblouznil o vlnách Rýnu a jeho hradech či doupatech loupežných rytířů surového středověku.

A ještě jednou udeřil bych ve struny svého varyta! Tu nezbývalo by mně, než oslavovati slovanskou pohostinnosť polských dvorů zámožné i drobné šlechty, junáctví jihoslovanských bohatýrů, čackou kozačinu, černobrvé Malorusky, ty tklivé písně slovanské znějící za dne i v noci polem i borem, ty malebné kroje, z nichž i nejprostší oko se potěší... Zemský ráj to na pohled!

A zas by nikdo již neblouznil o nestydatých gondolierech královny Adrie, o berlínských nudách, vídeňských rozpustilostech atd. Ale řekne někdo, že nejsou země slovanské obdařeny bohatstvím památek starožitných a uměleckých, pro něž cestuje velká část cestujících. Ovšem, my Slované nemohouce činiti ve všem zázraků, zůstali jsme v některých příčinách v pozadí. Aby západní Evropa klidně mohla se rozvíjeti a věnovati pokojné práci nad obecným pokrokem a osvětou, musil slovanský svět chrániti ji před asijským znepokojováním. Slovan po věky odrážel bohatýrsky útoky asijských hord, najmě Tatarův a Turkův, a vlastní krví vyznamenal hranice mezi světem civilisovaným a barbarským. Ale přes to, Slovan odmítnuv výpady nepřátelské, odložil rád zbraň a vracel se k rádlu i ku práci kulturní. Vždyť již ve středověku svítily až ve Vilně a v Kyjevě mohutné majáky osvěty! Dubrovník stal se slovanskými Athénami a Praha byla i jest — Prahou!

Jest tudíž i v zemích slovanských dosti památek. Zejména pak v době poslední zvelebují své mravní stanovisko měrou i rychlostí neslýchanou. Praha, Krakov, Varšava, Lvov, Kyjev, Moskva, Petrohrad, Lublaň, Záhřeb, Bělehrad — všecka tato města a mnohá jiná skýtají cestujícímu velmi znamenitá musea, obrazárny, knihovny, sbírky, divadla, ústavy a školy. A smíme snad přece doufati pokorně, že našeho poutníka více může a musí zajímati na př. i ze soukromých prostředků vzniklé museum p. dra. Baranieckého v Krakově, než museum „Germanie“ v Norymberce.

Ale netoliko města stoličná, také zátiší veská skytají slovanskému poutníku ve příčině umělecké a vědecké mnohdy přehojné bohatství pramenů! Kdož vinen, jsou-li dosud skryty neb neuznány jako fialky? Poukazovati na jednotlivosti v prostičké kapitole jest věcí nemožnou, dosti na tom, uvážíme-li, že svět slovanský sám v sobě chová již tolik zajímavého a tolik uvážení hodných pokladů, že pozornosť i velmi čilou po sobě obrací téměř vší Evropy. Duchem praktičnosti proniklý národ anglický co rok posýlá do zemí slovanských množství synů, kteří vracejíce se s bohatou kořistí zkušenosti do své vlasti téměř první slavně prohlašují podstatu slovanských zemí.

Ceníce ostatní, nepodceňujeme sebe!

Ostatně cestování v zemích slovanských, které postupem času skoro právě tak se usnadnilo, jako všady jinam — má význam dalekosáhlý Pilnější putování, zejména rozumné, pomohlo by zajisté odčiniti tolikeré předsudky tu a onde zakořeněné. Kdyby lidé, kteří opovažují se suverenní své výroky o Slovanstvu přiodívati rouchem nevlídné jizlivosti, alespoň jedním okem pohledli do skutečnosti našeho světa a rozumy jejich nevylíhaly se (obyčejně

i bez *jejich vědomí!*) z tendenčních paskvilů literatury německé — jiné by panovaly náhledy, více by bylo úcty a důstojné lásky. Ale rozumí se také, že od prospěšného poutníka po zemích slovanských máme právo žádati především zdravý rozum a bodrý názor na svět a jeho život. Nepřísluší totiž stejnou měrou posuzovati slovanského kmeta, jenž za pluhem chodí, s professorem norimberské university, prostým kvítím ozdobené děvče hluchých plání s městskou slečinkou z dívčí školy, a bulharskou chatu, kterou ještě včera plenili bašibozuci — s letohrádkem pana Rothschilda u Paříže ... Doufáme, že nám laskavý čtenář rozumí ...

Rozhledy v literatuře.

Hube Romuald Prawo polskie w 14. wieku. Ustawodawstwo Kazimierza Wielkiego. Warszava.

Mezi spisy, které vyšly ve vzácné varšavské bibliothece vědomosti právních, přední místo drží učené práce starého polského právníka Romualda Hubeho. Upozornili jsme naše literarní kruhy už podvakráte (v Č. Č. M. 1878., str. 176. a 1883. str. 163.) na výtečné práce tohoto učence, kterými právní historii polské i slovanské nové dráhy jsou raženy, a činíme to milerádi i tuto. Na základě původních pramenův sepsal Hube r. 1874. dějiny polského práva třináctého století, aby na tom pevném základě mohl pronésti konečný soud o nejstarší kodifikaci polského práva, zákonníku to krále Kazimíra, statutu to Vislickém z r. 1347. Výsledky jeho badání sluší nazvati překvapujícími. Seznáváme tu různosti práva malopolského, jehož dějiny s vývojem našeho práva česko-moravského úplně se shodují, a práva velkopolského, kteréž záhy nasáklo právem německým. Ruznosti ty zří se v právu veřejném i soukromém. Kdežto v Malopolsku panuje ještě v té době nedílnosť a rovnosť synův i dcer v právu dědičném, ve Velkopolsku dějí se pokusy na vyloučení dcer z práva dědičného k statkům nemovitým; kdežto tam uznává se svobodné stěhování lidu selského, zde zavádí se až tuhé nevolnictví. Kulturní a právní historie naše stejnou měrou může čerpati poučení z tak nezkaleného zřídla, jakým se badání senatora Hubeho býti osvědčilo, a mnohé domysly našich historikův docházejí badáním tím netušeného osvětlení a i potvrzení.

J. Čelakovský.

Письма изъ деревни Энгелгарта. СП. 1882.

Občas zjevují se na světle božím knížky a rozpravy, o nichžto se méně mluví než o jiných, aneb kterým se spílá kletbou vášní — ale cena jich tím neztrácí. K takovým zjevům nové literatury slovanské čítáme též p. Engelhardtovy (má jméno sice německé, ale jest Rusem skrz na skrz) velezajímavé „Listy z ruské vsi, jež byly uveřejňovány nejprve v petrohradských „Otečestvennych zapiskách“. Spisovatel Listů z ruské vsi, professor chemie, obětoval deset plných let pilné a svědomité práce, aby vniknul do všech stránek ruského lidu a důkladně poznal přednosti jeho i vady. Výsledky tohoto badání krystalovány jsou v dotčených listech, a ačkoli rozličně byla tresť jejich na Rusi posuzována, přece nelze jim upříti veliké váhy vedle množství zajímavých podrobností.

P. Engelhardt odebrav se na své statky (ve smolenské gubernii) v době poměrně krátké dodělal se úspěchů namnoze netušených. Zavedl nové hospodářství, přiklonil na svou stranu lid, povznesl jeho blahobyt v míře přeutěšené, probudil v něm osvětu a upravil mravní stanovisko. I dařilo se šťastnému reformatoru tak znamenitě, že již nyní dostaly jeho statky krásný přídomek „zlatého zákoutí“.

Mrávní stránka ruského sedláka není dle slov p. Engelhardtových tak smutná, jak se obyčejně myslí. „Nebudu,“ praví spisovatel, „dokazovati, že sedlák jest idealem poctivosti, leč nenalézám, že by byl horším nás, lidí vzdělaných.“ Ve příčině „pijanstva“ dí spisovatel: „Čítaje v novinách o neobyčejném rozvoji požívání nápojů, divím se střízlivosti, jakou jsem shledal v našich

(ruských) vsích. Pravda, při příležitosti pijí naši sedláci — ale nepijí více než pijeme my. Býval jsem na venkovských ‚schodkách' a nemohu rozhodnouti, kde se více pije. Měrou pije sedlák ovšem více — leč jest s to také více vypiti, neboť vypiti půl čtvrtky, to znamená pro sedláka asi tolik, jako blasitěji promluviti — prospí se pak a jde zas do práce. „Dále lituje spisovatel, že dosud není mezi lidem a ostatní třídou společnosti pojidla. Mezi lidem žijí lidé i dvacet let — a přece nemají ani nejmenšího ponětí o jeho potřebách, tužbách a možnostech. Odtud vzájemná nedůvěra a nepřízeň. P. Engelhardt dotýká se také stránek praktických, najmě hospodářských, a tu opět rozhodně stojí po straně lidu, jehožto schopnosti a individualitu v plné míře uznává: „Po jedenácti letech, zřídiv hospodářství své znamenitě, prohlašuji, že vůbec souhlasím s náhledy sedláka v hospodářství; pozoruji, že náhledy jeho (o hospodářství) jsou velmi racionalní ve hlavních zásadách..."
V „listech ze vsi" činí se zmínka ještě o jiných věcech, a spisovatel zejména obrací zření na význam skutečného vlivu vzdělanců na lid a veliký prospěch z toho plynoucí. Doufáme, že Engelhardtovy listy dojdou i v širších kruzích náležitého povšimnutí a ocenění. *S. B. K.*

Z życia Polaków we Francyi. Rzut oka na 50 — letnie koleje towarzystwa historyczno-literackiego w Paryżu 1832.—1882. Skreślił L. Gadon. Paryż 1883., str. 169.

Buďtež úsudky jakékoli, přiznati přece sluší, že i emigrace polská, najmě po nešťastném roce 1831. byla mohutným důkazem živnosti a mravní síly národa polského. Zřejmým toho svědectvím jest sama Paříž, kde z vlasti vyobcovaný neb dobrovolně ji opustivší květ, skupen a shromážděn nezanikal v záplavě ostatku, ale krásně vynikal nade všechnu všednosť. Čím Poláci byli v metropoli světa jmenovitě po r. 1831., toho v každé příčině pěkný obraz skytá svrchu naznačená knížka Gadonova právě vydaná v Paříži, v tiskárně Polky paní Zabeżyny. Padesátiletá historie pařížského towarzystwa hystoryczus-literackého jest z velké části i historií polské emigrace ve Francii. Spolek ten byl téměř bez přetržení blahodějným střediskem v němž klíčila nejedna užitečná práce, nejeden vlasti užitečný skutek. Towarzystwo založeno již r. 1832., tedy krátce po povstání, a mezi skladateli jeho nalézáme tak zvučná jména, jako Bem (generál), Theodor Morawski, Ludvík Plater, Umiński (generál), Walewski, Wolowští a j. v.

Přese název „literarni" měl spolek z počátku účel téměř výhradně politický, a sice v tom hlavně smyslu, aby se Polska jako národ stále připomínala Evropě, a aby vliv vykonávala na publicistiku západu. Činnosť svou ohlašoval spolek ve zvláštní „Kronice emigracyi polskiéj"; ale když tato z nedostatku peněžitých prostředků přestala vycházeti, zapředlo Towarzystwo dobré spojení s přední žurnalistikou francouzskou, a každý rok (až do r. 1848.) podáván zvláštní memorial p. n. „La question polonaise devant les Chambres."

Později rozšířen spolek činně v historyczny i statystyczny a utvořil se také zvlášní komitét pro vydávání knih, z nichž nejedna vyniká cenou trvalou jako vzácný pramen historický.*)

Vypravování páně Gadonovo, čerpané z akt spolku jakož i z vlastní zkušenosti (p. G. jest od mnoha let sekretářem tohoto spolku a zároveň ředitelem znamenité polské bibiotheky v Paříži), jest plno zajímavých podrobností. Vždyť se tam nezřídka děje vřelá zmínka o takových lidech, jako Mickiewicz, Słowacki, Lelewel, Krasiński, Kniaźiewicz, Niemcewicz, kníže Czartoryski (Adam), Chopin atd. atd. Ti všickni byli členy a působili pro rozvoj památného spolku. Mimochodem podotýkáme, že mezi členy Towarzystwa nalézáme také ctihodného probošta vyšehradského P. V. Štulce.

Nynější „literacko-historyczne towarzystwo" v Paříži čítá 8 čestných, 8 členů „dobrotinců", 8 dopisovatelův a 88 členův obyčejných. Během let počet členů se ovšem značně zmenšil, ježto druhdy tak četná emigrace polská ve

*) Musejní knihovna v Praze a knihovna českého akadem. spolku chová ve svých sbírkách dosti značnou část těchto publikací.

Francii buď vymřela aneb z části do vlasti se vrátila. Přes to nepřestal nikdy spolek tento kráčeti za svým krásným heslem „Dla Polski!“ a neposledním plodem památné činnosti v něm soustředěné aneb z něho vycházející jest podnes znamenitá veřejná bibliotheka polská (Quai d'Orléans, č. 6.) uznaná vládou francouzskou jako l'Institution d'utilité publique. Čítáť skoro 42.000 svazků, kromě toho přes 20.000 archů rukopisných výtahů dotýkajících se Polsky, z londýnského State paper office, z rozličných archivův a bibliothek francouzských, důležité sněmovní listiny z r. 1830.—1831., mnohé diplomatické spisy, památníky a množství svého materialu ku poznání směru a působení polské emigrace. Zvláštní oddíl rytin čítá 70.000 kusů, vedle toho jest 960 atlasův a map (Polsky se týkajících); sbírka medailí a peněz obsahuje 1303 kusy. — V dodatcích (str. 113.—166.) nalézáme mnoho zajímavých podrobností literarně-historických. V týchže dodatcích dochází náležité zmínky také londýnský střed polské emigrace, t. zv. „Grono“, založené r. 1839, jehož patrony byli kníže Adam Czartoryski a Lord Dudley Stuart. Knížka páně Gadonova jest vůbec v každé příčině spisem velezajímavým a zasluhuje plného uznání. Všem, kdož vniknouti si přejí hlouběji do dějin polské emigrace, doporučujeme knížku tuto co nejvřeleji. *E. J.*

Kletva. Historički roman od Aug. Šenoe; nastavio i dovršio J. E. Tomić. Zagreb 1883., str. 915.

Na nižádné zemi slovanské, mimo Bulhary a Srby Turkem duševně i tělesně umořené, historie nemstila se tak jako na trojediné kralevině. Chorvaty po výtce, ohniskem i výhní všelijakých vzpour a bouří nazývané, zakusily osudu toho přes míru. Zejména XIV. století bylo téměř samými ledovými mračny, sypajícími spoustu a zničení na jarní květ, na naděje ubohého lidu v klidnější budoucnosť. Země byla nasákla krví domorodého panstva proti sobě běsnícího. Na křesle zákonu a práva šklebily se libovůle, msta a násilí. Z krve prolité nemohlo neklíčiti símě kletby zasahující hlavy i nevinného lidu. Neblahé časy tyto nastaly vymřením Arpadovců, za nichž r. 1102. Chorvaty spojily se s Uhry dobrovolně a na základě rovného práva. R. tedy 1301., po smrti posledního potomka po meči z rodu Arpadova, Ondřeje III., hlásilo se několik nápadníků ke trůnu uhersko-chorvatskému. Největší naděje měli Karel Robert z Anjou a Václav III. Přemyslovec. Oba po přeslici byli zpříbuzněni s panujícím rodem uhersko-chorvatským a oba měli v zemi silné strany. Štěstí však bylo nakloněno Karlu Robertovi, jenž potom všeobecně byl uznán za pravého krále. Ale dlouhá léta prošla, než v pravdě provedl vládu svou. — Syn jeho Ludvík Veliký dobyl ještě ku dědictví svému Dalmácie (kteráž zatím odtržena byla), Srbska, Multan, Valašska, západního Bulharska a Červené Rusi, a když r. 1370. po Kazimíru Velikém dosedl i na trůn polský, stal se tehdy z nejmocnějších panovníkův evropských. Vnější sláva Chorvat ovšem proletla daleko světem, ba i mír, jak se zdálo na chvíli vznesl se nad luhy domácími, leč kořen pravého zla a hoře, strannictví a sobeckosť na ujmu prospěchu veškeré země, bujel dále. Zjevné příznaky bezvládí objevily se hned po smrti Ludvíkově r. 1382., do kterýchžto let připadá i děj tohoto románu: „Kletby.“ Říše tak veliká pomalu se rozpadala, by ze zřícenin jejích panovační choutky nových, cizích legitimních i nelegitimních nápadníků budovaly si trůny na trupech pravých, vlasteneckých hrdinů pro vlasť padlých.

Kdo poznal dřívější plody Šenoova péra: „Zlatníkova zlatouška,“ „Selskou bouři“, „Diogena“, „Pruského krále“ a jiné, ten s dychtivostí nemenší sáhne po posledním díle nesmrtelného velikána chorvatského, po „Kletbě“. Šenoa vlil veškerý žár svého básnického ducha do románu tohoto, pojednávajícího o nejbouřlivější z dob chorvatských dějin a to s věrností tak historickou, jako zřídka dostiženým básnickým vzletem. Šenoa, tvůrce románu chorvatského, zbudoval „Kletbou“ dílo, kterýmž jako zlatým věncem korunována jest veškerá dlouholetá a namáhavá činnosť jeho na poli domácí literatury. Senoa „Kletbou“ povznesl se na vrchol svého tvoření. Jak jinde podotknuto bylo, volíval si látku ku belletristickým pracím z minulých dějin vlasti své a nad jiné oblibeným městem byl mu Záhřeb, rodiště jeho, kteréž

tak proslavil, jako málokterý spisovatel jiný rodné místo své. Tak i zde prvým jevištěm historie této byl Záhřeb.

Román tento, jenž dříve vycházel ve feuilletonech „Narodnih Novinah", nebyl ukončen před smrtí Šenoovou. Již dříve poukázáno bylo na důležitosť posledního díla zesnulého velikána a nyní, kdy před sebou máme úplný spis šťastnou a dovednou rukou Tomićovou ze zbylých zápisků doplněný, nové svědectví jest nám vydati jak o nedostižitelném nadání Šenoovu, tak i o zdaru, s jakým Tomić chopil se péra a dopsal „Kletbu" v duchu Šenoově. Nové vydání románu tohoto podnikla záhřebská firma knihkupecká „Mučujaka a Senftlebena". Kletba nyní vyšla v 15 sešitech čtyřarchových. Doplňky Tomićovy počínají sešitem 12. téměř hlavou XLI. včetně až do hlavy XLV., potom úryvkovitě v hlavě příští a od hlavy LXVIII. až do konce hlavy LII. Sloh jest hladký a živý a jen málo se liší od vybroušené a jako z mramoru tesané mluvy Šenoovy. Čím jest poetická ustálenosť řeči Preradovićovy v poesii veršované, tím jest Šenoův sloh v románu a povídce. Oba jsou nedostižní mistrové a klassikové jazyka svého.*) *Jan Hudec.*

Шала и сатира од Абуказема Свеска I.—III. (str. 86., 76. a 79.). У Новом Саду 1882.

Přátelům rozmarného čtení posvěcena jest svrchu nadepsaná srbská knížka. Nalézáme v ní 40 drobnějších i obšírnějších čtení, z nichž nejedno vyniká zdravým a dobrým vtipem. Také satira zde pěstována a sice ne bez úspěchu. Některé z těchto prací došly by zajisté také u českého čtenářstva rozmarného čtení příznivého přijetí. Podotýkáme, že se pod jménem Abukazema skrývá známý spisovatel a redaktor oblíbeného i velmi dobrého listu srbského.

Вечерніе огни Собраніе неизданныхъ стихотвореній А. Фета Москва. 1883.

Již ze starších dob chvalně známý básník ruský A. Fet opět novou sbírkou netištěných dosud básní připomíná se širším kruhům obecenstva. Trefne pravil jeden kritik ruský, že Fet není básníkem „pro obecenstvo, ale pro básníky", a okolnosť tato vychází částečně i v této sbírce na jevo. „Večerní ohně" nesou většinou ráz ponurého smutku. Elegické city ovládající básníka po smrti milené ženy prodchnuly básníkovu Musu. Básník neleká se „nebytí", ano, on idealisuje smrť, touží i po ní — neboť tam jen skytá se mu možnosť opět uzříti bytosť milovanou. — Zvláště zdařilé jsou básně „Жизнь пронеслась безъ явнаго слѣда", „Еще вчера", „Всю ночь," Псевдо-поэту" a j. Všech básní, počítaje v to též překlady, jest v tomto svazku asi sto, ale o překladech dlužno připomenouti, že tyto cenou svou stojí mnohem nížeji původní tvorby Fetovy. To platí zejména o nezdařilých překladech z latiny (Horac). Jinak jest sbírka Fetova milou novinkou ruské poesie.

Mimochodem podotýkáme při této příležitosti, že jsou v tisku sebrané básně velmi chvalně známého ruského básníka A. N. Majkova, o nichžto svým časem také podáme náležitou zprávu. Hc.

A magyar korona országaiban 1881. év elején végrenajtot népszámlálás eredményei Szerkesztette és kiadja az országos magyar kir statisztikai hivatal. Budapest 1882., str. XLII. a 851.

(Výsledky sčítání lidu v zemích koruny uherské z roku 1881. atd. Vydáno král. statistickou zemskou kanceláří v Pešti.)

Do kritiky čísel štědře vytištěných na 851 velikých stránkách pouštěti se nehodláme, také nechceme se o tom obšírně rozepisovati, do jaké míry učinila statistická zemská kancelář v Pešti zadost požadavkům skutečnosti. Nicméně není nezajímavo pohlednouti na úřední statistická data, týkající se národnostních poměrů „polyglotického státu" (polyglott országban), o nichž předem můžeme říci alespoň tolik, že v nich Maďaři sobě ani dost málo neublížili.

---

*) „Kletvu" překládá p. J. Hudec na jazyk český. Těšíme se na vydání toto srdečně. *Red.*

Na str. 223. čteme pod nadpisem: Anyanyelve szerint volt (dle mateřského jazyka bylo [obyv.]):

Maďarů	6,206.872
Němců	1,882.371
Slováků	1,799.563
Rumunů	2,325.838
Rusínů (ruthén)	345.187
Chorvatů a Srbů	2,325.747
Slovinců (vend)	88.150
Arménů	3.523
Ciganů	79.393
Ostatních jazyků znalí	33.668
Cizozemců	56.892
Mluvy neznalí	499.898
Celkem	15,642.102

K těmto číslicím netřeba ovšem mnoho přidávati. Povaha jejich vychází sama na jevo. *E. J.*

Archiv für slavische Philologie. Herausgegeben von V. Jagić. Sechster Band. Berlin 1882.—83., str 665.

Tohoto již dávno co nejchvalněji známého odborného časopisu vyšel za spolupracovnictví A. Brücknera, A. Leskiena, W. Nehringa, professorů slavistiky na německých universitách, svazek VI. Obsah jeho rozpadá se na dvě hlavní části; v prvé podávají se delší pojednání, druhá část věnována jest kritikám, bibliografickým zprávám a menším příspěvkům. Nejvíce místa zaujímají články o polském jazyce i písemnictví, tak J. Hanušův „Ku statistice tvarů deklinačních v staré polštině"; W. Nehringův pokračuje ve své rozsáhlé studii o vlivu staročeského jazyka i literatury na staropolský; zde jedná o tom, jak dalece sahá vliv staročeský v tak zvané biblí královny Žofie, a přichází k tomu úsudku, že jest vlastně jen polská a to namnoze nedbalá transkripce českého překladu; A. Kalina vydává staropolské přísežné formule ze samého počátku XV. století a jedná o jich jazyce; A. Brückner pojednává o tak zvaných „Magdeburských ortelech" a srovnává je s německým originalem; Leciejewski jedná o jazyce tak zvaného Žaltáře Florianského a sice o hláskoslovné jeho stránce; A. Semenovič jedná o slově manžel a o slov. ciem, ci, ć. A. Šachmatov posuzuje fotolithografické vydání Kodexu Sviatoslavova a opravuje chyby, jež se tam byly vloudily; V. Jagić počíná uveřejňovati delší rozbor staroruských textů; zde jedná o passí sv. Kondrata a vydává ji zároveň znova. Příspěvek ke srovnavacímu hláskosloví slovanskému podává V. Jagić ve článku o hláskách ě—ѫ—ѧ. Literarně historické práce podávají A. Veselovský „Kámen Alatýř ve pověstech palestinských a legenda o Gralu" a „Nové příspěvky k pověsti Šalamonské"; W. Wollner „Lenovská látka v slovanské národní poesii", ke kterému článku dodatek podal S. Rutar v „Ljubljanském Zvonu" II., str. 402. sl. — Mezi menšími zprávami vyniká nejvíce korrespondence B. Kopitara: J. Dobrovského, kterou vydávají Fr. Miklosich i Ad. Patera; jest to neocenitelný material nejen k dějinám slovanské filologie, než i tehdejších poměrů literarních a politických vůbec. Co „Archiv" nejvíce činí nezbytným každému, kdokoliv se zabývá slavistikou najmě filologií, jsou bohaté zprávy bibliografické pořádané V. Jagićem, tím důležitější, jelikož posud knihkupecké spojení u nás Slovanů nadmíru pokulhává. Na konci dodává se úplný ukazatel věcný, osobní i slovní. *Dr. J. Polívka.*

„Slovanský sborník" vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) v Jungmannově třídě č. 22. n.: na čtvrt roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, v Jungmannově třídě č. 22. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník II. — 1883 — Číslo 7.

Kroje v Polsce.

List z kulturních dějin. Napsal Josef Lepkowski.*)

Stane-li se oděv známkou ideje, politickou manifestací, často bys darmo hledal jeho genealogie v minulosti. Počíná se strakatinou a rozmanitým tvarem, a myšlénka, jež jím ovládá, tvoří konečně stálé a vlastní jí kroje oděvu.

Obyčejně tak se děje, že osoby, stojící v čele národního ruchu, oděvem svým jsou vzorem osobám ostatním. Tak v Polsce kościuszkowský svrchník s ležatým límcem a rohatá krakovská čapka ku konci 18. věku byly politickou manifestací.

Nebudeme zde mluviti o nynějším oděvu, jenž posud není ustálen a nebyl přijat všeobecně. Toť přec jisto: kdy národní myšlénka proniká všechen lid, tehdy vyskytuje se i oděv příslušný.

Pohleďme spíše v minulosť a na jejích pomnících povšimněme si šatův, jimiž odívala své lidi. Z těch minulých věkův ještě mnoho se zachovalo po dnešní dobu; neboť kněz, vesničan, žid a předměšťan posud nepřestal nositi se starým způsobem. Jen ti, kteříž byli nejčinnějšími pracovníky v působení historie, měnili s ideami též oděv svůj.

Poláci stojíce na rozhraní východu a západu a usazeni jsouce ve středu Evropy, mají v celé historii missionářskou povahu slučování v sobě obou civilisací počatých na konci světa. Přerábějíce v duchu kromě svého i to, co přejali cizího, vyrodili ze sebe a na půdě své poslední vlastenecké myšlénky, jaké z pokladnic národů se kladou na oltář lidskosti. I Polsce bylo souzeno, aby krví vykupovala světu ideje. Prozřetelnosť vštěpila Polákům touhu po následování cizího; ale Poláci mají také v národním duchu sílu ku přetvoření těch cizích prvků. Neměli měšťanstva, za to němečtí obchodníci odrodili se u nich na Poláky. A Poláci neodporovali ani jejich jazyku, aniž dokonce jejich právům...

Němci i Francouzi cítí, že by mohli nalézti u Poláků mnoho svého — často se hlásí o to své vlastnictví. Ale byť jim je Poláci

*) Professor university Jagiellonské, ředitel archaeologických sbírek v Krakově atd.

chtěli vydati, zdali by Němci a Francouci poznali ty byliny, kteréžto z jejich zrn vyrostly pod nebem polským na zemi vykoupené obětmi? Nepoznali by těch výsledkův, jakož by Němcům bylo těžko vyhledati svých rodáků v tom množství učenců, spisovatelův, umělcův, ano i básníkův, jižto z dědův a rodičů německých vzrostli na polské půdě na pouhé Poláky... A naopak Poláci mají u cizích kromě ideje, kterou Polska podala národům, svá souhvězdí na nebi, kteráž o nich věčně budou připomínati hvězdami Kopernikovými a štítem Sobieského.

Francouzský cestovatel Marmier napsal, že Slované zůstavili památku Germanům v pluhu, chlebě, obilí a medu. Poučivše své sousedy o polním hospodářství, prokázali tak vděčnosť za přijatý od nich průmysl s jeho vynálezy.

I tu akvisici Poláci snad hojně oplatili krví a životy svých předků; neboť na jejich šíjích otupily se šavle Tatarův a Turků, před nimiž víra polská zaslonila jiné národy.

Národ, jenž měl tolik lásky, že uniemi a nikoli zbraní loučil a jednotil s sebou národy sousední, neprotivil se tomu, co svět přinášel dobrého, aniž se hradil čínskou zdí sobectví. Poláci přijímali mnoho od jiných, ale dali také nejedno sousedům. Láska béře i dává, neznajíc účtu. Nejde nám tu tedy také o výpočet aniž o pitvu.

Podali jsme těch několik náhledův, ježto poslouží k úvaze o šatech, jimiž Poláci před věky se odívali, a jichžto cizí barvou i krojem nejednou vlastenecká myšlénka byla vyjadřována.

Dříve nežli bedlivěji prohledneme k polskému oděvu z minulosti, musíme podotknouti, že oblek vůbec krojem svým souhlasí s architekturou a se slohy krásného umění. V něm se jeví tytéž známky, jako v malířství a řezbářství — oděv byl gothský, renaissanční, rokoko, ano i klassický.

Věky slohu gothského ohýbají dlouhý oděv z látky v ostré své záhyby, aneb jej zdobí vyšíváním a záhyby na způsob krajek, z jakých budovány mistrovsky celé věže. V nejskvělejších dobách gothismu i člověk byl oděvem v harmonii s hlavními chrámy čnějícími k nebesům.

Obnovení klassicismu přineslo v XV. a XVI. věku kratší oděv, zapestřilo barvy a chtělo připomínati římskou togu pláštíky. Matenina pojmů konečně, jako rokoko a barok, odchoval a pohnul člověčenstvo k tomu, aby se rozdružilo s pravdou a prostotou, a člověk, koketuje se vším a zkoušeje, zdali by učinil něco lépe nežli příroda, vytvořil vlásenku, ačkoli Bůh ozdobil hlavu vlasy. Za doby konsulatu klassicism počal opět oživovati se, neboť toho času i umění obracelo se k němu.

Ideje demokratické a kosmopolitické (jež bystrý duch postřehl již i v architektuře), počavše se v revoluci francouzské, krvavě se domáhaly setření rozdílů privilegovaných.

Celý svět se tedy oděl v kabát, ve frak a lehký svrchník, tedy v oblek francouzského pohodlí, tak že na ulici a v saloně, v Americe, ve Francii a kde vůbec bylo lze vyvěsiti štít civilisace,

uzříš osoby jednostejného zevnějšku, jakoby je pán Bůh včera stvořil v jediné chvíli a dnes je vyhnal z ráje na zemi. Jediné mešní a mnišské roucho stojí ve světě, v němž na pohled panuje kroj jediný, jakoby známky jiných věkův a idejí.

Polský oděv z minulosti vykáže se také pojmy jinými nežli oblek nynější, jestliže se ho otážeme a on odpoví nám ze hrobův a pomníků.

Nejdávnějším a skoro spolu jediným oděvem, jehož východní původ osm věků změnilo v polský oblek národní, jest župan, pás a opończa.*)

Oděv, jeho kroj i barva byly oznakem stavu a důstojenství. Proto také župan jevil se jako roucho, jež bylo vlastní úřadu téhož jména, o čem jsou svědectví v Polsce již ze XIII. století. Různá délka bočné rozparky jejich pro jezdce, konečně barva i látka, z nížto župany byly šity, představují rozdíly, jež věky dodávaly rouchu tomuto, až posléze župan se jevil v kroji kamizoly krakovského rolníka a nyní se proměnil v čamaru.

Ozbrojení přeneslo na světský oděv pásy kovové a řemenné, nevyhnutelně potřebné k zavěšování zbraní. Kromě pásů vlněných, hedbávných anebo pozlacených, užíváno také zlatých pásů s přeskami, na nichž byly štítky se znakem národa, vojvodstva anebo rodiny. Lité pásy přejali Poláci z východu od Peršanův a Turkův, od nichž je obchodníci přinesli do Polsky. Konečně Radziwilové ve Słucku a Tyzenhaus ve Grodně měli továrny na pásy. Vyráběli je také Drzewicy v Przeworsku, Paschalis v Lipkově u Varšavy, Chmielewski, Masłowski v Krakově a mnozí jiní.

Šuba byla svrchním šatem; měníc se co do kroje, dostávala pak různá jména jako: czucha, burka, opończa, uherská bekeška, aneb delije, kireh a feredže východní mody.

Kožišina byla známkou důstojenství; nebylo-li jí potřebí pro teplo, pošíván jí povrch oděvu. Ačkoli Jagello rád nosil šubu podšitou beránky a synové Kazimíra Jagellonce chodili v domácích kožíškách: přece mocní a vysoce postavení páni potřebovali k oděvu sobola, rysa, hranostaje, popelice, bobra, kuny aneb rosomaka.

Časem zanikly ty rozdíly stavův, a kožišinou bylo lze měřiti jen majetek. Starowolski si stěžuje, že za jeho žití (v XVII. věku) těžko jest rozeznati podle postavy varhaníka od senatora a podle hedbáví řemeslníka od šlechtice.

Barva šuby původně také závisela na důstojenství; bývala tmavočervená, modrá, černá a obyčejně šedá. Oděv byl hotoven z damašku, aksamitu, hedbáví, sukna, zvláště pak z vlny. Mocní páni polští odívali se dokonce v látky protkané stříbrem a zlatem, což bylo příčinou častých stížností podobných té, kterou Miaskowski se ozval v XVI. věku:

Oby za miękkich jedwabiów towary
wrócił się ubiór**) pradziadowski szary.***)

---

*) Plášť pro déšť. **) Oděv. ***) Šedý.

Nižší šlechta zajisté vždy nosila oděv šedý a jednoduchý, ježto rolníci v názvu ciarachů zachovali podnes jejich přezdívku szarani.*)

Župan a šuba, jak je vidáme na pomnících, byly zajisté ještě v XVI. věku oděvem všeobecně rozšířeným. Sigmund August rozkázal židům, aby měli žluté kožišné okolky na kalpacích, čímž by se lišili od křesťanů. Žáci akademii a vůbec škol v XVI. věku nosili se jako duchovní. Oděv, jejž kněží a židé podnes nosí, je s malou změnou týž polský oblek starý, jenž u nich tradicionalně se zachoval.

Oděv bratrstev a duchovních řádů byl skoro jednostejný na celém světě. Řehole v architektuře svých klášterův a v oděvu svém odkázaly nám charaktery věků, v nichžto byly vznikly. Roucha i řeholní budovy, posvěcené konservatismem řádů, mají na sobě známky z dob jejich ustanovení.

Ačkoli Poláci měli od nejdávnějších věků své vojíny, kteříž nosili pancíře a štíty, přece brnění, jak ještě Gallus (v opise vítězství Boleslava Smělého nad Pomořany) o tom se zmiňuje, ani v bitvě nebylo oblíbeno, aniž také později rozšířeno, jak u Němců. Za to všickni nosili kordy, ježto nařízení synodalní z XV. věku zakazují duchovním nošení zbraní, rektoři zabraňují žákům choditi se šavlí, Sigmund August předpisuje židům, jakého pásu smějí užívati ku připásání zbraní, a konečně radní hlavních měst vydávají často mistrům nařízení, v nichžto jsou zmínky o rozpustilostech, jichžto řemeslnická mládež se dopouštěla, neopatrně zbraní užívajíc.

Vojenský oděv husarský, petychorský a kozácký je zajisté původu polského, a kroj jeho nebyl napodoben. Teprv cizozemské najímání zavedlo v Polsce vojenský oděv evropský, zvláště německý. Odtud uniformy (kromě ulánů, krakusův a ruchavek v posledních dobách) přes národní barvy rozvíjely se podle vzorů cizích.

Co jsme napsali o županu a šubě, nedovoluje pomlčeti o modách, jež byly přinešeny do Polsky cestami, válkami a oděvem dvorským.

Starowolski piše (Status regni r. 1632.), že v Polsce nebylo oděvu stále panujícího, a vojenské výpravy proti Tatarům, Turkům, Švédům a Pomořanům že sem uvedly oděvy těchto národů. Commendoni se diví rozmanitosti oděvů všelikých národů, jež viděl v Polsce. Rej praví: kdybys vymyslil deset mod v témdni, každá ti v Polsce bude vychválena. A Górnicki napsal, že Polák bývá žádostiv oděvu cizozemského. Za jeho časů vlaský oděv počal se vtírati do mody, tak že muž tento rozhněval se na ty, kteřížto se vracejí z ciziny v kabátech a s rukavičkami napuštěnými voňavkou.

Poláci se zajisté nosili všelikým způsobem — perským, arabským, německým, italským, francouzským, španělským, švédským,

*) Šlechtici, již nosili šedý, hrubý oděv.

uherským, ano i tatarským. Král Václav a jeho dvůr odíval se šatem českým, Lešek Černý německým. Svazky Jagellonek s Němci a Vlachy uvedly do Polsky oděvy těchto národů. Sigmund August nosil se způsobem italským. Báthory uvedl oděv uherský, známý v Polsce již za panování Alžbětina a královė Hedviky. Sigmund III. neměl obliby na oděvu polském, a protežoval německý. Michael Wiśniowiecki nosil oblek francouzský, a Sasici jen ku korunovaci odívali se rouchem polským.

Magnati předcházeli v tom častém přestrojování. Měšťanstvo skoro stále se drželo německého oděvu, a ženštiny jako podnes o závod honily se po modách. Nedostatek železnic a žurnálů stěžoval ty změny; dcera šlechticova mohla tedy ještě užiti oděvu matčina. „Satiry" mohly by nám podati hojnosť látky ku vylíčení té měnlivosti oděvu a přepychu, proti nížto od času Kazimíra Velkého vydáváno tak zvané Leges sumptuariae.

Petr Zbylitowski stěžuje si v XVI. věku takto:

„.... Żadnéj Polki już nie baczę:*)
Oto ta siedzi jakby z weneckiéj dziedziny,
A ta zasię znów w szacie hiszpańskiéj krainy.
Ta podobno**) Francuzka, ta zaś niderlandzki
Ubiór***) na sobie nosi, czyli to florencki...
.... Młodzieniec, ba wierzę rad zawżdy
Pannę widzi ubraną,†) wnet††) jéj służy każdy;
A gdyby się stroiła w dawną polską szatę,
A w faldowaną suknią, w niekrzeczną robotę;†††)
Nie uszłaby wnet śmiechu, nie miałaby sługi,
Nie wywiódłby ją w taniec, minąłby ją drugi...."

Tak stýskáno si v Polsce neustále na cizinu. Oděv cizí (nazýváno jej německým, ježto pocházel od Němců) byl v nenávisti, ale „w Polsce jak kto chce". Minulosť zůstavila tedy Polákům oděv barvy všeliké, různého kroje a původu.

Za to polský lid má mnohem více národních krojů nežli kterýkoli národ jiný. Jakáž to v každé skupině různých krajin rozmanitosť a nejednou skutečně umělecká krása oděvu vesnického!

Uvážíme-li, že tenkráte, když chudší člověk odíval se skoro jen koží zabitého zvířete, bohatší mohl již nositi oděv nádherný, nemineme se snad s logikou tvrdíce, že vyšší stavy původně se odívaly nynějším rouchem vesnickým, jež proto pokládati lze dokonce za oděv národní a nikoli pouze vesnický. Podrobnějším badáním snad by se i dokázalo, že nynější vesnický oděv z některých krajin byl v dávné minulosti oblekem šlechtickým.

Rohatá čapka krakovského rolníka (kterážto snad pochází od kněžského biretu) ukazuje se mnohokráte v posledních časech na hlavě šlechticově. Podotkneme-li, že jí dáno jméno konfederatka, vystoupí ta čapka před námi s milými zpomínkami. Tmavočervená krakuska připomíná jakoby purpur majestátu, jímž oděly se i hlavy toho lidu, jenž usedl u bran královského

*) Vidím. **) Nepochybně. ***) Oděv. †) Vyšňořenou. ††) Hned. †††) Neúhledný kroj.

hradu. Barva konfederatky a druh jejího kožišného obkladu srovnávaly se s barvou kontuše anebo šuby. Zavěšováno ji obyčejně na rukověť karabely, anebo v tanci chováno ji pod pažím. Na ní podávány dámám drobné věci, na ní také spočívala ruka podaná k políbení.

Přikryvadla na hlavu měnila se jako roucha; pokračovala s modou. Kloboukem skoro se počínají a končí ty rozmanité změny v přikryvadlech na hlavu. Onen Svatovít, jenž (jak vyprávějí kroniky) ještě v XI. a XII. věku sedal každé noci na bílého koně a ze své svatyně na ostrově Retře porážel Dány a Sasíky, onen prastarý Svatovít měl na hlavě klobouk jako nynější cylindry. V minulosti nosili Poláci klobouky brzy užší, brzy širší svrchu, se dnem menším anebo větším, se střechou dolů sklopenou anebo tuhou, vůbec klobouky tvarů rozmanitých. Nejoblibenější byly však sobolové kalpaky, ruské a kozácké šliky se střechou, uherské magěrky anebo kučmy tatarské.

Chocholky z per volavčích, orlích, sobolíčích a pštrosích (u rolníků krakovských z per pavích a ze zlatých lístků) zdobily obyčejně kalpaky polské.

Závoje ženských a pozlacené čapky měšťanek nebyly původu národního, ale cizího.

Kromě holení hlav a čupryn stříhaných po švédsku nošeno v Polsce vlasy podle mody způsobem rozličným, pudrované, různě učesané, ano dlouhé vlasy také kadeřené. Nejvíce, jak se zdá, nošeno v Polsce vlasy rovně přistřižené nad čelem, kterýž obyčej posud se zachoval u vesničanů.

Górnicki podotýká, že za jeho časův jedni ježili vous, jiní jej točili dolů, nejčastěji však přistřihováno kníry podél rtu a necháváno konce delší.

Do XV. věku všeobecny jsou střevíce, načež kromě toho užíváno bot, jež moda měnila co do barvy, výšky a tvaru holének. Angličané se domnívají, že čižmy se špičatým předkem, jichž užíváno ve XIV. věku a nazváno u nich Cracowes, byly do Anglie zavedeny obuvníky krakovskými (Otte, Wörterbuch str. 210.).

Probírajíce se tak rychle dějinami oděvu v Polsce, musíme aspoň několik slov promluviti ještě o kontuši.

Jak vojenská kořisť, jako řecké a římské památky z vítězství dosaženého nad nepřítelem, svědčily o slávě vítězů: tak i kontuš zdomácnělý v Polsce po válkách s Turky v XVII. věku připomínal Evropě toho nepřítele křesťanstva a spolu jeho přemahatele. A prvním mocnářem, jenž oděl se tím rouchem, byl král-šlechtic, obránce Vídně. V den vítězství u Vídně Jan III. byl prý oděn v modrý soukenný kontuš a bílý župan hedbávný.

Oděv tento připomínal poslední slavné časy — k němu se také připojily šlechtické tradice a missijní idea Polsky a národa, jenž bráně víry, chránil civilisace.

Za Stanislava Augusta kontuš vždy ještě vytlačoval oblek francouzský, kdy zasvitla Polákům naděje, že vlasť jejich bude zachována.

Ačkoli sochařství nám nezůstavilo kontušů na náhrobcích, přece, kdy vloženo poslední hrdiny polské v tom oděvu do rakví, pasy jasní ještě z ornátův — a kontušovým příslušelo posud nositi v slavném průvodě baldach, kdykoli zaslání svátosť nejsvětější... Před oltářem poslední bojovníci také složili čestné důstojenství národní...

Délka kontuše jakož i županu bývala rozličná. Kontuš s rukávy sešitými nazváno čechmanem, šamlatový (tedy ne soukenný) jmenoval se kubrak. Obyčejně šlechta přepasovala pasem kontuš a měšťané župan. Roku 1776. kontuš se stal oděvem vojvodstev, ale r. 1780. sněm opravil to ustanovení. Vojvodstva lišila se barvami takto: karmazinové kontuše nosilo vojvodstvo: sieradské, smolenské, łęczycké, mińské a černichovské, — amarantové: krakovské a dobrzyńské, — tmavočervené: ravské, lubelské, nowogrodské a Żmud, — granátové: brzeské, mstislavské, włocławské, kyjevské, vilenské a trocké, tmavomodré: Livony, — blankytné: sandoměrské, — safírové: kališské, poznaňské, bracławské, płocké, mazověcké a podleské, — zelené: volyňské a chełmské, — papouškové (zelené): podolské. Vojvodstva, užívající jednostejné barvy, lišila se barvou županu a výložkův. jakož i tím, že měla buď zlaté anebo stříbrné náramky, propletené různobarevným hedbávím, a nosila je taktéž podle předpisu na jediném aneb na obou ramenou.

Kontuš pozůstal pouze v Haliči jako oděv poslanců na sněm.

Kontušky ženské obšité kožišinou měly dlouhé visuté rukávy s výložky. Užíváno jich jako svrchního šatu. O biretkách, t. j. ženských konfederatkách s chocholem, zmiňují se Rej a Górnicki.

Čamarku (oděv perského původu) nošeno nejčastěji za Stanislava Augusta. Byla modní za času čtyřletého sněmu; zdobily ji zvláště prýmky. Kościuszkowská čamarka podobá se měšťanskému svrchníku — vznikla vlastně z uniformy francouzské aneb americké — dosahuje až na kolena, je bez ozdob, zapínala se na knoflíky, měla výložky a vzadu záhyby. Charakterisoval ji zvláště límec přeložený. Čapka z těch časův je rohata a nízka.

Nejbohatší látku k dějinám oděvu v Polsce nalézti lze v illustrovaných rukopisech Erasma Ciołka a Baltasara Bema, v díle Lukáše Gołębiowského o oděvu a v publikaci Jana Matejky, vydané v Krakově, kteréžto dílo na jedenácti velkých tabulkách podává svědomitě a umělecky sestavené obrazy oděvu, jehož užíváno v Polsce od r. 1200.—1795.

O Bělinském

(slavném kritiku ruském).

Z literarních vzpomínek Iv. S. Turgeněva.

(Pokračování.)

Žádám čtenáře o dovolení, uvésti zde úryvek ze čtení o Puškinu, ježto jsem konal r. 1859. před nečetnou společností. Snaže se zobraziti povahu let třicátých a čtyřicátých byl jsem nucen

vzpomenouti Gogolovské satiry. Lermontovského protestu, a potom i významu Bělinského kritiky. Pouhá připomínka jména toho vzbudila mezi většinou mých posluchačů nevoli. Zde jest onen úryvek. (Bude mi počíti poněkud z daleka; ale je to nevyhnutelno.)

„A zatím, kdežto veliký náš umělec (Puškin) odvrátiv se ode tlupy a přiblíživ se, pokud mohl, k národu, promýšlel poslední své výtvory, kdežto duší jeho probíhaly ony obrazy, jejichž studium plodí v nás mimovolně myšlénku, že on jediný byl by nás mohl obdařiti národním dramatem a národní epopejí, — v naší společnosti a v naší literatuře dály se věci ne-li veliké, tedy znamenité. Pode vlivem zvláštních nahodilostí, zvláštních poměrů tehdejšího života evropského (od r. 1830.—1840.) u nás ustálilo se znenáhla přesvědčení, ovšem správné, ale tehdá, tuším, asi předčasné, — že jsme nejen národ veliký, ale že jsme — veliká, úplně sebevládná, nevyhladitelně pevná říše, a že umění a poesie má býti té velikosti a síly důstojným hlasatelem. Zároveň s rozšiřováním tohoto přesvědčení a jsouc jím snad vyvolána vystoupila celá falanx lidí nepopíratelně nadaných, ale na jejichž nadání tkvěla všeobecná známka rhetoriky a zevnějšku, srovnávajícího se s onou velikou, ale pouze vnější silou, jejímž ohlasem byli. Lidé takoví objevovali se i v básnictví, i v malířství, i v časopisectvě, ano i na jevišti divadelním. Třeba-liž uváděti jich jmenovitě? Jsou v paměti všech — i třeba si jen vzpomenouti, komu tleskali, koho tehdá vítali, když kolem umlknuvšího Puškina zavládlo ticho.*) Toto vtržení té školy, již jsme se rozhodli nazvati lživě chloubnou, v život společenský netrvalo dlouho, ač ozvěny její ve vrstvách, rozboru kritickému méně podrobených, nežli zvláště obor literarně umělecký, neustaly ani dosavad. Dlouho netrvalo — ale co bylo hluku a hřmotu! Jak široce škola ta se tehdá rozlila! Někteří činitelé její pokládali se sami dobrodušně za genie. Při všem tom i ve chvílích zdánlivého vítězství jejího bylo v ní cítiti něco nepravdivého, něco umrlého — a nezískala na vždy ani jediného ducha bystrého, samostatného. Plody školy té, proniknuté sebedůvěrou, jež dostupovala až sebechvály, posvěcené vynášeni a zveličování Ruska — v jakékoli příčině, neměly skutečně ruského pranic; byly to jakési rozsáhlé dekorace, vystavené starostlivě a neopatrně vlastenci, neznavšími své vlasti. Všecko to hřmotilo, nadýmalo se, všecko mělo se za důstojnou okrasu veliké říše a velikého národa — a doba pádu se přibližovala. Avšak příčinou tohoto pádu nebyly poslední hluboce umělecké výtvory Puškinovy. Kdyby se byly objevily za jeho života, pochybujeme, zdali by je byla tehdejší ohlušená a zpitomělá společnosť ocenila. Ony nemohly sloužiti k účelům polemickým; mohlyť zvítěziti a zvítězily vlastní svou krásou a přirovnáním té krásy a síly k ošklivosti a slabosti onoho lžichloubného přeludu; ale v první době, zvláště proto,

*) Jména ta, jichž uvésti tehdá jsem se neodhodlal, přicházejí nyní zajisté každému na mysl — jména Marlinského, Kukolnika, Zagoskina, Benediktova, Brülova, Karatygina a j.

aby se odhalil onen přelud ve vší své prázdnotě, bylo potřebí jiných zbraní, jiných, pronikavějších sil — sil byronovského lyrismu, jenž už jednou, ale pouze povrchně a ne opravdově byl u nás vystoupil, sil kritiky a humoru. A nedaly na sebe dlouho čekati. V oboru uměleckém promluvil Gogol, za ním Lermontov, a z oboru kritiky, myšlení — Bělinský.

V minulé řeči mluvili jsme o významě, jejž budoucí dějepisec naší literatury přisoudí zjevu Puškinovu; ale pozornosť našich Macaulayův (jsou-li nám nějací Macaulayové vůbec usouzeni) obrátí na sebe zajisté i onen okamžik, kdy před rozfouknuvším se a rozfouknutým, takořka úředním velikánem — stanuli: s jedné strany husarský důstojník, světský lev, z jehož úst obecenstvo poprvé uslyšelo výtku dosud mu neznámou, nešetrnou, bezohlednou,*) a tmavý maloruský učitel se svou strašnou veselohrou, na jejímžto čele stál nápis: „Maje tvář křivou v zrcadle se nevzhlížej“; — a s druhé strany taktéž tmavý, nedoučivší se studující, jenž se opovážil prohlásiti, že jsme dosud literatury neměli, že Lomonosov nebyl básníkem, že nejen Cheraskov a Petrov, nýbrž i Děržavin a Dmitrijev nemohou nám býti vzory, a že ani nynější velicí mužové ničeho nedokázali. Spojeným úsilím těchto tří, vespolek sotva asi známých činitelů, sroutila se nejen ona škola, již nazvali jsme lžichloubnou, nýbrž i mnoho jiných věcí zastaralých a nedůstojných obrátilo se ve zříceniny. Vítězství bylo rozhodnuto záhy. Zároveň zmenšil se a svadnul i vliv samého Puškina, toho Puškina, jehož jméno tak bylo drahým i samým novotářům, jež obklopovali s takovou plnou láskou. Ideal, jemuž oni sloužili — vědomě či nevědomě (Gogol, jak známo, až do konce se ho odcizoval a odříkal) — onen ideal nemohl se na škodu jim samým s idealem Puškinovým nikterak snésti. Síla věcí jest mocnější všeliké jiné síly zvláštní, osobní — právě tak, jakož obecné v nás mocnější jest vlastních našich náklonností. Doba čisté poesie pominula právě tak, jakož i doba lžichloubné frase; nastala doba kritiky, polemiky, satiry. Místo slova „nastala“ — mohli bychom, pomněvše Vizina a Novikova, užiti slov „navrátila se“. Takové zpáteční obraty ku předu běžícího historického kolesa známy jsou všem pozorovatelům života národův. Společnosť překvapena jsouc náhlým poznáním vlastních nedostatků, tušíc jiné, ještě hořčí klamy v budoucnosti — jež se též udály**) — nachýlila toužebně ucha svého ku hlasům novým a přijímala pouze to, co odpovídalo novým potřebám. „Torquato Tasso“ Kukolnika, „Ruka Nejvyššího“ — zmizely jako mýdlové bubliny; ale ani „Měděným jezdcem“ nebylo lze baviti se současně s „Pláštěm“.

Po té následovala značně podrobná charakteristika Gogole a Lermontova, jež se končila slovy těmito:

*) Dovolím si zde uvésti slova jisté velkosvětské paní, jež potkavši mne zvolala: Avez — vous lu la „Douma“? Qui pouvait s'attendre à cela de là part de Lermontoff! Lui qui venait de dire: Já jsem matka Boží, nyní s modlitbou! C'est affreux!

**) Čtení to měl jsem ani ne tři léta po míru pařížském r. 1856.

těch použiti na zakrytí kolísavosti a nejasnosti vlastního přesvědčení. Člověk hvízdá, chechtá se... Jdi, hádej, srozuměj řeči jeho, kam ji míří? Možná, že směje se něčemu, co skutečně smíchu zasluhuje, ale možná také, že „vysazuje zuby" nade smíchem svým vlastním. Leckdo mi odpoví, že bývají doby, kdy lze na pravdu pouze narážeti, a že smějící se ústa snáze ji vysloví... A žil snad Bělinský za takové doby, že by bylo bývalo lze vypověděti všecko do slova? A přece neutíkal se ku posměvačství, k „zamilovanému" hvízdání, k úšklebkům. Sympathický smích, vzbuzovaný v jisté části obecenstva takovýmto „pískáním", nelišil se příliš ode smíchu onoho, s jakým byly vítány nemravné narážky Senkovského... Zde i onde projevovala se táž náklonnosť ku hrubému vyražení, ku fraškářství, náklonnosť Rusovi, bohužel, vlastní, jíž by neslušelo shovívati. Chechtot nevědomosti je skoro taktéž protiven a tak škodliv — jako zloba její. Bělinský ostatně říkával o sobě sám, že v žertě mistrem není, ironie jeho byla velmi pádna a neobratna; zároveň zdála se býti sarkasmem, nebila v obočí, nýbrž v oči. Ani v hovoru, ani s pérem v ruce neblýskal se ostrovtipem, nevládnul tím, co Francouzové nazývají „esprit", neoslňoval hrou umělé dialektiky; v něm žila však ona nezvratná síla, jíž dostává se mysli poctivé a nesklonné, a jevila se způsobem svým zvláštním, samostatným, i konečně půvabným. Za úplného nedostatku toho, což zovou přemrštěně „eloquencí", — při zjevné neschopnosti a nechuti ku frási — Bělinský byl Rusem velice výmluvným, sluší-li slova „výmluvnosť" užívati ve smysle síly přesvědčivé, síly oné, jíž na př. Athéňané přiznávali Periklovi, řkouce, že každá řeč jeho zanechávala v duši každého posluchače žahadlo.

* * *

Bělinský nebyl, jak známo, ctitelem principu: umění pro umění; — ale dle všeho řádu mysli jeho nemohlo také býti jinak. Pamatuji ještě, s jakou směšnou zuřivostí napadl jednou za přítomnosti mé — ovšem nepřítomného — Puškina pro jeho dva verše v básni „Básník a luza" —

Je dražším tobě hrnek v peci,
v němž krmi, stravu vaříš svou!

„I arciť," přisvědčoval Bělinský jiskře očima a běhaje z kouta do kouta; „arci, že dražším. — Já v něm nevařím krmě pouze pro sebe, nýbrž i pro svou rodinu, vařím v něm i pro jiného chudáka — a dříve, nežli se kochám ve kráse modly — třebas i nejphidiasovštějšího Apollona — právem i povinností mou jest nasytiti své — i sebe, na pokor všem nevrlým panáčkům a veršotepcům!" — Avšak Bělinský byl příliš rozumný — měl tuze mnoho zdravého smyslu, než aby byl zavrhoval umění, aby byl nepochopoval jeho důležitosti a významu, jeho přirozenosti a filosofické nevyhnutelnosti. Bělinský uznával v umění jeden základních projevů lidské osobnosti — jeden ze zákonů naší přirozenosti, každodenní zkušeností nám ukázaných. On nepřipouštěl umění pro

pouhé umění právě tak, jakoby byl neuznal života pouze pro život; nebyl idealistou nadarmo. Všecko mělo sloužiti jedinému principu, umění — tak, jako věda, ale způsobem svým zvláštním, osobním. Opravdu dětinske a mimo to nové, přihřáté vysvětlování umění napodobením přírody nebylo by si se strany jeho zasloužilo ni odporu, ni povšimnutí; a doklad o přednosti jablka skutečného před vymalovaným byl by již proto naň neúčinkoval, poněvadž znamenitý onen doklad pozbývá síly své hned, jakmile si přimyslíme člověka sytého: Opakuji, že umění bylo Bělinskému právě tak oprávněným oborem činnosti lidské, jakož i věda, společnosť, říše... Ale od umění, tak jakož ode všeho lidského, žádal též pravdy živé, životní. On sám ostatně cítil se v oboru umění doma býti pouze v básnictví, v literatuře. Malířství nerozuměl a k hudbě měl sympathie velmi slabé. Sám také byl si nedostatku toho dobře vědom, a kam byla mu cesta zakázána, také se ani nevtíral. Články Gogolovy o Ivanově a Brüllově mohou posloužiti za poučný příklad, do jakého šeredného klamu, v jaký fintivý a lživý pathos může zabřednouti člověk, jenž zasáhnul v obor jemu nepatřičný. Sbor čertů z „Roberta ďábla“ byl jedinou melodií, již si Bělinský zapamatoval; ve chvílích výtečné nálady duševní často si čertovský nápěv onen basovým hlasem popěvoval. Zpěv Rubinův jím zachvíval; ale neoceňoval v něm snad umělecké dokonalosti, nýbrž pathetickou, prudkou energii, dramatismus výrazu. Všecko dramatické a divadelní pronikalo hluboko v duši Bělinského a vzněcovalo ji. Jeho články o Molčalovu, o Ščepkinu, vůbec o divadle, dýchají náruživostí; jaká to bývala podívaná jaký dojem učinila naň pouhá vzpomínka o hře Molčalova v Hamletě, o tom, kterak ve známém výjevu při představení tragedie od nadšení a nenávisti ledva ducha popadaje před provinilým králem řekl: „Jelena ranili střelou...“

* * *

Byla příčina, jež Bělinského leckdy nutívala straniti se hovoru o divadle, o dramatické literatuře, zvláště s lidmi málo známými; obával se totiž, aby mu nepřipomněli jeho veselohry „Padesátiletý strýček“, již byl napsal v Moskvě a vydal v „Nabljudatěli“. Ona veselohra byla dílem ovšem velmi slabým, patří ke druhu nejšpatnějšímu — k slzavě mravnímu, citlivůstkářsky ctnostnému; vystupuje v ní velikomyslný strýček, zamilovaný ve svou neť a kladoucí lásku svou za oběť mladistvému sokovi. Všecko to jest provedeno široce, slohem napjatým a mrtvým.. Bělinský neměl žádného „tvůrčího“ nadání. Ona veselohra a mimo ni ještě stať o Mänzelovi byly achillovskou patou Bělinského, a připomenouti ji za jeho přítomnosti bylo tolik, jako jej uraziti a rozhořčiti. Zvláště článku o Mänzelovi nemohl si prominouti; veselohru svou považoval za aesthetickou literární chybu, ale v oné stati znamenal omyl — mnohem horšího způsobu. Článek o Mänzelovi napsal za chvilkového vlivu netrpělivosti a teskné touhy přijíti z oboru nedostihlých ideálů k něčemu kladnému, věcnému, jako

by to, co tehdá existovalo, bylo mohlo míti věcný význam a uspokojiti svědomitého člověka! Ubohý Bělinský neměl arci pojmu, jakým ptáčkem pan Mänzel byl, — i uchopil se osoby té s hlediska aprioristického, uchvacujícího... Nedostatečná znalosť skutečných věcí zle si tu s ním zahrála... Byl též články o borodinské výroční památce. Jaksi jsem s ním o ní zapředl hovor... On si zacpal oběma rukama uši, a hluboce se předkloniv i kolébaje se se strany na stranu počal přecházeti po pokoji. Ostatně tím nakyslým vlastenectvím nechuravěl dlouho. Nejlepší články Bělinského vůbec byly napsány na počátku a ku konci jeho karriéry; uprostřed proběhlo pásmo asi dvou let, ve kterém přebrav hegelovské filosofie a nezaživ jí všecko se zimničnou horlivostí procpával jejími aksiomaty, jejími známými thesemi a názvy, tak řečenými Schlagwörter: Před očima míhalo se mu množství tehdá oblíbených obratův a rčení! I Bělinskému bylo zaplatiti daň své době! Ale vlna ta záhy odplynula zanechavši po sobě toliko dobrého semene, a znova objevil se ve vší své mužné a neumělkované prostotě ruský jazyk Bělinského, jazyk slavný, jasný a zdravý. Bělinský články své takořka improvisoval; psal je za posledních dnů měsíce, stoje před pultem na zvláštních lístcích bez výškrtů, tučným, okrouhlým písmem. Na čištění slohu, na rozvažování a promýšlení každého slova nezbývalo mu času, pročež upadával bezděky v jakousi rozvláčnosť; ale do tlachavosti nekonečné, jaká, třeba přiznati, ve kritické části našich žurnálů od časů nebožtíka Pisareva u nás se zahnízdila, nezacházel nikterak; články jeho vždy přece byly plody literarními a nezvrhovaly se ve mdlou rozpravu, v napuchlé variace na ušlapaná themata — ve variace, jež přese všecku svou roztrpčenosť zapáchají sešitem školáckým.

* * *

Známo je zajisté všem, jaké břímě uvaloval na Bělinského vypočítavý vydavatel žurnálu, jehož byl spolupracovníkem. Jaké spisy bývalo mu rozbírati! — Snáře, knihy kuchařské i mathematické, z nichž ze všech stejně nerozuměl ničemu! Za to, když po zevrubném vydání žurnálu v první den měsíce nastalo několikadenní oddechnutí, jak si je liboval, kterak oddával se rozkoši nečinnosti, hovoru se přátely a leckdy též karetní hry v kopejkový preferanc! Hrál špatně, ale s touž nelíčeností dojmů, s touž náruživostí, jež ho neopouštěly nikdy, ať dělal, co dělal! Pamatuji, že jednou jsem s ním hrál, ne o peníze — jen tak; on vyhrával a honosil se vítězstvím..., ale pojednou prohrál. Milý Bělinský zamračil se hůře černé podzimní noci a svěsil hlavu jak odsouzenec na smrť. Výraz hoře, zoufalství, tak byl ve tváři jeho zřejmý, že jsem toho již nemohl snésti a zvolal jsem, že to není na nic; třeba-li se tak horšiti, tedy, že lépe jest vůbec karty zahoditi! — „Nikoliv," odpověděl temně a pohlednul na mne z podobočí; „všemu jest konec; žil jsem jen do hry bubnové." — A v té chvíli, na to ručím, byl opravdu přesvědčen o tom, co pravil.

(Dokončení.)

Z nové poesie slovanské.

Poslední písně.

Z básni **Marie Konopnické.** Přeložila z polštiny **Eliška Krásnohorská.**

I.

Ach, přestávám to já být za jeseni,
má bytosť v ticho, v smutek, v bol se mění.
Jsem lístkem, jenž se na haluzce zmítá,
mhou bledou, v nižto marně slunko svítá.
Jsem holých polí dlouhým, pustým lemem,
jsem loučícím se ptákem v letu němém,
jsem táhlým vzdechem stepi, mrazně chvělým,
i květem svadlým, stromem odumřelým.
Jsem odblesknutím paprsků, jež hasnou
a v spleti matných, lehkých stínů zasnou;
jsem zasmušilé chmury černým zrakem
a tmavou chvílí stesku pod soumrakem;
jsem lesních korun udeptanou slávou,
jich listím povrženým mezi travou,
jsem bílou břízkou, v jejíž truchlé dumy
kol vichr svistem posměvačným šumí;
jsem lučním koníkem, jenž dokonává,
a rosou, jež se stříbrem jíní stává, —
jsem jitra zakaleným pohlednutím,
jsem slzou, loučením i vzpomenutím.

* * *

Skráň chýlím s topolem, jenž chví se bolem,
snů lístky rozsypávám větrům kolem,
a s konipáskem, jenž se zpozdil, pěji:
„Já toužím po vesně a za ní spěji!“
Sto různých barev mění cit můj chorý
jak naše háje a jak naše bory;
jak tráva zkosená on k zemi lehá,
jak snivá hvězda bledým kmitem šlehá,
po bílé pavučince stříbrem bloudí,
v dech poslední se uschlé růži loudí,
tu s hnízdem urvaným se žalně třese
a s listí oblakem se v dálku nese;
i nade světa zadumanou šíří
tak s jeseními větry krouží, víří,
co chvíli slabším žití ruchem dýchá
a v hloub se ztrácí předsmrtného ticha
i takou touhou napájí se chvělý,
když vyhnanství jej ode slunka dělí;
list poslední až sletí se větvice
i vstane bílý přízrak metelice,
pak zmlkne on jak ptáček zadumaný
a rozvěje se v mlhách na kurhany.

II.

Ó stepi daleká, ó stepi zelená,
ach otevři se mně jak drahá ramena,
ať jako na svých křídlech pták se vzchopím
a v tichu tvém i s touhou svou se ztopím.

Tu při mně blízko stůj, ty břízo žalostná,
ty konvalinko též, tak něžně bělostná;
ať vlnobití trav mi ve hruď buší,
ať vítr zpívá — slouchám celou duší!

Nic nechci nad hlavou než dálnou oblohu,
krom polních bylinek nic nechci pod nohu,
jen hvězdná záře ať mi v noci dána,
chci spočinouti, nikým nevolána!

Ať zapomenu již, že tíží nade mnou
věk celý s bolestí tak žalně dojemnou,
ať řádu, práv má volnosť nepocítí,
ať zabudu, že jest mi mnou zas býti!

Ó zasloň oči mé, ty mráčku vlající,
jenž rozložil svůj stín pod jasnou dennicí!
Ó ze slz pramene a z dechu květů
ty vzešlý mráčku, zavři zrak můj světu!

Ať nezřím zápasů těch trpce seštvaných,
těch rejů o závod po duších zdeptaných,
ať nevidím, jak bídné drobty sčítá
brat bratru, an mu chléb či srdce skýtá:

Ó blahé ticho ty, ó stepní vanutí,
již ověj čelo mé svou lehkou perutí,
ať pro mne slova prázdná zniknou němě,
ať slyším vroucí oddech matky země!

Ó stepi svobodná, jíž oko nezměří,
dej, ať se v nekonečnou dál ti vhroužím!
Ať v bílá péra svá tvůj oblak udeří —
já na něm k Bohu, k slunci vzletět toužím!

Pěvkyně.

Báseň **S. Andrejevského**. Z ruštiny přeložil **Fr. Chalupa**.

Osmahlá, jak Ruth, s ohněm v oku,
líc skvělou jako čistý skvost,
zde žila v jednom vášní toku,
zde — cítíc žalů bouřlivosť.
Hlas její tajil něhu divnou,
jím srdce tvoje uchvátí,
když krásné tony v ústret kyvnou,
jsi pojat chvějnou závratí.

Leč v našem kraji, smutném ladu
svit její hvězdy zaplál mžik,
pak na vždy obraz děvin znik'
parteru severního chladu.
Tam ukryla se v tichosti
v jih dálný, stranu pohostinnou,
kde častěj' duše k sobě vinou
se v svatém vznětu milosti.
Bohatství její hrudi, duše,
tam rozlilo se v zlatý zvuk — —
Tam posluchačů slouchal shluk,
jak pěvkyně se noří v tuše
a v pláči do svých běd a muk. —

Jak příroda — ta skvělá drtí,
co vytvořila silou svou,
tak ona nedočkavši smrti
svit zakryla své hvězdy tmou.

Je veta po mladistvé Muse;
svých sester opustivši sbor
jim rozrušila slabý chor
tam v rodném kraji, pustém luze.
Tam za zdí, kde dán výhost snům,
neznámý zapomněn již chlum,
kde dřímá oběť zhouby němá —
a Sláva pro ni věnce nemá.

Však líce její vábný rys,
jak snímek obkreslil by si's
obrázku neobvyklých pro tě vnad —
nám všechněm v paměti tkví dosavad.
Tak vzpřímenou a v šperku záři,
v slavnostním královnině stroji,
s hrdostí v očích, jasem v tváři,
tak známe podobiznu tvoji.
Však jména není pod ní tam,
již je to obraz beze jména,
labutí píseň dokončena
a pro tvůrkyni již to klam.
Šla pěvkyně ta naším sborem,
kol lepostný se obraz mih',
jak žárným byl by meteorem —
a dupný noci mrak jej stih'.

U Solferina.

Z posmrtných písní **Lavoslava Vukeliće**. Z chorvatštiny přeložil **Jan Hudec**.

Boj už skončen, dopit kalich žití,
v cizí půdu krve plyne proud,
mladé duši svitlo příští nové.
S Bohem, dome, i vy krásní dnové!
Rána hoří, srdce vlnobití
uvolňuje ducha z těla pout.
Parný den byl, prudký minul boj.
Mnohý bratr, mnohá naděj' svěží
vedle trupů nepřátelských leží
a s čela mu teče chladný znoj.
Hle, zde toho, jenž mne srazil k zemi,
jak mé druhy statný jeho pluk!
Vrhl jsem se naň silami všemi,
až mu ztichl srdce bouřný tluk.
Bože, jaká byla naše vina,
že jsme na sebe jak lvové lítí
sápali se život vyhladiti!?
V Krajině, tam kolébka má stála,
jemu Francie zas život dala
a cizina oběma tu — hrob.
Na Séně, kde jeho domovina,
snad i za ním děvče ruce spíná
slzou kropíc popel drahých dob!
Oj, a moje sestaralá máti
prosí Boha, zda jí syna vrátí —
a my v objetí tu smrtných mdlob!

Co nás mělo z domů od ohniště,
kdo nás bědné volal na bojiště,
jaký vlasť má z naší smrti zisk? —
Bože, Bože, jsi-li přece, kde jsi?
V tom, hle, hvězda padá s ponebesí,
a stín míru ret svůj k padlým vtisk'.

Spálená píseň.

Z „uvadlých růží“ **Zmaja Jov. Jovanoviće**. Ze srbštiny přeložil **Jan Hudec**.

Přemětaje, přebíraje
prašné knihy žluté listy,
zřel jsem píseň pohozenou,
jíž ret lidský nemoh' čísti.

Píseň ta je výlev srdce,
z mladé duše k duši brána
v ní je všechno moje štěstí,
láska moje vyzpívána.

V ní jest ohlas nebe, ráje
na víření krve vřelé
s nejvyššího vrcholu kdys
naděje — teď odumřelé.

Ale kdo by nyní moh' mi
vzpomínati na dni šťastné!
Nesmím ni já tebe čísti,
paměť má již mdlí a hasne.

Vedle mne se svíce chvěje,
jak by píseň čísti chtěla;
jejímu ji dal jsem žáru —
píseň s listem dohořela.

V černý závin lístek svil se,
zůstala však bílá slova,
píseň moji nepřečtenou
na popelu vidíš znova.

Opět čtu já píseň svoji,
chmura sedá k mému čelu,
čtu zas kvítek svého štěstí,
čtu — a vše to na popelu.

Hle, jak ještě láska trvá
vepletena v mrtvých vínek,
ó jak ještě popel skrývá
svatý žár mých upomínek!

Hle, jak je ten popel věren,
nevyzradí taje svého!
S Bohem, písni, moje touho!
Oj, popelu, štěstí mého!

O l i v ě.

Od **Šim. Gregorčiče**. Ze slovinštiny přeložil **Jan Hudec**.

Oj, strome vínoplodných břehů,
zelený ještě v bílém sněhu,
ty svatý stíne olivy,
můj pozdrav tobě bouřlivý!
Jak oasa tam na písčině
tvůj zelená se kyprý list;
jak vojín stojíš na rovině,
když umlknul již kulí svist:
jen ho se netkl zhouby dech,
všem ostatním tkví na ústech.
Proč tobě jen smrtelná síla
života krásy uštědřila?
Jsi živým pomníkem snad hrobů
a hledáš dávnou, zašlou dobu?
Ó ne —! tvá bujná, vlídná zeleň
k člověku volá! „vstaň a neleň!“
vždyť opět omládne ten svět
a vypučí nám nový květ.
Do stínu tvojí mladé hlavy
hle, z pustin táhnou ptactva davy
a zvučně pějí, švitoří,
jak v jarním vonném záhoří.
Proč k tobě duch můj hledí,
co tvé mu větve opovědí —?
Ó pomníku dob štěstím zkvetlých,
proroku dní a chvilek světlých,
  pozdravuji tebe,
  oslavuji tebe!
Ty do ran vléváš nové zdraví,
znak svatostí nám rodíš pravý,
zemdlenou pružíš těla moc
a světlem jsi mu v temnou noc.
  Oslavuji tebe!

Tys míru blahé znamení
tu lidstvu z dávných dní.
Když zvrátilo svou cestu tělo,
Bůh moudrý schmuřil jasné čelo
a díla svého litoval;
aj, potopou vše živé ničil,

jen malý spasen hlouček lidu.
Již voda stoupá k čelům skal,
leč na vodách se koráb tyčil —
Zda do úchraní vejde v klidu?
Oblaka nad ním protrhána
a kol a kolem spousty vln,
a nikde není spásy, rána —
ó kde se octne hrůzy pln?
Kdy bezedná ta voda vsechne?
Což nad oblaky ve výši
Bůh svého hněvu nestiší?
Leč ne! On dechem teplým dechne
a spousty mizí vody všechné,
jak slunkem led když roztává.
A podál z vody klesající
pln žití stromek vyvstává.
Zelené jeho ku větvici
v tom uzříš letět holubici;
v peň zobem vráží, klová, klová
a se stromu když odletí,
v zobáčku rudém viděti,
že ratolesť v něm olivová.
Bůh novému ji plemeni
dal míru v pevné znamení.

Hle, nadešla neděle květná,
olivy s ratolestmi četná
se hrne mláď, lid se všech stran
v oděvu novém v boží stan.
Vše jako v staré dávné báji —
chrám podobá se oliv háji.
A slunko boží okny leje
v tu zeleň zlato s blankytu,
leč blaha zář se lepší skvěje
mládeži, lidu s obličeje
zeleni v matném průsvitu.
I stoupá stařec, bílý vlas,
žehnání ratolestem žádá
mdlý věkem dlouhým jeho hlas,
a líce div mu neomládá.
V svět šiřte se jen ratolesti,
a váš buď úděl, klid a štěstí!
Kdo vámi dům a luhy rodné
požehná v čistém myšlení,
mír povždy noste duši hodné
a úrodu vší zeleni!

Hle, potom háje, nivy, pole
jak mile září v plnu krás,
jak žito zraje v lučin kole
a pšeničný tu zlatý klas
hlavičku chýlí pod kosami,
a stromy vůkol plody samy.
Ó šťastní lidé, pokoj s vámi!

Leč pohleď tamto na obzor!
Již táhnou mračna temnosivá,
až bohatá se chvěje niva;
slyš, hrom zaduněl s výše hor.
Kol chaty selské poklekali
máť, otec dobrý s dítkami,
slz proudy v očích, ruce spjali:
„Kéž v hrozné chvíli
nás, Bože, ruka Tvoje sílí
a slitnje se nad námi!“
A hospodář tu pečlivý
v krb svaté klade ratolesti,
by smířil živel bouřlivý;
dým stoupá zvolna k nebesům
a milosť boží lidem věstí:
déšť mírný padá na nivy
a díky vzdává všechen dům.
Ó stište vy i bouři moji!
Ba, srdce dí mi ve pokoji,
že smíříte mne s žitím v boji.
Aj, v duchu zřím již dobu blízkou
a pode krovem jizbu nízkou,
jak svící lesk ji oblévá.
A prostřed jich tam v černém plášti
muž bledý v lůžku spočívá.
Již nesáhne naň lidské záští,
on tvrdě spí, vždyť v jeho skráni
smrť vdechla pečeť poslední.
Ó kolik přežil trudných dní!
Lid kropí mu olivy listy
příbytek ducha vychladlý
a želá, ve stan pravdy čistý
by život vznes' se povadlý.
Ó bratři, tehdy zemská pouť
má bude navždy dokonána;
tu srdci lze pak spočinout,
až zetlí v prach ta duše schrána.

Povaha literarní činnosti osvobozeného Bulharska.

List k dějinám bulharské literatury. Napsal Aleks. Teodorov.

(Dokončení)

Literatura učebná a vůbec vzdělavací, zvláště prve jmenovaná, vyplňuje u Bulharů skorem dvě třetiny jich nejnovějšího seznamu knihopisného, ale spolu zavírá v sobě pramálo čísel hodných úvahy co do svého sestavení, poněvadž o všech ostatních zřídka lze právem mluviti jinak, nežli dle jakosti neboli jednotlivých kategorií jejich obsahu. Příčinu podobného úkazu

nalézti lze opět v následcích rozdvojenosti snah v národě, za jehož povinným pěstitelem vzdělání stojí isolované školství, kteréž k cíli svému se nesouc převahou vnáší plody své činnosti do prázdného pole písemnosti bulharské. Rozlehlé působiště školního rozvoje a zdokonalení vyvolalo v zemi dosti pilných pracovníků na prospěch záležitosti vyučovací, zatím co neblahé poměry uvnitř samé společnosti sotva daly vznik výtvorům jiným (kromě uveřejnění prací z rukopisů doby právě minulé). Než kvapné předcházení paedagogických nedostatků na obnovených školách se vyskytujících nutně odkazovalo k hotovým již pomůckám v řečech cizích, tudíž ku překladům rozličného druhu; k tomu pak nová soustava zařízení učebných ústavů v knížectví a Rumelii, jakož i nepatrný počet zahraničných chovanců mládeže bulharské, pocházejíce přímo ze sousedního Rakouska, valně pobízely ku překládání do bulharštiny školních pomůcek, jichž užívají slovanská plemena této říše. Tak objevily se v bulharské podobě jmenovitě české učebnice Gindelyho („Všeobecné dějiny"), Močnika („Početnice"), Panýrka („Fysika a Chemie"), Studničky („Logarithmické tabulky"), Pokorného („Zoologie", „Botanika"), Jehličky (s Pokorným „Přírodopis"), Kořínka („Latinská skladba"), čítanka dle Komenského a některé knihy poučné, s nimiž také D. Trstenjaka „Dobrá hospodyně" pro dívčí školy ze slovenštiny; z jazykův jiných přeloženy J. Hukera „Botanika", D. Ilovajského „Všeobecné dějiny", D. Petridesa „Praktické návody k vyučování", J. Lockiho „Sebevychování", A. Salièra „Patriotismus" a některé spisky méně vynikající. Co do vydání původních zaznamenati sluší mimo jiné „Neorganickou chemii" V. Atanasova, „Botaniku", G. Michailova, „Mineralogii" M. Brъkalova, „Algebru" V. Vasiljeva, „Všeobecný dějepis, díl I." R. Koroleva, „Dějiny bulharské" S. Bobčeva, „Latinskou mluvnici" K. Stamenova, Náuku o slohu" N. Popova, „Rukověť pro učitele" K. Kojeva a „Vzorce ku kreslení" L. Lukáše; dále „Zoologii" dra. Berona, „Nerostopis Bulharska" G. Zlatarského, „Geologická mapa Východního Balkánu" H. Škorpila, „Bulharský slovník" dra. Bogorova, „Cizí slova v bulharštině" T. Kodžova. „Popis kláštera Rylského" Neofyta Rylce a mnohé menší. Z důvodu prve udaného nemožno vůbec posuzovati zde vnitřní hodnotu uvedených publikací, a to tím více, ježto i domácí kritika spokojila se veskrze pomíjeti mlčením aneb návěštními slovy zhruba odbývati „vedlejší" tuto věc.

O prosaické části belletristiky bulharské nejmladší doby tolikéž není příčiny k šíření slov, ježto vlastní plody sil domácích vykazují příliš nepatrné množství spracované látky, abychom z ni usoudili, v čem záleží povaha dotyčného oboru: několik (5) v „Náuce" podaných kusů toho druhu J. Vazova, S. Bobčeva, K. Veličkova a dvě povídky J. Blъskova („Otec opilec") a X. Z. („Skender beg") činí dohromady, pokud vím, všechen poklad pěkného písemnictví v řeči nevázané za posledních pěti let. Přece však nelze upříti, že do nich jsou pojaty veskrze črty ze života národního a právě tím směrem že zasluhují zvláštního povšimnutí; ale s na-

šeho stanoviska nemenší váha padá na způsob jejich provedení, na samou povahu práce, o niž postačí následující slova: „Otec opilec“ (3 díly, 1879.—1880.) předvádí v jazyku národním strašné osudy dvou zámožných rodin vinou zhoubných následků nešťastné náruživosti; episodicky vtroušená poučení spisovatelova, rozvláčné někdy a sem tam nevalně vkusné partie ujímají moci žádanému účinku, ačkoli tato kniha má důležitost pro lid. „Babička Rada“ S. Bobčeva jest významnou charakteristikou bulharské ženy v těžkém díle výboje národní svobody, a želime, že jí v povídce nedopřáno vždy prvního místa. S podobnými osobami skutečnosti lépe umí zacházeti J. Vazov, jenž ponechává samy okolnosti malovati zvolenou jím postavu (Hadži Achil), aniž by kdy samovolně zavdával podnět k vystoupení své osobnosti z určených jí mezí. Jeho konečným cílem všude jest spíše duše a cit čtenářův („Nedávno“), nežli soudný rozum, k němužto se vztahuje nucené líčení K.Veličkova („Oběti a pomsta“); v čem není ještě dokonalým, toť přílišná místy prosa na závadu stránky umělecké (v „Mitrofanu“; druhé vydání přepracováno) a poddajnosť vlivům cizím při některých typech a situacích (Gogolova „Revisora“ tamže). V „Skender begu“ (Ruščuk, 1882.) spatřovati dlužno nejapnou tendenci politickou. Tedy belletristická prósa původní závažnějším dílem svým patří neprostředně ku plovdivskému periodickému spisu „Náuka“, jehož výše naznačenému účelu má děkovati ze své existence, zrovna jako V. Popoviče ohromující vzteklostmi ženské osoby „Episoda z Mechadie“, uveřejněná v „Periodickém Spise“ literarní společnosti srědecké. — Naproti tomu belletřie v překladech, byť se postarala podati některé z klassických plodů literatury evropské ve znění bulharském, nicméně učinila velmi neznačný pokrok oproti nadějím v poměru k překladům jinojazyčných pomůcek paedagogických. Vedle toho povážiti třeba, že kromě povídky „Štěstí ve hře“ E. Hoffmanna, románu „Bitva s Kabardinci“(?), mysliveckého obrázku „Honba na vlky v Rusku“, „Vzpomínek ze žaláře cařihradského“ S. Mylarova a několika plodů nejisté ceny, veškerá zásoba hlavních kusů toho druhu přišla na světlo jenom skrze politické časopisy, a tu teprv seznáváme, čemu má sloužiti žurnalistika bulharská ku zdaru svému a písemnosti vůbec. Okolnosť tato svědčí s dostatek, že na dnešní roli dědičné Bulharů nemůže vzejíti neodvisle semeno klidné nálady duševní. Jen podivným způsobem lze si ještě vysvětliti, že původci belletristických příspěvků „Náuky“ činí namáhavý odpor této povážlivé nepřízni doby, uvázavše se v onen její programm s úmyslem věru nejšlechetnějším. To platí zejména o básníku J. Vazovu, k jehožto zdařilým pracím v pěkné prose již bylo poukázáno, a jenž jediný představuje záslužně i bulharskou literaturu v poesii. Rozbor jeho básní najde laskavý čtenář na stránkách „Slovanského Sborníku“ (ročn. II.) od p. J. Voráčka, a mně zbývá tu pro úplnosť svého listu provésti jen přehleď vydaných jím plodů s kratičkou zmínkou o jich povaze. Rekové pochodu za Dunaj (r. 1877.) nadchnuli duši nadaného bás-

níka — on s citem vřelým a pln vděku i soustrasti svinul vůdcům i vojínům, živým a padlým, vlasti a národu památnou kytici „Osvobození“. Válečná bouře a její oběti minuly; nastala chvíle praktického přemítání. Vazov zabočuje do hor Berkovických, odkud opěvuje rozkošný kraj bulharský s idyllickou stafáží pod nevlastním však jménem „Vidul“ (1879.) a recituje trefné poema „Hromada“ ze života Šopů v okolí srědekém, načež oddá se úplně řízení vilného citu v „Kytici květnové“ (1880.). Náhlá změna směru nepochybně ukazuje, že byl s sebou nějak nespokojen. R. 1881. vystupuje v Plovdivě se sbírkou „Housle“, kdež nejoriginalnějším se jeví v díle nazvaném „Epopea zapomenutých“, kteréž v pokračování utvoří prý novou sbírku. Zdá se, že Vazov jest ve všem vtělená protiva celé povahy dnešního stavu bulharské literatury: morovým nesnázem času pro výtvory duševní odpovídá houževnatou setrvalostí při poetickém nadšení. — Ostatní básnické pokusy velikého počtu mladých začátečníků, roztroušené všude v bulharských novinách, prozrazují nejen prostotu mysli a vkusu, než hrubě bijí do očí neznalostí metrických pravidel; sem spadají převahou „ody“ a různé „pláče“ S. Kesjakova, pak rovněž „Lyra“ M. Stefanoviče (v Ruščuku 1879.) a „Verše“ T. Aleksijeva (v Slivně, 1881.). Starší básníci P. Slavejkov, P. Ivanov, Frangja, jakoby umlkli nadobro; časem leda ozývá se V. Popovič (v srědeckém „Per. Spis.“). — Konečně poesie dramatická, jako vrchol básnictví v každé příčině, nemá v objemu novější literatury bulharské žádného výrazu alespoň strany zosnování dramatické látky, ať nic nedím o uměleckém provedení děje. Jednotlivé výstupy jednajících osob stojí jaksi mimo souvislosť s celou situací, kdežto činy jejich nebývají oprávněny respektivnými charaktery a naopak; psychickou stránku dramat pohlcuje nepřiměřený suchoparný sloh skladatelův, stránka moralní zahalena v nezralosti celku. Od nejprvnějšího kusu divadelního T. Stančeva („Beaconsfield anebo kongres v Berlíně“) až k poslední tragedii K. Veličkova („Vicenzo a Angelina“ v Náuce“), přes dlouhou řadu jmen (T. Stančeva „Christo Botev“, „Stefan Karadža“, komedie „Kapr“, N. Živkova „Svatojanská muška“, J. Daneva tragedie „Angel a Milanka“, K. Veličkova drama „Vlasť“ a spolu s Vazovem komedie „Michalaki čorbadži“, 1882.), v posloupné míře lze najíti hojné potvrzení vyneseného úsudku o původních spisech dramatických; překlady získány: W. Shakespearea „Julius Caesar“, B. Schillera „Panna Orleanská“ a jistá komedie zatajeného původce „Kabát sem!“ z češtiny.*)

Tím bych byl u konce s přehledem povahy jednotlivých oborů literarní produkce Bulharska během pěti let neodvislého života, a ku závěrku dovolím si ještě některé poznámky povšechné. Celistvý obraz ohledaného zde předmětu poskytuje oku nestran-

*) Nízkému stupni dramatického umění v Rumelii chtějí odpomoci otevřením divadla a přivedením z Ruska nějaké divadelní společnosti na povolené již státní útraty! Spisovatelům schází náležité vzdělání literarní, a vláda trvá loudit na nich umělecké výtvory pouze scenickými effekty.

ného pozorovatele takové neutěšené stránky, které by bez dalších úvah nepochybně byly s to vyvolati u něho úsudek rozhodně nepříznivý; ale bližší vyšetření příčin toho úkazu jistě nakloní k sobě přísnou mysl kritikovu a vzbudí mimoděk přání, aby národu co nejdříve bylo dáno, čeho citlivě postrádá a tolik potřebuje. Jednotný kmen bulharský v Dobrudži, nynějším knížectví, Pirotsku, Východní Rumelii a Makedonii, který nedávno jako jeden národ pracoval ku zvelebení svého života ve směru jednom a s prospěchem dobrým, pečuje dnes a snaží se pod pěti různými panovníky nade vše jiné o zachování své individualní existence: v něm není duševního střediska národního, není zevní a vnitřní jistoty politické, aby se mohl oddati svému rozvoji a vzdělání; na stráži jsa ve zbrani, živí svou duši nuzně a kradmo, čím právě může, jen aby neztrácel s očí požadavků kulturní doby; v jeho středu řadí se následky politické nesouvislosti, bdění na všechny strany v monumentalní nejistotě a kulturní podřizenosti. A co zračí se v jeho činech, to charakterisuje taktéž jeho domácí literaturu. Ale nenechejme se unášeti všemožnými výmluvami z obtížných okolností a nechtějme všecko přičítati na cizí vrub. Ztráta osobní samostatnosti u Bulharů, s níž jsou zpřízněny mnohé nehody jmenované, leží těžce na jich vlastním svědomí. Žurnalistika jest vinna, že svoboda vydobytá po udatném boji pokrevních sebevědomých dobrovolníků na Šipce, nebyvši v témže duchu nadále podporována, aby vedle výrazů vděčnosti k osvoboditelům zároveň mohla udržeti v obecenstvu povědomosť o jeho důležitém povolání k činům vlastní moci, stala se hned za prvních dvou let neodvislého panování obětním oltářem jeho důvěry v sebe: marné bylo potom hledati ji ve křehké mládeži srědckého gymnasia, tak bezbožně ponoukané k politickým demonstracím... Podobná chyba všech organů periodických zavinila s literarního stanoviska u Bulharů, že nemají dnes žádné kritiky výkonu svého ducha a lhostejně přijímají každý nestydatý padělek (srov. na př. v Archiv für slavische Philologie VI. 489. slova o článku dra. Jankolova v „Náuce"). Z druhé neméněnší chyby viniti jest povolané osoby v zemích bulharských, které podnes ještě nepřikročily k tomu, aby pro vyšší vzdělání mládeže zřídily nějaký ústav doma, nýbrž objednávají cizí síly moralní ze všech krajů světa, kteréžto v neznámé jim zemi nepřinášejí viditelných užitků. Stane-li se to jednou, vzejde i literatuře možnosť lepšího úspěchu.

Několik statí z novějších dějin chorvatských

(se zvláštním zřením na ideu „illyrskou").

Dle díla „Poviest Hrvatska" prof. T. **Smičiklasa** napsal *B. Popelka.*

(Pokračování.)

IV.

Mezitím co Maďaři chystali se k poslednímu útoku, kterak sepjati Chorvaty jazykem maďarským, a zatím co vyslancové sněmu

chorvatského na sněmě společném bojovali, počala v Chorvatsku sbírati se mladá četa národovců k dílům velikým a rozhodným. R. 1834. dospěli už tam, že jeden z bratří směl již veřejně říci: „Láska k národu svému v království chorvatském už taková jest, že už nižádné moci nebude lze vykořeniti ji, ne tak ‚jednomu takovému orsagu,' s kterým je svobodné království naše jediné ve spolku."

Všecka mládež hořela a kypěla krásnou touhou v srdci, že zrovna jí dáno jest, aby vzkřísila národ chorvatský. Ze všech nejdříve povstal Ljudevit Gaj, by vyžádal si od krále dovolení vydávati noviny. Maďaři činili, seč byli, aby to zamezili. Gaj však odebral se osobně do Vídně ku králi, by si milosť tu vyprosil. Vypravují, že prý císař František obyčejným svým snadným způsobem rozťal uzel, zauzlený od Maďarův a rozsoudil:

„Když tisknou noviny Maďaři, proč by Chorvaté ne."

Přes to přese všecko téměř rok očekáváno bylo písemné rozhodnutí královo, až konečně přece v listopadu r. 1834. stihlo do Záhřeba. Gaj na to vydal provolání k národu ve příčině „Novin chorvatských" a „Danici chorvatsko-slavonsko-dalmatské" dne 20. listopadu nářečím ještě kajkavským.*) On sám nářečí to s mlékem mateřským přijal v Krapině",**) proto mu bylo nejmilejším, a všemocné kněžstvo mimo to v srdci kajkavštiny, v městě Záhřebě, nářečí to bylo posvětilo užívajíc ho v kostele i ve škole. Obzvláště ze strachu kněžského Gaj psal nářečím kajkavským.

Ve provolání zmíněném praví: „Všichni téměř národové evropští ve vědách a náukách dospěli už tam, že se u nich knihy jazykem mateřským psané a noviny netoliko na mocných dvorech nýbrž také již v domech prostých čtou a posuzují. Není-li tedy svrchovaný čas, bychom i my, jichž slavní předkové jako obhájcové a strážcové celé Evropy po mnoho věků napořád ozbrojení za obrození všeho člověčenstva chrabře zápasili, bychom, ať tak dím, i my slovanské matky jazyk, jenž hojností slov a sladkostí mluvy se honosí a který nás s osmdesáti milliony bratrů našich váže, vzdělávali a místo jemu důstojné připravovati spěli."

„Danica" zaskvěla se plným světlem 10. ledna 1835., s významným heslem: „Národ bez národnosti jest tělo bez kostí." Vedle Gaje narození „Danice" súčastnil se hlouček mužů, zejména Dragutin Rakovac, Ljudevit Vukotinović, Pavao Stoos, bratři Anton a Ivan Mažuranići a Vjekosľav Babukić.

Jakkoliv mladí, to byl jich první krok do života, krok, jenž se jim samým jevil býti velikolepým; oni cítili, že přinášejí národu svému zoru nového blaha a nové budoucnosti, jak řekl sám o sobě uvědomělý a pyšný jich vůdce:

*) Viz úvod ke Křížkově „Anthologii jihoslovanské".

**) Městys v županii varaždínské. Blízko jsou trosky hradu, z něhož prý pošli Čech, Lech a Mech.

„Tamo mile
njemu vile
rajske dadu sile;
on se stane,
sviet se gane,[1])
rodu zora svane.“

Také písní mladistvou obrodilo se Chorvatsko! První píseň, která veřejně zpívána byla dne 7. února (1834.) v záhřebském divadle, tehdy ještě německém, zněla:

„Još[2]) Hrvatska nij' propala,
dok mi živimo,
visoko se bude stala,
kad ju zbudimo.
Ak je dugo tvrdo spala,
jača[3]) hoće bit,[4])
ak je sada[5]) u snu mala,
će se prostranit.[6])
Braća[7]) danas[8]) kolo vodi,
danak svetkuje,[9])
Hrvatska se preporodi,
sin se raduje.
V kolu jesu svi Hrvati
stare države:
Staroj Slavi vierni svati[10])
z Sike, Krbave,
Kranjci, Štajer, Gorotanci
i Slavonija,
Bosna, Srblji, Istrianci
te Dalmacija“.

Píseň tuto složil Gaj. Kterak byla přijata, nikdo nezaznamenal, nýbrž se jen vypravuje, že vzbudila obecné nadšení. Všechny písně doby té pořadem pějí pozdravy vlasti probuzené s pevnou nadějí, že bude lépe. Vlastenci se hlásí ze Slavonie, vojenské krajiny a chorvatského přímoří, již za prvých dnův a povzbuzují k pokroku. Přátelé ze světa slovanského pozdravují je a spolu radují se z jejich práce.

V tu dobu zemřel císař František (dne 2. března 1835.). V sídelním městě byla po něm upřímná žalosť, neboť byly důvěrné, téměř familiarní poměry zavládly mezi dvorem a obyvatelstvem vídeňským. Chorvaté mu byli vděčni za jeho pravdy milovnosť. „Této ctnosti — praví „Danica“ — my Slované zvláště děkovati máme, že národnosť naše téměř už pošlapaná milostivou ochranou laskavého otce Františka opět povstala a tak mocně se osvěžila, že ji stěží kdy nějaké protivenství bude moci podkopati. Náš laskavý otec František poznal význam a důležitosť svých šestnácti millionů věrných Slovanů; proto netoliko dovolil, nýbrž i nařídil, by každé nářečí jazyka našeho napořád bylo vzděláváno, by tím snáze jednou k jednotě potřebného obecného spisovného jazyka přispěti mohlo. On dobře

---

[1]) t. j. hne se. [2]) ještě. [3]) silnější. [4]) bude. [5]) nyní. [6]) rozprostraní se. [7]) bratří. [8]) dnes. [9]) slaví. [10]) svatové.

předvídal, že věrní Slované jsou jádrem jeho říše a trestí statečného vojska."

Ferdinand V., již před pěti lety korunovaný král uhersko-chorvatský, byl už čtyřicet dva roky stár, když nastoupil po otci na trůn. Bezmezná dobrotivosť, nevyčerpatelná přívětivosť, laskavá jeho a k pomoci náchylná mysl zjednala mu brzy název „Dobrotivého". Tělem jsa sláb a churav, ani duchem nebyl tak silen, aby jako absolutný monarch opanoval roznícené svoje národy. Byť nebylo pravda, co prohlášeno z domnělé závěti císaře Františka, kterak napomíná syna svého, přece to významno jest, neboť nový král a císař zrovna tak jednal, jakoby to pravda bylo.

„Neměň ničeho v základech státní budovy — znělo prý napomenutí — spolehni docela na knížete Metternicha, mého nejlepšího přítele a sluhu nejvěrnějšího. Bez něho nepodnikej nic, co by se týkalo prospěchu země. Svěř se mu všecek, onť věrně státi bude při tobě s touž přívržeností, kterou mně byl osvědčil."

Sněm uhersko-chorvatský nový král zastihl v pilné práci; právě počato připravovati se ku konečnému rokování o jazyku maďarském. Maďaři žádali hledíc k Chorvatům:

„aby se v nižších čtyřech třídách gymnasijních jediné římští klassikové přednášeli jazykem latinským, všechny jiné vědy jazykem maďarským, a od páté třídy, aby se i klassikové maďarsky překládali. Jazyka maďarského aby se dále užívalo v náukách filosofických a právnických, aby žádný úředník nebyl považován za způsobilého bez jazyka maďarského a úředníkům v Chorvatsku, ve Slavonii a v Dalmacii, aby udělena byla lhůta desítiletá k naučení jazyka maďarského." Prostestu vyslanců chorvatských dolní sněmovna ani sobě nevšimla, ač pronášeli jej s důstojnou energií. Věc ta odevzdána sněmovně velmožů, kteří ji sice zamítli jednou, dvakrát i třikrát, ale konečně po čtvrté přece povolili a tak v obou sněmovnách usouzeno, by Chorvatsko se pokořilo jazyku maďarskému.

Bán Vlasić svolal měsíce července roku 1835. Chorvaty ku konferenci, by se radili, co jim učiniti. Ustanovili obrátiti se ku králi s prosbou, by je chránil od násilí maďarského, čemuž král vyhověl a reskriptem na sněm odmítl sankci nespravedlivého zákona toho. O tomto reskriptě královském vedena potom na sněmě bouřlivá debatta. Načež Chorvaté prohlásili: „Stavové a řádové chorvatští neodrodí se otců svých, nýbrž podrží národnosť svou buď jak buď, prostředky všemožnými. Naše práva municipalní — pravili — nikdy nemohou býti předmětem rokování sněmovního, ani vnitřní naše správa nenáleží stavům a řádům uherským, proto proti těmto novotám protestujeme co nejrozhodněji."

Na to odvětil jim zástupce županie torontalské, Hirtelendi: že Chorvatsko má býti poslušno nejen krále, nýbrž i zákonodárného sboru uherského. Chorvaté odpověděli, že oni měli a

mají v uctivosti všeliké zákony společné, ale že nikdy neuznají, aby jich zvláštní práva byla předmětem rokování na společném sněmě. „Chorvaté že nezastávají se jazyka latinského, nýbrž vlastního práva svého, dle něhož mohou sobě ustanoviti jazyk úřední sami, a že mohou vlastní svůj jazyk národní chorvatský přijati místo latinského, až jim se uvidí; to pak že nikdy nebylo by možno, aby přijali za diplomatický jazyk maďarský. Jazyk chorvatský za doby nejnovější v různých ohledech tolik že uspěl, že Chorvaté patrně povzbuzeni byvše krásným příkladem Maďarů jazyk svůj šíři, a že nikdy nedopustí, aby jim odňata byla možnosť povznésti jazyk svůj na jazyk diplomatický a aby jej sami nechali padnouti do nízkosti prosté mluvy selské."

Maďaři nedali sebou hnouti, aby ustali od požadavků svých. Záležitosť tato opět odevzdána králi, by ji schválil; ale v reskriptě královském ze dne 27. dubna 1836. neděje se o tom ani zmínky. Král opět zachránil Chorvaty, začež mu později ze sněmu chorvatského děkovali, že zachránil základy ústavy chorvatské, aby „neutonuli v bouřích vznikajících na společném sněmě", že tím činem právo jich objasnil a utvrdil. Obzvláštní jeho milosti doporučovali své slavné zástupce Ljudevita Bedekoviće, tajného radu a velikého župana križevackého, Štěpána Ožegoviće, protonotáře,*) Ant. Kukuljeviće a hraběte J. Draškeviće, kteří po tři léta snášeli svízele a trampoty, útoky a všelijaké pohany, obhajujíce práva své vlasti. Zvláště hrabě J. Drašković měl velmože horní sněmovny ke spravedlivému uznání práv chorvatských.

„Jediné král spasil vlasť naši," oddechli sobě stavové chorvatští. Maďaři usilovali odštěpiti Slavonii od Chorvatska, dokazujíce, že dle práva pod bana nenáleží. Krásnou rozpravou historickou však stavové dokázali králi, že Slavonie vždy i před časy tureckými náležela moci banské, doufajíce, že král jich nebude obětovati Maďarům.

Tento upřímný, loyalný a důvěrný styk Chorvatů s absolutistickým dvorem vídeňským byl Maďarům trnem v očích a tehdy už před světem počali Chorvatům vyčítati, jakoby ve Vídni vzdávali se za otroky a takto dvoru pomáhali potírati svobodu národův. Nemenší povyk strhli proti velmožům uherským, kteří ctili právo chorvatské a nepřidali se ve všem k záhubným záměrům dolní sněmovny ve příčině Chorvatska.

V.

Když se na léto r. 1836. vyslancové chorvatští vrátili ze společného sněmu po trojleté, těžké a mukoplodné práci do vlasti, už nalezli ji přetvořenou novým duchem slovanským. Vlasť

*) Úředník banský.

přede třemi roky ještě němá, ještě beze zvuku národního, nyní je pozdravovala sterými písněmi zpívanými z tisícerých hrdel, jedna ohnivější než druhá.

„Danica horvatsko-slavonsko-dalmatinská“ již odžila jen rok a přijala s potěšením všech vlastencův název „Danica illirska“, psána byla již novým pravopisem, kajkavština zavržena a přijato nářečí hercegovsko-štokavské. Již také mluvnici illyrskou, toužebně očekávanou, Vjekoslav Babukić vydal na světlo. Vše to bylo nové, vše krásné, samá radosť z nového života.

Gajovu provolání ve příčině nového směru „Danice“ mnohý as dnešního dne nerozumí; ale tehdy pohýbalo srdcem chorvatským a po našem mínění zůstane památným v dějinách chorvatských.

„Evropa — praví — připodobňuje se panně sedící a v té podobě vidíme jedním pohledem, ana drží lyru trojúhlou, kterou sobě sklání na prsa. Tato lyra zněla za dávné minulosti nejpříjemnějším zvukem přirozeným, kdy ještě všecky struny harmonicky složené líbeznými větříky rozechvívány byly. Ale jednou zdvihl se strašný vichr od jihu a západu a potom silná bouře od východu a severu — struny se odepjaly a ten tam byl souzvuk líbezných hlasů.

Tato Evropina lyra jest Illyrie, třemi úhly mezi Skadrem. Varnou a Bělákem sestrojená. Odepjaté nesouzvučné struny na této lyře jsou: Korutany, Gorice, Istrie, Kraňsko, Štýrsko, Chorvatsko, Slavonie, Dalmacie, Dubrovník, Bosna, Černá Hora, Hercegovina, Srbsko, Bulhary a Dolní Uhry. Čeho nyní, kdy každý po harmonii touží, můžeme sobě více přáti, než aby se na veliké lyře Evropině všecky neharmonické struny opět sharmonisovaly a sladkostí příjemných zvuků proslavily věkožírnou mladosť panny sedící. Ale možno-li kdy pomysliti, že velikého cíle toho dostihneme, dokud se každá struna o sobě cizí harmonii bude přilahozovati? Přestaňme každý na svou strunu brnkati, složme lyru v jeden souzvuk, neboť také ona jest jenom jedna, ač struny její každá pro sebe více méně od prvého přirozeného hlasu jsou vzdáleny. Otevřme starou národa našeho knihu, v ní jsou duchem slovanským zaznamenány lyry naší někdejší sladcí zvukové — — —“

Gaj opravdu byl již uladil značně struny svou Danicí, neboť už čteme básnické plody se všech stran s podpisem: „Illyr z Chorvatska, z Přímoří, ze Slavonie, Štýrska“ atd. Proto praví Gaj: „spisovný jazyk jeden jest celé Illyrie“.

Živa byla víra, že tentýž národ za starých římských dob v končinách oněch přebýval, jakož zřetelně praví hrabě Janko Drašković: „Římané viděli, že tu jest jednoho jazyka i obyčeje národ, proto všecky tyto země pojmenovali jedním jménem „Illyria“. Tato víra velmi podporovala mladou illyrskou ideu a ne méně i vědomí, že staří předkové chorvatští v Dubrovníce byli již do květu vypěstili literaturu ná-

rodní. Národové nejraději zahrnují minulé štěstí své v pořekadlo: „co bylo, bude opět". Úspěchem ideje a literatury illyrské počaly růsti vyšší potřeby probuzeného národního života. Za tou příčinou Illyrové pojali úmysl, aby se utvořila učená společnosť pro jazyk a literaturu illyrskou na způsob nějaké akademie. Na sněmě učiněn byl o tom zákonný článek. Ještě však více bylo jim třeba živějšího ohniska a útočiště, kde ve schůzích nikoliv násilných by mohli rokovati o všelikých otázkách národních a literarních. Maďaři už slavili skvělé úspěchy takovýmito společnostmi.

I počali jsou Chorvaté po všech městech zakládati spolky čtenářské. Střediskem všech měl býti národní čtenářský spolek v Záhřebě pod záštitou šlechetného hraběte Jana Draškoviće. Znalť on podobné společnosti u jiných národů se probouzejících, věděl o filologických spolcích v Italii, které skrývaly se pod skrovným jménem tím, aby šířily své politické myšlénky mezi národem italským; věděl o hospodářských společnostech polských, které pouze veřejně jednaly o hospodářství, ale tajně budily polský lid. Nebojíme se, že jsme pochybili, řekneme-li, že on oba dva tyto veřejné směry hleděl slíti na štítě národního čtenářského spolku záhřebského. Toho jest nám svědkem první jeho řeč, kterouž otevřel společnosť tuto:

„První povinností naší — praví — jest, abychom se sjednotili, a druhou, abychom užitečnými stali se přesladkému národu svému i vlasti, když se jazyku svému důkladně a dokonale učiti, když pilně domácí i cizí spisovatele čtouce a vlídně s národem svým se rozhovořujíce i s obyčeji jeho lépe seznamovati se budeme a jako duchem jeho se napojíme, a takto s ním blíže seznámeni zaň se čileji zaujímati a užitečnými náukami zdobiti se budeme; když potom užitečné knihy jiných vzdělaných národů na jazyk svůj převáděti nebo sami takové vzdělávati, když obchodní a hospodářský ruch zvelebovati a jmenovitě když národu svému vhodné prostředky k výživě a k nabývání majetku zjednávati budeme. Tehdy nám i vznešený dvůr náš radosť a spokojenosť svou nepochybně na jevo dá, jakmile zpozoruje, že my s mužnou věrností a chrabrostí sdružujeme také věhlas vzdělaných, pečlivých a průmysl milujících národovců, a že mravní svou existenci a zachovávání národa, junácký svůj jazyk illyrský... usilovně zvelebovati se snažíme.

Obratem kdybychom i na dále o národnosť svou péče neměli, tehdy by kolem nás povstali jiní národové s prostředky svrchu zmíněnými, kteří by nás za příčinou nedostatku naší národní svornosti jakož i průmyslu čili industrie výživou předčili, tehdy by — čehož přemilý Bůh a opravdová naše vůle uchovej — krev předků našich hořce prolitá a slavní jich činové nepaměti do propasti upadli, neboť bez národního hospodářství, bez svornosti a beze statku není síly ani mohutnosti ve státě, a kde toho není ve zlý čas, tam za našich dob není nijaké vážnosti ani u dvora ani u sousedův, ne tak v Evropě.

Probuďme se tedy a přidružme ku vrozené sobě věrnosti ke králi a ústavě také starostlivosť o národní pokrok, podepřemež mládež svou užitečnými vědami, povolejme bystřejší hlavy do spolku svého a vyhledejme způsob, kterak by hodní národovci za námahy své slušné odměny docházeli. Buďmež přátelé, buďmež bratří bez rozdílu jmen, neboť všech nás otec jest král náš a máti ústava naše."

Čtenářský spolek stal se střediskem veškerého života národního. Na základě jednoho jediného pravidla: „účelem spolku jest čísti noviny a knihy a užitečné vědomosti šířiti" vznikla v něm redakce novin a knih, klub illyrský, kde o všem se rokovalo a zprávy na vše strany rozesýlaly, knihovna illyrská a „Matica", učená společnosť, museum a společnosť hospodářská, divadlo a opera, konečně i „Národní dům". Tajemníkem a duší všemohoucího spolku toho byl neunavný, zlaté poctivosti muž, Vjekoslav Babukić. Na ramenou jeho mnozí lidé vyšinuli se ku slávě a pověsti v národě. Péčí jeho čítárna byla čistým, neposkvrněným chrámem ducha slovanského. Dobromyslné srdce tajemníkovo mnoho k tomu pomáhalo, že cizinec v čítárně či ve spolku spatřoval „pravou národní a duševní družinu, jejímž účastníkem a byť jen svědkem pravá je vlasť".

Klidnější poměry politické poskytly Illyrům zotavení, aby položili základy k nejslavnějšímu dílu chorvatskému devatenáctého věku pro zabezpečení a zaručení národnosti své. S nepatrného, skrovného stanoviska, že členům bylo kupovati každou knihu národní, vycházeje Babukić zřídil knihovní spolky po všech končinách vlasti své a mezi přátely slovanskými daleko široko. Po vlasti národní knihy šířili mladí kněží a nadšená mládež, kamkoliv stihla.

Již r. 1839. v německém divadle záhřebském učiněny byly pokusy provozovati národní kusy za příčinou „zvelebení jazyka mateřského, jakož toho ‚státní bratři‘ Maďaři svým divadlem dosahují". Aby lze bylo hráti aspoň jednou za měsíc, vlastenci přispěli každý svou hřivnou na oltář vlasti. Jakkoliv skrovny a nepatrny byly příspěvky jednotlivých lidí, přece podobny byly penízu oné chudé vdovy v evangeliu, neboť mnozí utrhli sobě od úst, jen aby to bylo na rozvoj vlasti. První představení byla ovšem dosti slabá, ale obecná nadšenosť národní, že se ve chrámě Thaliině již udomácňuje národní jazyk, odměňovala všeliké námahy a nesnáze.

Vlastenci pomýšleli na to, aby sestavila se stálá divadelní společnosť, která by po všech městech putovala. „Všechna města okusí slastí z her provozovaných jazykem mateřským, všechna města snáze společnosť udrží. Bude možno založiti dramatickou školu, aby rozkvetlo pravé národní divadlo."

Život i majetek svůj této věci věnoval Dimitrija Demeter.

Téhož roku co divadlo, rodila se, ale ještě nenarodila se „Matica illirska". Měla býti pouze literarním odborem čtenářského spolku. Starším Chorvatům, proniknutým silou kontinuity

svých výsad, čímž proniknuta byla každá tepna jich života, musilo se dokazovati, že nový pravopis literatury chorvatské je starý, ale zapomenutý od časů Viterovićových. Illyrové v tom zvláště pociťovali sílu svou, že měli starou, slavnou literaturu básnickou.

„My máme — dí hrabě Janko Drašković — mnoho starých znamenitých děl ze šestnáctého a sedmnáctého věku, kdy literatura německá byla ještě v plenkách, Čubranoviće, Ranjinu, Zlataviće, Gunduliće, Palmotiće, Gjorgiće a mnoho jiných. Tyto tedy naším organickým (fonetickým) pravopisem přetisknouti jednosvorné jest přání všech, jimž jsou tyto staré klassické, duchem i vkusem stejně výtečné knihy známy. Díla tato, jakmile na svět vyjdou, budou v pravém slova smyslu chloubou a pýchou veškerého netoliko našeho illyrského, nýbrž ostatního slovanského světa literarního."

To mělo býti úkolem „Matice".

Čítárna či spolek čtenářský považován ještě za předběžný ústav učené společnosti, jak si ji obzvláště přál založiti Ljud. Gaj, jakož i národního musea. Již roku 1839. ze spolku vyšla prosba ku králi, by povolil takovou společnosť s národním museem. Tak by Chorvaté byli nabyli zákonitého, jistého kulturního střediska, kam by snadno bylo jim uchýliti se, když by přikvapila bouře na jich národnosť, neboť dosavadní spolek byl pouze povolen a chráněn milostí záhřebského magistrátu. Maďaři tomu nikterak přivoliti nechtěli, pročež i léta uplynula, aniž prosba ona vstoupila před obličej králův. Chorvaté však přece sbírali zatím ve spolku knihy a starožitnosti a položili tak první základy k národnímu svému museu.

Nejrychleji a nejvydatněji „čítárna" a její družky působila v zemi na život společenský, který všecek počal rozvíjeti se ideou illyrskou; na zábavách, koncertech a plesech všude Illyrové mluvili jazykem národním, jakým se psalo. I ženy počaly s pýchou mluviti chorvatsky, povzbuzovány jsouce pochvalnými básněmi a ohnivými vlasteneckými domluvami krásné mládeže chorvatské. Srdce pravilo mladým básníkům, že Chorvatsko teprv tehdy bude právě obrozeno, když matky s mlékem mateřským kojiti budou děti své duchem národním.

Čím větší byl úspěch ideje illyrské, Maďaři stávali se tím prudčími a nesnesitelnějšími, tím usilovněji žádajíce, aby Chorvaté přijali jazyk maďarský. Maďaři byli na sněm r. 1839.—1840. už připraveni s opětnými požadavky. Před zahájením sněmu společného sešel se chorvatský sněm. Tu povstali s ohnivými řečmi, spoléhajíce předkem na spravedlnosť královu, hrabě Janko Drašković, hrabě Gjuro Oršić a Mirko Lentulaj, aby stanovili větu: „jestliže Maďaři budou usilovati zahladiti národnosť chorvatskou, že se Chorvaté od Uher odtrhnou, svého náměstka od krále si vyžádají a zavedou národní jazyk svůj". Tehdy poprvé mládež vystoupila se skvělou serenadou na počesť řečníkům sněmovním, a po ulicích záhřebských zpívána byla píseň:

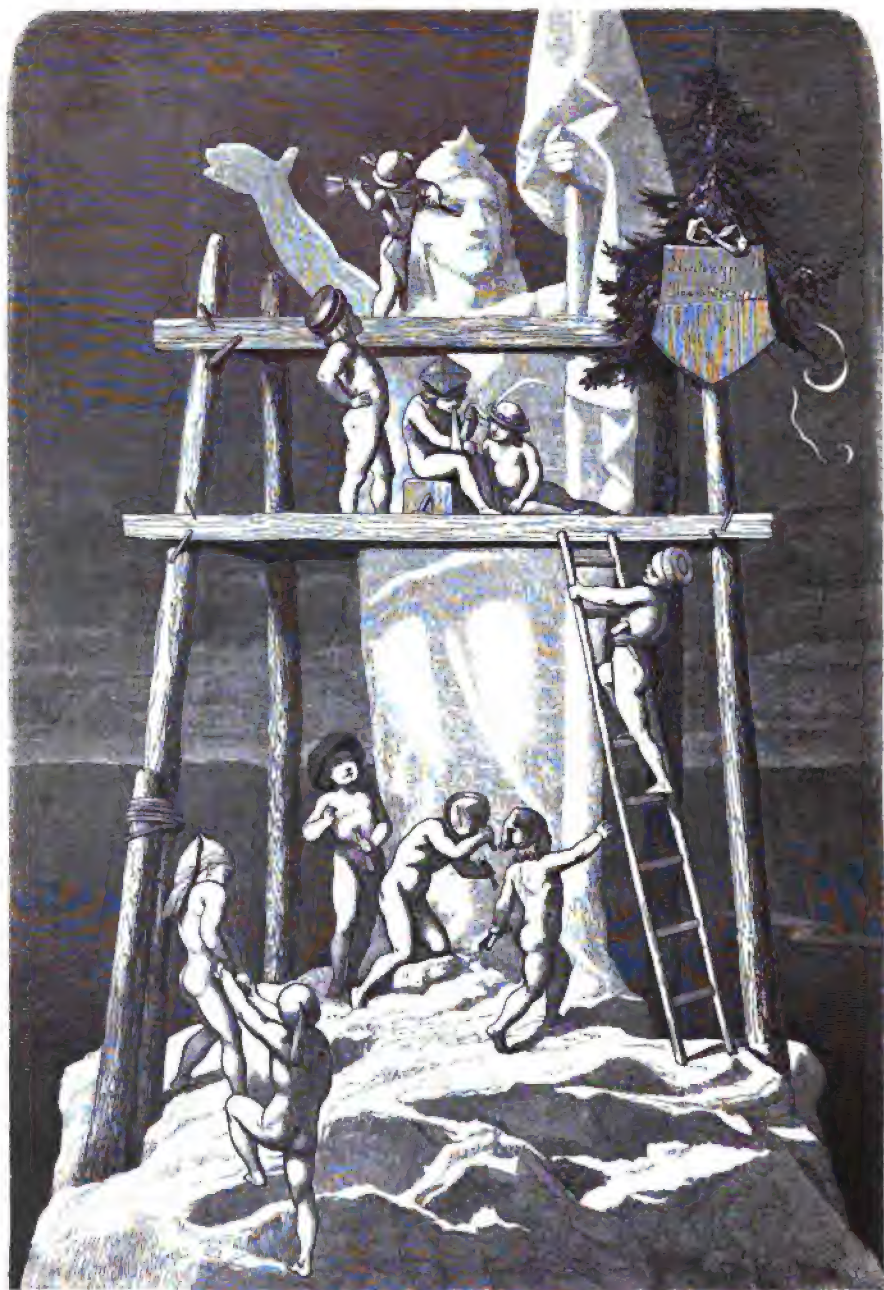
„Kdo vlasť násilně potírá,
ten mečem nechať umírá;
kdo nám práva podkopavá,
střelou nechať dokonává."

Maďaři uvítali vyslance chorvatské na společném sněmě jako sluhy absolutistické vlády vídeňské, jako nepřátely národnosti maďarské. Žádali, aby Chorvaté platili tytéž daně, které platí Uhry, k čemuž král však nesvolil. Po králi pak žádali, aby pozdravy a odzdravy králi dály se pouze maďarsky, aby velení při všech uherských — a rozumí se i chorvatských — plucích bylo maďarské, zákony všechny aby byly pouze maďarské, ve školách, ve knihách církevních a farních aby užíváno bylo pouze jazyka maďarského napořád, ba aby v kostelích se i kázalo maďarsky. Ještě před zasedáním sněmu některé maďarské županie zamítly latinské přípisy z Chorvatska, čímž přeťaly svazek s Chorvaty, neboť přípisů maďarských nedostávaly. Sněmovna horní i dolní spojila se proti Chorvatům, kteří marně se ohražovali na základě zvláštního svého práva. Nezbylo jim než hledati ochrany opět u krále, jíž se jim také dostalo, neboť král reskriptem ze dne 5. května 1840. nepřijal usnešení sněmu uherského ve příčině Chorvatska, nýbrž žádal, aby zákon o jazyku maďarském neměl v Chorvatsku platnosti.

Dolní sněmovna ovšem ani slyšeti nechtěla o nějaké výjimce pro Chorvatsko, ale v horní našli se přece lidé klidnější, kteří mírnější byli v soudech svých a žádali toliko po Chorvatech, by aspoň zřídili více stolic pro jazyk maďarský na školách svých.

Opět i horní sněmovna Chorvatům uložila lhůtu desítiletou, aby do té doby u nich vše bylo maďarské. Král nepotvrdil požadavků maďarských. Vrátivše se do vlasti vyslancové chorvatští předstoupili před sněm domácí opět s žalobami na Maďary. Bylť umřel ban Vlasić průběhem sněmování a bánův náměstek, biskup záhřebský, Juraj Haulik, otvíraje sněm veřejně vyslovil, že porušena jsou mnohá práva chorvatská, a co je zachráněno, za to že Chorvatům děkovati jest spravedlnosti královĕ. S oddaností pohlížejí proto Chorvaté ke trůnu a prosí, aby jim dovoleno bylo zavésti svůj národní jazyk na právnické akademii a na gymnasiu za předmět povinný. Léta minula, než král konečně r. 1845. prosbu tuto poníženou vyslyšel, ana už mnohokráte byla opakována. Chorvaté postarali se na sněmě také o národní divadlo, aby se jím krásný jazyk illyrský vzdělával a jednoduchostí svou objal všechny strany národa.

Maďarům působil nemalou starosť s jedné strany tento „panslavistický" proud v Chorvatsku, jak doznává nejučenější jich historik, věře, že jediné ruskými rubly mohla vzniknouti taková sběsilosť mezi „bratry jejich" Chorvaty, s kterými že po věky svorně a přátelsky žili a nikdy se neposvádili. S druhé strany tušili klidnější lidé mezi nimi, že to bude velikým neštěstím pro Uhry, když Chorvaté pokaždě docházeji ochrany u dvora

Grotgerova „Slavie".

(K článku „Dunajské dojmy".)

videňského, kdykoliv se žádá, by Chorvaté přijali „jazyk celé vlasti“. Illyrové prý s jedné strany jsou podplaceni ode dvora vídeňského, s druhé opět od cara ruského a pracují proti ústavě. Tomu věřili oni starší šlechticové chorvatští, kteří byli už v proudu života, když plamen ideje illyrské zářiti počal mezi mládeží. Jméno slovanské a illyrské bylo jim strašným, potlačí prý staré jméno chorvatské a starou ústavu, jazyk štokavský byl „vlaský“ *) a potlačí prý starý krásný latinský! S Maďary zároveň tak dlouho prý Chorvaté bránili se od Vídně a nyní se Illyrové pozdvihují proti Maďarům a nadržují Vídni. Tím způsobem vznikli po roce 1840. tak řečení Maďaroni.

Většina jich si přála, aby vše zůstalo při starém, jak bývalo i druhdy. Byli pak zase mezi nimi i tací, kteří už před r. 1830. za oné temné doby chorvatské neuvědomělosti naučili se maďarsky a těm vidělo se docela spravedlivým, aby poslušní Maďarův Chorvaté přijali jazyk maďarský. Tato strana počala se veřejně tvořiti r. 1841. za vůdcovství hraběte Alexandra Draškoviće a sama zvala se chorvatsko-uherskou. Poněvadž pak právě byla v plameni otázka národnostní, která by dle zákonů maďarských nebyla měla vzniku, proto Illyrové pokládali a jmenovali tuto stranu protinárodní, ježto i své „kasino“ učinila učilištěm jazyka maďarského. Běs a vášeň brzy vzkypěly mezi oběma stranami.

První veřejná srážka udála se r. 1842., když přišel čas obnovy či restaurace úřednictva županie záhřebské. Strana národní, jak se nazývali Illyrové, jsouc oděna surkou kroje starochorvatského, v červených čepicích s půlměsícem a hvězdou, což pokládali za erb či znak staré Illyrie, rozvojila se po ulicích záhřebských a silou fysickou překonala stranu protinárodní a vyhodila ji z nádvoří paláce banského. Básním a písním o slavném vítězství mezi Illyry nebylo ni kraje ni konce. Malá „Pjesmarica“ (zpěvník), v níž sebrány byly válečné písně illyrské, zaplavila všecku zemi. Písně: „Doletiše ptice kukavice“, „Nek se hrusti šaka mala“, „Nosim zdravu mišicu“ rozléhaly se po horách a dolách chorvatských.

Dunajské dojmy.

Několik z denníku vytržených listů. Podává **Edvard Jelínek**.

Starý, mohutný, slovanský Dunaji! Břehy Tvé, vyšperkované jako nádherný diadem nejskvělejšími drahokamy, kynou jarním pozdravem. Nad veletokem Tvým zabřeskl svit nové bohdá zory! Tvé druhdy krví pohanské poroby zkalené vlny jsou dnes již stříbrnou mezí svěžích zemí budoucnosti. V parách Tvých, jež jindy dusivý dým požárů k zemi nešťastné ráje tlačil, propadají se jako v arabské pohádce štíhlé minarety a stěny džamií.

*) Chorvaté katol. jmenují pravoslavné „Vlachy“.

Třpyt půlměsíce bledne v červáncích svobody. Tvé ušlapané a udupané tureckou nohou nivy zazelenaly se znova tisícerým kvítím, a teplým vzduchem Tvým zazněla již velebná píseň míru, práce a pokroku...

Ale přes to není ani Tvé lůno skvoucí se v odlesku tisícerých paprsků prosto kalu a rmutu. Víry, písčiny a skály veletok Tvůj sužují a svírají!

Oj, starý, mohutný, slovanský Dunaji! Rozvodni se, zapěň se, rozbij kameny, odnes písčiny a vyrovnej dna, aby nebylo více nebezpečných úžin, vírů, písčin a skal...

* * *

Vídeň, od jejíž prahu počíná se obyčejně dunajská projížďka, poskytla mně tentokráte málo zajímavého a ještě méně nového. Jediné, co tehdáž hlubší a zajisté trvalý dojem v mé duši zůstavilo, byl — skrovný obraz. Spatřil jsem jej na stěně dvorany vídeňské Slovanské Besedy, ve chvíli klidné a tiché. Byla to Grotgerova Slavie. Obraz tento není snad každému novinkou, ale krása jeho nezbledne nikdy a trvám, že každý upřímný Slovan hledí se zanícením na genialní črty slavného umělce polského.

Grotger pozíraje do hloubky a naplněn jsa city ušlechtilými stvořil allegorii slovanského světa, a jak z každé čáry vidno, spatřil umělec-básník podstatu budoucí velebnosti v práci. Tu nemá býti sledu vzájemného neb cizího potírání, šlapání, nenávidění a odstrkování — jen snaha plná nadšení a síly za jedním ušlechtilým cílem jest heslem, kterým proniknuto jest dílo umělcovo.

Zvláštní důvěrou obdařil Grotger nás, postaviv Čecha nejvýše, tam, kde Slavii zrak vzejde. Ba i ten milý hošík s tou rohatou čapkou od Visly, statný zajisté dělníček, také již vysoko sedí; má sice ruku trochu pohmožděnou — ale to tak někdy v rodinách bývá! Také ostatní dětstvo hrne se chutě ku práci.

Taková hromada čackých dělníčků něco zmůže — bude-li dostatek kázně a nedá-li druh druhu ubližovati — — —

K črtě Grotgerově bylo by možno připojiti dlouhý výklad historický; ale kladouce ke skromným těmto lístkům věrný snímek „Slavie", máme za to, že umělec sám nejlépe tlumočí, co pověděti prosaickému slovu — tak trudno! — — —

Kdo pohleděl na Grotgerovu Slavii, tomu tane obraz ten často na mysli. Vystupoval přede mnou zřejmě také v okamžiku, kdy parník náš opouštěl starou Vindobonu. Svatoštěpánská špička mizela právě v dunajských mlhách májového jitra — táž, kterou „osmělil" se zachrániti polský Sobieski.

* * *

Hned za Vídní pozoroval jsem na palubě druhé třídy, že „Slovan všude bratry má". U kotle ležel hrubou houní pokryt starý Slovák a dřímal spánkem chudých — spravedlivých. Dunajský větřík pohrával jeho šedinami a prsa jeho oddychala volně.

A jen aby nikomu nepřekážel, aby žádný pán do něho nekopl a proto se snad nehoršil, schoulil se ubohý skromně do klubka jako bědný tvor...

Neměl ničeho kromě nuzné torby a dřevěného Krista a také nikdo si ho nevšímal; páni byli velkomyslní a popřáli mu svatého klidu. Krista hrubě malovaného a nemotorně zlaceného, koupeného jistě u některého kramáře vídeňských předměstí, tisknul křečovitě k prsům. Kolikráte asi ubožák tento musil známou píseň „dajte dratovať!" vyzpívat a kolikráte se asi dvéře vídeňských kuchařek zavřely — než na Krista vydělal? A měl tedy cenu velikou.

Netušil jsem, že týž starý Slovák poskytne za nedlouho svým spolucestujícím veselou chvilku. Ale stalo se!

Sotva totiž parník odrazil od prešpurského přístavu, procitnul Józa. Promnul si oči, rozhlednul se po břehu — a rovnýma nohama vyskočil.

Jeho veliké podivení mělo v zápětí výjev komický a zároveň tragický. Milý Józa zaspal stanici nejbližší ku své rodinné dědině. A parník ujížděl dál a dále od lůna jeho domova a brodil se hlouběji a hlouběji do nitra zemí koruny svatoštěpánské. Až zoufalý nářek vybuchnul z prsou starcových; Józa běhal po palubě, lomil rukama, naříkal, plakal, vzlykal — Slovák rady si dáti neuměl. Zaspal a nyní ku břehu tak daleko!... A jedinou ozvěnou žalu jeho byl smích spolucestujících, zejména té „smetanky" z první třídy, která přišla, aby se z nesnází Slováka obveselila a potěšila.

Přišel pak kapitánův pomocník a plísnil Józu hrubými slovy, nemaje proň jiné útěchy, než že musí dopláceti do příští stanice.

Nový nářek měl v zápětí nové veselí a nemálo bylo těch, na jejichžto tvářích postřehl jsem tupé, surové: „Tót nem ember!" (Slovák není člověk).

Ale poněvadž na světě časem vše omrzí, omrzel konečně i nářek Józův. Obveselení spolucestující nabaživše se „veselé" episodky, rozprchli se. Nikdo si již nevšímal slz Józových, nikdo neposlouchal jeho nářku; skoro jediný dřevěný Kristus zůstal mu věrným druhem — neposmíval se mu a neradoval se z jeho nesnází...

Konečně stanul parník při stanici, ovšem již daleko za Prešpurkem. I vystrčili Józu na břeh a na cestu dali mu ještě štědře nadávek.

S vyvýšeného můstku pozoroval jsem pak, kterak Józa obtížen chatrnou houní, chudou torbou a dřevěným Kristem v tisícerých paprscích sálavého slunce staré své nohy bídně za sebou smýkaje trmácel se po kamenité a dlouhé silnici k ubohé dědině slovácké.

Mlčky, nespílaje nikomu, snášel trpělivě osud chudých a slabých. A mně se zdálo, že to obrázek z národního života...

* * *

Několik dní později dřímal jsem za Mohačem sám v salonku znamenitě zřízeného parníku. Tu však náhle mne probudil nehorázný povyk.

Co se stalo? Můj Bože, veliké neštěstí! Barátom zameškal stanici, t. j. spolucestujícím naskytl se prešpurskému podobný výjev, jen že variant docela jiný.

Nepatrná figurka zuřila jako tygr. Na uvědomělé hlavě čikoš, ve vysokých botách s třapcem úzké gatě, čamara, dlouhé kníry, červený nos, pronikavý hlas — oj, toť barátom, plnokrevná ratolesť blativého Debrecinu. Ale prosím, to byl povyk, na který se vzmohla jinak velmi nepatrná figurka. Barátom chtěl se dostati do Bezdan, pil víno, hrál v karty, baštony, denáry, kopy a špády metal na vše strany — a zameškal stanici. Dověděv se pak o zlém následku vlastní nedbalosti, počal svou: tlouk' holí, křičel, běhal, nadával, hrozil, slovem zuřil. Dal se do kapitána i kormidelníka, do sklepníka i do kuchařky. Hrozil notářskou žalobou k ředitelstvu a přisliboval velmi důrazně, že udělá na Dunaji pořádek. Půjde k admiralovi, k císaři, k papeži, k Bohu, a potřeba-li i pro čerta do pekla.

A spolucestující? Všeobecný souhlas. A jakže! Neslýchaná věc, aby se dělo barátomovi na jeho vlastním globu tak ohromné příkoří.

Sám kapitán přišel chlácholit nešťastníka; omlouval klidně okolnosti, namítal vlídně všelijaké věci a posléze kavalírským rozmarem navrhnul, že nejlépe bude tuto zpropadenou událosť zapiti dobrým Tokajem.

Maďar zaklel ještě jednou, ale dal si říci, tím spíše, když jej kapitán ujistil, že na příští stanici najde výbornou příležitosť. A dříve než se kdo nadál, seděl barátom opět za stolkem, pil, smál se a statně rozhazoval zase baštony, denáry, kopy i špády.

Eljen!

Když pak loď dojela ku příští stanici, rozloučil se švarný barátom (byv zdvořile upozorněn) s veselou družinou, vyrazil pln zadostučinění hlučně na břeh a v povětří hrozebně ještě jednou mávnul holí. Kapitán byl prý rád, že se historka „tak hladce“ ukončila. Ba, Magyar ember!

A mně se zase zdálo, že to také obrázek z národního života.

* * *

Za Prešpurkem ovívá nás již uherský vzduch. Pečeť maďarská, vtisknutá moudrou politikou na každou píď vlastní země koruny svatoštěpánské, všady se hrdě ukazuje a i ty chudičké vodní mlýny roztroušené jako idyllické chaloupky na Dunaji mají již svůj maďarský znak. Němčinka zní sice všady (jak níže důkladněji zaznamenám), ale přes to všechno zachovává maďarština přece alespoň zevně své stanovisko.

Maďarství zvelebuje se očividně a netone v pouhé frasi. Zřejmým toho obrazem jest sama Pešť a dějiny v této zemské

stolici soustředěné. Těžko upříti, že Maďaři nemají, co tvoří národ. Osvědčili skvěle smysl politický, mají dobrou repraesentaci vně i zevně, jsou hrdi, mají mnohé dobré ženy, zkvétá jim literatura — a dělají si statistiku, kteráž jim při každém sčítání nějaký ten million duší přidá.

Mnohé se Maďarům vytýká, co by se vlastně mělo chváliti. Či není to pěkné, že národ, který ještě předevčírem se honil po pustách, dnes již hrdě hlavu vzhůru nosí, sto a tisíckráte opakuje, že Maďar je člověk — Magyar ember?! Či nejsou výsledky vymoženosti podivu hodny? Na jiný list náleží, jakými prostředky došli ku cíli svých snah, komu při tom práva brali, pro něž sami ve jménu století pokročilosti horovali — skutkem jest, že Maďaři jsou a že mají svou váhu.

A tak se mi nezdá býti prospěšno, nevšímati si Maďarův a odlehčovati si toliko spíláním jim Asiatů, kolportováním známých anekdot a stavěním do směšného neb tendenčního světla všeho, co jest maďarské. Tím se nedocílí ničeho.

Ale oceňuji-li důstojně pokroky maďarské vně maďarského národa a nezůstavila-li mne bez pohnutí ani poesie dalných pust, tím více musím litovati oné kletby, kterou dýchá v sevřených prsou několik millionů Slovanů v téže zemi. Ba škoda, že zemi vyzdobenou tak skvělými událostmi hyzdí odsouzení spravedlivých!

Národ, který sám zmíral pod praporem volnosti, který krví nadšených svých synů kupoval, čím dnes žije — nepřeje volnosti jiným. Ale divně pozírá se na okolnosti. — — —

V Budíně byl jsem jednoho dne hostem v domě uherském. V dosti četné společnosti mluvilo se také o poměrech slovanských, Sám hospodář, dosti známá osobnosť v Pešti, ač Maďar od kosti, nezdál se býti nepřítelem Slovanů, najmě Slováků, vyslovil se krátce takto: „Neštěstí Slováků spočívá v tom, že žijí ve státu, v němžto se provádí všemožná politika — bez politiky.“ — „To se řekne,“ odpověděli na to Slováci.

* * *

Rozhledne-li se vnímavý cestovatel po Maďarii, uváží-li dějiny její a vnikne-li konečně i do ústrojí maďarského života, podiví se bezděky neobyčejně četným stopám slovanského živlu, vystupujícím na obzor tak mohutně i zde — v otčině nedohledných pust.

Odvěké stýkání se Maďarů se Slovany nemohlo ovšem zůstati bez patrných stop, a nás Slovany věru může těšiti, že známky tyto mají podklad veskrz kulturní, nepotřísněný ani krví, ani výbojem, ani sveřepostí.

Nevzpomínám toho, kterak významně se k sobě koruny skláněly a kterak tím vlny politického života se zmítaly — jsouť to věci s dostatek z dějin známé a zbytečno by bylo zde jen stručně jich dotýkati. Nevzpomínám ostatně ani toho, že v nejedné znamenité žilce maďarské kroužila mnohá krůpěj slovanské krve (Pe-

tőfi), ani toho, že maďarské verše přiozdobila národní poesie slovanská. Hledím prozatím jen k největšímu pokladu člověčenstva, k jazyku — palladiu civilisace, ku prostředku, dle něhož národové z velké části bývají posuzováni.

Jazykové studium po stránce historické a kulturní je v Uhrách vůbec nesmírně zajímavé, a již Šafařík (hlavně v zemězpytném názvosloví) a později Miklosich pilně obraceli zření k jazyku maďarskému.

Bedlivějším pak rozborem obou jazyků spatřujeme, jak ohromný byl vliv Slovanů, kteří mimoděk vnikli jazykem svým do uherské vlády, církve, politické správy, hospodářství ano i do řemesla a průmyslu! Slyšíme-li jasný maďarský rozhovor, zazní nám mile nejednou slovanščina; z přemnohých takových slov uvádíme jen některá pro příklad: voevod, zakon, keresztyén (křesť), pogány (pohan), pokol (peklo), király (král), udvár (dvůr), járom (jho), barázda (brázda), gerencsér (hrnčíř), kollár (kolář), molnár (mlynář), mészaros (masař), takacs (tkadlec) atd.

Význam přijímání těchto výrazů od Slovanů jest patrný a má podklad čistě kulturní. Dělo se to ve světě vůbec tak, že jen vyvinutější a pokročilejší národové zůstavovali podobné stopy na národech jiných. Kdož bedlivě přečetl rozbor slovanského názvosloví ve Vocelově Pravěku, přidá se zajisté ku přesvědčení, že Slované Maďarům mnoho dobrého dali, že od nás Slovanů se poučovali a za námi razili si cestu ku předu!

Vlivy tyto, jevící se netoliko v jazyku, ale i v jiných stránkách, národa maďarského, jsou i jinak zajímavy. Historikové jsou plni podivu, že za takového množství Slovanům příznivých okolností Maďaři se neposlovanšťovali. My se nedivíme!

Slované nikdy neodnárodňovali a neprováděli politiku utlačování.

* * *

V posledních letech stal se Dunaj příjemným rejdištěm cestovatelské epidemie a zejména v letních měsících od května do srpna nese na svých vlnách množství poutníků z daleka i z blízka. Děje se to netoliko tím, že tudy vede živá cesta do Orientu a že dunajské krajiny vůbec poskytují mnoho zajímavého, ale i tím, že zřízení dunajských parníků (rakouský Lloyd) je v každé příčině znamenité a vším pohodlím opatřené.

Ve květnu, červnu, červenci a v srpnu bývá na palubách dunajských lodí nesmírně čilý ruch a nemalé procento náleží Angličanům, kteříž, ač nejsou Slovany, přece velmi se o národy slovanské interessují.

Nastupuje v Pešti na další pouť k jihu, dostavil jsem se na parník mnohem dříve, než bylo třeba. Krom jediné anglické rodiny nebylo v saloně ještě nikoho. Bavili se whistovou hrou, a jak jsem později zvěděl, ubírali se do Cařihradu. Seznámili jsme se mimoděk, jak již na parnících vůbec bývá, velmi záhy, ještě dříve, než parník od břehu odrazil. Známosť ta byla mně tím

milejší, čím důkladněji jsem seznal, že tito synové a dcery Albionu velmi vřele se interessovali o slovanské národy. Příjemno mně bylo také zvěděti od nich, že znají p. Johna Naakéa, vydavatele pěkné sbírky slovanských národních pohádek po anglicku (Slavonic Fairy tales). Když jsme se pak na zejtří hned po čaji ubírali na palubu, maně pohledla mladá miss Marget do lodní skřínky, v níž se přechovávala malá lodní knihovna. Ve přihrádce bylo několik svatých písem od známé biblijní anglické společnosti, darovaných lodi pro „zbožný a veřejný“ užitek.

„V jakém jazyku jsou tato sv. písma psána?“ ptala se miss.

Rozevřel jsem knihy a s potěšením jsem mohl oznámiti, že vedle německé a maďarské bible jest tu také česká a srbská (Karadžičova).

„Umíte čísti kromě českého také slovansky?“

„Trochu.“

„To je dobře, neslyšela jsem nikdy slovansky; buďte mi laskav a přečtěte některé úryvky z tohoto svatého písma.“

Četl jsem pak na palubě svým laskavým posluchačům některé úryvky z druhé epištoly k Timoteovi, nejdříve česky, pak srbsky, a aby miss měla o znění slovanských jazyků pojem ještě obšírnější, odříkal jsem jí z paměti otčenáš polsky a rusky.

„Nuže, jak se vám líbí slovanský jazyk?“ ptal jsem se skončiv kázání.

„Líbí se mně velmi.“

„A který se vám líbí nejvíce, prosím?“

„Těžko říci, který jest nejkrásnější, každý má něco zvláště pěkného a charakteristického: český zní tklivě, polský zpěvně a milostně, ruský důstojně, srbský (chorvatský) bohatýrsky.“

A věru, miss měla z velké části pravdu.

* * *

Ta drahá, milá němčinka! Přese všechnu statečnosť maďarskou a bodrosť slovanskou zní od prahu országu až daleko za Ruščuk k ústí Černého moře až milo! Její zvuky tu a tam znějí sice jen sopránkem, ale znějí přece. Kdo by si myslil, že v Pešti, Mohači, v Ada Kale, a co hůře v Novém Sadě, Bělehradě, Vidini a v Ruščuku uslyší milé němčinky pozřídku, zmýlí se z hruba. Zásluhu o to mají netoliko Teutoni sami, ale i živel domácí, kterému by v této příčině ani zde trochu více samolibosti neškodilo. Nikdo se snad nepodiví, řeknu-li, že rakouský Lloyd jest mohutnou baštou německé „obcovací řeči“ i v krajinách úplně ne německých, ale s větším asi podivením bude, řeknu-li, že to bylo právě v bulharském Ruščuku, kde ve veřejnosti jsem žasnul nad výbornou znalostí německého jazyka — ruských důstojníků. Pocházeli snad z Baltu, možná, ale tím hlas jejich nebyl méně pronikavým...

Abych se však nespustil nitky, která mne vedla k milé němčince, vzpomenu mimochodem své první novosadské návštěvy.

Týkala se známého srbského nakladatele a zasloužilého šiřitele srbského čtení p M. Popoviče. Katalog jeho skladu vyplňuje přes 200 stran hustého tisku, a již z toho lze posouditi rozsáhlou jeho činnosť knihkupeckou, která spojena jest s malým (snad jediným) srbským antikvariatem.

Jakmile u Popovičů zvěděli, že pocházím iz zlatnoga Praga, hned se pochlubili, že mají ve svém závodě také Čecha, který bývá nesmírně rád českým návštěvám. Rozumí se, že jsem šel ihned navštívit krajana „do zadu“ — do skladu. Byl to muž, jenž opatrným svým chováním a pravým vlastenectvím českým úctu všech si získal a i ve kruzích vynikajících osob Novosadských jako „milý bratr Čech“ všeobecně byl znám.

Jen jedno mne trápilo!

Milý můj krajan obstarával u Popoviče německý sortiment, který sám celé jeho síly vyžadoval. A skutečně vše vůkolí milého krajana — stůl, police, ba i podlaha — přeplněno bylo stohy německých časopisů přichystaných právě k rozesýlce větším dílem po srbských krajinách. Těch: Buch für Alle, Über Land und Meer a t. p. bylo tolik a tak mnohoslibná záplava, že z toho soudě těžko se opřeš mínění, že Němci tisknou své kramářské časopisy skutečně „für Alle“.

Smutný rozsah této na první pohled snad nepatrné okolnosti pochopil jsem náležitě za několik dní, když rozloučiv se s Novým Sadem, jel jsem ve přátelské společnosti p. P., redaktora výborných Illustrovaných Novin (srbských) a muže i jinak velice zasloužilého, dále do Bělehradu. Jeho cesta byla tehdáž rozhodující pro osud jediného důstojného illustrovaného listu srbského. Pro nedostatek odběratelstva viděl se nucena hledati ve vládních kruzích pro list věnovaný zájmům národním a tak pečlivě redigovaný podpory čili subvence nějaké. Ale p. P. přese všechny styky nepořídiv ničeho v Bělehradě vrátil se bez úspěchu do Nového Sadu. Dnes náležejí nadějné Illustrovane novine již k podnikům nadobro zaniklým.

Ano, na srbské půdě srbský list vzal za své a čtení „für Alle“ tyje dále ... Tolik prozatím o té milé němčince.

* * *

Novosadské národní poměry připomínaly mně v nejedné příčině slovinský Celovec, ač upříti nelze, že stolice Srbů rakouských má nepoměrně více národního živlu do sebe, než hlavní město krásného Korutanska. Jako tam, tak i tu jest každý, i sebe nevinnější národní šust panslavistickou velezradou, hodnou ne-li „šibenice, tedy alespoň doživotního vězení v pevnosti“. K objasnění toho dosti jest vzpomenouti pochmurného osudu Svetozara Miletiće ...

Tím více úcty a podivu zasluhuje ovšem nadšený ruch národní, jaký se již ode dávna v kruhu nadšených vlastenců novosadských rozvíjí, a jaký zajisté nemálo přispívá k duševnímu zmohutnění neposledního kmene slovanského.

Nebudu zvláště vzpomínati všech prostředků, kterými Srbové rakouští životnosť svou způsobem tak krásným na jevo dávají, netknu se zvláště ani Matice Srbské, o niž zásluhu má též náš Šafařík,*) budiž mi však dovoleno alespoň slovíčkem se zmíniti o znamenitém vlastenci Antonínu Hadžićovi. jehož jsem měl potěšení a česť za svého pobytu v Novém Sadě osobně poznati.

Tona Hadžić je po všem Srbstvu znám a milován a není snad mezi Srby, zejména rakouskými, muže nad něj popularnějšího. Vedle znamenité způsobilosti spisovatelské, která je mnohostranná, vyniká Hadžić také vzácným talentem organisačním, malým národům tak potřebným. Práce jeho přinášejíc ovoce téměř všem vrstvám národa, jest vydatnou pákou ve věcech národního povznešení. Již r. 1859. zvolen byl Hadžić za sekretáře Matice Srbské, tehdáž ještě sídlící v Pešti, a když tato byla přenešena do Nového Sadu, přesídlil i on r. 1864. do nového středu Srbstva, kde počal tím ohnivěji a vroucněji pracovati o osvětě svého milého lidu. Tu spatřujeme jej jako horlivého spisovatele, pěstitele divadla, obrance lidu proti sveřepému násilnictví a posléz i jako redaktora Srbských Letopisův. Účastniv se všeho, co sloužilo k osvěžení síly národní, nevyhýbal se ničemu!

Jednou dobou byl Hadžić tajemníkem a redaktorem Matice, zastával úřad m. zástupce, řídil divadlo,**) byl předsedou omladinského odboru a zpěváckého spolku, redaktorem Mladé Srbie atd., atd.

Činnosti Hadžićově ovšem pomáhá i nemalé vzdělání; vládne mnohými jazyky: francouzským, anglickým, maďarským, německým a všemi jazyky slovanskými.

Jako osoba je Hadžić neobyčejně sympathicky. Jeho laskavosť, ochota a nezištnosť nezná mezí. Vše to pak věnčí ryzá důstojnosť vlastenecká. Slovem, Hadžić je celý muž a celý Srb, a kdo poznal jej, tomu nevymizí tak brzy z paměti.

Z jiných osob poznal jsem v Novém Sadě blíže ještě spisovatele S. Popoviče a redaktora dra. Iliju Ogňanoviče. Upřímné své přátelství k Čechům osvědčili všichni již nejednou.

(Dokončení.)

Ruská a maloruská literatura v Čechách.

Sestavila **Klárka Špecingrová.**

Lonského roku byl ve „Slov. Sborníku" podán obraz literatury polské, jak se jeví v překladech literatury české; nyní stůjž zde malý náčrtek činnosti překladatelů z ruské literatury:

Do konce r. 1882. překládáno u nás ze 137 spisovatelů velkoruských a z 18 maloruských — tedy celkem ze 155 spisovatelů. Přeloženo jest do té doby 686 prací z velkoruské a 46 prací z maloruské literatury — dohromady

*) Zvláštní článek historicko-literarní o novosadské Matici Srbské máme připravený.

**) V té době zmohli se Srbové i na časopis věnovaný výhradně zájmům divadelním „Позориште".

731 prací, jež překládalo 126 rozličných překladatelů a překladatelek. Nejstarší překlady pocházejí z r. 1830. a jest to zejména článek: „O Slovanech“ z Karamzina, přeložený J. Tomíčkem, a téhož překlady „Cikánů“ z Puškina, z Bulgarina „Osvobození Trembovly“ a „Rozdělení dědictví“ „v Čechoslavu“ r. 1831. V r. 1832. uveřejněny překlady Ant. Marka v Časopise českého Musea a to: z Bulgarina „Venkovák ve společnosti s velkoměstskými“ a „Propuštěný voják“. V roce 1833. tamže uveřejněny byly překlady F. L. Čelakovského z Puškina (Delibaš, Dva havrani, Zimní večer), z Batuškova (Bachantka), z Tumanského (Píseň mladé Tatarky), z Kozlova (Klekání), z Delviga (Na smrt Dm. Venevitinova, Dívka, Růže, Ruské písně 1. a 2. a Maloruská píseň), z Krylova (Štika), ze spisů kněžny Z. A. Volkonské (Píseň pohřební slovanského pěvce), z Kotlarevského (Maloruská píseň) a z Jakuboviče (Ukrajinské melodie 1. 2.).

Mnohé básně a mnohá novelka byla až třikráte přeložena na jazyk český, jako: „Kněžna venkovanka“, kterou přeložil K. Věnecký v „Lumíru“ 1855., pak Alois Durdík též v „Lumíru“ r. 1861. a F. Mach v „Praze“ r. 1870. a j. v.

Do roku 1882. překládáno bylo u nás z těchto spisovatelů:

Aksakov (1.*) r. 1864.), Aksejenko V. G. (1. r. 1881.), Archangelskij A. (1. r. 1879.), Bajskij Porf. (1. r. 1878.), Baťuškov K. N. (2. r. 1833.), Bělinskij (1. r. 1881.), Benediktov V. G. (1. r. 1874.), Bestužev Al. (2. r. 1874.), Blonskij P. J. (1. r. 1880.), Bobčev S. S. (1. r. 1879.), Bogoljubcov (5. r. 1874.), Brambeus Bar. (1. r. 1878.), Bulgarin Th. (14. Osvobození Trembovly r. 1831.), Burenin V. (1. r. 1880.), Bykov P. (1. r. 1880.), Certelev D. kníže (2. r. 1878.), Danilevskij F. P. (6. r. 1877.), Dělvig A. (9. Na smrť Venevitinova r. 1833.), Děržavin G. R. (1. r. 1841.), Distrom (1. r. 1881.), Dmitrijev J. J. (6. r. 1872.), Dostojevskij F. M. (6. r. 1862.), Evald Az. (1. r. 1874.), Fedorov B. M. (1. r. 1878.), Fet A. A. (1. r. 1881.), Fonvizin Denis J. (2. r. 1877.), Frevilová H. (1. r. 1877.), Glinka F. (1. r. 1872.), Gnědič P. P. (1. r. 1882.), Gogol N. V. (18. Taras Bulba r. 1839.), Golešničev-Kutuzov A. (3. r. 1879.), Golovin J. (1. r. 1853.), Gončarov J. A. (4. Oblomov 1861.), Grebenskij J. P. (1. r. 1854.), Grigorovič V. J. A. (7. Nebožák Antonín r. 1860.), Hercen A. (2. r. 1864.), Hilferding A. F. (1. r. 1871.), Chomjakov A. S. (10. r. 1857.), Išimová Alex. (2. r. 1878.), Jadovin P. (1. r. 1878.), Jakubovič L. (2. r. 1833.), Jazykov N. M. (7. r. 1833.), Kalašnikov J. (2. r. 1874.), Karamzin N. M. (8. O Slovanech r. 1830.), Kochanovskaja N. (3. r. 1877.), Kolbarin (1. r. 1863.), Kolcov A. V. (34. Mohyla r. 1852.), Kovalskij T. (1. r. 1879.), Kozlov J. J. (3. Klekání r. 1833.), Krasov V. J. (2. r. 1874.), Krestovskij Vsevolod (12. Petrohradské peleše r. 1868.—9.), Kruglov A. (1. r. 1877.), Krylov J. A. (29. Desatero bajek r. 1868.), Kukolnik N. (1. r. 1881.), Kulušev-Bezborodko (1. r. 1878.), Lasvic K. (1. r. 1881.), Lazěčnikov J. J. (1. Ledový dům 1846.), Lejkin N. (2. r. 1871.), Leonskij A. (1. r. 1875.), Leontjev K. N. (1. r. 1871.), Lermontov M. J. (63. Plachta r. 1852.), Lomonosov M. V. (3. První oda r. 1852.), Majkov A. N. (2. r. 1869.), Maksimov A. J. (2. r. 1880.), Maksimov K. (2. r. 1879.), Malčanov A. (2. r. 1878.), Marlinskij (6. r. 1840.), Masalskij K. (1. r. 1879.), Mej Lev. (1. r. 1874.), Meščerskij V. P. (1. r. 1874.), Michnevič Vl. (3. r. 1878.), Minskij M. (3. r. 1879.), Mjur V. (2. r. 1879.), Molčanov A. (2. r. 1880.), Naděždin N. (2. r. 1843.), Někrasov N. (87. Z básní r. 1860.), Němirovič-Dančenko V. (1. r. 1878.), Nikitin J. S. (2. r. 1874.), Odojevskij V. (1. r. 1854.), Ogarev N. (1. r. 1874.), Orelskij (1. r. 1243.), Ostrovskij A. N. (3. r. 1877.), Panajev J. (1. r. 1852.), Pavlov M. (2. r. 1854.), Pavlovskij A. V. (1. r. 1882.), Perov V. (1. r. 1882.), Pisemskij A. V. (4. r. 1875.), Podolinskij O. (3. r. 1852.), Pogodin M. P. (1. r. 1871.), Pogorělskij J. (3. r. 1859.), Pokrovskij V. (1. r. 1876.), Poležajev (1. r. 1874.), Polonskij Jekov P. (2. r. 1879.), Popov A. G. (1. r. 1879.), Puškin A. S. (66. Cikáni r. 1830.), Pypin A. N. (2. r. 1879.), Remezov A. (1. r. 1877.), Rostopčina E. P. (1. r. 1837.), Rylejev K. F. (34. Mstislav udatný r. 1873.), Sacharov (1. r. 1875.), Salias Hrabě (1. r. 1879.), Saltykov (Ščedrin) M. E. (6. r. 1859.), Samojlovič V. (2. r. 1877.), Samokvasov D. J. (1. r. 1879.), Samsonov L. N. (5. r. 1880.), Sapožnikov J. (1. r. 1882.), Senkovskij (2. r. 1835.), Slavjanskij V. J. (1. r. 1880.), Sologub V. A. (5. Lékárnice r. 1851.), Solovjev A. (1. r. 1879.),

*) Znamená počet, kolik útvorů z dotyčného spisovatele přeloženo; letopočet, kdy byl první překlad téhož spisovatele uveřejněn.

Solovjev V. (2. r. 1877.), Sreznĕvskij J. (1. r. 1872.), Stanickij N. (2. r. 1846.), Sumarokov P. (1. r. 1878.), Surikov J. V. (3. r. 1880.), Šachorskij (1. r. 1852.), Šalikova Nat. (E. Narskaja) (2. r. 1871.), Šestakov P. D. (1. r. 1881.), Ševyrev (1. r. 1837.), Škljarevskij A. (1. r. 1874.), Timofejev A. (2. r. 1852.), Tjutčev F. J. (10. r. 1874.), Tjutčev T. N. (1. r. 1879.), Tolstoj A. K. (11. Metelice r. 1865.), Tolstoj L. N. (1. r. 1881.), Tumanskij V. (1. r. 1833.), Turgenĕv I. S. (50. Shledání, Taťana Borisovna r. 1858.), Uspenskij N. (1. r. 1881.), Ušinskij K. D. (1. r 1882.), Veltmann A. F. (1. r. 1874.), Venĕvitinov Dim. (2. r. 1874.) Veresaj Ostap. (2. r. 1878.), Vjazemskij kníže P. A. (1. r. 1874.), Volkonská knĕžna Z. A. (1. r. 1833.), Zagoskin M. A. (3. r. 1851.), Žadovská Julie (1. r. 1874.), Žukovskij V. O. (4. Svĕtlana r. 1868.).

Z maloruské literatury jsou dosud u nás známi:

Borovikovskij Lev. (1. r. 1842.), Dĕdickij B. (1. r. 1874.), Holovackij J. (2. r. 1853.), Hlibov L. J. (1. r. 1874.), Hrebinka E. P. (1874.), Hušalevič J. N. (1. r. 1874.), Kostomarov N. J. (4. r. 1842), Kotlarevskij J. P. (3. r. 1874.), Kovalskij Bazil (1. r. 1853.), Lisikevič N. F. (1. r. 1874.), Metlinskij A. L. (3. r. 1842.), Šaškevic M. (1. r. 1842.), Ševčenko T. G. (9. r. 1871.), Ščopolev (1. r. 1874.), Špihocký Ath. (1. r. 1842.), Ustianovič M. (2. r. 1874.), Vovčok Marko (pí. Markovičová) (12. Sáša r. 1874.), Zubřickij D. (1. r. 1853.).

Z velkoruštiny a maloruštiny překládali zejména: Aulik V. F., Auštĕcký Jos., Babička A., Bačkora J., Bardoun Vojtĕch, Bendl V. C.. Boubela J., Bradelský J., Brož L., Burian F. J., Bydžovský A., Čelakovský F. L., Čermák Kl., Dohnal A. H., Doucha P. F.. Dunovský Jan, Dürich J., Durdík Alois, Durdík dr. Pavel, Eck A. V., Fendrich V. F., Feodorovič Jindřich, Frič Leopold, Goll Jaroslav, Grosů J. J., Hanka V., Hansgirg A., Havel V., Havlíček Borovský Karel, Herben Jan, Hilbert Jul., Holeček Josef, Holý J., Hradecký A. B., Hrubý Jaromír, Hudec J., Hustý Jindřich, Hutar V. V., Chalupa Fr., Chudoba Karel, Jandík M., Jelínek Edvard, Ježek J., Jireček J., Jirovec A., Jungmann Josef, Jung V. A., Justová Božena, Kamarýt J. V., Klíma J., Kodym Dalibor, Kolář Josef prof., Kordeš B., Kořínek J. B., Kosmák V., Kotík Ant., Koubek J. P., Kuzmany, Langer J., Letinský K. M., Libišanský, Líman, Lipnický Jar., Macháček S. K., Mach Fr., Marek Antonín, Marjanko Fr., Mejsnar H., Mikš J., Mourková J., Nadeždin Orest, Nĕmeček J., Orelský K., Oščádal F., Rejčoch J., Penížek Jos., Pichl J. B., Pivoda Ludvík, Pokorný Rudolf, Pok V., Polívka J., Popel Ad., Popovič Sr. A., Prachovský A., Pražák J. O., Prokeš F., Prokop H., Rakovec R., Rank Josef, Reiner A., Rejzek Jos. F., Roth J., Režábek J., Říha F. P., Říha V., Sabina K., Sládek Josef V., Stefan K., Stranický V. Č., Strauch A., Šlechtová Augusta, Šlechtová Sofie, Specingrová Klárka, Šťastný V., Štulc V., Šumavský J. F., Šuran G., Tahoun F., Tomíček J. S., Valečka Ed. G., Váňa Jan, Vaníček V., Vávra Em., Vĕnecký K., Veselský P. M., Veselý J. Z., Vinař R., Vinický V., Vitímský V., Vlasák V., Vlna Fr., Vodička, Volák Fr. Pr., Voráček J., Vraný J., Vymazal Fr., Záleská Božena, Zap K. V., Žebro J.

Literarní spolek v Lublani.

V životĕ malých národův odehrávají i malé spolky velikou úlohu. Vliv jejich, jsou-li založeny na základech spolehlivých, bývá účinný a jest začasté zárodkem, z nĕhož se klíčí nový život mohutnĕjší. Tak bylo i u nás v Čechách a nenáleží ještĕ do šera nepamĕti, kdy „vlastenci“ čeští radovali se z červánků probouzejícího se jitra národa při jediném stolku v nĕkteré z ponurých kaváren pražských.

Čím asi byly prvnĕjší naše spolky nám, tím jest snad liter. spolek v Lublani pro Slovince. Rozvíjí se utĕšenĕ, roste každým rokem a v životĕ jeho samém odráží se mile pokrok „na celé čáře“. Působnosť lublaňského klubu jest hlavnĕ společensko-literarní, a v tom právĕ spočívá veliká jeho váha. I jest utĕšeným zajisté zjevem, že skrovný spolek tento beze všech zevních obĕtí úplnĕ dostává svému účelu, jsa jaksi středištĕm, v nĕmžto se shromažďuje témĕř všechna

národní intelligence lublaňská. Kdežto v jiných zemích slovanských horlivosť v podobných spolcích značně ochabuje, svědčí spolek lublaňský o utěšené svěžesti a životnosti. Spolkový pak řád, ač dosti ostře vytknutý, vyplňuje se řádně, což opět jest svědectvím nadšené horlivosti, jakou jest členstvo klubu nadchnuto.

Členové scházejí se v místnostech spolkových jednou za týden, a sice v sobotu: o hodině deváté z večera počínají čtení a přednášky, ku kterým jest každý člen spolku zavázán. Dojde-li na koho řada, jest povinen přednášeti anebo ve případě potřeby sám si zástupce zjednati. Znamenitý měsíčník „Ljubljanski zvon“ těží nejednu pěknou stať z těchto schůzí. Ostatně bývá program schůzí zpestřen také čtením drobnějších věcí literarních, rozhovory a zvláště hudbou a zpěvem. O 11. hodině jest officielní schůze skončena a prohlašuje se z pravidla „republika“.

Z ostatní blahodějné činnosti lublaňského literarního klubu dosti jest připomenouti, že spolek působí i mimo kruh svůj uzavřený; zvláště vytknouti sluší péči, jakou spolek stará se zdobiti hroby chudých spisovatelů národních přiměřenými náhrobky.

Všech členů bylo minulého roku sice jen 65, ale návštěva týdenních schůzí jest tak hojná a pravidelná, že úspěch spolku ve příčině mravní rovná se spolkům stejného směru čítajícím až 1000 i více členův, uvážíme-li, že mnohdy i naše „tisícové“ spolky obesýlají své týdenní schůze nejvýše 40 členy a velmi často pouhými jen — výbory. Proto není bez významu, že schůze literarního klubu v Lublani navštěvovány bývají velmi četně. Během minulého roku jen jednou sešlo se toliko 20 členů, průměrná návštěva byla 42 a dostupovala až 60 členů! Taková působnosť a účasť jest zajisté nejlepším rukojemstvím prospěchu a zdaru malého sice, ale tím důležitějšího středu lublaňské národní intelligence. *V.*

Samo Chalupka.

Slovensko truchlí nad hrobem svého milého pěvce, druhého z trojice oné, kterou mu nebe požehnalo po zmlknutí Hollého, Štúra a j. pěvců starších. Odešel Sládkovič, malíř slovenského lidu („Detvan“), následoval ho nedávno i u nás dobře známý Janko Botto a odletěl do výšin neznámých sokol-pěvec Samo Chalupka. Se Slovenskem želeti bude ztrátu tohoto pěvce celé Slovanstvo. Bylť Chalupka nejen národním pěvcem svého Slovenska, bylť pěvcem slovanským, zpíval Slovanstvu celému své ohnivé „Mor ho!“, kteroužto velkolepou báseň i na dalném ruském severu překladem si osvojili. Několika slovy charakterisuje Chalupka v básni své svobodymilovnosť našich předků a několika prorockými slovy pozněcuje v nás nutnou víru v slavnou, samostatnou budoucnosť. „Pravda, bohy vydaná,“ pěje, „káže nám Slovanom: pána mať je neprávnosť, no väčšia: býť pánom. A člověk nad člověka u nás nemá práva — —“ A dále: „veky to svedčia — — o slovanskom ľudu: zem, ktorú v úděl dali Slovanom nebesá, zem tá hrobom každému vrahovi stane sa!“ — Chalupka nevydal mnoho; jediná knížka, sotva o 160 stránkách, zůstala nám dosud po něm. Ale co v ní uloženo drahých národních skvostů! Kde Chalupka nehraje na ocelové struny slovenského nadšení vlasteneckého, kde pěje jen pověsť, „z úst jak lidu roste“, podobá se našemu Jar. Erbenovi. Na Slovensku má ovšem básnický význam ještě větší. Přednášejíť se jeho básně a zpívají se jeho písně jako národní na všech stranách, kde slovo slovenské zní. Chalupka sbíral lidu z úst slova, rčení, zvraty řeči, krásné obrazy, Chalupka lid svůj znal, žije s ním celý život svůj, a to z větší části na dědině. Chalupka znal mimo to též důkladně historii všeho Slovanstva, obíral se i studiemi archaeologickými a zanechal, jak se praví, ještě bohatou literarní pozůstalosť, odkázav ji i s knihovnou svou národu svému, což všecko zatím svěřeno v opatrování ev. faře v Turč. Sv. Martině.

O Chalupkovi píše Pypin: „Ve sboru vlasteneckých básníků tohoto druhého pokolení byl nejstarším Samo (Samuel) Chalupka (nar. r. 1812.). Rodina, ze které pocházel, byla celá vlastenecká. Otec Adam, ev. farář, psával verše; starší bratr Jan, rovněž farář, skládal divadla. Samo již na gymnasiu našel učitele, jenž seznámil jej s literaturou československou a s historií Slovanstva, tak že brzy mohl s náležitým porozuměním čísti „Slávy dceru". V lyceu prešpurském hleděla k němu mládež jako k svému vůdci; žil pak nějaký čas ve Vídni, kdež se studenty jiných slovanských národností se spřátelil. R. 1834. byl vysvěcen a r. 1840. obdržel faru v Horní Lehotě, na kteréž před ním otec jeho byl 40 let působil. (Samo sám na faře této působil 43 let.) Život na horské samotě nebyl na závadu vlasteneckému jeho účinkování; byl jeden z prvních, kdož jímali se nové řeči spisovné! Básně jeho objevovaly se od let 40tých v rozličných sbírkách, časopisech, almanazích; sebrány vyšly teprv v Báňské Bystřici r. 1868. Jsou to neveliké skladby epické, ballady a verše lyrické a bývají na roveň kladeny básnickým útvorům Erbenovým a Čelakovského, v pravdě však i nad ně předčí silou a prostotou, prázdny jsouce romantické sentimentálnosti českých básníkův atd.

Chalupka vypustil duši 19. května t. r. a byl pochován při svých drahých, při otci, matce a choti uprostřed hřbitova Horno-Lehotského, pod samými horami Ďumbírem a Bábou. Pohřeb byl pěvce důstojný; přišli přátelé z blízka i z daleka, ba přišli i úředníci maďarští z blízkého města Brezna! Ze závěti básníkovy klademe sem několik slov o pozůstalosti jeho literarní: „Knižnicu moju, ako aj moje všetky rukopisy, starožitnosti a obrazy porúčam môjmu drahému a doteraz tak mnoho trpiacemu a i od svojeti opustenému národu slovenskému. Z príčiny ale tej, že osiralý národ môj nateraz pozbavený je i jedneho svojho literárneho ústavu ‚Matice Slovenskej', prosím Vel. církev ev. turč. sv. martinskú, aby knižnicu moju, pod ktorou nielen knihy, rukopisy a starožitnosti, ale aj kasne k tomu určené rozumiem, pod svoju vernú opateru vziať a keď na Slovensku národný literarny a vzdelávací ústav povstane, takovému oddať ráčila. Trovy s prievozom do Martina spojené, nech sa z pozostalosti mojej zapravia." Tak umírá chudý pěvec chudého slovenského lidu!

Končím kratičkou tuto vzpomínku pohrobní s povzdechem k slovenskému lidu: Bůh Tě potěš! *Rudolf Pokorný.*

Rozhledy v literatuře.

Počet pravděpodobnosti a Humova skepse. — Za historický úvod v theorii indukce vzdělal T. G. Masaryk, při vys. učení pražském filosofie professor. — Nakladatel J. Otto v Praze.

Professor Masaryk vystupuje u veřejnosť již co badatel, jenž opíraje se s dokonalou znalostí o výzkumy svých předchůdců, samostatně si razí cestu v před. V udaném spise svém obrací spisovatel pozornosť vzdělanců na přesvědčivou moc počtu pravděpodobnosti, co prostředku ku rozluštění té záhady, jak vzniká v duchu lidském přesvědčení o nutnosti spojení příčinného, totiž že dva zjevy, jež po zkušenosti pravidelně po sobě následují, i v budoucnosti po sobě nastoupiti musí. Probíraje pak podobné pokusy starších filosofů od Huma až po naše doby, osvětluje zároveň vliv těchto pátrání na vývoj celé filosofie.

Spis tento, málo objemný, ale tím obsažnější, vyniká hloubkou myšlének při stručnosti, ale i jasnosti výrazu, a sloh, patrně na vzorech starých vzdělaný, prozrazuje velice chvalitebnou snahu, povznésti řeč vědeckou využitkováním výraznosti slov, a učiniti odborné naše výrazy pohybnějšími. *L.*

Ognisko, książka zbiorowa, wydana dla uczczenia 25 letniéj pracy T. T. Jeża 1882. Warszawa 1883. (z portretem), str. XIV. a 423.

Již několikráte dokázali Poláci, že jsou si vědomi povinností svých k mužům skutečně o vlasť zasloužilým a osvědčili tyto povinnosti netoliko

prázdnými slovy, ale i skutky. Skvělým toho důkazem byla velkolepá česť vzdaná před několika lety J. I. Kraszewskému a nejnověji tiché, ale tím významnější ocenění záslub pětadvacetileté spisovatelské činnosti T. T. Ježa (Miłkowského).

Slavnosť tato neděla se prázdným deklamováním, ani přetřepáváním mělkých frasí: Poláci vydali prostě knížku, jejížto čistý výnos určen oslavenci jako honorár za příspěvek, o nějž byl požádán a jenž také v Ognisku jako práce jubilejní byl uveřejněn. A poněvadž knížka tato setkala se s úspěchem velice skvělým, byl i honorár za nedlouhu povídku oslavencem zaslanou dosti slušný — obnášíť plných *7128 rublů* stříbrných! Věru, toť oslava velmi přiměřená a včasná.

Ve sborníku „Ognisko" uveřejněno jest celkem dvacet prací všelikého obsahu, poučného i zábavného, a sice z oboru krásného písemnictví, politiky, ethnografie, archaeologie, dějin, literatury, vychovatelství a věd přírodních. Nalézáme tu vedle vřelého úvodu především studii P. Chmielowského o životě, zásluhách a spisech T. T. Ježa, jehožto životní minulosť velice jest pestrá, plna snažení a plodné práce.

Zigmund Fortunat Miłkowski (pseud. Teodor. Tom. Jeż) narodil se 23. března 1824. v Saraceji nade Dněstrem, a již záhy z mládí vynikal neobyčejnou čilostí a podnikavostí. Požehnav vlasť strávil větší část života za hranicemi své vlasti, z počátku jako vojín a politický agent, později výhradně zaměstnávaje se literaturou. R. 1848. účastnil se války uherské, potom odebral se do Turecka a zejména podunajské Slovany poznal dokonale. Dlouho se pak zmítal po širém světě, až konečně usadil se ve Švýcarsku, odkud stále zasýlá své Práce do Polsky, najmě do Varšavy. Zvučného jména dobyl si nejprve znamenitými „Listy z Cařihradu" (r. 1859.), později četnými povídkami a studiemi. Jako novellista vyniká Jež směrem radikalův, i přesvědčením svým jest rozhodným demokratem. V Polsce získal si Jež také nemalých záslub šířením vědomostí o národech jihoslovanských, jimžto posvětil nejednu krásnou povídku a stať poučnou. Vliv vykonal Jež na nový rozvoj literatury polské nepopíratelný, k čemuž značná část spisovatelů polských ráda se přiznává. Oslavenec polský jest z některých děl také českému obecenstvu povědom; neunavný prof. Hora a prof. Kotík přeložili některé jeho povídky na jazyk český. Jest si přáti, aby byly ještě některé jiné práce Ježovy do češtiny přeloženy a to tím spíše, ježto v nich spisovatel často velmi věrně líčí život a poměry našich bratří jihoslovanských.

Z prací v Ognisku uveřejněných zasluhuje ovšem první zmínku příspěvek Ježův: povídka Dołęga. V ní vykreslil spisovatel zámožného polského šlechtice dobrého a měkkého srdce. Dědic značného jmění, v salonech obratný, ano i vědecky vzdělaný pán blouzní z počátku o vyšších účelech života, o povinnostech společenských, ale později zapomíná ve víru zábav na vše, plýtvá zdravím i majetkem za hranicemi, a sice tak dlouho, až se na dráze života jeho vyskytuje žena, která ho vede k rozvaze a k rozpomenutí, čím může a má sloužiti ve prospěch svých krajanův. I stane se posléze z pána občan „vlasti užitečný a prospěšný". Myšlénka to prostá, ale mnoho v ní zdravé a užitečné tendence, kterou se řídí téměř každá práce Ježova.

Podobnou částečně snahou jest prodchnuta povídka „Dobra pani" známé spis. E. Orzeszkové v témže Ognisku uveřejněná. Spisovatelka líčí uměleckými rysy mladou vdovu, kteráž nemajíc před sebou žádného jasně vytknutého cíle, počíná se „baviti" dobročinností.

Poetka M. Konopnická podala z hlubokého zdroje národních motivů čerpané verše „Pod lasem". Z písně zní unylý ton plný citu a tklivosti.

Nemohouce o všech v Ognisku uveřejněných příspěvcích obšírněji se rozepisovati, zmiňujeme se zvláště jen o těch, které by mohly poučnou svou tresti českého čtenáře zvláště zajímati.

Tu především zasluhuje povšimnutí zajímavá črta kazaňského professora Baudouina de Courtenaya (Polák) „O Słowianach w Włoszech", kde spisovatel podává zajímavé zprávy o slovanských oasách v jižní a severní Italii. Na základě vlastních studií na místě, jakož i na základě starších badání vypravuje nejdříve o Srbech v jižní Italii již od několika set let usazených v okresu Lorino (v hrabství Molise). Spisovatel předpovídá jim úplné

a brzké zaniknutí, jako hrstce lidu nemajícího ve příčině národní s jinými soukmenovci nižádného svazku. Na severu Italie je Slovanů více, bližší jsou svým soukmenovcům a nehrozí jim tak rychlá a snadná záhuba. Zejména Slované v okresu San Pietro žijí prý ve příčině národní v poměrech dosti příznivých. O Rezjanech byla ostatně již i jinde zpráva obšírnější.

Velmi poučný jest článek Jana Karłowicze „Charakterystyka szlachty polskiéj“, v němžto spisovatel objektivně probírá povahu polské šlechty — tak důležitého činitele minulosti polské.

V „Notatce statystycznej“ snažil se Filip Sulimierski vypočítati, kolik jest Poláků v. Opíraje se o prameny úřední a veda si velmi střízlivě došel k tomu výsledku, že ve třech říších (v Rakousku, Prusku a Rusku) jest přes 12 millionů lidí užívajících jazyka polského jako mateřského. Dle výpočtu pana Sulimierského jest ve království polském 5 millionův, uvnitř říše ruské 1 mill., v Rakousku 3·24 mill., v Prusku 2·67 mill., k čemuž přidává několik set tisíc Poláků rozprášených po světě. Ozvali se vážní hlasové, že výpočet tento jest spíše menší než větší.

Ostatni články jest nám možno jen pojmenovati, zejména: J. Ochorowicze „Echa z epoki kamiennej“, W. Okońského dramatický obraz z dějin řeckých „Pauzaniasz“, Ant. Bema „Śmilsze błyski humoru satyrycznego w literaturze staropolskiéj“ (studie literarní), A. Dygasińského „Wychowanie przeszłe i obecne“, J. Radlinského „Pierwsza karta historyi religii“, W. Smolenského „Wiara w życiu społeczeństwa polskiego w epoce jezuickiéj“, V. Wścieklica „Rojenia socyalistów polskich w obec nauki ich mistrza“ a j.

I z tohoto stručného vyjmenování obsahu vidno, že redakce Ogniska učinila úplně zadost svému předsevzetí. Příspěvky uveřejněné v tomto sborníku jsou vesměs cenné. Podotýkáme již jen tolik, že Ognisko vyšlo podnětem dra. Al. Świętochowského (Okońského), redaktora varšavské „Prawdy“.

E. J.

Ze sibiřské literatury.

Z dalekého severu dostaly se do našich rukou dvě novotiny nejmladší literatury sibiřské. Obě zajímají nás se stanoviska vědeckého, i nemeškáme proto podati také našim čtenářům o nich alespoň stručnou zprávu.

Známo jest všeobecně, že zejména geografická a ethnografická literatura ruská v poslední době netušeně se rozvinula a že obrací po sobě zřetel všeho vědeckého světa. Badání pak Sibiře, jakož i všech vůkolních dosud nedosti známých (ač v nejedné příčině velice zajímavých a i politicky důležitých) krajin stalo se již z velké části vědeckým monopolem ruským, který vláda ruská také podporuje. V Anglii ocenili již dávno znamenité práce zeměpisné z Ruska pocházející.

Zvláštní zásluhy získal si o rozvoj těchto věd také západní sibiřský oddíl císařského ruského zeměpisného spolku, jehožto sídlo jest v Irkutsku, odkud daleko svou činnosť rozvětvuje. Spolek udílí učencům peněžité podpory ku vědeckým cestám (minulého roku poskytnul 1000 rublů podpory), vydává odborný časopis, podniká studia atd. Jmění spolkové obnáší přes 30.000 rublů a rozmnožuje se stále dobrovolnými příspěvky. V době svého trvání vydal tento sibiřský oddil 13 svazků svých Izvěsti, v nichž po způsobě publikací vědeckých otiskuje se práce a výzkumy členů badajících Sibiř v podrobnostech. Také nejnověji vydaný sešit obsahuje některé velmi zajímavé práce o Amursku, Ussurském kraji, o starožitnostech minusejského okruží (v Jenisejské gubernii) a j. v. V témže sešitě jest pozoruhodná řeč ředitele spolku proslovená 6. prosince r. 1882. za příčinou 300letého jubilea připojení Sibiře k Rusku. Úplný titul této publikace zní: „Извѣстия Восточно-Сибирскаго Отдѣла имп. русск. географическаго общества“. Redakci vede N. N. Agapitov.

Od roku 1882. počal vycházeti týdenník „Восточное Обозрѣние“, věnovaný téměř výhradně zájmům sibiřským, a již první ročník obsahuje množství zajímavých statí, týkajících se ohromného prostranství východního Ruska a Asie vůbec. Časopis tento vychází redakcí N. M. Jadrinceva a jest velmi pečlivě redigován. Příští historikové najdou i v této publikaci množství

zajímavého materialu, kterého by se bylo sotva možno jinde dopátrati. Množství národopisných, společenských a literarních statí, uveřejněných ve „Вост. Обозр." během minulého roku činí jej knihou trvalé ceny. Z příspěvků zvláště zajímavých připomínáme jen tyto články: A. B. Adrianova „Ruský obchod na hranicích Číny", V. J. Vagina Zemstva na Sibiři, J. P. Miňajeva Rusko a anglo-indické zájmy, pak A. M. Pozdnějeva Mongolská literatura, G. N. Potanina Severoasiatská legenda o synu nebes a t. p. Vedle toho nalézáme tamže řadu povídek a náčrtků ze života sibiřského, jako N. J. Naumova Gonimye, paní L. Simonové Na Uralu, N. P. Stremuchova Turkestan a jeho život. Poesii zastupují Omulevskij a Sadovnikov. Ku spestření obsahu „Вост. Обозр" přispívají též nemálo četné dopisy z rozličných měst Sibiře, Turkestanu a z Číny. — Mimochodem podotýkáme, že v samé Sibiři vycházejí ještě Сибирская Газета v Tomsku a Сибирь v Irkutsku. *E. J.*

Rad jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti vyšla právě v Záhřebě kniha LXV. s následujícím obsahem: „Prinos k naglasu u slovenskom jezyku" od M. Valjavce, „Pastirski razgovori" u Katančićevih „Fructus auctumnales" od Fr. Maixnera, „Prvi ljetopisci i davna historiografija dubrovačka" od N. Nodila, „Novi izvori za dalmatinsku epigrafiju" od S. Ljubića, „Dubrovački dijalekt, kako se sada govori" od P. Budmania a některé drobnější stati.

Летопис матице српске. Уређује А. Хаџић. У Новоме Саду 1883. Vyšel právě svazek 134. s následujícím obsahem: „Vladika Danilo Jakšić" od Rajkoviće, „Pogled na kulturu izlama i na upliv njezin u našem narodu" od dra. M. Jovanoviće, „Treći govor Ciceronov protiv Katiline", „Nevenka", novella Milana Saviće, „Može-li biti na zvezdama živih stvorova?" od professora A. Matiće, „U samoći", básně od —ća; literatura.

Rozhledy v umění.

Nápěvy národních lužických písní.

(Delnjoserbske ludowe pěsnje. Z rukopisneje sběrki B. Markusa wupisał a z dotal ćišćanymi přirunal Michał Hórnik. Budyšin. Z nakładom M. Hórnika 1883.)

Literatura lužických Srbů, k největší radosti naší se všemi nesnázemi statečně zápasíc, má za jeden z předních a nejvděčnějších úkolů, vypisovati národní život slovanské této haluze, od nás nešťastně odtržené. Úkolu toho nelze podceňovati. Jest si srdečné přáti, aby vše co v životě Srbů lužických posud jest zvláštního, bylo co nejzevrubněji uloženo v paměť budoucnosti a v známosť jmenovitě všeho Slovanstva.

Lužičtí spisovatelé jsou si jasně vědomi toho úkolu a vedle snahy probouzející má literatura lužicko-srbská hlavně tento ráz kulturně historický. Jmenovitě národních písní dbá se v Lužici neméně horlivě než u nás. Již r. 1843. Haupt a Smolér vydali jich velikou sbírku s celými texty a s nápěvy, ozdobenou krom toho vyobrazeními národních krojů, tak že kniha ta posud jest nejplatnější pomůckou těm, kdo chtějí se seznámiti s příbuzným oním lidem; a po této největší sbírce obsahující množství melodií, nepřestává se sbírati dále, ano právě novější dobou obracejí Lužičané opět zvláštní pozornosť k národním písním. Důkazem toho jmenovitě kniha, již těmito řádky ohlašujeme, žádajíce si ze srdce, aby se v Čechách stala známější, než jest bohužel posud ostatní lužická literatura. Přátelům prostonárodní poesie nebude nesnadno, vpraviti se v řeč i v ducha svěžích, utěšených a namnoze velmi zvláštních těch písní; slavistům pak ovšem budou se stránky jazykové utěšenou kořistí. Písně tyto Hórnik vydal bez nápěvů, sběratelem, zemřelým farářem Markusem v rukopise připojených; nápěvy nalézáme v prvním svazku letošního, již třicátého šestého ročníku Časopisu Matice Srbské, kterému lze

nejen přáti, ale za redakce Hórnikovy také s důvěrou věstiti rostoucí zdar. První sešit ročníku letošního skoro všechen vyplněn jest národními písněmi. Shledáváme tu pěknou kytici písní s kritickými poznámkami dra Pfula, dvě sbírky písní od dra. Arnošta Muky dvacet čtyři písně, většinou dosti dlouhé, z pomezí Horní a Dolní Lužice a šedesát pět hornosrbských. I tyto jsou bez nápěvů, které jsou přidány zvláště jako příloha tohoto svazku v tiskové úpravě velmi vkusné. Jsou to nápěvy k písním z Markusových, Mukových a ostatních posavadních sbírek; celkem jest nápěvů na sto padesát, ač odečísti sluší několik bez změny se opakujících. Kdo přeje a rozumí národní hudbě, touto přílohou se upřímně potěší. Poprvé arci býváme zvláštností zpěvu lužického na okamžik zmýleni; vedle zeměpisné a jazykové blízkosti lužických Srbů s námi zdá se na pohled zpěv jejich velmi zvláštním, skoro cizím, mnohá píseň v melodii, rhythmu i skladbě nepochopitelna. Bližším seznámením vyjasňuje se však příbuznosť písní těch se slovanským i českým zpěvem a bez namáhání porozumívá se i zcela osobitému rázu jejich. Sbírka nápěvů, o níž nám jest mluviti, každého o tom přesvědčí. Nejprve vyloupne si pozorovatel z tajemné skořápky typy nejznámější, totiž od českých se skoro nelišící. Viz č. 20., 62., II. 30. a j.; mimo to nalézá v četných písních jednotlivé elementy, které mají nemalý úkol v písních našich, jako v č. I. 63.; II. 28., nebo polských (č. II. 8. v rhythmu), až posléze prohledne, jak duch písní těch s ostatními slovanskými a zvláště našimi jest opravdu blízce zpřízněn a zároveň ovšem abstrahuje jeho určité zvláštnosti, které se týkají všech stránek hudebních. Co do skladby periodické máme vedle trojdílných neb dvojdílných period, souměrností očividnou s českými úplně shodných (na př. č. I. 15., 32. a 38., vším na moravské upomínajících, 43. atd.) periody souměrnosti mnohem volnější ano i útvary zcela zvláštní. Odchylkou nejprostší, ale zvláště charakteristickou jest při dvojdílné písni po jednoduchém předvětí dvakrát opakované závětí (viz č. I. 6. a 83. skoro stejné), z čehož vznikne schema taktů na př.: 4 + 3 × 4; ještě četnější pak jsou jiné volnosti, podobné k některým typům moravským. Jmenovitě melodická symetrie mezi oběma díly není zde pravidlem tak obecným, jako v písních v Čechách domácích; volnosť je tu mnohem větší a způsobuje periodické abnormity (jako v č. I. 49., kde po třech taktech vyplněných osminami následuje závětí jen o jednom taktu, vyplněném za to šestnáctkami), které zevrubnějším studiem buď není neb za krátko nebude nesnadno vyložiti ze základních schemat. Největší rozdíl od našich písní činí častá nestejnosť taktu v předvětí a závětí. České písně užívají zhusta střídavého taktu, ale nestaví dvou druhů taktu volně vedle sebe tak, aby bylo předvětí a závětí v různém taktu jako v písních lužických. Tak jedna z nejkrásnějších melodií č. I. 25. má napřed čtyři takty dvojčtvrtní a za to závětí o pěti taktech čtyřčtvrtních, které jsou zároveň docela jinak rhythmisovány a na konci obsahují protažený závěrek, klesající ke kvintě. Č. I. 52. záleží ze dvou čtyřčtvrtních a potom dvakrát dvoutříčtvrtních taktů atd. Se stránky melodické a modulační pozorovati živější odbočování od tonin než v písních v užším smysle českých, a také na rozmanitějších místech, na př. v č. I. 29. přechází se hned v druhém taktě do B-dur, kdežto všechna ostatní píseň stojí čistě v F-dur; sr. č. I. 35., 42.; II. 7., 8. a j. Sem kladu i č. I. 60., maje za to, že píseň jest čistě v G-dur pouze s jedinou odbočkou do C-dur, ve kteréž tonině jest napsána, a podobně má se vše snad i u č. I. 55. a 56. Závěrky, které zde často náhle se obracejí na harmonii dominantní, velmi zhusta také zcela neočekávaně a jinak než u nás modulují; sr. č. II. 2., 5. atd. Se stránky modulační znamenita jest podivu hodná melodie č. II. 37. a neobyčejné poměry harmonické má popěvek č. I. 45., z jehož čtyř taktů jest první na základě subdominantním, což ani u nás není neslýcháno, a poslední dva na dominantním, tak že se harmonie fonicky ozývá v jediném druhém taktě; a ještě zvláštněji zní č. II. 32., ve kterém opakované dva první takty náležejí do F-dur, čímž velmi směle se spojuje závětí v G-dur, obsahující dvakrát po dvou opakovaných taktech, celkem tedy osmitaktové. Za to kráčí celkem melodie častěji drobným, diatonického postupu se přidržujícím krokem jako většinou v Čechách, třeba i v lužických písních tu a tam naskytovaly se jako výjimky smělejší skoky melodické po způsobu moravském. Vedle melodických útvarů s našimi docela shodných nejednou arci krouží melodie

lužická oblouky docela jinými, jak vidno nejpatrněji v č. II. 36. a 38. Těchto několik poznámek, které se nám naskytly při prvním čtení nové sbírky, snad učiní čtenáři aspoň z části ponětí o poměru písní lužických k našim a povzbudí odborné badatele k jich pozorování se stránky vnější, jehož jsou svou hudební cenou tak hodny, jako hojného rozšíření v hudby milovném obecenstvu. Výrazností a hloubkou jako s druhé strany svěžestí a křepkostí podobají se písně ty velice našim a cit s humorem spojuje se v nich utěšeným způsobem.

Pořadatelé sbírek slovanských písní s průvodem klavírním najdou v nich dojista přemnohou perličku, která nás bude potěšovati v koncertech i v domácnosti. Jednou z nejroztomilejších zdá se mi píseň č. II. 50. se slovy: „Praj, křesćijanski čłowjeko, hdźe sem přiúdźe mandźelstwo? Ja ći prajić Žady u čłojk je njej' wustajił, Bóh tón kujez je sam wustajił w paradizu, w paradizu“. Slovem i nápěvem proniká humor, smíšený s vážným citem náboženským, neodolatelným způsobem.

Vydání nápěvů redigoval známý skladatel lužický Kocor, a krom několika nepatrností provedl je velmi správně; litovati jest pouze, že není u not znamének ani temp. *V. V. Zelený.*

Stanislav Barcewicz,

mladý virtuos na housle, jenž v těchto dnech zavítal k nám ze středu bratrského národa polského, vystoupil v hudební naší metropoli celkem třikráte: v Konviktě v samostatném koncertě v předvečer slavnosti Svatojanské a na to dvakráte v Novém českém divadle. Slyšeli jsme tu od něho mimo řadu drobnějších virtuosních kusů houslových tři velké koncerty, a sice od Wieniawského, Vieuxtempse a Brucha, skladby to, jež vyžadují k řádnému provedení síly prvního řádu. A takovouto sílu poznali jsme právě v panu Stanislavu Barcewiczovi. Ač mlád, jest již nyní mistrem svého nástroje, jenž se souverenní jistotou ve všech polohách jej ovládá co dokonalý znalec všech tajností komplikované techniky hry houslové. Měl ovšem také znamenité mistry svými učiteli, a jsme hrdi na to, že to byli slovutni krajané naši Laub a Jan Hřímalý. Tito jej zasvětiti mohli pouze v technickou stránku hry houslové, co se pak přednášky, pojmutí skladby týče, tu učitel může pouze v hlavních obrysech naznačiti, co vše ta či ona skladba vyžaduje; vše ostatní musí býti ponecháno citlivosti přirozených vloh a rozvoji individualní duševní síly učně. A v ohledu tom, totiž co pojmutí skladby a jejiho přednesu se týče, osvědčil se právě pan Barcewicz způsobem překvapujícím; jsme srdečně tím potěšeni, pozorujíce, že hlavní síla tohoto virtuosa vězí v samostatném, zvláštním, pouze duši jeho vlastním pozírání na každou skladbu pro přednes veřejný zvolenou, že nepřestává na tom, co ve škole se byl naučil, nýbrž zvláštní ráz individualní všemu dodává; že jest zkrátka v úřadě umělce výkonného též zároveň po jistou míru i umělcem tvůrčím, který svým vlastním pojmutím, svou duší skladbě každé nového, zvláštního lesku dodává. Charakteristické známky jeho hry jsou tedy: energičnosť a jistota v provádění passážových umělůstek, dvojchmatů i akkordických smouténin i flageoletů zvonkovitě čistých — vůbec tedy energičnosť i jistota v překonávání komplikovaného apparatu technického, a což hlavní jest věcí: úchvatná vroucnosť přednesu kantileny, v níž zrači se celá jeho krásná duše umělecká. Můžeme s nejlepšími nadějemi pohlížeti do budoucnosti hudby slovanské, vždyť na všech stranách možno pozorovati, jak na širém tom poli slovanské hudby rozkvétá dorost ušlechtilý, mnohoslibný. *V. J. Novotný.*

„Slovanský sborník“ vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) v Jungmannově třídě č. 22. n.: na čtvrt roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, v Jungmannově třídě č. 22. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK

Ročník II. — 1883 — Číslo 8.

Národní tradice u Černohorců.

Od Jos. Holečka.

Právem Srbové guslím děkují, že jim zachovaly národnosť. O Černohorcích platí to jak o jiných Srbech.

Potopa turecká splavila utěšené počátky kulturní. Rozšířila se nevědomosť, nevzdělanosť, prostota, ano později, když se lid počal chápati stejných zbraní, jako byly jemu na hruď nasazovány, i nepopíratelná surovosť, kterou však stále zjemňuje mravní výhoda, jíž má utlačovaný naproti utlačovateli, otrok naproti jařmiteli. Umění čísti a psáti udržovalo se jen ve stavu duchovním a mnišském, a i tu zmocňovali se ho pouze ti, kdož ho nevyhnutelně potřebovali ku svému postupu. Obyčejný pop učí se obřadům a všem církevním výkonům v pravém slova smyslu rok za rok. Při mši čte i zpívá, aniž mu překáží, že má knihu nohama vzhůru. Taktéž je s mnichy. Obojí se raději a volněji pohybují na bojišti než u oltáře, k němuž nezřídka přistupují v plné zbroji. Popové jsou vojvodami, serdary, kapetány; věnují se těmto hodnostem zcela a duchovní povolání úplně zanedbávají. Monastýry jsou pevnostmi a zbrojnicemi.

Koná se velmi mnoho zajímavého, znamenitého i slavného, ale nikdo se nestará. by o tom zachoval paměť pro potomstvo. Nové písemné památky nevznikají, staré berou za své, neboj nikdo neumí jejich důležitosť oceniti. Kde jaký papír najdou, dělaíť z něho patrony a neohlížejí se, ničí-li prvotisk srbské literatury nebo historický dokument Všecko, k čemu papír na světě jest, zdá se jim býti malicherným proti tomu vznešenému jeho úkolu. že koná službu při nabíjení pušek, které budou Turkům mozky rozstřelovati.

Celá dvě století černohorských bojů proti Turkům jsou nám zahalena neproniklou tmou; nezachovaloť se nám z doby od r. 1520. až do konce století XVII. skoro nic jiného, než jména vladyk, kteří po ten čas stáli v čele národa a jeho církve. Můžeme jen tušiti a předpokládati, že Černá Hora měla v té prostoře časové nejpernější kus práce. neboť síla turecká dostoupila

tehdáž nejvyššího vrcholu. Celá Evropa třásla se před nimi, jen Černá Hora zůstala pevně státi; zabírali království i širé krajiny, jen Černou Horu nemohli opanovati; vojska čítající tisíce tisíců mužů prchala před nimi, jen Černohorec neustupně setrvával na přirozených baštách svých hor. Osvojili si mezi tím Bělehrad, Rhodos, Moreu, mnohé ostrovy i Cyper a Kretu, pustošili Dalmacii, Slavonii, Srem, Bačku, Banát a větší část Uher, nad níž vévodili s hradu budínského — a Černá Hora, tenkrát mnohem nepatrnější, nežli je dnes, jim chrabře odolala, ač i o ni stále se pokoušeli.

Z této doby, která byla zajisté plna plnička slavných úspěchů zbraní černohorských, nemáme žádné bezprostřední, domácí památky písemné. V století XVIII. vyskytlo se celkem tré pokusův, aby byly zaznamenány některé známé zprávy o Černé Hoře. Jsou to: Lětopis Crnogojskij, jenž sáhá do r. 1749., je velmi nedostatečný a zapisuje jen 25 událostí, z nichž jen ty ze současnosti pisatelovy jsou věrněji vylíčeny; r. 1754. vyšla v Moskvě „Istorija o Černoj Gory“ od černohorského metropolity Vasilije Petroviće, jež vzpomíná bojův od r. 1712. do 1750.; „Rukopis crngorskog vladyke Petra I.“, jenž obsahuje krátkou historii Černé Hory od počátku do r. 1712.; není objemnější dvou tiskových archů (vyšel na Cetyni v almanahu „Grlica“ na r. 1838.) a i na těch málo stranách chová mnohé odpory. Polovičním právem mohli bychom jsem připočíst i knihu Simy Milutinoviće Sarajlije, nazvanou „Istorija Crne Gore od iskona do novijeg vremena“ (t. j. do r. 1788.), ačkoli nepochází od Černohorce a byla vytištěna teprve r. 1835.: ale Milutinović, jenž byl tajemníkem vladyky Petra I. a vychovatelem Petra II., tak se na Černé Hoře aklimatisoval, že se na jeho práci můžeme dívati tak, jakoby byla černohorská.

Danilo Milaković, dějepisec Černé Hory, přiznává, že mu nepostačovaly ani tyto historické drobty, ani jiné obyčejné prameny, a že často celé bitvy musil vyličovati dle národní tradice, ponejvíce dle národní písně, která sice nedostačuje historikovi ve všem a všude, ale zachovává paměti aspoň to z událostí minulých, co lid si vybral, a podává je tak, jak je lid se svého hlediska — nikoli lhostejně objektivního, nýbrž národního — pojimal.

Vzdělaní mužové na Černé Hoře pochopili důležitost historické písně jakožto národní tradice a jali se národní písně sbírati a zapisovati. Učinili tak zejména zmíněný Simo Milutinović, jenž pod pseudonymem Čubra Čojkoviće Crnogorce vydal roku 1837. v Lipsku „Pěvanija cernogorska i hercegovačka“, a vladyka Petr II., jehožto sbírka národních zpěvů, nazvaná „Ogledalo (zrcadlo) srbsko“, vyšla v Bělehradě r. 1845.

Petr II. praví v předmluvě ku své sbírce: O černohorských písních možno říci, že je v nich obsažena historie tohoto národa. Pravda, že poesie na některých místech poněkud zveličuje hrdinné činy Černohorcův, ale na mnohých a vážnějších drží se přísně

skutečnosti. Není to ni desátý díl černohorských písní, ale hlavní boje na r. 1702. jsou tu téměř všechny. Příčina, proč nejsou vytištěna jména těch, kdož písně sbírali, je ta, že nesbíral a nezapisoval jen jediný člověk, nýbrž jsou sebrány tak: když nějaký pěvec tu na Cetyni zazpíval dobrou píseň, ihned byl doveden k některému písaři, by ji zapsal, pročež nemůže jednotlivec nazván býti jejich skupitelem.

Simo Milutinović dobře učinil, že ke každé písni, již vyňal z úst lidu, připsal jméno toho, od koho ji slyšel. Sbírka jeho má 175 písní, jež sběratel slyšel bezmála od 80 pěvců. Většina z nich dala po jedné písni, někteří po šesti i osmi. Podívejme se blíže na tuto společnosť. Několik málo nepochází přímo z Černé Hory a Hercegoviny. Je tu i otec a matka Simova. Vidíme vojvody, igumany, popy, djaky, kozárky, dívky, i jednoho dvanáctiletého hošíka, ovšem kromě osob, které jsou na prvním místě povolány, aby byly národními pěvci: kromě slepcův a guslarů.

V. M. G. Medaković, životopisec Petra II. a druhdy jeho tajemník, potvrzuje, že zpěvy, obsažené v „Ogledalu srbském", byly tak sbírány, jak Petr pravil, jen podotýká, že často písař, jemuž uloženo písně zapisovati, pramálo byl písma znalý. Nám pak se zdá naproti tomu, co vladyka pravil, jakoby poesie některé činy, v těchto zpěvech vypravované, zveličovala, že jsou celkem více historické než poetické, a znamenáme v nich patrnou snahu neznámých skladatelův, aby byli úplnými a přesnými. Soudíme z toho, že skladatelům určitě tanul na mysli ten účel, aby byl písní zachován hodnověrný obraz fakta, a že dokonce neměli na mysli faktum uměle vyšperkovati na úkor pravdě a skutečnosti. Osoby jednající bývají velmi důkladně vypočítávány; taktéž bojovníci padlí nebo zajatí, a vyměňují-li si po bitvě obě strany zajatce nebo mrtvé, slyšíme, jak píseň s přímo mathematickou zevrubností udává, kdo byl dán za koho, tak že by to nemohlo býti lépe zaznamenáno ve správných obchodních účtech. Sem tam si píseň obírá za předmět čin takový, o němž by poeta raději pomlčel.

Pozorujeme i to, že píseň, čím je novější, tím je přesnější, úplnější a podrobnější, sušší a poetických okras prázdnější. Teprve znenáhla prodlením delšího času, když pamětníci opěvané události se světa se vytrácejí a mladšímu pokolení v odkaz je zůstavují, živé povědomí pravdy uniká, ale příběh opěvaný v tomže poměru jako v náhradu nabývá roucha poetičtějšího. Souhlasí to vůbec s tím, že dávná minulosť podněcuje naši fantasii a jeví se nám poetičtější, než přítomnosť. Ovšem nejeden předmět písně má již sám sebou tolik poesie do sebe, že netřeba, by k němu fantasie něco přičiňovala.

Lid sám nepohlíží na historické písně jako na básnické výtvory, nýbrž jako na čistou a nezvratnou pravdu, na níž nesmí nic býti měněno. Pamatuje si na vlas, kde který hrdina v boji stál, jaký měl šat a zbroj, a nepřipouští žádné odchylky od toho.

Co píseň vypravuje, jakoby stálo v písmě svatém. Z čehož následuje, že změny, kterých historie v písních nicméně doznala, jsou bezděčné a mají pouze tu příčinu, že obraz, který se v přítomnosti jevil jasně jako za slunečního dne, čím dále je posouván do minulosti, tím více je zastírán mlhou.

Vrcholem ctižádosti mužovy jest, aby dokázal čin, jenž by zavdal podnět k písni a tak původce svého proslavil. Kdyby byla obava, že píseň bude strannou, pozbyla by své autority a významu a víra v ni by poklesla. Kníže Danilo I., chtěl-li Černohorce roznítiti, povzbuzovával je těmito krátkými slovy: „Pamatujte, Černohorci, co tomu gusle řeknou!“ A vážnosť Černohorců k tomuto symbolu národní písně byla taková, že hned se jali předstihovati, konajíce junáctví a varujíce se všeho, co by na ně stín vrhnouti mohlo.

Současná píseň neobírá si za předmět pouze skutky a události epochalní. Slovanská zpěvnosť, která si u pokojných Slováků bere za podnět nejnepatrnější okolnosť ze života domácího, nedá si u bojovných Černohorcův ujíti ani žádnou srážku a potyčku, kterou měli černohorští pastevci s tureckými nebo albanskými. Písně takové, zajímající jen některé plemeno aneb dokonce jen ves, ustupují pomalu těm, které se dotýkají celého národa. Tyto písně podržují pole a zachovávají se v podání, ony pak propadají v nepaměť, ač jestli některou z nich nepotkalo štěstí, aby uvázla v tobolce sběratele národních zpěvů. Po uplynutí několika století množství písní scvrká se na několik málo, které mají interes široký, o jichžto zachování tedy stará se celý národ.

Tak si vysvětlujeme, proč nedostatek písní ze století XVI. a skoro celého století XVII. nedovoluje, abychom si z nich učinili obraz, jak národ v oněch dobách žil a co konal. Lid tehdejší zajisté ještě pilněji písně skládal, než nynější, a podnětů k nim měl tak hojně, jako dnes; ale protože se nestalo nic tak ohromného, aby celým národem otřáslo a způsobilo naň dojem po věky trvající, drobnější příhody spadly v zapomenutí a s nimi i písně.

Jak praveno, písně pořád ještě se tvoří a zasluhovaly by, aby byly stále stopovány. Snad se již poetičností nevyrovnají písním starodávným, ani už k nim nikdo nesáhne jako ku pramenům historie politické, avšak pro historii kulturní jsou důležity nemálo.

Bedlivou pozornosť měli by nyní sběratelé věnovati písním slovanských mohamedánů, které jsou velmi četny a poesií bohaty, dosud však málo známy. Neplatí to tak o písních lyrických čili ženských, jak o písních epických. Pisateli bylo přáno nahlednouti do tohoto nevystižného zdroje u mohamedánů černohorských a lituje velice, že písně o hrdinách mohamedánských národnosti slovanské byly dosud tak zneuznávány. Dokud trval boj s nimi, nebylo konečně divu, ale nyní dlužno pohlížeti na ně s jiného hlediska. Mohamedáni mají tak jako křesťané své hrdiny a písně o nich, jež také za doprovodu guslí prozpěvují. Kdyby byly histo-

rické písně jejich skupeny, jak ohromně by to přispělo k objasnění minulosti národa!

Tolik o národní tradici, uložené v písních.

Je však ještě podání jiné, vypravované, které jde od úst k ústům a udržuje jak v celém národě, tak v každém jednotlivém plemeni známosť o předcích a jejich činech. Tím dosahuje se neméně znamenitého účinku, než historickou písní: život národa vypřádá se jako niť, je souvislým, logickým postupem a není se tak snadno báti rozporu přítomnosti s minulostí. Tento druh národní tradice je dosud skoro úplně nepovšimnut. Bylo by velmi záslužno, aby byl pro literaturu získán dříve, nežli počne mizeti, což stane se ihned, jakmile vnikne do lidu kniha, a on přestana spoléhati se na svou paměť, bude očekávati, že mu to kniha lépe poví.

S touto tradicí potkáváme se u každého plemene i rodu. Počátek její je tam, kdy se předkové na Černou Horu přistěhovali, což se událo z rozličných končin a v rozličných dobách. Říká-li se o Černohorcích, že jsou „úskoci od Kosova", neplatí to o všech. V každém plemeni i rodu pamatují si jako v Israeli celý svůj rodokmen a co ten aneb onen z dědů znamenitého dokázal; léta však, jakž přirozeno, udati neumějí a nesnadno je i naznačují.

Na příklad tradice o původu panujícího rodu Petrovićů je tato: Přistěhovali se z planiny Něgoše v Hercegovině, blíže Dugy, kde stojí sela Trebče. Odtud přešli na Černou Horu a usídlili se na Něgušich. Stalo se to v druhé polovici XV. stol. za panování Ivanbega. Vedli je dva bratři, Herak a Rajič, kteří v nové domovině hned zaujali hodnosť hlavárskou. Potomci Herakovi, Herakovići, byli serdary. R. 1696. zvolil si národ Danila Herakoviće Něgoše za vladyku, od kteréžto doby správa země skoro napořád byla v rodu Něgošů, s tím toliko rozdílem, že na místo Herakovićů nastoupila větev Petrovićů. (Správně tedy dlužno psáti Petrovići Njegoši a nikoli Njeguši.)

Kuči Drekalovići mají o sobě toto podání: Když Turci opanovali Zetu, Ivanbegův synovec nebo příbuzný, jménem Nikola, v době války zapudil od sebe svoji těhotnou ženu, která šla do krajiny Hotů a v Selci porodila synka, jehož dala pokřtíti po latinsku; odtud odešla do Zatrijebče, odtud pak dál utekla do Bioćeva, kde se provdala za Nakaza Marina; synka jejího vzala k sobě Džija Peralova, pokřtila ho po srbsku a dala mu jméno Drekale. Později naň přešlo vojvodství, a rod, jejž založil, nazval se po něm Drekalovići. Drekale měl syna Lala a Lale čtyři syny: Ilika, Čeja, Vujoše a Miju. Z nich pošla bratrstva: Ilikovići, Čejovići, Vujoševići a Mijovići. Rodové stupně Drekalovy jsou: Drekale, Lale, Iliko, Vuksan, Vuko, Lazo, Stanoje, Stanko, Djuro, opět Stanoje, Bogdan. Drekale odkázal svému potomstvu smrtelnou vůli, by se mezi sebou neženili a nevdávali.

V Andrijevici ve Vasojevićích vypravoval mi starý Miro Dedović dle ústního podání celou historii svého plemene, a to dosti podrobně. Co vypravoval, vypovím po něm obšírněji jinde; zde mi jde spíše o formu národní tradice.

Byli bratří Ozro, Vaso, Kraso, Hoto. Kraso a Hoto se odrodili; od nich mají původ katolická plemena albanská Krasnićův a Hotů. Od praotce Ozra pochází černohorské plemeno Ozrinićů, jehož členy jsou Vukotićové. Vaso přišel do nynějšího bydliště svého potomstva z Piperů přes Levou Řeku. Zůstavil tři syny, kteří se jmenovali Raho, Novak a Miho. Janko Sibinjanin (Jan Hunyady), utíkaje z Kosova zastavil se u nich, aby si odpočal. Oni právě pronásledovali Malesory, kteří Rahovi ukradli koně: Raho koňmo, Novak s puškou, Miho se šavlí. Janko Sibijanin jim pomohl a potom byl u nich hostem. Když odcházel, takto jim žehnal: Da bog da, da od Raha uvijek konjici, glavari, vojvode i sudije da budu; Novače, vazda ti puška pucala; Miho, vazda ti sablja sjekala. (Dejž Bůh, aby z Raha povždy byli jezdci, hlaváři, vojvodové a sudí; Nováče, povždy ti puška buchej, Miho, povždy ti šavle sekej.) Toto přání hrdinovo došlo splnění. Potomstvo tří bratří se nerozdvojovalo a žije dosud smíseno. Raho měl dva syny: Djura a Uglješu, Uglješa zase dva: Dabetu a Kovače. Potomstvo Rahovo bydlí na Levé Řece. Turci na ně často napadali, ale oni je vždycky šeredně obraceli. Když neměli dosti místa na Komu, šířili se dolů do roviny; nejkrásnější část jejich území spadá do Starého Srbska. Nynější potomci Rahovi jsou: vojvoda Miljan Vuković, Miro Dedović, pop Zarija Protić, kapetán Djole Radunović. A potomci Novakovi: Zarija Bakić, Limanjac, Racić. A Mihovi: Fatić, Panto Semor v Beranech a j.

Vasojevići napsali mi svůj rodokmen, jenž takto zní: Stupně od Vasa. 1. Vaso zplodil Raha. 2. Raho zplodil Uglješu. 3. Uglješa zplodil Demira Kovače. 4. Demir Kovač zplodil Stanja. 5. Stanjo zplodil Radslava. 6. Radslav zplodil Laka. 7. Lako zplodil Vuja. 8. Vujo zplodil Nova. 9. Novo zplodil vojvodu Lakiće I. 10. Vojvoda Lakić I. zplodil vojvodu Sima. 11. Vojvoda Simo zplodil vojvodu Stojana. 12. Vojvoda Stojan zplodil vojvodu Lakiće II. 13. Vojvoda Lakič II. zplodil Miloše.

Lakić II. jest jaksi legitimním pretendentem vojvodství ve Vasojevićích. Plemeno jej tak tituluje, i on sám se tak nazývá, ale hodnost vojvodskou ve skutečnosti zastává Miljan Vuković, jenž k tomu byl od knížete zřízen.

Rovčané mi dali tuto „písemnost“ o svém původě a rodu, o němž, mimochodem řečeno, pracovali v pastýřské kolibě na planině Seňavině celou noc.

Rovecký děd je Nikša. On byl rodem z Přímoří (t. Boky) ze vsi Krtol a byl sestřencem sv. krále Vuka Nemanjiće. Tu měl čtyři syny, z nichž jednomu bylo jméno Gojak. Gojak se přestěhoval do Rovců a měl čtyři syny, a to: Vlaha, Bulata, Srezoje a Ščepana, z nichž pošlo nyní v Rovcích 800 vojínů. Vlah jest

měl dva syny, Bogetu a Nikolu. Nikola měl dva syny, Muće a Vukiće. Vukić měl jednoho syna, jméno jest mu bylo Miloš. Miloš měl syna, jméno jest mu bylo Dragoje. Dragoje měl syna, jméno jest mu bylo Sekula. Sekula měl syna, jméno jést mu bylo Bracan. Bracan měl syna, jméno jest mu bylo Anija. Anija měl syna, jméno jest mu bylo Mato kapetán, jenž byl za doby Svatého Petra vladyky. Mato měl syna Luku, byl kapetánem za vladyky Rada (Petra II.), Luka měl syna Petra kapetána, jenž byl za knížete Danila. Petar má syna, jméno jest mu Miloš kapetán, jenž slouží knížeti Nikolovi. Rovčané byli vždy věrni každému bývalému panovníku a jsou i nynějšímu. Rovčané jsou krvaví junáci.

Když jsme ráno tento rodokmen společně probírali, znamenal jsem, že ochotný kapetán Miloš Selić už při dvou synech praděda Vlaha přidržel se přímého potomstva mladšího syna Nikoly, opustiv hlavní větev staršího syna Bogety. Bylo zřejmo, že kapetánu Miloši šlo o to, aby se konečně dostalo i na něj. Přál jsem si znáti předky popa Miniće, jenž jest mezi Rovčany nejváženější i nejzámožnější. Kapetán Miloš po některém otálení diktoval svému písaři, aby toto připsal: Rovčanům nikdy nescházelo dobrých lidí, jako byl Redža Daničin, Koća Nikin, Pero Jovanov, Djuko Stamatov, Radonja Djurkov, Spasoje Djerpić, Mato Punišin, Radovan Matijev, Pavić Djikanov, Vukašin Nicov, Janko Acin, Pavle Vučinjin, Gligorije Minin.

Tuším, že jsem uvedenými příklady jasně dokázal bohatosť a obsáhlosť národní tradice černohorské vypravované. Účel mého studia, jejž jsem měl při cestě na očích, byl jinaký, než abych se hlouběji zabýval tímto předmětem, jenž sám vyžadoval by několikaletého pobytu mezi lidem, aby se mu dospělo dna, neboť nejen každé plemeno, nýbrž i každý rod a v něm každá značnější větev má svou tradici. Co tu jmenováno mužů, kdybychom se dále doptávali, o každém by nám vypravovali, co znamenitého dokázal. Srovnáním těchto udání s historií, hlavně k vůli časovému postupu, nabyli bychom neocenitelného materialu pro sepsání lidové historie národa, jež by v tom případě, kde se nedostává staviva pro dějiny vědecké, tyto dějiny doplnila a částečně nahradila; stala by se i národu pomníkem trvalým a tím vzácnějším, že sotva nějaký jiný národ mohl by k němu poskytnouti látky.

O Bělinském

(slavném kritiku ruském).

Z literarních vzpomínek **Iv. S. Turgeněva.**

(Dokončení.)

Bělinský ctil památku Petra Velikého a nazýval ho bez okolků spasitelem naším též proto, že již za Alekséje Michajloviče zřel ve starém společenském a občanském zřízení našem nepochybn...

V Andrijevici ve Vasojevićích vypravoval mi starý Miro Dedović dle ústního podání celou historii svého plemene, a to dosti podrobně. Co vypravoval, vypovím po něm obšírněji jinde; zde mi jde spíše o formu národní tradice.

Byli bratři Ozro, Vaso, Kraso, Hoto. Kraso a Hoto se odrodili; od nich mají původ katolická plemena albanská Krasnićův a Hotů. Od praotce Ozra pochází černohorské plemeno Ozrinićů, jehož členy jsou Vukotićové. Vaso přišel do nynějšího bydliště svého potomstva z Piperů přes Levou Řeku. Zůstavil tři syny, kteří se jmenovali Raho, Novak a Miho. Janko Sibinjanin (Jan Hunyady), utíkaje z Kosova zastavil se u nich, aby si odpočal. Oni právě pronásledovali Malesory, kteří Rahovi ukradli koně: Raho koňmo, Novak s puškou, Miho se šavlí. Janko Sibijanin jim pomohl a potom byl u nich hostem. Když odcházel, takto jim žehnal: Da bog da, da od Raha uvijek konjici, glavari, vojvode i sudije da budu; Novače, vazda ti puška pucala; Miho, vazda ti sablja sjekala. (Dejž Bůh, aby z Raha povždy byli jezdci, hlaváři, vojvodové a sudí; Nováče, povždy ti puška buchej, Miho, povždy ti šavle sekej.) Toto přání hrdinovo došlo splnění. Potomstvo tří bratří se nerozdvojovalo a žije dosud smíseno. Raho měl dva syny: Djura a Uglješu, Uglješa zase dva: Dabetu a Kovače. Potomstvo Rahovo bydlí na Levé Řece. Turci na ně často napadali, ale oni je vždycky šeredně obraceli. Když neměli dosti místa na Komu, šířili se dolů do roviny; nejkrásnější část jejich území spadá do Starého Srbska. Nynější potomci Rahovi jsou: vojvoda Miljan Vuković, Miro Dedović, pop Zarija Protić, kapetán Djole Radunović. A potomci Novakovi: Zarija Bakić, Limanjac, Racić. A Mihovi: Fatić, Panto Semor v Beranech a j.

Vasojevići napsali mi svůj rodokmen, jenž takto zní: Stupně od Vasa. 1. Vaso zplodil Raha. 2. Raho zplodil Uglješu. 3. Uglješa zplodil Demira Kovače. 4. Demir Kovač zplodil Stanja. 5. Stanjo zplodil Radslava. 6. Radslav zplodil Laka. 7. Lako zplodil Vuja. 8. Vujo zplodil Nova. 9. Novo zplodil vojvodu Lakiće I. 10. Vojvoda Lakić I. zplodil vojvodu Sima. 11. Vojvoda Simo zplodil vojvodu Stojana. 12. Vojvoda Stojan zplodil vojvodu Lakiće II. 13. Vojvoda Lakič II. zplodil Miloše.

Lakić II. jest jaksi legitimním pretendentem vojvodství ve Vasojevićích. Plemeno jej tak tituluje, i on sám se tak nazývá, ale hodnost vojvodskou ve skutečnosti zastává Miljan Vuković, jenž k tomu byl od knížete zřízen.

Rovčané mi dali tuto „písemnost“ o svém původě a rodu, o němž, mimochodem řečeno, pracovali v pastýřské kolibě na planině Seňavině celou noc.

Rovecký děd je Nikša. On byl rodem z Přímoří (t. Boky) ze vsi Krtol a byl sestřencem sv. krále Vuka Nemanjiće. Tu měl čtyři syny, z nichž jednomu bylo jméno Gojak. Gojak se přestěhoval do Rovcův a měl čtyři syny, a to: Vlaha, Bulata, Srezoje a Ščepana, z nichž pošlo nyní v Rovcích 800 vojínů. Vlah jest

měl dva syny, Bogetu a Nikolu. Nikola měl dva syny, Muće a Vukiće. Vukić měl jednoho syna, jméno jest mu bylo Miloš. Miloš měl syna, jméno jest mu bylo Dragoje. Dragoje měl syna, jméno jest mu bylo Sekula. Sekula měl syna, jméno jést mu bylo Bracan. Bracan měl syna, jméno jest mu bylo Anija. Anija měl syna, jméno jest mu bylo Mato kapetán, jenž byl za doby Svatého Petra vladyky. Mato měl syna Luku, byl kapetánem za vladyky Rada (Petra II.), Luka měl syna Petra kapetána, jenž byl za knížete Danila. Petar má syna, jméno jest mu Miloš kapetán, jenž slouží knížeti Nikolovi. Rovčané byli vždy věrni každému bývalému panovníku a jsou i nynějšímu. Rovčané jsou krvaví junáci.

Když jsme ráno tento rodokmen společně probírali, znamenal jsem, že ochotný kapetán Miloš Selić už při dvou synech praděda Vlaha přidržel se přímého potomstva mladšího syna Nikoly, opustiv hlavní větev staršího syna Bogety. Bylo zřejmo, že kapetánu Miloši šlo o to, aby se konečně dostalo i na něj. Přál jsem si znáti předky popa Miniće, jenž jest mezi Rovčany nejváženější i nejzámožnější. Kapetán Miloš po některém otálení diktoval svému písaři, aby toto připsal: Rovčanům nikdy nescházelo dobrých lidí, jako byl Redža Daničin, Koća Nikin, Pero Jovanov, Djuko Stamatov, Radonja Djurkov, Spasoje Djerpić, Mato Punišin, Radovan Matijev, Pavić Djikanov, Vukašín Nicov, Janko Acin. Pavle Vučinjin, Gligorije Minin.

Tuším, že jsem uvedenými příklady jasně dokázal bohatosť a obsáhlosť národní tradice černohorské vypravované. Účel mého studia, jejž jsem měl při cestě na očích, byl jinaký, než abych se hlouběji zabýval tímto předmětem, jenž sám vyžadoval by několikaletého pobytu mezi lidem, aby se mu dospělo dna, neboť nejen každé plemeno, nýbrž i každý rod a v něm každá značnější větev má svou tradici. Co tu jmenováno mužů, kdybychom se dále doptávali, o každém by nám vypravovali, co znamenitého dokázal. Srovnáním těchto udání s historií, hlavně k vůli časovému postupu, nabyli bychom neocenitelného materialu pro sepsání lidové historie národa, jež by v tom případě, kde se nedostává staviva pro dějiny vědecké, tyto dějiny doplnila a částečně nahradila; stala by se i národu pomníkem trvalým a tím vzácnějším, že sotva nějaký jiný národ mohl by k němu poskytnouti látky.

O Bělinském

(slavném kritiku ruském).

Z literarních vzpomínek **Iv. S. Turgeněva.**

(Dokončení.)

Bělinský ctil památku Petra Velikého a nazýval ho bez okolků spasitelem naším též proto, že již za Alekséje Michajloviče zřel ve starém společenském a občanském zřízení našem nepochybné pří-

znaky rozkladu — a následovně nemohl věřiti ve pravidelný a slušný rozvoj ústrojí našeho, podobný onomu, jaký se jeví na západě. Dílo Petra Velikého bylo zajisté násilím, bylo tím, co za nejnovější doby zovou: coup d'état; avšak pouze celou řadou takových násilných, shora vycházejících prostředků byli jsme vstrčeni do rodiny národův evropských. Nutnosť takových oprav nepřestala ani dosud ještě. Na svědectví mínění toho bylo by lze přivésti příklady nepříliš dávné. Jaké místo jsme v rodině té zaujali, to ukáží dějiny; ale to nepodléhá pochybnosti nižádné, že jsme dosud kráčeli a jest nám kráčeti (s čím ovšem páni slavjanofilové souhlasiti nebudou) cestami jinými, nežli těmi, jimiž ubírají se západní národové, více nebo méně ústrojně se rozvíjející.

Chodíval jsem k němu často po obědě na zotavení. Bydlil na Fontánce, nedaleko Aničkova mostu, ve přízemí, v neveselých, značně vlhkých pokojích. Nelze mi neopakovati, že byly tehdá časy krušné; nynější mláď nedoznala ničeho podobného. Nechať soudí čtenář sám: ráno ti snad navrátili svou korrekturu, censurou ven a ven poškrtanou, červeným inkoustem zohyzděnou, takořka zkrvavenou; bylo ti snad i dojeti k censorovi, a když jsi mu podal marné a ponižující vysvětlivky, vyslechnouti jeho neodvolatelnou, často ušklebačnou výčitku . . .*) Na ulici setkal jsi se s postavou pana Bulgarina, nebo přítele jeho, pana Greče; generál, i nevelitel třebas, ale pouhý generál, strčil do tebe, nebo, což ještě horší bývalo, pobodnul tě . . . Pohledneš zamyšleně vůkol sebe; podplácení kvete, nevolnictví stojí jako skála, kasárna jsou na prvním místě, soudu není, proslýchá se o zavření universit, záhy potom svedených na třístový sbor, cesta do ciziny jeví se nemožnou, cestovné knížky pak nelze dostati, jakýsi tmavý mrak visí stále nade vší tak řečenou učenou a literarní působností, a zde ještě syčí a rozlézají se udávky; mezi omladinou není ani společné pásky, ani společných zájmů, ve všech vězí strach a poníženosť! Nuže, a tak přijdeš do bytu Bělinského, přijde přítel druhý, třetí, rozpřede se hovor a tobě uleví; předměty hovoru bývaly obyčejně druhu necensorního (ve smysle tehdejším), ale politických při zvláště nebývalo; jejich bezprospěšnosť byla všem až tuze patrna. Všeobecný ráz hovorů našich byl filosofickoliterarní, kritickoaesthetický, socialní, ale zřídka historický. Někdy bývaly velmi zajímavy, ano silny; jindy zase poněkud povrchní a lehkovážné. Bělinský přese všecku vážnosť a skutečnou povznešenosť povahy své býval někdy jako dítě; zaslechnul-li něco, co se mu líbilo, nějaké místo z Jiřího Sanda nebo P. Leronoa — tehdá stával se modním a tajně (!) dopisovali si o něm pode jménem Petra Ryšavého —

*) Zvláštním humorem vyznamenával se při takových návštěvách censor F., týž, jenž říkával: „Prosím vás — vždyť já nechám všech písmen: jen dvě zahladím.“ — Jednou patře mi s citem do očí pravil: „Vy chcete, abych neškrtal. Ale posuďte sám: Nebudu škrtati, a mohu tak pozbyti 3000 rublů ročně, a budu-li škrtati — kdo z toho bude míti jaké neštěstí? Slovíčka — neslovíčka, nuže, a co ještě? — Proč bych neškrtal!? Opatruj vás Bůh!“

hned požádal o napsání místa toho a jím se obíral. Ale všecko to mu slušelo; živý, bystrý Rus jevil se i v tom. Leckdy zaměstnávala ho věc nanejvýš nepatrná. Jednou nosil s sebou po celých šest neděl knihu Goetheovu „Západovýchodního divanu" ze příčiny následující: Citoval jsem mu za jakési příležitosti z něho verš: „Lebt man denn, wenn andre leben?" On pověděl tento verš s výtkou Goetheovu sobectví před A. N. S., kdysi známým překladatelem básní Goetheových; tento pochyboval o doslovnosti citátu a bezmála se Bělinského lehkověrnosti vysmál. Tehdá vyžádal si tento ode mne výtisk „Divanu" a nosil jej stále v kapse, aby střetna se s S. mohl ho poraziti; ale setkání to se na veliký zármutek a hněv Bělinského nestalo. Za posledních dvou let svého života stal se následkem ustavičně vzmáhající se choroby velmi nervosním — a pojímala ho těžkomyslnosť.

* * *

Vídal jsem Bělinského během čtyř zim — od r. 1843.—1846., a zvláště často do ledna r. 1847., kdy jsem odjel na dlouho do ciziny a kdy byl založen „Sovremennik", t. j. koupen P. A. Pletněvým. Dějiny o založení tohoto časopisu jsou ve mnohé příčině velmi poučny... Ale vypověděti je zevrubně není zatím snadno; bylo by třeba dotýkati se a ohřívati starých žvastů. Dostačí říci, že Bělinský byl poznenáhla a velmi dovedně odstraněn od časopisu, jenž byl zvláště pro něho stvořen, jenž jeho jménem nabyl spolupracovníků a po celý rok živil se hlavními články, jež si byl Bělinský zaopatřil míně vydati veliký almanach. Bělinský k vůli „Sovremenniku" přerušil spojení s „Otěčestvennymi zapiskami", ale ukázalo se, že v časopise novém místo postavení hospodářova, na něž úplné měl právo, zaujal totéž nové místo spolupracovníka vedlejšího, podruha, jehož se mu dostávalo i ve starém. Pokud mne samého se týče, třeba pověděti, že po prvním laskavém přijetí literarní mé činnosti velmi záhy — a vším právem — k ní ochladnul; nemohlť mne pobízeti, abych pokračoval ve skládání takových veršův a básní, jakým jsem se tehdá oddával. Ostatně brzo došel jsem sám toho přesvědčení, že pokračovati v takovém zaměstnání nikterak není třeba — a umínil jsem si pevně, literatury zcela zanechati; jenom na žádosť J. J. Panajeva, jenž neměl čím vyplniti oddíl směsi v 1. čísle „Sovremennika", dal jsem mu náčrt o titule „Chor a Kalinyč". (Slova „Z lovcových zápisek" vymyslil si a doložil týž J. J. Panajev, aby čtenáře naladil ke shovívavosti.) Úspěch tohoto náčrtu povzbudil mne, napsati jiné, a tak navrátil jsem se k literatuře. Avšak čtenář pozná, že ačkoli práce mé prosaické více ho uspokojovaly, nekladl ve mne přece zvláštních nadějí. Bělinský povzbuzoval spisovatelů začátečníků, ve kterých znamenal nadání, s dobrodušnou shovívavostí a soucitnou vřelostí, a podporoval první kroky jejich; ale přísně choval se již k pokusům jejich dalším, ukazoval nemilosrdně na vady jejich, haněl i chválil se stejnou nestranností.

Proto býval v prvních dobách až mazlivým, dával se unášeti velmi mile, skoro pohnutlivě, skoro zábavně. Když se mu dostali do rukou „Chudáci“ p. Dostojevského, tehdá byl všecek nadšen. — „Ano,“ pravil hrdě, jakoby sám byl vykonal znamenitý čin — „ano, pane, já vám něco povím! — Neveliký ptáček,“ a při té ukazoval rukou asi loket od země, „neveliký ptáček — ale drápek má ostrý!“ — Jaký byl můj podiv, když setkav se za nedlouho s p. Dostojevským — spatřil jsem ho jakožto muže výšky nadprostřední — každým řádem vyššího, nežli byl sám Bělinský! — Ale v návalu otcovské něžnosti k novozrozenému talentu Bělinský choval se k němu jako k synovi, jako ku svému „děťátku“. Právě tak v létě r. 1843., když jsem se s ním seznámil — hejčkal, všude doporoučel a do světa uváděl Někrasova...

* * *

Jako všickni lidé duše prchlivé, zanícené, i Bělinský měl hodnou dávku netrpělivosti. On obzvláště prchlivě nepřiznával ani částečky pravdy míněním odpůrcovým a odvracel se od nich s touže nelibostí, s jakou zavrhoval mínění svá vlastní, uznal-li je mylnými. — Ale jej bylo lze „proraziti“, jak jsem mu jednou řekl, a čemuž on se mnoho nasmál: — pravda mu byla tuze drahou; až do konce odporovati nemohl. Pouze k jediné straně moskevské, ku slavjanofilům, zachovával se po všecek život nepřátelsky; kráčelť příliš na porok tomu, več on věřil a co on miloval. Bělinský vůbec uměl nenáviděti — he was a good hater — a povrhoval ze vší duše tím, co bylo opovržení hodno. Leibnitz kdesi dí, že skoro ničím neopovrhuje (je ne méprise presque rien). — Toť pochopitelno a chvalitebno — u filosofa, žijícího ustavičně na výšinách duševního pozorování; ale našinec, člověk obyčejný, kráčející po zemi, není s to, aby se povznesl k takové nestranné chladnosti, k tak velebnému klidu; cit pohrdání, jejž nám vnucují Thadeáši Bulgarinové, utvrzuje a sílí mravní naše poznání, naše svědomí. — K omylům svým vlastním přiznával se Bělinský beze všech pozadních myšlének; po mělké samolibosti nebylo u něho ani památky. — „Inu což, lhal jsem!“ říkával s úsměvem, — jaká krásná byla tato jeho vlastnosť! Bělinský si o sobě a o svých schopnostech příliš mnoho nemyslil. Jeho skromnosť byla neličena a čistosrdečna; slovo „skromnosť“ se sem ostatně ani nehodí; nebylоť mu nikterak milo, že je, dle jeho mínění, človíčkem tak nepatrným — ale: „ze své kůže nevyskočíš!“ Za to nebylo pro něho nic důležitějšího a vyššího, nežli věc, již zastával, nežli myšlénka, které hájil a již prováděl: tehdá byl by na zeď lezl — a běda tomu, kdo mu padl pod ruku! Zde jevila se v něm i smělosť, odvaha zoufalá, jež ubližovala jeho ústrojí a nervům; tehdá byl odhodlán obětovati všecko! Při tak silné dráždivosti — tak slabá nedůtklivosť osobní!... Ne! Takoveho člověka nepotkal jsem ani předtím, ani potom.

* * *

V létě r. 1847. přišel Bělinský poprvé a posledně do ciziny. Prožil jsem s ním několik neděl v Salzbrunně, malém slezském městečku, proslulém svými lázněmi, jež prý léčí souchotiny... jemu však prospěly pramálo. V Salzbrunně následkem nevole, vzbuzené v něm známým Gogolovým „Dopisováním se přátely" napsal mu list... Potom setkal jsem se s ním v Paříži. Tam se dal léčiti jistým lékařem, odborníkem ve příčině souchotin, jménem Tirà de Malmorouva. Mnozí pokládali tohoto za šarlatána, avšak Bělinského zajisté postavil na nohy. Kašel ustal, zeleň s obličeje zmizela... Velmi brzký návrat do Petrohradu pokazil všecko.*) Podivno! V cizině soužila ho nuda, táhlo jej to zpět na Rus. Byl příliš Rusem a v cizině lekal jako ryba na vzduchu. Pamatuji, když poprvé spatřil v Paříži náměstí Svornosti a hned se mne otázal: „Toť jedno z nejkrásnějších náměstí světa, není-li pravda?" A na souhlasnou odpověď mou zvolal: „Nuže, dobrá: tedy již je budu znáti," a stranou: „a basta!" a počal mluviti o Gogoli. Podotknul jsem jemu, že na tomže náměstí za časů revoluce stála guillotina, a tam že sťali hlavu Ludvíkovi XVI.; on pohlednul vůkol, řekl: a! — a připomněl výjevu z popravy Ostapovy v „Tarase Bulbovi". Dějepisné vědomosti Bělinského byly velmi slaby; nemohl se tedy zvláště zajímati místy, kde se konaly veliké události života evropského; cizích řečí neznal a proto nemohl poznati tamějších lidí; ale prázdná zvědavosť, zevlování, badauderie, nesrovnávaly se s jeho povahou. Hudba a malba zajímaly ho, jak už bylo řečeno, velmi málo; a to, čím Paříž tak mocně na mnohé krajany naše účinkuje, znepokojovalo jeho čistý, skoro asketicky mravný cit. A konečně, života jeho bylo již pouze na několik měsícův... Unavil se již a ochladnul...

* * *

Nevím, mám-li mluviti o poměru Bělinského k ženám. On sám skoro nikdy se té choulostivé otázky nedotýkal; šířil se vůbec nerad o samu sobě, o své minulosti a t. p. Často jsem ho k hovoru o věci té naváděl, on se jí však vždy uměl vyhnouti; on takořka se styděl, takořka nepochopoval, kterak lze mluviti o takových osobních malichernostech, kdežto je tolik, mnohem důležitějších a prospěšnějších věcí rozbírati! Zmínil-li své minulosti kdy, činil tak skoro vždycky se hlediska humoristického. Tak mi na př. vyprávěl, kterak byv vzdálen z university a nemaje zhola ničeho na živobytí, podvolil se překládati román Pavla de Kocka za 25 rublů v poukázkách, a jakých nadělal chyb! Chudoby za-

---

*) Ještě příklad, jak humoristicky pohlížel Bělinský na sama sebe. Při odjezdě z Paříže dali mu průvodce, jemuž bylo doprovázeti ho do Berlína; ale v poslední chvíli stalo se jakési nedorozumění a Bělinský dal se na cestu sám: „Pomyslete si mé postavení," psal jistému příteli do Paříže; „na hranicích belgických o čemsi se mne vyptávají, já však nerozumím a jen očima mrkám. Představený tamější na štěstí se asi dovtípil, že jsem hlup až do svatosti — a propustil mne."

kusil patrně hrozné, ale nikdy potom nelíboval si v jejím popisování a mazání ve společnosti přátel, jako to lidé, školou takovou prošedší, velmi často dělávají. Bělinský byl ve příčině takových výlevů příliš proniknut panickou důstojností, a snad i velikou hrdostí... Hrdosť liší se arci velice od samolibosti.

Zevnějšek Bělinského byl dle jeho mínění takový, že se nemohl ženským nikterak líbiti; o tom byl přesvědčen z té duše, a toto přesvědčení, jeho nesmělosť a plachosť ve stycích s nimi ovšem zvyšovalo. Jsem práv domnívati se, že Bělinský, se svým vřelým a citlivým srdcem, se svou naklonitelností a náruživostí, že, já řku, Bělinský, zajisté jeden z předních mužů své doby, nikdy nebyl žádnou ženskou milován. Sňatek svůj neuzavřel z lásky. Za mladosti byl zamilován v jistou slečnu, dceru tverského statkáře B—na; byla to bytosť poetická, ale milovala jiného a mimo to záhy zemřela. V životě jeho udál se též dosti podivný a truchlivý příběh s dívkou stavu prostého; pamatuji jeho úryvkovité, zasmušilé vypravování o ní..., způsobilo na mne dojem velmi hluboký..., ale i tu skončilo se to na prázdno. Srdce jeho setlelo mlčky a tiše; mohl zvolati slovy básníkovými:

Ó nebe! Kéž ten plamen výš
se aspoň jednou volně vznítí...
bych v mukách nebyl nucen mříti,
se zaskvěl, shasnul navždy již!

Avšak blouznivé naděje lidské jsou nesplnitelny, a soustrasť je bezplodna. Komu nevyšlo dobré číslo — ať si vykračuje s prázdným, ale ať toho nikomu nepoví.

Nemohu zde však nezmíniti se, ač jen povrchně, ušlechtilých, poctivých mínění Bělinského o ženách vůbec, a zvlášť o ženách ruských, o jejich postavení, budoucnosti, nezadatelných právech, nedostatečném jejich vychování, slovem o tom, co nyní zovou ženskou otázkou. Úcta k ženám, neznalosť jejich svobody, jejich nejen rodinného, ale i společenského významu, jeví se u něho všude, kdekoli se té otázky dotýká — ovšem že bez té vyzývavé, křiklavéráznosti, která je nyní tak oblíbena.

* * *

Nejednou slýcháváme slova: „Ten umřel v pravý čas, zcela vhod... Ale o nikom zajisté neplatí tak, jako o Bělinském. Ano! On zemřel vhod a ve pravý čas! Přede smrtí (zesnul měsíce května r. 1848.) byl ještě svědkem vítězství milých, upřímných svých nadějí a neviděl již konečné jejich záhuby... Ale jaké svízele ho čekaly, kdyby byl zůstal na živě! Známoť, že policie každodenně zpravovala se o stavu jeho zdraví, o průběhu jeho smrtelného zápasu... Těžkých zkoušek zbavila ho smrť. Mimo to již i jeho tělesné síly vypovídaly službu... Nač odkládati, prodlévati?

A struggle more — and I am free!*)

---

*) Ještě jedno úsilí — a budu svoboden! (Byron.)

Zajisté; ale živý myslí si živé a nelze v sobě utlumiti soustrasti s oním z nás, jejž odnáší smrť v neznámé končiny, odkud „žádný poutník ještě se nevrátil“. Někdy činívám si bezděky otázku, mimovolně pomyšlím o tom, co by řekl, co by pocítil Bělinský, vida veliké opravy, vykonané nynější vládou — osvobození selského lidu, zavedení veřejného soudu atd.? Jaké nadšení vzbudily by v něm blahodějné ty podniky! Ale nedožil se jich... Nedožil se též toho, co by bylo srdce jeho taktéž naplnilo rozkoší: nespatřil mnoho krásného, co se po něm událo v naší literatuře. Jak by se byl potěšil z básnického nadání L. N. Tolstého, ze síly Ostrovského, z humoru Pisemského, ze satiry Saltykova, ze střízlivé pravdy Rěšetnikova! Komu jinému, ne-li jemu, slušelo býti svědkem vzejití oněch semen, z nichž mnohá byla zaseta rukou jeho?... Ale patrně — neslušelo mu to...

* * *

Vzpomínky své o Bělinském ukončím dokladem listu jisté, jemu blízké dámy, již jsem požádal o podrobnosti jeho skončení (byl jsem tehdá v Paříži).

Zde stůjž list oné dámy (od 23. dne měsíce června r. 1848.):

„Přejete si něco věděti o Bělinském... Já však neumím dobře vypráveti, a nelze skoro též ani mluviti o muži, jenž po celou poslední dobu všecek byl vyčerpán tělesnými strastmi. Ani vám nemohu vysloviti, jak trudný a bolestný byl pohled na zdlouhavé rozpadávání ubohého toho trpitele. Z Paříže navrátil se v tak dobrém stavu duševním i tělesném, že my všickni, ani lékaře nevyjímaje, pojali jsme naději v jeho uzdravení. Zde prožil u nás několik jiter a večerů za neustálého, čilého a rázného hovoru, a všickni poznávali ho s radostí jako dřívějšího, dosti ještě zdravého Bělinského; ale podivno, že hned od návratu jeho z cizích zemí jeho chování neobyčejně se změnilo. Zjemněl, zmírněl a byl mnohem snášelivější, nežli předtím; ani v životě rodinném nebylo ho lze poznati, tak klidně a patrně beze všeho zápasu smiřoval se se vším tím, co ho bylo prve tak znepokojovalo. Zdravý jeho stav nepotrval na dlouho; v Petrohradě se brzo nachladil, a od té doby stával se stav jeho pořád beznadějnějším, při každém setkání s ním spatřovali jsme ho velice změněným, i zdálo se, jakoby více již vyhubeniti nemohl, ale kdo ho spatřil znova, uzřel ho ještě strašnějším. Naposledy byla jsem u něho týden před jeho smrtí; nalezli jsme ho, an ležel napolo ve křesle. Obličej jeho byl úplně mrtev, oči však veliké a blýskavé; každý jeho dech byl stenem, a přivítal nás slovem: „Umírám, zcela umírám!“ Slova ta však nebyla vyslovena s přesvědčením, s opravdovostí, alebrž se přáním, abychom je popřeli. Ani vám nemohu pověděti, jak trudné dvě hodiny jsme u něho zažili; mluviti arci nemohl, ale již ani ho nezajímaly a nemohly ho rozjařiti rozpravy o těch věcech, jimž byl prve jediné žil. Ulehnul na lože tři dni přede smrtí, i zdálo se, jakoby si byl tušil pořád, pokud měl

živou paměť; ve předvečer počal třeštiti, ale přece poznal ještě Granovského, jenž téhož dne přijel z Moskvy. Před samou smrtí mluvil po dvě hodiny bez ustání jako k ruskému národu, a často obracel se k manželce, prosil ji pěkně, aby na všecko zapomněla a všecko pověděla tomu, komu sluší; ale za dlouhé té řeči nebylo již možno skoro ničeho rozebrati. Potom náhle umlknul a v půlhodině trapného zápasu skonal. Ubohá žena... neodcházela od něho ani na okamžik a zcela sama mu posluhovala, obracela ho i zvedala na lůžku. Žena ta... zasluhuje právem úcty všeobecné; tak horlivě, s takovou trpělivostí, tak bez reptání pečovala o nemocného chotě po celou zimu..."

* * *

9. (21.) května setkal jsem se s Bělinským ve Štětíně, kamž jsem mu vyjel vstříc. Z Petrohradu mi psali, že úmrtí tříměsíčného synáčka nevýslovně ho zdrtilo. Neminulo roku a následoval ho do hrobu.

Od těch časů uplynulo mnoho let — a já nyní vyvolal jsem drahý jeho stín — — — Nevím, pokud se mi podařilo podati čtenářům hlavní črty jeho obrazu; ale jsem spokojen již i tím, že pobyl se mnou, v mých vzpomínkách — — —

Byl člověk!

O slovanské mythologii.

Napsal **Louis Leger.***)

Slované dělili se na dvě hlavní části: západní a východní. Toto rozdělení, jež pochází z počátku našeho století od Dobrovského, jest jen umělé; neodpovídá skutečným poměrům jazykovým, jeví se v něm naopak jen pozdější následky pokřesťanění, rozdíl, který se utvořil mezi katolickými čili západními a pravoslavnými čili východními národy. Tento rozdíl ustanovil se od IX.—XI. stol. S druhé strany pokoušeli se příliš ochotně dokazovati absolutní jednotu národů rozptýlených přes rozsáhlé prostory, od Baltického moře až do Černého, od Dunaje až do Volhy.

Víra i obřady Slovanů lužických neb srbských neměly se hned při nedostatku positivních dokladů stotožňovati s oněmi, jež nalézáme v Novgorodě neb Kyjevě. Co platí o Rusku neplatí ipso facto o Čechách neb o Chrvatsku. Většina badatelů slovanských

*) Slavný tento francouzský slavista vydal m. r. v „Revue de l'Histoire des Religions" pojednání o slovanské mythologii, s kterýmž zde ct. čtenářstvo seznamujeme. Studie tato, k jejíž překladu p. spisovatel nám laskavě svolení udělil, vyšla již přeložena v „Slovinci" a v „Prosvetném Glasniku". Doufáme, že vzácné pokyny Legerovy jmenovitě u těch dojdou náležitého ocenění, kteří by slovanské bájesloví chtěli učiniti svým specielním studiem.

Pozn. překl.

buď z nedostatku kritiky buď svedeni přílišným patriotismem. nad míru se vynasnažovali ustanoviti blízké sobě neb společné staré obřady pohanské u jednotlivých kmenů, k čemu nic neopravňuje.*) Mnohem více jest ke prospěchu postupovati analyticky a spokojiti se s vypsáním nejjistějších elementů mythických a udáním kmenů a zemí, ku kterým se vztahují, aniž by se požadovalo uzavírati konečné úsudky pro kmeny neb země od sebe vzdálené obecné, aniž by se pokoušeli o skonstruování božstev, obřadů neb pověr národních podlé té neb oné theorie mythologické. Obtížný, však krásný to úkol!

K. J. Erben napsal r. 1870. v Slovníku naučném (VIII., 603. sl.) článek o bájesloví slovanském a vyslovuje se tam následovně: „Slov. bájesloví jest jedna z nejznamenitějších stránek národní vědy slovanské, i ačkoliv o něm již mnoho bylo psáno, však vyjmouc několik dobrých článků o jednotlivých jeho částech, v celku svém očekává vždy ještě svého důkladného vzdělavatele.“ Několik let později Ř. Krek, spisovatel znamenité knihy „Einleitung in die slavische Literaturgeschichte“ (Št. Hradec 1874.) napsal: „Kdo se zabývá starožitnostmi slovanskými, brzy pozná, že positivní výsledky posavadních badání nejsou v žádném poměru s prací na to vynaloženou. Nikdo nepocítí to více, než kdo se vidí nucena, vyloučiti všecko ze zpoust odporujících sobě, více na osobní libůstce neb aprioristických konstrukcích se zakládajících než z pramenů spracovaných děl, co se nesrovnává s pragmatickým výkladem dotyčného materialu.“ **) Slova tato podnes platí.***)

Jako každé staré náboženství, zakládá se i bájesloví slovanské na kultu úkazův a sil přírodních, léta a zimy, dne i noci, života i smrti. Vyšší bohové jsou dosti četní, většina jich může se s určitostí ustanoviti, jiní jsou i pochybní. Není svornosti ani v tom, jak se mají čísti jich jména, ještě méně shody v určení jich vlastností. Zde v tomto kratičkém přehledu můžeme jen s čelnějšími se zabývati. Pohanští Slované nezanechali nám písemných památek: neměli Caesara jako Gallové, ani Tacita jako Němci. Vše

*) Viz příklad také neopatrné generalisace: v „Ruském encyklopedickém slovníku“ Berezinově čteme: Stribog, bůh větrů u pohanských Slovanů. Stribog se však nikdež jinde nevzpomíná než v památkách specielně ruských.

**) Archiv für slavische Philologie I., 134.

***) Týž náhled čteme na konci článku „Mythologie“ ve velkém „Ruském encyklopedickém slovníku“ (v Petrohradě 16 svazků 1873.—79). Tento článek o bájesloví vůbec končí hubeným připomenutím „Mythologie slovanská čeká posud vědeckého spracování“. Ostatně zvlášť jest pozorovati, jakým způsobem o mythologii slovanské jedná se u těch kmenů slovanských, kteří mají encyklopedie. Ruská věnuje jí (ve článku „Slované“) jednu stránku! Toť příliš málo, pomníme li na ohromné dílo Afanasjeva, čítající nicméně než 2000 stran v 8°. Polská encyklopedie Orgelbrandova vydávaná ve Varšavě (6 sv. 1877. sl.) má ve článku „Slované“ dvě strany pozbývající vší kritiky, kde práce Erbenovy se ani nevzpomínají. Konečně v české encyklopedii článek Erbenův nejlepší z uvedených obsahuje tři strany (v 8° po 2 sloupcích); není ostatně bez chyb. Spisovatel příliš vážně bral památky apokryfické a neštítil se předčasných generalisací.

co víme o jich bájesloví, děkujeme jich pokřesťaněným krajanům neb cizincům, kteří přirozeně podléhali jistým předsudkům, a pozůstavili jen kusé zprávy. Zvyky a zpěvy národní měnily se ovšem více méně vlivem křesťanským.*)

Dva cizí dějepiscové, Byzantinec Prokop v VIII. v. a Němec Helmold v XII. stol. tvrdí určitě, že Slované vzývají vrchního boha nebes: „Připouštějí existenci boha jediného, tvůrce hromu, pána všeho“ praví Prokop (De bello goth. III., 14.). Týž historik poznamenává, že neznají osudu (εἱρμαμένη). To potvrzuje se vším, co víme o slov. bájesloví. Svědectví Prokopovo platí o Slovanech Rusko obývajících. Helmold píše o polabských Slovanech: Mezi četnými bohy, jimž přidělují pole, lesy, smutek a rozkoš, uznávají boha, který sídlí v nebi a rozkazuje ostatním. Tento nejmocnější bůh zanáší se jen věcmi nebeskými. Ostatní obdrželi od něho svou zvláštní působnosť; jsou původem z jeho krve; každý z nich jest druhého tím vyšší, čím bližší jest bohu bohův (Chron. Slav. I. 84.).

Není snadno ustanoviti, jakou měrou oba spisovatelé, řecký a německý, na sebe nechali působiti, ideje křesťanské neb pohanské. Bohové slovanští, jak my je známe, jsou úplně cizí anthropomorphismu řeckému. Nemají až na výjimky, o nichž později bude řeč, ani rodiny ani genealogie.

Jaké bylo jméno nejvyššího boha? Ve všech slov. nářečích nalézající se slovo bůh (богъ) vykládá se takto: богъ jest identické se staroind. bhaga, pán, vlastně udělitel, jest to epitheton božské i vlastní jméno jednoho boha vedského: staropersk. baga; starobaktr. bagha, bůh i staroind. bhaga znamená též blahobyt, štěstí. Je-li základem slova bogъ první neb druhý význam staroind. bhaga, nelze zjistiti: bogatъ i ubogъ svědčily by pro druhý význam; srvn. slovinsk. zlega boga vživa male se habet. Kdežto něm. gott a lit. dëvas mají jen bohoslovecký význam, leží ve slov. bogъ v odvozeninách ještě význam jmění, majetek, čím se vykládají slova bogatъ, ubogъ. Sem patří malor. zbôžje (frumentum), č. zboží facultates, polsk. zboże (frumentum), hluž. zboże fortuna, dluž. pecus. (Miklosich. Die christliche Terminologie in d. slav. Spr. 35.) Erben ve článku námi již připomenutém připomíná české Svéboh

---

*) Proto přece nepřestávají býti důležitým pramenem badání bájeslovných. Domníváme se, že se jde příliš daleko, vylučují-li se tradice hned z předu národní, jak se nám zachovaly v písních, pohádkách a pod., z pramenů mythologických, jak se vyslovil zvlášť rozhodně prof. Miklosich v recensi vzpomenuté již knihy Krekovy (Jenaer Literaturzeitung 1875., str. 432.) pravě: „Prohlašujeme určitě, že stojíme mimo kruh oněch mythologů, kteří se domnívají, že mohou pohanskou víru slovanských kmenů čerpati z pohádek ... zdá se nám, že se v takých, tak řečených studiích pohádka jen dále přede, ovšem bez poesie, nikterak však nespracuje jako předmět vědeckého zkoumání.“ Nelze přece upříti, že pod sebe větší vrstvou křesťanskou v původních plodech lidu slovanského začasté může chovati se jádro starého pohanského názoru světa. Že zde nutno nad míru ostražitě a bedlivě zacházeti pitevním nožem kritiky zdravé, netřeba teprve připomenouti. Pozn. překl.

čili Svojboh, jež by dobře mohlo býti slovanské jméno nejvyššího boha. Bylo by třeba věděti, zdali toto slovo ostatně málo užívané, *) nepředstavuje jednoduše nějakou ideji křesťanskou. Dokládali se též slovenského i maloruského „praboh“. **) Však žádná památka, žádná tradice čistě slovanská nepodává, pokud vím, positivním způsobem víru v existenci nejvyššího boha, od kteréhož by ostatní pocházeli.

Dlouhý čas věřili, že naleznou pomocí toho nejvyšího boha, dosti pochybného, jakýsi dualismus analogický parsismu. Odvolávali se na svědectví Helmholdovo vztahující se k Slovanům baltickým: „Slované praví mají zvláštní zvyk. Při jejich slavnostech koluje číše, nad kterou říkají slova, neřekl bych posvěcující, než zaklínající, ve jménu svých bohů, aby zvěděli dobré neb zlé; vyznávají, že vše dobré pochází od boha dobrého, vše špatné od zlého; ve svém jazyce nazývají zlého boha „zcerneboh“ (Chron. Slav. I., 52.). Musíme poznamenati, že toto místo se vztahuje výhradně k Slovanům baltickým, a není příčiny je applikovati na Rusko i podunajské krajiny.

Z existence boha černého soudilo se na boha bílého. Tato hypothese zdála se býti potvrzena českou jednou glossou ve starém středověkém slovníku Mater verborum: Belboh, ydolum Baal“. Bohužel dokázalo se nejnověji, že jsou mythologické glossy M. V. padělány. ***) Slovanský dualismus boha černého a boha

*) Naskytuje se jako osobní jméno a v místních jménech Svébohov, Svébohy (viz Kottův „Slovník jaz. č.“ s. v. Svébohy v Orthově a Sládkově „Topograf. slovníku Čech“ s. v.) Pozn. překl.

**) Pra- znamená zajisté jen stupňování slova bůh, podobně jak v rozbože, pře-bože (viz Kottův „Slovník“ II., 911.; III. 108.); srovn. též luž. přiboh, přibog = modla, vl. vedlejší bůh (nebengott). Pozn. překl.

***) Knihovna českého Musea má rukopis Mater verborum, latinského slovníka to kompilovaného Salomonem II., biskupem Konstanckým; pochází ze XII. stol. Nacházejí se v něm glossy české a německé. Část těchto gloss jest pravá, jiné jsou padělány neb nově vepsány na počátku XIX. stol. A. Patera, jemuž děkujeme úplný rozbor M. V. a objevení falsifikátů v něm (Č. Č. M. 1877.), podává kritický seznam gloss pravých a gloss padělaných. Mezi pravými jest jediné slovo mythologické: „poludnice driades, deae silvarum.“ Všechny ostatní glossy mythologické jsou padělány. Podám je zde pořádkem abecedním, abych čtenáře varoval před citáty z M. V., jež hrají velkou úlohu ve všech pracích o bájesloví slovanském.

Bělboh becl baal ydolum (dvakrát se čte). Běsi daemonibus. Ďas genius. Děvana letničina i perunoua dci Diana Latone et Jovis filia. To jest jedna z nejsmělejších gloss. Snaží se uváděti do báje slovanské božství analogické Dianě, dceři bohyně Letna, patrně identické s Latonou a boha Peruna, který se rovněž stotožňuje s Jovišem. Náboženství slovanské neposkytuje však ani stopy anthropomorphismu; není nikdež ani zminky o láskách bohů, tím méně o jich sňatcích. Zde můžeme viděti celou váhu podvodu. Lada Venus, dea libidinis, Cytharea (dvakráte). Liutice furia, dea infernalis (dvakráte) a Liutice Eumenides (dvakráte). Perun Jupiter. Perunoua Jovis sororem. Bohové slovanští nemají více sester než manželek. Prije Afrodis graece, latine Venus. Radihost, vnuk Krtov Mercurius a mercibus et dictus. Tato glossa měla účel za prvé dokázati kult Radhošťův i v Čechách a za druhé ukázati potud neznámou analogii tohoto boha slovanského s latinským bohem. Svato-

bílého musí se považovati za moderní výmysl a zavrhnouti kritikou. Dualismus, jaký můžeme konstatovati v bájeslovi slov. představuje jednoduše boj tmy a světla, který se nachází u všech indoevropských národů; není žádné příčiny zidentifikovati jej se zoroastrismem. Erben, který stále zastával tuto soustavu, dovolává se na doklad svého tvrzení kosmografických legend, kde bůh i ďábel hrají úlohu; nehleděl však určiti, jak dalece se tyto legendy mohly tvořiti neb měniti pod vlivem křesťanství, judaismu neb manicheismu (Č. Č. Musea 1866., 35.—45.). Vzhledem k autoritě, kteráž se pojí s jménem Erbenovým, není bez interessu promluviti o jedné z jeho zamilovaných idejí.

Ve svém článku vytištěném r. 1866. v Č. Č. M. snažil se Erben dokázati, že někdy za časů pohanských panovalo po celém Slovanstvu, od Uralu až po moře Jaderské, všude jednostejné mínění o původu světa, že pošel z písku mořského vedle sporu mezi bohem a čertem, mezi bohem černým a bohem bílým. Erben cituje na doklad této these několik slovanských tradicí národních, jmenovitě jednu originelní z Haliče. Bůh před stvořením světa plove na vodách a setká se s čertem. Čert potopí se na dno vod, nabéře zrnko písku a z toho písku pošla země. Uvádí rovněž vyňatky ze starých slověnskoruských rukopisů, ve kterých čert Satanael se potápí v moři ve formě ptačí a vynáší písek atd.... a tvoří svět spolu s bohem, který souhlasí děliti se o vládu s ním. Erbenovi jsou to ryze slovanské tradice pohanské. V době, kdy Erben to napsal, nebyl ještě dostatečně studoval literaturu slovanských knih tak řečených apokryfických, které stále podle řeckých originalů podávají legendy biblické rozmanitě okrášlené neb lépe znetvořené. Tyto knihy pocházejí původně z Bulharska, kdež byly přeloženy z řečtiny, do kterého jazyka opět vnikly z hebrejského neb perského.

Učený orientalista Jos. Derenbourg ujišťuje mě, že největší část těchto pohádek se musí hledati v Midrašimech, t. j. v legendárních glossách, jež obrazotvornosť lidu připojovala k sv. písmu. Bohužel text Midrašimů jest dosud přístupný pouze specielním hebreistům. Legendy, o které se opírá Erben, budou původu semitického, křesťanského, neb manichejského, však nikterak slovanského.

(Dokončení.)

vit Ares bellum. Prvotně bylo v rukopise: Ares bellum nuncupatur; z tohoto nuncupatur uděláno Suatouytt. Na dvou jiných místech překládá se Svatovitem Mars a Mavors. Stračec Sytivratóv syn, picus Saturni filius. Trihlav triceps, qui habet capita tria caprae. Mythologové neměškali užiti těch tří hlav kozích i na nich zbudovati množství konklusí. Veles Pan, imago hircina (dvakráte) Živa, dea frumenti Ceres, sed hoc pagani siua. Prvotně bylo v rukopise siunt a z toho různým způsobem uděláno siua. Kromě toho čte se jméno toto ještě dvakráte a jednou v inicialce A v nápise. Glossy týkající se kultu bohů, velmi četné vynechal jsem. Všechny práce o mythologii slovanské jsou plny citátů z M. V. Bylo nevyhnutelné upozorniti na to čtenáře jednou pro vždy. Bude vůbec třeba zříkati se všeho hledání bohů v Čechách, pro které svědčí jen pochybné památky.

Z nové poesie slovanské.

Napomenutí k putování.

Napsal **Handrij Zejleř**. Z lužičtiny přeložil **L. Z.**

Rád do hor, ach do hor, já chodívám rád,
byť lenivých úsměv mne stihl,
neb zdá se mi, jakoby nebesům blíž,
ty věže prst boží byl zdvihl;
Bůh hory ty vztyčil a vykrásil nám —
nuž pojďte a v krásy té popatřte chrám!

Jen na hory spějte, jich nádherný pás
vám nadšením útroby vzruší,
a větérek, který tam ovívá skráň,
jak osvěží tělo a duši!
I orel k nim touží: v hor tajemný chlad
on perutí mává a sídlí tam rád.

Tam v horách — aj, kterak mi zahoří zrak,
když v rovinu snese se dolů,
a role i města mně zdají se být
jen hračkami na desce stolu.
Ó na horách mysl má omládne hned:
já nahoře — dole však starostí sled.

Můj tábor jsou hory, tam boží ten svět
mi před zrakem velebný vzplane,
duch svobody nebeské ovane mne
a lásky žár v duši mou skane.
K vám táhne mne radosť a noha chce nést,
vy hory mé srbské, vy Lužicův česť!

V naději.

Báseň **Ivana Vazova**. Z bulharštiny přel. **J. A. Voráček**.

Nevěřím, že bez konce
naše utrpení;
vím, že vlasť se povznese,
vzejde zoře denní.

I ten mrak se rozplyne,
přijdou lepší dnové,
veliký duch probudí
pokolení nové.

Tehdy vlasti zkvetneš zas
vřelém u doufání,
v nadšení pak pochopíš
velké povolání.

Pak tě i svět uvítá,
vlasti plná vnady —
Ale tehdy, tehdy víc
nebude mne tady!

Odhodlanosť.

Báseň **Slava Kesjakova**. Z bulharštiny přel. **J. A. Voráček**.

Boží střela zasáhla mne
smích a radosť cizí jsou mi;
mladé kvítí úpal zničil,
v hrudi žáry pekla vrou mi.

Duše moje v boji stálém
jako loďka v oceanu.
Co však loď si počne v moři,
když jí vlny zvoní hranu?

*

Ať si smavá Zora vstává,
ať si slunko v lesy padá,
srdce bolet neustává
a ta duše úpí, strádá...

I tak záhy neustane
nýti duše sténající;
bá tak v světě souzeno jí
žít jak siré holubici.

Prostřed žalu, prostřed bědy,
přeletí přec zhoubné moře,
ať si, nežli k nebi vzlétne,
život její plný hoře.

Oči slzou zaroseny
jako dva jsou pramenové
a den každý — nová jizva
a den každý — hoře nové.

A ten život loď je v bouři,
mládí — kvítí, jež den rodí.
koráb náhle převrhne se,
kvítí svadne... tak to chodí!

Ano i ti snové zlatí,
co se tvoří o svobodě,
do neznámých moří plují
po vzpěněné mořské vodě.

Ať si tedy slzy kanou —
trosky zbyly po naději,
netoužím víc také po ní —
pouze mužně rád si pěji!

V Plovdivě.

Horstvo, vodstvo a podnebí rusínské Haliče.

Zeměpisný náčrtek. Napsal František Řehoř.

Celá východní Halič jest částí oné ohromné nížiny slovanské č. sarmatské, rozprostírající se mezi Karpaty a Urálem. Na severu a východě hraničí s Ruskem, na jihu s různonárodní Bukovinou a Uhry. Přirozenou hranicí jest zde široký pruh Karpat s ruskými horaly, osazenými též na jižních svazích v Uhrách, kteří pastýřským životem liší se jak přirozeno od rolnických bratří, ač jedné s nimi jsou národnosti maloruské. Jsou to Bojkové, Tucholcové a Huculové.

Za národní hranici mezi Rusíny a Poláky považuje se více méně řeka Sán, jež pramení se v Karpatech a teče severně různými oklikami přes Přemysl a Jaroslav do Visly.

O podnože jižního vysokého Bezkydu, t. j. oné části Karpat zahýbající se obloukem k Bukovině, opírají se rozlehlé planiny, jež jsou západní konec dlouhého pásma planin uralo-karpatských. Haličskou jich část dělí Dněstr na dvě nestejné části, větší Podol na levém a menší Pokučí na břehu pravém.

Obě zasluhují bližšího povšimnutí jako krajiny proslulé v Haliči největší úrodností.

Podol ohraničiti lze na západě drahou lvovsko-černovickou, ale jen do Haliče nad Dněstrem, na východě říšskou hranicí, na jihu Dněstrem a na severu drahou lvovsko-brodskou. Ve skutečnosti se to má poněkud jinak, neboť hranice severní a západní musí se pošinouti více dovnitř. Břeh Podole tvoří na západní straně několik hodin široká vysočina, jež počínajíc v Karpatech, táhne se severovýchodně a vyznačuje se drsnějším povětřím, jak o několik mil dále na východ, na planinách to již podolských.

Na severu lemuje Podol pásmo Holohor; počínajíc vysokým Zámkem (393 m.) ve Lvově a lesnatými pahrbky vinnickými (s čertovou skalou 411 m.) táhne se u výšce až 470 m. nejprve směrem jižním až do Lahodova a odtud severovýchodně až po Lacké, odkud již u menší výšce a pod jménem Voroňaků východně postupuje přes Zločov, Podhorce a okolí Jašenova mezi řeky Seretem a Ikvou až k říšské hranici, kde na ruské Volyni slučuje se s horami avratyňskými a křemeneckými. K jihu splývají Holohory a Voroňaky v planinu podolskou, mizejíce ve vyvýšených zde rovinách. Jen dvě značnější doliny, zločovská a horního Bugu táhnou se dále na Podol.

Rovnoběžný běh řek od severu k jihu hlubokými koryty, jež slují „jary", nasvědčuje, že se chýlí Podol k jihu. V severní části jsou tyto jary více pahorkovité a čím dále na východ, tím hustěji střídají se nízké pahrbky s vyššími; teprv za řekou Jezerní a Tarnopolem počíná se vlastní Podol, táhnoucí se nepřehlednou rovinou k horám miodoborským až za řeku Zbruč po ukrajinské stepi na Rusi, s nimiž se zde ruská Podol slučuje. Uvedena budiž výšina zborovská 389 m., zbaraská 353 m., tarnopolská 431 m., bučačská a čortkovská 370 m.

Jednotvárnosť Podole mění ložiska řek zprvu mělká a široká, dále hlubší s břehy na způsob skal trčícími; kde se jary dvou řek stýkají, krajina béře na se horský ráz, až slezše je, ocitneme se opět na beztvárné širošíré planině. Řetězy těchto pobřežních jar dodávají malebnosti smutnému jinak okolí. Zde onde na jich vrcholcích mezi nízkými křovinami chýlí se k zemi sešlý kříž, neb pnou se trosky obranných hradů z dob tatarských nájezdů. Nejpoetičtější druhu toho skaliny jsou při březích Seretu a Hnězdny, na nichž vznáší se upomínka pustého řádění zlaté hordy, památná zřícenina hradu trembovleského.

A jak divoce trčí nad Zbručem holé i lesem porostlé skály miodoborské, zvané u tamějšího lidu Toutrami, jež počínajíce výšinou zbaraskou, táhnou se v délce 75 km. krajinami Skalatu. Hřimalova a Toustého nad jarem říčky Hnilé na haličsko-ruskou hranici a po Liškovce, rodiště a pohrobiště slavného pěvce dum podolských, Tymona Zaborovského. Četná údolí sevřena odnoží pásma toho, místy lesnatých, místy ukazujících nahé hřbety aneb oboje, činí okolí miodoborské nejromantičtější částí Podole a tudíž právem nazývají se podolským Švýcarskem.

V užším smyslu označuje se Podolí jen východní část shora vypsané planiny, ana severozápadní více pahorkovitá krajina zove se Opol, jakýž název lid dává též bezlesému okolí tarnopolskému, kdežto pruh země po obou březích Dněstru nazývá Poberežem neb Dnistrovjem.

Pokučí odděluje od Karpat údolí Prutu. Na západě ohraničuje je odnoží Karpat lemující tok obou Bystřic až k ústí jich do Dněstru. Nejvyššími jsou zde vysočiny mezi Kopačincemi a Kunišovcemi nad Dněstrem 390 m., pole obertyňské 364 m. a pole

horodenské 328 m. Kdo nezná Pokučí, neví, jaký to překrásný kraj svlažovaný vlnami historicky památného Prutu, věnčeného v pozadí karpatskou panoramní přírodou. Byloť Pokučí se sousední Bukovinou vlastní branou Tatarům, tudy přecházeli dále na západ, šiříce na rychlých konících zpoustu ohněm a mečem. Pokučí nazval básník vhodně haličskou Armenií od kolonistův armenských, jichž přistěhování sem spadá do časův údělných knížat na Červené Rusi. Ve stol. XIII. měli již kostely ve Lvově, Jaroslavi a Kamenci podolském, a r. 1414., když dostala se Armenie v panství turecké, přibylo přes Multany a Bukovinu 3000 armenských rodin, kteří osadili Podol a na Pokučí Jazlovec, Horodenku, Kuty, Stanislavov a j. Nabyvše jmění zakupovali se zde, až po čase splynuli se živlem rusínským, od něhož se dnes náboženskými obřady, krojem občanským a vlastním typem (tváří) liší. Malá jen část užívá armenského jazyka. Ve správě církevní podřízeni jsou armenskému arcibiskupovi ve Lvově.

Nad kotlinou města Lvova počíná se hrbolatá planina Roztoče, táhnoucí se u výšce 379 m. severozápadně přes Magěrov a odtud v rovné od řek Sánu a Bugu vzdálenosti přes Verchratu a Belzec na hranici kongresového království polského. Hlavní hřbet Roztoče má tvar podlouhlé, úzké výšiny, na níž vznáší se osamotnělé pahrbky. Na východ vystřelují z hlavního pásma toliko dva nízké hřbety. Od hory Haraj nad městem Žulkvi více na sever nabývá východní úpatí Roztoče příkrého srázu a přerváno jest na mnohých místech hlubokými údolími a prorvami, majícími stěny skalnaté a dna zasypána velikými úlomy pískovce. Sklon západní jest o mnoho mírnější a rozšiřuje se široce písčitými a lesnatými pahorky, dostupujícími místy až břehu Sánu. Pahorkovitá krajina mezi Sánem a Dněstrem přechází jednak v planinu podolskou, jednak v Roztoče, neb pokračuje před Sánem.

Odnože vysokého Bezkydu nezabíhají tak daleko, jako u Bezkydu nízkého, a dosahujíce nejvýše 400' končí místy náhle v údolí Dněstru a rovině poprutské.

Spodní vrstvu všech těchto výšin tvoří silurský vápenec a červený pískovec devonského útvaru, na nichž spočívá útvar křídový druhohor a mladších útvarů třetihorních s hnědým uhlím. Útvary silurský a devonský dobývají se na vrch pouze v korytě Dněstru a vlévajících se do něho řek, pak na strmém úpatí Holohor i Voroňaků. V horách miodoborských nalézají se též ložiska mramoru a alabastru. V rovinách pokrývají tyto útvary nejmladší vrstvy diluvia a aluvia.

Z nížin značnější jest poříčí Sánu, kteréž přechází v nížinu viselskou, pak Bugu a Styru, podoby trojúhelníkové, prostoupené malými vyvýšeninami. Lid zove jej haličskou Volyní, jako též lesnaté okolí nad horním Seretem. Nížina horního Dněstru mění se u Sambora v močály a rybníky jediné povšimnutí hodné, zvláště v okolí Kalinova, Ugardsbergu a Radelič. Pod diluviem nížin uloženy jsou vrstvy sádry a soli. Mimo tyto připomenouti dlužno

z nerostného bohatství ještě petroleum, železo, cín, olovo a vody mineralné.

K oblasti moře Černého náleží především Dněstr. Pramení se vysoko v Karpatech na východní straně onoho pásma, které na západním úboči dává vznik Sánu. Plyne nejprve severovýchodně horskými a podhorskými dolinami od Starého Města vždy více se rozšiřujícími, a tento směr mění na jihovýchodu u Dolubova velikým obloukem. U Samboru přechází v nížinu, již až po Halič čtyřikráte do roka zaplavuje. Od Zaleščik plyne po hranici haličsko-bukovinské a níže Dživnohradu, prastarém to ruském hradu mnohokráte Tatary zpustošeném, Halič opouští. Délka jeho obnáší v Haliči 455 km. a spád od vejití v rovinu rovná se 1 cm. na 100 m.; šířka ložiska kolísá se mezi 30—332 m., hloubka pak 1—3 m. Z měst na pravém jeho břehu ležících jest nejpamátnější Rusínům Halič, po Přemysli a Trembovli nejstarší hrad červenoruský, připomínající se v historii již r. 1113. Až do r. 1255. byl residencí knížat Červené Rusi. Velebné zříceniny hradu na snivé hoře nad městem mají u Rusínův význam našeho posvátného Vyšehradu. Hrad sám hrozil po pustém nájezdu Tatarův r. 1621. sesutím, byl však tehdejším starostou Ondřejem Potockým vlastním nákladem obnoven a teprve na konci XVII. stol. vidíme dávného svědka haličské samostatnosti v zříceninách. Jako v náhradu za zašlý lesk a slávu, přešlo jméno jeho na celou nynější Halič.

Z pravého břehu vlévají se do Dněstru: Bystřice s Tyšmenicí a Trudnicí; Klodnice, jinak Nezachovka zvaná.

Stryj jest nejdelší a nejmocnější (182 kilom.) přítok. Vyprýštiv ve vysokém Bezkydu plyne rozmanitými záhyby a minuv město soujmenné vlévá se u Židačova do Dněstru. Pravobřehé jeho přítoky jsou Ilník a Opěr s Oryvou. Švice s levým přítokem Sukělem vpadá do Dněstru u Žuravna; Sivka pod Kalušem.

Lomnice vzniká v lesích karpatských a napita četnými horskými potoky, jako jsou Čečva s Dubou a Radovou, s pravé strany pak Berečnice teče na Jaseň a Tuřilov, až u Stanislavova mizí v Dněstru.

Lukév a Lukavice jsou říčky podhorské, jež spojivše se ve vsi Podhradí, vlévají se v Haliči do Dněstru. Bystřice solotvinská a nádvorňanská mají zřídla svá v hlubokých roklích karpatských; plynou okolo Solotviny a Nádvorny, až spojivše se blízko Stanislavova, obě pod jménem Bystřice u Jezupola Dněstr přijímá.

B. nádvorňanská přijímá s pravé strany Voronu se Strymbou, plynoucí na Tyšmenici.

Tlumaček počíná se na severním svahu onoho hřbetu karpatského, který jest hranicí mezi přítoky Dněstru a Prutu. Vchází do Dněstru u Nižňova.

Všecky tyto karpatské přítoky přijímá Dněstr na horním toku svém. Jsou to přítoky divoké, zanášejíce do něho písek a kamení a působíce spoustami svých horských vod časté jeho vystoupení z břehů.

S levého břehu vlévají se do Dněstru:

Stryvihor má prameny v Karpatech a plyne od Chyrova až po Fulštýn rovinou, jež přechází v nížinu Dněstru. Níže u Samboru se ústí.

Bloževka padá do jedné odnože Dněstru pod Ostrovem Verešice protékající samé skoro rybníky, vine se na Janov, Grudek a Komárno.

Zubře se Stavčankou a Bobrkou teče ode Lvova jižně na Vybranovku, Bobrku a Chodorov.

Šviř teče přes městečko soujmenné, Knihyniče, Bukačovce a pod Tenetníkami vlévá se do Dněstru.

Hnilá Lípa s Lipicí pramení se na jižní straně Holohor ve vsi Lipovci. Teče na Přemyšlany, Rohatyn, Burštyn a Bolšovèc. Ústí se naproti Haliči. Rohatyn jest rodištěm pověstné Roksolany, dcery rusínského kněze, která zajata byvši Tatary, prodána byla do haremu sultána Solimana okolo r. 1520., kde naklonivši si jej úplně, nějaký čas řídila politické otěže říše osmanské.

Zlatá Lípa prýští se z Holohor a teče na Pomořany, Břežany a Zavalov. Ústí u Nižňova.

Koropèc béře počátek v okolí Břežan. Teče na Podhajce a Monasteřiska. U místa soujmenného se ústí.

Strypa plyne na Zborov a Bučač. Ústí se u Beremian.

Seret jest již přítokem větším, prýští se na lesnaté vrchovině, jež dělí přítoky Bugu, Prypetu a Dněstru, blízko vsi Žarkova. Teče kol Tarnopole, Mikulińce, Strusova, Čortkova a Ulaškovce. S levé strany vlévá se do něho Hnizda plynoucí na Trembovli.

Zbruč č. Podhorce pramení se v bezlesé krajině, kde planina volyňsko-podolská jest nejvyšší, z mokřin zvaných Zboučemi. Plyne na Hušatyň a pod Okopami přijímá s pravého břehu řeku Hnilou, tekoucí na Skalat, Hřímalov a Tousté. Tokem tvoří Zbruč východní hranici říšskou.

Druhá čelnější řeka jest Prut, který teče v Haliči s Dněstrem téměř rovnoběžně. Vlévá se do Dunaje. Vzniká na severních svazích hřbetu Černé Hory v Karpatech a horskými prorvami teče až po Mikuličin. U huculské vsi Dory tvoří značný vodopád. Od Delatyna se koryto Prutu rozšiřuje a obrací na východ. Pod Sadzavkou dělí se Prut poprvé v ramena a pod Tlumačkem vychází z hor. Levý břeh jest tu již rovinou a pravý lemují pahorkovité, lesnaté odnože Karpat. Od Kolomyje béře směr jihovýchodní. U Zablotova dělí se opět na ramena, tratí na hloubce, a vymílaje pískovec tvoří z něho drobné kamení. Níže Sňatyňa teče po hranici haličsko-bukovinské a od ústí Čeremoše u vsi Zavale opouští Halič. Délka jeho obnáší v Haliči 120 kilom., šířka ložiska od 18—150 m., hloubka 1—5 m.; spád má velmi značný a tok rvoucí.

Pravobřehé přítoky*) jeho jsou samé krátké horské ručeje až na větší huculskou řeku Čeremoš, plynoucí od Kut po hranici

*) Seznámíme se s nimi na jiném místě.

haličsko-bukovinské. Po Prutu a Dněstru plaví se karpatské dříví do Černého moře a odtud až do Egypta.

Poslední řekou černomořské oblasti jest Styr, pramenící se v severovýchodním koutě Haliče, asi v těch místech co Seret z několika struh, jež splývají u Stanislavčiků a berou odtud název Styr. Teče pak hlubokým korytem širokými močály na jih až u Střelmiče Halič opouští.

Největším přítokem Styru jest Ikva. Béře počátek v tom místě, co Styr i Seret a teče směrem východním. Teprve na území Ruska se do Styru vlévá.

Do moře baltického odvádí Visla nejprve Sán a potom Bug.

Sán náleží rusínské Haliči jen pravým břehem. Směr jeho jest severní až na okliky. Od Přemysle plyne rovinou a tratí ráz horské řeky; břehy jeho se niží, zanášejí pískem a bahnem, místy je vroubí modré bory. Šířka lože od Přemysle až k hranicím kongresovky jest 95—436 m., hloubka 1—2 m. Jako všecky horské řeky, i Sán často vystoupiv pustoší poříčí, tak že od Radymna výška vody dosahuje až 6 m. nad normal. Délka jeho jest v Haliči 348 kilom.

Pro nás důležité jsou jeho přítoky pravobřehé, tekoucí po území rusínském směrem převážně západním, jiho- a severozápadním. Jsou to pak: Vihor ústí pod Přemyslem, Višně plyne na Sadovou Višni, Škla na Javorov, Lubačovka na Lubačov. Nejsevernější jest Tanev.

Bug vzniká na Voroňakách ve vsi Verchobužu a plyne Haliči v délce 144 kilom. Teče nejprve středem pahorkův na severovýchod. Od Bílého Kamene přechází v nížinu, protékaje množství jezírek až do Busku, kde přijav s levého břehu Peltev mění od Kamenky Strumilové tento směr v jižní až na Krystanopol a Sokal do říšské hranice. Teče planinou malého sklonu; tok jeho jest lenivý, z kteréž příčiny dělí se na množství ramen (na př. u Jestřebice 76 zaujímajících prostoru 1$^1/_2$ □ m.) a činí proto bařinaté břehy. Teprve od Sokalu se břehy jeho zvyšují a koryto prohlubuje. Pravobřehý jeho přítok Rata rozštěpujíc se v množství ramen, zanáší břehy jeho pískem vymletým na úbočích Roztočů. Tím způsobem se pokrývají některá okolí lehkým pískem, nižší místa zase zalívajíce se vodou, mění se v tichá blátivá jezera, močály a rašelinité bařiny. Jsou pak takové zejména v okolí Brodů, Zločova, Lvova, Javorova a Rávy ruské.

S levé strany přijímá Bug ještě Solokyji, tekoucí přes Belz.

Nejvíce rybníkův a jezer jest na haluzích polních řek vlévajících se do Dněstru s levé jeho strany. Tam jsou největší haličské rybníky, jako janovský, malčický, dobrosťanský, grudecký, čerlaňský, luběněcký a komarenský, vesměs na Verešici. Dále vrchovinský na Stavčance, knihycký na Šviři, břežanský na Zlaté Lípě, budylovský na Strypě, tarnopolský na Seretě a mnoho jiných. Všeobecně levé ouvodí Dněstru od Stryvihoru až po Zbruč odvádí vodu z 550 větších a menších jezer a rybníkův.

Oblasť baltického moře má již méně vodních nádrží. Mezi četnými blativými a zarostlými jezery na říčkách vlévajících se do Bugu a Styru jsou největšími rybník přehnojovský u Hliňan a toporovský. Podobně má se to při pravobřezích přítocích Sánu, z nichž uvádím rybníky javorovský a krakověcký.

Co do podnebí rusínská Halič dělí se na krajiny podhoří a hor, studených mokrých nížin zavírajících v sobě poříčí Sánu, Bugu a Styru a na konec suchých stepních planin poříčí Prutu a Dněstru.

Všimněme si posledních dvou.

Krajinu oblasti baltické charakterisují větry severozápadní, severní a severovýchodní, vlhké a studené, přivádějící u porovnání se suchými a teplými planinami léta deštivá a chladnější. Vliv těchto větrů působí nejvíce na jaře, a jelikož moře baltické teprve v dubnu rozmrzá, tvoří při tom husté mlhy, kdežto krajiny v čase tom při moři Černém jsou již značně ohřáty. Větry pak, přenášejíce do těchto krajin tuto vlhkosť, působí pochmurné dny. Proto se jaro opozdívá a zimní saisona trvá obyčejně sedm měsíců. Pravda, že sníh taje již v březnu, avšak větry tyto brzy snižují temperaturu, tak že často přichází sníh nový zjevující se jako poprašek až do konce dubna. Teprve v druhé polovici května zimní větry přestávají vát. Podzimek bývá zde ač pohodlný, přece chladný. V zimě převládají větry západní a jihozápadní jsou příčinou časté odlevy. Proto jest krajina tato více lesnatá a luční. Z plodin pěstují se zde nejvíce žito a brambory neodměňující tak množstvím, jako jistotou sklizně. — Krajinu stepních planin charakterisují větry suché z Asie. Více vlhkosti již mají větry jižní, avšak vanouce přes zemi již dosti ohřátou, nesrážejí se, a v případě opačném nebývá déšť dosti vydatný. Léto jest zde proto suché a horké, zima ostrá a pohodlná, ač dují časem větry západní a jihozápadní. Zima trvá pět měsíců a teploty v dubnu a květnu přibývá velice; navzdor tomu jsou noci chladné s ranními přimrazky, což trvá až do polovice května.

Žně počínají se počátkem července. Po krátké, obyčejně suché jeseni, dostavují se v říjnu mrazy. Krajina ta chuda jest na lesy až na háje listnaté, převážně dubiny, jež později pučí. Zato daří se zde bujně rostliny listnaté, jež mohou více vlhkosti pod sebou chrániti. Mimo obyčejné rostliny hospodářské jsou to tabák, konopí, kukuřice, pohanka, řípa, anyz, tykve, boby a brambory.

Psáno ve Vołkově.

Dopisy z pozůstalosti W. A. Maciejowského.

V prvních dnech měsíce června t. r. odevzdala nám ve Varšavě paní Tekla Maciejowská, ctihodná vdova po slavném badateli práv slovanských (viz „Slov. Sborník“ 1883. seš. 4. str. 209.) v jeho pozůstalosti nalezené dopisy vynikajících mužův, s kterými zesnulý polský učenec již před půl stoletím byl v přátelském spojení. Korrespondence tato obsahující několik set dopisů českých, ruských, srbských a vůbec jinoslovanských vzkřisitelů neb učencův,

jakož i značnou sbírku listů starších slavistů německých, důležita jest v nejedné příčině i těšíme se proto srdečně, že nám jest poskytnuta příležitosť seznámiti s ní čtenářstvo „Slov. Sborníku", kteréž z těchto sežloutlých, nyní osvěžených listů nejlépe pozná, jaký duch ovládal v prvních dobách našeho znovuzrození slovanské sbližování. Každý z těchto listův, buď si již Šafaříkův, Hankův, Kollárův, Purkyňův, Vocelův, Erbenův, pak Kopitarův, Daničićův neb Bodjanského atd. jest trestí svou důležitým příspěvkem ku poznání té památné doby, z níž vykvetlo slovanským národům, a zejména nám Čechům nové období života a práce.

O povaze listů těchto, jakož i o pisatelích jejich podáme k závěrku některé úvahy.

Zvláště též podotýkáme, že všechny zde uveřejněné listy otiskujeme dle originalu ve formě nezměněné. Hankovy dopisy psány jsou polsky a tak je též otiskujeme, předpokládajíce, že srozumění Hankovy polštiny nebude činiti čtenářům velikých obtíží. K tomu dodáváme, že 35 listů Šafaříkových z pozůstalosti † Maciejowského laskavě přijal od nás pro Časopis českého Musea p. dr. Josef Emler, archivář král. hlavn. města Prahy.

Vyslovujíce nyní ještě na tomto místě ctihodné paní T. Maciejowské uctivé díky za přátelskou ochotu, jakou nám v té věci ve Varšavě tak laskavě osvědčila, nemůžeme než s pocitem vřelé vděčnosti i na tomto místě stvrditi velikou lásku, jakou slovutný choť její téměř až do posledního dechu k nám Čechům zachovával.

Ještě dva dni před svou smrtí rozmlouvaje s potěšením o právě zřízené české universitě, vyslovil se 90letý tento kmet vůči p. Lhotákovi, váženému krajanu našemu, v ten smysl, „že by i v tomto velice pokročilém stáří ochoten byl odebrati se do Prahy, aby tam na české universitě české omladině vykládal dějiny práva slovanského".

Tak byli věrni a nadšeni ti, kteří učili se národy ctíti a milovati v dobách Jungmannových a Mickiewiczových.

Ve Varšavě a v Praze. *E. J.*

I.
Dopisy Václava Hanky.

1.

Wielmożni Mości Dobrodziejowie!*)

Spodziewając się że mi darujecie, na oba zacne listy razem odpowiadam, i że póżno — przebacicie, bo w ten czas pilne licytacye miałem, tak że ani dziś jeszcze obszernie tak jakbym chciał odpisać niemogę. W sam przód Panu Hubemu za wystaranie pamiętnika Warszawskiego, za Monatschrift bardzo dziękuję, i jeśli na Časopis nikogo jeszcze nie znalazł, to proszę go oddać szanownemu Towarzystwu Przyjacioł Nauk w imieniu naszego Museum. P. Jungmann też z radością oczekiwa i Panów Dobrodziejów obu pozdrawia. Zgoda Pokory polskiej z czeską i dla mię bardzo miła jest, i ja myślę, że największa częśé prawnych zwyczajów u Słowian zgodnych było, tylko że tak starych zbiorow przed rękami niemamy. Zamiar wydawania biblioteki prawnej bardzo mi się podoba, i ja z największą chęcią wszystko co mam i co będę jeszcze mogł nazbierać Panom Dobrodziejom przyniesę,

*) Adressa na tomto listě zní: Wielmożnym Mości Dobrodziejom Wacławowi Alex. Maciejowskiemu i Romualdowi Hubemu, Professoru Praw v Uniwersytecie Warszawskim — en Pologne. Varsovie.

i myślę, że dzieło to tém ważniejsze będzie, gdy stare prawa przy tłumaczeniu w językach oryginalnych drukowane będą. O to początek wykładu prawa ziemskiego Ondrzeja z Dubé, w ktorym o znieszeniu ordaliow zmiankuje, i Wiener Jahrbücher XL. 108., ktore wiele nie pomoże, o opłatach zaś nie mając ratuszowego Kodexu jeszcze w domu, na drugi raz odłożyć muszę. Żeby ordalia pierwotnie niemieckim instytutem były, wątpię; ja myślę, że u Słowian i po całej Europie tak dawne będą jako u Niemców, bo zdaje mi się, żem czytał gdzieś w sanskrycie, że i w Indyi dawne sądownictwa były. „Práwo zemské czeské iest dáwno nalezené, iesče od pohanstwié, a naiwiéce od Przemysła orácze, a ot tiech panów, kterzíž sú té chwile byli. A toho iest iistý dówod, neb mnoho obyczeiów pohanských w niem iest držano, iako oczista železem horúcím neb uwrženié na wodu. A ten obyczei stál bez prziétrži až do ciésarze Karla a do knieze Arnesta, prwého arcibiskupa pražského. Ten jest ciesarz s plnú radú arcibiskupa i wszech panów i zeman obyczei ten zrušil, že iedno žałoby maií w sobie trzi škody imiéti, a pohnaný samú przísahú odbyti pówoda."

Eine zwischen 1133. und 1136. fallende Stelle des Klosterneuburger Saalbuches zeigt noch den geschichtlichen Bestand der Ordalien in voller Kraft: „in tempore Marchionis Liupoldi et praepositi Hartmanni, ego Engela me et liberos meos et injusto dominio, cum justo dei judicis, scilicet calido ferro, sancte Marie Niwenburch vetinui. — H. r. t. s. Marchwardus de Hintperge. — Hugo de Lichtensteine etc. — Das grosse Hausprivilegium von 1156. setzt die Ordalien, Gottesurtheile, und insonderheit den Zweikampf als ein rechtliches Entscheidungsmittel selbst für den Fürsten des Landes voraus. — In der Übergabsurkunde der Steyermark 1186. werden die Gottesurtheile für jene neue Provinz beseitigt, für Österreich aber erwähnt derselben als bestehend Leopolds des Glorreichen Stadtrecht für Enns. Die gewaltsame Verletzung des Hausfriedens und die Gewalt an Ehrbaren Jungfrauen muss nemlich durch die Feuer- oder Wasserprobe abgewälzt werden, und gegen sieben untadelige Zeugen wurde das Gottesgericht doch auch nimmer zugelassen.

Im slavischen Lande währte das Gottesurtheil noch länger. — Die Rechte der brünner Provinz im März 1229. von Ottokar Przemysl dem älteren gegeben, sprechen von judicium aque in quam nullus, nisi sacerdos dimittat. — Jedoch duellum, quod volgariter kig dicitur, non habeant, nisi ad extraneos. — In dem im Jänner 1242. zu Prag gegebenen brünner Stadtrecht spricht König Wenzel von der „justicia dei per aquam vel ignitum ferrum", wenn der Zeugenbeweis nicht zureicht. — König Wenzels (1230.—1253.) Stadtrecht für Iglau, spricht nur mehr „de vulnere duelli" — und „de forma indicendi duellum". — In Ungern mag die Feuerprobe wohl erst unter den Anjous völlig verschwunden seyn, die Spuren davon sind häufig. — Także i z tegoż brneńskiego Prawa kazałem sobie zrobić facsimile v niem się znajdujących czeskich słow, bo

to w edycyi niewłasciwo się zdaje. Co się zaś tyczy serbskich praw, biblioteka po ś. p. Dobrowskim jeszcze pod sądową klausurą, jak tylko ją Museum odbierze, obszerniejsza wiadomość doniesę. Prawo to stare serbskie umieścił Raicz w swojej historyi serbskiéj, może znajduje się exemplarz też w Warszawie. Zamiast pana Kollara, ktorego przy Poezyi raczej niechamy, zalecam państwu Pana Šaffarzika w Nowym Sadu (Neusatz) u Petrowardinu, ten może i serbskiemi i słowackiemi prawnemi pamiątkami posłużyć, bo jest rodem Słowak z gornich Węgier i dopioro jako Professor na serbskiem gymnasium słowianskimi starożytnościami dole przy Dunaju się bawi. Pan Prof. Kucharski zamyśla tę zimę w Nowym Sadu przepędzić. Do Pana Kopytara niech się uda Pan Hube listownie sam, ja z nim prawda korresponduję, lecz korrespondencia nasza jednostronna jest, chociaż więcej niż sto listów od niego otrzymałem, żadnego z moich zapytań prosto niezodpowiadano, może W. W. Panowie szczęśliwsi będziecie.

Odkryciem tej pierwszej edycyi prawa zemskego by mię Pan Hube bardzo wielką radość sposobił. Niech proszę Pan Prof. Maciejowski łaskawo przebaci żem tak mało na Jego punkta odpowiedział, tym pilniej będę się starał żebym uskutecznić życzenia Jego. W. Panom P. Prof. Skarbkowi, Bentkowskiemu, Milemu i W. P. Szweykowskiemu proszę zaświadczyć ukłony wysokiego szacunku i Panu młodemu Maciejowskiemu serdeczne pozdrowienie. Polecając się łaskawej pamięci

Wielmożnym Dobrodziejom

zostaję najniższy sługa

Wacław Hanka.

W Pradze 5. Listop. 1829.

2.

Wielmożny Mości Dobrodzieju!

Niewątpię że się Pan Dobr. przypiskiem na zwrótnej stronie recepissu o porządném odebraniu exemplarzy dzieła Pańskiego przekonałeś. Przyłączonych trzydzieścia pięć ryńskich konw. mon posełam za dotąd sprzedane exemplarze historyi Prawodawstw słowiańskich. Naszym Czechom przywykłym na tanie książki zdaje się być dzieło Pańskie za drogie, i niektorzy na brzydki papier na niem się skarzą. Za resztę jeszcze pieniędzy nie otrzymałem. Przysłałem także exemplarze niektórym radcóm appellacyinym, o których wiedziałem że w Galicyi urzędowali, lecz mi je jakož i Professorowie prawa uniwersytetu tutejczego, którzy nawet ani po czesku tym mniej po polsku czytać nie umieją, powrócili. Widzę iż z temi stareami prawnikami nic do czynienia nie ma; muszę więc młodych do tego zachęcać, żeby tylko młodzi więcej pieniędzy mieli! Teraz posyłam Panu Dobr. Zřízení zemské Ferdinanda I. od r. 1530, i Vojgta Über den Geist der böhm. Gesch,

Prawda wiele jeszcze zbywa co bym Panu Dobr. przysłać miał, lecz książki te są nader wielkiego objęcia, jako dzieła Weingartena, Schambogena, Neumanna z Puchholtz, lecz nie bardzo wiele z tych folialow korzystać można. Najpotrzebniejsze teraz do roboty Pańskiéj będą Victorina ze Wšehrd Dewatery knihy o práwech zemè české i Ctibora z Cimburka kniha Towačowská zemského práwa morawského, bez których się Pan Dobrodziej chcąc nieco dobrego wyprawować obejść nie może. Lecz niestety te dzieła dotąd drukowane nie były, i tak ogromne księgi z rekopisów przepisane wiele kosztować będą. Kupiłem w licytacyi, myśląc na W. Pana Dobr., nowie przepisane Naystaršj Práwa zemè české, ale gdym je już w domu lepiej przeglądał, widzę że najmniejsza część Państwu potrzebna być może, t. j. Nálezy niektore za Zygmunta, Ladislawa, Giřjho i Władislawa, jako i Řád koruny česki cjsařem Karlem potvrzený; większa zaś część rękopisma tego zawiera Prawa Andrzeja z Dubé podlejszej recensii i tak nazwane práwo císarské z niemeckiego tlumaczone. Niechcę Pana Dobrodzieja takiemi szkortekami obciężać bo to w pięknej oprawie 132 arkuszy wynosi.

Książki tu przyłączone jako Slawin, Vetustissima Vocabularia latino-bohem. i t. p. proszę Panu Kucharskiemu doręczyć, prosząc go aby o nich, zwlaszcza o pierwszych dwóch w niektórym warszawskim periodycznym pismie spomnić i mię odcisk tego listu przygodnie przysłać raczył; przy czem też aby nie zapomnić nowy katalog polskich książek ze znaczkami swemi jako gdyś Jungmannowi uczynił, przyłączyć. Pan Prof. Jungmann P. Dobr. jest bardzo wdzięcznym za przysłanie dzieła swego i radby się odsłużyć za tak zacny podarunek. Ja proszę wyjawić moje uszanowanie znajomym jako P. Hubemu, Brodzińskiemu, Szubertowi, Bentkowskiemu, hrabiemu Skarbkowi etc. Polecając się łaskawej pamięci zostaję W. P. Dobr. szczery przyjaciel i sługa

Wacław Hanka.

W Pradze 9. března 1833.

3.

Praga 10. czerwca.

Szanowny Panie Wacławie!

Mając prawie okazyją dwuch młodych Rossian powracających do Petersburgu zaraz pisałem J. W. Sperańskiemu, i jeżeli w czeskie kąpiele przyidzie, sam z nim o tém pomówię. Rozdział V. o duchownym rządu przeczytałem, i co mię się tyczy, przystąpiłbym rad do mniemania pańskiego, lecz Panie wielką opozycyią znajdziesz u katolickich księży. Według tego smysłu trzeba w Legendzie czytać: „Хочеть тя Болеславъ убити съ матерію и съ мужи своими“ i nieklaść komma po убити jak to pan Wost.*) učinil a já

*) Vostokov.

po něm. Lecz co nam najwięcej światla dać može, spodziewam się že to Legenda montekasinska, o którą Jeneralowi Benediktinów do Rzymu pisać będę. W tlumaczeniu rossyiskiém niech poprawią zamiast król Wratislaw i Wacław zawsze kniaź, bo u nas królów tego czasu jeszcze nie było.

Szkoda že mi teraz tak prędko nie možna więcej się rozwieść w pisaniu, i že nie mogłem jeszcze caly tom. III. powažnie przeczytać, coż póžniej z radością uczynię. Panu Trębeckiemu, któremu wielce obowiązanym jestem, będę zaraz pisał z przyłączeniem bileciku pańskiego. Jak to, nie wyrozumiałem dobrze, coż Pan Kantecki książek z sobą nie przywiozł? i gdzieby były zatrzymane, czy gdzie by ich był zostawił. Wszyscy się Panu Dobrodziejowi kłaniają i ja polecając się miłościwej pamięci jestem jako zawsze najżyczliwszy

Wacław.

Panom Kucharskiemu i drugim znajomym proszę moje słowianskie pozdrowienie wypowiedzieć.

Bądž i Pan zdrów i wesoł. (Pokračování.)

Několik statí z novějších dějin chorvatských

(se zvláštním zřením na ideu „illyrskou").

Dle díla „Poviest Hrvatska" prof. T. **Smičiklasa** napsal *B. Popelka.*

(Pokračování.)

Denunciace některých maďarských professorů jenjen valily se do Uher, aby je bratři jejich zachránili od záhuby; strana maďarská napjala všecky síly mezi aristokracií. Ljudevita Gaje na př. očerňovali, že dává si od mládeže zpívati hymnu královskou místo: „Zachovej nám, hospodine, krále" takto: „Zachovej nám, hospodine, Gaje". Illyrové že mají v úmyslu založiti nové království a odštěpiti se od Uher, Uhry že prý stanou se podnožím slovanského giganta, Slované prý jsou povoláni, by vládli Evropou. Následkem těchto a mnohých jiných očernění veliký župan záhřebský, Nikola Zdenčaj, svržen byl s důstojnosti své a královský kommissař, veliký župan virovitický, Josip Šišković, přišel, by řídil vyšetřování proti Illyrům. Biskupa Jurje Haulika král svrhl s důstojnosti banského náměstka a jmenoval dne 16. června hraběte Františka Hallera banem chorvatským.

Na podzim dne 18. října nový ban dal se uvésti na důstojenství banské s velikým leskem. Za té příležitosti hrabě Albert Nugent přivedl s sebou do Záhřeba nadšený lid, veliký zástup svobodníkův oděných krojem národním. On sám oděn jsa v červený kabátec a červenou čapku maje na hlavě, jel před zástupem na bílém koni a na praporu jeho skvěl se nápis: „Odlučio sam" (rozhodl jsem se), což tehdy bylo devisou či heslem Illyrův. Záhřeb byl osvětlen, ale nadšenosti nebylo nijaké. Ba vypravuje se, že

na jednom domě vedle rozžatých světel čisti bylo slova: „Od sablje znaj, bane, da pada prot narodu, tko će da vlada“ (mečem věz, bane, padá proti národu, kdo chce vlásti).

Bana Hallera Illyrové považovali spíše za kommissaře nežli za bana, jenž bude jednati podle rozkazů maďarských i vídeňských, a následkem toho tušili zlo. Zlé předtuchy naplnily se počátkem r. 1843. Jméno illyrské bylo zapovězeno a „Danica illyrská“ číslem třetím stala se opět „Danicí chorvatsko-slavonsko-dalmatskou“. To zabolelo Illyry nade vši míru. Sám hrabě Janko Drašković vedl deputaci ku králi, aby ponechal jim toho jména. Odpověď králova byla polovičata: „že král jest všem národům svým spravedlivým otcem a že nedá, by jeden druhým byl utlačován, že přál si upokojiti ony, kdož toužili na jméno illyrské“. Illyrové snažili se dokázati králi, že starého národního jména toho bylo mezi všemi Chorvaty užíváno, ale marno vše úsilí.

Násilná maďarská censura — řídil ji zlopověstný Mačik — zahryzla se do šíje každého duševního plodu chorvatského. Bystrému pozorovateli na první pohled bije do očí, že „Danica“ vzala pojednou směr mnohem chladnější, kde není už onoho starého kouzlotvorného ohně písní vlasteneckých.*)

Illyrům bylo hledati úlevy svým vlasteneckým myšlénkám a citům v cizím světě, kdež počali na obranu svou vydávati v Bělehradě noviny, jichž název byl: „Branislav“.

„Není-li to žalostno,“ praví se o nich v úvodě, „že my, synové ústavního státu, uchýliti se musíme do cizích zemí, kdy přejeme si vzájemně s sebou sdíleti své myšlénky a své plány. A jaké jsou to myšlénky, jaké plány? Zda přejeme my sobě vlasť svou v záhubu uvésti? Či se krále svého odříci? Či karlistické, kommunistické, revolucionářské zásady rozšiřovati? Či snad náboženství založiti? Či ústavu zničiti? Bože, uchovej. My si jediné přejeme sobě vespolek hovořiti o tom, co je vlasti naší užitečno, o léku, kterým by rány jí zadané se nejlépe vyléčily, o způsobu, kterým bychom bratry své z duševního spánku a mdloby co nejrychleji probudili, uvědomili a vzdělali a takto jej vlasti syny věrnými, ústavy čilými hájiteli, králi oddanými služebníky učinili. Neletí daleko myšlénky naše, nechceme stavěti zámků v oblacích. Než aj sněm chorvatsko-slavonsko-dalmatský stojí přede dveřmi, naň plni naděje upíráme zraky a lék pro národnosť a vlasť svou od něho očekáváme. Bylo by potřebí, bychom napřed smluvili se o předmětech, o kterých bude na sněmě řeč, abychom připravili národ pro veledůležitou dobu tuto, ale my ani hlesnouti nesmíme, kdežto Maďaři o svém sněmě více než bylo potřeba mluvili a psali. My bychom rádi to učinili se vší skromností, ale ani to není nám dovoleno. To je žalostno, to nás bolí. Ale žalosť naše zdvojnásobňuje se, uvážíme-li na mysli, kdo nám v tom překáží. V jiných státech monarchismus bývá největším ne-

*) Viz „Vienac“ r. IV. článek o Gajovi a illyrismu.

přítelem svobody tiskové, onde lidé naříkají na ministry a na policii proto, že jim nedovoluje sdíleti (s jinými) myšlénky své a city cestou tiskovou. U nás věci mají se docela naopak. My máme krále milostivého, který všechny poddané stejně činí účastnými milosti své; ale ti, co nazývají se našimi bratry, kteří touž co my mají ústavu, a týchž práv užívají, kteří by měli býti nejvěrnějšími druhy, nejprvnějšími spojenci, nejupřímnějšími přátely, ti jsou našimi nepřátely největšími. Oni nakládají všecku sílu svou, by nám, seč jsou, omezili svobodu tiskovou, aby nemožnou učinili naši svornosť a smír, a potom aby šíji naši vrazili pode jho tatarské. A to jsou přepjatí Maďaři a jich přívrženci. Ano, Maďaři, kteří vládu tak rádi tupí z despotismu, a sami despotismus nejhrubší uvalují na všechny ty, kdož nemluví maďarsky. Maďaři, kteří na Chorvaty jako na konservativce hledí s takým povržením, o svobodě pořád hluk tropí, svou ústavu svobodomyslnou do nebe vynášejí, ale jediné pro ty ji provolávají, kdož maďarsky rozprávějí. Též Maďaři užívají všech zápletek a nedorozumění, by způsobem jakýmkoliv překážky nám strojili, mír a svornosť porušovali, všelikému pokroku našemu bránili a naposled buď vyhubili nebo v Maďary přetvořili. Oni veřejně šlapou po zákonech a právech, jen aby ututlali každou jiskru svobody a vzdělanosti mezi Chorvaty, a kdežto o svobodě tiskové na sněmích nejvíce hluku nadělají, usilují u nás o to, by zamezili tisk každé knihy buďsi chorvatským, buďsi vůbec slovanským jazykem psané.

Mnozí tomu věřiti nechtějí, ale jest svatá pravda, že častěji v Záhřebě se nesmí přetisknouti, co již v některé knize nebo v novinách provincií rakousko-monarchických bylo tištěno, a že — knihy, které censura rakouská propustila, censura uherská zakazuje a zabavuje. Mnozí tomu věřiti nechtějí, a je čistá pravda, že v celé Evropě tuto chvíli není přísnější censury nad záhřebskou, a že tu censor takové věci vymazuje a tisknouti zakazuje, které by v Cařihradě dohazovačky deklamovati mohly.

Co ještě chceme, když nedovoluje se nám cestou tisku ani to světu pověděti, co dálo se veřejně ve varmedjských hromadách, ne tak abychom myšlénky a mínění obecné před zahájením hromady nebo sněmu za příčinou porady nebo úmluvy přenášeti směli.“

Stručný a vážný ton spisu, který byl překročil hranice vlasti své, dokazuje, že Chorvaté vědomi si byli postavení svého, že stojí pouze na stanovisku obrany, které snaží se víc a více upevňovati. Nemají ani kdy mysliti, co nového by vytvořili, nýbrž žijíce v každodenním zápase hledají východu z něho na pokojnější a šťastnější pole národního pokroku a národní osvěty. Maďarská strana v zemi chápala se již jazyka maďarského a maďarských idejí, jí Chorvaty byly zemí ztracenou, prodanou od Illyrův ruskému caru a Rakousku, proto prý nutno na obranu starých „práv“ obětovati vše, neboť jediné Maďaři prý jsou s to, by zachránili starou společnou ústavu.

S takovými city obě strany uvítaly sněm chorvatský, svolaný na den 2. května, aby volili vyslance na sněm uherský. Strana maďarská přivedla s sebou přes dva tisíce ozbrojenců, by sobě zabezpečila volbu „svých lidí“, na sněm uherský. Když ban nedovolil, aby sněm rokoval, ana jedna strana jest ve zbrani, selská šlechta se rozešla a sněm počal rokovati. Staré rány obnovovány, vyslancům dávány instrukce ve příčině jazyka, celistvosti země a bezohledného počínání maďarské censury. Poprvé tehdy na sněmě promluvil jazykem chorvatským Ivan Kukuljević, by vzmužil stavy a řády, aby hned přijali svůj národní jazyk do škol a do úřadův a rozprav sněmovních.

Ohnivá slova zůstala hlasem volajícího na poušti, neboť starší lidé ještě stále myslili, že jim pevně státi na liteře staré ústavy, že je to onen sloup, s něhož jich Maďaři svrhnouti moci nebudou. Vždyť prý nedávno sám král zakázal jméno illyrské a dovolil censurou potlačovati literaturu chorvatskou, proto prý tím pilnější jest potřeba co nejhouževnatěji státi na onom stanovisku, na kterém už častěji shledali se svorní s králem. Latinsky prý budou mluviti, ale jazyku maďarskému nedají do země své a po králi že budou žádati, aby se na školách chorvatských učilo závazně jazyku chorvatskému.

Za vyslance na společný sněm do Požuně (Prešpurka) vyvoleni byli Karel Klobučarić, Heřman Buřan a Metel Orěgović. Co prohlédavější starší Chorvaté chtěli poněkud zastaviti, to Maďaři opět hnali do proudu tím sběsilejšího. Zástupcům chorvatským v Požuni zakázali mluviti latinsky, v čem zvláště je podporovali turopoljský*) župan Ant. Josipović a hrabě Nepomuk Erdődi, kteří sami o sobě pravili, že jsou Maďaři, a počali veřejně na sněmě mluviti maďarsky. Vyslancové maďarští ocitli se v nesnázích, pročež vyžádali sobě ode všech županií a municipií instrukce, co by učinili. Županie i města odvětily jim, aby i na dále mluvili latinsky, a jestliže by jim to Maďaři nedovolili, aby se vrátili domů.

Hlaveň nepokoje vržena jest na Chorvatsko a veškera země rozbita na dva tábory. Maďaři, vedeni od několika velmožův a několika jich nohsledů-šlechticův, spoléhali se zvláště na pěsti a sekery šlechty turopolské. Tato šlechtická obec, která po věky zachovala ráz pravé chorvatské rodné župy,**) která každému králi při jeho nastoupení na trůn dávala výsady své potvrzovati, která jako „sbor bratří“ vždy věděla, jak zameziti, aby člověk jiného rodu do ní se nedostal, která v jazyku chorvatském měla starý svůj šlechtický řád, nyní uvržena jest do víru zápasu politického, dle něhož by jazyk maďarský opanovati měl Chorvatsko. Strana illyrská hledala si a našla taktéž kortešujíc přívržence mezi šlech-

*) Turopolí je zemiště jihovýchodně od Záhřeba počítající asi 7500 obyvatelů. Jest 2 míle široké, 2·5 míle dlouhé. Jest to obec šlechtická, žije v ní nyní asi 600 rodin šlechtických. Značnější místa jsou Velika Gorica a Lukavec grad.

**) Viz „Slovanské právo v Čechách a na Moravě“ od dra. H. Jirečka.

tou selskou, ale květ její byl mezi mládeží a uvědomělým kněžstvem. Literati sypali bystrovtipné satiry na protivníky své, jaké obyčejně čítáváme z dob nepokojných od smělých a prospívajících stran.

Různé karrikatury náčelníků strany maďarské byly mládeži chorvatské pravou slastí a požitkem. Odvážné počínání strany národní, hlásající nyní častěji veřejně, že odštěpí se od Uher a žádati bude opět samostatnou vládu svou, kterou Chorvaté měli před Marií Teresií, k sběsilosti pohánělo stranu maďarskou připravenou už na to, aby županie chorvatské jako maďarské bezprostředně posýlaly vyslance na sněm uhersko-chorvatský.*)

Dne 9. prosince r. 1843. měla býti odbývána veliká skupština či valná hromada županie záhřebské. Obě strany přišly toho dne ozbrojeny na náměstí sv. Marka. Dříve ještě než skupština počala, srazili se do krve. Sluha barona Levina Ramha stoje vedle ozbrojeného pána svého zabil z pušky jednoho z lidí hraběte Nugenta, jenž ovšem byl při straně národní a panstvo strany maďarské padlou tu mrtvolu rozsekalo na kusy, jak očití svědkové vypravují. Klání a střelba, zmatek a nářek naplňoval horní město záhřebské a rozléval se po ostatních částech města. Krev počala téci, slepá sběsilosť nyní teprv počala řáditi. Valná hromada ovšem neodbývána.

Strana maďarská zdvihla povyk, že Illyrové jsou vinni tím krveprolitím. S žalobami svými pod záštitou palatina uherského stihli až k trůnu. Na to jménem královým do Záhřeba přišel opět královský kommissař, Josip Rudić, veliký župan bačský, který však jen zřídka kdy do Záhřeba zavítal, obávaje se o život svůj. Maďaři pak se své strany vyslali v zápas všechny učence své, aby dokázali, že Chorvatsko jest zemí pokořenou, že bezvýminečně musí poddáno býti Uhrům, se slastí a s pýchou psali, kterak prý rytířské čety maďarské už v X. věku vnikaly až k moři jaderskému. Dále dokazovali, že Slovanie vždy byla maďarská, ban vždy poslušen palatina, za ústavu svou Chorvaté že Maďarům děkovati mají. Psali jazykem maďarským, latinským a německým.

Chorvaté jim nezůstali odpověď dlužni a brošury své německy a latinsky psané postavili před soud světa. Učeně a ohnivě Maďary porážel Mirko Orĕgović, biskup senjský. Na sněmě společném odvážní vyslancové chorvatští počínali sobě statečně, čehož Maďaři však nedbali, nýbrž o své ujmě usnášeli se, že vyslancové chorvatští maďarsky musí mluviti na sněmě uherském, že po době šestileté jazyk maďarský ve Slavonii a v Přímoří má býti úředním, že na všech učilištích chorvatských mají býti zřízeny stolice jazyka maďarského, že po osmi letech úřady chorvatské s uherskými sobě mají dopisovati maďarsky a dopisy maďarské

*) Vyslancové chorvatští na sněm uhersko-chorvatský voleni byli od sněmu chorvatského.

že hned musí přijímati. Turopolský župan Ant. Josipović ještě navrhl a sněm přijal, ale král na štěstí nepotvrdil, že každý šlechtic turopolský má osobní právo hlasovací na sněmě chorvatském.

Maďaři dobře pamatovali těch časů na počátku tohoto věku, kdy vláda knížete Metternicha do županií uherských vrhla massy selských šlechtických hlasů, čímž učinila odpor uvědomělé šlechty nemožným. Pamatovali dobře, kterak šlechta ubírala županií, zanechávajíc v nich šlechtu selskou s úřednictvem a ze županií stala se smečka, kde řvoucí zástupové selští usnášeli se o tom, co vláda chtěla. Takovou smečkou po úmyslu Josipovićově a bratří jeho maďarských státi se měl sněm chorvatský, v němž by sedláci turopolští byli ohromné většiny nabyli a rozhodovali o osudu Chorvatska.

Takto veta by bylo bývalo po Chorvatsku.

Celý rok 1844. uplynul za ustavičné trpké vřavy mezi oběma stranami, zvláště v Záhřebě, kde se chystáno k restauraci či obnově županské, od níž před rokem bylo upuštěno. Ban Haller dovedl toho zatím pomocí palatinovou a vlády uherské, že se počet županských voličů zmenšil, čímž národní strana pozbyla mnoho hlasův a byla již sehnala kolem tří tisíc hlasů šlechtických. Ban Haller nad to ještě přivedl do skupštiny vojsko, tak že ústava chorvatská byla pod záštitou bodákův.

S obnovou županskou odkládáno dotud, dokud strana maďarská neměla zabezpečenou většinu. Konečně ohlášena byla na den 28. července r. 1845. Již o dva dny dříve přicházely se všech stran zástupy voličů prostých šlechticů, provázené hudbou a panstvem, které je vedlo. Národovci hráli národní kusy chorvatské, Turopolci maďarský pochod Rakoczyův. Strana maďarská byla si většinou jista.

Již ranním jitrem volebního dne ban František Haller dal na obojím nádvoří a po všech chodbách paláce banského rozestaviti vojsko s nabitými puškami a nasazenými bodáky; jeden oddíl vojenský postavil za stráž před palácem.*) Pravé nádvoří palácové, jež mělo jen jedna vrata, dal straně národní; levé pak, které mělo dvoje vrata, odevzdal straně maďarské. Svůj zelený stůl umístil pod klenbou mezi oběma dvory. Jednalo se nejdříve o volbě podžupana.**) Prvního dne volba neukončena, teprve dne příštího k večeru okolo sedmé hodiny bledý a chvěje se ban oznámil, že zvolen jest Jos. Žuvić, kandidat strany maďarské. Za hromového „vivat“ maďarští přívrženci odnesli kandidata svého zadními vraty palácovými do kasina, ana strana národní spílajíc protivníkům svým protlačovala se vojskem na Markovo náměstí.

*) Palác banův jest na horním městě (gornji grad) na náměstí sv. Marka.
**) Podžupan byl vlastním správcem a duší županie.

Teprv jeden díl jich bylo prošlo, když zahoukla puška ze sousedního domu Ferićova a zranila jednoho studenta. Zarazivši se šlechta národní strany pomyslila v tu chvíli, že Turopolci začnou hádku a ze zadu na ně udeří, proto dobyli meče, by uvítali nepřítele na náměstí. Mladý hrabě Gjuro Erdődi, ohnivý přívrženec strany národní, chtěl s některými národovci hnáti útokem na dům, odkud první rána byla zahoukla, ale dvéře byly zavřeny a rozjitřený lid vytloukl jen okna na domě. V tu chvíli vojsko dostalo rozkaz od bana, by zavřelo všecky ulice vedoucí na náměstí sv. Marka, načež nastala hrozná tlačenice a hlasité hádky s vojskem, od něhož žádali, by vyhledalo v domě onoho, kdo střelil. Velitel nechtěl vyhověti žádosti té, ač i městský náčelník (purkmistr) o to byl prosil. Vojsko počalo křížem střileti do těch, které bylo uzavřelo, způsobem nelitostným a krvelačným a vraždilo lidi nevinné a nekřivé, jako pominulé psy. Za několik okamžiků bylo třináct mrtvých a dvacet sedm raněných. Když se vojsko opět seřadilo na náměstí, již ležely kolem něho oběti jeho v krvi. Okna a zdi okolních domů byly prostříleny. Ukrutný ban stál v ten čas u okna jako zkamenělý, obklopen jsa maďaronskými velmoži a šlechtici. Hořkosť nevyličitelná zavládla hlavním městem.

„Všecek národ je hrozně rozhořčen,“ píše mírný současník Babukić hned druhého dne potom, „a rozjitřeno zvláště naše měšťanstvo, které odebralo se k banovi žádajíc, aby prostou turopolskou a jinou šlechtu rozpustil, sice že oni sami o své ujmě je rozeženou. Ban odpověděl, že toho učiniti nemůže, a tak po všecky dny stojí před jeho palácem batalion vojska. My žijeme v pravé a úplné anarchii, a strach, který nás opanoval, nemůžeme vyličiti. Zdá nám se, jako bychom odsouzeni byli na smrť, neboť s jedné strany bojíme se těch, kterým se dostalo moci, aby střehli bezpečnosť, ale tu oni sami hrozně porušili, a s druhé strany bojí se i strážcové bezpečnosti, aby lid na ně neudeřil a tak aby úplná revoluce a vzájemný boj občanský nenastal. V restauraci nepokračováno a tak vládne anarchie v celé županii záhřebské.“

Jaká rozčilenosť zavládla po vší zemi a mezi všemi střízlivými kruhy, jaký strach o národní budoucnosť zmocnil se všech lepších, toho vypsati nelze. Po třech dnech všechen lid s pláčem doprovodil na hřbitov deset oněch mučeníkův národních, padlých na náměstí Markově, a na každé umrlčí truhle bylo napsáno: „hodie mihi et cras tibi“, což se onoho dne ještě po několika letech opakovalo. Na poslední rakvi bylo napsáno: „O Bože, krv naša Tvou osvetu (pomstu) čeka.“ (Pokračování.)

Dunajské dojmy.

Několik z denníku vytržených listů. Podává **Edvard Jelínek.**

(Dokončení.)

Před samý Bělehrad, k rakouské Zemuni, pověstné ze slavné pohraniční stráže, která prý je ve všem podloudníkům strašnější pekla, dorazil náš parník na krátce před půlnocí. Přespav znamenitě v kajutě, vítal jsem na zejtří s jedva procitlým dnem Srbův bílý Hrad, skvoucí se v tisícerých paprscích ranního slunce.

Pohled na město je překrásný, a z nesčetných obrazů roztroušených v illustrovaných tiskopisech žádný není hoden honositi se skutečnou jeho podobou. Z mohutného Dunaje vystupuje hrdě bělostné město, střežené vážně silným zdivem první srbské pevnosti. Na skalách jako u prahu nové říše stojí pevnosť na stráži klidně a vážně; ve dne i v noci do ciziny hledí bdělé jícny služebníků kanonady...

Nejsou tak dávné časy, kdy lidé jezdili do Bělehradu „studovat" turecké zvláštnosti. Však tam poměrně nejpohodlněji a nejjistěji bylo pohlednouti tváří ve tvář synům Mohamedovým, projíti se Kalemegdanem a Dorčolem, přiblížiti se k haremu, otříti se o minarety a džamie, oslniti se leskem tureckého půlměsíce a zachviti se před vševládným pašou, anebo potěšiti se alespoň střapcem fesův a křižkováním noh tureckých.

Ale průběhem nemnohých let změnilo se mnoho, včerejšek nezůstavil dnešku téměř žádných stop, a kdo si nepřispíší, tomu Bělehrad ze své dávné turečtiny neposkytne již nic více leda tureckou — kávu. Do vesny roku 1867. šlapaly pohanské nohy srbskou trávu. Nadešel však den nové zory, a národ sproštěný nejstrašnějšího jha junácky vztyčil čelo své.

Dne 6 dubna (ř. k.) r. 1867. o hodině 10. před polednem přečten v pevnosti bělehradské na Kalemegdanu sultanský ferman. Poslední bělehradský muhafis Riza-paša odevzdal klíče a tím navždy učiněn jest konec turecké vládě v Srbsku. Zbledl půlměsíc — vesele zatřepetala se nad Kalemegdanem vlajka srbská.

A od těch časů změnilo se v celém Srbstvu, najmě v Bělehradě přemnoho. Ustupováním Turectví zotavovalo se Srbstvo.

A dnes? Oj dnes!

Nádherná residence pašů proměnila se v důstojný stan srbského velitele, hřbitov turecký a celý Kalemegdan v překrásný park, hroby pohanů v květnaté koberce. na nichžto srbská omladina vesele jak volné ptáče popěvuje vlastenecké písně. Kam se poděly četné minarety a džamije? Propadly se! Jediný jen minaret ještě strmí k lazuru nebes — smutně a osaměle. Také džamii jsem spatřil, ale v jak bědném stavu! Lůno, v němžto synové Mohamedovi učili se nenáviděti „ďaury", a v němž koran hlásal, že není hříchem Srba (křesťana) trýzniti — nadobro ztratilo svůj

prvotní význam. Džamije tato je dnes plynárnou srbského národního divadla.

A Dorčol, ta pověstná jindy turecká čtvrť? Je podnes pelechem, jen že bídy, holoty a španělských židů. Spousta baráků turecké „ornamentiky“ ustupuje poznenáhla regulačním plánům bělehradských inženýrův, a zajisté daleka není doba, kdy v těchto místech bude se říkati: „Tuto byl Dorčol, čtvrť turecká!“

* * *

My Čechové jsme roztroušeni po celém světě. Navštiv nejvzdálenější a nejchatrnější dědinu, a nenajdeš-li tam svého krajana — podiv se! Sloužíme všady a vždy, na každém poli práce a za každých podmínek. Toť ovšem velice potěšitelným svědectvím rozsáhlých schopností národa českého, ale litovati jest zároveň, že právě tato naše služebnosť tak zřídka bývá náležitě oceněna.

Také dunajské poříčí od pramenů veletoku, až k jeho ústí skýtá netušené někdy příležitosti setkati se s krajany. Mnozí z nich zaujímají i vynikající stanovisko a získali si v nové své vlasti řádným, ničím neposkvrněným působením zásluh nepopíratelných. Vždyť i „božský syn Slávy“, náš Šafařík, působil blahodějně mezi Srby! Čím se stal jižním Slovanům vůbec a Bulharům zejména dr. Konst. Jireček, máme zajisté ve svěží paměti. Také nelze podceňovati učitelstvo české, které v dunajských krajinách hojně jest zastoupeno. Až ustoupí osobní vášeň chvilková, dojdou bohdá i tito činitelé a šiřitelé osvěty náležitého uznání. Nekalé výjimky, byť i v některou dobu byly četnější, nemohou býti nižádným měřítkem.

Ale působnosť Čechů na jihu slovanském usedlých nepřestává na pouhém školství. Krásné, věru velmi krásné stopy toho postřehl jsem již v Novém Sadě, později v Bělehradě a posléz i v Bulharsku. Vzpomenu zde jen tři, u nás téměř úplně neznámých mužů, maje za to, že působnosť gener. Zacha a ředitele Valentina v Srbsku jest obecenstvu českému již odjinud s dostatek známa.

Ctihodný Hadžić provázeje mne sbírkami Matice srbské v Novém Sadě laskavě mne upozornil na rukopisné kresby „z Jagodinského okruží“. V ozdobných deskách bylo 120 uměleckých črt se značným nadáním a velikou pílí (a zajisté i s nemenší láskou) pérem jemně kreslených. Črty národních krojů, krajin, obcí, stavení, památek atd. skýtaly znamenitý obraz jagodinského okruží. Byla to práce Čecha p. professora V. Titelbacha, jemužto srbská literarní společnosť za tím účelem dává peněžité podpory, aby o prázdninách podnikati mohl umělecké cesty, z nichžto se vrací vždy s kořistí bohatou a pro národní věc veleužitečnou . . .

V Bělehradě navštívil jsem ve Hlavní škole jedinou tuším veřejnou bibliotheku srbskou. Pokud jsem seznati mohl, jest bi-

bliotheka i s katalogy v náležitém pořádku. A zvláštního povšimnutí zasluhuje, že zde se kupí vše, co vyšlo v srbské literatuře, neb co jinde o Srbsku se vydává. Ředitelem této první bibliotheky jest Čech p. Maisner...

Známo jest všeobecně, že také Srbové mají již i statistickou literaturu. Není veliká, leč nepoměrně spolehliva a tím i nesmírně zajímava. Statistická kancelář v Bělehradě vydala vedle jiných publikací již 11 svazkův officielního díla „Државопис Србије“, důkladný obraz nynějšího Srbstva. A jednou z nejvydatnějších sil statistické bělehradské kanceláře jest Čech Bogoljub Jovanovič (české své jméno tají), úředník v srbském ministerstvě vyučování a spisovatel mnohých zajímavých prací z oboru srbské statistiky.

Mimochodem zmiňuji se ještě o jednom Čechu, jenž ač již náleží Balkánu — přece zde vzpomínky zasluhuje, aby kulturní snahy pěstované i méně známými našinci za hranicemi milené vlasti tím zřejměji byly charakterisovány. Míním nedávno v Plovdivě zemřelého knížecího kapelníka Františka Švestku, prvního skladatele bulharských národních písní (nar. roku 1850. v Plaňanech u Kolína). Některé jeho skladby bulharských národních písní vyšly již tiskem ve Vídni, velká pak část cenného hudebního materialu zůstala v pozůstalosti.

* * *

Za mého pobytu v Bělehradě očekával se králův návrat z delší projížďky po celé srbské zemi. Bělehrad chystal slavnostní uvítání. Přístaviště bylo vyzdobeno svěžím kvítím a cestička v zahražení vystlána žlutým pískem. K večeru zaskvíti se mělo město slavnou illuminací.

Hodinu před příjezdem telegraficky ohlášeným počaly se na přístavišti shromažďovati vynikající osoby vojenské i civilní. Díky přátelské úslužnosti povolen také mně přístup do samého pavillonu, kde vedle královny a králevice očekával králův příjezd také sbor diplomatický a několik zástupců cizích mocí. Z nich nade všechny ohromnou postavou a nádhernou uniformou vynikal ruský zástupce; jeho bílý chochol na lesklé přílbici vlál nade všemi ostatními hlavami. Rozprávěl téměř výhradně s královnou.

Královna Natalie je dáma velice sympathická, přívětivá, skutečně krásná a v lidu upřímně oblíbená.

Neméně mne ovšem zajímal malý králevic, roztomilý hošík, jenž ostatně dosud projevuje některé občanské ctnosti, královskou důstojností ještě nevázané. K svým malým spoluobčanům za zahražením hleděl dosti přátelsky...

V Srbsku má národ ještě občas potěšení viděti svou královnu a svého králevice v národním kroji. V takovýchto chvílích — to praví každý — je královna čarovna a králevic k zulíbání.

Konečně zahřměla na pevnosti děla a v záhybu dunajském zjevil se salonní parník. Král stál na palubě. Teprv když parník přiblížil se ku břehu, provolal lid shromažděný v těchto místech v počtu as 2000 hlav „Živio!“ Král salutoval. Když pak loď přirazila ke břehu, uvítala nejdříve královna svého chotě srdečně, pak králevic a postupně ostatní hodnostáři. Vše odbyto v několika minutách. V připravených ekvipážích odjel pak dvůr do konaku, zastaviv se na kratičkou modlitbu v kathedralním kostele.

Před kostelem bylo rozestaveno asi pět spolků, ale v ostatních ulicích bylo úplně volno. Za půl hodiny ovládlo městem nejobyčejnější ticho.

Před hodinou devátou z večera počala se illuminace. Jediná ulice Michajlova byla slušně osvětlena, ač i v této jsem postřehl nejedno temné okno.

A na tom dosti . . .

Nedivil jsem se tomu; vždyť král vrátil se jen z objížďky po své zemi, a takový moment nebývá převelmi oslavován. Za to podivil jsem se telegramům úřadním, i neúřadním, kteréž jsem četl po svém návratu ze Srbska v novinách: „Krále uvítal Bělehrad s nesmírně jásavým nadšením a slávou velkolepou. Večer brillantní osvětlení atd.“

No, no, pomyslil jsem si, jsou-li všecky zprávy telegrafické ze světa tak střízlivé, jako byla tato — děkujeme za ně pěkně.

* * *

Musil bych se sám obvinit z křivdy neomluvitelné, kdybych v těchto skrovných, z cestovního denníku vytržených listech chtěl mluvit o srbské literatuře. Zasluhujeť zajisté zvláštního i obšírnějšího rozboru — a s tím setkají se laskaví čtenáři Slov. Sborn. svým časem na jiném místě. Nerozepisuji se tedy nyní ani o nynějším rozvoji srbského písemnictví, ani o činnosti učeného družstva bělehradského, aniž o divadle — kladu zde jen vzpomínku mající bezprostřední vztah k rozvoji práce literarní a duševní vůbec.

Z těch pak osobních styků literarních, kterých jsem v Bělehradě docílil, nejraději vzpomínám návštěvy své u p. M. Valtroviće, professora vysoké školy bělehradské, člena srbské učené společnosti a spisovatele na slovo vzatého. Muž tento náleží do řady těch, kteří pracují neumorně na národa roli dědičné, bez vypočítavosti, s nemalou obětovností. Proč právě činím zvláštní zmínku o něm, kdežto v Belehradě jsou též jiní muži, literarním působením bližší, toho laskaví čtenáři hned se dovědí.

Pan Valtrović přijav mne velmi přátelsky a představiv druhu svému p. Milojevićovi, podal mně laskavě ku prohlídce své práce. V několikerých deskách uzřel jsem několik set kreseb a maleb, vztahujících se zejména ku stavitelským památkám starého Srbska. Co Srbie má v tomto oboru znamenitého a pozoruhodného, to přenesla pečlivá ruka Valtrovićova pomocí Miloje-

vičovou na papír. Kresby jsou vykonány přesně, provedení jest umělecké. Ano i texty při některých pracích byly již hotovy, slovem — mnoholetá práce tato čeká již jen na vydavatele. A jsem jist, kdyby trud p. Valtrovićův vyšel tiskem, že by obrátil po sobě pozornosť všeobecnou, netoliko v zemích slovanských, leč i za hranicemi v daleké cizině.

Na otázku, kdy mnoholetá práce tato vyjde tiskem, aby zvěděl svět, co skýtá Srbie ve příčině umělecké, neodpověděl p. Valtrović v první chvíli ni slovem. Jen pokrčil ramenoma.

Na ostatní mé otázky odpověděl takto: „Jsme národ malý a nemáme nakladatelův na takové věci. Zhruba si ani naděje nečiním, že práce tato kdy tiskem vyjde. Ale pracovati v tom směru budu dále přece ...“

Slova tato pronesl Valtrović neobyčejně klidně, přes to však rozhodně. Vlastenecký smysl toho pojal jsem cele.

A pozíraje pak ještě jednou v ty četné kresby a črty snešené tak pracně téměř se všech stran vlasti srbské, želel jsem snad neméně p. Valtrovića, že práce tak veliká a krásná ladem zůstává ležeti ve prachu, nepoznání a nevšímavosti. To bývá bolestné.

V takových případech měl by se osvědčiti „panslavismus“.

* * *

Známoť zajisté všeobecně, že na jihu slovanském je život kavárnický nesmírně vyvinut. Vzdal mu česť i Louis Leger a za ním i mnoho méně známějších spisovatelů. Řekl bych, že čím je Rusům a z části také již Polákům samovar, tím že jest Jihoslovanům čaška turecké kávy, za jejíž hustým rozčilujícím mokem zasedají ku přátelským besedám malí i velcí, zámožní i chudí. Není na jihu řádné rozprávky bez čašky kávy a čibuku, neb alespoň svitku šafránově žlutého tabáku. Vůně kávy a tabáku tam požívaného má zvláště lákavou sílu a nebývá umělým prostředkem jinde v stejné míře dostižena. Ale je to také jediné, co Slované od Turků přijali — a že vše dosti draze zaplatili, kdož by mohl pochybovati! Ode skal adriatického přímoří až k ústí Dunaje plno je takových kaváren, a počet jich snad právě tak těžko by bylo zjistiti, jako počet zrnek v písku.

Mnohdy i jediný stolek o třech stoličkách tvoří kavárnu. A čím více se blížíme ke hranicím tureckým, tím více ubývá kavárnám těmto rázu evropského.

V Bělehradě samém již není kaváren čistě tureckého vkusu. Leda v Dorčole ještě tu a tam možno spatřiti stín minulých dob tureckých. Přes to i bělehradské kavárny jsou pozoruhodny, a cestovatel pochybil by velice, kdyby dýmu jejich se vyhýbal.

Tu scházejí se kupci, tam studenti, jinde zase političtí nespokojenci a všeho druhu ostatní třídy „národa“.

V té příčině chodil jsem nejraději k „ruskému caru“, do kavárny a hostince zároveň, kdež uzřel jsem mnoho zajímavých

typův a kromě toho i nejednu stopu čistě národního života. Ostatně měl tento kout pro mne tu výhodu, že před hostincem bylo rozestaveno několik stolkův a stolic, při nichž pod širým nebem ve svěžím vzduchu nejednu zajímavou chvíli bylo lze poseděti.

„U ruského cara“ poznal jsem několik osob, kteréž by mně ovšem oprávnily k výroku, že právě tento hostinný dům byl oblíbeným sídlem „nespokojencův“. Ale v Srbsku a zejména v Bělehradě je tolik nespokojených lidí a tolik ostře proti sobě stojících stran (každá má svůj organ), že okolnosť tato hrubě ani zvláštního povšimnutí nezasluhovala.

Tam jsem poznal stařičkého R—iće, starého Srbína, velmi nepohodlného pohraniční uherské policii, které ani „na oči“ přijíti nesměl, nechtěl-li se vydati v šanc mnohým nebezpečím; tam jsem také poznal C—iće, mnoholetého vězně srbské pevnosti, jenž byl v podezření účastenství ve spiknutí proti knížeti. Jeho knížka, v nížto popsal život svůj vězenský „pod zemí“, v nejedné příčině mne zajímala — a to tím více, ježto i osobnosť jeho vzbuzovala pozornosť. Ale věru, vzezřením svým a chováním byl podoben neohroženému, na svízele připravenému a ve věčném nebezpečí žijícímu hajdukovi spíše nežli spisovateli. Ta statná, žalářováním neshrbená postava zdála se mně stvořena jediné pro lesy a pronásledování Turků. Na Balkáně byl by zajisté na svém místě a nepochybuji, že by se proslavil junáctvím, je-li však způsobilý užitečné strany činiti v politickém životě mladého státu, jehož rozvoj již nezávisí na hajdučení — zůstává otázkou.

Pohříchu jsem poučen, že v Srbsku je plno stran a každá pokládá sama sebe pro Srbstvo za samospasitelnou. To vše ovšem se musí teprve vykvasiti.

U „ruského cara“ scházeli se také lidé ze srbského venkova, téměř všickni v malebném kroji národním, který vkusností a úpravností nad jiné vyniká. Ačkoliv i u „pokročilých“ Srbů počíná již nár. kroj mizeti, přece zachovaly se i ve hlavním městě do dnešního dne nezřídké jeho stopy. Zejména bohaté měšťanky vyzdobují své toalety národním způsobem.

Jednoho dne konalo se svatební veselí v uzavřené pro širší obecenstvo části „ruského cara“. S potěšením přijal jsem přátelské pozvání k veselce, která sice shromáždila „jen“ kruhy řemeslnické, ale přes to skýtala více zajímavého a národnějšího než sňatek p. G., spisovatele, konaný téhož dne způsobem krom obřadů církevních našemu úplně podobným.

Nevyčerpatelná hostinnosť, přátelská dobrota a neunavná veselosť panovala téměř do bílého rána. Se zvláštní zálibou tančeno „kolo“ a jiné národní tance. Nescházel také národní dudák a ještě národnější guslar, který však tenkráte nerecitoval žádných dumných písní bohatýrských. Udeřil na struny milostné...

Dodám-li k tomu, že jsem poblíže těchto míst ve stínu košatých stromů v jiné chvíli slyšel ještě pověstné cigánské ka-

Zaznělo komando — komando ruské. Bulharská armáda má bulharské mužstvo, ruské důstojnictvo a ruské velení. Zahřměla děla. Dým zahalil pěší mužstvo, jen tu a tam zableskla zbraň ruských důstojníků v paprscích slunce. Ruské komando rozléhalo se zvučně po všech řadách. Na mou česť! Kdyby na té bulharské podunajské pláni více vojska bylo shromážděno, byl bych si myslil, že jsem na vojenském cvičení v — carském Selu.

* * *

Žádnému cestovateli neujde, že břeh rumunský činí u přirovnání ku břehům bulharským dojem strany chudší a smutnější. Bulharský břeh je veselejší, zelenější, vyšší, — rumunský nízký a pustý! I život sám na obou těchto březích skýtá týž poměr a obraz.

To však jsou jen zevní stránky, a pohlížejíce na tento kraj, bezděky se rozpomínáme, že Rumuni mají v osudech svých s námi Slovany mnoho společného. Také Rumuni jsou národem málo váženým, ano i nectěným. Svět ví o nich nyní skoro právě tolik, kolik věděl před sto lety a dle toho je též posuzuje. Tu a tam vyjde odborná kniha o Rumunech, ale ta se čte jako spis o národech afrických. Ze všeho, co se v Rumunsku děje, „svět" asi nejvíce zajímá to, že rumunská královna píše — německé básně. A přec! I Rumuni pracují a zasluhují jména probouzejícího se národa. Že národ rumunský menším jest než národ německý a že mu bylo zápasiti s mnohými osudy — to není jeho vinou. Také není jeho vinou, že podnes vypravují se o marnivosti a přepychu rumunských bojarů bajky, na nichžto přestávají velmi často všeliké vědomosti tak zvaných znalců socialních poměrů národů evropských.

My pak Slované neměli bychom jíti za příkladem takových „učenců", ale více by nám slušelo všímati si pilněji národa, který netoliko dějinami, ale i jazykem tak mnoho s námi má společného. Rumunštinou zaznívá slovanština, jako žádným jiným, na stejném stupni s ní stojícím jazykem.

Nejvýmluvnějším svědectvím styků Rumunů se Slovany jest jazyk. V rumunštině nalézáme sice mnoho cizích prvků. maďarských, tureckých, řeckých a německých, ale žádný z těchto jazyků nevykonal na rumunštinu vliv tak obsáhlý, jako právě jazyk slovanský, najmě bulharský. Rumunská grammatika i slovník přeplněny jsou slovanštinou. Známo také, že po dlouhý čas užívali Rumuni písma cyrilského, tedy slovanského. První jejich kniha (Geradiova sbírka kázání vydaná r. 1580. v Brašově) tištěna jest písmem cyrilským. Teprve od konce XVIII. stol. jali se někteří spisovatelé rumunští užívati za příkladem jiných národů romanských písma latinského. Slov slovanských v rumunštině jest množství tak veliké, že zaznívají téměř v každé větě několikráte za sebou. Na příklad uvádím zde jen několik „rumunských" slovíček z obyčejné řeči: slugъ, obraz (obličej), národ, zid (zeď);

prag (práh), pridvor (dvůr), pъhar (pohár), snop, pluh, živina (hmyz), lebede (labuť), žertvi (oběť), duch, žele, pochvalъ (pochvala), slav (sláva), vreame (vremě = čas). Stejný poměr jeví se ostatně též v grammatice rumunské.

„Božský syn Slávy", P. J. Šafařík, pověděl, že je v rumunštině pětina slovanská.

K tomu netřeba věru ničeho dokládati.

* * *

Ruščuk má málo znamenitostí, ale dosti stránek zajímavých. To, co poutá pozornosť cestovatele na bulharském Dunaji jinde, jeví se zde ve tvarech ještě charakterističtějších. Pouliční život, protkaný orientalní směsicí, skýtá téměř při každém kroku nové a nové předměty, z nichž alespoň v prvním okamžiku zdá se nejeden pocházeti „z tisíce a jedné noci". Jsou tu četné minarety, džamije, nejrozličnější architektury baráky a budovy, ulice těsné a klikaté, bazary, pouliční pekárny, vedle hned turecké hřbitovy, po nichžto se prohánějí opuštění psi, tu vidíme koketky s čistým pařížským střihem, tam zas ponurou postavu turecké stařeny, kavárny, hostince, nádraží a — přístav... Při bedlivější procházce městem shledáme ještě knihkupce (u něhožto se prodává Jirečkova historie národa bulharského), pak bulharský arsenal, ano i bulharské státní loďstvo, skládající se tuším ze tří malých, ale úhledných parníkův. Ještě bedlivější obchůzka objeví nové zajímavosti.

Nepochybuji, že za málo let bude Ruščuk změnami svými živě připomínati Bělehrad. I zde propadnou se minarety a džamije a na hrobech jejich zaskvějí se pomníky čilého ducha nadějného národa budoucnosti.

Dnes již jest zámožný Turek v Ruščuku bílou vranou. Za to vůčihledě zmáhá se živel bulharský.

Stejný poměr jeví se i na venkově. V nejbližším vůkolí Ruščuku položené vesnice Kula, Čiflik a Dolapy, z nichžto zejména první dvě mají dosud smíšené obyvatelstvo bulharsko-turecké, očišťují se poznenáhla.

V Dolapech navštívil jsem krčmáře. Při sklence nakyslého bulharského vína počali jsme přátelsky rozmlouvati.

„A odkud jsi ty?" *) vece vysoký krčmář.

„Z Prahy."

„A kde je to?"

„Za Dunajem... daleko... v Čechách."

„A máte tam také Turky?"

„Nikoliv."

„A vyhnali jste je?"

„Nevyhnali, nikdy jsme jich u nás neměli. Máme jen jednoho Turka na mostě a ten je z kamene."

---

*) V Bulharsku lid tyká.

„Tedy neživého?!"
„Ovšem neživého."
„Oj, to musí být u vás krásně, v té Praze..."

* * *

Unaven nevýslovně a vedrem zemdlen vrátil jsem se jednoho dne z večera do svého hôtelu „u Švýcara". Je to prý nejlepší hôtel v Ruščuku, střed vybraného obecenstva. Neveliká zahrádka jest tu náhradou za vše. Uchýlil jsem se do zátiší k osamotnělému stolku. Klid a chladný větérek uspal mne napolo; bděl jsem sice, ale nevšímal jsem si vůkolí svého valně...

Tu se mně zdálo z nenadání, jako bych se byl ocitnul — v Čechách. Jakás čarovně ţklivá píseň probudila mne vlídně a lahodně políbila skráně mé pozdravem z vlasti... Vyslechl jsem jako ve snách a v opojení rozkoše národní naši hymnu „Kde domov můj?!"...

Ještě dnes děkuji za toto milé a nezapomenutelné překvapení krajanu p. Šebkovi, knížecímu kapelníku vojenské bulharské hudby, jenž i za hranicemi své milé vlasti pilně pěstuje národní českou hudbu. Jeho bulharská kapela hraje mnohé české skladby a písně. Tím se také stává, že česká píseň na dolejším poříčí Dunaje není cizím nápěvem....

* * *

Nazejtří jsem se rozloučil se slovanským Dunajem. Rumunská železnice dovezla mne z Đorđeva do Bukureštu.

K archaeologii jihoslovanské.

(Hroby bosenské.)

Země jihoslovanské po tolik set let svírány jsouce krutým jhem tureckým, také pro vědu takměř byly zaklety. Dnes černá chmura znenáhla uniká z nich a líce jim se jasniti počíná. Jaké to rysy půvabné a lákavé svou novotou! Není pochyby, že vědě krušná práce nastává, ale žeň bohatá zároveň. Vizme zatím jen, jak v Bosně na př. bohatá a vydatná kyne práce archaeologii. Nejedno hrdé týmě horské mocným je zdobeno hradem, svědkem dávných dob tak málo známým, když i vlastní jméno jeho časem v zapomenutí přišlo — lid jej toliko „starým hradem" zove. Staré tam silnice horstvem se vinou, jež základy majíce rozervány mohutností jejich, skvělejší přece hlásají dobu, že konečně v šedých klášterech nejedna skvostná památka dávných časů se skrývá, kdož by pochyboval?

Chci však upozorniti tuto k jedné věci hlavně, jež na cestách mých Bosnou nejvíce mne zajímala, ač jsem neměl dosti příležitosti bedlivějším zkoumáním ji podrobiti. Jsou pak to rozsáhlá pohřebiště, jež zde onde v Bosně a Hercegovině se naskytají a ráz mají doby prastaré. Uzříme totiž veliké množství obromných kamenů v poli neb lese sem tam ležících, jež bez nápisu jsouce, bez okras všelikých, otesány bývají docela hladko a pravidelně, nejvíce na podlouhlé čtverhrany. Některé na povrchu země leží, jiné již do země věkem tak zapadly, že jen některý ještě roh, některá hrana vyčnívá. Rozměrů nejsou stejných, ovšem pak veskrze značně velikých: tak některé 2 metry

délky, 1½ metru šířky, 1 metr výšky i nad to; jiné poněkud menší, mnohdy jen co do výšky, tak že pak více mohutným deskám kamenným se podobají.

Viděl jsem taková pohřebiště zvláště dvě: jedno na cestě od Vlasenice (ve vých. Bosně) na „Romanju planinu" blíže vsi Košutice; druhé pak v lese na cestě od Gorazdy do Sarajeva u vesnice, jež Grablinja slove. Toto poslední tím zajímavo, že k němu poukazuje i jméno vesnice, ba v neveliké vzdálenosti odtamtud jest „Han pod grabom" a jiná ještě dědina jménem Grabovica.

V Bosně a Hercegovině jsou místní jména toho znění velmi častá i význam mají asi týž. Tak mimo onu nahoře jmenovanou nalézá se Grabovica asi 20 kilom. východně od Ključe ležící, jiná asi 14 kilom. vých. od Skender-Vakufu, jiná asi 7 kilom. severovýchodně od Dol. Tuzly; pak Grabovica ves i řeka asi 12 kilom. severozápadně od Vlasanice a Grobovica na Černé hoře (ve kmeni Drobňaků). Grab jest ves pod Reznik planinou (na hranicích dalmatských), jiný asi 36 kilom. od Ključe na jihozápad, Grab v Srbsku (nejbližší jemu město Čačak); dále Grabovac vrch na dalm. ostrově Mljetu, Grabovac potok severozápadně od Kladaně; Grabje ves u Ljubině v Hercegovině, Grabska ves na sever od Doboje, Grabova draga severozápadně od Mostaru, Grabavci ves na Černé Hoře (blíže Podgorice) atd. Uvedl jsem 17 místních jmen ze krajů srbských, jež vesměs ke starým hrobům ukazují a přes to nemohu říci, že by to všecka jména toho druhu byla.*) A kdyby i nebylo lze u všech míst ona jména nesoucích hrobů nalézti, jest přece při některých na jisto postaveno, že jakýmisi hřbitovy starými se mohou vykázati. Starobylé hroby také na př. u vsi Medojvice v dálce jednoho pochodu denního na jih od Dol. Tuzly se vyskytují.

Jakého pak druhu jsou tyto hroby bosenské, které době a jakému národu patří, nedá se bez zkoumání bedlivého říci. Ale všimněme si následujících slov A. H. Kirkora, jenž ve Sborníku Slov. 1881. na str. 25. vypisuje staré hroby krajů polských, litevských a ruských takto: „Pak jsou hroby deskové, t. j. vyznačené velkými deskami. Je to nejobyčejnější druh hrobů na Pokutí a Podole. Zbadal jsem asi 20 pohřebišť s takými hroby deskovými. Všecky mají známky jednostejné. Velká deska kamenná označuje místo hrobu. Pod ní jsou někdy menší desky aneb křemeny ve značné hloubi; časem je hrob těmi křemeny obložen. Na některých místech zemní násypy (kurhany) přikrývaly ty hroby, v jiných již pouze deska ležela na povrchu atd."

Stránkou některou podolské hroby tuto vypsané bosenským ovšem podobny jsou, ale jasnějšího světla tehdy teprve nabudeme, až jihoslovanské archaeologii podaří se, mohutné ony balvany odvaliti a prozkoumati zemi pod nimi. Kéž by tak brzo bylo! *J. Vařeka*, prof.

Rozhledy v literatuře.

Vybrané básně Kornela Ujejského, přeložil J. Nečas (Květy z Polských luhů, sešit 2., v Praze 1883.).

Překladatel seznamuje nás zde poprvé s plody básníka u nás jen dle jména známého, ačkoli Ujejski zejména jako básník politický u svého národa významné místo zaujímá. Úchvatný hymnus, jímž sbírka jest zahájena, charakterisuje nejlépe básníka velkolepých, nadšeným patriotismem provanutých „žalozpěvů Jeremiášových", jež jsou nejznamenitějším jeho plodem. Básně, které v překladě vší chvály hodném ve sbírce této obsaženy jsou, vynikají vesměs vzletem, a ryzí demokratickou a vlasteneckou tendencí. Tendenci tuto nezapře ani vítězství hellenské opěvující báseň „Marathon". *Z.*

---

*) Však i u jiných Slovanů podobná jména místní se nalézají jako na př. Hrabová, Hrabí na Moravě, Gabrova v Bulharsku; v Garbově u Zavichostu v Polsku také jsou nalezeny hroby a sice hroby kamenné. (Viz Sborník Slov. 1881., str. 13.)

Dom pod cmentarzem. Nowella przez Bronisława Grabowskiego. Warszawa 1883. II. 36.

Professor Bronisław Grabowski, chvalně známý spisovatel a jeden z nejupřímnějších přátel národa našeho ve bratrské Polsce, uveřejnil nedávno tuto knížku nevelkou sice, leč pozoruhodnou co do tendence její a zajímavou co do líčení charakterův a způsobu vypravění děje, ve krátké novelle dosti bohatého. Hlavní osobou povídky jest Štěpán Kobzik, obchodník ve městě gubernialním, kterýžto zahoří láskou ku spanilé Jindřišce, dceři sládka Haarbreita, jenž dvojnásobným bankrotem v bývalé své vlasti nabyl značného jmění. Nemoha dostati ruky její za příčinou skrovného majetku, Kobzik uposlechne rady svého soudruha Franzthala, taktéž přistěhovalce, zaměstnaného v pivováře Haarbreitově, a učiní bankrot; ale ošizen jest Franzthalem, jenž oženiv se s Jindřiškou, bohatne, a Kobzik, nemaje dosti moralní síly, aby počal znova žíti v práci vytrvalé a poctivé, klesá vždy více, až posléze bídně zahyne. Toť co nejstručnější obsah novely, kterouž i našemu čtenářstvu poručenu činíme.

H.

Отчетъ императорскаго Русскаго географическаго общества за 1882. годъ. Составленъ секретаремъ общества В. И. Срезневскимъ. С. Петербург 1883., str. X., 68. a 133.

Významem svým pro vědu málokterý spolek přestihuje ruské zeměpisné obščestvo, které hlavní své sídlo maje v Petrohradě, rozšiřuje veleplodnou činnosť vědeckou netoliko po všem evropském Rusku; ale vlastními odbory zasahuje i do ruské Asie, na Sibiř. Protektorem spolku jest sám car, předsedou veliký kníže Konstantin Nikolajevič, místopředsedou známý učenec ruský Petr Petrovič Seměnov; dále zasedají ve výboru osvědčení učenci Forš, Lenc, Majkov, Vilson, Miňajev, Makšejev, Byčkov, Vojejkov, Puščin a j. v. Práce rozdělena jest těmto hlavním odborům, a sice: geogr.-mathematickému, geogr.-fysickému, ethnografickému a statistickému Jak ze zprávy právě vydané vysvítá, působil spolek v minulém roce velice zdárně; skvělým svědectvím toho jsou „vědecké expedice“ podnikané iniciativou spolku i do nejzazších míst ruské říše, publikace vydané spolkem, schůze, přednášky, knihovna, vlastní museum a odměny za učené práce.

Co do hmotné stránky obnášela v prosinci roku 1882 spolková bilance 191.404 ruble 26 kop. Výdaj za minulý rok 1882 obnášel 24.977 rub. Nejvíce stálo vydání publikací (asi 12.000 rublů). Podotýkáme ještě, že geogr. obščestvo vydává pravidelně „Izvěsti“ a „Zapiski“. Vedle toho jmenujeme z publikací, spolkem minulého roku vydaných, zvláště „Geograficko-statistický slovník“ a Čerského Kartu Bajkalu.

Modlitewnik siostry Konstancyi z r. 1527, z rękopisu biblioteki Iagiellońskiéj, wydał dr. Wł. Wisłocki. Kraków 1882., Str. 112. (Sprawozd. kom. językowej Akad. Um. t. III.)

Nemalé zásluhy získala si krakovská akademie hojným vydáváním starých památek písemnictví polského, jichž uveřejnila ve svých cenných publikacích již počet znamenitý. Mnohé z nich mají též pro nás tu zvláštní důležitosť, že v nich poznáváme patrný vliv jazyka českého na polský, kterýžto sám o sobě jest zřejmým důvodem velikých styků obou sbratřených národův již před stoletími. Dr. Wisłocki, vydavatel Modlitewniku siostry Konstancyi a badatel na slovo vzatý, oceňuje po stránce jazykové památku svrchu jmenovanou, připouští, že original, jehož opisem jest polský Modlitewnik, byl český, a že mnich, jenž dotyčný opis vykonal, mluvil sice dobrou polštinou, ale „mocno z czeska zatrącał.“ Na doklad toho uvádí ctěný vydavatel množství čechismů. Upozorňujeme na toto vydání čtenářstvo naše, zejména jazykozpytce, kteří najdou v Modlitewniku mnoho látky zajímavé.

J.

P. B. Popelka spisuje **„starobulharskou grammatiku“** s úvodem a komentovanými texty.

Kniha tato, asi desítiarchová bude obsahovati: Úvod: Hypothesa staroslovenská a starobulharská, nejstarší památky staroslovenského (pannonského,) srbsko-slov., rusko-sloven. písemnictví s vytknutím znaků těchto spisovných nářečí, jak čísti Ostromíra, nová albanská hypothesa Geitlerova. Texty: Ukázky z evangelia Ostromírova, z části normalisované ukázky z rukopisů hlaholských (Zografos, Mariinský rukopis, Assemanovo ev., Kloców glagoláš, Zlomky kyjevské, z Geitlerova Euchologia, Pražské Zlomky), z rukopisů cyrillských (Savina kniha, Slucký žaltář, Supraslský rukopis); čtení ruskoslovenské (ze Sborníku Svatoslavova 1073., Nestorova zpráva o Cyrillu a Methodu); čtení srbsko-slovenské (z Nikolského evangelia) atd. Část grammatická objasní méně známé věci hláskoslovné a podá soustavný přehled tvarosloví, zřetel majíc ku spisům nejnovějším (Jagić, Leskien atd.). K utvrzení paradigmat přidány budou kratičké úlohy překladací.
Na vydání této knihy těšíme se již nyní.

Sagen und Märchen der Südslaven von Dr. F. S. Kraus. Leipzig. Verlag v. W. Friedrich 1883. str. XXXII. a 480.

Nevyčerpatelný zdroj národní poesie a filosofie slovanské dochází každým dnem vždy větší a větší pozornosti. Z cizinců to byli téměř první Angličané, kteří poznali velikou cenu slovanské pohádky, jim v šlepějích šli ostatní národové a i Němci v té příčině nezaujali místo poslední. Zejména pak v době nejposlednější projevuje vzdělané obecenstvo německé k národní literatuře slovanské tak živý interess, že není již vzácným zjevem podobné dílo v jejich písemnictví.

Hodlajíce se k tomuto odboru něm. literatury jindy obšírnějším způsobem vrátiti, činíme dnes o svrchu jmenované knize jen krátkou zmínku. Dr. Kraus podniknuv důkladné studium jihoslovanských národních pověstí a pohádek a sebrav na 1000 těchto skvostů odevzdal právě jednu část své bohaté sbírky (109 pověstí a pohádek) veřejnosti. Jak již patrno z prvního svazku, jest p. dr. Kraus důkladný znalec netoliko řeči jihoslovanské, ale i národní literatury, i podává nám množství nesmírně zajmavého materialu odjinud ještě neznámého, ježto čerpá nemalou část „pověstí a pohádek“ z vlastní rukopisné před tím nikde nevykořistěné sbírky. Tím nabývá ovšem kniha p. Krausova ceny i pro badatele národní liter. slovanské vůbec. Ostatně bude záslužná práce p. Krausova také podstatným činitelem ku zkoumání poměru nár. literatury slovanské k stejné literatuře národů indogermanských.

Těšíce se srdečně z tohoto pozoruhodného obohacení, přejeme další práci horlivého a záslužného vydavatele těchto jihoslovanských pověstí a pohádek nejlepšího zdaru.

Skvělá poesie a hluboká filosofie lidu slovanského nemohla zůstati nepovšimnutou. Nadešla již doba, kdy píseň a pohádka i nejposlednější naší dědiny obrací po sobě pozornosť téměř všeho učeného světa. *E. J.*

O gdzie mój kraj? (Kde domov můj?) pieśń ludowa czeska z towarzyszeniem fortepianu ułożył Fr. Škroup. Tłumaczenie polskie Miriama. Warszawa. Nakład Gebethnera i Wolfa 1883. Díky této publikaci zaznívá tklivá naše píseň národní v salonech polských, zejména ve Varšavě, nyní dosti často. Z úst spanilomyslných Polek vyznívá píseň tato netoliko jako hymna národní, ale i jako hymna národního pobratimství.

Dr. Gabler uveřejňuje ve výtečném varšavském Ateneum obšírně „Listy z Czech“. Jou to nejdůkladnější a nejobjektivnější zprávy o národním našem životě podávané v posledních letech polskému obecenstvu. Vrátíme se ještě k těmto záslužným listům.

*

Petrohradské Искусство uveřejňuje zajímavou stať O ruském divadle v XVII. a XVIII. věku od Vl. Karpova.

V Petrohradě vyšla právě následující kniha: „Сборникъ статей по славяновѣдѣнію составленной и изданнои учениками В. И. Ламанскаго по случаю 25 лѣтія его ученой и профессорской дѣятелности. Až nás zajímavá tato kniha dojde, neopomineme o ní obšírněji se rozepsati.

F. Folnegović vydal v Záhřebu sebrané Pjesme Andrije Palmovića. Ku krásné této sbírce přidán jest životopis básníkův a jeho podobizna.

Záhřebská Matica Hrvatska vydala první svazek Hrvatske skladbe. Sbirka pjesama XXIV.), za jedan glas uz pratnju glasovira, skladao Ivan pl. Zajc.

Nejnovější svazek bulharského Periodičesk. spisanija (vydávaného v Srědci bulharským literarním družstvem a redakcí V. D. Stojanova) obsahuje mimo jiné: „Geologičeski profil ot Sofija prez Saranci, Orhanie i Eropole do vrha na Zlatiškija Balkan“, od G. N. Zlatarského; Stari putešestvija po Blgarija ot 15—18 stolětije od dr. K. Jirečka; Za zvuka „ь“ v novoblarskija jezik. od A. Teodorova. Kromě toho jsou v tomto svazku „Per. spis.“ básně od J. Vazova, C. Ginčova a V. Popovиće, a rozhledy literarni. Jako příloha přidáno jest drama S. N. Milarova: Padeněto na Carigrad.

Ivan Macun vydal v Št. Hradci důležitou knížku: Književna zgodovina Slovenskega Štajerja (str. 181.).

P. Teodorův článek o bulharské literatuře, uveřejněný v předešlých číslech našeho Slov. Sborníku, vychází právě v bulharském překladě v plovdivské „Marici“.

Krakovská akademie náuk odevzdala do tisku dvě bibliografické práce: I. Bibliografia dzieł, rozprav i artikulów czeskich, dotyczących rzeczy polskich, częсć II. 1878.—1882. II. Bibliogr. przekładów z piśmiennictwa polskiego na język czeski do końca r. 1882. Práce tyto předložil akademii Edv. Jelínek.

V Petrohradě vyšla jako zvláštní otisk z časopisu Искусство skrovná brošurka Національный театръ въ Прагѣ (Národní divadlo v Praze) od Edv. Jelínka.

Bělehradské srbské učené družstvo vydalo právě 52 knihu svého vědeckého Glasniku. Obsah: 1. Statistički pregled našeg privrednog i družstvenog stanja, poredjeno od Kl. Jovanovića, 2. Česka bibliografija, u koliko se tiče južnih Slovena. Pribrao Edvard Jelínek. 3. O rezultujućem dejstvu lenjivih sila na obrtnu osu, pri okretanju fizičnih tela oko iste, od L. Klerića. 4. Mlade države u današnjem medjunarodnome sklopu, od Gliše Geršića. 5. Izveštaj umetničkome odboru od D. C. Milutinovića i M. Valtrovića. 6. Primjedbe na izveštaj V. V. Makuševa od P. Srećkovića. 7. Izvodi iz zapisnika. 8. Dva ocene rukopisa Lazara Arsenijovića od Miloše Zeževića i M. G. Milićevića.

* * *

Paní Modrzejewská, slavná tragédka polská, slaví umělecký triumf v Americe. Jazyk anglický ovládla již úplně. Nadšené obecenstvo bostonského divadla „Globe“ zasypalo ji na uvítanou — květinami.

„Slovanský sborník“ vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) v Jungmannově třídě č. 22. n.: **na čtvrt roku** 1 zl. 30 kr., **poštou** 1 zl. 40 kr., **na půl roku** 2 zl. 50 kr., **poštou** 2 zl. 70 kr., **na celý rok** 4 zl. 80 kr., **poštou** 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, v Jungmannově třídě č. 22. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník II. — 1883 — Číslo 9.

Ze života v Podolí ruském.

(Povaha, obyčeje, obřady, kouzla a pověry).

Napsala hrab. **Lucie Stadnická.**

A Podoleż? to ziemica — niegdyś baszów hołdownica,
Bóg na szali łzy jéj zważył — za to hojnie też obdarzył.
Żyzna ziemia tam obfita — strumieniami krwi obmyta,
A natury obyczajem — lud tam piękny — całym krajem. —
Piękne noce tam gwiazdziste — tam są wody przezroczyste,
A dziewczęta!... jak topolki... *D. Bąkowski.*

Rusínský lid, usedlý v ruském Podolí mezi řekami Bohem a Dněstrem, jen málo se liší od lidu ukrajinského. Jazyk, obyčeje, rovný stupeň civilisace tak úzce je slučuje, že pouze bystré oko velmi zasvěceného badatele je s to, aby postřehlo malinké mezi nimi rozdíly. Ukrajinský lid, hrdý, odvážlivý, smělý a podnikavý, ještě živě pamatuje tradice svých bratří, záporožských Kozáků, většinou z jeho lůna vyšedších těch dobyvačů bohaté kořisti, těch smělců, kteří nejednou na svých létavých čajkách*) nesli vraždu, požár a loupež až ku branám cařihradským.

Lid podolský snad následkem tížícího jej útisku odvěkého, tišší jest a pokornější, leč neméně hoden pozornosti národů pobratrských. Doufáme tudíž, že také čtenářstvu „Slov. Sborníku" vhod přijde několik slov z těchto nepoznaných ještě dosti stran slovanských.

Základ charakteru lidu podolského jest veskrz počestný, lahodný, mírný, čehož nejlepším důkazem jest to, že přes nedostatek osvěty, přes časté štvaní od lidí snah zlověstných jen zřídka — a to s malými výjimkami — nechal se svésti ke skutkům násilným, zločinným, a ty odvěké křivdy, kteréžto snášel od tříd udržujících jej v poddanství, uměl odpouštěti pokojně, bez odplaty, k nížto mu nescházelo příležitosti.

Lid podolský vyniká fysicky i moralně nejen typy opravdu krásnými, nýbrž i přes poměrně neobyčejně nízký obzor osvěty nesmírnou chápavostí, důkladnou soudností, logikou, ano i často

*) Loďkách.

bystrým důvtipem. Jednotlivci jakýmkoli způsobem sblížení s civilisací osvcjují si ji s rychlostí skoro těžkou k uvěření. Mužští i ženské, sloužící ve dvorech, v několika týdnech přivykají požadavkům služby a nejtěžší povinnosti konají zručně, snadně a důkladně. K dobrým pánům jsou upřímně přichylni, a nezřídké byly i za časů poddanství příklady věrnosti, dosahující až ku sebezapření, až k obětování života a domácího štěstí. Při žádoucí osvětě, podané upřímně a bez myšlénky zpátečnické, lid tento v čase velmi krátkém by zajisté nezůstal v kultuře za lidem nejvzdělanějším. Leč takové osvěty bohužel! úplně se mu nedostává; neboť tak zvané školy národní s „ďakem", *) jenž nejčastěji bývá učitelem i řemeslníkem, nenapomáhají k osvícení ducha, leč spíše ku zhloupění a zdemoralisování mladého pokolení. A schopnosti toho lidu jsou zajisté ohromné, ježto přes takový system vychovavací nejednou tak patrně se jeví ve praktickém jeho životě.

Druhým neštěstím toho lidu jest, že tak rád pije kořalku, jížto zvyká již v nejútlejším mládí, jsa k tomu skoro nucen rodiči, kteří dávají nápoj ten dětem svým ve všelikých událostech života, ve smutných i radostných. Kořalka jest tu totiž potěšitelkou zarmoucených, nejpůsobivějším lékem pro nemocné; jí se zalévá každá slavnosť domácí, ona jest balsamem, hojícím každou bolesť mravní.

Nedostatek osvěty a přílišné požívání kořalky jest tudíž příčinou, že leží ladem anebo mrhají se vzácné materialie spočívající v těchto ubohých duších lidských.

Mužský v Podolí jest ve mládí krásný, zručný a silný, tvář jeho má nezřídka výraz chytrosti a ušlechtilosti; ženštiny jsou štíhlé, mají černé oči a obočí, svěží barvu obličeje přese všechen vliv slunce a změny povětří, a dosahují někdy vysokého stupně krásy, kteroužto povznáší oděv úhledný a malebný. Lid podolský má rád bohaté vyšívání, jímžto způsobem východním ozdobuje své prádlo. Vzory toho vyšívání jakož i koberců, „kylim" zvaných, kteréž tu z domácí vlny se vyrábějí, byly nepochybně přivezeny z těch dalekých výprav na východ pro kořisť.

Rusínská ženština jest oděna bohatě na rukávech a na prsou vyšívanou košilí z bílého, často i šedého plátna, vzorkovanou krátkou spodnicí s bohatými záhyby, sepjatou prostřed těla širokým karmazinovým pasem, v němž jsou také vyšity arabesky z barevné vlny, a pod nímžto zavěšen jest bílý fěrtoušek vyšívaný. Na krku má ženština množství korálů, zvaných „namysto", z nichžto skládá se její bohatství, a jež dosahují často až ku pasu. Na nohou má boty černé, červené anebo žluté s kovanými podpatky. Hlava dívčiny jest ozdobena stužkami zcela zvláštního, byzantského — možná-li tak říci — vkusu. Vlasy její jsou spleteny, složeny v korunu nad čelem a přizdobeny v létě poupaty květními, v zimě jahodami kaliny, kteráž nemalou úlohu hraje v žití a písních lidu podolského. K ní přirovná zamilovaný

*) Kostelníkem.

mládenec svou jedinou, ji se okrašlují chaty na svátky, v kalinovém háji kuká „zazula", oblíbený pták Rusína, jenž mu přináší vèsti od milených osob, přebývajících „w čužyni" (v cizině), ano často i ze světa onoho, pták, jenžto zvěstuje bohatství a předpovídá děvčatům, kdy se budou vdávati.

Provdané ženštiny, mołodyci, též tak se odívají, jen v tom jest rozdíl, že všedního dne mívají na hlavě barevné šátky svázané na způsob závoje; o svátcích však nosí závoj z bílého aneb šedého mušelínu, hezká a malebná okrasa — „namitka" — zpod nížto vábně vyhlíží nejedna krásná ženština s černým obočím, „choć wody napyjsia", jak říká Rusín v naivním svém nadšení. Ženy vždy a všude velmi pečlivě skrývají své vlasy; nosí jistý druh čepce, jenž těsně přiléhaje k vrkočům ukryt jest pod šátkem aneb namitkou, — bez něho neukazují se ani v nejdůvěrnějším kroužku domácím.

Všecky ženštiny, vyjdou-li z domu, nosí tmavomodré, černé, na některých místech bílé kabáty soukenné, vyšívané červenou šňůrkou, v zimě kožichy z ovčích koží a na hlavách velké šátky barevné.

Mužští nosí šedé hrubé prádlo — mladší také vyšívané košile — vysoké boty, svrchník aneb kožich téhož druhu jako ženštiny, a k tomu všemu v zimě v létě vysoké čapky beraní. Klobouky dost úhledně pletené ze slámy domácí kryjí hlavu jen při práci letní.

Potřeby toho lidu jsou neobyčejně skrovny, a kdyby mzda, již podolský lid dostává za polní práci od větších statkářů, nebyla tak nuzná, mohl by rychle nabyti blahobytu, jak jsou toho ostatně dosti časté příklady. Kéžby nebylo též té oblíbené kořalky, kteráž rukou židovskou jim jsouc podávána a dvojnásobnou křídou počítána, přivádí je na mizinu!

Lid podolský miluje život společenský; v neděli rád se schází v hospodě, kde při nerozlučné kořalince starší hospodáři hovoří o novějších záležitostech a potřebách „hromady" (obce), a mládež při zvucích houslí a patriarchalních cymbálů čile otáčí se v kole. Mládenci platí hudbě za každý tanec zvlášť, a ku každému zvou vyvolené své tanečnice. Není to však galanterie zcela nezištná; děvče si musí zakoupiti tu pozornosť darem různobarvých „pysanok", t. j. vajec rozličně zbarvených a rozdaných o svátcích velkonočních. Tyto „pysanki" jsou vesnickému Adonidu tak oblíbenou pochoutkou, že obdařený jimi po celý rok při tanci vděčně se vyplácí ze dluhu častým zvaním dámy do kola tanečního.*)

*) Tak zvané „gospody chrześcijańskie", jichžto blahodárné účinky lze již pozorovati ve království polském, nejsou tu ještě zřízeny, ano není ani radno, aby byly zřizovány; lidé dobré vůle mají ruce svázané, tak že nemohou působiti, jiní však, jichžto iniciativa mohla by míti zdařilé výsledky, chtějí vésti lid jinými drahami — a sám podolský lid není ještě dostatečně připraven ku přijetí takovýchto hospod, kde čtení jest hlavní zábavou, neboť zde skoro nikdo neumí čísti. Především tu třeba osvěty, za ní pak přijde sebevědomá moralnosť.

*

Druhým shromaždištěm mládeže jsou místa, kam děvčata chodí pro vodu. Tam také mládež nejlépe a nejsrdečněji seznamuje se, tam láska vzniká a utvrzuje se výměnou prstenů stříbrných aneb aspoň měděných.

Nejoblíbenějším shromaždištěm jsou však tak zvané „večernyci", předmět nejedné písně, jeviště kollisí nejednou velmi dramatických.

Když přestanou práce podzimní, a zima přikryvši zenii sněžnou povlakou, přinese ty dlouhé, nekonečně dlouhé večery, do prostranné světnice uprostřed chaty scházejí se mládenci, mołodyce a děvčata ku společné práci a zábavě. Domácí hospodyně dodává ženštinám přeslice opatřené tenkým předivem, jež ji mají spřísti, a za to je častuje, při čemž ovšem také neschází oblíbený nektar — kořalka, kterou přinesli mládenci. Nějaká specialistka, nejčastěji baba, krátí společnosti čas vyprávěním nejpodivnějších „skazek", pohádek, v nichžto se jeví bujná, fantastická obrazotvornosť lidu toho. Vyprávění o upírech, vlkodlacích, létavých strašidlech a čarodějnicích nemají konce. Posluchači se diví, bývají pohnuti anebo strachem a hrůzou naplněni. Není tedy divu, že každá krasavice odcházející do chaty často dosti vzdálené ráda mívá u sebe odvážného jinocha, jehožto silné rámě by ji chránilo před mocnostmi světa přirozeného i nadsmyslného. Na „večernycích" nebývá nedostatek statných a hezkých jinochů; tam také rodí se ty řídké, u toho lidu výjimečné, ale přece někdy jevící se city a vášně, vedoucí až ku zločincům, což opěvá národní píseň, často zde zpívaná, takto:

Ne chody Hryciu na večernyciu,
bo na večernyci divkě čaryvnyci;
Kotra divčina čarnobrovaja,
ta čaryvnycia spravydłyvaja,
a v nedilu rano zila kopala,
v ponediłok rano zila polokała,
v vivterek rano zila varyła,
a v seredu rano Hrycia stroiła.
A jak pryjšou četver,
mołodyj Hryć umer,
a pryjšła piatnycia,
pochovały Hrycia.
A vže v sobotu maty dočku była:
„Na ščo ty doniu Hrycia stroiła?"
„„Oj! maty, maty, žal vahy ne znaje,
nechaj sia Hrycio u dvoch ne kochaje,
nechaj ne bude ni jej ni meni,
naj sia Hryć najišť serovoji zemli.""

Kouzel, předsudkův a pověr má podolský lid velké množství. Věří v čáry, strašidla, nápoje lásky, a tak zvané „znachorky" čili lékařky, jež uzdravují šeptem, odfukováním, pliváním, vrháním řeřavého uhlí do vody atd., pošetilosti, jež těší se mnohem větší důvěře nežli nejznamenitější lékaři, kteří si posud nezískali důvěry lidu. „Znachorki" tyto kromě dobročinnosti mají také moc i činiti zlé; ony totiž uraženy byvše dívčinou škodí jí ve vyhle-

dávání „doli“ (dobrého muže); strašně trestají nevěrného jinocha; k nim chodí zamilovaná děvčata pro „lubystek“, kouzelné koření, jež podané v nápoji přičaruje náklonnosť srdce i nejlhostejnějšího. V „lubystku“ také starostlivé matky koupají svá děvčátka, z nichžto pak vyrůstají dívky čarovné krásy. „Znachorki“ mají ještě jiné, kdo ví, ne-li účinlivější koření, kteréžto způsobí zapomenutí v utrpení mravním:

„Jest u mene takie zila błyśko perełazu,
jak napješ sia, serce moje, zabudeš vid razu.“

Víra v čarodějnice a jich zlomyslnosť jest tak neoblomitelná, že časem stává se příčinou činů zlých a hany hodných. Zlomyslné ty čarodějky dle přesvědčení lidu odnímají mléko kravám, v obilí zavazují „zavertki“, t. j. spojují vždy několik klasů dohromady, aby uškodily žním, zvláště pak zadržují déšť a nedovolují, aby svlažil zemi vyprahlou. Toto zlo odčiniti lze jen plavením čarodějnic. Nastane-li tedy takové suché léto, což na štěstí v Podolí dosti zřídka bývá, celé obce shromažďují se ku poradám, a obětí jich klesnou ubohé stařeny. Pamatujeme, že roku 1859. v jedné z vesniček podolských sehnala hromada k řece Murafě všecky stařeny, jež byly v podezření, že čarují, a svázavši jim ruce, vrhala jednu po druhé do vody. Zakročení duchovního nic tu nepomohlo, ježto hromada byla pevně přesvědčena, že koná čin ukrutný, leč nevyhnutelně potřebný. Náhoda tomu chtěla, že v témdni skutečně hojně pršelo jakoby k utvrzení zatemnělého lidu v tomto předsudku. Poněkud snad i náležitě byly ty stařeny potrestány, neboť nejedna předstírajíc, že jest čarodějkou, brala hojný zisk ze slepé víry lidu tamějšího.

Dívky zvědavé rády rozličnými kouzly se dovídají své budoucnosti („doli“). O štědrém večeru vybíhají, aby naslouchaly u dveří chat sousedních, a ze slov uslyšených pak sobě předpovídají. Prvního mužského, kterého potkají, ptají se o jméno, a týmž jménem, kteréžto slyší za odpověď, bude jejich ženich se jmenovati. — Ale nejdůležitějším k hádání osudu jest prý den sv. Ondřeje (30. listopadu). Tu již rozmanitosť a zvláštnosť zkoušek jest úžasná, a chuť dověděti se své „doli“ přemáhá i přirozenou ženskou bázlivosť. Nejedna dívka, chtějíc poznati svou budoucnosť, vybíhá o půlnoci z domu na osamělá místa, nejčastěji na rozcestí, a držíc v ruce kaši, kterou sama připravila, volá budoucího svého ženicha třikráte zaklínáním: „Suženyj — ne uvužynyj idy za mnoju kaszu jiste!“ (Souzený mně a neklamný, pojď se mnou jísti kaši!) Ne každá se však odhodlá ku zkoušce takové, ježto dívky jsou pevně přesvědčeny, že ten, kdo se jim ukáže, má jen postavu jejich „doli“, ale není člověk, nýbrž „duch nečistý“.

K jiným, méně přiludným praktikám scházejí se děvčata hromadně do vybrané k tomu chalupy. Mužská pleť jest tu úplně vyloučena, neboť slušnosť nedovoluje dívkám, aby se prozradily před protivníkem zbytečným jemu zaměstnáním; proto tedy jen časem nějaký „nešetrný“ smělec pozoruje skrz okno aneb jakousi tajnou skulinu činnosť tu tajemnou. Dívky pak taví vosk aneb

olovo, roztavenou hmotu vylévají do vody a z nahodilého tvaru jejího při stydnutí předpovídají budoucnosť jedné ze přítomných. Obrazotvornosť má tu ovšem široké pole činnosti a srdce vykládá všecko dle svého přání. — Do hluboké mísy, až po kraj naplněné studenou vodou, vrhá se tenký prstének, a děvče, které by za rok rádo se vdalo, musí, nořic tvář do vody, vytáhnouti prstének zuby. — Na malinkých voskových lodičkách přilepují se rozsvícené voskové svíčky, a každá z nich má jméno dívčiny a jinocha; člunky pouštějí se najednou do vody, plují, přibližují a míjejí se, spojují se aneb vzdalují se od sebe, a zatím dívka plná účastenství, s tlukoucím srdcem, s očima široko otevřenýma, s nadějí a nepokojem sleduje ty pohyby člunků se svíčkami, jež jí zvěstují osud budoucí. Totéž děje se s jehlami, jež dívky také po dvou spouštějí do mísy vodou naplněné.

Nelze tu zmíniti se o všech zkouškách a výmyslech často velmi zábavných; dlouhý večer podzimní sotva stačí, aby všecky byly vykonány. Poslední zkouškou před rozchodem bývají tak zvané „bałabuszki" čili malé žemličky ze pšeničné mouky, pečené s velkými přípravami a se zvláštní bedlivostí. „Bałabuszki" tyto kladou se po dvou na bílý ručník rozestřený na zemi; každá dívčina totiž vedle své žemličky klade druhou, kterouž v mysli nazývá jménem svého milého, pak vpustí se do světnice pes, jenž často celý den nebyv krmen, rozhoduje v tomto okamžiku. Chtivě vrhá se na připravené pochoutky; hned některé polapí aneb je rozhází, jedněm se vyhne vybíra mezi jinými, a nezřídka ruší všechen pořádek, a shromážděné dívky dívající se na to s věrou a slepou oddaností sledují věštbu čtvernohého augura a věří v ni nevývratně.

A zvědavé ty dcery Eviny rozveselené anebo smutné rozcházejíce se pak domů, cestou ještě počítají koly v plotě, volajíce: „Mołodec — vdovec!" a tak střídavě až ku poslednímu kolu, jenž rozhodne v této záležitosti.

V předvečer sv. Jana dne 23. června koná se zábava zvaná „kupało". Toho dne k večeru schází se mládež obého pohlaví, nejčastěji na louce u vody. Jinoši zakopají do země dosti velký stromek se zelenými větvemi, a děvčata zavěsivše naň přinešené věnce, zpívají obstupujíce stromek. Chlapci, chtějíce dobyti věnců svých vyvolených, vrhají se za chvíli na stromek bráněný děvčaty; z toho vzniká vřava, jež končívá se zničením stromku. Později zapalují se ohně, přes něž odvážlivější přeskakují. Tím se končí zábava.

Každoroční svátky světí se v Podolí obyčejně velmi slavně. Již na štědrý večer („sviatyj večir") shromáždí se rodina k večeři, skládající se z ryb, sušeného ovoce, pirohů*) s kyselým zelím, a z „kuti", potravy toho dne nevyhnutelné a připravené z vařených zrn pšeničných, oslazených smíšeninou rozetřeného máku a medu. Pokrm tento pak se darem rozesýlá příbuzným a přátelům; po-

*) Obal těstový.

živá se ho množství nesmírné! V den sváteční oddává se lid modlení a zábavám. O třech králích po službách božích celá obec jde s procesím na led, jejž prosekají na způsob kříže; duchovní pak světí vodu, kterážto se vyskytne v průseči, a lid nabrav si ji v nádoby, roznáši ji po domech. Slavnosť tato nazývá se „Jordanem".

Velkonoce slaví se službami božími, při nichžto kněz světí lidu pokrmy obyčejně velmi hojné a skládající se z věcí masitých, z pečiva a vajec na tvrdo vařených, bez nichžto nelze se obejíti. Přátelé darují si je vzájemně na způsob svrchu podotknutých „pysanok", jež jsouce místními umělkyněmi rozličně malovány dle vzoru jednou přijatého představují mnohdy vzory hezké, ač ne rozmanité.

Děvčata toho času obdařují „pysankami" své milence; ale ti nechovají pečlivě těch památek, naopak vyzvavše své soudruhy do boje, ťukají s nimi „pysanky", a čí dar jest nejsilnější, ten zvítězí a béře vejce rozbité soupeřem; přeje-li mu časem štěstí v té hře, požije vítěz báječné množství té lahůdky s chutí největší.

Svatby v Podolí konají se skoro vždy v podzimku, kdy polní práce jsou skončeny a komory naplněny. Vždyť to také není ledajaká věc připraviti svatbu, ježto kořalka sama, hlavní základ traktace, pohltí všecky úspory rodiny. Při volbě ženy cit velmi zřídka hraje nějakou úlohu, ač i zde opakuji, že výjimky jsou schopny citů nejednou velmi hlubokých, všeobecnosť však jinak pohlíží na ty věci. Jinoch řídě se nejčastěji rozumem praktickým, naivně se přizná, že se musí oženiti, „bo nema komu šmatia praty" — nemá komu dáti prádlo práti. Ohled na společenské a finanční podmínky vyvolené dívky hraje v tom však nemalou úlohu, neboť i tu již bohužel! stávají rozdíly, jež nelze snadno překročiti; majetek, rod, postavení v obci, všecko klade se na váhu, a nejednou i touhy srdce obětují se těm požadavkům. Dostane-li takový praktický jinoch zápornou odpověď, netrápí se tím nikterak: přímo z chalupy nelítostné krásky jde do druhé, časem i do třetí a čtvrté, a konečně vždy se nalezne taková, kteráž jej přijme. Časem i to se stává, že dívčina, přijavši již jinocha, rozmyslí se po skončeném zasnoubení a nechce si ho vzíti; odmítnutý ženich stoicky snáší ten výrok, vykoupí-li se jen nevěsta tak zvanou podolským lidem „konfuzi", kteroužto stanoví obyčejně jakýsi soud smírčí, načež opět všecko jest dobře na tom nejlepším ze všech světů. Odkud ten cizozemský výraz „konfuze" vzal se v jazyku lidu podolského, toho nelze se domysliti, tolik však jisto, že podolský venkovan mu rozumí, a užívá ho ve případě svrchu podotknutém.

Svatby strojí se takto:

V sobotu ustanovenou již jednou k obřadu při námluvách, jinoch, jenž se chce ženiti, béře s sebou přítele a dva nejvýmluvnější starosvaty, a na večer, zásobiv se chlebem, solí, nevyhnutelně kořalkou, a je-li bohat, i různými dary, jde do chaty rodičů své vyvolené. Od té chvíle jinoch zván jest „kniażiem"

a jeho přítel „bojarynem“. Oba zůstanou na ulici, starosvati však vešedše do chaty začínají s otcem dívčiným rozmluvu plnou allegorií a humoru. Obě strany se staví, jakoby nerozuměly, oč tu vlastně jde. Starosvati jako zbloudilí dvořané „kniažia“, jenž po bílém světě hledá ztracené, zlatorouné ovečky, ptají se hospodáře, neschovává-li jí u sebe? On jim na to odpovídá: „Nevím; hledejte — je-li vaše, vezměte si ji, není-li vaše, nechte ji zde.“ Praví také, že by rád seznal jejich „kniažia.“ Na to vejde jinoch, pokloní se anebo políbí ruku, a opět po dlouhých rozmluvách, když rodiče přijali dary přinešené, nastane častování, k němuž vytáhnou dívčinu, stydlivě se skrývající za kamny. Při večeři pak zpívají, popíjejíce sobě:

„Včera z večera ta porošońka upała,
a o pivnoči ta ovečka propała,
a rano starosty na ślid napały.
Chočeš, ne chočeš, zołota ovečko,
a vże vid toho tobi ne vtikaty
chočeš, ne choceš, mołoda divočko,
a kniaziovy museš ručku daty.“

Za všeobecné veselosti koná se úmluva o dni svatebním, až konečně všickni se rozcházejí notně napilí.

Po zasnoubení uplyne obyčejně několik týdnův, a opět v sobotu nevěsta s družičkami a ženich s družbami a hudebníkem, každá společnosť zvláště, chodí ve vsi z chalupy do chalupy, kde padajíce před příbuznými, sousedy a přátely třikráte na kolena, prosí za požehnání. Po skončené obcházce ženich a nevěsta — opět každý zvlášť — přijímá toho večera u sebe hosti.

Družbové, jinoši a sousedé u ženicha četně shromáždění vyslovují mu přání ku sňatku. Jinoši stojíce okolo stolu, na němž leží velký bochník chleba upečeného zvláště k tomu účelu, vtykají do bochníku větev, v létě třešňovou aneb jabloňovou a v zimě sosnovou, říkajíce: Błohosławit, pane starosto, a iłce vyty. Potom ozdobují větev barvínkem, poupaty kalinovými, peřím atd., při čem koluje sklenka a zaznívá píseň tato:

„Koło świtłyci, koło novoji, ta rano raneseńko,
sołovejka oblitaje, do svitłyci zahladaje, ta rano raneseńko,
tam hałočki hnizdečko viut, ta rano raneseńko,
sobi vyjte ta z pirjačka, rano raneseńko,
vyjte hałočki sobi, ta meni, ta rano raneseńko,
meni zvyjte z ruty z miaty, ta rano raneseńko.“

Při jídle, pití a hudbě baví se společnosť zpěvem a tancem pozdě do noci. Časem ženich toho večera stráví několik hodin v chatě své vyvolené.

U nevěsty téhož času družičky ozdobují podobnou větev zvanou „iłce“ a vijí věneček zpívajíce:

„Błohosłovy Bože, Prečistaja tože, i oteć i maty
ti vinočki zvyty — cej dim zveselyty!“

Nevěsta již svatebně oděná, se stužkami spuštěnými na záda a s vlasy rozpletenými chodíc na návštěvy se svou svatební dru-

žinou, prosí za požehnání trojnásobným klekáním, a starší ženy zve ku pečení svatebního pečiva, zvaného „korovajem". Sousedky se scházejí do chaty; každá přinese mísu mouky, z nížto zadělávají těsto, a teprve v neděli časně z rána pekou „korovaj". Dělají velkou žemli, k nížto kolkol přilepí množství malých žemliček, při čem se snaží prokázati pekařské umění. „Korovaj" nesázejí do peci s lopaty, leč se dna díže od pečení chleba. Díži tou bijí o strop a lopatou tlukou v každém koutě světnice, snad aby vyplašily zlého ducha, jenž, jak lid podolský věří, přebývá v koutech domu. Kouty a prahy mají u Rusínů zvláštní význam; v koutech zavěšuje Rusín obrazy svatých pro ochrany od zlého, na prahu nikdy ničeho neseká a nestrouhá, což jest pozůstatkem z časů pohanských, kdy pod prahem pohřbíván byl popel zemřelých členů rodiny.

Ženštiny formujíce „korovaj" zpívají:

„Jak my korovaj lipyly, do Dunaju za vodoju chodyly,
Dunaj z namy hovoryv:
Ne berit vody z Dunaju,
ja vašoho korovaju ne znaju,
berit vodu z kěrnyci,
lipit korovaj z pšenyci."

Upekše „korovaj" a vyňavše jej z peci, zpívají:

„Oj Boh nam dan, korovaj udausia,
jasnyj, krasnyj, jak misiačok, jak jasne soneňko!"

V neděli sejde se ženich s nevěstou v kostele, každý v průvodě své družiny. Se ženichem přicházejí: dva družbové, starší „bojaryn", starosta, starosvatky — vdané ženštiny a „ssityłka", nevěstina sestra anebo blízká příbuzná. Jdouce na oddavky zpívají:

„Łomajte róžoňki, stelit dorožoňku
našomu mołodomu do Božoho domu."

Po oddavkách obě svatební družiny opět zvláště rozcházejí se do chalup, zpívajíce:

„Buly my v cerkvi, Bohu sia mołyły,
i z knyhy čytały, dvoje dityj zvińčały."

Družina nevěstina zpívá:

„Mateňko moja, vžež ja ne tvoja,
vyjdy z chaty piznavaty —
jednoho roždennoho, druhoho suždennoho,
staršyj bratřyku, vidčyny voritcia — do kińca
ide tvoja sestryčka — vid vińcia."

Když celá rodina sejde se u ženicha, připínají všem kytice z barvínku, načež odcházejí do nevěstiny chaty, u jejíchžto vrat již stojí bratři a příbuzní nevěstiny, kteříž tam nevpustí ženicha, pokud se nevykoupí kořalečním darem. Ženichovi družbové při tom zpívají:

„Pusty svate do chaty, tut nam ne stojaty,
travy ne doptaty,
červonymy čobitkamy, zolotymy pidkivkamy.

Potom družičky vystoupivše zpívají:

„Cy vy bojary konéj požyčaly,
čy vy bojary županiv dobuvaly?
Ščo tak ne rano taj do nas pryjichaly?“

Družbové odpovídají družičkám zpěvem takto:

„Naši konyki v stajnyach stojaly,
naši župany v skryniach ležaly,
a našoho molodoho laskavaja neńka (t. j. matka)
napovala nas sołodkimy medamy,
hodovala pšenyčnymy kołačkamy,
i prosyla proźboju i hroźboju
ščob my ne dovho hostyly
ne v porožni pryjzdyły,
ščob my pryvezły skryniu, perynu
i kniahyniu — divčynu.“

Ještě není konec překážkám, jež činí se ženichovi. U dveří chalupy musí opět zápasiti se švagry, jimžto věnuje výkup peněžitý. Družbové pak zpívají takto:

„Tataryn bratyk, tataryn, prodav sestryčku za talar
rusuju kosu za šostak a bile łyčko viddav tak.“

Když jest ukončena záležitosť se švagrem, matka chtíc odstrašiti zetě vychází mu vstříc v kožichu obráceném na ruby, a přítomní zpívají:

„Ubrałaś těšča za vovčenka,*)
chotiła zlakaty ziateńka,
ne chotiła dočki viddaty,
chotiła ziatia zlakaty,
ale ziať toho ne bojitsia,
błyzeńko dočki radovytsia.“

Potom ještě družbové se domlouvají o dary, jež matka nevěstina jim přináší; jsou to barevné šátky a vyšívané ručníky, jež lid podolský vysoko cení. Družbové přepasují ručníky bedra svá, šátky si zavěšují k boku, a tak potom chodí s nevěstou, kteráž v pondělí opět navštěvuje — již jako mladá žena — příbuzné a přátely.

V chalupě klekají novomanželé před rodiči, kteří jim přejí, aby byli bohatí jako země, zdrávi jako voda, krásni jak jahoda, aby měli dobrý rozum, dlouhý věk atd. Konečně sedají ke stolu. Počíná se hostina, při nížto se často zpívá. Posléz rozdává se „korovaj“ hostem; každý obdařený kouskem toho pečiva — rodiče přede všemi — podá nevěstě dárek.

Po skončené hostině ženy berou nevěstu mezi sebe, a rozčesavše jí vlasy, při žalostném zpěvu dají jí na hlavu čepec jakož i namitku, t. j. závoj z bílého mušelínu. Ona nerada to přijímá, a třikráte si smí obé strhnouti s hlavy. Potom družičky obdařené jejími stužkami odcházejí, a starosvatky anebo ženy tam pohostěné zpívají:

„Zrobyły my diło, až nam čoło uprilo,
z korža pałanyciu, z divki mołodyciu.“

*) Převleklas se za vlka.

Potom rozlámavše „iłce“, chystaji se odvésti nevěstu do chalupy mužovy. V té chvíli zpívají:

„Oj dalyž nam divku, dajtež šče postilku,
skryniu i perynu i v dvir hospodyniu!“

A složivše celou výbavu nevěstinu do vozu, vyjíždějí ze dvora. V pondělí opět se veselí v domě novomanželův, a to trvá časem celý týden, pokud stačí zásoba kořalky a pokrmů připravených.

Po těch radovánkách počíná se žití plné starostí, úsilí a nesnází, jež rychle ničí krásu mladé ženy, hubí její svěžesť, a již ve středních letech žití jejího mění ji ve svadlou a shrbělou Parku.

Pracovitý a mozolný ten život rozjasňují někdy tak zvané „okazye“ čili slavnosti vesnické a domácí: jmeniny, křtiny „a pražniky“. Křtiny také dlouho se slaví a hojně zalévají se kořalkou. Zvláštním jest tu obyčejem, umře-li dítě malé, byť již pokřtěné, že zarmoucení rodiče po pohřbu opět sezvavše příbuzné a přátely, vystrojí poznovu hlučné křtiny, majíce přesvědčení, že jest toho potřebí pro spasení duše jejich dítěte.

„Praźnik“ čili svátek patrona vesnice slaví se v Podolí s celým hostinstvím slovanským. Četní sousedé z blízkých vesnic sjedou se, jedí, pijí, baví se dva nebo tři dni, a obdařeni koláči rozjíždějíce se již do svých vesnic, bývají hostinnými hospodáři několikráte přinuceni, aby se vrátili.

Na smrť pohlíží lid podolský divně filosoficky; ztrátu bytostí nejbližších snáší s resignací skoro apathickou. „Tak Boh dau, ničoho ne pomože,“ říká zcela spokojeně, koná přípravy ku pohřbu. Přes to jest jaksi povinností ženštin spřízněných s nebožtíkem, aby hlasitě jej oplakávaly. Způsobem starodávných plačnic v jednotvárném hořekování připomínají zásluhy a ctnosti, laskavosť a dobrotu zemřelého. „Donin moja (dcero má), neńko (matko), bratryku·mij,“ volají dle případnosti, „na ščož ty nas pokinuv hołubčyku, sokołyku, zazulko!“ Čím lépe a hlasitěji některá umí jeviti žal, tím více získá pochvaly, a sousedky i přítelkyně říkají o ní: „Jak krasno hołosyła.“ Leč i zde bývají příklady upřímného, pravdivého žalu, jenž hubí život a proniká srdce tesknotou nezhojitelnou.

Zemřelý bývá den nebo dva dni vystaven ve své chatě, kde jej navštěvují příbuzní a přátelé, načež v rakvi prosté, zbité ze čtyř prken, kladou jej do země. Kněz mu položí na čelo úzký pásek papíru s vypsaným textem z písma svatého, což lid nazývá „pasportem“; na rakvi leží bochníček chleba, hrudka soli a kus plátna — poslední dary rodiny. Po pohřbu konají se zádušní služby boží, zvané „parastas“, a posléz vyčastují se příbuzní, přátelé a chudí.

Celá pobožnosť lidu podolského jest ostatně dosti horlivá; záleží ve velmi přísných postech, jež zachovává s asketismem středověkým (jest jich za rok několik, a některé trvají celých šest neděl), a v poklonách, jež činí před obrazy svatých. O náboženství

nemá lid vlastně nejmenšího ponětí; často neumí se modliti ani otčenáš, anebo překrucují slova jeho tak, že jim ani oni, ani kdo jiný na světě nerozumí. Jejich duchovní otcové dbají bohužel! o hmotný svůj užitek nezřídka více než o moralní blaho oveček jim svěřených. Lid musí platiti za oddavky, křtiny, pohřby, ano i zpovědi, bezplatně zdělávati pole popova, kromě toho každou neděli pobožní snášejí do kostela nesmírné množství koláčů, jablek, medu, vosku, ano i pečených kuřat, a po službách božích všecko to vezou na vozích na faru. Praktická paní popová umí toho všeho dobře užiti. — Časem ve velkém postě taková paní popová zahoří náhle horlivostí missionářskou a káže svolati na faru všecky vesnické ženštiny, chtíc je večerního času učiti otčenáši; ale poněvadž jen práce může šlechtiti mravy, činná dobrodějka dává každé ženštině kužel a vřeteno, a ku konci postu jsouc majetnicí několika přaden pěkně upředených nití postřehá podivením, že duchovní cvičení, konaná tímto způsobem, přinesla jí samé mnohem větší užitek hmotný nežli jejím ovečkám užitek moralní, a diví se neschopnosti těch osob, kteréžto za celých šest neděl ani se nenaučily otčenáši!

Takovou hospodářskou činností a bezplatným užíváním práce osadníků duchovní otcové si hojné naspoří statků pozemských, jimiž ovšem nikterak nepohrdají. Proto také život jejich čím dále tím více se vzdaluje ode vzorů patriarchalních, v domácnosti zavládne přepych, synové a dcery nabývají vzdělanosti novomodní, ve smyslu pokročivém, a z nich pak nezřídka se rekrutují socialisté a nihilistky, povrhující všelikými ohledy.

Jinak jest ve vesnicích, kde popové jsou svobodni. Horlivě se oddávajíce úřadu svému, osvěcují lid ve víře a moralnosti, a pokud možná, učí jej čísti a psáti. Ale takových vesniček jest v Podolí velmi málo, a přece všem je třeba osvěty, jížto nedostatek všude se poznává. Nelze zajisté upříti, že paprsek pravé osvěty, jenž by pronikal ten lid, vydobyl by z něho ryze zlaté poklady vzácných ctností a neobyčejných schopností, kterými by lid podolský se vyrovnal jiným vzdělaným národům slovanským.

O slovanské mythologii.

Napsal **Louis Leger.**

(Dokončení.)

Obírajíce se nepochybnými božstvy slovanského pantheonu nenajdeme positivních zpráv leda v německých kronikách pro Slovany baltické, a ruských kronikách pro Novgorod i Kyjev. Pro Polsko, Čechy, Srbsko, Chrvatsko i Bulharsko není skutečných památek pro náš účel. Nejsme oprávněni, jak mnozí činí, identifikovati víru Rusů s vírou jejich vzdálených soukmenovců nad Labem neb Dunajem.

V ruských kronikách jest **Svarogъ** bůh nebe; má syna **Daždьboga**, boha to dárce neb dobročinitele (deus dator)*) Dažbog jest patrně slunce, syn nebes, jako Apollon byl synem Zevovým. Víme, že Dažbog měl svou sochu v Kyjevě. V staroruském „Slově o plъku Igorově" nazývají se Rusové vnuky Dažbogovými; text této básně však příliš málo jest zjištěn, nežli by se ho mohlo dovolávati jako autority ve věcech mythologických.**) **Oheň** (огнь, staroind. agni, lat. ignis) jest rovněž syn nebe. „Příště," praví Kyrill Turovský, křesťanský kazatel XII. v., „nebudou se více jmenovati bohové živlů, ani slunce, ani měsíc." Sluneční bůh, **Svarožič** (syn Svarogův), vzpomíná se v ruských kronikách, u Thietmara Merseburského a Brunona, bratra císaře Jindřicha II., snad i v „Knytlingasaga" (v. Archiv IV., 424). Vedle těchto nebeských neb slunečních bohů, o kterých máme jen sporé, kratičké zprávy, sluší uvésti v první řadě **Peruna**, boha hromu. On, zdá se, odpovídá onomu působiteli hromu, o kterém mluví Prokop. Jest nejspíše spříznčn s litevským Perkunem, rovněž bohem hromu. Víme že měl Perun sochu v Novgorodě nad jezerem Ilmenským a v Kyjevě. V posledním městě byla jeho socha dřevěná, měla hlavu stříbrnou a vous zlatý; v ruce držela ohnivý kámen; oheň z dubového dříví hořel stále vedle ní. K jeho poctě obětovala se zvířata, ano i zajatci přinášeli se mu v oběť. Perun objevuje se v památkách prvým a téměř jediným bohem Ruska. I ve smlouvách uzavřených v X. věku mezi Rusy a Řeky Byzantinskými. Řekové i Rusové již pokřtěni přisahají u boha evangelia, pohanští Rusové u **Peruna** i u **Velesa**, boha stád „Аще ли же кто отъ князь или отъ людий рускыхъ ли хрестьянъ, или нехрестьянъ, преступитъ се, еже есть писано на харатьи сей, будетъ достоенъ оружьемь умрети, и да будетъ клятъ отъ Бога и отъ Перуна, яко преступи свою клятбу". Tato smluva sepsána asi r. 945., v jiné pak z r. 971. čteme: „Аще ли отъ тѣхъ самыхъ преже реченыхъ не съхранимъ, азъ же и сомною и подо мною, да имѣем клятбу отъ Бога въ егоже вѣруемъ въ Перуна и въ Волоса скотья бога, ида будемъ колоти яко золото, и своимъ оружьем да исѣчени будемъ". Listiny zachovaly se nám v tak řečeném letopise Nestorově. Socha Perunova v Kyjevě byla zničena r. 988. na rozkaz knížete Vladimíra, když byl tento obrácen na křesťanství; sezazený bůh však stále žil v bájesloví lidovém pode jménem proroka Eliáše (Ilija), který se stal svatým hromu a snad též v legendistické osobě Ilije Muromce.***) Jest to Eliáš, který spustil blesk vznášeje se na ohnivém voze do nebes.

*) Jagić v „Archiv für slav. Phil." V., 1.—14. Jagić ostatně i v tomto článku dokazuje, že Jihoslované znali toho boha. Pozn. překl.

**) Jediný rukopis přišel na zmar při požáru Moskvy r. 1812. Z tohoto mínění zdá se nám, prosvítá poněkud přílišný kriticismus. Mimo to vzpomíná se Dažbog ne pouze v „Slově o pъlku Igorově" (čte se dvakráte IV., 15.—16. a VI., 3.–4. podle vydání Hattalova), než i v Kyjevském letopise (Полное собр. рус. лѣт. II. 5., 23.). Солнце царь, сынъ Свароговъ іеже іестъ Дажьбогъ, a mimo to ještě pětkráte podle Jagiće (Archiv V., 1.). Pozn. překl.

***) Pozorovalo se v uvedených právě smlouvách, kdežto pohanští Rusové přisahají u Peruna, křesťanští to činí u sv. Eliáše.

Mnozí mythografové slovanští pokoušeli se pomocí buď slovníka buď jmen místních dokázati, že kultus Perunův panoval u všech kmenů slovanských (Poláků, Čechů, baltických Slovanů, a jižních Slovanů). Nesmíme důvěřovati tak přenáhleným generalisacím, které se nezakládají na positivních památkách, než pouze na nahodilém setkání se také neb onaké skupiny samohláskové neb souhláskové.*)

Z jmen ruských bohů zachovala se nám ještě: Chors, jehož vlastnosť těžko lze určiti, Volos čili Veles, bůh skotův, který jak jsme viděli vedle Peruna se vzpomíná ve smlouvách rusko-řeckých. Jos. Jireček snažil se dokázati existenci boha Velesa též u Čechů.**) V textech, jichž se dokládá, slovo Veles znamená ďábla, a není jisto, může-li se identifikovati s bohem ruským. V Rusku přežil Veles uvedení křesťanství, stal se svatým Blažejem, patronem stád.***) Kupalo symbolisoval slunovrat letní; byl bohem úrody zemské; jemu obětovali ovoce, na jeho počesť házeli věnce do vody; zapalovaly se hranice a kolem nich se tančilo. Tyto slavnosti trvaly dále za dob křesťanských, nyní ovšem na počesť sv. Jana. Jarylo (ohnivý, hořící) byl bůh plození.

Uvésti sluší ještě Striboga, jehož jméno nám zachováno v kronice Nestorově a ve zpěvu o výpravě Igorově, kde se jmenují větry jeho vnuky. Jarylu odpovídá Lada, slovanská Venuše, jejíž kultus není dokázán, leda písněmi, jež se nacházejí v různých variantech u všech téměř kmenů slovanských; jest to bohyně jara a lásky.

Slovanský kmen, u něhož náboženství pohanské dosáhlo svého největšího vývoje, jsou Slované polabští či baltičtí. Jen zde nalézáme chrámy a třídu kněžskou. Němečti spisovatelé, Helmold, Adam Bremský, životopiscové Oty Braniborského, sagy skandinavské poskytují nám zde dosti značného materialu. Nejvyšší bůh nazývá se zde Svantovit. Podle svědectví Helmoldova považoval se dlouhý čas za boha svatého světla. Ř. Krek (op. c. str. 105.) překládá toto jméno „silný dech“ a činí z něho boha vzduchu. Upozorňuje, že jeho kněží nesměli dýchati v jeho chrámě, aby neposkvrnili nejsvětější dechem lidským. Hlavní chrám Svantovitův stál v městě Arkoně na Ranském ostrově, kdysi slovanském. Jeho socha byla ze dřeva; pravá ruka držela roh, bezpochyby pitný roh kmenů severských; vedle toho byly sedlo i uzda ohromných rozměrů. Podle víry lidové jezdíval bůh každou noc na

*) Zdá se nám, že se tím poněkud „přenáhleně“ snižuje neboli vůbec popírá cena jazykozpytu pro mythologii a jiné vědy podobné. Ten, kdo v jménech místních některých nevidí jména bohů u jiných soukmenovců slovanských dokázaných, měl by nutně tato jména vyložiti jinak; nemůže-li však, uznává indirektně přece to, co direktně popírá. Bohužel musíme však uznati, že způsob, jakým se až do nejnovějších dob zacházelo s jmény místními, poněkud opravňuje takovýto hyperkriticismus. Pozn. překl.

**) Čas. Čes. Musea 1875., str. 405. sled.

***) Krek v „Archiv für slav. Phil.“ I., 134. sl.; rovněž Miklosich-Jenaer Literaturzeitung 1875., str. 451.

bílém koni. Každé ráno vracel se kůň pokryt potem a prachem. byl chován kněžími, z nichž nejstarší měl jen právo naň sednouti. Ke konci žní odbývala se veliká slavnosť na počesť Svantovitovu. Obětovali se mu berani před chrámem, potom nejstarší kněz kráčel k nohám modly, vzal roh a díval se, zůstalo-li několik kapek vína, jež minulý rok se bylo tam vlilo. Zůstalo-li, prorokoval nejvyšší kněz úrodnou žeň, neúrodu v opačném případě. Chrám Arkonský byl velice bohatý; obětovala se mu velká časť kořisti nepřátelům vybojované. Tři sta jezdců bylo ustanoveno na jeho ochranu.

Předpokládalo se, že Svantovit byl též ctěn u Čechů v Čechách a na Moravě; na př. pravilo se, že hlavní chrám pražský posvěcen sv. Vítovi, jelikož nahražoval pohanský chrám posvěcený Svantovitovi. Jest to hypothesa duchaplná, však přece jen hypothesa.

Vedle Svantovita vzpomenouti sluší T r i g l a v a, ctěného u Slovanů pomořanských; jeho hlavní chrámy byly v Štětíně a ve Volyni (dnes Wollin na ostrově téhož jména). Jeho trojí hlava byla pokryta trojím diademem, s něhož visel závoj až po ústa. Jeho tři obličeje znamenaly, že panoval nad nebem, zemí a peklem. Zakryl-li oči, činil to proto, říkali kněži, aby neviděl chyby smrtelníkův. Černý kůň byl mu posvěcen a z jeho pohybů hádali na věci budoucí. K jeho kultu vztahují se tříhlavé modly, kteréž se našly u Míšně. Hleděli dokazovati ctění tohoto boha až u Slovanů krajinských, v jichž zemi se nalézá hora Triglav. Jest to jednoduše hora s třemi hlavami.

Existence boha R a d i g o s t a jest dosvědčena Helmoldem, Thietmarem, Adamem Bremským; hlavní chrám svůj měl v městě, kteréž nosilo jeho jméno a u Němců pak se nazývalo Retra či Ratava; tento chrám, skvostně ozdoben, choval sochy slovanských božstev. Radigast byl vyobrazen jako válečník; kůň byl jemu posvěcen. Jedna hora na Moravě, dvě neb tři místa v Čechách mají jméno podobné Radigastu; z této podobnosti soudilo se, že jeho kult sáhal až do těchto krajin.

Jmenujeme ještě R u g e v i t a či R a n o v i t a, válečného boha ostrova Ránského, který byl představován se sedmi obličeji pod jednou lebkou a sedmi meči v ruce. J a r o v i t, jehož jméno upomíná na ruského Jaryla, byl bůh válečný. Baltičtí Slované ve stálé válce se svými německými a skandinavskými sousedy, dali svým hlavním bohům charakter co do podstaty válečný.

Oni dále vzývali nesčetné množství neznámých bůžků: „Penates et idola quibus singula oppida abundabant,“ praví Helmold. Jest to beze vší pochyby, že styk s Němci a Skandinavy dal veřejnému kultu a tvoření se kněžské kasty tak vyvinouti u baltických Slovanů. Tuto okolnosť nenalézáme u žádneho jiného kmene slovanského.

Přicházíme k božstvům nižším: jich počet jest velmi veliký. Prokop se již o nich zmiňuje. Větší jich časť přežila zavedení křesťanství a žije posud v obraznosti lidové. Nejznámější jsou

nymfy čili dryady slovanské, u Srbů jmenované Vilami, u Rusů Rusalkami, u Bulharů Iudami, Divami neb Samodivami. Provádějí za svitu měsíčního fantastické reje, žijí v lesích, skalách neb ve vodách a míchají se do běhu života lidského. Roždenice neb Suždenice jsou přítomny narození a životu lidskému; jest to druh slovanských Park. Morana jest u západních Slovanů bohyně zimy a smrti. Na Moravě na počátku jara hází mládež písně zpívajíc loutku ji představující do vody. V Rusku jest symbolisována zima cizí osobou, nesmrtelným Koščejem, a Babou Jagou, malou stařenkou, která jezdí v železné stoupě, a stopu po sobě pometlem zametává.

Krb domácí měl svého ochránce jmenovaného domovoj; lesy navštěvovány jsou duchy lesními „lěšij", *) pole polednicí. Není, jmenovitě u Rusů, okamžiku v životě úkazu přírodního, který by neměl své božství a který by nebyl předmětem kultu tradicionelního, spojeného namnoze s obřady kultu oficielního, jak na př. nalézáme při slavnostech vánočních, velikonočních a svatojanských.

Mezi pověrami lidu nejvíce rozšířena po celém plemeni slovanském jest víra v upíry. Slovo „upír" jinak těžce lze vysvětliti, jest však zajisté původu slovanského. **) Jiné slovanské slovo znamenající touž mythologickou představu, vlъkodlakъ (vlk — dlaka = srb. srsť) ***) proniklo k Turkům, Řekům, Albáncům a Rumunům. Upír jest umrlec, který v noci opouští svůj hrob a chodí ssát krev živých; třeba jeho mrtvolu probodnouti neb i spáliti, aby dále nehubil.

Slované chápali se modlitby a oběti, aby sobě získali přízeň svých bohův. Spalovali voly a berany, nejvíce na chlumcích a v lesích, kdež modly se zvedaly; rovněž obětovány plodiny polní; oběti lidské byly nadmíru řídké, nalézáme je u Slovanů baltických a u Rusů. Až na zmínku námi nahoře již uvedenou nebylo konání obřadů náboženských svěřeno specielní třídě kněžské. Příslušelo náčelníkům rodiny, obce neb knížeti. Chrámy u Slovanů baltických byly tak nádherné, že vzbuzovaly obdiv annalistův a cestovatelů. †) U ostatních Slovanů byly jen sošky bůžků ze dřeva neb kamene. Hlavní slavnosti výroční měly přirozeně za předmět svůj boj světla a tmy, jara a zimy, oba slunovraty. Zimní slunovrat slavil se pode jménem kolęda (koljada, koleda); slovo to vzato z lat. calenda prostřednictvím řeckého καλάνδαι, vzniklo

---

*) Tato jména lěšij, domovoj jsou specielně ruská, tytéž osoby nalézáme však pod jinými různými názvy i v jiných zemích slovanských.

**) Sotva, Miklosich (Fremdwörter) a Matzenauer (Cizí slova) pokládají je za cizí. Pozn. překl.

***) Též u Slovinců; k etymologii prostonárodní tohoto slova viz hornokrajinskou pohádku vytištěnou v Ljublj. Zvonu I., str. 111. Slovo to zdá se, jest původu cizího a podle prostonárodní etymologie přeměněno, mlr. a pol. mají v druhé slabice pouze lak; bulh. vrъkodlak; srovn. něm. werwolf, řím. versipelles; novořecké βρυκόλακας blíží se ovšem více slov. slovu, z něhož snad vzniklo. Pozn. překl.

†) Viz Leger: Cyrille et Méthode (Paris 1868.), str. 17.

u Slovanů jižních a od nich do ostatních přešlo nářečí slovanských. Užívá se ho podnes.*) Slavnosť letního slunovratu jmenovala se u Rusů Kupalo.

Připouštěli-li Slované ještě jiný život? Víra v upíry, o nichž byla nahoře řeč, stačí k důkazu, že nevěřili, že by vše bylo skončeno smrtí. Duše (kořen du-, dýchati) byla pro ně dech života. Ona mohla tělo za spaní opouštěti.**) Když skutečně byla od něho odloučena, vracela se na místa, kde bývala.

Víra v další pokračování života potvrzuje se, jak se zdá, nástroji a životními prostředky nalezenými v hrobkách. Místo, kam se duše definitivně po smrti dostaly, jmenovalo se nav***) či ráj. Posledního toho slova užito ku znamenání křesťanského παράδεισον; jest to místo sluneční a zelenající se, poskytující různé analogie s poli elysejskými. Slovanské slovo poklo†) znamená podzemí; ideje však, kterouž vyžaduje, jest čistě křesťanská.

Nebožtík pohřbíval se nejčastěji pod prahem svého domu. Rozsáhlé mohyly ukazují ještě dnes společná obecná pohřebiště. Podle svědectví spisovatelů českých, latinských a arabských následovala žena stále svého muže až do smrti. Spalování mrtvol bylo namnoze ve zvyku; u jiných obou způsobů pohřbívání střídavě se užívalo. Na počesť nebožtíků slavila se slavnosť nazvaná tryzna; záležela ve hrách válečných, jež končily hody.

Celkem náboženství pohanských Slovanův snadným učinilo, že tito snadněji než jiní národové přijali křesťanství. Až na baltické Slovany nebylo kněžské třídy, kteráž by byla měla zájem udržovati kult, jemuž by děkovala svoje postavení a svůj význam; náboženství čistě domácí nebylo u nich prostředkem vládnim. Jich toleranční duch byl taký, jak jsme nahoře viděli v řeckoruských smlouvách, že pohanští bohové se vzývali vedle křesťanského Boha jako ochráncové vykonané přísahy, a chrám sv. Eliáše se skvěl vedle modly Perunovy. Napodobovací pud vlastní tomuto plemeni učinil je schopným přijmouti bez boje náboženství vyšší, jež vyhovovalo jejich obrazotvornosti a řešilo záhady, o které se jejich naivní báje pokoušely. Aby bylo dobře přijato, stačilo jevilo-li se křestanství způsobem nezištným, se žádnou skrytou myšlénkou dobývací neb assimilační. Pronikalo snadno bez pronásledování, bez krvavých bojů u Čechomoravanů, Poláků, Rusů, Srbů, Bulharů. U Slovanů polabských bylo evangelium krvavě hlásáno dobývavými, loupeživými Němci, nemohlo se tam proto usa-

*) Miklosich: Die christl. Terminologie s. v.

**) Krek o. c. 117.

***) O tomto slově vedla se rozsáhlá diskusse: jedni, Miklosich (Die Fremdwörter in den slav. Sprachen s. v.) a Matzenauer (Cizí slova ve slov. řečech str. 398.–399.) pokládají slovo to za cizí; druzí, předně Hattala (Krok I., 166.—(172. a 211.—214.), Jireček: Č. Č. M. 1863., str. 16., k čemuž se přidávají Krek (o. c. str. 118., pozn. 3.) a Brandl (Č. M. M. 1876., str. 72. sl., a Glossarium illustr. boh.-mor. hist. fontes str. 174.–175.), za domácí, slovanské. Nelze ostatně určiti, znamenalo-li navь tartarus neb elysium. Pozn. překl.

†) Miklosich o. c. s. v.

diti; pohané raději hynuli, než aby se byli vzdali svých bohů a chrámů.

Stranou nechal jsem při tom náčrtku báji litevskou, příbuznou slovanské báji, poněvadž tato posud nebyla předmětem opravdově kritického studia. Jest to pole posud nezbavené skalin a kamení a smělo jest na ně se odvážiti.

Z nové poesie slovanské.

Na Rabštýně.

Z básní **Marie Konopnické**. Přeložila z polštiny **Eliška Krásnohorská**.

Slyš, bratře můj. To zříceninou není,
co tulí omdlelé své římsy šedé
na sloupů hlavice jak v lichocení,
a na čem pavouk šeré síti přede;
ne to, co skřípá, krokem rozdrceno,
dech tlumíc prachem, rezí poskvrněno,
a vlhce jako had se z ruky smeká;
ne co tě černým jícnem sklepů leká
a rubáš plísně věsí na své stropy,
již zapomněvši na svých barev stopy;
kde loktům pilířův, již prostým síly,
víc nelze zdvihat baštu, jež se chýlí,
jak matka v bolu na hrob svého syna;
ne duchové kde po zákoutích tíhnou
a havraní kde mláďata se líhnou,
než přijde na řad orlův omladina,
kde kámen zrazuje, zpod nohy těká,
kde zničení se v tělo přiobléká:
ne, bratře, věř, to není zřícenina.

* * *

Však vidíš houf ten, znesvětivší smíchem
ty chvělé ozvěny zde v hrádku tichém?
On pro vyhlídku hledá stanoviště
a sklíčky zkoumá hroby pohřebiště.
Ten houf, jenž vady své a titěrnosti
až zde, pod památníkem minulosti,
jak městský kramář v odiv rozestýlá!
On s myslí nevážnější nad motýla
zvuk dlažby budí v svatyni, ba sahá
i prstem, kde se kostra chvěje nahá.
Ten houf, jenž nezná v prsou horování
ni pro vzpomínku ani pro doufání,
jak na uhaslém krbu bídák pouhý;
on k činu vznítit nezná chtíčů touhy,
on lidem zhrdá, nižším však ho jesti
i před oltářem i před dějů zvěstí;
ten houf, jenž všeho pohnutí se sřekl
a ze všeho se vyzul, tupě svlékl,
pust, vyčerpán se přežil, otravou se chlubě,
svou tíhou vážku dějin kloní ku záhubě,
houf, v němž jen hrom snad jiskru vznítí nenadále:
tenť zříceninou!...
Bratře, pojďme dále.

Vlasti.

Báseň **Ivana Vazova**. Přel. z bulharštiny **F. Voráček**.

Ó vlasti moje drahá, jak jsi plna vnady!
Jak čarokrásně rozpíná se modré nebe v dál
nad krásou, vnadou tvojí, kam se hled jen zadíval!
Za každý pohled nový — nové krásy všady:
zde stinné údoly jsou, tam zas obři sněžných hor,
zde země v kvítí tone, tam zas nebe skvoucí zor...
Ó vlasti moje drahá, jak jsi plna vnady!

Kde země jaká bohatší a krásnější je?
Ty všechno v jedno kupíš darů všech i blaha skvost,
ty zlato, květy máš, i vína, klasů bohatosť;
na východ jasné moře, jih se květem kryje
a lesy písní plny, ve svém nitru tají chlad;
po pláních růže kvetou a po stráních plno vnad —
Kde země jaká bohatší a krásnější je?

Ó drahá vlasti má, zda lásky nejsi hodna?
Ač v poutech železných, ty kouzlem vábíš, a co víc!
Ty s pousmáním májovým i nebi hledíš vstříc!
Co schází ti? Co chybí pro ta místa rodná
v tom případu snad, kdyby Bůh chtěl Eden svůj sem dát
a celý nebes ráj zde pod Balkánem zakládat?
Ó drahá vlasti má, zda lásky nejsi hodna?

Ty ráj jsi, ano! Kdo však zná tvou velkou cenu?
Vždyť vlastní tvoje děti nechtějí se k tobě znát
a svatým jménem tvým, jim stydno je se mnohdy zvát!
Kdo posud ví to, jakou vnadu halíš utajenu
a jaká tajemství a bohatství i krásy div
ti v horách, v dolech dřímá i na stráni tvojich niv?
Ty ráj jsi, ano! Kdo však zná tvou velkou cenu?

Ach, běda! vždyť my sami jsme jak cizincové
a čarovný tvůj pohled nikoho z nás nevábí.
To lépe jelen v horách zná tvé čarné půvaby
a lépe znají tebe ptenci — zpěvákové.
Náš hled však pusto vidí, žijem vyšších bez potřeb
a žijem spokojeni, že nám skýtáš denní chléb.
Ó hůře, matko, že i zemřem — cizincové!

Slunko.

Báseň **Adama Asnyka**. Přeložil z polštiny **Jan Nečas**.

Putovalo po blankytě
usměvavé slunko stkvělé
sešlo se s ním na pažitě
pachole již osiřelé.

Vzdychalo si: „Slunko žhavé,
tobě se to pěkně kráčí,
míváš tváři usměvavé,
kdy já smutno stojím v pláči.

Lhostejné se díváš na to,
jak lid trpí trýzní tuhou...
Nade vším, co lidem vzato,
blýskáváš se třpytnou duhou.“

Slunko na to: „Pozemčane!
I já smutno zírám k zemi,
kdy váš svět mně v mysli tane
s osudy a strastmi všemi.

Proto přece nesmím státi,
soucitovat s každou ranou —
nebo jest mi vždy se bráti
v lesku drahou vykázanou.

Přes bolesti dál a dále —
Škoda žalem srdce nítit...
každému z nás neustále
ku předu jest jít... a svítit!“

*

Večerní světla.

Báseň. Napsal **J. P. Polonský**. Přeložil z ruštiny **Fr. Chalupa**.

Když mizí pestrý den a lidským očím v těchu
se nití na západě září zlatou,
zde, tamo červánků se stíny matou
a v propasť nebe, noci plynou hvězdy v spěchu..
Toť, ejhle zkvetla,
ó Hospodine, večerní tvá světla!

Ve městě dřímajícím ze průčelí tému
se dívá temno z oken každou stranou;
jen někde lampička v líc utýranou
a světlý objev ozáří sen hladovému.
Toť, ejhle zkvetla,
ó Hospodine, večerní tvá světla!

Když dny se útrap končí, básníkovy hledy
v lží propasti, zla krásu ještě shlednou
a duše vroucí šeptá přání — jednou
by jasný problesk pravdy zřela naposledy.
Toť, ejhle zkvetla,
ó Hospodině, večerní tvá světla!

Až zemský život dořádí již děsně, kruto,
a svět, kde lidské krve tekla vlna,
ozářen láskou nebes bude zplna,
vše člověčenstvo poví víry dechem tknuto:
„Již, ejhle zkvetla,
ó Hospodine, večerní tvá světla!“

N a j i h u.

Od **N. Ščedrova**. Přeložil z ruštiny **Fr. Chalupa**.

Ó růžný kraji, jihu můj,
jenž's otčiny mé květ.
Tvůj dobrý syn, druh věrný tvůj
se domů vrátil zpět.

Jak domácího nebe pruh,
jak povrch vodstva tich!
Jak vábný koberec, jímž luh,
jímž lán niv tučných zpych!

Můj domek vesel zří mi vstříc
a rád je, že tu hosť.
Malého sadu víc a víc
mne láká bujarosť.

Jak zelený, jak obalen
je všecek v hustý květ.
Leč škoda, ladnou jedli jen
tu v něm že nevidět.

Má rozkoš — domova mně lem,
zde každý keř mně mil;
tam na severu však, tam jsem
si jedli oblíbil.

Kol hrdých bříz a sosen tlum —
jak žalný zjev a hled,
snů tichých plná, něžných dum,
tam ona uprostřed.

I chtěl bych v okno pozírat,
jak tiše tuto sní,
vzpomínky budit, které v chvat
mi prchly, zašlých dní.

Nechť zloby duch tě žitím vlek'
a drsnou drahou táh',
přec milý ten svět vzpomínek
a zjev jich tak jest drah!

Dopisy z pozůstalosti W. A. Maciejowského.

I.
Dopisy Václava Hanky.

4.

W Pradze 13. pazdzier. 1835.

Szanowny panie Wacławie!

Na domaganie moje o montekassińską Legendę sw. Wacława jeszcze żadnej odpowiedzi nie dostałem. O kościele słowiańskim w Czechach trudno nieco zebrać, gdy lacińskiego obrządku Niemcy wszystko zniszczyli i wytępili. Jura prim. Moraviae z dodatkami dam przepisać łecz prawa zemskie i rząd tychże praw w Censurze i to w Wiedniu, bo wszystkie ważniejsze rękopisma tutejszy Revisionsamt tam posyła. Jak długo się tam zatrzymają, to sam Bóg wie. Dalimila tam już mam na trzeci rok, i bez przestania upominam o nią. Piszesz, panie Wacławie, że 35 exemplarzy posyłasz od H ..... dostałem Aviso, gdzie tylko 30 oznamia, prawie dziś otrzymałem też Frachtbrief o nich, ale ich jeszcze nie mam, bo też do Revisionsamt iść muszą.

Kollár tu był prawie gdym na drugi dzień Twój list dostał. Tylko dwa dni byl w Pradze, a jeszcze bezmal cały dzień w celnej examinaturze tracić musiał, bo mial z sobą sądeczek węgierskiego wina. Tym sposobem bardzo małośmy się widzieć mogli. Co zaś robi, pytasz się? Skwapliwie nader spieszył po kochankę, która się mu po śmierci matki swej niby znowa urodziła, bo ją we swej Sławy dceři jako umarłą opłakał. Jechał tu do Weimaru do ślubu i przez Mnichow do Węgier powróci. Szkoda, że taki Słowianin na Niemce się ożeni! Nie mogę pojąć, jak z nią szczęśliw być moc będzie. — Pana Kantackiego masz, panie Dobrodzieju, teraz w Warszawie, pozwi go przed tribunal pierwszej instancyi, i wyśledż na niem, kam tę pakę książek podział? Ja nie wiedząc komu i gdzie ich oddano niczego tu zrobić nie mogę. Pisałem już raz, on tu ma brata, niech on jemu ten interes zalatwi. Tak wielka paczka, jak ta tak łatwo zaginać nie może. Mam bardzo wiele do roboty, bo dopóki dwor nie przyjechał, bardzo wiele czasu śmy na tem ztracili z przygotowaniami i teraz jeszcze zwyczajnego porządku nie przywrocono. Osoba i sposób postępowania N. Mikołaja bardzo się tu podobaly. Kochanego Kucharskiego, Wego Plewińskiego a jeśli Brodziński powrócił, proszę odemnie pozdrowić. Szafarzyk sam pisać będzie, jeśli uż nie pisał. Od J. W. Speranskiego jeszcze żadnej odpowiedzi nie nadeszło. Byl tu także prof. Pogodin z Moskwy i oświadcza panu uszanowanie: zamiar jego nie był komuś do jego interesu się wkładać; on kochając wsze co slowańskiego chciał przez swoich uczniow to i drugim słowianom komunikować, ale kdy się dowiedział, że to inną drogą się stranie, zniszczył tłumaczenie, uznawszy że pod wzrokiem autora coć lepszego wyiść może.

Polecając się przyjacielskiéj pamięci
jestęm Twój Wacław.

5.

(Na proužku papíru, ze dne 15. října 1835.)

Nie uwierzysz, szanowny panie Wacławie, jakich ambarasow mnie książki Pańskie narobiły. Jakich pitań mnie dawano a nawet przykładem Słotwińskiego grożono. Na sam koniec musiałem ich księgarzowi ustąpić, gdym powiedział, żeś ich na moje ręce z tym zamiarem posłał, nie znając tutejszych księgarzy. Albowiem mnie dokuczali, że ja nie będąc księgarzem ani pozwolenia mając, w oczach rządu zjawiam się niby rozprzestraniciel wątpliwych książek, pod tytulem dozwolonych.

6.

Szanowny Panie Wacławie!

Spodziewam się, że rysunek gdańskiego talara, którym posłał już o świętach wanocznich. Żem zaś z posylką niniejszą tak się spóźnił, to nie jest moja wina. Dokończenie piętnastego swazku Słownika nie spodziewano się opóźniło, i ja i pan Jungmann chcieliśmy go razem już przypakować. Załaczone swazki na welinowym papierze prosi pan Jungmann J. W. P. Lindemu łaskawie doręczyć. Dziwi mie to bardzo, że ten pan jeszcze ni slowa panu Jungmannowi na jego list przy pierwszym swazku po tak długim czasie nie pisał. Jeśliby tego już i grzeczność nie wymagała, to przynajmniej powinien by jakieś takieś Recepisse dla przysyłaciela napisać, bo na sam koniec mogł by pan Jungmann myśleć, że ja nic nie posłałem i ten exemplarz zatrzymuję.

Czasopisu posyłam 1. i 2. swazek dziesiętego biegu a jedenastego 2., 3. i 4, bo jak sam piszesz resztę już posiadasz. Pan Szafarzyk ci sam pisał prawie w ten czas, jak mi powiadał, jako ja, i swoje Starożytności posłał. Z innych tutaj wydanych książek żadnej tutaj nie znajduję, która by Cie tak bawić mogła. Chciałem Ci posłać tu wydrukowaną Ziewoniją (?), lecz po skonczonym druku censura ją zabrała. Z poezyi pana Zaleskiego, które tu także drukowano, chociażem ich darmo korrigował, anim wywieśnego arkusza nie dostał. Może być przy dumkach Bielowskiego i Siemeńskiego szczęśliwszym będę Jabłoński chce tu téż polską Bibliją drukować. Czytałem nie raz w różnych peryodickych pismach że Pańskie Pamiętniky Praw drukują się: bądź więc tak łaskaw i poszli mi tych wszech już wydrukovanych arkuszy, może być żem by Ci mogł niektóre postrzeżenia na to przypisać. Bądź zdrów i wesół i nie zapominaj o swoim Wacławu.

W Pradze 5. lutego 1838.

7.

Kochany, szanowny panie Wacławie!

W przepisach naszych pocztowych stoi, że każden pakiet do Rosyi i Polski powinno adressować na solidny kupiecki dom a nie na osobu, do której to posłać chcemy; do innych państw

tego nietrzeba, tak nie wiem, jak na pryzyszlość to sporządzić. Panu Šafaříkowi zaraz i listek pański i pożądane poszyty Czasopisu musejnego posłałem. Co się zaś tyczy zeszytów Słownika dla pana Lindego, tośmy się nie omylili, ale poprzedzające zeszyty już dawmo drugą okazyią odesłali: i nie wątpimy żeby pan Linde jakoż i Pan Dobrodziej teraz wszystko co dotąd wyszło posiadać nie mieli.

Lecz Wy Mości Panowie bardzoście się omylil, że ście mnię żadnego exemplarza wydrukowanych pamiętników prawnych nie posłali. Prosiłem pana Šafaříka, żeby mnię tę książka tylko na parę godzin do przejrzenia posłał, lecz on mnie odpowiedział, że mnie służyć nie może, gdy ją już p. Palackiemu oddał, który ją przy robocie swojej historyi potrzebuje. Więc nic nie widziałem jeszcze i myszlę, że to nie jest dla mnie obojętne tak jakoby Wam obojętnym niebyło. Proszę więc żebyś mie P. Dobrodziej dyliżansem dwa exemplarze co najprędziej posłać zechciał: a żeby już większa paczka tego była przypakuj jeszcze po exemplarzu do tego historyczne pomniki języka i uchwał polskich i mazowieckich z wieku XVgo i XVIgo staraniem Joachima Lelewela, Wilno 1824 i 2. Jus polonicum. Edit Bantkie. Varsoviae 1831., i pisz, co to kosztuje, abym panu bądź gotowemi bądź w książkach zaprawić należytość.

Z niecierliwością oczekuję tych książek.

Bądźcie zdrowi

Wasz uprzejmy
Wacław.

Praga 2. kwietnia 1838.

8.

Kochany Panie Wacławie!

Odebrałem Twój list i liścik przez Księgarza, na który ostatni jużbym był odpowiedział, ale czekałem nadeiścia posłanego łaskawie dzieła, którego dotąd w Pradze nie ma. Przyłączony liścik zaraz panu Šafaříkowi odprawiłem. Bardzo się cieszę, że Cie zaś uwidzę, bogdaj żeby to było w weselszém interessie, albo przynajmniej gdy już tak jest, żeby Karlowary swoją moc szczeéliwie oświadczily.

Proszę pana Dobrodzieja żebyś mnie z sobą przywiozł te Nro. Magazynu 1835 albo 1834 w Warszawie wydanego u Glücksberga, w których się znajduje przeklad moich pieśnoczek przez A. Gorczyńskiego, bo tu tego pisma nie mamy ani go we Lwowie pan Rościszewski wyszukać nie może. Ja je tylko przepyszę i zaraz zwrócę, i jeśli nie można te Nra. w druku z sobą przywieźć, to proszę ich czytelnie kazać przepisać i z sobą wziąć, ja koszta zapłacę. Chcę dać do druku 3cią edycyją moich pieśni i przyłączyć na bok tłumaczenie polskie, które mi pan Gorczyński w rękopismie, z opuszczeniem tych które są drukowane w upomianutem Magazynie, w Rozmaitościach Lwowskich i w Słowianinie znajdują.

Potem niech Pan Dobrodziej z sobą przywiezie 1) Dzieła Kaz. Brodzińskiego u Glücksb. 1839. 2) Pieśni Ruskiego narodu, Petersburg 1838. 3) Almanach Новогодникъ 1839. Petersburski. 4) Устрялова Исторію Литвы i tegoż nowa edycyją Исторій Государства россійскаго. Mam także dżiełko: Запорожская старина часть I. i II. III., Харковъ 1833 dalej MD — 1833 (a t. d.) . . . nic więcej, dla tego proszę żebyś mi go uzupełnił. Podług Сѣверной Пчели vyszlo to dziełko dalej i ostatni zeszyt 1838 часть II. Dalej proszę wziąć jeszcze 6) Русскіе простонародные праздинки 7) Сочиненяі Гоголя i cobyś sam myślał żeby nas tu obchodzić moglo, jako n. p. Наталка-Полтавка Котляревскаго, i inne narodowość polską lub ruską malujące drobnostki, ja koszta wszystkie panu Dobrodzieju osobnie zwrócę. Pojedzieszli przez Kraków, to proszę zaiść do Panów Wiśniewskiego, Muczkowskiego, Kojsiewicza i Hebela s moimi uklonami.

Bądż zdrów, do widzenia się na Hradczanach.

Twoj

Wacław.

W Pradze 28. maja 1839.

9.

Szanowny pańie Wacławie!

Twoja żona, której i Córeczkóm Pańskim moje uszanowanie oświadczyć proszę, jest tak szczęśliwie trafiona, że już na obraze cały jej cichy i łagodny charakter się objawia. Zapłaciłem już przy wyjeździe Pańskim Machkowi, a teraz kazałem donieść do niego skrzyneczką, do której razem i drugi swazek Časopisu českého Museum 1839, i Verhandlungen z tegoż roku, tudzież i przedostatni swazek Słownika czesko-niemieckiego załączam, t. j. dla Jaś. Wielm. Linde. Dla ciebie zaś, że mi nie wiadomo, które swazki już masz, Słownika nieprzyłożyłem. Może Państwo jeszcze u Franciszkowych wod do ukonczenia ostatniego swazku zabawicie. Lecz z przeczytaniem Pańskiego dzieła nie jestem jeszcze gotów. Cały ten czas jakście Państwo z Pragi wyjechali, musiałem siedzieć przy licytacyi monet w tym samym ode mnie tak oddalonym domie, gdzie książki sprzedawano. Wziąłem prawda z sobą pierwszy tom, żebym zawsze przez objadu cokolwiek przeczytać: lecz nie miałem pokoju ani tam ani przed wychodem z domu za jutra, bo co się w nieobecności mojej nakupiło roboty, trzeba było w tychże wolnych chwilach wykonać. Widzę jednak że Pańskie dzieło jest bardzo pracowite, szkoda, że nie ma starszych i ważniejszych pomników języka polskiego. W tem zdaje mi się, może Panu Dobrodziejowi niektóre wątpliwości wyjaśnię.

Bądż zdrów i łaskaw swojemu

Wacławowi.

W Pradze 1. sierpenia 1839.

10.

Szanowny panie Wacławie!

Wielebym Ci chciał pisać, lecz wiesz to dobrze, że w ten czas prawie tak pracą zmordowany bywam, że na nic pomyślać nie jestem w stanie. Jak tylko pioro w rękę wezmę• zaraz ciekawi goście we drzwiach się pokazują. Posełam więc Czasopis czeského Museum żądane I. i IV. 1839, i I. i II. 1840. O Justowi nic niemam, co się znaleść mogło to mają Kvėty i Wlastimil drukowane, do których odsełam. Proszę moje uklony W. Eliaszewiczowi drugim znajomym wypow.

Ściskając Cię życzę żebyś byl zdrów i wesoł
i pamiętał na swego

Wacława.

W Pradze 20. lipca 1840.

11.

Szanowny panie Waclawie!

Nie otrzymawszy wiadomego listu muszę jeszcze raz prosić, żebyś go panu Dobrowskiemu przepisać dał, który to chętnie dopelni, a gdy podpisany nie będzie, to go można i drugą okazyją przysłać. Za Bibliotekę Warszawską chociaż nas jeszcze niedoszła wprzód już najczulsze podziękowanie. Dziennika Warszawskiego mam 53 Nrów, tylko że pożyczkami u pana Czelakow. N. 23 się zgubił, prosiłbym więc, żebyś go dla mnie jako i dalszy ciąg, jeśli jaki, kupić raczył, aby dzieło kompletne było. Posélam Ci 3ci swazek Musejnika 1841 i list Jana Žižky. Uwidziszli sie z Panem Strończyńskim proszę mu przypomnić o tych czeskich monetach i oddać mu opis Waldsteinskich do ktorych jeszcze dwie tablice otrzyma. Panu Eliaszewiczowi proszę ukłony i oddać mu z przyłączonych jeden list Žižki. Sćiskając cie klaniam się Wam wszystkim

Twój

Wacław.

Praga 8. listop. 1841.

Z tych listów Žižki proszę przy moich uklonach dać także, Jaś wiel. Lindemu, Strończyńskiemu, Dubrowskiemu i Bętkowskiemu.

12. *)

Szanowny panie Wacławie!

Wracając ci przywilej transmutu Bolesława Chrobrego, którym dla siebie przepisał, załączam do tego tist z książkami dla wielmożnego Krzyżanowskiego i list dla Jaśnie Wielmożnego pana Senatora Storożenki. Miałem ukontentowanie poznajomić

*) Lístek.

się z jego synem Włodzimierzem, który przebywszy tu kilka dni dziś wyjeżdża. Klaniając się łaskawej Pani zostaję na zawsze najżyczliwszy

Wacław Hanka.

Praga 16. lipca 1847.

13.

Kochany Panie Wacławie!

Těšilo mne že sem opět o Vás něco slyšel i raduju se, že zdráv jste. K Panu Dubrowskému sem Vám poslal Historii Literatury české, Dalimila i 9té vydání Pravopisu českého, což také kochanému Andrzeju Kucharskému i k tomu ještě Sazavo-Emmauzskoje Evangelie. Nebožtík Jungmann Vám arci knihu přislibil, a sice v mé přitomnosti, ale on umřel i uvidím, co slavný sbor matice české až sezeni bude, na to poví.

Objímaje Vás prosím mne poručena míti všem, ješto se na mne pamatují.

Buďte zdráv, Váš nejoddanější

Vácslav.

V Praze 10. listop. 1849.

(Pokračování.)

Črty z ruské společnosti.

Podává F. Jareš.

Ruská intelligence dnešního dne jest konglomerat všech možných živlův: i konservativných, i reakcionářských, i liberalných i ultraradikalných, ba i anarchicko-petrolejových; i nelze viniti celou společnosť ruskou z této vnitřní rozháranosti. Ona jest plodem celého věku, plodem a výkvětem evropské kultury, přesazené na půdu ruskou. Petr V. počal prosekávati okno do Evropy i prosekal je, na severu ve finských blátech založil svůj zamilovaný evropský ideal, svůj Sankt-Petěrsburg! Jsa od přírody člověk radikalný, umínil si Petr V. předělati celý národ za dobu svého panování z patriarchalně žijícího národa oráčů, pastýřů, kteří neznali nic kromě Boha na nebi a baťušky — caře na zemi, národa žijícího vírou svých otců v úplné uzamčenosti byzantského rázu, vidoucího v každé novotě ďábelské výmysly německých kacířů — na copaté Hollandčiky, Němce i Angličany. I pojal strašnou nenávisť ke vši nehybnosti a uzamknutosti ruské, a nedbaje nic na tisíciletý samostatný rozvoj ruského národa, šedšího celou tu dobu úplně jinou cestou než Evropa, nedbaje nic mravův a obyčejův otcovských, počal Petr tím, že ostříhal dlouhé brady a šosy svých mužíkův, oblekl je v hollandské kabáty a kartuzy (čepice); od těla přešel k duši, zakládal školy a násilně hnal do nich mladé šlechtické pokolení, hroze ztrátou hrdla i statkův. A sblížil Rus s Evropou,

ale stvořil na Rusi nový typ lidí zovoucích se „kamerhery, policejmejstry, kirchšpielrichtry“ atd., zjevila se na Rusi rozličná kollegia, počínaje bergkollegiem i konče sv. synodem. Zjevili se i ve pravoslavné ruské církvi kněží zovoucí se „ober-svjaščenniky!“ Ale evropská kultura přesazená Petrem na ruskou půdu dotkla se jen vyšších vrstev lidu — pánův, a lid zůstal i nadále úplně tentýž, jakým byl již 1000 let. Výsledek práce Petrovy byl by skutečně velikým, kdyby byl měl důstojného pokračovatele.

On nemohl dokončiti své dílo, tak že dnešního dne jarý slovanofil může mu vyčítati, že Petr stvořil pokolení činovníků (úředníků)! Než pozastavme se při ponětí „činovníka“. Dnes na Rusi znamená činovník tolik jako nemravná, prodejná tvář egoistická, naplněná formalistikou! Znamenita je v této příčině známá ukolébavka básníka Někrasova, kde matka kolébá dítě (budoucího činovníka) a líčí mu celou jeho darebáckou karriéru, kterou zakončí přeslavně jakožto general s hvězdou. A dodnes ať přijde člověk v jakoukolivěk kancelář, musí míti pohotově vzjatky v kapse, prosebnou tvář a ohnutá záda; vkročíš, a stojíš u dveří, až tak za půl hodiny na tebe broukne nějaký písař: A Vám što? Člověku pořádnému se hnusí vkročiti do nějaké místnosti, nad níž je nadepsáno „kancelář“.

Veškerá generace činovníků od Petra V. do Mikuláše byla jednoho rázu, jen čím dále tím více učenější, raffinovanější, tím více hnětla, dusila všeliký zárodek samotné mysli na Rusi.

Vzdělanosť se šířila na Rusi, ale jen ve vrstvách šlechty, úřednictva, jakož i částečně duchovenstva. Jestliže budeme stopovati historii, najdeme v ruské historii zákmity svobody, ale jen ve vrstvách vyšších, na př. v afféře dekabristů na počátku panování Mikulášova. Nebylo na Rusi politického národního života do osvobození selského stavu. Teprve r. 1863. počínaje vstoupil do života veliký lid ruský; od této doby datuje se veliký převrat ruské společnosti. Do tohoto roku byli na Rusi jen bohatá šlechta, kupci, řemeslníci měšťané a sedláci robotníci, otroci v úplném smyslu slova.

Literatura ruská počala statečně se rozvíjeti již na počátku našeho století, ale duchamorná censura zabíjela nejmenší projev svobodné myšlénky, a co přece proti vůli censury přišlo na svět boží, to jen osobní vůlí panovníků. Známý je příklad s Gogolovou komedií „Revisor“. Censura shledavši v tomto kuse revolucionářské podkopávání činovnické autority, nepropouštěla kus Ale přátelé básníkovi zmínili se o kuse před Mikulášem, a car velel, by mu přinesli rukopis, že jej přečte sám. A přečet jej, poručil, aby se kus dával v úplném znění originalu. Ne vždycky však takto se stávalo. Censura nedovolovala tisknouti věci docela nevinné, mezi tím co z nedbalosti propouštěla články směru čistě materialistického, atheistického. A takovými články se napájela nerozumná mládež, čtoucí vše, nemající žádných základních vědomostí. University byly otevřeny a přístupny každému mladíčkovi 16letému, jen když obstál ve zkoušce dosti mizerné (t. j. vykázal se vědo-

mostmi asi žáka naší 2. třídy gymnasialní); tam se přednášely občas dosti svobodomyslně leckteré vyšší náuky, studenti hltali slova takových zamilovaných professorův a šli potom již cestou ukázanou jim takými radikály. Ale obyčejně nedlouho přednášeli tací liberalové se svých katheder, policejní oko jich dostřehlo a přinutilo postoupiti místo nějakému neškodnému činovníku professoru. Tak již záhy položen byl základ k nespokojenosti mezi studenty, neboť zamilované professory jim brali a strkali jim nenáviděné kreatury. Mezitím na Rusi se silně rozšířila znalosť cizích jazykův, obzvláště jazyka francouzského; výtvory francouzské literatury se čtly svobodně, neboť censura propouštěla mnoho a co nepropustila, to se provezlo podloudně přes hranice. Náklonnosť k zakázanému čtení se tím sílila, a čím více kniha byla pronásledována, tím více se obecenstvo po ní pídilo; odtud vznikla nepřirozená touha v ruském obecenstvu ne po skutečném vzdělání — nýbrž po zakázaných plodech literatury. Nezralé rozumy, které nabraly z rozličných náuk jen vrchní konečky, četly knihy presahující jich kritickou soudnosť, a čtenáři věřili takovým knihám jako písmu svatému. Alespoň tak zaslepených stoupencův, jako mezi Rusy, nenalezli nikde ani Fourrier ani August Conte. Toto pokolení „čtyřicátých let" má mnoho znamenitých, genialných představitelů mezi ruskými mysliteli, kteří pronikli úplně novou vzdělaností evropskou a hlásali skutečnou svobodu občanskou; ale jest mezi nimi velmi mnoho nedoučených hlav, které počaly kritisovati věci a poměry tak od oka, nedbajíce na to, zdaliž je pravda, co povídají, jen když frase byla ostrá, vtipná a obecenstvo je četlo. A většina obecenstva byla nevědoma, brala všecko psané za dobrou, bernou minci.

Středních škol, v nichžto by mládež nabývala základných vědomostí, bylo málo, a ty, jež byly, stále se měnily ve svých osnovách vyučovacích, ministři dělali stále pokusy, jak by se ruská mládež měla vychovávati. Ke skutečné humanistické škole evropský v obecenstvu neměl nikdo náklonnosti, všichni chtěli již tehdy míti školu lehkou, aby ji žák prošel hravě, a aby co nejdříve se dostal do university. Vůbec ustálil se názor, že základné vědomosti mohou býti velmi chatrné, jen když se člověk dostane do university, tam již pochopí všecko, potom již aspoň nebude nic nedostupným. A tento chybný názor stal se panujícím u veškerého obecenstva myslícího i nemyslícího, polovzdělaného i nevzdělaného. Proto také všude potkal se s takým odporem hr. Tolstoj, zakladatel klass. gymnasií i škol náučných vůbec; obzvláště pak naň napadla jistá část žurnalistiky, dbající jen o to, aby svým křikem se stala co nejmodnější a nejhojněji se odebírala. Nikdo neutrpěl na Rusi tolik hany a útržek, jako tento muž, mezi tím co jiní ministři současní s Tolstým, osobní jeho protivníci, vyhazovali zbytečně milliony ze státních peněz, při tom hráli si na liberaly, hospodařili, jakoby po nich měla přijíti potopa, a zároveň štvali pomocí najatých žurnalistův obecenstvo na Tolstého, jen aby oči všech byly naň obráceny a nikdo nedíval se jim na prsty.

Hr. Tolstoj šel přímo, bojoval za skutečnou, vzdělávající školu, aby se mládež naučila pracovati, aby si zamilovala práci; ale kdež! vřava byla tak všeobecná, že žactvo sice plnilo školní síně, ale učilo se s největší nechutí latině a řečtině. Neboť nač prý řečtinu! Latinu, tu by ještě jakž takž trpěli, k vůli terminologii v rozličných vědách, ale řečtina! Nesmysl prý! Toť názor ruského obecenstva o vzdělání humanním.

Jak jsem již pravil, skládalo se ruské obecenstvo do r. 1863. jen ze šlechty rodové, „služilých" lidí (vysloužilých důstojníkův i sloužících, úředníků), kupectva a duchovenstva.

Rolník otrok se nepočítal mezi lidi. Mravní vzdělanosť ruského obecenstva nebyla velmi patrna. Pravoslavná víra trpí jednou velikou vadou, nehybností. Volné kázání a hlásání božího slova na Rusi skoro nikdy neexistovalo, vyjma řídké případy znamenitých osobností, které se samy vymkly z této nehybnosti byzantské. Následkem toho nebylo vlivu slova božího kázaného. Křesťanství přestávalo na obřadové stránce, na velkolepých službách božích. Než polovzdělané obecenstvo, které ztratilo pevnou půdu víry pod nohama nesystematickým čtením rozličných svobodomyslných, atheistických článků, stávalo se ještě mnohem indifferentnějším i apathičtějším při dlouhých službách božích, postrádajících veškerého výkladu.

Při dvoře a ve městech se hemžili jen cizinci rozličných vyznání, a sami Rusové jezdili za hranici, kde seznamovali se s novými náukami protestantskými, se svobodným zednictvím, a všecky tyto nové věci se jim líbily, oni je přiváželi domů, rozšiřovali a duševní nonchalance, nedbalosť ve víře a mravouce křesťanské stala se modou ve vyšších kruzích. Po vyšších kruzích se opičili mělci, malí lidé, a obecenstvo domnívající se vzdělaným býti honosilo se svým indifferentismem a svou nevěrou!

Než chyba v nevěře by nebyla tak velika, jestli by na místo víry nastoupilo několik jiných krásných vlastností člověka vzdělaného! Na západě člověk skutečně vzdělaný nevěří všemu z dogmatiky křesťanské, ale hlavní zásady křesťanské přece jen jsou v něm hluboce zakořeněny. On má v sobě lásku, lásku k lidstvu vůbec a všecko ostatní jemu již je přidáno. Bez lásky není člověk člověkem! Netvrdím, že by na Rusi také veškeré obecenstvo šmahem se bylo pokazilo rzí nevěry, Bůh braň, ale množství neslo na sobě rýsovaný mnou ráz a dobří, skutečně věřící a vzdělaní lidé mizeli v moři netečníků. Nejsmutnější při všem jest, že s největší duševní znemravnělostí se často srovnávala v jednom a témže člověku i nejtemnější pověra. V obecenstvě hlásal takový nevěrec nejliberalnější zásady novomodních katechismův, a za hodinu běžel do nejbližšího chrámu, nakoupil svíček, postavil je před obrazy svatých a jeho svědomí již bylo pokojno. Toto obecenstvo činovnické postrádalo úplně lásky lidské, jsouc prázdno bázně boži, neznalo vyšších citů lidských, lásky k vlasti, lásky ku práci, lásky k uhnětenému robotězi. To bylo království tmy a mraku bezutěšného! Tato třída ruského lidu byla největší hlízou

na těle jeho. Pravá šlechta byla okrasou carské vlády, ale jen do osvobození selského stavu. Zvyklá jsouc žíti jen z cizích mozolů, šlechta zchudla a chudne do dnešního dne, mizí ze živých článků ruského národa. Dnešního dne již sotva 30% šlechticů vládne těmi pozemky a majetkem, kteréž u nich byly do památného 19. února. Mezi těmi, jež se zachovaly ze všeobecné záhuby, jest velmi mnoho vysoce vzdělaných, lidumilných; než kam stačí několik set osob na říši zaujímající více než půl Evropy! Vliv takových jednotlivcův je citelný jen v nejbližším okolí; kdyby dnes měla Rus více vzdělané šlechty, bylo by pro ni mnohem lépe, alespoň by majetek šlechtický zůstal ve šlechtických rukou a nedostal by se nesvědomitým vydíračům z kupectva a selského stavu.

Kupec ruský je typ především čistě velikoruský. Malorus, Bělorus není nadán darem podnikavosti, vypočítavosti a jinými nevyhnutelnými vlastnostmi pravého kupce. Za to Velikorus každý od narození má v sobě kupeckou žilku. Projděte dnes celou velkou ruskou říši kříž na kříž, všude mezi všemi plemeny a národy, vchodícími v soubor ruské říše, najdete člověka v červené košili, plišových spodkách do bot s lesknavými holínkami, nabízejícího Vám všecko na světě, počínaje jehlou až do 100.000 pudů bavlny, neb ryby neb millionu kmenů dobrého lesa. Ruský kupec počíná s málem, ale spořivostí získá si brzy kapitálek, jejž neustále rozmnožuje; rozšiřuje obchod, a sám si chodí pořád stejně, lacině, jí velmi prostě, žije velmi skrovně, a nezná kulturních požitků. Toliko noviny rád kupuje, poněvadž se tam doví ceny zboží a novosti, jakož i rozličných oznámení obchodních.

Veliká část kupectva přiznává se k rozličným sektám, rozkolníkům; tito jsou ještě raffinovanější v obchodních věcech a mají jisté odvětví ruského obchodu i průmyslu úplně ve svých rukou. Než obraťme zřetel na to, jakého činitele v ruském národním životě tvoří kupectvo? Praktický názor života značí se ve veškerém jednání ruského kupce. On je nejprve náramně nedůvěřiv ke všem novotám. Drží se pevně starých mravův a obyčejův otcovských, byť i byl tím na posměch ostatnímu pokročilému obecenstvu. On je Rus a vlastenec do kosti, on jest úplně pro princip monarchický; za baťušku caře dá vše, celý život i majetek svůj, a v hodinu nebezpečí hrozícího vlasti poznamená se sv. křížem, půjde do boje a necouvne ani o píď, nýbrž padne za Rus pravoslavnou. Kupec moskevský je představitelem té velké síly, dřímající ještě v žilách ruského národa, která teprve časem vystoupí na dějinné jeviště. Ruský kupec jde dosud jen instinktivně za vlasť a císaře; ale přijde čas, kdy tak bude činiti s úplným sebevědomím. Následkem této silně konservativné žilky ruský kupec přijímá všecko jdoucí z Evropy nedůvěřivě, dlouho váhá, než co přijme; jakmile však se přesvědčí o prospěšnosti takové novoty, chápe se jí se vší energií a uvádí ji v život. Nutnosť vzdělanosti počíná se v kupectvu již nyní silně uznávati, a synkové kupečtí plní gymnasia i jiné školy; ale otcové pohlížejí přece jen s nedůvěrou na nové školy z bázně, že se mu tam synové

mohou pokaziti a ne vzdělati. Sám otec není s to dáti synovi směr ve smýšlení, neb není učen, a syn naučiv se dialektickým chytrostem vždy přehádá otce starého. A často se stává, že otec vida jak syn počíná se chytati daremných dle jeho náhledů myšlének, vytrhne ho ze školy a posadí za pult ve svém obchodě, pevně jsa přesvědčen, že tam se mu vykouří všechen dým z hlavy. Kupci dosud dali nejmenší kontingent anarchistům. Jejich nenávisť k revolucionářům je neobmezená; na př. nedávno si rodina Jekaterinodarských kupců Rysakových vyžádala od caře, by směla přeměniti své proklaté jméno „Rysakov“ na nevinné „Rodionov“. Kdo požil s nimi i slyšel, jak oni soudí o zločinných pokusech anarchistů, nabude přesvědčení, že jednoho dne tato konservativní třída lidu strašným způsobem vyrovná svůj hrozný účet s anarchisty; to bude terror nevídaný.

Duchovenstvo ruské tvoří starou kulturní třídu v národě ruském. Příklad ruského duchovenstva nás učí, jak prospěšno pro národ jest ženaté kněžstvo. Kněz otec rodiny jest většinou vzorem celé své obci. Je nejvzdělanější člověk v celém okresu — šlechtu vyjímaje, ale šlechta se s prostým národem nestýká — on poučí své duchovní ovce slovem i dílem, když toho potřeba káže, a kdyby kázání slova božího bylo volné, vliv duchovenstva byl by mnohem větší. Nejdůležitější však je potomstvo kněží. Děti kněžské dávají se šmahem na studia, a mnozí znamenití spisovatelé, myslitelé, státníci a t. p. jsou potomci kněží. Třeba by bylo ještě změniti způsob výživy pravoslavného kněžstva. Třeba, aby stát pojistil jim řádný důchod, a zrušil právo knězi bráti náhradu za každý církevní výkon. Tím by se odstranil demoralisující zárodek ze života kněžskéko. Kněz hledí, aby jeho děti obdržely řádné vychování a vzdělání, ale materialných prostředků na to nemá; pročež i synkové kněžští tvoří namnoze chudinu mezi studentstvem. Chudina bývá pilna, ale také se nechá lehce svésti na bezcestí, když hlad a nouze podráždí lidské ústrojí. Z kněžských dětí je dosti veliké množství mezi anarchisty; ale rodiče nejsou příčinou úpadku na takové bezcestí. Příčina leží vně; mladík pozůstavený úplně sobě, má si raziti ve velkém městě dráhu. Duch v něm je nezkrocený, bujný, síla mohutná a poměry jej tísní; on lehce zanevře na obecný pořádek a čtení socialistických spisův účinkuje naň elektricky, on přijímá všecko ve své prostotě za holou pravdu, nemoha ještě kriticky obsah posouditi, i zapadá v osidla, z nichžto se více nevykroutí. Mnohý otec — venkovský kněz oplakává dnes ztrátu milovaného syna, nevěda a nemoha pochopiti, jak z jeho milého, v bázni boží vychovaného Serjoži stal se anarchista — nevěrec!

Velikou většinu ruského národa tvoří jeho selský stav, žijící roztroušeně po městech, městysech, vesnicích i samotách. Ve městech se nazývají „měščaně“ a ve vsi „mužiky“. Měščaně jsou namnoze rolníci jako i ostatní venkované, majíce své polnosti okolo města rozloženy, jen že se více zabývají již zelinářstvím neb sadařstvím, obzvláště při velkých městech. Ostatní jsou buď

malí řemeslníci, pracující samostatně, připsaní k cechům, aneb jsou to nepraví měščané, to jest venkované, kteří přišli hledat práce do města v továrnách a závodech; tito obyčejně se nazývají „fabryčnyje", typ zvláštní od pravých měščan se valně lišící. Veškeren tento lid žije v úzkém, uzavřeném svém kruhu, má o všem své vlastní názory, samorostlé a velmi často chybné. Neboť čtení, zvláště poučné, málo vniká v massu tuto. Oni čtou sice poměrně dosti mnoho, ale knihy „od božestvennago písanija", žití svatých, a potom ještě zvláštní prostonárodní literaturu, obsahující báchorky o rozličných národních bohatýrech, bajky o znárodnělých cizích rytířích, pověsti o dobytí Kazaně, osvobození Moskvy r. 1612., o dobytí Sibiře a pod. Noviny v těchto kruzích se nečtou, kromě v mimořádných událostech. Tak dobou poslední východní války bývaly každodenně všecky hospůdky, „traktiry" (čajné domy) i kořalny plny lidu, poslouchajícího předčitatele, a našinec by se byl podivil, dívaje se na takové shromáždění lidu. Při zprávách a hanebnostech, jež Turci páchali s padlými vojíny, nikdo se neoddával výbuchům hněvu, ale v charakteristických tvářích zračila se pevná odhodlanosť a sem tam někdo prohodil: „Inu, od pohana Turka nic jiného nelze ani očekávati, on činí podle své víry, proto také cař batjuška počal s ním válku, aby ho odnaučil těmto nemravům a vytrhl z jeho drápů pravoslavný lid." A druhý opět dí: „Bude-li třeba, půjdeme i my, položíme své kosti za caře i víru pravoslavnou." — Tento lid, měščané, drobní kupci, dělníci, sluhové rozličných druhův atd. je silně konservativný, a běda tomu odvážlivci, který by chtěl mezi nimi činiti propagandu revolucionářskou! Ten by se špatnou se potázal. Ani nestrpí jakoukoli demonstraci proti caři. Když přivezli zatknutých 150 kyjevských studentův a studentek do Moskvy, studující hospodářské akademie i techniky moskevské, jakož i něco málo studujících mosk. university doprovázeli demonstrativně zatknuté studenty, eskortované v transportní vězení. Když však celý zástup se ocitil na Ochotném rynku (velkém bazaru, kde prodává několik tisíc řezníků, krupařův a pod. — kupcův i měščan), vypadli na studenty řezníci, kramáři a veškeren přítomný lid a hrozně zbili demonstrující studenty; a učinili to jen docela instinktivně. Pro měščanína není horšího slova jako „skubent" (student); on si tím myslí to nejzvrhlejší stvoření, které přestalo býti člověkem, neboť „skubent" ani se nemodlí, nezachovává postů, neváží si svátků, pracuje, kdy se mu namane, žije nemravně, potloukaje se po „veřejných domech", aneb žije v konkubinatě, neváží si císaře a jeho úřadův a ke všemu tomu ještě ani neplatí nikomu za práci, za byt atd., tak že student dnes velmi těžko dostane i byt. (Studenti stravují se obyčejně ve veřejných hostincích aneb spolkových kuchyních.)

Tento střední stav městského lidu, měščané, jsou skutečná opora a síla vlády, a dokud intelligence si nezíská lásku a důvěru toho lidu, veškerá její námaha k dobytí svobody bude marna, neboť ona nebude lidu po mysli, nebude národní.

Theoretické pokusy se nikdy neosvědčily ve prospěch lidu! lid je zneuznává!

Pravý selský lid ruský není stejného rázu; hlavní sílu tvoří lid velikoruský. — Do osvobození od poroby neexistoval jako politická síla a teprve počínaje 19. únorem 1861. začal ruský lid žíti. Dříve byl otrokem svého pána, který s ním zacházel o nic lépe než jak osadník virginský se svými černochy. Není divu, že lid se jeví náramně zanedbaným. Neboť osvobození porozuměl „mužik" tak, že nebude třeba více pracovati, i přestal skutečně pracovati; teprv nové pokolení, vyrůstající na svobodě, pochopilo, že bez práce není živobytí, a beze vzdělání že člověk daleko nedojde. Lidu dána byla samospráva, ale velmi drahá, zemstva uložila na ubohý lid nová břemena; ku přímé dani, výkupné dani a jiným berním přirazila zemská zastupitelstva někde až 40% na místní potřeby. stavěla nepotřebné chorobince, špatné mosty a silnice, mizerné železné dráhy, spekulovala s penězi chudého mužika, nemajícího dostatek země. Blahobyt stále a vůčihledě klesal a klesá podnes. Zemská zastupitelstva nadělala mnoho chyb a to všecko na útraty mužika, který si nyní jen stěžuje do samosprávy, jež mu nenese pražádný prospěch, jen škodu. Ne všechna zemstva šla chybnými cestami, jsou mezi nimi i taková, která pochopila prospěch lidu, zakládala potřebné školy, starala se o zvelebení orby a zemědělství, dbala o to, aby mužik seznámil se s lepším polním nářadím atd., ale tato zemstva tvoří řídkou a čestnou výjimku. Chyba v utvoření zemstev byla ta, že většinu obdrželi na zemských sborech (čili schůzích) šlechta a velkostatkáři (mezi těmito jest mnoho nešlechtických kupců). Liberalní živel ruské společnosti i zde měl vrch a hleděl ve všem napodobiti Evropu; zapomínaje úplně na skutečný lid, skutečné poměry a potřeby, uskutečňoval lecjaké divoké a nesmyslné theorie de facto na ubohých mužicích.

Dnes panuje na ruském venkově jedno mínění: „Všechen nepořádek, všechno neustrojstvo, naše ochuzení, pád dobytka, špatná úroda — všechno toto jest následek panských nápadů. Car batjuška nám dal svobodu, dal nám půdu; ale páni přišli, přeměřili všechno pole, nám dali křoviny, blátivá luka a kamenitá údolí „bugry da bujeraky"; daně byly snesitelné, ale páni si vymyslili zemský sbor (daň), my platíme, a oni staví zbytečné nemocnice, nákladné domy pro schůze zemských zastupitelstev, vyhazují naše peníze jen což; ono je to nebolí, ale neplatíme-li, vezmou nám poslední krávu z chléva, strhnou kryt s jizby, stáhnou s těla poslední košili. My od pánů neočekáváme nic dobrého, naše jediná naděje jest car!" — Ano, nedůvěra k panstvu, to jest ke všem lidem, již nosí německý šat, čili šat nenárodní a zaujímají zvláštní postavení mimo lid aneb nad lidem, jest ohromné, a venkovský lid, sedláci uvěří jenom slovu svého císaře pána. Novinářství nemá pražádného vlivu na lid a nebude ho míti ještě velmi dlouho, dokud nebude dbáti skutečných poměrů svého národa, nebude ctíti a vážiti si toho, co lid má v úctě a váž-

nosti. Že míra utrpení lidu se může přeplniti, není pochybnosti; ale potom bude potrestána jen lehkomyslná intelligence a bude potrestána velmi citelně. Příkladem může býti v této příčině židovská pohroma na ruském jihu. Lid se vrhl na židy ne z nenávisti plemenné, než proto, že přetrpěl již mnoho neštěstí; žid s něho bral zisk a on všecko snášel, až najednou přišla hromová zpráva, že batjušku caře zabili zlí lidé, mezi nimiž jsou i židé. Hněv vypukl najednou. Pomsta lidu přikvačila náhle jako vichr, hněv se vybouřil, a židé žijí dnes opět pokojně jako kdy před tím. — Slovem, selský stav, nevzdělaná velká massa lidu venkovského není ještě schopna konstitučního života. Dříve se mu dáti musí počátky vzdělanosti, musí se mu vložiti do duše pocit vyšších potřeb civilisovaného člověka, potom teprve počne lid tento chápati svobodu a samosprávu, bude si jich vážiti, bude bráti činné účastenství ve všem, ano i ve veřejných politických záležitostech, pochopí důležitosť všeobecného blahobytu. Dnes je ruský mužík nepřítel všeho, co jde z rukou člověka civilisovaného, aneb takového, jenž vyhlíží jako civilisovaný. On nevěří nikomu jen císaři pánu. I zde nemá revoluční propaganda půdy. Kde tedy hnízdí jed nihilismu i anarchie? Jak jsem již výše ukázal: v demoralisované třídě činovníkův a jich potomstvu, jakož i v nedoučené, excentrické mládeži, která nachází stále nové stoupence ve chlapcích dorůstajících. Škoda, věčná škoda těch bujných hlav; jaký užitek měl by národ z jich práce, kdyby šly přímou cestou, t. j. dbaly jen skutečného, blízkého, dostupného prospěchu svého národa!

S rozmnožením škol množí se i skutečná intelligence, skládající se však z nejrůznějších prvků. Již dle toho, z jakého stavu pochází vzdělaný člověk, lze napřed uhodnouti, z jakého bude asi tábora. Proto potkáváme se v životě s nejrůznějšími náhledy podivínskými, a naopak rozumnými, revolučními i skutečně svobodomyslnými; obecenstvo se pře, hádá, potírá vzájemné své mínění; ohlasem toho jest ruská žurnalistika. Prodajnosť a zkaženosť státních úředníků je stálým předmětem rozhořčenosti v obecenstvu, a jest to svatou povinností žurnalistiky, aby vynášela podobná fakta na světlo boží. Než tu se setkáváme s representanty veřejného mínění a jejich směry. Nejhlavnější žurnalisté petrohradští jsou: Stasjulevič, vydavatel „Věstníka Evropy", Krajevskij, redaktor „Golosu", Suvorin, red. „Novoje Vremji", Ščedrin-Saltykov, red. „Otěčestv. Zapisok", Leonid Polonskij, redaktor „Strany", Gajdeburov, red. „Neděle" a mnoho jiných; v Moskvě Ivan Aksakov, red. „Rusi", M. Katkov, red. „Mosk. Vědomostí" a „Ruského Věstníka". Stasjulevič, Krajevskij, Ščedrin, jsou představitelé západního liberalismu; Suvorin je zvláštní žurnalistický chameleon; on napadá na osobnosti, které svou činností přinášejí jen škodu státu, skritisuje státníky, o nichžto dříve nic se nevědělo jen samá chvála, a mezi tím je stoupencem konservatismu, hájícím zásadu, že se nemá autorita vlády podkopávati. Aksakov a Gajdeburov jsou „samobytniky", t. j. hlásají, že všechen pokrok

má jíti na historickém a národním základě, jen to má býti přijato, co národ uznává za dobré, a Katkov je znám jako ultrakonservativec, s reakcionářským pozadím. Stasjulevič a Krajevskij jsou ultra liberalové, kteřížto proti vládnímu nehospodářství porážejí zároveň ruské slovanofilské tendence minulé i přítomné vlády jako neproduktivné, ba škodné mrhání národních sil a majetku, napadají silně na klass. školu hr. Tolstého, — ale oba mají tajemné pozadí, oba silně hájí zájmy polského národa, oba jsou zjevní „polonofilové", kterým prospěch Polákův je neposlední zásadou. Ščedrin-Saltykov, znamenitý rusky satirik, je redaktorem měsíčníku „Otěčestvennyja Zapisky". Sám podává každý měsíc nějakou novou satiru na nynější poměry, vyvádí na scenu typy skutečných osobností z vyšších kruhův i událostí, karrikuje je velmi markantně, ale jeho satira jest jako žíravá lučavka, a před čtenářem odkrývá vždy nejsmutnější perspektivu do budoucnosti ruského národa. Jen ta část ruské intelligence souhlásí s ním, která nenachází v nynějším stavu ruské říše i národa nic utěšitelného. Polonskij je přímý liberal, který stojí úplně o samotě, hájí své názory ve jménu humanity a svobody a nevolně se kloní více na stranu samobytníků. Gajdeburov byl dříve liberal nejradikalnějšího směru, ale dospěl k tomu přesvědčení, že veškerá práce pro národ musí vycházeti na základě přání, potřeb a zvyklostí samého národa. Aksakov je hlava dnešních slovanofilů na Rusi. On hájí myšlénku velikého poslání ruského národa mezi ostatními Slovany (pravoslavnými; nepravoslavní ani nejsou již Slované podle jeho mínění a to hlavně skrze Poláky!); kromě toho bojuje za širokou samosprávu na čistě národním základě, za návrat vlády v bělokamennou matušku Moskvu; zde, jen zde může dle něho vláda býti národní. Tento nápad mu nemohou odpustiti ruští separatisté, jako ukrajinofilové, polonofilové a pod., neboť jim jest „bezbarvý, nenárodní" Petěrburg nejlepší půdou. Neb jakmile jednou vláda se usadí v Moskvě, typ říše stane se jistě čistě velikoruským, říše zmohutní, scelí se, a bude opět postrachem všech nepřátel. O Katkovu netřeba se šířiti, jeho náhledy jsou s dostatek známy.

Bylo by třeba napsati celou knihu, kdybychom chtěli vyličiti vzájemný boj ruské žurnalistiky, vzájemné porážení, insimulace, nenávisť i vůbec všecky ty nepěkné stránky novomodní polemiky žurnalistické. Není divu; neboť v redakcích sedí vedle vysoce nadaných spisovatelův a politiků hejno nedoučenych politikářů, pracujících od řádky, a často přechází boj za meze veškeré slušnosti. Lež, kleveta, insimulace a pod. slovíčka jen se Vám mihají při čtení některého časopisu. Než přes to prospěch z tištěného slova je veliký; škoda jen, škoda, že tak málo ještě vniká v lid. Časopisectvo odkrylo takové hanebnosti, o kterých se ani světu nezdálo. Ukážu jen na několik případů. Při ministru Valujevě, známém „spisovateli" Lorina, hospodařilo se s majetkem státním banditsky. Učiněno tak, aby byly rozdány statisíce desjatin drahocenného lesa rozličným bidným kreaturám. Při něm byly roz-

kradeny pozemky nešťastných Baškyrů v gubernii ufimské. Tam každý nejmizernější písař stal se majetníkem několika set desjatin země, jen když věděl, kde podmazati. „Golos“ na př. stále ukazoval na hrozné nepořádky v námořním ministerstvě, a byl za to utlačován, zakazován na mnoho měsícův, a nyní teprve přišlo na jevo, že slavné „Popovky“, které stály ohromné milliony jsou jen nepotřebné plovoucí hrnky, že korrupce v námořním ministerstvě dosáhla pravdě nepodobných rozměrů, když na př. aspirant na místo hlavního dozorce námořnického hospitatu musil dáti vzjatku 27.000 rublů jedné herečce, kuběně jisté vysoce postavené osoby! Minský gubernator Tokarjev vyhnal několik set ruských sedláků z jich vlastního pozemku, nechal je prohlásiti za povstalce, a povolal proti nim vojsko; sedláky „vysèkli“, pozemek jim konfiskovali, a pan gub. si jej za groš koupil. Ejhle data z dějin činovnického panování! Rozhořčenosť v obecenstvě při podobných zprávách stále rostla a roste, a nové, dorůstající pokolení slyší na všech stranách jen proklínání, a v novinách čte jen ohavnosti; není divu, že mladá krev, vždy bujná, chápe se nejstrašnějších prostředků. Vzpomeňme si jen na děje „Giovine Italia“ a srovnejme! Tam četla mládež ohnivé proklamace, dýšící láskou k vlasti i šla v boj za vlasť a svobodu, a zde čte proklamace, v nichžto se volá jen po krvi — ale neukazuje se žádný ideal, v jehožto jménu má se pustiti v boj. Vinu toho nese literatura realistická i materialistická!

Stupnice smýšlení v mládeži není stejná; jen malá část stává se krajními anarchisty, potom přijdou mírnější, kteří uznávají leckterou z civilisovaných zásad lidstva, potom jdou ti, kteří jen schvalují nové materialistické zásady, ale sami žijí podle občanského zákonníka, nato vlažni, kterým jest všecko lhostejno, a na konec dosti velký kontingent dobře smýšlejících, odhodlaných pracovati ve prospěch svého národa i s národem. Doufám, že laskavý čtenář pochopí, proč prostá třída lidu tak nedůvěřivě hledí na intelligenci. Věčná škoda, musíme zvolati ještě jednou, těch mohutných sil, které by mohly pracovati ve prospěch svého národa! Kdyby trpělivě pracovali na národa roli dědičné, využitkujíce každý svou hřivnu Bohem jemu danou, národ by prospíval, nabýval by vzdělání, pocítil by ku pracující mládeži důvěru a lásku, viděl by v ní svou budoucnosť a svůj ideal. Dovoluji si jen ukázati na český národ, v jaké lásce a úctě chová své nadějné pokolení! A proč? poněvadž mládež česká horuje pro všecko krásné, pro vlasť, miluje práci a hledá v práci a vědění své spasení.

Rusko má potřebí více škol a škol přísných, náučných; do nich bude přitékati nový potok živých sil z národa, a tato doba všeobecné rozháranosti, poblouzených rozumův, utopických abnormit musí minouti a mine; jen třeba vésti vychování směrem národním, vyloučiti z něho všecky žíravé nihilistické živly, vštěpovati lásku k vlasti, *k občanské a všelidské svobodě*, zakládající se na vymoženostech lidské kultury, vyloučiti

všecku prázdnou abstrakci, nemožné theorie, a svoboda se zastkví na čele velikého, mohutného národa slovanského. Jinak ani býti nemůže; veliký národ musí přestáti veliká utrpení a pokušení, aby se mohl zjeviti vítězem nad bludem, obhájcem a apoštolem pravdy a svobody.

Několik statí z novějších dějin chorvatských

(se zvláštním zřením na ideu „illyrskou").

Dle díla „Poviest Hrvatska" prof. T. **Smičiklasa** napsal *B. Popelka.*

(Pokračování.)

Ve všech županiích chorvatských nabyla převahy myšlénka, že nutno zápasiti a vydírati se strany maďarské v Chorvatsku. Županie varaždínská vymohla na králi, že svrhl jejího velikého župana Nepomuka Erdedia, nejlítějšího nepřítele strany národní, a jeho nástupcem učinil čackého Mirka Lentulaje. Uherským županiím poslala přípis, v němž praví: „Kam dospějeme s ústavou. jestliže brutální síla vojenská rozhodovati bude o našich právech?" Ani jedna nedala odpovědi, jakkoliv za jiných okolností všecky povykovaly na vojsko a vojenská nařízení.

V županii záhřebské domohli se vlády ovšem přívrženci maďarští, po níž tolik byli bažili. Tehdy nadešla jim příležitosť, aby objevili světu, čeho si přejí a čeho dosíci hodlají. Netajili se tím a dějiny za to jim jsou vděčny. Jakmile se dle vůle a chuti restaurovali, vyvolili dva horlivé a spolehlivé stranníky maďarské, Jos. Brigljeviće a Kolomana Bedekoviće, za poslance županské na příští sněm chorvatský a dali jim navedení, aby všichni šlechticové turopolští přišli na sněm chorvatský s osobním právem hlasovacím, a nedosáhnou-li toho, aby ze sněmu vystoupili. Co nepodařilo se přede dvěma lety na sněmě uherském, to mělo vyjíti ze sněmu chorvatského, aby sám sobě na vždy podepsal ortel smrti!

Županii záhřebské byla censura příliš shovívava, proto ať se zostří, ba ať se zruší národní knihtiskárna. Do škol ať se uvede starý maďarský pravopis a nový illyrský zakáže, ať se vyučuje pouze nářečí kajkovsko-chorvatskému. Kdežto strana maďarská žádala o hlasovací právo na sněmě pro šlechtu selskou, na druhé straně zamezila přístup do skupštiny všem nešlechtickým honoracím, advokátům a j. lidem, ba nedala jim ani s plnomocí šlechtu zastupovati. Županie záhřebská neštítila se ani tím zradu páchati na vlasti své, že obcházejíc domácí sněm chorvatský jala se prohlašovati usnešení sněmu uherského, jimiž nařizováno Chorvatům, aby přijali jazyk maďarský a jimiž na kusy trháno bylo zbědované Chorvatsko. Chvalně vzpomínala hraběte Nepomuka Erdedia a župana turopolského, A. Josipoviće, že pomáhali zákony ty stanoviti. Nad to pak ještě dodala si odvahy a vyzvala všecky županie chorvatské, aby s ní zároveň hájily, na čem ona se byla ustanovila.

Ale županie chorvatské i slavonské všecky jednosvorně zamítly sběsilé návrhy županie záhřebské, ba žádaly po králi, by zavedl vyšetřování proti těm, kdož byli původci krveprolití ze dne 29. července.

Přátelé banovi a palatinovi však vymohli, že na prosby županií nedošla žádná odpověď; věděliť dobře, kdo byl pravým vinníkem, jenž podnět dal ku hrozným oněm událostem. Národní strana pak počala kupiti se kolem jedné dosti zralé myšlénky politické: aby každým činem vlasti své samostatnějšího politického postavení vybojovala. K tomu naskytla se první příležitosť na příštím sněmě, který sejíti se měl za měsíc, dne 23. září.

Již prvního dne sněmovnu naplnili prostí Turopolci, kteří že prý budou míti hlasovací právo na sněmě chorvatském. Ještě před sněmem slibil ban, že jim dopřeje místa pouze na galerii. Proto národní strana jala se vyčítati banovi, že v slově svém nestojí, kdežto zástupce županie záhřebské, Koloman Bedeković, jal se hájiti a zastávati hlasovacího práva turopolského a pravil, že on se svými Turopolci zůstane potud v sále sněmovním, dokud jich vojsko z něho nevyžene, a že nepřivolí k žádnému jinému rokování dříve, dokud o hlasovacím právě turopolském nebude rozhodnuto.

Po té ban vyňal z kapsy královský reskript, kterým sněm byl vyzýván, by předkem chopil se reorganisace sněmovní, král prý nepřiznává práva prosté šlechtě turopolské, aby jednotlivě směli hlasovati, nýbrž jen těm, kdož pozváni byli písmem banským anebo jsou poslanci municipií.

Mimo několik přívrženců maďarské strany všichni zástupcové souhlasili se zásadami reskriptu královského. I gubernator riecký, G. Kiš, přimlouval se zaň, jen zástupcům županie záhřebské zdálo se, „že vidí ústavní svobodu pohřbenu“, pročež opustili sněmovnu, rozjitřeni jsouce na bana Hallera skoro právě tak jako na „Illyrce“.

Sněm chorvatský jakoby znovuzrozený učinil nová usnešení. Poprvé dodal si odvahy, aby vyřkl zásadu, že dlužno prositi krále, by Chorvatům vrátil samostatnou vládu, t. j. náměstnickou radu, jako bývalo za Marie Teresie, a v královské dvorní kanceláři uhersko-chorvatské aby zřízen byl jeden odbor chorvatský, což uvítáno bylo od obecenstva s velikým nadšením. Dále pak, že slušno prositi, aby jazyk národní nabyl pravého svého přirozeného panství, aby akademie záhřebská povýšena byla na universitu a na gymnasiích, aby zřízeny byly nové stolice pro jazyk národní, aby stanoven byl kapitál a zemská podpora divadlu národnímu. Aby se církev chorvatská odtrhla od uherské, navrhli, aby biskupství záhřebské povýšeno bylo na arcibiskupství, kterýžto návrh plynul ze sněmu chorvatského již od počátku tohoto věku.

Všecek sněm čilejším duchem prodchnut, krev před několika dny prolitá jakoby byla padla na srdce stavům chorvatským, tak že vraceli se ku staršímu, svobodnějšímu postavení vlasti své.

Banu Hallerovi nebylo již pobytu v Chorvatsku, proto uchýlil se hned po sněmě a náměstkem banovým král hned zase jmenoval biskupa záhřebského, Jurje Haulika. A že už lepší naděje zavládly srdcem Chorvatů, z toho viděti, že varaždínská županie žádala po králi: „aby jim dal za bana někoho ze své královské krve a přejasného domu svého, a jestliže by to nebylo možno, aby jim dal nějakého Chorvata nebo Slavonce".

Co říkali Maďaři tomuto novému obratu věcí? Měsíce listopadu sešla se valná hromada županie pešťské. V té povstal Ludvík Košut se skvělou řečí proti Chorvatům a řekl, že žádosť Chorvatův o zvláštní radu náměstnickou neznamená než odštěpení od Uher. Že strany maďarské nerozlišuje nic než protestantismus, Illyrové že se bojí, aby strana maďarská neuvedla jej do země. Hájil účastenství selské šlechty na sněmě chorvatském a pravil, že by to pro Chorvatsko nebylo tak abnormalní, kdyby každý šlechtic měl na sněmě hlas a interpellaci, jak se to mimo Chorvatsko na první pohled zdá, nýbrž že to hodno a zákonito, ba i přirozeno a důsledno. Připomínal, kterak prý Chorvaté by rádi za hranicemi chorvatskými pobouřili národnosti nemaďarské proti maďarštině. Dokládal, že sněm chorvatský nemá práva, by sám se zreorganisoval, nýbrž že právo to náleží sněmu uherskému. Navrhl, aby zástupcové županie pešťské na příštím sněmě uherském neuznali vyslance chorvatské volené ze sněmu chorvatského, poněvadž prý zvoleni jsou bez účastenství selské šlechty; konečně pak žádal by županie pešťská vyslula do Vídně ke králi slavnostní deputaci, aby usnešení sněmu chorvatského nepotvrzoval, nýbrž aby jiný, zákonitý sněm, t. jest se šlechtou turopolskou vypsal a usnešení již učiněná zrušil.

Županie schválila nadšeně návrh Košutův a vyzvala všecky županie uherské, aby všecky povstaly a poslaly deputaci k trůnu královskému. Avšak deputace pešťská nedospěla před obličej králův, neboť ji král nechtěl přijati. Marně zasazovala se o to u arcivévody Františka Karla a Ludvíka, aby si vymohla audienci. Konečně po nějakém úředníku dostalo se jí odpovědi, že ji nepřijme netoliko král, nýbrž že také všem vládním orgánům zakázal ji přijímati. Pešťané vrátili se domů s nepořízenou a za nimi došel kárný list, proč dávají podnět k nerozmyšleným a nerozvážným zmatkům po zemi.

Následkem toho ostatní županie neodvážily se poslouchati pešťské družky své, jenom dvě nebo tři poslechly a byly za to vládou pokárány. Nářek a pláč županie záhřebské stihl do všech županií uherských a pobízel je, by aspoň adressou královskou daly průchod svým stížnostem, což učinilo 23 županií. Županii záhřebské král odpověděl dne 13. února 1846., „že J. V. s největší nespokojeností přijal jich adressu, ve které jsou tak drzými, že nejvyšší reskripty na sněm chorvatský kárají a hanobí, že jí porušili netoliko všelikou úctu královskou, nýbrž i vzhledem k památce

otců svých nevděčnými se ukázali". Král že usiloval přivésti mír a řád do županií i do sněmu, zač oni sami za dřívějších let žádali".

Celý rok 1846. uplynul za ustavičných rozepří mezi Uhry a Chorvaty, jež novinami a jinými tištěnými spisy byly vedeny. Chorvaté počali pociťovati, že jsou svoji, a duch ten rozléval se po vší zemi, kdežto Maďarům a jich přivržencům bylo zatím jen zuby skřípati a svou zásluhu očekávati od příštího sněmu.

VI.

Sluší porozhlednouti se po osvětě chorvatské za tohoto desítiletí, právě uplynulého. Jest tudíž otázka: kam a kudy vnikla a rozšířila se národní idea illyrská v duchu slovanském a jak hluboko zapustila kořeny v národě.

Zemi mezi Drávou a Sávou během dvou, tří let opanoval illyrismus tak, že každé značnější místo pyšnilo se svými „vlastenci illyrskými", a ve kterém žil některý z básníků, tomu se místa ostatní klaněla. Potom přešel illyrismus do sousedních zemí slovinských a počal je těsně spojovati s Chorvaty, snův o vzájemné budoucnosti bylo tak říkajíc tolik na počet, kolik uvědomělých mužů bylo mezi Slovinci. Illyrismus později značně oslábl, proto nynější pokolení nevalně mu rozumí, a co ještě dnes do illyrismu jest, všecka jeho síla pochází z tohoto desítiletí (1836—1846). Do Dalmacie illyrismus dostal se teprv, kdy už po sedm let byl v Chorvatsku muže nadšené a vlastenecké tužil v jich velikém, posvátném boji a zápase o národnosť a samostatnosť politickou, a tož, kdy Illyrové vydávajíce staré básníky dalmatské obnovovati počali starou slávu Dalmacie, kdy se rtů všech plynula slova, že Dalmacie jest kolébkou dějin a osvěty chorvatské, kdy už po všem národě rozšířen byl hlas, že Dubrovník jest chorvatskými Athénami. Několik málo uvědomělých mnichův podporovalo tuto ideu v Bosně, a listy jejich a dopisy, jimiž doličovali trampoty a soužení nešťastné ráje bosenské, psány jsou tonem, jakoby jim brzy dostati se mělo léku od šťastnějších bratří na levém břehu sávském. I mezi rakouskými Srby idea illyrská počala nabývati života, jen že tamo brzy proměnila se v ideu srbskou, vzavši takto směr proti vlastní idei illyrské dříve ještě, než illyrismus také v Chorvatech valně potuchl a konečně zanikl.

Kam až vnikla idea ta, potud rozléhají se také básně a písně illyrské. V dobách převratů národních každá událosť má svou píseň, a za tohoto desítiletí sběhlo se mnoho bouřlivých událostí. Mnohého vlastence na chvíli nadechla zpěvná víla, píseň by však byla upadla do lůna víly zapomínající, kdyby téže chvile nebylo skladatele bývalo, jenž píseň vyrval smrti a vrhl ji do světa, by svět se jí nadchnul pro vlasť. I hostiny a veselky chorvatské přetvořovaly se ve zpěvácké sbory přátel se milujících a po lepším osudu vlasti toužících. Mnohý skutek, jímž dojaty byly massy, vyplynul od rozníceных pěvců. Proto tedy dějiny „davorií"

(písní válečnych) illyrských budou moci doplniti dějiny tohoto desítiletí.

Příležitostní básníci mimo svrchu již připomenuté, jako: Gaje, Rakovce, Babukiće, Stoosa, Draškoviće, Kukuljeviće, Dim. Demetra a Mazuraniće byli ještě tito: Ljudevit Vukotinović, Mato Topalović, Gjuro Tordinać, Ivan Trnski, Josip Marić, Tomo Blažek, Franjo Zigrović, Ant. Niemčić, A. Mihanović, Marko Bogović, Ferdo Rusan, Ognjoslav Utješenović, Stanko Vraz a za posledních let i Petar Preradović. Všichni pěli příležitostně, jakkoliv několik jich (Vraz, Mažuranić, Trnski, Preradović) sílou básnickou stojí vysoko nad básníky nadšenosti okamžité.

Předměty básní arci byly rozličny, ale všechny spočívající na slávě vlasti. Pýcha, že Chorvaté jsou národ starý, jenž průvodcem byl slávy Alexandrovy a námořním soupeřem Římanův,*) vědomí, že předkové jejich slavných dobyli vítězství nad tolikerými národy, že byli štítem křesťanstva, že mají bratry od „Kamčatky až po Labe“, že druhdy mezi nimi byl krásný život slovanský, že paže chorvatská světu strachu naháněla: tato pýcha, toto vědomí proniká a oživuje básnictvo illyrské sterými variacemi.

Skladatelé vlasteneckých písní někdy vypůjčovali sobě nápěvy od národů jiných, ale brzy ponořili se duchem svým do šumného milopěvu písní národních a vyčarovali z něho kouzelné nápěvy, které byly s to, aby rozblažily srdce každého Chorvata, jemuž matka v útlém jeho dětství týmiž zvuky sílu do srdce vlévala. Na poli tomto první pracoval Ferdo Livadić (od r. 1835). Básni Gajově „Još Hrvatska —“ on dal život nápěvem národním a mnohočetné její následovnice braly se touž cestou. Po něm objevil se Ferdo Rusan, zůstávaje však daleko za svým znaleckým hudebním předchůdcem, ale přece pravý syn naroda se obrozujícího. „Divným je zjevem ve světě našem p. Rusan“ — praví o něm Stanko Vraz. „Člověk ten nezná ani jedné noty, ale on procházeje se po slavné krajině skládá jako pták na větvi nápěvy, jak mu právě přijdou do hrdla, naučí jim se na paměť, složí k nim také slova, sedne na vůz a chutě do Belovaru k příteli svému, p. Mesariéi, tamnímu varhaníkovi, aby mu je ‚vysázel‘ do not. A přirození zvukové ti rozletí se brzy po Belovaru a jeho okolí a za měsíc uslyšíme je rozléhati se v Záhřebě na střelnici a v divadle, jsme jimi vytrženi, a za nějaký den již uslyšíš je zaznívati po ulicích, kde zpívá malý, velký. To máte vzor divotvorného obrazu přirozeného nadšení.“

Nade všecky vynikal Vatroslav Lisinski, ta něžná duše ve slabém těle, ten andělský posluchač zvuků národních. Ač postrádal vyššího vzdělání hudebního, přece z jeho skladeb září ryzí idylla chorvatského života venkovského. Píseň: „Oj talasi“, „Odkad,

---

*) Domnívaliť se a věřili Illyrové, že Chorvaté nikoli nepřistěhovali se do zemí podrávských a posávských odjinud, nýbrž že jsou autochtony, t. j. od pravěku tam usedli („samonikli“).

dušo, ti mi ode," „Gradić bieli", okouzlovati nepřestane. dokud srdce bude biti v národě chorvatském.

Muži tomuto přátelé jeho vštípili myšlénku, aby sezpíval první chorvatskou operu: „Ljubao i zloba" (láska a úklad), která od vlasteneckých ochotníků sehrána byla r. 1846. „Představení opery té činí epochu v národním našem ruchu" — soudí Ivan Perkovac. „Lid se hrnul se všech stran do Záhřeba, by viděl div neslýchaný a nevídaný, národní zpěvohru chorvatskou, domácí obecenstvo bylo okouzleno, cizincové se divili."

Lyrika illyrská tolik opěvuje krásnou pleť, že zdá se, jakoby se byli vrátili časové trubadurští v Chorvatsku. Mládež jí zdobila šlechetné city své. Hodno jest vzpomínky, co praví nestranní současníci, „že mládež chorvatská za této doby v pravdě zjemněla a se zušlechtila, dříve že byla zrovna divoká".

Něžná poesie lyrická, v níž se táž mládež pokoušela, nemálo k tomu přispěla. Mezi lyriky první místo náleží Stanku Vrazovi;*) onť jest předním skutečným básníkem žen chorvatských.

Sbíraje národní písně slovinské vypil z nich něžnosť slovinské duše a vlil ji do veršů chorvatských. Ježto stál na výši vzdělanosti evropské, byly mu otevřeny knihy básnické národův starých i nových, zvláště slovanských. „Bychť i cizí květ časem do země naší přesazoval," praví sám, „opět hledím, bych mu dal vůni národní."

Podle něho stavíme nadaného Dragutina Rakovce, jemuž však starosti o pokrok národní záhy vysmekly péro z rukou; málo, ale sladko pějícího Pavla Stoosa, Ivana Trnského, dychtícího po formě básnické co možná nejdokonalejší, rozhodného Tomu Blažka a pobratimy Ant. Niemčiće a Mirka Bogoviće, kteří pěli něžné písně milostné.

Jakmile pak se na obzoru objevil Petar Preradović,**) sám Stanko Vraz udělil mu prvenství, nazývaje ho nejgenialnějším básníkem chorvatským. Již první slova jeho básně: „Zora puca, bit će dana" a celá báseň okouzlila všecek Záhřeb, když z Dalmacie tam byla doletěla. Jeho „Prvenci" a lyrika chorvatská dospěla na kulminaci, na které Preradović sám i později po několik let ji udržoval.

Epika illyrská má více pokusův. Na stanovisko písně národní postavil ji Ognjoslav Utješenović, jehož báseň: „Svemu svietu sviće zora, na Balkanu neima dana" jej samého tak se dotkla, že plakal, a přeložena byvši na jazyky cizí objevovala světu soucit národa chorvatského s bratry na Balkáně. Z písně národní vymkl se Ivan Mažuranić. Již v prvních jeho básních z let studentských viděti mohutnou duši básnickou, jež vyhledává ku zpěvům svým předmětů epických. Teprve později našel je v písni národní a vybásnil „Smrť Čengić agy".

---

*) Viz Životopis Stanko Vraza, přeložil J. Kouble.

**) Viz článek J. Hudce ve „Květech" roku 1881., sešit říjnový a listopadový.

Staleté zápasy národa chorvatského o důstojný kříž, opěvované písní národní, básník našel nejlépe zobrazeny na nezlomných sokolech černohorských. Tuhy genia národního, jež soustřeďovaly se kolem kříže, básník shrnul kolem zlaté naděje, že se Turčín kříži pokoří. „Čengić aga" dosud jest nedostiženým. Drama počalo sice drobnými a skrovnými počátky, neboť nebylo ještě národního divadla. První chorvatský plod doby illyrské, jenž vstoupil na prkna, byl Z. Kukuljevićův „Juran a Sofija" z novějších dějin chorvatských. Drama povznesl teprve Dimitrija Demeter svou „Teutou" na výši moderního umění dramatického. „Teuta" mu není královnou národa cizího, nýbrž ji nadšený Illyr ten zobrazil jako čarokrásnou junáckou dceru krve chorvatské. Jemu tanulo před očima, by podal drama národní, což má býti nejvznešenější úlohou tohoto umění básnického každému národu. Celá doba tato jest i literaturou i životem poetická. Čtvero desítiletí uplynulo již po ní, a posud se vypravovati o ní neustává, kdežto upomínky z let po době illyrské následujících jakoby rádi zapomněli ti, kdož je prožili. Poesie chorvatská ve hlavnějších oborech už dospěla na vrchol, na němž dlouho potom zůstala.

Ve prose literatura chorvatská počíná deklinací chorvatskou, kterou z prvopočátku znali sotva dva, tři. Ti nesli ovšem hlavní břímě počátků literatury. Všechna různořečí a nářečí snešena a utvořen jazyk spisovný. Době té později v literatuře dostalo se jména školy záhřebské.

Malá mluvnice Vjekoslava Babukiće přišla vhod nevhodnosti prvních let. Slova pro všeliké pojmy a potřeby životní vyhledávána po národě, vypůjčována z jiných jazyků slovanských a konečně tvořena nová. Tak přišli mnohé názvy ruské a české do jazyka chorvatského a z jazyka bezohledná filologie vymámiti chtěla to, co v něm nebylo. První slovník vydali Ivan Mažuranić a Jakob Užarević.

Dějepis národní nebyl možný za příčinou spletených pojmův ethnografických. Proto však přece vynikaly latinským a německým jazykem psané obrany chorvatského státního práva, jež vydávají svědectví o zmužilosti a odvaze Chorvatův.

VII.

Když se byl ban Haller poděkoval, Chorvatsko bylo bez křepké vládnoucí paže banské. Náměstkem jeho, jak řečeno, opět stal se biskup záhřebský Juraj Haulik, jenž spojen jsa s dvorem královským, vynikaje politickým vzděláním nade všecky téměř vrstevníky své, maje v uctivosti jako kněz spravedlivý osvětu a obranu národnosti, o niž zápasila strana illyrská, snadno mohl strážnou ruku svou držeti nad zemí, všeliké pomoci potřebnou, ale v tuhém a vášnivém zápase mezi Chorvaty a Maďary byl příliš sláb, aby vedl stranu kteroukoliv.

Za prudkých a příkrých sporův obojstranných dne 20. října sešel se sněm chorvatský, všecek zaujatý ideami strany národní.

Strana národní zatím po vší zemi a po všech županiích nabyla rozhodné převahy nad Maďarony, jichž stranu zastupovala jediné županie záhřebská a nemnozí lidé po všem Chorvatsku rozptýlení. Proto strana národní na sněmě tomto měla většinu převážnou. Vidouce tedy velmožové, kteří Maďarům nadržovali, že jsou v menšině patrné, a poněvadž mimo to všechny županie byly povstaly proti usnešením a nesmyslným požadavkům županie záhřebské, vystoupili ze sněmu. Za vyslance na sněm společný pak jednosvorně vyvoleni byli: do sněmovny horní Heřman Bužan, do dolní Metell Ožegović a Jos. Bunjik. V druhém zasedání, jež odbýváno dne 23. října, došlo na rozpravu o národním jazyku. Bylo totiž navrženo, by jazyk chorvatský zaveden byl do škol a do úřadův místo latiny. Jako k nějaké veliké národní slavnosti bezčíselného obecenstva nahrnulo se do sněmovny, aby účastno bylo blahonosného velikého okamžiku toho, kdy bude veledůležité usnešení sněmovní ve příčině jazyka prohlášeno. Řečníci vespolek závodili, kdo více přispěje ku slávě toho dne. Konečně předseda, banův náměstek biskup Haulik oznámil jednohlasné usnešení, aby národní jazyk chorvatský do škol a úřadův uveden byl. — Nato veškerá sněmovna rozlehla se radostnými pokřiky: „živio" a „živili" hřímalo bez ustání. S galerií pršelo kvítí, kytice a věnce na skupené stavy, kteří dojati jsouce děkovali. Zvláštní báseň, k této příležitosti složená, bleskem rozšířila se s galerií po sále. „Vše dávalo na jevo, že cítí důležitosť okamžiku toho, jenž podává nám klíč od budoucnosti, slávy a velikosti — na kterýžto den jsme dobu latinskou zažehnali, bychom lepší a slavnější počali." — Národní operou, pochodňovým průvodem a mnohými slzami radostnými Záhřeb oslavoval veliký ten den.

„Sláva sněmu trojjediného království!" — rozléhalo se mezi lidem. — Dnes vzešlo jasné slunce velikosti a slávy národu našemu! Co považovali jsme základem budoucnosti své a existence, co jako tužbu nejvřelejší ve hrudi jsme pěstili, toho, hle, došli jsme a dosáhli od Boha. Dnes v sobotu dne 23. října slavní stavové a řádové království chorvatsko-slavonsko-dalmatského jednosvorně se usnesli, by jazyk náš místo latinského na důstojnosť jazyka diplomatického byl povýšen. Přijmětež od nás, otcové vlasti, upřímný dík: chvály a slávy udělí vám víla dějin, ona zapíše do letopisů slavná jména vaše zlatými písmeny a čarovně budou se skvíti, dokud potrvá slunce a měsíc."

Hlas ten mocně proudil po vší vlasti od hranic k hranicím, a zásluha o to náleží předkem omladině chorvatské; ona roznášejíc jej po národě sama zvěstovala zoru lepší budoucnosti chorvatské.

To byl plod ideje illyrské.

(Dokončení.)

Paběrky o literatuře slovinské.

Literatura slovinská, po srbskolužické nejskrovnější ze všech literatur slovanských, pohybovala se hned od počátku v mezích jen úzkých. Národu počtem nepatrnému a celkem chudému, kromě toho pak ještě po různých zemích rozhozenému nedostávalo se ni síly ni prostředků, by založil si literaturu samostatnou a hojnou. Není tomu ještě tak příliš dávno, co všecka literatura slovinská záležela výhradně jenom ze spisů příležitostných, a kalendářův, z „kronik", z almanachův a pod. Úzký tento rámec, do něhož písemnictví slovinské bylo vtěsnáno, nehodil se k tomu, aby zahrnul také práce učené a vědecké, jmenovitě pak už proto, že jazyk slovinský, jakkoliv se vykazuje literarními památkami velmi starými (na př. frisinské památky), nebyl vytříben a vzdělán tak, aby se jím psáti mohlo o věcech přesně vědeckých. Z té příčiny mnozí dílem z pohodlnosti, dílem ze zištnosti psali jazykem německým. Nevytříbenosť slovinštiny byla také zajisté z hlavních důvodů, proč i Miklošič, který za každé příležitosti se hlásí k národu svému, jazykem mateřským psal poměrně tak málo.

Veliký onen ruch literarní, jenž se počátkem tohoto věku a dílem na konec věku předešlého rozproudil po všech vlastech slovanských, a jejž obyčejně jmenujeme národním vzkříšením nebo slovanskou renaissancí, na Slovince neměl účinku valného, ba ani pověstný „illyrismus" nebyl mimo výjimky nepatrné s to, aby je a jejich spisovatele nadchl k ohnivější činnosti literarní. Teprve po r. 1860. nastává lepší a příznivější poněkud obrat. Příčinu toho snad hledati dlužno v „relativní konstituční svobodě" která kruhům národním poskytovala více volnosti, jmenovitě se účinky její počaly jeviti v literatuře. Intelligencí pak, jež literaturu vzdělávala, byli zvláště kněží a někteří učitelé. Spisovatelé tito působili na lid tím více, že znajíce potřeby lidu svého psali v duchu potřeb těch.

Nemíním podávati tuto přehledu literarní produkce za posledních dvaceti let nýbrž zmíním se pouze, ovšem slovy co možná nejstručnějšími o literarním ruchu slovinském za doby nejnovější.

P r o s a v ě d e c k á vzdělává se pilně jak v oboru historicko-grammatickém tak i v oboru přírodopisném a mathematickém. Nařízením ministerským, že se má na některých slovinských gymnasiích i fysice, mathematice a přírodopisu vyučovati jazykem slovinským, nastala pilná potřeba vhodných a praktických knih školních sepsaných jazykem slovinským. Potřebě této se za prvního okamžiku vyhovělo p ř e k l a d y učebných knih německých a jiných. Geometrii sestavil podle knihy Močníkovy L. L a v t a r (vydala ji „Matica slovenska"), arithmetiku Močníkovu pro nižší třídy škol středních přeložil J. C e l e s t i n, učebnou knihu fysiky sepsal Jak. Č e b u l a r (vyšla 1882.) a Ondř. S e n e k o v i č (vyšla letos). Kniha Senekovičova vyniká krom toho, že psána jest „jazykem hladkým", jak dí jeho posuzovatel, obzvláště terminologií správně a šťastně tvořenou. Bylo by pak záhodno, aby se názvosloví

Senekovičovo konečně ustálilo, poněvadž se nestejnou a nedůslednou terminologií jednak stěžuje a znesnadňuje vyučování, jednak se tím dává i podnět k různým zmatkům a nedorozuměním. Pro školní potřebu napsal obecné dějiny Jan Jesenko, a sice starý věk, jenž letos vyšel ve druhém vydání. Týž sepsal také zeměpis pro 1. třídu středních škol. „Vlastivědu“ sestavil Ivan Lapajus (Domovinoslovlje) a S. Rutar (Domoznanstvo poknežene grofie Goriške in Gradiščanske). Latinsko-německý slovník Rozkův byl zdělán na latinsko-slovinský. „Praktično Metodiko“ pro učitele a kandidáty učitelské napsal pilný Iv. Lopajne. Methodika jeho není sice bez některých nesprávností, ale celkem sestavena jest dosti dobře. — Z historických monografií loni a letos o sobě vyšlých vytýkám obšírnou „Zgodovinu Tolminskega“, t. j. dějinné události soudních okresů Tolmínského, Boleckého a Cerkenského (Cerkno) od S. Rutara (r. 1882.), a „Trst in okolica“ (Terst a okolí), dějepisný obraz od Mat. Sily (r. 1883.).

Literarní monografii historickou napsal Ivan Macun a vydal v Hradci pod jménem „Književna zgodovina slovenskega Štajera“, t. j. literarní dějiny slovinského Štýrska. Kniha tato podává čtenáři obraz duševního rozvoje štýrských Slovinců, ukazujíc, že malý národ štýrsko-slovinský odchoval mnoho mužů, kteří jsou mu ke cti a slávě. Jmenuje se tu ne méně než 150 mužů jakýmkoliv způsobem o Slovince literarně zasloužilých, ať psali slovinsky ať latinsky, ať německy. Věru, pěkný to počet u národku, jenž nemá tam mnoho přes 400.000 duší.

Mluvu vojenskou zdělává velmi pilně setník Comel šl. Sočebran. Kromě „Werndlovy pušky“, která vydána byla letos, vyšlo z péra Sočebranova: „Službovnik za c. k. vojstvo“, „Pouk o zemljišci“, „Bojna služba“ a „Slovnica (mluvnice) vojaška“. Setník Sočebran jest jediným spisovatelem z oboru vojenského.

Největší zásluhy o poučnou a vědeckou literaturu má však „Matica slovenska“ založená roku 1865. Knihy a spisy od ní vydané jsou všechny veliké ceny i jazykově i obsahově. — Kromě zmíněné už geometrie podle Močnika zdělané od Lavtara, Matica vydala loni ještě tyto spisy: 1. Letopis Matice slovenske, jejž uspořádal dr. Jan Bleiweis ryt. Trsteniški; 2. Somatologii (tělovědu), kterou z dra. Woldřicha přeložil Fr. Erjavec; 3. Prirodopis živalstva (živočišstva) přeložený od Fr. Erjavce z Pokorného; 4. Slovensko slovnico (mluvnici), kterou podle srovnavací mluvnice Miklošičovy sepsal J. Šuman. „Slovenska slovnica“ Šumanova jest dílo znamenité a jakkoliv jí „Archiv für sl. Philologie“ vytýká vady, my bychom si mohli přáti, abychom měli takovou grammatiku českou.

Belletrie také vkročila na šťastnější cestu. Se zdarem ji pěstují Ant. Koder, Pavlina Pajková, dr. Stojan a jiní. Belletrie však zastoupena jest výhradně časopisectvem, a doufaje, že se mi udá promluviti o literatuře časopisecké jakož i „Jazičniku“ později, nebudu se o ní tuto šířiti a připomenu pouze, že na způsob naší „národní bibliotheky“ nebo německé „Universal-

bibliothek“ vydává J. Krajec v Novém městě slovinskou „národní bibliotheku“. První svazky obsahují práce, které byly v letech třicátých uveřejněny v „Kranjské Čbelici“ (včele) a které pocházejí od Prešerna, Blaže Potočnika, J. Zalokara, Žemlje, biskupa Ant. Slomška a j. „Kranjska Čbelica“ založena byla r. 1830. od Michy Kasteliče a jest prvním časopisem slovinským. Vyšlo jí 5 svazků, z nichž v posledním otištěna jest Vodnikova „Oživljena Ilirija“, která původně byla uveřejněna na počátku grammatiky Vodnikovy vydané r. 1811. — Čtvrtý svazek národní bibliotheky přináší povídku Kodrovu „V gorskem zakotji“ (v horském zákoutí). Potom následovati budou díla původní i přeložená jakož i znamenité práce, které sice už byly uveřejněny, jichž však v knihkupectvích už se nedostane. Podnik tento doporučujeme všem přátelům slovinské literatury. Svazek po 15 kr.

Povídky pro mládež píše Fr. Hubad. J. Cigbr, farář, napsal povídku „Srcča v Nesreči“ na poučení starým i mladým. „Eno leto med Indijanci“ a „Pod turškim jarmom“ jsou povídky přeložené. Spisky tyto vyšly loni. Dr. Kočevar vydal krátce před smrtí poučný spisek „Slovinska mati!“

Pracemi dramatickými, zvláště dobrými, jest literatura slovinská chuda. Dramatický spolek „Talija“, založený r. 1867., vydává kusy divadelní, z nichž většina jsou překlady z němčiny a odjinud. Nebohatší počtem jest literatura básnická. Vyjmeme-li V. Vodnika, Prešerna a J. Vesel-Koseského, neměli Slovinci básníka skutečně znamenitého. Nejlepším z žijících básníků jest bez odporu S. Gregorčič, jenž vydal loni I. svazek svých prací a jenž i obecenstvu českému jest znám. Kritik jeho, Janko Pajk, praví o něm na konec důkladného svého rozboru: „Vyřknu-li soud, že těm poesiím — ovšem jenom básníkovým prvotinám — ještě mnoho schází do klassičnosti, neubírám jim tím zasloužené ceny . . . Na konec pak poesie Grigorčičovy velmi vřele doporučuji našemu obecenstvu jako pěknou kytku vonných ideałův, kterých je dnešní svět napořád nedbalejší.“

Střediskem literarním přirozeným jest ovšem Lublaň; tam se vydává slovinských knih a spisů nejvíce. Kromě toho se tisknou knihy slovinské ve Hradci, v Mariboru, ve Ptuji, v Celovci, Terstě a jinde. Co tkne se konečně čistoty jazyka, dlužno připomenouti, že novoslovinština i spisovná jest porušena vlivem němčiny daleko více, než kterékoliv jiné nářečí slovanské, vyjma Srbolužičtinu.

B. Popelka.

Vladislav L. Anczyc.

Porovnáváme-li literaturu polskou s českou, tu záhy vystupuje před nás rozdíl, který obě literatury zřejmě charakterisuje. Kdežto písemnictví české proniknuto jest duchem popularním, téměř všem vrstvám národa přístupným (nemluvíme ovšem o výjimkách), vyznačuje písemnictví polské dosti určitě ráz šlechtický. Příčina toho spočívá v přirozeném stanovisku obou národů. U nás

čte národ, v Polsce osvěta do lidu ještě nevnikla v té míře a literatura měla nejpevnější podklad ve vrstvách šlechty. Proto také pěkná literatura bujela v Polsce směrem zcela jiným než u nás; česká povídka vnikala do chat nejchudšího lidu, polské otevíraly se dokořán dvéře salonů. Stejný poměr vyvinul se v literatuře dramatické. Český básník dramatický psal po většině pro národ, kdežto polský jen pro jisté vrstvy polské společnosti, ježto nemohl se nadíti, že také prostý chłop kochati se bude jeho tvořením. Ale poměry se časem alespoň částečně změnily a Poláci sami pocítili již potřebu popularní literatury, tím spíše, jelikož spatřiti musili v takovém písemnictví netoliko duševní blahodárnou potravu pro širší kruhy národa, ale i spolehlivý prostředek, jakým lze jednotlivé vrstvy společnosti navzájem sbližovati, bližšími sobě učiniti a vyrovnati mezery, jaké mezi nimi na ujmu dobra věcí národních vznikly. Nemohlo zůstati lhostejno, skytá-li polské jeviště také prostému, ale poctivému a sympathickému chłopu možnosť, aby překročil posvěcený prah mus dramatických.

Pracovníků v tom směru dostalo se i Polsce — ale přebytkem takových mužů neoplývá žádná země, najmě polská. I želíme proto tím srdečněji, že právě v těchto dnech zesnul v staroslavném Krakově pod šedým Vavelem jeden z nejznamenitějších a nejčinnějších pěstitelů národního polského písemnictví, velezasloužilý Vl. L. Anczyc.

Přečetné práce Anczycovy, povídky pro mládež, národní hry, zpěvy atd. jsou zřejmým rukojemstvím, že úplně pochopil význam „popularní literatury“.

Anczyc byl v Polsce téměř první, který odhodlal se na jeviště postaviti také sedláka, muže a ženu z lidu, předváděl před obecenstvo sympathické typy, které tak dlouho zůstaly nepovšimnuty. I podařilo se Anczycovi, čím zřídka který spisovatel polský pochlubiti se může: že spatřil v obecenstvě spějícím na jeho hry do divadla také vesnický lid z okolí krakovského v pestrých národních krojích.*) Vlad. Lud. Anczyc narodil se r. 1824. ve Vilně, tedy na Litvě, která obdařila Polsku tolika znamenitými spisovateli a vlastenci. Studoval v rodném svém městě, později též v Krakově, ale záhy oddal se pracím literarním, kterým se posléze úplně věnoval, obohacuje po mnohá léta vlastenecké písemnictví polské národními hrami, spisy pro mládež a lid, šťastně volenými překlady atd. Z her jeho provozovaných s neobyčejným úspěchem téměř na všech jevištích polských nejoblíbenější a nejznámější jsou: „Chłopi Arystokracy“ (1851), pak „Łobzowianie“ (1854), „Emygracya chłopska“, „Kościuszko pod Racławicami“ a j. Nejnověji sepsal Anczyc národní hru, jejíž bohatýrem jest právě slavený král Sobieski. Hra tato poctěna byla první cenou — ale představení jejího se spisovatel již nedočkal. Spisků vydaných Anczycem pro mládež a lid jest veliké množství. Podotknuto též budiž, že v l. 1861.—1868. redigoval list určený pro lid „Kmiotka“, kterým snažil se raziti cestu osvětě do méně rozvinutých vrstev národa. Leč netoliko v práci literarní, ale i jinak byl Anczyc neobyčejně horlivým pěstitelem všeho, co sloužilo dobru polské vlasti. K žádnému skutečně užitečnému podniku nedával se volati — přicházel sám a sloužil seč síly stačily. Anczyc zemřel 28. července v Krakově.**) Slavný pohřeb odbýval se za velikého účastenství všeho obyvatelstva a množství věnců položeno na svěží hrob zasloužilého spisovatele a vlastence.

Anczyc byl též vřelým přítelem Čechů a přátelství své k nám netoliko slovy, ale i skutky horlivě osvědčoval. Každá česká návštěva těšila ho srdečně. Těší nás tudíž, že také Čechové krakovští nezapomněli o svém dobrém příteli a že položili na hrob Anczycův věnec vděčnosti.

Paměť Anczycova nezanikne. I po letech vzpomínati bude lid polský na autora „Chłopů arystokratů“, týž lid, jemuž Anczyc věnoval život plné plodné práce a vřelé lásky. *E. J.*

*) Anczyc nejednou nám vyprávěl, kterak vodil do divadla vesnický lid, v jehož společnosti pobyl na galerii mnohý večer, chtěje seznati „co národ o těch komediích myslí“.

*) Pisatel těchto řádků mluvil s Anczycem posledně 29. června tohoto roku v Krakově. Známky neuprosné choroby jevily se již na tváři upracovaného vlastence a on sám tušil své nedaleké smrti. Pravil dojemně: „Národní vaše divadlo — již neuvidím.“

Básně Otakara Mokrého (Salonní bibliotheka seš. XXX.). Nákladem J. Otty v Praze. 1883., str. 122.

Ottova Salonní bibliotheka dospěla právě k třicátému svazku, z nichž nejnovější obsahuje sebrané básně veskrz sympathického spisovatele Otakara Mokrého. Svazek to neveliký, ale vyznívá z něho plně ozvěna pravé, citům našim blízké poesie. V knížce této osvědčuje básník dvě stránky svého literarního života: skromnosť a autokritiku. Kdyby byl Mokrý méně skromným a shovívavějším autokritikem, byl by nový svazek jeho básní vzrostl značně. Podává jen to, co uznal sám za nejlepší.

Mokrý jest dokonalým lyrikem. Z jednotlivých oddílů „Pohádek", „Italských zvuků", „Různých motivů" a druhé řady „jihočeských melodií" nejlépe se nám líbil cyklus poslední, ač i předcházející skýtají v hojné míře to, co stanoví cenu zdařilých básní Ot. Mokrého. „Zlatá koruna", „Husův kámen", „6. července 1415." jsou plody, k nimž český čtenář vždy rád sáhne. Z ostatních básní zvláště jmenujeme „Pohřeb na lagunách", „Na gardském jezeře", „K severu", pak zvláště „Topol", „Má poesie" a „Ty opouštíš mne". Ottova Salonní bibliotheka, která se již honosí tak pěknou řadou děl výborných plodů našeho krásného písemnictví, jest rozmnožena básněmi Mokrého v každém směru velmi důstojně. Doufáme též, že jinoslovanští překladatelé z literatury české povšimnou si této nové sbírky naší poesie a že neopominou Mokrého půvabné květy přenésti na bratrské nivy. Doporučujeme je vřele. *R.*

O lužicko-srbském překladě celé Bible „Svate Pismo stareho a noveho zakonja".

Jak známo, čítá národopis padesát tisíc hornolužických Srbů; mezi těmi jest jen asi dvanáct tisíc katolíků, kteří v sedmi farních osadách přebývají. Ve svém křesťanském vyznání horliví jsouce, vykonávají věrně své náboženské povinnosti, a mají v životě církevním vřelé účastenství. Pro jejich potřeby náboženské v novější době mnoho se činí. Od roku 1863. vychází měsíčně dvakrát „Katholski Posoł", občasný list, jenž lid o nejdůležitějších událostech církevních a politických poučuje. Mimo to vydány jsou nejnověji čtyři větší Modlitební knihy, jeden Zpěvník, čtyři Katechismy, jedny Biblické děje, dvě Čítanky pro školy katolické, větší sepsání Životů Svatých, ještě nedokončené, a četné drobné spisy obsahu náboženského.

Ale kniha knih, „Bible" scházela posud katolickým Srbům. Senior kapitoly Svato-Petrské v Budyšině, Jiří Svótlik roku 1729 skonalý, zůstavil sice rukopis ve čtyřech foliových svazcích, které, překlad Písma Svatého dle Vulgáty obsahujíce, v kapitolní knihovně tamní se nacházejí. Z toho rukopisu však posud nic vytištěno není, kromě nedělních a svátečních Perikop, totiž poprvé roku 1694. na světlo daných. V pozdějších vydáních Perikop dotčených, jichžto čtvrté posléz roku 1848. vyšlo, učiněny jsou rozličné změny, jak toho jazyk a sama věci podstata požadovaly. Když se za novějšího času zkoumalo, mohl-li by se Svótlikův rukopis celý do tisku dáti, bylo shledáno, že se k tomu nehodí. Roku 1866. vydal nynější superior a farář při královském dvorním chrámě v Drážďanech, Jakob Buk, „Nowy zakoń našeho Knjeza Jězusa Khrystusa"; ale toho vyšel toliko sešit první, jenž celé evangelium sv. Matouše a dvě kapitoly evangelia sv. Marka v sobě držel. Mimo to uveřejnil farář Hórnik v Budyšině Žalmy, které Jan Laras roku 1872. z hebrejského do lužicko-srbského byl přeložil. Více než to, co zde uvedeno jest, lužický Srb katolický ve svém jazyku mateřském nemá. — Tomu nedostatku má nyní pomoženo býti. Praeses Pražského semináře lužicko-srbského, Jiří Lusčanski, pracuje o novém překladě Bible celé podle Vulgáty, s jehož vydáváním má budoucího roku počátek učiněn býti. Čtyři evangelia jsou v rukopise hotova; vydání, dle církevních předpisů věcnými poznámkami opatřeno, s přivolením duchovní vrchnosti se obstará. Při skrovných prostředcích té malé ratolesti kmene slovanského, která nicméně o zachování svého národního života statečný vede zápas, běží ovšem o náklad; avšak doufati jest, že Spo[l]- sv. Cyrilla a Methoda v Budyšině, roku 1863. k vydávání náboženských spi[sů] založený, potřebných prostředků shledá, a že snad i s jiných stran přípo[mocí] dojde, aby tak důležitý podnik mohl ve skutek býti uveden. *Fr. Douch*

Сборникъ статей по славяновѣдѣнію, составленной и изданной учениками В. И. Ламанскаго по случаю 25-лѣтія его ученой и профессорской дѣятельности. Санктпетербургъ. 1883. Str. 495.*)

Professor V. I. Lamanskij může s potěšením hleděti na svůj odrost. Jeho pětadvacetiletá činnosť professorská a vědecká nezůstala bez úspěchu a kniha svrchu naznačená jest zajisté nejlepším dokladem, že uměl netoliko sám pracovati, ale i jiné k práci ponoukati. 21 nadaných žáků Lamanského skupilo v hrubé knize za příležitosti 25letého jubilea svého učitele sbírku veskrz vědeckých statí z oboru slavistiky a nejeden z nich vyniká netoliko zajímavostí a poučností pro vzdělané čtenářstvo ruské, ale i důležitostí pro ostatní literarní svět slovanský. Sborník vydaný k uctění mnoholeté činnosti Lamanského zasluhuje každým způsobem všestranné pozornosti, a ačkoli nám není možno pro počet, rozsah a různosť obsahu o každé stati obšírně promluviti, dotkneme se přece všechněch důležitějších prací alespoň několika slovy.

Sborník zahájen jest článkem T. J. Uspenského „O významu byzantinské a jihoslovanské pronie". T. D. Florinskij přispěl úvahami kotázce o bohomilství, kteréž v jihoslovanském životě jest zárodkem velezajímavých národních úkazův. Spisovatel objasňuje některé temné okolnosti a přispívá tím značně k poznání bohomilstva. Blízce nás týká se J. S. Palmova článek „o cyrillo-methodějských památkách v Čechách a na Moravě". Známý spisovatel díla o „Moravě a Maďařích v IX. a X. století", K. J. Grot, píše o „nových pracích uherských dějin" a vyjadřuje tam několik ostrých pravd týkajících se nynějšího maďarského jednání. Zvláštního rozboru dochází Píčova kniha „Der nationale Kampf gegen das ungarische Staatsrecht a H. Marczaliho „Ungarens Geschichtsquellen im Zeitalter der Arpaden"; — T. T. Ziegel, jeden z nejstarších žákův Lamanského, podává zajímavý historický článek z oboru zákonodárství „o zemské samosprávě v Čechách a v Polsku, v němž jest také řeč o městech, která spravovala se právem německým. Jurij S. Anenkov, tuším spisovatel zajímavé studie o pobytu Jeronyma Pražského na Litvě, přispěl neméně zajímavým článkem o záhadném spisovateli českém Mistru Protivovi z Nové Vsi, kazateli při kapli betlemské v Praze a antagonistu Jana Husi. Anenkov tvrdí, že za jménem českého „spisovatele" skrývá se Wiklef. — Stanislav L. Ptašiskij podává nová data k životopisu Mikoláše Reja, znamenitého polského spisovatele XVI. věku, a G. A. Voskresenskij seznamuje obecenstvo blíže s Valentinem Vodnikem, slovinským vzkřisitelem. Prof. A. S. Budilovič uveřejnil zajímavou stať „Jer. Kavanin, polozapomenutý starodalmatský panslavista z počátku XVIII. století". Kavanin nar. se r. 1640., zemřel 1714.; z jeho plodů nejznamenitější jest velká báseň „o nebezpečenství bohatství a prospěchu chudoby", v níž vyslovuje básník několik jasných myšlének o jednotě Slovanstva. Z mnoha příčin zvláštního povšimnutí zasluhuje stať M. I. Sokolova, jenž rozebíraje slovenské básně Bottovy, porovnává mimochodem Slováky s Čechy a Srby. „Mezi Slováky," praví spisovatel, „není té egoistické malichernosti, kterou vyznamenávají se Srbové, ani té licoměrnosti a samoklamu, kterým trpí Čechové. Není (u Slováků) té pretence a samochvály, kterou časem pozorujeme u Srbův a Čechův. Vlastnosti slovenské intelligence jeví se sympatičtěji, než u jiných Slovanů..." — Vasilij N. Malinin píše o grammatice Ioanna (eksarcha bulharského), důležité památce staré literatury slovanské. J. Anenskij podal několik velmi zajímavých „poznámek o jazyku a poesii ruského severu", z nichž čerpati lze nejedno poučení o stanovisku a rozvoji lidské kultury. — A. G. Semenovič, doktor filosofie lipské university, nyní v Petrohradě, probírá zvláštnosti uhersko-ruského jazyka, tak málo a nedostatečně dosud zkoumaného. (Dokončení.)

Spółczesna Bulgarya przez Jana Grzegorzewskiego. I. Przed i podczas wojny 1877.—1878. Kraków 1883., str. 105.

Nová tato knížka o Bulharsku jest potěšitelným úkazem, že jih slovanský dochází stále většího všímání a vážení; jest také novým dokladem toho, co

*) V. Nár. Nov. 1883. č. 81, 82, 83. —

jsme již nejednou tvrdili: že Poláci věnují ostatním Slovanům více pozornosti, než se všeobecně domníváno. Knížka Grzegorzewskiego psána jest ve slohu velice lehkém, feuilletonním a obsahuje množství zajímavých podrobností, jichž by si měli povšimnouti všichni, kdož o Bulharsku pracují. Spisovatel zná Bulharsko dobře a dotýká se ve své práci poměrů politických, literarních, společenských a vůbec národních. Zajímava jest část, kde spisovatel mluví o poměru Bulharů k Polákům (v písni.). Celá knížka jest proniknuta duchem Bulharům příznivým a zakončena jest případným: Bulgaria fara da se.

J.

Западное вліяніе въ новой русской литературѣ. Сравнительно историческіе очерки Алексѣя Веселовскаго. Moskva 1883., str. VII., 205., VII.

Kniha tato jest soubor článků vytištěných zprvu pod týmže titulem ve znamenité ruské revue „Вѣстникъ Европы“ r. 1881.–82., nyní pak namnoze doplněných.

A. Veselovský probírá ruskou literaturu za posledních dvou století, t. j. asi od polovice XVII. stol. — o západoevropském vlivu na staroruskou literaturu jedná kniha N. Petrova (1882.) Již za otce Petra Velikého byla v Moskvě silná kolonie německá, jejíž společenský i duševní život nesmírný měly vliv na příštího reformatora ruského státu. Literatura západní, která dříve vnikala jen prostřednictvím polským, dostala se teď přímo do kruhů vyšší ruské společnosti. Již tehdy dávali se mnozí na cesty po Evropě. V čelo celého toho hnutí postavil se potom Petr Veliký, a co jemu děkuje ruský národ, toť každému v živé paměti. Není pochyby, že by směr tento byl dříve nebo později pronikl a ovládl ruský živel duševní, nebylo by bývalo zajisté i oněch přílišností, jichž systemu Petrovu nelze upírati, — ale rovněž jisto jest, že Petr hnutí nadmíru urychlil. Vlastní literarní činnosti za Petra ale nebylo, ta začala se teprve po něm vyvíjeti, — za toho neustálého vření a kvasení se doby Petrovy nebyla možná intensivnější činnosť duševní na poli literarním naskrze, praktik a realista Petr nebyl také k tomu stvořen — ač měl k tomu nejlepší vůli a sám se o to zasazoval, — aby vytvořil literaturu. Překlady knih vojenských, mathematických, právnických a pod. ji netvoří — Autor líčí vliv tu německý, tu francouzský, konečně anglický, jak střídavě a blahodárně celkem působily na vývoj literarních sil, — jak není ni jediného díla literarního na Rusi, kdež by taký vliv byl nebyl více méně patrný. — A navzdor tomu, že se strany státní namnoze se bránilo „přílišnému“ snad tvoření literarnímu, ač přes akademické pěstovaní zásad Voltaira a jeho druhů se strany samé císařovny Kateřiny II. se kladla pouta bystřejšímu proudu činnosti duševní a literatura tudíž se nevyvíjela zvenáhla a krokem než skokem — přece viděti stálé stoupání literarní činnosti i co do vnějšku i co vnitřku. — I čistě národní ruská díla literarní vznikla pod vlivem západoevropským — západoevropská literatura nedávala jen popud ke tvoření národních děl, ona jim dávala i podklad myšlénkový začasté; — tak se to má s komediemi Fon-Vizinovými, které jsou vlastně jen znárodněné, poruštěné komedie cizí, s bajkami Krylova, kteří byli rozhodnými jinak odpůrci, ano nepřátely západoevropského směru, nehledě již na ony, kteří byli přátely a přívrženci tohoto, jako Radiščeva, Naikova, Boltina, Karamzina, Puškina, Lermontova, Turgeněva a j., kteří byli národními spisovateli ruskými a vytvořili ruskou literaturu; ano tak samorostlý spisovatel Gogol, který nebyl mocen žádného západoevropského jazyka mimo italštinu, podlehl vlivu literatury západní, on se vzdělával pod vlivem Puškina, největšího básníka ruského a největšího ctitele duševního světa západoevropského. I ona škola literarní, která vytkla si všude hájit národní, samorostlý ráz ruský (nehledě však na to, mimochodem řečeno, jaký vliv měla na ruský život kultura byzantinská), děkuje svůj vznik německé filosofii. Ano možno říci, že v čele literarního hnutí na Rusi stáli a největší díla vytvořili oni, kteří nejvíce cenili a vážili si západoevropské literatury. Pod jejím vlivem vykrystalisuje se stále jasněji literatura ruská, prodchnutá myšlénkovým obzorem ruským, vzniklým a spřízněným se živlem západoevropským Nejjasněji ukazuje se celý tento process na největším pěvci ruském: ve velikých i v malých otázkách, v dobách dětských školního věku i v dobách největší slávy provázela

našeho básníka všude tatáž věrná opora evropské poesie. Ona dala mu důstojné jeho cíle, probouzela i udržovala hluboký vzhled na úkol poesie: i tehdá, kdy jej viděl ve službě národních interessů, i tehdá, kdy nejvýše postavil vývoj uměleckého krásna v ní. On vyšel na cestu národnosti provázený italskými vzpomínkami, podporovaný Shakespearem a novými francouzskými básníky; on utvořil nové drama, vytlačivší klassický sloh tragédie pomocí velikého anglického tragéda; uvedl do svých básní bezprostřední ruskou současnosť osvěcenou tu nenapodobitelným humorem, tu pohrdáním opíraje se o Byrona; v nesčíslných svých lyrických výtvorech, přecházejících od bezstarostného žertu až k těžké hlubokomyslnosti, spracoval sobě svobodu tvoření, řídě se rozsáhlou znalostí lyriků všech věků i národů. Vše to sehřáto i stlačeno mocným talentem, i cizí motivy přepracovány a úplně assimilovány; na tomto základě vznikla ruská poesie, poprvé hodná tohoto jména, ale nespravedlivé by bylo vzhledem k tomu resultatu zapomenouti, či vliv i zde šel vpřed a učil samostatnosti. Zajisté ruská literatura, chce-li dospěti k významu literatury velké, světové, chce-li jednou závoditi o palmu vítěznou se svými družkami západními, musí se bráti touže cestou, kterou se brali největší jen geniové. Krásně, pravdivě a velice poeticky vylíčil také vzájemné působení sil národních Preradović; budiž mně dovoleno slova jeho sem klásti:

Različne su vode u svom tieku,
al kad jednoč mora se dokuče,
nzjamnu boju sve oblieku.
Iz onoga pako mora vuče
sunce blago napoj oblacima,
a blake vjetar svud naztuče
širim nebo i napajat s njima
suha zemlju rosici pomaže.

Tak i rozmanité živly literarní mají se stékati v literatuře velké a v ní se assimilovati — stékáním se různých řek vzniká moře, které má svůj ráz a přece stále roste též přítokem jiných vod. Dr. *Polívka.*

Жинзифовъ. Животопись и просвѣтително книжовна дѣятелность. Отъ С. С. Бобчева. Прѣпечатано отъ „Наука". Пловдив 1883., str. 31.

Konečně dostává se i bulharským výtečníkům souborných životopisů a rozborův jejich snah i prací. Každý zjev toho druhu vítáme tím radostněji, čím citelnější byl v bulharské literatuře nedostatek všeho toho, co skytalo látku ku důkladnějšímu poznání vlasteneckého květu. Žinzifovu *) literarní činnosť nakreslil stručně právě jeden z předních současných spisovatelů bulharských, S. S. Bobčev, a ačkoliv práce tato nepodává ještě tak obsáhlý obraz vynikajícího muže, jak bychom si přáli, jsme přece srdečně povděčni za to, co nám spisovatel podává. Jest to jasný paprsek vržený do šera; až paprsků takových bude více, objasní se nejedno. V skrovné své knížce (otisk z Nauky) seznamuje Bobčev čtenářstvo s hlavními rysy činného života Žinzifova, dotýká se některých úsudkův uveřejněných o něm zejména v ruských časopisech, opisuje jeho literarní a publicistickou činnosť, a ku konci zvláštní pozornosť věnuje jeho poetickému tvoření, rozbíraje jmenovitě delší Žinzifovu báseň „Krvava košula". *J.*

*) Viz Jirečkovy „Dějiny Bulharska" a Pypinovy „Dějiny literatury slovanské".

„Slovanský sborník" vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) v Jungmannově třídě č. 22. n.: **na čtvrt** roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, v Jungmannově třídě č. 22. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník II. — 1883 — Číslo 10.

Kterým jazykem psány jsou nejstarší památky církevního jazyka slovanského starobulharsky či staroslovensky?

Uvažuje dr. J. Polívka.

Není ve vědě slovanské otázky důležitější, nesnadnější a také spornější nad otázku o vlasti církevně slovanského jazyka: ona jest šibolet slavistiky. Nepsalo se snad také více o žádné jiné otázce ve slavistice než o této a blízké jí otázce o poměru obou písmen staroslovanských. Že se pisatel odvážil na tak těžkou záhadu, toho příčinou byl článek J. Šumanův „o staroslovanské otázce“, vyšlý v „Letopise matice slovenské“ na r. 1881. vydaném minulého roku. Úlohou těchto řádků jest uvažovati, na které straně jest více pravděpodobnosti, na straně-li oněch badatelů, kteří pokládaji jazyk, kterým slovanští věrozvěstové hlásali evangelium, za předchůdce jazyka novobulharského neb aspoň jemu velice blízký, čili oněch, hledajících vlasť tohoto jazyka v Pannonii a pokládajících jej za bližší „novoslovinskému“ jazyku.

Ze slavistů jedni — a sice většina — jmenují církevně slovanský jazyk starobulharským: Šafařík, Schleicher, Hattala, Vostokov, a mladší Geitler, Leskien. Menšina: Kopitar, Miklosich a Jagić připisují mu název staroslovenský. Miklosich, nejnověji — neupouštěje ostatně od názvu Kopitarem nejprve Cyrillovu jazyku přiděleného — hledá jeho vlasť v Pannonii, pokládá sice jazyky „staroslovenský“ a „novoslovenský“ (neb jak u nás Čechů jest obvyklé slovinský) za rozdílné, avšak bližší sobě než ostatní dvě nářečí kmene slovenského: dako-slovenské a bulharsko-slovenské. Jagić však, podržuje termin „altslovenisch“, vyslovuje se rozhodně proti pannonismu, ač otázku považuje ještě za otevřenou (Archiv I., 442.—453.).

Z obou stran uvádějí se důvody jak historické tak filologické. Přistupme předně k důvodům historickým a pohledněme, v čí prospěch historie svědčí!

Na základě zpráv mnicha Chrabra, který žil ke konci X. neb na začátku XI. století, soudí Šafařík, že literarní působení Cyrillovo a jeho bratra Methoděje se počíná r. 855.; r. 863. povoláni

byli velkomoravským knížetem Rastislavem a r. 867. sešli se poprvé s pannonským knížetem Kocelem, který měl sídlo své nejspíše v Mosburku (Szalaváru) na vtoku říčky Sály do Blatenského jezera (Rački, Viek i dielovanje II., str. 210., pozn. 3.), na své cestě do Říma; Methodějovo působení u Kocela spadá do let 869.—871. — z toho všeho lze souditi, že oba soluňští bratří působili mezi slovanským obyvatelstvem thráckým a macedonským v letech 855.—863. (roku 861. pokřtěn byl bulharský kníže Boris), a povoláni byvše do říše velkomoravské, přinesli aspoň většinou již bohoslužebné knihy složené slovanským jazykem — byzantinský cář zajisté doporučil Rastislavu také apoštoly, kteří již nějak dokázali svou způsobilosť obcovati se slovanským lidem. Podle výkladu Račkiho (o. c. II., 139.—140.) klade sám Chrabr sestavení písma do r. 863.

Miklosich naopak znevažuje zprávy Chrabrovy, opírá se o tak zvanou pannonskou legendu, životopis to Methodějův, kde sestavení slovanského písma se spojuje bezprostředně s povoláním soluňských bratří do říše velkomoravské, tudíž se klade do r. 863. (Podobně Rački, o. c. II., 138.). Miklosich a Dümmler tvrdí, že tento životopis v druhé polovici IX. století brzy po smrti Methodějově sepsán byl nejspíše v jižním Pannonsku; zachoval se v rukopise ze XVI. věku v bibliothece duchovní akademie moskevské, jazykem svým staroruským náleží do XIV. věku, původně pak, soudí Miklosich, byl sepsán řeckým jazykem, k čemuž ukazují některé syntaktické zvláštnosti (srovn. „Archiv für österreichische Geschichtsquellen" XIII., str. 147. sl.). Vzácná pak Chrabrova zpráva o slovanských písmenech zachovala se v několika rukopisech, z nichž nejstarší z r. 1348. pochází a se chová v synodální knihovně moskevské; sám pak připomíná, že za jeho doby žili ještě lidé, kteří znali učeníky Cyrillovy.

Dáme-li tomu, že sestavení slovanského písma — které z obou bylo prvotné, to zde tak nepadá na váhu, jelikož nerozhoduje v této otázce — spadá do r. 863., právě před odjezd původcův jeho do Moravy, jak tvrdí pannonská legenda o sv. Methodějovi, tvrdíme tím výslovně, že věrozvěstové naši sestrojili řecké písmo pro jazyk jim posud neznámý, leda že tušili, že celkem podobný jest jazyku Slovanů v byzantinské říši osedlých, sestavení knih bohoslužebných pak si nechali, až přijdou na místo svého apoštolského působení: že na apoštolskou cestu tedy dali se velice nedostatečně připraveni, že mezi balkánskými Slovany nejspíše buď ani nehlásali evangelium domácím jazykem, neb aspoň nešířili je pomocí slovanských knih proti výslovným zprávám řeckého životopisu bulharského biskupa Klimenta, a hradišťského čili opatovického mnicha, legendy o sv. Ludmile. (Šafařík: Starožitnosti 817., 818., Hattala v Č. Č. M. 1855., str. 97.—98.). Konstantin, napotomní Cyrill, a jeho bratr Methoděj pocházeli, jak známo, ze vznešené rodiny soluňské. Jaké byli národnosti, řecké neb slovanské, není rozhodnuto, spíše ale prvé. Jisto však jest, že slovanskému jazyku byli se již přiučili v útlém mládí svém. Obyvatelstvo soluňské

bylo tehdáž dvoujazyčné, bilinguické, okolí soluňské ryze slovanské, jak svědčí Jan Kameniata, Soluňan rodem z X. stol., od něhož se nám zachoval popis tehdejší Soluně. (Rački, o. c. II., 84.—85.) Methoděj měl ještě více příležitosti přiučiti se slovanskému jazyku, když zaujal jakési knížecí důstojenství, nejspíše nějaké místodržitelské místo nad jedním Slovany obydleným krajem (ib. str. 86.). Též praví Rački (o. c. II., 143.): „že hlásali evangelium v Bulharsku, nenásleduje jen se zeměpisného i politického stanoviska, než i z řídce souhlasného svědectví starých památek". Boris však byl pokřtěn teprve r. 864. neb r. 865. (ib. 148.). Jak již tomu jest, Řek rodilý sotva by se byl přiučil jinému od jeho druhé mateřské mluvy rozdílnému slovanskému nářečí, jaké bylo pannonské podle Miklosiche, a Slovan ještě méně nutnosti toho pocítil — zajisté byl by v prvém jak v druhém případě vyučoval učeníky své i v říši velkomoravské křesťanské věrouce tím jazykem, jemuž od mládí byl přivykl.

Tuto protivu asi cítil Kopitar, když proti výslovným četným zprávám souvěkých neb z dosti brzké doby po smrti obou apoštolů slovanských pocházejících svědků napsal „Cyrill und Method sind entweder höchstens die bloss nothdürftig slavisch verstehenden Besteller der durch ganz unstudirte Dolmetscher gemachten Übersetzung, oder höchstens erste Anreger und Essayeurs („Versucher") einer nachfolgenden Übersetzung (Chmel, Österr. Geschichtsforscher I., 3., str. 510.—511.); opírá se při tom na některá hrubá nedorozumění řeckému textu, kteráž prý vůbec od Řeků, tím méně od tak učeného muže, jakým byl Konstantin, nazvaný „filosof", mohou pocházeti. Jinde ovšem (v Miklosichově Slavische Bibliothek" I., 77., a Wiener Jahrbücher XVII., 68.) myslí, že oba bratří přeložili jen ony kusy ze St. i N. Z., kteréž se četly při službách božích tedy z evangelií, apoštolských skutků, epištol, ze starého zákona žalmy a některé jiné části. Též Miklosich (Die christliche Terminologie in den slavischen Sprachen, str. 2.) domnívá se, že Konstantin a Methoděj zajisté ne sami, než podporováni žáky svými, kteří, před jich příchodem (Němci) již na křesťanskou víru obráceni byvše jim se přidružili, biblické i liturgické knihy přeložili; ale jinak praví, že překlad jest správný až na některá nedorozumění; správnost tu tím výše sluší ceniti, jelikož práce byla nad míru obtížná. Pisatel žití sv. Konstantina, podle vší pravděpodobnosti, jak soudí Fr. Rački (Tisućnica slovjenskih apostolah sv. Cirila i Metoda 1863., str. 5.) sám Kliment, učeník Cyrillův a napotomní biskup Veličký v Bulharsku, vypravuje, že jako řecký císař Michail byl na žádosť Rastislavovu určil Konstantina za apoštola moravského, tento ihned složil písmena i začal psáti slova evangelia „z počátku bylo slovo, i slovo bylo u boha i bůh byl slovo". Těmi slovy začíná evangelium svatého Jana a tím tak zvané nedělní (ἄπρακτος) evangelium, t. j. čtení z evangelií rozdělená na neděle celého církevního roku — tím začíná ze zachovaných nám památek nejstarších na př. tak zvané Assemanovo čili Vatikánské evangelium, a Ostromirovo evangelium. Z toho vysvítá, že nejen slovanské písmo složil než i evangelium

již začal překládati Konstantin dříve, než byl poznal „pannonsko-slověnské“ nářečí. Totéž potvrzuje pisatel přenosu sv. Klimenta, nejspíše souvěký Velletrijský biskup Gauderich čili Gaudentius, že sv. Cyrill evangelium již přeložené s sebou z Cařihradu na Moravu přinesl (Tisućnica 5.), tak i řecký životopisec sv. Klimenta svědčí, že vynašedše slovanská písmena, jali se překládati posvátná písma z řeckého jazyka na „bulharský“. Co se týče jména jazyka tehdejšího, tož nazývá se obyčejně slověnským, v domácích i latinských pramenech, řidčeji bulharským, jak v jmenovaném řeckém rukopise a o domácích praví bulharský letopis sestavený ve XIV. století, že přeložili svaté písmo z řeckého „на словенскъıи ıазыкъ на блъгарскъıи; tak nazývá i mnich hradišťský čili opatovický, psavší v XII. století, cyrillská písmena bulharskými; v pařížském rukopise ze XIII. století zachovalo se slovanské písmo pod jménem „abecenarium bulgaricum“. Starý chorvatský letopis praví zase o Konstantinovi, že „světi muž Konstanc naredi popove i knjigu hrvacku i iztumači iz garčkoga hrvacku knjigu, hrvacki iztumači evangjelja atd. (Tisućnica 10.). Z toho je patrno, že mínění Nestorovo, že „slověnský a ruský jazyk jeden jest“, nebylo osamělé.

Nelze ostatně popříti, že oba bratří Cyrill i Methud část — dosti velkou asi — potřebných knih bohoslužebných přeložili ne ve vlasti své, než nejspíše v říši velkomoravské; r. 868. předložil Konstantin papeži Hadrianovi posvátné knihy přeložené na slovanský jazyk a do té doby zajisté již valná část knih při bohoslužbě potřebných byla přeložena. Rački (Tisućnica 16.) probrav všechna svědectví o literarním působení obou bratří, dospěl k tomu výsledku, že sv. Cyrill přeložil z nového zákona evangelium nedělní a tak zvaný praxapostol, t. j. vybrané čtení ze skutků apoštolských i epištol, ze starého pak žaltář a potřebná církevní čtení z ostatních částí; svatý Methoděj doplnil tento překlad tak dalece, že nepřeloženy zůstavil jen knihy moudrosti, Ježíše, Siracha, Makabejské, Esther, Judith i Tobiáše. O místě, kde tyto knihy přeložili, jsou zachovalé nám zprávy velice skoupé, nelze tudíž zde nic určitého tvrdit. Že se nemohl překlad knih — aspoň těch, kteréž se r. 868. papeži Hadrianovi předložily — vykonati v řísi Kocelově, jak později Šafařík se domníval (Heimat des Glagolitismus, str. 45.), vychází z toho na jevo, že říše Kocelova podle souvěkého svědka až do r. 871. náležela k arcibiskupství salcburskému a v jeho mezích se netrpělo žádné působení, jmenovitě však ne missionářů byzantinských (Archiv für österr. Gesch. XIII., 172. Rački Viek i dielovanje II., str. 210. sl.). Že i po svém návratu poč. r. 870. Methoděj sotva tam mohl pracovati na překladě, viděti z toho, že meškal tam nanejvýše rok, r. 871.—873. byl ve vazbě arcibiskupa solnohradského, poč. r. 874. pak Kocel již byl mrtev (Rački ib. 296.) a říše jeho opět přišla pod pravomoc arcibiskupa solnohradského.

Přívrženci theorie staroslovenské jsou nuceni konsekvencemi ze svých historických zpráv, hledajíce podle nich vlasť starého církevního jazyka v Pannonii, rozšířiti oblasť jeho i na sever od

Dunaje, do nynějších severních Uher, ba i do Moravy, zkrátka do těch částí, kteréž zaujímala velkomoravská říše; tak Dümmler domnívá se, že staří Moravané byli po stroskotání velkomoravské říše skrze Maďary takřka vyhubeni, ostatky pak jich počeštěny (ib. 174.). Absurdnosť také domněnky netřeba široce dokazovati. I Miklosich zdá se, že chová podobné mínění jako Dümmler, praví (Altsloven Formenlehre in Paradigmen III.—IV.): „Wenn ich den Ausdruck: pannonisch gebrauche, so muss ich bemerken, dass der Ausdruck, um der Sache vollkommen zu entsprechen, auch Mähren in sich begreifen sollte. Ich bin nämlich jetzt der Ansicht, dass der slovenische Volksstamm nicht nur auf dem rechten, sondern auch auf dem linken Ufer der Donau wohnte, freilich ohne über den Umfang seiner Wohnsitze im Norden der Donau auch nur eine Vermuthung aussprechen zu können.“ Ukazuje při tom na tu okolnosť, že se jméno Svatopluk třikráte německy, řecky a latinsky v současných památkách s nosovkou ę v první slabice objevuje — to nic nedokazuje, latinsky říká se též Wenceslaus, něm. Wenzel za Václav, v řeckých a latinských památkách mají též některá vlastní jména srbská nosovku, na př. μοντιμήρος, montemerus m. mątimirъ, srbština nikdy však nosovek neměla (Č. Č. M. 1855., str. 93.)*); pak na to, že Slováci svou mluvu jmenují „slovenským“ jazykem: společnosť jména u Slovanů nedokazuje ještě, že tací dva kmenové byli kdysi spojeni, tak i krajina, kterouž asi nyní zaujímá království srbské, nazývala se ještě za Štěpána Nemanjiće (r. 1200.) Moravou jako říše Rastislavova (Rački l. c. 151.—152.); z toho na př. že Lužičané sebe též nazývají Srby, nikdo nemůže souditi, že lužičtina a srbština byly kdysi jazykem jedním, že si jsou nejbližší sestry: historie jazyka, jak je viděti z nejstarších památek až podnes, tomu rozhodně odporuje; podobně Slováci a Slovenci (= Slovinci) nebyli nikdy co do jazyka sobě blízcí, první povždy náleželi k západním Slovanům, druzí k jižním; v dialektech na Slovensku běžných není ni nejmenšího ostatku jakési „pannonské slověnštiny“; o počeštění pak moravského i slovenského podřečí, jmenovitě pak posledního nemůže býti řeči, na Slovensku byla čeština vždy jen knižným jazykem, na vývoj dialektů neměla ni nejmenšího vlivu: mezi slovenčinou a češtinou býval aspoň — nyní ovšem již není — týž poměr, jaký jest podnes asi mezi spisovnou horní němčinou a ostatními německými podřečími.**)

K těmto historickým přistupují důvody kulturně historické, které jsou asi nejsilnější stránkou přívrženců „staroslověnštiny

*) I dnes někdy slyšeti lze ve Slovensku nosovku na př. gamba (= pysk), rovněž jako u isterských Chorvatů na př. dumbrava, žumboriti místo a vedle dubrava, žuboriti (Archiv f. slav. Philol. VI., 135.; srovn. Nar. pjesme u Istrii atd. II., 29., 40., 63., 86., 125.; VI., 48.).

**) Proti tomuto mínění o národnosti obyvatelstva severozápadních krajův uherských velmi rozhodně vyslovil se nejnověji K. J. Grot (Моравія и Мадьяры съ пол. IX. до нач. X. вѣка; 1881., str. 98.—104.) a podotýká při tom velmi dobře „если же будетъ доказана несостоятельность этой мысли, то и теорія паннонизма потеряетъ подъ собою въ значительной мѣрѣ историческую почву“.

přeloženo národopisně pojaté Ἕλλην Kreks (Buslajev, O vlijanii christ. na slav. jaz. 117.—118.). Slovanský překladatel tedy, aby se vyhnul možným nedorozuměním, zvolil latinský způsob a přeložil ἑλληνικός grьčьskъ, ῥωμαϊκός latinьskъ. Muž vzdálený řeckým poměrům nebyl by zajisté takým způsobem řecký original přeložil. Buslajev (o. c. 201.) ukazuje na to, že překladatelé latinismy obyčejně zachovávají nedotknuté ve svém překladě, jako méně jim srozumitelné, grecismy naopak namnoze se překládají.

(Dokončení.)

Rusíni v domácím hospodářství.

Napsal František Řehoř.

Výhradně rolnický národ Rusínův skrovné denní potřeby ukájí z výtěžku půdy. Kryje sklizní sotva potřebu, rusínský chlop málo co prodá; trochu ovsa a jeden dva korce pšenice, aby zaplatil nutné poplatky, na něž se vždy vymlouvá, že prodat musí.

Polní hospodářství na nerovném stojí stupni. Příčinu hledati dlužno v uvolnění z roboty, an nedbalosť v práci panské přenesli sedláci na svůj osvobozený záhon, a teprve když četnějšími příklady pozdějších časů nahlédli, že spějí k vyvlastnění, počali si více všímati úpravy role. K tomu přispěla též rozmanitá dobrota půdy, neboť každý pozemek má vedle dobrých jitrových parcel též horší i úplně zlé.

Vzorným hospodařením vyznačují se osady kolonistův, zvláště Němcův a Menonitů. Tito poslední kupují kusy lesů, jež vykácevše rozparcelují a prodají, neb nabudou zanedbaných hospodářství, zvětšují je skoupením okolních polí, a zvelebivše je opěť se značným ziskem je prodávají. Ačkoliv hlavním cílem Menonitův jest množiti kapitál nejrychlejším a nejzištnějším prodejem nabyté živnosti, tož přece starají se zvětšiti její výnosnosť meliorací a tak předcházejí domácí dobrým příkladem. Naopak žid, koupí-li v dražbě chlopskou usedlosť, nezvelebí ji, ale využitkovav ji, prodá při prvé příležitosti zhubenou a sešlou.

První, co každému cizinci v rusínské Haliči bije v oči, jest ona nepoměrná délka ku šířce jednotlivých polí, a nepoměr ten jeví se nejkřiklavěji v obcích na struhách. Sedm jmen: Krotošín, Žiravka, Volkov, Zahuří, Kuchajov, Podčemno a Rakověc stačí tuším za doklad takové houštky rusínských „hromad" na čáře ne delší dvou hodin. V tom leží první vada zdejší ekonomie, stěžuje se obdělání pole a maří mnoho času. Záhon jest někdy plné tři kroky široký a tu není ani pomyšlení rozděliti jej brázdou ve dvě souvrati; musí tedy počíti s orbou sedlák uprostřed záhonu, čímž nabývá po letech střechovitého tvaru. Dva sousedící takové záhony tvoří spolu ne mez, ale žlab, jímž odtéká voda za velkých dešťů a pole se na jaře brzy vysouší.

Zadní, až hodinu vzdálené hony, se nehnojí, ale prvá tři léta se na nich pase dobytek, pak se osívají po tři léta ovsem, načež tři roky zůstávají opět na pastvinu a tak se střídání opa-

kuje. V sousední Žíravce mají rozděleny zady na dvě části, jednu osívají a na druhé pasou, naopak v naší vsi jest to na zadech již mnoho strakaté, hospodář každý pase pro sebe a na svém.

Kdyby chlop nesil s důvěrou v boha, že bude oves, jistě by jej do těch polí, která co svět světem hnůj neviděla, ani nesil. Jemu nevadí za mokrého jara pospíšiti s orbou na vodou prosáklé a ulehlé za tři léta pastvině, třeba sklady pluhem vyorány k sobě tak přiléhaly, jako trámy dubové a z dálky blyštěly se oslňujícím leskem stříbrným. Rozseté zrní sveze se všecko do utvořených sklady žlábkův a ač při podélném vláčení se koně honí klusem, přece zdá se cizinci, že pole vláčeno bylo trním a vzešlé osení seto strojem, jsouc tak řídce řádkovité, jak široce byly brázdy orány. Nejčasněji zde zasetý oves nejpozději se klidí a skromný hospodář spokojuje se skrovnou úrodou, těše se na příští dva roky, kdy bývá žeň obyčejně výnosnější. Strnisko nechá strniskem až do jara, obrátí je a třetí setbu odbude právě tak, jak jsme při prvé orbě poznali.

Tak křiklavě kastovnického rozdělení od statkáře na podruha jako u nás, Rusíni nemají. Neznalý poměrů dle chalup a kroje vůbec žádných kast nepostřehne. Jsou však hospodáři zámožní „celogruntovníci“, s 8—15, nejvýše s 20 jitry pozemků (příklady tyto jsou z mého okolí) a půlgruntovníci s polovici udaných jiter. Z těch několika na vsi osadníků, kteří grunt nemají, má každý chatu se zahradou a jednu kravičku, již pásá v létě na obecní pastvině a v zimě se s ní nějak „přeživí“. K tomu najatý kousek pole pro brambory a zárobek ve dvoře i u chlopův stačí, aby třeba bídně, přec čestně byli živi. Takoví bezpolníci znají využitkovati peněžitých nesnází mnohých hospodářů, najímajíce si od nich za pár zlatých hotově složených půl neb celé jitro pole na několik let. Má-li bezpolník hnůj, vyveze mu jej gruntovník na své pole a zaoře svým potahem brambory. Sadbu a ruční práci dá si takový chuďas sám, ale sklizeň jest jeho, kdežto následující léta užitek z pohnojeného pole plyne do kapsy vlastníkovy. Jsou to ale případy dosti řídké, každý raději zaplatí těch několik zlatých roční činže za pole, jde-li je vůbec najati, neboť o řádný kousek bývá nouze a o zady zase nestojí najimatel.

„Půlgrunty“ povstávají dělením celého gruntu mezi děti, čímž beztoho úzký záhon rozdělí se ve dva uzounké. Rozděliti se o pole napříč nikdy se nedohodnou. Ať si má pole třeba půl sáhu široké, jen když se mu počíná za humny, rozumuje neustupný bratr.

Volná dělitelnosť pozemků činí vždy více menších usedlostí, často parcelí tak malých, že nestačí uživiti vlastníka, který nucen jest prodati grunt židům, neb hospodářům uživším příležitosti té k zaokrouhlení svého pole. Povolané kruhy přetřásají otázku tuto, mám však za to, že by pomohlo spíše scelování.

Když zásevy již vzešly a osení bují, poskytují pole rusínská pohled velmi malebný: ta směsice různých zelených barev osení,

protkána záhonky konopí a bíle kvetoucí pohanky střídá se s pěkně okopanými řádky bramborů a vysokou kukuřicí neb hustě sázeným zelím a uchvacuje pozorovatele tak, že nerad se loučí s tou polní panoramou.

Pole hnojí Rusín jednou za osm let, ale řádně, však ne celý za celý život pohnojí si grunt; na zadech provozuje pastvo-ovesné hospodaření, a jen někteří, mají-li hnoje dostatek, vozí jej i na daleké ty pastviny. Hnůj vyváží hospodář již v zimě a obyčejně jej hned hromádkuje; na vrch hnojívá ke konopí a pohance, k ostatním plodinám jej zaorávaje, a tu mu pomocník hnůj hráběmi do brázdy shrabuje. Ozim sejí Rusíni zpravidla do jedné orby, do obráceného to strniska, a jen po bramborách jest zrní pravidelněji rozseto i méně v osení trávy. Do zoraných na zimu pozemků se z části seje, z části se přeořou. Jarní zásev v staré orbě více zde vydá, než seje-li se do orby čerstvé. Víť to chlop ze zkušenosti, ač pak má nesnáze s pejřavkou, jež se v polích těchto ráda plemení. V našem okolí zaveden jest následující osevní postup: do zhnojené na tři palce půdy sázejí brambory, pak sejí proso, pšenici ozimou a jarou, žito, ječmen, hrách, opěť žito a naposled pohanku, načež se hnojí na novo.

Podívejme se nyní na chlebodárnou Podolii.

Na rovinách podolských ohromné vesnice, osázené vrbami, vyhlížejí jako zelené stromy uprostřed sivého obilí. Cesty jsou smutné, všude stejné, v čas deště samé bláto, v čas parna zase samý prach a nikde té nejmenší na nich křovinky neb stínu, v jehož chladu bychom se mohli aspoň na chvíli ukryti před žhoucími paprsky. Ale kdo podolským cestám zvykne, nevšímá si jich, an ho uchvacuje pohled na spousty vlnícího se v étherickém teplu obilí.

Vsi roztroušené jsou daleko od sebe, ale Podolan ti vždy řekne, že je ze vsi do vsi míle. Lid ten nezná jiného rozměru délkového, a ty musíš často 3—4 hodiny jeti než jeho míli přejedeš. Odtud svou délkou míle podolské vešly v přísloví. Na Ukrajině, kde vsi ještě řidší jsou než na Podolí, jest vzdálenosť ještě větší, a řekne-li ti tam maloruský sedlák, že jest do druhé vsi míle kozácká, poruč se bohu a jeď půl dne.

Dvůr se vsí mají na Podolí 20—30 ano 50 tisíc jiter půdy a drží se všude té zásady síti jeden druh obilí na jeden lán, čímž pestrosť záhonův ustupuje jednotvárnosti. Celou hodinu jedeme mnohdy vedle samé velkoklasé pšenice, žita neb jiného druhu jařin. Vyjdeme-li si na pole podolská v čas sváteční, všimneme si rozsáhlých pastvišť, na nichž prohání se míchaný dobytek koňský s hovězím a bravem. Poblíže cest viděti v chumáčích pasáky obého pohlaví, jimž stáda jsou na celé léto svěřována. Nikde neužije mládež volnosti, jako na pastvinách podolských. Chlapci hřejí se na slunci a o dnech deštivých slézají se více do hromady, přikrývajíce se plátěnými plachtami domácí práce.

Sedě neb leže přehrávají na vrbových fujarkách dumné melodie, vlastní ruské hudbě, neb pletou z čerstvé žitné slámy pásky, jež buď hned zde neb doma v úhledný klobouk sešívají. Blížíš-li se jim, zvědavě tě vyhlížejí, a když před nimi staneš, rychle vstávají sejímajíce klobouky k pozdravu za hlubokého se klonění. Pak tě tak dlouho pozorují, až zmizí povoz tvůj v kotoučích prachu z obzoru jejich zrakův.

Několikaleté úhory bujněji zarůstají bodlákem, skýtajíce potravy i útulku různému hmyzu, ano zpod těch jediných keříčkův na bezlesých nivách podolských i vzácnější zajíc se vyplaší. Úžasné množství krtičích kopkův obrostlých travou připomíná na zdejších pastvinách termity africké. Půdy, jež by nikdy pluhem netknuta nebyla, jest vždy méně a výlučně slouží za pastvinu. Mnoho luk též není, neboť jest podolská půda více suchá, málo řekami svlažovaná, aniž má široko rozlitých močálův. Třístranné polaření poskytuje mnoho ulehlin, jež odpočinouce si často několik let, opět hojně rodí. Jsou zde též pozemky poblíže řek neb rybníkův, vynikající nižším položením a vždy vlhkosť udržujíce, ty zarůstají vysokou a bujnou travou. Jsou to ony stepi, z nichž nejvíce povšimnutí hodna jest „Pantelicha", rozkládající se několik mil zšíří a zdéli z množství močálův a bahnisk, v okolí Tarnopolu. Na nich tráva před senosečí dosahuje výšky přes 3'; zde hemží se množství vodního ptactva, pasou a tuční bílí voli rohatí, jež se po vypasení dopravují na trhy až do Olomouce a Vídně. Po senoseči činí step ta týž dojem, jako řídce posázená ves chalupami: jsou to samé stohy sena, jež Rusín podolský důkladně zná formovati. Aby si ušetřil nakládání a skládání kup na vůz, obtočí slehlé kupy u spodiny provazem, do něhož koně zapřáhne a jede tak ke stohu. Zbloudíš-li zde s cestičky, hned ji tak lehce mezi labyrintem druhých nenajdeš a můžeš děkovati bohu, zdráv-li odtud se s povozem dostaneš a nezabředneš do bahen. Vhodné má proto step ta jméno, od „liche" tolik co ďas, neštěstí. Jest zde ves stejného jména a jiná obrovská Zadrošč slynoucí velikým množstvím čápův, neboť jedné střechy v ní není, na které by nebylo po několika hnízdech čapích. Podolan i jiný Rusín neplaší jich, považuje čápa za ptáka posvátného, zákonem chráněného.

Půda podolská jest pšeničná a oře se čtyřmi až šesti voly, neb až dvěma páry koní, ale nadarmo nevzniklo přísloví, že na Podole, jak v stodole. Úroda půdy podolské jest světoznámá. Již v XV. století zasýlali benátští kupci pšenici zdejší Řekům a na řecké souostroví. Úrodu přináší zvláště léto více mokré než suché a zřídka kdy ukáže se běžné zde přísloví nepravdivým:

suchý březen, mokrý máj,
bude žito jako háj.

Na lánech dvorských sejí tu nejvíce pšenice červené, zvláště v okolí bližším řece Dněstru, po níž se plaví do Oděsy a odtud po moři do Anglie. Pšenice bílá dováží se po suchu i po řece Visle na trhy gdanské, než pro vymáhající větší úpravu země

se jí méně seje. Pšenice na Podolí rodí se bez hnoje, ač místy se již taková dobrota půdy vyčerpala. Hnojiti jest třeba opatrně, an skrovně-li jen se půda přehnojí, bují obilí mnoho v slámu a lehá. Proto hnůj stává se zde zbytečným a hospodář takřka nezná s ním ani zacházeti tak, jako v jiných stranách Haliče. Při úplném nedostatku dřeva užívají Podolané suchého hnoje co paliva ve způsobě cihel, jež uhnětené v hradby rovnají. Půda každý třetí rok zůstává úhorem a třídílné to polaření jest prastaré. Vhodně pěje básník o Podolí:

„S rolí člověk se tam nelopotí.
slámu pálí, hnojem topí,
a co zmůže, v sklad vyoře."

A dále:

. . . senné i obilné stohy,
během let zčernalé,
jak městečka stojí malé.

Ze snopův na odlehlejších dvorských pozemcích staví se stohy, an v čase žní všecko obilí svézti do dvora jest holou nemožností. Stohy ty roztroušeny jsouce po okolí stojí mnohdy více let netknuté. což se řídí dle toho, v jakých finančních poměrech se nalézá majetník, neb čeká-li na zlepšení cen obilných. V zimě svážejí se stohy saněmi do dvora a mlátí se buď žentourem, neb za silných mrazův cepy na samém poli.

Pěstování jetele a jiných pícních rostlin není valně rozšířeno. Bujné lány podolské při nedostatečném obdělání zarůstají pejřavkou. Pohanka hubí pýr a čistí roli; podobně i brambory vymáhající pečlivější úpravu, hubí pejřavku, a od doby, kdy zavedena byla na kořalku vysoká daň, začínají se více sázeti. Ve vsích, v kterých jsou pálenky, pěstuje se až 40.000 měřic zemáků, jež přechovávají se na zimu v podlouhlých hrobkách a přikrývají slamou a silnou vrstvou hliny. Zemčata, nejlacinější a nejobyčejnější to strava Rusínův, se již tak nerodí, jako druhdy. Proto pomýšleli vlastníci pálenek, jak by brambory nahradili — začali po způsobu bukovinských kořalečníkův osívati svá pole kukuřicí. Zkouška ta nevedla k cíli v také míře, v jaké pro kořalny bylo žádoucno, jednak že jest na Podolí o něco chladnější povětří jak v Bukovině, jednak vymáhá kukuřice množství rukou a jen v jižní části Podola se reforma ta ujala.

Od času, kdy založen byl cukrovar v Tlumači, pěstuje se v okolí jeho cukrovka. Ostatně sází se krmná řípa na dvorech všude tam, kde většímu počtu hovězího dobytka věnuje se zvláštní péče.

Veliká nouze o dělníky při podolských ohromných dvorech nutí vlastníky povolávati lid z blízkých Karpat. Jsou to zejména huculští horalé, kteří hromadně se vypravují na celé žně na Podol, kde najímají se do práce ku př. za každý jedenáctý snop požaté a svázané pšenice s přídavkem soli, mouky a jiných potravin.

(Pokračování.)

Z poesie slovanské.

Fragment.

Z básní **Marie Konopnické**. Přeložila z polštiny **Eliška Krásnohorská**.

Věk viníte, že s ideálů sdírá
šat bělostný, že váží je i měří,
že lhostejna mu roztříštěná lyra,
s níž klesaje duch poesie zmírá;
věk viníte, že není komu pěti,
že hluchý svět jen v zlaté modly věří,
boj krvavý a bouř kdy s rykem letí,
že zaniká hlas pěvců bez odvěti.
Kde však jest píseň, jež by kouzlem slova
sluch poutala v boj spěchajících reků,
v níž oltář, svátosť, přísaha se chová,
tak že kdo pochyboval — věří znova?
Kdež píseň, z mramoru jež vytesána,
co bílý bůh, jenž přemáhá noc věků,
co koruna ze slunných zoří rána,
jíž jasná čela mužův obetkána?
Kdež píseň, jež, jak obrův mlat kdy hřímá,
ze tvrdých skalin dílo ducha kuje?
Kdež píseň ta, jež pravdy žezlo třímá,
jak hrom se snáší a jak plamen vznímá?
Kde jest ta píseň čelo svoje pnoucí
v ty výše, duch kam s touhou vystupuje?
Ta píseň, ježto jiskrou v krvi mroucí
a heslem jest, jež davy vede vroucí?
Kdež píseň, v budoucnosť jež kráčí směle,
pravd símě sejíc na divoká lada?
Kdež píseň taká, jež jest duší v těle,
lnouc k velkým lidstva slovům hudbou cele?
Ta píseň, ó vy pěvci malé víry,
ať v zemský všední šum nám s nebe spadá,
v ten chladný dav, jenž tmí co stín se čirý,
a v hlouček, jenžto hlídá oltář sirý.
Té písně orlí křídla kéž se vzepnou,
a mrtvoly se hnou! Ó pravím vám:
zvuk najděte, jenž století jest tepnou —
a v ohlas milliony srdcí dám!

Písně o jaru.

Napsal **N. Ščedrov**. Přeložil z ruštiny **Fr Chalupa**.

I.

Jak rád jsem těm snů, lásky dnům!...
Slavičí slechnuv hlas
a jarních bouří prvý šum —
já srdcem oživ zas.

Mně zdálo se, že chor je duch,
porvána žití síť...
Hle... jak mne jarní ovál vzduch,
mně chce se dále žíť.

Když teskno mé se vrátí zpět?
Snad proto žal a vzdych? —
Na vesnu novou, nový květ
zas rád já čekal bych.

II.

Ó jestli tobě srdce ještě neochromil žal
a jestli — třeba v slzách — můžeš milovat —
můj drahý? Zimy přetěžké den odprchal —
Již otevři své okno v chvat.

Nechť vlnou jarou, zdravou, vůně plnou, svěží
větérek jarní, něžný může oknem plout,
ať slunka tvořivého teplo plyne, běží
v náš práci posvěcený, svatý jizby kout.

Na tomto nebi, v tomto slunci, pravdu boží,
neklamnou pravdu míru, zdali vidíš tam? —
Vím, závisť se v tvé srdce, milý, neuloží,
jak nepřátelům našim, kteří snují klam.

Jich srdce přeplněna zlobou, pomstou planou,
jim o budoucnu krvavý se zdává sen...
leč příroda ta lásku a klid v uvítanou
posýlá v úsměvech na zemi naši jen.

Můj drahý, tatam bojů, nouze, doba klatá,
již stranou zlobu, lásce v náruč raději —
a horoucně se modli, aby vesna zlatá
nám navrátila každou z mládí naději.

Lidské srdce.

Od **Petra Preradovića**. Z chorv. přeložil **Jan Hudec**.

Srdce lidské čehos povždy strádá,
spokojeno nikdy zcela není;
sotva dojde touhy vyplnění,
stero jiných opět veň se vkládá.

Čemu na zemi tu hruď tak mladá
chleba zhrdá skyvou každodenní,
jestřába by hřála, touhy chvění,
jež pak spáry zatíná v ni ráda.

Mezi kolébkou a rakví černou
život náš jen trvá krátkou dobu,
proto srdce tušíc příští hrobu,
stejnou trne tužbou bezeměrnou,
myslíc věčně: dosť má slastí země,
které neulehnou ve hrob ke mně.

Zapomenutým.

Od **Šimona Gregorčiče**. Ze slovinštiny přel. **Jan Hudec**.

Všech mrtvých den!
Hle, na té tiché, svaté zemi,
v níž každý dřímá s boly všemi,
v níž záhy bude domov můj
i tvůj,
lid stojí mlčky zachmuřen.

Je mrtvých den.
Jak bludičky tu nade hroby
lamp tisíc prokmitá,
a místa kříži pokrytá
jeseně kvítí chudé zdobí.
Kde těla leží pochována,

v tom noha chvějná pokleká —
ó mnohá svírá, bolí rána,
hruď člověka.
Půl pod zemí, půl na hvězd báni
dlí srdce lidu v rozjímání,
a jeho slzná krůpěje
se nade hrobem zachvěje.
Ó klečte jen a proste Boha,
nechť dolů padne slza mnohá,
by hrob jí zářil porosen,
je mrtvých den.

A já tu sirý? —
Když na modlitbách pevné víry
se každý na své rozpomíná,
za koho ruka má se spíná?
Oj za vás, hroby opuštěné,
kde kříž ni kvítek nespočal,
nad vámiž noc jen tu se klene
a nešťastných se vine žal.
Vás pěvec ve své písni chudé
a nebe vzpomínati bude.

Černohorec Černohorce.

Od **Jiřího Jakšiće**. Ze srbštiny přel. **Jan Hudec**.

Jako oheň mnohá rána,
ó má drahá Černohorko!
Chrabré duše křehká schrána,
v seči hruď má rozbodána,
pomoc, pomoc, Černohorko!
Naplň ještě pušku prachem,
paž má klesla, ne však strachem,
klesla v boji, Černohorko.

A když zemru, tvoje sláva —
věrná družko, Černohorko!
za ty rány do krvava
sterá padniž Turkům hlava,
oh, pomsti se, Černohorko!
Ne vzlykáním, ani v pláči,
nýbrž tam, kde smrť jen kráčí,
v boji, v boji, Černohorko!

A v mém domě ochraň syny,
moji naděj', Černohorko;
rci těm tvářím beze viny
o vší strasti domoviny,
uč je bít se, Černohorko.
A když čas nadejde prvý,
ať svou pomstu shladí krví
tureckých psů, Černohorko!

Několik statí z novějších dějin chorvatských

(se zvláštním zřením na ideu „illyrskou").

Dle díla „Poviest Hrvatska" prof. T. **Smičiklasa** napsal *B. Popelka*.

(Dokončení.)

Po těchto triumfech otcové sněmující jali se dávati instrukce vyslancům na společný sněm. Energický duch uvědomělého národa jeví se v instrukcích těch. Žádali, by potvrzena byla práva království chorvatského, a strážcem práv ať je ban ve vlasti i mimo vlasť. K vůli slávě a prospěchu země doporučovali králi, by dal jim za hlavu některého člena z domu svého a j. Vyslancové ubírali se na společný sněm do Požuně s důvěrou větší, než bývalo kdy dotud. Společný sněm otevřen byl dne 10. listopadu. Za palatina uherského zvolen arcivévoda Štěpán.

Mezi předlohami královskými vytčeny byly zvláště poměry stavu selského a robotního; vedle těch jednati se mělo také o jiných hospodářských a finančních otázkách. Volbou nového palatina zdálo se, že sněmu uherskému dostalo se záruky ku šťastnému a zdárnému rozvoji. Přes to přese všecko však vy-

slancové chorvatští nemohli se nadáti míru a zadostučinění, poněvadž přívrženci Maďarů v Chorvatsku pracovali o to, aby si panství v zemi zabezpečili. Za to pak zase Chorvaté byli připraveni, aby odrazili neb aspoň přestáli každý útok.

Metell Ořegović, vůdce jejich, byl se ozbrojil znalostí státního práva a poměrů vzájemných mezi oběma korunami, jemu nebyl neznám běh dějin obou národův, on i maďarsky se naučil, aby mohl Maďary v jich rokováních důkladně sledovati a aby jich vlastním jazykem mohl jim říci pravdu, která vřela v srdcích chorvatských. Rod jeho během posledního dvacítiletí vypěstil už dva znamenité bojovníky za práva chorvatská: otce jeho Štěpána a strýce Mirka Ořegoviće, biskupa senjského, kterážto okolnosť byla s to, aby Metella povzbudila k tomu, by vstoupil do jich šlepějí. I maďarským předákům utkvěl v paměti a s úctou vzpomínají toho, kterak neohroženě vytrval na místě svém, neohlížeje se ani v pravo ani v levo, nedbaje hulákání omladiny maďarské, která rouháním a posměchem provázela mužnou jeho obranu práva chorvatského.

Chladným jsa i vůči nebezpečí života, ve kterém několikráte tonul, přičiňoval se, by mluvil vždy hned po prvním řečníku maďarském a nejlítějším protivníku chorvatském, po Ludvíku Košutovi, kdy zápalem maďarským se otřásala sněmovna, jen aby trvale a ze základu porazil proslaveného předřečníka svého.

První srážka mezi Chorvaty a Maďary vznikla již v prvních dnech zasedání sněmovních popudem maďarské strany županie záhřebské. Známou žádosť svou, aby šlechticové jednotlivě dostali právo hlasovací na sněmě chorvatském, županie záhřebská odeslala sněmu uherskému, žádajíc ještě mimo to, aby jí uděleno bylo právo voliti přímo své vyslance na sněm uherský. Turopolský župan Josipović zaklínal a zapřísahal sněm, „aby pomohl království chorvatskému v neštěstí tom a tísni“, žádaje zároveň s Maďary, aby vyslancové sněmu chorvatského nebyli uznáni, nýbrž aby zřízen byl výbor, před nějž by pohnáni byli k soudu ne jako vyslanci, nýbrž jako obžalovaní.

Marně opírali se tomu vyslancové chorvatští dovozujíce, že upraviti sněm chorvatský náleží jediné sněmu chorvatskému samému; útoky nepřestávaly a usnešení bylo učiněno. Chorvaté slavně protestovali. Teprve když všechna municipia chorvatská souhlasně schválila počínání svých vyslancův, Maďaři povolili. „Základním plánem“ — praví chorvatští vyslancové — „bylo zrušiti všechna práva vlasti naší, Slavonii od Chorvat odtrhnouti a nám i jméno chorvatské vzíti, slovem národnosť naši a politickou existenci království zničiti.“

Sněmu chorvatskému Maďaři nepřiznávali jméno sněmu, nýbrž nazývali jej provincialní hromadou, v čemž za nimi následovala strana maďarská, jmenujíc sněm vlasti své „opravišćem“ (hromadou). Maďaři porozuměli, že náhlou cestou nedostihnou cíle svého, proto počali obcházeti a stanoviti zákony,

dle nichž Chorvatsko samo jako zralé jablko jim padnouti mělo na klín. Nejdříve pokoušeli se adressou projeviti králi, že vláda jednala proti zákonu, zamítnuvši hlasovací právo jednotlivých šlechticů na sněmě chorvatském. Metell Ořegović povstal na obranu Chorvatska nejdříve s důkazy dějepisnými, potom dovozoval „nesmyslnosť“ toho maďarského požadavku také odtud, že Turopolci osobně ani svého náčelnictva nevolí, nýbrž 24 jejich selských soudcův, a přece že chtějí, aby nabyli osobního hlasu na sněmě sdružených království proti poslancům úřadův a pozvaným na sněm od bana osobám!

Na slova pronešená zástupcem nitranským, „že národnosť chorvatská nemá budoucnosti a že se Chorvaté musí utopiti a zmizeti buď v národnosti maďarské nebo v některém jiném živle“, Ořegović napomenul Maďary, aby k vůli svornosti toho probůh již nikdy neříkali, ježto nesnadno by dalo se vymysliti něco, co by chlácholící se mysli v Chorvatsku znova rozdráždilo a rozhořčilo více než to, že většina stavův uherských jest mínění téhož, kterého vyslanec nitranský. Napomenul je, by v uctivosti měli národní nadšenosť chorvatskou, „ježto není slavno ani prospěšno žíti s národem, který by národnosť svou nohama šlapal, a prospěšno proto není, že národ, který pozbyl svůj národní cit a k jiné národnosti přilnul, snad za první příležitosti opět se změní, neboť moc sebecitu, této božské jiskry, nemůže nahrazena býti žádným prostředkem“.

Elegický hlas Ořegovićův zůstal hlasem volajícího na poušti, neboť příliš hluch byl již národ maďarský, aby slyšel, že vedle něho stojí ještě svobodný národ chorvatský. Když dne 21. prosince jednáno bylo o indigenatu, Maďaři ustanovili zásadou, že indigenou státi se může jen ten, kdo umí maďarsky, a proti Chorvatům tvrdili, že pod korunou svatého Štěpána jedna jest toliko vlasť, jedna politická národnosť maďarská. Ve příčině jazykové navrhovali zákon: „Jazyk maďarský napříště bude jediným jazykem zákonodárným, jazykem veřejné správy, jazykem služebním v záležitostech církevních a úředních .... V přímoří uherském úřadové budou si dopisovati maďarsky, veřejné rozpravy díti se budou maďarsky, jen v soukromých právních rozepřích možno tam užívati jazyka vlaského ... Pořežská, vírovilická a sriemská županie užívati budou jazyka latinského ve vnitřních záležitostech svých, ale jen po šest let ... Všechny peníze uherské dostanou znak uherský s maďarským nápisem, při všech finančních a vojenských úřadech, v uherských přístavech, na všech uherských lodích bude zemský znak s maďarskými národními barvami, všechny pečeti úřední dostanou maďarský text. „Partes adnerae“ budou si dopisovati maďarsky a na všech školách jejich jazyk maďarský musí býti předmětem povinným.“

Chorvaté opřeli se tomu na základě starých práv země své, ku pomoci se dovolávajíce práva přirozeného a positivního, slavných omluv a přísah královských, a konečně slavně protesto-

vali, že Chorvaté nepřijmou zákona toho, jenž vyhladiti má národnosť chorvatskou a na kusy roztrhati jich království.

Sněmovna panská nehrubě schvalovala zákony ty, ale konečně povolila přece, tak že Chorvaté byli poraženi s obou stran, ač se byli bránili opravdově a klidně, jakož se lidem sluší, kteří stojí na nezvratných právech svých. Otázka národnostní mezi Chorvaty a Uhry od té visela již na jedné toliko straně a ta byla napjata, tak že každou chvíli prasknouti mohla. V této rozhodné době ujal se slova Ořegović a řekl:

„Mnoho jsem již v síni této uslyšel řečí krásných a srdcejemných o veliké a nenahraditelné ceně národnosti, kterou zástupcové národa maďarského považují vším právem za hlavní podmínky a základ blaha pozemského. Poslouchaje velebné tyto myšlénky radostí naplněn byl jsem v srdci, neboť rodí se mi v něm naděje, že slavní stavové a řádové jsouce nadšeni svatým citem pro národnosť svou týž cit chovati budou také k jiné národnosti a ctíti a udůstojňovati podobnou snahu jiných národů ve příčině své národnosti. Ale jestliže stavové a řádové spravovati se budou osnovou zákona navrženého sezením minulým, nutno mi vzdáti se naděje té, neboť osnova ta obsahuje návrhy a požadavky, které budou-li v život uvedeny, záhubou hrozily by národnosti sdružených království. Politickou národnosť mají také sdružená s Uhry království, která stojí na zákonech fundamentalních a na zabezpečených právech municipalních. Tyto svaté relikvie věrně zachovali nám dědové uprostřed bouří minulých věkův, a já spoléhám na svatosť věci, jíž nebude nedostávati se pomoci ani lidské ani božské, spoléhám na humanního a národního ducha našeho věku, že se tento statek náš, který divé násilí minulých věkův a bořící pravice běsných Osmanlijí nemohla zahladiti, že tento statek náš nebude zničen za nynější klidné a osvícené doby, nýbrž že nám se na česť věčné pravdy, na slávu člověčenstva, na záruku naší vlasti ba celé říše zachová a novou silou prokvete: a já mám za nejsvětější povinnosť netoliko každého pravého Chorvata, nýbrž i každého maďarského národovce, by uvažoval, kterak by národnosť sdružených království v přátelství s národem maďarským se rozvíjela. Než jazyk je duší každé národnosti; proto kdyby u některého národa místo jeho národního jazyka jiný, živý jazyk u veřejný život jeho byl uveden, veta bylo by po duševním životě téhož národa a byl by pokládán, jakoby vymazán byl z počtu národův.

Patře na věc s tohoto hlediska osměluji se sděliti svoje mínění o repraesentaci a osnově zákonné. Hlavní myšlénka jest, aby svazek, který spojuje Uhry s královstvími sdruženými, maďarský byl. Svazek tento jest dvojí: jeden se týče obecného zákonodárství, druhý obecné správy. Hledíc k prvnímu, jakkoliv jsou království sdružená, řídivše se příkladem všech vzdělaných národů tohoto světa, chtějí stoleté panství jazyka latinského na kolik možno se sebe setřásti a jazyk národní v život veřejný uvésti .... vedle všeho toho chtějíce vůči národu maďarskému

jako silnějšímu ústavnímu druhu, důstojně sobě vésti, mínili účastniti se obecného zákonodárství skrze poslance své jediné jazykem maďarským. Ale hledíc ku stránce administrativní věc má se docela jinak. Sdružená království nemají v úmyslu již nyní s uherskými úřady dopisovati si některým jiným jazykem než latinským, jejž k tomu zákon minulého sněmu ustanovil, trvale poměr tento upraviti zůstavujíce na onen čas, kdy národní jazyk jejich v záležitostech veřejných bude vládnouti.

Tedy království sdružená nepotřebují toho, by jim dovoleno bylo dopisovati s úřady uherskými svým národním jazykem, nýbrž přejí sobě, by v té příčině zachována byla platnosť nařízení nejnovějšího zákona. Tak nikterak neurazí majestátnosť národa maďarského, neboť chtějí užívati jazyka neutralního, který příhodnější jest zároveň k dopisování se zeměmi následnými a proto stěží as kdy vymizí z veřejného života říše, ve které žijí národové různých jazyků.... Ostatně určovati jazyk služební v královstvích sdružených patří mezi jejich práva, a poněvadž zákonodárství uherské nikdy se do toho nemíchalo, musím i nyní jménem těch, kdož důvěru svou do mne složili, proti všelikému podobnému počínání protestovati.

Tolikéž urážlivým zdá mi se také onen návrh, dle kterého by všude, tedy také ve sdružených královstvích, užívati bylo znaku pouze uherského, národních barev a maďarských nápisů na pečetích. Tím by národní cit obyvatelů sdružených království měrou svrchovanou byl poškozen a hojně látky k rozhořčenosti podáno. Co konečně týká se dolní Slavonie, nebudu se tuto pouštěti do zkoumání starých časův ani do podrobného rozboru věcí zde již totikrát přetřepávaných — nýbrž vezma za základ politický stav minulých věků zákonitě stvořený dokáži jen tolik: poněvadž zmíněné v návrhu zákona tři županie, které tvoří civilní dolní Slavonii, od té co z jařma tureckého jsou vysvobozeny a s korunou spojeny napořád až podnes po smyslu domácích zákonů s královstvími sdruženými jedno tělo tvoří, pod moc banskou náleží, sněmu sdružených království a stanovení zákonů municipalních se účastní a nemohou se jich vydřiti: tyto tedy županie každým činem jsou podstatným dílem království sdružených a nemohou se od ostatního těla odtíti, ježto zbraňuje tomu svatosť práva a právo národa. Odtud jde, že nelze pro tento kraj jakož ani pro přímoří ve příčině jazyka platně se usnášeti tak, aby se usnešení takové protivilo municipalním právům našim. Kdyby však přes to stavové a řádové v úmyslu měli v této příčině urážlivé návrhy zákona přece sestavovati a území sdružených království skracovati, proti tomu se já jménem svých splnomocnitelů slavně ohrazuji. Na konec osměluji se stavům a řádům ještě jednou doporoučeti, aby ráčili zákony o jazyku a národnosti maďarské vztahovati pouze na Uhry a hledíc ke královstvím sdruženým od toho upustiti, neboť jen tak svou právomilovnosť národu sbratřenému jasně osvědčí."

*

Ořegović neustával, háje mnohými řečmi celistvosť vlasti své, ale konečně bylo jemu vyznati: „znamenám, že zde minul čas ku přesvědčování a že slavným stavům bojovati bude se smělou vůlí sdružených království", pročež proti celé osnově zákona prostě protestoval.

Maďaři odpovídali po každé slovy rouhavými, spíláním, hulákáním a veřejnými útoky na řečníka a jeho soudruhy, ač se zákony a historickými důkazy v rukou tlumočil tužby skromného svého národa, který chvíle té pomýšlel jediné na spásu a rozvoj národnosti své. Posměšně za potlesku rozjařené sněmovny Ludvík Košut vyčítal vyslancům chorvatským, že právo chorvatské vyvozují z nějaké staré kroniky dalmatské, že však Chorvatsko práv nemá. Veliké naděje Maďaři kladli do přátel svých v Chorvatsku, že jim pomohou zlomiti tento „illyrský" odpor. Župan turopolský jim obzvláště odvahy dodával, aby nedali zahynouti Maďarům v Turopoli, o nichž veřejně na sněmě řekl, že skutečně maďarsky mluví, o sobě pak sám, že není Slovan, nýbrž maďarský Chorvat. Sněm chorvatský nazval komedií a s Košutem zároveň prohlašoval každého za zrádce vlasti, kdo by tvrdil, že Chorvaté mají právo udíleti indigenat, ač Metell Ořegović na sněmě historicky právo to dokázal. Již tenkráte Košut vzkřikl na Ořegoviće: „Mezi námi jen meč může rozhodnouti!"

Doufaliť Maďaři, že tenkrát ani dvůr nebude míti příležitosť chrániti Chorvaty, ježto bude zaměstnán pobouřenou Italií, kam již v zimě počaly se vypravovati krajišťské pluky. Již tehdy byla rozhodná většina sněmu uherského pro to, aby žádáno bylo odpovědné ministerstvo pro Uhry. Chorvaté dávali pozor na každé slovo pronesené na sněmě uhersko-chorvatském s onou pečlivostí, která podobna byla životní otázce jejich. Ve skupštinách županských i v hromadách městských municipií zvedaly se trpké žaloby na Maďary a již s mnoha stran slyšeti bylo hlasy, aby vyslancové chorvatští byli povoláni domů a země aby opět hledala pomoc a spásu u krále, který stejně hájil všech národův. Rozpor mezi oběma národy byl hotov, jen že nikdo pod sluncem ještě netušil, kterak skončí.

V tu chvíli, dne 24. února vypálilo první dělo převratu pařížského. Jakmile do Požuně stihla zpráva, že v Paříži prohlášena republika, na sněmě maďarském vzeplál oheň převratu dosud tajený. V tajném zasedání stavovském Košut jal se vzmužovati bratry své, jakoby byl došel zlatý okamžik svobody, jehož dlužno se chopiti a vládu rakouskou donutiti k takovým koncessím, jakých by sice nikdy nedosáhli. Celá strana řečená liberalní přidala se ke Košutovi, aby zvolena byla ze sněmu veliká deputace a poslána ku králi žádat uherského říšského sněmu, jenž by každoročně se odbýval v Pešti, národního odpovědného ministerstva, nezávislého na vládě rakouské, národního vojska a konstituční svobody následným zemím rakouským.

O zasedání veřejném dne 2. března Košut mluvil obšírnou, ostrou řeč, kterou vzpomíná ducha politiky Metternichovy už jako umrlého. V repraesentaci ku králi jednosvorně přijaté mluvilo se o nezákonité vládě tehdejší a zmíněné tajné požadavky nyní veřejně předneseny před krále. Nepokoje v Chorvatsku — žádali — aby už jednou byly skoncovány a Dalmacie s Uhry spojena. Zástupcové chorvatští napomínali sněm, aby nechtěl využitkovati tohoto těžkého postavení králova k tomu, aby vymohli sobě nových koncessí a neuvrhovali v nebezpečenství veškerou říši. O nepokojích chorvatských že není řeči, to že nenáleží před společný sněm a že tím Chorvaty jen ještě více rozjitří, proto nechať vynechají toto místo v adresse. Posměch a potupu dostali za odpověď od Maďarů. Adressa měla býti předložena sněmovně panské. Palatin arcivévoda Štěpán odebral se s pohlaváry velmožův uherských do Vídně, aby se radil, co počíti v tomto kritickém okamžiku.

Košut a jeho strana zdvihli křik proti palatinovi a velmožům, že proti zákonu o svobodě odcházejí do Vídně hledat rady, potom že nejsou na místě, aby svolali sněmovnu panskou a přijali adressu přijatou od zástupců sněmovny dolní. Konečně dne 14. března palatin přišel a ještě téhož dne přijala sněmovna panská mlčíc akklamací adressu s dodatky, že nastane svoboda tisku, porota a každoroční sněm. Dne 15. března palatin odvedl skvělou deputaci do Vídně, kde už zatím byla propukla revoluce. Metternich byl již utekl z Vídně a téměř v touž hodinu, kdy deputace dala se na pochod z Požuně, císař prohlásil, že svolá kolem sebe zástupce svých německých a slovanských zemí, by s nimi se radil o záležitostech zákonodárských a správních. Tím byla prohlášena konstituce. Věci tyto usnadnily práci deputaci maďarské.

Ohromné požadavky její způsobily vládě vídeňské starosti a nesnází, ale deputace zůstávala nezvratně na svých požadavcích; arcivévoda se vyjádřil, že složí palatinat, jestliže král nepodepíše. Nátlak byl veliký, rádcové koruny nevěděli si rady ni pomoci — král podepsal.

Maďaři s Vídní se loučíce prohlásili, že svorně a společně hájiti budou nabytých nových svobod. Dostav plnou moc vlastnoručním listem královým arcivévoda-palatin jmenoval 17. března hraběte Ludvika Baćana uherským ministrem-předsedou, jenž hned sestavil ministerstvo sedmiodborové: pro záležitosti zahraničné, vnitřní, finanční, pro osvětu, kommunikace, orbu, spravedlnosť a válku. Působnosť ministerstva ustanovena a určena zvláštním zákonem.

Vyslancové chorvatští sešli se, aby se poradili s bánským náměstkem, co počíti a kterak se chovati k nové vládě. Chápali a rozuměli, že svými hlasy nezamezí postup příliš náhlých a bouřlivých událostí, proto ustanovili, že se jednotlivým usnešením sněmovním ani protiviti nebudou, jen práva národa svého na základě zákona a spravedlnosti že budou hájiti. Žádali, aby

v nové vládě ustanoven byl zvláštní zástupce pro Charvaty, ale byli naprosto odbyti.

Nové ministerstvo prohlásilo hned bez sankce královské svobodu stavu selského, zbavilo ho desátků a dávek panských, páni pak že dostanou náhradu ze zemské pokladny; zrušeny staré šlechtické svobody od daní, daň zavedlo všeobecnou, zřídilo národní obranu a žádalo, by všecky pluky uherské vrátily se z ciziny do Uher a vojsko rakouské aby z Uher bylo odvoláno. Král by rád byl pro sebe zachránil aspoň některá práva královská. Proto poslal dne 28. března sněmu uherskému reskript, jímž žádal pro sebe právo udíleti milosť, hodnosti církevní, titule, řády a dary, mimo to vydržování jeho dvoru a daně aby i na dále plynuly do společné pokladny říšské; smlouvy finanční a obchodní nechať sněm dorozumě se s rakouskými orgány správními vyřizuje sám. Ve příčině ministerstva vojenského vyjádřil se, že působnosť jeho záviseti bude na tom, kterak zachovávati bude pragmatickou sankci; jednoty vojenské král že obětovati nebude.

Tento reskript královský padl do sněmu jak oheň na olej. Sněm prohlásil o něm, že jest pokusem proti svatosti daného slova královského, že klade na vážku budoucnosť a zdar národa domu rakouského, jenž pochybovati bude o svatosti slova králova a pozbude důvěru v krále.

Palatin Štěpán musil slíbiti, že bude míti krále k tomu, by otázka ta vyřízena byla po právu země, a stavové dali mu lhůtu čtyřiadvacetihodinnou, do které že počkají. Král povolil, aby jen dávali příspěvky pro dvůr, diplomacie aby byla společná i pro vojsko uherské. Ministerstvo dostalo takto do rukou takovou moc, jaké sněm uherský neměl už po několik věků.

„Národ chorvatský“ — praví chorvatští vyslancové — „nalézal do nynějška záštitu od samovůle maďarské u krále, ale od nynějška nebude moci s úspěchem obraceti se ke dvoru neboť moc jeho novým zákonem tak jest zredukována, že ani on sám ani jeho palatin nemůže vydati nařízení, která nejsou podepsána od ministerstva. Vlasť naše není zastoupena ni v ministerstvě ani ve státní radě syny svými, aby ji bránili od nebezpečí, která jí hrozí od samovůle maďarské!“

Není od toho času zákona, kterým by to které právo chorvatské nebylo porušeno, ať týkalo se národnosti, ať práva banského nebo sněmu. Pověstná slova Košutova: „Kde je Chorvatsko, nemohu je najíti na mapě,“ tlumočí všechny zákony a všechna nařízení ministerstva maďarského vůči Chorvatům bezohledného. Zatím však Chorvatsko se přece rozvlnilo. První věsti o revoluci vídeňské stihly do Záhřeba dne 16. března a již příštího dne odebrala se deputace z vynikajících měšťanů před shromážděné zastupitelstvo města Záhřeba, vedená Iv. Kukuljevićem. Připomínajíc vymoženosti maďarské, prohlásila, kterak obyvatelé toho města „jako svobodní mužové svobodného národa přejí sobě dosíci toho všeho . . . . starou cestou, a ta cesta je

státní sněm království dalmatského, chorvatského a slavonského, jemuž by náležely rozpravy o všelikých otázkách národa chorvatského, a jakož město Záhřeb prvním je ve vlasti, tak aby prvním bylo vyjevujíc tužby národní.“ Jménem veškerého obyvatelstva budiž králi podána prosba, aby uložil náměstku banovu vypsati sněm. Prosbu tu, jakož i ostatní tužby chorvatské králi vyjeviti měla ústně zvláštní deputace. Totéž učiniti měli všichni úřadové chorvatsko-slavonští, by přání národa chorvatského tím spíše a tím dříve byla splněna.

Návrh přijat. Jako blesk potom letěl hlas od města do města, že vynikající mužové shromáždili se v Záhřebě a že ponesou odtud tužby své ku králi. Ljudevit Gaj, Amb. Vranicani a Iv. Kukuljević postavili se v čelo ruchu obecnému a konstituovali se ve výbor, který měl vše říditi.

Zatím slovanské studentstvo vídeňské uveřejnilo provolání, jímž zvláště vytýká ideu slovanskou a vzájemnosť:

„Nás Slovanů je polovice obyvatelstva císařství a přece hnětla nás a trápila nicota jako žádný jiný národ; trápila a hnětla, mluvíc sladká slova míru a lásky. Co je příčinou neštěstí toho? Národ náš nepovstal a nevyjevil svou vůli národní. Doma ho lidé zištní obstiňovali, klamali a odvraceli od pravdy, kterou Bůh stvořil pro každou duši; a z Vídně podporovali takové lidi všelikými nešlechetnými způsoby činitelé, v jichž čele byl Metternich. Nevěřte, že svoboda sama přijde k vám anebo že vám ji přinese nějaký cizinec nyní nebo bůh ví kdy. Proto povstaň, národe, a vyslov vůli svou vznešenou. Učiňte to, také vy jste národem svobodným . . . . Lidé zištní a samozvaní řeknou vám, že máte již i vy svobodu tisku a národní obranu, abyste netropili komedii. Víte, co je svoboda bez národnosti? Tělo bez duše, Mrtvá věc. My chceme živou svobodu. A zda nevíte, že nám chtěli vyrvati jménem té mrtvé svobody i jméno našeho národa, národní barvy, národní pečeť a jazyk a mluvu naši národní? Svoboda a národnosť pro všecek svět jsou věci nerozlučné. Nevěříme sladkému a schytralému slovu těch, kdož pracují nám o hlavu již půl věku neunavně a vytrvale. Vyjádřete jen národní tužbu svou a tyto vrahy naše a lidstva postihne pravice božská!“

Národ povstal. Jakoby už od dávna ze Záhřeba byli čekali hlas vlastenci po vší vlasti, za několik dní několik set vynikajících mužů sešlo se do Záhřeba. Dne 25. března shromáždili se v „Národním domě“, by radili se o požadavcích svých, které mínili přednésti králi. První byl, „aby jim dal po zákonu bana“. V oné skupštině mohutnými, ze srdce všeho lidu plynoucími slovy Lj. Gaj navrhoval barona Josefa Jelačiće Buřimského za bana trojjednoho království. Není péra, které by vylíčilo vřavu vzniklou potleskem a voláním, které zahřmělo, když Gaj pronesl návrh svůj, a skoro čtvrt hodiny trvalo a teprv tehdy utichlo, kdy Gaj požadavky národní, správním výborem sestavené, odevzdal Iv. Kukuljevići, aby je přečetl.

Požadavky ty ovšem byly veliky a podobny maďarským. Žádalit Chorvaté, aby zachována byla celistvost vlasti jejich a ban aby stal se předsedou odpovědného ministerstva chorvatského, sněm aby scházel se každoročně, národní vojsko pod vůdcem zvoleným v čas míru aby zůstávalo doma a přísahalo králi a ústavě, Krajina (vojen.) aby byla zrušena, národní jazyk do chrámu uveden. S těmito požadavky deputace chorvatská, čítající přes 300 lidí, v rouše skvělém odebrala se do Vídně. Ještě než předstoupila před krále deputace, zvěděla již, že Jelačić jmenován banem chorvatským. Dne 31. března byla od krále skvěle uvítána. Čechové, Poláci, Slováci, Srbové sestoupili se kolem Chorvatů, by sestavili společné heslo: svobodu všech Slovanův.

Za tím účelem shromáždili se dne 31. března, a od Srbů poprvé byl slyšán hlas, aby Baňka a Banat spojen byl s Chorvatskem. Vyslancové chorvatští vyšli z domu s mnohými naději, nesplněna však ni jedna mimo jmenování bana, ale přece každý ubíral se domů s blahým vědomím v srdci, že si 18 mill. Slovanů podá ruce, by novým duchem vdechli život v říši rakouskou. To je myšlénka první přátelské schůze, kdy všichni národové s dětinným veselím se líbali, vzpomínajíce, aby zabezpečili sobě svobodu svou; tato myšlénka řídila politiku chorvatskou r. 1848. Chorvaté mezi Slovany hledali a našli své spojence, neboť Maďaři a Němci už byli spojeni.

Již tehdy pak každá živá duše věřila, že se Chorvaté s Maďary bez války neobejdou.

Dopisy z pozůstalosti W. A. Maciejowského.

I.

Dopisy Václava Hanky.

(Pokračování.)

14.

Szanowny panie Wacławie!

Pakiecik od prof. Purkinie otrzymałem, też i pan Wocel mi powiadał iżeś do niego pisał: wszystko jest przygotowane i jużby w Pańskich ręku było, gdybym był nie chciał do tego przyłączyć nowe wydanie Pieśni moich dla Twej Pani, bo są po większej części z polskim przekładem. I te są gotowe dzięki Bogu, ale ostatniego arkusza tlumaczenia rossyjskiego króledworskiego rękopisu, jeszcze nie dodrukowano, chociaż już wszystko wysadzono jest, i jam by rad przy tej okazyi i kilku exemplarzy do tego pakietu przybawić.

Przy przesylce więcej pisać będę.

Bądz zdrów, serdecznie Cię całując proszę oświadczyć Pani najsliczniejsze ukłony

Twój najzyczliwszy

Wacław Hanka.

Praga 22. grud. 1850.

Szczęście na święta i nowy rok. Słowiańską modlitwę oddaj przy ukłonach moich J. W. panu M...,

15.

Kochaný Václave!

Načekali ste se, až mne to samého mrzelo, ale nejsem já vinovat toho: tiskař přisliboval, i vždy nová díla vládní jej zasypávala, tak že si sám pomoci nemohl. Naposledy ještě se u nás papíru nedostávalo, i vláda kde jaký byl jen pro své zákony brala, tak že všeck privátní tisk se zastavil: ale mámež těch zákonův, že si jich žádný advokat pamatovati moci nebude.

Přiložené knižky račte rozdati po nápisech i mějte se dobře — my se máme dosti zle, jen zdraví nás ještě na světě těší.

Nejoddanější

Václav.

V Praze. 7. února 1851.

16.

Szanowny panie Wacławie!

Po okazyi z książkami Pana Lhotaka przez Lipsko posyłam Ci dalszy ciąg Časopisu českého Museum, mianowicie 3. i 4. t. d. — Dwa listki twoje otrzymałem i bardzo mię cieszyło dowiedzieć się o Pańskim zdrowiu. Jam chwala Bogu zdrów, i uczę sześć dni w tygodniu na uniwersytecie porównawczą gramatykę i ruski, t. j. rossyski język i literaturę, jako nie płacony docent. Panu Koub.(kowi) pozwolili jeszcze znowa na dwa lata dawać język polski z platem 400 ryń. sreb.

Pisałeś mi, żebym sobie kazał sprowadzić 3 tom Twego dzieła, lecz to trzeba żebyś sam kazał sprowadzić, bo jeślibym ja to uczynił, musiałbym go zapłacić księgarzowi. Niech go więc księgarz da do p. Řiwnáča.

Najoddańszy przyjaciel

Wacław.

W Pradze 23. październ. 1853.

17.

Szanowny panie Wacławie!

Otrzymaliśmy książki przez pana Lhotaka do Muzeum naszego sprowadzone, między ktoremi i dwa ekzemplarze Pańskiego Piśmienictwa 3ci tom się znajdował...

Wzorów średniowiekowej sztuki pana hrab. Przezdzieckiego jeszcze teraźśmy nie otrzymali, ale cieszymy się bardzo na nie. Pan Palacký mi dla Pana Dobrodzieja odewzdał Dílu I. částku 2. od roku 1125. do 1253. Dějin národa Českého i Dritten Bandes III. Abtheilung Geschichte von Böhmen. Pana Erbena Regestra są prawda drukowane, lecz Indexa jeszcze nie ma, i bez niego nie dają — ku końcowi roku wszystko będzie gotowo i Pan D. zaraz dostanie.

Nie wiem, jak to przychodzi, ja Panu Dob. zawsze Časopis museum kompletuję, i Pan zawsze piszesz, iż coś nie dostawa się...

Wszyscy znajomi klaniają się Panu Dobrodziejowi i ja najpierwiej. — Proszę moje uszanowanie łaskawej Pani, p. Kucharskiemu, p. hrab. Przezdzieckiemu i wszystkim kto tylko sobie nas przypomina. Bądź zdrów i pamiętaj na nas

Twój szczero najoddańszy

Wacław.

W Pradze 16. pazdz. 1854.

18.

Szanowny panie Wacławie!

Może myślimy na Was częściej niż Panówie na nas, lecz są przeszkody, których przedwidać nie podobna. Tak wyprawował pan jeneral Hofman do Warszawy, i to się przedłużyło aż do terazniejszej pory. Potém nie ma jeszcze wydrukowano Regest. pan Erben, bo go rejstrzyki do dzieła jego tak omieszkały, że sobie tego ani pomyśleć nie mogł. Prze to posyłam tylko Časopisu 1854.

Pisałem do Pana Dobrodzieja względem 3go tomu, który nie wiedząc, iż panu Palackiemu należy, muzealną stampilią ostęplowano. Proszę więc bądź czysty tytul nam przysłać, albo co lepiéj by było: pierwsze dwa tomy Muzeum i mnie trzeci łaskawie posłać.

Pan Zubrzycki wydał już trzeci tom swej historyi Galicyi. On za honorar otrzymał 100 exempl. Dobrzeby było, gdybyście tam kilka exemplarzy sprowadzili. Jest to dzieło dokładne i cena 8 zl. kow. m. nie wysoka i on jeszcze 25 percent ustąpi.

Proszę oświadczyć moje uszanowanie łaskawej Pani, panu hrab. Przezdzieckiemu i baronowi Rostawieckiemu, Kucharskiemu i wszystkim, którzy mię pamiętają.

Bądźcie zdrowi! Wasz najoddańszy

Wacław.

Praga 13. marta 1855.

19.

Szanowny Wacławie!

Czekałem Cię tego lata do naszych wód, a gdy mi poczciwy jeneral Gołowin list twój oddał i przy tem jeszcze powiadał iż prawie w czas jego odjazdu chorowałeś bardzom nad tym ubolewał. Dziękuję Ci serdecznie za znajomość czyli poznajomienie

z tym szanownym państwem, wiele przyjemnych chwil z nimi przepędziłem. Spodziewam się iż choroba twa usunięta, iź zaś dobrym zdrowiem się cieszysz. Jarosława Bogu (dzięki) zdrówa, lecz źona i siostra jej ciągle chorują.

Posełam ci, pod warunkiem jednak będzieli to mogł wziąć Pan Strończyński, dalszy ciąg naszego czasopisma.

Prosząc oświadczyć szanownej Pani moje uprzejme ukłony, polecam się dalszej łaskawej pamięci i jestem jako zawsze zyczliwy przyjaciel

W. Hanka.

Praga 21. paźdz. 1856.

20.

(Papírový proužek.)

Panu Wáclawowi Maciejowskému.

Drahý příteli! Lísteček Wáš jsem s radostí obdržel od pana Šafaříka: velice se těším na práci Waši a posílám Wám žádané 3 a 4 svazky Musejníka. Ostatně si můžete přečísti list můj Petru Pawlowiči psaný. S prodejem Wašeho díla jest to u nás těžko gakož dobře wjte: šlechta a bohatější lidé nic slowanského nečjtagj a ubozí študentjci i literatoři rádi by čjtali, ale deficiente pecu — deficit omne — nia.

Na ten list nezapomeňte do Wašeho díla ho strčiti. Buďte zdráw a wesel! Záwidím Wám Waše mjsto a Waše cesty; já gako ukowán na gednom mjstě wězeti zaklen jsem. Wašj Małżonce moge uctiwé ukłony. Wáš oddaný

Wáclaw.

W Pr. 20. února (rok?).

Pohanské oběti u Bulharů.

Příspěvek k slovanské mythologii od J. A. Voráčka.

Staří Slované představovali si bohy jako osoby, které celou přírodu spravují a tajemnou mocí nade vším vládnou. Všechny čelnější výjevy, úkazy, jakož i síly přírodní vysvětlovali vyšším působením, a jelikož v přírodě často velmi záhadné a náhlé proměny se dějí, byla i působnosť bohů různým proměnám podřízena, tak že i ponětí o jednotlivých bozích se viklalo a sice tím více, čím nevyzpytatelněji a tajemněji jednotlivé zjevy a síly svou mocí v působnosť jiných zabíhají a spolu za různých okolností se mísí, tvoříce zároveň jeden vyšší celek. To pak zdá se základem k pojmu o jednobožství, na kterém, jak všichni badatelé potvrzují, bylo zosnováno náboženství starých Slovanů.

Jako zosobnělé síly přírodní byli bozi i různým vlivům podrobeni a jednotlivým vášním náchylni, tak že nejednou i hněv svůj a nespokojenosť prozrazovali, dávajíce různými nehodami,

hrozbami a tresty svou nevůli na jevo. Lidé pak, jsouce si svých pokleskův a nepravostí jakož i slabostí vědomi, třebas mnohdykráte ani vinu svou nepozorovali, hleděli všemožně hněv bohů uchlácholiti a náklonnosť jejich si získati, samovolně to, co bylo jim nejdražšího a nejmilejšího v ústrety přinášejíce a ve své malomocnosti nabízejíce. Tak povstaly oběti, které měly jaksi budoucí neštěstí, zlo nebo nebezpečí, z hněvu bohů prýštící, od sebe ještě před časem odvrátiti. Jindy zase po přestálé pohromě, hrůze, nebo i zdaru, který se vyšším mocem připisoval, přinášel člověk ve své vděčnosti dary a oběti „bohóm spásám" za jejich ochranu. Výběr a množství obětí v různých případech se měnily, ale jak zdá se, nikdy žertva takového rozměru nebývala jako na př. u Řeků, kde celá „hekatomba" se obětovala. Pěkného příkladu staročeské oběti dočítáme se v drahocenných zlomcích kralodvorského rukopisu, kde Vojmír před bojem sám spěchá:

„na vrše skály zanieti oběť
bohóm svým spásám
za vícestvie v zadech, za vícestvie v předě.
Jim obětova kravicu bujnú,
srsť červená po nie sě lsknieše;
jalóvku siu kúpi ot pastuchy
v úvale tam u vysokej trávě,
dada za ňú kóň i s uzdú.

V bulharských písních, jak později doložím, počet vybraných kusů větší jest, ačkoliv i tam množství není veliké. Co se ruských Slovanů týče, ti podle dokladů z petrohradského museum u Šafaříka, ještě jako křesťané pokládali bohům a bohyním oběti, koláč jim lámajíce, kohouty zařezávajíce a ohni se modlíce.

Mnohem však větším podivem naplňují nás příklady, kde jednotliví pohanští národové — nehledě k tomu, že i v křesťanském středověku jednotlivé případy se vyskytují, jako na př. křižácké tažení malých dětí, kteří zbrklé myšlénce obětováni byli — i své sourozence za mnohých okolností života, jako největší krvavou oběť bohům svým, ať již dobrým nebo zlým, přinášeli.

Děsná tato pověra, jsouc věrným obrazem slabosti a zatemnělosti lidské, daleko do pozdních dějin kulturních národů zasáhá a namnoze dosud stopy po ní tu a tam se objevují, jak zejména při větších stavbách až do dneška pozorovati možno podle různých předmětů, které se do základů zazdívají. Že pak obětování lidského života jednotlivým živlům přírody skutečně se přihazívalo, o tom již Jakub Grimm a zvěčnělý náš Jar. Erben*) více dokladů nashromáždili, k nimž ještě některé tuto kladu, jak posud v bulharských písních i v lidu se uchovaly. Nejobyčejnější případy, v kterých život lidský démonickým živlům za žertvu kladen byl, a které z písní národních doložiti možno, jsou nejčastější: obětování zemi, vodě, ohni, moru, vilám, ještěrům neboli drakům a j. O jednotlivých těch případech, pokud sebrané písně

*) Č. Č. Mus. r. 1848., str. 31.–52.

je znají, zmíním se blíže, přiloživ i potřebné citaty z písní, které mohou sloužiti zároveň jako ukázka národní bulharské poesie.

Jednou z nejrozšířenějších pověr, po niž až do dnešních časů stopy zůstaly, bylo obětování živ.ta lidského zemi při stavbách zděných, jako byly kostely (черковя), věže (куля), vězení (тъмница) města (градъ), mosty (мостъ) a j. Krvavé tyto oběti buď přímo zemi platily, neb i bohyním, které jako samovily v písních se objevují. Co se obětování zemi dotýče, netřeba se nad tím pozastavovati, jelikož i v mythologii jiných národů země jako vyšší bytosť se považuje, od níž člověk svůj původ odvozuje, od ní závisí, a s níž jednou se zase spojí. Dosti cynicky vyznívá myšlénka tato z následující písně:

Nač pak máš ty, děvče, svoji krásu lepou?
— Mám ji i nemám, hochu, pro tu černou zemi.
Černá země, děvče, ta ti nevzdá díků;
dopřej mně jí, děvče, ať ti poděkuji.
Nač pak máš ty, děvče, také bílé tváře?
— Mám je i nemám, hochu, mám pro bílou plíseň.
Bílá plíseň, děvče, ta ti nevzdá díků;
dopřej mně jich, děvče, ať ti poděkuji.
Nač pak máš ty, děvče, tyto černé oči?
— Mám je i nemám, hochu, pro divoké zmije.
Divé zmije, děvče, díků nevzdají ti;
dopřej mně jich, děvče, ať ti poděkuji.
Nač pak máš ty, děvče, tenké brvy svoje?
— Mám je i nemám, hochu, pro tu černou zemi.
Černá země, děvče, ta ti nevzdá díků.
Dopřej mně jich, děvče, bych ti poděkoval.
Verk.,*) str. 210.)

Podobný realismus i v jiných písních vyznívá. Ano na jiných místech umírající dívka neváhá zmírniti a opsati slovo smrť tím, že vzkazuje matce své, že provdala se za „černozemsko junače". Jak vidno z toho, nebyl strach před smrtí tak veliký a tím menší musil býti tam, kde jednalo se o prospěch celku a společnosti, k jejímuž dobrému obětování člověka stalo se pravidlem ať nedím zákonem ze zvyku. Nechtěje opakovati příklady, které nasvědčují tomu, že skorem v celé Evropě podobné ukrutnosti a nepříčetnosti se dály, uvedu již několik výňatků z národních písní bulharských, aby jedenkaždý sám k téže konklusi dospěti mohl.

Jak již podotknuto, jednou z nejrozšířenějších pověr jest zazdívání živých lidí do základů zděných budov, které jak zdá se většího umění stavitelského vyžadovaly, neboť jisto jest, že z počátku lidé cizinským zdem zplna nedůvěřovali, domnívajíce se, že to proti přírodě a proti matce zemi. Možno také, že velmi časté nehody při podobných stavbách se přiházely a že stavitelům, neznajícím zákony stavitelství, nejednou i celé budovy sesuly, o nichž delší dobu pracovali. Pověrečný lид ve své

*) Народне песме македонски Бугара, скупио Стефанъ И. Верковићъ. У Београду 1860.

nevědomosti jiné ovšem v tom příčiny spatřoval, připisuje nezdar svého podniku vyšším mocem, které žertvou si nakloniti bylo potřebí. Dokavad oběť lidská nesplněna, stavbě se nedařilo a vyšší moci ve svém hněvu „co ve dne bylo vystavěno, v noci opět rozbořily“. Začíti práci poznovu, nepomáhalo rovněž, neboť jak se domýšleti možno, stavitelé i podruhé chyb svých neopravili.

Oběť k zazdění určená většinou z mladých, nevinných hochů, dívek a dětí pozůstává, avšak jsou i místa, kde o lidech bez rozdílu zmínka se činí. Jakmile oběť vykonána, stavba, která třeba po léta dokončena býti nemohla dospívá ku konci. Nebývá však vždycky oběť jediná, někdy bylo i více osob k tomu třeba, aby se zdaru dosáhlo. Ano vystupující bohyně pod jménem Samovíly, která v tomto případě řecké bohyni Deméter nebo Kybele se podobá, sama počet lidských životů pro sebe vyhrazuje, jako o tom svědčí následující píseň:

Samovíla hrad hradila,*)
hrad hradila a zeď zdila.
Poručila, přikázala,
poručila hradečanům:
by jí daly dva junáky
nesnoubené, neženaté

Ti jí praví a hovoří:
Vari,**) Judo, Samovílo!
Jaká by to matka byla,
by ti dala dva junáky,
nesnoubené, neženaté?

Poručila, vybízela,
by jí dali dvě panenky,
nesnoubené, neprovdané.

Ti jí velí a hovoří:
Vari, Judo, Samovílo!
Jaká by to matka byla,
by ti své dvě dcerky dala
nesnoubené, neprovdané?

Juda však jim odpovídá:
Lépe když je ihned dají,
nežli aby zlosť mi zbyla.
Hůře by to dopadlo pak!

---

*) Hrad zde znamená město v staroslovanské podobě a nikoli hrad (château, Burg) v nynějším jeho významu u nás. Byla to tak zvaná hrazená města, která staří Slované nejraději na ostrozích mezi vodami a lesy stavěli, aby vydatnější odpor proti nepříteli vydala. (Šaf. Starož I., str. 584.) Podobných měst čili hradů bylo, jak Palacký udává, tolik, kolik žup a krajův zemi. Stavění hradů na nepřístupných skalách a vrších jest původu německého a počalo se ujímati v Čechách teprve ve XII. století.

**) Vari, bulh. вapaй, podobné jako české „hybaj“ myslím, že odvozeno od časosłova варвя (= aller, passer, marcher). Imperativ místo варвай, neboť *v* často se v bulh. písních vypouští. Tím tedy nahrazena etymologie téhož slova, opírající se o německý kořen ve wahren a bewahren. Podobný tvar bulh вapaй a nynějšímu варви jest i кай místo кажи. V starobulh. bylo варати, gotsky farjan (= ire).

Dva junáky, ať je kladu,
ať je kladu za dva sloupy;
dvě panenky, ať je kladu,
ať je kladu ve dvě brány,
kdo je vidí, ať závidí!

Blažená je tato víla,
že jest kladla za dva sloupy,
za dva sloupy dva junáky
nesnoubené, neženaté.
Blažená je tato víla,
že jest kladla dvě panenky,
dvě panenky ve dvě brány,
nezadané, neprovdané. (Verk., str. 3.)

Podobné varianty nacházejí se i ve sbírce Miladinovců. Z toho viděti, že i více životů obětováno bylo a sice podle toho, jak veliká stavba byla, jak tomu nasvědčovati se zdá i v této písni rozloha hradeb a náspů, které bezpochyby zde se myslí. — Jindy zase potřebí jest i více ještě životů lidských různého stáří a pohlaví, smíme-li doslovně bráti, co následuje:

Zavívá vítr v zelené lesy,
není to vítr, ale je víla,
zachvívá lesem, staví si dvory.
Základy staví ze starých lidí,
ze starých lidí, s bílými bradami.
Vyzdívá zdi a cihlami staví,
cihlami staví z malých to dětí,
půl roku i rok starých to dětí.
Portály staví mladými hochy,
nezasnoubenými, neženatými.
Na střechy klade děvčata mladá
nezadaná a neprovdaná
dvě brány plní mladými ženami atd.

(Verk., str. 1.)

Buď již jak buď, celé místo zdá se nasvědčovati, že jednotlivé části stavby i více oběti vyžadovaly a to tím více k víře nutí, že i moře, jak dále bude řeč, tolik a podobných žádalo obětí, nehledě k tomu, že máme co činiti s národní poesií, kde hyperboly podobného stilu nejsou řídké. Ostatně víly neboli Judy velmi často v národních podáních jako zlí démonové, po žití lidském prahnoucí, se objevují. Mimo to písně tohoto druhu veliké stáří prozrazují, tak že domýšleti se můžeme, že čím dále do minulosti i mravy byly divočejší a žertvy lidským životem hojnější a krutější, třebas písně o tom pozdějšího byly původu, ale jistě z té doby kdy ještě podobné skutky v živé byly paměti u národa. Že pak krvavé žertvy takové byť i sebe hojněji se vyskýtaly, přece jenom něco neobyčejného, nezvyklého a nebývalého v těch krajích byly, o tom jasný podává důkaz to že prostonárodní Musa líčí a sbírá tyto příklady, jakoby na výstrahu jiným a na poučení, dávajíc tu a tam probleskovati slzu soucitu. Víměť i odjinud, že národní poesie krok za krokem kráčí rovně s historií, zaznamenávajíc obrazně a po svém způsobu čelnější události a nezvyklé příhody jak domácí tak i cizí.

Zcela určitým a jistým příkladem mohou již býti písně, kterýmž podobné i jinde se nalézají. I je zajímavo srovnati, jak písně o témž předmětu u blízkých i vzdálenějších národů věrně a souhlasně zaznívají. Zejména srbské a bulharské skorem totožny jsou, s tím toliko rozdílem, že z bulharských sebrány jsou více méně jen úryvky. Nicméně i ty plné svědectví uchovaly jako na př.:

Hoj, mistře Manojle, Manojle!
Tři bratři*) spolu se smluvili,
spolu se smluvili, chrám chtíce stavět,
chrám chtíce stavět svaté Marii.
Za dne jej staví, večer se řítí,
večer se řítí kámen po kamenu,
kámen po kamenu, základ po základu.
Tři bratři spolu se na tom smluvili,
Kdo přijde první druhý den z rána
s plenou na hlavě, s pokrmem v ruce.
Smlouvu pak smluvili všichni tři bratři,
že všichni půjdou a doma řeknou,
by nikdo z rána, nikdo tam nešel
Odešli všichni domů to říci.
Manojl, mistr, jediný nešel,
nespěchal, nešel domů to říci.
Manojl, mistr, ničeho neřek'.
Po ránu chvátala Struma nevěsta,
s plenou na hlavě, s nádobou v ruce.
Kdyžtě ji viděl Manojl, mistr,
potichu přišel, slzy uronil
a takto praví, takto jí hovoří.
Och, Strumo, Strumo, nevěsto!
Kde pak jsi nechala prvou svou lásku?
Kde pak jsi nechala mužské své dítě?
A Struma praví, praví a hovoří:
O poslyš, poslyš, mistře Manojle!
Nad tvoji matku matka je moje!
Z daleka nazpět se vrátila.
z daleka přijde a volá:
Oj, matko, matko, stará má matko,
vystel mi, vystel teplou postýlku
a bílou prostři mi pokryvku,
protože tak mnou, zimnice třese.
Sotva však lehne, počne skonávat,
sotva že duše mohla jí říci:
Oj, matko, matko, stará ty matko!
Zajdi a zavolej mistra Manojla,
mistra Manojla, prvou mou lásku,
ať já ho spatřím, ať on mne spatří.
Ihned odejde, sotva odejde,
sotva odejde, mistrovi praví:
Hoj, mistře Manojle, Manojle!
Nevěsta Struma v posledním skonu
spěš, ať ji vidíš, ať tebe vidí.

(Verk., str. 11.)

Konec této není dosti jasný, ačkoli i zde prosvítá, že stavitel svou vlastní ženu zazditi dal, aby práci dohotoviti mohl, ale

*) Srovn. podobnou delší píseň ve sbírce „Srbske narodne pesme“ od Vuka Štefanoviće Karadžiće.

další popis zazdívání, jak v srbské písni poeticky provedeno, zde úplně schází. Nalézá se však jiný variant ve sbírce Miladinovců, kde konec souhlasí úplně se srbskou písní, tak že není pochyby o zazdění ženy. Ano i zde nevěsta prosí, by nechali ji aspoň prs nezazděný, by kojiti mohla své dítě, tak dlouho než umře. Podle jiné dosud nesebrané písně, mistr Manoil obelstí dívku tím, že jí praví, aby vlezla do základů pro prsten. Když tato ho poslechne a vleze dolů, on se svými druhy přivalí kámen a nepustí ji více. — Neméně křiklavý a hrůzný příklad, že skutečně živá oběť se zazdívala, jest následující:

Ó Máto, Máto vdovice!
Zůstala Máta bez muže,
zůstala s dětmi se třemi.
Divem se Máta divila,
jaké jí jmění zůstalo
a co s ním počne, udělá.
Pravila Máta sousedům:
Sousedé a vy kmetové!*)
Na světě, co je nejhezčí,
nejhezčí a to nejkrasší?
Máta chce všechno udělat.
-- Nejhezčí co je na světě,
nejhezčí a to nejkrasší,
aby si mosty stavěla;
po mostech, Máto, chodí si
maličtí, Máto, velicí,
staří a rovněž mladíci,
slepci a také kulhaví.
Neslouchá Máta sousedy,
popů se Máta potáže:
Nejhezčí co je na světě
nejhezčí a to nejkrasší?
Popové Mátě hovoří:
— Nejhezčí a to nejkrasší,
když, Máto, chrámy vystavíš.
Do chrámů, Máto, vcházejí
všelikých lidé vyznání,
maličtí jako velicí,
staří tak jako mladíci,
slepci a také kulhaví.
Ni popy Máta neslouchá,
vězňů se dále otáže:
Nejhezčí co je na světě,
nejhezčí a to nejkrasší?
A vězni Mátě pravili:
— V temnici, Máto, dlívají
skoro sami mladí junáci.
Máta hned mistry najala,
mistry co staví vězení.
Po devět roků stavěli
v noci však v prach se rozpadne,
co ve dne pracně sdělali,
až v posled syna Ivanka
zazdili v temné vězení.
Pak teprv stála věznice
a pak ji teprv skončili. (Milad., č. 98.)

*) Kmet znamená starostu nebo představeného obce. (Dokončení.)

Návštěva u Kraszewského.

Vzpomínka od **Edvarda Jelínka.**

Překročiti tichý práh stařičkého Kraszewského bylo ode dávna mou vřelou tužbou. Pohlednouti v upracovanou tvář ctihodného starce a složiti mu poklonu plnou úcty přál jsem si tím spíše, čím více jsem o znamenitém tomto muži čítal a slýchal. Vždyť zajisté každý z nás, kdo jen trochu pozornosti věnoval rozvoji polského písemnictví a kdo jen trochu si všímal, co se děje v bratrské zemi, setkával se s tímto jménem přečasto — téměř každodenně. Jevilo se od mnoha let v čele přečetných knih obsahu ušlechtile zábavného i přesně vědeckého, vystupovalo vždy zřejmou převahou nepřekonatelné plodnosti téměř ve všech polských časopisech i sbornících, a nescházelo nikde, kde duševní práce polská a vlastenecká mysl zapouštěla ušlechtilé kořeny do dalekých niv té krásné role dědičné. Ano, Kraszewski byl snad první mezi těmi, z nichž učili jsme se Polsku ctíti a milovati, nejen okamžitě ve chvíli pomíjejícího nadšení, ale trvale a hluboce.

I není tedy také divu, že jsem Drážďany vždy míval již pro Kraszewského ve zvláštní lásce. Věděl jsem, že tam žije a pracuje miláček bratrského národa — a to stačilo, aby rádo se do Drážďan jezdilo.

Ostatně i Drážďany samy o sobě jsou městem nad obyčej příjemným, sympathickým, a ještě před několika měsíci byl bych řekl, že Kraszewski nemohl si mimo hranice vlastí slovanských pro svůj pobyt a svou práci zvoliti lepšího, výhodnějšího místa. Již Sasíci liší se od svých severnějších bratří tím, že jsou vlídnějších mravů, město samo pak oplývá příjemnostmi u tak velkých měst zřídka dostiženými. Po ruce jsou zde krásné umělecké sbírky, bohaté galerie, dokonalé divadlo — a vše to mile zdobí skvostná čistota a dostatek svěží zeleni. Na sta městských domův opatřených vším pohodlím venkovského života podobno jest zde příjemným letohrádkům, v jejichž vůkolí nepociťuje se tížící břímě velkoměstského života.

Vedle toho i historická stránka Drážďan není právě nejprotivnější. I my Čechové tam máme své památky, a Polákům přišlo odtud několik vladařů, ovšem ne výborných, ale na cizozemce (a to nebylo j e j i c h vinou) přece ne nejhorších. — — —

První má návštěva u krakovského oslavence setkala se jen s polovičatým úspěchem. Ctihodný Kraszewski dlel tehdáž v lázních jižní Francie, a zastávka má v Drážďanech byla by bývala úplně marna, kdyby mně nebylo popřáno náhrady jiným směrem. Tou dobou žil ještě v Drážďanech známý hrabě B. E., kterýž mne netoliko uvedl do utěšeného zátiší slavného Nestora polské literatury, ale i se vzácnou laskavostí ukázal památky, přivezené roku 1879. z krakovské jubilejní slavnosti Toť pravé museum literarní slávy a národní vděčnosti

Promluvím tedy nejdříve o této první návštěvě. Laskavý průvodčí vedl mne přes mohutný most na Nové město, a čím více jsme se uchylovali od samého středu saské residence, tím více ztrácely se i nejnádhernější budovy v rozkošné zeleni oživené bujným zpěvem veselého ptactva. Domy tu rozestavené zdály se mně býti spíše letohrádky, než činžáky velikého města. Ve vůkolí tak pěkném putuje zastavil jsem se náhle před nadpisem, jenž již sám o sobě naznačoval cíl mé cesty: Villa Kraszewski.

Na jedné straně četlo se Nordstrasse, na druhé číslo 31.

Žádostivě vrhnul jsem pohled do vnitř ještě dříve, než průvodčí můj trhnul zvonkem. A postřehl jsem obrázek, jejž jsem ovšem znal již z časopisů varšavských, s tím toliko rozdílem, že tentokráte skutečnost převyšovala učiněnou představu. Za vchodem rozkládala se rozkošná zahrada — svěží zeleň a vůně sterých květin, bříz a jedlí vítaly příchozího u prahu, a tam dále, v poloze trochu již pozdvižené vznášela se statná villa dvoupatrová. Poláci by to nazvali „palacykem“. Překročiv pak práh, rozhlížel jsem se chvíli kolem. Ticho, božské ticho, duševní práci tak potřebné, rušeno bylo toliko bubláním potůčku nedaleko v hustých křovinách skrytého, jemným šumem v haluzích a vlídným popěvkem ranního ptactva. Zdálo se mně, jakoby zde právě slavil mír a klid svůj triumf — tak zřídka popřávaný těm, kdož ho nejvíce potřebují ....

A dříve ještě, než jsme dále mohli postoupiti, přidružil se k nám veliký černý pes, jenž vesele ohonem se oháněje všemi možnými způsoby naznačoval cestu ke „ganku“. Z ganku vchází se přímo do přijímacího salonu, ale ježto tehdáž hospodáře nebylo, také salon nepoutal zvláště mou pozornosť. Nevyznačuje se ostatně nižádným přepychem. Kromě několika uměleckých předmětů (patrně jubilejních darův) a piana nespatřil jsem tam nic zvláštního. Přes to víže se s touto komnatou množství vděkuplných vzpomínek, neboť zde právě přijímal slavný Kraszewski četné návštěvy spějící k němu netoliko ze všech stran polské vlasti, leč i z daleké ciziny. Důvěrnější přátely přijímal na patře v přítulném, roztomilém kabinetu vedle pracovny.

Se zvláštní zvědavostí překročil jsem práh tak zvaného pokoje „jubileuszowego“, v němžto staříčký nestor uložil většinu památek a darů podaných jemu 3. října r. 1879. v Krakově. Sbírky zde nakupené, ač týkají se jen jediné osoby a oslavují jen jediný okamžik, nazval bych s nejednoho stanoviska smělé obrazení nynější Polsky. Jest zajisté ještě ve svěží paměti, jak Poláci oslavili padesátiletou neunavnou činnosť svého prvního spisovatele, i bylo by zajisté zbytečno, kdybych opakovati chtěl to, co již nejednou na jiných místech pověděno.

Málo bylo poměrně těch, kdož mohli býti účastníky jubilejní slavnosti ctihodného Kraszewského; komu však popřáno bude v klidné chvíli s náležitým rozmyslem pohlednouti do památek

oslavencových z Krakova přivezených, tomu zaskví se slavný ten okamžik ve světle neméně jasném a vydatném.

Otevříti několik těch skříní, rozbaliti četné diplomy a adressy, a prohlednouti steré dary podané rukou vděčného národa muži nad jiné o vlasť zasloužilému — věru, toť příležitost vzácná, kterou vysoko náleží si ceniti. —

Nejeden tam lístek nenádherný, ale nad ním srdce lidské spíše se vzruší, než nade třpytnými skvosty nakupenými pod pološerými klenbami světoznámého zeleného kabinetu.

Národ polský rozbit a rozptylen, po mnohých, mnohých letech se tu sešel ve chvíli oslavy velezasloužilého muže, a jako jeden muž dal zde důkaz citové vděčnosti způsoby tak tklivými a krásnými, že snad žádným druhým národem dosud nebyl předstižen.

Chtěje laskavému čtenáři o velepamátném jubilejním museu Kraszewského skrovnou podati zprávu, nesáhnu nejdříve k věcem zevně drahocenným; obratím především pozornosť po prosté i nenádherné knize, na jejíž deskách četl jsem tato jednoduchá slova: Listy dziatwy polskiéj". Dychtivě rozevřel jsem zajímavý obsah tlusté, vkusně do safianu vázané knihy. I spatřil jsem pohromadě 391 tklivých přání polských dětí, z nichžto každé nelíčeně vyslovilo, čím v dětském svém srdci toužilo. Slova to prostá, psaná po většině ještě velice nesběhlým písmem, ale tak vřelá a tak upřímně dětinská, že každý čtoucí tyto vlastenecké projevy nedorostlého ještě pokolení polského bezděky podává se citlivůstkářskému rozjímání. Netoliko ze všech stran bývalé Polsky, ale i z dalších krajin, zejména z Petrohradu, Oděsy, Kjachty, ano i z Uralu, Kavkazu, ze Švýcar a z Paříže jsou tu přání polských dětí rozptýlených po dalekém světě . . . .

Sáhnul jsem pak po jiné, neméně tklivé památce, po albu Łuckém, totiž daru łuckého občanstva. Album toto tím má zvláštní význam, že v místech, odkud pochází, Kraszewski trávil mnohá léta šťastnějšího svého života. A mělo łucké občanstvo připomenouti oslavenci tu zemi, po které v mladých letech chodíval: za sklem ve vkusné úpravě vloženo jest po hrstce hlíny z Omelna Hubina, Horodce a Gródku — v každé té osadě Kraszewski přebýval. V témž albu četl jsem počátek delší básně:

Z Wołyńskich gajów zerwane kwiaty,
Niesiem Ci w dani wieszczu nasz drogi
Dar to sierocy — jak my ubogi,
Bogactwem chyba wspomnień bogaty,
Lecz tyś ukochał tę ziemię starą,
Gdzie piękne Twoje ubiegły lata,
Z tąd myśl wzleciała w obszary świata
Z młodą nadzieją, miłością, wiarą . . .

Sáhnul jsem pak po velikém, těžkém albu, jehož bohatě zlacený nápis ohlašoval nádherný dar Malarzy polskich. Malá to galerie uměleckých výkonů předních mistrů polských — 70 skvělých kartonův olejových maleb, akvarellův a kreseb.

Postačí jmenovati aspoň některé mistry, kteří do alba tohoto vřadili práce své: Andriolli, Brandt, Brzozowski, Eljasz, Gerson, Kossak, Siemiradzki a j. v.

A kam oko zahledne, postřehne pozoruhodné projevy národní polské vděčnosti. Z nich jen nejmenší část mohu připomenouti, na př. podobiznu oslavencovu složenou ze 100.000 sazečských písmenek od knihtiskařů varšavských, křeslo vyzdobené národními odznaky od Velkopolek, „Polská vesnička", ukázky z národní dřevorytecké školy v Rymanově od hr. Stanislavové Potocké, album žitoměrské, pak několik stříbrných věnců̊v, od města Krakova, od Poláků přebývajících v Italii a j. v., jakož i množství jiných předmětů neméně památných. Stříbrné a zlaté poháry, spínky, kalamáře, pečetidla, péra, skříně, medaile, obrazy, umělecké práce sochařské, množství alb, sbírky fotografické, knihy, dedikace, hudebniny atd., to vše v počtu velice značném zde nakupeno poutá pozornost hostovu. Ku přehlednutí všech těch památek nestačí ani den, ani dva. Z knih jubilejních dvě zvláštní mají význam. Jest to jmenovitě „Wybór pism J. I. Kraszewského", vydaný spolkem varšavským ve prospěch oslavence, a „Książka jubileuszowa dla uczcenia pięćdziesięcioletniéj pracy literackiéj J. I. Kraszewskiego", rovněž vydaná ve prospěch oslavence. Z prvního podniku dostalo se Kraszewskému 33.567 rublů 42 kop., z druhého 10.225 rublů stř. darem, tedy dohromady přes 43.000 rublů. Nelze tedy říci, že Poláci oslavují zásluhy svých mužův jen prázdnými slovy.

Prohlížeje posléz adressy, spatřil jsem k nemalému potěšení též „památky z Čech." Bylo jich několik a ležely — snad ne pouhou náhodou — navrchu. Z nich nejdelší byla adressa kolínského literarního spolku, pak adressa spolku přátel vědy a literatury české v Plzni a dvě adressy českého studentstva z Prahy. Blahopřejných telegrammův obdržel Kraszewski k jubilejní své slavnosti mnoho set, ze samých Čech 43. —

Zběžným prohlednutím těchto sbírek skončila se má první návštěva v zátiší ctihodného Kraszewského.

Uplynul rok a opět jsem stanul na prahu té rozkošné villy drážďanské severní třídy. Druhá tato návštěva byla mně tím dražší, čím jistější jsem byl, že tentokráte mně bude popřáno pohleděti v tvář starce, jehož jméno dosud neustoupilo s kolbiště polského života literarního, ale téměř každým novým dnem zvučněji z něho vyznívalo.

I tentokráte bylo milo v tom přívětivém zákoutí. Letní slunko zlatilo čistotné zdi statné budovy, v sadu skvěly se tisíce květů, i ten potůček bublal, i to ptactvo šveholilo, i ten vzduch opájel balsamem svým a nade vše ten božský klid hostil velebně kolkol!

Zazvonil jsem. Ku vratům přiběhlo plavovlasé německé dítko a otevřelo dvéře pohostinného domu. „Ja, der Herr ist zuhause!" zněla vlídná saská němčina. Vkročil jsem. A zas, jak

roku minulého, vedl mne ten velký pes ku předu, ukazuje cestu ke „ganku“.

V prvním patře vítal mne již sám hospodář.

Kdybych byl neznal veterána polských spisovatelů z mnohých set podobizen a soch, snad bych byl býval v rozpacích.

Srdečností Polákům vrozenou, vřelostí a shovívavostí nelíčenou vítal v literarní práci otužilý stařec nepatrného Čecha milc a rád. Byl bych se zajisté hrubě prohřešil, kdybych býval Kraszewského nudil prázdným pochlebováním, jehož on nikdy nebyl přítelem a jemuž sluch svůj vždy uzavíral. Projevil jsem mu tedy jen hlubokou poklonou svou neobmezenou úctu, — a dotknuvše se jen krátce několika obyčejných záležitostí, rozmlouvali jsme o věcech literarních, polských i českých.

A tu přesvědčil jsem se k nemalému svému potěšení hned po několika slovech, že ctihodný Kraszewski interessuje se nejen o náš duševní národní rozvoj, ale že jej i bedlivě stopuje a že jej lépe zná těch, kteří o nás nezřídka tak příkré úsudky vyslovují a rozhlašují. Kdo píše o Češích, píše také pro Kraszewského — on čte vše, co mu z toho oboru do ruky přijde, a co jednou přečetl, pamatuje si. Podiv vzbuzovala ve mně jeho evidence a paměť: připomínal i dosti nepatrné literarní zprávy z literatury české uveřejněné porůznu v korrespondencích varšavských časopisův!

A rozhlížeje se pak ve knihovně Kraszewského, postřehl jsem nejedno dílo ze starší i nejnovější literatury české. Se zvláštním zalíbením poukazoval ctihodný stařec na Tomkovy Dějiny Prahy, jejichž jednotlivé díly skoupil klopotně s několika stran. Ostatně přechovává bohatá knihovna Kraszewského mnoho děl z naší literatury, jichž by tam snad nikdo nehledal. Zvláště bedlivě všímá si Kraszewski takových našich spisů, z nichžto čerpati lze zprávy o českém kulturním rozvoji v minulosti. Připravuje veliké dílo o dějinách osvěty v Polsce, nepomíjí dějin osvěty národa Polákům nejbližšího. Ostatně jest známosť Kraszewského i v jiných odvětvích českého písemnictví pozoruhodna; nejsou mu neznáma jména nejnovějšího našeho literarního ruchu, na něž on pilně se vyptával.

Ve věcech slovanských jest Kraszewski náhledu velice střízlivého. Prost všech vášní a povznešen nad malichernosť všeho druhu hluboce zahlédá do dějinných osudů národů slovanských, a klidem pravého učence uvažuje poměry, jaké časem vznikly mezi jednotlivými národy slovanskými. Slovo národ, ať se již týkalo kteréhokoli lidu, vyslovoval s výrazem vznešeného ušlechtilého míru na tváři. Není sporu s národy, neboť v každém národě jest lidskosť a lidskosť žádá úctu a mír....

Hluboce vštěpil jsem si v paměť slova, jež Kraszewski vyslovil o vzájemném poměru Slovanů k sobě: „Želeti jest, že národové slovanští, aspoň sobě nejbližší, tak málo se znají; bez znalosti žádné skutečné vzájemnosti býti nemůže.... Neméně jest želeti, že Němci Slovanstvo tak chybně a tak nedostatečně

poznávají. Kdyby nás lépe znali — musili by nás ctíti a musili by si nás vážiti, neboť přesvědčili by se, že také my jsme kulturně vyvinutým národem, že také u nás se pracuje, že také u nás se jde stále ku předu. Vždyť to, co jsme my učinili a co my činíme, také zasluhuje, aby ‚zdjąć kapelusz'! Ale jim se o tom všem ani nezdá, a oni pohlížejí na nás jako na zpátečníky ....“

O těchto prostých slovech široce bylo by lze psáti: spočívá v nich tolik pravdy a tolik hloubky, že nejraději bych je viděl užity jako motto v čele knihy věnované rozjímání o položení národů slovanských k sobě a k cizině! —

Dříve než se ještě vrátím k osobě staříčkého krakovského oslavence, budiž mně dovoleno načrtnouti několik slov o stěnách a věcech, jež pracovitý život jeho obklopují.

Vstupme nejdříve do pracovny, z níž tolik vyšlo práce, v nížto zvěčněno tolik myšlének! Žádný tu zbytečný přepych, ale vše potřebné pohodlí. Prostorná, jasná komnata sama mluví za sebe. Tu mezi oknem a balkonem dubový psací stůl, na jehožto zelené desce vždy jsou patrny stopy mravenčí práce. Starožitné hodiny, olejová lampa, kalamář, brka, po levé straně stoh papíru ve velikých listech připraveného, nějaká kniha, list právě rozevřený — to vše, co tam spatříš. Na stěně několik rodinných obrazů — tváře veskrz nadmíru sympathické — několik křesel, rozsáhlý dubový stůl pokrytý hustými vrstvami nejnovějších literarních novotin z vlasti a ciziny, zasklená skříň s knihami a při zdi stojany, v nichžto nejvíce zařaděny jsou knihy příruční, jako encyklopédie a t. p. — toť pracovna Kraszewského.

V těchto místech pracuje Kraszewski pravidelně každý den přes hodinu půlnoční. Jak pracuje, zaznamenám ještě níže.

Hned s pracovnou hraničí část knihovny a vstupujíce do jednoho z šesti pokojů, v nichž jest bibliotheka umístěna, bezděky obracíme zrak po skříni zvláště zajímavé. Sáhá téměř až po samý strop a ze dvou třetin naplněna byla památnou korrespondencí. Vznikne snad někdy pře o tom, byl-li Kraszewski nejplodnějším spisovatelem vůbec — ale nemůže býti pochybnosti, že nikdo nad Kraszewského svědomitěji a pilněji svým přátelům i nepřátelům, obtěžovatelům a ctitelům nedopisoval. Známa jest příslovně zdvořilosť i ochota Kraszewského. Za vše děkuje, každému slouží, na každý list odpovídá. Pilný jeden biograf nestora polských spisovatelů tvrdí, že Kraszewski v průběhu své 50leté literarní činnosti napsal 200.000 dopisů! Zdá se to býti pravdě nepodobné, v uvážení všechněch okolností jest tvrzení takové dokázáno. A tolikéž listů Kraszewski obdržel, netoliko z Polsky, ale i ze zemí nejvzdálenějších. Tisíce listů méně důležitých zničil, leč přes to ještě mnoho tisíc zůstalo. Mezi nimi jest i množství listů českých. Zachová-li se tato vzácná sbírka, bude v budoucnosti bohatým zdrojem k vyvážení důležitých vědomostí naší doby. V ní najdou Poláci kus své historie — tak věrné a zajímavé, jak se jinde sotva najde.

Tamže umístěno bylo množství rukòpisů, práce ještě netištěné, aneb výpisky ze starších zřídel a rozmanitých pramenův. Jaký osud stihnul korrespondence Kraszewského, jakož i sbírku jeho vzácných rukopisů v době nejnovější, máme zajisté v neblahé paměti.

Že knihovna Kraszewského obsahuje množství zajímavých věcí z doby starší i novější, netřeba ani dokládati. Kraszewski vzdálen od vlasti, nucen byl zříditi si rozsáhlou knihovnu, a kdo uváží, že pracuje též v literatuře vědecké, snadno si vysvětlí, bez jakých pomůcek obejíti se nemůže. Chovát knihovna Kraszewského zajisté množství spisků málo komu známých; ve stozích těchto najíti lze též nejednoho „bialego kruka“ (bílé vrány), vzácného i ve velkých, veřejných knihovnách. Zvláštní pozornosti zasluhuje sbírka knih vydaných samým Kraszewským. Jediný pohled na spoustu toho, co učinil jediný muž v nadšení svém v čase jediného života, naplňuje i prostého smrtelníka obdivem. Padesát a více let nepřetržité práce literarní leží před námi. Dle výpočtu jistého vzorného bibliografa polského napsal Kraszewski 188.277 tiskových stran čili 11.768 archů! K tomu jen mimochodem připomínám, že v době jubilejního roku vydal bibliothekář jagiełłonské knihovny v Krakově, všeobecně známý dr. Karel Estreicher, tabulku, na níž jsou drobným písmem zaznamenány titule knih Kraszewským vydaných — tabulka ta má do délky několik metrů... Konečně náleží ku knihovně také ohromná sbírka časopisův, jichž Kraszewského tou dobou docházelo pravidelně 60. Ale netoliko že časopisy tyto dostával, on je také pilně prohlížel a vše důležitější pročital. —

Zbývá mně nyní pověděti ještě několik slov o způsobě života neunavného pracovníka.

Kdož stopovali činnosť Kraszewského, ptali se nezřídka, odkud muži tomu ke všemu času se dostává, ano někteří se i domnívali, že Kraszewski má pomocníky, kteří alespoň hrubou práci zaň vykonávají. Nikoliv! Co jménem Kraszewského jest podepsáno, učinila jeho ruka; nižádné služby nepotřebuje, nikoho neprosí o pomoc. Ve sbírkách svých rukopisů chová množství vlastních přepisův, i pamatuji se, že jsem v jeho spoustách viděl mezi jinými také tlustý, skoro 1000 stran mající foliant, psaný jeho rukou, — byl to opis starého jednoho rukopisu přechovávaného v knihovně Ossolińských ve Lvově. Ostatně kdo byl s Kraszewským v bližším styku a dostával zásylky od něho, pamatuje se, že i nákladní listy psány jsou jeho rukou. Však již r. 1838. rozmarně líčil spolupracovník Petrohradského týdenníku spisovatelskou činnosť krakovského oslavence: Gdybyś literki policzył, byłoby miljonów kilkanaście, gdybyś atrament odwilżył, byłoby garncy kilkadziesiąt; gdybyś piora pozbierał, mogłbyś tysiącem zkrzydeł z Warszawy do Ameryki powietrzną odbyć żeglugę, gdybyś papier zgromadził, mogłbyś w któremkoliwiek z miast powiatowych wszystkie budowle z wierzchu i wewnątrz wykleić; a gdybyś wszystkie myśli na jeden zegnał rynek, byłby

zgielk, wrzask, hałas i kłotnie na mil kilkadziesiąt wystarczajace". Tak se psalo již před mnohými, mnohými lety....

Neobyčejná pravidelnosť a souměrnosť překonává vše. Ačkoli Kraszewski, jak se příslovně praví, nikdy úplně zdráv nebyl a stále kašle, přece nikdy nepřestal pracovati. Den plyne jeden jako druhý, a každá hodina má své určení. I ve chvílích, kdy upracovanou, unavenou svou tváří vzbuzuje obavu u přátel i lékařů — nevzdává se svého zaměstnání, které se mu již stalo životní podmínkou. Vstává z rána okolo hodiny osmé a již před devátou sedá ku psacímu stolku. Tam již očekává jej „pošta". Do hodiny jedenácté před polednem čítá nové časopisy, pak došlé listy a odpisuje na ně i h n e d. Listův bez odpovědi několik dní nenechává.

Ctihodný nestor byl nucen okolnostmi posvětiti korrespondencím nemalou část svého života, a sám obtížné toto zaměstnání při tak velkém návalu jiné práce věrně vylíčil v Tyg. Petersb. r. 1841, kde čteme následující jeho slova:

„Konečně přichází pošta. Celý den zabéře ti čtení zaslaných spisů periodických, knih, časopisův a dopisův. Ach! dopisů, na něž dlužno odpověděti; a bývá jich deset, patnáct i více! Přidáme-li dopisy rodinné, přátelské a jiné, jež týkají se domácnosti, činí to asi 3000 půlarchův, jež třeba za rok napsati. Sedneš tedy nejprve, abys četl; i to jest již práce. Především padne ti do rukou časopis z Varšavy, z a p e č e t ě n ý, zaslaný anonymně, jest to štiplavá kritika vyslaná zvláštní poštou — výborně vymyšleno, aby zásylka na poště se neztratila a co nejdříve došla. Budiž kdo jakkoli zvyklý recensím rozumným i nerozumným (a doufám, že jím jsem velice, ježto bývám zejména těmito krmen beze vší lítosti), vždy to jisté, že štiplavý nátisk učiní dojem velmi smutný. Nevidíš-li v tom smyslu, pravdy, znalosti věci, leč pravdivou zlobu — lituješ bezejmenného hlupáka, ale bolí tě to srdečně. Humor jest pokažen, a co horšího — zrodí se na nějaký čas nechuť ku práci, ošklivosť, přestává chuť, rád bys nechal všeho. Ale zapřažený kůň neshazuje šlí, ač mu svírají boky. Čteš dále: dopisy lichotivé, — nudná strava, kteráž nikterak neoslazuje hořkosti hloupých recensí. Listy s básněmi! — chraniž nás, Pane! protivné ty listy! leč abys nesklamal důvěru, dlužno odpověděti. Dopisy s prosbou o radu literarní, — třeba tedy poraditi. Listy s výčitkami, — třeba přijati výčitky. Listy s reklamacemi, — třeba vrátiti tomu písmeno a tam tomu půldruhého písmena, náhodou někde zapomenutého. Listy pro seznámení se, — třeba poděkovati, a konec koncem: dlužno na všecko odepsati. Abys dříve zbavil se břemene, sedneš a píšeš půldruhého dne; posel jede s dopisy na poštu, a.... přiveze dvakráte tolik jiných! O tom ani nemluvím, co to stojí peněz, — horší je ztráta času. Člověk již ani nemyslí na peníze, ač jest ženě líto těch rublův, jež jdouce do světa nikdy více se již nenavracejí."

Tu mimovolně sobě opět připomínám, že kdosi napsal: „Během padesáti let vydal Kraszewski na poštovné a telegramy 18.290 rublů."

Mezi hodinou 11. a 1 odpolední přijímal pravidelně návštěvy, pak do druhé prohlížel nově došlé knihy a potřeba-li, odpisoval na zbylé z rána listy. Udeřením hodiny druhé sedal k obědu, který trval nejdéle hodinu, pak vycházel na procházku, někdy před tím i umělecké sbírky navštívil, a vrátiv se domů zase přisednul k nové poště, přehlížel noviny, knihy a činil si rozličné poznámky. Vlastní práce ještě nepočala! Čas mezi hodinou 6.—7. věnoval zábavě, obyčejně hře na pianě, nebo procházeje se ve stínech šeré hodinky po pokojích dumá, dumá... o vlasti, o svých drahých a v práci jim jen posvěcené.

Před osmou hodinou vypil večerní čaj — a pak nastala teprve pravá práce. Vše, co po celý den před tím činil, ničím nebylo naproti tomu, co stvořil v několika večerních a nočních hodinách. Přisednuv ku stolku, již ničím se nedal rušiti. Péro dotknulo se papíru jako pijavice a vytrvalo vždy do konce. Pracovalť Kraszewski pravidelně do půlnoci, neb i do hodiny po půlnoci, tedy všeho všudy jen pět hodin. Kdy však zmožen vstal a péro své odkládal, — byl kus velké práce vykonán! Stoh velkých listů hustě popsaných ležel po pravé jeho ruce.

Tak minul den jako den; nepatrné výjimky činily svátky. Tu popřával si více oddechu a „zábavy", — bavil se kreslením, malbou, hudbou, ano i rytectvím. O sobě pak saméni, zejména o svém zaměstnání vyjádřil se neunavný pracovník k jednomu ze svých krajanův již před několika lety takto:

„Pochopuji, že jiný roztrhán, rozdělen na kusy nebyl by s tolikera zaměstnání.... Já tomu zvykl... A pokud tak jest, pokud ten ruch mne unáší, pohání, pokud víc myšlének cizích i vlastních chápe se mne a nese, potud vám sloužím, píši, žiji... Až jednou zůstanu pozadu, budu chtíti odpočinouti, řeknu vám již navždy: buďte zdrávi!... Ó! v žití tom je tolik hořkosti, tolik všedních nepříjemností, tolik snášeti od zloby a hlouposti lidské, že je třeba hlubokého přesvědčení, silného popudu, aby člověk dlouho v něm vytrval! Až kdysi budu již jen dívati se na cizí práci a usednu, abych odpočíval, zajisté nebudu míti chuti, abych podruhé šel do toho ohně, v němžto shořela nejkrásnější léta mého mládí... Ale neželím jich!..."

Slova tato zaznívají tklivě, hluboce, významně.

Již výše bylo podotknuto, že návštěv u Kraszewského bývá hojně. Rodáci přijíždějí z daleka i z blízka, aby ctihodnému vlastenci v zátiší jeho složili poklonu a pozdrav mu přinesli z rodné země. Ostatně i jinak není v Drážďanech úplně cizo. Kraszewski byl vždy ve přátelském styku s polskou kolonií usedlou na půdě saské stolice, a ta nejednu polskou chvíli mu připravovala. Pořádány polské obědy podobné přátelským besedám, na nichž i stařičký Kraszewski osvěžen dávnými vzpomínkami a obklopen nelíčenou úctou a srdečností svých krajanů, rád trávil několik hodin „mimo práci".

Měl jsem potěšení obcovati takové jedné schůzce. Konala se v hořejších salonech první restaurace na Brühlově tarase,

odkud skýtá se oku rozkošný pohled po dalekých oživených březích Labe.

K obědu uvedl mne laskavě sám Kraszewski, a jak obyčejně dodržel určenou hodinu tak přesně, že byl hostem — prvním. Teprv po chvíli dostavili se ostatní. Tu teprve v četnější společnosti mohl jsem náležitě pozorovati a oceniti překrásnou skromnosť znamenitého muže. Nepřijal horlivě mu nabízeného čestného místa a žádal snažně, aby nebyly činěny zbytečné „ceremonie“. Jak obyčejně, nezmiňoval se o sobě ani slůvkem.

Stejně laskavě choval se ke všem a účastnil se rozmluv velmi horlivě. O všem věděl a ke všemu uměl něco dodati, tu vlídný, srdečný vtip, tam velkou, hlubokou pravdu. Rozmluva týkala se věcí výhradně literarních a společenských — politika zůstávala úplně stranou. Zvláště oživena byla rozmluva o myslivosti, do té doby v Polsce tak horlivě, ano i vášnivě pěstované. Tu i stařičký Kraszewski zdál se býti zkušeným myslivcem, dotvrzoval honební spády, zvláštnosti zvěřiny i ptactva. Chvílemi se také vesele „zaprášilo“, a proti pochybnostem ozvalo se vždy důrazné, známé: „Jak boga kocham!“ Neméně horlivě rozmlouvalo se o koních a přišlo konečně i k ostatním sportům polského života šlechtického.

Po skončeném obědě rozdělila se společnosť ve skupeniny a „gawęda“ ještě důvěrnější rozproudila se plným tokem. K tomu zaznívaly klavírní zvuky národních melodií polských. V tu chvíli rozhostil se na upracované tváři Kraszewského výraz blaženosti.

Vyšli jsme na balkon. Z polských stran přinášel jemný větérek pozdravy. „Vane z našich stran!“ vece Kraszewski mimovolně, a zahleděv se v tom směru do blankytu dalekých nebes umlknul. Dumal — dumal o své vlasti v cizině.

Také já jsem se zamyslil pohlížeje klidně na neunavného pracovníka na národa roli dědičné. V té nevysoké, shrbené již trochu postavě, v té tváři svraštělé a zmožené, přece však ještě čilé a plné života, v té bytosti tiché i skromné — viděl jsem obra. Rostl před mým zrakem, a co kolem něho bylo, zdálo se mně tak malé, tak malé . . .

Kartografická literatura na Rusi.

Skýtá se nám opět milá příležitosť upozorniti na utěšený rozkvět přísně vědecké práce na Rusi. Děkujíce srdečně za soukromá sdělení o kartografickém závodě A. Ilina v Petrohradě, jediném toho druhu podnikatelství v zemích slovanských, podáváme s potěšením ze zaslaných nám zpráv alespoň některé důležitější podrobnosti, vrhající dosti jasné světlo na rozvoj tak důležitého odboru vlastní, domácí činnosti.

V lednu r. 1858. uložil „štáb“ ruského vojenského učeb. ústavu plukovníku Poltorackému, aby vydal historicko-vojenský atlas války let 1812.—1815. V příčině snadnějšího a lacinějšího uskutečnění tohoto rozkazu založil plukovník Poltorackij s kapitánem Ilinem malý závod lithografický, kterýž se stal počátkem a zárodkem později tak znamenitého ústavu.

Ústav, jenž r. 1864. přešel úplně v ruce podnikavého A. Ilina, rozvíjel se neobyčejně rychle. Ačkoliv závod Ilinův v prvních letech netisknul nad

100.000 výtiskův, nabývala přese činnosť jeho každým dnem většího významu, tím spíše, jelikož se v něm soustřeďovala i nejedna důležitá práce, podniknutá samou vládou. Tak vydávaly se u Ilina kromě vlastních atlasů a jiných cizích zakázek z oboru kartografie, ještě důležité publikace rázu oficielního, jako: izdania imperatorského ruského geografického spolku, atlasy řek Volhy, Dněpru a Severní Driny, izdania ministerstva kommunikací, atlas západního Ruska, Jihovýchodní Sibiř, izdania ministerstva vnitra a j.

Z vlastních podnikův té doby zvláště vytknouti náleží výbornou „kartu evropského Ruska“. Karta tato rozšířila se do nynějška v 100.000 výtiscích!

Roku 1867. čítal závod již 8 strojů a 250 kamenů a počet výtisků vyhotovených dostupoval již značného čísla 250.000. Prodej obnášel 25.000 rublů.

Z vynikajících podniků té doby zasluhují zvláštního povšimnutí: Karta asiatské Rusi; Atlas Ruska (každá gubernie zvláště — vycházel v sešitech). Atlas pěti dílů světa, atlas Palestiny; Fotolithografická karta finských jezer; Dějiny Ruska v kartách; Poštovní karta Ruska a j. v. Zároveň počal tamže vycházeti časopis „Всемірный Путешественникъ“ (dle vzoru známého časopisu Tour du Monde). Redakci vedl general-major S. P. Zykov. Za takových okolností se závod Ilinův stále rozvíjel. R. 1868. strženo za objednávky 32.000 rublů a počet vykonaných otisků obnášel již 1,566 000!

Vzrůstem práce rostl také závod zevně. Počet rytců dostoupil do 35, ostatních pracovníků zaměstnaných při výrobě kart a t. p. čítá se přes 100.

Tohoto roku zvýšil se počet výtisků na — 6 millionů a kamenů čítá se 2050!

V poslednější pak době vykonal záslužný závod Ilinův následující práce: a sice na zakázku: pro ústřední statistický a gubernský komitét v Petrohradě velezajímavou kartu průmyslu v evropském Rusku, pro ministerstvo kommunikací karty ruských řek, pro ministerstvo národní osvěty kartu vyšších a středních škol v průběhu 25leté vlády cara Alexandra II.; dále karty geologické, práce kartografické pro petrohradskou akademii náuk a množství jiných. Vlastním nákladem vydal Ilin znamenité učeb. pomůcky, jako nástěnné karty Ruska, atlas ruské říše (s plány všech hlavnějších měst ruských!), karty Kavkazu, Finska, Turkestanu, carství Polského, velké plány měst, „album carevny“ a j. v.

Z jiných podnikův jmenujeme ještě časopis „Природа и люди“, který však r. 1880. přestal vycházeti.

V posledním roce dostoupil peněžitý obrat A. Ilina 600.000 rublů.

I z těchto nemnohých slov lze seznati, do jaké míry se rozvinula kartografická a tím i odborně zeměpisná literatura na Rusi. Dostihuje nepopíratelně i Francii i Anglii, ano v některých věcech obě předstihuje. Ilinově závodu dostalo se množství pochvalných projevů netoliko z domoviny, ale i z ciziny, neboť to, co učinil první kartografický závod slovanský, vyniklo nad všednosť a úctu vzbuditi musilo všady. *J.*

Ivan Sergějevič Turgeněv.

Rmutné oko pohlíží opět na svěží mohylu slavného muže. Nejznamenitější vypravovatel slovanský, věhlasný spisovatel ruský Ivan Sergějevič Turgeněv dokončil 3. září t. r. v Bougivalu, na cizí půdě ve Francii, po trapné a dlouhé chorobě, pouť svého života.

Pohrobní naše vzpomínka mohla by přestati i na těchto stručných slovech. Jméno a práce proslaveného spisovatele jsou i u nás s dostatek známy a několik prázdných, lichotivých slov nezdolalo by podstatu jejich ani náležitě oceniti, ani důstojně načrtnouti.

To úplně pociťujíce obmezujeme se nyní rádi jen na stručnou zmínku a odkládáme důkladnější rozbor života a působení na místo příhodnější.

Ivan S. Turgeněv narodil se dne 28. října (9. listopadu) roku 1818. na rodinném statku v gubernii orlovské, kdež i prvotního, ač velmi skrovného

nabyl vzdělání. Studoval pak v Petrohradě, v Moskvě, ale seznav záhy nedostatečnosť tehdejších ruských učilišť, odebral se za hranice, jmenovitě do Berlína. Velkou pak čásť života svého strávil mimo Rusko, zejména v Německu a ve Francii, což mu ruská kritika ostře vytýkala.

Rok 1847. byl počátkem jeho literarní slávy, neboť v tuto dobu „našel svou stezku". Psal sice již před tím, ale bez značného úspěchu. Vypravování Chor i Kalinyč rázem obrátilo pozornosť na velenadaného spisovatele a od té chvíle neustupoval z popředí. „Zápisky ochotníka" črty plné hluboké poesie, proslavily jej netoliko doma, ale i daleko za hranicemi. Pak Rudin (1855.), Výjevy ze života ruského (1858.), Šlechtické hnízdo (1859.), Otcové a děti (1861.), Dým (1867.), Nov (1876.) a mnoho jiných prací dodávaly nové listy do vavřínového věnce jeho světové slávy.

Bystré pozorování jasných i temných stran společenského života na Rusi, hluboké pojetí lidskosti, a nádherná, umělecká i poetická forma postavily Turgeněva na stanovisko prvního ruského vypravovatele. Turgeněva obviňovali ze „západnictví" a dotýkali se proto nezřídka jeho osoby i velmi nevlidně. Ale Turgeněv ještě za živa odpověděl v té příčině svým protivníkům i neváháme proto na tomto místě podati jeho pozoruhodná *vlastní* slova.

„Dokonav roku 1837. filologický běh na universitě petrohradské odebral jsem se na jaře roku následujícího do Berlína na doučenou Bylo mi teprve 19 let; o cestě té blouznil jsem již dávno. Byl jsem překonán, že v Rusku lze se dodělati pouze některých vědomostí průpravných, ale pramen skutečné vědy že jest v cizině. Z tehdejších učitelů, na petrohradské universitě přednášejících, nebyl ani jeden s to, aby přesvědčení to ve mně zviklal; ostatně oni sami byli jím proniknuti; téhož mínění bylo i ministerstvo, na jehož čele stál hrabě Uvarov, a jež posýlalo na svůj účet mladíků na německé university. V Berlíně pobyl jsem (ve dvou cestách) asi dvě léta. Zabýval jsem se filosofií, starožitnými jazyky, historií, a velmi horlivě studoval jsem Hegla po návodě professora Werdera Na důkaz toho, jak nedostatečno bylo vzdělání, jehož tehdá poskytovaly naše vyšší ústavy, služiž příklad tento: v Berlíně poslouchal jsem o římských starožitnostech u Zumpta, o dějinách řeckého písemnictví u Böcka, — a doma byl jsem nucen dříti latinskou a řeckou mluvnici, velmi špatně mi známou. A nebyl jsem právě kandidátem nejhorším.

Směr mladíků — mých vrstevníků — do ciziny připomínal snahy starých Slovanů, kteří hledali náčelníkův u zámořských Varjagův. Každý z nás cítil zajisté, že jeho země (nemluvím o vlasti vůbec, nýbrž o mravním a rozumovém majetku každého z nás) je sice veliká, oplývá hojností, ale že v ní není žádného pořádku. Mohu říci o sobě, že jsem osobně velmi jasně doznával všech nesnází takového odtržení od rodné půdy, takového násilného přerušení všech pásek a nití, poutavších mne k onomu bytu, v němžto jsem vyrostl... ale nebylo jiné rady. Onen byt, ono ústředí, a zvlášť ona jeho vrstva, ku které jsem příslušel – vrstva statkářská, nevolnická – nebyla ničím toho, co by mne bylo mohlo zdržeti. Naopak, skoro vše, cokoli jsem okolo sebe zřel, vzbuzovalo ve mně city nevole a nepokoje — posléze ošklivosti. Dlouho jsem na vahách býti nemohl. Bylo mi buď se poníženi a břísti klidně všeobecnou kolejí, po cestě ušlapané, nebo pojednou se odtrhnouti, „všech i všeho" od sebe odstrčiti, a při tom odvážně i pozbyti mnohého, co bylo srdci mému blízko a draho. Tak jsem též učinil... Vrhl jsem se hlavou dolů v „Německé moře", jež mne mělo očistiť a obroditi, a když jsem konečně z vln jeho vyplynul – pocítil jsem se býti „západníkem", a zůstal jsem jím navždy.

Ani mi na mysl nepřijde, abych odsuzoval těch svých současníků, kteří jinou, méně zapíravou cestou dostihli té svobody a toho poznání, k nimž já jsem směřoval... Chci jen říci, že *já* jsem jiné cesty před sebou neviděl. Nemohlť jsem dýchati týmže vzduchem a prodlévati vedle toho, čeho jsem nenáviděl; pro to nedostávalo mi se asi patřičné snášelivosti a pevnosti povahy. Bylo mi nevyhnutelně vzdáliti se od svého nepřítele proto, abych ze své vzdálenosti tím silněji mohl naň vypadnouti. Onen nepřítel měl vůči mně určitou tvářnosť, měl známé jméno: onen nepřítel — toť bylo nevolnické právo. Pod tím jménem sebral a soustředil jsem vše, proti čemu jsem se odhodlal bojovat až do konce — s čím nikdy nesmířiti jsem se zapřisáhnul... To byla má hannibalská přísaha; a ne jen já jsem ji tehdá učinil. Odešel

jsem i na západ proto, abych jí mohl lépe dostáti. A nemyslím, že mé západnictví bylo by mne zbavilo všelikého soucitu s ruským životem, a vší chápavosti jeho zvláštností a potřeb. „Lovcovy zápisky", ona, svého času nová, později však daleko předstihnutá studia, byla mnou napsána v cizině, a některá z nich — v těžkých okamžicích, kdy jsem se rozmýšlel, mám-li se vrátiti v otčinu, čili nic. Mohlo by se mi namítnouti, že ona částečka ruského ducha, jižto lze v nich uznamenati, nezachránila se z milosti západnického mého smýšlení, alebrž přese všecko to smýšlení a mimo vůli mou vlastní. O takové věci nesnadno jest příti se; — vím jen tolik ovšem, že kdybych byl zůstal v Rusku, „Lovcovy zápisky" nebyly by uzřely světla světa nikdy. Dokládám také toho, že neuznával jsem nikdy té čáry nepřístupné, již jiní starostliví, ano i horliví, ale málo zkušení a znalí národovci určitě chtějí načrtnouti mezi Ruskem a západní Evropou, tou Evropou, s nížto plémě, jazyk a víra tak úzce ji spojují. Není-liž slovanský náš kmen — vůči jazykozpytci a národozpytci — jednou z hlavních větví indogermanského plemene? A nelze-li popírati působení Řecka na Řím, a jich obou společně — na svět germanský a romanský, tedy na jakém základě nedopouští se působení tohoto — každým řádem — příbuzného, stejnorodého světa na nás? Či jsme-li snad tak málo samostatni, tak slabi, že jest nám děsiti se každého vedlejšího účinku a s dětinskou hrůzou vzpouzeti se před ním, aby nás nějak neporušil? Toho nemyslím: naopak jsem toho mínění, že byť nás myl vodou sedmerou — naší, ruské pleti s nás nesmyje nikdo. A jaký bychom to byli v opačném případě prašpatný národek! Soudím ze zkušenosti vlastní.

Tak se vyjádřil sám o sobě Turgeněv. Dopověděl mnohé také ve svých skvostných „Básních v prose"...

Co o nejlepším svém druhu Bělinském pověděl, poví i *o něm* potomstvo: *Byl člověk.*

Rozhledy v literatuře.

Černá Hora v míru. Vylíčil Josef Holeček. Doplněk kreseb „Za svobodu". Díl I. V Praze. Nákladem spisovatelovým.

Josef Holeček obral sobě za úkol, podati obecenstvu českému pravdivý a věrný obraz Černé Hory a jejího obyvatelstva. V kresbách „Za svobodu" vylíčil stránku jejich junáckou čili Černou Horu ve válce, v knize této líčí hlavně práci jejich kulturní čili jak z významného titulu patrno, Černou Horu v míru. Rozsah celého spisu nelze napřed určiti, poněvadž dílo roste spisovateli pod rukama. Posud vyšlo dílu I. sedm a dílu II. dva sešity. V díle I. čteme popis cesty z Prahy do Dalmacie a odtud na Cetyň, dále stručné vylíčení zeměpisných, přírodních, národohospodářských i politických poměrů Černé Hory, načež nás uvádí spisovatel na Cetyň, seznamuje nás s její historií i s nynějším životem, se dvorem knížecím i ostatní společností; následují zajímavé poznámky o vychovávání mládeže na Černé Hoře a zvláště důkladné zprávy o černohorském školství podle nejnovějších dat úředních. V díle II. vydává se spisovatel z Cetyně na pouť po ostatních končinách Černé Hory, nejprve do Rijeky Crnojevića, odtud na Žabljak a jezero Skaderské, do Podgorice atd. Že spisovatel volil formu belletristickou, nelze než schvalovati, poněvadž nynější české obecenstvo, zvyklé jsouc čítati pouze spisy zábavné, romány a povídky, jenom tím způsobem opět přivedeno býti může k četbě vážnější, poučné, když se mu podává ve formě co možná příjemné a půvabné. To umí Holeček výborně: jeho sloh jest přirozený a lehký, dikce hladká, veskrze vytříbená, a celý spis čte se pěkně jako povídka. K tomu přispívají též hojné episody, jež s určitou tendencí vtroušeny jsouce do osnovy spisu, nejen rozmanitosti jemu dodávají, ale i čtenáře k hlubšímu přemýšlení pobádají. Dobrým kořením jest i satira, kteráž se neostýchá říci pravdu sebe peprnější podle zásady: odporné ale zdravé. Nikdo zajisté Holečkovi neupře, že jest upřímným Slovanem a velikým přítelem zvláště chrabrých synů Černé Hory; ale jeho láska není tak zaslepena, aby neviděla tmavých skvrn a slabých strá-

nek, které se vyskytují národu ke škodě, a na ně neupozornila v čas, dokud ještě mohou býti odstraněny (na př. zmáhající se byzantinismus, nechuť k průmyslu a vůbec nedbalosť ve věcech národohospodářských a j.). Spisy Holečkovy zasluhují doporučení tím vřelejšího, čím větší se jeví u nás ke všemu, co slovanského, netečnosť, a čím méně pracovníků máme na poli tomto. Idea slovanská zadřímla u nás bohatýrským snem, a málo jest těch, kdož si troufají buditi ji. *P. Sobotka.*

Slovanská knihovna. Sv. I. I. S. Turgeněva Básně v prose. Se svolením spisovatelovým přeložil Jos Penížek. V Praze 1883. Nákladem Ed. Valečky. Str. 77. — Sv. II. Nerůžová selanka od Elišky Orzeszkové. Z polštiny přeložil F. A. Hora. Str. 91.

K četným knihovnám, jež vydávají se u nás již delší dobu a těší se přízni čtoucího obecenstva, přidružil se letos nový podnik jménem „Slovanská knihovna". Ze dvou svazků posud vydaných možná doufati, bude-li „Sl. kn." i budoucně přinášeti díla téže vnitřní ceny, že nejen si pojistí dlouhé trvání, ale i značně přispěje k dosažení účelu, vysloveného heslem: „Poznejme se!" — Prvý svazek obsahuje 50 obrázkův, jež velmistr ruského písemnictví belletristického, důmyslný psycholog, nepředstižený posud v líčení charakterů, byl napsal po rozličných dojmech ze života soukromého i společenského. Jsou to pravé perly ruské poesie v prose. — V „Nerůžové selance" líčí slovutná spisovatelka polská úchvatně, mistrovským pérem osud dvou sirotečků. Děj v selance jest sice prostý, leč úplně originalní, charaktery jsou až do podrobnosti promyšleny, řeč v milém souhlase s obsahem. Překlad páně Horův vyniká správností a svědomitostí.

Do niezuajoméj. Nowelle. Z rękopismu znalezionego przepisał Lepold Méyet. Tom piérwszy. Wilno 1882. II. 203.

Kniha tato obsahuje šestero povídek velmi nadaného novellisty polského. Jsou to rozkošné obrázky ze života, plné pravdivosti a myšlének nevšedních, kreslené se zápalem skutečně uměleckým! Spisovatel tu líčí mluvou lahodnou „tichá dramata", v nichžto nejeden charakter energický musí ustoupiti před ješitností a předsudky tak zvaných vyšších kruhů společenských, a nejeden vznešený cit, jenž by se mohl rozvinouti ve květ bujný a vonný, zhyne v srdci šlechetném, ohnivém, osamotnělém... Těšíce se upřímně na pokračování těchto povídek, doufáme pevně, že zdařilé plody Méyetovy za nedlouho budou se těšiti náležité přízni i našeho obecenstva. *H.*

Kwestyja run słowiańskich ze stanowiska lingwistycznego. Przedstawił Roman Zawiliński. Kraków 1883., str. 18.

Spisovatel u odborníků svými pracemi v dialektologii polské dobrého jména požívající, podává v tomto spisku přehled posavadních studií o runách slovanských a konečný jich výsledek. „Runy" jak známo nalézají se na několika soškách vykopaných ke konci XVII. stol. v Prelvici v dnešním Meklenbursku a v XIX. stol. v Mikoříně, v Poznaňsku. Nápisy rozmanitě se četly a vykládaly, a nejnověji Jagićem na prvých, a Boudouinem de Courtenay na druhých zavrženy jakožto padělané. Historie falsifikace této jmenovitě na prelvických kamenech jest velmi zajímavá a vábná V Polsku však velmi horlivě se zastávala pravosť „run" zvláště mikořínských, ano ve školních a příručních historiích polské literatury pojednáno o nich jako památkách dávné minulosti Slovanstva severního. Z té příčiny jest velice záslužno, širší vrstvy obecenstva odvrátiti od těchto falsifikátů, a přejeme si, aby spisovatel dosáhl svého účelu, aby dále se v knihách pojednávajích o literatuře a starověkosti slovanské vůbec a polské zvlášť více nevzpomínalo těchto „run".

Wiślickiego Adama wydawnictwo dzieł tanich. Warszawa Svazek 1.—55.

Nářek na drahotu polských knih nebyl bez podstaty, neboť veliká časť „lepší" literatury zůstávala méně zámožným třídám čtoucího obecenstva téměř úplně nepřístupnou Není též pochybnosti, že drahota knih nikterak nepřispívá k rozvoji osvěty v širších vrstvách národa, a proto s potěšením činíme zmínku

o Wydawnictwie dzieł tanich vydávaném od tří let Adamem Wyślickým, redaktorem známého a nám Čechům velmi přátelsky nakloněného „Przeglądu tygod.“ ve Varšavě. Wiślického „Wydawnictwo“ podobá se téměř úplně Zákrejsově Ústřední knihovně. V 51 nás došlých svazcích (cena jednoho svazku obnáší jen 12 kop.) spatřujeme pěkný výběr nejlepších prací z literatury polské i zahraniční. Dostačí zajisté jmenovati spisovatele, jichž práce ve „Wydawnictwu“ vyšly: Goszczyński (Oda), Heine, Börne, Macaulay, (de) Musset Alfred, Shakespeare, A. Chamisso, Twain, La Rochefoucauld, Ivan Turgeněv, Karolina Světlá (Povídky vesnické překladem manželů Grabowských) Erckmann, Lermontov, Puškin, W. Marrené (Morzkowska), H. Ibsen. Nejnověji vyšel v téže sbírce zdařilý překlad Drahomíry Vrchlického od snaživého Miriama. *J.*

Сборникъ статей по славяновѣдѣнію, составленной и изданной учениками В. И. Ламанскаго по случаю 25-лѣтія его ученой и профессорской дѣятельности. Санктпетербургъ. 1883. Str. 495. (Dokončení.)

Vasilij E. Regel rozebírá kriticky důležitou listinu císaře Jindřicha IV., danou pražskému biskupství, dle níž náš Palacký určuje vysoce politický význam Čech v době panování Boleslava II. Dle této listiny rozprostíraly se soudem Palackého hranice české netoliko za Moravu, ale i za Tatry do Uher až po Polsko. Na východ hraničily Čechy se zeměmi knížat kijevských. Proti této listině a pravdivosti její polemisováno již dávno, a ruský spisovatel nepopírá sice její pravdivosť, ale obmezuje její význam tím, že v listině není řeč o hranicích českých, nýbrž jen biskupství. — A. L. Petrova článek vzat jest z dějin srbských a mluví o Konstantinu Bodinu.

V. A. Krakau podává zajímavý článek o lenní závislosti východních krajin německého císařství X. a XI. století. Práce tato čerpána jest z pramene německých kronik a vrhá dosti ponuré světlo na oželenou minulosť. — Polichronij A. Syrku (Bulhar), který důkladně zbadal památky starého písemnictví jižních Slovanů, najmě Bulharů, přispěl vědeckými poznámkami o dvou dílech trnovského patriarcha Evthimia. Seznáváme z tohoto článku, jak velice se nynější bulharština liší od bulharštiny staré. — G. M. Kňazev vzpomíná Vetraniće, dubrovnického básníka XVI. století, kterýž byl jedním z nejznamenitějších představitelů slavné dubrovnické školy. Vetranić prožil 20 let jako poustevník na ostrově sv. Ondřeje v Jaderském moři a zůstavil 6 knih vysoce ceněných básní. J. J. Sokolov opisuje pozoruhodný mukačevský žaltář z 15. věku, nacházející se v pešťském museu a obsahující množství filologických zajímavostí. — Pro hudebníky zvláště zajímava jest stať Teodora M. Istomina, o fonické theorii v slovanském národním tvoření, v níž pisatel objasňuje některé důležité záhady.

Tím vyjmenovali jsme stručně obsah pozoruhodného sborníku, vydaného k uctění 25letého jubilea Lamanského. Máme naději, že se ke knize této a k jednotlivým příspěvkům v ní uveřejněným ještě vrátíme, tím spíše, jelikož nejedna z těchto prací zasluhuje a žádá obšírnějšího a jasnějšího rozboru. Sborník statí po slavjanovědeniju jest zajisté utěšeným důkazem, že vědecká slavistika na Rusi má odrost, od něhož lze do budoucnosti očekávati dobrý plod snaživé práce. *R.*

„Matica Hrvatska“, god. 1882.

Zmínili jsme se již jednou na tomto místě o zásluhách Matice chorvatské o domácí literaturu. Řekli jsme, že v krátké době získala si na tisíce členův a pronikla svými snahami do všech koutů chorvatských zemí. K tomu, jak jest oblíbena a jak se její důležitosť cítí, poukazuje nás letošní počet členů, jenž dostoupá výše již šestého tisíce. Zajisté skvělý to výsledek. Vizme jenom několik děl, jež Matice posledních let vydala. Jsou to: Šenoova Anthologia pjesničtva hrvatskoga i srbskoga, Klaićův Prirodni zemljopis Hrvatske a jeho Bosna, Smičiklasova Poviest hrvatska dio II., Stanka Vraza Izabrane pjesme. Šulkova Lučba za svakoga, Aug. Šenoy Izabrane pjesme a j., samé to práce trvalé a nepomíjející ceny. I publikace před nedávnem za minulý rok (1882.) vydané mají na sobě znak téže pečeti. Kdyby se bylo členům dostalo pouze

jediné Smičiklasovy „Poviesti hrvatske“ I. dílu, mohli by již přestati na podílu tom. Ostatních pět členských knih jest: „Zavjet“, pripoviest iz krajiškoga života od Ferda Becića, „Klaia Milićeva“, pripoviest, preveo s ruskoga od Turgenjeva i uvodom popratio Josip Miškatović, „Kolibar“, pripoviest iz života od Kraszewskoga, preveo s poljskoga i životopisom piščevim popratio Alex. Tomić, J. E. Tomića „Komedije“, II. svezak i „Novojeki izumi“ u znanosti, obrtu i trgovini. Knjiga prva.

Pomníme-li, že knihy tyto celkem obsahují 95 tiskových archů namnoze velké osmerky a elegantní úpravy, a že všech šest knih lze členům dostati za 3 zl., z nichž jediná Historie chorvatská (I. díl) cenu tu daleko přesahuje, tu vysvětlíme si, jak členstvo matiční rok od roku roste a jak Matice šíří se po všech slovanských zemích. Vizme obsah!

S napjatím očekáván byl I. díl dějin chorvatských. Matice vydala napřed r. 1879. díl II., jenž vyčerpal dějiny vlasti mezi lety 1526.—1848. Všichni tehdy s jásotem přijali dlouholetou práci Smičiklasovu a žádali si jen, aby měli záhy po ruce i díl I. Konečně i ten vyšel. Professor Smičiklas otevírá knihou touto národu chorvatskému nové cesty, nový, dosud neznámý svět. Jak svou úlohu pochopil a jak si počínal, ukazují slova, jimiž dokončil předmluvu. „A nyní jdi kniho, po tolikerá léta těžká starosti má, a hlásej po národě, že jsem snažil se nalézti pravdu, třeba by trpka byla. Leč porušil-li jsem přece někde pravdu láskou ku svému národu přemožen, upřímně lituji; napravím to příště, dá-li mi bůh zdraví a sílu, bych z celé duše a z celého srdce práce té se opět chopil. Nedospěji-li k tomu, bych poklesky sám opravil, buďtež díky vzdány každému, kdo se k tomu opravdově odhodlá. Jediné za to prosím svých opravců, by uvážili prvé, že v nižádném odboru vědy není člověka, jenž by všude u všem tom ohromném materialu své vědy stejnou silou a stejným důvtipem si počínal; druhé, že proto nemohli se odhodlati starší, věhlasnější a učenější historikové chorvatští psáti takové celistvé dějiny, poněvadž se báli, že zbloudí na cestě tak daleké a tmavé. Léta a léta míjela a národ marně volal: ‚dejte nám obraz naší minulosti!‘ Mně nebylo potřebí báti se ani o autoritu ani o slávu nějakou, ježto nemám té ani oné. Dílo mé zrodil onen hlas národu a ku konci přivedl jsem je, maje před očima onu krásnou větu: ‚Amor patriae dat animum‘“.

Za motto autor citoval známé Dahlmannovo: „Ich habe nicht für das Nachschlagen geschrieben; ich wünsche mir Leser“. Co se dotýče ceny, pramenův a slohu dějin těchto, praví spisovatel sám v téže předmluvě: „Máte již tu souhrnné dějiny vlasti, kterémuž dílu věnoval jsem značně let svého života. Přál jsem si především co nejvíce čtenářů. Mnoho jsem tomu obětoval. Hle, na titulním listě praví se „dle pramenů napsal“ a v díle samém nikde o nich ani zmínky. Nedal jsem tam slov těch z pošetilosti, nýbrž z nouze. Chtěl jsem upozorniti učený svět, že to není popularní historie, jak se obyčejně pokládá o pracích bez citatů, nýbrž, že dílo toto pracováno jest dle pramenů jako každé jiné, jež vychází zdobeno tisícerými citaty. Chtěl jsem říci, že snažil jsem se úkol svůj provésti nejen pro pokrok vědy, jak se obyčejně vyžaduje od vzdělané publiky na dílech nejlepších, nýbrž, že jsem i sám hledal pramenů netištěných a použil jich v knize této. Doznávám, že necituje zvláště netištěných pramenů mnoho ztratil jsem u posudku učeného světa, leč můj nejpřednější cíl: získati co nejvíce čtenářstva ze všech vrstev národa chorvatského, domnívám se, že jest tím postižen — vždyť přehromná většina čtoucích žádá si událostí souvisle vypravovaných a nikoliv důkazů jejich.“ Skromným výrokem tím ovšem nemenší se valně cena velkého díla tohoto, ježto o některých pramenech a pomocnících děje se zmínka v předmluvě. Pro zevrubnou však důkladnosť mohly přece býti jmenovány aspoň ty nejhlavnější třeba v téže předmluvě. Do hlubšího posudku nebudeme se pouštěti; není tu prvé ani místa a potom ponecháváme je odborným znalcům.

Druhá původní práce ročníku toho jest povídka „Závěť“ od Ferdy Becića (Fedora Brestova). I našim čtenářům jest dosti znám ze dvou překladů ve Světozoru letošním uveřejněných. Po zemřelém Šenoovi tři romanopisci: J. E. Tomić, Jenio Sisolski (Eugen Kuzmić) a zmíněný F. Becić s dobrým zdarem pokoušejí se na poli chorvatského románu. „Závěť“ čte se dobře a lehce. Hrdinou děje jest statný hraničár.

Dalším originalním příspěvkem matičním jsou J. E. Tomiće „Komedie“, z nichž prvá „Novi red“, veselohra o třech jednáních poctěna cenou z fondu Dušana Kotura. Druhá slove „Gospodin tutor“ (taktéž trojaktovka). Obě čerpány jsou z domácího života a vyznačují se znamenitým humorem, ostrou charakteristikou a živým dialogem. Velmi dobře pobaví zvláště „Nový řád“, v němž z jednajících osob jsou tři Češi: german-odřezanec Hájek, polic. ředitel, druhdy (r. 1848.) ještě statný hajitel pražských barikád, a dva potulující se mladí šumaři, Honzík a Venclík. Ctěný pan autor snad čerpal ze skutečnosti; víme bohužel, že odrodilých našich krajanů potuluje se světem bůh ví kolik a že do té duše za ně styděti se musíme, neradno však si jich příliš všímati, aby pak netrpělo jádro zdravé. Žádné plemeno nemá tolik vlastizrádců jako slovanská, a z těch opět co do počtu a zatvrzelosti takových zlotvorů můžeme se jediné honositi my a — Chorvaté. Nešťastné případy ty raději napravovati jinak...

Dr. Michal Kišpatić a Ivan Šah napsali „Novověké výzkumy“, díl I. V úvodu podává nám dr. M. Kišpatić krátký obraz kulturní historie a potom J. Šah vysvětluje nám patnácte nejznamenitějších vynálezů nové doby; přiděleno jest 198 krásných obrazců. Články jednotlivé mohou se čísti samy pro sebe a přece jaksi vnitřně souvisejí. V literatuře chorvatské není posud lépe psané knihy podobné.

Z překladů slovanských jsou tu letos umístěny dva: „Klara Milićeva“, povídka J. S. Turgeněva, překladem Jos. Miškatoviće, osvědčeného překladatele z Turgeněva a z j. slovanských literatur. V úvodě překladatel podal stručný nástin novější ruské literatury.

Druhý jest Kolibar (v orig. Budnik) od J. I. Kraszewského, překladem Alex. Tomiće. V úvodě vylíčen stručný životopis Kraszewského. Práce tato připadá do oné řady krásných selských povídek polských, z nichž jmenujeme jen Ulanu, Jarynu, Jermolu a j., a v nichž Kraszewski jest mistrem.

Těchto šest knih dala Matice chorvatská tohoto roku svým členům za příspěvek 3 zl. V krámské ceně stojí hnihy ty 8 zl. 80 kr. Kromě členských knih vydala ještě třetí svazek „Prievoda grčkih i latinskih klasikâ“, jenž obsahuje překlad Homerovy Iliady od professora Maretiće. Celá kniha má 460 stran a členům slevena na 1 zl. Jinak stojí 1 zl. 50 kr. Aby i §. 1. stanov svých vyhověla, kdež jest řeč o hudbě a výtvarném umění, vydala letos také I. svazek „chorvatských skladeb“. Je to 24 překrásných chorv. písní pro jeden hlas, s průvodem na piano. Skladatelem jest slavný Ivan Zajc. Cena skladeb těchto jako překladu Iliady. — Nechť se to nezdá pouhou frasí, když řekneme, že letos Matice vykonala veliký kus důležité práce, větší než za let předešlých. Matice chorvatská zasluhuje i s naší strany vydatnější podpory, než posud se dělo, zvláště když jazyku tomu snadno lze se naučiti a když ročně vyházíme summy peněz za knihy a „žurnály“ německé. *J. Hudec.*

P. Viktor Czajewski, známý již z několika studií o literatuře české spisovatel polský, odevzdal do tisku obšírnější práci: „Historya literatury czeskiéj od chwili odrodzenia až do ostatnich czasów“. Kniha tato vyjde ve Varšavě péčí Przeklądu tygodniowego (red. Adam Wiślicki).

J. A. Voráček, ct. náš spolupracovník, uveřejnil v právě vydaném svazku bulharské Náuky slovanskou studii „Славянскага седмица“.

Přehled slovanského časopisectva

(kromě politického).

Často býváme tázáni na předplatné podmínky slovanských časopisů, zejména obsahu literarního a odborně vědeckého. Vyhovujíce těmto milým přáním, podáváme pro praktickou potřebu přehled některých časopisů slovanských. Kde možno, naznačili jsme v závorkách alespoň přibližně literarní podobu jednotlivých časopisů slovanských k dotyčným časopisům českým — bez ohledu na rozměry zevní.

Názvy časopisův:	Předplatné na čtvrt roku zl.	kr.	na půl roku zl.	kr.	na celý rok zl.	kr.
I. Slovenské:						
Slovenské Pohľady, časopis pre literaturu, vedu, umenie a politiku. V Turč. sv. Martině. Red. Svetozár Hurban	—	—	2	50	5	—
Národní Hlásnik. Noviny pre slovenský ľud. Vychodí raz mesačne. V Turč. sv. Martině. Red. A. Pietor	—	—	—	—	1	—
Obzor. Noviny pre hospodarstvo, remeslo a domácí život. (Tri razy mes.) Red. R. Zaymus	—	--	1	50	3	—
Černokňažník Obrázkový časopis pre humor a satyru (raz mes.) V Turč. sv. Martině. Red. D. Čajda	—	—	1	50	3	—
II. Lužické:						
Časopis Maćicy serbskeje. Redaktor Michał Hórnik. V Budyš. (Jako příspěvek členský)	—	—	—	—	2	40
Łužica. Měsačnik za zabavu a powučenje. Zhromadny organ serbskich towařstwow. Redaktor dr. E. Muka v Budyšině	—	—	—	—	1	75
III. Polské:*)						
Ateneum. Miesięcznik, red. dr. P. Chmielowski. (Květy a Osvěta.) Varšava	—	—	10	60	21	20
Biesiada literacka. Tygodnik illustr. warszawski. Red. Maleszewski. (Ruch)	2	30	4	60	9	20
Biblioteka Warszawska. Miesięcznik. (Osvěta — Květy)	—	—	8	--	16	—
Bluszcz, tygodnik illustr. dla kobiet. Varš. Red. M. Ilnicka	3	50	7	-	14	--
Echo muzyczne. Varš. dwutygodnik. (Dalibor)	4	—	8	—	12	- -
Gazeta lekarska	-	—	4	75	9	50
Gazeta rolnicza	2	75	5	50	11	—
Kłosy, tygodnik illustr. Varš Red. Adam Plug (Světozor)	4	—	8	—	16	—
Kolce, tygod. humoryst. Varš. (Paleček)	—	—	5	50	11	—
Med cyna	—	- -	4	75	9	50
Niwa, dwutygodnik spol.-liter. Varšava Redaktor M. Godlewski	3	30	6	60	13	20
Ogrodnik. (Zahradnické listy)	—	—	5	70	11	40
Przegląd lwowski, dwutygodnik	2	60	5	—	10	—
Przegląd polski. Redaktor hr. St. Tarnowski. Krakov. (Květy — Osvěta)	4	—	8	—	16	— —
Przegląd sądowy i administracyny. (Právník)	1	75	3	50	7	—
Przegląd pedagogiczny Varš. (dwutygodnik)	—	—	2	50	5	--
Przegląd techniczny	—	—	7	-	14	—
Przyjaciel dzieci	1	80	3	60	7	20
Prawda, tygodnik pol. spoleczny i literacki. Red. A. Świętochowski. Varš.	3	- -	6		12	
Przegląd tygodniowy. Red. A. Wiślicki. Varš.	3	-	6	-	12	
Rola, tygodnik, red. J. Jeleński	3	—	6	-	12	

*) Ceny jsou udány „s poštovní zásylkou" do celého Rakouska z Krakova. Předpláceti lze též v každém řádném knihkupectví v Čechách.

Názvy časopisův:	Předplatné					
	na čtvrt roku		na půl roku		na celý rok	
	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.
Tygodnik illustrowany. Red. E. Jenike. Varš.	4	—	8	—	16	—
Tygodnik powszechny. (Světozor)	4	—	8	—	16	—
Wędrowiec (týd. cestop. a geogr.). Varš.	2	25	4	50	9	—
Przewodnik bibliograficzny. Red. dr. W. Wislocki (Urb. Bibliogr. věstník). Krakov	1	—	1	—	1	24
Wiadomości bibliograficzne, miesięcz. (Urbánkův Bibliogr. věstník). Varš.	—	—	1	50	3	—

(Přehledy časopisectva ruského a jihoslovanského příště.)

Adressář některých slovanských knihkupců mimo Čechy, Moravu a Slezsko.

Bělehrad: Крал. срп. дворска књижарница у Београду.

Kijev: Книж. магазинъ Н. Я. Оглоблина въ Кіевѣ.*)

Krakov: Księgarnia G. Gebethnera i Spółki w Krakowie. Wielki Rynek.

Lvov: Księgarnia Gubrynowicza i Schmidta w Lwowie.

Moskva: Книжный магазинъ братьевъ Улитиныхъ. Москва, противъ Малаго театра, д. Хлудова.

Pančeva: Књижара браће Јовановића. Панчево.

Petrohrad: Книжн. магазинъ Новаго Времени. С. Петербургъ Невскій проспект Н. 58.

Petrohrad: Книгопродавца М. О. Вольфъ (syn) въ Петербургѣ. Гостиный дворъ N. 17., 18.

Plovdiv: Книжарница на Христо Г. Дановъ въ Пловдивъ.**)

Poznaň: Księgarnia J. Chociszewskiego.

Poznaň: Księgarnia J. K. Żupańskiego w Poznaniu. Ulica Nowa N. 2.

Sad Nový: Књижарница браће М. Поповића у Новоме Саду.

Varšava: Księgarnia Gebethnera i Wolfa w Warszawie. Krakowskie Przedmieście.

Vilno: Księgarnia Józefa Zawadzkiego.

Záhřeb: Sveučilištna knjižara Franje Župana (Albrechta i Fiedlera) u Zagrebu.

Mimo to obstarávají za hranicemi literaturu slovanskou zejména:

Berlin: B. Behr, Buchhandlung. Berlin. Unter d. Linden.

Brusel: Merzbach & Falk, édit. Bruxelles, 45. Rue de la Regence.

Lipsko: F. A. Brockhaus, Buchh. Leipzig.

Paříž: Librairie du Luxembourg à Paris. Rue Monsier-le-prince 25.

(Pokračování.)

*) Týž má knihkupectví v Petrohradě: „Малая Садовая“ d. N. 4.

**) Týž má sklady knihkupecké též v Sofii, Rusčuku a v Lomu.

„Slovanský sborník“ vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) v Jungmannově třídě č. 22. n.: na čtvrt roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, v Jungmannově třídě č. 22. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník II. 1883 Číslo 11.

Pohanské oběti u Bulharů.

Příspěvek k slovanské mythologii od **J. A. Voráčka.**

(Dokončení.)

Z toho jasně viděti, že zazdívání živých lidí do základů, dálo se ještě v době, kdy křesťanské náboženství u Bulharů známo bylo, neboť jmenován zde výslovně chrám „svaté Marie“. Avšak jak dlouho trýzeň ta se udržela, z písní vyčísti nelze. Že však příchod civilisace a náboženství křesťanské o vymezení této nelidské oběti se přičinily, o tom, nehledě na sebrané příklady z Němec, Čech i Rakouska, ano i z římské historie, které zesnulý Jar. Erben souborně vyjmenoval, podává nám doklad hned následující píseň, nesoucí již formu pozdější a dýšící duchem zcela křesťanským. Zároveň jisto, že když obětování lidí přestávalo, nedálo se to tak lehko, protože pověra ta hluboce v lidu zakořeněna byla. Jisto dále, že všech prostředků k tomu účelu použito bylo. Píseň, v níž na místo člověka pouhá rybka se obětuje, zní celkem takto:

Svatý Mikuláš chrám staví,
vše od zlata, vše od stříbra,
od kamení převzácného.
Proto vzal si svatý berlu,
berlu vzal si pozlacenou,
odešel tak až na pokraj.
až na pokraj bíla moře.
Tam se svatý porozhlednul.
až uviděl na dně moře,
ryba mřeň kde sobě hraje,
sobě hraje v bystré vodě,
na křídlech jí stříbro, zlato,
na hlavě jí vzácný kámen.

Svatý tu svou berlou zlatou
máchne v moře, v bystrou vodu.
Moře hned se rozstoupilo
rozstoupilo horem, dolem — —
Svatý vejde na dno moře,
rybu mřeň si vyloví tam.
Ryba počne vřele prosit:
„Pusť mne. svatý Mikuláši,
dám ti stříbra, dám ti zlata,
stříbra, zlata i kamení,
jen mne zase živou propusť.“

Svatý však jí odpovídá:
„Stříbra, zlata proto třeba,
bych dostavěl oltáře si
a vyzdobil drahá křesla,
kaménku pak, by mně zářil,
by mně zářil na oltářích;
tebe pak chci v oběť nésti,
v oběť nésti pro kostely,
abys byla oběť věčně.“

(Čolakov, str. 356.)

Variant téže písně nalézá se i u Verkoviće str. 303. Soudíme-li nyní pouze z četných dokladů národních písní až na naše časy přes všeliké bouře v Bulharsku uchovaných, vidíme, že hnusná a nelidská tato pověra velice v těch zemích rozšířena byla. Uznáme-li dále s Erbenem podle historických a etymologických důkazů, že slovo „mur" pro zeď*) u některých slovanských větví je cizí, naskýtá se nám otázka odkud se tento způsob neslovanské oběti k nynějším bulharským Slovanům dostal? Na otázku tu odpovídá sám náš neumorný badatel Šafařík v druhém díle svých Starožitností, kde, opíraje se o historicky zaručené prameny, praví na str. 178.—179. následovně: „Rovnou měrou i způsobové a obyčejové panovníkův z rodu Bulharův (Kamských) naprosto jsou neslovanští, jako zabíjení lidí a hovad v oběť bohům, posvátné mytí nohou v moři, množství ženin" atd. Nelze tedy pochybovati, že i po smísení původních Bulharů s kmeny slovanskými táž pověra přenésti a udržeti se mohla. Jiný důvod o neslovanskosti této pověry čerpati lze z četných trosek a památek po římských stavbách, které až dosud nezvratnými jsou důkazy k tomu, že aspoň většina umělých a zděných staveb od Římanův a Řeků v těchto krajích původ svůj má. Možno tedy plným právem uznati tuto pověru za cizí a odjinud ke Slovanům přinesenou, neboť Slované, jak podnes na ruském venkově viděti možno, stavěli vše ze dřeva.**) Upomínka na krvavou tuto oběť i podnes ještě z paměti nevymizela, jak jsem se ústně sám přesvědčil. Účel však a náboženská tendence jsou již nejasny. Tomu však se až do dneška věří, že i stín člověka, který první na místo stavby přijde, zazditi možno, a takový člověk čtyřicátého dne prý zemře. Takový případ udál prý se, kdy stavěli most přes Maricu; i bylo prý pak dlouho slýchati, jak člověk pod mostem ve vlnách bědoval a naříkal si. —

Druhý způsob oběti přinášel se bohům a bohyním vodním, jak to i ze slov řeckého dějepisce Prokopia vysvitá, když praví: *Σέβουσι μέν τοι καὶ ποταμούς τε καὶ νύμφας, καὶ ἄλλ' ἄττα δαιμόνια· καὶ θύουσιν αὐτοῖς ἅπασι· τάς τε μαντείας ἐν ταύταις δὴ ταῖς θυσίαις ποιοῦνται.* (Ctí zároveň i řeky a víly a jiné bůžky a těm všem obětují; při obětech pak i věštby a proroctví konají.) A ruský letopisec mluvě o Polanech, zaznamenává, „že prý ještě pohané jsouce, jezerům, studním a hájům obětovali". Dle jiných ještě svědectví a národních pověr a podání u všech Slovanů dosud se vyskytujících, možno určitě tvrditi, že Slované vodní božství uctívali. Lze tedy i to uznati, že i u Bulharů podobné oběti se přinášely. Některé okolnosti však tomu nasvědčují, že opět i lidské žertvy vodním mocem se přinášely, a nestalo-li se tak dobrovolně, ty samy oběti

*) Polsky mur, slovinsky a illyrsky mir (vedle zid), kterýžto kořen totožný jest jako v lat. murus, franc. mur, muraille, něm. Mauer atd. Slovo zeď vyskýtá se u Čechů, Bulharů a u Rumunů. Rusové říkají стѣна, ale kořen slova zeď myslím, že i v rušt. přichází ve slově здание (= stavení) a создатель (= creator mundi).

**) Samo ruské jméno pro ves (деревня) tomu nasvědčuje.

[illegible]covaly. Připomeňme si na příklad hojné a různé ballady a [illegible]sti o vodníkovi. V bulharských písních mimo to i stopy se [illegible]ázejí, z nichž možno souditi, ač neúplně, na obětování lidí [illegible]. Jedna z těch písní zní:

> Hoj, Jano, Jano, krásná ty Jano!
> Zdali pak slyšelas a zda pojalas,
> kterak-tě Černé zamrzlo moře
> uprostřed léta v Petrovy posty?
> Zamrzlo, Jano, na devět lodí.
> Jedna loď, Jano, s lidmi starými,
> s lidmi starými, Jano, s bílými bradami;
> druhá loď, Jano, s mladými hochy,
> třetí loď, Jano, s mladými děvčaty;
> čtvrtá loď, Jano, s mladými ženami.
> Tak všichni zamrzli a všichni zašli,
> ve květu mládí, Jano, nežili ani
> a světa, Jano, ni neužili.

(Verk., str. 35.)

Zde ovšem není zřejmě vysloveno. že oběti moři se dávaly, [illegible]le podle pověsti, kterou jsem, ač neúplnou, o tomže předmětu [illegible]de slyšel, ne[illegible]mu nepřikládati víry. Vypravovatel, rozený Bul[illegible]ar, věd[illegible]jenom slabě upamatovati na část pověsti, kterou [illegible] mlá[illegible] která vypráví, že když jezdívaly lodi po Černém [illegible]oři, [illegible]každé jednoho člověka na malý člun za loď. Ta[illegible]m[illegible]ost vystoupivši z vln, pokaždé ustanovenou oběť [illegible]e vlnách zmizela. Jednou také vybrán byl za oběť [illegible], a ten když po něm obluda sáhala, usekl jí han[illegible] ruky. V tom strhla se bouře a on byl zahnán i s člu[illegible]n ostrov, kde přišel do jedné chaty, v níž tajemná [illegible]a. Byla to Samovila, které byl mladík prsty usekl. [illegible]právěč nepamatoval. To však postačí k našemu tvrzení [illegible]jímavo při tom, že potkáváme se tu opět se Samovilou, jak [illegible]me ji už při stavbách poznali, a jak ještě ji dále při obětech moru podávaných uvidíme. S tím souvisí i tradice, kterou i v Čechách jsem slyšel, že totiž když někdo umře na lodi, musí se ještě téhož dne mrtvola do moře hoditi, aby žralok (!), ucítiv mrtvolu, ze zlosti svým hřebenem (!) loď nerozříznul, nebo nepřevrátil.*) Ano, možno se domýšleti, že i posavadní vyhazování mrtvol do moře, což ze zdravotních ohledů se stává, jest pouze upomínka na dřívější skutečné oběti, podobně jako dosavadní zazdívání letopisů, mincí a v Bulharsku i fotografií do základního kamene, je skutečným svědectvím o dřívějších skutečně zazděných obětech. Mimo to až do dneška udržela se táž pověra v paměti lidu nejen u Bulharů, nýbrž i u ostatních Slovanů. Tak se pamatuji, že na jistý den varují v Čechách matky své dítky, aby se toho dne nekoupaly, protože na ten den „musí se sedm lidí utopit“. Totéž, jak mi bylo řečeno, i v Makedonii se posavad udrželo. Tak prý řeka Vardar přijímá každého roku dvě oběti a v sele Kiprili

*) S tím srovnati lze i biblickou legendu o Jonášovi.

Variant téže písně nalézá se i u Verkoviće str. 303. Soudíme-li nyní pouze z četných dokladů národních písní až na naše časy přes všeliké bouře v Bulharsku uchovaných, vidíme, že hnusná a nelidská tato pověra velice v těch zemích rozšířena byla. Uznáme-li dále s Erbenem podle historických a etymologických důkazů, že slovo „mur“ pro zeď*) u některých slovanských větví je cizí, naskýtá se nám otázka odkud se tento způsob neslovanské oběti k nynějším bulharským Slovanům dostal? Na otázku tu odpovídá sám náš neumorný badatel Šafařík v druhém díle svých Starožitností, kde, opíraje se o historicky zaručené prameny, praví na str. 178.—179. následovně: „Rovnou měrou i způsobové a obyčejové panovníkův z rodu Bulharův (Kamských) naprosto jsou neslovanští, jako zabíjení lidí a hovad v oběť bohům, posvátné mytí nohou v moři, množství ženin“ atd. Nelze tedy pochybovati, že i po smísení původních Bulharů s kmeny slovanskými táž pověra přenésti a udržeti se mohla. Jiný důvod o neslovanskosti této pověry čerpati lze z četných trosek a památek po římských stavbách, které až dosud nezvratnými jsou důkazy k tomu, že aspoň většina umělých a zděných staveb od Římanův a Řeků v těchto krajích původ svůj má. Možno tedy plným právem uznati tuto pověru za cizí a odjinud ke Slovanům přinesenou, neboť Slované, jak podnes na ruském venkově viděti možno, stavěli vše ze dřeva.**) Upomínka na krvavou tuto oběť i podnes ještě z paměti nevymizela, jak jsem se ústně sám přesvědčil. Účel však a náboženská tendence jsou již nejasny. Tomu však se až do dneška věří, že i stín člověka, který první na místo stavby přijde, zazdíti možno, a takový člověk čtyřicátého dne prý zemře. Takový případ udál prý se, kdy stavěli most přes Maricu; i bylo prý pak dlouho slýchati, jak člověk pod mostem ve vlnách bědoval a naříkal si. —

Druhý způsob oběti přinášel se bohům a bohyním vodním, jak to i ze slov řeckého dějepisce Prokopia vysvitá, když praví: *Σέβουσι μέν τοι καὶ ποταμούς τε καὶ νύμφας, καὶ ἄλλ᾽ ἄττα δαιμόνια· καὶ θύουσιν αὐτοῖς ἅπασι· τάς τε μαντείας ἐν ταύταις δὴ ταῖς θυσίαις ποιοῦνται.* (Ctí zároveň i řeky a víly a jiné bůžky a těm všem obětují; při obětech pak i věštby a proroctví konají.) A ruský letopisec mluvě o Polanech, zaznamenává, „že prý ještě pohané jsouce, jezerům, studním a hájům obětovali“. Dle jiných ještě svědectví a národních pověr a podání u všech Slovanů dosud se vyskytujících, možno určitě tvrditi, že Slované vodní božství uctívali. Lze tedy i to uznati, že i u Bulharů podobné oběti se přinášely. Některé okolnosti však tomu nasvědčují, že opět i lidské žertvy vodním mocem se přinášely, a nestalo-li se tak dobrovolně, ty samy oběti

*) Polsky mur, slovinsky a illyrsky mir (vedle zid), kterýžto kořen totožný jest jako v lat. murus, franc. mur, muraille, něm. Mauer atd. Slovo zeď vyskýtá se u Čechů, Bulharů a u Rumunů. Rusové říkají стѣна, ale kořen slova zeď myslím, že i v rušt. přichází ve slově здание (= stavení) a создатель (= creator mundi).

**) Samo ruské jméno pro ves (деревня) tomu nasvědčuje.

uchvacovaly. Připomeňme si na příklad hojné a různé ballady a pověsti o vodníkovi. V bulharských písních mimo to i stopy se nacházejí, z nichž možno souditi, ač neúplně, na obětování lidí moři. Jedna z těch písní zní:

Hoj, Jano, Jano, krásná ty Jano!
Zdali pak slyšelas a zda pojalas,
kterak-tě Černé zamrzlo moře
uprostřed léta v Petrovy posty?
Zamrzlo, Jano, na devět lodí.
Jedna loď, Jano, s lidmi starými,
s lidmi starými, Jano, s bílými bradami;
druhá loď, Jano, s mladými hochy,
třetí loď, Jano, s mladými děvčaty;
čtvrtá loď, Jano, s mladými ženami.
Tak všichni zamrzli a všichni zašli,
ve květu mládí, Jano, nežili ani
a světa, Jano, ni neužili.

(Verk., str. 35.)

Zde ovšem není zřejmě vysloveno, že oběti moři se dávaly, ale podle pověsti, kterou jsem, ač neúplnou, o tomže předmětu zde slyšel, nelze tomu nepřikládati víry. Vypravovatel, rozený Bulhar, věděl se, ale jenom slabě upamatovati na část pověsti, kterou za mládí slyšel a která vypráví, že když jezdívaly lodi po Černém moři, dávaly pokaždé jednoho člověka na malý člun za loď. Tajemná jakási bytosť vystoupivši z vln, pokaždé ustanovenou oběť přijala a opět ve vlnách zmizela. Jednou také vybrán byl za oběť mladík (momče), a ten když po něm obluda sáhala, usekl jí handžárem prsty u ruky. V tom strhla se bouře a on byl zahnán i s člunem na jeden ostrov, kde přišel do jedné chaty, v níž tajemná žena bydlela. Byla to Samovila, které byl mladík prsty usekl. Dále se vypravěč nepamatoval. To však postačí k našemu tvrzení úplně. Zajímavo při tom, že potkáváme se tu opět se Samovilou, jak jsme ji už při stavbách poznali, a jak ještě ji dále při obětech moru podávaných uvidíme. S tím souvisí i tradice, kterou i v Čechách jsem slyšel, že totiž když někdo umře na lodi, musí se ještě téhož dne mrtvola do moře hoditi, aby žralok (!), ucítiv mrtvolu, ze zlosti svým hřebenem (!) loď nerozřiznul, nebo nepřevrátil.*) Ano, možno se domýšleti, že i posavadní vyhazování mrtvol do moře, což ze zdravotních ohledů se stává, jest pouze upomínka na dřívější skutečné oběti, podobně jako dosavadní zazdívání letopisů, mincí a v Bulharsku i fotografií do základního kamene, je skutečným svědectvím o dřívějších skutečně zazděných obětech. Mimo to až do dneška udržela se táž pověra v paměti lidu nejen u Bulharů, nýbrž i u ostatních Slovanů. Tak se pamatuji, že na jistý den varují v Čechách matky své dítky, aby se toho dne nekoupaly, protože na ten den „musí se sedm lidí utopit". Totéž, jak mi bylo řečeno, i v Makedonii se posavad udrželo. Tak prý řeka Vardar přijímá každého roku dvě oběti a v sele Kiprili

*) S tím srovnati lze i biblickou legendu o Jonášovi.

utopil prý se jistého dne člověk znající dobře plovati. Tehdy prý lidé domácí řekli: „To je taïn" (tur. oběť). Možno, že i krásná a poetická báseň „Dary Tereka" od Lermontova je na témž základě zosnována.

Do téže kategorie přičísti lze i žertvy, které se změjům nebo-li drakům podávaly. Tito změjové v jezeřích a v jeskyních ponejvíce bytujíce, velikou byli pohromou pro krajinu, podobně jako antičtí sfingové, a pověsť o nich hrůzou obyvatele naplňovala, neboť každého dne jim lidské oběti dávati musili. Písní o změjích nalézá se více. Daň, kterou těmto netvorům dávali, pozůstávala ponejvíce z mladých, nevinných dívek, jak o tom z následující písně se dovídáme:

Překrásná Stano, Vidinko!
Zda slyšelas a poňalas?
Pod rovným polem Vidina
veliká zmije*) řádí tam.
Kdyžtě se zmije natáhne,
dlouhá jako dva topoly;
kdyžtě se v klubko zavine,
široká jako dvě stodoly.
Zmiji té daně dávali
tři peci chleba bílého,
tři sudy vína různého.
Daň ještě jinou dávali:
tři dívky, mladé, překrásné
Zmije však psaní poslala:
„Daň, kterou vy mně dáváte,
daň ta mne posud nedošla" atd.

(Verk., str. 347.)

Tomu se podiví místní paša a ptá se, kdo zmiji ubije. Vyskytne se junák a ten se toho odváži Zdali však ji zabil, píseň již nepovídá. Jiná píseň vyskýtá se ve sbirce Miladinovců a z té jde na jevo, že jak i v jiných pohádkách a pověstech obyčejem. ani královská dcera není vyňata z této strašné daně. Píseň ta zní:

Nad horami ptáci zazpívali,
na luzích se květy rozvívaly;
v luzích jezero je zelenavé
a v jezeře ještěr nenasytný
na každý den člověka sní.
Všechny dívky řadou sřadily se,
řada padla na carovu dceru.
Car svou dceru kmentem přiozdobí,
ozdobí ji drahým aksamitem,
na břeh jezera ji odvede si.
V jezeře však ještěr nenasytný
oba rázem, oba rázem polknul.

Podobné zmínky o dracích a ještěrech vyskytují se i u jiných Slovanů a že i u Čechů podobné snad oběti se podávaly, domýšleti se lze z R. k., kde důraz kladen na to, že „Trut pogubi saň lutú", neboť kdyby saň neškodnou byla bývala, nebylo by ta-

*) Častěji jmenuje se změj nebo ještěr.

kovou slávou, kteráž i do písně se dostala, aby ji někdo pohubil. Co na těchto pověstech pravdy býti může, o tom nelze vážného pronésti soudu. Historie přírodních věd zná sice několik druhů obrovských ještěrův a tvorů, kteří ve vodách a bažinách nade vši pochybu krutě as hospodařili, ale doba ta, kdy všichni ti plesiosaurové, ichtyosaurové, pterodaktylové, teleosaurové, hylaeosaurové, megalosaurové a inguadoni na zemi se stravovali, příliš daleká jest a historie z jejich trosek sestavuje si domněnky o době předpotopní. Pozdější pak doba podobným velikánům nepřeje. Nelze tedy přesně určiti původ těch pověstí. Či snad by mohly pouhé kostry z doby předpotopní, které tu a tam nalezeny byly, k podobným pověstem podnět zavdati? Kdo však bude chvátati s odpovědí! Ale tolik jest jisto, že idealní náuka Kristova na všech stranách podobné nestvůry ubíjí, a sv. Jiří jako vítězný krotitel až podnes u vděčné žije paměti za to, že jedovatou zmiji, nebo draka, princip to zla, slavně přemohl. Lze tedy spíše ve zmíněných bájích jakousi démonickou, lidem nepříznivou moc spatřovati a sice tím více, čím více místa, jako jezera, jeskyně a skály, místa to, kde zmíněné nestvůry nejraději se ubytovaly, různými pověrami a pověstmi obklopeny jsou. — V některých písních i ohniví draci vystupují a zamilují se do krásné dívky, která teprve pomocí matčiných léků svého milence se zbude. Dvě takové písně nalézají se u Rakovského.*)

Že podobně jako vodě tak i ohni obětováno bylo, o tom ruský letopisec výslovně poznamenal, že Slované ruští ještě jako křesťané „ohni se modlí, zovouce jej Svarožicem". Podobně i český kronikář Kosmas dokládá, „že nejední ze sedlákův co pohané, tento pramenům neb ohni se klaní, jiný luhy a stromy nebo kamení vzývá". Že pak ohni vyšší moc připisována byla, k tomu vede nás pouhý název „oheň pravdozvěsten" v rukopise Kralodvorském, jakož i to, že až doposavad ohňové svatojanští, v Bulharsku na sv. Ilia (Eliáše) ku poctě se zapalují. Ano na Rusi i slavnosť tuřic, ku poctě boha Tura (u Germanů Thôrr, Thunar, Donar) až na naše dny se zachovala. Totéž možno tvrditi též o Bulharech, ale zvláštních hodnověrných dokladů v národních písních jsem nenašel. Zajímavo je však, že když přesídlí se rodina do nového domu, přináší kum nejprve chléb a sůl do nové světnice a pak rozžehne na krbu oheň. Proč tak se dělá, dověděti jsem se nemohl.

Za to však mnohem více písní zmiňuje se o žertvách, jakých nevlídný host člověčenstva a sice zhoubný mor**) vyžaduje. Písně z turecké poroby přirovnávají mor ku pašovi, před nímž všechno prchá. Kudy mor chodí, všude je pusto, psi vyjí kohouti kokrhají. Jenom lidí neviděti... Ti, jak až posavade se stává, do Balkánu

*) Ключъ българскаго языка. Одесса 1880.

**) Kořen tohoto slova mr je týž jak v lat. mors, fr. mort, sanskr. sammrtis, čes. smrť, pol. śmierć, rus. smerť a podle J. Grimma i něm. Schmerz, starohn. smerza, směorte.

se před morem utekou, což na zcela rozumné příčině spočívá. Mor (bulh. čuma, provincialně též mor, je ženského rodu) popisuje se obyčejně jako stará žena a má na papíře zanešena jména lidí, pro které si přijde (Verk., str. 311.). Nejčastěji bývají to mladé dívky a hoši, kteří padnou jí za oběť. Jiná žertva, pozůstávající z jiných darů, nepomůže, jak vidíme z této písně:

Dono, dobrá Dono!
Dona nemocná je,
nemocná je k smrti
těžké od nemoci,
od krutého moru.
Zavolá svou matku
zavolá a praví:
Matko, milá matko!
Umru jistě, umru
v květu svého mládí,
neuživši světa.
Matka však ji těší,
těší a povídá:
Neboj mi se, dcero,
oběť vybrala jsem,
oběť, velkou oběť,
skopce pětletého,
býka tříletého.
Neboj mi se, dcero,
vždyť ty nezemřeš mi!

Avšak Dona praví,
praví a povídá:
Matko, milá matko!
Mor ten, matko, nechce
skopce pětletého,
býka tříletého.
Avšak jako že jsi
mlékem kojila mne,
tak teď, matko, nedej
cizím hrob mi kopat,
by mne zakopali.
Mám já, milá matko,
čtyři bratry rodné,
ti ať hrob mi kopou,
ti ať zakopou mne.

Ať však ponechají
čtyry brány pro mne.
Jednu bránu, matko,
odkud slunce hřeje,
ať když počne hřáti,
dovnitř pozasvítí,
ať zahřeje, matko,
moje líce bílé.
Druhou bránu, matko,
odkud vítr duje,
ať když počne váti
dovnitř pozavane
a roznese, matko,
moji bílou plíseň.
Třetí bránu, matko,
odkud rosa vane,
ať když počne padat,
dovnitř pozarosí
a zarosí, matko,
moje černé oči.
Bránu čtvrtou, matko,
odkud družky chodí,
pro vodu když přijdou,
by mne vyzývaly:
„Hajdy, Dono, hajdy,
pro vodu ať jdeme.“ *)
Ale já jim řeknu:
„Družky, milé družky,
jděte jenom, jděte,
na mne nečekejte,
mne již nepustí víc
dřevěný ten družba (= rakev),
podzemní ta matka (= země)
nepustí mne více,
abych pro vodu šla.“
(Verk., str. 37.).

Variantů k této písni nalézá se více i v jiných sbírkách. Podivno však, že oběti moru bývají obyčejně mladé dívky nebo junáci, tedy podobně jako při obětech stavebních a vodních. Na skutečnou oběť v této písni poukazuje dále i to, že pochovaná (za živa?) dívka přeje si, podobně jako v srbské písni o založení hradu Skadru, míti okénka ze svého hrobu, aby mohla viděti, až budou družky kolem chodit. — Jindy chodí čuma (mor) prosit o plátno pro své děcko mužské, aby je zavinouti mohla. Kdo jí plátna nedá, toho krutě potrestá, jak viděti z těchto slok:

*) Bulharské dívky přinášívají pitnou vodu, z nedostatku studnic v místě, obyčejně ze vzdálenějších pramenů.

Vítr věje do jezera
a mor řádí po dědině.
Všichni v hory utekli se,
bílá Neda neutekla,
doma sedí, plátno tká si.
Černý mor k ní přišel v chatu
bílé Nedě takto pravil:
„Běda, Nedo, bílá Nedo,
dej mi, Nedo, z toho plátna,
z toho plátna děj dva lokte,
ať zavinu svého hocha,
svoje mladé morčátko.“
Bílá Neda odvětila:
„Kliď se odtud, černý more,
z plátna nedám ni půl lokte
a tím méně na dva lokte.“
Černý mor tím rozlítil se
a hovořil bílé Nedě:
„Běda, Nedo, bílá Nedo!
Zachvátím ti devět bratů
a bratranců ještě devět' —
„Běda, more, černý more!
Moji brati nejsou doma,
ti odešli do daleka,
do daleka v Šárské hory.“

Ještě takto hovořili,
když tě dvéře ozvaly se
a do dveří vešlo náhle
devět bratří bílé Nedy,
k tomu devět bratranců.
Černý mor vše zachvátil je,
všichni hlavy naklonili,
bílé Nedě hovořili:
„Běda, Nedo, naše sestro!
Černý mor nás ranou schvátil.
Rozestel nám na široko
hlavy polož na vysoko.“
Tehdy Neda pravila mu:
„Poslyš, more, černý more,
pojď, ať dám ti, černý more,
pojď, ať dám ti všechno plátno
a zavineš hocha svého,
svoje mladé morčátko“
Nyní mor jí odhovoří:
„Běda, Nedo, bílá Nedo!
Kdybys dala celou chatu,
já již jinak neučiním,
odumrou ti tvoji brati.“

(Verk., str. 347.)

Někdy také přelstí dívka mor a pošle ho jinam. (Verk., str. 242.)

Nebyla-li dívka doma a mor ji zachvátil, vzkazuje matce, že provdala se za „černozemské junáče“. Podobné zmínky činí se i o hoších. Jiná pověra jest zamykání sela před morem. To se stává podle vypravování venkovana následovně: Dvě ženy, které znají čáry a zaříkávání, vyjdou z jednoho bodu za vesnicí a obejdou protivným směrem celou ves. Na místě, kde se potkají, otočí klíčem v zámku k tomu cíli od nich neseném a zavřený pak zámek zakopou do země. Mor pak nemůže do zamčené vesnice. — Neméně důležita jest pověra o vzdalování dobytčího moru, což v krajině pod Rodopou děje se takto: Vyhledají se v sele dva voli, od jedné krávy v jeden čas narození, a ti zapřáhnou se do dvou pluhů, kterýmiž udělá se brázda kolem vesnice. Na místě, kde setkají se oba oslové, zabijí se a zakopají. Potom připraví se „divъ ogьnь“ *) čili oheň ze dřeva vyluzený a tím zapálí se příčka nade dvěma sloupy, které se nad zahrabanými voly postavily. U sloupů postaví se dva synové a sice nejstarší a nejmladší dítě jedné matky a ti pak skrváceným nožem, kterým byli voli zařezáni, každé dobytče na hřbetě udeří, právě když kolem je vodou, neboť z celého sela za tou příčinou k témuž obřadu přivedou a té víry jsou, že mor je vypuzen. Zvláštní tato okolnost se dvěma syny, zdá se nasvědčovati, že když mor na

*) „Divъ ogьnь“ značí oheň na divoko připravený. Adjectivum divъ-a, o, znamená divoký podobně jako v Rk., „jedénie diva“ značí jídla na divoko připravená. U nás žije posud totéž adjectivum ve spojení „divá žena“, nebo ve větě: „Jdi, ty divý“, jak se na venkově výstředním lidem říká.

Dalším originalním příspěvkem matičním jsou J. E. Tomiće „Komedie“, z nichž prvá „Novi red“, veselohra o třech jednáních poctěna cenou z fondu Dušana Kotura. Druhá slove „Gospodin tutor“ (taktéž trojaktovka). Obě čerpány jsou z domácího života a vyznačují se znamenitým humorem, ostrou charakteristikou a živým dialogem. Velmi dobře pobaví zvláště „Nový řád“, v němž z jednajících osob jsou tři Češi: german-odřezanec Hájek, polic. ředitel, druhdy (r. 1848.) ještě statný hajitel pražských barikád, a dva potulující se mladí šumaři, Honzík a Venclík. Ctěný pan autor snad čerpal ze skutečnosti; víme bohužel, že odrodilých našich krajanů potuluje se světem bůh ví kolik a že do té duše za ně styděti se musíme, neradno však si jich příliš všímati, aby pak netrpělo jádro zdravé. Žádné plemeno nemá tolik vlastizrádců jako slovanská, a z těch opět co do počtu a zatvrzelosti takových zlotvorů můžeme se jediné honositi my a — Chorvaté. Nešťastné případy ty raději napravovati jinak...

Dr. Michal Kišpatić a Ivan Šah napsali „Novověké výzkumy“, díl I. V úvodu podává nám dr. M. Kišpatić krátký obraz kulturní historie a potom J. Šah vysvětluje nám patnácte nejznamenitějších vynálezů nové doby; přiděleno jest 198 krásných obrazců. Články jednotlivé mohou se čísti samy pro sebe a přece jaksi vnitřně souvisejí. V literatuře chorvatské není posud lépe psané knihy podobné.

Z překladů slovanských jsou tu letos umístěny dva: „Klara Milićeva“, povídka J. S. Turgeněva, překladem Jos. Miškatoviće, osvědčeného překladatele z Turgeněva a z j. slovanských literatur. V úvodě překladatel podal stručný nástin novější ruské literatury.

Druhý jest Kolibar (v orig. Budnik) od J I. Kraszewského, překladem Alex. Tomiće. V úvodě vylíčen stručný životopis Kraszewského. Práce tato připadá do oné řady krásných selských povídek polských, z nichž jmenujeme jen Ulanu, Jarynu, Jermolu a j., a v nichž Kraszewski jest mistrem.

Těchto šest knih dala Matice chorvatská tohoto roku svým členům za příspěvek 3 zl. V krámské ceně stojí hnihy ty 8 zl. 80 kr. Kromě členských knih vydala ještě třetí svazek „Prievoda grčkih i latinskih klasikâ“, jenž obsahuje překlad Homerovy Iliady od professora Mareticé. Celá kniha má 460 stran a členům slevena na 1 zl. Jinak stojí 1 zl. 50 kr. Aby i §. 1. stanov svých vyhověla, kdež jest řeč o hudbě a výtvarném umění, vydala letos také I. svazek „chorvatských skladeb“. Je to 24 překrásných chorv. písní pro jeden hlas, s průvodem na piano. Skladatelem jest slavný Ivan Zajc. Cena skladeb těchto jako překladu Iliady. — Nechť se to nezdá pouhou frasí, když řekneme, že letos Matice vykonala veliký kus důležité práce, větší než za let předešlých. Matice chorvatská zasluhuje i s naší strany vydatnější podpory, než posud se dělo, zvláště když jazyku tomu snadno lze se naučiti a když ročně vyhazíme summy peněz za knihy a „žurnály“ německé. *J. Hudec.*

P. Viktor Czajewski, známý již z několika studií o literatuře české spisovatel polský, odevzdal do tisku obšírnější práci: „Historya literatury czeskiéj od chwili odrodzenia až do ostatnich czasów“. Kniha tato vyjde ve Varšavě péčí Przeklądu tygodniowego (red. Adam Wiślicki).

J. A. Voráček, ct. náš spolupracovník, uveřejnil v právě vydaném svazku bulharské Náuky slovanskou studii „Славянскага седмица“.

Přehled slovanského časopisectva

(kromě politického).

Často bývame tázáni na předplatné podmínky slovanských časopisů, zejména obsahu literarního a odborně vědeckého. Vyhovujíce těmto milým přáním, podáváme pro praktickou potřebu přehled některých časopisů slovanských. Kde možno, naznačili jsme v závorkách alespoň přibližně literarní podobu jednotlivých časopisů slovanských k dotyčným časopisům českým — bez ohledu na rozměry zevní.

Názvy časopisův:	Předplatné na čtvrt roku zl.	kr.	na půl roku zl.	kr.	na celý rok zl.	kr.
I. Slovenské:						
Slovenské Pohľady, časopis pre literaturu, vedu, umenie a politiku. V Turč. sv. Martině. Red. Svetozár Hurban	—	—	2	50	5	—
Národní Hlásnik. Noviny pre slovenský ľud. Vychodí raz mesačne. V Turč. sv. Martině. Red. A. Pietor	—	—	—	—	1	—
Obzor. Noviny pre hospodarstvo, remeslo a domácí život. (Tri razy mes.) Red. R. Zaymus	—	—	1	50	3	—
Černokňažník Obrázkový časopis pre humor a satyru (raz mes.) V Turč. sv. Martině. Red. D. Čajda	—	—	1	50	3	—
II. Lužické:						
Časopis Maćicy serbskeje. Redaktor Michał Hórnik. V Budyš. (Jako příspěvek členský)	—	—	—	—	2	40
Łužica. Měsačnik za zabavu a powučenje. Zhromadny organ serbskich towařstwow. Redaktor dr. E. Muka v Budyšině	—	—	—	—	1	75
III. Polské:*)						
Ateneum. Miesięcznik, red. dr. P. Chmielowski. (Květy a Osvěta.) Varšava	—	—	10	60	21	20
Biesiada literacka. Tygodnik illustr. warszawski. Red. Maleszewski. (Ruch)	2	30	4	60	9	20
Biblioteka Warszawska. Miesięcznik. (Osvěta — Květy)	—	—	8	—	16	—
Bluszcz, tygodnik illustr. dla kobiet. Varš. Red. M. Ilnicka	3	50	7	—	14	—
Echo muzyczne. Varš. dwutygodnik. (Dalibor)	4	—	8	—	12	—
Gazeta lekarska	—	—	4	75	9	50
Gazeta rolnicza	2	75	5	50	11	—
Kłosy, tygodnik illustr. Varš Red. Adam Plug (Světozor)	4	—	8	—	16	—
Kolce, tygod. humoryst. Varš. (Paleček)	—	—	5	50	11	—
Med cyna	—	—	4	75	9	50
Niwa, dwutygodnik spol.-liter. Varšava Redaktor M. Godlewski	3	30	6	60	13	20
Ogrodnik. (Zahradnické listy)	—	—	5	70	11	40
Przegląd lwowski, dwutygodnik	2	60	5	—	10	—
Przegląd polski. Redaktor hr. St. Tarnowski. Krakov. (Květy — Osvěta)	4	—	8	—	16	—
Przegląd sądowy i administracyny. (Právník)	1	75	3	50	7	—
Przegląd pedagogiczny Varš. (dwutygodnik)	—	—	2	50	5	—
Przegląd techniczny	—	—	7	—	14	—
Przyjaciel dzieci	1	80	3	60	7	20
Prawda, tygodnik pol. spoleczny i literacki. Red. A. Świętochowski. Varš.	3	—	6	—	12	—
Przegląd tygodniowy. Red. A. Wiślicki. Varš.	3	—	6	—	12	—
Rola, tygodnik, red. J. Jeleński	3	—	6	—	12	—

*) Ceny jsou udány „s poštovní zásylkou“ do celého Rakouska z Krakova. Předpláceti lze též v každém řádném knihkupectví v Čechách.

Názvy časopisův:	Předplatné					
	na čtvrt roku		na půl roku		na celý rok	
	zl.	kr.	zl.	kr.	zl.	kr.
Tygodnik illustrowany. Red. E. Jenike. Varš.	4	—	8	—	16	—
Tygodnik powszechny. (Světozor)	4	—	8	—	16	—
Wędrowiec (týd. cestop. a geogr.). Varš.	2	25	4	50	9	—
Przewodnik bibliograficzny. Red. dr. W. Wislocki (Urb. Bibliogr. věstník). Krakov	1	—	1	—	1	24
Wiadomości bibliograficzne, miesięcz. (Urbánkův Bibliogr. věstník). Varš.	—	—	1	50	3	—

(Přehledy časopisectva ruského a jihoslovanského příště.)

Adressář některých slovanských knihkupců mimo Čechy, Moravu a Slezsko.

Bělehrad: Крал. срп. дворска књижарница у Београду.

Kijev: Книж. магазинъ Н. Я. Оглоблина въ Кіевѣ.*)

Krakov: Księgarnia G. Gebethnera i Spólki w Krakowie. Wielki Rynek.

Lvov: Księgarnia Gubrynowicza i Schmidta w Lwowie.

Moskva: Книжный магазинъ братьевъ Улитиныхъ. Москва, противъ Малаго театра, д. Хлудова.

Pančeva: Књижара браће Јовановића. Панчево.

Petrohrad: Книжн. магазинъ Новаго Времени. С. Петербургъ Невскій проспект Н. 58.

Petrohrad: Книгопродавца М. О. Вольфъ (syn) въ Петербургѣ. Гостинный дворъ N. 17., 18.

Plovdiv: Книжарница на Христо Г. Дановъ въ Пловдивъ.**)

Poznaň: Księgarnia J. Chociszewskiego.

Poznaň: Księgarnia J. K. Żupańskiego w Poznaniu. Ulica Nowa N. 2.

Sad Nový: Књижарница браће М. Поповића у Новоме Саду.

Varšava: Księgarnia Gebethnera i Wolfa w Warszawie. Krakowskie Przedmieście.

Vilno: Księgarnia Józefa Zawadzkiego.

Záhřeb: Sveučilištna knjižara Franje Župana (Albrechta i Fiedlera) u Zagrebu.

Mimo to obstarávají za hranicemi literaturu slovanskou zejména:

Berlin: B. Behr, Buchhandlung. Berlin. Unter d. Linden.

Brusel: Merzbach & Falk, édit. Bruxelles, 45. Rue de la Regence.

Lipsko: F. A. Brockhaus, Buchh. Leipzig.

Paříž: Librairie du Luxembourg à Paris. Rue Monsier-le-prince 25.

(Pokračování.)

*) Týž má knihkupectví v Petrohradě: „Малая Садовая" d. N. 4.

**) Týž má sklady knihkupecké též v Sofii, Rusčuku a v Lomu.

„Slovanský sborník" vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) v Jungmannově třídě č. 22. n.: na čtvrt roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek**. — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, v Jungmannově třídě č. 22. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník II. — 1883 — Číslo 11.

Pohanské oběti u Bulharů.

Příspěvek k slovanské mythologii od J. A. Voráčka.

(Dokončení.)

Z toho jasně viděti, že zazdívání živých lidí do základů, dálo se ještě v době, kdy křesťanské náboženství u Bulharů známo bylo, neboť jmenován zde výslovně chrám „svaté Marie“. Avšak jak dlouho trýzeň ta se udržela, z písní vyčísti nelze. Že však příchod civilisace a náboženství křesťanské o vymezení této nelidské oběti se přičinily, o tom, nehledě na sebrané příklady z Němec, Čech i Rakouska, ano i z římské historie, které zesnulý Jar. Erben souborně vyjmenoval, podává nám doklad hned následující píseň, nesoucí již formu pozdější a dýšící duchem zcela křesťanským. Zároveň jisto, že když obětování lidí přestávalo, nedálo se to tak lehko, protože pověra ta hluboce v lidu zakořeněna byla. Jisto dále, že všech prostředků k tomu účelu použito bylo. Píseň, v níž na místo člověka pouhá rybka se obětuje, zní celkem takto:

Svatý Mikuláš chrám staví,
vše od zlata, vše od stříbra,
od kamení převzácného.
Proto vzal si svatý berlu,
berlu vzal si pozlacenou,
odešel tak až na pokraj,
až na pokraj bíla moře.
Tam se svatý porozhlednul,
až uviděl na dně moře,
ryba mřeň kde sobě hraje,
sobě hraje v bystré vodě,
na křídlech jí stříbro, zlato,
na hlavě jí vzácný kámen.

Svatý tu svou berlou zlatou
máchne v moře, v bystrou vodu.
Moře hned se rozstoupilo
rozstoupilo horem, dolem — —
Svatý vejde na dno moře,
rybu mřeň si vyloví tam.
Ryba počne vřele prosit:
„Pusť mne, svatý Mikuláši,
dám ti stříbra, dám ti zlata,
stříbra, zlata i kamení,
jen mne zase živou propusť.“

Svatý však jí odpovídá:
„Stříbra, zlata proto třeba,
bych dostavěl oltáře si
a vyzdobil drahá křesla,
kaménku pak, by mně zářil,
by mně zářil na oltářích;
tebe pak chci v oběť nésti,
v oběť nésti pro kostely,
abys byla oběť věčná.“ (Čolakov, str. 356.)

Variant téže písně nalézá se i u Verkoviće str. 303. Soudíme-li nyní pouze z četných dokladů národních písní až na naše časy přes všeliké bouře v Bulharsku uchovaných, vidíme, že hnusná a nelidská tato pověra velice v těch zemích rozšířena byla. Uznáme-li dále s Erbenem podle historických a etymologických důkazů, že slovo „mur“ pro zeď*) u některých slovanských větví je cizí, naskýtá se nám otázka odkud se tento způsob neslovanské oběti k nynějším bulharským Slovanům dostal? Na otázku tu odpovídá sám náš neumorný badatel Šafařík v druhém díle svých Starožitností, kde, opíraje se o historicky zaručené prameny, praví na str. 178.—179. následovně: „Rovnou měrou i způsobové a obyčejové panovníkův z rodu Bulharův (Kamských) naprosto jsou neslovanští, jako zabíjení lidí a hovad v oběť bohům, posvátné mytí nohou v moři, množství ženin“ atd. Nelze tedy pochybovati, že i po smísení původních Bulharů s kmeny slovanskými táž pověra přenésti a udržeti se mohla. Jiný důvod o neslovanskosti této pověry čerpati lze z četných trosek a památek po římských stavbách, které až dosud nezvratnými jsou důkazy k tomu, že aspoň většina umělých a zděných staveb od Římanův a Řeků v těchto krajích původ svůj má. Možno tedy plným právem uznati tuto pověru za cizí a odjinud ke Slovanům přinesenou, neboť Slované, jak podnes na ruském venkově viděti možno, stavěli vše ze dřeva.**) Upomínka na krvavou tuto oběť i podnes ještě z paměti nevymizela, jak jsem se ústně sám přesvědčil. Účel však a náboženská tendence jsou již nejasny. Tomu však se až do dneška věří, že i stín člověka, který první na místo stavby přijde, zazditi možno, a takový člověk čtyřicátého dne prý zemře. Takový případ udál prý se, kdy stavěli most přes Maricu; i bylo prý pak dlouho slýchati, jak člověk pod mostem ve vlnách bědoval a naříkal si. —

Druhý způsob obětí přinášel se bohům a bohyním vodním, jak to i ze slov řeckého dějepisce Prokopia vysvitá, když praví: *Σέβουσι μέν τοι καὶ ποταμούς τε καὶ νύμφας, καὶ ἄλλ' ἄττα δαιμόνια· καὶ θύουσιν αὐτοῖς ἅπασι· τάς τε μαντείας ἐν ταύταις δὴ ταῖς θυσίαις ποιοῦνται.* (Ctí zároveň i řeky a víly a jiné bůžky a těm všem obětují; při obětech pak i věštby a proroctví konají.) A ruský letopisec mluvě o Polanech, zaznamenává, „že prý ještě pohané jsouce, jezerům, studním a hájům obětovali“. Dle jiných ještě svědectví a národních pověr a podání u všech Slovanů dosud se vyskytujících, možno určitě tvrditi, že Slované vodní božství uctívali. Lze tedy i to uznati, že i u Bulharů podobné oběti se přinášely. Některé okolnosti však tomu nasvědčují, že opět i lidské žertvy vodním mocem se přinášely, a nestalo-li se tak dobrovolně, ty samy oběti

*) Polsky mur, slovinsky a illyrsky mir (vedle zid), kterýžto kořen totožný jest jako v lat. murus, franc. mur, muraille, něm. Mauer atd. Slovo zeď vyskýtá se u Čechů, Bulharů a u Rumunů. Rusové říkají стѣна, ale kořen slova zeď myslím, že i v rušt. přichází ve slově здание (= stavení) a создатель (= creator mundi).

**) Samo ruské jméno pro ves (деревня) tomu nasvědčuje.

uchvacovaly. Připomeňme si na příklad hojné a různé ballady a pověsti o vodníkovi. V bulharských písních mimo to i stopy se nacházejí, z nichž možno souditi, ač neúplně, na obětování lidí moři. Jedna z těch písní zní:

Hoj, Jano, Jano, krásná ty Jano!
Zdali pak slyšelas a zda pojalas,
kterak-tě Černé zamrzlo moře
uprostřed léta v Petrovy posty?
Zamrzlo, Jano, na devět lodí.
Jedna loď, Jano, s lidmi starými,
s lidmi starými, Jano, s bílými bradami;
druhá loď, Jano, s mladými hochy,
třetí loď, Jano, s mladými děvčaty;
čtvrtá loď, Jano, s mladými ženami.
Tak všichni zamrzli a všichni zašli,
ve květu mládí, Jano, nežili ani
a světa, Jano, ni neužili.

(Verk., str. 35.)

Zde ovšem není zřejmě vysloveno, že oběti moři se dávaly, ale podle pověsti, kterou jsem, ač neúplnou, o tomže předmětu zde slyšel, nelze tomu nepřikládati víry. Vypravovatel, rozený Bulhar, věděl se, ale jenom slabě upamatovati na část pověsti, kterou za mládí slyšel a která vypráví, že když jezdívaly lodi po Černém moři, dávaly pokaždé jednoho člověka na malý člun za loď. Tajemná jakási bytost vystoupivši z vln, pokaždé ustanovenou oběť přijala a opět ve vlnách zmizela. Jednou také vybrán byl za oběť mladík (momče), a ten když po něm obluda sáhala, usekl jí handžárem prsty u ruky. V tom strhla se bouře a on byl zahnán i s člunem na jeden ostrov, kde přišel do jedné chaty, v níž tajemná žena bydlela. Byla to Samovila, které byl mladík prsty usekl. Dále se vypráveč nepamatoval. To však postačí k našemu tvrzení úplně. Zajímavo při tom, že potkáváme se tu opět se Samovilou, jak jsme ji už při stavbách poznali, a jak ještě ji dále při obětech moru podávaných uvidíme. S tím souvisí i tradice, kterou i v Čechách jsem slyšel, že totiž když někdo umře na lodi, musí se ještě téhož dne mrtvola do moře hoditi, aby žralok (!), ucítiv mrtvolu, ze zlosti svým hřebenem (!) loď nerozříznul, nebo nepřevrátil.*) Ano, možno se domýšleti, že i posavadní vyhazování mrtvol do moře, což ze zdravotních ohledů se stává, jest pouze upomínka na dřívější skutečné oběti, podobně jako dosavadní zazdívání letopisů, mincí a v Bulharsku i fotografií do základního kamene, je skutečným svědectvím o dřívějších skutečně zazděných obětech. Mimo to až do dneška udržela se táž pověra v paměti lidu nejen u Bulharů, nýbrž i u ostatních Slovanů. Tak se pamatuji, že na jistý den varují v Čechách matky své dítky, aby se toho dne nekoupaly, protože na ten den „musí se sedm lidí utopit“. Totéž, jak mi bylo řečeno, i v Makedonii se posavad udrželo. Tak prý řeka Vardar přijímá každého roku dvě oběti a v sele Kiprili

*) S tím srovnati lze i biblickou legendu o Jonášovi.

utopil prý se jistého dne člověk znající dobře plovati. Tehdy prý lidé domácí řekli: „To je taïn“ (tur. oběť). Možno, že i krásná a poetická báseň „Dary Tereka“ od Lermontova je na témž základě zosnována.

Do téže kategorie přičísti lze i žertvy, které se změjům nebo-li drakům podávaly. Tito změjové v jezeřích a v jeskyních ponejvíce bytujíce, velikou byli pohromou pro krajinu, podobně jako antičtí sfingové, a pověsť o nich hrůzou obyvatele naplňovala, neboť každého dne jim lidské oběti dávati musili. Písní o změjích nalézá se více. Daň, kterou těmto netvorům dávali, pozůstávala ponejvíce z mladých, nevinných dívek, jak o tom z následující písně se dovídáme:

Překrásná Stano, Vidinko!
Zda slyšelas a poňalas?
Pod rovným polem Vidina
veliká zmije*) řádí tam.
Kdyžtě se zmije natáhne,
dlouhá jako dva topoly;
kdyžtě se v klubko zavine,
široká jako dvě stodoly.
Zmiji té daně dávali
tři peci chleba bílého,
tři sudy vína různého.
Daň ještě jinou dávali:
tři dívky, mladé, překrásné
Zmije však psaní poslala:
„Daň, kterou vy mně dáváte,
daň ta mne posud nedošla“ atd.

(Verk., str. 347.)

Tomu se podiví místní paša a ptá se, kdo zmiji ubije. Vyskytne se junák a ten se toho odváži Zdali však ji zabil, píseň již nepovídá. Jiná píseň vyskýtá se ve sbírce Miladinovců a z té jde na jevo, že jak i v jiných pohádkách a pověstech obyčejem, ani královská dcera není vyňata z této strašné daně. Píseň ta zní:

Nad horami ptáci zazpívali,
na luzích se květy rozvívaly;
v luzích jezero je zelenavé
a v jezeře ještěr nenasytný
na každý den člověka sní.
Všechny dívky řadou seřadily se,
řada padla na carovu dceru.
Car svou dceru kmentem přiozdobí,
ozdobí ji drahým aksamitem,
na břeh jezera ji odvede si.
V jezeře však ještěr nenasytný
oba rázem, oba rázem polknul.

Podobné zmínky o dracích a ještěrech vyskytují se i u jiných Slovanů a že i u Čechů podobné snad oběti se podávaly, domýšleti se lze z R. k., kde důraz kladen na to, že „Trut pogubi saň lutú“, neboť kdyby saň neškodnou byla bývala, nebylo by ta-

*) Častěji jmenuje se změj nebo ještěr.

kovou slávou, kteráž i do písně se dostala, aby ji někdo pohubil. Co na těchto pověstech pravdy býti může, o tom nelze vážného pronésti soudu. Historie přírodních věd zná sice několik druhů obrovských ještěrův a tvorů, kteří ve vodách a bažinách nade vši pochybu krutě as hospodařili, ale doba ta, kdy všichni ti plesiosaurové, ichtyosaurové, pterodaktylové, teleosaurové, hylaeosaurové, megalosaurové a inguadoni na zemi se stravovali, příliš daleká jest a historie z jejich trosek sestavuje si domněnky o době předpotopní. Pozdější pak doba podobným velikánům nepřeje. Nelze tedy přesně určiti původ těch pověstí. Či snad by mohly pouhé kostry z doby předpotopní, které tu a tam nalezeny byly, k podobným pověstem podnět zavdati? Kdo však bude chvátati s odpovědí! Ale tolik jest jisto, že idealní náuka Kristova na všech stranách podobné nestvůry ubíjí, a sv. Jiří jako vítězný krotitel až podnes u vděčné žije paměti za to, že jedovatou zmiji, nebo draka, princip to zla, slavně přemohl. Lze tedy spíše ve zmíněných bájích jakousi démonickou, lidem nepříznivou moc spatřovati a sice tím více, čím více místa, jako jezera, jeskyně a skály, místa to, kde zmíněné nestvůry nejraději se ubytovaly, různými pověrami a pověstmi obklopeny jsou. — V některých písních i ohniví draci vystupují a zamilují se do krásné dívky, která teprve pomocí matčiných léků svého milence se zbude. Dvě takové písně nalézají se u Rakovského.*)

Že podobně jako vodě tak i ohni obětováno bylo, o tom ruský letopisec výslovně poznamenal, že Slované ruští ještě jako křesťané „ohni se modlí, zovouce jej Svarožicem". Podobně i český kronikář Kosmas dokládá, „že nejedni ze sedlákův co pohané, tento pramenům neb ohni se klaní, jiný luhy a stromy nebo kamení vzývá". Že pak ohni vyšší moc připisována byla, k tomu vede nás pouhý název „oheň pravdozvěsten" v rukopise Kralodvorském, jakož i to, že až doposavad ohňové svatojanští, v Bulharsku na sv. Ilia (Eliáše) ku poctě se zapalují. Ano na Rusi i slavnosť tuřic, ku poctě boha Tura (u Germanů Thôrr, Thunar, Donar) až na naše dny se zachovala. Totéž možno tvrditi též o Bulharech, ale zvláštních hodnověrných dokladů v národních písních jsem nenašel. Zajímavo je však, že když přesídlí se rodina do nového domu, přináší kum nejprve chléb a sůl do nové světnice a pak rozžehne na krbu oheň. Proč tak se dělá, dověděti jsem se nemohl.

Za to však mnohem více písní zmiňuje se o žertvách, jakých nevlídný host člověčenstva a sice zhoubný mor**) vyžaduje. Písně z turecké poroby přirovnávají mor ku pašovi, před nímž všechno prchá. Kudy mor chodí, všude je pusto, psi vyjí kohouti kokrhají. Jenom lidí neviděti... Ti, jak až posavade se stává, do Balkánu

*) Ключъ българскаго языка. Одесса 1880.

**) Kořen tohoto slova mr je týž jak v lat. mors, fr. mort, sanskr. sammrtis, čes. smrť, pol. śmierć, rus. smerť a podle J. Grimma i něm. Schmerz, starohn. smerza, smëorte.

se před morem utekou, což na zcela rozumné příčině spočívá. Mor (bulh. čuma, provincialně též mor, je ženského rodu) popisuje se obyčejně jako stará žena a má na papíře zanešena jména lidí, pro které si přijde (Verk., str. 311.). Nejčastěji bývají to mladé dívky a hoši, kteří padnou jí za oběť. Jiná žertva, pozůstávající z jiných darů, nepomůže, jak vidíme z této písně:

Dono, dobrá Dono!
Dona nemocná je,
nemocná je k smrti
těžké od nemoci,
od krutého moru.
Zavolá svou matku
zavolá a praví:
Matko, milá matko!
Umru jistě, umru
v květu svého mládí,
neuživši světa.
Matka však ji těší,
těší a povídá:
Neboj mi se, dcero,
oběť vybrala jsem,
oběť, velkou oběť,
skopce pětletého,
býka tříletého.
Neboj mi se, dcero,
vždyť ty nezemřeš mi!

Avšak Dona praví,
praví a povídá:
Matko, milá matko!
Mor ten, matko, nechce
skopce pětletého,
býka tříletého.
Avšak jako že jsi
mlékem kojila mne,
tak teď, matko, nedej
cizím hrob mi kopat,
by mne zakopali.
Mám já, milá matko,
čtyři bratry rodné,
ti ať hrob mi kopou,
ti ať zakopou mne.
Ať však ponechají
čtyry brány pro mne.
Jednu bránu, matko,
odkud slunce hřeje,
ať když počne hřáti,
dovnitř pozasvítí,
ať zahřeje, matko,
moje líce bílé.
Druhou bránu, matko,
odkud vítr duje,
ať když počne váti
dovnitř pozavane
a roznese, matko,
moji bílou plíseň.
Třetí bránu, matko,
odkud rosa vane,
ať když počne padat,
dovnitř pozarosí
a zarosí, matko,
moje černé oči.
Bránu čtvrtou, matko,
odkud družky chodí,
pro vodu když přijdou,
by mne vyzývaly:
„Hajdy, Dono, hajdy,
pro vodu ať jdeme.“ *)
Ale já jim řeknu:
„Družky, milé družky,
jděte jenom, jděte,
na mne nečekejte,
mne již nepustí víc
dřevěný ten družba (= rakev),
podzemní ta matka (= země)
nepustí mne více,
abych pro vodu šla.“
(Verk., str. 37.).

Variantů k této písni nalézá se více i v jiných sbírkách. Podivno však, že oběti moru bývají obyčejně mladé dívky nebo junáci, tedy podobně jako při obětech stavebních a vodních. Na skutečnou oběť v této písni poukazuje dále i to, že pochovaná (za živa?) dívka přeje si, podobně jako v srbské písni o založení hradu Skadru, míti okénka ze svého hrobu, aby mohla viděti, až budou družky kolem chodit. — Jindy chodí čuma (mor) prosit o plátno pro své děcko mužské, aby je zavinouti mohla. Kdo jí plátna nedá, toho krutě potrestá, jak viděti z těchto slok:

*) Bulharské dívky přinášívají pitnou vodu, z nedostatku studnic v místě, obyčejně ze vzdálenějších pramenů.

Vítr věje do jezera
a mor řádí po dědině.
Všichni v hory utekli se,
bílá Neda neutekla,
doma sedí, plátno tká si.
Černý mor k ní přišel v chatu
bílé Nedě takto pravil:
„Běda, Nedo, bílá Nedo,
dej mi, Nedo, z toho plátna,
z toho plátna dej dva lokte,
ať zavinu svého hocha,
svoje mladé morčátko."
Bílá Neda odvětila:
„Kliď se odtud, černý more,
z plátna nedám ni půl lokte
a tím méně na dva lokte."
Černý mor tím rozlítil se
a hovořil bílé Nedě:
„Běda, Nedo, bílá Nedo!
Zachvátím ti devět bratů
a bratranců ještě devět' —
„Běda, more, černý more!
Moji bratí nejsou doma,
ti odešli do daleka,
do daleka v Šárské hory."

Ještě takto hovořili,
když tě dvéře ozvaly se
a do dveří vešlo náhle
devět bratří bílé Nedy,
k tomu devět bratranců.
Černý mor vše zachvátil je,
všichni hlavy naklonili,
bílé Nedě hovořili:
„Běda, Nedo, naše sestro!
Černý mor nás ranou schvátil.
Rozestel nám na široko
hlavy polož na vysoko."
Tehdy Neda pravila mu:
„Poslyš, more, černý more,
pojď, ať dám ti, černý more,
pojď, ať dám ti všechno plátno
a zavineš hocha svého,
svoje mladé morčátko"
Nyní mor jí odhovoří:
„Běda, Nedo, bílá Nedo!
Kdybys dala celou chatu,
já již jinak neučiním,
odumrou ti tvoji bratí."

(Verk., str. 347.)

Někdy také přelstí dívka mor a pošle ho jinam. (Verk., str. 242.)

Nebyla-li dívka doma a mor ji zachvátil, vzkazuje matce, že provdala se za „černozemské junáče". Podobné zmínky činí se i o hoších. Jiná pověra jest zamykání sela před morem. To se stává podle vypravování venkovana následovně: Dvě ženy, které znají čáry a zaříkávání, vyjdou z jednoho bodu za vesnicí a obejdou protivným směrem celou ves. Na místě, kde se potkají, otočí klíčem v zámku k tomu cíli od nich neseném a zavřený pak zámek zakopou do země. Mor pak nemůže do zamčené vesnice. — Neméně důležita jest pověra o vzdalování dobytčího moru, což v krajině pod Rodopou děje se takto: Vyhledají se v sele dva voli, od jedné krávy v jeden čas narození, a ti zapřáhnou se do dvou pluhů, kterýmiž udělá se brázda kolem vesnice. Na místě, kde setkají se oba oslové, zabijí se a zakopají. Potom připraví se „divъ ognь" *) čili oheň ze dřeva vyluzený a tím zapálí se příčka nade dvěma sloupy, které se nad zahrabanými voly postavily. U sloupů postaví se dva synové a sice nejstarší a nejmladší dítě jedné matky a ti pak skrváceným nožem, kterým byli voli zařezáni, každé dobytče na hřbetě udeří, právě když kolem je vodou, neboť z celého sela za tou příčinou k témuž obřadu přivedou a té víry jsou, že mor je vypuzen. Zvláštní tato okolnosť se dvěma syny, zdá se nasvědčovati, že když mor na

*) „Divъ ognь" značí oheň na divoko připravený. Adjectivum divъ-a, o, znamená divoký podobně jako v Rk., „jedénie diva" značí jídla na divoko připravená. U nás žije posud totéž adjectivum ve spojení „divá žena", nebo ve větě: „Jdi, ty divý", jak se na venkově výstředním lidem říká.

lidi přišel, i oba synové moru obětováni byli. Dokladů však proto jsem nenalezl.

Ze všeho toho vychází na jevo, že oběti toho dosti rozšířeny byly a že v lidu hlubokou upomínku zanechaly. Původ pak nekalých těchto obřadů ač temný jest, přece na cizí vliv poukazuje. Tak na př. i samo slovo oběť skorem napořád cizími výrazy „kurban“ (tur. oběť) nebo „tain“ (tur. daň nebo též oběť) se zaměňuje a staroslovanské „žertva“ jen několikráte přichází a to ještě ponejvíce tam, kde již o křesťanské oběti se mluví. Podobně i významy ze stavitelství většinou cizími zůstávají, jako na př. „majstor“ (magister = stavitel), „monastýr“ (řec. klášter), „dům“ (lat. domus) a jiné. I jest naděje, že svým časem, až budou národní písně a tradice úplněji sebrány, i jiné ještě doklady se vyskytnou, které věc lépe ještě osvětlí a slovanské mythologii schůdnější cestu upraví. Prozatím ovšem zůstává jen přání, aby tak brzy se stalo.

Francouzské karrikatury v Rusku z roku 1812.

Sděluje Ferd. Menčík.

Kdo může nám vypsati, v jakém rozpoložení mysli nalézal se roku 1812. ruský národ, když Napoleon s ohromným vojskem dral se již do rozsáhlé země, když stál již v samém srdci národa ruského, v Moskvě? Zajisté byla to sklíčenosť, která svírala nejen lid prostý, ale i stavy vznešenější. Ale čím větší sklíčenosť tato byla, tím větší bylo nadšení a radosť, když Napoleon, místo co by táhl na Petrohrad, počal zpáteční pochod z hořící Moskvy, a vzrůstalo čím dále tím více; z tohoto nadšení plynulo přílišné vyvyšování událostí tehdy zběhlých, vychvalování skutků ruských a zmenšování udatnosti francouzské. Lid i obyčejný i vznešený, v důvěře ve svou bezpečnosť a vítězství, počal tropiti si úsměšky z Francouzů, a tak povstaly karrikatury ruské z roku 1812., jichž jest dosti značný počet, jak dočísti se možno zejména v Ruských kartinkách D. Rovinského.

Nemámeť na mysli pojednávati o literatuře tohoto roku, která Francouzi se obírá, nýbrž chceme jen na základě nákladného atlasu, přidaného dílu Rovinského, pohlednouti trochu na obrazy, které jednotlivě prodávány byly as tak, jako u nás o jarmarce kočovný kupec vyvěšuje obrazy své na prodej. Že našly v první čas velikého odbytu, domysliti si můžeme, neboť povaha lidská jest k tomu nakloněna, že člověk rád dívá se, třeba potají, na nehodu nepřítelovu.

Národ ruský nechoval k národu francouzskému až do roku 1812. žádného nepřátelství, ba naopak, učitelé, vychovatelé a vychovatelky francouzské nacházeli vždycky vlídného přijetí v Rusku. Francouz pro svou veselosť a dobrou vůli byl vždy dobrým společníkem. Postavení Němcovo, který pro svou vtíravosť

a neomalenosť stal se nenáviděným, bylo mnohem horší. Ale poměry teprve tehdy, když Napoleon táhl do Ruska, poněkud se změnily; poměr k Francouzům ochladl a každý dal na jevo svou nelibosť ke všemu francouzskému, jak mohl. V těch poměrech, jako vždycky, stává se každý vlastencem, a co na protivníka ho upomíná, stává se mu nemilým. V Rusku v tak zvané dobré společnosti šňupal se francouzský tabák; ale tehdy národovci sypali tento tabák na zemi a spokojili se tabákem ruským, zřekli se vína francouzského a spokojili se národní kyselou polévkou ze zelí Dříve tedy, než ještě Napoleon do Ruska vkročil, počala nelibosť tato jeviti se veřejně, a to zvláště na obrazích, v nichž obyčejně Francouz v nějaké nehezké situaci vymalován byl Podotkli jsme, že v Rusku nacházelo se mnoho francouzských paedagogův a vychovatelův, a proti nim obrátil se zprvu národní vtip ruský. A tu hlavně jich péče, by svěřence své naučili jen dobře francouzsky vyslovovati, poklony dělati a točiti se a při tom vším, co ruské bylo, pohrdati jako sprostým, byla na pranýř postavena.

Tak jeden obraz představoval učitele, kterak chlapci na hlavu dává nestydatosť, egoismus, na jiném uspává na růžích paní, otravuje její srdce a ruší povinnosti manželčiny; aneb: francouzský učitel stojí a drží v ruce lístek s nápisem: 10 rublů za hodinu; za stolem stojí chlapec a vedle něho knihy: Voltaire, kdežto na podlaze rozházeny leží zákony, spisy ruských spisovatelů, ruská mluvnice a katechism. Pod obrazem slova: žid šidí zbožím, cigán koni a Francouz vychováváním. Který jest škodlivější? Jiný obraz představuje, kterak učitelé a umělci opouštějí Moskvu. Učitel napřed, učitel hudby nese svoje housle, vinař nese v kapse a v ruce láhve, muzikant nese basu na zádech a housle v ruce, za nimi kráčí jiný učitel opřen o sukovitou hůl. „S bohem, Moskvo.“ volají, „však na nás budeš pamatovati.“ Tehdy byli i herci divadelní z Mosky a Petrohradu propuštěni. Obraz představuje, kterak se stěhují. Vůz, na němž jsou naloženy rozličné oděvy, škrabošky; napřed sedí herečka zcela rozhalená a zdvihá prázdný džbán, za ní na bubnu ve smutku druhá, a vzadu na voze pan ředitel s rukama sepjatýma. Na koni do vozu zapřaženém sedí opět herečka, pohánějíc lukem Amorovým, jemuž tětiva praskla, vychrtlého koně; podle vozu poskakuje balletní mistr, a za vozem kráčejí tři panny herečky, oděné v bílý šat, na prsou hodně vystřižený a věncem, ověnčené. Podobně neušly ani rozličné modní sklady francouzské, v nichž tu a tam odbývala se milostná dostavenička.

Hlavní osobou, proti níž národní ruský vtip se obrátil, byl Napoleon, a tu zobrazeny byly i štětcem i pérem všecky důležitější události, které se za jeho pobytu v Rusku přihodily. Bylo by příliš obšírným, kdybychom chtěli všecky tyto karrikatury Napoleonovy uvésti, a obmezíme se proto jen na nejdůležitější. Napoleon vešel v Moskvu opuštěnou. Moskva zůstala v jeho moci, avšak jen co pouhé spáleniště; měl sice hlavní město ve své ruce — ale bez naděje. „Srazilať mu ruka v oblacích se objevující a ozbrojená ohnivým mečem a bleskem korunu s hlavy, vyrazila

z jedné ruky žezlo, z druhé hořící pochodeň; na levo z pekla na něho se šklebí čertíci a hadi i smrť s kosou, a lákají ho v oheň. a na pravé straně chrám a zástupy duchů prchajících i hromady umrlčích lebek. Pod tím slova:

Všecky rozpadly se nyní moje slavné plány,
vyhrožují všecky mnou pokořené strany;
vše jde jináče — vše se chce změnit,
vše mne týrá — jsem ztracen — co počít?

A byl také pohostěn, neboť upadl v „kalužské těsto“. Soudek, na němž seděl, se probořil a on dostal se do těsta; kolem hlavy má koláče na provázku zavěšené. Jeden voják strká mu do úst veliký kus perníku, druhý nalévá mu z kropicí konve do sklenice vavřínového odvaru, který uvařen při moskevském ohništi, a třetí sype do sklenice pepře:

Hle, ruské sladkosti, jen jez a neudav se!
zde s pepřem odvar vavřínový, jen pij, a nespal se!

Po tomto léčení přichází „zdravá operace“. Voják řeže Napoleonovi, jehož za ruce drží jiný bojovník. nehty šavlí. a maršálek francouzský se na to dívá. Praví: „Já Vám povídal, Vaše Veličenstvo, ostříhejte si nehty; tak velice vyrostly, až bolí. Ne, neslyšeli jste, a nyní chtě nechtě stříhati je musíte.“ — Napoleon: „Aj. aj aj, prosím. ponechte mi alespoň dva nehty.“ — Voják: „Nikoliv, škrábnul bys.“ Zakusil ještě i ruskou lázeň. Sedí na lavici, maje na sobě jen podvlékačky a vysoké boty s otruhami; z předu voják dře obličej jeho břitvou, vzadu pak jiný věchtem a metlou ho drhne, a třetí konečně lije vodu na horká kamna. Napoleon: „Takového mučení jak živ jsem ještě netrpěl; tak mne škrabou a pálí jako v pekle.“

Potom strojí se na zpáteční cestu. Obléká se do spodnic, do nichž nastrkal ruskou kontribuci; meč leží vedle něho. Ruský sedlák staví mu vší silou třírohý klobouk na hlavu a kozák pohání ho bičíkem.

Nyní počíná zpáteční cesta Napoleonova: Sedí na malých sáňkách, na rukou veliké rukavice a na nohou bačkory, hlavu mezi kolena sehnutou a strachem celý se třesa, tak že vlasy jeho zježeny jako granátnická čepice. Do saněk zapřažena za provázek uvázaná za ohon svině. Praví k sobě: „Do Paříže chladno, a v Moskvě příliš horko“ ; a svině mu odpovídá: „Oui, oui, oui, monsieur.“ S ním dále táhne i jeho vojsko. A sice jede nejprve nějaký maršal v celé své slávě na dřevěném koni (jako jezdí chlapci), ostruhy a brusle na nohou, v ruce maršalskou hůl; za ním trubač na osedlané troubě a v bačkorách: dále následují čtyři vojáci jedouce na píce a karabině, a sice má francouzský kyrysník místo helmice ženský čepec na hlavě a na holých a bosých nohou ženský střevíček. Konečně vojenský sluha, jenž oděl se v červený šat a před hladem opatřil se koňskou kýtou, kterou si nese na zádech.

Jest známo, že vojsko francouzské veliké svízele na zpátečním pochodu zakusilo; oblek vojáků byl zchatralý, jísti ne-

měli čeho a k tomu mrazy s větrem spojené, které tak zhoubně účinkovaly, že tisícové a tisícové vojáků hynuli v poli. Na nouzi tuto ukazuje „kuchyně francouzská v Moskvě". Na ohništi otáčí voják kočku na rožeň napíchnutou, a zásoba koček a myší ještě leží stranou; po zemi jest rozestavena celá řada myších pastí, z nichž voják jiný vybírá polapené hlodavce, kteří jim mají sloužiti za pokrm. Na zdi jest rozkaz: všickni obyvatelé se vyzývají, by přinesli své kočky do hlavního stanu; za 100 žab udělen bude kříž čestné legie.

Francouzská „havraní polévka" jest název jiného obrazu. Voják, jenž na sobě má modrý kabát, z něhož mu již loketští páni koukají, a nohavice tak rozedrané, že kolínští i holínští páni vyjíždějí, bos na jednu nohu, druhou v bačkoře, hledí rozděliti havrana i s peřím uvařeného. Vedle něho klečí s jazykem vyplazeným a otevřenými ústy granátník, jenž dychtivě chce alespoň nožku pro sebe uškubnouti, a druhý flegmaticky sedí, nohy bosé uschovány maje v bačkorách a dívá se na toto dělení; mechanicky ukazuje rukou na ústa, v nichž bezpochyby při tomto dělení sliny se mu dělají. A čtvrtý, nemaje naděje, že by se na něj dostalo něčeho, vylizuje kotel, v němž se havran vařil.

Vojsko jak vypadalo, ukazuje nám „prohlídka vojska ve Smolensku". Vojáci všelijak oděni a dílem bosi a rozdráni, a někteří z nich na hlavách nesouce škopíčky místo helmic vzdávají počesť zbraní; před šikem stojí slamou oděný a škopkem na hlavě ozdobený „flautista", jenžto celou vojenskou hudbu zastupuje, a malý bubeník; noha jedna vězí v dámském střevíčku, místo bubnu má soudek, do něhož nemilosrdně bije generalní marš. Ohromný general s rukou v černé veliké rukavici schovanou má hlavní velení před Napoleonem, jenž zde stojí s rukama na zádech složenýma, z nichž vykukuje mapa. Dále pobočník císařský, který ohřívá si ruce v rukavníku, a konečně kůň, podepřený s obou stran řebříkem, by „malý general" na něj vylézti mohl.

Mimo nahoře uvedený odjezd Napoleonův nacházíme ještě některé jiné. Napoleon sedí až po krk v sudě zakryt na saňkách, do nichž zapřažena jest herka — kůň a vůl. Bečka jest znamenána: Napoleon; a nad ní nadpis: „Ani jeden císař nejel tak velikolepě." Vzadu na saních sedí general a dechem ruce skřehlé sobě zahřívá, pravě: „jak pak mám psáti bulletiny o našich vítězstvích! mám ruce skostnatělé." Opodál stojí sloup, ukazující cestu do „Paříže" a zajíc uhánějící, jenž ohlíží se zpět a praví: „Napoleon mne v ničem nezahanbí."

Na jiném obraze uhání Napoleon, jak jen může jeho koník, poháněný polským hulánem; s ním se vezou dva maršalkové. V dálce viděti, jak vojsko prchá.

Následuje na to slavný vjezd do Paříže. Slavnostní brána; na jedné straně tribuny, na nichž hudební sbory vítají vítěze oděného v židovský oděv a provázeného maršalem Neyem: následuje věrný druh císařův, zraněná kobyla okrášlená trofejemi, které nechal Karel XII. v Poltavě; dvě kočky zapřažené do ko-

lébky krále římského (syna Napoleonova); granátník z nebožky armády, která zamrzla u Smolenska, na dřevěné noze a o berli, potom jdou maršalové a j. Vzadu vyčnívá jiná brána, na niž „Victoria“ vezena čtyřmi kozly.

A opět jiný obraz. Slavný vjezd Napoleonův do chrámu Slávy. Chrám, před ním stojí dva kozáci s „naháňkami“; k němu se ubírá nejprve vrchní obřadník, jenž jede na kozlu, po něm vysloužilec s dřevěnou nohou a s francouským orlem v ruce. Za nimi v hadry oděný maršal veze Napoleona na trakaři!

Vědomo, že sotva se vrátil Napoleon, hleděl sebrati nové vojsko: následovaly konskripce čili rekrutýrky. Prohlíží sobě císař přivedené maršalkem rekruty ze tří departementů. Jsou tři: a sice stařec o hůl podepřený sotva na nohou stojící, druhý muž s dřevěnou nohou a třetí malý, rozedraný chlapec. Vedle nich stojí dvě herky hladem zmořené. Vzadu jest viděti, jak maršálek za provazy chytá lidi a je přitáhnouti chce. Anebo: napřed jede četník a vede za sebou rekruty, kteří provazem jsou svázáni. Jsou to tři muži, potom děti. sedící v koši zavěšeném oslovi na hřbetě, a starý nedoživec na voze ležící.

Co říkala Francie tomu? Císař ji konejšil svými bulletiny. Jeden obraz ukazuje, kterak Napoleon kolébá Francii; kolem něho maršalkové hrají si s rozličnými loutkami, a jeden z nich baví ji bulletiny. Ona pak dívá se sklem různobarevným, a pozoruje všecko s nejlepším uspokojením. V dálce viděti je srážku kozáků s francouzským vojskem. Jinde otevřel Napoleon kramářskou boudu a sám se přistrojil za paňácu, vybízejícího Francii, by se šla do boudy podívat na všelijaké vzácnosti. V boudě jsou obrazy: jeden představuje, kterak maršalové, stojíce na hlavách drží Napoleona, jenž v každé ruce drží jednoho ze svých chráněnců, krále Jeronyma a Josefa; druhý, kterak Napoleon činí rozličné hokus-pokusy s penězi s nápisem: „Kejklíř baví a zaslepuje národ rozličnými hokus-pokusy čili francouzské finance.“

„Jak zrušena byla světová monarchie“ takto bylo vypodobněno: Napoleon seděl na sudě (světová monarchie); přichází kozák, udeřil kopím do sudu, obruče povolily, a Napoleon dostal se takto do sudu, z něhož mu jen hlava a nohy vyčnívají; v sudě jsou čerti a umrlčí hlavy. Jednotlivé desky, z nichž sud byl sbit, mají nápisy: Vestfály, Hollandsko atd.; k tomu ještě kopím protrhl kozák Napoleonovi kapsu, z níž sype se „kontribuce“.

Podobných, více méně zábavných a Napoleona se týkajících prostonárodních obrázků, jež tehdy spatřiti bylo v každé ruské chatrči, jest velký počet; a nemenší počet jest takových, které zobrazují udatnosť buď jednotlivců neb celého národa ruského! Ruský Herkules, mačkající oběma rukama francouzské vojáky, kozák pouhou naháňkou Francouze zahánějící, aneb ruská žena granátníky v útěk obracející přicházejí velmi zhusta. Do jedné chalupy dostalo se pět francouzských marodérů a nalezlo přístřeší u nějaké babice; najednou venku zabečela koza. Vojáci se táží: „Co

to?“ Babizna odpovídá: „Koza.“ Sotva to dořekla, uprchli vojáci, myslíce, že to byl „kozák“. Jiný obraz byl Vavila Moroz (mráz)

Konečný výsledek výpravy Napoleonovy byl „veliký nos,“ který mu narostl; byla odbývána porada, kterak červený výrůstek odstraniti. Pozváni dva lékaři, jeden se na Napoleona sedícího v lenošce dívá z předu a druhý sklíčkem pozoruje nos a stoje na špičkách hledí pln soucitu na císaře. Máť v kapse nůžky a jiné lékařské náčiní. A když lékaři nechtějí dáti se v operaci, radí maršalek Berthier: „Jen se s ním Pařížanům ukazujte; napíšeme, že vám vyrostl z ranních mrazů a z náledí.“

Napoleon snědl „hřib“. Stoje celý bledý nakusuje hřib; z kapsy u kabátu vyhlédá mu „cesta do Berlína“. Voják ruský posměšně na něho se dívá; a na jiném drží vojáci ruští Napoleona, jemuž se z celé výpravy udělalo zle.

Obrazy tyto byly výplodem ruského nadšení, a ač některé z nich pečlivě jsou provedeny, přece jest veliká většina jich pouhou prací jarmareční, ale ovšem s tím úmyslem provedenou, by podobné laciné obrázky lidu nahradily obšírného vypsání o událostech zběhlých. Co však se týče pojmutí, v každém můžeme pozorovati humor a vtip statného národa, jenž vědom byl sobě vítězství, jakého dobyl nad Napoleonem. Neboť obrázky ty vypučely v lidu, a jen tu a tam některý přenesen byl sem z ciziny. Jsou to nejpopularnější dějiny z r. 1812.

Kterým jazykem psány jsou nejstarší památky církevního jazyka slovanského starobulharsky či staroslovensky?

Uvažuje dr. J. Polívka.

(Dokončení.)

Nápadné jest, že při tak značném vlivu německo-latinských missionářů přece velice důležité ano základní terminy církevní vzaty byly z řečtiny, tak jepiskupъ, ierej, svęštenikъ a svętitelь (z řeckého ἱερεύς) vedle popъ, kteréžto slovo vyskýtá se však dosti pozdě; Miklosich uvádí jen doklady ze Šišatovackého Apoštola: v rozsáhlém Supraslském kodexu „in ipsa palaeoslovenicae linguae patria“ prý psaném ani jednou se nevyskytuje. Podobně križь nečte se v nejstarších překladech evangelií, než místo toho stále z řečtiny převzaté krьstъ, při kterémž slově dále jest důležité, že Maďaři znají jen kereszt, kteréž odpovídá řecko-slovanskému krьstъ (Arch f. slav. Phil. I., 448.). Z řečtiny převzato prezviterъ, vъskrъsenije (velikonoce) přeloženo z řeckého πάσχα ἀναστάσιμον, pętikostij (πεντηκοστή) = svatodušni svátky, věnьčati na brakъ (oddávati) přel. z řeck. στεφανῶ zakládá se na ceremonii v řecké církvi obvyklé; blagověstь přeloženo z řeckého εὐαγγέλιον, sъpasъ z řeckého σωτήρ, Isusъ podle řecké výslovnosti se psalo, dijavolъ (διάβολος), męsopustъ z řeck. ἀπόκρεως (lat. carnisprivium) vedle postъ ze sthn.

fastan, geena (γεεvα) vedle pьklo, které vzniklo prý vlivem sthn., pěch. Není nemožné, že mnohé z cizích slov povstalo vlivem latinským již v Bulharsku, jak sám Miklosich při olъtarь připouští — v novobulharštině jest velký počet z latiny převzatých slov (viz Konstantin Jireček: Dějiny národa bulharského 91.); snad i vlivem německým mohlo vzniknouti již v Bulhařích mnohé slovo; Kopitar sám praví, že nejen římští, císařští a papežští vyslancové často cestovali mezi Řeznem, Římem a Cařihradem, než celé od Bulharů samých žádané karavany římských a passovských mnichů táhly po Bulhařích (Chmel, Österreichische Geschichtsforscher I., 3., 505.); mnohé zase slovo mohlo se dostati k Slovanům balkanským, když ještě sousedili Slované s Gothy (Č. Č. M. 1855., str. 87. sl. 100.), Miklosich ovšem namítá důvodně, že terminy křesťanské mohl si vypůjčovati jen křesťanský národ, jakým prý Slované sousedící s Gothy ve IV. století ještě nebyli; zpráv o tom se nám sice nezachovalo, ale domýšleti se můžeme zajisté právem, že i u Slovanů na Černém moři aneb v Dacii s Gothy bydlivších byli lidé podobní oněm 14 lechům českým, kteří dlouho před tím, než křesťanská věrouka pronikla na knížecí sídlo vyšehradské, se byli dali pokřtíti v Řezně.

Že by církevní terminy křesťanské — byť i byly vnikly do slovanštiny v Pannonii, co o jich většině neplatí — z Pannonie se byly rozšířily ke všem ostatním slovanským kmenům, nepodobá se pravdě. Bylo celkem působení obou bratří soluňských v říši velkomoravské co do doby dosti krátké a k tomu bylo jim celkem neustále bojovati s konkurencí německých kněží. Po smrti Methodějově učeníci jeho vypuzeni a tím slovanská liturgie u západních Slovanů navždy zničena — umělý pokus Karla IV. měl episodní význam; žáci Methodějovi se svými bohoslužebnými knihami utekli se do říše bulharské, která tehdáž byla v plném rozkvětu, z Bulharska pak teprve pokřesťanštěno Rusko.

Jakub Grimm, přední znatel germanštiny, mnohem níže cenil vliv staré horní němčiny na křesťanskou terminologii slovanskou, než Miklosich; neviděl v peklo tak vliv sthn. pěch, spíše domníval se, že řecké πίσσα a albanské pisъ ve významu infernus zakládá se na napodobení slovanského užívání slova peklo. Že ostatně infernus pod vlivem křesťanským samostatně od Němců mohlo dostati jméno peklo, vysvítá z toho, že znamenalo peklo smolu, a podnes také u Chorvatů smolu, dehet a s představami křesťanskými o tartaru se úplně shodovalo (srovn. Krek-Einleitung 121, pozn. 1.).

Hajitelé obou theorií jak starobulharské tak staroslovenské odvolávají se konečně na dotvrzenou svých mínění podobnosti tu nářečí (novo)bulharského, tu (novo)slovinského s jazykem nejstarších církevních památek slovanských. Jedni (Schleicher) hledí dokazovati, že slovinština vlastně nejbližší jest srbsko-chrvatskému nářečí, „starobulharský“ pak jeví jen starší útvar novobulharského. Jiní (Hattala) dokazují, že slovinština sice náleží k téže čeledi, jako stará bulharština, přece však jest nová bulharština jazyku Cyril-

lovu bližší. Miklosich naopak pokládá jazyk Cyrillův za mluvu vymřelých nyní pannonských Slověnů, jest však prý bližší „nové“ slovinštině než „nové“ bulharštině; Slověné žili prý v VI. věku po Kristu na levém břehu Dunaje, u Prokopia a Jornandesa nazývají se σκλαβηνοί, sclaveni; část táhla přes Dunaj na jih a obdržela po národu příbuzném hunskému a tureckému plemeni, které s nimi splynulo, jméno Bulharů; jiná stěhovala se na západ a vnikla do norských Alp: mluvu těchto Slověnů, jež by se mohla nazvati norsko-slověnskou, jmenuje M. novoslověnskou (t. j. slovinskou); část usadila se v Pannonii a rozšířila se přes Dunaj na úpatí Karpat: mluva těchto Slověnů jest staroslověnská, mohla by se též nazvati pannonsko-slověnskou; část konečně zůstala ve svých prvotných sídlech: mluva její mohla by se nazvati dakoslověnskou. (Vergl. Grammatik I., 2. vyd., 33.—34.) Rozdělení to*) může býti celkem správné, až na to, že Slověné by se byli rozšířili až pod Karpaty, t. j. na území, jež zaujímají nyní Slováci; odmítli jsme to již nahoře; co se pak týče dakoslověnského jazyka, o tom těžko mnoho mluviti, sotva se komu podaří důležité rozdíly, převyšující pouhé dialektické různosti, mezi tím nářečím a nářečím balkánských Slověnů (Bulharů) stanoviti ze skrovných ostatků, jež se nám zachovaly. Pro určení poměru Cyrillova jazyka s jedné strany ke slovinštině, s druhé k bulharštině nepadá theorie tato vůbec snad na váhu. Tu rozhoduje jen bedlivé, nepředpojaté srovnávání starých památek slovinských a bulharských, t j. takých, o kterých určitě víme neb aspoň s jistotou souditi se dá, že se napsaly v území slovinského a bulharského národa, s nejstaršími církevně slovanskými památkami. Při otázce této rozhoduje téměř výhradně hláskosloví, nikterak tvarosloví. — Zastancové staroslověnské theorie, domnívám se, mohli by s tím souhlasiti, vždyť Schleicher na př. valnou část svých důvodů pro spojení „nové“ slovinštiny se srbštinou čerpal z tvarosloví; zastancům pak starobulharské theorie může býti vymezení také rovněž milé, jelikož mohou tím snadněji odmítnouti námitku „staroslověnců“, že prý se (nová) bulharština nejvíce vzdálila od „staré slověnštiny“, celkem více než kterýkoliv jiný slovanský jazyk — rozdíly tyto záležejí jak známo předně v tom, že nová bulharština deklinaci jména zuniformovala, rozeznávajíc pády jen pomocí předložek i člen přijala, konjugaci však zachovala celou. Vůbec však nerozhoduje nikdy o ryzosti a slovanskosti kteréhokoliv nářečí zachovalosť forem grammatických — lužičtina podle toho měla by býti nejryzejší

---

*) K. J. Grot ve svém námi již (str. 485., pozn. 2.) vzpomenutém díle rozhodně popírá, že krajina mezi Tisou a Dunajem byla vůbec kdysi Slovany obydlena až na skrovné roztroušené osady; nejvíce, praví, dokazuje to úplný takřka nedostatek starých slovanských topografických názvů v centralní uherské nížině mezi Tisou a Dunajem, kdežto se jinde i v krajinách nyní Maďary obsazených podnes zachovaly; dále maďarská národnosť právě v této krajině tak zachovala svůj ráz, že dokazuje, že zde povždy Maďaři žili nesmíšeně. Kdyby se byli Maďaři usadili v krajině veskrze hustě obydlené Slovany, nejspíše by je byl zastihl týž osud, jako bulharskou hordu, podmanivší si slovanské obyvatelstvo balkánského poloostrova (str. 61, a pozn. 1.).

nářečí slovanské. Co se týče lexikalní stránky, musíme doznati, že tato nejméně rozhoduje, jelikož nikdy nemůžeme s naprostou jistotou tvrditi, že ten neb onen kmen některé slovo nikdy neměl, nezachovalo-li se náhodou v starých památkách.

Mezi „novou“ a „starou“ bulharštinou jest asi týž rozdíl, jako mezi novou a starou řečtinou, a jak zde výčitky přestaly, tak i tam brzy doufáme utuchnou.

Rozdíl mezi novou slovinštinou, starým církevně slovanským jazykem a novou bulharštinou záleží hlavně v užívání samohlásek nosových (ą, ę), y, ê (ѣ), a souhlásek št, žd. V nejstarších památkách (novo)slovinských v tak zvaných frisinských (čili brižinských, jak Slovinci říkají) zlomcích, jež se kladou do X. století, čteme sice nosovky: s*un*t (sątь), malog*on*cka (malogąšta), por*on*so (porąčą), ano i na konci slova v instr. sg. nasu praudnu vuer*um* (tedy 4 příklady, kde se čte ą), vedle toho čte se však i *u*: na př. na zudinem dine (sądь-), a na konci slov v 1. sg. praes. choku (dvakráte) v 3. pl praes. natrovuechu, v acc. sg. moiu dusu, v instr. sg. praudnv izbovuediu, a j., dále i *o*: sopirnikom (sąpьr-), na zodni den, prigemlioki, bodete, na konci slov pak v acc. sg. zemlo, v 1. sg. praes. zaglagolo, v 3. pl. praes. ztradacho a j.; ę jen jednou se čte: vuensih (vęštihъ), jinak pouhé e. Z toho jest viděti, jakkoliv zajisté nedostatečný jest pravopis ve frisinských zlomcích, že v (novo)slovinském jazyku nosovky v X. století již byly v úpadku. Podnes se sice v dialektech slovinských zachovaly — ovšem slabé — sledy nosovek, jmenovitě na Korutansku, ale vedle toho obyčejně říká se za ą, ę — o, e, ba v Goricku za ą též u, jako v srbštině a chrvatštině. V památkách κατ᾽ ἐξοχήν bulharských a to mladších z XII.—XIII. stol., na př. v Žaltáři Boloňském, kde se výslovně připomíná, že napsán jest v Ochridě za časů bulharského cáře Asêna (tedy, jak obyčejně se vykládá, spadá do let 1186—1196. do panování Asêna I., podle jiných však spíše teprve do doby panování Jana Asêna II. 1230.—41., Č. Č. M. 1875. 116.) a j. nalézáme, že se již tak přísně nerozeznávají obě nosovky od sebe, tedy že nosovky také tam již upadají. V dnešních pak dialektech novobulharských teprve nejnověji dokázalo se, že existují jakési slabé ostatky nosovek (Književnik II., 471.—475., Č. Č. M. 1875, str. 325. sl.), sám Miklosich uvedl ve Vergl. Gramm. I., 2. vydání více dokladů nosovek z Bulharska než z oblasti novoslovinských. a příští podrobnější prozkoumání dialektů novobulharských, jež velice důležité a nutné jest pro rozhodnutí otázky nás zde zabývající, zajisté ještě více dokladů objeví. V nové bulharštině obyčejně sklesla nosovka ą v ъ, za ę jest e. Tento process klesání nosovky ą v *y* a ъ možno již v staré bulharštině dokázati: na př. nъ, sъ, vъtoryj z ną, są (srovn. sąsêdъ), ątoryj atd.; part. praes. act ber*y* z berą*, bharant*, fem. berąšti, srovn. biję, bijąšti, acc. pl a — kmenů: v bok*y*, žen*y* z — ans, měkkých a — kmenů mążę, dušę; a process tento se v nové bulharštině dokonává: vъgъl za ąglъ zъb, — ząbъ, 1. sg. praes. bъdъ — bądą, pletъ — pletą. Seslabování samohlásek v jakýsi pahlas ъ děje se ovšem též v slovinských dialek-

tech. Že předkové Slovinců i Bulharů měli nosové samohlásky, jest nad veškeru pochybnosť; v historických dobách však lze u obou více méně rychlejší jich otírání a klesání konstatovati. Celkem možno tvrditi, že užívání nosovek nerozhoduje ani ve prospěch starobulharské ani ve prospěch staroslovenské theorie.

Za y mají slovinština a veskrze nová bulharština i; v gen. sg. a nom. pl. a-kmenů ženských v acc. pl. tvrdých a-kmenů mužských i ženských však má slovinština za y e: žene, grade, žene: zde rovná se slovinština úplně chrvatštině i srbštině, a jakýkoliv by byl výklad toho zjevu hláskového, zde podstatný rozdíl mezi „novou“ slovinštinou a „staroslověnštinou“ konstatovati sluší; již frisinské památky píší na př. grehe. Za starších dob zdá se, že slovinština ještě rázně rozeznávala y od i v středoslovi: ve frisinských zlomcích čteme totiž biti vedle buiti (býti), muzlite (= myslite). — Při hlásce ê (ѣ) vystupuje jasně na jevo, že nová slovinština nikterak nemůže tak úzce souviseti s jazykem Cyrillovým. ѣ jak známo znamenalo v přečetných a to nejstarších památkách církevně slovanských, jak cyrillských tak hlaholských velice často ja, hlaholské písmo má, jak známo, za ja i ě (= cyrillské ѣ) jednu jen literu, v cyrillských památkách z dosti pozdní doby ještě čte se ѣ místo ꙗ; zdá se, že vůbec v tom jakási písařská tradice se jeví. tak užívání ѣ za ja přešlo i do starosrbských, starochrvatských a staroruských památek. Miklosich soudí, že v „pannonskoslověnských“ památkách znělo ѣ dílem jako ja, dílem jako francouzské é fermé. Taktéž zní ѣ v nové bulharštině jako i͡a, je-li na něm přízvuk a následuje-li tvrdá slabika. Ve slovinštině naproti tomu jest od nejstarších dob e — frisinské památky píší výhradně takřka e: greh, zuet (světъ) a j. dvakráte ę, které v starých latinských rukopisech se rovná œ, jež se tam též jednou nachází za ě; jak ѣ zde znělo, těžko rozhodnouti, tolik však nade vši pochybnosť jest jisto, že neznělo nikdy jako ja (i͡a), jako ve „staroslovenských“ památkách a v nové bulharštině. Ano v přízvučných slabikách zní toto e za ѣ téměř jako ej, tak v krajině na Dolensku, v Štýrsku v Celjském okrese a u *uherských* Slovinců: bejli, lejto, vejnec (srovn. Vrazovu sbírku nár. písní 1839 vyd.), v kázáních uherskoslovenských z počátku našeho století. (Letopis matice slovenské 1874. 1877.) čteme brejg, mrejti, rejč, zvejzda atd. Jest možné, že by předkové těchto uherských Slovinců, kteří obývají aspoň částečně kraje někdejší pannonské říše Kocelovy (a sice v stolicích Železné, Zaladské a Šomoďské počtem asi 52.000. — Miklosich [Vid. Sitzungsberichte hist.-fil. 246.] jmenuje je „Nachkommen der im 9. Jahrh. von Pribina und Kocel beherrschten Slovenen“) byli kdy říkali bri͡ag, svi͡at atd.? Celá historie jazyka tomu rozhodně odporuje.

Jest-li již teď jasně vystupuje na jevo rozdíl mezi slovinštinou a cyrillštinou, to ještě patrněji viděti je z toho, jak se chová k cyrillským št a žd. V zaměňování těchto hlásek vedou si rozličná nářečí slovanská rozličně, jest to zároveň jedno z nejváž-

nčjších dělidel: čeština má za ně c, z (slovenčina c, dz), polština c, dz, ruština č, ž, srbština a chrvatština ć, gj (ђ) (čakavština ć, j), slovinština č, j, bulharština rovně cyrillštině št, žd, jen makedonská bulharština má dialekticky ač zřídka kj. Již frisinské památky píšou za št k, na př. choku (= hoštą), a j., za žd píše se g (= gj, či j?) na příklad: tomuge = tomužde; nejspíše znělo toto podobně srb. ć. (Altslov. Formenlehre 1874., str. IX.). Jagić shledává, že frisinské zlomky neposkytují jednotného jazyka, naopak, že projevují značné sledy vlivu církevní slovanštiny (Archiv I., 450.—451.). Z těchto důvodův ustoupil Miklosich od prvního svého mínění i Kopitarova, že by jazyk, který se nám jeví v nejstarších památkách církevně slovanských, byl totožný s jazykem Slovinců a rozdělil obě tato nářečí slovanská, ač neupustil od náhledu, že by sobě byla nejbližší.

K tomu přistupuje ještě jedna okolnosť: od nejstarších rukopisů cyrillských i hlaholských až do velice mladých nacházíme dvě litery z a ꙁ, jimž se dříve jedna a tatáž výslovnosť připisovala; teprve Miklosich dokázal,*) že ꙁ znělo jako dz (Rad jugosl. akad. IX.), nalézá se ve slovech jako: ꙁѣло, сътаꙁати, ꙁвѣꙁда a j., мъноꙁи, боꙁѣ, ноꙁѣ a j. v.; v těch slovech zachovala i nová bulharština dz, v nové slovinštině není ani nejmenšího sledu toho. Užívání této litery přešlo pak do starosrbských a staroruských památek, i jest to opět důkaz, že byla jakási písařská tradice, kteráž pravopis ustanovený od zakladatelů literatury církevně slovanské jako posvátný jich odkaz hleděla zachovávati. Z toho rozsáhlého užívání litery ꙁ vychází na jevo, že při samých začátcích literatury církevně slovanské nutnosť její poznána a význam její stanoven byl.

Mnohá zvláštnosť, čím nová bulharština se vyznamenává přede všemi ostatními slovanskými nářečími, naskýtá se již tu i onde v začátcích v nejstarších a nejryzejších památkách církevně slovanských, počítaných Miklosichem mezi pannonsko-slověnské; tak na př. člen dosti často se k substantivu přivěšuje: denet Ass. (Zogr.: dьnьtъ), učenikotъ Ass. (Zogr.: učenikъ tъ), narodosь Ass., Zogr., rabotъ Ass., Zogr. (Sav.-kn. Ostr. rabъtъ) — tak podnes v západních krajinách bulharských, v Ochridsku, Prilepsku, Bitolsku (Milad. Bulh. nár. p. V.) rodosь Ass., Zogr.; v nové bulharštině střídají se často u a o, e a i: tak již k*o*plo m. kuplo, vъk*o*si m. vъkusi, kъ nem*o* m. kъ nemu a j. Ass. avg*o*sta Ass., Ostr. tъkъm*u* m. tъkъmo, Zogr. n*e*kodimъ m. nikodimъ Ass., inf. hvalit*e* m. hvaliti, imperat. usěc*e* m. usêci Zogr. a j.

V starých hlaholských a z hlaholských originalů vzniklých přepisech nacházíme veskrze v cizích a sice z řečtiny převzatých slovech hrdelní souhlásky k, g a ch před i, e, ь, ę měkčícím znaménkem opa-

---

*) Dlouho před tím již Grigorovič připisoval zvláštní výslovnosť této liteře a poznal, že se všade píše „вмѣсто претвореннаго г“ (Статьи касающіяся др. слов. яз. В. Григоровича, Kazaň 1852., str. 79, 105. pozn. 1.) Šafařík (Pam. hlah. písem 18.) vyslovil se, že ꙁ znělo dz, výslovnosť tato byla však prý jen malým okresem země neb jistou třídou lidu obmezena.

třené (v hlaholských rukopisech za g před i, e, ь, ę ѧ); tak na př. аньгелъ, еваньгелие, игемонъ, егупеть, садоукеи, закьхее a j. za řecké ἄγγελος, εὐαγγέλιον, ἡγεμών, αἴγυπτος, σαδδουκαῖοι, Ζακχαῖε. Miklosich (Vergl. Gramm. I., 2. vyd., 274.—276.) nevysvětluje zvláštní tento úkaz, praví jen, že jest nápadný v staré slověnštině a ukazuje na srbštinu, kde též se říká ćesar, ćivil, gjeorgje, magjistrat, gjimnazija a j. v. Zajisté ale jeví se v tom jen napodobení obvyklého tehdáž u Řeků vyslovování hrdelnice před e, i; podnes v nové řečtině znějí hrdelnice γ, κ, χ před hláskami e, i, t. j. před ε, η, ι, υ a αι, ει, οι υι velmi měkce na př. ἅγιος jako ajios, γῆ jako ji, γυνὴ jako jini, γεωγραφία jako jeoghrafija, καὶ takměř jako kjä atd. (Schmidt, Neugriechische Sprachlehre, str. 2.—3., Mulach, Gramm. der griech. Vulgarsprache 112., Ant. Jeannarakis Neugr. Gramm. §. 1.). Písaři starých památek zachovali se zde zajisté tak jako když za β, ζ, η, αι psali, jak tehdejší byzantinští Řekové tyto hlásky vyslovovali: v, z, i, e. S tím zajisté souvisí jiná zvláštnosť starých památek, společná pak všem i čistě cyrillským, ta totiž že v cizích z řečtiny převzatých slovech mezi v (za řecké υ) a následující samohlásku se vsouvalo g, jež pak, následuje-li měkká samohláska, též znělo jako srbské ђ: na př. левьгиты, параскевьгии, алъгоуй a j.; památky neměkčící g před měkkou samohláskou, neměkčí je ovšem ani v těchto případech. Miklosich praví, že to jest nad míru nápadné, a pokud se nenalezne lepší výklad, musí se za to míti, že toto g vsuto k vůli hiatu. Zajisté že toto g jest zde vsuvka, ale zdali se tato vsuvka stala ve slovanštině, jest velice pochybno; tvary jako evga a pod. z řečtiny doložiti posud nelze, ale máme jiné příklady, kde g se vsouvá, tak na př. κλαίγω, ἐρώταγε m. κλαίω, ἐρώταε (Passow o. c.), a podobá se aspoň, že v mluvě lidové tehdáž byly tvary jako εὔγα λεύγιτα t. j. evga, levgita) a pod. Zdá se, že taký výklad jest přirozenější a má aspoň nějakého, byť i slabého základu. Též ta okolnosť, že v překladech církevně slovanských a to v nejstarších a nejpřesnějších velice často odpovídá řeckému perfektu aorist, a naopak svědčilo by pro to, že překladatelé slovanští byli výteční znalci nejen řečtiny spisovné než obecné mluvy řecké: záhy totiž, již u Xenofonta, začíná perfektum ustupovati aoristu, až podnes úplně takřka zmizelo (Mullach o. c. 341.), a překladateli našemu nebyl již jasný rozdíl mezi aoristem a perfektem a tudíž překládal, jak se mu to právě hodilo, nikoliv tak doslovně, jako v jiných případech.

Nelze nám na tomto místě pouštěti se do podrobného líčení, jak dalece jest viděti vliv obecné řečtiny byzantinské na slovanský překlad posvátných knih; šlo nám jen o to, konstatovati, že nelze ho nezpozorovati. Beze vší pochyby vychází na jevo z toho, že pisatelé nejstarších památek církevně slovanských byli znamenití znalci nejen spisovné řečtiny, než i obecné mluvy řecké, a dále, že v církevně slovanských památkách se nám zachoval jazyk, který byl ve stálém styku s řeckým jazykem a tudíž pod jeho mocným vlivem; že pak vliv řecký byl na jazyk balkánských (bulhar-

ských) Slověnů silnější než na jazyk pannonských Slověnů, sotva bylo by lze popříti. Tu by nám zajisté přívrženec theorie staroslověnské mohl vším právem ukázati na slova Miklosichova „um *γέννα* durch roždьstvo, d. i. *γενέα*, *ἄρα* Luc. 18, 8 durch ara, *πρός τὸν δεῖνα* durch kъ dinê, *θήρα* durch vьdovica, d. i. *χήρα*, *ἠδύνθησαν* durch vzmogą, d. i. *ἠδυνήθησαν* u. s. w. zu übersetzen. dazu konnten auch die pannonischen Slovenen abgerichtet werden". (Altslov. Formenlehre, str. XII.) Jsou to ovšem vážné výčitky a nelze nám jich nepodstatnosť dokázati, částečně však oslabiti je můžeme: v. Luk. 18., 8. v Ev. Assemanově, Ostromirově a v Savině knize schází vůbec, v Zografském ev. překládá se *ἄρα* slovcem „ubo", v Nikoljském ev. „li" a jenom v jedné Nikoljskému ev. blízké, nikterak však přesné recensi čteme: ара обрѧщтеть-ли za řecké *ἄρα εὑρήσει*; podle Miklosichova lexikonu 1. vyd. čteme dina za řecké *δεῖνα* (= quidam) v Homiliích v kodexu chovajícím Antiochovy pandekty z XV. století, podle 2. vyd. pak ještě v Šestodněvu Exarcha bulharského XV. stol. a v Nomokanonu bulharském XIII. v., slovo to zůstalo asi proto nepřeložené, jelikož překladateli bylo nesrozumitelné: v Du-Cange-ově Glossariu střední řečtiny slovo to se nenalézá, a že mnohé starořecké výrazy záhy přišly v zapomenutí, toho doklady viz ve často jmenovaném spise Mullachově (69.); že přeloženo *θήρα* slovem vъdovica, co řecky jest *χήρα*, dokazuje, že překladatel četl *χήρα* místo *θήρα*, totiž, že v řeckém jazyku, jaký mu byl znám, *θ* namnoze jako *χ* znělo, jakož i v dnešní řečtině *χ* místo *θ* stojí na př. *ὄρνιχα* m. *ὄρνιθα*, *βάχος* m. *βάθος* a p. (Mullach o. c. 89.).

Konečný výsledek rozboru naší otázky mohl by býti asi tento: základy staré slovanské církevní literatury položeny v Bulhařích, tam pořízen též aspoň částečně překlad svatého písma. Větší čásť svatého písma a liturgických knih přeložena však na místě apoštolského působení Soluňských bratří. Jazyk pannonských Slovanů neměl rozhodného vlivu na jazyk bohoslužebných knih. Jistý vliv jeho ovšem popírati nelze, jelikož i nejpřesnější památky církevně slovanské neposkytují naskrze jednotného jazyka. Jednak zajisté byly již v IX. a X. století rozličné dialekty u bulharských Slovanů, jednak přirozeně se mohly v říši Velkomoravské vlouditi do překladu knih bohoslužebných jisté lexikálné, možná i fonetické a tvaroslovné zvláštnosti. Když však liturgie slovanská z říše Velkomoravské a z Pannonie vypuzená do Bulhar se uchýlila, zdá se, že stopy tohoto vlivu do míry méně značné setřeny byly. Nelze nikterak připouštěti, že by nejstarší památky církevně slovanské poskytovaly jazyk „искуственный и смѣшанный", jak tvrdí Lamanskij (srovn. Журналъ Мин. нар. прос. sv. 141., str. 123.—127.); to se stalo teprve později v Srbsku i v Rusku. Podobá se pravdě, že jazyk Slověnů bulharských byl ne-li totožný, tož aspoň velice blízký jazyku Slověnů obývajících Dacii a jižní Pannonii až k levému břehu Dunaje, dokazují to slovanská slova přešlá do maďarštiny; historické prameny však nepodávají nám dostatečných důkazů, že by oba bratří Soluňští

byli působili i v těchto krajinách. Norští Slověné čili předkové dnešních Slovinců rozprostírali se do Pannonie až k pravému břehu Dunaje; jazyk jich, jak se nám zachoval ve zlomcích frisinských, souvěkých takřka cyrillským a hlaholským přesným památkám, podstatně se lišil od jazyka Slověnů, obývajících Pannonii po pravém břehu Dunaje, Dacii, Moesii, Thracii a Macedonii; jest mu však bližší než srbštině i chorvatštině. Domněnka, že slověnský kmen byl rozšířen i na sever od Dunaje až k úpatí Karpat, nezakládá se na pevných, nezvratných důvodech. Naopak jest jisto, že československé nářečí zasahovalo celé území někdejší Velkomoravské říše až na jih k Dunaji, celou oblasť, kterou zaujímají dnes Slováci. Při stanovení hranic mezi jednotlivými národnostmi sluší míti na paměti, že hory a řeky vůbec — což teprve tak mohutná řeka jako Dunaj — tvoří přirozené hranice národů.

Co se týče jména starého církevního jazyka, tu se ovšem badatelé posud na jednom jménu nesjednotili. Nejbližší a nejlepší by ovšem bylo, kdyby se mu i dnes přikládal týž název, jaký měl u domácích spisovatelů starých: totiž slověnský (словѣньскъ ѩзыкъ). Každá z obou stran, přívrženci jak starobulharské tak staroslovenské theorie, chtěli stanovisko i zevně označiti, tím že jazyk ten jmenovali podle toho jazyka, který mu za bližší pokládali. — Miklosich nazývaje jej „altslovenisch" (palaeoslovenica lingua) viděl se nucena přikládati jazyku frisinských památek — souvěkých téměř (aneb jen o málo mladších) nejpřesnějším památkám „staroslověnským" — jméno „neuslovenisch", ač obě tato nářečí nestojí v poměru matky k dceři, abych prostonárodně poměr obou nářečí znázornil. Přívrženci theorie protivné přidělili mu název starobulharský a posud na tom trvají, aby zevně už jménem samým naznačili již v X. věku patrný rozdíl toho jazyka od „nové" slovinštiny a zároveň úzkou příbuznosť jeho s jazykem novobulharským; ač si nikdo netají že vlastně jest absurdní, jmenuje-li se jazyk, kterým Soluňští bratří evangelium hlásali, starobulharským; — starobulharský jazyk vlastně znamená starý jazyk uraloaltajského kmene Bulharů, který potom s jihovýchodními Slovany balkánskými splynul v jeden národ, přijav od něho vzdělání i jazyk, uděliv mu však za to jméno své. — Nesmíme však zapomenouti, že v II. pol. IX. stol. ještě jádro bulharské říše leželo mezi dolním Dunajem i Balkánem s jedné, a řekami Timokem, východní Moravou s druhé strany; na jih od Balkánu sice tamější kmenové slovanští až pod samý Soluň uznávali nadvládu bulharské říše (Rački l. c. 149.—150.) ročním tributem, zajisté však byli nanejvýše skrovnou jen měrou smíšeni s uraloaltajským kmenem Bulharů, mohl se tedy i jazyk jich déle ubrániti vlivu těchto a zachovávali déle svůj jazyk jmenovitě v tvaroslovném ohledě. Ve své Srovnávací mluvnici (2. vyd. III., str. 178.) popírá však Miklosich, že by jazyk Bulharů byl měl vliv na vývoj jazyka Slověnců balkánských. Když se Slověné v VI. stol. usadili v zemích balkánských, našli národ příbuzný dnešním Škipetarům (Albáncům); oba národové smísili se a též jich jazyk, a tak vznikl bulharský národ a bulharský jazyk.

Mínění to jest více odůvodněno a oprávněno než dřívější, nemožno však tvrditi, že by bulharština byla podobnou smíšeninou dvou různých jazyků, jako románské jazyky. Bulharština zajisté nebyla již za dob Cyrillových pozbyla staré bohatosti tvaroslovné — takový process mohl se vykonati jen znenáhla, jako na př. v nové řečtině. U jazyků balkánských vůbec lze pozorovati namnoze jakési klesání forem; tak pozbyla nová řečtina jednoduchých tvarů perfektních a futurních, nahrazujíc je složenými tvary, právě tak. jako bulharština i srbština při futuru si vedou, pozbyla infinitivu a opisuje jej celou větou, jak právě činí veskrz bulharština a namnoze srbština; takýchto analogií dalo by se uvésti více. (Srovnej K. Jireček: Dějiny nár. bulh. str. 91., 111.) Byl-li tímto starou bohatosť formovou rozrušujícím živlem živel thracko-illyrský, nedá se ovšem s naprostou jistotou dokázati, podobá se však aspoň značně pravdě.

Branko (Alexije) Radičević.

Životopisný a literární obraz od **Jana Hudce.**

I.

„Přijmi opět svoje dítě,
na věky chce tvojím býti,
milovat tě v každou dobu;
ve své hlíně přej mu hrobu
a naň syp mu svoje kvítí!“

zapěl nesmrtelný Petr Preradović ve svém „Poutníku“.*) Život jeho byl přemnohými bouřemi zmítán; Preradović přetrpěl mnoho a není tudíž divu, když v dobách stísněných ozývala se v něm horoucí láska k rodné zemi, jediná to útěcha duši šlechetných. V „Poutníku“ nastínil malý obraz svého života a vyjevil touhu, by uložen byl ku věčnému spánku ve vlasti. Nadešel rok 1879. a touha jeho byla vděčným národem chorvatským splněna. Kosti Preradovićovy přeneseny za velikého nadšení a slávy z Vídeňského Nového města na hřbitov záhřebský, do oné země, kterouž za života tak nevýslovně ctil. V minulých dnech, dne 22. července t. r. přeneseny byly i kosti srbského básníka Branka Radičeviće z ciziny do vlasti, do útulného a libezného místa Stražilovského v okolí Karlovickém. Zemřev ve Vídni pochován byl na hřbitově sv. Marka. Není v cizině jiného místa posvátného, jež by krylo tolik velikých Srbů. Spočívajíť vedle Radičeviće Nestor novosrbské literatury Stefanović Vuk Karadžić, dědic vypravování a jazyka P. P. Njeguše na březích Siného moře Štěpán Mitrov Ljubiša, povstalec a hajitel svobody srbské Jiří Stojaković a vojvoda Zacharija Jovanović-Čiča. Nemohouce za živa v posledních dnech do vlasti se vrátiti, vracejí se nyní mrtvi domů. Bude i popel jejich záhy rodné zemi odevzdán. Přenášení mrtvých z ciziny není

*) Pjesnička djela P. Preradovića, str. 36.

u Srbů nic neobyčejného. Z Vídně přenesli již r. 1707. zůstatky patriarchy svého Crnojeviće a r. 1743. z Chebu v Čechách kosti srbského trpitele despoty Jiřího Brankoviće. Oba leží nyní na Fruškė Goře v klášteře Krušedolském.

Hrobové velikých lidí v národě jsou takovými pomníky jako ony pyramidy v zemi Faraonů, hlásající od pokolení ku pokolení slávu národa a jsouce pomníkem trudu a vytrvalé práce.

* * *

Alexije (posrbštěné Branko) Radičević narodil se ve Slavonském Brodě na Sávě 30. března, na den sv. Alexeje dle kalend. pravoslav. r. 1824 Život*) Radičevićův jest krátký a konec jeho tragický. Rodiče Brankovi byli Todor (Božidar) a Růža. Pocházela ze staré rodiny srbské Michaljovićů ve Skoplji ze Starosrbska. Odtud uprchl r. 1770. před tureckým pronásledováním nejprve bratr Brankova dědečka, matčin strýc, Risto Michaljović do Vukovaru. Za ním přišel otec Brankovy matky Janko. Otec pocházel z Nového Sadu v Uhrách a žil v poměrech dosti stisněných v Brodě Slavonském jakožto úředník rakouský. Strýc Štěpán byl ministrem spravedlnosti a osvěty v Srbsku za vlády knížete Michala r. 1842. Štěpán podporoval také někdy svého synovce. Branko měl mladšího bratra Štěpána, jenž ho však nepřežil, jakož ani matka. Otec zemřel teprve před dvaceti lety.

Když byl před tím otec jeho přesazen do Zemuně, Branko chodil tam do hlavních škol srbských r. 1830.—1832. a do r. 1835. do německých. Když vstupoval do nich, matka učila ho slabikovati, leč Branko tak těžko chápal, že pravívala otci: „To dítě naše ničemu se nemůže naučiti; dokud mu předříkávám ‚ba‘, ‚be‘, dotud opakuje to po mně, ale když ho vyzvu, by sám říkal, ani nedutne.“ To trvalo jen dva měsíce, za kteréžto doby však kdykoliv přišel ze školy, pokaždé prosíval matku, by s ním říkala ve slabikáři. Potom jednoho dne nepřišel a neprosil matky. Matka na to otci: „Považ si, člověče, to dítě naše nechodí již se mnou slabikovat, snad je nejhorším žákem ve škole.“ — „Nermuť se ženo.“ vece otec, „jeť ještě mlád, není proň nyní tak učení jako hra. Zatím zeptám se naň učitele, prospívá-li čili nic.“ A za nedlouho vskutku přeptával se otec ve škole a ku své radosti dověděl se, že Branko dobře se chová a učí a že jest nejlepším ze žáků. A tak učil se ve všech školách; měl zejména dobrou paměť.

Ze Zemuně dostal se r. 1836. na latinské školy do Karlovců. Tam stejnou pílí pěstoval se tehdy jazyk německý jako latinský.

*) O životě Branka Radičeviće psalo se již mnoho. Tak zejména uvádíme Jovana Boškoviće v kalendáři v „Orlu“ r. 1878., dceru Vukovu Minu Vukomanovićovu tamtéž a téhož roku, Ristu Kovačiće: „Život i rad Branka Radičevića“, Dubrovnik 1880., Štěp. Popoviće v 1. svazku illustrovaného vydání básní Radičevićových, Nový Sad 1882. a vlastního jeho otce Božidara, jenž zejména o prvých létech školských zanechal důležité zprávy. Песме Бранка Радичевића, најновије и попуњено издање са предговором Јована Бошковића, Панчево 1879.

Jsa v páté nebo šesté třídě pocítil bezděky ducha básnického. a ulevoval si tehdy citům rovnoprávně: srbsky i německy. Německé prvotiny jeho byly oda na metroolitu S. Stankoviće (Ode seiner Excellenz) a rozloučení s Karlovci (Abschied von Karlowitz). Rok 1842. prožil doma v Zemuni pro churavosť. Filosofii poslouchal roku příštího v Temešváru, kamž se byl opět přestěhoval i otec. Kde dlel r. 1844., není přesně známo. Jovan Djordjević, ředitel velikého gymnasia bělehradského, jenž byl ve školách o dva ročníky níže Radičeviće a jenž byl téhož roku 1844. s mladším bratrem Radičevićovým, Štěpánem, na gymnasiu temešvárském, jistí, že Branko tehdy nebyl v Temešváru. Rok předešlý, kdy udělal zkoušky německy a srbsky v Karlovcích, můžeme pokládati za počátek jeho básnické dráhy. Rok 1845. spatřujeme již Radičeviće ve Vídni na právnické fakultě. Rok ten byl velmi důležitým pro život Radičeviće-básníka, neboť seznámil se tu s Vukem. Ze třetího svazku Radičevićových básní jest zřejmo, jaký byl jeho jazyk v Temešváru, a z oněch německých prvotin, čím by býval, kdyby nebyl r. 1845. odebral se do Vídně.

Vuk rád shromažďoval kolem sebe mladé nadané lidi a bystrozraku jeho neušel neobyčejný duch Brankovićův a dobré srdce jeho. Proto oblíbil si akademika jako vlastního syna a byl mu ve všem nejen upřímným přítelem, nýbrž i dobrým učitelem. Na někdejším „kolišti“ bývaly každého dne schůzky, k nimž dostavovali se Miklosich, Ranke, Carara, Petranović, Daničić a jiní slavní mužové. Při této příležitosti nelze také opominouti vzájemného poměru Radićevićova s Daničićem. Jsouce oba mladí, mysli nadšené a šlechetné přilnuli k sobě láskou vřelou a pobratimili se, nerozlučujíce se druh ode druha. O životě Radičevićově ve Vídni jediný Daničić mohl nám zanechati zprávy obšírné a důkladné. — Jako Daničići tak i Radičevići znechutilo se studium právnické. O onom jest známo, že ku nesmírnému prospěchu jazykozpytu slovanského obrátil se ku slavistice, a Radičević po třech letech opustil Vídeň, by posléze věnoval se medicině. Aby na vysokých školách nebylo mu tolik strádati, Vuk vymohl pro něho od knížete Michala, shora řečeného, státní podporu roční 800 zl. V tehdejších dobách bylo to tolik, že Radičević mohl krásně žíti a vesele pěti. R. 1849. byl neustále v Zemuni. Tu vypravuje o něm dávný přítel jeho J. K. Sopron tuto událosť, Branka velmi charakterisující: Jak známo, r. 1848. vládní orgány pozbyly dřívější moci a místo nich uváděni byli národní odborové. I v Zemuni přestal magistrát a práce jeho přešla do rukou místního odboru, složeného z měšťanů. Leč při vší své revoluční práci měšťané ti byli skrz naskrz konservativci. Nechali si růsti vousy, jež dříve pečlivě holili, by aspoň dle vzezření vypadali jako proroci nové doby — ale ve všem zachovávali se dle starého rázu. Jak netřeba ani připomínati, všichni byli ovšem protivníky pravopisu Vukova a jeho přívrženců. Jsouce ve všem konservativci, nemohli nezůstati i v pravopisu a latinské „j“ pokládali za nepřítele pravoslaví. Jednou večer sešli se staří měšťané, z nichž i někteří čle-

nové odboru, v kavárně „u anděla“. Sedli za svůj stůl, za nímž obyčejně sedávali, a přetřásali denní události. Kdokoliv do kavárny vstupoval, neopominul měšťany slušně pozdraviti. Bývali však tam někdy také hosti, již buď neznali oněch starých hlav, buď nechtěli prokázati úcty svéhlavým oněm zavilcům. Bývali to obyčejně cizí mladí muži a ctihodná společnosť si je za to důkladně pokaždé prohledla. Z mladých lidí oněch byl jim zvláště jeden mladý muž nápadným pro své svobodné chování. Vstoupiv nepozdravil jich a tím již upjal na sebe zraky starých pánů. Dle vzezření jinochova domnívali se, že přišel „shora“ (z Vídně), a dle řeči poznali, že jest stoupencem „neblahé“ školy Vukovy. To postačilo, by všechen hněv svůj obrátili proti cizinci. Za hovoru o Vukovi, jenž se potom rozpředl, bylo slyšeti zvláště slova:

„Nešťastník ten chce nás pošokčiti (pokatoličiti) svou rouhavou j(otou),“ vece prvý. Když mu několik jiných v souhlas přizvukovalo, bylo slyšeti námitky někoho moudřejšího: „Ale člověk ten má zásluhy o Srby; odhalil nám poklad našich národních písní.“

„Ovšem, ovšem, a proto bych mu postavil dva pomníky: s jedné strany cizí kříž a s druhé šibenici,“ ozval se opět onen prvý, popřáv svému nosu notnou dávku šňupavého tabáku.

Tonem tím vedla se řeč dále a dosti nahlas. Jinoch onen, jenž zatím dal se do hry na kulečníku, mohl slyšeti každé slovo a také poznal, že má býti právě on, před nímž o všem tak hlasitě se mluvilo. A když kdosi ještě dodal, že by všechny Vukovy knihy z okna vyházel, jinoch rozhorleně se obrátiv odsekl:

„Vždyť pro slepce není slunce!“

To bylo hrozno pro ně... Takového něco říci ctihodnému „graždaninu“ a „sovjetniku“! Člověk ten opovážil se zneuctiti výkonnou moc! To se nesmí nikterak trpěti! — Po nějaké chvíli dostavili se policejní zřízenci a jinocha zatkli. Jinoch darmo kladl odpor, že se ničím neprovinil zákonu, musil však se podrobiti a již měl býti odveden, když v tom jako deus ex machina vstoupil do kavárny jakýsi pán a zastal se ho, vysvětliv společnosti, že jinoch ten jest básník Branko Radičević. Leč ani to by nebylo pomohlo, kdyby pán onen nebyl řekl, že jinoch jest synem c. k. revisora Radičeviće. C. k. revisor byl jim osobností dosti vznešenou, s níž nechtěli nic začínati. Proto výpověď svou o vazbě jinochově odvolali.

V Zemuni poznal ho zmíněný již J. Djordjević a popisuje ho asi takto: „Byl to krásný člověk, středního vzrostu; měl na sobě kabát nahnědlé barvy a na hlavě fes. Kouřil z čibuku. — Měl krásný byt v dvoupatrovém domě blíže hlavního kostela zároveň se Slavkem Zlatojevićem. Branko předčítal mi některé svoje básně (o nichž se nyní dle jeho výroku mnoho neví); byl taktéž dobrým zpěvákem. Měl krásný, plný, zvučný hlas. Byl nad to vášnivým lovcem a šachistou. Odíval se prostě, ale pokaždé vkusně. Peněz nemíval nazbyt, leč nepřijímal jich od soudruhů. Cholera právě zuřila, on však pokaždé dával se s námi

do řeči a smál se. Ku Slavku Zlatojevićovi choval se obzvláště něžně. Ze Zemuně často přecházel přes Sávu do Bělehradu.

R. 1850. dal se ve Vídni zapsati na lékařství a ve stúdiu tom setrval až do své smrti dne 30. června 1853. Zemřel na úbytě, na něž již ode dávna postonával, ve všeobecné nemocnici vídeňské. Bylo mu teprve 29 let. Pochován byl dne 2. července na hřbitově sv. Marka.

Nejlepší dobu života jeho a jej sama (od r. 1846.—1849.) vylíčila paní Mina Vukomanovićová, dcera Vukova a choť bělehradského professora Vukomanoviće, záhy zesnulého. Řádky ony čteme v srbském liter. kalendáři „Orlu“ na r. 1878:

„Vzpomínám-li si na Branka? Což lze snad vyhladiti z mysli nějakou krásnou vzpomínku? Vzpomínám si naň hned se žalostí, hned s veselím. Řekla bych, že naň i nyní hledím očima. Býval u nás v domě každý den jako syn, jako bratr. Jaký div? — Známo, že Vuk rád shromažďoval kolem sebe mladé nadané lidi a nemohl nepoznati obzvláštního ducha Brankova a jeho šlechetného srdce. Proto si jej tak oblíbil jako rozeného syna. Jak to naň působilo a jakou myslí otci mému přicházel vstříc, dobře poznávám teprve nyní. Tedy byla jsem neustále po práci a nad to mlada; nemohla jsem všeho svýma očima posuzovati. Nyní vím, proč onen veselý jinoch prodléval po všechen boží den v kanceláři vážného Vuka a proč se tak radoval, když na večer zavěsil se mu na rámě a vedl jej na „koliště“ (nyní lázně v městských sadech). Bývaly tam pokaždé schůzky a rozpravy velikých učených lidí. Tolik však jsem poznala i tehdy, že Branko neodchází od Vuka ani na krok a že Vuk zase nespouští očí s Branka, že ho má všude k ruce.

II.

Rok 1847. jest velmi významný v historii srbské literatury.*) Rok ten činí epochu jak množstvím knih, jež tehdy vyšly, tak i jakostí a obsahem: V letech čtyřicátých průměrně vyšlo za rok 52 knih a r. 1847. již 75.

Co do důležitosti, byly to Vukův „Překlad nového zákona“, Daničićův „Boj o srbský jazyk a pravopis“, „Písně Branka Radičeviće (sv. I.), Njegušův „Horský věnec“, „Slavjanka“ omladiny požuňské a pěšťské, „Lazarica“ J. N. Otočanina, druhý „Přehled občanského zákonníka pro Srbsko“ od Pavla Šegorliće, prvý svazek „Glasnika“ družstva pro srbskou literaturu, „Kresby z historie srbské literatury“ (v Letopise r. 1846.) od dra. Jovana Suboticé a j.

Jako svrchu řečená díla otevřela nové období v literatuře vůbec, tak „Písně“ Brankovy byly začátkem převratu v umělém básnictví srbském, zejména lyrickém a to jak obsahem tak formou. Z básní jeho poprvé a najednou zazářila veškera krása a pružnosť čistého jazyka srbského, jazyka, jímž lid mluví. Srbští básníci do Branka Radičeviće stáli jednou nohou na půdě starého klassicismu, jen pomalu z něho se vyzouvajíce, a druhou na národním území. Dosit. Obradović (1783.) nepěl mnoho, Jovan Rajić v básni

„Boj draka s orly“ (1798.) psal již směrem národním. L. Mušicki (1798.) užíval pomnoze jazyka církevně slovanského, Luka Milovanov Djordjević (1810. a 1833.) rodem z Osatu v Bosně, básnil sice srbsky, ale málo a to dle jiných. — Srbské národní písně vyšly poprvé r. 1814. a 1815., potom vydány byly další svazky; čtvrtý vyšel teprve r. 1833. Leč Milcš Svetić (1820. a 1826.) ani po publikacích těchto nebyl národním. Sima Milutinović Sarajlija (1826.) oplývá neobyčejnými, zhnětenými slovy a klassickou mythologií — ne toho, byl by za nynějších dob více ctěn a větši by měl vliv, jako na tehdejší dorost. Jovan Št. Popović (1827. a 1828.) byl z počátku národním, leč potom zvrhl se opět. Vladyka Petr Petrović Njeguš (1834.) podal v Horském věnci (1847.) zdramatisovaný (převahou lyrický) obraz ze života a z obyčejů lidu Černohorského, plný nadšení za svobodu, lásky k vlasti, heroismu. nedostižného humoru a touhy po osvobození národa, leč ani on z části nevyzul se z cizího napodobování a ze slov církevně slovanských. Také dr. Jovan Subotić nemohl po klassicku nezbarviti svých poetických plodův, až teprve posléze stal se národním. Joksim Nović (Otočanin) byl šťastný stoupenec národní poesie, leč pln slov tureckých.

Jediné národní básnictví a jeho odkojenec Branko Radičević (1847.) spočívají hned z počátku na půdě čistě srbské.

Branko Radičević zapěl z plných, čistých a pravých prsou srbských. „Domnívám se,“ řekl Daničić o něm, že do dnešního dne ani jediný učený Srb tak nezazpíval jako Branko Radičević; pěje tak, jak patří literatu Srbu. Branko byl jako slavík na větvi v zeleném luhu, jehož hlas daleko a široko ozývá se údolem. „Branko jest pravý rozený básník, jenž nám Srbům to, co plane v duši, jasně a pěkně naznačil,“ praví Djordje Popović v Danici r. 1861. „Bůh uštědřil nám ho ve chvíli zvláštní své lásky, by zbavil nás poetů, kteří po mnohá desítiletí cpali nám do uší ‚símě krásného, dobrého a pravdivého,‘ aniž ukázali nám krásu a vznešenosť toho, o čem zpívali. Jediné takováto duše, také něžné srdce, plničké líbeznosti, vrátivši se prostotě a naivnosti národních písní bylo schopno, by povzneslo cenu a důstojnosť písně, písně, již po dobu tak dlouhou lidé bez pravého nadání krvavě se potíce mučili a kaceřovali. Bera se směrem národní poesie, o níž se směšnou nadutostí lidé ti soud pronesli, Branko ukázal mladému dorostu nový a dobrý směr, zpívaje sám písně, jež rozveselují i povznášejí, jež zaznívají radostí i žalem, v nichž se obráží, co člověku příjemného, milého a drahého, k čemu mladistvá srdce tak ráda lnou — velikosť národa jejich, jež rozněcují a odchovávají. A to vše Branko řekl jazykem tak čistým a zvučným, až ti srdce poskočí.“ A na místě jiném v téže Danici: „Kdo se osmělí říci, že Branko nevlil života do naší nynější literatury. Zajisté on to byl, jenž povznesl písemnictví a směr ukázal, jímž musí bráti se všichni praví básníci. Dnes vidíme, že směr ten jest všude rozšířen, poněvadž přidržují se ho všichni velcí básníci srbští nynější doby, jako Zmaj Jovan Jovanović, Ljubomir P. Ne-

nadović, Djura Jakšić, Laza Kostić, Kaćanski a j. Směr onen razil Branko a směr ten jest jediným pravým Všechny jiné jsou již prachem a sněhem zaneseny a záhy poslední sled po nich na dobro zmizí."

Branko bude se čísti věčně, poněvadž jest nesmrtelný. A kdyby i srbské srdce poněkud ochladlo, Branka zachrání od zapomnění jeho krásná, čistá mluva, mluva mateřská, již tak dobře znal a do ní se vžil, jako nikdo před ním a nikdo po něm. Básníka po věky chrání namnoze jazyk. Pozdější pokolení, cítiž si a básniž jinak, přece rádo bude se chápati Branka Radičeviće, by dalo se unésti mluvou jeho. Netřeba se tudíž diviti, že všichni básníci dřívější kromě Njeguše, pobratima — velikána Brankova, propadají onomu trpnému a hroznému osudu — zapomnění.

Radičević neobjevil se na Parnase srbském jako malá bludná hvězda, nýbrž rázem jako slunce světlem zářící. Oslnil všem zraky, čistým národním žárem své písně ohřál a dobyl si pojednou všech srdcí, jež bila pro národ. Mladistvý pěvec obrátil se na cestu domácí a slovanskou, na cestu národní. Vuk Karadžić byl vpravdě Janem Křtitelem srbské národní poesie umělé, odhalil pramen srbského Jordánu a pokřtil jím svého miláčka — Branka.

(Dokončení.)

Rusíni v domácím hospodářství.

Napsal **František Řehoř.**

(Pokračování.)

P o d n e b í podolské jest suché a zdravé. Zima počíná listopadem a trvá obyčejně 5—6 měsíců. Mrazy dostupují 20° R. Strašné bývají vánice sněhové; zuřivše na širokých planinách několik dnů, vše zatemňují a cesty úplně zavějí. Běda tomu, koho podobná vichřice v šírém poli zastihne. Je-li překvapený sebe líp známý v krajině, dostává se jen po pracném namáhání k cíli své cesty. Když chce bouři přečkati, stává se často, že ho se saněmi i potahem zavěje a on zde bídně se vším zahyne. Dostane-li se do vsi, musí v krčmě tak dlouho čekati, až ta zimní hrůza trvavši někdy celý týden, se přežene. V čas vánice té nikdo z chaty nevyléza, a když přestala, trčí závěje vyšší chat, jež prostupujíce a obkličujíce ves jako hradby nějaké, musí se kde toho potřebí prohazovati. Síti počíná se obyčejně počátkem dubna a někdy máje. Setba při rozsáhlých dvorech trvá až do konce května a počátku června. Úpaly dostupují až 30° R., ale netrvají dlouho pro přístupnosť krajiny všem větrům. Na podzim začíná se síti již okolo 15. srpna, an každý hospodář pospíchá, by na sv. Bartoloměje měl zaseté žito prvé a poslední nejdéle 15. září. Setba pšenice ukončiti se má sv. Michalem, ač prodlužují někteří setbu její do ruského svátku Pokrovy, t. j. 13. října. To bývá setba poslední, kdo seje ještě později, jmín jest nejhorším

hospodářem a klidívá obyčejně málo, ana setba ranní zde vydá nejvíce.

Konec října bývá pěkný. Po prvých slotách podzimkových dostaví se babí léto trvající as 10 dnů. Krásná to bývá jeseň, v níž vrací se pohodlné počasí teplem slunečným upomínajícím na máj a červen. Trávníky se zelenají a pokrývají kvetoucími chudobkami, až mrazy listopadové ničí oživnuvší rostlinstvo.

Nejvíce ceněn v Rusínově hospodářství jest hovězí dobytek, neboť dle počtu jeho soudí se na zámožnosť a pokročilosť v hospodaření. Vpravdě o krávy opírá hospodář svou zámožnosť, dle počtu krav počítá a kombinuje všelijaké výdaje. I toho nejchudšího „bezpolnika" jest zbožné přání domoci se telete, které si v krávu odchová, aby živila ho s celou rodinou. Jest mléko kravské nejchutnějším ze všech pokrmův, jimž Rusín navykl, a tak zběžnou stravou letního času, že nedalo by se jiným nahraditi. Mléko s brambory, s chlebem, mléko kvasné samotné jest denní stravou v létě veledůležitou. Mezi zámožné čítá se hospodář se 3 kravami a 2 jalůvkami a při výbavě dceřině hledívá se nejprve na počet krav, jež jsou příčinou mnohých neshod při námluvách. Kráva rozloučila již tak mnohý pár k sobě lnoucí. Onemocní-li neb scepení tato živitelka rodiny, povstává veliký nářek.

Sotva že roztál sníh a prvá rozvila chudobka, vyhání se dobytek na obecní pastviny. Krajíc chleba béře s sebou na poprvé pastucha a rozdrobiv jej, hází drobty mezi stádo. Vedle krajíce i proutek svěcené jívy berou s sebou, počíná-li pastva po květné neděli. Není-li doma práce, pásává dorostlá dcera, pro niž má zábava na pastvě právě takový půvab, jako pro dítě škole povinné. Na pastvě si prozpěvují, učí se tančiti neb pletou věnce chrpové, kdežto pasáci obveselují je hrou na fujarky. Sejdou-li se všichni na jedno místo, pak u víru zábavy a skotačení zapomenou úplně na dobytek, který zatím vešel do panského osení. Nepozorují, že přiblížil se polní hlídač a zajaté kusy odhání do dvora. A pak je zle. Večer přijdou si hospodář neb hospodyně pro zajatou krávu a často se slzami v očích ji vyprošují, když zdá se pokuta, jakou si pán určil, příliš vysokou. Neslevi-li pán a prosebníci peněz nemají, musí přinésti v zástavu buď kožich v létě nepotřebný, neb jiný kus oděvu. Často nemaje z obojího nic v zásobě, přináší pluh na plecích. Obyčejně snímá hospodyně s krku cenné korále, aby zástavou tou pohněvaného pána upokojila. Za dobrého rozmaru pánova obmezí se pokuta na několik desetníků, jimiž se podaruje polní hlídač, který nikdy při podobných vyjednáváních neschází. Překvapí-li pán sám neb jeho ekonom na pastvě chomáč dětí, křikne jen, kde mají „bydlo", a hned rozprchnou se na vše strany z bázně před trestem, jehož se jim často, když státi zůstaly, pro nedbalosť v hlídání dostalo. Pastva jest jednou z příčin slabé návštěvy školní v čas léta a školou mravní zkázy mládeže.

Neposlední stanovisko v rusínském hospodářství zaujímá kůň. Nemění-li se dobytek hovězí, mění hospodář své koně velmi často. Patří to zde k jakési zálibě po jarmarcích a trzích své koně prodávati a opět nové kupovati. Zámožní mívají až dva páry koní, ale obyčejně na deset jiter vydržuje se pár jediný. S jedním koněm se nepotkáme v žádném hospodářství, jelikož jezditi a pracovati se silou jednokoňskou Rusín nedovede; smávají se českým vystěhovalcům, kteří přijedše na Halič vozmo s českými koni, je po jednom jako doma do ruchadla zapřahují. Je-li třetí kůň, připřáhá se ve voze po straně a v orbě před pár, v níž potřebují častého pobízení.

Náčiní koňské jest tak jednoduché, že jednodušší se snad nenajde na světě: as zšíří dlaně sešitý popruh v podobu kosočtverce se dvěma postraňky zastupuje chomout. Ohlávka s opratěmi a udidlem jsou též konopné.

Rusínský kůň jest malého, úhledného těla, s hrubýma nohama, tvrdou srstí a dlouhou, v chomáče sesmolenou hřívou, jež jako ohon nechá se růsti tak dlouho, dokud roste. Prach stírá sedlák s koňského hřbetu kusem hadru jednou za onoho času. V žrádlu není příliš vyběračným, spokojuje se slamou a neměl by si as co vyčítati s pokrevencem oslem, jehož o něco převyšuje. Obrok ze sečky, plev a něco ovsa, jakož i kousek sena dostává v čase těžké práce jarní, neb jede-li někam za jinou příležitostí. V jízdě jest vytrvalý, klusaje několik hodin bez oddechu, a umdlévá-li, tedy bič, který se nad ním neustále bez udeření točí, přilehne mu na kůži s hlasitým „híšta“ hospodářovým. V tom ohledu nezná pak Rusín smilování, neboť nemá své koně v přílišné lásce, považuje tyto za stroj určený k práci a zvyklý vši slotě.*) Spotí-li koně rychlou jízdou, vjede s nimi i s vozem do struhy napojit, načež připíná k voji plátěnou tašku s obrokem, aniž by vypřáhl neb v podstřeší nějaké zajel. Jen mrzne-li, přikrývá je kusem starého oděvu. Podívaná jest na děti obojího pohlaví, když na pastvu a s pastvy v kluse co nejrychlejším sedí na koních nemajících ani sedla a uzdy, jíž hříva zastupuje.

Každého dne po práci jede hospodář sám, neb jeho parobek s koni na pastvu. Aby však nemusil celou noc koně hlídati, sváže je k sobě za přední nohy a pak k provazu několikasáhovému, přivázanému na kolík do země zaražený. A nyní si lehne na drn a přikryje kožichem, aby ukolébal se v sen hrou blízkých fujarek. Zatím se koně zapletli, vytrhli kolík a dohoupali se do blízkého třeba panského jetele. Odešel-li se hospodář prospat domů s nadějí, že jsou koně dobře opatřeni, jest divně dojat, když před slunce východem si pro ně jde a nikde je nevidí. V zlé předtuše, že jsou zajati, spěchá do dvora, kde si je notnou pokutou vykupuje.

Plemenění koní není opatřeno nijak, děje se na pastvinách bez vědomosti vlastníka, a hříbě sotva že se na nohy postaví,

*) Jinak jest u Velkorusů. Pozn. red.

běhá za kobylou v tahu ano i do vzdáleného města musí jí stačiti v klusu. Kování koní patří k zbytečnostem, leda v čase náledí se učiní vzácná výjimka na předních nohou.

Prohlédněme si nyní inventář neživý. Pluh se dřevěným plazem má před radlicí železný nůž, jímž se orba potahu zlehčuje zvláště v úlehlinách; kolečka nesou šibenici, jejímiž otvory procházejí oprati, neboť v zacházení s oprati jednou se Rusín u páru koní nevyzná. Brázda jím vyoraná podobá se někdy prknu bez nejmenších trhlin v půdě zejména těžké neb mokré. Místy počíná se užívati šestizlatových ruchadel s křídlovou lehkou radlicí. Brány v podobě čtverce užívá se při vláčení jedné a v případě potřeby se malinká k malé přivazuje. Bezpochyby přivazují se provazem k samorostlému háku, který bránu táhne za jeden roh. Při vláčení jde z příčiny té brána na pokos a koně se honí klusem.

Vozy jsou úzkokolejové ještě zhusta se dřevěnými nápravami a maží se tekutým mazem, podobným řídkému syrubu. Jest to výrobek domácí, jejž vyváží kolomazník ode vsi ke vsi. Hospodářové na jeho pokřik „maz, maz" vybíhají z chat s dřevěnými kolomaznicemi a kupují, čeho potřebují.

Rusín ať jede s povozem jakýmkoliv, sedí a rád jede klusem; jen do kopce, neb zabředne-li do bažiny, slézá. Nikdy neviděl jsem Rusína jeti s prázdným povozem pomalu.

V zimě užívá se saní hrubě zrobených, na nichž kromě dvou háků̊v pro rozporky není více železa, než za to mnoho ohýbaného dřeva. Při rychlé jízdě visí nohy ze saní, narážejíce v umrzlý sníh. Roztaje-li sníh před časem, jezdí se po blátě, neboť nepřišla ještě doba Rusínovi k zatáhnutí saní pod okap.

Kosy jsou malé, a který je zná upraviti tak, by strnisko při sečení nezůstalo, velice si na tom zakládá, zvláště v práci panské, kde jediné bývá více kosařův pohromadě, si druzí k němu kosy přinášejí poopravit. Obyčejně každý zkusí kosu následovně: pravoruké držadlo kosiště opře za krk, levou rukou přidrží kosu a pravou opírá oblouk až na špičku kosy. Dosáhne-li jí, je kosa v pořádku.

Parobka poprvé kosivšího očekává večer slavná, ať dím korunovace na střeše buď panského stavení, nebo příležitostnější krčmy. Stoje u komína, klepe a brousí tam kosu, potom opakuje, vlastně vykřikuje s přízvukem na předposlední slabiku vždy posledního slova, co mu zdola ve „frycování" znalý kosař napovídá. Jako:

Byl jsem pastuch mezi pas*tuch*y,
potom byl parobek mezi par*ob*ky
teď jsem kosař mezi ko*saři*.
Umím dobře *ko*sit,
nebudu za kosařemi vodu *no*sit.

Pak celodenní mzdu dá na kořalku, již v krčmě společně vypijí, a frycovi zvláště dva krejcary na doutník. Od té doby jako huculský legiň může dýmku pálit, tančit a dívky kochat.

Úzkým, zoubkovitým a mírně zahnutým srpem žne se pšenice a žito, jsou-li bujné, ječmen i oves. Děvčata jím obratně umějí zacházeti, žnou-li zvláště na panském od kopy. Odpočívají-li, kladou srp na hlavu, mužští na rameno a majíce požaté hrsti vázati, otočí srp několika stébly, načež si jej ženské za tkanici zástěry a mužští za pás v kříži zastrkují.

Hrábě a podávky hotoví si každý hospodář sám. Na podávky uřízne v lese vidlicovitou větev, jejíž konce čas od času přiostřuje, a nehodí-li se na podávky, hodí se na slabší hrabiště. Upotřebí se jich k obrácení sena, ke skládání jeho v kupy a stoh a při nakládání a skládání snopů. Jenom do hnoje užívá se vidlí a kopáčů železných.

Když nadešlo jaro, netrpělivý hospodář nečeká, až půda náležitě oschne, nýbrž pospíchá s prvou setbou. Poprosiv souseda o pomoc, který rád vyhoví, sám-li neseje, a když naložil potřebné zrní s pytlem na vůz, čeká, až hospodyně vyjde a pokropí je, obilí, koně a nářadí svěcenou vodou a podá oběma po malém bochánku chleba s přáním, by jim byl bůh dnes nápomocen. Ve vrata klade se sekera a klíče, jež se k vůli štěstí musí přejeti. Nežli počnou rozsévati, obnaží hlavu a poznamenají se křížem s krátkou prosbou k bohu o pomoc, a když se vrátili, očekává je již uctění chlebem a vodkou, které hospodyně zatím připravila. Po hovoru o poli, setbě, počasí a j. loučí se pomáhající toho dne hospodář, odnášeje si díky a ujištění, by v čas potřeby se na ně obrátil. Je-li měsíc v nové čtvrti, síti se nemá jiné obilí než hrách a boby, jelikož se prý obnovuje, vyhánějíc před zraním nové a nové odnože Setbu miluje Rusín hustou. Aby ozimá i jará pšenice nesnětivěla, pálí se nad ní potřikráte došek, načež se popelem tím hromádka promíchá. Totéž platí o prosu, jehož Rusín vždy seje malý kousek v zemi, která se mu zdá býti pod ně nejlepší. Seje se ne k vůli kaši, jež není v obyčeji, jako k vůli oblibeným „holoubkům“, jež se připravují z naložených listů celých zelných hlávek a jahel v ně zavinutých. Kus hmoty jahelníkové béře si hospodář do šátku, vypravuje-li se na celodenní práci v létě.

Počátkem máje seje se záhon nezbytného konopí a kdo může, nezapomíná ani na kousek lnu jenž čím dříve se seje, tím větší vyroste. Děvčata sama pojišťují si úrodu jeho kladením vajec na konec posetého lnem záhonku. Žijí-li Rusíni unitští pohromadě s katolickými, pak se konopí na řeckokatolický svátek nalezení svatého kříže síti nemá, a seje-li je katolík přec, prorokuje se mu s druhé náboženské strany křivý vzrůst rostlinek. Jak jen možno z jara nejčasněji zryje si hospodyně kousek země buď v zahradě neb někde za chatou, a není-li tam místo příhodné, před plotem na návsi. Sem rozseje semeno zelné, přikryje trním a plotem opatří. Když povyrostlá sadba schopna jest k rozsazování, pozve si hospodyně několik blízkých sousedek na pomoc. Před sadbou hospodyně utrhnuvši u plotu kopřivu zasadí v místo, odkud se zelí rozsazovati má, a položí na ni kámen

s významem, by zelné hlávky tak tvrdé byly, jak ten kámen. Na to počíná se s vysazováním zelí, jež pro houštku sadby vyrůstá jak pěsť veliké a kámen tvrdé. Jde-li při práci té někdo okolo, o němž se ví, že by vodku platiti mohl, hospodyně odbíhá, a objímajíc ho hledí ho k zemi poraziti, co když se jí podařilo, jest to dobrým znamením v příčině velikosti zelných hlav. Přepadený se bránívá a teprve vykoupením se několika krejcary dřívější volnosti nabývá. Kapusta, jak Rusíni zelí nazývají, se hladce okope a pak hrobkuje. V suchém roce třeba zelí u samého potoka rostlo, Rusín je nezalívá a platí to o veškeré zelenině zahradní. Bečka nakládaného zelí má velikou pro kuchyň chlopa maloruského důležitosť, neboť brambory se zelím jsou skoro denní stravou zimního času. Rusínská motyka jest vykrojená na způsob podkovy s krátkým, sotva 2 stopy dlouhým topůrkem a má tu výhodu, že se jí dobře a lehce půda rozmělní.

Kukuřici, jíž se seje mnoho na Pokučí, Rusíni sázejí do řádkův, okopou, protrhají a hrobkují. Ve dvorech, kde se jí větší množství pěstuje, otrhané neoloupané klasy házejí do úzkých a vysokých pletených košů z vrbového proutí, kde schnou, ana se kukuřice ráda zapařuje a plesniví. Za mrazův mlátí se cepy. Kukuřice se mele na krupky k vůli kaši kukuřičné, neb na mouku, jež zavaří se vodou na „kulešu" neboli „kukuručanku" a olejem mastí. Zralé pečené klasy okusují se jako pochoutka, a když začínají nalévati, Rusíni je rádi „mlsají".

Nejpozději sejí Rusíni pohanku, z níž melou krupky na oblíbenou kaši. Bílý, příjemnou vůni šířící květ pohanky jest dobrou pastvou včelám, s nimiž se zhusta na vsích maloruských potkáváme.

Včelnice jest čtverec ohražený pleteným plotem zvýší muže a obložený slamou proti větrům neb vánicím; stojí buď v širém poli, neb v zahradě na blízku dobré pastvy pro včely. Dlabané úly jsou vysoké a sploštělé, stojíce při čtyřech bocích včelnice pod společnou stříškou. Med béře se včelám na podzim po svátku Spasa 6. srpna (dle naš. kal. 18.) vrchem úlu a z jara na dlabané žlábky se jim dává vodou rozředěn před úly. Při nedostatečné známosti včelařství hyne každé zimy mnoho rojů. Med vaří s voštinami dohromady, i nabývá tak příchuti vosku a tmavého vzhledu. Na štědrý den posýlá hospodář med do dvora, fary a školy neb známějším sousedům. Ze žlutého vosku leje sám svíce, jež obětuje do církve, a zbytek prodává s medem potulným Židům z blízkého města.

Ke každé maloruské chatě přiléhá zahrada, tato nevyčerpatelná studnice všech pamlskův. Prvou ozdobou holých, hráběmi uvláčených záhonkův s hlubokými, vytlapanými brázdami, jest asi půl tuctu zelných hlávek, jež hospodyně časně sází pro semeno na konci záhonu pohromadě.

Sadařství jest neznámo, proto potkáváme se v zdejších zahradách jen s několika stromy ovocnými; sázejí se právě štěpy nejhorší a nechávají růsti, jak příroda sama chce, tak že takový

strom v chlopské zahradě vypěstěný spíše keři, než pni se podobá. O zahradě ovocné nemá Rusín ponětí. ač vyskytují se místy pěkné stromy jablkové, hruškové a višňové. Stromy třešňové a švestkové ovocem obalené patří k vzácnosti, neboť jen v zahradách dvorských tu a tam s nimi se potkáváme. Tyto poslední rády pomrzají. Rusínský sedlák nejsa v ovoci příliš vyběračným, spokojuje se s kyselými jablky a nedozralými hruškami, on nečeká, až to sporé ovoce mu uzraje, nýbrž s celou rodinou kláti a češe před časem, což bývá příčinou častých zimnic, zvláště mezi dětmi. Přijede-li na Podol z několik mil vzdáleného sadu sadař s povozem naplněným ovocem, vybíhají k němu z chat a mění misku obilí za misku často mizerného — ovoce, neboť není peněz. Největší pochoutkou jsou švestky a vždy plná fůra, vjíždí-li do vsi, vyprázdněna ves opouští. (Dokončení.)

Na Litvě ticho!

Napsal J. Pravda.

Slavíme naše osvícené století, že oživujícími paprsky proniklo všecken svět slovanský. Od Šumavy k Volze, ode skal modré Adrie k nejzazšímu štítu Balkánu, všady a všady procitnul slovanský lid a přihlásil se k povolání svému. „Slovanská lípa se zelená!“ zvolal r. 1848. nadšený řečník a mluvil zajisté po pravdě. A skutečně! ze všad ozývají se ozvěny probudilého života osvěžené práce, silný nepadá, slabý mohutní.

Také Litvu slovanskou protínaly na úsvitu osvíceného století nadějeplné paprsky. K ní obracely se zraky naše, a ona věstila chloubu slovanskou. Ovšem, rozvíjela se na starých, dobrých základech a spěla jen k samému vrcholu své kulturní slávy. Po věky svítila majákovým světlem v dál a šíř, vztyčila hrdě civilisační bašty na východ, a ještě v prvních desítiletích našeho století klíčil a bujel na litevské půdě duch nepřestižné poesie, snahy ku práci a všemu, co krásné. Litva byla plna světel a v sobě měla plno krásné individualnosti.

Tu náhle, jakoby udeřením ruky, všechna světla uhasla, a jedna z nejkrásnějších ratolestí slovanské lípy, před nedávnem ještě v plném květu, usýchá před naším zrakem.

Na Litvě ticho!

A čím více uvažujeme nedávnou minulosť Litvy, té Litvy, z níž nesmrtelný Mickiewicz vynesl nejskvělejší poëma slovanské — Pana Tadeáše — tím více želíme ticha tohoto.

Snad žádná z krajin slovanských neměla na počátku našeho století půdu svou připravenou k dalšímu svému rozvoji tak skvěle, jako právě Litva. Tím také vysvětluje se zejména památný ruch, jaký ve Vilně v prvních třech desítiletích tohoto století se rozvíjel.

Co na Litvě se dělo, mělo ráz z velké části všeobecně civilisační; spojovalo se sice se stránkou národní, ale nebylo svéřepou válkou pro národnosť. Pud šel za idealem!

Pozíráme-li na život litevský*) posledních chvil jeho osvětové slávy, spatřujeme mocný proud polského živlu; náleží mu úplně přídomek živlu litevského, ježto na litevské půdě se vyvinul, působil a individualnosť svou do poslední chvíle zachovával. Nepadá tu na váhu početní síla Poláků na Litvě, spíše jejich mravní vliv, který ovšem cele ovládli. Osedlí jsouce ve městech**) a šlechtických dvorech prováděli domácí život v nejširším smyslu toho slova, a žili i pracovali tu netoliko pro sebe, ale i pro zemi, kterou značně obydlili. Ani politických zájmův utvrzených v pověstných uniích a tak ostře vytknutých ve slavných litevských statutech, zvláště se nedotýkáme. Co ostatně věky na Litvě stvořily, co se na ni přirozeným způsobem (nikoli násilnými prostředky) vyvinulo, poví každá správná příruční knížka historická.

Budiž tedy poměr Poláků na Litvě jakýkoli, přece nikdy nelze neuznati, že si právě na Litvě utvořili období plné zasloužené chvály a zásluhy.

Právě Litva to byla, v jejížto šlechtických polských dvorech a z velké části i městech zrodili se nejpřednější mužové. Starší litevské rody šlechtické rozhodovaly neposledně osudem řeči pospolité; z nich připomínáme zvučné kmeny Czartoryských, Sanguškův, Ogińských, Puzynů, Radziwiłłů, Tyszkiewiczův a j. v. Zlatoústý Petr Skarga, první, jenž na zámku krakovském věstil úpadek Polsky a trpké výčitky činil zpupné šlechtě, zrodil se na litevské půdě. Tam spatřil též světla božího šlechetný Tadeáš Kościuszko, jeden z největších vlastenců polských.

Ale neméně pozoruhodno jest, že právě ve chvíli, kdy v ostatních částech rozbité Polsky národní duch omdléval neb k reakci se strojil, v samém lůně Litvy jasnými paprsky šlehal a spruženými silami plného nadšení světu se oznamoval. V té právě době žila a rodila se na Litvě generace polských básníkův, učencův, umělců, mecenášův a vlastenců tak vydatných a tak znamenitých, že ni významem, ni silou žádnými jinými toho druhu zjevy v ostatních částech staré Polsky přestižena nebyla. Tyszkiewicz, Tyzenhaus, bratři Snadečtí, Narbut, Chodžko, Malinowski, Kondratowicz, Moniuszko, Kirkor, Odyniec a nade všemi jako hvězda polsko-litevská skví se nesmrtelný Adam Mickiewicz!

Tito a vedle nich ještě velká plejada mužův idealy a snahami jim podobných, oživovali a oslavovali Litvu. Učinili z ni střed snah nejvyšších...

Bylo ovšem ještě mnoho vedlejších okolností, které v míře neobyčejné přály rozvoji osvěty na Litvě. Zejména vilenská universita slynula po vší Evropě a dostoupila na počátku našeho století nejvyššího stupně svého rozvoje. Sám anglický cestovatel Sunders stavěl vysoké školy vilenské zároveň s nejpřednějšími vědeckými ústavy v Anglii. Značné důchody ze statků zemských

*) Slova litevský užíváme zde ve smyslu geografickém, nikoli národnostním.

**) Dosud jsou města na Litvě obydlena obyvatelstvem polským.

(přes 100.000 červených zlatých) a mnohé fondy z doby pozdější, z nichžto dotací vítězného krále Batoryho na předním místě dlužno jmenovati, pojistily rozkvět university ve příčině hmotné. Sbírky vědecké, jakož i bohatá knihovna rovnaly se co do ceny i úpravy všem podobným sbírkám v cizozemsku do té míry, že sám Jundziłł, proslulý přírodozpytec, viděl se pohnuta pověděti, že „nedostatek nejeví se nikde“. Kromě toho byla universita vilenská také středištěm znamenitých mužů vědy: Jan Śniadecki přednášel astronomii, Bojamis anatomii, Lelewel dějiny všeobecné, Gołuchowski literaturu latinskou, Borowski literaturu polskou. Danilowicz práva atd. Byla to jména zvučná, a blahodějná jich působnosť zanechala nejskvělejší památky v dorůstajícím pokolení.

Jest tedy přirozeno, že nával žactva byl značný; netoliko z Litvy, ale i z Bílé Rusi, Volyně, Podolí a z Ukrajiny hrnula se vědychtivá i nadšená mládež do Vilna, aby tu soustředěna dospívala k pokolením vlasti a národům prospěšným.

A jaká to byla mládež! Květ vlasti, naděje a chlouba budoucnosti. Kdyby z ní byl vyšel jediný Adam Mickiewicz, již stála by nade všechnu ostatní mládež polskou. Skupená zde omladina tvoří pevný sbor nadšených mladíků, kteří do posledního dechu života svého věrni zůstali zásadám svým. Láska, bratrství, touha po vědě a kráse — to bylo pojidlo mládeže vilenské. Tu spatřujeme v čele Tomáše Zana, soudruha a rádce všech. Kolem něho shromažďují se ostatní, tak blízcí mu tužbami a ideami. Vznikají studentské spolky, „promienistých“ a „filaretů“, schválené rektorem a nezakázané kuratorem. Mládež koná schůzky ve městě, pořádá společenské vycházky do romantického vůkolí Vilna, baví se zpěvem a přečítá si navzájem prvotiny v prose a verši — dospívá v idealech. Později pak vyvinul se ještě spolek filaretův, ale zásada sdružení zůstala tatáž: mládež nevybočovala z mezí prvotních svých idealů, naopak dostupovala vždy výše.

V tomto kruhu našel Mickiewicz první své posluchače, jimž ve přátelských besedách předčítal své plody. Tu vznikly též první polské improvisace a první polské ballady.

Ostatně byla mládež ve stálém bezprostředním styku s ostatní společností. Ve mnohých domech pořádány večírky v duchu nejušlechtilejším. Tak u Jana Jundziłła bývala každý pondělek kvarteta a v salonech paláce Ž. Marcinkiewicze pořádány často rozličné zábavy hudební i deklamatorní. Hudba byla obyčejně předehrou k tanci a improvisaci; mazur a krakowiak oživoval, improvisace se zpěvem nadchnula.

Mezitím ovšem zkvétala na Litvě utěšeně také věda a literatura. Značný zástup starších pracovníků nalézal jak ve Vilně tak na litevském venkově vděčné i příznivé působiště ku tiché práci. Letopisy polské literatury vyplňují nejednu stranu tím, co tou dobou na Litvě vznikalo. Nemalá řada znamenitých spisů, zejména z písemnictví odborného, spatřila tu světla božího.

Ale když snahy tehdejších pokolení na Litvě došly vrcholu svého, a když všeobecný život nejutěšeněji se rozvíjel, vystoupil

na čistém jinak obzoru temný mrak, jenž rychleji, než bylo lze předpokládati, ponurým temnem zakryl budoucnosť.

Vilenský ruch osočen a nařknut, prohlášen za nebezpečný a do Vilna povolán pověstný Novosilcov. Zvláštní vyšetřovací kommisse, v jejížto středu byli Lavrynovič, Bajkov, policejní mistr Šlykov, Botvinka a j., zahájila vyšetřování a do 2. listopadu 1823. uvězněna velká čásť universitní mládeže. První byli Zan, Mickiewicz, Czeczot a Ježewski. Policejní vězení, osm klášterův a několik veřejných budov naplněno „podezřelými živly".

Po roce, a sice 24. srpna 1824., nadešel z Petrohradu carským úkazem souborný soud.

Několik professorů zbaveno svých důstojenství, jako Lelewel, Daniłowicz, Gołuchowski a Bobrowski. Dvacet nejnadanějších žáků vypovězeno do vyhnanství, ostatní postaveni pod přísnou dohlídku s podotknutím, že nemají býti připuštěni do žádné služby veřejné.

Takovým způsobem zbavena Litva přes noc nemalé části svého květu. Ti, kdož ještě včera žili nadšením a kolem nichžto bujel život idealu, ocitli se ve vyhnanství na pomezí Sibiře a v různých stranách vnitra dalekého Ruska.*)

Ve Vilně zůstal Novosilcov.

Zbytečno by bylo zevrubně vypisovati, co po tom na Litvě se dělo. Patřiť to ostatně na jiné místo. Připomínáme jen tolik, že po několika letech vypuklo polské povstání, které také Litvu uchvátilo, a 1. máje roku 1832. uzavřena slavná dříve universita vilenská.

Po 254letém trvání přestala svítiti bašta civilisace na Litvě. Po tak mnohá léta nahromaděné sbírky z velké části se rozpadly, slavná botanická zahrada řízená samým Jundziłłem zpustla...

Ačkoliv události, které jsme právě několika slovy načrtnuli, velikou pohromou byly pro kulturní váhu na Litvě, přece bylo v lůně této země ještě tolik přirozené látky civilisační síly, že ani zrušení university dokonce ji umlčeti a bezvýznamnou učiniti nemohlo.

Universita byla ovšem vydatným středem duševního ruchu, v ní a kolem ní soustřeďovalo se mnoho znamenitého, čehož ztrátu nelze nikdy dosti oželiti; ale působivá schopnosť na Litvě nepřestávala toliko na jediném tomto ústavě.

Máme na mysli činnosť vzácných individualit, jichžto snahy nedosti lze oceniti. Právě na Litvě působili jednotlivci neobyčejně nadaní a nadšení, a kolem nich vyvíjela se ohniska památná i důležitá. Zvláště vděčného vzpomenutí zasluhuje horlivý a učený hrabě Eustach Tyszkiewicz, zakladatel znamenitého Musea starožitností a archaeologické kommisse ve Vilně, borysovský maršálek a čestný kurator minského gymnasia.

Po Chodakowském byl hr. Tyszkiewicz prvním archaeologem polským a litevským. Celý svůj život a značný majetek posvětil

---

*) Přirovnej stati: Vilenská mládež (Lumír 1879.), Mickiewicz na Rusi (Lumír 1878.); Vilenská majówka (Kal. akadem. z r. 1882.).

badání předhistorických památek slovanských a učinil se na tom poli nesmírně záslužným. Museum založené hrab. Tyszkiewiczem, umístěné v pouniversitní budově, zkvétalo netušeně, každým dnem velkolepé sbírky (většinou majetek hraběte Tyszkiewicze), jakož i knihovna a rukopisy se množily. R. 1856. bylo dáno Museum veřejnosti a zároveň zahájena blahodějná činnost archaeologické kommisse. Předsedou a zároveň doživotnim kuratorem byl hrabě Tyszkiewicz (jmenován samým carem), místopředsedou Michal Baliński, vědeckým sekretářem Mauric Krupowicz; kromě toho měla společnosť 75 skutečných, 55 čestných a 45 dopisujících (spolupracovníků) členů. V počtu členstva shledáváme nejznamenitější toho času zástupce slovanské vědy, netoliko z Polsky, ale i z Ruska, z Čech atd. Dosti jest vzpomenouti následujících jmen ve vilenském archaeologickém spolku soustředěných: Narbutt, J. I. Kraszewski, M. Malinowski, J. Jaroszewicz, A. Zdanowicz, M. Homolicki, A. Jocher, Adamowicz, W. A. Maciejowski, J. Łepkowski, J. Mayer, J. Kremer, A. Grabowski, A. Z. Helzel, hrabě Działyński, hrabě F. Wązyk, A. H. Kirkor. Z ruských učenců povoláni ku společné práci zejména hrabě Uvarov, P. Saveljev, D. Polenov, A. Kunik, M. Korkunov, z českých pak Šafařík, W. Hanka, K. V. Zap, L. Rittersberg.

Hle, jak skvělým středem slovanské práce bylo Vilno ještě tou dobou! Věru, málokteré město slovanské poměrným úspěchem v té příčině se může vykázati. Že ve kruhu pracovníků tak výtečných vznikla nejedna plodná myšlénka, netřeba ani dokládati. Mnozí z výše jmenovaných učenců na Litvě žili, tam pracovali, a odtud šířilo se požehnané símě jejich snah šlechetných. Nebude snad také nezajímavo věděti, že právě ve kruhu vilenských učenců vznikla první myšlénka vydání slovníku polsko-rusko-českého, kteráž by zajisté došla žádoucího uskutečnění, kdyby idealní snahy před časem nebyly podkopány.*) Ostatně i to jest zajímavo, že právě ve Vilně snad věcněji a vřeleji se pěstila vzájemnosť slovanská než jinde; některé časopisy na Litvě vycházející měly směr ušlechtile slovanský a podobny jsou v nejedné příčině sborníkům slovanským. Také někteří spisovatelé čeští dopisovali do časopisů vilenských a seznamovali takovým způsobem Litvu se znovuzrozujícím se národem českým. Z mužů, kteří zvláště horlivě pěstovali slovanské sbližování, zajisté první stanovisko na Litvě zaujímal ctihodný náš příznivec A. H. Kirkor.**) Byltě Kirkor po dlouhou řadu let horlivě činným ve všem literarním ruchu na Litvě, redigoval sám několik vilenských časopisů, byl pečlivým opatrovníkem sbírek založených hrab. Tyszkiewiczem a udržoval stálé i vřelé styky s předními učenci slovanskými, zejména českými. Tak připravena byla na Litvě půda! Ani dnes ještě se jí

*) Máme po ruce několik dopisů L. Rittersberga, psaných r. 1859. do Vilna. V nich je řeč o dotyčném slovníku. Dopisy tyto svým časem uveřejníme jako zajímavý doklad k poznání styků litevsko-českých

**) Témuž A. H. Kirkorovi děkujeme z cenné stati „Hroby a mohyly v Polsce, na Litvě a Rusi“, uveřejněné v I. ročn. našeho „Slovanského Sborníku“.

každá půda slovanská nevyrovná! To vše byly po našem zdání neklamné červánky ušlechtilé vzájemnosti slovanské na Litvě, vznikající z podkladu práce a idealu.

Do jaké ostatně míry byla Litva literarně činna, toho nejskvělejším svědectvím jest vilenské časopisectvo. Jmenovati lze značnou řadu periodických spisů, které samy o sobě mají význam velice výmluvný. Připomínáme jen Atheneum, red. J. I. Kraszewského (1841.—1851.), Dziennik Medycyny, Chirurgji i Farmacji (1822.), Dziennik Wileński (1805.—1806., 1815.—1830.), Gazeta Literacka Wileńska (1806.), Kurjer Litewski (1759.—1834. po polsku, od r. 1834.—1840. ve dvou jazycích: polsky a rusky), Kurjer Wileński (od r. 1840.—1864., vycházel do r. 1859. po polsku, pak do r. 1864. polsky a rusky, od r. 1865. jen rusky), Pamiętnik Magnetyczny Wileński (1816.—1818.—1826.), Pamiętnik Naukowo Literacki (1849.—1850.), Pamiętniki Umysłowe, redakcí Kirkora (1845.), Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego (1818.). Pismo Zbiorowe, red. Kirkora (1859.), Teka Wileńska, red. Kirkora (1857.), a j. v.

Patrno z toho, jaký literarní ruch na Litvě panoval. Nejeden z těchto časopisů má jako publikace literarní a odborně vědecká trvalou cenu. Vedle toho oživovalo duševní ruch několik čilých knihkupců, zejména podnikavý Zawadzki ve Vilně, jemuž literatura děkuje za nejedno znamenité dílo.

Také umění mělo na Litvě svůj stan. V „lepších" časech měli páni litevští soukromá divadla, stálé pak divadlo zřízeno ve Vilně již na sklonku minulého století. Nejpopularnější opera polská „Halka" genialního Moniuszki představována poprvé ve Vilně!

Nemalou též váhu má, že šlechta vilenské gubernie (tedy polská šlechta na Litvě) byla jednou z prvních, která podala k carskému trůnu prosbu ve příčině zrušení nevolnictví na Rusi. Sám car Alexandr II., přebývaje r. 1858. ve Vilně, veřejně za tento krásný projev šlechtě poděkoval.

I z nemnohých těchto slov vidno, že přes veliké pohromy, jaké Litvu již od první čtvrti našeho století stihaly a o nichžto se také již náš Karel Havlíček důrazně vyslovil, všecken duch na Litvě nezaniknul. Litva, ač zraněna, byla stále ještě zelenou haluzí slovanské lípy.

Jasná hvězda minulosti dříve nad ní svítivši zapadla sice již dávno, ale tradicemi, školou a přirozenou mravní silou připomínala ještě svou vnitřní hodnotu a neustupovala cele z dějiště ruchu a pokročilosti.

Tu nastala doba let šedesátých.

Není účelem těchto řádků rozpisovati se o tom, co pohnulo Poláky krajinu tuto nazvati Litvou mučenickou, aniž máme v úmyslu šířiti se o smutných v každé příčině událostech let šedesátých.

Vkročením na půdu litevskou ponuré, nevlídné postavy general-gubernatora Muravěva učiněn jest rázem konec všemu.

Veškerý duševní ruch stal se nemožným. I archaeologická kommisse zrušena a sbírky, dostoupivši 66.000 předmětů, pozbaveny jsouce svých pěstounův i zakladatelů klesly co do významu svého. Vyloučeno a vyvezeno z nich do Petrohradu a Moskvy téměř vše, co polskosť připomínalo. Co na Litvě dříve pracovalo, rozprchlo se buď samo, ocitlo se ve vězení aneb odsouzeno bylo k životu nečinnému. Tím ovšem na Litvě přestala bujeti také literatura. Litva, jindy tak bohatá a čilá, vykazuje se nyní jen časopisem úředním. K tomu pak přidružil se zákaz užívání polského jazyka na ulici, v hostincích a vůbec ve veřejnosti ...

Odtud na Litvě pochopitelné ticho.

Nadmíru přísná opatření zlahodněna poněkud v posledních letech. Polsky na Litvě hlasitě mluviti jest nyní již dovoleno. Z úřadů, ze škol a ze širší veřejnosti vyloučena polština ovšem úplně.

Roku 1879. povoleno známé i u nás spisovatelce paní Orzeszkové zřízení nakladatelství a knihkupectví ve Vilně. Podnik tento, jemuž dařilo se velmi dobře, jevil se býti mnohoslibným počátkem osvěženého literarního ruchu na Litvě. Během dvou let vydala paní Orzeszková ve Vilně asi 20 knih, obsahu veskrz vědeckého a literarního, censurou vesměs schválených i ruskou kritikou příznivě přijatých. V téže sbírce měly vyjíti: „Anthologie z české poesie v polských překladech“ a „Dějiny znovuzrození české národnosti“. Ve práci se již valně pokročilo.

Tu v polovici minulého roku z nenadání knihkupectví a nakladatelství paní Orzeszkové uzavřeno a znamenitá spisovatelka (sama Litvinka) v Grodně na Litvě přebývající dána na tři léta pod policejní dozor ...

Odtud zase ticho, hluboké, neveselé. Ani z Rusi ozvěna o nějakém životě na Litvě nedochází ...

Na Litvě ticho!

Státní zřízení Ruska.

Dle úřední zprávy učiněné pod redakcí general-majora J. N. Obručeva.*)

Car všech Rusů je neobmezeným samovládcem, rovněž i carevna, přejde-li ovšem následnictví trůnu na ženského některého člena carské rodiny; v tomto případě nepokládá se sice manžel panující carevny za cara, avšak náležejí mu kromě titulu všechny pocty a výsady, které patří manželkám carů.

Jak trůn říše ruské, tak i nerozlučně s ním spojené trůny království polského a velkoknížectví finského jsou dle manifestu ze dne 5. dubna 1797. dědičné a sice přísluší oběma rodům, v první řadě ovšem mužskému dle práva prvorozenství, a teprve v případě úplného zaniknutí všech mužských linií ženskému dle posloupnosti dědičné právo násled-

*) O některých případných změnách, přihodivších se zejména od r. 1871., bude na svém místě ještě pojednáno.

nictví. Dobou plnoletosti jest pro panovníka (obého pohlaví) a pro následníka dokonaný 16. rok. Nastupuje-li na trůn dědic nezletilý, zřídí se až do jeho zletilosti prozatímní vláda (regentství) k řízení záležitostí vládních a poručenstvo pro osobu císařovu.

Po smrti carově nastupuje dle zákona o posloupnosti následník trůnu na trůn ipso jure a nastoupení trůnu carem počítá se tudíž ode dne smrti jeho předchůdce. —

Panující církví v říši ruské je církev pravoslavná, řecko-ruská, ku kteréžto car musí náležeti. Jakožto strážce pravověrnosti nazývá se monarch též hlavou církve. Nařízení jeho sem spadající vyřizuje po boku mu stojící organ jeho svatá synoda.

Ostatně těší se nejen všechna vyznání křesťanská, ale i židé, mohamedáni a pohané úplné svobodě náboženské.

Působnost carova je dvojí; týkáť se: a) zákonodárství, b) vlády. Úplná a výhradná moc zákonodárná náleží jediné caru tak sice, že mimo něho nikdo nižádný zákon vydati nemůže. V rukou carových spočívá též největší moc vládní. — Úřadové a osoby, jimž vládce moc vládní svěřuje, jednají pouze jeho jménem a dle zákonů od něho vydaných. Úřadové různá odvětví vlády spravující jsou dle objemu moci jim příslušející trojího druhu: nejvyšší č. říšské úřady, střední č. gubernské a nižší č. úřady krajské a městské. K těmto patří též tak zvané „volosti“. K úřadům říšským náležejí:

I. **Říšská rada.** (Госуд. совѣтъ.) Ona jest organem toliko poradním a sice ohledně všech záležitostí státní správy a jich poměru k zákonodárství. Skládá se z plena a tří oddělení (departementů) věnovaných: zákonodárství, záležitostem občanským a duchovním, a státním financím.

S říšskou radou spojena je též říšská kancelář, kterouž spravuje sekretář říšský.

S říšskou radou jsou dále ve spojení:

a) Hlavní komité pro záležitosti selské (Глав. комитетъ одъ устройствѣ селскаго состоянія), jež na základě jednotných principií veškeré záležitosti rolnické organisuje a řídí;

b) komité kavkazské, jež zkoumá a posuzuje záležitosti týkající se území kavkazského.

II. **Senát.** Tento jest nejvyšší instancí obecnoprávní a bdí nad přísným plněním zákonů. Skládá se z 11 departementů, z nichž departement 1., 2., 3., 4 , 5., pak departement zvané heroldie (д. герольдіи) a departement měřičský (д. межевой) nacházejí se v Petrohradě, 6. a 7. v Moskvě, 9. a 10. ve Varšavě.

Mimo to zřízena byla při senátu již v době, když reforma soudní předsevzata byla, dvě oddělení kassační. Plena jsou ve senátu celkem tři a sice dvě v Petrohradě a jedno v Moskvě. V Petrohradě tvoří departement 1., 2., 3. a departement heroldie první plenum, departement 4., 5. a tržní druhé plenum; moskevské plenum skládá se ze všech departementů, kteréž v Moskvě sídlo své mají. Dozor nad jednacím řádem a zákonitostí usnešení naleží v plenech petrohradských generalnímu prokuratorovi, jehožto úřad sloučen je s úřadem ministra spravedlnosti; v moskevských plenech zastupuje však ministra zvláštní vrchní prokurator. V každém departementu ustanoven je jeden vrchní pro-

kurator, vyjma jediné oddělení heroldie, jemuž v čele stojí ovšem se stejnými právy i povinnostmi zvláštní starší heroldie. Nadto má každé oddělení ještě svou zvláštní kancelář. Mimo to má též senát svou spisovnu, hospodářské komité, tiskárnu v Petrohradě a v Moskvě a svůj archiv.

III. **Svatá synoda**. V obor působnosti její spadají veškeré záležitosti týkající se pravoslavné církve. Synoda skládá se z několika archijerejů, z několika archimandritů, pak z několika členů světského duchovenstva a má svou zvláštní kancelář, jež skládá se z úředníků podřízených vrchnímu prokuratorovi, z vrchních sekretářů, sekretářů a jiných úředníků. Veškeré předlohy synody přicházejí k caru prostřednictvím vrchního prokuratora. Jeho dozoru jsou též podrobeny komité hospodářské a správa synodálních úřadův ústavů vzdělavacích.

IV. **Komité ministrů.** (Комитетъ министровъ.) Ono je střediskem výkonné moci ministrům svěřené a vyřizuje mimo to záležitosti zákonem mu přidělené.

V. **Ministerstva a hlavní správy.** Jich povinností je nepřetržitě starati se a bdíti nad vzorným a rychlým prováděním opatření učiněných v oboru zákonodárství a správy veřejné. Správa každého ministerstva svěřena jest jediné toliko osobě s titulem ministra, hlavního správce aneb hlavního ředitele. Každé ministerstvo má tato hlavní oddělení: 1. departementy čili hlavní správy, 2. radu, 3. plena departementů a 4. kancelář. Při některých ministerstvech jsou nadto zvláštní ještě odbory a zařízení.

Svou činností podřízeni jsou všichni ministři bezprostředně caru. Pravomoc jejich vztahuje se toliko na exekutivu, ona jest podstatou jich pravomocnosti. Moc soudní náleží však v celém svém rozsahu senátu a soudům. Žádné ministerstvo nemůže tudíž nikoho odsouditi ani něčí spor rozhodnouti. Ministerstva a hlavní správy jsou tyto:

a) Ministerstvo carského domu (М. имп. двора и удѣловъ), jež řídí veškeré záležitosti dvoru vladařského. Při něm zřízeny:

1. Kapitula řádů, 2. departement apanažní, 3. kabinet J. V. cara a 4. kancelář. 5. kancelář kontrolní, 6. úřad lovčí a 7. stavební, 8. moskevská zbrojnice, 9. ředitelstvo carských divadel, 10. ředitelstva zámků v carském Sele, Peterhofu a Gačině, 11. carská akademie umění a j.

b) Ministerstvo vojenství (М. военное) disponuje nade všemi válečnými pozemními silami v říši, pokud jde o jich složení, organisaci, stravování, vyzbrojení, rozložení a působnost. Ministerstvo vojenství se skládá: 1. z carského hlavního stanu a polní kanceláře Jeho Veličenstva, 2. vojenské rady, 3. hlavního vojenského soudního dvoru, 4. kanceláře ministerské, 5. generalního štábu s oddělením vojensko-topografickým, 6. hlavní správy dělostřelectva, 7. hlavní inženýrské správy, 8. hlavní správy vojenských vzdělavacích ústavů, 9. hlavní intendantury, 10. hlavní vojenské lékařské správy, 11. hlavní správy vojsk nepravidelných a 12. z hlavní vojenské soudní správy. Při vojenské radě mimo to zřízena také hlavní komité a sice: pro vojenskou kodifikaci, pro organisaci a vychovávání vojska, pro vojenské vyučování, pro vojenské nemocnice a pro vojenské věznice. K ministerstvu vojenství náleží též generalní inspektor jízdy a hlavní inspektor praporů střeleckých. Přiděleno je mu též zvláštní ko-

mité raněných, museum intendantury a redakce různých odborných vědeckých časopisů.

c) Ministerstvo námořnictví (M. морское) spravuje vesměs vojenské síly říše na vodě a skládá se:

1. Z admiralitní rady, 2. hlavního námořnického soudu, 3. ministerské kanceláře, 4. departementů inspekčního a 5. hydrografického, 6. z technického komité namořnického, kteréž opětně skládá se z oddělení pro stavbu lodí, oddělení dělostřeleckého, stavebního a vědeckého, 7. z hlavní námořnické soudní správy, 8 správy zdravotnické a 9. ze správy prací kodifikačních.

d) Ministerstvo zahraničných záležitostí. (M. иностр. дѣлъ.) V obor jeho spadají veškeré politické styky se státy cizími; ono bdí nad zákonitou ochranou ruských poddaných v cizích zemích a nad splněním oprávněných požadavků cizinců v Rusku obchod provozujících. Ministerstvo zahraničních záležitostí složeno takto: 1. z rady, 2. kanceláře, 3. z departementu asijského, 4. departementu pro záležitosti vnitřní, 5. departementu pro personalie a záležitosti hospodářské. Jemu je podřízen dále říšský archiv, petrohradský a moskevský hlavní archiv a kommisse pro tisk říšských aktů a smluv při archivu moskevském.

e) Ministerstvo vnitra. (M. внутреннихъ дѣлъ.) Toto zahrnuje výkonnou policii, občanské zdravotnictví, duchovní záležitosti cizích vyznání, péči o selské záležitosti, poštovnictví a telegrafy, poplatky zemské, všeobecnou censuru, stavitelství, vězníctví a říšskou statistiku, Skládá se: 1. z rady, 2. z rady zdravotnické, 3. ze zvláštní kanceláře ministerské, 4. z departementu všeobecných záležitostí, 5. departementu výkonné policie, 6. departementu duchovních záležitostí cizích vyznání, 7. departementu hospodářského, 8. departementu zdravotnického, 9. ze statistické rady a statistického ústředního komité, 10. z oddělení pro záležitosti zemstev, 11. z hlavní správy tiskové, 12. z technického stavebního komité, 13. departementu poštovního a 14. telegrafního.

f) Ministerstvo osvěty. (M. просвѣщенія.) Pod jeho správou a vedením nacházejí se veškeré záležitosti, které se vztahují ku vzdělávání lidu a rozšiřování jeho vědomostí. Zahrnuje: a) radu, b) vědecké komité, c) departement osvěty národní, d) archiv ministerský, e) ministerskou kancelář ve věcech řecko-sjednoceného vyznání, f) carskou akademii věd, g) carskou veřejnou bibliotheku a h) lazarevský ústav orientalních řečí v Moskvě.

g) Ministerstvo spravedlnosti. (M. Юстиціи.) Pod jeho vedením nachází se vše, co se říšského soudnictví týče. Skládá se: a) z komité poradního, b) departementu ministerstva spravedlnosti a c) z kanceláře. Jemu podřízena je též carská škola právnická, moskevský archiv a sbor měřičský.

h) Ministerstvo financí (M. Финанцовъ) obstarává všechny příjmy a vydání státu a pečuje o říšský úvěr. Částmi jeho jsou: a) rada, b) všeobecná kancelář, c) zvláštní kancelář pro úvěr, d) departementy horní, e) celní, f) přímých a g) nepřímých daní, h) departement obchodní a průmyslový, i) říšská hlavní pokladna a l) oddělení pro finance království polského. Jemu podřízeny jsou též: státní banka, kommisse pro umořování státního dluhu, ústav pro vydávání státních papírů, moskev-

ská depositní banka, moskevská obchodní akademie, moskevská průmyslová a obchodní rada, rada sboru horních inženýrů, vědecké komité, ústav sboru horních inženýrů (horní akademie) a petrohradská mincovna a j.

i) **Ministerstvo korunních statků.** (M Государст. Имуществъ.) Spravuje pozemky státní a korunní, státní lesy a hospodářství vůbec. Částmi jeho jsou: rada, departementy všeobecných záležitostí, orby a rolnictví, lesní, oddělení pro organisaci půdy korunních sedláků a vědecké komité.

k) **Ministerstvo dopravy** skládá se: a) z rady, b) technického dozorčího komité pro komunikaci silniční a vodní, c) technického dozorčího komité nad železnicemi, d) z departementu komunikace silniční a vodní, e) departementu železničního a f) departementu všeobecných záležitostí, pak g) z poradního komité.

l) **Hlavní správa říšských hřebčinců** obstarává opatření směřující k zušlechtění plemen koňských a skládá se z rady a z kanceláře.

m) **Říšský kontrolní úřad** (Госуд. контроль) bdí nad zachováváním pořádku u vydávání a přijímání peněz státních a veřejných a skládá se z rady, kanceláře, oddělení pro skládání účtu námořnictva a z revidující kommisse.

VI. **Vlastní kancelář J. V. cara.** (Собств. Е. И. В. канцелярія.) Skládá se ze čtyř oddělení:

První oddělení přijímá veškerá písemná podání, kteráž osobami neb úřady nejvyšší správy státní přímo na J. V. cara učiněna jsou, jakož i zprávy ministry neb gubernatory o provedení nejvyšších nařízení caru čas od času zasýlané. S tímto oddělením spojeno je též zvláštní komité pro opatření vysloužilých úředníků civilních.

Do **druhého oddělení** přicházejí veškeré zákony a nařízení, jež se každoročně pod názvem „Úplná sbírka zákonů“ tiskem vydávají. V jeho obor spadá též sestavování a vydávání pokračování všeobecného kodexu říšských zákonů, vypracování nařízení a návrhů zákonních, jakož i censura říšských zákonů, jež osoby soukromé vydávají.

Třetímu oddělení náležejí všechny záležitosti nejvyšší policie a všechna ustanovení týkající se cizinců v Rusku žijících.

Čtvrté oddělení obstarává nejvyšší správu určitých vzdělavacích a dobročinných ústavů.

VII. **Státní sekretariát k přijímání písemných proseb.**

VIII. **Zvláštní kommisse pro žádosti o milosť.**

IX. **Vlastní kancelář J. V. cara pro záležitosti království polského.**

X. **Státní sekretariát velkovévodství finského.**

(Dokončení.)

Slavnosti krakovské.

Dne 12. září 1883. slavil Krakov významný svátek národní. Národ polský světil toho dne v staroslavné stolici své pod Wawelem památku skvělého vítězství svého u Vídně s oním nadšením, pýchou a vroucností, jíž hoden byl čin, který tak vysoko povznesl polského orla v dějinách národů. Slavnosť tato

vzniklá z čisté vděčnosti národní, jest zároveň památnou manifestací hrdého a zajisté též oprávněného vědomí zásluh, kterých si národ polský získal nasadiv svá bohatýrská prsa divokému přívalu vln, jež hrozily skáceti celý západ v rumy.

Pro nás Čechy pak zvláště slavnosť Krakovská i tím jest památnější, ježto zavdala podnět ku krásné a v následcích svých zajisté významné události, kterou vítáme s nelíčenou, upřímnou radostí — neboť kolem náhrobku slavného předka svého i krále sešly se dítky obou národností bratrských, jež obývají kraje haličské, Poláci i Rusíni, aby vzdaly hold památce Sobieského — — držíce se při tom za ruce.

Již dne 10. září sjížděly se ze všech končin vlastí polských i ze samého království přečetní hosté, na tisíce Mazurů, Rusínů i Slezanů a množství šlechty. Z království polského přes 1000 osob se dostavilo. Celkem přes 30.000 cizinců sešlo se v Krakově.

Město Krakov samo bylo bohatě ověnčeno, školy na tři dny uzavřeny, vojsko mělo prázdniny, továrny zastavily práci. Nadšení bylo všeobecné a komitét pro vystavení pomníku Mickiewiczowi sešed se téhož dne usnesl se většinou hlasů postaviti velkému věštci Polsky důstojný pomník na náměstí Krakovském.

Slavnosť zahájena byla dne 11. září rekviem konaným na Wawelu, v oné památné svatyni, kdež odpočívají kosti polských králů a bohatýrů, kdež jest i hrob Jana III. Veškerá přítomná intelligence súčastnila se smutečních obřadů. Organy autonomické s maršálkem Zyblikiewiczem a purkmistrem krakovským Weiglem v čele, šlechta a panstvo, hodnostáři církevní i vládní, předseda i členové akademie, professoři universitní, ředitelé a professoři ostatních ústavů a důstojnictvo, rady městské a nesčetné deputace ze všech krajů polské vlasti v malebném obleku národním byli přítomni. Byl to pohled velkolepý.

Po skončených obřadech uspořádán průvod ku hrobům královským, v jehož čele kráčel biskup krakovský, za ním s věncem maršálek, pak purkmistr krakovský rovněž s věncem, za nimiž četné deputace s věnci následovaly. Záhy celý sarkofag Sobieského, jenž se nachází v prvním sklepení sv. Leonardu vedle náhrobků Michala Wiśniowieckého, Kościuszka a knížete Josefa Poniatowského, pokryt byl vavříny.

Po té odebrali se účastníci slavnosti do Sukiennic, aby přítomni byli zahájení výstavy historické a otevření národního musea.

Nádherná výstava, kterou o 11. hod. dop. zahájil maršálek Zyblikiewicz, obsahovala všemožné a drahocenné památky, věci veliké ceny historické neb umělecké z doby krále Jana III. neb bezprostředně od něho samého pocházející. Stěny velkého i malého sálu pokryty byly drahocennými a starodávnými koberci, zlatem vyšívanými gobeliny, portréty ze XVII. století a zbraněmi. V malém sále budil největší pozornosť krásný stan, střežený dvěma polskými husary na koních, pod nímž postaven jest oltářík se známým historickým obrazem Nejsvětější matky. V témže sále nacházejí se též dva drahocenné stany východní. V hlavním sále ve středu levé strany stálo mohutné bronzové poprsí krále Jana, ozdobené draperiemi a různobarevnými čalouny a zbraněmi. Podél zdí ostatních a ve středu sálu pak umístěny byly skříně, staré hodiny, děla, sedla, řemení, ostruhy, peníze, medalie, stříbrná náčiní, šperky všeho druhu atd. Posvěcení národního musea, k němuž jak známo podnět dal Siemiradski, věnovav u příležitosti jubilea Kraszewského své „Pochodně Neronovy“ tomuto účelu, vykonal biskup krakovský, čímž slavnosti dopolední se skončily.

Zajímavější v mnohé příčině byly slavnosti odpolední, věnované výhradně lidu, jenž v množství nesčetném se jich súčastnil.

O 1. hodině hnul se průvod deputací rolníků rusínských a polských vesměs stejnokrojem svého kraje oděných, as 300 počtem od brány florianské, kdež maršálek za bouřlivého jásotu obecenstva je přivítal, ku hrobu krále Jana III., aby tam věnce, které přinesli, složili, načež odebrali se lidem nadšeně pozdravováni na Blonie. A již také blížil se za zvuků národních písní z náměstí vlaskou ulicí nový okázalý průvod. Krakusové na koních s korouhvemi a památnými Krakuskami na hlavách jeli v čele. za nimi pak ubíralo se 24 dívek prostovlasých, po selsku oděných a nesoucích věnce z ovoce, pšenice, žita,

ječmene a ovsa, které za dar pro deputace rolnické byly ustanoveny; hospodyně a hospodáři z okolí krakovského následovali, načež oddělení Krakusův průvod uzavíralo. Na Bloniach sešli se všichni tito repraesentanti lidu z celého kraje. Nadšení bylo veliké a dostoupilo nejvýše, když mezi jinými Rusín Michal Ostrovski promluvil řka: „Tak, bratři Krakované! My Rusíni budeme žíti s vámi v shodě, přátelství a lásce a chceme tak žíti s vámi na věky věkův. Neboť to, co sjednotily dějiny, co tolik let bylo a trvá, nikdo nerozloučí a nerozdělí. A proto na konec volám, bratři: ‚Sláva Bohu‘.“ Seřadiv se pak, když bylo ještě několik řečníků z lidu promluvilo, průvod poznovu, odebral se před kostel Karmelitánů k odhalení památné desky do zdi kaple Matky boží zasazené a nesoucí tento nápis:

„Dne 11. září 1883. slavili vesničané polští shromáždění v Krakově 200letou památku osvobození Vídně Janem Sobieskim.“

V zahradě Karmelitánů uspořádána byla ku poctě vesničanů hostina. Četné přípitky ukončil purkmistr toastem „Kochajmy się!“

Večer bylo slavnostní představení dramata Anczycova „Jan III. u Vídně“. Veškerá elita se dostavila; nescházeli však ani vesničané v malebných svých oblecích.

Hlavním dějem slavnosti byl také dne 12. září průvod, který za assistence 300 kněží vedl biskup krakovský na Wawel, připomínající processí, jež konal Sobieski, než cestu k Vídni podniknul, dopoledne a odhalení bronzové řezby Weloňského na kostele Nejsv. P. Marie odpoledne. Sbor 250 hlasů čítající zapěl žalm Kochanovského od Halevyho, načež po řeči purkmistra Weigla deska byla odhalena. Zajímavou je smělá řeč, kterou na to promluvil jménem vesničanů rolník z okolí Krakova, M. Waligóra, která končila tímto improvisovaným krakoviakem:

„Choć Sobiescy w zrobie
my ich potomkowie
kochajmy się
nie dajmy się
Chlopy i panowie!“

Překrásnou kantatou Želeňského slavnosť tato se skončila. Večer bylo město z vlastního popudu obyvatelstva osvětleno.

Tak skončila se oslava památky Sobieského v Krakově. Dlužno však podotknouti, že téhož dne památka chrabrého krále slavena po celé téměř Haliči a Poznani s menší ovšem okázalostí, ale zajisté s nemenším nadšením.

Budiž nám dovoleno v krátkosti ještě zmíniti se o jiných dvou událostech, jichž svědkem byl Krakov v následujících obou dnech: jubilea Matejkova a sjezdu literátův a umělců v Krakově.

Matejko slavil letos 52leté jubileum své umělecké činnosti. Po skončených obřadech církevních v katedrale odebrali se účastníci k „odevzdání darů“, jichž byl počet nemalý, do nádvoří staroslavného zámku Wawelu. — P. J. Styka odevzdal oslavenci album „učňů Matejkových“. Velká část řečníků dotkla ovšem též skutku Matejkova, jenž ve všech vrstvách polského národa stejný dojem učinil a jejž posuzovati my se neosmělujeme — Matejko daroval velký obraz svůj „Sobieski u Vídně“, kterýž Poláci národnímu museu krakovskému zachovati chtěli, papeži.

Posléze prohledli si hosté výstavu asi 60 obrazů Matejkových, díla od počátku jeho umělecké dráhy až do doby nynější obsahující. Večer byl oslaven koncertem jubilejním v divadle.

Den na to odbýval se sjezd literátův a umělců. Zahájen byl o 9. hodině ranní tichou mší, načež se účastníci odebrali do zasedací síně na radnici, kdež po přivítání purkmistrem Weiglem učiněným a předsevzaté volbě konala se první porada; druhé sezení bylo o 4. hod. odpolední. Večer na počesť sjezdu hrálo se v divadle drama: „Konfederaci Barscy“. K výsledkům bude třeba ještě se vrátiti.

Podávajíce tento stručný obraz, jenž daleko nebyl s to zachytiti všechny velkolepé dojmy, kteréž slavnosť na každého učinila, nemůžeme na konec opominouti opětovati vhodný výrok „Dzieniku Poznaňského“, jenž praví při této příležitosti:

„Při jubileu Kraszewského sjednotila se celá intelligence polská; při cestě císařově po Haliči před 4 lety sjednotilo se veškeré obyvatelstvo haličské, veškeré vrstvy, lid vesnický vystoupil do popředí jakožto nejvážnější činitel národní; ale teď jak intelligence tak i lid vesnický sjednocují se v duchu národním a což významnější jest, nyní pod heslem velkých idejí národních, obrany křesťanstva a civilisace slučují se v královském hradě všechny vrstvy, rody a štěpy polský národ tvořící; nad to účastenství Rusínů s biskupy svými v čele, zástupy Slezanů a Velkopolanů — toť moment nejvznešenější a nejkrásnější těchto slavností“. Dr. *S. T.*

Rozhledy v literatuře.

Slavic and Latin. Ilchester lectures on comparative lexicography delivered at the Taylor Institution, Oxford. By Carl Abel, Ph. D. London: Trübner & Co., Ludgate Hill 1883, str. VI a 123.

Letošního roku uveřejnil Ph. dr. Karel Abel, professor na universitě oxfordské, řadu přednášek o porovnavací lexikograíii, které měl v posledním čase v semináři taylorském (Taylor Institution) v Oxfordě. Přednášky tyto jsou pro nás hlavně tím důležité, jelikož prof. Abel jest jeden z těch málo anglických učenců, kteří s upřímnou snahou se oddali studiu slovanské filologie, a nebude tudíž od místa, pakli o knize této podáme zprávu. Kniha jest rozdělena na patero částí jednajících 1. o poslovanštění Finů, 2. o obou ruských nářečích, 3. o pojmu slova „pán“ a „šlechtic“, 4. o pojmu svobody v Rusku a Polsku u porovnání s latinským pojmem, a 5. egyptické tvary.

V první části praví především, že právě tak jako země, ač na povrchu jednotná, přece v sobě skrývá množství rozličných vrstev, tak obsahují též téměř veškeré evropské národy rozličné v sobě ethnické vrstvy, jichž odchylky zakryty jsou jednotnou řečí. Tak na př. Španělsko, ačkoli v jižní části obsahuje živly arabské, v středu gothické, na sever a východ celtické a baskické, jest přece zevně jedna. Totéž platí o Francii, totéž o Německu a slovanských národech, zvláště pak o Rusku, kde ethnická různosť jednotlivých národností v Evropě jest zakryta jednou a touž řečí. Co se původu národnosti i větší části obyvatelstva této země dotýče, podotýká pan Abel*) následující: Když Švéd Rurik ku konci IX. století okkupoval severozápadní části Ruska od Baltického moře až k Novgorodu a Tveru, náležel národ, který podmanil, ku kmeni slovanskému. Dědic Rurikův pokračoval pak na této vítězné dráze dále a podmanil sobě kraje ležící k východu až k starému městu Suzdalu. Obyvatelé těchto krajů lišili se ethnicky úplně od oněch západních krajů, ježto tito byli tvaru slovanského, oni pak tvaru finskotatarského

Tato ethnická různosť podmaněných národností byla však zahalena jednotným názvem — názvem panujícího národa. — Švédové co panující národ nazývali se totiž za tehdejších dob Ruothu, Ros neb Rus, co znamená námořníky, a jménem tím nazývaly pak Švédové veškeré jim podmaněné národy. Avšak jméno toto nenabylo během času stejné vlády u obou shora dotčených národností. Kdežto obyvatelé slovanských částí Rurikovy říše se stále jmenovali Rusové, nazývaly se finskotatarské národnosti, ježto záhy od oněch politicky byly odloučeny, Moskvané. Teprve před 250 lety stalo se, že také Moskvané přijali jméno Rus. Příčina byla ta, že Moskvané dobyvše právě polovici Ukrajiny, která náležela k říši polské, a přijavše název velkoknížat změnou názvu své národnosti chtěli oznámiti svou způsobilosť, aby se mohli státi členy politického útvaru západní Evropy. Avšak tato změna názvu měla důležité následky. Ježto mezi slovanským a finotatarským živlem, jakým byli Mo-

---

*) Uvádíme tuto tvrzení anglického spisovatele neakceptujice ovšem v každé příčině jeho mínění. Co se týče věci Velkorusů, jest stanoviskem již překonaným. Red

skvané, panoval antagonismus ethnický — vřel jeden na druhého, — a ježto Moskvané přijali jméno Rusů, počali se Rusové slovanského původu od té doby nazývati „slovanští Rusové“.

Tato reakce, kterou způsobil nový název Moskvanů, jest zajímavě znázorněna dvěma nejstaršími „Slavoruskými“ slovníky. První, vydaný r. 1596 od Vavřince Sixana ve Vilně, jmenuje se „prosty Ruski dialekt“. Když pak 30 roků později Berinda v Kievě publikoval jiný slovník, uznal to za nevyhnutelné, aby řeč svou, rozdílem k řeči finských Rusů, na první stránce slovníku nazval „Slaveno-Roski“. Avšak poslovanštění Moskvanů pokračovalo jen znenáhla. Nestor, první ruský dějepisec z XII. stol., udává, že nejméně jedna čtvrtina ruské říše dle nářečí svého jest finská a nikoli slovanská, a německý cestovatel Olearius našel 600 let později, že východní části moskevského a suzdalského kraje stále ještě mluví finskou řečí. Také L'Abbé Chappe d'Auteroche přesvědčil se, že ještě v polovici XVIII. stol. rozdíl mezi finskou a slovanskou řečí v Rusku byl značný. Teprv za panování císařovny Alžběty Petrovny byli Finové od Nižního Novgorodu, Simbirska, Samavy, Saratova, Kasanu a Astrachanu k tomu vedeni, aby se přiučili jazyku ruskému resp. slovanskému, jakož i aby přijali křesťanství. Příčina tohoto malého postupu v poslovanštění Finotatarů jest zeměpisná a politická: kraje obývané Finotatary, které se rozkládaly od Moskvy až k Urálu, byly příliš rozsáhlé, než aby byly mohly slovanskými živly býti dostatečně obydleny. Mimo to tvořil vpád Mongolův opět novou překážku; neboť nejenom že následkem řádění těchto Asiatů poslovanštění Finotatarů po celých téměř 200 let bylo zastaveno, nabyl finotatarský živel tím právě nových sil, byv rozmnožen ethnicky příbuzným národem. Okolnosť tato působila tak mocně na Moskvany, že i dlouho po zničení moci mongolské svou řeč podrželi, tak že znamenitý filolog Buslajev tehdá Moskvu tatarským městem nazval.

Co se týče dalších osudův obou těchto národností lze krátce následující podotknouti. Vpád Mongolů dotknul především Finotatarů či lépe Moskovanů, kteří byli podmaněni, a jejich civilisace na více než 100 let zničena. Když pak opět procitla, bylo to za Petra Velikého, který jí však dal kosmopolitický nátěr. Jinak dařilo se Slavorusům. Tito netrpěli tak mnoho pod jhem mongolským a následkem toho mohla se jejich civilisace podporována svými litevskopolskými knížaty, valněji vyvinouti. Oni záhy přijali křesťanství, a u nich utvořily se různé socialní třídy, utvořila se literatura. — Za dob Petra Velikého nebylo ještě dovoleno vyznati, že veškeří Evropané a tudíž i Rusové původem svým jsou Asiaté. R. 1749. stalo se poprvé, že dr. Müller publikoval knihu pod názvem „Origines Gentis ex Nominie Russorum“, ve které neohroženě dokazoval neslovanský původ Moskvanů. Jeho náhledy byly důrazně podporovány tajemníkem tehdejší akademie věd v Petrohradě, Trediakovským. Avšak neohrožený způsob, kterým oba tito učenci zastupovali své náhledy, velice pobouřil mysli panujících kruhů a jmenovitě císařovny Alžběty. Následek toho byl, že Trediakovský co poddaný byl za trest vymrskán, dr. Müller pak uvržen v tuhý žalář. Veškeré pokusy, aby dr. Müller své náhledy odvolal, byly marny. Konečně když císařovna nabyla přesvědčení, že vůči cizinci nelze nadále tak přísně jednati, bylo dru. Müllerovi navrženo, že nabude svobody, pakli uzná, že Moskvané pocházejí od Roxolánů, národa, jehož původ jest velmi nejistý. Dr. Müller, jenž tak málo jako kdo jiný věděl, kdo a co Moskvané jsou, návrh ten konečně přijal a byl ze žaláře propuštěn.

Avšak navzdor tomu vydal prof. Splitter roku 1791 knihu pod názvem „Populi antiquae Russiae“, ve které opětně dokazoval finotatarský původ Moskvanů, a císařovna Kateřina, ačkoli též německého původu, vydala úkaz, jenž doslovně zní: „Ačkoli Rusové a Slované nejsou téhož původu, byl by to přec skandal, kdybychom se přiznali k náhledu prof. Splittra; odpor, který jedenkaždý proti tomu náhledu cítí, jest nejlepším důkazem, že nemáme nic společného s Finy.“ Napotom nechala císařovna veřejně prohlásit, že Rusové jsou Evropané. Náhledy prof. Splittra byly však ode všech znamenitých učenců jako Salovjeva, Savelieva, Karamzina, Pogodina, Castrena, Šafaříka, Schmitzlera a j. přijaty.

V dalším průběhu svého vypravování líčí pak autor některé z charakteristických vlastností Slavorusů a Slavofinotatarů a uvádí, že oni jsou národ tichý, domácí, jenž s vroucností miluje svoji rodinu a domácí krb, kdežto Finorusové jsou národ sice chytrý a chladnokrevný, u něhož převládá rozvaha a vypočítavosť.

Onen ethnický rozdíl raçe, který tak mocně působí v politickém a socialním životě národů, jest také příčinou, že obě tyto národnosti nikdy k sobě necítily lásku. Slavorusové čili Malorusové nazývají Moskvany čili Velkorusy „Kakap", co znamená surový; Moskvané vítají pak jižní Rusy jménem „Chochol" čili jinak špatný, neodvážný. Panující kruhy v Rusku, ačkoli původu slovanského, mají přece jen tendence centralistické, autokratické. Poněvadž Moskvané, t. j. Rusové finotatarského původu, kteří hned vně byli poslovanštěni, tvoří nepoměrnou většinu obyvatelstva, t. j. 40 millionů oproti as 15 millionům obyvatelů původu čistě slovanského, nazývají ony Velkorusy, tyto Malorusy.

Malorusům bylo jen málokdy dovoleno, aby jazyka svého oficielně užívati mohli, tak stalo se zejména za vlády cís. Alexandra II. Následek toho byl, že rychle počala se maloruská literatura vyvinovati, jejíž plody i nyní ještě často nacházejí velkoruské překladatele. Avšak toto nadšení netrvalo dlouho. Poněvadž Malorusové ve svých spisech jevili náklonnosť, aby rozdílnosť své národnosti oproti Velkorusům dokázali, vzbudili tím nelibosť vládních kruhů, a poněvadž tyto se obávaly, že by takové separatistické tendence škoditi mohly jednotě národní, zamezily další vývoj literatury maloruské. Od r. 1876. jest Maloruština vyloučena ze školy i kostela, jest zakázána na jevišti a v koncertech jakož i v tisku. Avšak oproti tomuto tlaku nebylo možno toto slavoruské nářečí úplně utlumiti. Ono vypučelo na novo, ač ne v Rusku samém, tedy jinde (v Haliči). Tam právě nastala velmi pozoruhodná reakce.

V druhém článku, jenž jedná „o obou ruských nářečích", uvádí především autor, že známe dva způsoby, kterými lze přijmouti cizí řeč. Buďto přijmeme řeč nezměněně s její fonologií, etymologií a mluvnicí, pak stane se, že veškeré naše smýšlení na sebe vezme ráz smýšlení, jaké vyplývá z cizího nářečí; aneb přijmeme toliko cizí mluvnici a jistý počet cizích slov, v kterém případě jest metamorfosa toliko povrchní, specifické jádro zůstane nezměněno. Přijme-li celý národ, buďsi duševním nebo fysickým podrobením, cizí nářečí, nemůže býti změna úplná. Neboť tu jest vždy národu tomu poskytnuta možnosť, aby jeho členové spolu mohli obcovati, následkem čehož jeho nářečí, jeho zvyky a obyčeje, zkrátka ono ethnické specifikum jeho bytosti zůstane až do jisté míry zachováno. Změna slov jest tedy toliko formalní, význam slov mění se dle zvláštního pojmutí té které ethnické skupiny. Nejlepší příklad toho máme v latině: Latina přizpůsobila se cizím národnostem, stala se vlaštinou, frančinou, španělštinou, portugalštinou a rumunštinou, avšak každý tento národ dal slovům latinského kmene svůj zvláštní význam. Totéž platí také o řeči Finů a Finotatarů. Tím, že národové tito přijali slovanštinu, nestalo se, že přijali též onen smysl, jaký sousedé jejich spojují se svým slovanským nářečím. Porovnání řeči maloruské a velkoruské nám to dosvědčí: „Charóší" (což jest etymologický rozvoj kořene „kras", barvený) znamená v maloruštině příjemný, hezký, ve velkoruštině dostalo však rázem význam: dobrý. Malorusové, kteří totiž činí rozdílu mezi tím co jest toliko hezké a mezitím co jest skutečně dobré, potřebují zvláštní význam pro pojem: dobrý. Ve velkoruštině zastupuje jediné slovo „choróši" oba pojmy. Velkorusové vyjadřují ale pojem „dobrý" týmže názvem, který Malorusové přikládají pojmu: hezký, („choróši"), neboť Velkorus uvažuje: „Myslím, že jest to dobré, poněvadž je to hezké." Tento myšlénkový pochod shledáme nejlépe v přísloví: „Ne po chorôšu mil, a po milu choróš". (Já nemám rád věc, poněvadž jest pěkná, nýbrž ona jest pěkná, poněvadž ji mám rád.) Spisovatel dokládá ještě jiné příklady.

Nejnápadnější příklad různosti náhledů shledáme ale ve slově „blagí", které v literarní řeči velkoruské znamená „dobrý", v obecné mluvě maloruské však „špatný"! Tentýž rozdíl jeví se při našem slově: špatný. „Chudoj" co v maloruském znamená „nic horšího než žebrák", bylo ještě ve velkoruském sníženo na pojem: k ničemu dobrý — rozdíl to velmi zajímavý, jelikož prý

nám ukazuje, že mezi Velkorusy panuje náhled, jakoby chudý muž více byl schopen k špatnostem než bohatý (?). V maloruštině nalézáme dále slovo „lichi“, které znamená „zlý“ a někdy také „nestydatý“. Ve velkoruštině nemáme však nějakého významu pro pojem zlý, jelikož vlastnosť taková některého muže ve velkoruském nabyla významu: podnikavý, neohrožený (?).

Prof. Abel uvádí ještě více příkladů, jichž ovšem jmenovati nám nelze pro obmezenosť místa.

Na konec této úvahy praví spisovatel dále: „Oněch několik porovnání, která jsem zde podal, jsou myslím první pokus, který byl učiněn, aby oblíbena byla znalosť obou těchto příbuzných nářečí. Příklady tyto jsou nám důkazem, že malo- a velkoruština nejsou ani identické řeči, ani že jedna jest pouhý dialekt druhé, nýbrž že obě jsou samostatné, rozdílné, ačkoli velmi příbuzné Teprv až vydány budou slovníky obou nářečí, bude nám možno udati, až do jaké míry Finové byli poslovanštěni aneb jak dalece zachovali svůj národní dialekt pod rouškou cizího nářečí.“

Konečně uvádí pak autor co faktum prý, že v Rusku stává ještě jedné třetí „národnosti“, jejíž důležitosť prý jest nepoměrně větší než ta shora jmenovaných. Jsou prý to t. zv. vyšší třídy společnosti ruské. Členové těchto tříd, kteří se skládají ze zástupců rozmanitých ethnických odrůd celé říše, tvoří prý jeden z nejintelligentnějších, nejpodnikavějších a nejohroženějších typů společnosti lidské. Zde vidíme prý, že zdravý Fin se mísí do společnosti udatného Poláka, že lstivý Armen obcuje s rozvážným a mudráckým Němcem, kdežto k trpělivému Tataru se pojí rychle pohyblivý Slovan.

Zajímavá jest pak také poznámka, že stopy o rozšíření Slovanů na západ nacházíme i v Anglii, ježto město Wilton, hrabství Wiltshire a Wily jsou čistě slovanského původu. Dle původní tradice, jak obsažena v Bedových dějinách a u kronikáře Venantia Fortunata, vyslali Wilci, t. j. kmen slovanský, obývající krajiny nynějšího Pomořanska a Brandenburska od výtoku Odry své kolonie do Hollandska a do Anglie. V Anglii založili tito vystěhovalci město Wilton, v Hollandsku pak město Utrecht-Wiltaburg.

Dr. *Wagner.* (Dokončení.)

O znaczeniu i ważności zabytków pierwotnych vraz umiejętném ich poszukiwaniu. (Dwa odczyty publiczne w muzeum Techniczno-Przemysłowem w Krakowie. Przez A. H. Kirkora.) Wydanie 3. Kraków 1883., str. 50. a III.

Neunavný a záslužný badatel starožitností slovanských, A. H. Kirkor, také našemu čtenářstvu co nejlépe známý, vydal právě třetí vydání své neveliké, ale velice důležité knížky „o významu a důležitosti prvotních pozůstatků, jakož i o umělém jejich vyhledávání“. Slohem zajímavým a každému srozumitelným upozorňuje ctihodný spisovatel na důležité památky našich předků, tlející od mnoha staletí pod i nad zemí, nepovšimnuté neb i nevědomky nezřídka ničené. Čtenář tu najde mnoho poučného z oboru slovanské archaeologie a dostává nejeden praktický pokyn. O všech předhistorických zjevech, pokud stručnosť dovoluje a potřeba žádá, činí autor případnou zmínku. Jmenový rejstřík nemálo zvyšuje cenu knížky a činí ji tím praktičtější. O popelnicích, deskách hrobových, mohylách, kurhanech, pálení lidských těl, jeskyních, vodních stavbách předhistorických a mnoha jiných podrobnostech, majících styk s pátráním archaeologickým, podává páně Kirkorova knížka velice vhodná objasnění. Všem, kdož zabývají se životem praotců slovanských, vřele doporučujeme záslužnou práci Kirkorovu. *J.*

Militär-statistisches Jahrbuch für das Jahr 1877. Über Anordnung des k. k. Reichs-Kriegs-Ministeriums bearbeitet und herausgegeben von der III. Section des technischen und administrativen Militär-Comité. Theil I. und II., str. 161. a 245. Wien 1883.

Právě vyšla důležitá statistická kniha, týkající se rakouského vojenství. Upozorňujíce krátce na tuto velice zajímavou publikaci, uvádíme nás Slovanů blízce se týkající čísla počtu národnostního v rakouském vojšti.

Na str. 141. (I. díl) čteme: Koncem roku 1877. (tedy data nejnovější) bylo v základním počtu (Grundbuchs-Stand) 806.259 vojínů rakouské armády, kteříž rozděleni jsou co do národnosti takto:

Němců	225.309 = 279 ‰
Maďarů	148.412 = 184 „
Čechů, Moravanů a Slováků	152.384 = 189 „
Poláků	62.337 = 77 „
Rusínů	68.535 = 85 „
Slovinců	28.064 = 35 „
Chorvatů	37.015 = 46 „
Srbů	25.466 = 32 „
Bulharů	235 = — „
Rumunů . . . . :	52.235 = 65 „
Italů	6.267 = 8 „

K tomu by náleželo ještě přiraziti počet námořnictva . . .

Račiž si laskavý čtenář sám učiniti z úředních cifer výše znamenaných vlastní kombinace, kolik je ve vojšti rakouském vojáků slovanských, německých a maďarských. *J.*

Pan František Dvorský, náš neunavný a zasloužilý badatel na poli historickém, zaslal archaeografické kommissi zřízené při ministerstvě osvěty v Petrohradě zajímavou práci s n.: Acta et litterae ad historiam miss. catolicarum in Rossia spectantes, kteráž krátce vyjde v Petrohradě tiskem zároveň s překladem ruským. Upozorňujíce již nyní na tuto pozoruhodnou publikaci, podotýkáme, že obsahovati bude mnohé důležité zprávy (dosud odjinud neznámé) o missiích jesuitských na zapřenou v době Petra V. od r. 1689.—1721. posýlané provincialům jesuitských kolejí v Čechách. Dělo se to prostřednictvím českých sklářů, kteří po Rusi i Asii s umělým českým sklem chodili. Dotyčná akta a dopisy podávají velice zajímavé zprávy nejen o náboženských poměrech na Rusi, v Polsku, Litvě, Bulharsku a Malé Asii, ale jsou také důležitým pramenem pro politickou a socialní, zvláště pak pro kulturní historii Rusi, Polsky, Litvy atd. Také nalézá se tam množství zajímavých zpráv z domácího života cara Petra V.

„Dodatek“ Przeglądu tyg. vycházející redakcí Adama Wiślického v měsíčních svazcích ve Varšavě, počal právě uveřejňovati delší práci „Upadek i odrodzenie czeskiego narodu“. Napisał Edward Jelínek. Vylíčena tam v hlavních črtách doba české slávy, poroba naše i utrpení, vzkříšení a rozvoj češství až do naší doby. Celek vyplní nad deset tiskových archů.

Ruský denník „Новости“ přinesl zprávu, že Polky sbírají peníze na věnec, jenž položiti se má na hrob slavného spisovatele ruského a vzácného člověka I. S. Turgeněva. Вотъ!

Učená Polka, slč. Kamila Ostoja-Różycka odevzdala vídeňské akademii náuk tyto své vědecké práce: slovník turecký, transkripci tureckého překladu evangelia sv. Matouše a překlad turecké veselohry Aijar a Hamza.

Matejko, slavný malíř polský, z české krve.

Matejkova rodina (po česku Matějkova = Matějka) pochází z české šlechtické rodiny. V matrice metropolitního chrámu sv. Víta v Praze nalézá se zápis sňatku Františka hraběte z Bubna a Litic s Annou Matějkovou (matrica copulat. 1773. 12. Decemb.). Z téhož rodu pochází krakovský mistr. Mimo to byl týž rod Matějkův ženitbou spřízněn s rytíři z Rittersteinů. Jeden z předkův Matejkových byl také hodnostářem na Strahově. *Otec* slavného malíře vystěhoval se z Čech teprve roku 1806.

Za tuto laskavou zprávu děkujeme srdečně spisovateli panu Fr. Dvorskému.

Přehled slovanského časopisectva

(kromě politického).

(Pokračování.)

Názvy časopisův:	Předplatné bez poštovného Na celý rok rublů	kop.
IV.		
Budilnik, satir. illustr. žurnal. Týdně. Moskva	9	—
Vaza, ženskij lit. i rukodělno-modn. illustr. žurnal. Dvakrát za měsíc. Petrohrad	7	—
Vsemirnaja Illustracija. (Světozor.) Týdně. Petrohrad.	14	50
Věstnik Jevropy, žurnal ist., polit. i lit. Měsíčník. Petrohrad. (Osvěta, Květy)	16	—
Věstnik Imperatorskago Rossijskago Obščestva (illustr.) týdenník	8	—
Ženskij trud, ježem. damskija rukod. mody	4	—
Živopisnoje obozrěnie, illustr. žurnal. Týdenník. Petrohrad	8	—
Žurnal Ministers va Narodn. Prosvěščenija. Měsíčník. (Čas. Česk. Musea.) Petrohrad	12	75
Illustrirovanyi mir (s přílohou „Parižskija Mody). Dvakráte měsíčně. Petrohrad	7	—
Iskusstvo, chudožestvenno-liter. žurnal. Týdenník. Petrohrad	8	—
Istoričeskij Věstnik. Měsíčník. Petrohrad	10	—
Medicinskij Věstnik. Týdenník	8	—
Medicinskoje obozrenie. Týdenník. Moskva	8	—
Modnyi svět, illustr. semejn. žurnal dlja dam. Týdenník. Petrohrad	9	50
Muzykalnyi mir. Týdenník	6	—
Narodnaja škola, pedag. žurnal. Měsíčník. Petrohrad	4	50
Něva, illustr. gazeta. (S přílohami Sem. čtenie i Pariž. Mody.) Týdně. Petrohrad	6	—
Niva, illustr. žurnal. Týdenník. Petrohrad	5	50
Ogonek, illustr. žurnal liter. nauk, isskustv, politiki i obščestv. žizni. Týdenník. Měs.	5	50
O ečestvenyja Zapiski, žurnal liter., polit. i učenyi. Měsíčník. Petrohrad	16	—
Pedagogičeskij Sbornik. Měsíčník. Petrohrad	5	—
Pravoslavnoje Obozrěnie, duchovnyi žurnal. Měsíčník. Moskva	6	—
Russkaja Starina, istor. Měsíčník. Petrohrad	9	—
Semja i Škola. Pedagog. Petrohrad	12	—
Strekoza, chudožestv. jumorist. žurnal. Týdenník. Petrohrad	7	—
Juridičeskij Věstnik. Měsíčník. Moskva	8	—
Juridičeskoje Obozrěnije. Týdenník. Tiflis	10	—

„Slovanský sborník“ vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) v Jungmannově třídě č. 22. n.: na čtvrt roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, v Jungmannově třídě č. 22. n.

SLOVANSKÝ SBORNÍK.

Ročník II. — 1883 — Číslo 12.

Poměry Čech k Polsce a jich význam v politickém ruchu šlechty polské v XV. věku.

Napsal Czeslaw Koryciński.

Věk XV. ve všeobecných dějinách představuje se v celé své plnosti ve způsobě rozcestí, po němžto s horečným pospěchem tlačí se národové, směřující k cíli jedinému, ne určitě označenému. V tom velikém ruchu, s pozorností obrácenou k jedinému předmětu národové procházeji různými fasemi, sami toho nepostřehujíce. Je to doba všeobecných převratů v pojmech lidských, doba reform ve společenských i politických zřízeních, jež tvořily přechodní epochu společností k novému životu. Ku převratům těm družil se při každém kroku úplný nedostatek stálého pořádku, častý přechod z jedné krajnosti ve druhou, současné holdování zásadám sobě odporujícím, a jakýsi neobyčejný kvas v celém organismu společenském. Chaos a kvas ve všem, — to jsou vůbec charakteristické známky těch časů. Nelze však říci, že by ty časy byly beze všech idei, že by ruch je oživující konal se nevědomky tlakem spružin neviditelných. Naopak, idea, jež kolem sebe skupila síly životní, dosti živým předsvěcovala leskem; ale uchopení se jí a dosažení jakýchkoli výsledků setkalo se s nemalými potížemi v těch institucích, kteréžto sice již prožily svůj věk, přes to však přec úporně válčily za svou existenci.

Církev, dílo moralních, a vláda, výsledek hmotných potřeb společenských, tvořily dva tábory, dva na vzájem nepřátelské živly, kteréžto sešly se na cestě ku společnému cíli. Tím společným cílem bylo panování nade světem. A přece z nedostatku určitě označené cesty, vedoucí k tomu cíli, z nedostatku znalosti prostředkův, jež by ten cíl přiblížily, mezi těma dvěma institucemi vznikaly často obraty, jež ničím vysvětliti nelze. Jednou vidíme vládu v tuhém boji s církví, podruhé — nepřátelské před chvílí živly podávají si ruce a kráčejí pospolu svorně. Není tedy divu, že následkem takového stavu věcí bylo seslabení, byl zmatek ve společnosti lidské, že bylo třeba pravdivého genia, aby nalezl určitou a bezpečnou cestu.

Celá společnosť lidská toho času podobala se zmítané bouří loďce, jejížto mužstvo v nejistotě a bázni očekává cizí pomoci, samo nevědouc, odkud jemu tato pomoc přijíti může. Pokud však pomoc nepřijde, převaha silnějšího nad slabším bude přirozeným výsledkem takového vzbouření. Všecko to můžeme pozorovati ve společenském i politickém životě každého národa XV. věku. Jen takové instituce, které měly základy realné, souhlasné s duchem národa a jeho snahami, udržely se v boji všeobecném, ty však, jichžto životní síly chtěly dostihnouti idealů minulých časů, musily podlehnouti. Tak bylo všude v té části světa, již nazýváme Evropou.

V Polsce můžeme pozorovati boj starých zásad s novými již ve XIV. věku, ale boj ten byl v největším napjetí teprve v polovici věku XV. Za příčinou porážky, kteroužto monarchické vládě způsobila aristokracie s mocným duchovenstvem na sjezdu piotrkovském r. 1453., počíná čím dále tím patrněji vystupovati na jeviště politický živel nový, šlechtický, v němžto vláda královská hledala opory. Živel šlechtický učinil manifestaci, ovšem způsobem dosti mírným, již r. 1422., a od té doby počal obraceti po sobě čím dále tím větší pozornosť aristokracie, kteráž obávala se (a ne bez příčiny) o svou převahu a svá zvláštní práva v říši. Z toho — za příčinou takového stavu věci — vznikl mezi těma dvěma společenskými živly boj, vedený se všemi vadami XV. věku, boj o to, komu vedle krále má se dostati řízení říše. Aristokracie s duchovenstvem stojíc pod praporem konservatismu zaslánela se zásadami církve katolické; šlechta vystupuje jako representant liberalních náhledův a idei demokratických. Od té doby, kdy se počal boj, v němž demokratický živel, vždy bujarejší, neustále měl převahu, ve chronologickém jeho průběhu lze postřehnouti dva směry vynikající. Prvý, jenž se končil r. 1422., snažil se odstraniti všeliké nepříležitosti ve společenských zřízeních, jež převahou aristokracie ve dřívější době vládní byla vštípena, a rozvíjela se neustále v neprospěch šlechty; účelem druhého směru, panujícího do polovice věku XV., byla rovnoprávnosť šlechty vzhledem k politice.

Tento společensko-politický ruch šlechtický měl nemálo důležitou podporu v těch náhledech společensko-náboženského obsahu, kteréž po tu dobu rozvíjely se v Čechách. Prvá polovice XV. věku tvoří v dějinách českého národa epochu radikalních oprav ve všech skladných částkách organismu společenského, jakož i znovuzrození živlu slovanského.

Byla to doba tak zvaných válek husitských, jež svou rozsáhlostí a důležitostí tendencí vzbudily všeobecné účastenstvi mezi národy evropskými. Vliv liberalních náhledů českých na šlechtickou společnosť polskou lze odůvodniti jednak tehdejším duchem národa, jenž byl nakloněn k novotám druhu všelikého a usiloval jakýmkoli způsobem zreformovati své obtížné poměry společenské; jednak častými k Čechům poměry, jichžto počátek spatřiti lze již v předhistorické době těch národův, a kteréž plynuly ze vzájemné vědomosti o společném původě, čehož nejpatrnějším důkazem

byla neobyčejná podobnosť jazyků, z blízkého sousedství a tvořících se z té příčiny poměrů nejen obchodních, nýbrž i co do výměny myšlének, konečně ze stejné nenávisti ku společnému jich nepříteli.

V historii rozvoje těch poměrů nalézáme dokonce i četné úkazy jakési myšlénky jediné západo-slovanské říše, kteroužto myšlénku, jak se zdá, oba národové živili stejnou měrou. První snahy o uskutečnění této idey vidíme u panovníků, především však u českého Boleslava II. v X. věku. Nato ujal se téže myšlénky a k uskutečnění jí užil týchže prostředků Boleslav I., kníže (později král) polský, zvaný Chrabrým, konečně ještě jednou vidíme touž snahu okolo r. 1300. z iniciativy Václava II., krále českého. Že všecko toto úsilí, tak rozsáhlého významu, přes užití všemožných prostředků nebylo věnčeno žádným stálým výsledkem, toho příčiny třeba hledati přede vším v samém charakteru národů slovanského původu, v těch základních separatistických snahách, jež mohly býti tlumeny jen rukou silnou, energickou, a kteréžto vždy bořily všeliké budovy sjednocení, nebylo-li té ruky silné, zdržující.

Že idea říše západo-slovanské nebyla výsledkem pouze ctižádosti panovníkův a nahodilého štěstí jejich zbraní, leč naopak že i v národě, mezi osvícenou třídou setkávala se s živým účastenstvím a souhlasem, toho důkazy máme v agitacích a spiknutích, tvořivších se v národě za příčinou podporování té ideje. Tak za časů Boleslava Štědrého stávalo v Polsce ve prospěch Čech široko rozvětvené spiknutí, jež bylo přitlumeno jen tím, že osoby, kteréž nejvíce se účastnily jeho činnosti, v pravý čas užily prostředků radikalních. Spiknutí toto se však ozvalo vedením Pavla, biskupa krakovského, r. 1273. za času Boleslava Stydlivého, když slabosť tohoto krále a vnitřní nesvornosť v říši podávaly k tomu velmi vhodnou příležitosť.

V blízkých přátelských poměrech k Čechům byli však Poláci zvláště za panování tří prvních králů dynastie jagiellonské. Doba ta má velmi důležitý význam v dějinách Polsky; toho času totiž společnosť polská nastupuje na cestu právní, počíná žíti politickým životem, a v záležitostech veřejných nabývá hlasu rozhodujícího. Ze středu národa povstává organ vládní, jenž odtud počíná se rozvíjeti na základech zákonem přesně vyznačených, a spolu s králem řídí osudy národa, spolu s ním dává zákony a s ním společně pracuje na zjednávání jim platnosti. Počaly se sněmy.

Ze všeho, co bylo příčinou svolávání sněmů polských v polovici XV. věku, bez pochyby třeba zvláště vytknouti husitský ruch v Čechách, jehož tendence při stálých vzájemných poměrech obou těch národů snadno byly přeneseny na půdu polskou. Husitský ruch neměl účelu pouze náboženského; vzniknul za příčinou otázek socialních i národních, a snažil se rozhodnouti je na základě svého národního přesvědčení. V takové formě musil nalézti vřelé přijetí ve šlechtické společnosti polské, kde všecky ty otázky, náboženské jakož i společensko-politické, byly na denním pořádku. v ústech každého šlechtice.

*

Duchovenstvo polské přese všechen prospěch, jehož dosahovalo nad vládou královskou, přes celou svou důležitosť, kterouž mělo jako vláda kontrolující moralní a často i hmotnou činnosť společnosti, nemohlo si nikdy zjednati vážnosti a sympathie v katolickém obyvatelstvu polském. Přirozeným následkem nepřízně k duchovenstvu musilo býti čím dále tím větší podrývání autority katolického náboženství v národě, té autority, která neučinila takřka ni nejmenšího kroku k tomu, aby nižší vrstvy jí porozuměly. Přední příčinou takového poměru národa k církvi byly organické vady duchovenstva polského. Nejslabší stránkou toho stavu byl úplný nedostatek národního charakteru, což vůbec říci lze o veškerém katolicismu. Byla to theokracie římské církve, kteráž neměla nic společného s národem a často postupovala proti jeho duchu a přesvědčení.

Církev měla onoho času své zvláštní úkoly, jež v každém položení měla zvláště na zřeteli a pro něž vlastně dobývala si vlivu i vážnosti u vlády. Duchovenstvo polské kromě toho stávalo vždy mimo všelikou závislosť na vládě, ba naopak, současně s tou vládou šířilo svou moc nad obyvatelstvem země. V jeho rukou byly totiž nejen soudy nad duchovními, ale velmi často i nad osobami soukromými v záležitostech civilních i trestních. Hierarchie církevní sama rozdělovala desátek, jenž byl největším břemenem tehdejšího obyvatelstva katolického, sama vyměřovala jeho velikosť i způsob, jakým má být odváděn. Osoby duchovního stavu bývaly často u vesla vládního, a vlivem na krále prováděly výhradně své zámysly. Toto stanovisko církve katolické ve společnosti polské přímo se protivilo pojmům národa o vládě duchovní. Jako všickni Slované, tak i národ polský nestrpěl absolutismu, nechť by vystupoval v jakémkoli oboru a ve formě jakékoli. Vládě duchovní podlé těch pojmů nerozuměno jinak, nežli že vznikla z národa a měla s ním být ustavičně sloučena. Všeliké jiné formy její byly brzy nenáviděny; ale což teprv možná říci. jestliže k těm formám odloučení církve katolické přidružila se moc vládní, dosažená postavením u krále a skrze úřady osob v duchovní hierarchii nejvýše stojících, od nichž tak mnoho útisků snášel ubohý šlechtic polský, stížený břemeny druhu všelikého.

Idealem národa bylo duchovenstvo české, Husem v zásadě zreformované. Proto také, kdy k Visle donesla se zvěsť o reformách toho druhu, mládež polská a lidé, toužebně očekávající lepších časů, hromadně pospíchali do Prahy, aby poznali zásady těch oprav a přisvojili si jich ideje. Husitský ruch a jeho tendence v celém obšírném jich rozsahu nemohly být jinak přeneseny na půdu polskou nežli vědou, klidným rozborem těch náhledů, za něž bratři Čechové bojovali. Těžko za pravdu dáti, že by zvláště vzdělaná a po světě toužící část obyvatelstva byla přijímala nové ideje, ať tak dím, na pouhé slovo, neprozkoumavši jich obsahu. Naopak — bádání plynulo ze předmětu samého. Jestliže totiž ne všickni věří, značí to, že jest něco takového, o čem by bylo lze nevěřiti; byla-li by pravda jasna jako slunce, všickni by zajisté

v ni uvěřili. Ku konání systematického rozboru bylo však třeba jisté vědecké přípravy, již nejsnáze bylo lze nabyti na universitě.

Do času založení university jagiellonské, ano i v době jejího největšího rozvoje mnoho mládeže polské vzdělávalo se za hranicemi. Na universitě pražské podlé středověkého rozdělení professorův a studentů na národy stávala „Natio polonica", skládající se z Polákův a Litvanů. Původně byl tento národ založen (královou Hedvikou) pouze pro Litvany; teprv později připojovali se k němu Poláci, jakož i Němci ze severozápadních provincií Polsce poddaných. Nemáme podrobnějších vědomostí týkajících se tohoto národa; víme však, že toho času, když učení Husovo nabylo rozhodně převahy na universitě pražské, „národ polský" byl velmi četný a úsilně podporoval mínění smělého reformatora.

Mládež polská, vzdělavši se za vlivu rozvíjející se liberalní náuky Husovy na universitě pražské, vracela se do vlasti, aby šířila učení toto mezi svými rodáky a ponoukala je ku hledání pravdivé vědy u bratrského národa. To bylo vlastně hlavní příčinou, proč „národ polský" vždy, ano i v době rozkvětu jagiellonské university byl velmi četný, a ideje husitismu rychle se rozvíjely na půdě polské. Jak sympathicky byly přijaty, a jak živě zajímaly tehdejší obyvatelstvo Polsky, toho velmi četné důkazy podává nám historie. Účastenství Poláků v ruchu husitském jevilo se nejen způsobem sympathie s jeho zásadami a passivního podivu nad jeho činy, nýbrž i skutečnou pomocí slovem i činem. Nerozlučným soudruhem Jana Husa za času jeho uvěznění byl Polák, jakýsi magistr Jeronym, jak čteme ve vlastnoručním listě Husově, psaném z Kostnice universitě pařížské, v němžto mistr Jan vyznává, že nemá nyní přátel kromě boha a jednoho polského doktora. O vysvobození Husa z vězení staralo se mnoho Poláků, mezi nimi zvláště znamenitý Zawisza Czarny.

Náboženský husitism měl přívržence v Polsce nejen mezi osobami světskými, nýbrž i duchovními. Známoť na příklad, že státní kancléř, biskup Szafraniec, a jeho pomocník, kněz Odrzywolski, osobně velmi přičinili k rozšíření náuky mistra Jana v národě polském, a přese všecku dosti zjevnou činnosť vzhledem k tomu nebyli předmětem pronásledování. Toť faktum neobyčejně originalní; dokazuje, že v jich osobách národní cit měl přednosť před náboženským, — Polák zvítězil nad knězem. Kterak husitism byl rozšířen mezi šlechtou, souditi lze z toho, že ještě za panování Kazimíra Jagiellonce, kdy náboženský zápal v národě značně seslábl, jakýsi Abraham Zbąski, člověk zámožný, v různých krajinách Polsky zakládal školy, učitelé byli Češi husité, ve větších městech veřejně mluvíval o tom, že husitism je vznešenější nad katolicism, a všude se těšil souhlasu posluchačův. A kdy z té příčiny na sjezdu v Krakově r. 1451. strana katolická navrhovala aby husité byli vyhostěni z Polsky, většina s hněvem návrh ten zamítla. Je to důkaz, že strana tak zvaných bratří českých ještě onoho času byla silnější nad stranu katolickou.

Vidouce tak živé uznání svých snah u národa polského a majíce na zřeteli, že by nerovný byl boj s celou tehdejší západní Evropou, čeští husité si umínili povolati na trůn uprázdněný po detronisaci Sigmunda císaře, polského krále Vladislava Jagiellonce, a tím způsobem fakticky sloučiti dva národy. Za tou příčinou byla dvakráte vypravena poselství do Polsky (r. 1420. a 1422.), leč Jagiello, toho času podroben jsa vlivu Zbyhněva Oleśnického, vůdce strany katolické, pokaždé dal odpověď odmitavou, odůvodňuje ji tím, že králi katolickému nesluší, aby přijal korunu od kacířů. Z příčiny těch odpovědí čeští poslové vypraveni byli ku dvoru Witolda, velkoknížete litevského, leč i tenkráte nadarmo. Poslové byli na cestě zadržáni Janem, knížetem slezským, a internováni do Ratiboru. Zpráva o té události způsobila zbouření v Polsce. Na pomoc husitům českým vypraveno litevského knížete Alexandra Korybuta v čele vojenského oddílu, jenž byl dosti četný, ačkoli se skládal skoro jen z dobrovolníků.

V socialním a politickém oboru měl český husitism v Polsce XV. věku mnohem větší vliv nežli vzhledem k náboženství. Viděli jsme, jakou cestou přicházely do Polsky náhledy náboženské. Zároveň s nimi musila tam vniknouti také ta společenská tendence, pro niž tolik let ustavičně byla prolévána krev česká a přineseno tolik obětí. Ku přesvědčení náboženskému družila se nespokojenosť národa s tehdejšími vnitřními poměry ve vládě, zjevný protest proti všem novotám v ústrojí společenském, a především proti tvořícím se na slovanské půdě stavům, jimž připisováno původ německý. Vzhledem ku společenstvu husitský ruch směřoval nejprv proti pánům, nejen proto, že páni silně podporovali náboženství katolické, nýbrž i za příčinou jejich cizozemských obyčejův a toho ducha výlučnosti, jenž tak velice jsa rozvinut ve vyšších vrstvách národa, pouze sobě přiznával právo ku vládě. Vzhledem k národnosti však bylo účelem toho ruchu očištěni všeho, co bylo slovanské, od příměsků německých a sesílení městského živlu, jejž sousední Němci čím dále tím více seslabovali.

Charakteristickou známkou husitismu vůbec byla snaha o upevněni zásad náboženských na základech pocházejících z hloubi ducha národa, snaha o odstranění všelikých rozdílů mezi stavy, neznámých v původním Slovanstvu, konečně snaha o postavení celého ústroji vládního na základy demokratické a zvelebení české národnosti. Společensko-náboženský ruch český, přenesený v takovéto formě na půdu polskou, musil způsobiti rozhodný převrat ve smýšlení šlechty, kteráž měla také velmi mnoho příčin k nespokojenosti s tehdejším stavem poměrů společenských.

Hlavní známkou vlád jagiellonských byl nedostatek všelikých snah o zachování harmonie mezi živly společenskými, o sblížení a sloučení různých stavů, co tak snadno bylo možná pozorovati za času Piastů. Tím způsobem vždy více ubývalo rovnováhy společenských živlů ve vládě, a přirozeným následkem toho byla převaha silnějšího nad slabším. Především kořistilo z takového stavu věci duchovenstvo, jež nabyvši vlivu a důležitosti ve vládě, sta-

ralo se jen o zájmy stavu svého. Setkavši se velmi často na téže cestě s aristokracií, po krátkém váhání pevně se s ní spojilo, a od toho času ty dva živly tvořily jediný tábor konservativně aristokratický. Strana tato uměla co možná nejlépe kořistiti ze svého výlučného položení a ze své síly, kterouž nejednou prokázala; na každém kroku pracovala různými právy a výsadami, často na škodu druhé polovice obyvatelstva — šlechty. Jakmile aristokracie nabyla veliké moci vládní šlechta počala pozbývati mnoho svých práv společenských pouze za příčinou usurpace velmožův, ale jinak počal se množiti počet jejích břemen a povinností. Přestala se účastniti soudů, v nichž aristokracie vzala rozhodnou převahu, a šlechtické soudy proměnily se v poradní organy při králi. Vzhledem k soudnictví šlechta se stala úplně závislou na aristokracii, v jejíž rukou byly skoro všecky soudy, a obyčejný zákon, jenž při zrušení statutu vislického nebyl sepsán, podával často příležitosť k nadužívání. Šlechtě bylo těžko poddávati se libovolnému výkladu zákonův, a neméně těžko bylo i zámožnějším platiti vysoké soudní výlohy. Stěžováno si často do starostů, nad nimiž nebylo kontroly, ale stížnosti nedocházely krále. Také kostelní desátek šlechtě byl těžký, zvláště pak — nepohodlný způsob vybírání jeho. Mimo to šlechta tvořila hlavní sílu vojenskou, její povinností bylo zvláště brániti vlasti, což také bylo spojeno s nemalou potíží ničím nevynahrazenou. Majíce to všecko na zřeteli, snadno poznáme, že stav šlechty byl zajisté hoden politování. Při tom všem šlechta ustavičně zakoušela od aristokracie potupy a beztrestného nadužívání, majetek její byl podroben sekvestraci a nucenému prodeji, nebyla-li daň v pravý čas zaplacena, a pole zároveň ležela ladem z nedostatku sil ku zdělávání jich, když nastala válka. Nebylo komu si stěžovati, ježto nadužívání vycházelo vlastně s hůry od těch, kteříž byli nejblíže u trůnu.

Šlechta dlouho trpělivě snášela útisky, trvajíc v tom trapném položení; dlouho hledala pomocné ruky, kteráž by ji vyvedla z toho kruhu začarovaného; očekávala jí nejvíce od krále, — až posléz nenadále došel jí hlas volnosti od břehů Vltavy, jenž radil, aby doufala jen ve vlastní síly Šlechta probudivši se počala požadovati práv svých. Možná dokonce vytknouti jistou parallelu co do vynikajících v té době události v Polsce a v Čechách. Tak na příklad po revolučním výbuchu v Čechách r. 1419. vystupuje polská šlechta r. 1422. a vyskytují se statuty wartenské, jež obnovují statut wislický a reformují soudy; po konečném pak postavení vládní organisace české na základy demokratické r. 1436. vyjdou tak zvané statuty nieszawské, jež zavádějí rovnoprávnosť šlechty s pány a ustanovují sněm, vládní organ demokratický r. 1454. V politickém ruchu obou těch národů snadno lze postřehnouti ve všem neobyčejnou podobnosť jen v tom je rozdíl, že v Čechách ten ruch přešel ve zjevné povstání, v Polsce však se konal spíše pokojně, beze vší zjevné bouře. Leč v Čechách bylo k tomu mnohem více příčin nežli v Polsce. Čechové si mohli voliti jen ze dvého: buď pokojně si vésti a poddati se

lhostejně proudu odnárodňujícímu, anebo chopiti se zbraně a na poli vítězství domáhati se práv svých; v Polsce však nehrozilo takové nebezpečenství, a kdyby nebylo se sběhlo několik příznivých příležitostí, ruch ten by nebyl tak rychle vznikl.

Tak bylo v XV. věku.

Stáli jsme při sobě, pomáhali si vzájemně, čím kdo mohl a jak kdo uměl. Žili jsme toho času v témže přesvědčení, kojili jsme se stejnou nadějí a ku stejnému brali jsme se cíli. Pamatovali jsme na to, že jsme dvě větve jediného kmene, a podavše si ruce bratrské neopouštěli jsme se ani ve štěstí ani v neštěstí; šli jsme spolu, ježto jsme se znali a milovali.

Od té šťastné doby minula mnohá desítiletí, mnoho vody uplynulo ve Visle i Vltavě, a my jsme kráčeli různými cestami, nejednou velmi smutnými. Bojovali jsme s osudem, jenž byl naším údělem, a zpírali se nepřátelské ruce, kteráž nám hrozila záhubou. Za času těch krvavých bojů za naši národnosť trati se útek té pásky, která nás dříve tak úzce spojovala. Ztratili jsme vědomosti o sobě, ježto jsme bojovali odloučeni jsouce od sebe, výhradně sami sebou zaujati, slabi a malomocni. Byl čas, kdy jsme nejen úplně se neznali, ale i jakousi nechuť k sobě měli. Časy ty však nyní již náležejí minulosti, a jak se zdá, minuly na vždy. Dnes již věci se změnily; dověděli jsme se, že Čechy a Polska nejsou od sebe odděleny prostranstvím bez hranic, nejsou někde na konci světa; přestali jsme křivě hleděti na sebe, počali jsme opět se poznávati. Protož také pozorujeme, že si nejsme cizí ze zásady, že vzájemnosť naše z XV. věku není abstrakcí, okamžitým zjevem, jejž vyvolal sběh zvláštních okolností, ale že je positivním faktem, stojícím na trvalých základech, totiž na těch, že známe se. Chceme-li tedy z historických dat vysloviti správný úsudek o poměrech, jimiž dva nejbližší sobě národové slovanští byli spojeni, musíme se odvolati k tomu faktu historickému a za jisté pokládati, že čím lépe se poznáme, tím více se k sobě přiblížíme.

Rusíni v domácím hospodářství.

Napsal **František Řehoř.**

(Dokončení.)

Zahrada rozdělena jest na část ovocnou a zeleninovou. Část ovocná zaujímá malý prostor obyčejně při plotě, aneb rostou ovocné stromy pohromadě v jiném koutě zahrady a malý ten kousek pravého sadu porůstá drnem. Sem nedělního odpoledne přichází rodina z dusné chaty si pohovět a pod stíny stromův ukryta žhoucím paprskům oddává se libému zprvu hovoru a pak spánku.

Sotva že se počalo nebe ruměniti prvými červánky a druhé ozvalo se kuropění, probouzí se rusínský hospodář ze sna dle

návyku s celou rodinou. Slunce nezastalo ho nikdy spícího a v zimě vstává vždy několik hodin před východem. Kuropění jest nejjistějšími na vsi ranními hodinami, kdežto poledne určuje Rusín vzdálen jsa domova, častým na slunce vzhlížením. Letního času počíná se u hospodáře den hned se svitem.

Hospodyně, přinesši vodu ve dvou konvích na vahách pověšených, rozdělala oheň před pecí, a šukajíc po chatě odříkává ranní modlitbu u ohniska, na němž ve dvou velkých hrncích se vaří snídaně. Bohatší ač drží si parobka, přec konají s ním všecky práce zároveň, neboť hospodář sám práce neštítí se žádné. Panuje tu ovšem aristokratická nálada mezi hospodářem a sluhou, leč jen chvílemi a více v zábavě mimo chatu. V krčmě a na jiných hodech, kdy zasednuvše hospodářové v kruh se častují, parobek nemá k nim přístupu, ale doma jídá z jedné mísy s hospodářem a při práci nerůzní se od něho, leda že jej tituluje: vy hospodáři. Stává se, že zasnubuje hospodář svou dceru parobkovi, když přesvědčil se o jeho pracovitosti a vzorném chování, aniž by kdy litoval promyšleného skutku toho, neboť vidí štěstí dítěte a zmáhající se zámožnosť v chatě přičinlivostí zeťovou.

Parobek sloužívá za stravu a jedno do roka ošacení; nemá-li doma co na práci, posýlá jej hospodář na výdělek do dvora, z něhož mu část na nedělní kratochvíli daruje.

Obstaral-li všecko doma, odchází hospodář do práce, buď na svůj záhon neb kam potřeba káže. Děti z peci také již slezly. Snídaně vaří se tolik, aby zbylo i na oběd, neboť se času letního v poledne netopí. Hospodáři pracujícímu na poli vzdálenějším nosívá k deváté hodině jedno z dětí v hrnku snídani do šátku zavázanou a tím stává se prvně činnosť dítěte užitečnou. Oběd na Podolí nosívá se pracujícímu v hrnku dvojitém, v tak zvaném blíženci, jenž skládá se ze dvou hrnkův spolu spojených a opatřených uchem v podobě oblouku nad místem spojení. Do jednoho dává se mléko, do druhého kaše neb brambory tvarohem posypané. Vodka pracujícímu ve žních málokdy scházívá.

„Přednůvka" jest nejkrutější doba v životě rusínského vesničana, u toho dřív u jiného později se dostavující, což dle šetrnosti neb nehospodárnosti jednotlivcův se řídí. Jsouť mnozí, kteří nevědí co to přednůvka, leč takých pomalu. Již po zasetí dostavuje se do chat vesničanův nouze, trvající až do žní. Obilí není, koupiti není zač a jen žid v krčmě bývá jedinou útěchou, ku kterému se utíkají na dluh o potraviny za drahé peníze a různé podmínky. Žid umí těžiti z nejkritičtější doby Rusínovy, půjčuje mu obilí k setí i do mlýna, aby v dvojnásobném množství mu je po žních odvedl. On dáva na „borg" (úvěr) dvojitou křídou účtovanou sůl, vodku a jiné nevyhnutelné potřeby.

Smutně to vypadá přede žněmi v chatě, schlípeně chodí hospodář po humnech, vyhlížeje bující osení, které v naději hojné žně ho poněkud obveseluje. V době přednůvky chodí rád s rodinou do práce dvorské, o senoseči hemží se panská luka veskými dělníky za skrovnou denní mzdu.

Z nouze seká se nedozralé žito a klasy suší v peci, jen aby se mohly napéci placky, jinak nezdravé a sladké, jež s takovým že namáháním připraveny byly, sluji „chlebem mučeným“.

O žních jest ve vesnicích prázdno a pusto. Leda žebrák se zjeví. Nečetný jest proletariat mezi Rusiny a nemnoho tedy starcův žebravých, kteří nikdy s prázdnou z chyše hospodářovy neodcházejí. Viděti na vsi rusínské žebráka v oděvu záplatovaném neb otrhaném, jak bývá v krajinách civilisovaných, patří k vzácnosti; lišíť se pouze stářím a bílým plnovousem od vesničanův. Vstoupí-li takový do síně chaty, klekne a pokřižovav se s hlavou obnaženou odříkává modlitbu za zemřelé z rodiny hospodářovy, počínající obyčejně: „za pomeršenky dušenky a vaše zdrovinko“. On bývá všude vítaným, neboť ví, co se sběhlo nového ve vsích sousedních, jak daleko tam pokročily žně, a vážný jeho vzhled vzbuzuje spíše úctu než útrpnosť v mysli rolníkově. Na Podolí charakterisuje žebráka takového lyra, známý nám to kolovrátek z loutkové komedie. Přijde-li takový kolovrátkář do vsi, obklopuje ho hejno dětí zvědavě na něho pohlížejících, a když počne hrát někde u plotu církve, zastavují se i hospodářové a zvou lyrníka k sobě na nocleh, neboť vědí, že umí hrát a zpívat. Písně lyrníkovy jsou obyčejně nábožné a nejoblíbenější ona počínající slovy: „svatý Mikolaji“, kterou lid kolovrátkem doprovázenou by znova a znova poslouchal. Je-li lyrník slepý, vodí jej chlapec, který z „dědovodův“ stává se lyrníkem ze řemesla. Mnohý takový heros umí vypravovat o zašlém lesku a slávě bývalého kdys knížectví haličského, neb o nápadech Tatarův a kozácích ukrajinských. S Kobzary potkáváme se již jen na Rusi. Byla-li ve žních za dne ves pustá, jest v ní na večer život tím veselejší. Děvčata rozbíhají se se džbány pro vodu do neroubených studánek, u nichž dvě-li se sejdou, mají dostatek látky k delšímu hovoru. Slyšeti smích, volání, neb bečení vracejících se s pastvy krav, jež spěší se ke struze napojit. Sedící na koni hospodář projíždí struhou dobytkem mnoho zkalenou a hledá pro ně čistější vodu. Hospodyně již zatopila a kouř zahaluje brzy střechy chat, až úplný večer temným příkrovem snese se nad rusínskou ves u velebné ticho se pohřižující. Nikde světélka a po večeři oživuje na chvíli ticho to dupotem koní, s nimiž hospodářové neb parobci jedou na noční pastvu; ale i to umlká a pozdě v noci, když již luna dere se ve tváře spících malými okénky, zavzní v pobliží krčmy „opatruj oheň“, na kteráž slova ponocného jen psi štěkotem odpovídají. Kdo má slabé spaní, slyší dumné tony vrbových fujarek, jež jako ukolébavka tichem se s pastvin do vsi nesou.

V rusínských vsích není podruhův, kteří by výživu prací svých rukou na cizím nuceni byli hledati, vstupují tací v službu celoroční. Proto dvůr odkázán jest na čeleď a na hospodáře s jich rodinami. Hospodář sám na práci jinou, než na sečení kosou nechodí, leda že skládá seno v kupy a staví v půlkopky. „Přednůvka“ musí jíti u něho do živého, chápe-li se ve dvoře práce zároveň s mládeží. „Gruntovník“ zase řádný zřídka kdy se

na dvorském lánu okáže, ale žena jeho a děti rády chodí do dvora, zvláště není-li zač koupiti soli.

Nejhůře jest držitelům dvorů ve vsích s lidem ritu latinského a unitského. Počítáme-li všecky svátky obou vyznání, v kterých jedna strana nechce jíti do práce, že má druhá svátek, pak „pražníky“ (pouti) a jarmarky v širším okolí, jež žádný navštíviti nezanedbá, vypadá sotva 200 pracovních dnů na rok!

Nejcitlivější nouzi o dělníky má pán dvora ve žních. Před východem slunce chodí polní hlídač, ano i ekonom objíždí koňmo chaty, a vyvolav celou skoro rodinu do dveří a na zásep poví jim, co se platí a kolik rázu vodky pán dává na den. Stává se, že se mu vysmějí, a přeplativše hubou panskou mzdu o šesták prosí, aby šel on do roboty k nim. Činí drahotu tím větší, čím větší mají vlastní pozemek a čím řidčeji jest okolí zalidněno. Na Podolí nespomáhá-li obyčejné prošení, nosí volající do práce láhev kořalky a nalívá všem, kteří vypivše jí kalíšek, zavazují se jíti pro ten den na panskou robotu. Musí se jim však místo a druh téže vysvětliti. Čas k práci určuje se tu a tam tlukotem dvou paliček na prkno mezi dvěma koly volně visícími, ale vzdor tomu dostavují se dělníci pozdě a co možná společně, povykujíce a scházejíce se v chatě blízko dvora. Po poledni ač přijdou brzy, povalují a vyhřívají se na slunci pod dvorským plotem tak dlouho, až je obyčejně hlas ekonoma do práce pobídne. V poledne, večer, ano i předpolednem a v podvečer pijí po kalíšku kořalky, mládež i starší obého pohlaví, bez níž by snad do práce ani nešli.

Jen „tloka“ láká vydatně k panské práci — slíbená hudba! Byla-li po celý týden ve dvoře o dělníky nouze, dne sobotního může býti pán jist, že na tloku přijde množství rukou. Spěchá každý, kdo může, jeden časněji druhý později, a když práce v plném proudu, přibíhají udýcháni opozdilci a chápají se hned díla. Dnes není nikdo hubován pro opozdění. neboť v náhradu pokrývají se lány panské časněji jak jindy pilnými dělníky, jimž práce jde od ruky až milo. Děvčata málo kdy v práci jsou tak veselými, jako sobotního dne před tlokou. Všude samý smích a lahodný zpěv dívek doprovází práci, rozléhaje se daleko na záhony chlopské, kde dnes nad obyčej prořídli robotníci. Kdo z cizinců byl přítomen té chvatné práci před tlokou, nikdy nezapomene na zvonivý zpěv lepých děvčat s opálenou tváří. Pan dobroděj spokojen opouští pozdě u večer režie pětijitrové, vždyť tolik hemží se mu po záhonech půlkopek a s neděle kdož ví, nebude-li zase pršeti?

Spěchá to dnes s pole tolik netrpělivých tanečníkův a tanečnic, kteří v uctivé vzdálenosti za dobrodějem krátí si cestu křikem a pošťuchováním. Jen starší dovolí si držeti s pánem stejný krok a osmělí se i na ledaco tázati neb vychvalovati všech dnešní pilnosť. Za úplné tmy stanou teprve ve dvoře.

Druhého nedělního dne po poledni scházejí se ve dvoře včerejší robotníci, a když objeví se houslista s bubeníkem, počínají „odhodlanější“ tanec v pobliží obydlí pánova. „Ekonom“ nalévá vodku a páry v kole vždy jsou četnější, ač se dává zprvu pozor,

by netančili, kteří nepracovali, ale k posledu točí se v kole i ti chytří, kteří ač včera mohli, do práce nešli. Tloku pořádají mimo kněze též hospodáři zámožnější, kterým se jde na jeden den do práce zdarma, za pouhé počastování vodkou a řídké pohostění pyrohy při domácí muzice. Dožne-li se jistý druh obilí, upletou žnečky z vybraných klasův požatého obilí věnec, jež si nejhezčí a nejobratnější z nich klade na hlavu, a když času toho právě zasnoubena, zvyšuje se tím dojem slavnosti. Ověnčená vybírá si z ostatních spolupracovnic dvě družky, s nimiž, majíc je po boku, jde v čele chomáče do dvora. Cestou rozléhá se zpěv opěvající ukončení žní, neb jiné u pána odbyté práce, až za zpěvu přiblíží se před dvéře obydlí pánova, vyzývajíc ho zpěvem: „vyjdi, panenku do nás,“ aby ven vyšel a přinešený pro něho věnec odebral. Dlouho-li nikdo nevychází, pokračuje se ve zpěvu:

„Nemá pána doma,
odejel do Lvova,
doubečky kupovati,
stožky s jimi podpírati.“

Konečně vychází pán a snímá věnec s hlavy před ním se klonící dívčiny, která tlumočí přání celého sboru slovy:

„Dej vám Bůh orat, sít a užívat, nám pak sklízeti pro vás ještě po mnohá léta ve štěstí a zdraví.“ Děvče nesoucí věnec a obě družky její pán obdaruje penězi a ostatní počastuje vodkou. Jako na zavolání objeví se houslista a pán nic proti tomu nemá, by jim na jeho asi čtyřšestákové konto zahrál kolomyjky do tance. Tak končí celé žně s tím rozdílem, že poslední sklizeň o něco hlučněji se oslavuje.

Věnec visí na špýchaře až do žní příštích, kdežto Rusín vydrtiv zrní jeho míchá je s ostatním k setí, věře v bohatší a šťastnější z toho žeň. Jen z hrachu se věnec neplete a také by žádná podobný na hlavu nevzala.

Tak ubíhá den po dni, až nastane jeseň, doba to setby hospodářům a úprava lenu s konopím v předivo ženám a jich dětem.

Když skončil se předadventní čas, svatební to éra na vsi rusínské, spojená se zábavami a návštěvami všeho druhu, béře na se ves smutným adventem tvářnost opravdové zimy. Jindy bílé stěny chat oblékají se v slaměné pouzdro zachaty, tak že obydlí chlopské má vzhled slaměné boudy. Na zahradě bující kdys zelením trčí vysoké tyče po bobech nachýlené neb větrem zvrácené. někde zase dobytkem hledavším kratší ke strouze cestu povalen leží kus starého plotu, jehož prouti roznáší se tak v blízké okolí. Branka jindy zavřená jest otevřena dokořán neb vysazena zaujala místo se řebřinami pod okapem. Holé pruty vrbového stromořadí smutně se vzhližejí ve větší kalné vodě, do níž vítr seschlý jich oděv odnáší. Odletěli již čápi, zanechavše po sobě černá hnízda z roští, jimiž korunováno jest jen několik ve vsi chat, a hospodář sotva nyní si vzpomene, že nastoupí z jara

v hnizdě nejstarši z čapího rodu, právě tak, jako on na té chalupě jest dle paměti pradědovým potomkem.

Cesty většinou blativé zdají se posunovati dno vždy více do středu zeměkoule.

Pozdní jeseň jest nejtišši a nejsmutnější dobou v rusínské vsi; pouze neděle a svátky se suchým počasím činí ji veselejší ve smyslu chlopa, kdy na cestách a návsích objevuje se více lidí, pospíchajících buď pro něco do krčmy, neb na mši do církve. V tu dobu důležitá jest výroba oleje. Jako výroba plátna, patří i výroba oleje k domácímu průmyslu čistě národnímu, neboť olej konopný jest důležitým činitelem v domácnosti haličského Rusína, bez něhož žádná rodina jmenovitě v měsících postních se obejíti nemůže. Tušim, že bralo náboženství ohled k Rusínům, když nakazovalo mastiti v postě olejem; čím jiným by také ubohý Rusín mastil? Máslem? to je drahé a stačí sotva mléko pro domácí spotřebu.

Semeno konopné má každý hospodář své, nejzámožnější až 2 hektolitry. Má-li je vyčištěno, tu si je uloží, aby po ozimním zasetí si je mohl připravovati pro olejnu, ano lisovati se počíná v prosinci a končí březnem. Nejprve semeno usuší buď v peci neb na kamnech a pak je mele na domácím mlýnku obilném, čímž se každé zrno rozpůlí a oddělí od slupky. Na sítku zvaném „ryšoto“ protáčí se umleté konopí, aby čisté zrní s drobnými plevami spadlo dolů a hrubé plevy na sítku zůstaly. Práci tu vykonávají z pravidla ženy. Do olejny nosívá se takto připravené semeno po troškách a méně jedné míry (as 5 litrů) olejník k spracování nepřijímá. Při lisování bývá ten, kdo semeno přinesl, nápomocen, an z pravidla na olej čeká. Zaplativ a vzav si výtlačky a olej odchází. Doma pak je veseleji, užívá se oleje k mastěni a sviceni, z koláče pak výtlačkového připravují Rusíni krmí „makušanku“ zvanou tím způsobem, že se asi osmá část jeho uřízne a dá se namočiti do trochy teplé vody, načež se na hliněné pánvi dobře utře, sítkem protlačí a do takové řediny špinavé barvy zavaří se jáhly neb krupky. Zbytkem na sítku zůstavším krmí vepře. Kdo semene konopného nemá, nebo ho má málo, kupuje buď semeno neb olej as $1/4$ litru po 10 krejcařích.

Olejníkem ve vsi bývá hospodář, jemuž je lisování oleje zaměstnáním jaksi vedlejším, jež přechází na jeho potomky a udržováno bývá v jedné rodině. Ve vsi stávají někdy olejny dvě, v kterémžto případě pak více okolních vesnic olejny postrádají. Je-li ve vsi nedostatek semene a poptávka po oleji čilá, kupuje olejník až do šesti hektolitrů semene konopného a olej prodává. Podobně i koláče výtlačkové rozprodá po 10 kr. na makušanku.

Stroje a nářadí k lisování oleje potřebné umístěny jsou ve zvláštní k tomu účelu vystavěné budově, jež ničím od ostatních stavení se neliší. Na ploše asi $1\frac{1}{2}$ □° stojí stroj a opodál nakupeno jest naštípané dříví, jímž se při práci topí.

Stroj se skládá z plotny, kde se semeno smaží, z kmene, v němž se zabaleno v látku z hřívy koňské tkané, lisuje, a dvou postran-

ních, na hřídelích se pohybujících palic, jimiž se buší do klínův tlačících na trámec, který přenáší tlak na dřevěný písl a ten přímo na semeno.

Zima, ač neliší se jednotvárností od mlhavé jeseni, jest přec živější a veselejší. Z malé stodůlky ozývá se pravidelný tepot cepu hospodářova, který samojediný jest v ní zavřen. Ženské zde nikdy nemlátí a také mlátit neumějí, smějíce se ve dvoře ze vsi těm, jimž pán náhodou mlácení se svou chasou poručil. Spolu mlátívají Rusíni nejvíce dva, jelikož ve třech takt držeti neumějí.

Lenivě kráčí dobytek se napojit k otvorům v ledu vysekaným, tu a tam zastaví se některá z krav, vyjeveně hledící do čistého vzduchu, a to snad vyruší v ušpiněném kožiše loudajícího se za nimi hospodáře, aby je popohnal.

Časem přejedou pustou vsí saně s hospodářem jedoucím do lesa na sněti, jež si sám tam teprve nasekati musí, maje k účelu tomu sekerku za pasem zastrčenu. Nebo mihne se děvče spěchající do krčmy pro sůl, a má-li dlouhou, čtyřbokou láhev z bílého skla pod zástěrou ukrytou, jde jistě pro trochu kořalky. Větší hluk již vzbudí žid s rancem na zádech, nabízející v každé chatě jehly, bílé a černé niti, sklenné knofliky ke košilím, pentle a stužky do vlasů, neb obrázky svatých v postříbřených a pozlacených rámečkách, jakož i malá zrcadélka, hřebeny, šátky a dýmky, samé to skoro smetí a odpadky vídeňských továren. K němu shrne se celá rodina, žádostiva viděti jeho krám. Něco koupí se vždy, neboť žid prodává i za obilí, kůže, len, přadénko niti a plátno, a tak jest kupcem a prodavačem zároveň.

Smutno-li a prázdno na návsi, jest obrázek v chatě vesničana již veselejším. V páchnoucí čoudem kuchyni ozývá se obilný ruční mlýnek, jímž točí sehnutá hospodyně, aby semlela si pro okamžitou potřebu trochu zrní. Tento „žorn“ neschází v žádné chatě a jest nenahraditelným v čase, kdy má mlýn velký meliva nával, neb pro malou vodu stojí. Všimněme si ho trochu blíže. Na čtyřech nohou stojí v obdélník přitesaná deska kmenová s vydlabaným otvorem kruhovým až 14" v průměru a dnem kamenem vyloženým, na který přiléhá vlastní kamínek mlýnský, který má uprostřed otvor se zapuštěným dřevěným klínem, jehož pánvice zasazena jest na hřídeli tolikéž dřevěném, procházejícím skrze dno. Hřídelem tím se kámen zpod desky nadzdvihuje neb snižuje dle toho, mají-li se mleti krupky neb mouka. Na desce postavena jest šibenice, do niž jedním koncem zapadá dřevěná tyč a druhým do otvoru kamene blíže obvodu vyhloubeného.

Vedle kamene jest v desce vydlabaná prohlubeň, v níž nalézá se trochu sušeného k mletí obilí a sice tolik, co by na jedno vaření vystačilo. Tak jsme nyní seznali toho domácího bůžka rusínského, tak zařízeného, jako každý mlýnský kámen, až na kolo, kterým jest žena neb jí vypomáhající muž.

Po kuchyňském zaměstnání sedá hospodyně ku přáslvě, tomuto hlavnímu po čas celé zimy zaměstnání, a jež počínajíc asi adventem příčinou jest častých u večer i ve dne schůzek

koudelových, dospělých dívek a hochů. Tyto „večernice“ neobcházejí se bez zpěvu a vypravování, vždyť i mužští o závod předou se ženskými a smotávají niti, aniž by se v počtu zmýlili. Úzké, krátké prkénko na jednom konci s dvoustopovou tyčkou, jest přeslice. Na tyč navléká se prajednoduchý, této kratší kužel obalený koudelí. Hospodyně sedíc na prkénku na lavici položeném souká levou rukou niť a pravou ji navinuje na soustruhované, as 1' dlouhé vřeteno, jež má dolejší konec ozdobně pracovaný i barvený a hořejší do táhlé špičky vybíhá. Z pravidla sepřádá se nejprve koudel hrubá, pak jemnější, kdežto žemle se k posledu nechávají. Žena napřede denně z hrubé koudele pásem niti 10, z jemnější 12 a ze žemlí 16. Více upředených vřeten smotává se na moták v přadena po 10 z hrubé, 20 jemnějších o 30 pásmech niti ze žemlí. Ukončivše pozdě v noci přastvu při kahánku znamenají se všichni křížem, což činí i před přástvou.

Plátna lněného má v zásobě rusínská hospodyně málo, užívát se ho spíše k oděvu ozdobnému, jako jsou ženské košile a dlouhé po kyčle kacabajky sváteční, jež nosí i mužští, však z plátna konopného. Jsou něco málo pod oběma slabinami na místo klínu nastřižené, aby lépe na kyčle přilehly, zvláště tehdy, když se má na ni uvázati zástěra neb u mužských stáhnouti opaskem. Kacabajka nemající obyčejně ni knoflíků neb šňůrky, aby se u hrdla svázala, překládá se k účelu právě vytknutému svými cípy na kyčle, čímž zahalí se prsa až na hrdlo a u ženských na viditelnou část červených korálů.

Hotové plátno domů od tkalce přinešené se zapíjí vodkou a ukládá sbalené v truhlu co předmět po korálích chatě nejcennější. Místy tkají se silné ručníky se třásněmi a úzké ubrusy s vetkávanými pruhy barevnou vlnou neb hedbávím, jimiž se truhla jen o svátcích pokrývá.

Za letních dnů vidíváme na drnu zahrad natažené kusy pláten, jež hospodyně dva- až třikráte denně vodou ze strouhy konví polévá, tak že za dva týdny, svítí-li slunce, jsou dostatečně vybíleny. A má-li přec plátěný oděv Rusínův jakýsi režný vzhled, dobílí jej déšť a hřející slunko na hospodáři samotném.

—

Branko (Alexije) Radičević.

Životopisný a literární obraz od **Jana Hudce.**

(Dokončení.)

Básní jeho vyšly tři svazky. Prvý a druhý vydal sám ve Vídni v letech 1847. a 1851. a třetí, jakožto posmrtnou zůstalost vydal otec v Temešváru r. 1862. Byly ještě jiné básnické rukopisy Radičevićovy, nebyly však dosud nalezeny. Buď je spálil otec po smrti synově, aneb jsou někde ve prachu pohozeny. V prvém svazku

převládá východní nářečí. v druhém zprvu také východní, potom jižní. V onom zhusta shledáváme se s provincialismy nářečí banátsko-sremského, v tomto básník povznesl se již ku výši všenárodního spisovného jazyka.

Prvý svazek Radičević věnoval srbské omladině. Tehdy slova ta neměla politického významu, značila pouze mladší dorost, mládež. V básních Radičevićových převládá lyrika. Napsal však také některé epické značné krásy. A co básník opěvuje lyrikou svou, zvláště ve svazku tomto? Zpívá o lásce za mladých nadšených dnů svého života. Se strun guslí jeho vlévá se cit božské vášně oné do hrudi lidské se vším vlněním citovým. Právem lze nám říci, že svazek tento má nejvíce dokonalých a cenných básní. Básník předvádí nám lásku v touze dívčího srdce (Devojka na studencu — dívka u studně), v blahu splněné tužby jinochovy (Putnik na uranku — poutník za svítání), v touze za dalekým milencem (Putnik i tica — poutník a pták), v nenadálém štěstí (Putu kraj — pouti konec), ve blahu šťastné lásky (Vragolije — dovádění), ve strachu, péči, zoufalosti, stálosti, rozhorlenosti, žárlivosti, štěstí, spokojenosti a j. Leč kouzlo lyriky této nezáleží jediné v předmětu samém, jejž básník opěvuje, nýbrž také v cítění a ponětí, jímž předměty své oživoval takovou vřelostí, že bezděky jsme jí unášeni. Totě veliká přednosť každého pravého lyrika. Tyto písně Radičevićovy jsou jako poupata rozvíjející vonné a čarovné své lístky. Vůně ta lahodí a opíjí duši, a sladká hudba, jež dýše z bohatých obrazův a podobenství vymistrovaných jazykem národním, čistým jako slza, zachvívá nitrem čtenářovým kapkami nevýslovného blaha, jako ranní průhlednou rosou je obsypávajíc. I do dnešního dne Branko není dostižen co do líčení a oživení přírodní krásy. I v nejnepatrnější písničce obráží se částečka kouzla toho. Píseň jeho tu podobá se květu, jenž neplazí se po zemi, nýbrž kalich zdvihá vzhůru, tam proudí opět z přeplněné hrudi svěží a jadrna a vznáší se jako lahodný sen nad očima. Mnohdy také půvab jeho písně záleží v tom, že se tají a kryje v průhledný závoj. Obraznosť Brankova jest živá, plna vzletu, cit zkrátka řečeno svěží, přirozený, vřelý.

Význam Radičevićův jakožto národního básníka zjednaly mu lyrické písně reflexivní a přírodu líčící. Jimi mluvil z duše doby své oné části svých vrstevníků, na nichž záleží budoucnosť příštích dob. Probouzel omladinu svého národa, vyzýval ji, by střásla se sebe onu příšernou mlhovinu duševní, pro niž nelze jasně nazírati na cestu pokroku a povznešení národního, vyzýval ji, by probudila zoru lepšího života.

Kdo vidí Branka v národní lyrice toliko jakožto srbského Anakreonta a Hafise a neslyší z ní volání srbského Tyrtea po jasnějších dnech, kdo nepoznává v tepání tehdejšího života srbského Juvenala — ten nepochopil pravého významu jeho poesie. Všemi přednostmi těmi oplývají zejména dvě největší básně Radičevićovy ve svazku prvém na konci umístěné: „Djački rastanak“ (rozloučení s druhy [studenty]) a „Put“ (cesta).

„Rozloučení s druhy“ jest posud v srbské literatuře píseň nad písněmi, pravé evangelium vlastenectví, jež kypí ve hrudi nejintelligentnější části srbské omladiny, ve hrudi srbského dorůstajícího studenta. Radičević jest ideal mladosti a mladosť je doba pravé poesie. „Rozloučení s druhy“ jest fotograficky věrný a umělecky provedený obraz oné doby v mladém věku, kdy duch vznáší se ještě v mezích něžných a neposkvrněných idealů, kdy srdce opíjí se slastí bujných, leč něžných citů, připadajících jediné prvým dnům mladosti. Základní myšlénkou básně této, vpravdě individualní, jest hluboký žal z rozloučení s druhy.

Vřelým přáním Radičevićovým, zvláště za posledních dob, bylo po skončených studiích putovati na Kosovo pole a uzříti je. Říkával: „Chci napsati epos, ale dříve ani pérem nehnu, dokud nespatřím Kosova, Kosova. na němž srbská sláva byla do prachu zdupána, svoboda zničena a po něm otroctví nám nastalo. Látku mám připravenu; srbský epos musí takový býti jako řecký, v něm budou se všechny obyčeje naše obrážeti.“ Nebylo mu však dopřáno toho se dožiti s rovesníky stejného smýšlení, s hájiteli týchže velikých a posvátných idei; leč vetkáno je také do základní myšlénky mnoho skvělých a vznešených obrazů z minulosti, přítomnosti a budoucnosti národa, což dojem a cenu básně nad obyčej zvyšuje. Rádi. velmi rádi připisujeme „Rozloučení s druhy“ místo vedle Njegušova „Horského věnce“. nejpřednější z umělých, vlasteneckých epopejí lyrických; jediné poslední část básně před zakončením, kde autor louče se s jednotlivými druhy, zvlášť namnoze se opakuje, zdá se, že jest zdlouhava. Mohla býti s dobrým svědomím vynechána. I na jiných místech postrádáme jadrnější stručnosti. — Vizme však podrobněji obsah. Dva, tři elegické akkordy a jsme ihned in mediis rebus. Nedostižnou něžností básník loučí se napřed s kamarády, již dřímají věčný sen ve hrobech a z nichž každý jako on

mnoho snil a mnoho žádal v duši;
leč ta chvíle mrtvých všechno ruší. —

Místo dne posula je tma, a jediná sláva jejich je snad to kvítko hrob zdobící. Proto soucitně obrací se k němu jako k jedinému pomníku, k jediné vzpomínce na zemřelé:

Místo dne tma čirá spustila se,
místo slávy tys tu v smutné kráse.
A ty, bratře, kroku veselého,
když kol půjdeš, staň u hrobu jeho (druha),
slzy lij, leč netrhej tu kvítí,
jiné pro tebe se jinde třpytí.

Básník stojí před západem slunce na kopci krásné pahorkatiny srěmské nedaleko města Karlovců, vzpomíná ještě jednou na všecbny slastné a luzné chvíle svého mladého věku, jež tu prožil. Kamkoliv pohledne, všude vidí tolik posvátných vzpomínek, a když musí pryč od nich, tu těžce že srdce za nimi bije. V Karlovcích, jež nyní tak rád vidí, poprvé probudila se v něm básnická mysl. —

Nade mnou tu nebe modrojasné,
pode mnou stráň v červáncích již hasne
a ty kraje, v nichž se rodí víly,
ničím se mi, ničím nezměnily.
Stojím, hledím a v té duši mojí
vábní snové líbezně se rojí,
oko hoří, silněj' srdce buší,
nač mám napřed vzpomínati v duši?...
Pozdní doba, z dálky šeř se blíží,
v moře slunko svojí klesá tíží,
a noc temná, jež se řítí k zemi,
zas mne loučí se drahými všemi.
Postůj, slunko, postůj, nezapadej,
bílého dne s sebou neodváděj,
až ta místa všechna po pořádku
uzřím ještě jednou okem mládí,
k nimž se vždycky vracíme tak rádi
jako ke dni nejdražšího svátku.

Oj, Karlovci, město, jaks mi draho!
Jako děcko vstoup' jsem do tvých stínů,
hry mně byly jediné tam blaho,
než jsem poznal svoji domovinu.
Děcko přišlo — ptáče holé,
zvyknout si tu jako v druhů kole,
tu, kde k letu poprvé si tenká
napínalo vzhůru křídelenka;
z počátku jen s větve ku větvici
a se stromku v houštinu se tmící,
nežli smělo rozhlédnout se v kraje,
zříti obloha jak vysoka je,
nežli mohlo rázem lehká křídla
rozepjati pod nebeská sídla.
K oblakům se vznesl pták i nyní,
leč mu hlavu žal nějaký stíní.
Hledí dolů, vidí půvab luhů,
stromy, keře, zřídla, řeky, skály
a zdá se mu, tolik že to druhů,
kolik vzpomínek sny zanechaly.
Těžko je se, těžko odloučiti,
jak té sudbě vyhnouti se v žití.
Pro vzpomínky srdce bije stále,
leč ta touha žene, vleče dále...

Potom vzpomíná si na Dunaj, vinobraní a na zábavy při něm, na kolo, na libezná místa v pahorkatině: Belilo a Stražilovo, a na svou smrť. Tu rozloučí se s krajinou a vrací se za druhy do krčmy, by se po smutku rozveselil, s nimiž pak ve způsobu „poskočice“ zpívá písně jako při tanci kola. Předvádí přede zraky všechny hrdiny srbsko-chorvatské, již padli za vlasť, napřed ovšem kralevice Marka. Tu teprve nastalo pravé veselí srbského studenta. Živě nám básník vyličuje, jak užívali vína, písně, gusli a tance. Genialním darem komposice autor dovedl tento vrchol své básně vysunouti přes úzké hranice základního ponětí a vlíti veň živé city k národu, k celku. Tento díl „Djačkog rastanka“, kolo, jest symbolika figur, jimiž básník spojuje všechny Srbo-Chorvaty a Slovince. Jako na orlím křídle přeletuje z kraje

do kraje a posiluje a rozohňuje mladý svět lidu svého pohledem na slavnou minulost:

Blíže, bratří, k sobě spějme,
k tanci spolu zazpívejme.
Srbíne, ty ohni živý,
všechen svět se tobě diví!
Chorvate, tvá ode dávna
chrabrá paže byla slavna!
Oj, Bosňane, pýcho naše,
nezírá tvé oko plaše,
srdce tvoje křemen — kámen
v němžto dřímá žhoucí plamen.
Hercegovče, víro čistá,
ještě vrah ti zhoubu chystá?
Jsi ty jako blesk ten rychlý,
jehož hromy neutichly.
Blíže Srěmče, Turkem kletý,
duchems junák jako lety.
Černohorče, care malý,
obsypán jsi květem chvály,
mečem biješ, mečem sečeš,
mečem statek z bitvy vlečeš,
statek — Turků vyschlá hlava,
v níž si vítr pozahrává.
Oj, sokoli, Dalmatinci,
moře svého statní synci!
Oj, ty krásný Dubrovčane,
všem nám nový den tvůj plane:
písně tvoje staré doby —
sláva dědů nade hroby.
Oj, Slavonče, štíhlých boků,
Banátčane, lehký v kroku,
Oj, Bačvane, písní, řečí,
kdo je tebe šelma větší!
A vy druzí od Dunaje,
i vy z podrávského ráje,
všichni, všichni rychle sem,
všichni k tanci poskokem!
Chopte se již ruče kola,
vždyť nás Bůh sám k němu volá!
Rukou drž se bratr brata,
blíže k sobě srdce zlatá!

S vrcholu tohoto báseň spouští se opět do hloubky individualních citův a místy, jak svrchu řečeno, dosti zdlouhavě. Mnohému bude se zdáti, že „Rozloučení s druhy“ jest poněkud podobno se Schillerovou básní „Spaziergang“.*) Humboldt ve svém listě Schillerovi dne 23. října 1795. píše o této básni: „Srdečně se přiznávám, že ze všech Vašich básní bez výjimky tato mne nejvíce zajímá a duši mou nejživěji a na nejvýše zachvívá. — Objímáť všechen veliký obsah světových dějin, výsledek a běh všeho lidského počínání, jeho zákony a poslední cíl v krátkých, snadno přehledných a přece tak dojemných obrazech.“ „Rozloučení s druhy“ ovšem neobjímá všeho lidstva jako Schillerův „Spaziergang“, objímá však veškeré Jihoslovanstvo v užším smyslu

*) Јован Живановић у Јавору 1883: Бр. Радичевић, стр. 178.

(bez Bulharů). Radičević začíná svou báseň jako Schiller S horského kopce u Karlovců pozírá na Slovanstvo jako německý velikán s jedné hory na veškero lidstvo. „Spaziergang“ zní z počátku:

Sei mir gegrüsst, mein Berg, mit dem röthlich strahlenden Gipfel,
sei mir Sonne gegrüsst, die ihn so lieblich bescheint!

a „Rozloučení s druhy“:

Nejsi divem kopci, mému oku,
nevypínáš k nebi srázných boků,
nejsi horou líbezného chladu,
necítí krok v tobě chůze vnadu,
aniž zdroj se z tebe dolů řine
poutníkovi pode křoví stinné;
a kdo hledá kvítí k potěšení,
darmo hledá, zde ho nikde není.
Stromů jenom několik tu roste,
kde však rostou, místo svaté, prosté.

Tím však nedíme, že by Radičević byl čerpal ze Schillera. Má-li s kým něco příbuzného, je to Heine. Branko popisuje studentský život v Karlovcích a Karlovce s krásným okolím; reflexemi svými dotýká jižního Slovanstva.

Brankova druhá delší báseň v tomto svazku jest „Put“ (cesta), plna jemné ironie, ostrého sarkasmu i břitké satiry na tehdejší veřejný společenský i národní život. Báseň tato vznikla z čistého, upřímného srdce, jež přes to přese vše, že šlehá ostrým bičem, co přežilého, strouchnivělého, nejvíce miluje ubohou tu zemi, která tolikerým hnisem zbolavena jest. Báseň tato nerozdírá tendenčně oněch četných ran na těle národa, nýbrž nožem zkušeného lékaře snaží se je odstraniti, by celé tělo nezahynulo. Šlechetná tendence ta obráží se nejjasněji v apotheose na Černou Horu, jakožto strážce a dobyvatele srbské svobody. „Put“ Radičevićův jest v jistém vzhledu totéž co Daničićův „Rat za srpski jezik i pravopis“.

Druhý svazek básní Radičević věnoval knížeti Michalu M. Obrenoviči, dobrodinci svému. Obsahuje dvě také delši básně ve formě baladické: „Gojko“ a „Hajdukov grob“. Látka čerpána rovněž z historie srbské. Obě básně vyznačují se týmiž přednostmi poetickými jako „Djački rastanak“ a velmi krásně se čtou. Napřed řekli jsme, že práce v prvém svazku jsou z nejlepších. Přidáváme k nim i tyto.

Třetí svazek písní Radičevićových vydán byl již po smrti jeho a nekriticky. Jsou tu básně nehrubé ceny, z prvých svazků k tisku připravených snad odloženy. Básník sám byl by jich značnou část nevydal. Protož netřeba mu to k vině připisovati. Vzpomenutí hodny jsou: „Na Moravu“, „Stojan“ a „Uroš“.

Leč to není vše, co Radičević napsal. R. 1849. v Zemuni četl z rukopisu J. Djordjevićovi větší báseň asi 800 veršů. Práce tato, jak básník sám vzpomněl, měla býti srbský „Child Harold“ a „Don Juan“ zároveň. Verše byly krásny a lehky.

Professor A. Sandić popáté básně Radičevićovy vydávaje dí v předmluvě:

„Branko zůstavil po smrti dobrý svazek básní v rukopisech. Otec jeho choval je jako nějaký poklad, ukazoval je tu a tam přátelům a některé z nich předčítal. Dlouho se stařec rozmýšlel, má-li je na svět vydati, nebo lépe by bylo, že by je spálil. Domníval se, kdyby posmrtné ty práce vyšly tak jak jsou, že by ohrozily dřívější slávu Brankovu.“ — Jak jsme viděli, vydal je. Zajisté byl mezi nimi i onen rukopis. Snad jej otec zničil, snad leží někde ve prachu pohozen.

Branka Radičeviće básní vyšlo již do dneška sedmero vydání. Prvé v letech 1847., 1851. a 1862. ve Vídni a v Temešváru, druhé v Novém Sadě r. 1867., třetí v Bělehradě r. 1872., čtvrté v Pančevu r. 1873., páté v Novém Sadě r. 1878., šesté v Pančevu 1879. a sedmé illustrované (I. svazek) v Novém Sadě r. 1882.

III.

O životě básníkově vůbec a posledních dnech života jeho zvlášť dále napsala paní Mina Vukomanovićová: „Vedle mých poznámek o Radičevići duševní vzájemnosti s Vukem se týkajících nejlépe dovedl by Branka popsati druh jeho, náš ctihodný Djuro Daničić. Nedělilit se oba od sebe ani na chvilku, a u Vuka bývali jako vlastní synové.

Nejživěji mám jej v paměti mezi lety 1846.—1849. Tehdy Branko byl v nejlepší době svého věku. Nemoc se ho tak ještě nebyla uchopila a proto veselé srdce a živý duch zářily mu z tváří věčně vyjasněných. Vídala jsem ho dvakráte za týden kromě svátků. Byl poněkud vyšší, středního vzrostu, těla souměrného a štíhlého. Na žilnatém krku, v zimě v létě rozhaleném, seděla bujná hlava širokého čela básnického, a tmavé vlasy padaly mu až na ramena. Někdy za řeči zatřásl jimi jako lev hřivou. Oči jeho zářily neobyčejným leskem. Těžko jest někde viděti takový zrak. Byly věrným obrazem neobyčejného jeho básnického ducha.

Pohybův a chování byl úplně prostého a mírného. V řeči však se rád rozohňoval, oči povznášel a nadšeně vzhůru zíral. Veselosť, jakási šťastná, dětská veselosť byla výrazným znakem jeho povahy. Kdekoliv jsem ho viděla, pokaždé zastihla jsem na tváři onen blahý veselý výraz, což získávalo mu ještě více sympathie. Hle ho! jak si lehkého kroku a povznešené hlavy kráčí! Řekl bys hned poprvé: „Toho vila přijala za syna, a nyní chodí na zemi, na níž jiného úkolu nemá, aby jiným zpíval a je veselil. Blaze mu! Naň nemohou bolesť a hoře pozemčanů . . .“ Charakteristická veselosť ona bývala příčinou neobyčejné náklonnosti k dětem, třeba ještě ani nežvatlajícím. Kupoval jim hračky a pamlsky, by si některé cizí snáze přivedl domů a tam si s nimi hrál, čímž však mnoho pobuřoval vážného Daničiće. Z téže příčiny Branko oddával se dětským žertům a napodoboval nevinné ty tvory. Z obyčejné řeči jeho nemohl jsi poznati, že jest člověk tak nadaný. Z úst jeho neslyšela jsem ani slovíčka z toho, což jeho bylo, a snad ještě dlouho nebyla bych se přesvědčila o bás-

nickém daru jeho, kdyby se nebyla naskytla vhodná příležitost. Bylo to na štědrý večer r. 1849. Vuk hostil své známé a přátely a jeden z nich přinesl mi na památku knihu. Žádala jsem shromážděné, by každý mi do knihy něco napsal. Přišla jsem i ku Brankovi, ale než jsem se obrátila, byl již hotov se svými řádky, jež se mi zdály jako kvítko v jarní rose. Brankovi nebylo třeba nežli okamžiku; bylo mu sáhnouti jen do hloubi hrudi své, v níž takořka celá zahrada květin pučela, by jich plnou hrstí nabral a nám rozdával." — Tak charakterisuje dcera Vukova Radičevićc za léta shora řečená. Co se týče dalšího života a zvláště posledních okamžiků, praví:

„Kéž by mé vzpomínky v tuto dobu pohasly! Dosud vodily mne květnými steskami Brankova života. Kéž bych mohla býti tak dlouho, dlouho jimi provázena! Leč darmo: ve květu opadal zdravý pel s života Brankova, potom lístek za lístkem a za nimi řinula se slza za slzou... Zbylo jen suché, svadlé stéblo, by troudnatělo. Darmo je rosou očí kropíme, darmo věsíme naň nejkrásnější květy, stéblo se již nezazelená. —

Branko býval, abych užila slova toho, povždy slaboučkým. Zárodek nemoci jeho dávno zapustil kořeny v jeho těle. Nemoc hned se objevila, hned ustala, leč vzmáhala se potají víc a více. Zprvu Branko jakoby o ní nevěděl aneb nestaral se o ni; bral vše, jak se u lidu říká, na lehké vážky. Ale když jednou citlivěji se dostavila, pravil usmívaje se: „Vidím již, že mně samému bude připraviti si lék, abych se léčil." I učinil tak, leč bez výsledku. R. 1851. počal již nadobro postonávati. Přátelé jeho poznali, že nelze mu se již namáhati ani učiti, a přemýšleli, jak ho poslati někam na jih, aby okřál. Vuk připomněl to knížeti a kníže ihned slíbil, že uhradí veškery výlohy. Pohnuli Branka na cestu, ten však nevěděl, že za příčinou nemoci. Ještě jednou genij rozepjal v něm svá křídla; ještě jednou Branko jal se přemýšleti o prospěchu a životě... ano, „много тео, много започео" (mnoho chtěl a mnoho započal — z básně: Rozloučení s druhy). Byl nestálým jako všechny geniální povahy a zvláště, když se měl rozhodnouti, čeho se chopiti. Dnes nadšeně učil se medicině a zítra s týmže nadšením nějaké abstraktní nauce. Dnes řekl ti zcela vážně, že se přesídlí na Černou Horu a zítra putoval již zase do střední Afriky. Zrovna tak počínal si i nyní, za posledních dnů života. Byl se totiž rozhodl, že opustí vědu lékařskou a že se vrhne na umění, že stane se malířem. Nejprve chtěl pro zotavení do Benátek a potom do Říma se učit. „Postačí mi dvě léta, bych předčil i Rubensa," říkal s takovou důvěrou v sebe, že mu člověk musil na chvíli uvěřiti. Nespoutanému, velikému duchu jeho bylo málo setrvati při téže práci, proto velmi rychle přátelil se s novými cestami a směry, by se na nich dopjati mohl výšin oblačných. — Nebylo mu však souzeno, by skutkem učinil poslední předsevzetí své. Italie nespatřil. Dosud nemoc potají a lehce hryzla na zdraví jeho a pojednou s takovým úsilím naň přikvačila, že nebylo již léku. Přicházíval ovšem ještě k Vukovi

na schůze, ale řidčeji kdy a řidčeji. Vuk mu radil, aby šel do nemocnice. Tam že mu dají na náklad knížecí zvláštní jizbu, tam že se mu dostane potřebného a dobrého ošetřování a vydatné pomoci lékařské. Bolestně se usmáv Branko svolil a odešel do nemocnice. Tam vskutku dostalo se mu všeho, čeho chorému a zmořenému tělu bylo potřebí. Vuk a Daničić navštěvovali ho často. Matka má starala se o Branka jak o vlastního syna a neuplynulo dne, by ho nenavštívila a naň se nepodívala. Kdykoliv někdo přišel, pokaždé se ještě rozveselil.

To však netrvalo dlouho. Dnové Brankovi byli spočteni. Jednou, bylo to po poledni v červnu (dcera Vukova udává omylem měsíc září) r. 1853., seděla jak obyčejně matka má opět u něho. Toho dne byl Branko neobyčejně vzrušen a držel něžně obě ruce její ve svých. Tak seděli dlouho a rozmlouvali. Když matka odcházela a ve dveřích se obrátila, by naň ještě jednou pohledla a mu s bohem dala, Branko s bolestným výrazem sepjal ruce nad hlavou. Uleknuvši se zavolala ošetřovatelky, přiběhla k němu, vzala ho do náruči, ale stín mrtvých sedal již na tváře ubožákovy. Ještě jednou pohleděl okem plným vděčnosti, ještě jednou namáhavě se usmál, napjal se, a ono šlechetné, předobré srdce, jež tak hluboce cítilo, tolik doufalo, tolik toho chtělo, ustalo tlouci. Branko skonal — a jakoby mu, zdálo se, ani smrt neublížila, spočíval na bledých lících jeho blahý výraz a na rtech utkvěl onen poslední úsměv. —

Já dověděla jsem se o nešťastné zprávě v cizině, a když jsem se vrátila, Branko byl již dávno pochován. Otec Brankův, pokud se pamatuji, přišel do Vídně teprve v pozdní jeseň a postavil mu onen skromný pomník (jenž do nedávna označoval mu místo posledního odpočinku), kde tlí ona zemská křehká schrána velikého ducha. Já s matkou dlouho ošetřovaly jsme Brankův hrob — tak dlouho, dokud neodešla jsem z Vídně, a ještě nyní, když dopřáno mi bývá, rosím jej horkou slzou jako hrob otcův. Nevím však, kam se poděly ony dvě bujné borovice u Brankova pomníku. Když tam stávaly, zdálo se mi, že svojím šuměním přezpěvovaly potichu písně jeho. Nyní jen pustý vítr odráží se od kamene a pronikavým hvizdem jakoby nám vyčítal: „Ustrňte se nad svým básníkem, lepšího vděku zasluhoval."

Vedle Karlovců Branku Radičevići nejdražším bylo místem Stražilovo. Lépe a prostěji nelze ani vylíčiti krásu a půvab místa toho ve Fruškě Goře v pahorkatině srěmské, hloub a šlechetněji nikdo nemohl býti dojat, popisuje libeznost onu jako Radičević (v Djačkom rastanku):

Slunce dávno ztopilo se v moři,
prchnul děn a tma se ve kraj noří,
dávno dívky plátno zavinuly
a mne opustily; krokem hnu-li,
všude noc tak nehostinná, tmavá,
vše v ní tápá, tone jak má hlava.
Leč v tom opět zdá se mi té chvíle,
jak by zásvit mih' se zory bílé,

že tam zvučí stráň zas hustorouná
a pode mnou potok že tu šplouná.
Opět kráčím, se mnou druzi moji,
jdeme dál, kde Stražilovo stojí;
rosná tráva skví se pod nohami,
bokem vonné stráně, staří známí.
V tom však potok jako naschvál vodu
v břehy rozlil, nikde přes něj brodu.
Nakročíme tedy lehce nohou
a již skokem na druhém jsme břehu,
pokud oči dobře vidět mohou,
hle tu krásu, rozkoš, čistou něhu:
černým lesem kryta je stráň pustá.
podél ní tam lipční řada hustá,
lípy kvetou, květy vůni dýší,
ve větvích se vlažný větřík slyší,
s větříkem kos mile zašveholí
a druh pěje prostřed luzných polí:
„Ej, ty dníčku, jsi mně bílý, jasný,
kéž tě dlouho zřím po život časný,
a když se mi doba žití setmí,
zde nechť se tak stane, kéž dá svět mi!
Zde nechť se mi vykopá hrob chladný,
lehčí země nemá koutek žádný!
Pak se ženem' ku prameni vzhůru,
loupem' s lípy žárem sprahlou kůru,
pijem' chutě z občerstvení zřídla
a již každý jak by měl jen křídla
místo nohou, ku stráni tam letí,
trhá jahody a kytky váže,
jak své dívce jinoch ve podletí.
S bohem, kraji, hlas mi dál jít káže!
S bohem zůstaň, krásné Stražilovo,
mnohý tebe do řad hvězdných koval,
mnohý k tobě horoucí děl slovo,
nikdo však tě jak já nemiloval!

Není tu vyslovena tužba nahodilého, nepromyšleného a rozmarného citu. Je to manifestace básnického velikého ducha, jenž bez mezí miluje přírodu. Jsou to slova nespoutané svobody, kteráž nikde tak volnou není jako v přírodě. A pro tu lásku k přírodě, k volnosti Branko Radičević vyslovil vřelé přání, by mrtev pochován byl na něm; jeť tak překrásno a nikdo ho více nemiloval jak on. Tak zapěl r. 1844. a nikdo snad jiný neznal jeho tužby. A když po třech letech vyšel tiskem „Djački rastanak“, mnohý a mnohý slz těch si ani nepovšiml. R. 1853. zemřel Branko Radičević a pochován byl na hřbitově sv Marka. Nebylo mu tudíž souzeno spočati někde ve své vlasti, natož na onom předrahém Stražilovu.

Bylo lze očekávati, že si národ srbský na svého básníka aspoň nyní vzpomene, ale nestalo se tak. O smrti jeho nikdo se nezmínil, jediné „Srpske novine“ přinesly o ní několik slov. Nikdo nevěnoval zesnulému nešťastnému geniu ani té vřelé vzpomínky, jakou se zahrnuje každý diletlant. Zdali dlužno jest někoho proto viniti, nelze říci; zdá se, že vrstevníci Radičevićovi nepojali velikosť jeho básnického talentu. Po několika letech vyšlo druhé souborné vydání Radičevićových básní. Tu již národ

zřetelněji poznával, čeho v nich dříve neviděl. Básně ty stávaly se milejšími a milejšími, mnohé vešly do úst lidu a mnohé jako „Dj. rastanak“ odříkává již omladina srbská z paměti. Čím více básně ony se šířily, tím také rostla láska k zemřelému básníku. Nelze popříti, že by přání básníkovo nenacházelo srdcí, jež se vzpomínkou naň zachvívala. Přání Radičevićovo stávalo se potichu a ponenáhlu přáním národa.

R. 1877., zasloužilý srbský spisovatel Št. V. Popović jakožto redaktor kalendáře „Orla“, prvý veřejně vystoupil a vyslovil, že jest již čas, aby Radičevićova tužba byla splněna. Návrhu toho co nejhorlivěji ihned chopil se slavný Zmaj Jovan Jovanović; bylť sám také na to pomýšlel. Ztlumočil přání to téhož roku v Orlu. Po něm povstal i Laza Kostić. Uvedeme aspoň slova Jovanovićova ve snadném originale:

„Srbe brate, i Srpkinjo sele (sestro),
kojima se jošte danci bele
rastav'te me sa ovom daljinom,
moje kosti operite vinom,
pa ih nos'te našem zavičaju,
zavičaju, mom negdanjem raju.
Pronesite ih, braćo moja mila,
pored onog ubavog (půvabného) Belila,
kroz Karlovce, gde sam mladost prov'o (prožil),
pa na ono mirno Stražilovo.
Tu još jednu staru otpevajte,
tu mi braćo kosti zakopajte,
tu bi mrtav prava mira dost'o (dostal),
Srbijado, ne bilo ti prosto!“

Báseň tuto tiskl časopis za časopisem a všude po vsích a městech se přednášela s pravým nadšením. Téhož roku dne 26. října sešlo se několik vážnějších měšťanů v Karlovcích a radili se, jak přání to skutkem učiniti. Ustavilo se zvláštní družstvo 21 členů s předsedou Pavlem Krečarevićem a sekretářem J. Pačarizem; oba byli professory při gymnasiu. Peněžité příspěvky ihned se upisovaly. Zprávu o tom donesl časopis „Zastava“ a ku zprávě té srbský akademický spolek „Zora“ ve Vídni uvolil se listem v prosinci téhož roku datovaným, že přejme na sebe část práce té, týkající se přenesení kostí Radičevićových do vlasti. Po té všechny ostatní projevy zatím se vyskytnuvši opět utichly, jakož onen družstva v Karlovcích. V nejnovější době, nedávno po vyzvání J. Živanovića v Javoru a po slovech Jovana Boškovića: „Srbije, Srbije, vzpomeň si přece na kosti v cizině!“ dala se opět do plné práce vídeňská srbská „Zora“ za pomoci města Karlovcův a přivedla zamýšlené přání ve skutek i přes všechen odpor některých hlasů z království, již chtěli, by Radičević pochován byl jinde (v Srbsku) než na Stražilovu. Za dohledu básníků dra. Zmaja J. Jovanovića, dra. Lj. P. Nenadovića, patero delegátů Zořiných, řeckého archimandrity, městského fysika a j. vykopány byly kosti zesnulého na hřbitově sv. Marka, jenž se záhy má zrušiti, převezeny byly po železnici do Karlovcův a za velikého účastenství všech Srbův a Slovanstva pochovány na

Stražilovu dne 22. července t. r. Krásný pomník označuje nyní místo, kde si básník tak toužebně přával dřímati sen věčných. — Přijmiž, veliký duchu, prostý, leč vřelý a srdečný pozdrav i od nás s břehů Vltaviných, jimž nebylo přáno popel Tvůj doprovoditi k novému hrobu Tvému. Budiž Ti země lehka! Dokud slovanský zvuk bude tu zaznívati, nevymizí z něho památka na Tvůj strastiplný, krátký život a na Tvou slávu!

Státní zřízeni Ruska.

Dle úřední zprávy učiněné pod redakcí general-majora I. N. Obručeva.

(Dokončení.)

V administrativní příčině rozděleno je Rusko především v gubernie a oblasti (области). Oblastmi nazývají se ty části říše, kteréžto sice po způsobu gubernií zřízeny jsou, avšak přece některá odchylující lokalní zařízení podržely, ježto teprv nedávno k říši byly připojeny, aneb ty, v nichž zřízení gubernialní do všech podrobností pro různé příčiny provésti se nedá. Země slují území kozáků, mající správu zpola civilní a zpola vojenskou. Tam, kde následkem zvláštních okolností třeba jest silnějších opatření vládních, zřízena jsou místodržitelství neb generalní gubernie, kteréžto několik gubernií neb oblastí obsahují.

Místodržitelství jsou na Kavkaze a v království polském, generalní gubernie pak mají Finsko, baltické provincie, Nová Rus, Orenburg, Západní a Východní Sibiř a Turkestan. Mimo to užívá gubernator moskevský čestného titulu generalního gubernatora.

Gubernie jsou rozděleny v kraje neb okresy a území městská. V oněch nacházejí se střední, v těchto nejnižší organy vládní. Vzhledem na jednotlivá jiná odvětví vlády dělí se říše mimo to ovšem ještě na jiné zvláštní obvody, kteréž často i více gubernií obsahují. Tak bylo Rusko rozděleno v příčině vojenské na 14, v příčině obchodní na 10 a ohledně vyučování na 8 okresů atd.

Skoro každé ministerstvo má v každé gubernii podřízené své vládní organy. Tak jsou: gubernator, kancelář, správa gubernie, komité pro péči o všeobecné blaho, komité očkovací, správa medicinalní, gubernské komité pro zdravotnictví, komité odvodní, komité zemských daní, statistické a věznické komité, orgány ministerstva vnitra; — dvůr kameralní, rada obchodní a průmyslová a oddělení státní banky orgány ministerstva financí; — náčelník dvora dominikalního, úřadovna apanažní, gubernské komité pro chov koní, dvůr kontrolní, gubernský úřad poštovní a ředitelství gubernských dluhů — jsou orgány těch kterých jiných ministerstev.

Kriminalní a civilní soudní dvůr (палата уголовнаго и гражданскаго суда) a prokurator gubernský podřízeni jsou ministerstvu spravedlnosti.

Mimo to nacházejí se v guberniích duchovní konsistoria, jež synodě podřízena jsou, a správy gubernských vojenských náčelníků pro místní administraci vojenskou.

V krajích zřízeni jsou následující úřadové a úředníci: Správa krajské policie a krajský soudce, kollegium smírčích soudců a smírčí soudce. krajský lékař, krajská pokladna (казначейство), krajský poštovní úřad, krajský soud a j.

Zřízení zemské.

Počínaje 1. lednem 1864 zavedeno bylo zřízení zemské na 35 místech.

Krajská zastupitelstva t. zv. zemstva (земства) rozpadají se v krajská a gubernská zastupitelstva a skládají se ze zvolených zástupců čili poslanců těchto tří stavů: statkářů, měst a obcí venkovských. Pro každý stav platí zvláštní řád.

Ve volebních schůzích statkářských mají právo volební: 1. osoby, kteréž mají usedlost 200—800 desjatin (což řídí se dle cen v různých krajích různě); 2. osoby, kteréž v tomto kraji mají jmění movitého na 15.000 rub. aneb průmyslnický závod, jehož oběžný kapitál roční obnáší nejméně 6000 rub.; 3. plnomocníci osob a společností, jichž majetek jest taký, jak pod čísly 1. a 2. bylo řečeno; 4. plnomocníci několika statkářů, jichž majetek o sobě nedosahuje potřebného objemu, neobnáší-li jen méně než $^1/_{20}$ zákonné velkosti; 5. plnomocníci duchovních, již mají v držení censu vyhovující pozemek kostelní.

Městských volebních schůzí účastní se: 1. oprávnění obchodníci; 2. ti, kdož na pozemku městském závod nějaký mají, jehož roční výroba neobnáší méně než 6000 rub.; 3. majitelé nemovitostí v odhadní ceně 500—3000 rub., přičemž velikost města jest rozhodnou.

Zástupcové obcí venkovských do zemstva určují se volbou, kterou provedou voličové volení od jednotlivých volostí.

Právo volební jest osobní, a jen v případě nemožnosti (na př. pro nepřítomnosť neb nezletilosť) schůze volební se súčastniti může na jinou osobu přeneseno býti. Osoby ženské nemohou však vůbec právo volební vykonávati osobně; avšak jest jim ponecháno na vůli k volbě i také osoby splnomocniti, jež práva volebního nemají, ač-li jen v určitém poměru příbuzenství k nim se nacházejí.

Za nepřítomné a nezletilé se plnomocníci sice připouštějí, avšak jen tací, kteří sami vyhovují podmínkám censu. Více než 2 hlasy ve schůzi voličské nikdo míti nemůže: jeden hlas má po právu osobním, jeden jakožto plnomocník.

Voliti nemohou: ti, kdož nedosáhli 25 let, kdož jsou ve vyšetřování trestním neb soudem stíháni jsou, kdož ať následkem výnosu soudního ať usnešení obecního pozbyli své bezúhonnosti, a konečně cizinci, kteří nesložili ruskou přísahu poddanskou.

Počet zástupců pro každou z jmenovaných tříd je stanoven zvláštním nařízením, a sice jednak dle počtu statkářů a velikosti jich usedlostí, jednak dle počtu obyvatelstva měst a ceny majetku městského, jednak zase dle počtu obyvatelstva venkovského a rozsáhlosti pozemků mu patřících. Voleni býti mohou jen ti, kteří v témže stavu mají právo volební, vyhovujíce řádu pro voliče toho kterého stavu

platnému, vyjímaje jediné obce venkovské, jež vedle toho i statkáře a pravoslavné kněze za zástupce voliti mohou.

Počet zástupců jest v různých krajích různý, což vysvětluje se jednak rozdíly v obyvatelstvu, jednak zámožností krajů a mění se mezi 10 až 96. I počet zástupců gubernských, volených od zastupitelstev krajských, mění se mezi 15 až 100.

Za zástupce nemohou býti voleni: gubernator, vicegubernator, členové gubernské správy, prokuratoři, fiskalové a policejní úředníci.

Zástupci volí se na tři léta a nepožívají nižádných výsad úředních ani platu.

Mimo členy zvolené má na shromážděních krajských a gubernských i zástupce státu místo a hlas, má-li stát v kraji tom pozemky, které nejsou sedlákům v trvalé užívání odevzdány. Pozemky apanažní jsou v té příčině státním úplně postaveny na roveň.

K platnému uzavírání třeba je třetiny přítomných; ale vždy musí být nejméně deset osob přítomno.

Provádění usnesení zastupitelstev obstarávají zvláštní úřady čili výbory gubernské a krajské (земскія управы). Takový úřad gubernský skládá se z předsedy a 2 až 6 členů, kteří zastupitelstvem na dobu 3 let voleni jsou; předseda pak musí být potvrzen ministerstvem vnitra. — Úřad krajský nemá více než 3 volené členy. Členové těchto výborů jsou placeni; výši platu určuje zemstvo samo.

Zastupitelstva shromažďují se k vyzvání úřadů jednou do roka, a sice krajská zastupitelstva na 10 dní, gubernská na 20 dní.

V obor zemstev náleží: 1. správa nemovitostí, kapitálů a příjmů kraje; 2. zřizování a vydržování budov a cest, kteréž kraji vydržovati přísluší; 3. péče o veřejné blaho; 4. správa krajských dobročinných ústavů, opatření stran žebroty a péče o stavbu kostelů; 5. správa vzájemných pojišťovacích ústavů; 6. opatření k povznesení místního obchodu a průmyslu; 7. péče o vzdělání národní v ohledu hospodářském, o veřejné zdravotnictví a vězníctví; 8. opatření ochranná proti morům dobytčím a proti zpustošení osení kobylkami a myšmi; 9. rozdělení státních daní, jichž repartice správě náleží; stanovení, rozdělení a vybírání místních poplatků, jakož i rozdělování výnosu daní na ukojení potřeb země v krajích i guberniích; 10. volba členů do zastupitelstev a schvalování rozpočtu.

Zřízení městské.

Péče o pořádek a majetek městský svěřena jest vůbec správě městské. Tato se skládá: 1. z městských zastupitelstev (volených); 2. z městského magistratu (городская дума), kterýžto ze zvolených zástupců se doplňuje, a 3. z městského úřadu, jehož členy jmenuje magistrat. V malých městech mohou povinnosti městského úřadu i hlavě města (starostovi, purkmistrovi) svěřeny býti.

Záležitosti spadající v obor městské správy jsou: 1. městská správa a péče o jmění města; 2. veřejný pořádek; 3 blahobyt městského obyvatelstva, péče o městské zdravotnictví, opatření proti ohňům a jiným nehodám, rozvoj městského obchodu a průmyslu, zřizování

přístavišť, tržišť, skladů, směnáren a úvěrných ústavů; 4. organisace ústavů dobročinných a nemocnic a jich správa, péče o vzdělání lidu, zřizování divadel, bibliothek a museí; 5. otázky a dobrozdání k vládě, týkající se místního dobra neb nehod města.

Soudní řízení dle ústav (Уставъ) ze dne 20. listopadu 1864.

Základními zásadami tohoto nového řízení soudního jsou veřejnosť, ústnosť, úplné odloučení soudnictví od administrativy, neodvislosť soudců a úplná rovnosť všech osob a stavů před soudem. Soudy rozpadají se na smírčí (мировыя) a obecné. K prvním náležejí smírčí soudy a sjezd (plenum) smírčích soudů; k soudům obecným okresní soudy (окружные суды), soudní dvory čili paláty (судебныя палаты) a kassační departementy senatu.

Smírčí soudcové jsou buď okresní aneb čestní: Smírčí soudce okresní (участковой судья) projednává všechny jemu příslušné záležitosti v okresu, pro který je určen a v němž své stálé bydliště má. — Za to smírčí soudce čestný nastupuje jenom tenkráte, když se sporné strany jeho pomoci dovolávají.

Z civilních věcí spadají v kompetenci smírčího soudce žaloby z osobních závazků a smluv do výše 500 rublů incl., z náhrady škody, nejedná-li se o obnos větší než 500 rublů, aneb nedá-li se výše škody v době podání žaloby určiti, žaloby z osobních urážek a žaloby vlastnické, ač-li ode dne porušení práva vlastnického neuplynulo ještě 6 měsíců.

Smírčí soudce smí každý spor a každou žalobu civilní k rozhodnutí přijmouti, žádají-li ho obě sporné strany, aby záležitosť jejich dle svého vědomí rozhodnul; v tomto případě pak jest rozhodnutí jeho pravoplatné a neodvolatelné.

V obor působnosti soudce smírčího spadá dále též uschovávání pozůstalostí, vydávání stvrzenek v právu dědickém a rozdělování dědictví, skládá-li se toto z věcí movitých, jichž cena 500 rublů nepřevyšuje.

Jednání před smírčími soudci jest veřejné a ústní, avšak soudce může k žádosti obou stran, uznává-li ji za podstatnou a důvodnou, jednání tajné nařīditi. Soudce smírčí nevyhledává důkazů sám, nýbrž rozhoduje spor na základě důkazů, kteréž strany samy nabídly. Avšak má se vždy dříve o smír stran pokusiti. Nepodaří-li se mu to, vynáší soudce rozsudek dle svého svědomí a vědomí, kterýž však se zákonem v odporu býti nesmí. Nedostaví-li se žalovaný, vynáší soudce rozsudek ob contumaciam; nedostaví-li se však žalobce, zastaví řízení, kteréžto žalobce podáním nové žaloby obnoviti může.

Žalovanému doručí se opis rozsudku kontumačního a jest mu ponecháno na vůli, během dvou téhodnů za opětné projednání sporu zažádati. Opětný rozsudek ob contumaciam může však jen appellací zvrácen býti. Zní-li žaloba na obnos nejméně 30 rublů, může žaloba appellační k sjezdu smírčích soudců během jednoho měsíce ode dne vynesení rozsudku podána býti; žaloba tato doručí se tomu soudci smírčímu, jenž původně ve při rozhodl.

V trestním řízení přináležejí soudcům smírčím: přečiny proti nařízením úředním, rušení bohoslužby a pokoje, přečiny proti veřejnému řádu a pořádku, porušení nařízení o listech průvodních čili pasech, porušení nařízení stavebních, požárních, poštovních a telegrafních, přečiny proti bezpečnosti osoby, cti a zdraví a přečiny proti právu rodinnému a poškození cizího majetku.

Veškeré tyto přečiny spadají však v kompetenci smírčího soudce jenom tenkráte, jestliže trest, na který uznáno býti má, jest: a) důtka neb napomenutí, b) pokuta peněžitá až do 300 rublů, c) vězení až do 3 měsíců, d) vazba až do 1 roku.

Smírčí soudce jest příslušný jen ohledně těch deliktů, jež v jeho okresu spáchány byly.

Jednání je veřejné, vyjímaje delikty proti právu rodinnému, proti mravnosti atd.

Soudce smírčí rozhoduje dle svého přesvědčení, avšak musí se při užívání zákona přidržeti ustanovení všeobecného řádu trestního.

Nedostaví-li se žalovaný, vynese se rozsudek ob contumaciam, ač-li nejde o přečin, na který přísnější trest nežli vězení vyměřen jest. Odsouzený ob contumaciam má právo za obnovení řízení žádati; nedostaví-li se však ani podruhé, zůstane rozsudek první v moci práva a nedostavivší se odsoudí se mimo to ještě k pokutě 35 rublů. Rozsudek smírčího soudce jest konečný a není z něho odvolání, zní-li na důtku, napomenutí neb poznámku, na peněžitou pokutu do výše 15 rublů aneb nejvýše třídenní vězení, anebo konečně na náhradu škody do výše 30 rublů. Na taková rozhodnutí lze jen u sjezdu smírčích soudců dle řádu kassačního žalovati, kdežto proti ostatním rozhodnutím ústní a písemné appellační žaloby podány býti mohou.

Sjezd smírčích soudců (мировой съѣздъ) rozhoduje jakožto instance appellační o žalobách proti rozsudkům a rozhodnutím smírčích soudů. Jeho rozhodnutí jsou pravoplatná a neodvolatelná. Avšak připouští se ve věcech civilních během 4 měsíců žaloba ku kassačnímu departementu senatu na zrušení rozhodnutí sjezdu, a v trestních věcech lze v týchže případech jako při rozhodnutích smírčího soudce žalobu kassační podati.

Řízení soudní před stolicemi smírčích soudců jest prosto kolku a každého jiného poplatku.

Okružní (okresní) soudy (окружные суды) rozhodují o všech věcech civilních i trestních, jež kompetenci smírčích soudců nepodlehají, jakož i spory o porušení literarního, hudebního a uměleckého majetku.

V civilních věcech zakročuje okresní soud toliko na základě žaloby (исковое прошеніе), kteráž kolkem 40 kop. opatřena býti musí. Nedostaví-li se žalovaný, vynese soud k žádosti přítomného žalobce rozhodnutí ob contumaciam. Žalovanému jest na vůli ponecháno s tím se spokojit, aneb proti rozhodnutí tomuto protest u téhož soudu podati; proti opětnému rozhodnutí kontumačnímu lze jen cestou žaloby appellační nastupovati. Proti rozhodnutí soudů okresních lze:

a) během 4měsíční lhůty žalobu na zrušení rozhodnutí přímo ku kassačnímu departementu senatu podati, aneb b) k témuž soudu,

jenž původně rozhodl, žalobu appellační vznésti, aby ji palátě (судебная палата) předložil.

Tu třeba též podotknouti, že cizinci musí své žádosti a žaloby v ruské řeči podávati; cizinci, kteří v Rusku žijí, jsou oproti ruským soudům ruským poddaným postaveni na roveň.

Řízení trestní počíná před okresním soudem buď na poukaz soudního dvoru, že obžalovaný soudu vydán býti má, neb následkem žaloby prokuratorem podané, aneb následkem žaloby soukromého žalobníka.

O deliktech, na něž zákon trest vyměřuje, který ztrátu práv stavu za následek má, jedná soud okresní ve spojení s porotci.

Žaloby mohou ústně či písemně každý čas buď úřadům policejním, soudcům vyšetřujícím, prokuratorovi neb jeho příručímu podány býti.

Sedění jsou veřejná, vyjímaje při zločinech rouhání se bohu, zapírání manželství a zločinech proti mravnosti.

Rozsudky, které za spolupůsobení poroty vyneseny byly, jsou pravoplatné; proti nim připouští se pouze žaloba kassační ku kassačnímu departementu senatu.

Proti rozsudkům, které soud okresní sám bez spolupůsobení poroty vynesl, připouští se appellace. Obě žaloby, jak kassační tak appellační, musí nejdéle během 2 týdnů, ode dne publikace rozsudku počítaje, u okresního soudu podány býti, kterýž je pak dále kassačnímu departementu neb soudnímu dvoru zašle.

Soudní dvůr zkoumá v civilních sporech žaloby appellační proti rozhodnutím soudů okresních, v trestních věcech však přehlíží při důležitějších zločinech předběžné vyšetřování, rozhoduje pravoplatně o tom, má-li obžalovaný před soud postaven býti, či má-li vyšetřování vůbec zastaveno býti, a vynáší konečně též rozhodnutí o žalobách appellačních ohledně rozsudků soudů okresních.

Všechna rozhodnutí soudního dvoru jsou pravoplatná a konečná; jediným možným právním prostředkem proti nim jest žaloba kassační, kterážto v civilních věcech během 4 měsíců, v trestních věcech během 2 týdnů ode dne prohlášení rozsudku podána býti musí.

Civilní a trestní kassační departement senatu.

Civilní departement zkoumá žádosti za zrušení civilních rozhodnutí soudního dvoru, okresních soudů a sjezdu smírčích soudců a rozhoduje o nich. Trestní departement kassační prozkoumává pak žaloby proti rozhodnutím týchže úřadů ve věcech trestních, jakož i žádosti za obnovení jednání v tom případě, když rozsudek již moci práva nabyl.

Proti rozhodnutí senátu není žádný právní prostředek připuštěn.

Jako advokáti mohou před smírčími stolicemi jednak přísežní právní přátelé (присяжные повѣренные), jednak i jiné osoby vystupovati. Před jinými soudy mohou však soukromé osoby jen tenkráte jako zástupcové nastupovati, není-li dostatečný počet zástupců přísežných v místě.

Žaloby proti přísežnému právnímu příteli podati lze u rady přísežných zástupců, již pro obvod jednoho každého soudního dvoru zřízena je.

Zřízení velkoknížectví finského.

R. 1809 dobylo Rusko Finsko a spojilo je traktatem „Friedrichshamerským“ na věčné časy s říší ruskou. Alexander I. připojil k těmto nově dobytým částem ještě Vyborgskou gubernii, která již od časů Petra I. k Rusku patřila, a ponechal celému tomuto území starou jeho švédskou ústavu, jeho zvláštní trestní i civilní soudnictví, vlastní vojsko i finance a vlastní konsulaty v přístavech ruských. Car Alexander starou tuto švédskou ústavu finskou potvrdil a zavedl v něm správu na zásadách, kteréž shromáždění stavovské v Borgo přijalo a schválilo.

Trůn finský spojen jest nerozlučitelně s ruským. Car nazývá se velkoknížetem finským a náleží mu svrchovaná moc v zemi, on vydává na základě dobrozdání senatu dodatky a vysvětlení zákonů a stvrzuje roční rozpočet. V důležitějších otázkách zákonodárných svolává sněm, jehož usnesení stvrzením panovníka zákonné platnosti nabývají.

Sněm skládá se ze zástupců těchto 4 stavů: šlechty, duchovenstva, měst a rolnictva, kteréž souhrnně „říšskými stavy“ se nazývají.

Ku šlechtě náležejí ty rody, které v rejstříku rytířstva zapsány jsou. Hlava každého rodu má právo na sněmu zasedati. Předseda komory šlechtické, jejž jmenuje car, je zároveň předsedou celého sněmu.

Duchovní stav zastupují biskupové panující (luteranské) církve a zástupcové proboštství; předsedou jejich je arcibiskup z Abo.

Komora měst skládá se z poslanců měst.

Komora rolnictva konečně skládá se z poslanců, kteří z počtu statkářů neb pachtýřů voleni jsou.

Předsedové obou komor posléz jmenovaných volí se z počtu těch osob, které car k tomu cíli jmenoval.

K platnosti usnesení sněmovního třeba jest souhlasu tří stavů, vyjma v otázkách, které se týkají změny základních zákonů, vybírání nových daní, práv stavovských aneb odvodu vojska. V těchto případech třeba jest ovšem souhlasu všech 4 stavů.

Doba k svolání sněmu není určena.

Nejvyšším úřadem státním a soudním je senat, který čítá 14 členů z počtu kandidatů, které senat caru navrhne, na 3 léta jmenovaných. Car může též po uplynutí této 3leté doby členy senatu i na dále v jich postavení ponechati.

Senat skládá se z 2 departementů: justičního a hospodářského.

Justiční departement jest poslední instancí soudní, vyjímaje ty zločiny, na něž trest smrti položen jest a které caru k prozkoumání se předkládají.

Departement hospodářský spravuje všechny záležitosti týkající se administrativy, financí, censury, kommunikace, pošty, domén, vyučování a p Mimo to předkládá vladaři návrh budžetu, bdí nad zákonitým vydáváním státních peněz, má dozor nad bankou atd.

V důležitých případech sestoupí se oba departementy pod předsednictvím generalního guvernéra.

Generalní guvernér jest nejvyšším úředníkem administrativním a exekutivním. On předkládá usnesení senatu panovníkovi a jest nejvyšším chefem policie; bdí nad pořádkem v zemi a jest nejvyšším velitelem vojsk finského vojenského obvodu. Každoročně podniká v průvodu jednoho člena hospodářského departementu a prokuratora senatu cestu po velkoknížectví, aby se přesvědčil o činnosti úřadů správních i soudních. Neshoduje-li se s rozhodnutím senatu o také záležitosti, jež nejvyššího potvrzení vyžaduje, připojuje své zvláštní votum; jde-li o záležitosti, jež jediné výroku senatu podléhají, nemůže sice, nesouhlasí-li s rozhodnutím, provedení usnesení senatu zdržovati, avšak má právo caru své mínění přednésti a vyložiti.

Zvláštní při senatě zřízený prokurator bdí nad zákonitostí rozhodnutí a jest oprávněn caru oznámení učiniti, kdyby snad senat aneb generalní guvernér zákon porušovali a jeho upozornění nedbali.

Veškeré předlohy jak senatu tak generalního guvernéra předkládá caru v Petrohradě stále meškající ministerský státní sekretář velkoknížectví finského.

První stolicí soudní jsou krajské (městské) soudy, jež se skládají z předsedy, 3 právnicky vzdělaných kandidatů a z 12 statkáři na půl léta volených sedláků (měšťanů).

Od krajského soudu jde odvolání ve věcech civilních na soud gubernský, který má rovněž 1 předsedu a 12 volených přísedících.

Nejvyšší instancí jsou tři dvorské soudy v Abo a Vyborgu. Tyto složeny jsou z presidentů, radův a assessorů, jež ze středu právníků jmenuje car sám a vyřizují všechny věci trestní a stížnosti odvolací ve věcech civilních

Všechny stavy Finska požívají na základě konstituce a nejv. manifestu úplnou svobodu osobní a svobodu vyznání, úplnou rovnosť před soudy, a mohou toliko výrokem soudu života, cti neb majetku zbaveny býti. Občané mají též právo i v jiné státy se přestěhovati.

Jediné šlechta, kteráž jest také osvobozena od daně z hlavy, smí míti daní prostý majetek nemovitý. V ohledu soudním podléhá pouze soudům dvorským.

Úřední řečí ve Finsku jest řeč švédská.

Státní zřízení království polského.

Dřívější velkovévodství varšavské bylo traktatem vídeňským na věčné časy k říši ruské připojeno a obdrželo dne 27. listopadu 1815. od cara Alexandra I. konstituci. Vedle této náležela nejvyšší moc v zemi caru; v jeho jménu vykonávána spravedlnost a odbývány soudy, car byl nejvyšším velitelem armády, určuje zároveň velikosť její, on potvrzoval biskupy, vypovídal válku a uzavíral mír.

K správě království jmenoval car místodržitele, kterýžto musil býti buď princem domu carského aneb rozený neb naturalisovaný Polák.

Správa země rozdělena byla mezi patero kommissí, kteréž místodržiteli podřízeny byly. Mimo to měl místodržitel ještě po svém boku zvláštní říšskou radu. Moc zákonodárná příslušela společně panovníku

a říšskému sněmu; avšak car měl právo absolutního veta. Car také svolával a rozpouštěl sněm, kterýžto jednou za dvě léta nejdéle na dobu 30 dní se scházel. Sněm skládal se ze senatu a komory poslanců, jež obsahovala zástupce šlechty, měst a obcí venkovských, a rokoval o zákonech civilních i trestních, o rozpočtu a záležitostech správních. Iniciativa zákonodárná příslušela ovšem jediné vládě; avšak sněm mohl svá přání a prosby skrze říšskou radu caru přednésti. Každá komora sněmu volila za účelem předběžných porad 3 kommisse, kteréžto zasýlaly svá dobrozdání a poznámky o zákonních návrzích říšské radě; tato pak předkládala je komorám buď pozměněné neb ve formě původní.

Avšak toto zřízení konstituční z r. 1815. bylo r. 1830. zrušeno a novým zřízením nahrazeno. Senat i komora poslanců byly zrušeny, zákon o nesesaditelnosti soudců a zvláštní vojsko polské odstraněno, a konfiskace jmění pro zločiny státní zavedena.

V čelo vlády postaven byl místodržitel a vládní rada (правительственный совѣтъ), kterážto většinou hlasů se usnášela. Nesouhlasil-li místodržitel s usnesením vládní rady, měl právo je zastaviti a caru předložiti. Na místě dřívějších 5 vládních kommissí ponechány byly toliko 3 v platnosti, totiž: a) pro záležitosti vnitřní, duchovní a osvětu; b) pro justicii a c) pro finance. Vedle vládní rady též říšská rada zůstala v platnosti, obírajíc se výhradně prohlížením návrhů zákonních a zkoumáním každoročního rozpočtu. Později říšská rada byla zrušena a na jejím místě zřízen při říšské radě celé ruské říše zvláštní departement pro záležitosti království polského. Obor národní osvěty podřízen byl pod názvem varšavského okruží učebního přímo ministru osvěty a na místo dřívějšího nejvyššího soudu nastoupily IX. a X. departement senatu. Království rozděleno bylo na 5 gubernií — dřívější rozdělení ve vojvodství bylo zrušeno.

Ukazy ze dne 14. března a 24. května 1861 obnovil car Alexander říškou radu království polského. Členy její jmenoval car ze středu nejvyššího duchovenstva, předsedů ředitelstev rolnických úvěrních společenstev a předsedů rad gubernských, jakož i z jiných osob dle libosti.

Dále zřízeny byly rady gubernské a krajské, kterýmžto svěřena byla péče o dopravu, orbu, obchod a průmysl, zdravotnictví, chudinství, trestnictví atd.

Rady krajské měly právo na počátku každého roku své dobrozdání o stavu kraje v roce minulém podávati a návrhy své v té příčině činiti; mimo to volily ze středu svých voličů vždy po třech kandidatech pro úřad smírčího soudce, člena rady atd.

Tato perioda vývoje přerušena byla povstáním r. 1863 Dne 19. února 1864 vydán byl ukaz, jímž nucený prodej velké části velkostatků ve prospěch sedláků nařízen byl, poplatky od držitelů statků vybírané odstraněny, a správa obecní po způsobu volostí zřízena.

Krátce na to následoval výnos, jímž školy katolickému duchovenstvu odňaty byly a školy ruské jakož i německé polským úplně na roveň byly postaveny. Organisace katolického duchovenstva byla změněna, nová ustanovení ve příčině duchovní správy řeckosjednocené

církve vydány, finanční správa úplně přeměněna a rozpočet království s říšským rozpočtem spojen.

Konečně zrušena byla též veškerá zvláštní ustanovení království a všechna odvětví administrativy jeho těm kterým ministerstvům podrobena. Celé království pak na místě dřívějších 5 gubernií a 39 krajů rozděleno bylo k cíli snadnější správy na 10 gubernií s 85 kraji.

Z poesie slovanské.

Rozloučení.

Báseň **Měčislava Romanowského**. Přel. z polštiny **Jan Nečas**.

Andílku můj! Děvče moje,
na odchod mi ručku dej.
Polnice zve v šik a v boje,
na krvavý rej!

Za vás, růže — za své drahé,
za národ vstal mužstva květ.
Čekáno té chvíle blahé
v slzách mnoho let.

Podej ručku, na mém čele
udělej mi kříže znak.
Ptactvo letí převesele —
kdo se vrátí pak? —

Zotvírá smrť hroby k ráně —
a muž mnohý bude sklán —
Hlavy čítá anděl Páně,
bojem vládne Pán.

Lilie má, Boha dbalá!
nás i žal svůj jemu vzdej;
povstalce jsi milovala —
meči požehnej!

Obrázek.

Napsal **A. Majkov**. Přeložil z ruštiny **Fr. Chalupa**.

Chudičkou jizbou kmitaje
ohýnek hoří,
kolkolem malé děvušky
kroužek se tvoří.

Od slova k slovu, na řádcích
držíc prst sobě,
z tištěné knížky předčítá
mužíkům robě.

Mužíci v dumě hluboké
mlčíce slyší;
časem jen křiknou na ženy
děti ať stiší.

Ba i ten děd, jenž stařičký
neslézá s pece,
nachýlen, třeba neslyšel,
dívá se přece.

Proč vše tak malou poslouchá?
Což může znáti?
Jediná umí v rodině
čísti a psáti.

Přišlo jí mladé děvušce
ve kruhu kmetů
předčítat; neb zvěsť o žádané
svobodě je tu!

Nejasný smysl zvěsti jí
záhadu tvoří;
vidí však všichni nad sebou
lepších dnů zoři.

Cesty.

Od Jiřího Jakšiće. Ze srbštiny přel. Jan Hudec.

Dvé cest přede mnou se vine,
jedna z kvítí, z hloží druhá;
půjdu v trní nehostinné,
z kamene má šlepěj tuhá.

Cestu z kvítí minu stranou,
po čem šla by noha měkká?
Nechať na ní ženy stanou,
trní jen jest pro člověka.

Duj jen, běsný severe!

Od dra. Napoleona Špuna-Strižiće. Z chorv. přel. J. Hudec.

Duj jen, běsný severe!
Ať se černá země nerozkvílí
od pocelů dubnového slunce,
by se nezatřásla v pozdní chvíli,
když by skorý mřel svět na merunce.
Nechť se učí ještě bídu nésti,
kdo již umí, blaho mu a štěstí!

Duj jen, běsný severe!
Růže dřímá nyní v mrtvém spánku,
osud-li to její, zlom ji zvolna,
nechtěj pak, až v teplém nočním vánku
houpať bude ňadra sladkobolná.
Zlom ji nyní! Z jara nechtěj, v hrudi
až se naděj' v lásku velkou zbudí.

V nemoci.

Od Milky Pogačićevy. Přeložil Jan Hudec.

Aeskulapův bědný syne,
nač mi moudrosť tvojí hlavy,
jiného mi léku třeba,
ten tvůj mne již neuzdraví.

Čemu vlažiť kvítí svadlé,
které smrti mráz tu schvátil,
dloužil bys jen umírání,
života však nenavrátil.

Lékař jiný nechať přijde,
za nímž slastí hruď má šílí,
ne bych žíla, nýbrž víčka
zatlačil mi v pozdní chvíli.

Vraťte zlato zářných očí,
u lože by stále bdělo,
by své duše teplo vonné
dýchalo mi v chladné čelo.

Vraťte zlato, aby jeho
objala mne ruka bílá,
ať ucítím na svých retech,
co polibků žár a síla.

Celující by mé duši
smrť jen byla snění dumné...
Nač mi lékař a ty léky —
zlato mé nechť stojí u mne!

Dopisy z pozůstalosti W. A. Maciejowského.

(Pokračování.)

II.

Dopisy Jana Purkyně.

1.

Z Vratislavi, dne 29. června 1835.

Vysoce vážený pane!

S velikým potěšením Váš list od 14. t. m. jsem přečetl a neopominuji Vám mou službu se všemožnou ochotností obětovati. Těším se na čtení následujících dvou dílů. První dva jsem od Hanky obdržel a také z většího dílu prošel, odkládaje úplné a povážné přečtení na pohodlnější chvíle.

Až mně zásobu exemplářů Vašeho spisu došlete, postavím oznámení do našich novin, jestliby snad v této slezské poušti některý osamělý Slavolubec se naskytl. Lonský rok jsem v podobném záměru oznámil Kollarovy národnié spiewánky Slovakův v Uhrách, ale ani dušička se nehlásila.

To však o Polščizně u nás stejný plat míti nebude, ačkoliv jsem poznal, zvláště v hořejším Slezsku, že slezský Slovan za slovančinu se stydí i z vlastní paměti by ji vykořenil, bylo-li by možno, a že aspoň o to péči má, aby jeho plemeno se odslovanilo. Mezi našimi studujícími máme tu Poláků několik učňů v lékařství, jiní tak zvaným filosofickým náukám se přidali, z juristů neznám než Surowického. Tento šlechetný mládenec vším se přičiní způsobem, aby se Vám zavděčil. Vím dobře, že Vám méně na tom záleží, abyste mnoho ztržil, jako na tom, abyste mnoho prodal a ještě více na tom, aby kupitelové z Vašeho tovaru mnoho získali. Dejž Bůh, ať se všecko dobře daří. Pošlete tedy počet exemplářů nejlépe poštou zrovna ke mně, o ostatní se postarám.

V loni jsem ve feriích navštívil Krakov i mohu říci, že jsem tehdáž po prvníkráte v městě pouze slovanském se octl, také jsem přes celý čas mého tam meškání ledva slovo německé přes ústa vypustil, ačkoli učení pánové tamější nejednou do němčiny se pouštěli, já pak vždy zase Slovančinou obrátil. Letos jsem hodlal do Varšavy dohlídnouti, však nevím, bude-li co z toho, nebo Pánbůh mně matku od mých dítek odňal a tím k domovu pevněji přivázal.

V Rusi mnoho se děje.

Co z rakouských Slováků a zvláště z Čechoslovanů bude — sám Pánbůh ví. Na kterou stranu nová vláda se obrátí, ještě vyzkoumati dáno není. Doufám, že čilý život našich, větším dílem horáckých Slovanů, tak lehce k udušení nepřijde, jak se to stalo s polabskými a pomořskými Slovany. Prosím, vyřiďte p. Kucharskému mé pozdravení.

Váš upřímný přítel

Jan Purkyně.

2.

Vratislava, dne 29. prosince 1835.

Vážený příteli!

Musím se ještě na konec roku po možnosti s Vámi účtovati. Ze zaslaných mně exemplářů Vašeho díla zadržel jsem pro sebe díl III. a IV. k vůli doplnění dřívějších dvou dílů, kteréž jsem od Hanky obdržel. Jeden exemplář vzal si Surowiecký a jeden udal jsem v naší bibliothece. Zasýlám tedy směnku v příloze na 16 zl. C.

Jeden exemplář uložil jsem u zdejšího antikváře, pro nějž se již milovník vyskytnul, jemuž se však toho nejnutnějšího nedostává.

Obchod není tudíž zde tak skvělý a přeji, abyste byl jinde více uspokojen.

O letošních prázdninách byl jsem ve své vlasti a napravil jsem si bezprostřední přítomností svou trochu idealní názory vzniklé ze zpomínek a představ. Nejvíce mne posilnily šlechetné snahy mladého literarního světa, jakož i snahy starých, pravda stárnoucích, leč stále ještě neohrožených přátel: Jungmann, Presl, Palacký, Hanka, Šafařík.

Také ve Vídni zdržel jsem se 14 dní... Pro (náš) volný duševní rozvoj bylo by již mnoho získáno, kdyby se tomuto vývoji stejná práva přiřknula, což však pro nynějšek sotva lze očekávati, jelikož opačný způsob mnohem pohodlnějším se býti zdá a jelikož hmotnými zásadami proniknutému obecenstvu příjemnější jest, z hotových již a odjinud nabízených prostředkův vzdělavacích užitek činiti... Musíme toho nejlepšího od tiše a pozňenáhla působivšího času očekávati. Však se nelépe daří polské národnosti. Také ona jest nucena velkou část svého vzdělání z ciziny bráti, což se vždy děje na škodu vlastního národního života, ačkoli z toho jednotlivci prospěch mají. A jest také otázkou, bylo-li by dobře svou národnosť v té příčině úplně uzamknouti. Teprv když u našich východních sousedů slovanská literatura značnou výši dostoupí, až sami Němci a jiní národové nebudou to považovati pod svou čti, aneb i sami uznají potřebu slovansky se učiti — nastane i nám Čechům nová doba rozkvětu.

A nyní ještě jednu prosbu.

Knihkupec Pospíšil hodlá pořiditi nové vydání „Orbis pictus", kdež se má nalézati vedle sloupců českých a polských také ruský. Slíbil jsem mu, že se postarám nelze-li dostati nějaký dobrý, snad již hotový překlad ruský. V zájmu všeobecně slovanském prosím Vás se ve Varšavě poohlednouti a dotyčný překlad pořiditi.

Dopisy jsem Hankovi již dávno zaslal.

Buďte zdráv a zůstaňte mi přátelsky oddaným.

Váš

Purkyně.

Srdečné pozdravy Kucharskému.

Slovanské kapitoly.

Píše E. J. Pravda.

V.

K otevření národního divadla.

„Požehnejž pán Bůh dílu svatyně této!"
Palacký při kladení prvního kamene 16. května 1868.

Otevření našeho důstojného, velkého divadla jest pro všechen náš národní život okamžikem nad jiné důležitým a památným. Po mnoholeté nadšené snaze a úsilné práci překročuje vlastenecké naše obecenstvo práh velkolepé budovy, posvěcené dramatickému umění, aby pokochalo se plným rozvojem té ideje, která byla vodítkem předních mužů národa téměř celé půlstoletí. Není pochybnosti, že teprve v této budově, ozářené leskem vlastenecké obětovnosti, zaskví se v plné slávě české umění, které mohutným svým vlivem působiti má ve všechen budoucí rozvoj uměleckého, národního našeho života.

V této stati, umístěné v odborném listě, nehodláme prohlédati toliko k významu, jaký divadlo naše má jediné pro území našeho království. Náš první ústav umělecký má význam daleko rozsáhlejší všech jiných podobných ústavův a sáhati bude zajisté daleko za hranice naší vlasti. Jsouce z veliké

rodiny slovanské nejzáze na západ posunutým národem. stojíce na rozhraní „dvou světů", kde oba bezprostředně se stýkají, a majíce rovnováhu držeti s jinými, aby záplava byť jen mravní nás neuchvátila, jsme určeni zadost činiti v nejedné příčině těm největším požadavkům. Také divadlo naše jsouc ze všech slovanských ústavů toho druhu nejzáze na západ posunuto, tvoří přirozené meze oněch „dvou světův" a na něm jest, aby důstojně representovalo ten svět, ku kterému náleží. Spíše sto odborných cizinců západní Evropy překročí práh uměny českého národa, než deset cizinců stejného významu překročí prahy varšavské a petrohradské. Okolnosti tyto spočívají již v příčinách geografických. A každý, kdo na nás pohlíží, nevidí v nás jen Čechy, vidí v nás též Slovany. Jiskra ponětí o nás přenáší se pak přirozeným způsobem i daleko za hranice, na slovanský východ a jih.

Jsme tedy i v uměleckém, národním významě slovanskou baštou. Náš zájem a naše chvála jest mravním zájmem všech našich soukmenovců, rovněž tak, jak by byla všeliká naše mravní nuzota ujmou týchže našich soukmenovců.

Naše divadlo má býti a skutečně jest tlumočníkem umění jednoho ze dvou světů: českého, slovanského. Tím jest zároveň jasně vytknuta individuelní do jisté míry stránka jeho a požadavek činěný na našem divadle pnoucím se tak velebně nad břehem stříbropěnné Vltavy.

Myšlénky, které v těchto řádcích naznačíme, vznikly po většině v samém divadle, a sice ne o samotě, nýbrž ve společnosti Prahou projíždějících Slovanů, kteří dobře znajíce současné umění dramatické „obou světů" byli oprávněni v důvěrné rozmluvě náhledy své vyslovovati o českém divadle. Nejsou to tedy celkem výroky naše. Předkem také znamenáme, že některé úvahy o českém divadle vyslovené neměly nikterak povahu zneuznávání, naopak i rozvoj dramatického umění českého musil každého našeho upřímného přítele potěšiti. Každý rád uznával značnou výši našeho divadla a kladl umělecký jeho rozvoj nezřídka nad nejedno divadlo dvorní.

A zajisté dělo se tak po právu.

Vlídné námitky týkaly se vždy jen věci a zasluhují aspoň — povšimnutí.

Pohledněme nyní v obsah věcných námitek v příčině hry, repertoiru i úpravy.

A tu především poukazováno k tomu, že hra českých herců nevyprostila se dotud úplně z individuality německého dramatického umění.*) Návyk ten dotýkati bude se každého, kdož není přivyklý německým jevištím. Jest to totiž pověstné deklamování, přemrštěné zneužívání pathosu, přestupek proti přirozenosti, kterým se německé dramatické umění od jiných charakteristicky vyznačuje (vlaský pathos a deklamace jest něco docela jiného). V Polsce, kde se dramatické umění vyvinulo neobyčejně skvěle, pěstovala se spíše škola francouzská, která do té míry zdomácněla, že nyní již úplně srostla se vším dramatickým působením. Na polském (a i ruském) jevišti mluví každý herec přirozeně, bez všelikých hlasových, nepřípadných přetvářek, a to je právě znamením, že polští herci neučí se od německých herců. Ostatně jazyk slovanský již povahou svou nepřeje této nepřirozenosti a dovoluje ji jen v míře velice skrovné, jmenovitě ve hrách rázu čistě klassického.

Druhá v té příčině vytčená okolnosť jest aesthetičnosť ve hře samé. I v tom mají Němci svou zvláštnosť, která jim se snad odpouští, jiným vytýká. Plemena slovanská, jak nás již kulturní dějiny mohou přesvědčiti, jsou mnohem mírnější a lahodnější svou povahou, než národové germanští. Pohříchu co Slovana nepříjemně dotýká se na některých jevištích německých, pocítiti mohl někdy i na jevišti našem. Přáli bychom si tudíž, aby herci naši prohlédali vždy co nejpřísněji k jemnosti ve všem svém chování na jevišti. Příjmou-li obyčeje obvyklé u předních herců slovanských, nebudeme svědky neaesthetického, nemístného utrhování se, rozhazování rukou, rozkládání nohou, nepřípadného posunkování a t. d.

Ale přistupme již k věcem sáhajícím výhradně do správy divadelní. Dobře vědouce, že první náš národní ústav dramatický svěřen jest péči osob nejpovolanějších a nejschopnějších, nemáme v úmyslu více, než opět vlídně a věcně dotknouti některých okolností všeobecně uvážení hodných.

---

*) Netýká se to ovšem všech našich herců.

Dramatická literatura česká jest naproti ostatním odborům našeho vlasteneckého písemnictví dosti skrovna, i vyplývá z toho ředitelstvu, na němžto se stále žádá pestrý a domácí repertoir, nemalá potíž. Jest tedy také zřejmo, a jinak dobře, že se sáhá pilně i do literatur jiných, zejména do francouzské a německé, kteréž majíce širší působiště, také obšírněji produkují. Tu nám však tane na mysli otázka, nelze-li z ostatních literatur slovanských, nám přece nejbližších, více těžiti, než se posud dělo? Zajisté, v literaturách slovanských spočívá ještě bohatý zdroj zdravé látky, z něhož národní náš ústav může a má čerpati. To, co našemu obecenstvu do nynějška z jinoslovanské dramatické literatury se dostalo, bylo vedle několika vzácných výjimek jen darem nahodilým, poskytnutým beze vší hlubší znalosti dotyčných literatur, bez náležitého výběru a upravování. Z celé řady jinoslovanských kusů divadelních, provozovaných průběhem mnoha let na českém jevišti, setkalo se sotva několik s obstojným úspěchem. Ale to není vinou dotyčných literatur, ani nelze v tom viděti nedostatečnost neb nedospělost týchže literatur, příčiny jsou zcela jiné. U nás se překládalo, jak již řečeno, nahodile, vzalo se, co přišlo do ruky, a uvedlo se na jeviště buď pro ukonejšení stálé žádosti kritiky, nebo pro ukonejšení kamaraderie tak zvané „slovanské vzájemnosti". Vždyť víme, že na jevišti dávaly se hry slovanské, které doma velkolepě propadly anebo pro slabotu k představení ani nedospěly, a obecenstvo české neznající všelijaké literarní spády, divilo se, kterak to možno, aby bohatá literatura polská a ruská měla tak slabé plody v dramatickém umění. Tím se českému jevišti neprospívalo a jinoslovanským literaturám se jen škodilo. Proto zasluhuje všeho uznání nynější artistická správa divadla českého, že jest u výběru slovanských her opatrnější. Lépe nic, než dáti z dobrého špatné!

Ale zajisté každý slovanský uvědomělý Čech přeje si, aby na prvním českém jevišti byl také jinoslovanský repertoir pěstován co nejpilněji. Domněnka, že není z čeho bráti, jest lichá. Smutno, věru velmi smutno by bylo, kdyby v tolika stech jinoslovanských hrách nenašel se aspoň slušný počet takových, které by scenu naši slovanským duchem oživovaly a osvěžovaly. Jen hlouběji sáhnouti a nezůstaviti náhodě, zašle-li některý překladatel překlad hry nahodile nalezené. Ostatně, že vhodných her je dosti v jinoslovanských literaturách, přesvědčilo se české obecenstvo několikráte (Fredro, Ortrovskij, Balucki atd.).

Věříme rádi, že výbor při roztomile neurovnaných slovanských literarních stycích (kdy o nižádné řádné evidenci ani řeči býti nemůže), jest velice obtížný, ale překážky nejsou tak ohromny, aby překonány býti nemohly. Od překladatelů žádati nelze, aby si pořídili výběry z dramatických literatur slovanských, ale ústav, který vládne dosti značným obratem peněžitým, odpomohl by tísni, kdyby věnoval této věci nepatrný do roka peníz.*)

Jsme též přesvědčeni, že v literarních kruzích českých, zejména těch, kteří se zaměstnávají slovanským písemnictvím, jsou lidé, kteří by ochotně sloužili praktickými pokyny, jakým způsobem „lze přijíti na stopu ukrytým pokladům".

Ostatně nelze ani toho tajiti, že obecenstvo české bylo k jinoslovanským hrám z velké části nepoměrně přísné. Také hra slovanská, stejně jak německá neb francouzská může býti slabší. A může-li u nás i na každém jiném jevišti do roka několik francouzských neb německých her „propadnouti" bez ujmy oblíbenosti a dobré pověsti těchto literatur, proč by nemohla se též občas nějaká slovanská hra setkati s úspěchem méně zajištěným? Nespravedlivý opak podmiňoval by u správy divadelní přílišnou opatrnosť.

Mimochodem zmiňujeme se o stránce jazykové, ne co se týče správnosti grammatické, která se sama vymiňuje, ale opět o jejím rázu aesthetickém. Vyškrtnutí zbytečných set „čertů", „ďáblů", „tisíc hromů", „tisíc blesků" atd. poslouží prý znamenitě zejména některým kusům literatury české. Také laciné vtipkování zneužíváním jazykových ohyzdností, budiž to již ve hře historické neb současné veselé neb méně veselé, neslouží k ozdobě. Jazyk národní má na velké sceně zníti velebně, aesthetická forma jeho má přicházeti k plné platnosti. Pryč tedy se vším, co k ozdobě jeho

*) Přímým pořízením čelnějších děl z dotyčn. literatur.

nesloužilo — byť tím i nějaký laciný galerijní vtip za své vzal aneb historická věrnosť pozbyla svého velice pochybného rázu imitačního.

Důležitou stránkou dramatického umění jest posléz úprava. Osud její spočívá netoliko na podkladech finančních, ale i na intelligentnosti správy. Dekorační apparat pokud se týče her slovanských skýtal nezřídka obraz velice smutný a zároveň veselý. K porozumění toho jest ovšem třeba trochu odborné znalosti slovanské ethnografie. Nedůstojno by bylo, kdyby naše bašta na rozhraní „dvou světů" dávala příležitosť k jízlivým posudkům o úpravách slovanských her na českém jevišti. Ovšem, přáti jest si od srdce, aby mužské sbory v „Halce" nebyly ustrojeny v roucha švédských halapartníkův, aby počestné kontuše kontušům byly podobny, aby rozdíl aspoň nejdůležitější byl činěn mezi krojem lidu tatarského a ruského, aby víly slovanské nezjevovaly se v libovolné toilettě rozmarných dám našeho století... Tu nezřídka prostý pás kolem boku, šňůra korálů, náležitá stužka — mnoho spraví... *)

Zbývá nám nyní pověděti ještě několik slov o pohostinských hrách. V té příčině učinila správa našeho divadla již nejeden znamenitý skutek a předčila i ostatní divadla slovanská. Varšava šla ve šlépějích Prahy a vzájemný úspěch toho se osvědčil. Že také v národním divadle budeme vítati slovanské hosti, jsme přesvědčeni, přejeme si, aby se to dělo co nečastěji a aby se nikdy nedávala cizím hostem přednosť před slovanskými. Slovanské umění má již velmi značnou řadu dramatických hvězd první jasnosti i netřeba tedy trápiti se z jakékoli příčiny umělci druhé třídy. I tu zasluhuje opatrnosť nynější divadelní správy všeho uznání. Jen prvním umělcům buďtež otevřeny brány naší dramatické svatyně, a jen jim ať platí dluh holdu plný slávy a nadšení. Rozumí se, že by ani v té příčině kamaraderie „vzájemnosti slovanské" nikam nevedla a věci jen škodila. Malicherných, zejména osobních ohledů býti nemůže.

Proto též od srdce gratulujeme, že se pečlivé naší správě divadelní šťastně podařilo získati právě pro pohostinské výstupy v Národním divadle slavného polského pěvce Mierzwińského.

Skládáme v nedalekou budoucnosť, tak mnohoslibnou, všechnu naději. Splní se bohdá, co jest spravedlivo, možno i prospěšno.

I zaskví se první náš ústav národního umění, dostoupivší již tak krásného a potěšitelného rozvoje, v plné své slávě a velebnosti. Na rozhraní „dvou světů" povolána jest naše svatyně stanoviti přese veskrz moderní svou povahu určitou mez, jejíž význam nesplyne ve mdlé povšechnosti, ale hrdě a důstojně bude hlásati vším svým působením, že tuto, na březích stříbropěnné Vltavy stan svůj rozkládá umění české, tudíž slovanské, nejsoucí ve všem totožné s uměním německým, ale podléhající v zásadě vlivům vlastní a sobě nejbližší individuality — bez porušení práv, potřeb, požadavkův i nejpřísnějších zásad umění vůbec!

Nuže: „Požehnejž Pánbůh dílu svatyně této!"

Jan Matejko z české krve.

V příčině zprávy, kterou jsme podali v listopadovém sešitě Slov. sbor. na str. 583., že slavný malíř polský Jan Matejko pochází z české krve, přinesly některé listy pražské mylné a nesprávné o tom výklady. Jiné zase listy, jakoby věci nevěřily, žádaly autentických dokladů. Zatímně, dokud záležitosť tato úplně vyřízena nebude, předkládáme alespoň doklad jediný, zajisté dosti závažný.

---

*) Nemůžeme tajiti, že i v nové znamenité Dvořákově opeře „Dimitrij" spatřuje divák velmi nemilé kostumní nesprávnosti — přese všechnu nádheru nákladnou a pečlivou.

Z listu vlastnoručně psaného slavným mistrem krakovským, Janem Matejkou, ze dne 12. října r. 1883 z Krakova, p. Fr. Dvorskému v Praze nadepsaného a nám laskavě sděleného, opakujeme doslovný polský citat z listu tohoto: „Š. p. Ojciec mój Franciszek Matiejka (w Polsce nazwany Matejko) **pochodzi z Czech** ([jak] Świadectwo szkolne w rękach mych pozostające swiadczy, wydane w Kralowej hradcu“).

Tolik sám krakovský mistr! Takovým jasným, nad všechnu pochybnost hodnověrným osvědčením jest zajisté otázka, že slavný mistr krakovský z české krve (po otci) pocházel, zodpověděna.

E. J.

Henryk Schmitt.

Řada starých pracovníkův slovanských řídne každým dnem víc a více. Opět jest nám smutný záznam učiniti o úmrtí jednoho z nejvřelejších a nejzáslužnějších učenců a vlastencův polských.

Henryk Schmitt narodil se r. 1817. ve Lvově. Záhy osirocen vzdělal se vlastní snahou, a do r. 1841. byl soukromým učitelem. Súčastniv se r. 1846. v tehdejších politických bouřích byl uvězněn a k smrti odsouzen, avšak r. 1848. amnestován. Také v pozdějších událostech politických (zejména r. 1863.) byl horlivým účastníkem, přebýval pak nedlouho v Paříži, odkud se vrátil opět do vlasti, do rodného svého města, v němž na stále se usadil a v němž také ducha svého vypustil (16. října). Rozhodným vlastencem byl Henryk Schmitt záhy; měl již v mladickém svém věku tolik odvahy, že pověděl: „Jestem nie „koval“ (kovář) niemiecki (Schmied), ale Schmitt angielski, szkocki czy amerykański, jak wam się podoba, byle nie Niemiec.“ Činnost svou literarní zahájil básněmi (Krakov 1848.), avšak brzy úplně se oddal badání vlasteneckých dějin, v kterémžto oboru vyniknul a nemálo se zasloužil o rozvoj vědeckého písemnictví v Polsce. Po dlouhou též řadu let byl Henryk Schmitt dopisovatelem „Gazety Warszawské“, v níž uveřejnil množství cenných článků dějepisných. Z historických prací Schmittových jmenujeme zejména: „Rys dziejów narodu polskiego“ (Lwów 1854.—1855., 3 díly), „Materyaly do dziejów bezkrólewia po śmierci Augusta III. i pierwoszych lat 10 panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego“ (1857., 2 díly), „Rokosz Zebrzydowskiego“ (1858.), „Pogląd na żywot i pisma H. Kołłątaja“ (1862.), „Dzieje Polski XVIII. i XIX. wieku“ (1866.—1867., 3 díly) a j. Vedle toho napsal Schmitt několik knih rozličného obsahu, o otázce židovské, rusínské a t. p. Naposled vydal rozbor známého díla „Dzieje Polski“ od prof. Bobrzyńského.

Pohřeb zasloužilého vlastence a neunavného učence děl se za velikého účastenství všech vrstev národa ve Lvově. *J.*

Rozhledy v literatuře.

Z potulek po Slovensku. Píše Rudolf Pokorný. Sešit 1. Nákladem spisovatelovým. V Praze 1883., str. 48.

Těšíme se, že po delší době opět počala vycházeti v Čechách publikace o nejbližších a milých našich bratřích na Slovensku. Rudolf Pokorný, jenž črty své o Slovensku již před lety uveřejňoval porůznu v časopisech českých, počal právě vydávati pod titulem výše znamenaným soubor črt, o nichž sám v předmluvě praví, že neměl v úmyslu látku na cestách a jinak sebranou vě-

decky spracovati: „Účelem tohoto spisu je zábavným způsobem seznámiti naše obecenstvo se Slovenskem i se Slovačí, a proto dávám mu formu jen cestopisu, vkládaje různé zajímavé episody, jako o bouřích v r. 1848. a 1849., o jednotlivých slovenských spisovatelích, o typech zvlášť zajímavých atd.“ První, právě vydaný sešit líčí Malé Karpaty, zejména dojmy z cesty „z Hodonína do Trnavy“ (Senice, Štěpán Fajnor, Slovenské písně, Malé Karpaty, Dr. Hurban, Povstání r. 1848. a 1849., Holuby a Šulek, Slovenský pohřeb, Poklad Hrajnohův, Jan Hollý) a vzpomínku „Trnavě a Nitransku (Různí lidé, Trnava, Nitransko, Čeští vyhnanci, Různořečí, K povaze Slováků v).

Upozorňujíce na tuto knihu čtenářstvo naše prozatím touto stručnou zprávou, podotýkáme, že se k ní ještě vrátíme, jakmile budeme míti pod rukou více sešitův.

Извѣстія С. Петербурскаго Славянскаго благотворительнаго Общества. С. Петерб. N. 1. Октябрь 1883., str. 36.

Slovanský blahodějný spolek v Petrohradě, jehož některé publikace týkající se Slovanstva i u nás jsou dobře známy, odhodlal se vydávati počátkem letošního roku měsíčník věnovaný výhradně věcem slovanských národů. První sešit (říjnový) naznačuje již směr, jakým se tento nový časopis slovanský bráti bude. Obsah rozdělen jest na tři hlavní oddíly, a sice první pojímá zprávy spolkové, druhý „Slavjanskoje obozrěnie“ (Hlídku od Kirjejeva, Z cesty k Lužičanům od K. G., Miklošičovo jubileum od F. Istomina, Slavistika ve vyšších ruských učilištích a Slovanský letopis) a třetí Bibliografické zprávy (Bulharské bibliografické zprávy od P. Kulakovského, drobné bibliogr. vědomosti, seznam slovanského časopisectva a ohlášky). Rozumí se, že budeme obsah petrohradského Věstníka pečlivě sledovati a že neopomineme příště obraceti pozornosť k zvláště pozoruhodným článkům, tam uveřejněným. Dnes jsme nuceni pro nedostatek místa obmeziti se toliko na tuto krátkou zmínku.

Ergebnisse der livländischen Volkszählung. I. Band: Die Zählung in Riga und im rigaschen Patrimonialgebiet. Von Fr. v. Jung-Stilling und W. Anders. I. Lieferung, str. 50. Riga 1883.

Dne 29. prosince 1881. podniknuto nejnovější sčítání „baltického“ obyvatelstva a statistická kommisse města Rigy vydala již první svazek své publikace, která i ve smyslu slovanském není bez zajímavosti. Dovídáme se z právě vydaného svazku, že „německá“ Riga čítá 169.320 obyv. V tomto počtu je dle jazyku: 66.775 Němců, 31.976 Rusů, 49.974 Lotyšů, 1565 Estonců, 14.222 Židů (tedy ne Němců), a ostatek náleží jinojazyčníkům. Tak vypadá Riga.

О дѣтяхъ не для дѣтей. — Шесть разсказовъ И. Морскаго (И. К. Лебедева). Съ 118 рисунками и виньетками И. И. Каразина. С. Петербургъ (А. Ф. Марксъ) 1883. Str. 6. a 204.

Tato rozkošná kniha podává nám šest rozličných povídek, ve kterých před námi vystupují pěkně a dojemně líčené dětské typy, které vypravují buď o sobě, buď o svých spolužijících; ale nevypravují pro děti, nýbrž pro dospělé. Lebedův jest zvláštním zjevem v ruské literatuře, skoro bychom řekli zcela originelním; neznáme mnoho podobně psaných knih; Angličané se mohou vykázati v tom směru svým Johnem Habbertonem. Také román „Peregrinus“ pl. Podlipské připomíná poněkud práce Lebedĕvovy. Každý čtenář se potěší touto knihou, z které k nám mluví opravdu čistá, svatá poesie dětského mládí, ač po většině zachmuřená a zádumčivá. Spatřujeme zde skutečná životní drama, v nichž hlavní účastenství mají dítky.

Nejlepší povídku mohli bychom nazvati „Noc“, ve které vypravuje malá dívka, nalézající se v době vypravování již v ústavě, svůj krátký ale již „dosti zajímavý“ životopis. Vypravuje o sobě, o svém otci a o své budoucí maceše.

Povídka „Pouliční zpěvačka“ líčí život malé, velmi nadané dívky, z které se stane v pozdějším věku zpěvačka. „Strýček“ jest nejobsáhlejší co

do rozměrů; v této povídce vidíme malého hošíka, kterého rodiče posýlají „na učenou“ k strýci, jenž se v dopisech jeví velkým boháčem a vysoce postaveným úředníkem, kdežto ve skutečnosti potom vše v opak se obrací. V povídce „Opička“ líčí spisovatel opět malého hocha, který jest pilným čtenářem i malým politikem, a pak celé jeho okolí, ve kterém roste a žije. Neméně zdařilá je povídka „Bylo-li to hříchem“. Nejkratší povídka jest „Džbáneček“, malé to a krátké vánoční vypravování, ač nadmíru poetické a krásné. — Obrázky, přiložené k těmto povídkám, jsou velmi pěkně pojaty a jsou pravou ozdobou celé knihy.*) *K. Šp.*

Slavic and Latin. Ilchester lectures on comparative lexicography delivered at the Taylor Institution, Oxford. By Carl Abel, Ph. D. London: Trübner & Co., Ludgate Hill 1883, str. VI. a 123. (Dokončení.)

V III. části (Obě ruská nářečí) praví spisovatel, že Rusové nemají významu pro pojem, který by obsahoval všechny tři vlastnosti „pána“, t. j. muže dobrého vychování, svobodomyslného vzdělání a velké vážnosti, ježto ruština má pro každou z těchto vlastností zvláštní pojmenování. — Přihlížíme-li předně k vlastnosti úcty máme v ruštině čtvero rozličných významů pro ni, totiž „nadějný člověk“ = důvěryhodný muž, „dobrosavěstný člověk“ = svědomitý muž; „čestný člověk“ = čestný muž, a „doblestvennik“ (?) = mravný hrdina. Mezi těmito čtyřmi významy jest však co do způsobu užívání značný rozdíl. Slova „nadějný“ a „dobrosavěstný člověk“ bývají stále užívána, kdežto významy „čestný člověk“ a „doblestvennik“ jen málokdy bývají slýchány. Zdá se totiž, že Rus považuje vlastnost důvěryhodnosti a svědomitosti za tak přirozenou, že jí také stále ve své mluvě užívá, kdežto obšírný pojem úcty jen tehdá užívá, když se naskytne zvláštní pro to příčina. — Význam „doblestvennik“ zdá se mu pak býti příliš vznešeným, než aby se hodil pro denní konversaci. — Co se pak týče d r u h é vlastnosti — t. j. vzdělání, známe v ruštině pro ni dvou významů „obrazovanyi“ = vzdělaný a „prosveščenyi“ = osvícený, jichž se také stále v ruštině užívá, neboť každý k vyšším kruhům náležející Rus považuje obě tyto vlastnosti co vlastnosti jemu přináležející. „Obrazovanyi“ jmenuje se každý, kdo rozmlouvati může obvyklou francouzskou fraseologií, kdežto „prosveščenyi“ nazývá se ten, kdo zřekl se jednak starých pověr národa, jednak kdo jest vzdělaný, pravdymilovný a lidumilný.

Pohledneme-li nyní celkem na výsledky toho rozboru, tedy shledáme, že společenské mravy, jakož i vzdělanosť a způsoby linguisticky znázorněny jsou tak, jakoby často původ svůj měly v civilisaci, kdežto ony projevy společenského mravu, jenž nepochází toliko z civilisace, nazývány bývají hodny důvěry.

Dále nalézáme značné rozdíly ve významu přídavných jmen znázorňujících pojem „šlechetný“. „Bárin“ znamená původně šlechtice, avšak přídavné jméno odvozené od tohoto — „barský“ znamená vše, co náleží k šlechtici bez veškerého vztahu k jeho šlechetnosti neb k některé mravné neb nemravné jeho vlastnosti. Jediný metaforický přízvuk, jejž obsahuje toto přídavné jméno vztahuje se k pánovitosti, k přísnému plnění panských práv. — Totéž platí o slově „dvorjanin“. Slovo toto znamená dvořenína. Avšak přídavné jméno, od tohoto odvozené „dvorjanskij“ neobsahuje pranic vznešeného, nýbrž toliko to, co náleží dvořenínovi, tedy jeho ženu, dům a majetek vůbec. Jediné slovo „blagorodnyi“ naznačuje oba pojmy: tedy muže vznešeného a muže šlechetného smýšlení, a užívá se ho co titulu osob z vyšších stavů. Slovo „blagorodnyi“ povzbudilo pak autora k úvaze, která náleží k nejzajímavějším částem této knihy. Slovo toto skládá se ze dvou částí: „blagij“ = dobře a „rodnyi“ = narozen. Přídavné jméno „blagij“ nabylo ale v ruštině mimo význam: d o b r ý — též významu š p a t n ý, neboť slovo toto náleží k oněm v ruštině zřídka zbylým slovům, která nám znázorňují zajímavý úkaz l i n g u i s t i c k ý c h i n v e r s í. —

Čím jemnější jest linguistický rozdíl, tím příbuznější jsou obě části porovnání; a čím jednodušší má býti pojem, tím jasnější a úplnější musí býti vysvětlující antithesis. Chceme-li nyní v 19. století konstatovat ruský význam

*) Z povídek Morského podáme příště ukázku.

slova „charoší“, máme toliko potřebí učiniti rozdílu mezi tím co jest dobré a co jest příjemné; ale naši předkové, kteří chtěli na př. poznati původní smysl pojmu tmy, byli nuceni co secundum comparationis přivolat znalosť — světla. Tento nanejvýš zajímavý linguistický process, kterým naši předkové původně nabývali první samostatné pojmy, byl by nám zůstal neznámým, kdybychom nebyli poznali smysl egyptického písma, neboť toliko v tomto písmě zachovaly se nám nejčetněji památky obou zmíněných částí porovnání. — Uvážíme-li nyní ony rozdíly ve významu slov prvotních, resp. nejstarších nářečí — zdá se nám, že naši předkové měli velké překážky, aby se vzájemně srozuměli, a že ono velké duševní namáhání, které se jim naskytlo, když chtěli pojmouti některou myšlénku, stížilo obcování. — Avšak byť i tomu tak bylo — obtíž nebyla přece taková, jakou se zdá býti nám, kteří máme řeč úplně ve své moci. Jednoduchosť veškerých okolností a rychlosť, s kterou veškeré poměry mohly býti uskutečněny, nepovzbuzovala lidstvo oněch dob k velkým duševním (linguistickým) činnostem, a ono tak zv. žvatlání, které nastati může teprve tehdy, když pojmy jsou již jednou ustáleny, nemohlo za tehdejších dob býti rozmarným obsahem konversace. Mimo to ulehčovala ve velmi mnoha případech rozeznávání pojmů — gestikulace, doprovázející mluvu.

Zbytky této původní a na první pohled překvapující „rozumovědy“ nacházíme roztroušeny i v našich moderních řečech. Tak nacházíme i v angličině a to hlavně v nářečí saxonském slova rozličného a úplně různého významu. Tak na př. jest slovo „better“, ačkoli odvozené od kmene „bad“ = špatný — komparativ slova „good“, které znamená: dobře — právě jako latinské „melior“, ačkoli odvozené od kmene malus = špatný, jest komparativem slova „bonus“. Velkoruské „blagi“ a „dobr“ znamená tak dobře dobrý jako „špatný“. „Choroší“ znamená ve velkoruském: „dobrý“ — jeho representant: „gins“ v maloruském „špatný“ a „gorsze“ v polštině „horší“. — Různé významy některých slov mají tedy dle autora původ svůj v tom, že naši předkové k vůli vytknutí jich pojmů postavili naproti nim jich protivy. Protivy tyto zůstaly později sloučeny se slovy původními tak, že tyto nabyly významu dvojího. — Příčina záleží tedy v inversích pojmových.

Vrátíme-li se nyní opět k slovu „blagi“ — pravili jsme, že má význam dvojí: dobrý a špatný — a sice v literarní řeči hlavně význam: dobrý, v řeči lidu střídavě oba významy, ale hlavně význam „špatný“. Praví-li vzdělaný muž „eto blagój savět“, tedy míní: to jest výtečná rada; ale praví-li nevzdělanec: „lóšad blagaja“, myslí, mizerný starý kočár, aneb „blagoj člověk“ — to je velmi špatný chlap. Proto také nemůže slovo „blagorodny“ = dobře zrozený, t. j. ne špatně zrozený — býti prostonárodního původu, nýbrž ono mohlo jediné vzniknouti v kruzích vyšších, odkud se pak do nižších vrstev společnosti dostalo, nabyvši zároveň následkem zvyku a oblíbenosti jiného významu.

Když jsme při zkoumání významu slova „blagi“ pravili, že příčina jeho rozličného významu leží v „inversi“, v obratech — lze nyní ještě říci, že zmíněné inverse jsou toliko pojmové — a že kromě jich známe ještě inverse zvukové, které mají týž účel, jako pojmové. — Obrátíme-li foneticky slovo „bar“, které jest kořen a nejstarší známá forma slova „bojarin“, dostaneme slovo „rab“, které v ruštině znamená: otrok. Krátký rozhled přesvědčí nás, zdaž tuto zvláštní souvislosť obou zmíněných slov považovati máme za toliko nahodilou aneb jako následek zvláštního linguistického processu, předsevzatého za jistým účelem a obsahujícího zvláštní intellektuelní výsledky.

Vraťme se za tím účelem k egypčině, která, jak dalece nám známo, prvotní linguistické tvary jeví s takovou jasností a živostí, jako žádná jiná, a proto také nejzpůsobilejší k luštění linguistických zvláštností. — K tomu účelu lze zprvu konstatovati, že v aryjských nářečích nacházíme linguistické úkazy, kterým sice nerozumíme, které se však zároveň v egypčině, jakožto řeči podobného tvaru, nacházejí v takovém množství, že musíme za to považovat, že bývaly zde co do smyslu a obsahu vyrozuměny; a proto nám také možno záhadné zvláštnosti řečí aryjských vysvětliti z tvaru řeči egyptické. Také v ruštině, jakož i ve všech indoevropských nářečích nacházíme mnoho smyslových a fonetických inversí — ačkoli ne v tak hojném počtu, aby nás byly záhy poučily, že původ jich nacházíme i v egypčině. — Teprv když autor této knihy vydal spis „Coptic researches“, ve kterém zároveň zákony staro-

egyptské mluvnice objevil, bylo lze nesrozumitelné dosud linguistické obraty nejednoho našeho nářečí vysvětliti.

Ve IV. článku, nadepsaném „Pojem svobody v polštině, ruštině a latině", praví především autor, že Poláci dlouho rozeznávali rozdílu mezi osobní a politickou svobodou. Osobní svoboda byla vždy u Poláků, jakož v souhlase s nenucenou jich povahou — neobmezená: ale politická svoboda byla téměř do nejnovějších dob obmezena na poměrně malý počet lidu, kdežto ostatní část se vždy nacházela ve stavu úplné neb téměř úplné poddanosti. Dle toho znamená slovo „wolny" = osobně svobodný, t. j. kdo má svou vlastní vůli. — „Mam wladzę obrania, albo jestem wolny" = mám moc voliti a tudíž jsem svobodný.

Co se ruštiny týče, sahá význam slova svobody přes meze, které kladeny byly v polštině; neboť „volja" v ruštině vyznačuje nejen vůli, nýbrž také přání, touhu, choutku, chuť, chtivosť, tvrdohlavosť a nevázanosť. Na příklad: „Svjataja volja božja" = svatá vůle boží. „Volnému volija, spasenomu raj" = svobodu svobodnému a vykoupenému ráj. „Svoja volija strašneje nevoli" = míti vůli někoho jiného jest horší než býti otrokem. — Z toho jest patrno, že význam slova „volija" se jeví jakožto neobmezené užívání své osobní žádosti.

Význam politické svobody jest v ruštině jakož i v polštině naznačen slovy „svobodny" a „wolny". Smysl slov těch v obou řečech jest tentýž, avšak metaforické užívání obou jest rozdílné. V polštině znamená slovo „wolny" = lehký, něžný (?), kdežto slovo „swobodny" zůstává více méně obmezeno na svůj původní smysl. V ruštině však nacházíme pravý toho opak. V ruštině přijalo slovo „svobodnyi" exotický význam polského „wolny" a slovo „volnyi" zůstalo při svém původním smyslu.

Co se konečně latiny týče, tedy stačilo v této řeči jediné slovo k vyznačení politického postavení svobodného muže. Ačkoli v politickém smyslu slova toliko muž svobodný se nazýval „liber", byli přece „muž" i „otrok" oprávněni k tomuto čestnému jménu, jak daleko se to týkalo oněch mezí, které jim zákonem byly popřány. V Římě pravil svobodný muž tak dobře jako otrok „liberum habeo aliquid, liberum est mihi." — V latině nestává rozdílu svobody, jaký jsme našli v řeči ruské. Svobodný Říman byl svobodný bez veškerého rozdílu, tedy i co do jeho osoby i co do jeho politického postavení. Pohledneme-li na veškeré rozmanité významy, která mělo slovo „liber", vidíme, že nikdy nebylo smyslem svým na tom stupni bezuzdnosti, jaký nacházíme ve významu osobní svobody v ruštině.

Tolik anglický spisovatel. Dr. *Wagner*.

Květy z polských luhů dospěly k svazku 7., obsahující vybrané básně Vladimíra Zagórského. Překlad páně Nečasův zasluhuje i tentokráte pro svou správnosť a zdařilosť uznání. Sbírku tuto, seznamující tak pěkně obecenstvo české s bohatou poesií polskou, doporučujeme opět co nejvřeleji.

Nákladem knihkupce A. Reinwarta v Praze počaly vycházeti již dříve opověděné „Sebrané spisy J. I. Kraszewského. První právě vydaný sešit obsahuje ukončené vypravování ctihodného Nestora literatury polské „Z denníku starcova" (genrová povídka) v překladu Fr. Kvapila, a předmluva „o významu literarních prací J. I. Kraszewského" od Edv. Jelínka (vlastně slavnostní proslovení o slovanském večeru „Slavie" dne 11. prosince 1878.). Doporučovati spisy Kraszewského bylo by zbytečno.

Pan Leger, professor na učilišti východních jazyků v Paříži a vynikající, též u nás dobře známý slavista francouzský, uveřejnil právě francouzský překlad Memoirií biskupa Sofraniho v Bulharsku. Překlad tento vyšel v jednom svazku „Východní směsi" (Mélanges Orientaux), uveřejněné touže shora dotčenou školou při příležitosti kongressu Orientalistů v Leydenu (Paris, vydavatel Leraux). — Od téhož spisovatele nachází se v tisku francouzský překlad s úvodem a kritickým komentářem kroniky Nestorovy (u téhož vydavatele). Za nedlouho pak uveřejní týž učenec nákladem knihkupce Plona „Cestu k Slovanům jižním." Jest to popis cesty, kterou podnikal posledního roku z Paříže do Cařihradu přes Lublaň, Záhřeb, Bělehrad, Lom Palanku, Sofii, Plovdiv a Drinopol.

Přehled slovanského časopisectva

(kromě politického).

Názvy časopisův:	Předplatné bez poštovného Na celý rok zl.	kr.
V. Časopisy chorvatské.		
Vienac, časopis za zabavu i pouku. U Zagrebu (illustr.). Týdenník. Redaktoři V. Klaić a M. Maravić . . .	6	—
Hrvatska Vila. U Zagrebu (illustr.). Týdně. Redaktor E. Kumičić	10	—
Nada. U Splitu. Dvakráte za měsíc. Redaktor Mate Dudan	3	50
Slovinac. U Dubrovniku. 3kráte za měsíc. Redaktor D. Pretner	4	—
Smilje. U Zagrebu. Měsíčník. Redaktor Tomislav Jokanec	—	60
Vragolan. U Bakru. 2kráte měsíčně (humorist.) . . .	2	50
Napredak. U Zagrebu. (Pedagogický)	5	—
Hrvatski učitelj. U Zagrebu. 2kráte měsíčně. Red. J. Gall i Stj. Niemčić	3	—
Mjesečnik pravničkoga družstva u Zagrebu. Měsíčník. Red. dr. Blaž. Lorković	8	—
Viesti kluba inžinira i architekta. U Zagrebu. Čtvrtletník. Členové dostávají zdarma	—	—
Gospodarski list. U Zagrebu. 2kráte měsíčně. Redaktor Fr. Kuralt	3	—
Gospodarski poučnik. U Šibeniku. 2kráte měsíčně. Redaktor Nikola Šimić	3	—
Hrvatska pčela. U Osieku. 2kráte měsíčně	3	—
Seoski gospodar. U Zagrebu. Měsíčník	1	—
Šumarski list. U Zagrebu. 6kráte do roka. Redaktor Fr. X. Kesterčanek	5	—
Liečnički Viestnik. U Zagrebu. Jednou za měsíc. Urедjuje odbor	5	—
Katolički list. U Zagrebu. Týdenník. Redaktor dr. Aleks. Šmit	5	—
Glasnik biskupija Bosanske i Sriemske. U Djakovu. 2kráte měsíčně. Redaktor dr. Josip Kuhner . . .	3	50
Srdce Isusovo. U Sarajevu. Měsíčník. Redaktor Juraj Pušek	2	—
Arkeologički viestnik. U Zagrebu. Čtvrtletně. Redaktor Sime Ljubić	2	—

„Slovanský sborník“ vychází vždy 15. každého měsíce a předplácí se v administraci (knihtiskárna J. Otty) v Jungmannově třídě č. 22. n.: na čtvrt roku 1 zl. 30 kr., poštou 1 zl. 40 kr., na půl roku 2 zl. 50 kr., poštou 2 zl. 70 kr., na celý rok 4 zl. 80 kr., poštou 5 zl.

Odpovědný redaktor a vydavatel: **Edvard Jelínek.** — Tiskem a nákladem knihtiskárny **J. Otty** v Praze, v Jungmannově třídě č. 22. n.

Rejstřík

jmen, míst a věcí I. a II. ročníku „Slovanského sborníku".*)

*) Ročníky naznačeny jsou I. a II. před udáním stránek. Kde není římské cifry, míněn jest ročník druhý (1883).

G.

H.

Ch.

I.

J.

K.

L.

S.

Š.

T.

Ž.

